

ALESSANDRO

MANZONI

Nişanlılar

ÇEVİREN

Necdet Adabağ

JONATHAN KEATES'İN ÖNSÖZÜ VE
BRUCE PENMAN'IN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

ALESSANDRO MANZONI • **Nişanlılar**

I Promessi Sposi

© Önsöz: Jonathan Keates, "Introduction", *Manzoni: The Betrothed*, Everyman's Library, 2013.

© Sonsöz: Bruce Penman, "Introduction", *The Betrothed*, Penguin Classics, 1972.

İletişim Yayınları 2373 • İletişim Klasikleri 104

ISBN-13: 978-975-05-2036-5

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Emrah Serdan, Güneş Akkor

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Francesco Hayez, "Öpücük", 1859

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Ümran Küçükislamoglu, Berk Cankurt

BASKI Sena Ofset • SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ALESSANDRO MANZONI

Nişanlılar

I Promessi Sposi

ÇEVİREN *Necdet Adabağ*

JONATHAN KEATES'IN ÖNSÖZÜ
VE BRUCE PENMAN'IN SONSÖZÜYLE

ALESSANDRO FRANCESCO TOMMASO MANZONI 7 Mart 1785 tarihinde İtalya'nın birleşmesi öncesi Milano Dükaliği'nda dünyaya geldi. Babası feodal lordların soyundan gelen Don Pietro'ydu. Annesi Giulia edebiyatla ilgili bir kadındı; büyükbabası Cesare Beccaria, Lombardiya Aydınlanması'nın önemli üyelerinden biriydi. Çocukluğu önce Somaschi tarikatının San Bartolomeo ve Sant'Antonio okullarında geçti, daha sonra Longone Yatılı Okulu'na girdi ve burada diplomat Giulio Visconti ve Kont Federico Confalonieri'yle arkadaş oldu. Annesiyle babası Manzoni gençken ayrılmış ve Giulia sevgilisiyle Paris'e taşındı; genç Manzoni, okulu tamamladıktan sonra babasının yanına döndü. Gençlik yıllarını, ailenin Caleotto isimli malikânesinde Milanolu aristokrat ve burjuvalarla eğlenerek geçirdi. Annesinin sevgilisi Carlo Imbonati'nin de ısrarlarıyla Paris'e gitmeye nihayet razı olduysa da, annesinin yanına gidemeden Carlo Imbonati öldü. Manzoni'nin ilk eserlerinden biri Imbonati için yazdığı "In morte di Carlo Imbonati" (Carlo Imbonati'nin Ölümü) isimli şiir oldu. Annesiyle Place Vendome'a taşındılar. Babasını 1806 yılında kaybeden Manzoni, ertesi yıl annesinin pek çok gelin adayı arasından Enrichetta Blondel'e âşık oldu. Aile Boulevard des Italiens'e yerleşti. Enrichetta'nın Katolik inancı, Manzoni'de bir inanç krizine neden oldu. Paris'te bir törenle resmî olarak yeniden Katolik olan Manzoni, 1810'lardan itibaren *Imni Sacri* adını verdiği ilahiler yazdı. Seküler şiirleri arasında Napoléon için yazdığı "Aprile 1814" (Nisan 1814), İtalyanları Avusturya hükûme karşı ayaklanmaya çağıran Rimini Bildirgesi'nin adından esinlenerek yazdığı "Il proclama di Rimini" (Rimini Bildirgesi) gibi eserler vardır. Edebiyat ve dil üzerine çeşitli denemeler kaleme alan Manzoni, aynı zamanda oyun yazarlığı da yaptı. *Nişanlılar* isimli romanı ilk olarak 1827 yılında yayımlandı. 1833 yılında karısı Enrichetta'yı kaybetti; arkasından "1833 Noeli" şiirini yazdı. *Nişanlılar* romanını yeniden yazdı; kitabın "Quarantana" adıyla bilinen son hali, 1840 yılında yayımlandı. 1848 olaylarının coşkusuyla siyasi şiirlerinin olduğu bir derleme çıkardı. 1860'ta Vittorio Emanuele II tarafından krallık senatörü ilan edildi. Garibaldi'yle tanıştı ve İtalyancanın birleştirilmesini üstlenen heyette görev aldı. Bu konu üzerine yazdığı makaleleri *Dell'unità della lingua e dei modi di diffonderla* (Dilin Birleşmesi ve Nasıl Yayılacağı) isimli bir eserde topladı. Alessandro Manzoni, 1873 yılında San Fedele Kilisesi'nin merdivenlerinden düşerek yaralandı ve sağlığı yıl boyunca kötüleşti. 22 Mayıs günü 88 yaşında hayata gözlerini yumdu. San Marco Kilisesi'nde resmî bir cenaze töreniyle son yolculuğuna uğurlandı ve kalabalık bir kortej eşliğinde Milano'daki Cimitero Monumentale'ye defnedildi. Giuseppe Verdi, ölümünün birinci yılını anmak üzere "Requiem" eserini besteledi. Manzoni bugün tıpkı Dante Alighieri gibi İtalyancanın ve İtalyan edebiyatının "kurucu baba"larından biri sayılır.

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER.....	7
KRONOLOJİ.....	15
ÖNSÖZ	
NIŞANLILAR ÜZERİNE / JONATHAN KEATES	27

Nişanlılar

SONSÖZ	
NIŞANLILAR'A GİRİŞ / BRUCE PENMAN	667

- Nişanlılar'ın elyazmasının ilk sayfası.
- Nişanlılar'ın 1842'de yapılan ikinci baskısının kapağı.

24 April 1821.

I

Cap. I.

Il Conte d.

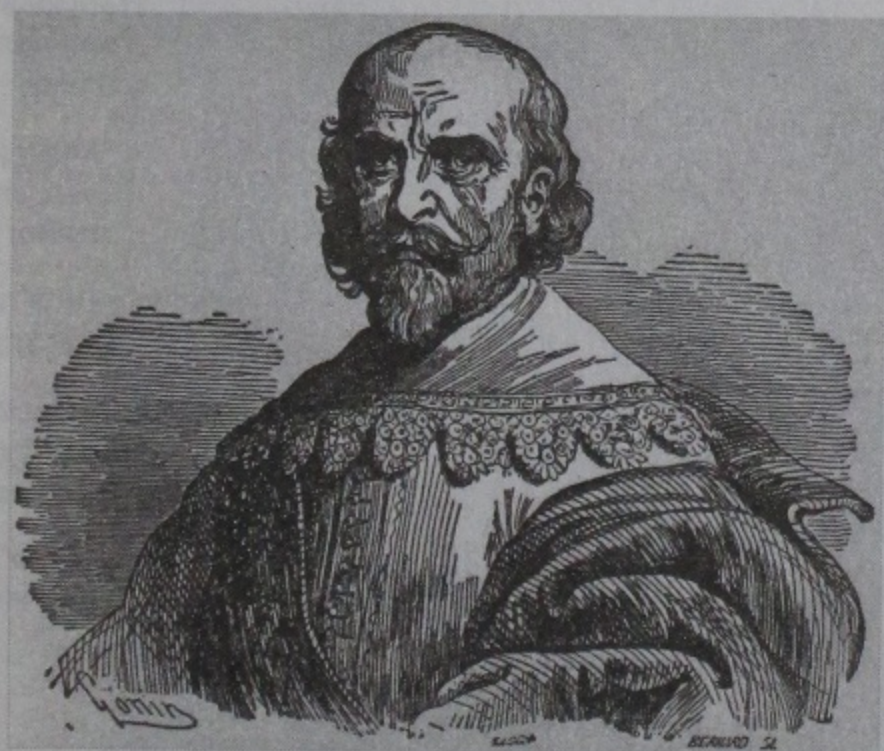
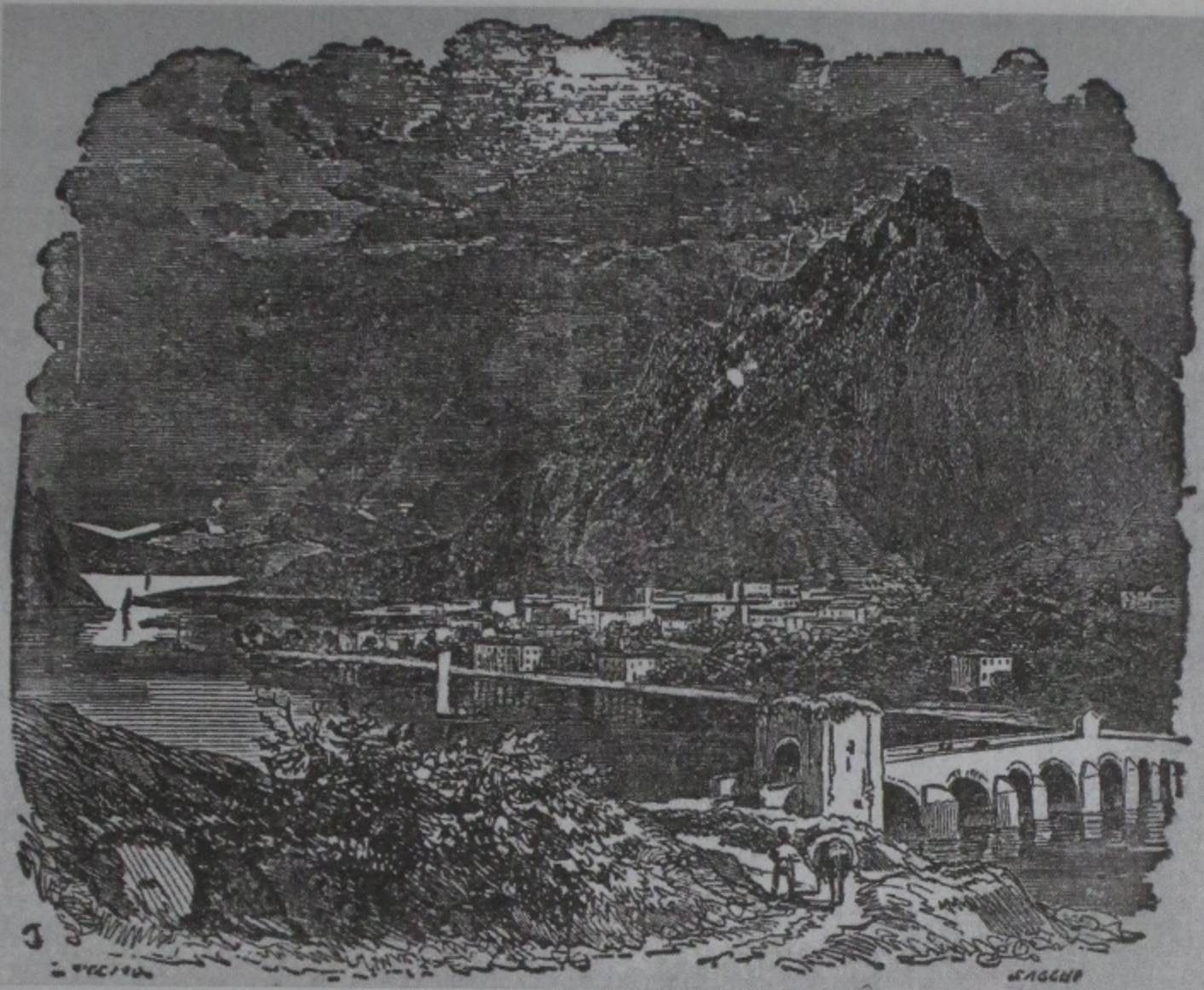
~~Il Conte d. di...~~
~~Il Conte d. di...~~
~~Il Conte d. di...~~
~~Il Conte d. di...~~
 Nel mio bel lago di Como v'è
 che l'isola che più fra di
 città non è tanto di monti da
 l'altitudine a mezzogiorno, dopo aver
 formati sui piedi per i fiumi
 più dolci i ingegni per i fiumi,
 che si chiama di là della
 città, e che si chiama di qua
 e infine viene tutto ad un tratto
 a sprofondare per i fiumi, e così
 la parte che si chiama di qua
 si chiama di là e si chiama di qua
 e si chiama di qua e si chiama di qua

**Francesca Gonin'in *Nişanlılar* için
yaptığı çizimler:**

- Lucia (sol üstte).
- Renzo Tramaglino (sol altta).
- Como Gölü'nden bir manzara (sağ üstte).
- "Adsız" (sağ altta).

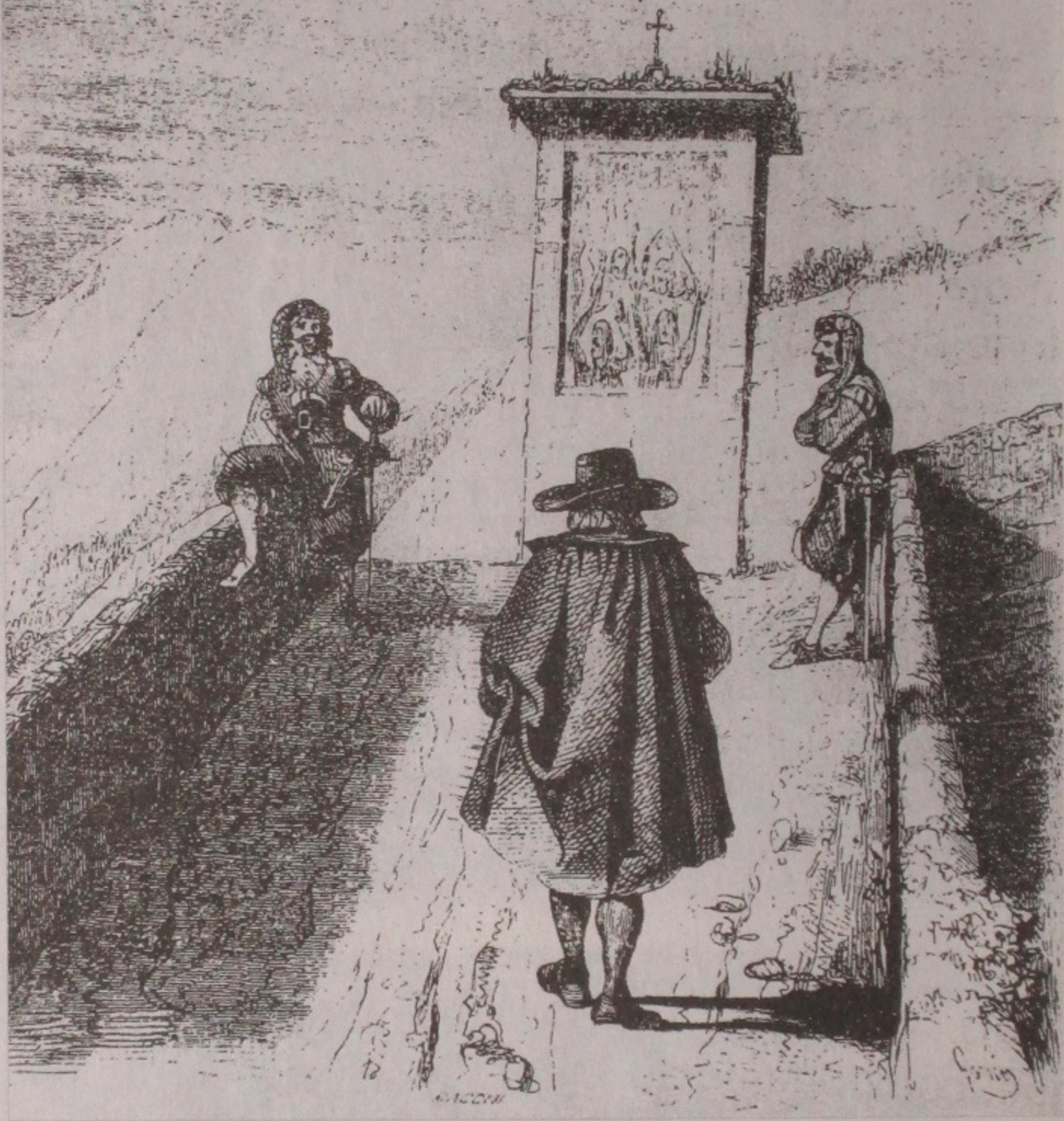

**Francesca Gonin'in
Nişanlılar için yaptığı
çizimler:**

- Müsteşar Ferrer arabasıyla ayaklanmaya doğru geliyor (sol üstte).
- Lucia'nın kaçırılması (sol altta).
- Cristoforo ve Don Rodrigo'nun buluşması (sağ üstte).
- "Adsız" ve Kardinal (sağ altta).

Francesca Gonin'in *Nişanlılar* için yaptığı çizimler:

- Don Abbondio (sol üstte).
- Monza Rahibesi (sol altta).

Gaetano Previati'nin *Nişanlılar* için yaptığı çizim:

- "Adsız" (sağda).

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1785	Alessandro Francesco Tommaso Antonio Manzoni, 7 Mart günü Milano'da dünyaya geldi. Babası Valsassina'daki Barzio'nun feodal lordlarının soyundan gelen Don Pietro'ydu. Annesi Giulia'nın büyükbabası yazar Cesare Beccaria, Lombardiya Aydınlanması'nın ünlü bir mensubuydu; annesi de edebiyatla ilgiliydi.	– Fransız Kralı XVI. Louis, mendillerin kare olmasını gerektiren yasayı imzaladı. – Mozart, “Haydn Yaylı Sazlar Dörtlüleri”ni besteledi. – Birleşik Devletler'in para birimi “dolar” olarak belirlendi. – Marquis de Sade, hapsedildiği Bastille'de <i>Sodom'un 120 Günü</i> 'nü yazdı.
1791	San Bartolomeo dei Somaschi okuluna yazıldı. Burada beş yıl okudu; sınıf arkadaşlarıyla anlaşamıyor, sürekli kavgaya ediyordu.	
1792		– Fransız Devrim Orduları, Savoy'u işgal ve ilhak ettiler. I. Victor Emmanuel, Sardinya'ya çekildi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1796	Yine Somaschi tarikatına ait Sant'Antonio Koleji'ne başladı. Bu yıl Lugano Gölü'nde İsviçreli-İtalyan filozof Francesco Soave'yle tanıştı. Bu tanışmanın etkisinden Manzoni daha sonra bahsetmiştir.	
1798	Milano'da Barnabitiler'in kurduğu Longone Yatılı Okulu'na girdi. Savaş nedeniyle okul bir süre Castellazzo dei Barzi'ye taşınmış, ertesi yıl Ağustos ayında tekrar Milano'ya dönmüştür. Diplomat Giulio Visconti ve devrimci Kont Federico Confalonieri'yle burada arkadaş oldu.	
1801	Annesinin terk ettiği babasının yanına döndü. Şehirde kalmadığı zamanlar ailenin Caleotto adlı malikânesindeydi. Gençlik yıllarını Milanolu aristokrat ve burjuvalarla gönül eğlendirerek geçirdi; ilk aşkı Ermes Visconti'nin kız kardeşi Luigina'ydı.	– Thomas Jefferson, Birleşik Devletler'in üçüncü başkanı oldu. – Birleşik Krallık kuruldu. – Napoléon ve Papa VII. Pius arasında Konkordato Sözleşmesi imzalandı.
1802		– Cisalpine Cumhuriyeti, İtalya Cumhuriyeti olarak değişti; Bonaparte başkanı oldu. – Amiens Antlaşması'yla Fransa ve Birleşik Krallık arasındaki II. Koalisyon Savaşı sona erdi. – Beethoven'ın "Ayışığı Sonatı" ilk kez seslendirildi.
1804		– Fransız İmparatoru I. Napoléon adını alan Bonaparte, İtalya Krallığı'nı ilan etti. Notre Dame Katedrali'nde, Papa VII. Pius'un bulunduğu bir törende tacını kendi giydi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1805	Sevgilisi Carlo Imbonati'nin de isteğiyle annesi Giulia, yazarı Paris'e davet etti. Bu daveti sevinçle kabul eden Alessandro, Paris'e ulaşmadan Imbonati 15 Mart'ta öldü. Temmuz'da Auteuil, Paris'e gelen Manzoni, "In morte di Carlo Imbonati" (Carlo Imbonati'nin Ölümü) adında uzun bir şiir yazdı. Annesiyle kısa süre içinde yakın bir ilişki kurdu; Place Vendome'da bir evde yaşadılar.	– Trafalgar Muharebesi'ni kazanan Britanya, denizlere hâkim oldu. – Napoléon, Austerlitz Muharebesi'nde birleşik Avusturya-Rus ordusunu bozguna uğrattı.
1806	Mart ayında babası Don Pietro'nun sağlığı kötüleşmeye başladı. Manzoni ve annesi bu sırada Paris'ten Susa, Cenova'ya seyahatler yapıyorlar ve Imbonati'nin miras işleriyle ilgileniyorlardı. Turin'e gittiği sırada babasının ölümünü öğrendi ve Milano'ya döndü. İyi anlaşılamadığı babasının vârisi ilan ettiği Manzoni, daha sonra Paris'e döndü.	– I. Napoléon'un kardeşi Joseph Bonaparte, Bourbonları tahttan indirerek İspanya, Sicilya ve Napoli Kralı oldu. – Napoléon, Kutsal Roma İmparatorluğu'nu resmen lağvetti ve bugünkü Almanya'yı oluşturan on altı eyaleti Ren Konfederasyonu adı altında birleştirdi.
1807	Giulia'nın oğlu için aradığı gelin adayları, filozof Destutt de Tracy'nin kızı Augustine ve Kalvinist banker François Louis Blondel'in kızı Charlotte ile Manzoni'nin tanışmaları amacına ulaşmadı. Ancak Blondel'in diğer kızı Enrichetta'ya görür görmez âşık oldu ve evlenmek için annesinin onayını aldı.	– Fransa, IV. Koalisyon'a karşı savaştığı Friedland Muharebesi'ni kazandı. – Britanya'da kölelik kaldırıldı.
1808	Enrichetta Blondel ile 6 Şubat günü Milano'da evlendiler. Imbonati'nin miras işlerinin tamamlanmasıyla Alessandro, eşi Enrichetta ve annesi Giulia'yla birlikte Paris'e döndü; aile Boulevard des Italiens'e yerleşti. 23 Aralık günü ilk çocukları Giulia Claudia dünyaya geldi.	– Bir hancının oğluyken devrim ordusuna giren ve Napoléon'un İtalya ve Mısır seferlerine katılan Joachim Murat, Napoli Kralı oldu. – Toskana, Kuzey İtalya Krallığı'na geçti; bir sonraki yıl Roma da krallık topraklarına dahil edildi. İtalya'da milliyetçilik yükselmeye devam ediyordu. – Beethoven, "5. Senfoni".

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1802	Katolik inancını kabul eden Enrichetta'nın mezhep değişikliği, Alessandro'da benzer bir inanç krizine sebep oldu. 22 Mayıs günü Saint-Séverin Kilisesi'nde düzenlenen bir törenle resmî olarak tekrar Katolik oldu. Paris'ten sıkılan ve münzevi bir hayat isteyen Manzoni, ailesiyle birlikte Imbonati'nin malikânesi olan Brusuglio'ya döndü. Yazın burada kalıyor, kışın Milano'da yaşıyorlardı.	– Berlin Üniversitesi kuruldu.
1812	<i>Inni Sacri</i> (Kutsal İlahiler) adını verdiği, dinî merasimlerde okunacak metinler yazmaya başladı.	– Napoléon başarısız Rusya işgali sonucunda Moskova'dan çekildi. – Aleksandr Herzen dünyaya geldi. Lord Byron, <i>Childe Harold</i> 'u yazmaya başladı.
1813	İlk oğlu Pietro Luigi 21 Temmuz günü dünyaya geldi. Ekim ayında aile Milano'da yeni bir eve taşındı.	– İspanya'da İngiliz ve İspanyol kuvvetleri, Napoléon'u bozguna uğrattı. – Jane Austen, <i>Gurur ve Önyargı</i> .
1814	Napoléon'un Leipzig Muharebesi'nde yenilmesinden sonra, <i>Odi civili</i> (Seküler Odlar) olarak gruplandırılacak lirik dizisinin "Aprile 1814" (Nisan 1814) adlı ilk şiirini yazdı.	– Rus ve Prusya güçleri Paris'e girdi ve Napoléon, Elba Adası'na sürgün edildi. Fransa ve galip devletler arasında Paris Antlaşması imzalandı. Avrupa'da güçler dengesinin yeniden düzenlenmesi için Viyana Kongresi toplandı. – Mihail Lermontov dünyaya geldi. Sir Walter Scott, <i>Waverley</i> ; Jane Austen, <i>Mansfield Park</i> . – Metronomun icadı; Francis Scott Key, Amerikan Marşı "Star Spangled Banner"ı besteledi. – Jean Auguste Dominique Ingres. "Büyük Odalık"; Francisco Goya, "Madrid'de 3 Mayıs 1808".

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1815	Murat'nın yazdığı, tüm İtalyanları Avusturya hükümüne karşı ayaklanmaya ve bağımsızlığa çağıran “Rimini Bildirgesi”ni okuyan ve çok etkilenen Manzoni, bir ay sonra “Il proclama di Rimini” (Rimini Bildirgesi) adında bir şiir yazdı. Kızı Cristina dünyaya geldi.	– Napoléon’un düşüşünden sonra Korsika’dan Napoli’ye kaçan eski kral Joachim Murat yakalandı ve kendi yazdığı yasaya göre kurşuna dizilerek idam edildi. – Fransa’da “Yüz Gün”: Napoléon Şubat ayında Fransa’ya döndü ve Waterloo Muharebesi’nde son kez yenilgiye uğradı. Bourbon Restorasyonu dönemi. XVIII. Louis tekrar kral oldu. – Jean Austen, <i>Emma</i> .
1816	“Tercümenin Yöntemine ve Faydalarına Dair” adlı denemesinde İtalyan edebiyatını yüzyıllardır aynı kurumlara ve şablonlara bağlı kalmakla itham eden Madame de Staël’e karşı “L’ira di Apollo” (Apollo’nun Gazabı) adında alaylı bir şiir kaleme aldı.	– Tambora Yanardağı’nın patlamasıyla kötüleşen hava şartları yüzünden, Kuzey Yarımküre’de bu sene “Yazı Olmayan Yıl” olarak bilinir.
1817	Haziran ayında “La Pentecosta” (Pantekost) adlı beşinci ilahisini kaleme aldı; bu şiir 1822 yılında Ferrario tarafından yayımlanmıştır. Kasım ayında kızı Sofia dünyaya geldi.	
1818	Akıl hocası Luigi Tosi’nin rehberliğinde <i>Osservazioni sulla morale cattolica</i> (Katolik Ahlâkı Üzerine Gözlemler) adlı eserini kaleme aldı. Bu eserini İsviçreli Kalvinist S. de Sismondi’nin <i>Histoire des républiques italiennes du Moyen-Âge</i> (Orta Çağda İtalyan Cumhuriyetleri) kitabına cevap olarak yazmıştı.	– Mary Shelley, <i>Frankenstein</i> ’ı yayımladı. – Ünlü Noel şarkısı “Stille Nacht” bestelendi.
1819	Haziran ayında ikinci oğlu Enrico dünyaya geldi. Eylül ayında ailesiyle birlikte Paris’e gitti.	– Théodore Géricault, “Medusa’nın Salı” resmini tamamladı ve Louvre’un 1819 Salonu’nda sergiledi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1820	Milano'ya döndü ve <i>Il conte di Carmagnola</i> (Carmagnola Kontu) isimli tragedyasını yazdı. <i>Adelchi</i> adlı yeni bir tragedyaya yazmaya başladı.	– Aleksandr Puşkin, <i>Ruslan ve Ludmilla</i> ; Thomas De Quincey, <i>Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafı</i> . – Gustave Flaubert ve Fyodor Dostoyevski dünyaya geldi.
1821	“Marzo 1821” (Mart 1821) şiirini liberallerin yenilgisinden sonra yok etti; 1848 yılında şiiri tekrar yazmıştır. <i>Fermo e Lucia</i> (Fermo ve Lucia) romanının ilk taslağını yazdı. Napoléon'un ölümünden sonra ünlü şiiri “Il Cinque Maggio”yu (Beş Mayıs) yazdı. Ağustosta kızı Clara doğdu. Sonbaharda <i>Spartacus</i> adında üçüncü bir tragedyaya için hazırlıklara başladı.	– Makedonya, Girit ve Kıbrıs'ta Rumlar, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandı. Osmanlı, Konstantinopolis Patriği V. Gregorios'u astı. Rumlar, Eylül ayında Mora Yarımadası'nı aldı. – Napoléon Bonaparte, St. Helena adasında elli bir yaşında mide kanserinden öldü. John Keats aynı yıl yirmi altı yaşında tüberkülozdan öldü. – Michael Faraday, Royal Institution'ın başına getirildi.
1822	Eylül ayında kızı Vittoria dünyaya geldi. <i>Adelchi</i> , beraberinde <i>Discorso sopra alcuni punti della storia longobardica in Italia</i> (İtalya'da Lombardiya Tarihine Dair Araştırma) ile birlikte Milano'da yayımlandı.	
1823	<i>Lettre à M. Cheuvet sur l'unité des temps et de lieu dans la tragédie</i> (Mösyö Cheuvet'ye Tragedyada Zaman ve Mekânın Bütünlüğü Üzerine Mektup) yayımlandı. Eylül ayında <i>Fermo ve Lucia</i> 'yı tamamladı, fakat memnun değildi; kitabı yeniden yazmaya başladı.	– Fransa, İspanya'yı işgal etti ve üç yıl iktidarda kalan liberal hükûmeti (El Trienio Liberal) devirerek tekrar monarşiyi getirdi.
1826	Mart ayında oğlu Filippo dünyaya geldi.	– Samuel Morey, içten yanmalı motoru icat etti.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1827	<i>Nişanlılar</i> romanı 15 Haziran'da üç cilt halinde yayımlandı. Bu edisyon "Venticettana" adıyla bilinir. Temmuz ayında ailesiyle birlikte Toskana'ya gitti, bir sonraki ay Floransa'ya gitti ve Ekim'e kadar burada kaldı. Burada Vieusseux, Giordani, Niccolini, Montani, Leopardi gibi aydınlarla tanıştı.	– William Blake ve Ludwig van Beethoven öldü. Viyana'da Beethoven'ın cenazesine binlerce insan katıldı.
1828	"In Morte di Vincenzo Monti" (Vincenzo Monti'nin Ölümüne Dair) ve "Quadretto di famiglia" (Aile Portresi) şiirlerini yazdı.	– Lev Tolstoy dünyaya geldi. Adam Mickiewicz, <i>Konrad Wallenrod</i> .
1830	Mayıs ayında kızı Matilde dünyaya geldi. Tarihi roman üzerine bir araştırma kaleme aldı.	– X. Charles'ın sürgüne gitmesiyle Fransa'da Temmuz Devrimi oldu ve yeniden kurulan parlamento, Louis-Philippe'i başa getirdi. – Stendhal, <i>Kırmızı ve Siyah</i> .
1832		– Milliyetçi görüşleri nedeniyle sürgüne gönderilen Cenovalı Giuseppe Mazzini, İtalya'yı birleştirecek "Genç İtalya" hareketini başlattı. – Goethe ve Walter Scott öldü.
1833	25 Aralık günü karısı Enrichetta öldü.	– Puşkin, <i>Yevgeni Onegin</i> 'i kitap halinde yayımladı; Honoré de Balzac, <i>Eugénie Grandet</i> .
1834	Enrichetta'nın anısına "1833 Noeli" şiirini yazdı.	– İspanya'da VII. Ferdinand'ın eşi Ana Kraliçe Maria Christina, Engizisyon'u resmen sona erdirdi. İngiliz İmparatorluğu'nda kölelik kaldırıldı.
1837	1820'de ölen Kont Decio Stampa'nın eşi Teresa Borri'yle evlendi.	– Britanya'da Kraliçe Victoria tahta çıktı. – Puşkin bir düelloda öldürüldü. Dickens, <i>Mister Pickwick'in Serüvenleri</i> .

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1840	<i>Nişanlılar</i> 'ın "Quarantana" olarak bilinen son hali Guglielmini e Radaelli tarafından yayımlandı. Bu baskıda <i>Nişanlılar</i> 'ın devamı olarak tasarladığı "Storia della colonna infame" (Rezil Sütunun Hikâyesi) de bulunuyordu.	– Napoléon'un naaşı Paris'te Les Invalides'e defnedildi. – Justin Liebig'in tarım alanında buluşlarıyla Sanayi Devrimi hız kazandı. – Thomas Hardy ve Alphonse Daudet dünyaya geldi. Lermontov, <i>Zamanımızın Bir Kahramanı</i>.
1841	Mayıs ayında kızı Cristina'yı, Temmuz ayında annesini kaybetti.	– Lermontov bir düelloda hayatını kaybetti.
1845	Tüm eserlerini on yıl içinde altı cilt halinde yayımlamaya bu sene başlamıştır. Bu yıl Floransa'da Le Monnier adında bir matbaa, "Ventisettana"yı izinsiz bastı.	– İrlanda'yı vuran Büyük Kıtık sonucu, İrlanda diasporası Amerika'ya göçlere başladı.
1847	Giacinto Carena'ya "Sulla lingua italiana" (İtalyan Dili üzerine) isimli bir mektup yazdı.	– Turin'de Cavour Kontu Camillo Benso, <i>Il Risorgimento</i> (Diriliş) adlı milliyetçi gazeteyi kurdu. – Almanya ve Fransa'da monarşinin baskısından kaçan işçi sınıfı temsilcileri Londra'da toplandılar ve 2 Haziran'da isimlerini Komünist olarak değiştirdiler; sloganlarını "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" olarak belirlediler. – Brontë kardeşler <i>Jane Eyre</i>, <i>Uğultulu Tepeler</i>, <i>Agnes Grey</i>'i yayımladı.
1848	Yılın siyasi olaylarının coşkusuyla "Rimini Bildirgesi" ve "Mart 1821" şiirlerinin de olduğu bir derleme çıkardı. Ekim ayında parlamentoya seçildi, ama vekillik görevini kabul etmedi.	– Avrupa'nın pek çok yerinde 1848 devrimleri. Fransa'da Şubat Devrimi: Cumhuriyetçilerin ayaklanmaları sonucu Kral Louis-Philippe tahtı terk ederek İngiltere'ye kaçtı. Louis Napoléon Bonaparte, İkinci Fransız Cumhuriyeti'nin ilk başkanı oldu. – Avrupa'daki hareketlilik İtalya'ya da sıçradı; Napoli, Papalık toprakları ve Toskana'da anayasalar yürürlüğe girdi. Sardinya, Avusturya'ya savaşı ilan etti, fakat Papa'nın savaşı karşı çıkmasıyla yenilmiş sayıldı. Çıkan bir ayaklanma sonucu Papa, Roma'dan kaçmak zorunda kaldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1848		– Dostoyevski, <i>Netočka Nezvanova</i> ; Karl Marx ve Friedrich Engels, <i>Komünist Manifesto</i> .
1849		– Roma Cumhuriyeti ilan edildi; fakat Fransızlar duruma müdahale ederek tekrar papayı başa getirdiler. – Karl Marx, Londra'ya yerleşti. Dostoyevski tutuklandı ve Sibirya'da sürgüne mahkûm edildi.
1850	<i>Dell'Invenzione</i> (Buluş) adlı diyalogu yazdı.	– Prusya'da köylülerin kazandığı özgürlüklere dokunulmadı; verilen karar sonucu 640 bin çiftçi özgür tarına başladı. – Küçük Buz Çağı bu yıl sona erdi. – Turgenyev, <i>Köyde Bir Ay</i> .
1852		– Bir yıl önce darbeyle Fransa'da hükûmeti deviren Louis Napoléon, muhafazakârların desteğiyle parlamentoyu lağvetti, II. Fransız İmparatorluğu'nu kurdu ve III. Napoléon adını alarak diktatörlüğünü ilan etti. – Cavour, Piedmont ve Sardinia Başbakanı oldu; Savoy Hanedanı'nın iktidarını kullanarak İtalya'yı birleştirmeye niyetliydi. – Gogol öldü. Turgenyev, <i>Avcının Notları</i> ; Lev Tolstoy, <i>Çocukluk</i> .
1856	Mart ayında kızı Matilde hayatını kaybetti.	– Piedmont-Sardinya, üç yıldır devam eden Kırım Savaşı'na katıldı; sebebi İtalya'nın birleşme isteğini göstermekti. Aynı amaç için İtalya Ulusal Derneği kuruldu. – Paris Kongresi yapıldı. – Gustave Flaubert, <i>Madam Bovary</i> ; Turgenyev, <i>Rudin</i> .

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1860	Şubat ayında Cavour Kontu Camillo Benso, Manzoni'yi ziyaret etti; birkaç gün sonra onlara katılan Vittorio Emanuele II tarafından krallık senatörü ilan edildi. Haziran'da Turin'deki mecliste yemin etti.	– Bolonya, Modena, Parma ve Toskana devletleri, Piedmont-Sardinya altında birleşmeyi plebisitle kabul etti. Giuseppe Garibaldi, “Binler Seferi”nde vatanperverlerden oluşan bir orduyla Sicilya'yı işgal etti. Napoli'de monarşiyi de yenen ordu kuzeye doğru ilerlese de Piedmont-Sardinya tarafından Fransız egemenliğindeki Roma'ya ulaşması durduruldu. Napoli, Sicilya, Umbria ve Marche birleşmek için oy kullandı. – Anton Çehov dünyaya geldi. Turgenyev, <i>Arefesinde</i> ve “İlk Aşk”; Dostoyevski, <i>Ölü Bir Evden Hatıralar</i>; George Eliot, <i>The Mill on the Floss</i>.
1861	Mart ayında Garibaldi'yle tanıştı; İtalyancanın birleştirilmesini üstlenen heyette görev aldı ve Eğitim Bakanlığına verdiği raporları <i>Dell'unità della lingua e dei modi di diffonderla</i> (Dilin Birleştirilmesi ve Nasıl Yayılacağı) adında bir eserde topladı. 1789 Fransız Devrimi ve 1859 İtalyan Devrimi üzerine iki makale yazdı.	– Piedmont-Sardinya Kralı II. Victor Emmanuel, İtalya Krallığı'nı ilan etti. Roma, krallık topraklarına katılınca kadar başkent Floransa olarak seçildi. – Abraham Lincoln, ABD başkanı oldu. Birleşik Devletler'de İç Savaş başladı. – Dickens, <i>Büyük Ümitler</i>.
1862		– Garibaldi yeni bir orduyla Roma'ya doğru ilerledi, Aspromonte'de yenildi. – Alman devletlerinin en büyüğü olan Prusya'da Otto von Bismarck başbakan olduktan sonra meclisi dağıtarak kralın yetkisi üzerinde bir güç tanımadığını açıkladı. – Turgenyev, <i>Babalar ve Oğullar</i>; Victor Hugo, <i>Sefiller</i>.
1864		– Fransa, İtalyanların papalık topraklarını korumayı vadetmesi karşılığında Roma'dan çekilmeyi kabul etti. – Birinci Enternasyonal düzenlendi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1864		– Dostoyevski, <i>Yeraltından Notlar</i> ; Nekrasov, <i>Rusya’da Kim Mutlu Yaşar?</i>
1868	Oglu Filippo şubat ayında öldü.	– William Gladstone, Britanya başbakanı oldu. – Dostoyevski, <i>Budala</i> .
1870		– Fransız-Prusya Savaşı sırasında Roma’daki garnizonu başka bir yere göndermek zorunda kalan Fransa, Roma’yı kaybetti. İtalya’nın birleşmesi bu şekilde sona erdi ve Roma yeni devletin başkent oldu. – Lenin dünyaya geldi. Aleksandr Herzen ve Charles Dickens öldü.
1872	Fahri Roma vatandaşlığına layık görüldü; bu durum ruhban sınıfından olmadığı için bazı Katoliklerin öfkesini topladı.	– Üç imparatorun Berlin’de buluşması Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasında ateşkesle sonuçlandı.
1873	Milano’daki San Fedele Kilisesi’nin merdivenlerinden düşerek yaralandı ve sağlığı giderek kötüleşti. 22 Mayıs günü, 88 yaşında hayata gözlerini yumdu. San Marco Kilisesi’nde resmi bir cenaze merasimiyle son yolculuğuna uğurlandı. Kalabalık bir kortej eşliğinde Milano’daki Cimitero Monumentale’ye defnedildi.	
1874	Ölümünün birinci yılını anmak üzere, Giuseppe Verdi “Requiem” eserini besteledi.	– Doğu Hindistan Şirketi lağvedildi.

ÖNSÖZ
NIŞANLILAR ÜZERİNE
JONATHAN KEATES

Dante uzmanı ve Cambridge’de araştırma görevlisi Uberto Limentani, 1940 yazında kendini yolcu gemisinden çevrilmiş Arandora Star’da, Britanya’dan Kanada’ya sınır dışı edilecek binin üzerinde “düşman göçmen”in arasında buldu. Winston Churchill’in felaket bir düşüncesizlikle verdiği “topunun yakasına yapışsın” emrinin azizliğe uğrattıklarının arasında Alman savaş esirlerinin yanı sıra birkaç casus ve Hitler ve Mussolini’nin samimi sempatizanları bulunuyordu; çoğunluğu oluşturan ise kıta Avrupası’nda onları bekleyen imhadan kaçarak kurtuluşu Birleşik Krallık’ta bulmuş Musevi göçmenlerdi. Kendisi de Musevi olan ve Mussolini’nin 1938’deki ırkçı kararnameleriyle zulme uğrayan Limentani, Dante üzerine eserlerinin tanındığı Cambridge’de hoş bir şekilde karşılanmıştı.

İrlanda’nın batı yakasında, Kanada’ya olan yolculuğunun daha ilk ayında, Arandora Star gemisi bir Alman denizaltısının torpidosuyla batırıldı. Yolculardan bazıları filikalara yetişebilse de, Umberto Limentani gibi diğerleri batan gemiden denize atlanmış, buna rağmen sürgün edilenlerin beş yüzden çoğu boğularak ölmüştü. Yıllar sonra, o dönem Serena İtalyanca Profesörlüğü unvanını alan Limentani’ye birisi nasıl kurtulduğunu sormuştu.

Kendi kendime İtalya’da okulda öğrettikleri bir şiiri okumaya başladım: Alessandro Manzoni’nin Napoléon Bonaparte’in ölümü için yazdığı ka-

side "Il Cinque Maggio" (Beş Mayıs). Dizelerden birine geldiğimde bir terslik olduğunu fark ettim. Bir şeyi atlamış, yanlış bir kelime kullanmış veya söz dizimini mi bozmuştum? Suda debelenir, olur a kurtarılmayı beklerken, "Cambridge'e döndüğümde metni bulur, doğrusuna bakarım," diye düşündüm. Bu sayede hayatta kaldım. Bir saat kadar sonra bizi denizden çıkardılar.

Her ne kadar dolaylı da olsa Limentani'nin kurtuluşuna katkıda bulunan şiir, vatandaşlarının Dante'yle aynı cümlede adını geçirmeye layık göreceği tek İtalyan edebiyatçının eseridir. Alessandro Manzoni (1785-1873) kendi ömrü sırasında çoğu yazarın imreneceği, yalnız ulusal bağımsızlık savunucuları, çağının ötesinde ruhani liderler ve toplumsal reformun önderlerine layık görülen türden bir itibar edinmişti. Seksen dokuz yaşında hayata gözlerini yumduğunda, İtalya'da bir gün ulusal yas ilan edilmişti. Okullar ve üniversiteler kapatılmış, tiyatroların ışıkları yakılmamıştı. Süvari taburunun başını çektiği muazzam bir cenaze alayı, tabutunun peşinde ilerleyen devlet bakanları ve İtalya kraliyet ailesi üleriyle birlikte Manzoni'nin memleketi Milano'nun sokaklarından geçmişti. Onunla tanıştıktan sonra "Eğer ki bir insana tapınmak hoşgörülebilir olsa, ayaklarına kapanırdım," diyen Giuseppe Verdi, bir yıl sonra ihtişamlı "Requiem"ini Manzoni'nin anısına ithaf etmişti.

O zamandan beri yazar, klasikler arasındaki yerini hiç kaybetmedi. Bir deste şiir, birkaç tragedya, bir tarihi makale, bir dini inceleme ve tek bir romandan oluşan mütevazı külliyatı kutsiyete sahiptir; yalnız meslek gereği inceleyen akademisyenler ve lise edebiyat dersi öğretmenleri değil, okumaya uzun boylu ilgisi olmayan çoğu İtalyan için de. Çoğu yazarın geride bıraktıkları ölümünden sonra yeniden değerlendirilse de, Manzoni durumunda bu pek gerçekleşmemiştir. Eleştirmenlerin takdiri hiç eksilmemiş, yalnız tutulan mercek yıllar içinde dönemin estetiğine göre değişikliğe uğramıştır.

Bu durum büyük ölçüde Manzoni'nin bir sözü kaleme alırken gösterdiği namuslu tavrın okurlar olarak farkında olmamıza bağlıdır. Manzoni için yazmak bir ahlâki eylem olmuştur; edebiyatla iştigal, 18. yüzyılın son on yıllarında gerçekleşen Milano Aydınlanması'nın bir evladı olarak doğuştan kazandığı bir haktır. Anne tarafından büyükbabası olan Cesare Beccaria'nın ağırkanlı dehası ceza hukukunda reform ve ekonomi teori

üzerinde eserlerde ifadesini bulmuş, Fransız filozoflarının takdirini kazanmış, Amerika Anayasası'nı kaleme alan Kurucu Babalar'a ilham kaynağı olmuştur. Küçük Alessandro'nun babasının sıkıcı, vasat Kont Pietro Manzoni değil de, ailesi Milano'nun entelektüel hayatına damga vuran hayat dolu Giovanni Verri olması söz konusudur. Yaşlı kocasından daha en başta sıkılan Donna Giulia Manzoni, bir diğer Milanolu aydın olan Carlo Imbonati ile Paris'e kaçmış, birbiriyle anlaşılamayan anne babasının nazik bir davranışıyla yerleştirdiği dağdaki kasvetli yatılı okulda oğlunu tahsilini tamamlayınca kadar terk etmişti.

Manzoni nihayet 1805'te yirmi yaşındayken Paris'teki annesine katıldığı zaman, "onca dehanın ve sayısız erdemin aydınlattığı güzeller güzeli Fransa"nın onda bıraktığı etki derin ve kalıcı olmuştu. Madam Sophie Condorcet'in görkemli salonunda, hanımefendinin sevgilisi filozof Claude Fauriel'i ahbap edinmiş, Fauriel hayatı boyunca ona değerli bir dost ve entelektüel konularda iyi bir kulak olmuştur. Fauriel'in dinmek bilmeyen "Gallik ruhu"nun yanı sıra, Manzoni onun "sıcakkanlı ve erdemli yüreği"ne önem veriyordu. Erdeme ve samimiyete yapılan bu vurgu, Romantizmin dostluk kültürünün bilinen bir özelliği olsa da, geride bıraktığı İtalya'nın kırılğan, alaycı ve hovarda dünyasında kendini rahatsız hissedenden Manzoni'yi daha iyi açıklar. Manzoni'ye tüm okudukları ve işittiklerini elekten geçirip içindeki esas gerçeği bulmayı öğretene, karmaşıklıklardan korkmamayı ve basit cevaplara şüpheyle yaklaşmayı öğretene Fauriel'dir. Pek çok açıdan Manzoni'yi hem sanatçı hem de birey olarak en çok etkileyen o olmuştur; yazarın mesleğinde gösterdiği ölçülülüğü ve titizliği önemli ölçüde açıklamaktadır.

Elbette kendisine bir eş aramaya başladığında, Alessandro'nun öncelik sıralamasının başını doğruluk, yalınlık, hoşgörü ve sağduyu çekmekteydi. Bunun yanı sıra kocasının doğuştan çekingenliğine, kendini hafife alma alışkanlığına ve yalnız kalmaya düşkünlüğüne de ayak uydurmalıydı. Bunların tam anlamıyla timsali, beklendiğinden çok daha önce, İsviçreli bir bankerin kızı olan, Kalvinist olarak yetiştirilen Henrietta Blondel cismiyle karşısına geldi. 1808 yılında, Blondel'in anne babasının Milano'daki misafir ağırlama salonunda evlendiler. Maharetli ve iradeli bir kadın olan Henriette, yeni gelin olarak Paris'te kayınvalidesini ziyaret ettiğinde Donna Giulia'nın kültürlü gazeteciler ve edebiyatçılardan oluşan çevresinden uzak durmuştu. Buna karşılık Protestanlıktan uzaklaşmış, Fran-

sız İhtilali'nin hiyerarşilere, eski dini kurumların köklü imtiyazlarına karşı gelişinin ertesinde yükselen liberal Katolik inancına dönmeye başlamıştı.

Henriette bu süreçte kocasını da yanında taşıdı. Aslen Katolik olarak yetiştirilen Manzoni dini hiç ciddiye almamıştı; bu yüzden evliliklerinin ikinci yılında eşiyle birlikte bir inanç krizine girdiğinde bu Aziz Pavlus'un Şam'da geçirdiğini aratmayacak kadar sarsıcı bir dine dönüş ile gerçekleşmişti. Çift hiç gecikmeden yeni doğan kızları Giulietta'yı da alarak Paris'ten ayrıldı ve Lombardiya'nın sakinliğine çekildi; burada annesinin âşığı Carlo Imbonati'nin Manzoni'ye bıraktığı, Milano'nun kuzeydoğusundaki Brianza semtinde, Brusuglio'daki villaya yerleştiler. Bugünlerde bu bölge tamamen şehirleşmiş, İtalya'nın kuzey metropolünün otobanları ve fabrikaları arasında bir yerleşim bölgesi olmuştur. 19. yüzyılın başında ise tam tersine, Napoléon Bonaparte'ın ne oldum delisi imparatorluk düşleriyle çalkalanan gürültülü bir dünya için birebir bir kırsal inzivaydı; doğuştan idealist olan Alessandro ve Henriette burada Hristiyan ülkelere uygun olarak yaşayabilir ve bir aile kurabilirlerdi. 1819'da kısa bir süreliğine Paris'e dönse de, Manzoni'nin bir şair, oyun yazarı ve romancı olarak meslek hayatının demir alacağı yer Brusuglio ve Milano olmuştur.

Yazarlıkta ilk başarıları, dini bayramlardan ilham alarak yazdığı, özgürlük ve eşitlik gibi modern ülküleri Hristiyanlığın temelindeki şefkat ve ayırım olmadan bağışlama kavramlarıyla kaynaştırdığı beş şiirlik bir dizi olan *Inni Sacri* (Kutsal İlahiler) ile geldi. Katolik inancı pek de anılmayan Stendhal şairin ifadesindeki insancıl samimiyeti takdir edenler arasındaydı; şiirlerin mezhepçi nefretten ve yobazca inançtan yoksun oluşunu öven Goethe de Manzoni'nin en büyük uluslararası hayranlarından biri olmuştu. Birkaç yıl sonra, iki manzum tragedyasından ilki olan *Il Conte di Carmagnola*'ya (Carmagnola Kontu) İtalya'da eleştirmenler lanet okuduğunda ve *Quarterly* ve *Westminster* gibi İngilizce dergilerde benzer şekilde görmezden gelindiğinde, Goethe "sevgili ve değerli bir delikanlı" bulduğu yazara olan övgülerini gür bir sesle dile getirmişti.

Yaşça büyük olan yazarı teknik açıdan hayrete düşüren, Manzoni'nin hem *Il Conte di Carmagnola*'da hem de peşi sıra gelen *Adelchi*'de karakterlerini kişisel güdülerini ve etrafındakilerle iletişimi üzerinden tamamen inandırıcı kimseler olarak sunabilmesiydi. Her oyunu bir tarihi dram da olsa, oyun yazarına bırakılmış olan araçlar yalnızca Ortaçağ tarihçilerinden

kalan yalın, sınırlı, parçalı ayrıntılardan ibaret de olsa, Manzoni tüm karakterlerini toplumsal ve siyasi arka plan bağlamında akla yatkın bir hale getirebiliyordu. Şimdi apayrı, daha önce hiç eser vermediği bir edebi türde, bu istisnai yeteneğini olağanüstü bir şekilde kullanmaya hazırды.

17. yüzyıldan beri yazarların yer aldığı modern Avrupa edebiyat geleneğinin soy ağacında "nouvelle" adı verilen Ortaçağ ve Rönesans öykü derlemeleri önemli bir yere sahip olsa da, Manzoni'nin yaşadığı dönemde "İtalyan romanı" diye bir mefhum yoktu. 19. yüzyılın ilk on yıllarında İtalya'da yayımlanan edebiyat eserleri neredeyse tamamen diğer dillerden tercümelerdi ve bu kitapların piyasasına 1820'lerde hâkim olan kişi de Sir Walter Scott'tı. *Waverley*, *Old Mortality* (İskoç Sofuları) ve *The Bride of Lammermoor* (Lammermoor'un Gelini) gibi eserleri Scott'ın yeni bir roman türünü biçimlendirmesine olanak sağlamıştı: Bu romanlar sıradan insanların, ailelerinin ve bulundukları toplumların farklı devirlerde yaşanan muazzam tarihi olaylarca nasıl etkilendiğini konu alıyordu. Hiçbir yazar döneminin edebiyatını aynı şekilde etkileyememiştir. *Waverley*'nin 1815'te yayımlanmasından sonraki on yıl içinde Scott, romancılar ve okurları arasındaki ilişkinin yönelimini başarılı bir şekilde yeniden kurmuş, seçtiği türün etki alanını ve önemini bir hayli arttırmıştır.

Scott'ın en akıllı ve hevesli okurlarından birisi de Alessandro Manzoni'ydı; 1822 yazında Fauriel'e yazmış ve kendisinin de 17. yüzyıl Lombardiyası'nda geçen bir öyküye başladığını haber vermişti. İlk olarak *Fermo e Lucia* adını verdiği bu öykü, önce *Gli Sposi Promessi*, daha sonra da *I Promessi Sposi* adını alacak romanın ilk haliydi. Yazarı daha en baştan muazzam bir kişisel deneye teşebbüs ettiğinin farkındaydı. Karşılaştığı zorlukların biri birbiriyle çelişen sosyo-tarihi güçlerin etkileşimini konu alan büyük ölçekli bir edebiyat eserini inşa etmek, diğeriyse bugüne kadar içinde yaşadığı üst sınıf entelektüel zümreye hiç benzemeyen bir kısmın bu olaylardan çeşitli şekillerde nasıl etkilendiğini anlatmaktı. Kendi ağzıyla "büyük bir yazar olarak tanınmaya büyük bir istek" duyduğunu itiraf eden Manzoni'nin, bu zamana kadar romancılığı ciddi bir uğraş olarak görmeyen ulusal edebi gelenek içinde yeni bir sanat biçimi yaratıldığını fark etmesi şüphesiz çok heyecan verici bir durumdu.

Manzoni'nin yola çıktığı kaynak unutulmuş bir kanundu; ne hikmetse yeni bir siyasi ekonomi ders kitabında yeniden yayımlanan bu kanun, nikâh kıymayı reddeden bir rahibin yaptırıma uğrayabileceğini dile geti-

riyordu. Bu yasa, 1620'lerde Lombardiya'nın İspanyol hükümdarlığında olduğu; köylülerin yabancı yöneticilerinin kibrine, açgözlülüğüne ve haraç toplamayı hak görüşüne öfke duyduğu bir döneme aitti. Dahası, bu yıllarda kuzey İtalya boyunca kötü hasatlar ve ağır kıtlıklar yaşanmış, şehirlerde ve kırsal alanlarda peşi sıra veba salgınları gerçekleşmişti. İtalyan devletleri arasındaki amaçsız savaş halinde yer alan orduların varlığı ve Otuz Yıl Savaşı'nın çatışmalarının Alpler'in ardına geçip dağlar ile Po Nehri arasında kalan bereketli Lombardiya tarlalarına ulaşması ile durum daha da gerilmişti.

Bu çalkantılı arka planda, Renzo ve Lucia isimli kitaba adını veren nişanlıların hikâyesi başlar; iki sevgilinin evlilik planlarına Don Rodrigo'nun eli silahlı haydutlarının korkak rahip Don Abbondio'yu korkutarak nikâhı kıymaktan vazgeçirmesi engel olur. Renzo ve Lucia'nın serüvenlerini bu kadar çekici hale getiren –ki öykü yapısal olarak bir serüvendir– bu iki karakterin resmedilişinde herhangi bir kahramanlık olmamasıdır. Manzoni'nin Scott'tan öğrendiği derslerden biri de (Scott da bu dersleri Fielding ve Smollett gibi 18. yüzyıl romancılarından öğrenmiştir) anlatının gelişigüzel ve tesadüfi olduğu yerlerde okuru daha çok kendine bağladığıdır. Romanın merkezindeki kişilerin onları ezmek üzere olan tarihi şartların ve zorunlulukların karşısında ellerinde çoğumuzda olduğu gibi yalnızca biraz metanet, direnç ve iyimserlik olduğunu bilir, hikâyelerini daha büyük bir zevkle okuruz.

Fakir bir ipek ip eğirme ustası olan Renzo'nun ne gözüpek ne de maceracı olması, tek isteğinin çok değer verdiği Lucia'yı kaybetmemek oluşu onu daha da sevimli kılar. Lucia hep uslu bir kız gibi davranır, yine de erdemli bakireliğinin ardında yapmacık bir dindarlıktan ziyade içgüdüsel bir şey var gibi gösterilir. Cesareti ve dayanıklılığı şüphesiz yaratıcısının "masumca yaşanan, tevekküle ve güvene dayalı bir yaşama böylesine hazırlıklı" olduğunu söylediği ruhunun bir ürünüdür; buna rağmen George Orwell'in ardından meşhur "bacaksız melekler" küfürünü bastığı 19. yüzyıl edebi kahramanlarından biri hiç mi hiç değildir.

Renzo, tıpkı Scott'ın romanlarındaki muadilleri gibi, tarihin kayıtsız bir silkinişle tektonik plakalarını oynatmasıyla başlayan sıkıntılara bulaşmakta yeteneklidir. Kayıp Lucia'sını aramak için Milano'ya geldiği 34. Bölüm'den kan donduran sahneyi hatırlayalım örneğin. Şehirde felaket bir bubonik veba salgını patlak vermiştir; etkisinin alametlerinden biri de

hastalığın bulaştığı nevesim ve mobilyaların yakılmasıyla yükselen siyah duman sicimidir. "Simsiyah ve yoğun bir duman bulutu yükseliyor, sonrasında iri iri halkalar çevreye yayılıyor; esmer ve durgun gökyüzünde gözden kayboluyordu"; bu da topluma yayılmakta olan bir başka kötülüğün simgeleşmiş bir ifadesi gibidir: uğradıkları talihsizlikleri, duvarlara ve kapılara esrarlı bir merhem sürerek vebayı yaymaya çalışan kötülük araçlarına atfetmeye dair bir istektir. Manzoni büyümesini izlediği bu korkuyu, ahlâki olarak tıpkı şehri telef etmekte olan hastalık kadar zehirli bir şekilde resmeder. Milano'nun yapılarına ölüm süren bu "bulaştırıcı" hayaletlere olan batıl inancı öyle takıntı haline getirmişti ki, 1829'da *Storia della Colonna Infame* (Rezil Sütunun Hikâyesi) adında ayrı bir inceleme kaleme aldı ve bu yazıyı *Nişanlılar*'ın 1840 baskısına ekledi.

Renzo, kaçınılmaz bir şekilde kendini bu panik ve batıl inanç kokteyli- nin pençesine düşmüş halde bulur. Meşum duman sicimi, şehir kapılarının ardında uzanan, kuraklıkla kavrulmuş renksiz manzara, hendeklere atılmış gömülmemiş cansız bedenler ve bağınaz şehir görevlilerinin yanlışlıkla kapısını mühürlediği bir evde ölmekte olan çocuklar ile etkileyici bir başlangıç yapan 34. Bölüm, masum bir yabancıнын kalbinin cömertliği yüzünden kötülüğünü hafife aldığı insanlara yem olduğu bir kâbus hikâyesidir. Kendi kendine mırıldandığı "Sonunda Tanrı'nın bir kuluna rastladım" sözünde acı bir ironi vardır, çünkü aynı adam bir an sonra onun bulaştıracılardan biri olduğunu haykırır; Renzo canını yoldan geçen, veba çukuruna götürülen cesetlerle dolu bir arabayı kullanan gürültücü, sarhoş arabacıların yardımıyla güç bela kurtarır.

Buna rağmen hastalıkla kırılan şehir, *Nişanlılar*'ın ahlâki şeması içinde, her ne kadar çelişkili de olsa kurtuluşa ve hakkaniyete ulaşılan bir yere dönüşür. Ölüm ve hastalıkla kavrulan dünyası, sonu olmayan bir olumsuzluğun oluşturduğu zehirli havası, bencilliği, nefreti ve gelişigüzel şiddetinin karşısında yer alan tükenmez bir ümit ve güven vardır ki Renzo ve Lucia'nın hayatta kalışını kesinleştiren de budur. İkisinin etrafında Manzoni görkemli bir yardımcı karakterler dizisi sergiler; bu karakterlerin isimleri bile bazı durumlarda İtalyan tiplerine dönüşmüştür. "Çene çalmak ve dalavereden başka bir şey yapmayan" ve Don Rodrigo'ya karşı adalet arayan Renzo'nun bu şekilde aklını karıştıran Avukat Azzecagarbugli, modern İtalyan hukuk sisteminin keşmekeşinde kesesini doldurmaya devam eden profesyonel zümreyi temsil eder. Bir rahip evinde bakıcı-

lık yapan bekâr kadınlara, Don Abbondio'nun "bir rahibin hizmetçisi olabilmek için gereken yasal yaşı aşmış", kılı kırk yaran ve pek de alımlı demeyecek hizmetçisinin ardından hâlâ "Perpetua" adı verilir; "Adsız" ise varlığıyla bir kötü niyetlilik veya üçkâğıtçılık hissi uyandıran karanlık kimselere hâlâ yakıştırılan bir yaftadır.

Manzoni'nin karakterlerinden bazıları gibi, Adsız da tarihi bir şahsiyet esas alınarak yazılmıştır: bu kişi, görkemli bir Milano dükalığı ailesine mensup olan, sefahat dolu muazzam bir hayatın ardından köklü bir dine dönüş yaşayan Francesco Bernardino Visconti'dir. Onun kurtarıcılığını üstlenen, ayrıca tereddüt içindeki Don Abbondio'ya ahlâki bir örnek olan Kardinal Federigo Borromeo da bize tarihin bir armağanıdır; ne olduğu anlaşılmayan Gertrude'u mütemadiyen üstü kapalı bir şekilde anlatan Manzoni sayesinde, 19. yüzyıl edebiyatının klişelerinden (Scott'ın da başvurduğu, Dickens'ın da daha sonra *Little Dorrit*'te epey kullandığı) "kitaba eklenen hikâye"yi kendi öyküsüyle yukarılara taşıyan Monza Rahibesi de bunlardan biridir.

Nişanlılar'ın tarihsel olaylara dayandığı duygusu, yazarın anlatıyı tek bir kişinin gözüne sınırlamaktaki gönülsüzlüğü ve kendisinin muhayyilesinin ötesinde güçlerin bu hikâyeyi oluşturduğu varsayımına bizi götürmesiyle daha da kuvvetlenir. Edebiyat uğraşının hakikiliğine olan inancı, tipik bir şekilde hep etik kuşklar ile gölgeleniyordu. Italyancada romana yakıştırılan kelime *romanzo*'dur, yani "romans"; bu kelime Manzoni için kaçınılmaz bir suretle sahtekârlık ve dolandırıcılık anlamları taşıyordu. Hakkatın doğası ve bunu uygulayarak Tanrı'nın övgüsüne layık bir hayat sürmek ile bu kadar meşgul olmuş bir insan için roman yazma eylemi başlı başına şaibeli bir davranış, hatta bir günahı. Kimi eleştirmenler ve biyografi yazarları bazı önemli açılardan Manzoni'nin dini görüşünün Katolikten çok Calvinist olduğunu dile getirmiş; Henriette Blondel ile olan evliliğinden sonraki ruhani yolculuğunun, karısının Katolik inancına dönerken geride bıraktığı Protestan değer sisteminin izlerinden muhakkak etkilendiğini söylemişlerdir.

Bir öykü uydurmaya dair duyduğu huzursuzluk, yazarın kitap boyunca anlattıklarını gerçek ya da sözde kaynaklara ilintilemeye çalışmasıyla ifadesini bulur. İlk bölümde, tam hikâye başlamak üzere derken okuru kızdırma pahasına konuyu değiştirmesi ve Don Abbondio'yu dağ patikasında tehdit eden haydutların kökenini anlatması da bu yüzdendir. Vebanın

anlatıldığı bölümde Giuseppe Ripamonti'nin tarihçesine ve Renzo'nun şehri ilk ziyaretinde şahit olduğu ekmek ayaklanmalarının ardından Milano'da İspanyol hükûmetinin çıkardığı kararnamelere de aynı düşünceyle göndermede bulunur. Bununla birlikte, daha güçlü bir gerçeklik hissi yaratmak isteyen yazarı arada sırada sahte kaynaklara başvururken suç üstü yakalarız. Manzoni bu tekniği de Scott'tan öğrenmiş gibidir: Onun eserlerinde hikâye, ya yalnız yazar tarafından bilinen ya da o kullanır kullanmaz esrarlı bir şekilde kaybolan tarihçelerin kurduğu bir sahte gerçeklikte yer alır gibidir.

Manzoni kitabının konusunu tarihi bir belgeden aldığını belirttiği bir önsözle hikâyesine başlar. Bu açılış bölümündeki oyunbazlığı ciddi niyetini örttüğü gibi, *Nişanlılar*'ın ağırbaşlı yorumcularının sık sık atladığı bir gerçeği de göz önüne serer: Bu acı dolu ve vicdanlı adam, ailesinin ve arkadaşlarının gayet iyi bildiği üzere, aslında çok yaramaz bir mizah anlayışına sahiptir. Söz konusu eski el yazmadan sözümona bir alıntıyla başladıktan sonra yazının üslubunu eleştirir ve usta bir şekilde sözünü, bu eseri yazmaya olan cüretinin bağışlanması için mükellef ve ağdalı bir özürle tamamlar. Hinzır ve akıllı bir şekilde okuru kandırmaya teşebbüs ettiği parçanın son paragrafına geldiğimizde Manzoni'nin öyküyü anlatmakta ki asıl amacı halen belli değildir, bu yüzden de bize anlatacaklarını keyifle dinlemeye daha hevesli hissederiz.

Çeşitli üslup, tını ve yöntemlerden oluşan kitap, okuma işini 19. yüzyıl edebiyatı içindeki en tatmin edici –ve aynı zamanda en zorlayıcı– deneyimlerinden biri haline getirir. Manzoni'nin “isimsiz yazarımız”, “el yazması” ya da “müsvedde”ye düzenli olarak atıfta bulunmasında, yazarın edebi zevklerinin ve etkilendiği isimlerin ne kadar geniş yelpazede olduğuna dair ipuçlarına rastlarız. Çağdaşı sayılacak Alfieri ve Beaumarchais gibi yazarları andıran dokunuşları yakalamak mümkündür; Lucia'nın erdeminin tehlikede olduğu hikâyenin geçmişi Livy ve Machiavelli'nin eserlerine dayanır; Lucia'nın 8. Bölüm'de düzdüğü, İtalyan Romantik nesrinin klasik pasajlarından biri haline gelmiş lirik “Dağlara Veda”sının ise Jean Jacques Rousseau'nun 1775'te Rus bir ahbabına yazdığı, doğduğu İsviçre'ye duyduğu hasreti tarif ettiği bir mektuptan ilham aldığı söylenir.

Bu zengin referans ağı *Nişanlılar*'ın çokboyutluluğunu öne çıkarmış ve kitabı ilk okuyanların bir çoğu için diğer tarihi romanslardan farklı kılmıştır. Kitabın uluslararası hayranlarından bir tanesi de, kitap üzerine 1835

yılında *Southern Literary Messenger* dergisinde bir inceleme yazısı kaleme almış olan genç Edgar Allen Poe'ydü. "Bu kitap ki," diye ilan etmişti, "[James Fenimore] Cooper'ın herhangi iki romanına eşdeğer olduğu gibi, en az onlar kadar iyi yazılmış, üstelik naçizane yazarınız tarafından kırk iki sente alınmıştır." Poe'yu en çok etkileyen de kitabın benzersiz bir edebiyat deneyi olduğu duygusuydu. Manzoni'nin edebiyata yaklaşımı öyle müstesnaydı ki, Poe'ya göre "romancılıkta yeni bir üslubun başlangıcı"nı teşkil ediyordu. Kendisi de anlatı alanında muazzam bir yenilikçi olmuş bir yazardan geldiği için daha da değerli bir övgü bu.

Kırk iki sentlik harikanın ilk halinin tamamlanması üç sene almış; Manzoni daha sonra metnini, tüm İtalyan devletlerinde şart olduğu üzere incelenmesi için bir sansür heyetine teslim etmişti. 1820'lerde Milano Avusturya'nın hükmü altındaydı ve Habsburg devleti, rejime dair en ufak bir eleştiriye karşı dahi tetikteydi. *Nişanlılar*'ın bu anlamda ucuz kurtulduğu söylenebilir ki, kitabın yabancıların egemenliğine girmiş, çiftlikler ve tarlalardan oluşan bir köylü ekonomisinin Alpler'in ötesinden gelen ordularca yerle bir edildiği bir Lombardiya'yı resmettiği düşünülürse, bu durum bir hayli şaşırtıcıdır. Çeşitli eserlerinde siyasi ahlâka dair ciddi meseleleri masaya yatırmış olan Manzoni, giderek daha da çalkantılı bir hale gelen bu savaş meydanında, 1848 devrimleriyle doruğa ulaşan ve on yıl sonra da birleşik İtalya'nın ortaya çıkmasıyla son bulan "Risorgimento" olaylarıyla arasına mesafe koymuştu. Her ne kadar Avusturya'nın kendisine verdiği payeleri reddetmiş ve Milano'nun 1848'deki görkemli "Beş Gün"ünde sokaklarda çarpışan vatanseverlerin yanında olduğunu söylediği için ağır bir para cezası ödemişse de, 1860 yılında ortaya çıkan İtalya krallığında kendisine layık görülen senatörlük görevini reddedecekti.

Romanın çağdaş siyasetin sürekli değişen parametreleriyle değil de, çok daha geniş bir mesele olan İtalyan olmanın ne demek olduğu konusuyla haşır neşir olması, *Nişanlılar*'ın Manzoni'nin hemşerileri arasında sağladığı başarının asıl nedenlerinden biriydi. Onun gibi titiz bir sanatçı için uygun bir üslubu bulmak her zaman kritik bir soru olmuştu ama, kitabı yazma işiyle giderek daha da meşgul olduğu sırada, kullanacağı dilin ne olacağı daha da önemli bir sorun oluşturmaya başladı. Kitabın ilk yayımlanmış halinin okurlarla buluştuğu 1827 yılında ölçünlü bir İtalyanca diye bir şey yoktu. Bu dilde eser veren yazarlar büyüdükleri yerel lehçelerin deyişleri ve üsluplarını benimsemektedirler; Manzoni de onlardan

biriydi. Aynı yıl Manzoni ailesiyle birlikte Floransa'ya gitti ve orada Fransız şair ve diplomat Alphonse de Lamartine ile tanıştı; Lamartine, yazarı "eziyet içinde bir deha, duyarlı bir insan bedeninde bir araya gelen ıstıraplar" olarak tarif etmişti. Manzoni daha sonra Toskana Grandükü Leopold'ün huzuruna çıkmıştı; Leopold *Nişanlılar*'ı öyle beğenmişti ki, taşradaki villasını romandan sahnelerin anlatıldığı bir dizi freskoyla süslemek için siparişte bulunmuştu.

Floransa'da bulunduğu sırada Manzoni'nin işitmeye ve okumaya başladığı İtalyanca, ona nesrinde ifade etmeyi düşündüğü her şey için kusursuz bir araç olabilirmiş gibi geliyordu. Dante'nin, Petrarca'nın ve Boccaccio'nun dili olan Toskana lehçesi, Grandük'ün en gösterişsiz ve eğitimsiz tebasınca konuşulduğu zaman bile ona "en ulu fikirleri münasip bir şekilde ifade edebilecek zengin bir konuşma dili" gibi geliyor, bu dilin isabetliliği ve zengin deyiş haznesinden büyük keyif alıyordu. Tipik bir şekilde oldukça ayrıntılı (karısı ve çocuklarına göreyse yorucu) bir sistemli dil incelemesine koyuldu ve aile Milano'ya döndükten sonra da çalışmalarını sürdürdü. Bunun sonucu yalnız İtalyan dili üzerine kapsamlı bir inceleme değil (1868 yılında dilin ölçünleştirilmesi için çalışan bir heyette bulunmuştu), daha da önemlisi, *Nişanlılar*'ın baştan yazılması, üslubunun Toskanalaştırılması, ya da yazarının deyişiyle "elbiselerimi Arno'da yıkamak" olmuştu (Arno, Floransa boyunca akan bir nehirdir).

1840 yılında romanın nihai hali yayımlandığında, üslubu İtalyalı yazarlar için bir ölçüt haline gelmiş; İtalyanlar ise bu ağdalı ağzın onlara vadettiklerinde ortak bir amaç bulmuşlardı. Manzoni bu ümit dolu ulus ruhunun büyük bir kısmını bağışlamışsa da, ömrünün geri kalan yılları hak ettiğini düşündüğü altın yıllar olamamıştır. Malul sayılabilecek kocasına ve sekiz çocuğuna bakmaktan yorulan Henriette 1833 yılında hayatını kaybetmiş, Manzoni'nin üç yıl sonra evlendiği asilzade dul ise arkadaşlarına göre merhum eşinin yerini dolduramamıştı. Üç kızının erken yaşta ölümüyle başlayan üzüntüleri, oğullarının aile adını iflah olmaz bir şekilde lekelemesiyle daha da derinleşmişti.

Manzoni'nin hayata tutunmasını sağlayan ne her zamanki kibir duygusu ne de şöhretin yıpratıcı etkisi değil, *Nişanlılar*'ı yazarak gençlik düşünüyü gerçekleştirdiği ve büyük bir yazar payesine eriştiği düşüncesi olmuştu. Bu kitabı bir ilk roman olarak kabul etmek neredeyse mümkün değildir. Sanatçının ham malzemesini oluşturmak ve işlemekte gösterdi-

gi ustalık sayesinde, her ne kadar erdemin kazandığı ve kötölüğün kaybettiği geleneksel bir temel üzerinde kurulsa da, Renzo ve Lucia'nın hikâyesini santimentalizm, sofuluk ve kaba melodramın pençelerinden kurtarıp yukarılara taşır. Manzoni'nin hoşgörü, şefkat ve kurtuluş öğretilerinden ilham alan bizler de eseri başka bir düzeyde, bir romancı okurlarına nasıl roman yazacaklarını öğretiyormuş gibi okuyabiliriz. Bırakalım da bu hikâye üzerine bir opera yazmaya niyetlenmiş Giuseppe Verdi son sözü söylesin: "Sadece bir kitap değil, insanlığın tümüne bahşedilen bir tessellidir bu."

Çeviren EMRAH SERDAN

Como Gölü'nün, kesintisiz uzayan iki sıradağ arasında dağların girinti ve çıkıntılarına göre koylar ve körfezler oluşturarak güneye yönelen kolu, sağda bir dağlık burun ile solda geniş bir kıyı arasında birdenbire daralır ve yatağında akan bir nehir biçimini alır. Burada iki kıyıyı birleştiren köprü bu değişikliği daha da belirginleştirip gölün bittiğine, Adda Nehri'nin yeniden başladığına işaret eder gibidir. Ne var ki, daha sonra gene kıyıların birbirinden uzaklaştığını, suların yayılıp yeni yeni körfez ve koylar oluşturduğunu ve Adda'nın yeniden göle dönüştüğünü görürüz. Üç büyük derenin birikintisinden oluşan kıyı şeridi, bitişik iki dağın eteğinde yer alır. Bu dağlardan biri San Martino, öteki ise Lombardia ağzıyla Resegone'dir. Gerçekten de Resegone, yan yana gelen tepelerinden ötürü zirvede testere ağzını andırır. Öyle ki, bu dağ, ona karşıdan, örneğin, kuzeye dönük Milano surları üzerinden bakıldığında, o geniş dağlık alandaki adı daha az bilinen doğal şekilli dağlardan bu özelliğinden ötürü ilk bakışta ayırt edilir. Kıyı uzunca bir süre hafif ve sürekli bir eğimle yükselir. Sonra iki dağın biçimine ve suyun akışına göre küçük tepelere, dar vadilere, dik yamaçlara ve platolara ayrılır. Sellerin kıyıda oluşturduğu deltaların böldüğü dağ etekleri çakıl taşlarıyla ve kayalarla doludur. Sonra tarlalar, bağlar, villalar, kır evleri ve kimi yerlerde dağa doğru uzanan or-

manlar başlar. Bu yerleşim alanlarının en önemlisi olan ve çevreye de adını veren Lecco, köprüden az uzakta, gölün kenarındadır. Suyun yükseldiği zamanlarda gölün içinde kalır. Bugünün büyük ve kentleşmeye başlayan kasabasıdır Lecco. Anlatacağımız olayların geçtiği sıralarda bu merkez, önemli bir kasaba ve aynı zamanda bir kale idi. Bir komutanı ağırlama onurunu ve İspanyol askerlerinin yerleşik bir askerî garnizonuna sahip olma ayrıcalığını taşıyordu. Bu askerler yörenin kadınlarına ve kızlarına yol yordam gösterirken, zaman zaman kimi kocaların ve babaların sırtlarını sıvazlayıp, onları pohpohlamaktan geri kalmazlar; yaz biterken bağlara dağılıp üzümleri talan ederek köylülerin bağbozumundan doğacak yorgunluklarını azaltmış olurlardı. Bu topraklardan ötekilerine, kayalıklardan kıyıya, bir tepeden ötekine uzanan, dahası, uzanmakta olan dik ya da yatık patika yollar vardır. İki duvar arasına sıkışıp kalmış bu yollardan başınızı kaldırdığınızda kimi zaman bir parça mavi gök ya da bir dağın tepesinden başka bir şey göremezsiniz; kimi zaman ise bu yollar etrafı açık tepeler üstünde yer alır. Buradan bakıldığında, görüş alanınız bazen geniş, bazen dar alanlara yayılır; ama dar olsun, geniş olsun buralar varıl alanlardır; her yanda yeni yeni şeyler görürsünüz; o geniş alanlar, baktığınız yöne göre, dönüşümlü olarak göze çarpan ya da gözden kaybolan, dikkat çeken ya da silinip giden alanlara göre değişen, farklı farklı manzaralar sunarlar insana. Burada bir parçası, orada öteki parçası, öte yanda suyun o engin ve değişken yüzünün yol alan uzantısı vardır. Bu uçta gölün bittiğini, daha doğrusu, birbirine giren dağlar arasında kaybolduğunu; öte yandan, gözümüzün önünde birer birer açılan ve kıyıdaki köylerle birlikte suya yansıyan dağlar arasından gölün uç verdiğini ve genişlediğini görürsünüz. Sonra nehrin kolu görünür. Daha sonra göl ve ardından kendisine eşlik eden ve giderek alçalıp kendisi gibi ufukta kaybolan dağlar arasından kıvrıla kıvrıla uzayıp giden nehir görünür gene. Böylesine çeşitli manzaraları izlemek için durduğunuz yer, her yanıla size güzel bir görüntü sunar. Eteklerinde gezindiğiniz dağ, attığınız her adımda farklı görüntüler içine girer: Doruklar, uçurumlar ve kıvrım kıvrım olan dağ insanı şaşırtır. İlk bakışta tek zirveli gibi görünen tepe birden, çok zirveliye dönüşür. Az önce suya

yansıyan şey, biraz sonra tepenizde beliriverir. O kıvrımlı eteklerin tatlılığı ve sıcaklığı, var olan yabanıllığı hoş bir biçimde yumuşatır ve manzaraların güzelliğine güzellik katar.

Yukarıda sözü edilen köylerden birinin papazı olan Don Abbondio 1628 yılının 7 Kasım günü akşamüstü bu yollardan birinden yavaş yavaş yürüyerek bir gezintiden evine dönüyordu. Bu köyün adına ve bu kişinin soyadına, ne burada ne başka bir yerdeki el yazmalarında rastlanmıştır. Don Abbondio sakin bir şekilde duasını okuyordu ve bazen bir sureden ötekine geçerken, işaret olsun diye sağ elinin işaret parmağını sayfaların arasına koyarak kitabı kapatıyor, sonra o elini, arkasında tuttuğu diğer elinin içine koyup önüne bakıyor ve patikada ayağına takılan çakıl taşlarını duvarın dibine doğru fırlatarak yoluna devam ediyordu. Arada bir başını kaldırıp boş boş etrafı izliyordu. Gözlerini karşısında yükselen dağın artık gölgede kalmış kesimine dikey, güneşin, arkasından battığı karşıdaki dağın yarıklarından süzülen ışınlarının, çıkıntılı yüzeylerde oluşturduğu kırmızımtırak, irili ufaklı lekelere bakıyordu. Don Abbondio yeniden dua kitabını açmış, başka bir parça okuyarak patikanın dönemecine gelmişti. Bu dönemece her geldiğinde yaptığı gibi gözlerini kitaptan kaldırıp ileriye baktı. Dönemeçten sonra patika, yaklaşık altmış adım boyunca düz devam ediyordu ve sonra “Y” şeklinde ikiye ayrılıyordu. Sağdaki patika, dağa doğru yükselip kiliseye uzanıyordu. Soldaki ise vadideki bir sel yatağına iniyordu. Buradaki duvar insanların ancak kalçalarına kadar yükseliyordu. İki patikanın iç duvarları bir köşede birleşmek yerine, bir sokak mihrabında son buluyordu. Mihrabın üzerine uzun, uçları sivri, kıvrık kıvrık bazı şekiller çizilmişti. Bu şekiller, onları çizenin amacına ve yöre halkının inanışına göre, cehennem ateşini betimliyordu. Alevlerin yanında, tanımlanması olanaksız başka şekiller de vardı. Bunlar Araf'taki ruhlara benzetiliyordu. Kiremit renkli ruhlar ve alevler, yer yer boyası silinmiş, gri bir zemin üzerine çizilmişti.

Patikayı dönen rahip, alışageldiği üzere bakışlarını sokak mihrabına yöneltince, hiç beklemediği ve görmek de istemeyeceği bir şeyle karşılaştı. İki patikanın birleştiği yerde, karşı karşıya iki adam duruyordu. Bunlardan biri, bir bacağı dışarı sarkmış, diğer

bacağı ise yolun zeminine basar bir vaziyette, alçak duvarın üzerinde ata binmiş gibi oturuyordu. Arkadaşı duvara yaslanmış, kollarını göğsünde kavuşturmuş, ayakta duruyordu. Kılık kıyafetleri, tavırları ve rahibin durduğu yerden ayırt edilebilen özellikleri, bunların ne tür insanlar olduğu hakkında kuşkuya yer bırakmıyordu. Her ikisinin de başlarında, sol omuzlarına düşen, ucunda büyük bir ponpon bulunan, yeşil birer file vardı. Filenin altından, alınlarına düşen bol saçlı birer perçem gözüküyordu. Uzun bıyıklarının uçları kıvrıktı, parlak deriden kemerleri vardı ve bu kemere ikiye silah asılıydı. Göğüslerinde kolye gibi duran barutla dolu birer boynuz sallanıyordu. Geniş ve bol pantolonlarının cebinden birer bıçak sapı görünüyordu. Bellerinde büyük, parlak, pirinçten işlemeli kını olan birer kılıçları vardı. Tüm bunlar ilk bakışta bu adamların birer zorba olduklarını gösteriyordu.

Bunlar, günümüzde tamamen ortadan kaybolmuş; bir zamanlar Lombardia'da çok görülmüş; kaynağını tarihin derinliklerinden alan bir tür insanlardı. Şimdi bu insanlar hakkında bilgisi olmayan okurlara, onların temel özelliklerine, ayaklanmaları bastırma çabalarına ve tükenmek bilmeyen direnişlerine ilişkin yeterli bir bilgi verebilecek kimi gerçek olayları anlatalım.

1583 yılının 8 Nisanı'nda, Sicilya'nın büyük amirali ve rahibi, Milano Valisi, İmparator II. Filippo Cattolica'nın Genel Kaptanı, İtalya'daki Katolik hükümdarlığının yüce generali, Burgeto Kontu, Avola Markizi, Terranuova Dükü, Castelvetro Prensi, Don Carlo d'Aragon Beyefendi, Milano kentinin haydutlar ve serseriler nedeniyle geçmişte yaşadığı ve halen yaşamakta olduğu dayanılmaz sefaleti öğrenince, onlara karşı bir buyruk yayımlar. Herhangi bir işi olmayan ya da işi olup da o işi yapmayan; ücretli ya da ücretsiz olarak birtakım şövalyelere, beyefendilere, memurlara, tüccarlara destek ya da yardım amacıyla ya da başkalarına tuzaklar hazırlamak için yamananların, yerli ya da yabancı olsunlar, bu buyruk kapsamına girdiğini, haydut ve serseri olarak değerlendirilmeleri gerektiğini ilan eder. Tüm bu kişilere altı gün içinde ülkeyi terk etmeleri gerektiğini buyurur; buyruğa karşı gelenlerin hapse gireceğini bildirir ve buyruğun uygulanması için güvenlik güçlerine olağandışı geniş ve tarifsiz yetkiler verir. Fakat, sözü geçen Ekselans, er-

tesi yıl 12 Nisan'da, bu kentin her şeye karşın, eskisi gibi yaşama-ya devam ettiğini, adaletsizlikte de en ufak bir değişiklik olmadığını ve sayılarında azalma olmayan haydutlarla dolu olduğunu görünce, daha şiddetli ve daha dikkate değer bir buyruk yayımlar. Bu buyrukta, var olanların yanı sıra şu hüküm de yer alır:

"İster bu kentten olsun, ister başka bir kentten, herhangi bir suç işlediği kanıtlanmasa bile iki tanık aracılığıyla zorba olduğu ya da bu ismi taşıdığı bilinenler, başka hiçbir suçu olmasa da yalnızca 'zorba' adını taşıdıkları için, sözü geçen yargıçların hepsi ya da biri tarafından, sorgulama sırasında ipe gidebilir ya da işkenceye uğrayabilirler... Ayrıca herhangi bir itirafta bulunmasalar bile, yukarıda belirtildiği üzere yalnızca haklarında oluşan 'haydutluk' fikri ve ismi nedeniyle üç yıl süreyle savaş gemilerinde kürek çekmeye mahkûm edilebilirler. Tüm bunlar ve değinilmeyen diğer hükümler, Ekselansları'nın, buyruklarına herkesin uyması yönündeki beklentisinde ne denli kararlı olduğunu ortaya koymaktadır."

Böylesine saygın bir Ekselans'ın öylesine güçlü ve kararlı bu tür buyruklarda anlatım bulan sözlerini duyunca, yalnızca bu sözlerin yaratacağı gürültüyle, tüm haydutların sonsuza dek ortadan kaybolduğunu düşünenler olacaktır. Ne var ki, ne ondan daha az yetkili, ne de ondan daha az unvanla donatılmış bir beyefendinin tanıklığı bizi tam tersine inanmaya zorlamaktadır. Bu beyefendi, Castiglia Başrahibi, Majestelerinin baş odacısı, Frias kentinin Dükü, Haro ve Castelnuovo Kontu, Velasco Hanedanı'nın ve Lara'nın yedi prensinin veliahtı ve Milano Devleti'nin Valisi vs. olan Juan Fernandez de Velasco Beyefendi'dir. 1593 yılının 5 Haziran günü, o da zorbaların, seraserilerin ne büyük zarar ve felakete yol açtıklarının ve bu tür bir insan topluluğunun iyi insanlar üzerinde yaptığı çok kötü etkinin tamamen bilincinde olarak, adalet duygusuyla, kendinden öncekinin tehditlerini ve buyruklarını aşağı yukarı yineleyerek; zorbaların, altı gün içinde ülkeyi terk etmelerini yeniden buyurur. Sonra, 1598 yılının 23 Mayıs'ında, bu kentte ve devlette, bu tip insanların (haydutlar ve seraserilerin) sayısının gittikçe artmakta olduğunu, ayrıca başları ve koruyucularından, yardım alacaklarına ilişkin duydukları sonsuz güvenle gece gündüz kasıtlı yaralama, adam öldürme, soygun ve diğer suçların işlendiğini üzümlere öğ-

renince aynı çarelere yeniden başvurur; ama bu kez tıpkı bir türlü iyileşmeyen hastalıklarda yapıldığı gibi, ilacın dozunu artırır. Dolayısıyla, bu buyruğun herhangi bir hükmüne karşı gelenler, kesinlikle bağışlanmayacak; Ekselansları'nın öfke ve gazabına uğrayacaktır. Sözlerine, "Bu son ve kesin uyarıdır," diye noktayı koyar.

Fakat, Fuentes Kontu, Milano Devleti'nin Yüzbaşı ve Valisi olan Don Pietro Enriquez de Acevedo Beyefendi, kendince haklı gerekçelerle, bunu yeterli bulmaz. *Haydut sayısının çokluğu nedeniyle bu kentte ve devlette yaşanan korkunç durumu tamamen öğrenince, 5 Aralık 1600'de, haydutların kökünü kurutmak için, o da çok ciddi tehdit ve gözdağı içeren yeni bir buyruk yayımlar. Bu buyruğun tüm kararlılıkla ve hiçbir bağışlama umuduna yer vermeksizin mutlaka uygulanacağını kesin bir dille anlatır.*

Ne var ki, bu kişinin dolap çevirmekteki becerisini, büyük düşmanı IV. Henry'ye karşı düşman yaratmadaki başarısını burada gösteremediğini kabul etmek gerekir. Çünkü, bu noktada, tarih gösteriyor ki, Savoia Dükü'nü söz konusu krala karşı silahlandırmayı başarmış; krala bir kentten fazla bir yeri kaybettirmiş ve Biron Dükü'ne karşı suikast düzenleyip onun kellesini almayı bilmiş olmasına karşın, haydutlarla başa çıkamamıştır. Çünkü 1612 Eylülünde haydut tohumunun filizlenmeyi sürdürdüğü kesindir.

O gün, Hynojosa Markizi, soylu insan, vali vs., Don Giovanni de Mendoza Beyefendi bu tohumu kökünden sökmeyi ciddi olarak düşündü. Bu amaçla kraliyetin resmî matbaacıları olan Pandolfo ve Marco Tullio Malatesti'ye, düzeltilmiş ve şiddeti artırılmış olan buyruğu basılmak üzere gönderdi. Böylece haydutları yok edecekti. Ne var ki, bu haydutlar 1618 yılının 24 Aralık'ında, Feria Dükü, vali vs. unvanlarına sahip Senyör Don Gomez Suarez de Figueroa Beyefendi'den aynı darbeyi daha şiddetli bir şekilde yiyecek kadar yaşadılar. Haydutların hiçbiri ölmemiş olduğundan, egemenliğindeki topraklarda Don Abbondio'nun gezintisinin gerçekleştiği Cordovalı Gonzalo Fernandez Beyefendi 5 Ekim 1627'de, yani o unutulmaz olaydan bir yıl, bir ay, iki gün önce, bu buyruğu yeniden düzeltmek ve duyurmak zorunda kaldı.

Bu son duyuru değildi. Daha sonrakilerden söz etmek istemiyoruz. Çünkü bu, hikâyenin geçtiği dönemin sınırlarını aşmak an-

lamına gelir. Yalnızca, ikinci defa vali olan *Feria Dükü*, *Saygıdeğer Beyefendi'nin*, *en büyük hainliklerin haydut denen kimselerden geldiğini ifade ettiği*, 13 Şubat 1632 tarihli bir duyurusuna işaret edeceğiz. Bu bize, sözünü ettiğimiz yıllarda haydutların henüz var olduğunu doğrulamaya yetmektedir.

Yukarıda betimlenen iki kişinin orada birilerini beklemek için durdukları gün gibi ortadaydı. Fakat Don Abbondio'yu asıl rahatsız eden şey, bunların bazı davranışlarından, beklenenin kendisi olduğunu anlamasıydı. Çünkü Don Abbondio'nun orada belirmesiyle birlikte her ikisi de bir anda başlarını kaldırarak daha önceden anlaşılmış olduklarını belli eden bir hareketle onun yüzüne bakmışlardı. Ata binercesine duvarın üstüne oturmuş olanı, bacağını duvarın üstünden çekerek ayağa kalkmıştı; diğeri ise yaslandığı duvardan ayrılmış, ikisi birden papaza doğru yürümeye başlamışlardı.

Don Abbondio, dua kitabını, sanki okuyormuşçasına önünde tutarak, hareketlerinden bir anlam çıkartmak için kitabın üstünden onlara bakıyordu ve tam karşısına geldiklerini görünce bir anda binlerce düşüncenin saldırısına uğradı. Derhal haydutlarla kendisi arasında, herhangi bir çıkış yolu olup olmadığını düşündü ve hemen arkasından yanıtın 'hayır' olduğunu fark etti. Kimi güçlü kişilere, kimi kin tutanlara karşı bir kabahat işleyip işlemediğini düşündü çarçabuk ama bir şey bulamadı. O karışık düşüncelerin içinde bile vicdanının rahat olması onu biraz olsun yatıştırıyordu. Ama haydutlar, kendisine gözlerini dikmiş, yaklaşıyorlardı. Sol elinin işaret parmağı ile orta parmağını, düzeltmek ister gibi yakasının içine soktu; bu iki parmağını boynunda gezdirirken ağzını eğip, başını arkaya çevirdi ve göz ucuyla olabildiğince geriye görmeye çalışarak birilerinin gelip gelmediğine baktı ama kimseyi göremedi. Duvarın üzerinden tarlalara doğru bir bakış fırlattı, kimse yoktu; gideceği yola baktı, gene kimse yoktu. Haydutlar dışında! Ne yapacaktı? Geriye mi dönecekti? Bunun için zaman yoktu. Tabanları yağlamak ise, "Beni takip edin" demekle eşanlamlıydı ya da daha kötüsüydü. Tehlikeyi savuşturamayacağın anlayınca, onun üstüne gitti. Çünkü o belirsizlik anları onun için öylesine acı vericiydi ki, o anları kısaltmaktan başka bir şey istemiyor-

du. Adımlarını hızlandırdı ve daha yüksek sesle, dua kitabından bir ayet okudu. Olabildiğince sakın ve neşeli görünmeye çalıştı ve gülümseyebilmek için elinden geleni yaptı. Bu iki haydutun karşısına geldiğinde içinden, “Dananın kuyruğu şimdi kopacak,” dedi ve durdu. İki adamdan biri gözlerini Don Abbondio’ya dikerek, “Sayın Peder,” dedi.

Don Abbondio gözlerini, bir rahlenin üstündeymişçesine elleri arasında açık tuttuğu kitaptan kaldırarak, “Buyurun!” diye yanıt verdi.

“Yarın Renzo Tramaglino ile...” derken, öteki haydut sözü aldı; bir saygısızlığa yeltenen astına karşı üstünlüğünü kanıtlamak istercesine tehdit edici ve öfkeli bir sesle konuşmaya başladı: “Yarın, Renzo Tramaglino ile Lucia Mondella’nın nikâhlarını kıyacakmışmız, öyle mi?”

Don Abbondio titreyen bir sesle, “Yani, şey...” diye yanıtladı. “Yani... Siz beyefendiler dünya işlerinden anlarsınız ve bu işlerin nasıl yürüdüğünü en iyi sizler bilirsiniz. Zavallı rahip hiçbir şeye karışmaz. Onlar kendi aralarında işi pişirirler; sonra da... sonra da bir bankadan para çekmeye gider gibi bize gelirler ve biz... biz rahipler sadece halka hizmet eden emir kullarıyız.”

Haydut, rahibin kulağına buyurgan, sert bir ses tonuyla, “İyi öyleyse,” dedi. “Bu nikâh asla kıyılmayacak, ne yarın, ne de başka bir gün asla.”

“Ama sayın baylar,” dedi Don Abbondio, sabırsız birini ikna etmek isteyen biri gibi, hoşgörölü ve kibar bir tavırla. “Ama sayın baylar, benim yerimde olsanız! Benim elimde olsaydı... Benim cebime giren bir şey yok...”

Haydut, Don Abbondio’nun sözünü keserek, “Lütfen, sayın Peder! Bu, konuşularak çözümlenecek bir şey değil. Öyle olsaydı siz, bizi kafaya alırdınız. Sizi uyarıyoruz... Biz ötesini bilmeyiz, bilmek de istemiyoruz... Bizi anlıyorsunuz, değil mi?” dedi.

“Fakat siz, sayın beyefendiler, son derece adaletli, son derece mantıklısınızdır...”

Bu kez, o ana kadar konuşmamış olan diğer haydut lafa karıştı ve şöyle dedi: “Bakın, bu nikâh kıyılmayacak, yoksa...” Bu arada okkalı bir küfür savurduktan sonra konuşmasını sürdürdü:

“Nikâh kıyacak olan pişman olmayacak, çünkü pişman olmaya zamanı kalmayacak ve...” Bir küfür daha savurdu.

İlk konuşan haydut yeniden konuşmaya başladı: “Sus, sus! Sayın rahip yaşamayı seven bir insandır ve biz de aklını başına toplaması koşuluyla ona kötülük yapmak istemeyen beyefendileriz. Bu arada patronumuz Saygıdeğer Don Rodrigo Beyefendi, size içten saygılarını sunuyor.”

Bu isim Don Abbondio’nun beyninde fırtınalı bir gecede çakan, nesneleri bir an için ve belli belirsiz aydınlatan bir şimşek etkisi yarattı ve korkusunu artırdı. İçgüdüsel olarak öne doğru saygıyla eğildi ve “Keşke, ne yapacağımı bir çıtlatsaydınız!” dedi.

Haydut, kaba ve yabani bir gülümsemeyle yine Don Abbondio’nun sözünü kesti ve “Yaa, biz mi size öğreteceğiz! Hem de sizin gibi Latince bilen birine?” dedi. “Siz her şeyi bilirsiniz. Her şeyden önemlisi, kendi iyiliğiniz için, size yaptığımız bu uyarı ile ilgili ağzınızdan tek kelime kaçırmayın, yoksa... mmm... o nikâhı kıymış kadar olursunuz. Neyse, Don Rodrigo’ya sizin adınıza ne söylememizi istersiniz?”

“Saygılarımı...”

“Daha açık konuşun!”

“Daima onun emrinde olacağımı.” Bunları söylerken ne demek istediğini kendisi de bilmiyordu. Gerçekten söz mü veriyordu, yoksa yağcılık mı yapıyordu? Ayırt edemiyordu. Haydutlar, bu sözü en ciddi anlamıyla algıladılar ya da en azından öyle göründüler.

Oradan ayrılmak üzereyken, içlerinden birisi, “İyi akşamlar,” dedi. Birkaç dakika öncesine kadar onlardan kurtulmak için bir gözünü bile feda edebilecek olan Don Abbondio, şimdi konuşmayı ve pazarlığı uzatmak ister gibiydi. Her iki eliyle kitabı kapatarak, “Baylar...” diye söze başladı. Fakat haydutlar duymazlıktan geleerek, rahibin geldiği yöne doğru, ne olduğunu söyleyemeyeceğim açık saçık bir şarkı tutturarak yürümeye başladılar. Zavallı Don Abbondio, büyülenmiş gibi çaresizlik içinde ağzı açık, kalakaldı. Sonra, dizleri tutulmuş gibi bir ayağını diğerinin önüne beceriksizce atarak o iki yoldan evine doğru gidene yöneldi. Kişiliği ve yaşadığı zamana ilişkin bilgileri verdiğimizde, içinden neler geçirdiği daha iyi anlaşılacaktır.

Don Abbondio, (okur bunu çoktan anlamıştır) aslan yürekli biri olarak doğmamıştı. Daha küçük bir çocukken, o devirde, dişsiz ve tırnaksız bir hayvan olmanın en kötü durum olduğunu öğrenmek zorunda kalmıştır. Gene de güçlülere yem olmak gibi bir eğilimi olmamıştır. Ülkesindeki hukuk düzeni, kendi halinde, zararsız insanı, başkalarına korku salacak bir kozu yoksa, hiçbir şekilde korumuyordu. Ne var ki, bu durum, kişilere dönük şiddete karşı yasaların ve cezaların olmadığı anlamına gelmiyordu. Tam tersine, yasa bolluğundan geçilmiyordu. Suçlar tek tek sayılmış ve en ufak ayrıntısına kadar tanımlanmıştı. Cezalar çılgıncasına aşırıydı ve buna rağmen herhangi bir somut olay için yetersiz kaldığında, yasa koyucunun kendisi ve yüzlerce uygulayıcısının takdiri ile cezalar artırılabilirdi. Yargılama usulleri ise mahkûmiyete hükmederken, yargıcın önüne çıkabilecek her türlü engeli ortadan kaldıracak şekilde düzenlenmişti. Haydutlara karşı yayımlanan buyruklardan, yukarıda alıntı yaptığımız bölümler, bunların ufak bir kısmını, ancak aynı zamanda en çarpıcı örneğini oluşturmaktadır. Tüm bunlara karşın, dahası büyük ölçüde tüm bunlardan ötürü, hükümetler değiştikçe yeniden yayımlanan ve şiddeti artırılan bu buyruklar, onları kaleme alanların güçsüzlüğünün abartılı bir şekilde doğrulanmasından başka bir işe yaramıyordu. Alınan sonuç ise temelde, ürkek ve zayıfların zorbalardan çektikleri işkencenin artmasına, zorbaların hile ve kurnazlıklarının büyümesine neden oluyordu. Ceza dokunulmazlığının buyrukların müdahale edemediği ya da ortadan kaldıramadığı kökleri vardı. Bu şekilde düzenlenmişti. Örneğin, sığınma yerlerinin dokunulmazlığı vardı. Bu yerler kimi zaman özellikle görmezden gelinerek ya da sözde tepkilerle karşı çıkılıp fiilen desteklenen ve ayrıcalıklı sınıflar tarafından çıkar hesapları nedeniyle korunan yerlerdi. Buyrukların tehdit ettiği ve aşağıladığı, ancak kaldıramadığı dokunulmazlık kalkanı arkasına gizlenen kişiler, kendilerini korumak ve ayakta kalabilmek için doğal olarak, her tehdide ve aşağılamaya karşı yeni önlemler almak zorunda kalırlardı. Gerçek durum buydu ve şiddet gösterenleri bastırmak için doğrudan buyruklar çıkarıldığında, bu kişiler, buyrukların yasakladığı şeyleri yapmaya devam edebilmenin yollarını arıyorlardı. Zorbalara karşı atılan her adım kolaylıkla

engellenebiliyordu; kendi gücü ve koruması olmayan iyi insanlar sonuçta eziyet çekiyordu. Çünkü, buyruklar suçları engellemek ya da suçluları cezalandırmak için herkesi denetim altında tutmak amacıyla, bireylerin her davranışını her türlü yasa uygulayıcısının keyfi idaresine bırakıyordu. Ne var ki, suç işlemeden önce polislerin ayak basmaya cesaret edemeyecekleri bir konağa ya da manastıra zamanında kapağı atabilmek için gereken önlemleri almış olanlar ya da hiçbir önlem almaksızın bir üniforma taşıyarak güçlü bir ailenin çıkarlarını korumayı üstlenen biri, her şeyi yapmakta serbestti ve o buyrukların çıkardığı gürültüye gülüp geçebiliyordu. Bu buyrukları uygulatmakla görevli kimselerin bazıları doğuştan ayrıcalıklı sınıftandılar. Kimileri ise ayrıcalıklı sınıfa dostları aracılığıyla bağlıydılar. Bunlar ve ötekiler, eğitimlerinden, çıkarlarından, gelenek ve törelerinden ötürü birtakım ayrıcalıklara dört elle sarılmış olduklarından, köşelere asılan kâğıt parçalarıyla ilan edilen genelgelerin hatırı için bu ayrıcalıklarını feda etmeye yanaşmıyorlardı. Buyrukları bizzat uygulayanlara gelince: Bunlar, kahramanlar kadar girgin, rahipler kadar saygılı ve şehitler kadar özverili olmayı göze alan kişiler de olsalar, sonuçta bu işi gerektiği biçimde kotaramayacakları belliydi. Çünkü, bunlar düzene uydurmaya çalıştıkları insanlara göre sayıca azdı ve sözüm ona buyrukları uygulatmakla görevli olanlar tarafından yalnız bırakılma olasılıkları da vardı. Ayrıca, bu tipler genellikle, o dönemin en aşağılık ve işe yaramaz tipleriydi. Yaptıkları, üzerlerine korku saldıkları varsayılanlar tarafından bile alçaklık olarak nitelendiriliyordu. Sanları bir hakaret sayılıyordu. Bu nedenle yaşamlarını tehlikeye atmak ve umutsuz bir girişimde bulunmak yerine, hareketsiz kalmaları, dahası, güçlü kişilerle işbirliği içine girmek ve her şeye karşın sahip oldukları lanet yetkilerini ve güçlerini tehlikeli olmayan durumlarda ortaya koymak; zayıf, korumasız insanlara eziyet etmek ve baskı kurmak için saklamaları çok doğaldı. Zarar vermek isteyen ya da her an zarar görmekten korkan insanlar, doğal olarak yanlarına yandaş ve arkadaş ararlar. O sıralarda bireylerin sınıflar içinde birleşme, yeni sınıflar oluşturma ve ait oldukları sınıfta iktidar olma eğilimleri son derece yaygındı. Din adamları dokunulmazlıklarını, soylular ayrıcalıklarını, askerler bağıışıklıklarını genişletme ve

daha etkin kılma konusunda gözünü dört açmış, tetikte bekliyordu. Tacirler ve zanaatkârlar loncalara ve tarikatlara kaydoluyorlardı, hukukçular kendi aralarında birlik kuruyorlar ve doktorlar da bir meslek kuruluşu oluşturuyorlardı. Bu küçük oligarşik grupların her birinin kendine özgü bir gücü vardı. Bireyler bu küçük örgütlenmeler içinde kendi yetileri ve becerileri ölçüsünde, birçok kişinin bir araya gelerek oluşturduğu gücü, kendi çıkarına kullanma olanağı buluyorlardı. Bireylerin en dürüstleri yalnızca kendilerini savunmak için; kurnazlar ve yasa tanımazlar ise, kendi kişisel olanakları yeterli olmadığı için alçaklıklarını en uç noktalara götürmek ve cezasız kalmak için bu örgütlenmelerden yararlanıyorlardı. Ne var ki, bu çeşitli örgütlerin güçleri birbirine eşit değildi. Özellikle, kırsal kesimde bir grup haydut ve ailesel gelenekleri nedeniyle ya çıkarları doğrultusunda ya da zorla, kendilerini efendilerinin kulu kölesi gibi görmeye alışık ve zorunlu duyumsayan bir bölük köylü nüfusun üzerinde egemen olan varıl ve zorba soylular, bulundukları yerde başka hiçbir gücün karşı koyamayacağı bir iktidar sağlamışlardı.

Ne soylu ne varıl; dahası hiç de yürekli olmayan bizim Don Abbondio, akli erer ermez, kendisini, o toplumun içinde, birçok demir çömlekle birlikte yolculuk etmek zorunda kalan pişmiş topraktan bir çömlek gibi duyumsuyordu. Bu nedenle, büyüklerinin isteklerine uyup rahip olurken oldukça mutluydu. Doğruyu söylemek gerekirse, kendisini adadığı görevinin gereklerini ve soylu ereklcrini pek fazla düşünmemiştir. Rahat bir yaşam sürdürmek; saygın ve güçlü bir sınıfa mensup olmak, ona rahip olmak için yeterinden fazla iki neden gibi görünmüştü. Ne var ki, herhangi bir sınıf, bireyi bir noktaya kadar korur ve güvenliğini sağlar. Hiçbir sınıf, bireyi kendi özel düzenini oluşturma zorunluluğundan alıkoymaz. Sürekli kendi rahatını düşünen Don Abbondio, çok çaba harcamak ya da bir parça da olsa meslek sorumluluğundan doğacak tehlikeleri göze alarak, sınıfının kendisine sunduğu yararları elde etmek derdinde olan biri değildi. Kurmak istediğı düzeninin temelinde tüm karşıtlıkları görmezden gelmek ve görmezden gelmediğini de kabullenmek vardı. Çevresinde oluşan anlaşmazlıklarda zorunlu olarak tam bir yansızlık sergiliyordu. Bunlar genellikle,

din adamları ile laikler, askerlerle siviller, soylularla soylular, dahası iki köylü arasında yalnızca laf atmaktan doğan; yumruk ya da bıçaklamayla sona eren anlaşmazlıklardı. İki kişi arasındaki uyuşmazlıkta bir tarafı tutmak zorunda kaldığında, daha güçlü olanın yanında yer alırken, sonrasını da düşünerek ötekine, istemeden kendisine karşı olduğunu göstermeye çalışırdı. Bunu yaparken de sanki o kişiye, “Günah benden gitti. Güçlü olan sen olsaydın senin tarafını tutardım” der gibiydi. Zavallı adam zorbalardan uzak durarak onların geçici ve kaprisli edepsizliklerini örtbas etmiş; daha gözü dönmüş ve kararlı gelenleri alttan alıp idare etmiş; yolda karşılaştığı en aşağılık insanların karşısında eğilip, bükülüp, komiklik yapıp onlardan bir gülümseme koparmış ve böylece altmış yılını, hiçbir büyük fırtına yaşamaksızın geçirmeyi başarmıştı. Fakat onun da kendince bazı kusurları yok değildi. Sürekli sabır gösteren biri olması, başkalarını fazlaca haklı görmesi, sessizce yutulan onca acı lokma, onda öylesine kolay kolay silinmeyen izler bırakmıştı ki, zaman zaman bunlardan birazını dışa vurup içini dökme- se, sağlığı bundan kesinlikle zarar görürdü. Ama dünyada kötülük yapamayacaklarını çok iyi bildiği insanlar da olduğu için Don Abbondio, bazen onlara içini dökabiliyor, uzun süre bastırdığı sıkıntı- larını dışa vurabiliyor ve ara sıra haksızca bağırıp çağırıp rahatlı- yordu. Ayrıca davranışlarına kendisi gibi çeki düzen vermeyen in- sanların katı bir eleştirmeniydi; ancak bu eleştirilerini, uzak da ol- sa, herhangi bir tehlike gördüğünde esirgemeyi biliyordu. Zarar görenler, en azından önlem almayanlardı. Öldürülenler her zaman karanlık işlerin adamlarıydı. Kendi düşüncelerini bir zorbaya kar- şı savunmaya kalkıp da bozguna uğrayanlarda, Don Abbondio her zaman bir haksız yön bulurdu. Bu onun için pek zor olmazdı; çün- kü bir tarafa haklı, öteki tarafa haksız demek için haklılık ile hak- sızlık hiçbir zaman öyle kesin bir çizgiyle birbirinden ayrılmamıştı. Böylece, sadece bir tarafın haklı olması olası değildir. Tüm bunla- rın ötesinde Don Abbondio, kendilerini tehlikeye atarak ezene kar- şı ezilenin hakkını savunan tarikat kardeşlerine karşı hep cephe al- mıştı. Onların yaptıkları, başa gelebilecek belaları peşinen satın al- mak ve arı kovanına çomak sokmak demektir. Ayrıca bunun, kut- sal görevin saygınlığı zararına din dışı işlere burnunu sokmak an-

lamına geldiğini savunurdu. Daima birebir ya da küçük bir toplulukta olmasına dikkat ederek, kendilerini ilgilendiren bir konuda aşırı alınganlık göstermeyen bu kişilere ateşli vaazlar verirdi. Sonra çok tuttuğu bir sözü vardı ki, bu konular hakkındaki konuşmaları o sözle bağlardı: “Başkalarının işine burnunu sokmayan bir beyefendi hiçbir zaman zor durumda kalmaz.”

Şimdi benim yirmi beş okurum, kendisine anlatılanlardan sonra o korkunç yüzlerin ve o küfür dolu sözlerin yarattığı korkuyu; boş yere korkutmamakla tanınan birinin tehdidini; uzun yılların didinmesiyle, sabrıyla sağlanan ve bir anda altüst olan dingin bir yaşam düzenini ve nasıl geri alınabileceğini bilmeden attığı o adım karşısında, bu zavallılık adamın durumunu bir düşünsünler bakalım. Tüm bu düşünceler küplere binmiş Don Abbondio’nun kafasında dönüp duruyordu. “Keşke Renzo’ya usulünce bir ‘hayır’ deyip onu başımdan savabilsem ama olmaz, mutlaka nedenini soracaktır ve Tanrı aşkına, ben ona ne yanıt verebilirim? Zaten o da bir bela; kendisine dokunulmadıkça kuzu gibidir ama, biri ona karşı çıkmak isterse... Yandı! Hem sonra, aklını o kızla bozmuş. Deliler gibi âşık Lucia’ya. Yapacak başka bir şeyleri yokmuş gibi birbirlerine âşık olmaya kalkıyor, zavallı bir beyefendiyi içine ittikleri zor duruma aldırıyorlar hiç. Ah zavallı başım! Bakın, o iki adam nasıl da önüme çıkıp bana kafa tuttular. Bana ne canım! Evlenmek isteyen ben miyim? Neden Renzo yerine benimle konuştular ki? Durun hele. Zaten hep iş işten geçtikten sonra aklım başıma gelir. Keşke onlara meselelerini gidip Renzo ile halletmelerini söyleseydim...” Ama bu noktada, kötülere yardım etmemiş olmaktan duymuş olduğu pişmanlığın daha büyük bir kötülük olduğunun farkına vardı ve düşüncelerini, huzurunu bozan o diğer kişiye çevirdi. Don Rodrigo’nun yüzünü ve ününü tanımaktan başka, onunla bir ilgisi olmamıştı. Sadece birkaç kez yolda karşılaştığında, çenesiyle göğsüne ve şapkasının ucuyla yere degecek kadar eğilerek ona selam vermişti. Alçak sesle iç çekip gözlerini göğe kaldırarak yaptıklarına beddua edenlere karşı onun itibarını birçok kez koruması gerekmişti. Bu nedenle yüzlerce kez, onun saygıdeğer bir şövalye olduğunu söylemişti. Ama o anda içinden, Don Rodrigo için diğer insanlar tarafından kullanıldığını hiç duymadığı birçok kö-

tü sıfatı arka arkaya sıralıyordu. Bu düşüncelerin kargaşası içinde köyün öteki ucundaki evinin kapısına vardığında, elinde tutmakta olduğu anahtarı hızla kilide soktu, kapıyı açtı, içeri girdi, özenle kapıyı tekrar kilitledi ve kendini güvenilir bir sırdaşın yanında bulmanın heyecanıyla, Perpetua'nın akşam yemeği için masayı hazırlamakta olduğundan kuşku duymadığı salona doğru yönelerek hemen, "Perpetua! Perpetua!" diye seslendi. Herkesin anladığı gibi Perpetua, Don Abbondio'nun hizmetçisiydi. Efendisini seven, sadık, duruma göre boyun eğmeyi ya da buyurmayı bilen, efendisinin gittikçe sıklaşan homurdanmalarını ve çocukça davranışlarını zaman zaman hoşgörüyü karşılayan ve kendininkilerinin de efendisi tarafından hoş görülmesini sağlayan, bir rahibin hizmetçisi olabilmek için gereken yasal yaşı¹ aşmış bir hizmetçiydi. Kendisine sorulacak olursa, tüm taliplerini reddettiği için bekârdı. Arkadaşlarının dediğine bakılırsa, onu isteyebilecek bir Tanrı'nın kulu çıkmamıştı bugüne dek.

Perpetua, Don Abbondio'nun en sevdiği şarap şişesini masadaki her zamanki yerine koyarken, "Geliyorum," diye yanıtladı ve ağır ağır yürümeye başladı. Fakat daha salonun eşiğine bile gelmemişti ki, Don Abbondio öylesine yalpalayarak, öylesine donuk bir bakışla ve öylesine buruşmuş bir yüzle salona girdi ki, başına gerçekten olağandışı bir şeyler geldiğini ilk bakışta bulgulamak için Perpetua'nın usta gözlerine gerek yoktu.

"Aman Tanrım! Neyiniz var sayın efendim?"

Don Abbondio kendisini soluk soluğa koltuğa bırakarak, "Bir şey yok, bir şey yok," diye yanıtladı.

"Nasıl? Bir şey yok mu? Beni kandırmaya çalışmayınız! Durumunuzdan haberiniz yok sizin. Mutlaka çok önemli şeyler olmuş."

"Ah, Tanrı aşkına! Bir şey yok diyorsam, ya bir şey yoktur ya da söyleyemeyeceğim bir şey vardır."

"Bana bile söyleyemeyeceğiniz bir şey olabilir mi? Peki sizin sağlığınızla kim ilgilenecek? Size kim akıl verecek?..."

"Aman Tanrım, susun ve bırakın sofrayı hazırlamayı! Bana şarabımdan bir kadeh verin, yeter."

1 Trento din adamları kurulunun kararına göre, kadınların, bir rahibin evinde hizmetçilik yapabilmeleri için en az kırk yaşında olmaları gerekirdi – ç.n.

Perpetua kadehi doldurdu ve sadece ısrarla beklediği güvenin gösterilmesinin bir ödülü olarak verecekmiş gibi elinde tutmayı sürdürdü ve “Siz benden, bu sözlerinize inanmamı mı bekliyorsunuz?” dedi.

Don Abbondio, “Ver onu, ver onu bana,” diyerek titreyen eliyle kadehi aldı ve içindeki şarabı ilaç içer gibi bir anda midesine indirdi.

Ellerini beline koymuş, dirseklerini öne doğru çevirmiş, sanki efendisinin sırrını gözlerinden çekip çıkartmak ister gibi gözlerini gözlerine dikerek, karşısında dimdik durarak, “Tamam, öyleyse ben de gider sağa sola sorarım,” dedi.

“Tanrı aşkına! Tutun çenenizi. Bu bir ölüm kalım meselesi.”

“Ölüm kalım meselesi ha!”

“Evet, ölüm kalım meselesi.”

“Çok iyi bilirsiniz ki, bana güvendiğiniz ve bir sır verdiğiniz zaman ben ağzımı açmam!”

“Bravo! Her zamanki gibi...”

Perpetua yanlış yola girdiğini fark etti ve derhal ses tonunu değiştirerek heyecanlı ve acıma uyandıran bir sesle, “Sayın efendim,” dedi. “Ben size daima sevgi duydum ve şimdi bir şeyler öğrenmek istiyorsam, bu sizin iyiliğiniz içindir; çünkü dileğim size yardım etmek, size güzel fikir vermek ve içinizi rahatlatmaktır.”

Aslında belki de en az Perpetua’nın öğrenmeye can attığı kadar, Don Abbondio da acı veren bu sırrını açıklamak istiyordu. Bu yüzden Perpetua’nın yeni ve art arda gelen ısrarlarına gittikçe zayıf bir şekilde karşı çıktıktan ve ağzından hiçbir şey kaçırmayacağına dair defalarca yemin ettirdikten sonra, sonunda, büyük çekincelerle ve birçok yakınmanın ardından ona talihsiz olayı anlattı. O adamları gönderen kişinin korkunç ismini söyleme sırası geldiğinde, Perpetua’nın yeni ve daha görkemli bir yemin etmesi gerekti. Don Abbondio o ismi söyledikten sonra, aynı zamanda hem buyurgan hem de yalvaran bir hareketle ellerini kaldırıp, derin bir iç çekerek kendisini koltuğun arkasına bıraktı.

“Vay be!” diye bağırdı Perpetua. “Vay namussuz herif, vay, Tanrı korkusu yok mu bu adamda?”

“Susacak mısınız? Yoksa beni ateşe mi atmak istiyorsunuz!”

“Ah! Burada yalnızız, bizi kimse duyamaz. Peki, şimdi ne yapmayı düşünüyorsunuz, sayın efendim?”

“Şuna bakın!” dedi Don Abbondio, sinirli bir sesle. “Bana ne güzel fikir veriyor! Bana ne yapacağımı soruyor. Ne yapacakmışım, ben! Sanki başı dertte olan oymuş da, onu kurtarmak bana düşüyormuş gibi.”

“Fakat! Size naçizane fikrimi verecektim ama...”

“Ama ne? Dinliyorum.”

“Benim görüşüme göre, madem ki herkes başpiskoposumuzun aziz ve yiğit bir insan olduğunu ve kimseden korkmadığını söylüyor. Kendileri, bir rahibi korumak için o zorbalardan birinin karşısına dikilip bize yardım... yani diyecektim ki ve diyorum ki, ona güzel bir mektup yazsanız ve neler olduğunu anlatsanız...”

“Susacak mısınız? Susacak mısınız? Bunlar zavallı bir adama verilecek fikirler mi? Benim beynime tabancayı dayadıklarında Tanrı korusun, başpiskopos beni kurtarabilir mi sanıyorsunuz?”

“Tabanca dayamak bayram şekeri dağıtmaya benzemez. Bu köpekler her havladıklarında ısıracak olsalardı, halimiz yamandı. Bense her zaman, dişini göstermesini ve kendisini saydırtmasını bilene saygı duyulduğunu görüyorum. Ama siz hiçbir zaman haklılığınızı ortaya koymadınız. Şunu anladık ki, biz sustukça herkes bir bir gelip... İzin verin de söyleyeyim... Bizi...”

“Lütfen susun!”

“Hemen susuyorum. Ama şurası kesindir ki, milletin gözü önünde, biri, her fırsatta ceketini kapıya asarsa...”

“Susun lütfen. Şimdi bu saçmalıkları dinlemek istemiyorum.”

“Tamam. Bu gece düşünürsünüz, ama bu arada kendinizi üzmeysin, sağlığınıza zarar vermeyin, bir lokmacık olsun bir şeyler yiyin.”

“Düşüneceğim,” diye yanıtladı homurdana homurdana Don Abbondio. “Kesinlikle düşüneceğim, düşünmek zorundayım.” Kalktı ve konuşmasını sürdürdü: “Hiçbir şey yemek istemiyorum. Benim istediğim başka. Bunun benim sorunum olduğunu biliyorum. Ama neden böyle şeyler hep beni bulur?”

“En azından şu yudumu da yuvarlayın,” dedi Perpetua, kadehi doldururken. “Biliyorsunuz, bu midenizi düzene sokar.”

“Ah, bir şeyler yapmak gerek, bir şeyler yapmak gerek, bir şeyler yapmak gerek.”

Don Abbondio böyle diyerek lambayı aldı ve “Çok mu önemli sanki? Beni sarsmaz ki! Hele bir yarın olsun!” diye söylenerek ve diğer benzer yakınmalarla birlikte odasına çıkmak üzere yola koyuldu. Eşiğe vardığında Perpetua’ya doğru döndü, parmağını dudaklarına götürüp alçak ve etkili bir ses tonuyla, “Tanrı aşkına!” dedi ve gözden kayboldu.

II

Söylendiğine göre, Rocroi Savaşı'ndan önceki gece, Conde Prensi¹ deliksiz bir uyku çekmişti. Çünkü hem çok yorgundu, hem de gerekli bütün düzenlemeleri çoktan yapmış, sabah yapılması gerekenleri belirlemişti. Don Abbondio ise ertesi günün bir savaş gününden başka bir şey olamayacağını düşündüğünden, gecenin büyük bir bölümünü o düşüncüyü alıp, bu düşüncenin yerine; ötekini alıp, berikinin yerine koymakla geçirmişti. O alçakça uyarıya ve tehditlere kulak asmayıp nikâhı kıymayı aklından bile geçirmiyordu. Olup bitenleri Renzo'ya söyleyip onunla birlikte soruna çözüm aramak mı?... Tanrı korusun! O haydutlardan biri, "Sakın ağzından bir şey kaçırma... yoksa... mmm!" demişti. Kafasında o "mmm" gümbürderken Don Abbondio böyle yasa gibi bir uyarıyı çiğneme-yi düşünmek bir yana, konuyu Perpetua'ya çıtlattığına bile pişman olmuştu. Kaçabilir miydi? Nereye kaçacaktı? Ya sonra! Beraberinde bir sürü bela getirirdi. Pek çok kişiye hesap vermek zorunda kalırdı. Aklına gelen çareleri beğenmedikçe zavallı adam yatakta dönüp duruyordu. En iyisi Renzo'yu oyalayıp zaman kazanmaktı. Bu arada düğün yasağına² birkaç gün kaldığını anımsadı ve kendi

1 Luigi di Borbone. Cesur ve savaş taktiklerini çok iyi bilen ünlü Fransız generali. 19 Mayıs 1643'te İspanyolları Rocroi'da yenmiştir – ç.n.

2 O zamanlar Kilise yılın belli bir döneminde evlenmeyi yasaklamıştı. Bu yasak Noel'den bir ay önce başlayıp 6 Ocak Yortusu ile sona ererdi – ç.n.

kendine şöyle dedi: “Eğer önümdeki birkaç gün için o genci oyalayabilirsem, rahat soluk alabileceğim iki ayım olur ve iki ay içinde de çok şey değişebilir.” İleri sürebileceği bahaneler ona biraz önemsiz gibi geldi ama gene de yetkisinin bu bahaneleri yeterince haklı göstereceği ve bunca yıllık deneyiminin cahil bir köylü karşısında ona büyük bir üstünlük sağlayacağı düşüncesi ile rahatladı. Kendi kendine, “Ne yapalım?” dedi. “O sevgilisini düşünüyor, bense postu kurtarmak derdindeyim. Arada giden benim. En uyanık olması gereken de ben olacağım. Sevgili çocuğum, belki senin için yanacak, ama ben de canımı tehlikeye atamam ki.” Bu düşüncelerle biraz rahatladı ve sonunda uyuyabildi. Ama ne uyku! Ne rüyalar! Haydutlar, Don Rodrigo, Renzo, patikalar, sarp kayalıklar, kaçanlar, kovalayanlar, bağırıtı, çağırtilar, silahlar, silah sesleri.

Bir felaketin ardından, ertesi gün, sıkıcı bir ruh durumuyla uyanmak çok acı vericidir. Uyku sersemliğini üzerinden atınca, insan önce günlük yaşamın sıradan olaylarını düşünür. Fakat sonra gene o can sıkıcı olay birdenbire saygısızca gözünün önüne dikilir. Bu iki farklı düşüncenin bir araya geldiği an dayanılmazdır. Bu anı acı bir şekilde tadan Don Abbondio, hemen geceki tasarılarını gözden geçirdi; bunların doğruluğuna karar verdi ve gerekli düzenlemeleri yaptı. Yataktan kalktı, korku ve sabırsızlıkla Renzo’yu beklemeye başladı.

Herkesin kısaca Renzo dediği Lorenzo, onu fazla bekletmedi. Rahibin karşısına çıkmanın saygısızlık olmayacağını düşündüğü uygun bir saatte, o gün sevdiği kızla evlenecek olan yirmi yaşındaki bir gencin neşeli heyecanıylar, rahibin evine gitti. Ergenlik çağında anasız babasız kalmıştı ve ailesinden miras kalan ipek ip eğirme mesleğini sürdürüyordu. Bu meslek eskiden oldukça kazançlıydı, şimdi ise gözden düşmüştü; ama bu mesleğe ilgisizlik yetenekli bir işçinin dürüst bir yaşam sürdürmesine engel olacak kadar da değildi. İş günbegün azalıyordu. Yakın devletlerde ipek işçilerinin önünün açık olması; kendilerine ayrıcalıklar tanınması ve yüksek ücret ödenmesi çoğu işçinin oralara göç etmesine neden olmuştu. Göç etmeyip ülkede kalan işçilere de böylece yeterince iş olanağı çıkmıştı. Renzo’nun bundan başka, adam çalıştırdığı, ancak iplik atölyesi kapalı olduğu zamanlarda kendisinin bizzat çalıştığı kü-

çük bir tarlası vardı. Durumunun iyi olduğu söylenebilirdi. O yıl, önceki yıllardan daha fazla yokluk içinde geçiyordu ve gerçek anlamda bir kıtlık yaşanacak gibi görünüyordu. Ne var ki, Lucia'ya göz koyduğundan beri tam bir patron gibi davranmaya başlayan delikanlı, tüm önlemlerini almış olduğu için açlıkla savaşıml vermek zorunda kalmamıştı. Renzo, şapkasında renkli bir tüy ve pantolon cebinde güzel saplı bıçağıyla, gayet şık giyinmiş olarak, bir bayram havasında ve güvenli adımlarla Don Abbondio'nun karşısına çıktı. Don Abbondio'nun çekingen ve tuhaf karşılaması gencin neşeli ve kararlı tavırlarıyla garip bir biçimde çelişiyordu.

“Kafasından neler geçiyor acaba?” diye düşündü Renzo. Sonra rahibe şöyle dedi: “Hangi saatte kilisede hazır bulunmamızın sizin için uygun olacağını öğrenmeye geldim, sayın Peder.”

“Hangi gün demiştik?”

“Ne demek hangi gün? Bugün, anımsamıyor musunuz?”

“Bugün mü?” diye yineledi Don Abbondio, sanki bundan ilk kez şimdi söz edildiğini duyuyormuş gibiydi. “Bugün mü, bugün... Bir dakika, bir dakika; bugün nikâh kıyamam.”

“Bugün kıyamaz mısınız? Neden?”

“Her şeyden önce, kendimi iyi hissetmiyorum, görüyorsunuz.”

“Üzgünüm, ama yapacağınız şey öyle az zaman ve az zahmet isteyen bir şey ki...”

“Sonra, sonra, sonra...”

“Sonra ne?”

“Sonra, bazı sorunlar var.”

“Sorunlar mı? Nasıl bir sorun olabilir ki?”

“Bu konularda ne gizli engeller, verilecek ne hesaplar olduğunu anlamak için insanın bunları yaşaması gerekir. Çok yumuşak kalpliyimdir; engelleri kaldırmaktan, işleri kolaylaştırmaktan, her şeyi başkalarının hoşuna gidecek şekilde yapmaktan başka bir şey düşünmem ve görevimi ihmal ederim. Ondan sonra da azar işitirim; hatta, daha da kötüsü...”

“Ama Tanrı aşkına, böyle diken üstünde bırakmayın beni ve açıkça ne olduğunu söyleyin.”

“Kurallara uygun bir nikâh kıymak gerekir; ne sanıyorsunuz siz, bir sürü işlem yapmak gerekir.”

Renzo sinirlenmeye başlamıştı. “Herhalde benim de bir şeyler biliyor olmam gerek,” dedi. “Çünkü bu günlerin öncesinde, bu konuda yeterince kafa patlattım. Ama şimdi her şey hallolmadı mı? Yapmanız gereken her şeyi yapmadınız mı?”

“Her şey, her şey... Size öyle geliyor. Çünkü... Sabırlı olun... Suç bende. Ben insanlara sıkıntı çektirmemek için hep görevimi ihmal ettim. Ama artık... Yeter, ne dediğimi biliyorum. Cendere altında olan biz rahipleriz. Sabrınız kalmadı, biliyorum ama sizi bağışlıyorum. Ya başımızdakiler... Yeter, her şeyi söylemem gerekmez. Sonra kabak bizim başımıza patlar.”

“N’olursunuz bir anlatın hele yapılması gereken işlemleri. Ben hemen yaparım.”

“Bir nikâh kıyılırken ne kadar çok engel çıkar karşınıza biliyor musunuz?”

“Engel mi?”

Don Abbondio parmaklarıyla saymaya başladı:

“*Error, conditio, votum, cognatio, crimen, Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas, Si sis affinis...*”³

Genç, araya girerek “Benimle dalga mı geçiyorsunuz?” dedi. “Ben sizin Latincenizden ne anlarım?”

“İşlerin nasıl yürüdüğünü bilmiyorsanız, sabırlı olun ve işi bilenlere bırakın.”

“Peki!...”

“Haydi, sevgili Renzo, sinirlenmeyin. Çünkü ben üzerime düşen her şeyi yapmaya hazırım. Sizi mutlu görmek isterim. Sizi çok se-verim. Ah!.. Mutlu olduğunuz zamanları düşünüyorum da, neyiniz eksikti? Evlenmek aklınıza nereden esti?..”

Renzo, kızgınlıkla şaşkınlık arasında bir yüz ifadesiyle patlayı-verdi: “Bunlar ne biçim sözler, efendim?”

3 Bunlar bir evliliği geçersiz kılan engellerdir. *Error*: Yapılacak işlemde hata, *conditio*: Evlenecek kişinin içinde bulunduğu durumla ilgili hata, *votum*: Rahiplerin yaptığı gibi, yaşam boyu evlenmemeye söz vermiş olmak, *cognatio*: Yakın akrabalık, *crimen*: Evlenme akdini geçersiz kılan bir suç işlemiş olmak, *cultus disparitas*: Din farklılığı, *vis*: Evliliğe onayı zorla elde etmek, *ordo*: Rahiplere ait kutsama töreni, *ligamen*: Katolikler arasında, sadece eşlerden birinin ölümüyle sona eren bir evlilik yapmış olmak, *honestas*: Namus sebepleri, *si sis affinis*: Sihri hısımlık (evlenme yoluyla oluşan akrabalık) – ç.n.

“Laf olsun diye söyledim, sinirlenmeyin, öylesine söyledim. Ben hep sizin iyiliğinizi düşünüyorum.”

“Yani...”

“Yani, sevgili oğlum, bunda benim suçum yok, yasayı yapan ben değilim. Bir nikâhı kıymadan önce, hiçbir engel olmadığından emin olmak için birçok araştırma yapmak zorundayız.”

“İyi de, engel ne, niye söylemiyorsunuz?”

“Sabırlı olun, bunlar öyle ayak üstü çözümlenecek şeyler değildir. Öyle umuyorum ki, hiçbir engel çıkmayacak. Ama yine de biz bu araştırmaları yapmak zorundayız. Sonrası gayet açık ve net: *antequam matrimonium denunciaret...*⁴

“Bırakın, bu Latince saçmalıkları.”

“Ama gene de size bazı açıklamalar yapmam gerekir.”

“Siz araştırmaları çoktan yapmamış mıydınız?”

“Hepsini gerektiği gibi yapmamıştım.”

“Neden bunları zamanında yapmadınız? Neden bana her şeyin bittiğini söylediniz? Neden bekliyoruz?..”

“Gördünüz mü? Aşırı iyiliğimden dolayı beni azarlıyorsunuz. Size daha hızlı hizmet vermek için her şeyi kolaylaştırdım. Ama... ama şimdi bana gelip... bu kadarı yeter, daha fazla konuşmam.”

“Peki, ne yapmamı istiyorsunuz?”

“Birkaç gün sabretmenizi. Sevgili oğlum birkaç gün beklemekten bir şey çıkmaz. Sabırlı olun.”

“Kaç gün?”

Don Abbondio içinden, ‘Yola geliyor galiba,’ diye düşündü ve hiç olmadığı kadar nazik bir şekilde, “On beş gün içinde tamamlamaya çalışacağım...” dedi.

Renzo kollarını açıp havaya yumruk atarak daha yüksek bir sesle ve sinirli bir şekilde tekrar konuşmaya başladı: “On beş gün mü? Bu da nereden çıktı? İstedığınız her şey yapıldı, gün belirlendi, belirlenen gün geldi ve şimdi siz bana on beş gün beklememi söylüyorsunuz! On beş...”

Eğer Don Abbondio ürkek ve saygılı bir şekilde Renzo’nun diğer elini sevecenlikle tutarak sözünü kesmeseydi, kim bilir, işler nasıl

4 (Lat.) Evliliği ilan etmeden önce.

da arapsaçına dönecekti. “Haydi, haydi, Tanrı aşkına sinirlenmeyin. Bakalım, üstüne gidersek belki de bir haftada...”

“Ya Lucia’ya ne diyeceğim?”

“Benim hatam olduğunu söyleyin.”

“Peki insanlara ne diyeceğim?”

“Herkes de aşırı aceleden, aşırı iyi kalpliliğimden dolayı yanıldığımı söyleyin. Tüm suçu benim üzerime atın. Haydi, topu topu bir hafta.”

“Ya sonra başka engeller çıkarsa?”

“Size bir hafta diyorsam...”

“Peki, bir hafta sabredeceğim ama şunu iyi bilin ki; bu bir haftanın bitiminde boş sözlerle beni daha fazla oyalayamazsınız. Bu arada saygılarımı sunarım...” Renzo böyle söyledi ve Don Abbondio’nun önünde her zamankinden az eğilerek ve saygılı olmaktan çok, anlamlı bir bakış fırlatarak çekip gitti.

Dışarı çıktığında nişanlısının evine doğru ilk defa isteksizce yürürken, can sıkıntısı içinde az önceki konuşmayı kafasında evirip çeviriyor ve konuşma ona gittikçe daha tuhaf geliyordu. Don Abbondio’nun telaşlı ve sıkıntılı karşılaması; o zahmetli ve sabırsızca konuşması; konuşurken ağzından çıkan sözlerle yan yana gelmekten korkuyormuşçasına sürekli oraya buraya kaçırılan o gözleri; günü bile belirlenmiş bir nikâhı yeni duyuyormuş gibi davranması ve hepsinden önemlisi, ciddi bir sorun varmış gibi yapması, fakat açıkça bir şey söylememesi... Tüm bunları bir araya getirdiğinde Renzo, Don Abbondio’nun inandırmaya çalıştığının tersine, işin içinde bir bit yeniği olduğunu düşünmeye başladı. Genç adam bir an, rahibi sıkıştırıp daha açık konuşmaya zorlamak için geri dönmeyi düşündü... Fakat gözlerini kaldırıncı, önünde yürüyen ve evden birkaç adım uzaklıktaki bir bahçeye giren Perpetua’yı gördü. Kapıyı açarken ona seslendi, adımlarını sıklaştırdı, ona ulaştı, eşikte yakaladı ve ağzından işe yarar bir şeyler alabilme umuduyla konuşmak için durdu.

“Günaydın Perpetua. Bugün herkesin neşeli olacağını umuyordum.”

“Ah! Keşke. Tanrı’nın dediği olur! Zavallı Renzocuğum.”

“Bana bir iyilik yapın. Sayın Papaz, yani aziz insan, bana pek iyi

anlayamadığım şeyler söyledi. Neden bugün nikâhımızı kıymaya çağını ya da kıymak istemediğini bana siz açıklayın.”

“Ooo! Siz benim efendimin sırlarını bildiğimi mi sanıyorsunuz?”

Renzo, ‘Biliyordum, işin içinde bir bit yeniği varmış,’ diye düşündü ve açığa çıkarmak için devam etti: “Haydi Perpetua, biz arkadaşız, bana bildiklerinizi anlatın. Zavallı bir çocuğa yardım edin.”

“Benim sevgili Renzom, zavallı doğmak çok acıdır.”

Kuşkulanmakta haklı olduğunu anlamaya başlayan Renzo, sorunun özünü ortaya çıkarabilmek için, “Doğru,” dedi. “Doğru, ama zavallılara kötü davranmak papazlara yakışır mı?” diye ekledi.

“Bakın Renzo, size hiçbir şey söyleyemem; çünkü bir şey bilmiyorum ama şuna inanın ki, benim efendim ne size ne de bir başkasına haksızlık etmek ister; bu işte de onun hiçbir suçu yok.”

İçini kuşku kemiren Renzo umursamaz bir tavır takınarak fakat aslında gelecek yanıtı sabırsızlıkla bekleyerek, “Öyleyse suçlu olan kim?” diye sordu.

“Size bilmiyorum demiştim... ama efendimi savunmak için konuşmalıyım. Çünkü onun haksız yere, birilerine zarar vermekle suçlanmasına dayanamam. Zavallı adam! Bir suçu varsa, o da aşırı iyi olmasıdır. Bu dünyada namussuz, zorba ve içinde Tanrı korkusu taşımayan insan çoktur...”

Renzo, “Zorbalar! Namussuzlar!” diye düşündü. “Bunlar adam değilmiş meğer.” Sonra artan huzursuzluğunu güçlkle saklayarak, “Haydi,” dedi. “Haydi, bana kim olduğunu söyleyin.”

“Ah, siz beni konuşturmak istiyorsunuz, ama konuşamam. Çünkü bir şey bilmiyorum. Bir şey bilmediğim zaman, susmaya yemin etmişim demektir. Kafama silah dayasanız bile ağzımdan laf alamazsınız. Hoşça kalın. İkimiz de boşuna zaman kaybediyoruz.” Böyle diyerek çarçabuk bahçeye girdi ve kapıyı kapattı. Ona bir selamla karşılık veren Renzo gideceği yönün anlaşılmaması için ağır ağır geri döndü; fakat bu saf kadının adımlarını duyabileceği mesafeden çıkınca hızlandı. Bir anda Don Abbondio’nun kapısına ulaştı, içeri girdi. Hızla, ondan az önce ayrıldığı salona gitti. Don Abbondio oradaydı. Yuvalarından fırlamış gözlerle ve meydan okurcasına ona doğru koştu.

“Hey! Hey! Gene ne oldu?” dedi Don Abbondio.

Renzo, kesin bir yanıt almaya karar vermiş bir insan tavrıyla, “Benim Lucia ile evlenmemi istemeyen o zorba da kimmiş?” diye sordu.

Zavallı rahibin yüzü bir anda kâğıt gibi bembeyaz oldu ve bitkin bir şekilde, “Ne, ne, ne?” diye kekeledi. Bir şeyler homurdanarak, kendini kapıdan dışarı atmak için hızla sandalyesinden fırladı. Fakat bu hareketin geleceğini bildiği için tetikte bekleyen Renzo ondan önce fırladı, kapıyı kilitledi ve anahtarı cebine koydu.

“Eh! Şimdi konuşacak mısınız? Benimle ilgili konuları benim dışımda herkes biliyor. Ben de bilmek istiyorum. O adamın adı ne?”

“Renzo! Renzo! Lütfen yaptığınıza dikkat edin. Kendi iyiliğinizi düşünün.”

“Tek düşündüğüm, bunu hemen, şu anda öğrenmek istediğimdir.” Bunu söylerken belki de bilinçsizce, elini cebinden sapı görünen bıçağına uzattı.

Don Abbondio zayıf bir sesle, “Acıyın bana,” diye haykırdı.

“Bilmek istiyorum.”

“Bunu size kim söyledi?”

“Yo, yoo, artık yalan yok. Açık konuşun. Hem de hemen!..”

“Ölmemi mi istiyorsunuz?”

“Öğrenmeye hakkım olan şeyi bilmek istiyorum.”

“Fakat konuşursam ölürüm. Yaşamımın değeri yok mu sizce?”

“Konuşun o halde!”

Bu “o halde” sözcüğü öyle etkili söylenmiş ve Renzo’nun yüzü öyle korkutucu bir durum almıştı ki; Don Abbondio boyun eğme gibi bir olasılığı düşünemiyordu bile.

“Kimseye bu konudan söz etmeyeceğinize, kesinlikle hiçbir şey söylemeyeceğinize söz verir misiniz, yemin eder misiniz?”

“Söz veririm ki eğer hemen, hem de hemen o adı söylemezseniz bir delilik yapacağım.”

Bu söz üzerine Don Abbondio, ağzına dişçi kerpeteni sokulmuş birinin yüz ifadesiyle “don...” dedi.

Renzo, ölüm döşegindeki bir hastanın konuşmasına yardım etmek ister gibi, “don?” diye yineledi. Rahibe doğru eğildi, kulağını onun ağzına yaklaştırdı, kollarını gerdi ve yumruklarını arkasında sıktı.

Konuşmaya zorlanan Don Abbondio o birkaç heceyi yuvarlayıp, harfleri geveleyerek alelacele, “Don Rodrigo!” dedi. Tam bunu söylemek zorunda kaldığı anda, sözcüğü yutmak ve anlaşılmaz hale getirmek ister gibiydi. Bunu, kısmen tedirginlikten kısmen de dikkatinin geri kalan bölümünü iki tehlikeden hangisini yeğleyeceği konusuna ayırmaktan ötürü yapıyordu.

“Vay köpek herif!” diye bağırdı Renzo. “Size ne yaptı, ne dedi, nikâhı kıydırtmamak için?”

Böyle büyük bir özveride bulunduktan sonra kendini alacaklı gibi gören Don Abbondio küçümseyici bir ses tonuyla, “Ne mi yaptı? Ne mi dedi?” diye yanıtladı. “Ne mi yaptı? Benim gibi hiçbir şeye karışmayan birinin başına gelen sizin başınıza gelseydi o zaman siz de hiçbir şey düşünemez hale gelirdiniz.” Sonra haydutlarla nasıl karşılaştığını ve neler olduğunu abartılı bir biçimde anlattı. Don Abbondio anlattıkça, korktuğu için o ana kadar fark edemediği öfkesinin daha da arttığını duyumsuyordu. Renzo ise başını önüne eğmiş, kızgınlık ve şaşkınlık arasında kalakalmıştı. Papaz bu durumu görünce neşeyle konuşmaya devam etti: “Çok iyi bir iş becerdiniz. Bana büyük iyilik yaptınız. Bir beyefendiye, rahibinize, hem de kendi evinde, kutsal yerde böyle bir oyun oynadınız! Güzel bir kahramanlık gösterisiydi bu! Fakat bununla hem benim felaketimi, hem de kendi felaketinizi hazırladınız! Bunu sizden ısrarla saklamam, sizin iyiliğiniz içindi! İşte şimdi öğrendiniz. Bunun neye mal olacağını bilemezsiniz..! Tanrı korusun! Bu işin şakası yoktur, bu işlerde haklılık veya haksızlık söz konusu değildir, güçlü olan kazanır. Bu sabah size güzel bir öneride bulunurken... Neyse! Artık önemi kalmadı. Hem sizin için hem kendim için haklı sebeplerim vardı. Peki şimdi ne yapacağız? Hiç değilse kapıyı açın, anahtarı verin.”

Don Abbondio’ya karşı yumuşamış olan Renzo açığa çıkmış düşmana karşı öfke dolu bir ses tonuyla, “Hata yapmış olabilirim,” dedi. “Hata yapmış olabilirim; ama elinizi vicdanınıza koyun ve bir düşünün, siz benim yerimde olsaydınız...”

Böyle diyerek anahtarı cebinden çıkardı ve kapıyı açmaya gitti. Renzo, anahtarı kilide sokarken, Don Abbondio onun yanına gitti; ciddi ve endişeli bir yüz ifadesiyle, bir yandan da haç çıkartmak

için, sağ elinin ilk üç parmağını Renzo'nun gözleri hizasına kaldırarak, "Hiç olmazsa yemin edin..." dedi.

Renzo, kapıyı açıp çıkmaya hazırlanırken, "Hata yapmış olabilirim, beni bağışlayın," dedi.

Don Abbondio titreyen eliyle Renzo'yu kolundan yakalayarak, "Yemin edin..." diye yineledi.

Renzo ondan kendini kurtararak, "Hata yapmış olabilirim," diye yineledi. Ve böylece, her iki taraf da kendi sözünü yineleyip durmaktan başka bir şey yapmadığı için yazınsal, felsefi ya da başka bir tür sorunla boy ölçüşebilecek ve yüzyıllarca sürebilecek olan bir meseleyi çözümsüz bırakarak çıkıp gitti.

Don Abbondio, Renzo'nun arkasından boşuna bağırdıktan sonra, "Perpetua! Perpetua!" diye seslendi. Perpetua yanıt vermedi. Don Abbondio onun hangi cehennemde olduğunu bilmiyordu.

Çözüm yollarının belirsizliği içerisinde böyle can sıkıcı, kötü durumlara düşmek, Don Abbondio'dan daha önemli konumlardaki kişilerin başına sıkça gelmiştir. Onlar, ateşler içinde kendilerini yatağa atmayı en iyi çare olarak görmüşlerdir. Don Abbondio bu çareyi aramak zorunda kalmadı; çünkü çare ona kendiliğinden geldi. Bunda, bir önceki günün korkuları, gecenin sıkıntılı uykusuzluğu, o an duyulan korku ve gelecek kaygısı etkili oldu. Sıkıntılı ve ne yapacağını bilmez bir şekilde koltuğuna oturdu. İçinde bir titreme hissetmeye başladı. İç çekerek tırnaklarına bakıyordu ve zaman zaman titrek ve sıkıntılı bir sesle, "Perpetua!" diye sesleniyordu. Perpetua sonunda kolunun altında bir lahana ve hiçbir şey olmamış gibi küstah bir ifade ile geldi.

İkisi arasında geçen şikâyetleri, avuntuları, suçlamaları, savunmaları; "sadece siz konuşmuş olabilirsiniz"leri, "ben konuşmadım"ları; kısacası o tartışmanın ayrıntılarını okura anlatmıyorum. Don Abbondio'nun Perpetua'ya, parmaklıkları kapıya takmasını, hiçbir nedenle kimseye kapıyı açmamasını ve birisi kapıyı çalarsa rahibin ateşler içinde yattığını pencereden söylemesini buyurduğunu belirtmekle yetineceğim.

Don Abbondio, üç basamakta bir, "Aldatıldım!" diyerek merdivenleri çıktı ve gerçekten de hastaymış gibi kendini yatağa attı. Onu orada bırakacağız.

Bu arada Renzo, ne yapacağına tam olarak karar verememekle birlikte kötü bir şeyler yapma arzusuyla öfkeli adımlarla evine doğru yürüyordu. Kışkırtıcılar, zorbalar, herhangi bir şekilde başkalarına haksızlık edenler, sadece yaptıkları kötülükten dolayı değil, aynı zamanda zarar görenleri doğru yoldan çıkarttıkları için de suçludurlar. Renzo sakın bir gençti ve kan dökmeye karşıydı, her tür hile ve kötülüğün düşmanıydı. Fakat o sırada kalbi sadece öldürmek için atıyordu, içinde sadece intikam duygusu vardı. Aslında o an Don Rodrigo'nun evine koşmak isterdi, yakasına yapışıp... ama evin haydutlarla dolu olduğu ve kale gibi korunduğu aklına geldi. Öyle ki, sadece çok iyi tanınan arkadaşlar ve uşaklar tepeden tırnağa aranmadan içeri girebilirdi. Kuş uçurtmadıkları kesin-di. Renzo'nun içeri girmesi hayaldi. Çünkü belki de orada fazlaca tanınan biriydi. O zaman kafasında, silahını alıp bir çalının arkasına saklanmayı ve olur da... olur da.... yalnız başına oradan geçerse diye beklemeyi kurdu. Vahşi bir keyifle bu hayale dalarak, bir ayak sesi, onun ayak sesini duyduğunu, sessizce başını kaldırdığını, ateş ettiğini, adamı yere serip yoluna devam ettiğini, ona bir küfür savurduğunu ve kendini kurtarmak için sınıra kadar koşup kurtulduğunu düşledi. “Ya Lucia?” Bu ad, o kötü hayaller arasından geçip kulağına çarpar çarpmaz, Renzo'nun beyninin alışık olduğu iyi düşünceler az önceki kötü düşüncelerine baskın çıktı. Ailesinden kalan son anıları anımsadı, Tanrı'yı, Meryem Ana'yı ve azizleri andı. Hiç suç işlemediğini, bir cinayet anlatıldığında birçok defa duyduğu nefreti düşündü ve o kanlı rüyadan, korku ve vicdan azabıyla ama aynı zamanda hayal kurmaktan başka bir şey yapmamış olmanın verdiği bir tür sevinçle uyandı. Fakat Lucia'yı düşünmek birçok düşünceyi de yanı sıra getiriyordu. Onca umut, verilen onca söz, düşlenen ve güvenilir bir gelecek ve heyecanla beklenen o gün!..

Böyle bir haberi ona nasıl, hangi sözlerle verecekti? Sonra hangi yolu seçecekti? O adaletsiz zorbanın gücü karşısında, Lucia'yla nasıl evlenecekti? Tüm bunların yanında, tasarlanmış bir kuşku olmasa da acı verici bir düşünce geçiyordu aklından. Don Rodrigo'nun bu küstahlığı sadece Lucia'ya duyduğu bir çirkin tutkudan kaynaklanıyor olabilirdi. Ya Lucia? Lucia'nın ona en ufak bir umut

vermiş olma olasılığı, Renzo'nun kafasında bir an bile yer edemeyecek bir düşünceydi. Peki, Lucia'nın bundan haberi var mıydı? Don Rodrigo'nun o doyumsuz tutkusunu Lucia anlamamış olabilir miydi? Ya da Don Rodrigo Lucia'ya hissettirmeden işleri bu noktaya getirmiş olabilir miydi? Lucia, nişanlısına bu konuda tek sözcük bile söylememişti.

Bu düşüncelerle kuşatılmış olarak köyün ortasındaki evinin önüne geldi ve buradan geçip Lucia'nın köyün bitiminde, dahası biraz dışında olan evine doğru yola koyuldu. Evin önünde, onu yoldan ayıran ve alçak bir duvarla çevrili olan küçük bir avlu vardı. Renzo avluya girdi ve üst kattaki bir odadan gelen karışık ve sürekli bir uğultu duydu. Bunun, düğün alayı oluşturmak için gelen arkadaşlar ve nedimelerin sesi olduğunu düşündü ve o kalabalığa, o kötü hali ve yüz ifadesiyle görünmek istemedi.

Onu avluda gören küçük bir kız çocuğu, "Damat geldi! Damat geldi!" diye bağırarak ona koştu.

Renzo, "Sus Bettina, sus!" dedi. "Buraya gel, yukarı Lucia'nın yanına çık, onu bir kenara çek ve kulağına de ki... ama dikkat et, kimse duymasın, kimse bir şeyden kuşkulanasın... ona de ki, onunla konuşacaklarım var, onu alt kattaki odada bekliyorum, çabuk gelsin." Küçük kız yapması gereken gizli bir görevi üstlenmiş olmanın sevinci ve gururuyla hızla merdivenleri tırmandı. Bu sırada, annesiyle sarmaş dolaş olan Lucia dışarı çıkıyordu. Arkadaşları gelini bekliyor ve onu görmeye çalışıyorlardı. Lucia ise bir köylü sadeliği ile dirseğini yüzüne siper etmiş, gövdesinin üst kısmıyla eğilmiş, uzun siyah kaşlarını çatmış; fakat bu arada ağzını gülümsemek üzere açmış, kendini bu kalabalıktan koruyordu. Beyaz ve ince bir yivle alnının üzerinden geriye doğru taranıp ikiye ayrılmış olan siyah ve çocuksu saçlarını arkada topuz yapmış ve topuzu tutturmak için Milano köylülerinin kullandıkları, bir aylanın ışınları şeklinde dizilen, uzun, gümüşten iğneler takmıştı. Boynunda, aralarına altından tellerle süslü boncuklar serpiştirilmiş olan lal taşından bir kolye vardı. Kollarına güzel kurdeleler bağlanmış olan çiçekli bir yelek, sık ve ince pileli, ipekli dokumadan kısa bir etek, bir çift kırmızı çorap ve ipekten, nakışlı ayakkabılar giymişti. Düğün gününün tüm bu özel süslerinden başka Lucia'nın yüzünde,

günün heyecanına bağılı olarak şimdi daha da artmış olan o her zamanki sade güzelliğı vardı. Hafif bir heyecanın gölgelediğı bir neşe; gelinlerin kimi zaman içinde kimi zaman da yüzünde kendini gösteren o dinginlik, Lucia'nın güzelliğini bozmaksızın ona ayrı bir hava veriyordu. Küçük Bettina kalabalığın arasına girdi, Lucia'ya yaklaştı, onunla konuşacağı bir şey olduğunu zekice belli etti ve söyleyeceklerini kulağına fısıldadı.

Lucia kadınlara, "Bir dakikalığına gidiyorum, hemen döneceğim," dedi ve aceleyle aşağıya indi. Renzo'nun her zamankinden farklı yüz ifadesini ve huzursuz tavrını görünce bir korku önsezişi ile, "Ne oldu?" dedi.

"Lucia!" diye yanıtladı Renzo. "Bugünlük her şey iptal oldu. Ne zaman karı koca olabileceğimizi de Tanrı bilir."

İyice şaşırın Lucia, "Ne?" dedi. Renzo ona kısaca o sabahki olayları anlattı. Lucia sıkıntıyla dinliyordu. Don Rodrigo'nun adını duyunca kızarıp bozararak, "Ah!" diye çığlık attı. "Demek bunu da yapacaktı?"

Renzo, "Yani, biliyor muydun..?" dedi.

"Ne yazık ki!" diye yanıtladı Lucia. "Ama bu kadarı da fazla!"

"Ne biliyordun?"

"Beni söyletmeyin şimdi, beni ağlatmayın. Anneme haber vermeye ve kadınları yollamaya gidiyorum; yalnız kalmamız gerek."

Lucia giderken Renzo, "Bana hiçbir şey söylememiştin," diye mırıldandı.

Lucia yürürken bir an için dönüp "Ah, Renzo!" dedi. Renzo adının o anda, o tonla söylenmesinin "Haklı ve masum nedenlerden ötürü susmuş olduğumdan, umarım kuşku duymuyorsundur?" demek olduğunu çok iyi biliyordu.

Bu arada melek yüzlü kadın Agnese (Lucia'nın annesini herkes böyle bilirdi), kızına birisinin gidip bir şeyler söylemesinden ve ortadan kaybolmasından işkillenerek, ne olup bittiğini anlamak için aşağı indi. Lucia onu Renzo ile bırakıp kadınların yanına döndü. Yüzüne ve sesine elden geldiğince en sakın havayı vererek "Sayın Peder hastalanmış, bugün hiçbir şey yapılmayacak," dedi. Bunu söyledikten sonra aceleyle hepsini selamladı ve yeniden aşağı indi.

Kadınlar olanları yaymak için bir bir dağıldılar. Bir ikisi rahibin gerçekten hasta olup olmadığını anlamak için kapısına kadar gitti.

Perpetua pencereden, “Ateşler içinde yatıyor,” diye yanıtladı. Öteki kadınlar bu haberi duyunca kafalarını karıştırmaya başlayan ve bölük pörçük dile getirdikleri varsayımları unuttular.

III

Renzo üzüntüsünden içi daralmış, bu beklenmedik ve tatsız olayı aynı iç karanlığıyla dinleyen Agnese'ye anlatırken Lucia alt katki odaya girmişti. Her ikisi de kendilerinden daha fazla bilgisi olan; ancak bildikleriyle onları daha da üzecek genç kıza, o acının içinde taşıdıkları farklı sevgiler ölçüsünde, kendilerinden bir şeyler ya da bir şey saklamış olduğu için kırgınlıklarını açığa vuracak biçimde baktılar. Agnese kızının konuşmasını sabırsızlıkla dinlemek istemesine karşın, başlangıçta her nedense onu azarlamaktan kendini alamadı.

“Böyle bir şeyi annene nasıl söylemezsin?”

Lucia akan gözyaşlarını önlüğü ile silerek:

“Şimdi size olup biteni anlatacağım.”

Anne ve damat bir ağızdan bağıştılar.

“Konuş, haydi, konuş!”

“Kutsal Meryem adına! Olayların bu denli sarpa saracağı kimin aklına gelirdi ki?”

Lucia başına gelenleri hıçkırığa hıçkırığa anlatmaya başladı.

Kızcağız bundan birkaç gün önce iplik atölyesinden dönerken kendisine lafla sataşarak yolundan alıkoymaya çalışan Don Rodrigo ve beraberindeki bir beyefendinin¹ önünden geçtiklerini, son

1 Kont Attilio; Don Rodrigo'nun kuzeni – ç.n.

derece yakışksız bulduğu sözlerle kulak asmadığını; adımlarını hızlandırıp gerisinde kaldığı arkadaşlarına yettiğini fakat susmak bilmeyen Don Rodrigo'nun, "Bahse girelim mi?" dediği arkadaşının anlam veremediği kıkırdamalarını kulaklarından silemediğini; bir gün sonrasında ise, yolda onlarla tekrar karşılaştığını; ancak bu defa kafasını yerden kaldırmadan yürümeye devam ettiğini; diğer beyefendinin alaylı alaylı gülerken Don Rodrigo'nun da, "Göreceğiz bakalım," dediğini bir solukta anlattıktan sonra:

"Şükürler olsun ki, o gün iplik atölyesine son gidişimdi. Ben de dayanamayıp hemen anlattım."

Agnese, biraz gücenmiş, Lucia'nın üzerine giderek, yeğlediği sırdaşının kim olduğunu sordu:

"Kimmiş o adam, bakalım?"

Lucia özür dolu mahcup bir ses tonuyla yanıt verdi.

"İçimi Rahip Cristoforo'ya döktüm anne. Manastır Kilisesi'ne son olarak gittiğimizde ona her şeyi anlattım. Eğer o sabahı anımsarsan, kendimi bir o işe, bir bu işe vererek zaman geçsin diye ağırdan alıyordum. Amacım, kiliseye gidecek olan köy sakinlerinin so-kağa dökülmesini bekleyip yolda göze batmamak için aralarına karışmaktı. Ne de olsa, o karşılaşmanın ardından sokaklar beni ürkütüyordu."

Rahip Cristoforo'nun adını duyunca sinirleri yatışan Agnese:

"İyi yapmışsın ama bunu annene de söyleyebilirdin."

Lucia bu davranışına iki geçerli gerekçeyle açıklık getiriyordu. İlki, olmuşa çare bulamayacak zavallı annesini yok yere kaygılandırmak ve korkutmak istemiyordu; öteki, böylesine özel bir sorunun ağızdan ağıza dolaşp yayılmasının gereği olmadığını düşünüyordu. Dahası, düğünlerinin bu iğrenç takibi daha başındayken sonlandıracağını umuyordu. Genç kız bu iki gerekçeden ikincisini değil, yeterli olacağını düşündüğü birincisini ileri sürdü. Sonrasında ise Renzo'ya dönerek can bir dosta haksızlık ettiğini kabul eden buruk bir sesle:

"Bunu sana nasıl söyleyebilirdim ki? Bütün bunları öğrenmiş olmandan çok üzgünüm."

Agnese merakla:

"Peki Peder'in yanıtı ne oldu?"

“Düğünün en kısa sürede gerçekleşmesi için tüm çabayı göstermemi, bu arada eve kapanıp Tanrı’ya dua etmemi, nasılsa o utanmazın beni görmeyince ilgisini de keseceğini umduğunu söyledi. Görüyorsunuz ya, sürekli acele edişim bu yüzdendi.”

Lucia bakışlarını Renzo’nun yüzüne çeviremeden, ama ondan yana dönerek, kıpkırmızı suratıyla konuşmayı sürdürdü:

“Yüzsüzlük edip, kararlaştırılan günden önce bu birlikteliği gerçekleştirmek yönündeki ısrarım bundandı. Kim bilir hakkımda neler düşündünüz. Ama bilmeniz gerekir ki, hepsini işe yaradın diye yaptım. Kaldı ki, bana getirilen öneriler böyleydi. Ben de harfi harfine büyük bir güven duygusu içinde uygulamayı sürdürdüm... Ve... Öyle ki, bu sabah gerçekten de başardığıma inanmıştım.”

Bu son cümle Lucia’nın aniden patlak veren hıçkırığı ile yarıda kaldı. Renzo odanın içinde bir ileri bir geri dolanıp, durmadan bıçağının sapını yokluyordu. Öfkeli haykırıışları duvarları titretmekteydi.

“Ah düzenbaz, ah şeytan herif!”

Agnese de bu haykırıışlara dövünerek eşlik etti.

“Ulu Tanrım, öyle bir çıkmaza saplanıp kaldık ki!”

Delikanlı ağlamakta olan Lucia’nın önünde birdenbire durdu. Öfke ile baktı.

“Bu yaptığı son alçaklık olacak!”

“Hayır Renzo! Hayır! Tanrı adına, kendine gel! Tanrı biz yoksulların da yanındadır. Eğer bir kötülük yaparsak bize yardım etmesini nasıl bekleyebiliriz.”

Agnese de Lucia’dan yanaydı.

“Tanrı aşkına, durun Renzo, sakın bir delilik yapmayın!”

Lucia bir çözüm ve umut beklentisiyle, söze daha sakin başlayarak Renzo’ya:

“Senin nasıl olsa bir mesleğin var, ben de bir işin ucundan tutabilirim; onun bizi görüp, bizden haber alamayacağı bir yerlere gidelim.”

“Ah Lucia, ya sonrası? Henüz karı koca bile değiliz. Papaz bize izin kâğıdı verir mi sanıyorsun? O böyle bir adam mı? Eğer evli olsaydık, belki o zaman!”

Lucia yeniden gözyaşlarına boğuldu. Üçü de düğün kıyafetle-

rinin debdebesiyle hüzünlü bir çelişki yaratan sessizliklerine dalıp gittiler. Bir süre sonra odaya çöken ağır hava, Agnese'nin sözleriyle dağıldı.

“Şimdi bana iyi kulak verin çocuklar. İkinciz daha doğmamışken ben bu dünyadaydım. Elbette ki, deneyimim sizlerden fazla. Bu kadar korkmaya ne gerek var? Bilin ki, şeytan bile resmedildiği kadar ürkütücü ve çirkin değildir. Bizim gibi gariplere arapsaçına dönmüş bu işi çözmek zor gibi görünse de, okumuş bir adamın tek bir lafı, tek bir görüşü... Ne dediğimi iyi biliyorum. Ne söylüyorsam yapın Renzo, Lecco'ya gidin. Avukat Azzecagarbugli'yi arayın, ona derdinizi anlatın. Fakat onu bu isimle çağırmaya kalkmayın. Bu onun lakabıdır. Ona, ‘Sayın Avukat’ diye seslenmek gerekir. Acaba asıl adı neydi? Tüh, şu an anımsayamıyorum. Herkes de onu böyle çağırır. Uzun boylu, zayıf, dazlak, kırmızı burunlu, yanağı lekeli bir adam...”

“Onu görmüşlüğüm var,” diyerek, heyecanla atıldı Renzo.

“Güzel. Bahsettiğim bu adam adeta bir dahidir. Kapana kısılmış ve kaçacak deliği olmayan fare benzeri o kadar çok insana tanık oldum ki, Avukat Azzecagarbugli ile bir saat görüştüktan sonra yüzlerinde güller açtığını gözlerimle gördüm. Pazar günkü ziyafet için kesmek istediğim şu dört horozu kapıp ona götürüverin. Ne de olsa böyle bir beyefendinin karşısına eli boş çıkmamak gerekir. Olup biteni ona anlatın. Göreceksiniz, bir yıl düşünsek aklımıza gelmeyecek şeyleri size bir çırpıda söyleyecektir.”

Renzo bu fikri içtenlikle benimsedi. Lucia da onayladı. Agnese vermiş olduğu akıldan son derece memnun, zaman kaybetmeksiz kümese koşarak zavallı hayvanları birer birer çıkardı. Horozların sekiz bacağını çiçek demeti yaparmışçasına bir araya getirerek iple sardı ve karşılıklı söylenen umut dolu sözlerden sonra Renzo'nun eline tutuşturdu. Renzo, arkasından “damat... damat!” diye bağırarak çocuklara görünmemek için arka kapıdan çıkmayı yeğledi. Böylelikle, tarlalardan geçen yolu izleyerek yürüdüğü patikalarda, telaşlı telaşlı hem başına gelen felaketi düşünüyor, hem de avukatla yapacağı konuşmayı kendi kendine mırıldanarak tasarlüyordu. Kafasında gürültüyle oynayan her bir düşüncenin etkisiyle kollarını rastgele sallayan bir adamın elinde, ayaklarından bir

ipe bağı olarak baş aşağı tutulmak zorunda bırakılmış bu zavallı horozların yolculuk boyunca neler çektiğini anlamayı okurun hayal gücüne bırakıyorum. Renzo kollarını bir hiddetinden kaldırıyor, bir çaresizliğinden indiriyor; o da yetmeyince tehdit eder gibi yumruklarını havada savuruyordu. Yaptığı her hareketle hayvan-cıkları acımasızca sarsmakta, sallanan dört başı durmaksızın zıplatmaktaydı. Horozlar da, tıpkı kader arkadaşlarının zora girdiklerinde yaptıkları gibi, kendi aralarında birbirlerini gagalıyorlardı.

Sonunda kasabaya varan Renzo, avukatın oturduğu yeri sordu. Kendisine gösterilen eve doğru yürüdü. İçeri girdiği zaman, okuma yazma yoksunu alt tabaka insanların, bir beyefendi ya da eğitilmiş bir kişinin yanında hissettikleri çekingenliğe kendisinin de kapıldığını duyumsadı. O anda hazırlamış olduğu tüm sözleri unutan Renzo, horozlara şöyle bir göz atarak kendini toparlamayı başardı. Mutfığa girip hizmetçiye avukatla görüşüp görüşemeyeceğini sordu. Yan gözle horozları süzen hizmetçi, buna benzer birçok armağana alışkın olduğunu gösteren bir tavırla onları Renzo'nun elinden almaya kalkıştı. Renzo eli boş gelmediğini avukatın görüp bilmesini istediğinden kendini geri çekti. Hizmetçi, "Onları buraya bırakın ve siz de içeri girin," dediği sırada avukat göründü. Renzo avukatın önünde büyük bir saygıyla yerlere kadar eğildi. Avukat kendisini rahatlatıcı bir ses tonuyla, "Geliniz evladım," diyerek kabul etti. Peşine takarak çalışma odasına kadar beraberinde getirdi. Burası oldukça büyük bir salondur. Üç duvarında Roma imparatorlarından on ikisinin resmi sırasıyla asılmıştı. Dördüncü duvar ise içinde toza bulanmış eski kitapların dizili olduğu kapaklı bir kitaplık ile tümüyle kaplanmıştı. Etrafına üç dört sandalye konulmuş, üstü dilekçeler, vergi ücretlerini indirtmek isteyenlerin talepleri, suç duyurusunda bulunmak isteyenlerin mektuplarıyla dolmuş taşmış, ortadaki masanın yanına, yaslanma yeri dört köşe olan ve her iki köşesinden ahşap birer boynuz şeklinde yükselen süslemeleriyle göze çarpan deri bir koltuk yerleştirilmişti. İri kabartmalı çivilerle bezenmiş koltuğun, aşındığı yerlerinden düşen çivilerinden ötürü, derinin altındaki beyaz astar yer yer görünüyordu.

Avukat yıllar önce Milano'ya gidip önemli davalarda savunma avukatlığı yaparken kullandığı, şimdilerde çoktandır yıpranma-

sından belli günlük bir ev elbisesi diye benimsediği “binişini” giymişti.

Avukat kapıyı kapadı ve Renzo’yu söze başlaması için yüreklenirdi.

“Sorun nedir yavrum?”

“Çok özel bir durumu dile getirmek istiyorum.”

“Buyurun anlatın.”

Avukat koltuğuna yerleşti. Renzo masanın karşısında ayakta dikilirken tek eliyle tuttuğu şapkasının siperini diğer eliyle çevirerek söze başladı.

“Sizin gibi aydın, deneyim sahibi birisinden öğrenmek istediklerim var...”

“Olayı olduğu gibi anlatın.”

“Bağışlayınız, biz köylüler güzel konuşmasını bilmeyiz. Sormak isterim ki...” Renzo tümcesini tamamlayamadan avukat:

“Be mübarek insanlar! Hepiniz böylesiniz. Gerçekte olanları anlatmak yerine soru sormayı yeğliyorsunuz. Buraya gelirken hesabınızı kitabınızı yapmış olarak geliyorsunuz zaten!”

“Affınıza sığınıyorum sayın avukat, acaba nikâh kıymasın diye bir papazı tehdit etmenin cezası nedir?”

“Anladım!”

Oysa avukat hiçbir şey anlamamıştı. Buna karşın, “anladım,” diye yineleyerek hem konuya önem verdiğini göstermek, hem de ortaya koyduğu sevecen tavırlarla güvenilir ve uzman bir avukat görüntüsüne bürünmek istiyordu. Dudaklarını gürültüyle şapırdatacak ara verdiği konuşmasını şu ilk sözcüklerle toparladı.

“Şaşırtıcı ve ciddi bir durum evlat. Bana gelmekle akıllılık etmişsin. Genelgelerin birçoğunda bu gibi durumlar net olarak belirtilmiştir. Daha geçen yıl sayın valinin yayınladığı genelgede bu konuya değinilmiştir. Şimdi size gösteririm.”

Lafını bitirir bitirmez koltuğundan kalkan avukat, masadaki kâğıt yığınının arasına elini daldırdı ve ambardan buğday çekermiş gibi aşağıdan yukarıya doğru karıştırdı.

“Neredesin? Hadi çık dışarı, çık. El altında birçok şeyi bulundurmak gerekir. Burada bir yerde olduğuna eminim. Kaldı ki önemli bir genelge. Ah! Burada işte! Sonunda buldum!”

Kâğıdı alan avukat önce tarihine göz attı. Yüzüne bir öncekinden daha sert bir ifade takınarak yüksek sesle okumaya başladı.

“15 Ekim 1627! Gördüğün gibi geçen yıla ait taptaze bir genelge. İnsanın içini ürperten genelgelerden biri. Okuman yazman var mı evladım?”

“Çok az efendim.”

“Olsun, ben okurken gözlerinle izle. Ne yazdığını göreceksin.” Genelgelerin yazılı olduğu kâğıdı havaya kaldırarak okumayı sürdürdü.

Kendince ilgisiz gördüğü satırları mırıl mırıl yutarak geçiştiriyor, işe yarar kısımların üzerinde dikkatlice durup bastıra bastıra okuyordu.

“14 Aralık 1620 tarihinde Feria Dükü tarafından düzenlenerek yayımlanmış olan bu genelge, efendilerin efendisi... Cordova Ekselansı sayın Gonzalo Fernandez tarafından onaylanmıştır... Vesaire... Yüce Kral Hazretleri'nin sadık kulları üzerinde bazı kişilerin cesaret edip de, ısrarla zulüm ve baskı uygulamalarına karşı öngörülen olağanüstü cezalara ilişkin... Tüm bu olumsuzluklara rağmen Ekselansları ...'nın onayını alarak tüm genelgeyi yayımlamaya karar vermiştir. Vesaire... Her şekilde suistimalin, kötülüklerin devamı... Vesaire... Son Ekselans, belirtilen hükümlerin gerekli görüldüğü yerlerde uygulanmasına karar vermiştir. Gerek kentlerde gerek köylerde... Duyuyor musunuz? Zorla rüşvet almayı ya da halkı zor durumda bırakmayı huy edinmişlere... Vesaire... Kira ya da satış işlemlerinde yapılan sözleşmelerde: Neredesin? Ah işte! Dinleyin... Nikâhı kıyanlar ya da kıymayanlar...”

Renzo kendini tutamadı.

“Tam da üstüne bastık.”

“Dinle, dinle, daha devamı var. Cezalara geliyoruz. Tanıklık eden, etmeyen... ikâmetini değiştiren... Vesaire... borcunu ödemeyen... değirmenine giden kimse... Bu hükümlerin bizimle ilgisi yok!.. Ah işte! Nihayet geldik: Görevinin gereklerini yapmayan ya da görevini kötüye kullanan papaz... eee?

“Özel olarak benim için mi çıkartmışlar acaba bu genelgeyi?”

“Elbette, dinle... Benzer şiddet uygulamasında bulunan derebeyleri, soylular, avam ve halk... Hiç kimse atlanmamış, herkes dahil

edilmiş... Sanırsın kıyamet günü! Dinle, şimdi cezalar geliyor... Bu ve buna benzer kötü davranışlar için devletin yargıçlarının saptadığı, olayın boyutlarına ve işleyenlerin özel durumlarına göre, para, hapis, zindan, sürgün ve ölüm cezaları uygulanır... Ekselans ya da senatonun onayı ile... Sözü geçen cezalar kesinlik kazanmış olup... Daha da yazılmış olan şeyler var. İmzayı görüyor musun? Fernandez de Cordova, daha aşağıda Platone ve onun aşağısında Ferrer. Hiç bir imza eksik değil.”

Avukat okurken Renzoda içten içe kendisine yarar getireceğini umduğu bu dehşet dolu tümcelerden bir anlam çıkartmaya çalışarak gözleriyle ağır ağır izliyordu.

Bu sırada avukat, yeni müşterisinin korkudan eli ayağı dolaşacağı yerde, genelgeyi dikkatlice izleyişini görünce şaşırdı. Kendi kendine Renzo’nun geçmişinde fişlenmiş olduğu yargısına vardı. Birden iç geçirerek Renzo’ya döndü.

“Ah, seni gidi seni! Perçemini kestirip kendini sağlama almaya çalışmışsın. Ancak yardımım için bana gelirken bunu yapmana gerek yoktu. Durum ciddi. Şunu bilmelisin ki, fırsatını bulduğumda üstesinden gelemeyeceğim iş yoktur.”

Avukatın bu ani çıkışını anlamak için şunu söylemek ve anımsamakta yarar var: O zamanlarda zorbalığı meslek edinenler ve haydut takımından olanlar saçlarından uzun perçemler bırakırlardı. Amaç, birilerini gözlerine kestirip zor kullanmak istediklerinde tanınmamak için perçemlerini örtü gibi yüzlerine dökmektir. Genelgelerde bu konuya kayıtsız kalınmamıştı: “Saçlarını kaşlarına kadar, yani alınlarını kapatacak tarzda uzatanlar, saçlarını örerek kulak arkasına atanlar ya da yanlardan salanların bir kereliğine geçerli olarak 300 scudo para cezası ile cezalandırılacakları; eğer buna maddi olanakları yeterli değilse üç yıl hapis cezasına mahkûm edilecekleri; yasalara uymayıp bu suçları tekrar edenler hakkında ise mevcut hükümlerin Ekselans’ın takdiriyle ağırlaştırılabileceği; ancak saçı olmayanlara, herhangi bir hastalık sonucu saçları dökülenlere, giyim kuşamda özen göstermeleri göz önünde bulundurularak bu kusurlarını kapatmaya yetecek ölçüde saç uzatmalarına izin verildiği; bu ölçünün dışına çıkılmasının da yasak olduğu” önemle belirtilmekteydi.

Berberler de bu genelgelerden paylarını almışlardı. Genelgeye göre,

berberlerin bile bile halkın saçlarını uzun bırakarak perçem yapmaya ya da örmeye elverişli tarzda kesim yapması yasaklanıyor, saçların alın ile kulak arkasında bir boyda kesilmesi şart koşuluyordu. Şartlara uymayanlara 100 scudoya ya da halkın önünde kamçılanmaya mahkûm edileceği ya da gene Ekselanslarının genelgesine dayalı olarak etkili cezalar öngörülüyordu.

Anlaşıyor ki perçem, haydut ve serserilerin adeta özel bir simgesi haline gelmişti. Zamanla halk tarafından onlara “perçemli” denmesini de bu nedene bağlamak gerekir. Bu yakıştırma, daha yumuşak bir anlam kazansa da hâlâ sürmektedir. Milanolu okurlarımızdan hiçbiri, çocukluk çağında anne ve babaları, öğretmenleri, kapı komşuları ya da akraba ve dostlarının onu “perçemli” ya da “perçem” diye çağırdıklarını unutmamışlardır.

Renzo içten ve kesin bir tavırla:

“Ben yoksul bir adamım, yaşamım boyunca hiç perçemim olmadı,” dedi.

Avukat inanmadığını belli eden sinsi bir gülümsemeyle başını sallayarak:

“Böyle hiçbir yere varamayız. Bana güven duymazsan başarılı olamayız. Her kim bana yalan söylerse, tamam mı evlat, kendini yargıcın önünde tüm gerçeği ortaya dökerken bulur. Avukata ne var, ne yok açıkça anlatılmalıdır. Ondan sonrası bizim işimiz. Eğer sana yardım etmemi istiyorsan, kilisede günah çıkarırken yaptığın gibi, elini yüreğine koyup itiraflarda bulunmalısın. Seni olaya azmettiren kim? Bana adını ver... Sanıyorum hatırı sayılır birisidir. Ben de bu durumda bana düşenin gereği olarak kendisine gider, ona iftira kurbanı genç biri adına geldiğimi ve koruması altına alması gerektiğini dile getiririm. Merak etme, ona senin hakkında hiçbir şey söylemem, senin yolladığını da. Onunla gerekli mutabakatları sağlayarak durumu lehimize çevirmek için elimden geleni yaparım. Böylelikle kendisini kurtarıırken seni de kurtarmış olacak. Suçun tamamı sana ait olsa da önemli değil. Bilemezsin, ne karmaşık işlerden sıyırdığım insanlar oldu. Yeter ki hatırı sayılan kişilerden birine saldırmış olma. Öyle bile olsa, biraz daha masrafı gözden çıkarabilmen koşuluyla seni bu zorluktan çekip çıkarırım. Anlıyorsun, değil mi! Haydi bana onun kim olduğunu söyle.

Maktul kim? Kişinin içinde bulunduğu koşullar, nitelikleri, huyunu iyice belirt ki, ona göre önlem alalım. Onu koruyarak göz altında mı tutacağız ya da adalete mi teslim edeceğiz; yoksa pireneldirmememiz mi gerekecek, göreacağız. Çünkü gördüğün gibi iş, genelgelerden yararlanmaya gelince herkes eşit konuma geliyor. Herkes suçlu ya da suçsuz olabiliyor. Eğer papaz akli başında biriyse, işi fazla karıştırmayacaktır. Ama olur da ahmağın biri çıkar, buna da çare bulunur. Zor iş yoktur, yeter ki becerecek adam bulunsun. Senin durumun çok ciddi, söylüyorum, son derece ciddi, yasa çok açık ve ağır. Eğer işini birebir yasayla çözmeye kalkarsan sonun olur. Sana bir dostun olarak söylüyorum, haksızlık eden bedelini de ödemelidir. Eğer bundan kurtulmak istiyorsan, kesenin ağzını açman, iyiliğini isteyen adama güvenmen, samimi olman ve sözlerini harfi harfine yerine getirmen gerekir.”

Avukat tüm bu sözleri söylerken Renzo, karşısında pamukları üst üste ağzına soktukdan sonra, bitmek bilmeyen kurdeleler çıkaran bir meydan hokkabazını seyrederek gibi dalmış gitmişti. Sonunda avukatın yanıldığını anlayarak uzayan bu kurdeleleri yarıda kesti.

“Aman, sayın Avukat, beni nasıl da yanlış anladınız. Asıl olay söylediklerinizin tam tersi. Ben, değil kimseye saldırmak, böyle şeyleri aklımın ucundan bile geçiremem. İsterseniz çevremden sorup soruşturun. Bugüne kadar mahkemelik tek bir işim bile olmadı. Bana ben değil, başkaları kötülükte bulundu. Size gelmemin amacı da, adaletin yerini bulması için ne yapmam gerektiğini öğrenmektir. Genelgelerin benden yana olduğunu öğrenmiş olmandan da ayrıca mutluyum.”

Avukat gözlerini kocaman açarak bağırmaya başladı.

“Bana ne ettiğinin farkında mısın? Ah! Şeytan herif! Sizler hep böylesinizdir zaten. Bir şeyi doğru dürüst anlatmazsınız.”

“Bağışlayın ama, bana konuşmak için hiç fırsat vermediniz. Şimdi neyin ne olduğunu anlatacağım.”

Renzo titreyen sesiyle devam etti.

“Bugün sevdiğim kızla evlenecektim. Bahardan beri bugünü bekliyorduk. Dediğim gibi, bugün papazın nikâh için belirlediği gündü. Her şey önceden kararlaştırılmıştı. Ne var ki, papaz şim-

dilerde bazı bahaneler öne sürüyor. Başınızı ağrıtmamak için kısa keseceğim. Sonuç olarak, kendisinden nikâhı kıyamayacağını öğrendim. Meğer bu nikâhı kıyarsa, onu öldüreceklerine dair tehditte bulunmuşlar. Bunu yapan da şu Don Rodrigo olacak aşağılık herif...”

Avukat bir anda kaşlarını çatıp suratını buruşturdu ve ağzını burnunu eğerek delikanlının lafını yarıda kesti.

“Yeter! Buraya bu yalanlarla kafamı şişirmek için mi geldin? Bu tartışmaları git de kendin gibilerle yap! Ne söylediğini bilmiyorsun! Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu senin? Git buradan, çocukla uğraşamam ben. Bu gibi saçmalıklar, boş laflar duymak istemiyorum.”

“Size yemin ederim...”

“Git dedim sana. Yeminlerini kendine sakla! Ben bu işte yokum.”

Bu sırada avukat, sanki ellerini yıkıyormuş gibi birbirine sürtüyordu.

“Önce konuşmasını bil. Benim gibi namus örneği bir adamı ya nıltmak olacak iş mi?”

Renzo ne yapacağını şaşırmış bir halde, durmadan yineliyordu.

“Fakat dinleyin, ne olur dinleyin beni...”

Avukat sürekli bağırarak onu eliyle kapıya doğru itekliyordu. İtekleye itekleye önüne kadar getirdiği kapıyı açıp hizmetçiyi çağırdı. Ona:

“Bu adama getirdiklerini geri verin. Hiçbir şeyini istemiyorum, istemiyorum...”

Zavallı kadın bu evde geçirmiş olduğu bunca zaman içinde böylesine bir emir verildiğini hiç duymamıştı. Ancak emir, karşı durulmayacak kadar kararlılıkla verilmişti. Horozları olan hizmetçi çaresiz bir şekilde Renzo’ya, “İyi halt ettin” demek istermişçesine, kaçamak bir bakış fırlattı. Renzo, nezaketinden horozları almak istemiyordu. Fakat avukat inatla ısrar etmekteydi. Delikanlı hiç olmadığı kadar hayret ve öfkeyle dopdolu, reddedilen horozları geri alarak köyüne dönmek ve onu bekleyen iki kadına nasıl kovulduğunu anlatmak zorunda kalacaktı.

İki kadın, düğün elbiselerini çıkarıp günlük elbiselerini üzerlerine geçirmişlerdi, Lucia derinden derinden hıçkırarak, Agnese

de iç geçirerek yeniden dertleşmeye koyulmuşlardı. Agnese, avukatın getireceği önerilerden etkili sonuçlar çıkacağından söz ederken, Lucia yardım almak konusunda her yola başvurulması gerektiğini söylüyor; Peder Cristoforo'nun yalnızca sunduğu fikirlerden yararlanılacak biri değil, aynı zamanda başı sıkışan yoksullara yardım etme konusunda da sözünü tutan bir adam olduğunu yineliyor; Peder Cristoforo'ya olan biteni anlatmanın yerinde olacağını savunuyordu.

Agnese de Lucia'ya katılmıştı. Şimdi her ikisi de Peder'e nasıl haber ulaştırabileceklerini düşünmeye başlamışlardı. Doğrusu bugün için, anne kız iki mil uzaklıktaki manastıra kadar gitmeyi göze alamıyorlardı. Akıllı olan, kadınlara, manastıra gitmeleri konusunda yardımcı olmazdı. İkilem içinde kaldıkları tam o anda, kapıya hafifçe vurulduğunu ve alçak bir sesin, "Tanrı adına," dediğini duydular. Lucia gelenin kim olabileceğine dair varsayım yürüterek koşa koşa kapıyı açtı; hemen saygıyla yere eğildi. Sol omzuna iki eliyle ağzından tuttuğu torbasını vurmuş olan Kapusin papazlarının sadaka toplayan papazı içeri girdi. Kadınlar Rahip Galdino'yu tanımışlardı.

"Tanrı sizinle olsun... Ceviz topluyordum da..."

Agnese Lucia'ya:

"Pederlerimiz için koş ceviz getir."

Lucia kalktı ve diğer odaya geçmeden önce Rahip Galdino'nun omuzlarını siper alarak ona hissettirmeden, annesine biraz sevecen, biraz rica ama kesin bir tavırla parmağını dudagina götürüp sessiz kalmasını öğütledi.

Rahip, Agnese'ye gözüyle uzaktan işaret ederek sordu:

"Hani düğün? Bugün olacaktı öyle değil mi? Köyde bazı değişiklikler varmış gibi birtakım hareketlenmeler var. Neler oluyor?"

Agnese soğukkanlılıkla:

"Rahip hastalandığı için düğün ertelendi."

Eğer Lucia işaretle uyarmamış olsaydı, yanıt büyük olasılıkla farklı olacaktı.

Agnese lafı değiştirmek için ardından ekledi.

"Yeterince toplayabildiniz mi bari?"

"Çok az, sevgili kadını... Çok az. Olanın hepsi bu kadar."

Rahip omzundan torbayı indirip iki eliyle salladıktan sonra:

“Hepsi burada. Bunları bile bir araya getirebilmek için en az on kapı çalmak zorunda kaldım.”

“Fakat siz de biliyorsunuz ki, Rahip Efendi, bu yıl kıtlık var. Ekmeği bile karneyle aldıktan sonra, nasıl elimiz açık olsun ki?”

“Bolluk zamanını geri getirmek için sadaka vermekten başka çare var mı? Siz Romagna manastırımızda yıllar önce gerçekleşmiş ünlü ceviz mucizesini bilir misiniz?”

“Doğrusunu isterseniz hayır. Anlatsanıza...”

“Madem istiyorsunuz, anlatayım bari... O manastırda aziz olduğu bilinen bir rahip vardı, adı da Rahip Macario'ydu. Bir kış günü, yolu bizim hayırseverlerimizden birinin tarlasındaki patikadan geçiyordu. Bu adam da en az rahip kadar namuslu, iyi tanınan bir adamdı. Rahip Macario, hayırsever adamı yanındaki dört köylüyle beraber büyük bir ceviz ağacının altında, ellerinde kazmalarla ağacın dibini kazıyıp köklerine kadar gün ışığına çıkarmaya çalışırken görmüş ve merakla sormuş: ‘Şu zavallı ağaca ne yapıyorsunuz?’ diye. ‘Sorma rahip, yıllar var ki, bu ağaç ceviz vermiyor. Ben de hiç olmazsa odunundan yararlanayım,’ demiş adam. ‘Bırakın olduğu gibi kalsın. Önümüzdeki yıl yaprağından çok ceviz verecektir.’ Hayırsever, bu sözleri söyleyenin kim olduğunu gayet iyi bildiğinden, çıkartılan toprağın derhal yerine atılmasını emretmiş. Yoluna devam eden rahibe de arkasından seslenmiş: ‘Peder Macario, size söylüyorum, ürünün yarısı şimdiden manastırındır.’ Rahibin kehaneti dört bir yandan duyulmuş. Herkes koşa koşa ceviz ağacını görmeye gelmiş. Gerçekten de, ilkbaharda çokça çiçeklenen ağaç, zamanı gelince bol bol ceviz vermiş. Ne var ki, hayırsever adamcağız, meyvelerini toplama zevkine erişememiş. Çünkü ürününü daha toplamadan, gösterdiği büyüklüğün ödülünü almış. Fakat asıl büyük mucize sonrasında ortaya çıkmış. Bu hayırseverin kendisine hiç benzemeyen bir oğlu varmış. Ürün zamanı toplayıcı rahip, yarısının manastıra hibe edildiği cevizleri almaya gince, bunu, sanki ilk defa duyuyormuş gibi davranan oğlan daha da ileri giderek, Kapusin papazlarının ne zamandan beri hiç yoktan ceviz çoğaltma yeteneğine sahip olduklarını söyleme küstahlığında bulunmuş. Daha sonra ne olmuş, biliyor musunuz? İyi din-

leyin. Bir gün bu herif kendi gibi üç-beş arkadaşını davet edip bir ziyafet çekmiş. Masada cevizlerle ilgili bu hikâyeyi anlatırken lafın arasında da rahiplerle bol bol dalga geçiyormuş. Bu sırada serse-ri arkadaşları, sözünü ettiği dağ gibi yığılan cevizleri görmek istemişler. Onları ambara götüren oğlan, (burayı iyi dinleyin)... kapıyı açmış ve arkadaşlarına, 'Bakın, bakın' diyerek cevizlerin konulduğu yeri göstermiş. Bir de ne görsünler; ceviz taneleri yerine bir yığın kuru ceviz yaprağı! Hiç böyle bir şey duydunuz mu? Bu mucize sayesinde, manastır zarar edeceği yerde kârlı çıkmış. Toplayıcılara o kadar çok ceviz bağışlanmaya başlanmış ki, hayırsever adamın biri, toplayıcıların çektiği zahmete dayanamayarak ceviz çuvallarını taşımada kolaylık olsun diye manastıra bir de eşek bağışlamış. Her bir yoksul gereksinimi kadar gelip alsın diye, toplanan cevizlerin yağı çıkarılmış. Takdir edersiniz ki bizler, her taraftan aldığımız suyu, tüm nehirlerle paylaşmak için her defasında aldığını geri veren denizlere benzeriz."

Bu sırada Lucia, iki eliyle uçlarını güçlkle tuttuğu, içi tıka basa dolu önlüğüyle içeri girdi. Rahip Galdino torbasını tekrardan açarak yere indirdi. Bu cömert sadakayı sığdırabilmek için torbanın ağız kısmını iyice genişletti. Annesi kızının bu cömertliğini şaşkın ve sert bir bakışla izledi. Lucia da annesine, "Boşuna değil, göreceksin!" diyen bakışlarla karşılık verdi. Rahip Galdino, duaları, iyi dileklerini, şükranlarını art arda sıralayarak gitmeye hazırlanırken, Lucia ona:

"Sizden bir şey rica edecektim: Peder Cristoforo'yla çok önemli bir konu görüşecektim. Bir an önce bize gelmesini söyleyebilir misiniz? Biz kiliseye kadar gidemeyeceğiz de..."

"Hepsi bu kadar mı? Merak etmeyin, bir saate kalmaz ricanız Rahip Cristoforo'ya ulaşacaktır."

"Size güveniyorum."

"Kuşkunuz olmasın."

Son sözü bu olan rahip, ağırlık veren torbasından biraz daha bükülmüş olan belile ve ziyaretinden edinmiş olduğu mutlulukla evden ayrıldı.

Yoksul bir genç kızın, Peder Cristoforo'yu çağırtmak için yolladığı toplayıcı rahibin, bu istemi hayretle karşılamaksızın kolaylık-

la yerine getireceğini söylemesinden yola çıkarak, hiç kimse Peder Cristoforo'nun sıradan bir rahip olduğu yanılgısına düşmesin. Tersine bu adam, çevresinde söz sahibi ve köy halkı tarafından da saygı duyulan bir rahipti. Ancak Kapusin tarikatının ilkelerine göre, bir şey ne küçümsenebilir, ne de bir şeye olduğundan daha fazla değer verilirdi. En alt tabakada olanlara hizmet götürürken, en üst tabakadan hizmet almak; aynı insansal yaklaşım ve güvenle barakalara ya da saraylara girmek; kimi zaman aynı evde şarlatanlık yapan biri olmak, kimi zaman ona danışılmadan herhangi bir konuda karar alınamayan önemli bir kişi olmak; herkesten sadaka toplayarak gereksinimi olanlara dağıtmak her Kapusin papazı için doğal görev bilinirdi. Yolda giderken karşısına çıkan bir prene kemerinin ucundaki haçı saygıyla öptürdüğü gibi, birbirleriyle yoksulluktan kavgaya tutuşmuş gençleri ayırmak için araya girdiğinde sakalının çamura bulandığını görmek... O zamanlar da "rahip" sözcüğü sonsuz bir saygıyla anıldığı kadar, aşağılanarak da dile getirilirdi. Kapusinlerin öbür tarikat mensuplarına göre iki karşıt anlayış arasında sıkışıp kalmaları, onlar için iki ayrı deneyimi de birlikte getiriyordu. Çünkü maddi anlamda hiçbir şeyleri olmadığından, etrafındaki insanların tersine tek tip acayip bir elbise giydiklerinden ve sadaka toplamayı gizliliğe gerek duymaksızın işlerinin parçası haline getirdiklerinden, insanların kafa yapısı ve düşüncesine göre bu rahipler kimi zaman saygıyla karşılanıyor, kimi zaman da hakarete uğruyorlardı.

Rahip Galdino gittikten sonra, Agnese kızına çıkıştı.

"Durumumuzu bile bile ne kadar ceviz varsa verdin."

"Bağışla anne, ama diğerleri gibi az sadaka verseydik, Rahip Efendi torbasını dolduruncaya kadar Tanrı bilir daha kaç yer dolamak zorunda kalıp manastıra öyle dönerdi. Arada onca gevezelik ettikten ve dinledikten sonra, belki de söylediklerimi unutmuş olacaktı."

Agnese:

"İyi düşünmüştün. Hayır işleyeni Tanrı mutlaka görür." Agnese kimi kusurlarına karşın, tüm umutlarını bağladığı biricik kızı uğruna, kendini diri diri ateşe atabilecek kadar özü temiz bir insandı.

Bu sırada Renzo çıkageldi. Sinirli ve mahcup bir suratla içeri gi-

rerek horozları masalardan birine doğru fırlattı. Zavallı hayvanların gün boyu süren çilesi de sonunda bitmiş oluyordu.

Renzo Agnese'ye dönerek:

“Verdiğiniz fikirle övünebilirsiniz! Beni öylesine babacan, öylesine yoksullara yardım etmeye meraklı bir adama yollamışsınız ki!..”

Bu sitemin ardından Renzo avukatla yaptığı görüşmenin hepsini anlattı. Görüşmenin fiyaskoyla sonuçlanmasından şaşkına dönen Agnese, aslında fikrin iyi olduğunu, Renzo'nun başarısızca davrandığını iddia etmeye yeltendi. Lucia ise, daha iyi bir yol bulunduğunu söyleyerek tartışmayı alevlendirmeden sona erdirdi. Renzo çaresizliğe düşen her insanın sarılabileceği gibi bu fikre de sıcak bakarak:

“Eğer Peder de bir çare bulamazsa, öyle ya da böyle bu kez ben bulacağım!”

Kadınlar Renzo'ya sakın olmasını ve sabretmesi gerektiğini defalarca yinelediler.

Lucia kendinden emin bir halde:

“Göreceksiniz, Peder Cristoforo yarın mutlaka gelecek ve biz zavallıların akıl edemeyeceği bir çare bulacaktır.”

Renzo, “Umarım. Bir şekilde ben de hakkımı ya geri alacağım ya da kaptıracağım. Er ya da geç adalet yerini bulacaktır.”

Üzüntülerini yansıtan acılı konuşmalar, gidip gelmeler, anlatılanlar ve dinlenenler arasında gün bitmekte ve ortalık iyice karar-maktaydı. Bir türlü gitmek bilmeyen Renzo'ya üzümlere “iyi geceler” dileyen Lucia, dileğinin karşılığını kendisinden daha da üzgün bir ses tonuyla aldığı nişanlısına:

“Azizler yardımcımız olsun. Kendini bırakma!”

Agnese de buna benzer birkaç öğüdü hemen ekledi. Damat, fırtınaların altüst ettiği gönlünden kopup gelen sözlerle durmadan şunları sayıklıyordu.

“Adalet yerini bulacaktır, mutlaka.”

Acılarla kıvranan bir insan ne söyleyeceğini bilemez olur.

IV

Peder Cristoforo, bekleyenlerinin evine gitmek için Pescarenico Manastırı'ndan çıktığında, güneş henüz ufukta belirmemişti. Pescarenico; Adda Nehri'nin, dilerseniz Gölü'nün diyelim, sol kıyısında yerleşim alanı bulan, köprünün biraz uzağında, kurumaları için oraya buraya gerilmiş balıkçı ağlarıyla sarmaş dolaş olmuş; çoğunda balıkçıların oturduğu ve parmakla sayılacak azlıktaki evlerden oluşan küçük bir köydü. Manastır (ve atölye bugün olduğu yerde duruyor) ise köyün dışında, Bergamo – Lecco yolunun üzerindeydi. Gökyüzü berraktı. Yavaş yavaş dağın gerisinden yükselen güneş ışınları, ilk aşamada karşıdaki dağların üstünde görünüp, daha sonra yamaçlardan aşağıya doğru hızlıca vadiye doğru yayılıyordu. Bir sonbahar yeli, dallardaki sararmış dut yapraklarını sarsarak yerlerinden ediyor ve birkaç adım öteye savuruyordu. Sağda ve solda uzanan üzüm bağlarında dallar henüz diriliğini korurken, kırmızıya çalan yapraklar değişik renk cümbüşü içinde pırıl pırıl parlıyorlardı. Sabanla yeni sürülmüş olan toprak çiy altında kalmış, parlak, beyazımsı başak saplarının doldurduğu tarlalar arasından kara renkleriyle seçiliyordu. Sahneyi oluşturan her şey keyif vericiydi. Ancak yoldaki insan manzaraları, bakışları ve düşünceleri karartıyordu. Peder Cristoforo çoğu kez, el açmayı meslek edinmiş ya da kıtlık nedeniyle şimdilerde dilenmek zorunda

kalmış benizleri solgun, elbiseleri yırtık pırtık insanlara rastlıyordu. Tüm bu insanlar yanlarından sessizce geçip giden Peder Cristoforo'ya sevgi dolu gözlerle bakıyorlardı. Kapusin papazlarının paraya el sürmediklerini bilip, ondan hiçbir şey beklememelerine karşın, manastırdan aldıkları ya da alacakları sadakalara karşılık şükran duygularını sunan selamlar veriyorlardı. Tarlalara dağılmış işçilerin oluşturduğu manzara daha da yürekler acısıydı. Kimileri çokça önemsedikleri bir şeyi tehlikeye atıyormuş gibi tohumları istemeye istemeye ölçülü atıyor; kimileri bellerine zorlanarak yüklenip gönülsüz toprağı altüst etmeye çalışıyordu. Cılız bir kız çocuğı, derisi kemiğıne yapışmış bir buzağıyı ipinden tutarak otlatırken, gözüne çarpan bir tutam otu ailesiyle birlikte yemek için hayvanın önünden kapıyordu. Açlık, insanların da karınlarını doyurmak için bir tutam ota gereksinim duyabileceklerini acımasızca öğretmişti. Bu görüntüler zaten kötü bir haber almak endişesini taşımakta olan Peder'in yüreğini attığı her adımda biraz daha incitiyordu.

Niçin Peder Cristoforo, Lucia'yı bu denli düşünmekteydi? Neden eyalet başpapazı çağırıyormuş gibi daha ilk haber üzerine zaman yitirmeden yola koyulmuştu? Kimdi bu Peder Cristoforo? Bu soruların hepsine yanıt vermek gerekiyor.

Peder Cristoforo ellisini aşmış, altmışına merdiven dayamış bir adamdı. Kapusin tarikatının dinsel töresine göre tepesi tıraş edilip yalnız etrafında saç bırakılmış olan kafasını, ara ara, sırrını çözemediğı bir biçimde kibirle kaldırıyor, sonrasında da büyük bir alçakgönüllülükle yeniden indiriyordu. Yanaklarını ve çenesini kaplayan uzun ve beyaz sakalı, yüzünün sakalsız kısmını belirgin bir biçimde ortaya koyarken, uzun süreli perhize karşın, yüzündeki anlatımı bozmamış, tersine ifadesine belirgin bir ağırlık kazandırmıştı. Çukurlaşmış gözleri hemen hemen yerden hiç kalkmıyordu. Ama kimi zaman ansızın gelen bir canlılıkla ısıll ısıll parlıyorlardı. Tıpkı bir seyisin idare etmeye çalıştığı, kurtuluşu olmayacağını bile bile şahlanırken, dizginleri çekiştirilince çaresiz yumuşayıp boyun eğen iki coşkun ata benziyorlardı.

Peder Cristoforo önceden papaz değildi. Dahası gerçek adı da Cristoforo olmayan Peder'in vaftiz adı Lodovico'ydu. Kendisi bir

tüccarın tek oğluydu. Tüccar babası son yıllarını varlık içinde geçirmiş, hayatta oğlundan başka kimsesi olmadığı için ticaret yaşamından elini eteğini çekerek bir beyefendi gibi yaşamaya başlamıştı.

Çalışma yaşamını bıraktığı dönemde, ticaretle uğraştığı yıllar içinde, benliğini sadece dünyeviliğe adanmış olduğunu ayırt etmesi, o yıllar adına utanç duymasına neden oluyordu. Böylesine bir vicdan azabının etkisinde kalarak, tüccarlık geçmişini çevresine unutturmak için yoğun bir çabayla her yolu denemeye kalkmıştı. Bu geçmişi kendisi de unutabilmeyi çok isterdi. Banko'nun Makbet'i izlemesi gibi, en gösterişli ziyafetlerde, dalkavuklarının şakla banlıkları arasında bile işyerini, hesap defterlerini, terazi ve arşını nı aklından çıkaramıyordu. Zavallı konuklar, ev sahibinin geçmiş günlerini anımsatacak sözler etmekten kaçınır olmuşlardı. Ne var ki, bir gün ziyafetin sonlarına doğru insanların çok neşeli ve içten olduğu bir anda, daha doğrusu yemekleri silip süpüren davetlilerin mi, yoksa yemekleri hazırlayan ev sahibinin mi ziyafetten daha fazla keyif aldığı nın tartışılır olduğu bir sırada, ev sahibi dostça bir yaklaşımla, dünyanın en namuslu yiyicilerinden olan bir konuk unu inceden inceye taşlamaktaydı. Şaka konusu olan konuk buna yanıt vermek için hiçbir art niyet beslemeksizin bir çocuk saflığıyla şöyle demişti:

“Hah hah ha... Ben de tüccarlar gibi yapar, duymazdan gelirim.”

Lafın nereye varacağını söyledikten sonra farkına varan adam çok mahcup oldu. Her ikisi de hiçbir şey olmamışçasına davranmak istiyorlardı ama olmuyordu. Tedirgin gözlerle baktığı ev sahibinin yüzü adeta kapkara olmuştu. Öteki konuklardan birkaçı konuyu değiştirmeye, olayı unutturmaya çalışsalar da başaramıyorlardı. Böylesi bir pervasızlığı örtbas etmek ve havayı yumuşatmak için bir çare aradıklarından ortalık sessizliğe büründü. Bu sessizlik kırılan potu daha da derinleştiriyordu. Hiç kimse bir diğ erinin yüzüne bakamıyordu. Her konuk bir diğ erinin durumu değiştirmek için bir çözüm yolu düşündüğ ünü duyumsuyordu. O gece tüm konuklara zehir oldu. Kendini bilmezden çok şanssız denecek bu adam, o geceden sonra ev sahibinin hiçbir ziyafetine davet edilmedi. Lodovico'nun babası son yıllarını süregelen bu huzursuzluk

içinde geçirdi. Her an alay konusu olmaktan uzak durmaya çalıştı. Satmanın, satın almaktan daha gülünç olmadığını ve sonrasında utanç duyduğu bu mesleği, yıllarca, en ufak bir rahatsızlık duymadan yapabilmiş olduğunu düşünmeden yaşadı. Oğluna, zamanın yasa ve törelerinin izin verdiği ölçüde soylu bir eğitimin yanı sıra edebiyat ve şövalyelik dersleri aldirttı. Öldüğünde, henüz çok genç olan oğluna yüklü bir miras bırakıp gitti.

Lodovico soylu sınıfın yaşam tarzını benimsemiş, aralarında yetiştirdiği dalkavuklardan da saygı görmeye alışmıştı. Fakat kentin ileri gelenleriyle kaynaşmak istediğinde, o ana kadar dışına çıkmadığı alışkanlıklarına uymayan uçurumsal bir farkın buna izin vermediğini anladı. Onlarla istediği arkadaşlığı kurmak içinse, sabırlı ve yumuşak başlı olmayı, her an alttan almayı ve yüz yüze geldiği bazı kabalıkları sindirmeyi gerektiren belli bir çiraklık sürecini geçirmek zorunda olduğunu kavradı. Böyle bir yaşayış tarzı Lodovico'nun ne almış olduğu eğitimle ne de kişiliğiyle bağdaşabilirdi. Her birine içerlediği bu arkadaşlarından uzaklaştı. Ama onlardan uzaklaşmış olmaktan ötürü burukluk duyuyordu; çünkü bu kişilerin gerçek dostları olacağını düşünüyordu; onların daha anlayışlı olmalarını bekliyordu. Bu insanların dostluğuna olan eğiliminin yanı sıra onlara duyduğu öfkeden ötürü ne onlarsız ne de onlarla yapamayacağını anladığında, bu kişilerle gösteriş ve görkem yarışına girdi. Ne var ki, bu tavrı kısa sürede dostlarının düşmanlık ve kıskançlık duygularını kabarttığından, kendisinin gülünç durumlara düşmesine neden oldu. Dobra ve ateşli mizacından ötürü, zaman içinde kendisini çok daha ciddi tartışmaların ortasında buldu. Her çeşit zorbalık ve hainliğe karşı derinden beslediği etkin nefret, bunlara neden olanların unvan ve sıfatlarına göre kat kat artıp daha da güçleniyordu. Duyduğu bu öfkeyi yatıştırmak ya da ateşlemek için ezilmiş bir zavallıyı destekleyerek sınır tanımaz zorba ya haddini bildiriyor, bir kavgaya girerken bir ötekine neden oluyordu. Bu yolla, zaman geçtikçe ezilenlerin koruyucusu ve haksızlıkların intikam savaşçısı kimliğini kazandı. Üstlendiği sorumluluğun ağırlığı onun elbette ki sayısız düşman edinmesine yol açıyor, tasa ve sıkıntı içine sokuyordu. Dış dünyada verdiği bu savaşımın yanı sıra iç çatışmalarının altında eziliyordu. Çünkü üstlen-

diği bu misyonun altından kalkabilmek için (üstesinden gelemediklerinden söz etmek istemiyorum) vicdanının el vermediği aynı düzenbazlık ve şiddeti kendisi de kullanmak zorunda kalıyordu. Kendi can güvenliğinin yanı sıra kuvvetli bir ekip oluşturmak adına, en azılı, daha doğrusu, en gözü dönmüşler arasından seçtiği birçok zorbayı da beraberinde taşımak ve adalet uğruna zorbalarla yaşamak zorunda kalmıştı. Bir başarısızlık nedeniyle cesaretinin kırıldığı, ağır bir tehlike karşısında huzursuzluğa kapıldığı ve her an canını korumaya çalışmaktan bezdiği; yandaşlarından sıkıldığı; gelecek kaygısı taşıdığı; varsıllığının hayırlı ve yararlı işlerde günbegün eridiğini gördükçe çoğu kez rahip olma fikri kafasına takılmıştı. O dönemlerde rahiplik, dardan kurtulmak için herkesçe başvurulabilen bir çözüm yoluydu. Fakat Lodovico'nun yaşamında, belki de yanıp sönen bir ateş gibi kalacak olan bu düş, o güne kadar yaşamamış olduğu ciddi bir olaydan ötürü yaşama geçti.

Bir gün Lodovico, zamanında babasının yanında çalışmış, şimdiyse evinin idaresinde görev verdiği Cristoforo ve arkasında iki zorbasıyla yoldan geçiyordu. Cristoforo ellili yaşlardaydı. Kendisi Lodovico'nun doğumunu görmüş, onu küçüklüğünden beri çok seven, şu andaki hizmetleriyle ondan aylık ya da hediye adı altında yardım görerek yaşamını sürdürürken, kalabalık ailesinin geçimini de sağlamakta olan sadık ve iyi niyetli bir adamcağızdı. Lodovico yürüdükleri sırada, bugüne kadar tek kelime bile etmediği ancak kendisine derin bir düşmanlık beslediğini bildiği, mağrur ve tüm uğraşısı zorbalık olan o sözde beyefendinin gelmekte olduğunu gördü. Bu dünyanın sunmuş olduğu nimetlerden biri de, insanların birbirini tanımadan karşılıklı kin güdebilmeleridir. Arkasına aldığı dört zorbasıyla ve kendinden emin adımlarla bu beyefendi, etrafa saçtığı alaylı gülümsemeyle başı dik ilerliyordu. Her ikisi de duvarın dibinden sanki duvara sürtünerek yürüyorlardı. Lodovico'nun sağ yanı (burası son derece önemli) duvar tarafında olduğu için bir kurala göre, (hukuk nerelere kadar indirgenmiş) karşı taraftan kim gelirse gelsin yol vermek gibi bir zorunluluk içinde değildi. O zamanlarda bu gibi durumlara büyük önem verilirdi. Diğeri de buna karşılık, soylu oluşundan ötürü bu kuraldan yararlanmak hakkının gerçekte kendisine düştüğünü ve Lodovico'nun yo-

lun ortasına kayarak yol vermek zorunda olduğunu hesap ediyordu. Beyefendinin bu karşı atağı da o zamanki adetlerden bir diğeri idi. Tıpkı bu sahnede de yaşandığı gibi, bazı durumlarda, hangisinin diğerinden daha doğru olduğu tartışılan, birbirine zıt iki âdet söz konusuydu. Bu zıtlıklar bir inatçı kafanın diğer bir inatçı kafa ile kapışıp kavgaya girmesine kolayca ortam hazırlayabilirdi.

Sözü geçen iki adamın sergiledikleri o görüntü ilginçti. Tıpkı duvara kazınmış gibi, yürüyen alçak kabartma iki insan figürünü andırıyorlardı. Bu iki insan burun buruna geldiklerinde, o sözde beyefendi Lodovico'yu öfkeli bakışlarla baştan aşağı süzerek aynı duyguyu taşıyan sesiyle ilk sözü aldı.

“Yol veriniz.”

Bu kez Lodovico:

“Siz bana yol veriniz. Geçmek benim hakkım.”

“Sizin gibiler söz konusu olunca hak her zaman bana geçer.”

“O dediğiniz, sizin gibilerin küstahlığı benim gibiler için yasa sayılırsa geçerlidir.”

Her iki tarafın zorbaları efendilerin arkasında tetikte beklemekteydi. Ellerini kamalarına atmış, yan gözle bakışarak doğacak kavgaya hazırlanıyorlardı. Etraftan geçen halk olabilecekleri seyretmek için bir kenara toplandı. Halkın bakışları altında olmak iki düşmanın rekabetini daha da kızıştırdı.

“Yol ver, alçak adam! Yoksa, sana soylulara nasıl davranılması gerektiğini ilk ve son kez gösteririm.”

“Yalan. Alçak olduğum doğru değil.”

Altta kalmamak isteyen öteki aynı çıkışla:

“Esas yalanı sen söylüyorsun.” Bu, kaçınılmaz bir yanıtı. “Eğer sen de benim gibi bir şövalye olsaydın kılıcım ve pelerinimle gerçek yalancının sana kim olduğunu gösterirdim!”

“Sözcüklerinle ortaya döktüğün terbiyesizliğini kılıcınla göstermemek için iyi bir bahane buldun.”

Beyefendi adamlarına dönerek:

“Atın şu densizi çamura!”

Lodovico, bir anda geriye sıçrayıp eliyle kılıcının kabzasını kavradı ve tüm kararlılığıyla:

“Görelim bakalım!”

Beyefendi iyice köpürerek, sarılmakta gecikmediği kılıcını havaya savurdu.

“Soysuz kanınla lekelenecek bu kılıcı sonrasında kıracağım... Densiz!”

Böylece bir anda birbirlerine saldırdılar. Her iki tarafın adamları efendilerini korumak için ileri atıldı. Sayıca eşit olmadıklarından kavga adil şartlarda gerçekleşmiyordu. Ayrıca Lodovico, düşmanını öldürmeye değil, savunmada kalarak onun kılıcını düşürmeye çalışıyordu. Çılgına dönen beyefendi, her ne pahasına olursa olsun Lodovico’nun ölüsünü yere sermeye kararlıydı. Bu arada zorbalardan biri, kamasıyla Lodovico’nun sol koluna bir yara açmış, yanığını da sıyırmıştı. Beyefendi ise bunu fırsat bilerek işini bitirmek üzere Lodovico’nun üstüne çullandı. Cristoforo çok sevdiği efendisinin tehlikede olduğunu görünce elindeki bıçakla beyefendiye hücum etti. Beyefendi de gardını alıp bütün hıncını Cristoforo’dan çıkararak zavallıyı kılıçtan geçirdi. Bunu gören Lodovico kendini kaybetti ve kılıcını tek hamleyle beyefendinin karnına sapladı. Beyefendi can vererek Cristoforo’nun yanına boylu boyunca devrildi. Efendilerinin öldüğünü gören zorbalar bozguna uğramış gibi kaçtılar. Ciddi yaralar alan Lodovico’nun adamları, dövülecek kimse kalmadığından ve koşup gelen halkın arasında bunalmak istemediklerinden bir tarafa çekildiler. Lodovico ayakları dibinde iki ölü ve başlarına üşüşen halkın arasında tek başına kalakaldı.

“Nasıl oldu?” “Bir kişi...” “İki kişi...” “Karnını yarmışlar.” “Öldüren kim?” “Şu vicdansız!” “Oh Kutsal Meryem, işi bitmiş!” “Kendisi arandı.” “Bedelini ödedi.” “Öbürünün de işi bitmiş!” “Ne darbe ama.” “Çok ciddi bir konu olmalı.” “Ya şu zavallıya ne demeli?” “Vay be, ne manzara!”

“İmdat, yardım edin!” “Görmüyor musunuz çoktan ölmüş! Her yerinden kan boşalıyor!” “Kaç kaç, yakalanmadan git buralardan!”

Bağırışların birbirine karıştığı kalabalık içinde en çok bu sözler duyuluyordu. Yakalanmaması yolundaki öğütlere bir de yardım eklendi. Olay, Kapusin kiliselerinden birinin yakınında geçmişti. Herkesin bildiği üzere kilise, güvenlik görevlileri, kolluk kuvvetlerinin giremediği bir sığınaktı. Yaralı katil kendinden geçmiş bir halde halk tarafından kiliseye taşındı. Rahipler, halkın, “Namuslu

bir adamdı, aşağılık bir züppenin hakkından geldi. Kendini savunmak için öldürmek zorunda kaldı, kışkırtıldığı için dövüştü,” diyerek üstelemesi üzerine Lodovico’yu emanet aldı. Lodovico o ana kadar hiç kan dökmemişti. Oysa bu devirde adam öldürme her kuşağın duymaya, her gözün görmeye alıştığı sıradan bir suçtu. Ancak biri kendisi için ölen, öteki kendisi tarafından öldürülen iki insanın betimlenemez görüntüsünün onda bıraktığı izlenim yeni ve anlatılamazdı. Daha önce hiç tanımadığı bir duygu yoğunluğu yaşadı. Nasıl olur da, düşmanın o tehdit ve hiddet içeren yüzü, bir anda ölümün soğuk ve esrarlı durağanlığına dönüşürdü. Açıklanması çok zor olan bu durum, katilin ruhunda türlü işkenceler yaratmaktaydı. Manastıra geldiğinde baygınlığı devam eden Lodovico, nerede olduğundan ve ne yaptığından habersizdi. Ayıldığında kendisini bir revir yatağında, başucunda oturarak çarpışma esnasında almış olduğu iki yarayı keten sargılarla saran cerrah rahibin (her manastırda mutlaka bir tane vardı) ellerinde buldu. Görevi ölümle pençeleşenlerin başında durmak olan ve bu hizmeti çoğu defa sokak ortasında yapmak zorunda kalan bu papaz, alelacele kavga yerine çağrıldı. Birkaç dakika sonra revire geri dönmeye Lodovico’nun yattığı yatağa yaklaştı. “Yüreğinizi ferah tutunuz, adamınız hiç olmazsa şerefiyle öldü. Beni, sizin affınızı dilemeye ve kendisinin de affını iletmekle görevlendirdi.” Bu sözler zavallı Lodovico’yu tümenden kendine getirirken, içinde yoğunlaşan karışık ve belirsiz duyguları netleştirmişti. Dostunu kaybetmenin acısı, elinden çıkan bıçak darbesinin yarattığı vicdan azabı ve öldürdüğü adama karşı duyduğu merhametin verdiği üzüntüyle papaza heyecanla sordu: “Ya öbürü?”

“Öbürü vardığımda ruhunu teslim etmişti.” Bu sırada manastırın girişinde ve etrafında meraklı bir kalabalık karınca ordusu gibi kaynaşmaktaydı. Çok geçmeden güvenlik görevlilerinin gelişiy-le biriken kalabalık dağıldı. Memurlar manastıra giriş çıkışı kontrol edebilecek uzaklıkta nöbete durdular. Düzene kavuşan sokakta, ölenin kardeşi, iki yeğeni, yaşlı bir amcası baştan aşağı silahlı ve yanlarında adamları olmak üzere grup halinde belirdi. “İyi oldu, belasını buldu!” deme cesaretini gösteremeyen halkın düşünceleri yüzlerinden okunuyordu.

Lodovico, belleğinin tümüyle yerine geldiğinden emin olduktan sonra, Cristoforo'nun dul kalan karısını bulması için bir rahip çağırttı. Ondan, bu felakete istemeden neden olduğu için kendi adına özür dilemesini ve ailesine bakmayı üzerine aldığını iletmesini rica etti. Başına gelenleri düşünerek zaman zaman aklından geçirdiği papaz olma isteğinin şimdi kalbinde daha canlı ve daha ısrarlı olarak yer ettiğini duyumsadığını söyledi. Tanrı'nın kendini bu yola sevk ettiğini, böyle bir rastlantı sonucu manastıra sokarak, onu ilahi kudretiyle yönlendirmiş olduğunu düşündü. Kararını kesinleştiren Lodovico, başpapazı çağırttı ve arzusunu dile getirdi. Başpapazdan, ani kararlardan kaçınmak gerektiğini ancak ısrarını sürdürmesi durumunda reddedilmeyeceği yanıtını aldı. Bunun üzerine bir noter çağırta Lodovico, geriye kalan tüm malvarlığını –oldukça yüklü bir servetti– Cristoforo'nun ailesine bağışladığını kanıtlayan gerekli belgeleri hazırlattı. Buna göre, dul kadına yaşamının geri kalan kısmını devam ettirebilecek kadar para bırakıyor, kalanları da öksüz kalan sekiz çocuğa pay ediyordu.

Lodovico'nun bu kararı, kendisine kapılarını açmış manastır için de biçilmiş kaftandı. Kaldı ki, manastır onun yüzünden çok güç durumlara düşmüştü. Lodovico'yu manastırdan çıkarmak, onu adalete, daha doğrusu bir bilinmeyene, düşmanlarının dinmek bilmez öfkesine terk etmek yapılacak en son işti. Böyle bir hareket, kilisenin elde etmiş olduğu hakları bir kenara itmek, halkın gözünde manastırın saygınlığını düşürmek, ruhban sınıfın hukukunu zedelemiş olmaktan ötürü, tüm dünya Kapusinlerinin ağır eleştirilerine yol açmak; dolayısıyla kendisini bu hakkın koruyucusu olarak nitelendiren dinî makamları gücendirmekten öteye gitmezdi. Diğer yandan, öldürülen adamın oldukça güçlü ailesi gerek kişisel olarak gerek ailenin öbür bireyleri adına öç almaya çoktan hazırды. Bu intikama engel olmaya kalkacak her kim olursa, onu düşman olarak belleyeceklerinin haberini dört bir yana salıyorlardı. El yazmamız ölenin ardından akrabalarının bir damla gözyaşı döküp dökmedikleri ve çok acı çekip çekmedikleri konusuna değinmemekte; ancak her birinin, katili ölü ya da diri pençelerine geçirmeyi kafasına koyduğundan sıkça söz etmektedir. Sonuçta Lodovico rahip elbisesi giymekle her şeyi yoluna koymuş

oluyordu. Artık kendini arındırmış, tövbesini etmiş, örtük bir biçimde suçunu kabul ederek her tür savaştan elini eteğini çekip silahını teslim eden bir düşmana benziyordu. Ölenin ailesi de, eğer isterse, Lodovico'nun alınacak intikamdan korktuğu ya da duyduğu pişmanlık için rahipliğe soyunduğunu düşünebilir, dahası bununla böbürlenebilirdi. Nasıl olsa bir adamı servetinden etmek, kafasını kazıttırmak, çıplak ayakla dolaştırmak, bir aba üzerinde uyumaya zorlamak ve sadaka ile geçinmek zorunda bırakmak, küçük düşürülmüş en kibirli insanın gözünde bile düşmanı için verilmiş yeterli bir ceza sayılabilirdi.

Başrahip ölünün kardeşinin huzuruna çıktığında belli etmediği bir alçakgönüllülük içindeydi. Kilisenin, hatırlı ailesine beslediği saygıdan, gerçekleşmesi mümkün olabilecek arzularını yerine getirmekle duyacakları mutluluktan söz ettikten sonra, Lodovico'nun pişmanlığını ve vardığı karardan ailesinin memnun kalmaması için hiçbir neden olmadığını, memnun kalmamaları durumunda, söz konusu kararın gene de uygulanacağını tatlı ve yumuşak yaklaşımını bozmadan teker teker anlattı. Önce son derece kızgın tavırlar sergileyen kardeşini başrahip, "Acınıza katılıyorum," diyerek yatıştırdı. Ayrıca başrahip Lodovico'nun bulunduğu durumdan beyefendinin ailesinin her şekilde kârlı çıkacağını anlattı. Sonunda kardeşi, katilin bir an önce kentten ayrılmasını zorunlu kılarak anlaşılmaya yanaştı. Başrahip bu fikre karşı çıkmadı. Zaten Lodovico'nun kentten ayrılması kararlaştırılmış olduğundan, koşulun yerine getirileceğini, ötekinin buna inanmasını sağlayarak bu eylemin isterlerse emirlerine uymak sayılabileceğini belirtti. Böylece olay tatlıya bağlanmış oldu. Aile, bu davadan alınının akıyla sıyrıldığı, papazlar da düşman kazanmadan Lodovico'yu ve haklarını kurtarmış oldukları için pek bir memnundu. İşin övgüye değer bir biçimde çözüme kavuşturulmasından mutluluk duyan diğer kesim ise şövalyeliğe özenenlerdi. Ayrıca kendilerine mal olmuş bir adamın böylesi bir zorluğu atlatıp papazlığa soyunmasına tanık olmaktan halk da hoşnut kalmıştı. Ancak içlerinde en mutlu, elbette ki acılar içinde kıvranan, sebep olduklarını tam anlamıyla gideremese bile, duyduğu vicdan azabını hafifletebilecek bir hizmet etme sürecine başlayan kahramanımız Lodovico'ydu. Bul-

duğu çözümün, korkudan ileri geldiğine ilişkin kimi varsayımların olabileceği onda bir ara rahatsızlık ve gerginlik yarattı. Ancak düşündükçe kişiliğine yönelik böylesine haksız bir varsayımın bile bir çeşit bedel ödemek anlamına gelebileceği fikri onu rahatlat-tı. Böylece otuz yaşında abaya bürünen Lodovico'nun kurallar ge-reğince adının değiştirilmesi gerektiğinden, günahlarının bedelini asla unutturmayacak bir ad seçti: Cristoforo.

Elbise giyme töreni biter bitmez başrahip ona, acemiliğini altmış mil uzaklıktaki bir yörede yapacağını ve ertesi gün oraya hareket edeceğini bildirdi. Acemi papaz büyük bir içtenlikle yerlere kadar eğilerek ricasını dile getirdi.

“Aziz Peder, bir adamın akıttığım kanının ve acımasızca kah-rettiğim ailesinin bulunduğu bu yeri terk etmeden önce, yaptığım yanlışlığı düzeltmek, en azından ölenin kardeşinden özür dileyerek olmuşa çare bulamamaktan doğan ıstırabımı göstermek istiyorum. Tanrı izin verirse, kalbindeki merhamete ulaşmak en büyük dileğimdir.”

Böyle yürekli ve doğru bir adım, aile ile manastır arasındaki ilişkilerin iyileşmesinde büyük rol oynayacağından, başrahip vakit kaybetmeden ölenin kardeşine gidip Rahip Cristoforo'nun önerisini ilet-ti. Hiç beklemediği bu öneri karşısında nefreti uyanmak-la beraber, biraz merak biraz da gizli bir memnuniyetle bir an düşün-en beyefendi, “Yarın gelsin,” diyerek ziyaret saatini de belirt-ti. Başrahip, arzu edilen görüşmenin gerçekleşeceği haberini acemi rahibe ulaştırmak için manastıra döndü.

Soylu beyefendi, bu özür dileme ziyareti ne kadar resmî, ne kadar kalabalık huzurunda gerçekleşirse, ailesinin halkın gözündeki saygınlığını o kadar artıracığını (daha zarif bir dille anlatmak gerekirse) aile tarihinde önemli ve parlak bir sayfa açılacağını düşün-dü. Derhal aile bireylerinin hepsine, yarın öğle vakti bu özür dileme ziyaretini kabul etmek için (o zamanlar böyle denilirdi) toplantıyı şereflendirmeleri adına haber gönderdi. Ertesi gün öğ-le vakti köşk, her yaştan, her cinsten birçok soylu ile dolmuş taş-mıştı. Uzun pelerinlerin, uzun tüylü şapkaların, boyuna asılı uzun kılıçların, kolalı kıvrık yakaların, yerleri süpüren sırmalı elbisele-rin ortalıkta dönüp dolaşması, rengârenk ve zengin bir ortamı da

beraberinde getirmişti. Bekleme odaları, avlu ve cadde; uşaklardan, hizmetçilerden, soylu gençlerden, zorbalardan ve meraklılardan geçilmiyordu. Rahip Cristoforo bu abartılı hazırlığı görünce altında yatan amacı tahmin etti. Bundan rahatsızlık duysa da, kısa bir süre sonra kendi kendine, “İyi oldu... Onu, düşmanlarının da aralarında hazır bulunduğu gözler önünde öldürmüştüm. Bu onlar için büyük bir skandaldı, telafisi de ancak böyle olur,” dedi. Bu düşüncüyü kafasında taşıyarak gözleri yerde, diğer rahip arkadaşı yanında, köşkün kapısından içeri girdi. Onu alçaltıcı bakışlarla süzen büyük kalabalığı yarararak avluyu geçti. Yolunun etrafına dizilen diğer soylular ve sayısız insan arasından merdivenleri çıktı. En yakın akrabalarının çevresini kuşattığı, gözleri yerde, çenesi havada, sol eli kılıcının kabzasında, sağ eli de cüppesinin yakasına yapışmış bir halde onu bekleyen ev sahibinin huzuruna vardı.

Kimi zaman bir insanın yüzünde ve tavrında öyle ifadeler belirir ki, içinde taşıdıklarını açıkça dile getirir. Öyle ki, onu seyreden toplulukta ortak bir hüküm uyanır. Rahip Cristoforo’nun da gerek yüzü gerek tavrı, rahip olmasının, o onur kırıcı davete gelmesinin, insanlardan duyduğu korkudan ileri gelmediğini orada bulunanlara kuşku götürmez bir dille anlatıyordu. Bu görüntüyle rahip herkesin gönlünü kazanmıştı. Ölenin kardeşini görünce adımlarını hızlandıran Cristoforo, adamın ayakları dibine varınca dizlerinin üstüne çöktü, kollarını göğsüne çaprazladı ve tıraşlı kafasını eğerek şu sözleri söyledi:

“Ben kardeşinizin katiliyim. Tanrı tanıktır ki, kanım pahasına ona yaşamını geri vermeyi isterdim. Ancak elimden faydasız ve geç kalınmış bir özrü dilemekten başka bir şey gelmemekte. Tanrı aşkına özürlerimi kabul buyurunuz.”

Herkesin bakışı çırak rahip ile ev sahibine kitlenmiş, kulakları da konuşmalarına dikkat kesilmişti. Rahip Cristoforo sustuğu zaman salonda acıma ve beğeni mırıltıları yükseldi. Katı ve hiddetli bir görünüm sergileyen beyefendi, bu sözlerin karşısında beklenmedik bir yumuşaklık gösterdi. Diz çöken rahibe doğru eğilerek heyecan içinde, “Kalkınız! Yaptığınız yanlışlık ortada... Fakat üstünüzdeki elbise... Yalnız onun için değil, sizin için de... Kalkınız rahip... Yadsıyamam, kardeşim bir şövalyeydi. Biraz hırçın, bi-

raz ateşli bir adamdı. Fakat her şey ilahi takdirin sonucu... Hadi artık, olanlardan söz etmeyelim... Ve siz, diz çökmekten vazgeçin!”

Rahibi kolundan tutarak kaldırdı. Cristoforo şimdi ayakta idi, başını yerden kaldırmadan şu yanıtı verdi:

“Beni bağışladığınızdan emin olabilir miyim? Sizden başka kimse affına sığınmam ki. Erişebilmeyi umut etmediğim bu sözcüğü sizin ağzınızdan bir kerecik duyabilseydim...”

Beyefendi: “Bağışlamak mı?” diye sordu. “Buna artık gereksiniminiz yok ki, ama madem sizin için çok önemli bir istem, ben de olan biten her şeyi tüm kalbimle bağışlıyorum.”

Beyefendinin tümcesi son bulurken salonda bulunanlar da hep bir ağızdan, “biz de... biz de...” diye haykırdılar. Rahibin yüzü minnettar bir ifadeyle parladı. Oysa sevincin aydınlattığı yüzün altında, insanların affıyla iyileşemeyecek duygusal bir keşmekeşin yaraları kanamaktaydı. Beyefendi bu yüz ifadesine yenik düşerek, herkesin duyduğu merhamet ve iyi niyete ortak çıktı. Sevgiyle dolan kollarını rahibin boynuna sardı.

Salonun her köşesinden, “Bravo! Harika!” sesleri çınılıyordu. Tüm davetliler rahibin etrafını sardı. Bu sırada hizmetçiler büyük kadehlerle cömertçe içki ikramına giriştiler. Beyefendinin huzurundan çekilmek için izin içeren işaretleri yapan rahibe yanaşarak:

“Papaz Efendi, dostluğumuzun göstergesi olarak bir kadeh içki ikram etmeme izin veriniz.”

Beyefendi, içkiyi herkesten önce rahibe ikram etmek niyetindeydi. Fakat samimiyet ve alçakgönüllülükle geri adım atan Cristoforo:

“Benim için bundan sonra içki ve bu tür şeyler olmayacak. Nazik teklifinizi reddettiğimi sanmayınız. Yola çıkmak üzereydim, lütfedip bana bir parça ekmek getirmelerini emir buyurursanız, sadakanızı almış, ekmeğinizi yemiş, bağışlayıcılığınızın kanıtını görmüş olurum,” dedi.

Duyduklarıyla daha da heyecanlanan beyefendi, rahibin arzusunun yerine getirilmesini emretti. Buyurulduğu gibi, üzerinde ekmek bulunan gümüş bir tepsi rahibe sunuldu. Ekmeği teşekkürlerini sunarak torbasına koyan rahip, ayrılmak için izin istedi. Beyefendi onu tekrar kucakladı. Adeta sevgi yağmuruna tutulduğu çev-

resine teşekkürler ederek ellerinden güçlkle kurtulan rahip, bekleme odasında elini, eteğini, kuşağının ucunu öpmek için birbirleriyle yarışan hizmetçileri ve bir grup soyluyu ardında bırakmayı başarak kendisini sokağa attı. Dışarıda bekleyen bir yığın insan, kendiliğinden oluşmuş bu görkemli tören havasını bozmadan, sanki kahraman olmuş şanlı bir kumandana eşlik eder gibi kentin kapısına kadar Cristoforo'nun ardından yürüdü. Kapıdan sonra yalnız kalan Cristoforo, çıraklık eğitimini yapacağı yere doğru gösterişsiz yolculuğuna başladı.

Ölenin kardeşi ve yakınları, o gün için gururlarının okşanmasından ileri gelecek acılı fakat bir o kadar da soylu bir zafer duygusunu tatmayı umut ederken yüreklerinde büyüklük ve hayırseverlikten doğan saf bir neşeyle coştular. İnsanlar arasındaki söyleşi, alışılmadık bir iyimserlik ve samimiyet havası içinde bir süre daha sürdü. Değinilen konulara insanların hiçbirisi oraya giderken özellikle hazırlanmamışlardı. Konuşmalar, konusunu, bencilliklerin doyumundan; yerde kalmayan kandan; üstlenilmesi gereken yükümlülüklerden çok, çırak rahibin örnek davranışı ve uzlaşma, barış ve hoşgörü istemi gibi, içinde bulunulan o dönemde, hayli yozlaştırılmış değerlerden alıyordu. Dahası konuklardan birisi, babası Kont Muzio'nun o ünlü arbedede herkesçe ne denli küstah olduğu bilinen Marki Stanislao'ya nasıl da haddini bildirdiğini ellinci kez anlatmak yerine, yıllar önce ölmüş, Simone adlı bir rahibin çektiği çile ve sabırdan söz etmişti.

Konuklar gittikten sonra, olayların etkisinden sıyrılamamış olan beyefendi şaşkınlık içinde, kendi kendine rahibin ağzından işittiklerini ve bir de kendi söylediklerini aklından geçirerek dişleri arasından mırıldanıyordu.

“Bak şu rahibin ettiği şeytanlığa... (Ağzından çıkanı tam tamına yazmamak daha iyi olur...) Dizlerinin üstünde birkaç dakika daha durmuş olsaydı, kardeşimin katili olmasına karşın ondan özür diyen ben olacaktım.”

Elimizdeki notlar o beyefendinin o günden sonra daha ılımlı, daha ele avuca sığar bir kişilik kazandığını söyler.

Rahip Cristoforo, o dehşet verici günden sonra bir daha hiç yaşamadığı bir doyum duygusuyla, yaptıklarından ötürü tüm yaşa-

mına mal olacak cezasını çekmek üzere yola koyulmuştu. Çıraklığın getirdiği yalnızlığı, yaptığı hatanın cezasını çekmek için içine düştüğü yoksunluk, alçakgönüllülük ve özveriden ötürü ayrımında olmadan yaşıyordu. Yemek saati gelince, bir hayırseverin yanında durarak, bağışlanmış ekmeğini çıkarıp değişik bir iştahla yemeye koyuldu. Ayırdığı bir parçayı da unutulmaz bir anı olarak saklamak üzere torbasına geri koymayı ihmal etmedi.

Cristoforo'nun manastırda geçen yaşamından söz etmek yapıtımızın konusu dışındadır ancak şunu söyleyebiliriz: Kendisine her gün verilen işleri, örneğin vaaz vermek ve ölüm döşeğinde olanlara huzur içinde ölmelerini sağlayacak ortam yaratmak gibi görevleri büyük bir özenle seve seve yerine getirirken, anlaşmazlıklarda arabulucuk yapmak, baskı ve şiddete maruz kalanları korumak gibi iki önemli görevini de ihmal etmezdi. Bu sonuncu görev anlayışında eski alışkanlıklarının, aşağılanmalarının ve pişmanlık duygusunun yol açtığı ıstırap ve acının tümünden söndüremediği o savaşçı ruhunun bir ölçüde payı vardı. Ne var ki o, bunun farkında değildi. Kullandığı dil çoğunlukla alçakgönüllü ve yumuşaktı. Ancak ne zaman göz ardı edilmiş bir hak, gerçeklik adına verilmekte olan bir savaşım söz konusu olsa, küllendiğini sandığı eski ateşi harlanıyor, vaaz verirken kullandığı parlak biçimin etkisiyle yumuşayan dili kendine özgü bir anlatım kazanıyordu. Ateşli, kırgın ve intikamcı mizacı ile çoğunlukla etkin ama her zaman dikkatli; çok yüksek beklenti ve dürtülerinin yönetimindeki iradesi arasındaki sürtüşme yüzünden okunduğu gibi, ortaya koyduğu tavırlarından da anlaşılıyordu.

Kendisine yakın bir tarikat arkadaşı ve dostu, onu doğal biçimi içinde çok anlam taşıyan sözcüklere benzetmişti. Kimileri, dahası eğitilmiş olan insanlar bile bu sözcükleri aşırı bir tutkuyla söylerken birkaç harfi bozarak ağızlarında yuvarlarlar. Ne var ki, bu çarpıtmalara karşın o özgün güçlerini gene de ortaya koyarlar.

Cristoforo'nun tanımadığı ancak Lucia'yla aynı durumda olan bir başka zavallı da (olmuş) olsaydı ve aynı yardımı rahipten isteseydi, Cristoforo tıpkı Lucia'ya yaptığı gibi hiç düşünmeden o kişinin de yardımına koşardı. Gelen çağrı, masumiyetinden kuşku duymadığı, gönülden beğendiği Lucia'dan olunca, rahip adımla-

rını daha da sıklaştırıyordu. Yürürken aklı, kızcağızı ne çeşit bir tehlikenin beklediğini düşünmekle doluydu. Kızın maruz kaldığı çirkin gözaltına karşı yüreğinde vazgeçilmez bir öfke besliyordu. Bundan da öte, Lucia'ya, kimseye ağzından bir şey kaçırmasın, soğukkanlılığını korumasını kendisi tavsiye etmiş olduğundan, verdiği bu tavsiyenin yanlış sonuçlara yol açacağı endişesinden kendini alamıyordu. Doğasındaki bu yardım etmek gayretine, iyilerin başının belası olan kılı kırk yarmanın yarattığı sıkıntı ekleniyordu.

Rahip Cristoforo'nun yaşadıklarını anlattığımız sırada, o, Agnese'nin evine varmış ve kapıda görünmüştü bile. Kadınlar, çevirdikçe gıcırdayan iplik çıkırığının kolunu bırakıp ayağa fırladılar. Hepsi bir ağızdan:

“Oh! Rahip Cristoforo... Tanrı sizi korusun!”

Peder Cristoforo eşikte durdu, kadınlara bakar bakmaz önsezilerinde yanılmadığını anladı ve sonra kötü bir yanıt alacağını bildiğinden sorgulayıcı bir ses tonuyla hafifçe başını geri atıp sakalını yukarı kaldırarak, “Söylesenize, n’oldu?” dedi. Lucia’nın yanıtı gözyaşlarına boğulmak oldu. Annesi rahatsızlık verdiği için özür diledi. Peder yaklaşarak üç ayaklı iskemleyi çekti altına ve Lucia’ya, “Sakin ol zavallı yavrum!” diyerek resmiliği kısa kesti. Sonra Agnese’ye dönerek “Bana neler olduğunu anlatınız,” dedi. Kadıncağzı üzücü öyküsünü elinden geldiğince anlatmaya başladı. Peder renkten renge girdi ve kimi zaman gözlerini gökyüzüne dikti, kimi zaman ayaklarıyla tepindi. Öykü bittiğinde yüzünü elleriyle kapayıp, “Ey Ulu Tanrım, ne zamana kadar...” diye haykırdı; fakat tümcesini bitirmeden yeniden kadınlara döndü ve “Zavallılar, Tanrı korumuş sizi, zavallı yavrum,” dedi.

“Bizi bırakmayacaksınız değil mi Peder?” dedi Lucia hıçkırıklar arasında.

“Sizi bırakmak mı?” diye yanıt verdi Peder. “Eğer sizi bu durumda bırakırsam Tanrı’dan bir daha kendim için ne isteyebilirim? Sizler de, bana güvenen Tanrı’ya olan umudunuzu yitirmeyiniz! Tanrı size yardım edecektir. O her şeyi görür. Tanrı benim gibi işe yaramaz birini kullanarak birilerinin kafasını karıştırabilir. Haydi, şimdi ne yapabileceğimizi düşünelim.”

Bunları söyledikten sonra sol dirseğini dizine koydu, alnını avucuna dayadı ve sanki ruhunun bütün gücünü sıkıca bir araya toplamak ister gibi sağ eliyle sakalını ve çenesini sıvazladı. Fakat konuyu ne kadar dikkatlice incelediyse sorunun o kadar ciddi ve karışık, çarelerinin de o kadar az, kuşkulu ve tehlikeli olduğunun farkına vardı. Don Abbondio'yu utandırıp görevindeki başarısızlığını yüzüne vurmak çözüm olur muydu? Korkan biri için utanç ve görev anlayışı hiçbir anlam taşımaz. Peki onu ben de korkutmayı denesem? Onun sırtına silahı dayamışlar bir kere. Ben ne yap-sam faydasız.

Başpiskoposa bütün her şeyi anlatıp ondan yetkisini kullanmasını istesem mi acaba? Bu zaman alır. Ya bu arada? Ya sonra? Bu zavallı kız evlense bile, o adamı durdurabilir miyiz ki? Kim bilir neler yapar? Pekiyi ona nasıl karşı koyacağız? Nasıl? “Ah keş-ke,” diye düşündü zavallı rahip, “keşke buradaki, Milano'daki rahipleri kendi tarafıma çekebilsem. Ama bu, toplumu ilgilendiren bir konu değil ki! Yalnız kalırım. Bu adam manastırın dostuymuş gibi davranıyor ve Kapusin tarikatının yandaşı olduğunu herkese yutturuyor. Adamları az mı geldiler bize sığınmak için. Kesin yalnız kalırım, üstelik adım düzenbaz ve sorun yaratana çıkar. Dahası, zamansız atacağım bir adımla her şeyi bozabilirim.” Bu değişik seçeneklerin olumsuz yanlarını değerlendirdikten sonra en iyi yolun, Don Rodrigo ile birebir görüşüp, ona öteki dünyanın, dahası yaşamın korkunçluğundan söz ederek utanç verici düşüncelerinden vazgeçirmeye çalışmak olduğuna karar verdi. En kötü olasılıkla bu şekilde onun niyetinin ne olduğu ve bu kötü amacıyla ne kadar inat edeceği anlaşılır ve davranışlarına göre tavır alınabilir, diye düşünüyordu.

Peder bu şekilde düşünürken Renzo, herkesin sanabileceği bütün o nedenlerden ötürü o evden uzak kalamıyordu. Kapıda görüldüğünde kadınların düşünmekte olan Peder'i rahatsız etmemek için işaret ettiklerini görünce eşikte sessizce durdu. Peder, planını kadınlara anlatmak için başını kaldırdığında onun farkına vardı ve ona karşı duyduğu acıma duygusunun bir kat daha artırdığı sevgiyle onu selamladı.

“Size söylediler mi, Peder?” diye üzgün bir sesle sordu Renzo.

“Evet, maalesef; bu yüzden buradayım.”

“O adamla ilgili ne düşünüyorsunuz?”

“Ne diyebilirim ki? Burada değil ki beni duysun; söyleyeceklerim neye yarar ki? Benim sevgili Renzom, bir tek söyleyeceğim var: Tanrı’ya inan; O, seni terk etmeyecektir.”

“Tanrı sizi korusun, sevgili Peder,” dedi genç adam. “Siz yoksullara yaşama hakkı tanımayan o insanlardan değilsiniz; oysa o zavallı papaz ve o sahtekâr avukat var ya...”

“Gereksiz yere sizi üzecek şeylerin üzerine gitmeyin. Ben zavallı bir rahibim. Ama bu hanımlara da söylediğim gibi sizin için yapabileceğim bir tek şey var: Sizi hiç terk etmeyeceğim.”

“Siz çevremdeki insanlar gibi değilsiniz! Çıkarcılar! İşler yolunda giderken hepsi yanımda gözüküyordu. Ha ha! Benim için kan dökmeye hazırlardı. Şeytana karşı beni koruyacaklardı. Eğer bir düşmanım olursa, onlara bir çıtlatmak yetecek, gereken yapılacaktı. Ama şimdi onların nasıl geri çekildiklerini görmelisiniz...”

Bu noktada gözlerini Peder’in yüzüne dikti ve yüzünün karardığını gördü; susması gerektiğini fark etti. Fakat söylediklerini düzeltmeye çalışırken daha çok karıştırıyordu: “Şöyle demek istedim... böyle demek istemedim... söylemek istediğim şeydi...”

“Ne söylemek istiyordun? Ne? Daha başlamadan işlerimi bozmaya kalkıyorsun! Allah’tan destek bulamadın! Ne! Kendine arkadaş mı arıyordun... Ne arkadaşı... Sana isteseler bile yardım edemezlerdi. Sana yardım etmek isteyen ve edebilecek tek dostunu da kaybediyordun. Tanrı’nın, başı dertte olanların ve kendisine inananların dostu olduğunu bilmiyor musun! Tırnaklarını göstermen işleri bozmaktan başka bir işe yaramaz! Dahası...”

O anda Renzo’nun kolunu sıkıca tuttu, yüzü yetkesinden bir şey yitirmedigine işaret etmekle birlikte söylediklerinden pişmanlık duyduğunu gösteriyordu. Gözlerini yere dikti ve ses tonu sanki yerin dibinden geliyormuşçasına cılızlaşmıştı.

“Dahası senin için iyi olmazdı! Bana güven Renzo! Neler saçmıyorum; bana güvenmek mi? Bir ölümlüye, ha! Zavallı bir rahibe? Tanrı’ya güvenmelisin, yavrum.”

“Doğru,” diye yanıtladı Renzo.

“O bizim gerçek efendimiz.”

“İyi, bana, kimseye karşı gelmeyeceğine; kimseyle bu konuyu konuşmayacağına ve benim dediklerimi yapacağına ilişkin söz ver.”

“Söz veriyorum.”

Lucia ve Agnese büyük bir yükü omuzlarından atmışçasına derin bir soluk aldılar. Peder Cristoforo, “Aferin sana oğlum,” dedi ve şöyle sürdürdü, “Dinle evladım, ben bugün şu adamla konuşacağım; eğer Tanrı ona yol gösterir ve benim sözlerimi dinlerse iyi, yoksa başka çözüm yolları aranacaktır. Siz bu arada sessiz ve dedikodulardan uzak kalın ve ortalıkta gözükmeyin. Bu akşam ya da en geç yarın sabah yeniden görüşeceğiz.” Bütün bunları söyledikten sonra selamlaşıp ayrıldı. Öğle ayininde cemaatle birlikte olmak için manastıra yollandı ve ayine zamanında yetişti. Yemeğini yedi, sonra hemen ehlileştirmeyi deneyeceği hayvanın inine doğru yola koyuldu.

Don Rodrigo’nun sarayı, kayalık sahil üzerinde yayılan yuvarlak tepelerden birinin zirvesinde, gözetleme kulesi gibi tek başına duruyordu. Bu tanıma adsız anlatıcı, bu yerin (gerçi adını açıkça yazsaydı daha iyi olurdu) çiftimizin yaşadığı köyden daha yukarıda, oradan üç manastırdan da 4 km. uzakta bir yerde olduğunu ekliyor. Tepenin yamacında, gölün güneyine bakan kısımda, Don Rodrigo’nun köylülerinin oturduğu bir mahalle göze çarpıyordu. Gecekondu gibi evlerden oluşmuş bu mahalle, sanki onun küçük krallığının küçük başkentini andırıyordu. Yalnızca oradan geçmek ülkenin durumu hakkında net bir fikre sahip olmak için yeterliydi. Bazı açık kapılardan alt kattaki odalara göz atıldığında, duvara karmakarışık yaslanmış silahlar, alaybozan tüfekleri, çapalar, tırmıklar, hasır şapkalar, ağlar ve barut şişeleri gözüküyordu. Orada karşılaşılacak kişiler çatık kaşlı, güçlü, kuvvetli, uzun saçlarını arkada tutturmuş, başlarına file geçirmiş genç erkeklerle; yok yere kavga çıkarıp dişsiz damaklarını gösterecek kadar azgın yaşlılar ve dilleri yeterli olamadığında kullanacakları kuvvetli kasları olan erkek suratlı kadınlardı; sokakta oynayan çocukların davranış ve görünüşlerinde bile kaba ve saldırgan bir tavır seziliyordu.

Peder Cristoforo köyü geçtikten sonra, dolambaçlı bir patikadan yokuşu çıkarak konağın önündeki küçük bir düzlüğe ulaştı. Kapı kapalıydı; bu, ev sahibinin yemek yemekte olduğunu ve rahatsız

edilmek istemediğini belirtiyordu. Yola bakan birkaç küçük pencere birbirinden ayrılmış ve aşınmış kepenklerle kapatılmıştı fakat kalın demirlerle korunuyordu. Zemin katın pencereleri o kadar yüksekteydiler ki, neredeyse yükseklikleri iki adam boyuna ulaşıyordu. Eğer evin kapısı önünde içeride oturanların olduğunu gösteren ikisi canlı, ikisi ölü ve karşılıklı yerleştirilmiş dört yaratık olmasaydı, oradan geçen birisi evin terk edilmiş olduğunu sanabilirdi. Birinin zamanla tüyleri dökülmüş, öteki ise halen tüylü ve düzgün olan iki akbaba, kanatları açık, başları önlerine sarkık; her biri demir kapının bir kanadına çivilenmişlerdi. Biri sağ tarafta, öteki solda iki nöbetçi bankoların üzerine uzanmış, sahiplerinin yemeğinden artakalanları yemek için çağrılmayı bekliyorlardı. Rahip beklemeye hazırlanırken nöbetçilerden biri doğrulup ona seslendi: “Peder, Peder, içeri girin; biz burada Kapusin rahiplerini bekletmeyiz; biz manastır dostuyuz; dışarıdaki hava o kadar sağlıklı olmadığı zaman orada kaldım; eğer bana kapıyı açmamış olsaydınız, isim Tanrı’ya kalmıştı.” Böyle derken kapıya iki kere vurdu, yanıt olarak içerden çoban köpeklerinin havlamaları ve yavru köpeklerin uluma ve bağrıışları duyuldu. Birkaç dakika sonra da homurdanarak yaşlı bir uşak geldi. Peder’i görünce yerlere eğilerek onu selamladı, köpekleri elleri ve sesiyle susturdu. Konuğu dar bir avluya buyur edip kapıyı tekrar kapattı. Sonra onu salona aldı ve ona hem şaşkın bir ifade hem de saygılı bir bakışla karışık şöyle dedi: “Siz... Pescarenico’dan Peder Cristoforo değil misiniz?”

“Evet, benim.”

“Burada ne işiniz var, hayırdır?”

“Hayırdır, hayır...”

“İnşallah, öyledir,” diyerek kendi kendine mırıldandı ve yürümeye koyuldu ve “Unutmayın, her zaman kapımız size açıktır,” dedi.

İki-üç karanlık odadan daha geçtikten sonra içeriden birbirine karışmış çatal bıçak, bardak tabak seslerinin ve en önemlisi birbirini susturmaya çalışan, birbiriyle anlaşılamayan seslerin geldiği yemek odasının kapısına ulaşılar. Peder geri dönmek istiyordu. Kapı açıldığında, kendisine eşlik eden uşağa, yemek bitinceye kadar onu evin herhangi bir köşesinde bekletmesi için laf anlatmaya çalışıyordu.

Yüzü ona dönük oturan Kont Attilio (evin sahibinin kuzeni; ismini vermeden ondan daha önce söz etmiştik) Peder'i, tıraşlı kafası ve rahip giysileri içinde görüp de onun alçakgönüllü tavrının ayırımına varınca seslendi: "Hey hey... Peder, kaçmayın, saygıdeğer Peder, haydi geliniz."

Don Rodrigo, onun ziyaretinin gerçek nedenini tahmin etmese de gene de karmaşık bir önseziyle rahibi davet etmemeyi yeğlerdi. Ne var ki, düşüncesiz kuzeninin yüksek sesle seslenişinden sonra kendisi de bundan geri kalamazdı; bu nedenle, "Gelin Peder, gelin," dedi.

Peder ev sahibine doğru eğilerek ve konukları iki eliyle selamlayarak ilerledi.

Genelde insanlar (herkes için demiyorum ama) iyi adamın, kötü adamın karşısında başı dik, bakışları bir noktaya kilitlenmiş, göğsü kabarık ve konuşmaya hazır bir biçimde duracağını düşünmek isterler; ama onun böyle bir davranışa bürünebilmesi için gerçekte rastlanması çok ender olan birçok koşulun bir arada olması gerekir. Bu nedenle, okur, vicdanının sesini dinleyerek, Peder Cristoforo'nun savunmaya geldiği davanın doğruluğuna olan inancına ve o zorbaya karşı beslediği kin ve merhamet karışımı duygusuna karşın, Don Rodrigo'nun önünde ürkek ve huşu içinde bakakaldığına şaşırmamalıdır. Çünkü Don Rodrigo, orada masanın başında, kendi evinde, kendi krallığında, arkadaşları arasında, övgülere boğulmuş ve iktidarını apaçık ortaya koyan tüm göstergeler içinde, bırakın bir öğüdün dinlemeyi, bir yanlış düzeltmeyi, bir azarı kabullenmeyi; birinin bir ricasını bile ağzına tıkayacak kadar ters bir ifadeyle bakmaktaydı. Don Rodrigo'nun sağında, eğer belirtmek gerekirse, onun ahlâksızlık ve işret ortağı olan ve birkaç günlüğüne onunla birlikte dinlenmek için Milano'dan gelen Attilio; solunda, masanın diğer tarafında ise saygılı ama kendinden emin, bilgiç tavrıyla adliye amiri oturuyordu; sözümona Renzo Tramaglino ile ilgili adaleti yerine getirmek ve yukarıda belirttiğimiz gibi, Don Rodrigo'ya haddini bildirmek onun göreviydi. Adliye amirinin karşısında çok tutkulu ve el değmemiş bir saygıyla, kırmızı burnu ve siyah pelerini içinde bizim sahtekâr hukuk doktoru oturuyordu. İki kuzenin karşısında notlarımızın belirttiği gibi, yemek

yemekten başka bir şey yapmayan, başları önlerinde, tersi söylenmediği takdirde diğer konuklar ne dese gülümseyip onaylayan iki meçhul konuk vardı.

“Peder’e bir sandalye verin,” dedi Don Rodrigo. Uşak, Peder Cristoforo’ya bir sandalye getirdi. Peder uygun olmayan bir saatte geldiği için beylerden özür dileyerek oturdu. Sonra Don Rodrigo’nun kulağına, “Uygun olduğunuzda sizinle birebir çok önemli bir konuyla ilgili konuşmak istiyorum,” dedi. “Pekâlâ konuşalım,” dedi öteki; bu arada, “Peder’e bir içki getirin,” dedi. Peder kendisinin bağışlanmasını isterken Don Rodrigo yeniden başlayan gürültü patırtı arasında sesini yükselterek bağırdı: “Baküs’ün anısına bana bunu yapmayın. Hiçbir zaman Kapusin tarikatından biri benim kilerimden şarap tatmadan gidemez, küstah bir alacaklının ormanındaki odunların tadına bakmadan gidemeyeceği gibi.” Bu sözler büyük bir gülüşmeye ve konuklar arasındaki ateşli tartışmanın bir an olsun kesilmesine neden oldu.

Uşak, Peder’e bir şişe şarap ve bir kadeh getirdi. Don Rodrigo için büyük önem arz eden bu ikramı geri çevirmek istemeyen Peder, duraksamadan bardağa biraz şarap koydu ve azar azar yudumladı.

“Tasso’nun yetkesi sizin savınızı doğrulamıyor, dahası size karşı, sayın Adliye Amirimiz,” diye bağırdı Kont Attilio, “çünkü şövalyelik hakkında her şeyi a’dan z’ye bilen eğitilmiş ve büyük insan, öyküsünün kurgusunu şöyle kurmuştur: Argante’li elçi Hristiyan şövalyelere meydan okuma mektubunu sunmadan önce, üstün savaşçı sofu Buglione’den izin istemek zorunda kalmıştır...”

Adliye Amiri aynı şekilde bağırarak, “Fakat bu salt bir formalite, salt bir formalite, şiirsel bir işleme, çünkü elçi doğal olarak dokunulmazdır. Bunu anlamak için uzaklara gitmek gerekmez. Bunu anlatan bir atasözü de vardır: Elçiye zeval olmaz. Atasözleri, Lordum, insan soyunun aklıdır. Elçi kendi adına hiçbir şey söylemez yalnızca yazılı olan meydan okumayı okur...”

“Bunu ne zaman anlayacaksınız; o elçi cüretkâr bir eşek, çünkü şunu daha öğrenememiş...” Daha fazla uzatmak istemeyen Don Rodrigo, “İzninizle beyler,” diyerek konuşmayı böldü, “bunu Peder Cristoforo’nun hakemliğine bırakalım.”

Kont Attilio bir Kapusin rahibi tarafından verilecek bir şövalyelik dersinin çok özgün olacağını düşünerek, “İyi! Harika!” dedi. Diğer yandan adliye amiri konu hakkında daha farklı düşünerek sessiz kalmakta zorluk çekiyordu ve yüzünde, “Ne kadar çocukça,” dercesine bir ifade vardı.

“Söylediklerinizden anlayabildiğim kadarıyla konu benimle ilgili değil,” dedi Peder.

“Siz papazlar, ne kadar da alçakgönüllüsünüz; fakat bundan kurtulamayacaksınız,” dedi Don Rodrigo. “Hepimiz biliyoruz ki, siz dünyaya o kafanızdaki başlıkla gelmediniz, feleğin çemberinden geçtiğinizi biliyoruz. Haydi, haydi; konuşun!..”

Kont Attilio, “Sorun şudur,” diye bağırmaya başladı.

“Tarafsız olduğum için bırakın ben anlatayım kuzen,” dedi Don Rodrigo. “Olay şöyle olmuş. Bir İspanyol şövalyesi Milanolu bir şövalyeye meydan okur; elçi Milanoluyu evde bulamadığı için mektubu şövalyenin erkek kardeşine teslim eder; erkek kardeş notu okur ve yanıt olarak elçiyi sopayla döver. Şimdi sorun şurada...”

“Aferin ona, iyi etmiş!” diye bağırdı Kont Attilio.

“Bunu şeytan bile yapmaz!” diye ekledi Adliye Amiri. “Bir elçiyi dövmek! Bir elçiyi! Kutsal bir iş yapan birini! Sizce sayın Peder, söyler misiniz; böylesi bir şey bir beyefendiye yakışır mı?”

“Evet, yakışır,” diye bağırdı kont. “Bir beyefendi olmanın ne demek olduğunu açıklamama lütfen izin verin: Eğer yumruklarını kullansaydı farklı olurdu fakat bir sopa hiç kimsenin elini kirletmez. Anlamadığım bir şey var, bir serserinin sırtını niçin bu kadar önemsiyorsunuz ki!”

“Sırtından söz eden de kim, Lordum? Aklımdan bile geçmeyen saçma şeyler söyletiyorsunuz bana. Ben onun kişiliğinden söz ediyorum, sırtından değil. Hepsinin üstünde ben insan haklarından söz ediyorum. Lütfen şunu söyleyin: Bir başka ulusa savaş açmak için yollanan eski Romalıların özel elçilerinden hangisi getirdiği iletiyi vermek için izin istemiştir? Bana herhangi bir yerde getirdiği iletiden ötürü dayak yiyen bir elçiden söz eden bir yazar gösterebilir misiniz?”

“Eski Romalıların bizimle ne ilgisi var? İlkel insanlardı ve bu işlerde bizden çok çok geriydiler. Modern şövalyecilik yasalarına gö-

re, ki doğru olan budur, söylüyor ve yineliyorum ki, bir beyefendiden izin almadan eline meydan okuyan bir yazıyı vermeye cesaret eden bir elçi cüretkâr bir küstahtır. O elçi, dayağı hak ettiği gibi eşek sudan gelinceye kadar da dövülmelidir.”

“Bu karşılaştırmaya ne dersiniz, bakalım!”

“Hayır, hayır, hayır!”

“Beni dinleyin, silahsız birine saldırmak büyük bir haksızlıktır. Buradaki elçi silahsızdır; bu nedenle...”

“Yavaş yavaş, sayın Adliye Amiri, yavaş!”

“Niçin yavaş?”

“Yavaş, dedim. Çünkü sizin sözünü ettiğiniz şey birini arkasından bıçaklamak ya da sırtına tabancayı dayamak anlamına gelir. Çirkin olan budur. Hoş, bunun da istisnaları vardır. Ama bir serseriye biraz pataklamakla kıyamet kopmaz ki! Bir şövalyeye, düelloya davet ederken, ‘Çek kılıcını,’ dediğimiz gibi, bir serseriye ‘Dikkat et, seni döveceğim,’ mi demek gerekir? Siz, benim değerli hukuk doktorum, benim yanımda olduğunuzu gösteren şu kıkırdanmalarınızın yerine, niçin bu beyefendiyi susturmak için iki laf etmiyorsunuz?”

Avukat şaşkınlık içinde, “Ben, ben mi? Bu keyifli tartışmanın tadını çıkarmaya bakıyorum ve gösterdiğiniz bu zekâ oyunlarından dolayı da sizlere şükranlarımı sunarım. Sayın Lordumuz zaten hakem olacak kişiyi atadı. Peder burada...”

“Doğru,” dedi Don Rodrigo, “Fakat eğer tartışmacılar susmazlarsa hakem nasıl kararını açıklayacak?”

“Ben dilimi yuttum,” dedi Kont Attilio. Adliye Amiri de pes ifadesi olarak dudaklarını sıkıp elini kaldırdı.

“Şükürler olsun! Şimdi meydan sizin Peder,” dedi Don Rodrigo sahte bir ciddiyetle; bardağını uşağa geri verirken, “Daha önce bu tür şeylerden anlamadığımı söylemişim,” dedi Peder Cristoforo.

“İyi bir bahane değil,” diye bağırdı iki kuzen birden; “biz sizden kararınızı bekliyoruz.”

“Eğer öyleyse,” dedi Peder; “benim önemsiz fikrime göre ne meydan okumalar, ne elçiler, ne dayaklar olmalı.”

Topluluk birbirine şaşkınlıkla baktı.

“Bu biraz fazla!” dedi Kont Attilio. “Özür dilerim ama Peder, bu biraz fazla, şimdi anladım ki, siz yaşamı bilmiyorsunuz!”

“O mu?” dedi Don Rodrigo “İtiraz hakkımı kullanmak istiyorum; dünyayı en az senin kadar iyi biliyor. Bu doğru, değil mi Peder? Söyleyin Peder, söylesenize, siz de feleğin çemberinden geçtiniz!”

Bu küçük hileli soruyu yanıtlamak yerine Peder kendi kendine şöyle dedi: “Seni sıkıştırmak istiyorlar; fakat şunu unutma Peder, sen burada kendin için bulunmuyorsun, bu nedenle kişisel düşüncelerin önemli değil.”

“Belki de,” dedi kuzen: “Adı neydi, sevgili rahibin?”

“Rahip Cristoforo,” dediler koro halinde.

“Ama Peder Cristoforo, saygın bir kişiliğiniz var, biliyorum ama bu ilkelerle siz dünyayı tersyüz edersiniz. Meydan okumak yok! Dayak yok! O zaman onurun anlamı nerede kaldı? Serseriler cezasız mı kalacak? Şanslıyız ki böyle bir düşünce egemen değil dünyada.”

“Konuşun avukat,” dedi, konuyu ilk iki tartışmacının üzerine yıkmak isteyen Don Rodrigo. “Konuşun. Sıra sizin. Siz herkesi haklı çıkarmakta harikasınızdır. Bakalım Peder Cristoforo’yu nasıl haklı çıkaracaksınız?”

Avukat çatalını havada salladı ve Peder’e dönerek, “İzin verin söyleyeyim, Peder Cristoforo gibi kişiliğinde dünya ve din adamlığını birleştiren birinin ifade ettiği bu yargı kilise minberine yakışan ama şövalyelik üstüne yapılan bir tartışmada yeri olmayan bir yargıdır. Ama Peder benden daha iyi bilir ki, her şeyin bir yeri vardır; o, bu konuda bir yargıda bulunmanın zorluğundan kurtulmak için, sanıyorum bir şaka yapmak istedi. Çok eski ama daha güncelliğini koruyan töre konularına nasıl yanıt verilir ki? Hiçbir şekilde. İşte, Peder de öyle yaptı.”

Fakat Don Rodrigo bu tartışmaya bir son vermek için şimdi yenisini başlattı. “Bu arada Milano’da taraflar arasında uyuşma sağlanacağı yolunda söylentiler var.”

Okurun bildiği gibi o yıl, Mantova Dükü’nün yerine kim geçecek diye tartışmalar yapılıyordu. Dük Vincenzo Gonzaga öldüğünde yerine yasal bir varis bırakmadığı için düklük, dükün en yakın akrabası olan Nevers’e geçti. XIII. Luigi, diğer bir deyişle Richelieu Kardinali, yakın arkadaşı olduğu için bu prensi destekliyordu ve

onu Fransız yurttaşı yaptı. IV. Filippo, diğer ismiyle Olivares Dükü ya da herkes tarafından bilinen adıyla Kont-dük, aynı nedenlerden dolayı ona karşıydı ve ona savaş ilan etti. Bununla birlikte bu düklük, imparatorluğun tımarı olduğu için iki taraf da ayak oyunları, istem ve tehditlerle; biri yeni dükün kalması yönünde, diğeri buna itiraz ederek, kovulması yönünde hükümdar II. Ferdinand üzerinde baskı uyguluyorlardı.

Kont Attilio, “Olayların düzeltilebileceğine inanıyorum. Belirli duyumlarım var...” dedi. Adliye amiri konuşmayı bölerek, “Bunlara inanmayın sevgili kontum, bunlara inanmayın,” dedi. “Ben dünyanın bu uzak köşesinde bile bu şeyleri duyuyorum. Beni dostluğuyla onurlandıran ve Kont-dük’ün çalışanlarından birinin oğlu olduğu için her şeyi bilen İspanyol komutan sayesinde...”

“Size şunu söyleyeyim: Milano’daki her türden önemli kişilerle her gün bağlantım var; barışı sağlamak için çırpınan Papa’nın bu konu için önerileri olduğunu önemli yerlerden öğrendim...”

“Bu doğru olabilir; Papa Hazretleri’nin görevini yaparak Hristiyan prenslerin arasını bulmaya çalışması beklenen bir şeydir; fakat Kont-dük’ün kendi politikası var ve...”

“Ve, ve, ve! Sevgili bayım, hükümdarın şu anda ne düşündüğünü biliyor musunuz? Mantova’nın bu dünyada tek yer olduğunu mu düşünüyorsunuz? Onun düşünecek çok başka şeyleri var, sevgili bayım. Örneğin: Hükümdarın şu anda Valdistanoya ya da Vallistai, neyse adı; prensine ne kadar güveniyor sanıyorsunuz? Ve eğer...”

“Almancadaki adı, İspanyol komutandan makamında sıkça duyduğuma göre Vagliensteino’dur ama üzülmeyin...” dedi, bölerek sözünü Belediye Başkanı.

Kont, “Siz bana neyi öğretmeye...” diye söze başlarken, Don Rodrigo’nun kendi hatırı için muhalefetini kesmesini anıştıran bakışını gördü.

Kont sustu ve Adliye Amiri sığılıktan çıkan ve rüzgâra yelken açan bir yelkenli gibi tartışmasını sürdürdü.

“Kont-dük’ün her yerde gözü olduğu için Vagliensteino beni pek fazla kaygılandırmıyor. Eğer Vagliensteino bir numara çevirmeye kalkışırsa Kont-dük onun iyi ya da kötü yolla doğru yolu bulmasını sağlayacaktır. Onun her yerde gözleri ve uzun kolları

var. Eğer büyük bir hükümet adamı olarak Nivers Dükü'nün Mantova'ya yerleşemeyeceğine karar verirse, Nivers Dükü oraya yerleşemez. O zaman Riciliu Kardinali boşa kürek çekmiş olacak. O zavallı Kardinal'in Kont-dük'le, yani bir Olivares'la sürtüşmeye kalkması beni güldürüyor. Gerçekten bizden sonra geleceklerin bu tartışma üzerine neler söyleyeceklerini duymak için iki yüz yıl sonra tekrar doğmak isterdim. Düşmanlıktan başka şeyler de gerekli; Kont-dük'ün zekâsı gibi, dünyada bir tane daha yok. Kont-dük, sevgili baylarım!" diye pupa yelken devam eden Belediye Başkanı, şimdiye kadar sözü kesilmediği için kendisi de şaşırmıştı: "Kont-dük herkesi silip süpürebilecek eski bir kurttur," diyerek ona olan saygısını belirtip devam etti; "Sağa gidecek gibi gözükürken bilin ki sola gidecektir. O yüzden onun niyetini; ne emirlerini işleme koyan, ne de resmî yazılarını yazanlar dahi bilemez ve hiçbir şey anlayamazlar. Ben gerçek bilgilerden yola çıkarak konuşuyorum. Çünkü bizim muhteşem komutanımız bana güvenir. Kont-dük'ün kendisi de her bir yerde neler olduğunu bilir. Kont-dük'ün gizli haber kaynakları, zekâsı ve her yerden aldığı duyumları sayesinde yaptığı tasarımları, birkaç yetenekli olanın dışında, çok az siyasetçi ondan önce düşünmüş olabilir. O zavallı Riciliu Kardinali burada bir şeyler bulur, orada bir şeylerin kokusunu alır, kan ter içinde kafa patlatır. Ama neye yarar ki? O bir mayın tarlasından kurtulayım derken, Kont-dük bir başkasının içine atar onu..."

Adliye Amiri Kont-dük'ü anlatmak için kendini paralıyordu; fakat Don Rodrigo kuzeninin ipe sapa gelmez sözleriyle irkilerek ani bir hareketle sanki bir esin gelmiş gibi uşağa dönerek belirli bir marka şarap getirmesini söyledi. Sonra, "Sayın Adliye Amiri ve beyefendiler, haydi Kont-dük'ün sağlığına içelim ve siz de bu şarabın ne kadar Kont-dük'ün kişiliğine yakışıp yakışmadığını söyleyiniz."

Adliye amiri eğilerek beğenisini onayladı. Kont-dük hakkında söylenen ve yapılan her şeyden kendisine de biraz pay çıkarıyordu.

"Don Gasparo Guzman'a, Olivares Kontu'na, San Lucar Dükü'ne, Kral Büyük Don Filippo'nun emir erine uzun yıllar dilerim, sevgili baylar!" diye bağırarak bardağını kaldırdı.

Bilmeyenler için açıklıyoruz, "emir eri" o zamanlar prensin en gözde eri demekti.

“Nice yıllara!” diye bağırdı herkes. “Peder’e şarap koyun,” dedi Don Rodrigo.

“Özür dilerim,” dedi Peder, “zaten kuralları çiğnedim, başka alamam...”

“Neee,” dedi Don Rodrigo. “Bu Kont-dük’ün şerefine, sizin Navarese’nin tarafında olduğunuzu düşünmemizi istemezsiniz herhalde?”

Fransızlar, Navarra prensleri tarafından bu ad ile anılırdı. Küçümseme içeren bu adı IV. Henry ile birlikte Fransızların üstünde egemenlik kurduklarında kullanmışlardı.

Peder, şarap bu şekilde sunulduğundan en iyi şeyin içmek olduğuna karar verdi. Tüm konuklar şarabı övmeye başladılar; hukuk doktorunun dışında. O, başı dik, gözlerini bir noktaya dikmiş ve dudakları kapalı duruyor; söyleyeceklerini sözcüklerle ifade edebileceğinden daha fazlasıyla anlatıyordu.

Don Rodrigo, “Evet, avukat, ne düşünüyorsunuz şarap hakkında?” diye sordu.

Hukuk doktoru şaraptan daha kırmızı ve daha parlak burnuyla şarabı kokladı ve bir nefes çektikten sonra her hecenin üzerine basa basa, “Şunu söylüyor, şunu iddia ediyor ve şunu savunuyorum ki, bu şarap, şarapların Olivaresi’dir: *Censui, et in eam ivi sententiam*.¹ Krallığımıza ait yirmi iki eyalette buna benzer bir içki yoktur. Saygıdeğer Don Rodrigo beyefendinin öğlen yemekleri, Eliogabalo’nun akşam yemeklerini sollamıştır; cömertliğin hükmü sürdüğü bu yere kıtlığın hiçbir zaman giremeyeceğini açıklıyor ve ilan ediyorum.”

Konuklar hep bir ağızdan, “Doğru söylediniz! Doğrudur söyledikleriniz!” diye bağırdılar koro halinde; fakat doktorun öylesine ortaya attığı “kıtlık” sözü bütün herkesi sıkıntılı konu üzerine yönlendirdi ve hepsi kıtlıktan söz etmeye başladı. Herkes –en azından başlangıçta– hemfikirdi, fakat çıkan gürültüde sanki bir fikir ayrılığı varmış gibiydi. Herkes bir ağızdan konuşuyordu.

“Kıtlık yok,” dedi biri, “bunlar spekülasyon.”

“Fırıncılar,” dedi bir başkası, “buğdayları saklıyorlar, hepsini asalım.”

1 (Lat.) Bunu bilir, bunu söylerim.

“Doğru! Duygusalığa yer yok... Asalım hepsini!”

“Adil bir yargılamadan sonra,” diye bağırdı Adliye Amiri.

“Ne mahkemesi,” diye daha yüksek sesle bağırdı Kont Attilio, “kısa yoldan yapmalı bu işi; içlerinden en zengin ve en acımasız olarak bilinenlerden üç-dört tanesini ya da beş-altı tanesini astın mı bu iş tamam.”

“Kanıt göstermek gerek. Kanıt olmadan hiçbir şey olmaz.”

“Önce bir asalım! Gör, bak her yerden buğday fışkırır!”

Bir panayır ve panayırda bir orkestra düşünün. Bir parçayla ardından gelen arasında sanatçıların çalgılarını akort ettiklerini düşünün. Her biri kendi çalgısını daha iyi duyabilmek için var gücüyle yüklenir çalgısına. Ortaya çıkan gürültü patırtı ne ise, oradakilerin konuşmalarının oluşturduğu hava da o idi.

Bu arada bolca şarap ikram ediliyor ve şaraba ilişkin övgüler ile ekonomi hukuku üstüne yapılan tartışmalar birbirine karışıyordu; çok sık ve diğerlerinden daha belirgin duyulan sözcükler, *ambrosia*!² ve onları asalım idi!

Bu arada Don Rodrigo orada konuşmadan, devinimsiz, hiçbir sabırsızlık ve acelecilik; dahası orada beklediğini anımsatan bir belirti göstermeden duran kişiye arada bir bakıyordu; ama onda söyleceklerini demeden önce gitmeye niyeti olmadığını da gösteren birinin havası vardı. O, Peder’i görüşmeden yollamaktan memnun olurdu; ama bir Kapusin rahibini kabul edip dinlemeden yollamak onun siyasasına aykırıydı. Onu dinlemeden yollayamayacağını anlayınca bir an önce onunla yüz yüze gelmek istedi. Don Rodrigo masadan kalktı, onunla birlikte tüm masadakiler bağıra çağıra masadan kalktılar. Konuklardan izin istedi ve Peder’e dönerek, “Emrinizdeyim, Peder,” deyip Peder’i başka bir odaya aldı.

2 (Lat.) Tanrı yiyeceği.

VI

Salonun ortasında dimdik duran Don Rodrigo, “Size nasıl yardımcı olabilirim?” diye başladı konuşmasına. Sözcükler böyle diyordu ama söyleyiş biçimiyle açıkça, “Kiminle konuştuğuna dikkat et, sözlerini tart ve acele et!” demek istiyordu.

Peder Cristoforo’yu yüreklendirmenin en kesin ve en çabuk yolu ona kaba davranmaktı. O, doğru sözcükleri bulmanın endişesi içindeydi; kemerine asılı tesbihi avucunun içinde çeviriyor; tanelerinden birinin söze nasıl başlaması gerektiği yönünde kendisine bir ipucu vermesini umuyordu. Don Rodrigo’nun tavrından ötürü bulmak istediğinden daha fazla sözcük geldi aklına; ama kendi durumunu, dahası bir başkasınınkini bozmanın yerinde olmayacağını fark ettiğinde, söyleyeceklerini törpüleyerek değiştirdi ve temkinli bir ses tonuyla, “Size bir haksızlığı önlemek ve hayırlı bir iş yapmanızı rica etmek için geldim. Kimi insanlar siz ekselanslarının adını kullanarak bir zavallı papazı korkutmuş, onun görev yapmasını, acımasız bir zorbalıkla karşı karşıya kalan iki masum insanın da mutluluğunu engellemişlerdir. Siz bir sözünüzle onları yaptıklarına pişman eder, zor durumda bırakılmış insanları rahatlatabilirsiniz. Böylesi bir durumda sizin de vicdanınız, onurunuz...”

“Benim vicdanımdan ancak size günahlarımdan arınmaya geldiğimde bahsedebilirsiniz. Onuruma gelince; size şunu söyleme-

me izin verin: Onu korumak yalnızca bana düşer. Bu konuda bana yardım etmeye kalkan kendini bilmezi tepelerim.”

Konuyu saptırıp, konuşmayı kavgaya dönüştürerek asıl mesele-
nin görüşülmesini engellemeye çalışan Don Rodrigo’nun sözle-
riyle kendisine çeki düzen veren Rahip Cristoforo, daha büyük bir
acıya katlanıp, ötekinin söylemekten hoşlanacağı her şeyi sinesi-
ne çekip alçak bir sesle: “Sizi üzdüysem özür dilerim; isteyerek ol-
madı. Hata yaptıysam beni düzeltiniz, bana kızınız, ne gerekiyorsa
onu yapınız; ama lütfen beni dinleyiniz. Tanrı aşkına, huzuruna
çıkacağımız o Tanrı’nın aşkına beni dinleyiniz.” Bunları, elindeki
tespihe takılı tahta kuru kafayı çatık kaşlı dinleyicisinin neredey-
se gözünün içine sokarak söylüyordu. “Böylesine kolay bir adale-
ti yerine getirmek konusunda direnmeyin, lütfen hakkı ve huku-
ku sağlayın, zavallıların hakkı olanı geri verin. Unutmayın ki, Tan-
rı’nın gözleri onların üstündedir ve sesleri, yakarışları Tanrı katın-
da duyulur. Masumiyetin yeri tartışılmaz onun...”

Don Rodrigo kabaca sözünü keserek, “Hayır, Peder!” dedi.
“Üzerinizdeki cüppeye büyük saygım var ama, herhangi bir ne-
denden ötürü bunu unutacak olursam, bu cüppeyi giyenin evimi,
düzenimi karıştırmaya gelmiş birinden farkı kalmaz.”

Bu sözler Peder’in yüzünde tokat gibi patladı. Acı ilaç içmiş biri-
nin yüzündeki ifadeyle şöyle sürdürdü sözlerini: “Siz bana bu unva-
nı yakıştırmak istemiyorsunuzdur umarım! Siz içinizden benim bu-
rada attığım adımın ne alçakça ne de onur kırıcı olduğunu biliyor-
sunuz! Beni dinleyin Sayın Don Rodrigo: Bir gün beni dinlemedi-
ğiniz için pişman olmayın. Onurunuzu, insanlar önündeki onuru-
nuzu, Tanrı önündeki onurunuzu ayaklar altına atmayınız. Burada,
insanlar arasında güçlü olabilirsiniz ama yukarıda Tanrı katında!..”

“Biliyor musunuz?” dedi Don Rodrigo; kızgın, biraz da korku
veren bir ifadeyle. “Canım vaaz dinlemek isterse herkes gibi kili-
seye giderim; fakat benim evimde! Hayır!” diyerek alçakça bir gü-
lüşle devam etti: “Siz beni hak etmediğim bir yere koyuyorsunuz.
Vaazın insanın ayağına gelmesi görülmüş bir şey değil. Ancak hü-
kümdarların evinde olur.”

“Hükümdarlardan, saraylarında verdiği emirlerden ötürü hesap
soran Tanrı, şimdi de size bu zavallı kıza yardım etmeniz için teni-

silcilerinden birini göndererek merhametini gösteriyor. Bu temsilcinin değersiz ve sefil bir temsilci olmasına bakmayınız...”

Don Rodrigo gitmeye hazırlanırken, “Pekâlâ Peder,” dedi. “Sizin ne demek istediğinizi pek çıkaramadım ama şunu anladım ki, bir kızcağız var ve siz bu kızcağız için epey kaygılısınız. Kime içini zi dökmek isterseniz gidin dökün ama bir beyefendinin daha fazla canını sıkma rahatlığını göstermeyin.”

Don Rodrigo Peder’i başından savmaya çalışırken, Peder kendini onun önüne atarak, herhangi bir saygısızlık göstermeden ve aynı zamanda onu biraz daha orada tutabilmek umuduyla konuşmasını sürdürdü.

“O kız için kaygılandığım doğru ama sizin için duyduğum kaygıdan daha fazla değil! Kendi yaşamımdan daha çok bu iki yavru için kaygılanıyorum, Don Rodrigo! Sizin için yapabileceğim tek şey yalnızca Tanrı’ya dua etmektir ama bunu bütün kalbimle yapacağım. Lütfen bana hayır demeyin! Bu zavallı masum kızı kaygı ve korku içinde bırakmayın. Sizin tek bir sözünüz her şeyi halledebilir.”

“Pekâlâ,” dedi Don Rodrigo, “eğer bu kız için benim çok şey yapabileceğime inanıyorsanız ve bu kız sizi gerçekten ilgilendiriyorsa...”

Umut verici gibi gözüken bu sözlere kanmaması gerektiğini Don Rodrigo’nun hareketleri ve davranışları açıkça gösteriyordu.

“Yani?” dedi Peder Cristoforo.

“Pekâlâ, ona, gelip benim himayem altına girmesini söyleyin; istediği her şeye sahip olacak; hiç kimse onu rahatsız etmeyecek; onu rahatsız edecek adamın ben alnını karışlarım.”

O zamana kadar kendini zorlukla tutan Peder bu öneri karşısında kendini bıraktı. Takındığı bütün o temkinli tavır ve sabır gösterisi bir anda uçup gitti. Eski adam yeni adamla örtüştü; böylesi durumlarda Peder Cristoforo gerçekten iki adama bedeldi. “Sizin himayeniz,” birkaç adım geri attı, sağ ayağının üstüne dayanarak, sağ elini beline koydu ve sol elinin işaret parmağını Don Rodrigo’ya doğru uzatıp, alev alev yanan gözlerini gözlerine dikti ve “Sizin himayeniz, öyle mi! Bunu söylemeniz beni çok rahatlattı. Siz bardağı taşırdınız artık, sizden korkmuyorum.”

“Nasıl böyle konuşursunuz, Peder?”

“Tanrı tarafından terk edilmiş ve Tanrı korkusu taşımayan birine nasıl konuşulursa öyle konuşuyorum. Sizin himayeniz, öyle mi! O yavrunun, Tanrı’nın himayesinde olduğunu sanıyordum, ama siz bana ondan söz etmem için çekineceğim bir şey kalmadığını gösteriyorsunuz! Lucia’dan söz ediyorum. Görüyorsunuz adını nasıl da alnım açık, yüzüm ak söylüyorum.”

“Nasıl! Bu evde... Benim evimde... Öyle mi!”

“Bu eve acıyorum. Tanrı’nın belası başınızın üstünde sallanıyor. Tanrı’nın adaletinin birkaç taş parçasıyla dışarıda tutulabileceğini, bir-iki bekçiden korkacağını mı sanıyorsunuz? Tanrı, kendisine benzer bir varlığı ona eziyet edesiniz diye mi yarattı, sanıyorsunuz? Siz Tanrı’nın onu koruyamayacağına mı inanıyorsunuz? Siz onun uyarılarını dikkate almadınız! Bunun için cezalandırılacaksınız. Firavun da ancak sizin kadar kalpsizdi ve Tanrı onu cezalandırmanın bir yolunu buldu. Lucia siz olmadan da güvendedir. Ben zavallı bir papaz olarak size şunu söylüyorum; en azından kendi iyiliğiniz için size gelecekle ilgili şu söyleyeceklerimi dinleyin: Bir gün gelecek...”

Don Rodrigo öfke, merak ve şaşkınlık arasında konuşmadan donup kalmıştı; ama bir kehanetten söz edilmeye başlandığını duyunca öfkesine garip ve gizemli bir korku eklendi.

Peder Cristoforo’nun havada salladığı elini bir hamlede yakaladı. Bu uğursuz Peder’in sesini bastırmak için sesini yükselterek bağırdı: “Defol git karşımdan, rahip kılığına girmiş soysuz adam.”

Dobra dobra söylenmiş bu sözler Peder Cristoforo’yu bir süreliğine sakinleştirdi. Kafasında beslediği şiddet ve aşağılama duygusu uzun süredir acizlik ve ıstırap duygusuyla öylesine örtüşmüştü ki, bu son iltifat karşısında her türlü heyecan ve kızgınlığı son buldu. Don Rodrigo’nun eklemek isteyeceği diğer şeyleri oturup dinlemekten başka çaresi kalmamıştı. Soylu adamın pençesinden elini sakince geri çekti. Başını eğdi ve sanki fırtınadan sonra rüzgârın kesilmesiyle dağılmış olan dallarını tekrar toparlayıp gökten gelebilecek doluyu kabullenerek beklemeye başlayan örselenmiş bir ağaç gibi hareketsiz kaldı.

“Küstah köylü!” diye sürdürdü Don Rodrigo konuşmasını: “Sen

kendini benimle aynı kefeye nasıl koyarsın! Senin gibilere konuşmayı öğretmek için atılacak dayaktan seni kurtaran sefil vücuduna giydiğin o cüppeye dua et! Şimdi bacaklarını kırmadan çık git!” dedi, girdikleri kapının karşısındaki kapıyı göstererek. Peder Cristoforo kafasını eğip Don Rodrigo’yu savaş alanında öfkeli adımlarla volta atarken bırakarak dışarı çıktı.

Peder salonun kapısını arkasından kapattığında, girdiği odada konuşmanın geçtiği salonda kalan Don Rodrigo’ya görünmek istemeyen bir adamın duvara sürtünerek sessizce geldiğini gördü; giriş kapısında onu karşılamış olan yaşlı uşağı tanıdı. O evde kırk yıl önce, belki de Don Rodrigo’nun doğumundan bile önce çalışmaya başlamıştı. Önce Don Rodrigo’dan çok farklı bir kişiliğe sahip olan babasının hizmetinde çalışmıştı. Babasının ölümüyle yeni efendi bütün çalışanları kovmuş, onların yerine uşaklar almış; fakat yaşından dolayı, ilkeleri ve alışkanlıkları kendisinden tamamen değişik olan bu uşağı kovmamıştı. Uşağın aile onuruna gösterdiği saygı ve protokol konusunda en eski gelenekleri, en ufak ayrıntıyı herkesten daha iyi bilmesi kovulmasını engellemişti. Efendisinin karşısında bu yaşlı uşak, hiçbir zaman o evde gördüklerine ilişkin bırakın ağzını açıp bir eleştiri yapmayı, herhangi bir imada bile bulunma cesaretini gösteremezdi. Birlikte çalıştığı arkadaşlarına ancak dişlerini gıcırdatarak kimi serzenişlerde ya da yakınlarda bulunuyordu. Hizmetçi arkadaşları yaşlı adamın bu tavrı ile eğleniyorlardı. İhtiyarın zayıf yanına dokunarak, sarayın eski haline ilişkin övgülerinin yanı sıra söylemek istemediklerini de bir yolunu bulup söyletmekten çokça keyif alıyorlardı. Uşağın bu eleştirileri efendisinin kulağına hep şakayla karışık fısıldanıyordu. Öyle ki, efendisi de alınmadan bunu bir espri ve şaka olarak algıyordu. Davet ve kabullerde bu yaşlı uşak, ciddi ve önemli bir kişi oluyordu.

Peder Cristoforo geçerken ona bakıp onu selamladı ve yoluna devam etti. İhtiyar gizlice Peder’e yaklaştı işaret parmağını dudaklarına götürüp susmasını ve aynı parmakla Peder’e kendisini karanlık geçitte izlemesini işaret etti. Vardıklarında fısıldayarak, “Peder her şeyi duydum, sizinle konuşmalıyım,” dedi.

“Çabuk konuşun öyleyse, dostum.”

“Burada olmaz; eğer efendim duyarsa... fakat ben çok şey biliyorum, yarın manastıra gelmeye çalışacağım.”

“Kötü bir şey mi var?”

“Kesin olan şu ki bazı söylentiler var; ben bunu çoktan beridir duyuyorum, ama şimdi her şeyi öğrenmek için daha dikkatli olacağım. Siz bana bırakın. Gördüklerim ve duyduklarım! Korkunç şeyler! Burası öyle korkunç bir ev ki... Ruhumu kurtarmak istiyorum.”

Kendisinden daha yaşlı olan; fakat karşısında bir çocuk edasıyla eğilerek duran uşağın kafasına Peder elini koyup, “Tanrı sizi kutsasın!” diye fısıldadı. “Tanrı sizi ödüllendirecek,” diye devam etti Peder. “Yarın gelmeyi unutmayın.”

“Geleceğim,” diye yanıtladı uşak, “ama siz hemen gidin ve Tanrı aşkına kimseye benden söz etmeyin.” Böyle derken etrafa göz atıp geçidin diğer tarafındaki avluya bakan salonlardan birine girdi. Etrafta kimsenin olmadığını görünce bir baş hareketiyle Peder’i çağırdı. Peder, yaşlı adamın son söylediklerine hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak kadar açık ve net bir yüz ifadesiyle yanıt verdi. Uşak ona çıkışı gösterdi ve Peder başka hiçbir şey söylemeden çıktı.

Bu adam efendisinin kapısını dinlemişti. Doğru mu yapmıştı? Peder Cristoforo onun bu davranışına göz yummakla doğru mu yapıyordu? Doğal ve genel olarak kabul edilen kurallara göre bu çok kötü bir şeydi; ama bu durum bir istisna sayılamaz mıydı? Doğal ve genel olarak kabul edilen kurallar için de istisnalar yok mudur? Bunlar önemli sorunlar ama okur isterse buna kendisi karar verecektir. Biz yargılamak istemiyoruz. Bizim için olayları anlatmak yeterli.

Peder Cristoforo dışarı çıktıktan ve o uğursuz evi arkasında bıraktıktan sonra rahat bir soluk aldı. Yokuştan aşağı inerken tüm duyduğu ve söylediği şeylerin etkisiyle yüzü kıpkırmızı, ruhu allak bullaktı ama ihtiyarın o beklenmedik çıkışı onu rahatlatmıştı. Sanki ona gökten kendi güvenliği için bir işaret gönderilmişti. “İşte bir ışık! Tanrı tarafından bana yol gösteren bir umut ışığı, hem de o evde! O ışığı orada bulmak aklımın ucundan bile geçmezdi!” diye düşündü. İçinden bunları geçirirken gözlerini batıya, dağların tepesine çoktan ulaşmış, batmakta olan güneşe çevirdi. Günün bitimine az kalmıştı. Sonra, günün yorgunluğundan ötürü kemik-

lerinin ağırtmasına ve kendini tükenmiş hissetmesine karşın koruması altındaki o insanlara ne pahasına olursa olsun haber ulaştırabilmek ve gece çökmeden manastıra varabilmek için adımlarını hızlandırdı. Bu, rahiplerin kesinlikle uymaları gereken bir kuraldı.

Bu arada, Lucia'nın küçük evinde uygulamaya konulmak üzere yapılmış tasarlardan okura söz etmekte yarar var. Peder'in ayrılışının ardından üçü de bir süre sessiz kaldılar. Lucia üzüntü içinde akşam yemeğini hazırlıyordu. Renzo her ne kadar onun üzüntülü suratını görmemek için gitmeyi istese de kendini orada kalmaktan alamıyordu. Agnese kendini çakırık çevirmeye vermiş gibi görünse de gerçekte kafasında bir şey tasarlıyordu; tasarısı hazır olduğunda sessizliği şu sözlerle bozdu: "Dinleyin, çocuklar! Yeterince yürekli ve becerikliyseniz ve annenize güveniyorsanız (anneniz lafına Lucia irkildi) beni dinleyin. Belki de, yüceliğine kuşku duymadığımız, o insandan, Peder Cristoforo'dan daha çabuk ve daha sağlıklı sizi bu bataktan kurtarabilirim."

Lucia kalakaldı. Agnese'nin bu sözü onda güvenden çok şaşkınlık yaratmıştı. Renzo hemen, "Beceriklilik mi, yüreklilik mi? Devam edin, ne yapılabilir, anlatınız," dedi.

"Doğru değil mi?" diye devam etti Agnese. "Eğer evli olsaydınız daha iyi olmaz mıydı? Her şeyin çözümü daha kolay bulunmaz mıydı?"

"Kuşkunuz mu var?" dedi Renzo. "Eğer evli olsaydık, ha burası, ha orası; buradan birkaç adım uzakta Bergamasco sınırında ipek işçileri kolayca iş bulabilmekte. Biliyorsunuz kuzenim Bortolo kaç kere beni gidip onunla çalışmam için sıkıştırdı. Onun gibi benim de varsıl olabileceğimi söylemişti. Ona kulak asmadım çünkü... neyse? Çünkü kalbim buradaydı. Evlenmiş olsaydık her şeyi birlikte yapardık. Her şeyi birlikte yapar, evimizi birlikte kurardık. Bu adamın uygunsuz isteklerinden, baskısından uzak, erinç ve barış içinde yaşardık. Öyle değil mi Lucia?"

"Evet," dedi Lucia, "ama nasıl?"

"Dediğim gibi," diye devam etti annesi, "aklımızı kullanıp, biraz cesaret gösterirsek."

Tuhaflarına giden aynı zamanda zor olacağını düşündükleri bu konu hakkında ikisi birden "Kolay mı!" dediler.

“Nasıl yapılacağını bilerseniz kolay,” dedi Agnese. “Beni dikkatlice dinleyin; size açıklamaya çalışacağım. Bu işi bilenlerden duydum; dahası kendim de tanık oldum; resmî bir nikâh için bir Peder’e gerek var ama rızası gerekmiyor; yalnızca orada bulunması yeterli.”

“Ne demek bu?” diye sordu Renzo.

“Dinlersen anlarsın. Becerikli ve söz dinleyen iki tanık gerekli. Tanıklarla papazın evine gideceksiniz. Önemli olan haber vermeden ve kaçmasına fırsat bırakmadan gitmek. Papazın huzuruna çıktığınızda sen şöyle diyeceksin:” ‘Sayın Peder, bu, benim karım,’ Lucia da: ‘Sayın Peder, bu benim kocam,’ diyecek. Gerekli olan Peder ve tanıkların duyması; böylelikle nikâhı Aziz Papa kıymış gibi evlenmiş olacaksınız. Bu sözlerden sonra Peder bağırса da çağırса da, lanet de okusa yapılacak bir şey yoktur; siz artık karı kocasıdır.”

“Bu yapılabilir mi?” diye atıldı Lucia.

“Ne!” dedi Agnese. “Bu saçları değirmende ağartmadık herhalde! Sana ne diyorsam onu yap! Anne, babasının rızası dışında evlenmek isteyen bir kadın arkadaşım amacına bu yolla ulaştı. Peder kuşkulandığı için önlemliydi, ama genç şeytanlar fırsatı iyi kullanarak işi kotardılar ve karı koca oldular. Gerçi zavallı kız üç gün sonra pişman oldu ama.”

Agnese başarısızlık sonunda karşılaşılabilen tehlike ve olasılıkları dosdoğru anlatıyordu. Eğer insanlar doğal yollarda bir engel ve tepkiyle karşılaşmamış olsalar böyle bir çareye başvurmazlardı. O yüzden böylesi bir işbirliğinden doğacak evlilikler konusunda rahipler bayağı uyanık davranıyorlardı. Rahiplerden biri böyle bir çift ve iki tanık tarafından aldatılmak istendiğinde Proteos’un kendisini kehanette bulunmaya zorlayanlardan kaçtığı gibi kaçıp kurtulmak istemiş.

“Eğer bu doğruysa, Lucia,” dedi Renzo yalvaran bir bekleyiş içinde.

“Eğer bu doğruysa, demek de ne oluyor,” dedi Agnese. “Benim bunu uydurduğumu mu sanıyorsun? Ben sizin için zahmetlere gireyim, siz bana inanmayasınız. İyi ya, siz daha iyisini bilirsiniz. Ben bu işte yokum artık.”

“Hayır bizi bırakmayın,” dedi Renzo. “Yalnızca gerçek olamayacak kadar iyi olduğunu söyledim. Size inanıyorum, sizi kendi anem gibi görüyorum.”

Bu sözler Agnese’nin kısa süren öfkesini yatıştırıp gerçekte ciddi olmayan kararını unutturdu.

Lucia kendine özgü saygısıyla, “Ama öyleyse neden, anne, neden bu Peder Cristoforo’nun aklına gelmedi?”

“Aklına gelmek mi?” diye yanıtladı annesi. “Aklına geldiğinden emin olabilirsiniz ama bundan söz etmek istemedi.”

“Neden?” diye sordular ikisi birlikte.

“Neden mi?.. Eğer gerçekten bilmek istiyorsanız, söyleyeyim: Din adamları bunun doğru olduğunu düşünmezler.”

“Nasıl doğru olmaz, nikâh kıyıldığında doğru oluyor da?” diye sordu Renzo.

“Ne dememi istiyorsun?” diye yanıtladı Agnese. “Yasaları kendi istedikleri gibi yapıyorlar, bizim gibi zavallılar bunu anlayamaz. Diğer şeyler gibi... Bak, bu sanki bir Hristiyanın suratına indirilmiş bir şamar gibidir, doğru bir şey değil ama bir kere indirildikten sonra Papa bile onun izini silemez.”

“Eğer bu doğru değilse yapmamak gerekir,” dedi Lucia.

“Ne!” dedi Agnese. “Sana Tanrı buyruğuna karşı gelecek bir şey mi söylediğimi sanıyorsun? Alan memnun, veren memnun. Ben de memnunum. Bu konuda sorun çıkaran alçaktır. O rahip var ya... O rahip...”

“Mesele anlaşılmıştır,” dedi Renzo.

“Aman, dikkat! Peder Cristoforo duymasın! Önce gerçekleşsin, sonra söyleriz,” diye devam etti Agnese. “Bu işi başarırız, Peder’in nasıl tepki vereceğini düşünüyorsun? ‘Ah evladım bu büyük bir çılgınlıktı, bunu niye yaptınız?’ Din adamları bu şekilde söylemek zorundalar. Ama inan bana, o da içinden bu işe memnun kalacaktır.”

Lucia bu fikre inanmadığından pek ikna olmuş görünmüyordu; ama Renzo bütün heyecanıyla, “Eğer böyleyse olmuş bil,” dedi.

“Yavaş,” dedi Agnese “Ya tanıklar? Bu işe istekli ve sessiz kalmasını bilen iki kişiyi nasıl bulacaksın? Son iki gündür kendini eve kilitleyen Peder’i nasıl yakalayacağız ve orada nasıl tutacağız? Si-

zin bu tuzakla geldiğinizi görünce o ağır adam kedi gibi sıvışacak ve kutsal sudan kaçan şeytan kadar hızlı koşacaktır.”

“Buldum, buldum,” dedi Renzo, akşam yemeği için hazırlanan tabakları zıplatacak şekilde yumruğunu masaya vurdu, sonra Agnese’nin tamamen onayladığı fikrini anlatmaya başladı.

“Bunlar hileli yollar, doğru değil” dedi Lucia. “Şimdiye kadar hep dürüst olduk; inanmaya devam edelim, Tanrı bize yardım edecektir, Peder Cristoforo’nun fikrini alalım.”

Agnese sertçe bakarak, “Senden daha iyi bilenlerin sana yol göstermesine izin ver. Akıl sormaya ne gerek var. Tanrı der ki, kendine yardım et ki ben de sana yardım edeyim. Her şey bittiğinde Peder’e bütün olanları anlatırız.”

“Lucia! Şimdi beni yüzüstü mü bırakıyorsunuz?” dedi Renzo. “İyi Hristiyanların yapması gereken her şeyi yapmadık mı? Şu anda karı koca olmayacak mıydık? Rahibin kendisi gün ve saati belirlememiş miydi? Eğer şimdi kendi aklımızla kendimize yardım ediyorsak, bu kimin suçu? Hayır, beni yalnız bırakma, şimdi gidiyorum, sonra yanıtla geri döneceğim.” Renzo, Lucia’yı rica eder gözlerle, Agnese’yi iş bilen birinin tavrıyla selamlayarak aceleyle çıktı.

Sorunlar insanın aklını başına getirir. Renzo hayatı boyunca aklını böylesine iyi bir şekilde kullanacağı bir durumla karşılaşmamıştı. Dahası, bir avukat bile bu durumdan onur duyardı. Plana göre hareket etti ve dosdoğru biraz uzaktaki Tonio’nun küçük evine gitti. Onu mutfakta dizlerinden biri ocağın basamağına dayalı, eliyle sıcak ateşin üzerindeki bakır tencerenin kulpunu tutarken buldu. Bu arada tahta kaşıkla mısır bulamacını karıştırıyordu. Tonio’nun annesi, kardeşi ve karısı masadaydılar. Üç-dört tane çocuk, babalarının önünde ayakta, gözlerini tencereye dikmiş yemeğin dağıtılmasını bekliyorlardı. Ama yüzlerinde alinteriyle kazanılmış yiyeceğin paylaşılmasındaki sevinç yoktu. Bulamacın miktarı masada oturanların iştahına ve sayısına göre değil de o yılın hasatına göre idi. Her biri kuşkulu gözlerle karavanaya bakıyor, içindekinin, gözlerini ve karınlarını doyurmayacağını düşünüyordu. Renzo aileyi selamlarken Tonio, bulamacı masada hazır duran çanağa koyuyordu. O büyük buhar çemberi içinde çanağa konulan küçük bir aya benziyordu. Kadınlar, Renzo’ya kibar-

ca, “Oturmaz mıydınız?” diye sordular. Gelen kişi sofradan yeni kalkmış obur bir varsıl da olsa; yemek yiyenlerin tabaklarında bir tek lokma yemek de kalmış olsa, yemek yerken gelen herkesi buyur etmek, diğer birçok yörede olduğu gibi Lombardia köylülerinin de alışkanlığıydı.

“Hayır teşekkür ederim, ben sadece Tonio’ya bir şey söylemek için geldim. Tonio istersen hanımları rahatsız etmeyelim!.. Biz handa hem karnımızı doyurur hem de konuşabiliriz,” diye yanıtladı Renzo. Bu öneri Tonio’nun beklemediği kadar hoşuna gitti. Kadınlar ve çocuklar (böyle meseleleri çocuklar da çok erken yaşta kavramaya başlıyorlar), bulamacı paylaşmak zorunda kalacakları bir kaşık düşmanın, özellikle en azılı olanlardan birinin çekilmesinden mutluydular. Ev sahibi daha fazla soru sormak için beklemedi ve Renzo ile çıktı. Köyün hanına vardılar. Kimselerin olmadığı handa baş başa oturdular. Çünkü yoksulluk bu lezzet yerinin müşterilerini yok etmişti. Bulabildikleri şeyleri yiyip şarapları bitirdikten sonra Renzo Tonio’ya gizemli bir şekilde, “Eğer sen bana küçük bir iyilik yaparsan, ben sana büyük bir iyilik yaparım,” dedi.

“Konuş, devam et, ne istersen yaparım,” dedi Tonio bardağını yudumlar. “Bugün kendimi senin için ateşe bile atarım.”

“Papaza geçen yıldan çalıştığın tarlanın kirası olarak 25 liret borcun var, senin.”

“Ah Renzo, ah! Yarama parmak bastın. Nereden çıkardın şimdi bunu? Bütün keyfimi kaçırdın.”

“Sana borcundan söz ediyorsam, bir bildiğim var demektir. Ben, senin borcunu ödemeye hazırım.”

“Doğru mu söylüyorsun?”

“Doğru da söz mü? Ödememi ister misin?”

“İstemez miyim? Hiçbir şey için değilse bile, Pederle her karşılaştığımda onun bana bunu hareketleriyle ima edişini görmemek için isterim. Her zaman bana bir de, Tonio unutma! Tonio ne zaman o küçük hesabı kapatacaksın?’ dercesine kilisedeki ayinde gözlerini dikip öyle bir bakıyor ki yerin dibine giriyorum. Tanrı cezasını versin şu 25 liretin. Parayı ödersem karşılığında karımın altın kolyesini geri alacağım ki, onun parasıyla kim bilir ne kadar mısır bulamacı yaparım...”

“Bana küçük bir iyilik yaparsan 25 lirenin hazır.”

“Ne olduğunu söyle!”

“Ama...” dedi Renzo parmağıyla sus işareti yaparak.

“Buna gerek yok! Beni bilirsin.”

“Rahip düğünümü ertelemek için aptalca bahaneler buluyor, ben bu işi bitirmek istiyorum. Gelin ve damadın iki tanığın huzurunda, ‘bu benim karım; gelinin de ‘bu benim kocam’ demesinin yeterli olacağı söylendi. Beni anladın mı?”

“Benim gelip tanık olmamı mı istiyorsun?”

“Kesinlikle.”

“Bunun için bana 25 lirenin mi vereceksin?”

“Evet, söylemek istediğim buydu.”

“Yaptım gitti...”

“Ama bir tanık daha bulmamız gerek.”

“Kolay. Benim yarım akıllı kardeşim Gervaso ne desem yapar. Sen de ona bir şarap parası ver, yeter.”

“Hem de yemek...” diye yanıtladı Renzo; “onu buraya getirir; vur patlasın, çal oynasın... Ama bunu yapabilir mi?”

“Ben ona öğretirim. Senin de bildiğin gibi onun beyni benim.”

“Yarın.”

“Güzel.”

“Akşam.”

“Güzel.”

“Ama...” dedi Renzo parmağını yeniden dudaklarına götürerek.

“Aa!” Kafasını sağ omzuna eğip sol kolunu kaldırarak, “bana haksızlık ediyorsun” dercesine baktı.

“Ama eğer karın sorarsa, ki kuşkusuz soracak...”

“Yalan konusunda karıma borcum var. Onun savurduğu yalanlara karşı benimkiler solda sıfır kalır. Ona, karşı koyamayacağı bir masal uydururum.”

“Yarın sabah konuşup planı kararlaştıralım.”

Böylece handan ayrıldılar. Tonio evdeki kadınlara söyleyeceği yalanı düşünerek eve doğru yöneldi. Renzo yaptığı anlaşmayı anlatmaya gitti.

Bütün bu zaman içinde Agnese kızını ikna etmeye çalışmıştı. Lucia tartışmada her şeye karşı çıkıyordu. “Eğer bu şey yanlışsa

niçin yapıyoruz? Şayet doğruysa neden Peder Cristoforo'ya söylemiyoruz?"

Renzo çok yorgun olarak geldi, raporunu verdi. "Nasıl, beğendiniz mi? Bundan daha iyisi bulunabilir miydi? Sen daha iyisini düşünebilir miydin?" ve bunun gibi bir sürü şey anlamında gelen bir "hı" ile konuşmasını bitirdi.

Lucia kafasını yavaşça salladı fakat iki heyecanlı insan onu önemsemediler. Ona tıpkı söz dinlemez ama sonunda ya rica ile ya da zorla yola gelen bir çocuk gözüyle bakıyorlardı.

"Güzel," dedi annesi, "güzel ama her şeyi düşünmemişsiniz."

"Nereyi atlamışım?"

"Ya Perpetua? Onu düşünmemişsiniz. Tonio ve erkek kardeşi, onları içeri alacaktır. Ama sizi, siz ikiniz, düşünün biraz. Bir çocuğu olgunlaşmış armut ağacından nasıl uzak tutarlarsa sizi de o evden öyle uzak tutmak isteyecektir."

"Bunun için ne yapabilirim?" dedi Renzo, aklı karışmış.

"Ben şöyle düşündüm. Seninle geleceğim ve dikkatini dağıtmak için bir yol bulacak ve onu evden çıkaracağım... Onu oyalamak için öyle bir konu bulacağım ki."

"Tanrı sizi korusun! Her zaman söylerim, her konuda bize yardımcı oluyorsunuz," dedi Renzo.

"Ama bütün bunlar günahtır diye ısrar eden Lucia'yı ikna edemezsek yandık gitti."

Renzo bütün laf ebeliğini ortaya koydu; ama Lucia fikrini değiştirmiyordu.

"Sizin düşüncelerinize ne diyeceğimi bilemiyorum," dedi, "ama bu şeyi sizin dediğiniz gibi yapmak için yalan dolana ve entrikalara devam etmek gerek. Ah Renzo biz böyle başlamamıştık; karın olmak istiyorum." Bu sözü her söylediğinde yüzü kıpkırmızı kesiliyordu.

"Karın olmak istiyorum ama doğru yoldan, Tanrı'nın buyruğuyla. Bunu ona bırakalım. Bilmiyor musun o bize yardım etmek için bizim yapmış olduğumuz tasarlardan çok daha iyi bir yol bulacaktır. Neden bunu Peder Cristoforo'dan saklayalım?"

Tartışma sürüyor ve biteceğe de benzemiyordu. Hızlı hızlı gelen sandaletlerin patırtıları ve yavaşlamış bir yelkenlide rüzgârın çarp-

masıyla çıkan yelken sesine benzer papaz cübbesinin hışırtısı Peder Cristoforo'nun geldiğine işaret ediyordu.

Hepsini bir sessizlik aldı ve Agnese Lucia'nın kulağına eğilerek: "Aman, ha! Ona hiçbir şey söyleme," dedi.

Peder Cristoforo, önemli bir savaşı günahsız yere yitirmiş, kederli ancak cesareti kırılmamış; düşünceli ama şaşkınmamış; kaçmayan ama gerektiğinde tehlike altındaki yerler için önlem alan, birlikleri toplamaya ve yeni emirler vermeye koşar adım giden iyi bir komutan havasında dönüyordu.

“Tanrı size yardımcı olsun,” dedi girerken, “o adamdan hayır yok. Tanrı’ya daha çok güvenmemiz gerek. Koruması altında olduğumun işaretlerini aldım.”

Zorbaların, salt zavallı insanların yakarışlarına boyun eğerek, zorlanmadıkça zorbalıktan vazgeçmeleri ender rastlanan değil, duyulmamış bir şey olduğu için üçünün de Peder Cristoforo’nun girişiminden pek umutları yoktu; üstüne üstlük olayın bir de kesinlik kazanması onlar için yeni bir darbe oldu. Kadınlar başlarını öne eğdiler; ama Renzo’nun ruhunda öfke, umutsuzluktan daha baskın çıktı. Bu haber ona bir dizi acı sürpriz, boşa gitmiş girişim ve düş kırıklığından sonra ulaşıyordu; ayrıca Lucia’nın, annesinin önerisine karşı çıkışından ötürü de yıldı.

Dişlerini gıcırdatarak ve o ana dek Peder Cristoforo’nun huzurunda hiç yapmadığı kadar sesini yükselterek: “Bilmek isterim, niçin o köpek, nişanlımın karım olmasını engelliyor. Neymiş, görelim bakalım, gerekçelerini,” diye bağırdı.

Rahip ciddi ve sevecen bir ses tonu ve serinkanlılık öneren içtenlikli bir bakışla: “Zavallı Renzo!” diye yanıtladı “Eğer haksızlık yapmak isteyen zorba, bunun nedenlerini söylemek zorunda bırakılsaydı, hiçbir şey şimdiki gibi olmazdı.”

“Peki o köpek bunu neden açık yüreklilikle yapmıyor?”

“Zavallı Renzo, eğer haksızlık yapılırken bunu açıkça itiraf etmek zorunda kalınsaydı, o bile bir kazanç olurdu.”

“Ama bir şeyler söylemiş olmalı; o cehennem zebanisi ne söyledi?”

“Onun söylediklerini duydum ancak sana bunları yineleyemem. Güçlü olan zorbanın söyledikleri insanın ruhunu etkiler ama akılda kalmaz. Ondan kuşkulananman onu kızdırabilir; aynı zamanda sana kuşkulandığın şeyin doğruluğunu hissettirir; o, sövüp sayabilir ama sana gücendiğini söyler; alay edebilir ama niye alay ettiğini sana sorar; sizi tehdit eder, sonra şikâyet eder, yüz­süz ve eleştirilemez olur. Daha fazlasını sorma. O, ne bu masumun adını, ne de seninkini ağzına aldı; sizi tanıdığını bile belli etmedi. Bir beklentisinin olduğunu da söylemedi; ama... ama maalesef bildiğinden geri dönmez biri olduğunu anladım. Gene de Tanrı’ya güven! Siz zavallılar, umudunuzu kaybetmeyin ve sen, Renzo... ah! İnan ki kendimi senin yerine koyabiliyorum, yüreğinden geçenleri hissedebiliyorum. Ama sabret! İnanmayan birine anlamsız gelebilir bu söz... ama sen... Haklılığın kazanması için Tanrı’ya istediği zamanı, bir-iki günü vermek istemez misin? Zaman onun ve bize ondan fazlasıyla verdi! Bırak o halletsin, Renzo ve bil, hepiniz bilin ki, size yardım etmek için elimde bir kozum var. Şimdilik, daha fazla söyleyemem. Yarın buraya gelmeyeceğim, bütün gün sizin için manastırda kalacağım. Sen Renzo, gelmeye çalış; umulmadık bir şey olur da gelemezsen, güvenilir bir adam, akli başında bir çocuk gönder; neler yapacağınızı söyleyeceğim ona. Hava kararıyor, manastıra dönmem gerek. İman ve cesaret dileyin Tanrı’dan. Hoşça kalın!” Bunları dedikten sonra, hızla çıktı ve okkalı bir azar işitemek, daha da kötüsü manastıra geç kalarak bir sonraki gün koruması altındaki kişilere yardım etmesini engelleyebilecek bir ceza almamak için adeta koşa koşa, eğri büğrü ve taşlı patikadan aşığıya doğru hızla indi.

“Ne dediğini duydunuz. Bize yardım etmek için elinde bir kuzu varmış,” dedi Lucia. “Ona güvenmek gerek, öyle bir adam ki, o söz verdiği zaman...”

“En azından!” diye kesti Agnese. “Daha açık konuşabilirdi ya da beni bir kenara çekip bunun ne olduğunu söylebilirdi...”

“Laf! Ben bitireceğim, ben bitireceğim bu işi!” diye kesip attı Renzo. Bu sefer odada bir aşağı bir yukarı giderek, kuşkuya yer bırakmayacak bir ses tonu ve ifadeyle.

“Ah Renzo!” diye haykırdı Lucia.

“Ne demek istiyorsun?” dedi Agnese.

“Söylemeye ne gerek var? Bu işi bitireceğim. Canında ister yüz, ister bin şeytan olsun, sonunda o da etten ve kemikten yapılmış bir insan.”

“Hayır, hayır, Tanrı aşkına!” diye başladı Lucia; ama ağlaması konuşmasını engelledi.

“Bunlar söylenecek sözler değil, şakası bile hoş değil,” dedi Agnese.

“Şaka mı?” diye bağırdı Renzo, oturan Agnese’nin karşısında dikilip, onun yüzüne fal taşı gibi açılmış iki gözünü dikerek.

“Şaka! Şaka mı değil mi göreceksiniz.”

“Ah Renzo, seni hiç böyle görmemiştim,” dedi Lucia, zorlukla, hıçkırıklarının arasında.

Agnese sesini alçaltarak, aceleyle, “Böyle konuşmayın, Tanrı aşkına,” diye sürdürdü, “emrinde kaç koruması olduğunu bilmiyor musun? Ne zaman ki... Tanrı korusun! Adalet bir tek zavallılara karşı işliyor.”

“Adaleti ben sağlayacağım, ben! Artık zamanıdır. Bu kolay değil. Bunu ben de biliyorum. İyi korunuyor katil köpek; ne yapacağını biliyor ama önemi yok. Kararlı ve sabırlı olmak gerek. Evet, adaleti ben sağlayacağım; ben kurtaracağım kasabayı; kaç kişi bana dua edecek! Ona öyle bir ders vereceğim ki!”

Renzo’nun düşüncelerini bu şekilde açık seçik sergilemesinden ötürü duyduğu korku Lucia’nın ağlamasını yarıda kesmesine yol açmış ve konuşma gücü vermişti ona. Ellerini gözyaşlarıyla ıslanmış yüzünden çekerek Renzo’ya acıklı ama cesur bir sesle:

“Bakıyorum da benimle evlenmek umurunda değil. Ben içinde

Tanrı korkusu olan bir gençle nişanlanmıştım; kralın çocuğu da olsa her türlü adalet ve intikam duygusundan emin olan biriyle nişanlanmış olduğumu sanıyordum...”

“İyi,” diye bağırdı Renzo, oldukça şaşkın bir yüzle. “Ben seni almayacağım ama o da alamayacak. Ben burada sensiz, o da bilmem kimin evinde...”

Lucia ağlayarak, yalvararak, ellerini birleştirerek, “Ah hayır! Tanrı aşkına, böyle söyleme, böyle bakma, hayır, hayır seni böyle görmeye dayanamam,” diye haykırdı. Agnese gencin adını tekrar tekrar söylerken, onu sakinleştirmek için omuzlarına, kollarına, ellerine vuruyordu. Kısa bir süre, Lucia’nın yalvaran yüzüne bakmak için hareketsiz ve düşünceli kaldı; sonra geriye döndü, ona yan gözle baktı; kolunu ve işaret parmağını ona doğru uzattı ve:

“Bu, evet, onun istediği bu; ölmesi gerek bu adamın,” diye bağırdı.

“Ben sana ne kötülük yaptım, neden beni üzüyorsun?” dedi Lucia önünde diz çökerek.

“Sen!” diye yanıtladı Renzo oldukça öfkeli bir sesle. “Sen! Sen beni seviyor musun, iyiliğimi istiyor musun? Bana ne zaman bunu kanıtladın? Sana yalvara yalvara bir hal oldum! Ya sen, hayır, hayır!”

“Evet, evet,” dedi aceleyle Lucia. “Papaza geleceğim sizinle, yarın, şimdi, ne zaman istersen.”

“Söz veriyor musun?” dedi Renzo, daha insancıl bir ses ve de bakışla.

“Söz veriyorum.”

“Bak, unutma söz verdin!”

“Tanrım, size teşekkür ederim!” diye haykırdı Agnese, çok mutlu bir biçimde.

Büyük öfkesinin ortasında, Lucia’nın korkusundan ne gibi bir yarar sağlayabileceğini düşünmüş müydü Renzo? Bu korkusundan yararlanmak adına korkusunu biraz daha artırmak için hileye mi başvurmuştu acaba? Yazarımız bu konuya ilişkin bir şey bilmediğini söylüyor ve bana kalırsa Renzo da bilmiyordu. Gerçekten de Don Rodrigo’ya karşı öylesine hiddetlenmişti ki, Lucia’dan mutlaka bir onay bekliyordu. Bu iki güçlü tutku tek insanın yüre-

ğinde aynı anda yer bulunca, hiç kimse, dahası ilgili kişi bile, birinin sesini diğerinden ayıramaz ve hangisinin ağır bastığını kesin olarak söyleyemez.

“Size söz verdim,” dedi Lucia çekingen ve sitemli bir tonla. “Ancak siz de olay yaratmamaya, kendinizi Peder’in ellerine bırakmaya söz verdiniz...”

“Oh haydi! Kimin için dil döküyorum? Sözünden vaz mı geçtin yoksa? Yersiz bir davranışta bulunayım istemezsin, umarım?”

“Hayır, hayır,” dedi Lucia korkmaya başlayarak. “Söz verdim ve vazgeçmiyorum. Ama bana nasıl söz verdirttiğini sen biliyorsun. Tanrı yardımcımız olsun!”

“Neden bana inanmak istemiyorsun, Lucia? Tanrı biliyor ki, kimseye kötülük yapmıyoruz.”

“En azından bunun son olacağına ilişkin bana söz ver!”

“Size, bir çocuk masumiyetiyle söz veriyorum.”

“Ama bu kez artık sözünde dur,” dedi Agnese.

Burada yazar başka bir şey bilmediğini itiraf ediyor. Lucia, papaza gitmek konusunda zorlanmış olmaktan şikâyetçi mi, değil mi pek bilmiyor. Biz de onun gibi belirsizlik içindeyiz.

Renzo konuyu uzatmak ve sonraki gün ne yapılması gerektiğini yavaş yavaş kararlaştırmak istemişti; ama gece olmuştu bile ve kadınlar o saatte daha uzun tartışmanın yararının olmayacağını düşünüyorlardı. Ona iyi geceler dilediler.

Gece, hareketli ve sıkıntılı bir günün ardından gelen; ancak önemli ve sonucu belirsiz bir işin yapılacağı günün öncesindeki bir gece oldu ve her üçü için de rahat geçti. Renzo erken saatte yollara düştü. Akşamın büyük girişimini kadınlarla, özellikle Agnese ile tartıştı. Zorlukları gündeme getirip arkasından çözüyor; beklenmedik olayları tahmin etmeye çalışıyor; kimi zaman biri, kimi zaman diğeri olayı yeniden gözden geçirerek bitmiş bir olay gibi kabul ediyorlardı. Lucia dinliyordu ve yüreğiyle onaylayamadığı bir şeyi sözcüklerle onaylamak istemiyordu. Ama elinden geleni yapacağını söylüyordu.

“Dün akşam sana söylediği gibi, Peder Cristoforo’yla konuşmak için manastıra gidecek misin?” diye Renzo’ya sordu Agnese.

“Daha neler!” diye yanıtladı bizimki. “Bilirsiniz cin gibidir. Bir

şey olup olmadığını, benim yüzümden kitap okur gibi okur; eğer beni sorgulamaya kalkarsa, ondan kurtulamam. Hem sonra yapacak işlerim var... Birini göndermeniz daha iyi olacak.”

“Menico’yu göndereceğim.”

Renzo, “Peki,” dedi ve söylediği gibi işine gitti.

Agnese yakındaki bir komşuya gitti. Kuzenleri ve kayınbiraderleri yoluyla uzaktan yeğeni olan on iki yaşlarında, kendi çapında uyanık bir çocuk olan Menico’yu arıyordu. Ana-babasından bütün bir gün için izin istedi. Onunla yapacak biri işi vardı. Onu alıp eve getirdi, yemek yedirdi ve ona Pescarenico’ya gitmesini ve zamanı geldiğinde Peder Cristoforo’nun ona bir şeyler söyleyerek geri göndereceğini söyledi. “Sen Peder Cristoforo’yu tanırsın, hani o yaşlı, beyaz sakallı, aziz dedikleri rahip var ya!”

“Anladım,” dedi Menico. “Bizi seven ve bize küçük aziz resimleri veren rahip değil mi?”

“Tamam işte o, Menico. Manastırın yakınında biraz beklemeni söylerse başka bir yerlere gitme! Arkadaşlarınla göle gidip, balık tutanları seyre dalma; duvarda kurutulmaya bırakılmış ağlardan kendine oyun yaratma; o her zamanki oyununa dalma! Tamam mı?..”

Menico’nun taş sektirmede çok becerikli olduğunu bilmeyen yoktu. Büyük, küçük herkesin bir tutkusu vardır ve bu tutkularımızı keyifle yaparız; bir tek onları da değil!

“Aman be teyze; ben artık çocuk değilim.”

“İyi, akıllı ol; bak, yanıtla döndüğün zaman, bu iki güzel yeni gümüş para senin olacak.”

“Onları şimdi bana versene, nasılsa benim olacaklar.”

“Hayır, hayır, şimdi olmaz. Onlarla zaman yitirirsin. Git ve dik-katli ol; daha fazlasını da veririm.”

O uzun sabahın geri kalan kısmında, kadınların heyecanlı ruhlarını kuşkuya boğan önemli şeyler oldu. Giyimi iyi olmayan ancak benzerleri gibi yırtık pırtık da olmayan, karanlık ve kötü bakışlı bir dilenci oraya buraya bakınarak eve sadaka dilenmeye girdi. Ona, saklamayı beceremediği bir ilgisizlikle aldığı ve torbasına koyduğu bir parça ekmek verildi. Tam bir yüz­süz­lük ve ka-rarsızlıkla Agnese’nin hep yalan yanlış yanıtlamaya çalıştığı so-

ricular sorup durdu. Gidecekmiş gibi hareketlenerek, çıkışı şaşır-
mış gibi yaptı, merdivenlere giden kapıdan girdi ve oraya da ale-
lacele bir göz attı. Ona arkasından, “Öhö, öhö, nereye gidiyorsu-
nuz bayım, buradan! Buradan!” diye bağırınca; uysalca, yüzünün
sert çizgileriyle pek de örtüşmeyen sahte bir saygıyla, özür dileyе-
rek, gösterilen yerden çıktı. Ondan sonra, zaman zaman başka ga-
riplikler de oldu. Ne türden adamlar oldukları kolayca bilinmeyen
ancak görünmeye çalıştıkları gibi dürüst gezginlerden olmadıkları
belli olan insanlardı. Birisi yol sormak için giriyor, diğerleri kapı-
nın önünden geçerken adımlarını yavaşlatıyor ve avludan içeriye,
kuşku uyandırmadan bakıyorlardı. Sonunda öğlene doğru bu gelip
gitmeler son buldu. Agnese arada bir avludan geçip sokak kapısı-
na çıkıyor, sağa sola bakıyor ve “Kimse yok,” diyerek içeri giriyor-
du. Her ikisinin de nedenini açıkça bilmedikleri bir keyifle söylü-
yordu bunu ve Lucia da aynı keyifle dinliyordu. Ama ikisinde de,
özellikle kızda, akşama sakladıkları cesaretin büyük bir parçasını
alıp götüren bir kaygı kalmıştı.

Gene de okurun, o gizemli tavırlarıyla dolaşıp duranlar hakkın-
da daha kesin bir bilgi edinmeleri gerekiyor ve bu bilgiyi edine-
bilmek için, dün Peder Cristoforo ayrılırken sarayın bir salonun-
da yalnız başına bıraktığımız Don Rodrigo’yu bulmak amacıyla bir
adım geriye dönmemizde yarar var.

Don Rodrigo, söylediğimiz gibi, her kuşaktan aile portrelerinin
asılı olduğu duvarların birinden diğerine büyük adımlarla bir ileri
bir geri giderek, o salonu arşınılıyordu. Yüzü bir duvara dönükken,
arkasına dönüyor ve önünde düşmanlarının ve askerlerinin korku-
dan titredikleri, kötü bakışlı, kısa ve dik saçlı, gergin ve uçları bü-
külmüş, yanaklarından dışarı taşan bıyıklarıyla, eğik çeneli savaşçı
bir atasını görüyordu. Hepsi demirden olan dizlikleri, kalçalıkları,
zırhı, kolçakları ve eldivenleriyle sağ elini kalçasına dayamış, sol eli
kılıcının kabzasında dimdik duran bir kahraman. Don Rodrigo ona
bakıyor, tam resmin altına geldiğinde geri dönüyordu. Ardından ta-
rafların ve avukatların ödünü patlatan, kırmızı kadifeyle kaplı bir
koltukta oturmuş, tersyüz edilmiş iki samur atkısı (bu atkı senatör-
lerin işaretiydi ve kışın takarlardı; bu nedenle, yaz kıyafetiyle çe-
kilmiş senatör resmi görmek olanaklı değildi) ve beyaz yakalığı dı-

şında tümünden siyah geniş bir cüppeye sarınmış; zayıf bedenli, çatılmış kaşlarıyla yargıç atası, elinde sanki, “Bakalım, görelim,” der gibi bir dilekçe tutuyordu. Bir tarafta, hizmetçilerinin korkulu rüyası bir Hanımana; öte yanda rahiplere korku saçan bir kardinal. Hepsi şu anda durdukları yerden bile insanı ürküten bakışlarıyla yaşamları boyu insanlara dehşet saçmışlardı. Onların anısı önünde Don Rodrigo küplere biniyor, utanıyordu; bir rahibin Nathan (David’i cinayet suçu işlediği için azarlayan peygamber) edasıyla üstüne gelmiş olması onu çileden çıkarıyordu. Hem tutkusunu hem onur dediği şeyi doyurmak için bir yol arıyordu ve kimi zaman (duyun da inanmayın!) rahibin, geleceğe yönelik söyledikleri aklına geldikçe, afakanlar bastığını duyumsuyor, o iki şeyden duyduğu mutluluğu unutuyordu. Sonunda, bir şeyler yapmış olmak için bir uşak çağırırdı ve onu bekleyen arkadaşlarına acele bir işi çıktığından kendisini beklememelerini söylemesini emretti. O beylerin gittiklerini ve saygılarını gönderdiklerini bildirmek için döndüğünde uşağa, “Ya Kont Attilio?” diye sordu yürümeye devam ederek.

“O beylerle çıktı, efendimiz,” dedi.

“İyi. Gezintiye çıkıyorum. Altı kişi beni izlesin! Derhal kılıcımı, cepkenimi, şapkamı istiyorum, çabuk!”

Uşak, bir reveransla karşılık vererek ayrıldı ve az sonra efendisinin kuşandığı süslü kılıcı, omuzlarının üzerine koyduğu cepkeni, vahşice başına koyup bağladığı büyük, tüylü ve koyu deniz mavisi şapkaıyla döndü. Ayaklandı. Kapıda hepsi silahlı, ona eğilerek yol açan ve arkasından gelen altı külhanbeyini buldu. Daha sert, daha kibirli ve her zamankinden daha çatık kaşlı olarak çıktı ve Lecco’ya doğru yürümeye başladı. Karşılık vermediği köylüler, esnaf, onun geldiğini gördüklerinde, duvarı sıyrırcasına geriye çekiliyor, oradan şapka çıkartıp yerlere kadar eğiliyorlardı. Aşağı tabakadan olanlar gibi, bey olarak nitelendirilenler de onun önünde eğiliyorlardı; çünkü o civarlarda adıyla, varsıllığıyla, çevresiyle onunla yarışacak ve iktidarını kullanarak diğerlerine egemen olacak güçte kimse yoktu. Yolda karşılaştığı bu tiplere kendisine yakışan bir ağırbaşlılıkla karşılık veriyordu. O gün olmadı ama, olduğu zaman, İspanyol şato beyiyle karşılaştığı zaman, iki tarafın da ortaya koydukları saygı aynı derecede oluyordu; birbirleriyle alıp

veremediği olmayan bu ikisi, işlerine geldiği için birbirlerine aynı derecede saygı gösteriyorlardı. Keyifsizliğini biraz gidermek ve düş dünyasına egemen olan rahibin, gözünün önünden silemediği görüntüsüne karşı koyacak farklı görüntüler edinmek için her zaman çok sevilen ve çok korkulan insanların saygı gördüğü, çoğu insanın gittiği, içten, saygı dolu bir biçimde karşılandığı bir eve gitti ve gece olduğunda sarayına geri döndü. Kont Attilio da aynı anda dönmüştü; akşam yemeği masada hazır olduğunda Don Rodrigo daha düşünceliydi ve az konuşuyordu.

Masa henüz toplanmış ve uşaklar henüz uzaklaşmıştı ki, Kont Attilio kurnazca ve alay edercesine, “Kuzen, bahsi ne zaman ödersiniz?” diye sordu.

“San Martino’ya¹ daha var.”

“Hemen ödeyiniz çünkü takvimdeki tüm aziz günler geçecek ve siz...”

“Göreceğiz...”

“Kuzen, kurnazlık yapmak istiyorsunuz ama, ben anlamam, bahsi kazandığımdan eminim ve bir başkasına da girebilirim.”

“Söyleyin bakalım, neymiş girmek istediğiniz bahis?”

“Bana kalırsa, şu Peder fikrinizi değiştirmiş.”

“Seninki laf ola beri gele!”

“Öyle mi sanıyorsun; siz döneğin tekisiniz. Ben kendi adıma, bundan keyif alıyorum. Sizi yenik olarak görmüş olmak; başınızın önünüze düşmüş olduğunu görmek benim için büyük bir keyif olacak. Biliyorum, o Peder de büyük bir zafer kazanmış olacak ama! Eve nasıl da böbürlenerek, göğsü kabarmış olarak dönecektir kim bilir! Her gün gelişigüzel ağlarla avlanan bir balık değilsiniz ya siz. Emin olun ki, görevi gereği gittiği her yerde sizi örnek verecektir. Duyar gibi oluyorum sesini.” Hemen vaaz verici bir tonda, genizden konuşarak sözcüklerini jest ve mimiklerle süsleyerek konuşmasını sürdürdü: “Çok sevgili dinleyiciler, bu dünyanın bir yerinde, saygı duyduğum için adını söylemiyorum, kural tanımaz bir şövalye yaşırdı, her şeye karşın henüz yaşıyor; beyefendilerden çok dişilerden dost tutmayı, karışık otlardan demet yapmayı alışkanlık haline getirmiş bu beyefendi bir genç kıza göz koymuştu...”

1 Kasım, iki kuzenin bahislerinin sona ereceği tarih – ç.n.

“Yeter, yeter!” diye kesti Don Rodrigo, yarı sırtarak, yarı sıkılmış bir şekilde: “Eğer, bahsi iki katına çıkarmak istiyorsanız, ben hazırım.”

“Yoksa siz mi Peder’i kandırdınız?”

“Bana ondan söz etmeyin. Bahse gelince, San Martino’ya kadar Allah kerim.”

Kontun merakı kızıışmıştı. Onu soru yağmuruna tuttu ama Don Rodrigo daha beklemeleri gerektiğinden söz ederek, karşı tarafa henüz yola girmemiş, kesinlik kazanmamış tasarılarına ilişkin ipuçları vermeden bütün sorularından kurtulmayı becerdi.

Ertesi sabah, Don Rodrigo, her zamanki Don Rodrigo olarak uyandı. Bedenine yerleşen, “Bir gün gelecek” sözünün yarattığı endişe, gece gördüğü düşlerle tamamen yok olmuştu. Yaşadığı olaydan yalnızca dün gösterdiği geçici zayıflığın verdiği utanç ile artmış bir öfke kalmıştı. O keyifli gezintinin, yol boyunca karşılaştığı saygının, gördüğü ilginin ve kuzeninin her zamanki alaylı şakalarının onun eski ruh haline dönmesinde epeyce yararı olmuştu. Aniden kalktı, Griso’yu çağırttı. Emir verilen uşak, ‘Büyük bir olay var galiba!’ dedi kendi kendine; çünkü o isimdeki adam kendisine hep en riskli ve kötü işlerin emredildiği, efendisinin en sadık adamı, korumaların başında gelen birinden başka biri değildi. Minnet bağları ve çıkar ilişkilerinden ötürü efendisine bağlanmış, güvenini kazanmıştı. Gündüz vakti, meydanda bir adamı öldürdükten sonra Don Rodrigo’nun koruması altına girmek için yalvarmış, yakarmış ve o da onu, kendi hizmetçisi kılığına sokarak her türlü soruşturmadan kurtarmıştı. Ona emredilen her türlü cinayeti işlemeye söz vererek, işlediği cinayetin cezasından kurtulmuştu. Don Rodrigo için bu kazanç önemsiz değildi; çünkü Griso, ailenin eşi bulunmaz en değerli adamı olmasının ötesinde, efendisinin yasaları nasıl rahatça çiğnediğinin bir kanıtıydı; öyle ki, gücü hem sözde hem günlük yaşamda giderek büyüyordu.

“Griso!” dedi Don Rodrigo. “Becerini gösterebileceğin bir fırsat çıktı sana. Yarından önce, Lucia bu sarayda olmalı.”

“Griso’nun çok kıymetli efendisinin bir emrini geri çevirdiği asla duyulmamıştır.”

“Sana ne kadar adam gerekiyorsa yanına al, sana nasıl uyarsa, iş-

leri öyle düzenle ve sıraya koy; yeter ki sonuç olumlu olsun! Ama her şeyden çok ona zarar gelmemesine dikkat et!”

“Efendim, gürültü yapmaması için biraz korkutacak kadar... Ama bunun başka bir yolu da yok galiba!”

“Korku... anlıyorum... Bu, kaçınılmazdır. Ama onun saçının bir teline bile zarar gelsin istemem ve özellikle, ona her koşulda saygılı olacaksın, anladın mı?”

“Efendim, ona dokunmadan bir çiçeği dalından koparmak ve size getirmek olanaksız ama gerekmeyen hiçbir şey yapılmayacaktır.”

“Her şey senin denetimin altında olsun! Nasıl yapacaksan, yap!”

“Onu düşünmekteyim, efendim. Şansımız var ki, ev köyün sonunda. Gizlenmemiz gereken bir yer olmalı; oraya az uzakta tarlaların ortasında sahipsiz ve tek başına kalmış bir kulübe var... Ve sizin bu olanlardan hiç haberiniz olmayacak... Bu ev birkaç yıl önce yanmış ve onarmak için para bulamayınca sahibi böyle bırakmış; onu terk etmişler; şimdi de, halkın sözüne bakılırsa, cadıların barınağı olmuş. Allah’tan bugün cumartesi değil, hoş, olsa ne olur ki; benim umurumda değil böyle şeyler. Boş inançlara karnım tok; oysa köylüler bırakın cumartesi günlerini, hiçbir gün, yollara altın dizensiz bile bu civardan geçmezler. Bu nedenle hiç kimsenin ruhu bile duymayacak olanları.”

“Tamam, peki ya sonra?”

Bu arada kimin yaptığı belli olmadan, girişimi sonuca ulaştırmanın; sahte kanıtlarla, kuşkuları başka yöne çekmenin; Agnese’nin ağzını kapatmanın; Renzo’nun adalete başvurma düşüncesi ve şikâyet etme isteğini kırmak için ona da esaslı bir korku salmanın yolları arandı ve ana meselenin başarıya ulaşması için gerekli ayrıntılar üzerinde uzlaşmaya varıncaya dek Griso öneri getirdi; Don Rodrigo konuyu enine boyuna tartıştı. Bu konuşmayı anlatmayı bir kenara bırakıyoruz, çünkü okurun da göreceği gibi hikâyenin sürecini etkilemiyor; biz de o iki külhanbeyinin tartışmasından uzun uzadıya söz ederek, okurun zamanını almayacağımız için mutluyuz. Ancak belirtmemiz gereken şeyler var: Griso, düşünceyi yaşama geçirebilmek için oradan ayrılırken Don Rodrigo ona bir anımsatma yaptı ve şunu dedi:

“Dinle, olur da Lucia’yla evlenmek cüretini gösteren o küstah bu gece size sataşır, onu şöyle bir okşarsanız fena olmaz! Böylece, yarın ona sessiz kalmasını söylediğinizde, o da dilini tutmasını bilecektir. Ama siz sataşmayın! Asıl önemli olan, üzerinde titizlikle durduğumuz olayı başarmaktır. Beni anladın, umarım.”

“Siz o işi bana bırakın,” diye yanıtladı Griso. Saygı ve böbürlenme gösteren bir hareketle eğilerek, çıkıp gitti. Sabah, köyü incelemek için atılan voltalarla geçti. O küçük eve sahte dilenci kılığıyla giren kişi evin giriş-çıkışlarına bir göz atmak isteyen Griso’dan başkası değildi. O sahte gezginler de, onun emirlerini yerine getirmek için o evi yüzeysel olarak tanımakla yetinecek olan yardakçılarıydılar. Gerekli araştırmaları yaptıktan sonra kuşku uyandırmamak için ortalıkta çok fazla gözükmediler.

Hepsi saraya dönünce, Griso hesap kitap yaptı, yapacaklarını kesin olarak belirledi, görevleri paylaştırdı, bilgi verdi. Ancak gözlerini açıp, kulaklarını kabartarak büyük bir olayın döndüğünü anlamaya çalışan o yaşlı uşağa çaktırmadan, hiçbir şey yapılamıyordu. Dikkat kesilip soru sora sora; bir oradan bir buradan haber toplayarak, imalı sözleri kendince yorumlayarak, bu gizli çalışmadan anlam çıkararak, o gece olacaklara ışık tutmayı başardı. Ama bunu başardığında, çok az uzakta korumalardan küçük bir öncü grup o yıkık evde pusu kurmaya gitmişti bile. Zavallı ihtiyar, nasıl bir riske girdiğinin farkına varıp, yardımını geç ulaştıracağından korksa da yetişebilmek istiyordu. Biraz hava almak bahanesiyle dışarı çıktı, Peder Cristoforo’ya önceden sözünü verdiği bilgiyi vermek için hızlı hızlı manastıra yürüdü.

Bir süre sonra saraydan çıkan korumalar birlikte görünmemek için dağıldılar. Griso daha sonra geldi. Arkada akşamın ilerlemiş saatlerinde, kulübeye götürülecek sedyeden başka bir şey kalmamıştı. Orada toplandıklarında, üç tanesini kasabanın lokantasına gönderdi. Biri kapıda duracak, sokakta olup biteni inceleyip, insanların ne zaman eve döndüklerine bakacak; diğer ikisi de içeride oyun oynayıp içki içecek ve aynı zamanda ortalığı kollayıp olup biteni bildirecekti. Kendisi ise, grubun geri kalan büyük bir kısmıyla pusuda bekleyecekti.

Renzo kadınların yanına girip, “Tonio ve Gervaso beni dışarı-

da bekliyorlar: Birkaç lokma yemek yemek için onlarla birlikte lokantaya gideceğim ve çanlar çaldığında sizi almaya geleceğim. Cesur ol, Lucia! Her şey bir anda olup bitecek,” dediğinde, zavallı ihtiyar tabana kuvvet hızlı hızlı yürüyor ve gönderilen üç öncü o sıralarda yerlerine ulaşıyorlardı. Lucia iç çekti ve umarsız bir tavırla Renzo’nun sözlerini yalanlarcasına, “Cesaret, ha!” dedi.

Renzo iki arkadaşıyla lokantaya vardığında, girişin yarısını kaplayan, sırtını pervaza dayamış, kollarını göğsünde bağlamış nöbette bekleyen adamı buldu; bir siyahı bir beyazı parlayan keskin gözleriyle bir sağa bir sola tekrar tekrar bakıyordu. Yamuk duran kırmızı kadifeden bir bere, perçemini ikiye bölüyordu. Her iki taraftan, kulaklarının altından arkaya uzayan perçemi ensesinde bir tarakla düğümleniyordu. Bir elinde büyük bir sopa tutuyordu, görünürde silahı yoktu; ama bir çocuk bile yalnızca yüzüne bakarak, üzerinde mümkün olduğunca çok silah taşıdığını düşünebilirdi. Renzo diğerlerinin önünde içeriye girerken, o hiç rahatını bozmadan ona dik dik baktı; ama Renzo elinde zor bir işi olan her insanın yaptığı gibi, sorun çıkarmak istemediğinden olayın üstüne gitmedi. “Biraz yol verir misiniz?” bile demedi ve nöbetçiden arta kalan boşluktan diğer pervazı yalayarak yanlamasına geçti. İki arkadaş da, içeri girecekleri zaman aynısını yapmak zorunda kalmışlardı. İçeri girdiklerinde, seslerini önceden duydukları diğer ikisini, yani lokantanın bir köşesine oturmuş parasına oynayan, arada bir bağırarak, aralarındaki şarap şişesinden birbiri ardına bardaklarını dolduran o iki korumayı gördüler. Bunlar, yeni gelen gruba gözlerini dikmiş; özellikle bir tanesi elini havaya kaldırmış, üç parmağını germiş, o sırada ağzından çıkan kocaman bir “altı” sözcüğü yüzünden henüz açık duran ağzıyla, Renzo’yu baştan aşağı süzmüştü. Kuşkulu ve kararsız kalan Renzo, bütün bu işaretlerin açıklamasını o kişilerin tavırlarında aramak istercesine arkadaşlarına bakıyordu. Ancak onlar iyi bir yemek yemekten başka bir şey düşünmüyorlardı. Lokantacı siparişlerini almak için Renzo’nun yüzüne bakarken, Renzo lokantacıyı bir kenara çekip akşam yemeğini söyledi. Kolunun altında büyük bir masa örtüsü ve elinde bir şarap şişesiyle döndüğünde ona, “O yabancılar kim?” diye alçak sesle sordu.

“Tanımıyorum,” dedi lokantacı masa örtüsünü yayarken.

“Nasıl yani, ikisini de mi?”

İki eliyle masa örtüsünü yayarken yanıtladı: “Siz de bilirsiniz ki, bizim mesleğimizin ilk kuralı başkalarının işine karışmamaktır. Öyle ki kadınlarımız bile meraklı değildirler. Gelip gidenlerle o kadar samimi olunmaz. Burası her zaman bir limandır, ürün iyi olursa demek istiyorum; ama mutluyuz çünkü iyi günler gelecektir. Müşterilerimiz beyefendi olsunlar yeter. Kim olup olmadıkları hiç fark etmez. Şimdi size, bir benzerini daha önce hiç yemediğiniz köftelerden bir tabak getireceğim.”

Renzo, “Nereden bileceksin ki adamların...” diye yeniden konuşmaya başlamıştı ki, lokantacı mutfağa yollandı. Orada, baharatlı köftelerin tavasını alırken bizim genci süzmüş olan koruma yavaş yavaş ona yaklaştı ve alçak sesle, “O beyefendiler kim?” diye sordu.

“Bu köyün yerlileri,” diye yanıtladı lokantacı köfteleri tabağa koyarken.

Ama o, oldukça kaba bir sesle üsteledi, “Peki ama adları ne? Kim onlar?”

“Birinin adı Renzo,” diye alçak sesle yanıtladı lokantacı. “Usta bir ipek dokumacısı, diğeri Tonio adında bir köylü, neşeli iyi bir dost. Ne yazık ki nesli tükenenlerden biri, varını yoğunu gözünü kırpmadan burada harcayabilecek biri; öteki ise ona verilen her şeyi büyük bir iştahla yiyen aptalın teki, izninizle!”

Bir hamlede, fırınla soru soranın arasından fırladı ve tabağı gitmesi gereken kişiye götürdü.

Renzo onun tekrar ortaya çıktığını görünce:

“Eğer onları tanıımıyorsanız, beyefendi olduklarını nereden bilebilirsiniz ki?” diye yeniden sordu.

“Davranışları, efendim; insan davranışlarından belli olur. Burun kıvrımadan verilen şarabı içenler, pazarlık etmeden hesabı ödeyenler, diğeri müşterilerle kavga etmeyenler, birini pataklamak istediklerinde zavallı lokantacı arada kalmasın diye döveceği adamı dışarıda bekleyenler, işte onlardır beyefendi olanlar. Bizim birbirimizi tanıdığımız gibi iyi insanlar da tanınabilse ne güzel olurdu. Nereden esti de bu kadar çok şeyi bilmek istediniz; evlenmek üzerey-

ken başka şeylerle ilgilenmeniz ilginç. Hele bir ölüyü diriltecek kadar lezzetli köfteler önünüzde dururken?” diyerek mutfağa döndü.

Yazarımız, lokantacının, soruları yanıtlamakta kullandığı değişik tarzı incelerken, “Öyle bir adamdı ki,” diyor, “beyefendi insanlarla daha yakın dostluk kurabildiğini söylerken, gerçekte, anlı şanlı haydut kılıklı insanlarla olmaktan büyük bir keyif aldığını söylemek istiyor.” İlginç bir adam, değil mi?

Akşam yemeği pek eğlenceli geçmedi. İki konuk yemekten daha çok zevk almak isterlerdi ama okurun bildiği meseleden ötürü endişeli ve sıkıntılı ayrıca bu yabancıların garip davranışlarından biraz da huzursuz olan Renzo, gitmek için sabırsızlanıyordu. O adamlardan ötürü alçak sesle konuşuyorlardı ve bu konuşmalar yarım kalan ve istemeye istemeye söylenen tümceler üstünde dönüyordu.

“Renzo’nun evlenmek istemesi ve bir eşe gereksinim duyması ne güzel bir şey!” diye durup dururken haykırdı Gervaso. Renzo ona sert sert baktı. “Susar mısın, be adam!” dedi Tonio, ona bir dirsek atarak. Yemeğin sonuna dek konuşmalar çok soğuk geçti. Renzo, yemek yemeden ve içki içmeden, büyük bir olgunlukla, ipin ucunu kaçırmadan diğerlerini biraz neşelendirmek için kadehlerine durmadan şarap koyuyordu. Yemeklerini yiyip, hesap en az yiyen tarafından ödendikten sonra, girdiklerindeki gibi Renzo’ya dönen yüzlerin önünden gene geçmek zorunda kaldılar. Renzo, lokantadan daha biraz uzaklaşmışken arkasına döndü ve orada oturur halde bıraktığı iki kişinin onu izlediğini gördü. “Benden ne istediklerini görelim,” der gibi arkadaşlarıyla birlikte durdu. Ama o ikisi, fark edildiklerini görünce durdular ve aralarında alçak sesle konuşup geri döndüler. Eğer Renzo konuşmalarını duyacak kadar yakın olsaydı, duydukları onu şaşırtabilirdi. Çünkü biri ötekine şöyle diyordu: “Eğer Griso’nun yerine biz bu herifi iki arada bir dere-de, burada benzetseydik, alacağımız bahşişler bir yana, bizim için büyük bir onur olurdu.”

“Bütün işi mahvetmek olurdu, bu!” diye yanıtladı diğeri.

“İşte, bir şeyler sezdi, bize bakmak için durdu. Ah, keşke daha geç bir vakit olsaydı! Kuşku uyandırmamak için geri dönelim. Bak her yerden insanlar geliyor. Bırakalım da herkes evine gitsin.”

Aslında akşam üzeri bir köyde duyulan ve birkaç dakika sonra yerini gecenin derin sessizliğine bırakacak olan hareketsizlik ve vızıltıydı bu. Kadınlar bebek olanları kucaklarında taşıyarak, yaşça büyük olanlara da akşam duasını tekrarlatarak evlerine dönerken, erkekler omuzlarında kürek ve çapalarla tarlalardan geliyorlardı. Kapılar açıldığında, mütevazı akşam yemeği için orada burada yakılmış ateşlerin parıltısı görülüyordu. Caddede selamlaşmalar ve yiyecek kıtlığı ile ürün azlığı hakkında konuşmalar duyuluyordu; bu konuşmalardan çok kapıların kapanma sesi ve günün bittiğini haber veren çanın tokmak sesleri duyuluyordu. Renzo iki zorbanın geri döndüklerini görünce, arkadaşlarının birine bir uyarı; ötekine bir başka uyarıyı alçak sesle yaparak gittikçe artan karanlıkta yoluna devam etti. Gece olduğunda Lucia'nın evine varmışlardı.

“Şiddet dolu bir girişimin düşüncesiyle uygulaması sırasındaki boşluk, (akıldan yoksun olmayan bir barbar² söylemiştir) korku ve hayallerle dolu bir düştür.” Lucia, saatlerdir böyle bir düşün sıkıntısı içindeydi ve Agnese, her zamanki öğüt verici Agnese, düşünceli görünüyor, kızını yüreklendirecek sözcükleri zar zor buluyordu. Ama girişimin başlama saatinde Agnese tamamen değişmişti. Birbirine zıt düşen korku ve cesaretin yerini başka bir korku ve cesaret almıştı. Girişim, aklında yeni bir görüntü gibi belirmişti. Önceden daha fazla korkutan bu girişim, kimi zaman birden kolaylaşmış gibi görünüyordu; kimi zaman da tersine, hiç dikkat etmediği kadar korkunç bir engel gibi görünüyordu, korku veren görüntü geri dönüyordu; organları boyun eğmeyi reddediyor, emin olarak verdiği sözlere kalbi katılmıyordu. Renzo'nun yavaşça kapıyı çalmasıyla öyle bir korktu ki Lucia, o anda verdiği tüm sözlerden vazgeçmeye, yaşam boyu Renzo'dan uzak kalmaya ve her türlü acıyı göğüslemeye karar verdi. Ne var ki, Renzo kapıda görünüp, “Geldim, haydi gidelim,” dediğinde ve herkes önceden belirlenmiş ve değiştirilemez bir amaç için yola koyulmaya çekincesiz, hazır görüldüğünde Lucia'nın zorluk çıkarmaya ne zamanı ne de

2 Barbar: Shakespeare'dir. Voltaire'in tanımıyla. Çünkü yazar Aristoteles'in üç birlik kuramına uymamıştır Voltaire'e göre. Manzoni, burada Brutus'u düşünmektedir. (Shakespeare, *Giulio Cesare*) çünkü Sezar'ı öldürmeden önce büyük bir korku, kaygı içindedir – ç.n.

gücü kalmıştı; titreyerek annesinin ve nişanlısının koluna girdi ve sürüklenircesine o maceracı ekiple yola koyuldu.

Sessiz sessiz, karanlıkta, dikkatli adımlarla evden çıktılar ve doğrudan Don Abbondio'nun evine çıkan, geçilebilecek en kısa yola koyuldular. Ama o yolu görünmemek için seçmişlerdi. Bahçeler ve tarlaların arasındaki patikalardan ilerleyerek o eve yaklaşılar ve orada ayrıldılar. Nişanlılar evin köşesine saklandılar, Agnese onlarla birlikteydi ama Perpetua'yı zamanında durdurmaya ve oyalamaya koşmak için biraz daha öndeydi. Tonio, tek başına hiçbir şey yapamayan ve onsuz da hiçbir şeyin yapamayacağı Gervaso'yla beraber kapıya gitti ve kapıyı çaldı. "Kim o, bu saatte gelen de kim?" diye bağırdı bir ses, o anda açılan camdan. Perpetua'nın sesiydi. "Bildiğim kadarıyla hasta falan yok. Bir felaket mi oldu yoksa?"

"Benim," dedi Tonio. "Kardeşimle birlikte Peder'le konuşacaklarımız var."

"Bu saat ziyaret saati değil," dedi Perpetua sert bir şekilde. "Ne pişkin adamlarsınız siz be! Yarın gelin!"

"Dinleyin, belki gelirim belki gelmem. Elime para geçti ve sizin de bildiğiniz borcu ödemeye gelmiştim. Yirmi beş yeni gümüş param vardı; ama eğer şimdi olanaklı değilse, ne yapalım! Bunları nasıl olsa harcarım. Bir dahaki sefere görüşelim. Parayı denkleştirdiğimde gene gelirim."

"Bekleyin, bekleyin, geliyorum. Ama niye bu saatte geldiniz?"

"Ben de onları az önce aldım! Size söylediğim gibi, düşündüm ki onları yanımda taşırsam, yarın sabaha ne olur ne olmaz! Ama eğer şu anda istemiyorsanız, ne diyebilirim... Ben buradayım, eğer istemiyorsanız giderim."

"Hayır, hayır, bekleyin bir dakika, hemen dönerim."

Böyle diyerek pencereyi kapattı. O anda Agnese nişanlılardan ayrıldı ve alçak sesle Lucia'ya, "Korkma, sadece bir dakika, bir çürük diştten kurtulmak gibi bir şey," diyerek kapıdaki kardeşlere katıldı.

Tonio'yla öyle bir şekilde konuşmaya başladı ki, Perpetua kapıyı açmaya gelirken, onun oradan rastlantısal geçtiğine ve Tonio'nun onu bir dakikalığına alıkoyduğuna inanmak zorunda kalacaktı.

VIII

Perpetua ona ziyaretçileri haber vermek için girdiğinde, Don Abbondio koltuğuna oturmuş, ‘Carneade! Kimdi bu?’ diye düşünüp duruyordu. ‘Carneade! Bu adı bir yerde okudum ya da duydum gibi geliyor bana; bir bilim adamı olmalı, eski çağlardan bir aydın; bunlardan birinin adı; ama kimdi bu kahrolası?’ Zavalı adam, bunu düşünürken, biraz sonra başına geleceklerden habersizdi.

Don Abbondio’nun her gün biraz okumaktan hoşlandığını bilmek gerekir; küçük bir kütüphanesi olan papaz komşusu, eline ilk geçen kitapları ona birbiri ardına ödünç veriyordu. Korkusundan kaynaklanmış olan ateşi geçmiş, dahası inanılmayacak ölçüde düşmüştü Don Abbondio’nun; o sırada derin derin düşündüğü ve üzerinde varsayımlar yürütmekten vazgeçmediği şey, iki yıl önce Milano Katedrali’nde Aziz Carlo adına çok abartılarak okunmuş ve insanların büyük bir hayranlıkla dinlemiş olduğu bir methiyeydi. Aziz, bilime olan sevgisi yüzünden Arşimed’le kıyaslanıyordu. Buraya kadar Don Abbondio’nun takıldığı bir şey yoktu; çünkü Arşimed öyle merak uyandıran araştırmalar yapmış ve kendinden öyle çok söz ettirmiştir ki, onunla ilgili bir şeyler bilmek için çok derin bir bilgiye gereksinim yoktu. Ama Arşimed’den sonra vaiz onu, Carneade ile kıyaslıyordu ve bu noktada okur takılıp kalıyordu.

Tam o anda Perpetua, Tonio'nun geldiğini haber vermek için girdi. Doğal olarak Don Abbondio da:

“Bu saatte mi?” dedi.

“Ne yapacaksınız? Düşüncesiz adamlar. Ama hemen şimdi almazsanız...”

“Doğru, eğer şimdi almazsam, kim bilir ne zaman gelirler bir daha... İçeri alın... O olduğundan emin misiniz? İyi baktınız mı; Tonio mu gelen?”

“Gözüm kör mü!” dedi Perpetua ve aşağıya indi; kapıyı açtı.

“Neredesiniz?” diye sordu. Tonio göründü, aynı anda Agnese de öne çıkıp Perpetua'yı adıyla selamladı. Perpetua:

“İyi akşamlar, Agnese, bu saatte nereden böyle?”

Agnese, yakın bir köyün adını söyleyerek:

“...’den geliyorum. Biliyor musunuz... Aslında buradan geçmeyecektim de sizin için geçtim,” dedi.

“Aaa, hayırdır?” diye sordu Perpetua ve iki kardeşe dönerek, “Girin, ben de geliyorum,” dedi.

“Çünkü,” dedi Agnese, “olayları bilmeden konuşan kadınlardan biri... İnanmayacaksınız, sizin Beppe Suolavecchia ve Anselmo Lunghigna ile, sizi istemedikleri için evlenmediğinizi iddia ediyordu. Ben de, onların ikisini de reddedenin siz olduğunuzu savundum...”

“Elbette. Ah yalancı kadın! Koca yalancı! Kimmiş o?”

“Bana bunu sormayın, onu zor durumda bırakmak istemem.”

“Söyleyin bana, söylemek zorundasınız. Ah yalancı kadın!”

“Yeter... Keşke ben de hikâyenin aslını bilmiş olsaydım. Söylediklerinizi yalanlayabilirdim.”

“Bakın, eğer bu şekilde uyduruyorlarsa!” diye haykırdı Perpetua ve hemen devam etti: “Beppe’ye gelince herkes biliyor, herkes gördü... Aa, Tonio, kapıyı kapatın ve hemen çıkın, geliyorum.” Tonio içinden, “Tamam,” dedi ve Perpetua ateşli konuşmasına devam etti.

Don Abbondio'nun evinin önündeki iki küçük evin arasından geçen ve bu evlerin bitiminde bir alana dönen küçük bir sokak başlıyordu. Agnese daha rahat konuşmak için biraz kenara çekilmek istiyormuş gibi oraya yöneldi ve arkasından da Perpetua.

Evin arkasına döndüklerinde ve Don Abbondio'nun evinin önünde olup bitenin görülemeyeceği bir yere geldiklerinde Agnese sert bir şekilde öksürdü. Bu işaretti; Renzo bunu duydu, Lucia'nın kolunu sıkarak onu yüreklendirdi ve ikisi de ayaklarının ucunda, duvarı sıyrarak sessiz sessiz ön tarafa geldiler; kapıya ulaştılar ve onu yavaş yavaş ittiler; sessizce ve eğilerek iki kardeşin onları bekledikleri antreye girdiler. Renzo yeniden kapıyı yavaşça kapattı ve dördü birden, teki bile gürültü yapmadan, merdivenlerden yukarı çıktılar. Sahanlığa vardıklarında iki kardeş merdivenin yanındaki odanın kapısına yaklaştılar, nişanlılar duvarın dibinde birbirlerine sarıldılar.

“Tanrı’ya şükür,” dedi Tonio net bir sesle.

“Aa, Tonio? Girin,” dedi içerideki ses.

Tonio kapıyı, kendisinin ve kardeşinin sırayla geçebileceği kadar açtı. O aralıktan aniden çıkan ve merdiven sahanlığının döşemesini aydınlatan ışık çizgisi, fark edildiğini sanan Lucia’yı titretti. Kardeşler girince, Tonio kapıya doğru geri çekildi. Nişanlılar karanlıkta kulaklarını açıp nefeslerini tutarak kıpırdamadan durdular. En fazla gürültü Lucia'nın zavallı yüreğinin çarpıntısından geliyordu.

Söylediğimiz gibi, Don Abbondio başında yüzünü çevreleyen eski bir takkeyle, küçük bir lambanın zayıf ışığında, yıpranmış bir İspanyol örtüsüyle kaplı eski bir koltukta oturuyordu. Hepsi beyazlaşmış ve o esmer, kırıxık yüze yayılmış iki gür kaş, gür bir bıyık, gür bir keçi sakalı, takkeden fırlamış iki gür saç tutamı, ay ışığında bir uçurumdan sarkmış, üzeri karla kaplı çalılara benzetilebilirdi.

Gözlüğünü çıkarıp kitabının arasına koyarken, “Ah, ah,” diye selamladı.

“Saygıdeğer efendimiz geç geldiğimi söyleyecekler,” dedi Tonio, Gervaso'nun kendisinden daha gülünç bir biçimde yaptığı gibi eğilerek.

“Tabii ki geç, her bakımdan geç. Hasta olduğumu bilmiyor musunuz?”

“Ah! Bağışlayın!”

“Duymuşsunuzdur; hastayım ve ne zaman dışarı çıkacağımı bilmiyorum... Ama neden şu... oğlanı arkanıza taktınız ki?”

“Öylesine, eşlik etmesini istedim, saygıdeğer efendimiz.”

“Peki, görelim.”

“Yirmi beş yeni gümüş para, şu at üzerinde Aziz Ambrogio bas-kılı olanlardan,” dedi Tonio, cebinden bir kese çıkararak.

“Görelim,” diye yineledi Don Abbondio ve keseyi alarak, gözlü-ğünü tekrar taktı, keseyi açtı, paraları çıkardı, saydı, evirip çevir-di, kusur bulamadı.

“Şimdi, saygıdeğer efendimiz, Tecla’nın kolyesini bana geri ve-receksiniz.”

“Haklısın,” dedi Don Abbondio; sonra bir dolaba doğru gitti, ce-binden bir anahtar çıkardı ve seyircilerden uzak tutmak istercesine etrafına bakarak kapakların birini açtı, açıklığı vücuduyla kapadı, bakmak için kafasını, kolyeyi almak için kolunu içeri soktu; aldı, dolabı kapattı, “Tamam mı?” diyerek onu Tonio’ya verdi.

“Şimdi, sıra beyazın üstüne siyah koymaya geldi.”

“Bu da mı?” dedi Don Abbondio: Şunlara bak; her şeyi biliyor-lar ha! İnsanlar birbirlerine güvenmiyorlar artık! Bana güvenmi-yor musunuz?

“Nasıl, efendimiz? Size güvenmemek mi! Haksızlık ediyorsu-nuz! Ama adım bir kere defterinizin borç hanesine yazılmış, bu nedenle, madem ki bir kez yazma zahmetini gösterdiniz, işte böy-le... Ölümlü dünya...”

Don Abbondio: “Peki, peki,” diye kesti ve homurdanarak masa-nın çekmecesini çekti, kâğıt, kalem ve mürekkep hokkasını çıkar-dı ve kalemden çıkan sözcükleri yavaş yavaş, yüksek sesle tekrar-layarak yazmaya koyuldu. Bu sırada Tonio ve onun işaretiyle Ger-vaso, yazıyı yazanın kapıyı görmesini engelleyecek biçimde ma-sanın önünde dikildiler ve dışarıdakilere girmeleri için işaret ver-diklerinde ayaklarının çıkaracağı gürültüyü anlaşılmaz hale getir-mek için sanki can sıkıntısındanmış gibi ayaklarını döşemeye sür-tüp duruyorlardı. Yazısına dalmış olan Don Abbondio’nun dikka-tini hiçbir şey çekmemiştir. Tonio ve Gervaso ayaklarını döşemeye sür-tüp ses çıkartırlarken, Renzo o anda tüm varlığıyla titreyen Lu-cia’yı peşinden sürükleyerek ilerledi ve onu yüreklendirmek için kolunu sıktı. Yoksa tek başına içeri girecek hali kalmamıştı. Yavaş yavaş, nefeslerini tutarak ayaklarının ucunda girdiler ve iki karde-

şin arkasına saklandılar. Bu arada yazmayı bitirmiş olan Don Abbondio gözlerini kâğıttan kaldırmadan, dikkatle tekrar okudu; “Şimdi memnun musunuz?” diyerek kâğıdı dörde katladı ve başını kaldırıp bir eliyle gözlüğünü çıkartırken, diğeriyle kâğıdı Tonio’ya verdi. Tonio, kâğıdı almak için elini uzatırken kenara çekildi; Gervaso da onun işaretiyle diğer tarafa; sanki bir sahnenin perdesi açılmış oyuncular ortaya çıkmış gibi Renzo ve Lucia göründüler. Don Abbondio önce hayal meyal, sonra net bir şekilde gördü, ürktü, şaşırdı, öfkelenildi, düşündü ve bir çözüm buldu. Tüm bunlar; Renzo, “Saygıdeğer efendim, bu tanıkların huzurunda, bu benim karımdır,” demeye başladığı anda oldu. Daha konuşmasını bitirmemişti ki, kâğıdı elinden düşen Don Abbondio sol eliyle gaz lambasını tuttu ve kaldırdı; sağ eliyle masanın örtüsünü kavradı, kitabı, kâğıdı, hokkayı ve toz kutusunu yere düşürerek, öfkeyle kendine doğru çekti ve sandalyeyle masanın arasından sıçrayarak Lucia’ya yaklaştı. Zavallı kız, ince ve o anda titreyen sesiyle tam, “Ve bu da...” derken, Don Abbondio resmî cümleyi tamamen söylemesini engellemek için örtüyü onun başına attı. Hemen, diğer elinde tutmakta olduğu lambayı bırakarak, o elini de örtüyü, onu boğarcasına sarmak için kullandı; bu sırada avazı çıktığı kadar da bağırdı:

“Perpetua! Perpetua! İmdat! İmdat!”

Döşemede sönmekte olan fitilli lamba Lucia’nın üzerine zayıf bir ışık gönderiyordu. Lucia kendini tamamen yitirmişti; toparlanmaya yeltenmiyordu bile. Yontucunun, üzerine ıslak bir örtü attığı, kireçten yapılmış bir heykele benziyordu. Tüm ışık kaybolduğunda, Don Abbondio zavallı kızcağızla uğraşmayı bırakarak, el yordamıyla bir arka odaya açılan kapıyı aramaya gitti, onu buldu, bu arada:

“Perpetua! İmdat! İmdat! Dışarı dışarı!” diye bağırmaya devam ederek içeriye kapandı. Diğer odada her şey karmakarışık. Renzo, kör bir sinek gibi elleriyle kendisine karanlıkta yol açarken Don Abbondio’yu durdurmaya çalışıyor ve “Aç! Aç! Yaygara yapma!” diye bağırarak kapıya vuruyordu. Lucia, Renzo’yu o cılız sesiyle çağırıyor ve yalvararak, “Gidelim, Tanrı aşkına gidelim,” diyordu. Tonio, makbuzunu ele geçirebilmek için yerde emekleye-

rek elleriyle döşemeyi yokluyordu. Korkuya kapılmış olan Gervaso kurtulmak için merdivenin kapısını arayarak bağılıyor ve zıplıyordu.

Bu karışıklığın ortasında, bir dakika oturup düşünmekten kendimizi alamıyoruz. Başkasının evinde gizlice ortaya çıkıp, ev sahibini bir odada hapsederek bağırip çağıran Renzo tam bir zorba gibi görünüyordu; oysa zorba değil kurbandı. Başına gelecekleri oturmuş sakın sakın beklerken, böyle bir olayla karşılaşmış olmaktan şaşkın, kaçıp kurtulmaya çalışan Don Abbondio kurban gibi görünüyordu; aslında üçkâğıtçının ta kendisiydi. Dünya böyle işte... Yani, 17. yüzyılda da böyleydi.

Odada hapis kaldığını anlayan Don Abbondio, düşmanın vazgeçmediğini görünce, kilisenin avlusuna bakan bir camı açtı ve “İmdat! İmdat!” diye bağırmaya başladı. Ay ısıllı ısıldı. Kilisenin ve uç kısımdaki çan kulesinin sivri ve uzun gölgesi, avlunun otlı ve parlak zeminine koyu ve belirgin bir gölge gibi uzanıyordu. Her şey, sanki gündüzümüşçesine ayırt edilebiliyordu. Ama görünebilen yere dek canlı bir nesneden eser yoktu. Papazın evinin karşısında kilisenin yan duvarına bitişik küçücük bir evde zangoç kalıyordu. Bu ani gürültüye uyanan zangoç oldu; sıçradı, aceleyle yataktan indi, pencerenin bir kanadını açtı, kafasını dışarı çıkardı ve “Ne var? N’oluyor?” diye sordu.

Don Abbondio, “Koşun Ambrogio! İmdat, evde birileri var,” diye bağırdı.

“Hemen geliyorum,” dedi diğeri; kafasını geri çekti, pencereyi kapattı ve yarı uykulu, dahası yarı şaşkın, kendisini söz konusu çatışmanın içine sokmadan, kendisinden istenenden daha fazlasını verebilmek için ayaküstü bir çare buldu. Yatağın üzerinde tuttuğu uzun kilodunu kaptığı gibi bayram şapkası gibi kolunun altına sıkıştırdı ve tahta bir merdivenden yuvarlana yuvarlana inerek çan kulesine koştu. İki çandan en büyük olanın ipine asıldı ve felaket haberi verecek tarzda çalmaya başladı.

Dan, dan, dan, dan... Köylüler uykularından sıçradılar; samanlıktaki gençler ne oluyor diye kulak kesildiler, ayağa fırladılar.

“Ne var? Ne var? N’oluyor? Çan çalışıyor! Yangın mı var? Hırsız mı? Yoksa eşkıyalar mı bastı?”

Çoğu kadın kocasını engelliyor, onlara yerinden kıpırdamaması, boş verip aldırmaması için yalvarıyordu. Kimi erkekler kalkıp pencereye çıktılar. Üşengeçler eşlerini kırmak istemiyorcasına geri döndüler. En meraklıları ve en cesurları gürültüye koşmak için dirgen ve av tüfeklerini almaya indiler; kimileri de olaylara seyirci kaldı.

Ama bu kişiler uyanıp da daha ne olduğunu anlayıncaya kadar, o gece hiç yatak yüzü görmemiş, üzerilerindeki giysilerle dimdik ayakta olanlar herkesten önce çan seslerini duymuşlardı. Bir yanda korumalar, bir yanda Agnese ve Perpetua. İlk önce onları evde ve lokantada bıraktığımızdan beri neler yaptıklarından kısaca söz edeceğiz. Bu üçü, bütün kapıların kapalı ve caddenin boş olduğunu gördüklerinde, geç kaldıklarını fark etmişçesine ve hemen eve gitmek istediklerini söyleyerek hızla çıktılar; herkesin çekilip çekilmediğini görmek için köyü kolaçan ettiler; hiçbir canlıya rastlamadılar, en ufak bir çıtırtı bile duymadılar. Usul usul bizim zavallı evin önünden de geçtiler. İçlerinde en sessiz olanı oydu, çünkü içeride kimse yoktu. Hemen karargaha dönüp Bay Griso'ya gördüklerini rapor ettiler. O da hemen, başına bir şapka, üstüne muşambadan yapılmış üzeri istiridye kabuğu desenli bir pelerin giydi; eline bir seyyah değneği aldı ve: "Efendi efendi gidelim!" dedi "Emirlere uyun!" Biri önden, diğerleri arkadan yürüdüler; bizim küçük birliğin uzaklaştığı yolun tam karşısındaki yoldan kısa bir sürede küçük eve vardılar. Her iki ekip de iş bitirmek üzere yola çıkmış oldular. Griso, takımı birkaç adım uzakta durdurdu, araştırma için yalnız başına öne çıktı ve dışarıdan evi sakın ve sessiz görünce, o yaratıklardan iki tanesini çağırdı; onlara avlu duvarının üstünden içeri girmelerini, sabahleyin gözüne ilişen gür yapraklı incir ağacının arkasında bir köşeye saklanmaları emrini verdi. Böyle yaptıktan sonra, gün ağarıncaya kadar sığınak arayan, yolunu kaybetmiş bir yolcu tavrıyla, yavaş yavaş kapıyı çaldı. Kimse yanıt vermedi; daha sert bir biçimde çaldı; çıt yoktu. O zaman, üçüncü haydutu çağırdı, girişin ve çıkış yolunun serbest kalması için kapı sürgüsünü söküp atma emriyle onu da diğer ikisi gibi avluya indirdi. Her şey büyük bir dikkat ve ustalıkla uygulandı. Diğerlerini çağırmaya gitti ve kendisiyle beraber içeri soktu; saklanmaları için

öncekilerin yanına gönderdi. Sokak kapısını yavaş yavaş kapattı ve iki nöbetçi dikti oraya. Ardından doğruca evin avlu kapısına gitti. Onu da çaldı ve bekledi. Bir süre bekledi. Yavaşça o kapının da kilidini söküp çıkardı; içeriden hiç kimse, “Kim var orada?” demedi; o zaman incir ağacının altındaki ikisini, “Hişt!” diye çağırdı. Onlarla, sabah yüzüzlük edip o bir parça ekmeği dilendiği zemin kattaki odaya girdi. Cebinden kav ve çakmak çıkardı, küçük bir gaz lambası yaktı, kimsenin olmadığından emin olmak için daha içteki bir odaya girdi. Kimse yoktu. Geri döndü, merdiven kapısına gitti, baktı, kulağını kapıya dayadı, kimsecikler yoktu. Diğer iki nöbetçiye zemin katta bıraktı. Korumalardan birini, Bergamo köylülerinden olan Grignapoco’yu yanına çağırdı. Görevi sadece tehdit etmek, susturmak, emretmek ve Agnese’ye bu işin o taraftan yapıldığına inandırabilmek için ikna edici konuşmaktı. Yanında o, arkasında diğerleri, Griso; gıcırıyor diye basamaklara, gürültü yapıyorlar diye serserilerin attığı her adıma içinden küfrederek yukarı çıktı. Sonunda tavan arasındaydı. Burada tavşan yatıyordu. İlk odaya açılan kapıyı hafifçe itti; kapı açıldı; aralıktan baktı, karanlıktı. İçeride horlayan, soluk alan, kıpırdayan biri var mı diye kapıyı dinledi; ses yoktu. İlerledi, görünmeden görebilmek için lambayı yüzünün önüne getirdi, kapıyı ardına kadar açtı, önünde bir yatak gördü. Çok yakınındaydı. Yatak toplanmış, karyolanın baş tarafında duruyordu. Anlam veremediğini gösteren bir işaret yaptı. Arkadaşlarına dönerek kendisini izlemelerini, öteki odaya bakmaya gideceğini işaret etti. Aynı şeyleri o odada yaptı. Ardından, “Bakın hele! Köstebek mi var içimizde?” dedi.

Hepsi, çok da dikkat göstermeden, her yeri aramaya başladılar; evi altüst ettiler. Onlar bu işleri yaparken, sokak kapısında nöbet tutan ikisi, hızla yaklaşan, acele eden birinin ayak seslerini duydu; her kimse doğruca geçer diye düşündüler; sessiz kaldılar ve bu arada dikkat kesildiler. Ayak sesi tam kapının önünde kesildi. Koşarak gelen, Peder Cristoforo’nun, bildiğiniz nedenden ötürü kadınlara, evden kaçmaları ve manastıra sığınmaları haberini iletme üzere gönderdiği Menico’ydu. Kapıyı çalmak için sürgünün kolunu tuttuğunda çivileri sökülmiş ve kilitsiz olarak elinde sallandığını duyumsadı.

“Bu da ne?” diye düşündü, korkuyla kapıyı itti; kapı açıldı. Menico, büyük bir kuşkuyla tek ayağını içeri atar atmaz birden kollarından yakalandığını duyumsadı; biri sağında diğeri solunda, tehdit edici bir tonla, “Sus, yoksa ölürsün!” diyen, alçaktan konuşan iki ses duydu. O ise bir çığlık attı: Haydutlardan biri eliyle ağzını kapadı; diğeri onu korkutmak için bir bıçak çıkardı. Çocuk bir yaprak gibi titriyordu; tekrar bağırmaya kalkışmadı; ama birdenbire onun yerine ve bambaşka bir tonda, çanın o ilk tokmak sesi ve ardından ötekileri duyulmaya başlandı. Bir Milano atasözü vardır: “Ateş olmayan yerden duman çıkmaz,” der. Tüm haydutlara, her tokmak vuruşunda kendi adı, soyadı ve sanı söyleniyormuş gibi geliyordu. O anda Menico’nun ellerini bırakıp, ağzını açtılar, birbirlerine baktılar, takımın başının bulunduğu yere koştular. Menico tabana kuvvet çan kulesine doğru koşmaya başladı. Orada birilerini bulacağını düşünüyordu. O korkunç tokmak, evi didik didik arayan haydutlarda da aynı etkiyi yaptı. Afalladılar, allak bullak oldular, sinirlendiler. Her biri kapıya ulaşmanın en kısa yolunu aradı. Hepsi tehlikeyi göğüslemeye alışık, deneyimli haydutlar olmalarına karşın daha kendilerine ulaşmadan, dahası belli belirsiz bir tehlikenin karşısında bile serinkanlı olamıyorlardı. Onları bir arada tutabilmek için Griso’nun yetkesi gerekliydi. Bir oraya bir buraya koşup, birini dişleriyle yakalayıp sürüye çeken; ötekini burnuyla iten, o anda yoldan çıkan birine havlayan, koyun sürüsünü koruyan bir köpek gibi, onlardan birini tam eşiğe basarken yakaladı ve geri çekti; diğer taraftan kaçan ikisini de elindeki değnekle geri kovalayıp sürüye kattı. Nereye olduğunu bilmeden bir oraya bir buraya koşan diğerlerine de bağırdı; o kadar ki hepsini avluda topladı.

“Çabuk, çabuk! Silahları çekin, bıçakları hazırda tutun, hep beraber ve şimdi gidiyoruz. İşte böyle. Eğer birlik olursak, kimin gücü bize yeter, budalalar? Ama teker teker yakalanırsak, canımıza okurlar. Rezalet! Benim arkamdan gelin, hep birlikte,” dedi. Bu kısa söylevden sonra, önüne döndü ve ilk o dışarı çıktı. Ev, daha önce de dediğimiz gibi, köyün sonundaydı; Griso köyün dışına çıkan yolda yürümeye başladı ve diğerleri de sırayla arkasından gittiler.

Bırakalım onlar gidedursunlar, biz bir adım geriye, o küçük sokakta bıraktığımız Agnese ve Perpetua’ya dönelim. Agnese, diğ-

rini Don Abbondio'nun evinden olabildiğince uzaklaştırmaya çalışmıştı ve belli bir noktaya kadar her şey iyi gitti. Ancak birden, hizmetçi kapının açık kaldığını anımsadı ve geri dönmek istedi. Söyleyecek şey de kalmamıştı. Agnese, onda kuşku uyandırmamak için onunla dönmek ve arkasından gitmek zorunda kalmıştı. Gene de, sarpa sarmış bu evlilikleri konusunda iyice sinirlendiğini gördükçe, onu oyalamaya çalışıyordu. Onu dinliyormuş gibi görünüyor, ilgili görünmek ya da konuyu yeniden açabilmek için, "Elbette, şimdi anlıyorum. Çok iyi olmuş, çok açık. Ya sonra? Ya o? Ya siz?" diyordu. Ancak bu arada kendi kendine alıp veriyordu. "Bu saatte çıkmışlar mıdır? Yoksa daha içerideler mi? Üçümüz de aptalın tekiyiz; olay sonuca ulaşınca bana haber verecek bir işaret belirlemedik! Hiç de kolay olmadı! Ama kotardık galiba! Perpetua'yı biraz daha oyalamam gerekiyor anlaşılan!" Kimi zaman yürüyerek, kimi zaman durarak nerdeyse Don Abbondio'nun evine varmışlardı. Ne var ki, ev henüz dönemeçten ötürü görünmüyordu. Perpetua yaşam öyküsünün önemli bir dönüm noktasına geldiğinde kendiliğinden, ayrımında olmadan durmuştu. Tam o sırada birdenbire, gecenin derin sessizliğinde, havanın hareketsiz boşluğunda, yukarıdan Don Abbondio'nun o canhıraş cıılgılığı duyuldu.

"İmdat! İmdat!"

Perpetua, "Tanrı aşkına! Neydi o?" diye bağırdı ve koşmak istedi. Agnese onu eteğinden çekerek, "Ne var? Ne var, n'oluyor?" dedi. Diğerlerinden kurtularak, "Tanrı aşkına! Duymadınız mı?" diye sordu. Agnese onu bir kolundan tutarak, "Ne var? Ne var, n'oluyor?" diye tekrarladı. Perpetua ondan kurtulabilmek için onu geri iterek, "Şeytan kadın!" diye haykırdı. Agnese de "Tanrı aşkına!" diye bağıırıp diğerlerinin ardından koşarak gitti. Daha yeni koşmaya başlamışlardı ki, çan sesleri duyulmaya başladı. Bir, iki, üç ve sonrası, çan sesleri mahmuz etkisi yapmıştı. Perpetua oraya diğerlerinden bir dakika önce varmıştı; kapıyı itmek isterken, kapı içeriden ardına kadar açılmıştı; karanlıkta merdiveni bulup koşar adım aşağı inmiş ve o kulak tırmalayan çan sesini duyarak, gelen tehlike-den kurtulabilmek için aceleyle koşan Tonio, Gervaso, Renzo ve Lucia ile eşikte karşılaşmıştı.

Perpetua, ona sinirlice yanıt veren ve hemen oradan uzaklaşmak isteyen kardeşlere kuşkuyla, “Ne var? Ne var, n’oluyor?” diye sordu. Diğer çifti görünce de “Ya siz? Nasıl! Siz burada ne arıyorsunuz?” diye sordu. Ama onlar yanıt vermeden çıktılar. Perpetua yardıma en çok gereksinim duyulan yere koşmak için başka soru sormadı, aceleyle antreye girdi ve karanlıkta elinden geldiğince merdivene doğru koştu.

Nişanlılar, nişanlı olarak kalmış, soluk soluğa gelen Agnese’nin önüne çıkmışlardı.

“Ah! Buradasınız!” dedi sözcükleri zar zor söyleyerek. “Nasıl gitti? Eve gidelim! Bu çan sesleri de ne?”

Renzo, “Eve, eve, kimseler gelmeden,” diyordu. Yola çıktılar; ama Menico koşarak geldi, onları tanıdı, durdurdu ve titreyerek soluk soluğa:

“Nereye gidiyorsunuz? Geriye, geriye! Buradan doğru manastıra!”

“Sen misin...” diye başlıyordu ki Agnese.

“Daha ne var?” diye sordu Renzo. Lucia oldukça şaşkın, susuyor ve titriyordu.

“Evinizi şeytanlar basmış,” dedi Menico. “Onları gördüm ben. Beni öldürmek istediler. Bunu Peder Cristoforo söyledi ve Renzo, sizin de hemen gelmenizi söyledi. Sonra onları gördüm. Şükürler olsun ki, hepinizi burada buldum. Dışarı çıkalım, size her şeyi anlatacağım.”

Aralarında en çok kendinde olan Renzo, insanlar yardıma koşmadan, oraya ya da buraya, bir yerlere sığınmak, hemen kaçmak gerektiğini düşündü; en güvenlisi de Menico’nun önerdiğini, yani yüreği ağzında birinin önerisini yerine getirmektir. Yol boyunca, tehlikeden uzaklaşınca, çocuktan daha net bir açıklama istenebilirdi. Ona “Önden yürü,” kadınlara da, “Onunla gidelim,” dedi. Döndüler, hızla kiliseye doğru yürüdüler, Tanrı’ya şükür, henüz hiçbir canlının görünmediği avluyu geçtiler; önce Don Abbondio’nun eviyle kilise arasında bir sokağa, sonra da bir çitte gördükleri ilk delikten tarlalara giden yola girdiler.

Daha belki de elli adım atmamışlardı ki, insanlar yardım etmek için alana koşmaya başladılar, sayıları her dakika artıyordu. Her-

kes birbirinin yüzüne bakıyordu. Soracak soru çok ama yanıt verecek kimse yoktu. İlk gelenler, kilisenin kapısına koştular, kapalıydı. Dışarıya, çan kulesine koştular; bunlardan biri, ağzını bir tür çıkış deliği olan küçük bir pencereye dayayarak, “İçeride kimse var mı?” diye bağırdı. Ambrogio tanıdık bir ses duyunca çanın ipini bıraktı; halkın yardıma koştuğu, çıkardığı uğultudan belli olunca, “Bir dakika, geliyorum,” diye yanıtladı. Koltuğunun altındaki zangoç giysisini aceleyle giydi, iç taraftan kilisenin kapısına geldi ve kapıyı açtı.

“Bütün bu kalabalık da ne? Ne var? Nerede? Kim?”

“Ne demek kim?” dedi Ambrogio, bir eliyle kapı tokmağını, diğeriyle hemen giyiverdiği giysisinin eteğinden tutarak, “Nasıl? Bilmiyor musunuz? Efendimizin evinde haydutlar var. Korkmayın, evlatlarım. Yetişin!” Herkes o eve doğru döndü, kalabalığa yaklaştı, yukarı bakarak kulaklarını dikti, sessiz kaldı. Kimileri kapının olduğu tarafa koştular; kapalıydı, zorlanmış gibi de görünmüyordu. Onlar da yukarı baktılar; açık bir pencere de yoktu; hiçbir ses duyulmuyordu.

“İçeride kimse var mı? Hey, hey! Efendimiz! Efendimiz!”

Evi basanların kaçtığını henüz fark etmişti Don Abbondio, pencereden içeri çekildi ve onu o karışıklıkta yalnız bırakan Perpetua’yla alçak sesle kavga ederken, pencereyi kapatıyordu. Halkın kendisini çağırdığını duyunca tekrar pencereye çıktı; bu büyük kalabalığı görünce yardım istediği için pişman oldu. Elli kişi aynı anda bağıırıyordu:

“Ne oldu? Size ne yaptılar? Kimdi onlar? Neredeler?”

“Artık kimse yok. Size teşekkür ederim: Artık evinize dönün.”

“Ama kimdi? Nereye gittiler? Ne oldu?”

“Kötü insanlar, geceleri dolaşan insanlar; ama kaçtılar. Evinize dönün. Artık bir şey yok. Başka zaman, evlatlarım. İyi yürekliliğinizden dolayı teşekkür ederim.” Bunu söyleyip geri çekildi, pencereyi kapattı. O zaman, kimileri homurdanmaya, kimileri şarkı söylemeye, kimileri de şenlik yapmaya başlamışlardı. Tam o sırada birisi soluk soluğa gelip zar zor bir şeyler anlatmaya başlamıştı ki, kimileri birbirlerine sarılmış gidiyorlardı. Bu son gelen adam bizimkilerin evinin tam karşısında oturan adamdı. Gürültü yüzünden

pencereye çıkmış, avluda, Griso'nun kaçışmaya çalışan adamlarını durdurmaya ve bir araya toplamaya çalıştığını, korumaların yarattığı karmaşayı görmüştü. Yeniden soluk aldığı anda bağırdı:

“Siz burada ne yapıyorsunuz, ey ahali? Şeytan burada değil; caddenin sonunda, Agnese Mondella'nın evinde. Silahlı kişiler içerideler; birilerini temizlemek istiyor gibi bir halleri var. Kim bilir neler geçiyor kafalarından?”

“Ne? Ne? Ne?” diye kalabalıktan bir uğultu duyuldu. “Yürüyün, gidelim, bakalım kaç kişiler. Biz ne kadarız? Kim onlar? Başkan! Başkan!”

“Buradayım... buradayım ama bana yardım gerek, beni dinleyin! Zangoç nerede? Çan çalın, çan çalın. Hemen biri Lecco'ya yardım çağırmaya gitsin: Hepiniz buraya gelin...” Kimi yardıma koşar, kimi insanların arasında debelenirken bir başkası insanları oradan aceleyle ayrılırken görünce, “Koşun, ey ahali; hırsızlar ya da eşkıyalar birlikte kaçıyorlar; köyün dışındalar. Hücum! Hücum!”

Bu çağrıyla başkanın emirlerini beklemeden, hep beraber dağınık halde caddeden aşağı hareketlendiler; kalabalık yavaş yavaş ilerledi, kendini ilerlemeye bırakmış öncülerden biri adımlarını yavaşlatıp hücum birliğinin içine girdi. Sondakiler öndekileri itiyorlardı. Kalabalık sonunda belirlenen yere ulaştı. Istilanın izleri yeni ve belirgindi: Kapı ardına dek açılmış, kilit sökülmüştü; ama istilacılar yok olmuşlardı. Avluya girdiler; dış kapıya gittiler; o da açılmış ve sökülmüştü: “Agnese! Lucia! İnsan avcıları! Stefano uydurmuş olmalı.” “Hayır, hayır, onu Carlandrea da görmüş.” “Hey!” “Agnese! Lucia!” “Kimse yanıt vermiyor.” “Onları kaçırmışlar.” “Onları kaçırmışlar.” Aralarında seslerini yükselterek, kaçırانları izlemeyi önerenler de vardı; çünkü bu bir rezaletti ve şahinin ıssız bir harmandan civcivleri kaptığı gibi her önüne gelen köyden kadın kaçırabilirse bu, köy için bir utanç kaynağı olurdu. Yeni kalabalık daha gürültülüydü; ama kim olduğu hiçbir zaman bilinmeyen biri, Agnese ve Lucia'nın bir evde güvende olduklarını bağırdı. Ses hızla yayıldı ve herkes buna inandı. Kaçıranların yakalanmasından daha fazla söz edilmedi; herkes evine gidince kalabalık dağıldı. Bir fısıltı, bir çıtırtı kapıların kapanma ve açılma sesleri, lambaların yanıp sönmesi, kadınların camlardan sorduğu sorular, sokaktan gelen yanıt-

lar... Köy sessizliğe gömüldüğünde, konuşmalar evlerde sürdü; sabah yeniden başlamak üzere konuşmalar esneyen insanların ağızlarında son buldu. Konuşulacak başka bir şey kalmamıştı; bir şey hariç: Aynı sabah, başkan, dirseğini toprağa sapladığı küreğin sapına, çenesini bir eline ve bir ayağını küreğin ucuna dayamış, tarlasının ortasında durmuş, geçen gecenin hesabını yapıyor, ne yapması gerektiği konusunda alıp veriyordu. Frankların ilk soyundan iki kral gibi saçları olan, ayrıca beş gün önce Don Abbondio'ya meydan okuyanlar değildi ama onlara çok benzeyen iki güçlü ve gözü pek adamın kendisine doğru geldiğini gördü. Bunlar, ortalığı velveleye vermemesini; olayı yargıya yansıtmasını; dikkat etmesini; olur da bir şey sorulursa, gördüklerini anlatmamasını; gevezelik etmemesini ve halkı dedikoduya kışkırtmamasını söylediler.

Bizim kaçaklar sessizce, hızla yürüyorlar; bir biri, bir öbürü onları izleyen var mı diye geri dönüp bakıyordu. Hepsi, kaçtıkları için katlandıkları yorgunluğun, kalp atışlarının, nikâhın ertelenmesinin, uğradıkları başarısızlığın ve önlerinde duran, ama ne olduğunu bilmedikleri tehlikenin sıkıntısını yaşıyorlardı. Dahası onları soluk soluğa bırakan, uzaklaştıkça daha zayıf ve boğuklaşan çan sesinin daha uğursuz, kasvetli gelmesiydi kulaklarına. Sonunda çan sesleri kesildi. Kaçaklar kimsenin olmadığı sessiz bir yere gelince adımlarını yavaşlattılar; soluk alarak sessizliği bozan, Renzo'ya işlerin nasıl gittiğini ve Menico'ya evdeki şeytanın ne olduğunu soran Agnese oldu. Renzo, kısaca üzücü hikâyeyi anlattı; sonra üçü birden çocuğa dönüp olayı daha ayrıntılı anlatmasını istediler. Maalesef çocuğun yaşadıkları Peder'in gönderdiği haberi doğruluyordu. Dinleyenler, Menico'nun söyleyebileceğinden çok daha fazlasını anladılar. Ortaya çıkan bu durum karşısında tüylerinin diken diken olduğunu duyumsadılar; üçü birden, aniden durup, korkarak birbirlerine baktılar; koruyucu bir melek olan çocuğun çektiği sıkıntıdan ve onları kurtarmak için atıldığı tehlikeden dolayı ona karşı duydukları sevgiyi göstermek, sessizce teşekkür etmek ve belki de ondan özür dilemek için ellerini onun başına ve omzuna koydular.

“Şimdi sizinkilerin seni daha fazla merak etmemeleri için eve dön,” dedi Agnese. Sözü verilmiş iki gümüş parayı anımsayarak cebinden dört tanesini çıkardı, ona verdi ve şöyle ekledi:

“Her şey bitti; Tanrı’ya, tekrar görüşmemiz için dua et...” Renzo ona yeni bir gümüş para verdi ve ona Pederle olan görüşme hakkında kimseye bir şey söylememesini sıkıca tembihledi. Lucia onu tekrar sevdi, onu sevgi dolu bir sesle uğurladı; duygulanan çocuk hepsine veda etti ve geri döndü. Onlar da, hepsi düşünceli, kadınlar önde, Renzo etrafı gözetlemek için arkada, tekrar yola koyuldular. Lucia annesinin koluna sımsıkı sarılmıştı; tarlalardan yürürken karşılaştıkları zorluklarda Renzo Lucia’ya destek olmak isterken, genç kadın, gencin yardımını ustalık ve incelikle uzaklaştırıyordu. Birkaç dakika sonra karısı olmayı beklerken, onunla baş başa kalmış, çok samimi bir birliktelik yaşamış olmaktan, bu kederli halinde bile utanç duyuyordu. Artık o düş, acı bir şekilde uçup gitmişti; çok ileri gitmiş olmaktan pişmanlık duyuyor ve titriyordu. Birçok nedenin yanı sıra titremesine neden olan bir etmen de bilerek yapılmış bir hatadan ötürü duyduğu bir utanç duygusundan değil, nedeni bilinmeyen bir utanç duygusundandı. Tıpkı karanlıkta titreyen ama niçin titrediğini bilmeyen çocuğun korkusuna benzer bir duyguydu onunki.

“Peki ya evimiz?” dedi birden Agnese. Ancak soru önemli olmasına karşın, kimse yanıtlamadı çünkü kimsenin memnun edici bir yanıtı yoktu. Sessizce yürümeye devam ettiler ve sonunda manastırın kilisesinin önündeki küçük alana çıktılar.

Renzo kapıya doğru gitti ve onu yavaş yavaş itti. Kapı açıldı ve ay, aralanan kapıdan girerek, orada beklemekte olan Peder Cristoforo’nun solgun yüzünü ve kır sakalını aydınlattı. Kimsenin eksik olmadığını görünce, “Tanrı’ya şükürler olsun,” dedi ve girmelerine işaret etti. Onun yanı başında başka bir rahip duruyordu; kilisenin laik zangocuydu; tehlikede olan zavallıları karşılamak için rica ve haklı gerekçelerle onu, kendisiyle birlikte uyanık kalmaya, kapıyı yarı açık bırakmaya ve nöbet tutmaya ikna etmişti. Laik birinden tehlikeli, kuraldışı, uygun olmayan bir hoşgörü beklemek Peder Cristoforo’nun yetkesinden ve aziz olarak ününden bir şey kaybettirmeyecekti ona. İçeri girince Peder Cristoforo kapıyı tekrar yavaş yavaş kapattı. Görevli daha fazla dayanamadı, Peder’i bir kenara çekerek kulağına şöyle fısıldadı:

“Ama Peder, Peder! Geceleyin... kilisede... kadınlarla... kapat-

mak... kurallar... ama Peder!” Olmaz diye kafasını sallıyordu. Bu sözcükleri zar zor söylerken, Peder Cristoforo, “Şuna bakın, eğer manastıra sığınan bir haydut olsaydı Rahip Fazio dünyada ona hiçbir zorluk çıkarmazdı, içeri alırdı; bir kurdun pençesinden kaçan zavallı bir masum söz konusu olunca...” Sonra bir hamlede Rahip Fazio’ya dönerek ve onun Latince anlamadığını unutarak, “*Omnia munda mundis*,”¹ dedi. Latince bilmediğini unutmuş olması sözlerinin etkili olmasını sağlamıştı. Eğer Peder, neden ve niçinleri sıralamaya kalksaydı, Rahip Fazio’nun gerekçeler öne sürmesi kaçınılmaz olacaktı. Kim bilir bu tartışma ne zaman son bulurdu. Ama, giz dolu bir anlamla yüklü, kararlı bir biçimde söylenmiş olan bu sözleri duyduğunda tüm kuşkularının çözümünün bu sözlerde saklı olduğunu düşündü. Sakinleşti ve “Tamam! Siz benden daha iyi bilirsiniz,” dedi.

“Bana güvenebilirsiniz,” dedi Peder Cristoforo; mihrabın önünde yanan lambanın zayıf ışığında endişeyle bekleyen diğerlerine yaklaştı ve, “Evlatlarım! Sizi büyük bir tehlikeden kurtardığı için Tanrı’ya şükredin. Belki de şu anda...” dedi. Onların kendisinden daha fazlasını bildiklerini hiç düşünmeden ve Menico’nun, haydutlar gelmeden onları evde sakın bir şekilde bulduğunu varsayarak küçük elçinin anlatmak istediği olayı açıklamaya başladı. Kimse onu düştüğü yanılgıyla ilgili uyarmadı; böyle bir insanı kandırmaktan gizli bir vicdan azabı duyan Lucia bile; ama bu gece aldatmaların ve kaçamakların gecesi idi.

“Bundan başka, bakın evlatlarım, bu köy sizin için güvenli değil. Biliyorum, burada doğdunuz; kimseye kötülük yapmadınız; ama Tanrı böyle istiyor. Tanrı sizi deniyor evlatlarım. Buna sabırla, inançla, kin ve öfke duymadan katlanın ve şimdi olan şey yüzünden ileride mutluluk duyacağınızdan emin olun. Şu ilk zaman için size bir sığınak bulmayı düşündüm. Çok yakında, umarım evinize sağ salim dönersiniz; sizin iyiliğiniz için Tanrı sizi koruyacaktır ve ben elbette, beni siz çok sevgili, dertli insanların hizmetine görevli olarak seçerek, bana gösterdiği lütufları kaybetmek için çok çalışacağım.” Kadınlara dönerek: Siz ...’de kalabilirsiniz. Orada, tehlikeden yeterince uzak olacaksınız ve aynı za-

1 (Lat.) Temiz yürekli için her şey temizdir.

manda evinizden çok fazla uzakta olmayacaksınız. Bizim manastırı arayın, nöbetçi Peder'i çağırın, ona bu mektubu verin. O sizin için diğer bir Peder Cristoforo olacaktır. Sen de Renzocuğum, öfkelenme ve başkalarının öfkesine neden olma! Bu mektubu, Milano'da Doğu Kapısı Manastırı'nda Peder Bonaventura da Lodi'ye götür. Sana babalık yapacak, seni koruyacak, sen burada mutlu mutlu yaşamaya dönünceye kadar sana yol gösterecek, iş bulacak. Gölün, Bione Ağzı'na yakın kıyısına gidin. Pescarenico'dan birkaç adım ötede bir akarsudur. Orada duran bir kayık göreceksiniz; 'kayık' parolasını kullanın; size kim için olduğu sorulacaktır; 'San Francesco,' diye yanıtlayın. Kayık sizi alacak, diğer kıyıya taşıyacak ve orada da sizi doğruca ...'ya kadar götürecektir bir araba bulacaksınız." Peder Cristoforo'nun, bu kısıtlı koşullarda nasıl böyle çabucak kara ve su taşıtlarını sağladığını soran olursa, 'aziz' unvanı verilmiş bir Kapusin rahibinin neler yapabileceğini bilmediğini göstermiş olur.

Geriye düşünülmesi gereken, sadece evlerin korunması kalıyordu. Peder onlara ait anahtarları alarak, Renzo ve Agnese'nin söyleyeceği kişilere verme görevini üstlendi. Agnese, kendisininkini cebinden çıkarırken, o anda evin açık olduğunu, içinde şeytanın olduğunu, korunacak neyin kalmış olabileceğini düşünerek derin bir iç çekti. Peder:

"Ayrılmadan önce, hep birlikte Tanrı'ya, bu yolculukta ve daima sizinle olsun diye; her şeyden çok size güç ve onun istediğini istemeniz için sevgi versin diye dua edelim," dedi. Böyle diyerek, kilisenin ortasında diz çöktü ve diğerleri de aynısını yaptılar. Birkaç dakika sessizce dua ettikten sonra, Peder, alçak ama net bir sesle, şu sözcükleri heceledi:

"Bizi bu noktaya getiren zavallı için sana yalvarıyoruz. Eğer senden onun için merhamet istemezsek, biz senin merhametine ulaşamayız. Onun buna gereksinimi var! Çektiğimiz acılarda tek avuntumuz senin yolunda olduğumuzdur. Biz, senin bize gösterdiğin yolda olduğumuz için acı çekerken de umutluyuz. Ama o! Senin düşmanın. Ah talihsiz adam! Seninle yarışıyor! Ona acı Tanrım. Onun yüreğine gir, onun dostun olmasını sağla; kendimiz için isteyeceğimiz her güzelliği ona ver."

Peder kalkınca, acelesi varmış gibi, “Haydi evlatlarım, kaybedecek zaman yok. Tanrı sizi korusun, melekleri sizinle olsun. Gidin,” dedi. Ayrırlarken, sözcüklerle anlatılamayan ama onlar olmadan da sergileyebildiği duyguları içinde değişken bir sesle, “İçimden bir ses çok yakında yeniden görüşeceğimizi söylüyor,” dedi. Elbette. Yüreğimiz, olacak şeylere ilişkin her zaman onu dinleyen kişiye söyleyecek bir şeyler bulur. Ama yürek neyi bilir ki? Yaşanmış olandan bir parça fazlasını. Peder Cristoforo yanıt beklemeden ayin odasına doğru gitti; yolcular kiliseden çıktılar ve Rhip Fazio da titrek sesiyle onlara veda ederek kapıyı kapadı.

Sessiz sessiz kendilerine söylenen kıyıya doğru yola çıktılar; kayığın hazır olduğunu gördüler, parolayı verdiler, bindiler. Kayıkçı, küreği kıyıya dayayarak oradan ayrıldı; sonra diğer küreği alıp iki koluyla küreklere asıldı, karşı kıyıya doğru gölü geçmeye başladı; göl pürüzsüz ve dümdüz duruyordu, eğer göğün ortasından sallanan ayın su üstünde hafifçe dalgalanması ve çalkalanması olmasaydı, devinimsizmiş gibi gelebilirdi insana. Yalnızca dalgaların kıyıya sessiz sessiz çarparak çıkardığı boğuk sesler, ardından köprünün ayaklarına vuran suların uzaktan gelen guruldaması ve eşit aralıklarla gölün mavi sularına dalıp çıkan ıslak küreklerin fısırtısı duyuluyordu. Kayığın arkasından bıraktığı izler bir araya toplanarak dalgalana dalgalana kıyıya doğru uzaklaşıyorlardı. Yolcular sessizce oturmuşlar, başlarını geri çevirmişler arkalarına bakıyorlardı. Dağlara, yer yer karanlıkta kalan ay ışığı altındaki köylere bakıyorlardı. Uzakta, evleri, kaleleri görüyorlardı. Don Rodrigo’nun sarayını ve hiçbir özelliği olmayan kulesini. Saray yamaçtaki evlerin üstünde, gecenin karanlığında, uyuyanlar arasında uyanık kalan ve cinayet tasarlayan bir katile benziyordu. Lucia sarayı görünce irkildi; bakışlarını yavaş yavaş aşağı, köye doğru indirdi. Köyün çıkışında evini gördü. Evin avlu duvarlarından yola taşan incir ağacının bir kucak dalını gördü; odasının penceresini bulguladı; kayığın kıç tarafında, oturduğu yerde, başını kollarına dayadı; uyuyormuş gibi yaptı ve sessiz sessiz ağladı.

Elveda, sudan biter gibi çıkıp göklere yükselen dağlar; aranızda büyümüş olanın bildiği, en yakınlarının yüzleri gibi unutamadığı alçaklı yüksekli tepeler; şırıltısını evdekilerin sesi gibi ayırım-

sayabildiği akarsular; bayır boyunca, otlayan koyun sürüleri gibi yayılmış ve beyaza çalan evler. Elveda. Aranızda büyümüş birinin sizden uzaklaşmak için attığı adım ne kadar da hüzün verici! Bir başka yerde şansını denemek umuduyla yurdundan ayrılan kişinin o anda düşünde kurduğu tüm varsılık hayalleri çirkinleşir. Karar verebilmiş olduğuna şaşırır; bir gün varsıl olarak döneceğini düşünmese, daha o anda geri döner. Ovada ilerledikçe, o tekdüze manzaradan bıkmış ve yorulmuş olan bakışlarını geri çeker; hava ona ağır ve boğucu gelir; hüzünlü ve dalgın dalgın gürültülü kentlere doğru yollanır; dip dibe evler, yollara açılan yollar soluğunu keser gibi olur; yabancının hayran hayran baktığı yapıların önünde dur durak bilmeyen sevdasıyla köyünün kırlarını, uzun zamandır göz koyduğu ve dağlarına varsıl olarak geri döndüğünde satın alacağı evi düşünür huzursuz yüreğiyle.

Ya şu gurbeti hiç aklına getirmeyen; tüm geleceğini doğduğu köye bağlayan ancak kötü yazgısının sonunda uzaklara gitmek zorunda kalan; alışkanlıklardan uzaklaştırılmış, umutları kırılmış; asla tanımak istemediği insanların arasına savrulmuş ve köyüne ne zaman döneceğini hayal bile edemeyerek o dağları bırakıp gidene ne demeli. Elveda doğduğu ev, içinde gizli bir duyguyla gelip geçenlerin ayak sesleri içinden gizemli bir ürpertiyle beklediği ayak seslerini ayırt etmeyi öğrendiği ev. Elveda önünden utanıp sıkılmadan geçemediği; ama gene de kaçamak bir bakış fırlattığı şimdilik kendisine yabancı ancak günün birinde huzurlu ve dingin bir evlilik yaşamı tasarladığı ev.

Elveda kilise, Tanrı'ya ilahiler söylerken ruhunun huzur bulduğu yer. Orada yapılacağı söylenen bir törenin hazırlığı vardı. Orada içinde taşıdığı gizli arzu görkemli bir şekilde açığa vurulacak ve aşkı, Tanrı'nın buyruğu olarak kutsanarak yasallık kazanacaktı.

Elveda! Unutmayın ki, size mutluluk veren Tanrı her yerde hazır ve nazırdır ve kullarının huzurunu bozuyorsa bilin ki daha iyisini hazırlamak içindir.

Kayık, Adda'nın sağ kıyısına yaklaştığı sırada Lucia'nın düşünceleri böyle değilse bile buna benzerdi. Ötekilerinin de bunlardan pek farklı değildi.

Sandalın kıyıya çarpmasıyla Lucia sarsıldı. Gözyaşlarını gizlice sildikten sonra uykudan uyanmışçasına başını kaldırdı. İlk olarak Renzo indi ve elini Agnese'ye sonra kıza uzattı ve üçü birden sandalcıya teşekkür ettiler. "Önemi yok," dedi sandalcı. "Dünyada birbirimize yardım etmek için varız." Renzo, istemeye istemeye olsa da o akşam görevini yerine getirecek olan Don Abbondio için cömertçe hazırladığı paradan bir bölümünü sandalcının eline sıkıştırmaya kalkıştığında sandalcı, sanki hırsızlık önerilmiş gibi bir tür ürpertiyle elini geri çekti. Araba orada hazırды, arabacı beklenen üç kişiyi selamladı, arabaya bindirdi. Hayvanlara seslenerek kamçısını şaklattı ve yola koyuldu.

Yazarımız o gece yolculuğunu anlatmıyor. Cristoforo'nun iki kadını gönderdiği yerin adı konusunda sessiz kalıyor, dahası, onu söylemek istemediğini açıkça belirtiyor. Öykümüz ilerledikçe bu davranışının nedeni ortaya çıkacaktır. Lucia'nın buradaki ikâmeti sırasında başından geçen olaylarda, bu öyküyü yazan adamın yaşadığı dönemde yaşamış ve nüfuzlu olduğu sanılan birinin parmağının bulunduğu anlaşılıyor. Bu kişinin bu tuhaf hareket tarzının nedenini anlamak için yazarımız, onun geçmişini de kısaca öykülemek zorunda kalmıştır. Öykü okunduğunda bu ailenin işlevi de anlaşılacaktır. Ama yazarın bizden büyük bir özenle saklamak iste-

diklerini, yaptığımız araştırmalar sonucunda başka bir yerde bulduk. Aynı insandan söz etmek gereği duyan Milanolu bir tarihçi gerçekten de ne o insanın, ne de memleketin adını söyler; ama soylu ve antik bir kasabanın varlığından söz ederken, bir tek, bu kasabanın bağlı olduğu kentin adını söylemekten kaçınır. Yalnız bir yerde, buradan Lambro nehrinin geçtiğinden, başka bir yerde de buradaki bir piskoposluğun varlığından söz eder. Biz bu verilerden yola çıkarak, buranın Monza'dan başka bir yer olamayacağı sonucunu çıkarıyoruz. Engin bilgi dağarcığıyla insanlar daha inandırıcı birçok olası sonuca ulaşabilir; ama kesin sonuçlara varılabileceğini sanmıyorum. Güçlü varsayımlara dayanarak ailenin adını söyleyebiliriz; ama aile çoktan sönüp gittiğinden, ölümlere karşı haksızlık etmemek gerektiğini ve araştırmacılara birkaç araştırma konusu bırakmak için onu kalemin ucunda tutmanın yerinde olacağını düşünüyoruz.

Bizim yolcular güneş doğduktan bir süre sonra Monza'ya vardılar. Arabacı bir hana girdi ve orada, yeri bilen biri ve patronun tanıdığı olarak, onlara bir oda ayırttı ve odalarına kadar da eşlik etti. Teşekkürler arasında Renzo arabacıya da biraz para vermeyi dene-di; ama o da sandalcı gibi çok ileride, daha bol bir ödöl alma hevesinde olduğundan, elini geri çekti ve kaçır gibi yaparak hayvanlarının başına döndü. Betimlediğimiz o akşamdan sonra, bildiğimiz düşünceler içinde, kötü rastlantılarla karşılaşmak kaygısıyla, sonbaharı aratan iğneleyici soğuk bir havada, gözlerini kapatır kapatmaz, durmadan sallanan arabanın her bir sarsıntıyla uyandıkları bir gece yolculuğunun ardından, bir odada, sallanmadan duran bir sıranın üzerine oturmuş olmayı hayal bile edemezlerdi. Belli belirsiz bir geleceğin, olmazsa olmaz gereksinimlerine uygun sınırlı olanaklar ve yaşanan kıtlığın tanıdığı ölçüde, iştahsızca bir kahvaltı yaptılar. Üçünün birden aklından, üç gün önce yapmayı tasarladıkları ziyafet geçti ve her biri ayrı ayrı iç geçirdi. Renzo en azından o gün yanlarında kalarak, yerleştiklerini görmek ve işlerini yapmak isterdi; ama Peder kadınlara, onu hemen yollamalarını salık vermişti. Kadınlar, rahibin tembihlerini anımsayıp; ardından, insanların dedikodu yapacağını, ayrılığın geciktikçe daha zor olacağını, sık sık bir araya gelip haberleşeceklerini söyleyerek,

Renzo'yu oradan ayrılmaya ikna ettiler. En erken nasıl görüşebileceklerini saptadılar. Lucia gözyaşlarını saklamadı; Renzo kendininkileri güçlükle tuttu ve Agnese'nin elini kuvvetlice sıkarak boğuk bir sesle:

“G r   mek üzere,” dedi ve ayrıldı.

Kadınlar, bu iyi kalpli arabacı olmasaydı manastıra gitmek ve tüm gereksinimlerini sağlamak için bir hayli sıkıntı  ekeceklerdi. Böylece herkesin bildiği gibi onunla Monza'dan birkaç adım ötede bulunan manastıra doğru yola  ıktılar. Kapıya geldiklerinde, arabacı  anı çaldı, ba rahibi çağırttı; ba rahip hemen geldi ve kapıda mektubu aldı. El yazısını tanıdı ve:

“Ah Peder Cristoforo,” dedi. Sesinin tonu ve mimikleri büyük bir dostunun adını söylediğine açıkça işaret ediyordu. Bizim iyi kalpli Cristoforo mektubunda kadınlardan hararetle söz etmiş, durumlarını duyarlılıkla açıklamış olmalıydı; çünkü ba rahip ara sıra hayret ve nefretini gösteren hareketlerde bulunuyor, gözlerini k  ıttan kaldırarak belirgin bir merhamet ve ilgiyle kadınlara bakıyordu. Okumayı bitirince düşünmek için durdu ve sonra:

“Hanımana'dan başka biri yok, o da bu görevi üstlenmek ister mi bilmem?”

Agnese'yi manastırın önündeki meydanda bir kenara çekerek bazı sorular sordu, o da soruları yanıtladı ve Lucia'nın yanına döndü, her ikisine birden,

“Hanımlar, deneyeceğim ve umarım Tanrı daha iyisini sağlayana kadar güvenli ve şerefli bir sığınak bulabilirim size. Benimle gelmek ister misiniz?”

Kadınlar saygılı bir şekilde kendisini izlemeye hazır olduklarını gösterdiler. Rahip:

“Güzel, sizi hemen Hanımana'nın manastırına götüreceğim. Fakat benden birkaç adım ötede durun; çünkü halkın yanlış anlamasına yol açar ve Tanrı bilir ne dedikodular yapılır; ba rahibi yanında böyle güzel bir genç hanımla, yani demek istediğim, hanımlarla görürlerse! Kendilerine her şeyden keyif çıkarmasını iyi bilen bu insanlar için...”

Bunları söyleyerek ilerledi. Lucia kızardı, arabacı Agnese'ye bakarak gülümsedi; o da aynısını yapmaktan kendini alamadı.

Rahip yola koyulunca üçü birden hareket ettiler ve onu on adım gerisinden izlemeye başladılar. Kadınlar bu arada başrahibe sormaya cesaret edemedikleri soruyu, Hanımana'nın kim olduğunu arabacıya sordular.

“Hanımana bir rahibedir ama diğer rahibeler gibi değildir. Ne başrahibe ne de manastır müdiresidir; söylendiğine göre, bu işler için henüz çok gençmiş. Ama Adem babamızın kaburgasından yaratılmış. Ataları İspanyol kökenli imiş, orada iktidar sahibi kişilermiş. Bu yüzden ona Hanımana deniyor, yani büyük bir hanımefendi demek olacak; tüm kasaba ona Hanımana diyor. Çünkü bu manastıra onun gibi bir insan daha gelmemiş diyorlar. Bugün de, Milano'da yaşayan pek çok akrabası varmış; hepsi de daima her konuda haklı çıkan kişilermiş!.. Monza'da daha güçlü imişler çünkü babası her ne kadar burada olmasa da, kasabanın en ileri gelen kişisiymiş. Bu yüzden Hanımana da manastırda istediğini yapabiliyor ve dışarıdaki halk da ona büyük bir saygı besliyormuş. Üzerine bir iş alırsa sonuna kadar götürür; eğer şu iyi yürekli rahip sizi onun eline teslim eder ve Hanımana da kabul ederse, işiniz iş artık; hiçbir şeyden korkunuz kalmaz.”

Belki de okurlarımdan kimilerinin henüz sağlam halini anımsayacakları, yarı yarıya yıkılmış antik bir kule ve bir parça kale duvarıyla çevrili mahallenin kapısına geldiklerinde başrahip durdu ve arkasına dönerek diğerlerinin gelip gelmediklerine baktı. Kapıdan girip manastıra yürüdü, vardığında eşikte, küçük kabileyi beklemek için tekrar durdu. Arabacıya iki saate kadar sonucu alması için kendisine gelmesini rica etti. Arabacı kabullenerek, ona ve Cristoforo'ya teşekkürlerini sunan kadınlardan gitmek için izin istedi. Başrahip anneyi ve kızı manastırın ilk avlusundan içeri soktu, onları hizmetçi kadının odasına buyur etti ve istemini yerine getirmek üzere yalnız başına ayrıldı. Bir süre sonra neşeli bir yüzle dönerek, kadınlara peşinden gelmelerini söyledi. Tam sırasında gelmişti; anne ve kız kapıcı kadının ısrarlı sorularından nasıl kurtulacaklarını bilemiyorlardı. İkinci avluyu geçerken, kadınlara Hanımana'yla nasıl konuşacakları konusunda bir-iki öğütte bulundu.

“Sizin için gereken her şeyi yapabilir,” dedi. “İstediği takdirde çok iyiliklerini görürsünüz. Alçakgönüllü ve saygılı olun, size lüt-

fedip yönelteceği sorulara içtenlikle yanıt verin, soruları bitince gerisini bana bırakın.”

Girişteki bir odaya girdiler; buradan konuşma bölümüne geçiliyordu. İçeri girmeden önce başrahip kadınlara deminki öğütlerini anımsatmak istercesine alçak bir sesle kapıyı işaret ederek:

“İşte orada,” dedi.

Daha önce hiç manastır görmemiş olan Lucia konuşma bölümüne gelince huzurunda eğileceği Hanımana'nın nerede olduğunu görmek için etrafa bakındı; kimseyi göremeyince aptallaştı. Agnese ve rahibin odanın bir köşesine doğru ilerlediklerini görünce o tarafa baktı. Birbirinden bir karış aralıkla duran iki kalın demir çubuk arkasında kalan kafesli bir pencere gördü. Pencerenin arkasında bir rahibe ayakta duruyordu. Yüzünden yirmi beş yaşlarında olduğu anlaşılan rahibenin çehresi ilk bakışta insana güzel görünüyordu, ama yorgun, solgun, dahası harap olmuş diyebileceğimiz bir güzelliğin ürünü olduğu belliydi. Başında, başını arkadan öne doğru örten ütülü ve siyah bir tül, başının iki yanından, yüzünden oldukça mesafeli, omuzlarına kadar iniyordu; tülün altında ketenden beyaz bir bant vardı, alnının ortasına kadar sarıyordu başını çepeçevre; bir başka bant da, farklı beyazlıkta ama beyazlıkta ondan geri kalmayan, bu kez pileli, yüzünü sarıyordu ve çenesinin altına kadar inerek, göğsünün üzerinde aşağı doğru sarkan ve siyah giysisinin açıklığını kapatan bir başka örtüyle birleşiyordu. Ama alnı acılı bir kasılması varmış gibi sık sık kırışıyor ve o zaman da iki kara kaş hızlı bir devinimle birbirine yaklaşıyordu. Kaşları gibi kara kara olan iki gözü, ara sıra kibirli bir sorgulamayla insanların yüzüne odaklanıyor; kimi zaman da saklanacak bir yer arar gibi çabucak yere çevriliyordu. Dikkatli bir gözlemci, kimi zamanlarda, bu gözlerin sevgi, duygu alışverişi, merhamet dilediklerini; kimi zamanlarda da kökleşmiş ve bastırılmış, nasıl desem, tehdit edici ve insanın üstüne atlayacak ölçüde vahşi bir kin vurgusu gösterip, hemen geri çektiğini imgeler. Devinimsiz dalgın dalgın bir yere baktıklarında, kimileri bu gözlerde gururlu bir isteksizlik fark ederken, kimileri de gizli bir düşüncenin, kişisel bir kaygının, çevresindeki nesnelerin verdiği tedirginliğin yol açtığı acıdan daha acı verici bir biçimde ruhunda yer ettiğinden kuşkulunabilirdi. Sapsa-

rı yanakları yavaş ilerleyen bir yıpranmışlık sonucu bozulmuş narin ve sevimli halesi içinde duruyordu. Uçuk pembe renkteki dudakları bu solgun yüzde gene de fark ediliyordu. Devinimleri tıpkı gözleri gibi aceleci, canlı, anlamlı ve gizemliydi. Dış görünüşündeki o görkem, hareketlerindeki kayıtsızlıkla kayboluyor ya da bir rahibeye değil, bir kadına bile yakışmayacak hızlı, düzensiz ve oldukça atak tavırlarla bozuluyordu. Kıyafetinin şurasında burasında özen gösterilmiş ya da ihmal edilmiş öyle şeyler vardı ki, bu onun diğer rahibelere benzemediğini gösteren bir özellik oluşturuyordu. Elbisesi bir rahibeye yakışmayacak ölçüde beline oturacak biçimde yapılmıştı ve kafasındaki bandın altından bir saç bukllesi şakağına dökülüyordu. Bu, ya onu unutarak bıraktığını ya da rahibelik elbisesini giydiği günde yapılan görkemli törende kesilen saçlarının, hiç uzatılmayacağını öngören kuralı küçümsemek amacıyla salıverdiğini gösteriyordu.

Bütün bunlar, bir rahibeyi öbüründen ayıracak derecede tanımayan bu iki kadın için bir şey ifade etmiyordu. Hanımana'yı ilk kez görmeyen başrahipse, daha birçokları gibi, hal ve hareketlerindeki bu garipliğe zaten alışıktı.

Söylediğimiz gibi, o bu sırada demir parmaklıkların ardında elini bitkin bir şekilde demirlere dayamış, beyaz parmaklarını onların arasından geçirmiş bir halde ayakta duruyor ve gözlerini dikmiş, duraksamayla ilerleyen Lucia'ya bakıyordu. Başrahip başı önde, elleri göğsünde saygıdeğer ve yüce Hanımana'yı selamlayarak:

“Yüce korumanıza değer görmenizi umut ettiğim zavallı genç kız budur ve bu da annesidir,” dedi.

Takdim edilenlerin her ikisi de yerlere kadar eğildiler. Hanımana eliyle “yeter” işareti yaptıktan sonra Peder'e dönerek:

“Dostlarımız Kapusin rahiplerine bir iyilik yapabilmek benim için bir şanstır. Fakat bu gencin başından geçenleri ayrıntılarıyla anlatın ki, onun için ne yapabileceğimi bileyim,” diye devam etti. Bu sözler üzerine Lucia utanarak başını eğdi.

“Saygıdeğer valide bilmelisiniz ki...” diye söze başladı Agnese; ama başrahip bir bakışıyla sözcükleri ağzına tıkarak sözünü kes-ti ve dedi ki:

“Yüce hanımefendi, bu genç kız daha önce bahsettiğim gibi ra-

hip kardeşlerimden biri tarafından tavsiye edildi. Büyük tehlikelerden kaçmak için gizlice köyünden ayrılmak zorunda kaldı. Bir süre için tanınmadan yaşayabileceği ve kimsenin onu rahatsız etmeye cesaret edemeyeceği bir korunmaya gereksinimi var. Olduğunda da...”

“Hangi tehlikeler?” diyerek sözünü yarıda kesti Hanımana. “Lütfen Peder, böylesi esrarlı sözler söylemeyin. En ufak ayrıntısına kadar olayları öğrenmenin biz rahibelerin hoşuna gideceğini siz pekâlâ bilirsiniz.”

“Siz saygıdeğer validenin tertemiz kulaklarına ancak şöyle bir çalınması gereken tehlikelerden söz ediyorum...”

Hanımana, yüzü kızararak çabucak, “Oh tabii,” dedi. Utanmış mıydı yoksa? Kızardığı zaman çehresinde bir anda beliren o öfkeyi sezen, kuşku duymakta haklıydı. Özellikle Lucia’nın utandığı zamanlarda yüzüne vuran kızarıklıkla karşılaştığında çok daha kuşku duyabilirdi. Başrahip sözünü sürdürerek dedi ki:

“Zorba bir şövalye demem yeterli olacaktır... Dünyadaki büyük insanların hepsi, kendileri ve gelecek için Tanrı’nın bahsettiklerine sizin gibi şükretmezler. Zorba bir şövalye değersiz boş sözlerle bir süre bu kızcağıza musallat olduktan sonra, boşuna olduğunu anlayınca, açıkça zor kullanmaya kalkmış, zavalılık da evinden kaçmak zorunda kalmıştır.”

Hanımana parmağıyla Lucia’yı işaret ederek,

“Yaklaşın,” dedi. “Başrahibin gerçeğin sözcüsü olduğunu biliyorum fakat bu işi sizden daha iyi kimse bilemez. Bu şövalyenin nefret uyandıran bir takipçi olup olmadığını söylemek de size düşer.” Lucia rahibenin sözlerine hemen uyararak yaklaştı ama yanıt vermek kolay değildi. Böyle bir konuyla ilgili bir soru kendine eş biri tarafından bile yöneltile, biraz aklını karıştırdı. Hanımana’nın soruyu kuşkulu bir havayla fesatça sorması kızcağızda yanıt verme cesaretini kırdı.

“Hanımana... Saygıdeğer valide,” diye kekeledi ve ağzından başka bir söz çıkmayacak gibi oldu.

Burada, Agnese kızından sonra konuyu en iyi bilen kimse olduğundan, ona yardım için kendini yetkili sanarak dedi ki:

“Saygıdeğer Hanımana, yemin ederim ki kızım bu şövalyeden,

şeytanın kutsal sudan iğrendiği gibi iğrenir. Onun, şeytanın ta kendisi olduğunu söylemek istiyorum. Ama eğer kötü söz çıkarsa ağızımdan, bağışlayınız çünkü biz saf insanlarız. Zavallı kızcağız, bizim gibi Tanrı'dan korkan ve doğru yolda olan bir gençle nişanlanmıştı. Rahip efendi biraz benim anladığım gibi bir adam olsaydı... Biliyorum bir din adamından söz ediyorum ama, başrahibin arkadaşı Rahip Cristoforo da onun gibi bir din adamı, ne var ki, o merhametli bir adam, eğer burada olsa doğrulardı ki..."

"Sorulmadan konuşmaya pek hazırsınız," diyerek kendini neredeyse çirkinleştiren kibirli ve alaycı bir hareketle sözünü kesti Hanımana. "Siz susunuz. Anne ve babaların çocukları adına söyleyecek sözleri olduğunu bilmez değilim."

Onuru kırılan Agnese, Lucia'ya bir bakış attı. Bununla, "Gördün mü, sen böyle bocaladıkça başıma neler geliyor," demek istiyordu. Başrahip de ona bir bakış fırlatıp başını sallayarak, canlanmasının zamanı geldiğine, annesini yalnız bırakmaması gerektiğine işaret ediyordu.

"Saygıdeğer hanımefendi. Annemin söylediklerinin tümü doğrudur. Sözü edilen genci –burada yüzü kıpkırmızı oldu– ben de kendi arzumla istiyordum. Böylesine açık konuştuğum için özür dilerim; ama bu, annem hakkında kötü düşünmenize fırsat vermek içindir. Öbür beye gelince (Tanrı onu bağışlasın) eline düşmektense ölmeyi yeğlerim. Madem ki biz bir sığınak dilenecek yüzü göstermeye ve dürüst insanları rahatsız etmeye zorunlu kaldık; Tanrı böyle istiyormuş, siz bizi güvenli bir yere yerleştirme yardımını bizden esirgemezseniz, emin olunuz ki hiç kimse biz zavallı kadınlardan daha fazla size yürekten dua edemez," dedi.

Hanımana tatlı bir sesle:

"Size inanıyorum ama sizinle birebir konuşmak istiyorum," dedi tatlı tatlı. Sonra hemen yapmacık bir nezaketle başrahibe dönerek: "Başrahibin istemini yerine getirmek için başka açıklamalara, başka gerekçelere gerek vardır demek istemiyorum," diye ekledi, yapay bir kibarlıkla, "Şimdilik yapılacak en iyi şey şudur: Hizmetçi kadın birkaç gün önce son kızını da evlendirdi. Bu kadınlar kızın çıktığı odaya yerleşip onun yaptığı birkaç işi yapabilirler. Aslında..." Bu noktada başrahibi demir parmaklığa yaklaşsın diye çağır-

dı ve kulağına, “Aslında bu yıl ki kıtlık yüzünden giden kızın yerine birinin alınması düşünölmüyordu fakat ben başrahibe ile konuşurum. Bir sözüm yeter ve başrahibin arzusu doğrultusunda... Kısacası, işe olmuş bitmiş gözüyle bakıyorum,” dedi.

Tam başrahip teşekkür etmeye başlamıştı ki, Hanımana sözünü kesti:

“Törene gerek yok. Ben de bir olay, bir gereksinim durumunda Kapusin rahiplerinin yardımına başvuracağımı bilirim elbette. Bilmem nasıl söylesem,” acı ve alaycı bir gülümsemeyle, “sonuçta bacı, kardeş değil miyiz?” dedi.

Böyle dedikten sonra bir hemşire çağırdı (hemşirelerden ikisi, bir ayrıcalık olarak özellikle kendi emrine verilmişti), ona olan biteni başrahibeye anlatmasını ve hizmetli kadın ve Agnese’yle birlikte gerekenlerin yapılmasını emretti. Agnese ve başrahibe çıkmaları için izin verdi ve Lucia’yı alıkoydu. Başrahip, Agnese’ye yeni talimatlar vererek kapıya kadar eşlik etti ve olan biteni arkadaşşı Cristoforo’ya anlatmak için mektup yazmaya gitti. Yolda kendi kendine:

“Ne kadar akıllı şu bizim Hanımana. Gerçekten çok garip bir kadın; ona yaklaşmasını bilmek gerek; istediğı her şeyi yaptırabilir. Bizim Cristoforo, benim, bu işi böyle çabucak ve iyi bir şekilde başaracağımı beklemezdi herhalde. Yiğit adam! Bunun tersi olamaz. Her zaman birilerine yardım etmek istemiştir. Yaptığı işi de iyi yapar. Bu kez de işi yolunda gitti; benim gibi, gürültüsüz, patırtısız, fazla yapacak bir iş bırakmadan, göz açıp kapayıncaya kadar işi yoluna koyacak bir dost buldu. İyi yürekli Cristoforo hoşnut kalır ve bizim de burada bir işe yaradığımızı fark eder umarım.”

İşinde uzman bir Kapusin rahibinin önünde sözlerine ve hareketlerine dikkat eden Hanımana, genç ve deneyimsiz köylü kızı ile yalnız kalınca, daha fazla kendini sıkmaya gerek olmadığını düşünüyordu. Konuşmaları giderek öyle tuhaflaşıyordu ki, bunları yansıtmak yerine, bu talihsizin geçmişini kısaca anlatmanın daha uygun olacağını sanıyoruz. Öyle ki, anlatacaklarımız, onda gördüğümüz tuhaflık ve alışılmamışlığın nedenlerini açıklamaya ve bundan sonra gelişen olaylardaki davranışının gerekçelerini anlamaya yetecektir.

O bir prensin, kentin ileri gelen varılları arasında sayılan Mila-nolu büyük bir soylunun son çocuğuydu. Soyluluk ve şerefe önem verdiğinden, bunun gereklerine uygun bir şekilde yaşamak için servetinin ucu ucuna yettiğini, dahası yetmediğini düşünüyordu. Tek düşüncesi, elinden geldiğince servetini en azından şimdiki kadar korumak, bir bütünlük içinde tutmaktı. Kaç çocuğunun olduğu hikâyemizde yazılı değil. Yalnız kız erkek bütün küçük çocuklarını manastır dehlizlerine kapatıp servetinden bunları yoksun tutarak hepsini büyük oğluna bırakmak istediğini biliyoruz. Sözde büyük oğlu da ailenin servetini babası gibi korumak için kendi çocuklarını manastıra kapatıp ateşe atarken, kendisini de ateşe atıyordu. Bizim talihsiz kızcağızın geleceği daha annesinin karnındayken değişmez bir şekilde belirlenmişti. İş, yalnızca rahip mi yoksa rahibe mi olacağına karar verilmesine kalmıştı; karar için çocuğun rızası değil dünyaya gelmesi yeterliydi. Dünyaya geldiğinde prens babası, duyulduğunda hemen manastır fikri uyandıracak ve bir azizeden diğerine geçen bir isim vermek isteyerek ona Gertrude adını koyacaktı. Eline oyuncak olarak ilk verilen şey, rahibe kıyafetli bebeklerdi. Daha sonra rahibeleri temsil eden aziz heykelcikleri verildi; bunlar, değerli eşyalarmış gibi her zaman için korunması gerektiği yönünde öğütler ve onaylanması beklenen, “Güzel değil mi?” gibi sorularla eline verilirdi. Prens, prenses ya da evde yetiştirilmesine izin verilen varis prens, kızcağızın güzelliğini övmek istediklerinde, düşüncelerini daha iyi anlatacak başka söz yokmuş gibi onu “başrahibe” gibi sözlerle övüyorlardı. Fakat hiç kimse ona doğrudan doğruya, “Sen rahibe olacaksın,” demiyordu. Bu düşünce geleceğine ilişkin her konuşmada kazara değinilen, üstü kapalı bir göndermeyle anlatım buluyordu. Zavallı Gertrude bazen hırçın ve kibirli bir davranışta bulunursa – ki bu karakterine çok uygundu– ona hemen:

“Sen bir hanımefendisin, bu tür davranışlar sana yakışmaz, ne zaman rahibe olursan o zaman istediğini emredebilir, her tavrı takınabilirsin,” diyorlardı. Bazen de, kızcağız oldukça rahat ve özgür davranışlarda bulunduğunda babası onu karşısına alıp:

“Hımm... Bu davranışın senin düzeyindeki birinin yapacağı şey değil. Eğer bir gün sana duyulması gereken saygının gösterilmesi-

ni istiyorsan, şimdiden kendini denetlemeyi öğren. Unutma ki, her yönden manastırın birincisi olmalısın; çünkü taşıdığın kan, nerede olursan ol seninle olacaktır,” diye konuşuyordu.

Bu biçim tüm sözler çocuğun beynine rahibe olmak zorunda olduğu fikrini yerleştiriyordu; fakat babasının ağzından çıkan her söz, tüm öbür sözlerden daha etkili oluyordu. Prensın davranış biçimi, tipik sert bir patronun davranış biçimiydi; ama çocuklarının gelecekleri söz konusu olduğunda, yüzünden ve sözlerinden kararının kesinliği, bunun kaçınılmaz bir gereklilik olduğu hissini uyandıran belli belirsiz bir üstünlük havası yaşadığı sezilirdi.

Gertrude altı yaşında, eğitimden çok geleceğinin arzu edilen yolda gelişmesini sağlamak amacıyla, şu anda bulunduğu manastıra yerleştirildi. Bu yerin seçilmesinin bir nedeni vardı. Arabacı, iki kadına, Hanımana'nın babasının buranın en büyük zengini olduğunu söylemişti. Biz de öykü yazarının şurada burada ayırımına varmadan bıraktığı diğer bazı bilgilerle, bu veriyi birleştirirsek, babasının bu kasabanın derebeyi olduğunu çıkarabiliriz. Kim olursa olsun, anlaşıldığı kadarıyla oldukça nüfuzlu biriydi. Bu nedenle kızına daha ayrıcalıklı, daha incelikli davranılacağını düşündüğünden ona sürekli bir mesken olarak bu manastırı seçmişti. Bunda da yanılmıyordu. Hep söylendiği gibi, kepçeyi tutan başrahibe ve diğer işgüzar rahibeler onu gerektiğinde çok yararlı ve her zaman da oldukça onurlu bir koruma teminatı olarak gördüklerinden, etkin ama abartıya kaçmadan ifade ettikleri minnet duygularıyla öneriyi kabul ettiler. Prensın, kızını burada devamlı olarak bırakma amacını yavaş yavaş kavıyorlardı ve bu amaç kendi amaçlarıyla örtüşüyordu. Gertrude manastıra girer girmez, adından ötürü, Hanımana diye çağırıldı. Ona masada ve yatakhane özel bir yer ayrıldı. Davranışları diğerlerine örnek gösterildi. Biraz özenli bir yakınlıkla bol bol sevilip okşandı; öyle bir yakınlık ki çocukların, başka çocukları yanlarına çekmek için, bildiğimiz bir üstünlük duygusuyla başvurdukları bir yakınlıktı bu. Manastırdaki rahibelerin tümü doğal olarak zavallıyı yanlarına çekmeye çalışmıyorlardı. Her türlü entrikadan uzak, alçakgönüllü olanlar da vardı. Bunlar, çıkarları uğruna bir yavruyu feda etme fikrinden tiksiniyorlardı; ama tümü kendi işleriyle boğuşan rahibeler oldukla-

rı için çoğu zaman olan bitenin ayırımında değillerdi. Kimi zaman iyi mi, kötü mü olduğunu ayırt edemiyorlardı; kimi zaman yanlış bir davranışta bulunmaktan kaçınıyor, kimi zaman da gereksiz yere olay çıkartmamak için sessiz kalıyorlardı. Kimileri de, kendilerinin de aynı oyunlarla sonradan pişman oldukları bir duruma getirildiklerini anımsayıp, bu masum zavallıya acıyor ve onu nazik ve hüzünlü bir şekilde okşayarak içlerini rahatlatıyorlardı. Ne var ki, kızcağız bunların altındaki gizli bir nedenin varlığından kuşkulandıktan oldukça uzaktı; böylece işler yolunda gidiyordu. Eğer Gertrude manastırdaki tek kız olsaydı, belki de sonsuza kadar böyle gidecekti. Fakat, okul arkadaşları arasında ileride evleneceklerini bilenler de vardı. Üstünlük düşünceleriyle beslenmiş olan zavallı Gertrude gelecekte başrahibe ve manastırın prensesi olacağından görkemli bir şekilde söz ediyor, öbürleri için her bakımdan imrenilecek bir örnek olmak istiyordu; fakat birçoğunun buna önem vermediğini hayret ve küskünlükle görüyordu. Bir manastırda benzerlerine göre üstün olmanın sağladığı görkemli fakat sınırlı ve soğuk düşlere karşın çocuklar, düğünlerin, yemeklerin, toplantıların, o zaman dedikleri gibi sayfiye yerlerinin, giysilerin, arabaların çeşitli ve parlak hayallerini öne sürüyorlardı. Bu düşler Gertrude'nin kafasında, henüz toplanmış ve bir arı kovanının önüne konulmuş bir çiçek sepetinin üzerinde kaynaşan arıların vızıltısını andıran bir uğultuya neden oluyordu. Anne babası ve öğretmenleri manastır yaşantısını çocuğun gözüne hoş göstermek için yaradılıştaki içten gelen ihtirası destekleyip büyötmüşlerdi; ama bu ihtiras, yaradılışına çok daha uygun eğilimlerle karışınca, kızcağız, daha canlı ve içten gelen bir tutkuyla bu fikirlere sarıldı. Arkadaşlarının yaptıklarının altında kalmamak ve aynı zamanda yeni eğilimlerine ayak uydurmak için önünde sonunda kendi rızası dışında, hiç kimsenin, başını örttüremeyeceği; saraylarda oturacağı; evleneceği ve herkesten çok yaşamdan zevk alacağı yönünde yanıtlar veriyordu. İsterse bunları yapabileceğini söylüyordu; isteyebilirdi ve nitekim istiyordu. Kendi rızasının gerekli olduğu fikri, ki bu fikir o zamana kadar kafasının bir köşesinde sinmiş ve kendini göstermemişti; işte o zaman gelişti ve tüm önemiyle ortaya çıktı. Daha dingin, mutlu bir geleceğin düşüyle avunmak için her an

bu fikri yardımına çağırıyordu. Bu fikrin ardından kaçınılmaz olarak bir diğeri kendini gösteriyordu: Kendi rızası fikrini öne çıkarmak, rahibe olmak konusunda babasıyla vardıkları anlaşmayı göz ardı etmek demektir. Oysa babası daha bu fikirde olduğunu ve yaşama geçeceğine de kesin gözüyle baktığını belli ediyordu. Fakat bu düşünce aklına geldikçe ruhu, böbürlene böbürlene sözünü ettiği güvenden oldukça uzak kalıyordu. O zaman kendini geleceğini güvence altında gördüğü arkadaşlarıyla kıyaslıyor, onlara karşı acı bir kıskançlık duyuyordu; oysa başlangıçta arkadaşlarının onu kıskanacağını sanıyordu. Kıskandıkça onlardan nefret ediyordu. Kimi zaman bu kin; kızgınlıklara, küskünlüklere, kırıcı davranışlara yol açıyordu; bazen umut ve eğilimlerindeki benzerlik bu kini yatıştırıyor, aralarında görünüşte ve geçici bir samimiyet doğuyordu. Kimi zaman, somut ve günceldeki bazı şeylerden yararlanarak, kendisine gösterilen ayrıcalıklardan zevk duyuyor, ötekilere bu üstünlüğünü duyumsatıyordu. Kimi zamanlar korku ve arzularıyla baş başa kalmaya dayanamayarak, tüm iyi niyetini takınıp, dostluk, öğüt dilemek ve cesaretini toplamak üzere arkadaşlarını arıyordu. Gerek kendi kendisiyle gerek arkadaşlarıyla yaptığı bu üzücü, ufak tefek kavgalarla çocukluk dönemini aşarak oldukça hassas bir döneme giriyordu. Bu dönemde tüm eğilim ve düşünceleri ortaya çıkartan, süsleyen, geliştiren ve bazen de onları değiştiren ya da hiç görülmemiş bir yöne çeviren gizli bir güç insan ruhunu ele geçirir gibiydi. Şimdiye kadar Gertrude'nin geleceğe ait düşlerinde ayrıcalıklı olarak beklediği şey, görünüşteki parlaklık ve görkemdi. Önceleri yavaş yavaş tıpkı sis iniyormuş gibi yayılan, nasıl desem, yumuşak ve sevgi dolu bir düş, o zaman kendini duyumsatmaya ve öbür hayallerinden öncelikli olmaya başladı. Aklının en gizli köşesinde göz kamaştırıcı bir sığınak buldu kendine. Günlük olaylardan kaçarak buraya sığınıyor, çocukluğunun karışık anılarından; dış dünyada az da olsa görebildiği; arkadaş konuşmalarından öğrendiği şeylerden garip bir biçimde şekillenmiş bir takım insanları topluyordu oraya. Onlarla buluşuyor, onlarla konuşuyor, onların adına öne çıkıyordu. Burada emirler veriyor, her türlü saygıyı da görüyordu. Ara sıra dinsel düşünceler bu parlak ve yorucu eğlencelerin tadını kaçırıyordu. Fakat din, bizim zavallicı-

ğa öğrettikleri ve onun da kabul ettiği biçimiyle kini, gururu yok saymıyor, dahası kutsallaştırıyor; dünyevi mutluluğa ulaşmak için bir araç olarak öne çıkarıyordu. Din böylece özünden yoksun kalınca, artık din olmaktan çıkıyor; öbürleri gibi bir hayale dönüşüyordu. Bu hayalin, mutsuz, karışık korkular altında ezilmiş ve bir yığın karışık yükümlülüklerle sarsılmış Gertrude'nin düş dünyasında ilk sırayı alarak öne çıktığı, büyüdüğü zamanlarda, manastıra karşı nefretinin ve geleceğini belirlemek konusunda büyüklerinin isteklerine karşı direnmenin bir suç olduğunu düşünüyor ve kendi arzusuyla manastıra kapanarak günahlarının cezasını çekmek için kendi kendine tüm yüreğiyle söz veriyordu.

Bir genç kızın, rahibeler vekili denen bir kilise adamı ya da bu iş için görevlendirilmiş herhangi bir vekil tarafından, kendi özgür istenci olduğundan emin olmak için sınava tabi tutulmadan önce rahibeliğe kabul edilmemesi yasa gereği idi. Genç kız arzusunu bu vekile yazılı bir dilekçeyle bildirir ve ardından bir yıl bekledikten sonra bu sınava girebilirdi. Gertrude'yi, ne yaptığının pek farkında olmadığı zamandan yararlanarak bir işe zorlamak gibi güç bir görevi üstlenmiş olan rahibeler, dilekçe yazdırtmak ve altına imza attırmak için, kızcağızın, sözünü ettiğimiz boş bir anını yakaladılar. Onu kolayca ikna etmek için bunun salt bir formalite olduğunu, kendi iradesine bağlı olarak gerçekleşecek bir sonraki işlemler olmadıkça hiçbir etkisi kalmayacağını (ki bu doğrudu) söylemekten ve yinelemekten geri kalmıyorlardı. Dilekçe daha yerine varmadan Gertrude imzaladığına çoktan pişman olmuştu. Sonra, pişman olmaktan duyduğu pişmanlıkla, böylesine çelişkili duyguların dinmeyen akışı içinde günler ve aylar geçirdi. Bu dönemi gerek çelişkilerine iyi bir çözüm bulma endişesi gerek yersiz bir davranış sergileyeceğinden utanarak, uzun bir süre arkadaşlarından gizli tuttu. En sonunda içini boşaltmak, öğüt toplamak ve cesaret kazanmak isteği baskın çıktı. Başka bir yasa daha vardı ki, buna göre, genç bir kız en az bir ay, eğitim gördüğü manastırın dışında ikâmet etmeden bu sınava giremezdi. Dilekçe gönderileli bir yıl olmuştu ki, Gertrude'ye, kısa zamanda manastırdan çıkarılacağı, bir ay geçirmek ve başlamış bulunduğu işi tamamlamak için gerekli tüm adımları atmak üzere evine gönderileceği haberi verildi. Prens ve

ailenin geri kalanları, çoktan olmuş bitmiş gibi her şeye kesin gözüyle bakıyorlardı. Fakat genç kızın aklında çok daha başka şeyler vardı. Bu adımları atmak şöyle dursun; önceden attığı adımı geri çekmek için yollar arıyordu. Bu sıkıntılar içerisinde, arkadaşları arasında en içten ve öğütler vermeye hazır bir kıza açılmaya karar verdi. Arkadaşı, Gertrude'nin babasının yüzüne açıkça, "istemiyorum" diyecek cesareti bulamadığını gördüğünden, yeni kararını bir mektupla açıklamasını öğütledi. Bu dünyada bedava öğütler çok ender olduğundan, öğüt veren arkadaşını bunu, korkaklığıyla pek çok kez alay ederek Gertrude'ye ödetti. Mektup samimi dört-beş arkadaşın işbirliğiyle hazırlandı, gizlice yazıldı ve büyük bir ustalıkla yerine ulaştırıldı. Gertrude hiç gelmeyecek yanıtı beklerken büyük bir sıkıntı içindeydi. Yalnız birkaç gün sonra, başrahibe onu odasına çağırttı ve esrarlı, hoşnutsuz ve acıyan bir tavırla, prensin çok öfkeli olduğuna ve işlemek zorunda kaldığı hataya hafiften dokundu; fakat bunları bir kenara bırakarak bundan böyle iyi davranırsa her şeyin unutulmasını beklediğini ima etti. Genç kız anladı ve daha fazla soru sormaya cesaret edemedi.

Sonunda o çok korkulan ve beklenen gün geldi. Gertrude her ne kadar bir savaşa doğru gittiğini bilse de, gene de manastırdan dışarı çıkmak, sekiz yıldır kapalı olduğu bu duvarları terk etmek, açık kirlarda arabayla dolaşmak, evini ve kenti yeniden görebilmek heyecanıyla karmakarışık duygular taşıyordu. Yapacağı savaşa gelince; zavalılık, içtenlikli arkadaşlarının önerileriyle önlemlerini çoktan almış ve bugünkü adıyla, planını hazırlamıştı. "Ya beni zorlamak isterlerse," diye düşünüyordu. "O zaman güçlü, saygılı ve suskun olacağım fakat asla razı olmayacağım. Söz konusu olan yeni bir 'evet' sözüdür ki, bunu asla söylemeyeceğim. Ya da beni tatlılıkla ikna etmeye çalışacaklar; o zaman ben onlardan daha iyi olacağım, ağlayacağım, yalvaracağım, merhametlerini uyandıracam. Sonuçta kurban edilmek istemiyorum, o kadar. Bunu anlatacağım kendilerine." Ne var ki, birçok benzer varsayımlarda olduğu gibi düşündüklerinden hiçbiri olmadı. Ne babası ne de başkaları tarafından, dilekçesi ya da sözünden dönmesi konuları gündeme getirildi. Ne tehdit vardı ortada ne sevecen bir ortam. Günler böyle geçip gidiyordu. Yakınları, kendisine karşı, nedenini söyleme-

den, ciddi, somurtkan ve kaba davranıyorlardı. Ona yalnız bir suçluya, bir alçağa bakar gibi baktıkları belliydi. Üzerinde esrarlı bir lanet varmış gibi görünüyordu ve bu, onu ailesinden koparıyordu. Yakınlarını, bir tek korku salmak için yaklaştıklarında yanında buluyordu. Ender olarak, yalnız belirli saatlerde, anne babası ve en büyük kardeşiyle birlikte olmasına izin veriliyordu. Üçü arasında görünüşte belirli bir samimiyetin varlığı seziliyordu; ne var ki bu, Gertrude'nin içine atılmış olduğu yalnızlık duygusunu büsbütün hassaslaştırıyor ve yıpratıcı yapıyordu. Kimse onunla konuşmuyordu. Kızcağız gerekli bir durum olmadıkça çekine çekine bir şey söylemeye yeltense ya kimse ona kulak vermiyordu ya da aldırma-yan, küçümseyen, çatık kaşlı yüz ifadeleriyle ona yanıt veriliyordu. Böylesine acı verici ve küçük düşürücü ayırıma daha fazla katlanamadığı zamanlarda onlarla kaynaşmak için ısrar ediyor, bunun için çaba gösteriyordu; birazcık sevgi için yalvardığında, hemen dolaylı fakat net bir biçimde durumuna ilişkin yaptığı seçim anımsatılıyor, üstü kapalı bir şekilde ailesinin sevgisini yeniden kazanmanın bir tek yolu olduğu duyumsatılıyordu. O zaman Gertrude bu koşulu kabul etmek istemediğinden geri çekilmeye; o çok arzu ettiği yakınlığın ilk işaretlerini reddetmeye; yalnız başına o eski aforozlu dönemlerine geri dönmeye zorunlu kalıyor ve en kötüsü de, sanki aforozu hak etmiş konumuna düşüyordu.

Şimdiki durumunun verdiği duygularla çoktan beridir düşlediği ve daha da aklının gizli bir köşesinde duran parlak görüntüler birbirleriyle acılı bir çelişki oluşturuyordu. Görkemli ve sık sık konuk ağırlayan baba evinde en azından hayalinin bir kısmını gerçekleştirebileceğini düşünmüştü ama tamamen yanılıyordu. Burada kapalı kalmak manastırdaki gibi çok sıkıcıydı. Gezintiye çıkmanın lafı bile edilmiyordu. Bitişik kiliseye bakan demir parmaklıklı kafes tek gereksinim olan dışarı çıkmak isteğini bile bastırıyordu. Arkadaşları manastırdakilerden daha hüznü ve sayıca daha azdı. Her bir ziyaret haberinde Gertrude, birkaç yaşlı hizmetçi kadınla birlikte odaya kapanmak üzere üst kata çıkmak zorundaydı. Bir davet olduğunda da orada yemek yiyordu. Hizmetçiler efendilerinin gösterdiği örnek ve amaca uygun bir biçimde kendisiyle konuşuyor, öyle davranıyorlardı. Gertrude onlara mizacından dolayı nazik bir içtenlikle

yaklaşıyor ve içinde bulunduğu durumdan ötürü hizmetçileri kendi ayarında tutarak onlardan biraz sevgi göstermelerini istiyor, dahası ısrar ediyordu. Sonra mahcup oluyor ve formalite icabı saygılı olmalarına karşın aldırılmaz bir tutumla karşılık verdiklerini görerek her keresinde biraz daha fazla üzülmüyordu. Fakat diğerlerinden oldukça farklı bir uşağın kendisine karşı bir saygı beslediğini ve onun için özel bir merhamet duyduğunu fark etti. Bu gencin davranışları, Gertrude'nin şimdiye kadar büyük bir hayranlıkla hayalinde yaşattığı o hayali insanların hal ve tutumlarına benziyordu. Yavaş yavaş genç kızın tavırlarında, bilmem nasıl, bir yenilik ortaya çıktı. Alışılmışın dışında bir dinginlik ve huzursuzluk içindeydi; çok ilgilendiği bir şeyi bulan, her an ona bakmak arzusunda olan ama diğerlerinin bunu görmesini istemeyen biri gibiydi. Onu her zamankinden daha sıkı bir göz hapsine aldılar. Sonunda bir sabah yazmakla daha iyi edeceği bir mektubu gizlice katlarken hizmetçilerden biri tarafından ansızın yakalandı. Kısa bir çekiştirmeden sonra kâğıt hizmetçinin ve ondan da prensin eline geçti.

Babasının ayak seslerini işittiği zaman Gertrude'nin dehşeti ne anlatılabilir ne de hayal edilebilirdi. Gelen babasıydı, öfkeliydi ve kızcağız kendini suçlu hissediyordu. Fakat babasının çatık çehresiyle, kâğıt elinde karşısına dikildiğini görünce manastıra kapanmak değil, yerin yüz kat dibine geçmek istedi. Sözcükler çok değildi ama korkunçtu. Uygun görülen ceza kendisini yakalayan kadının gözetiminde o odaya hapsedilmektir. Ama bu ceza asıl ceza değil, şu an için bulunmuş bir çareydi. Havada, açıklanmamış, belirsiz ve bu yüzden daha da korkutucu bir cezanın varlığı seziliyor; bu cezadan söz ediliyordu.

Uşak doğal olarak hemen kovuldu. Eğer o ya da bu şekilde olay hakkında ağzını açmaya kalkarsa, onun da başına korkunç şeyler geleceği söylenerek tehdit edildi. Bu uyarıyı yaparken prens, bu serüvene bir anı katmak için zavallı gence, onu herhangi bir öğünme girişiminden alıkoyacak esaslı bir-iki tokat patlattı. Bir uşağın kovulmasını haklı çıkartmak için herhangi bir bahane bulmak zor değildi. Gertrude için de rahatsızlandı, denildi.

Kızcağız, kırılmış kalbi, utancı, vicdan azabı, gelecek kaygısı ve de suçunun tek tanığı, nedeni olarak nefret ettiği hizmetçi kadı-

nın arkadaşlığıyla kalakaldı. O da Gertrude'den nefret ediyordu. Çünkü onun yüzünden ne kadar süreceğini bilmeden bu sıkıcı hapis hayatı içinde sıkışmış kalmıştı. Tehlikeli bir sırrın ebedi bekçisi olmuştu.

Gertrude'nin gönlünü kaplayan bu heyecanlar yavaş yavaş di-
niyor; fakat daha sonra bunlar birer birer belleğine geri dönüyor,
büyüyor, orada uzun uzun durarak kıza acı veriyordu. Anlaşılmaz
bir biçimde gözdağı verilen bu ceza ne olabilirdi ki? Gertrude'nin
ateşli ve deneyimsiz hayalinde çeşit çeşit, birbirinden garip ceza-
lar canlanıyordu. En olası ceza, Monza Manastırı'na geri gönderil-
mekti. Ama artık orada Hanımana değil, suçlu bir kız olarak bu-
lunacaktı ve kim bilir ne kadar süre orada kapalı kalacak, kim bi-
ler nasıl bir davranış görecekti. Bu acılarla dolu düşüncelerinde
belki de en üzücü olanı, utanç duygusu idi. O uğursuz mektubun
tümceleri, sözcükleri, noktalamaları, aklına tekrar tekrar geliyor-
du. Bunların asıl yolladığı kişi tarafından değil de, hiç beklenme-
yen çok farklı bir okur tarafından nasıl da tartıla tartıla incelen-
diğini; mektubun, annesinin, kardeşinin ve kim bilir daha kimle-
rin eline geçtiğini gözünde canlandırıyordu. Bunu tüm olaylarla
karşılaştırdığında geri kalanı neredeyse hiçbir şeymiş gibi geliyor-
du ona. Bu utanç verici olayın biricik kaynağı olan adamın haya-
li sık sık zavallı tutukluya zarar vermekten geri kalmıyordu. Ama
düşünün bir kere, ciddi, soğuk ve tehdit edici görüntüler arasın-
da onlardan tümüyle farklı o adamın hayali nasıl da tuhaf geliyor-
du ona. Bu hayali ötekilerinden ayıramadığı gibi, dünya zevkleri-
ne de dönemiyordu. Çünkü o güzel hayallerin sonucu olarak ya-
şadığı günlerdeki acılar hemen gözlerinin önüne dikiliyordu. Ya-
vaş yavaş bunları daha seyrek düşünmeye, anılarından çıkarmaya,
bu alışkanlığından vazgeçmeye başlıyordu. Bir zamanların o çok
güzel ve parlak hayallerini ne uzun uzun düşünmek ne de bunlar-
la mutlu olmak istiyordu. Bunlar, gerçek koşullara, geleceğe yöne-
lik her olasılığa tamamen aykırı şeylerdi. Gertrude'nin onurlu ve
rahat bir sığınak olarak düşünebileceği tek gerçek ve biricik kule,
fildişi olanı değil, doğal olarak, karar verdiği takdirde sonsuza ka-
dar kalacağı, manastır olmalıydı. Böyle bir karar her şeyi düzelter-
cek (buna hiç kuşku yoktu) tüm borçlarını ödetecek, durumunu

bir anda değiştirecekti. Böyle bir kararın karşısında gerçekten de hayatına ilişkin tüm düşünceleri isyan ediyordu. Ama artık zaman değişmişti. Bu düştüğü uçurumda ve kimi zaman duyduğu korkular karşısında, kabul ve saygı gören bir rahibe olmak ona ballı börek gibi görünüyordu. Manastıra karşı duyduğu eski nefretinin azalmasında dönüşümlü olarak iki farklı türden duygunun etkisi vardı. Biri yaptığı hatadan dolayı duyduğu pişmanlık ve dine karşı beslediği olağanüstü sevgi; öteki de, bekçi kadının davranışlarıyla onurunun hırpalanması ve kırılmasıydı. Aslında çoğu zaman bekçi kadını böyle davranmaya kışkırtan Gertrude'nin kendisiydi. Beki kadın bazen ileride verilecek olan cezayla kendisini korkutarak, bazen de hatasını yüzüne vurarak ondan intikam alıyordu. Sonra iyi yürekli görünmek istediğinde, öyle bir himayeci tavır takınıyordu ki, bu hakareten bile daha tiksindiriciydi. Böylesi durumlarda Gertrude'nin tek arzusu kadının pençesinden kurtulmak, ona öfke ve merhametini aşmış bir konumda olduğunu göstermekti. Alışkanlık kazanmamış bu arzusu o kadar canlı ve zorlayıcı oluyordu ki, bu arzusunu tatmin edebilecek her şey gözüne sevimli gözüküyordu.

Dört ya da beş gün içeride kaldıktan sonra bekçi kadının kaba davranışlarından bıkip usanan Gertrude, odanın bir köşesine çekilip orada, yüzünü elleriyle kapayarak kızgınlığının geçmesi için bir süre bekledi. O zaman başka yüzler görüp başka sözler işitmek ve farklı davranışlarla karşılaşmak için içinde şiddetli bir gereksinim uyandı. Babasını, annesini düşündü. Sonra korkuyla bu düşünce-sinden uzaklaştı. Fakat onlarla dost olmanın kendi elinde olduğu aklına geldi ve ani bir sevinç duyumsadı. Bunun ardından da hatasından dolayı olağanüstü bir pişmanlık, bir duygu karmaşası ve de cezasını çekme arzusu yaşadı. Bu fikri arzu edeli çok olmamıştı ama asla böylesine büyük bir istek duyumsamamıştı. Oturduğu yerden kalktı, sehpaye gitti, eline o ölümcül mektubu yazdığı kalem aldđ, babasına heyecan, yılęınlık, üzüntü ve umutla dolu, uzlaşmak için kayıtsız, koşulsuz her ne isterse yapmaya hazır olduğunu belirten bir mektup yazdı.

Öyle anlar vardır ki, insan yüreği, özellikle de gençlerinki, iyilik ve özveri gibi görünen her şeyi bir istem üzerine yapmaya hazırdır. Tıpkı narin sapının üstünde yeni açan bir çiçeğin kokusunu, esecek ilk melteme hemen salıvermesi gibi... Herkes tarafından ürkek bir saygıyla karşılanması gereken bu anlar, çıkarsever kurnazların dikkatle kolladığı ve gözünü budaktan esirgemeyenleri erekerine araç etmek için yakaladıkları anlardır.

Prens bu mektubu okuyunca eski ve hiç aklından çıkarmadığı hedeflerine ulaşmak için bir fırsat bulduğunu hemen anladı. Gelmesi için Gertrude'ye haber gönderdi ve onu beklerken demiri sıcağı sıcağına dövmeye hazırlandı. Gertrude babasının huzuruna çıktı ve gözlerini kaldırıp yüzüne bakmadan önünde diz çöktü ve ancak "Bağışlayınız," diyebildi. Babası kalkmasını işaret etti. Pek de yüreklendirici olmayan bir sesle, yanıt olarak özür dilemenin ne bağışlamayı ummak ne de istemek için yeterli olduğunu, çünkü hata yapan ve cezadan korkan herkes için özür dilemenin çok kolay olduğunu; önemli olanın bağışlanmayı hak etmiş olmak gerektiğini söyledi. Gertrude saygıyla ve titreyerek ne yapması gerektiğini sordu. Prens (gönül bu anda ona baba sıfatı vermeye dayanmıyor), doğrudan doğruya yanıt vermedi; uzun uzun Gertrude'nin suçu hakkında konuşmaya başladı. Sözleri bir yaranın üzerinde

dolaşan nasırlı parmaklar gibi, zavallının yüreğini sızlatıyordu. Varsayalım, bu olaydan önce bir baba olarak, kızını evlendirmek istemiş olabilirdi; ama kızın şimdi ortaya aşılmaz bir engel koyduğunu; yani, kendisi gibi onurlu bir soylunun, böylesine kötü örnekler sergileyen kızını namuslu bir adama sunamayacağını söyleyerek sürdürdü konuşmasını. Zavallı kızcağız küçük düşmüştü. O zaman prens derece derece sesini ve sözlerini yumuşatarak devam etti. Fakat her suçun bir çaresinin, bir bağışlanma yolunun bulunduğunu, onun da kendisi için açıkça belli olduğunu; bu üzücü olayı, kendi açısından manastır dışı yaşamın nasıl tehlikelerle dolu olduğunu gösteren bir uyarı sayması gerektiğini açıkladı.

Gertrude korkudan sarsılmış, duyduğu utancın etkisiyle yüreğinden gelen bir duyarlılık içinde, “Ah evet,” diye bağırdı. Prens hoşnut, sürdürdü konuşmasını:

“Ah! Demek bunu sen de anladın. Pekâlâ, artık geçmişten daha fazla söz etmeyelim. Her şey silindi. Sen kendine en uygun, en onurlu yolu seçtin. Madem ki kendi arzunla ve güzel bir şekilde bu yolu tuttun, seni amacına ulaştırmak da bana düşer. Sana yararlı olacak her şeyle ben ilgileneceğim.” Böyle dedikten sonra sehpanın üzerinde duran çingırağı çaldı. İçeri giren uşağa: “Hemen prenses ve küçük prens gelsin,” dedi ve Gertrude ile konuşmayı sürdürdü. “Onları hemen duyduğum hoşnutluktan haberdar etmek istiyorum. İstiyorum ki, herkes sana hemen gerektiği gibi davranmaya başlasın. Şimdiye kadar karşında sert bir baba gördün, bundan sonra tamamen sevgi dolu bir baba bulacaksın.”

Bu sözler karşısında Gertrude şaşırıp kalmıştı. Kimi zaman ağzından kaçan bu “evet” sözcüğünün nasıl olup da böylesine geniş bir anlam içerebildiğini tekrar tekrar düşünüyor, kimi zaman sözünü geri almak, en azından anlamını daraltmak için bir yol bulmaya çalışıyordu; ama prens inancında öylesine kararlı; sevincinde öylesine vazgeçmez ve yumuşaklığında öylesine koşullanmıştı ki, Gertrude, onun az da olsa keyfini kaçırarak bir söz söylemeye cesaret edemedi. Birkaç dakika sonra çağrılanlar geldiler; Gertrude’yi görür görmez yüzüne hayret ve çekince ile baktılar. Fakat prens onlara da aynısını yapmalarını belirten tatlı ve sevgi dolu bir tavırla:

“İşte yolunu şaşıran kuzu... Bu söz kötü anıları anımsatan son

söz olsun; işte ailenin avuntusu. Gertrude'nin artık öğütlere gereksinimi yok. Kendi iyiliği için arzu ettiklerimizi, o kendiliğinden istedi. Kararını verdiğini kendisi bana söyledi," dedi. Burada Gertrude sözünü daha fazla uzatmamasını ister gibi, ürkmüş ve yalvaran gözlerini babasına çevirmişti; ama prens çekinmeden sözüne devam etti: "Başını örtmeye karar verdi."

Anne ile oğul bir ağızdan, "Bravo, çok güzel," diye bağırdılar ve birbiri ardına Gertrude'yi kucakladılar. Kızcağız bu gösterileri gözyaşlarıyla karşıladı. Ama bu gözyaşları avuntu gözyaşları olarak yorumlandı. O zaman prens, kızının yazgısının parlak ve güzel olması için yapacaklarını açıklamaya koyuldu. Gerek manastırda gerek ülkede göreceği ayrıcalıklardan, manastırda ailesini temsil eden bir prenses gibi yaşayacağından; yaşı uygun olur olmaz, en yüksek dereceye yükseleceğinden, şimdi gireceği derecenin, kuru bir unvandan başka bir şey olmayacağından söz etti. Prens ve küçük prens her an kutlamalarını ve alkışlarını yineliyorlardı. Gertrude bir düşün tutsağı gibiydi.

Prens, "Sonra başrahibeden istemde bulunmak üzere Monza'ya gitmek için bir gün saptamak gerekecek. Nasıl da memnun kalacak! Gertrude'nin manastıra verdiği onuru bütün manastır takdir edecek. Dahası, neden bugün gitmiyoruz? Biraz hava almak Gertrude'ye iyi gelir."

"Gidelim," dedi prenses.

"Ben de gerekeni yapmaları için çıkayım," dedi küçük prens.

Gertrude saygıyla, "Ama," diyebilirdi.

Prens:

"Bir dakika, bir dakika! Bırakalım da kendisi karar versin. Belki bugün kendisini yeterince hazır hissetmiyordur, yarına kadar beklemeyi yeğler. Söyleyiniz bugün mü, yarın mı gidelim?"

Gertrude, bitkin bir sesle, "Yarın," diye yanıtladı. Biraz zaman kazanarak, belki bir şeyler yapılabileceğini düşünüyordu.

Prens görkemle:

"Yarın, yarın gidilmesine karar verdi. Bu arada ben de rahibelerin vekiline gider, sınav için bir gün saptarım," dedi. Prens dediğini hemen yaptı; gerçekten de (ki bu pek de kolay değildi) sözünü ettiği vekile gitti ve iki gün içinde sınavın yapılmasını sağladı.

Günün geri kalanında Gertrude bir an huzur bulamadı. Bu sarsıntılardan sonra başını dinlendirmek, deyim yerindeyse, düşüncelerine netlik kazandırmak, ne yapmış olduğuna, daha yapacak geriye ne kaldığına dair kendi kendine hesap vermek; ne istediğini bilmek; yola koyulur koyulmaz böylesine hızlı gitmeye başlayan bu arabayı bir an olsun yavaşlatabilmek istiyordu; ama başarılı olamadı. İşler, kesintisiz birbiri ardına geliyor, üst üste yığılıp kalıyordu.

Prens gider gitmez, prensesin gözetimi altında, kendi hizmetçisi tarafından giydirilmek ve taranmak üzere prensesin odasına götürüldü. Henüz son rötuşlar bitmeden, sofranın hazır olduğu bildirildi. Gertrude hizmetçilerin eğilen başları arasından geçti. Bunlar iyileşmesini kutluyorlardı. Sofrada yakın akrabalarından birkaçını buldu. Bunlar da tekrar sağlığına kavuşmuş olmaktan ve rahibeliğe karar vermiş olmaktan ötürü kızcağızı kutlamak ve sevincine ortak olmak için aceleyle çağırılmışlardı.

Genç gelin (genç rahibe adaylarına böyle denirdi; Gertrude'yi görür görmez herkes kendisini bu isimle selamlamıştı), her taraftan yöneltilen iltifatlara mümkün olduğunca yanıt vermeye çalıştı. Çok iyi biliyordu ki, bu verdiği yanıtlardan her biri bir kabul, bir onay anlamına geliyordu. Fakat başka türlü nasıl yanıt verebilirdi ki? Sofradan kalktıktan sonra araba ile gezinti yapma zamanı gelmişti. Gertrude annesi ve davette hazır bulunan iki amcası ile bir arabaya bindi. Alışılmış bir gezintiden sonra, şimdi genel parklar tarafından işgal edilmiş olan meydandan geçilerek Marina Caddesi'ne varıldı. Burası kibar sınıfın araba ile gelerek günün yorgunluğunu çıkardıkları gezinti yeri idi. Amcaları da Gertrude ile günün gerektirdiği bir tarzda konuştular. Amcalarından biri diğerinden daha çok, her kişiyi, her arabayı ve uşağı tanıyormuş gibi görünüyordu. Her an şu bey veya şu kadın hakkında diyecek bir şey buluyordu. Bir ara Gertrude'ye dönerek dedi ki:

“Sizi uyanık sizi! Bütün bu boş şeylere sırtınızı çeviriyorsunuz. Çok uyanıksınız. Biz zavallı fanileri bu sıkıntılar içine bırakarak, güzel bir hayat yaşamak üzere her şeyden elinizi ayağınızı çekiyor ve koşa koşa cennete gidiyorsunuz!”

Akşam geç saatte eve dönüldü. Hizmetçiler aceleyle ellerinde

şamdanlarla inerek birçok konuğun beklemekte olduğunu haber verdiler. Havadis yayılmıştı. Akrabalar, dostlar görevlerini yapmak üzere geliyorlardı. Konuşma salonuna girildi. Gelin herkesin idolü, eğlencesi, kurbanı oldu. Herkes onu kendisi için istiyordu. Kimileri tatlı götüreceğini, kimileri gidip ziyaret edeceği sözünü veriyordu; kimileri akrabasından, kimileri tanıdıklarından olan rahibelerden söz ediyordu. Kimiyse Monza'nın havasını övüyor, orada kazanacağı mevkiden büyük bir zevkle söz ediyordu. Çevresi kalabalıkla kuşatılmış olan Gertrude'ye henüz yaklaşılamamış olan diğerleri, ona görünmek için fırsat kolluyorlar, görevlerini yerine getirememiş olmaktan dolayı belirgin bir rahatsızlık duyuyorlardı. Yavaş yavaş etrafındakiler dağıldı; herkes görevini yapmış olmaktan duyduğu mutlulukla ayrıldı ve Gertrude annesi, babası ve kardeşiyle baş başa kaldı. Prens:

“En sonunda kızıma değer olduğu biçimde davranıldığını görmek avuntusuna eriştim. Fakat Gertrude'nin de çok güzel karşılık verdiğini itiraf etmek gerek. Önde gelen bir kişi olmakta zorluk çekmeyeceğini, onurunu şerefini koruyacağını göstermiş oldu.”

Ertesi sabaha hazır olmak üzere odalarına çekilmek için alelacele akşam yemeğini yediler.

Gertrude kederli, canı sıkkın, fakat aynı zamanda tüm bu iltifatlardan göğsü biraz kabarmış olarak gardiyanı olan kadından çektiklerini anımsadı. Babası, bir tek şeyden başka her istediğini yerine getirmeye hazır gördükten sonra, hiç olmazsa kendisini rahatsız eden bir sıkıntıyı başından atmak için bu fırsattan yararlanmak istedi. Gardiyan kadının kendisine olan davranışlarından yakınlıkla, ona karşı olan nefretini dile getirdi:

“Nasıl?” dedi. “Demek sana saygısızlık etti ha? Yarın, yarın... kafasını kırarım onun. Sen bana bırak, ona, onun kim olduğunu, senin kim olduğunu gösteririm ben. Kızımın huzurunu kaçırarak kimseyi tanımadım daha. Benim biricik kızıma nasıl böyle davranırmış!” Bunları söyledikten sonra bir başka kadını çağırıp Gertrude'nin hizmetine verdi. Gertrude arzusunun yerine getirilmesinden duyduğu mutluluğu düşününce, bu kadından kurtulmak yönünde duyduğu arzuya oranla bunun pek yavan kaldığını anladı. Şimdi, bugün hiç istemediği halde içini kaplayan duygu, manastı-

ra girme konusundaki gelişmelerden doğan heyecandı. Artık sözünden dönmek için birkaç gün öncekinden daha büyük bir güç ve kararlılık gerekiyordu. Böylesine bir güç ve kararlılığı kızcağız nereden bulacaktı.

Gertrude'ye odasına kadar eşlik eden kadın küçük prensi kundan çıkıldığı andan ergenlik çağına kadar büyütmüş ve tüm mutluluğunu, umudunu, övünç kaynağını onda bulmuş, evin yaşlı dadılarından dı. O da bugün verilen karardan kendi yazgısı için verilmiş gibi mutluydu. Gertrude, son eğlence olarak ihtiyarın kutlamalarına, öğütlerine katlanmak zorunda kaldı. Bilmem hangi halalarının, halalarının halalarının da rahibelik yapmaktan mutlu olduklarını, çünkü onlar da bu aileye mensup olduklarından daima saygı gördüklerini; bir ellerini manastırın dışında tutmayı bildiklerinden, manastırın görüşme odalarında en iktidarlı kadınların salonlarda bile erişemedikleri şeylere sahip olduklarını dinledi. Daha sonra kendisine yapılacak ziyaretlerden söz etti. Günün birinde prens kardeşinin evleneceğini, ki evleneceği kadının da gözde bir aileden olacağını; o zaman yalnız manastırın değil tüm kasabanın ayağa kalkacağını anlattı. İhtiyar, Gertrude soyunurken söze başlamış, yatağa girdiğinde devam etmişti. Gertrude uykuya daldığında, o daha konuşuyordu. Gençlik tutkusu ve günün yorgunluğu düşüncelerini bastırmıştı. Uykusu sıkıntılı ve bulanıktı. Çok kötü düşler görüyordu. Aralıksız süren uykusu, ihtiyarın Monza'ya gitmek için hazırlanması gerektiğini haber veren cırtlak sesiyle kesildi:

“Haydi gidiyoruz gelin hanım. Sabah oldu. Giyinip taranmanız için en az bir saat gerek. Prenses hazretleri giyiniyor. Kendisini her zamankinden dört saat önce uyandırdılar. Küçük prens hazretleri demin ahıra indi, sonra yukarı çıktı ve hareket emrini bekliyor. Şeytancık, tavşan gibi çevik! Ama çocukluktan beri böyleydi. Bilirim ben, çünkü kucağımda büyüttüm. Fakat hazır olduğunda bekletmeye gelmez. Çünkü dünyanın en uslu kişisi olmasına karşın sabırsızlanır, bağırıp çağırır. Zavalıcık! Onu bağışlamak gerek. Doğası böyle ve ayrıca bu kez biraz da hakkı var çünkü sizin için yollara düşecek. Bu sırada ona kim dokunursa vay haline. Prens hazretlerinin dışında hiç kimseye önem vermez. Fakat so-

nuçta prens hazretlerinden başka kendinden daha üstü yok. Tanrı geçinden versin bir gün prens hazretleri o olacak. Çabuk çabuk hanımefendi! Neden bana böyle dalgın dalgın bakıyorsunuz? Bu saatte yuvayı terk etmiş olmamız gerekirdi.”

Gertrude’nin uyanan zihnine yığılan tüm öteki düşünceleri, kardeşi prensin sabırsızlanması endişesi dağıttı. Tıpkı atmacanın görünmesiyle serçe sürüsünün dağılması gibi. Söylenenlere boyun eğdi, aceleyle giyindi, tarandı ve anne babasıyla kardeşinin bulunduğu salona girdi. Kendisini bir koltuğa oturtular ve önüne bir kupa çikolata koydular. Bu, bir Roma geleneğiydi. Ergenlik çağına gelen gençlerin önüne çikolata konulurdu. Bu gelenek o sıralarda henüz sürüyordu.

Arabanın hazır olduğu haber verildiği zaman prens kızını bir köşeye çekti ve:

“Haydi, gayret Gertrude! Dün şeref kazandın. Bugün de kendi kendini aşman gerekli. Manastırda ve ilk kez ortaya çıkacağın kasabada bir tanıtım töreni yapılacaktır. Herkes seni bekliyor...” dedi.

Prensin bir gün önce rahibeye haber gönderdiğini söylemeye gerek yok.

“Seni bekliyorlar, tüm gözler senin üzerinde olacak. Sakin ve rahat ol. İşlemler gereği başrahibe sana ne istediğini soracak. Sevecekle yetiştirildiğin, büyük özen gördüğün bu manastırda elbise giymene izin vermesini rica edeceksin. Bu birkaç sözü rahat bir şekilde söyle ki, kimse ‘öğretmişler’ demesin; kendiliğinden söylediğin bilinsin. Zaten bu rahibeler ne olup bittiğiyle ilgili hiçbir şey bilmezler. Bu aile arasında bir sır olarak gömülü kalacaktır. Bu nedenle kuşku uyandıracak, gönülsüz ve çekinceli olduğunu anıştıracak bir yüz anlatımı takınma! Kimin kanından olduğunu göster, terbiyeli ve alçakgönüllü ol. Şunu daima anımsa; gideceğin yerde ailen dışında, senin üstünde hiç kimse olmayacaktır.”

Prens yanıtı beklemeden yürüdü. Gertrude, küçük prens ve prenses onu izlediler. Merdivenleri çıkıp arabaya bindiler. Yolda dünyanın zorluk ve sıkıntılarını ve manastır hayatının özellikle soylu kandan gelen kızlar için sağladığı çok mutlu yaşam biçimini sohbet konusu yaptılar. Yolculuğun sonuna doğru prens biraz önce söylediklerini yineledi ve vereceği yanıtı birkaç kez tekrar

etti. Gertrude, Monza'ya girerken yüreginin sıkıştığını duyumsadı fakat arabayı durdurarak iltifatta bulunan birtakım üst düzey kişiler bir an için dikkatini dağıttı. Sonra yola devam edildi. Her taraftan koşup gelen halkın meraklı bakışları arasında adım adım manastıra gidildi. Arabanın, o duvarların, o kapının önünde durmasıyla Gertrude'nin yüreği daha fazla sıkıştı. İki kanada ayrılmış halkın arasından arabadan indi; hizmetçiler, insanları uzak tutarak yol açıyorlardı. Zavalılığın üzerindeki tüm bu bakışlar onu sürekli olarak ciddi tavrını korumaya zorluyordu. Ama bu gözlerden çok kendisini etkileyen babasınıninkilerdi. Bu gözlerle bakmaktan hem korkuyor hem de onlara her an bakmaktan kendini alamıyordu. Bu gözler, tıpkı görünmez dizginler gibi hareketlerini ve çehresini yönetiyorlardı. İlk avluyu geçince bir öbürüne girildi. Buradan manastırın iç kapısı görünüyordu. Kapılar ardına kadar açılmıştı; kapı önlerini rahibeler doldurmuştu. En önde duran başrahibenin çevresi kıdemli rahibeler tarafından kuşatılmıştı; arkasında diğer rahibeler gelişigüzel sıralanmış, kimileri parmaklarının ucunda yükselmişti. En arkadakiler sıraların üzerine çıkmışlardı. Rahibelerin siyah tuniklerinin arasından birkaç gözün parıldadığı, küçük küçük yüzlerin ışıldadığı dikkat çekiyordu. Bunlar öğrenciler arasındaki en açık göz ve en cesur olanlarıydı. Rahibelerin arasına sokulup, sıkışmak pahasına bir şeyler görmek için biraz yer açmayı başarmışlardı. Kalabalıktan alkışlar yükseliyordu. Birçok kol onu kucaklamak için açılmış ve birçoğu sevinç gösterileriyle sallanıyordu. Kapıya vardılar. Gertrude başrahibeyle yüz yüze geldi. İlk iltifatlardan sonra başrahibe yarı ciddi yarı güler bir tavırla manastırdan ne istediğini sorarak her arzusunun yerine getirileceğini bildirdi. Gertrude, "Buraya," diye söze başladı. Ama kaderini dönülmez bir şekilde belirleyecek sözlerle gelince biraz durakladı. Gözlerini önünde duran kalabalığa dikip öyle kaldı. Bu sırada iyi tanıdığı arkadaşlarından birinin hem merhamet hem de kurnazlık dolu bir havayla ona baktığını gördü. Sanki, "Sen ayvayı yedin!" der gibiydi. Bu bakış kalbinde o eski duyguları daha güçlü bir şekilde uyandırarak biraz da o eski cesaretini geri getirdi. Zihninde nasıl olursa olsun, dahası, kendisine öğretilenden başka da olsa bir yanıt aramakta idi. Güç bulmak

için kafasını kaldırıp babasına baktığında, yüzünde öylesine boğucu bir kaygı, öylesine tehdit edici bir sabırsızlık gördü ki, korkuyla birdenbire karar vererek, korkunç bir şeyin önünden kaçarcasına ağızından şu sözler döküldü:

“Beni sevecenlikle yetiştiren bu manastırda dinî kıyafeti giyme izin verilmesini dilemeye geldim.”

Başrahibe böyle bir istem karşısında hemen yanıt verilmesine kuralların izin vermediğini, bundan ötürü çok üzüntü duyduğunu; çünkü böyle bir kararın rahibelerin oylarıyla belirlenebileceği, ardından üst düzey rahibelerin onayının alınması gerektiğini söyledi. Ama Gertrude manastırda kendisiyle ilgili beslenen duygulardan haberdar olduğundan, kesinlikle olumlu bir yanıt almayı bekleyebilirdi. Bu arada gerek kendisinin gerek rahibe arkadaşlarının bu istemden dolayı duydukları mutluluğa hiçbir kuralın engel olamayacağını belirtti. O zaman kutlamalar ve alkışlarla karışık bir uğultu yükseldi. Hemen içi tatlı dolu büyük tepsiler geldi. Önce geline sonra ailesine sunuldu. Rahibelerden bir kısmı çekildiği, bir kısmının da Gertrude’nin annesine, kardeşine iltifatlarda bulunduğu sırada başrahibe, prensin kendisini beklediği konuşma odasına gelmesini sağlamak için birini yolladı. Prens konuşma odasına girdiğinde başrahibenin yanında iki kıdemli rahibe bulunuyordu. Prens görünür görünmez başrahibe:

“Prens hazretleri,” dedi, “hem kurallara uymak hem de gerekli bir süreci tamamlamak açısından... Her ne kadar böyle bir durumda.... Gene de şunu söylemeliyim ki, bir kız çocuğu gelip de elbise giyme izni isterse, üst makam, ki o da âcizane benim, kızın ana babasına bilgi vermek zorundadır... Eğer kızlarının istencesini zorlarsa, aforoz edilirler. Beni bağışlayın!”

“Pek güzel pek, saygıdeğer valide, dürüstlüğünüze hayranım. Çok doğru... Ne var ki, kuşku duymayınız ki...”

“Oh! Prens hazretleri, ben zorunluluk gereği söyledim. Yoksa...”

“Anlıyorum, saygıdeğer, muhterem valide.”

Birbirlerine bu birkaç sözü söyledikten sonra her ikisi de karşılıklı olarak eğilerek selamlaştılar. Sonra baş başa kalmaktan çekinir gibi ayrıldılar. Biri manastır içindeki, öbürü dışarıdaki arkadaşlarının yanına gitti. Prens:

“Oh,” dedi. “Gertrude pek yakında bu validelerin arkadaşı olmanın keyfini çıkaracaktır. Şimdilik onları yeterince rahatsız ettik.”

Böyle dedikten sonra eğildi. Ailesi de onunla yürümeye koyuldu. Yeniden karşılıklı iltifatlar yapıldı ve oradan ayrıldılar.

Gertrude dönüşte, konuşmak için pek istekli görünmüyordu. Attığı adımdan ürkmüş, beceriksizliğinden utanmış, diğerlerine ve kendisine kızgın ve üzgün; hayır demek için elinde ne gibi bir fırsat kaldığını düşünüyor, kafası karışmış, bitkin bir durumda bu veya şu fırsatta daha uyanık ve daha güçlü olacağına kendi kendisine söz veriyordu. Bütün bu düşüncelerin yanında babasının çatık kaşlarının verdiği korku tümünden silinmemişti. Öyle ki, ancak babasına kaçamak bakıyordu. Bir keresinde babasının yüzünde hiddetten hiçbir eser kalmadığını, dahası, kendisinden memnun bile olduğunu görebildi. Bu onun çok hoşuna gitti ve bir an yaptıklarına çok sevindi.

Eve döner dönmez giysilerini değiştirdiler, makyajlarını temizlediler. Bir şeyler atıştırıp birkaç yere ziyarete gittiler. Daha sonra atla gezintiye çıktılar. Biraz ordan burdan konuştuktan sonra yemek salonuna geçildi.

Yemeğin sonunda, prens ortaya başka bir sorun attı: sağdıç kadının seçilmesi. Rahibe olmak isteyen kızların bu isteklerini manastıra söyledikleri andan, kabul olunacakları zamana kadar onlara hem bekçilik hem de korumacılık yapacak bir kadın belirlenmesi gerekirdi.

Bu süre içerisinde sık sık kiliseler, kamu binaları, toplantılar, villalar, tapınaklar ziyaret ediliyordu. Tüm bunlar kısaca kentin ve çevresinin en önde gelen yerleriydi. Bunun amacı genç kızların, dönüşü olmayan sözü vermeden önce neleri arkada bıraktığını görmesini sağlamaktı. Prens:

“Bir sağdıç bulmak gerek. Çünkü yarın sınav süreci için rahibelerin vekili gelecek. Hemen sonra Gertrude’nin valideler tarafından kabulü için öneri yapılacaktır.” Prens bunları söylerken prensese dönmüştü. Prens de bunu bir öneride bulunması için bir davet sanarak, “Kim olsun?” diye söze başlarken prens sözünü kesti: “Hayır, hayır, prenses! Sağdıç her şeyden önce gelinin sevdiği biri olmalıdır. Her ne kadar seçimi kurallara göre aileye düşse de, Ger-

trude çok akıllı ve mantıklı bir kız olduğundan, kendisi için bir ayrıcalık yapılmasını hak ediyor.”

Sonra, özel bir lütufta bulunduğunu gösteren bir hareketle Gertrude’ye dönerek sürdürdü konuşmasını: “Bu akşam toplantımızda bulunan kadınların her biri evimizin kızı için sağdıç olmak için uygundur. Sanırım içlerinde, seçilme onuruna ulaşacak biri vardır, siz seçiniz.”

Gertrude çok iyi anlıyordu ki, bu seçimi yaparak yeni bir kabul işareti vermiş olacaktı. Ama öneri o kadar özenle yapılmıştı ki, geri çevirmek ne kadar alçakgönüllülükle de olsa, bir küçümseme ya da en azından bir kapris ya da şımarıklık gibi görünebilirdi. Bu nedenle bu adımı da attı. Bu akşam en çok beğendiği kadını seçti. Yani o gece kendisini çok okşamış, çok övmüş, ona samimiyet, sevgi ve ilgi göstermiş ve daha ilk tanışmalarında, eski bir dost gibi davranmış olan kadını gösterdi. Bu kadının seçilmesini isteyen ve bekleyen prens, “Harika,” dedi. Bu seçim rastlantı mı yoksa bir düzenleme sonucu mu olmuştu, belli değildi; tıpkı bir hokkabazın gözünüzün önüne bir deste iskambil kâğıdını sererek içinden birini gizlice seçtirdikten sonra onu bulması gibi. Hokkabaz kâğıtları önünüze öyle bir serer ki, siz sadece bir tanesini görürsünüz. İşte bu kadın da o gece daima Gertrude’nin çevresinde dönmüş, onunla öylesine ilgilenmişti ki, başka birini düşünmesi için hayal gücünü zorlaması gerekiyordu. Bu kadar ilgi sebepsiz değildi. Çoktan beri prensin oğluna göz koymuş; kendisine damat olarak seçmişti. Evdeki her şeyle kendisininmiş gibi ilgileniyordu. Bu durumda sevgili Gertrude’ye karşı en yakın akrabaları kadar yakınlık göstermesi çok doğaldı.

Ertesi sabah Gertrude sınav yapmak için gelecek olan kişiyi düşünerek uyandı. Bu sonuncu fırsattan geri dönmek için yararlanıp yararlanmayacağını düşünürken prens tarafından çağrıldı:

“Haydi kızım,” dedi. “Şimdiye kadar olağanüstü davrandın. Bugün işi bitirmen söz konusu. Bugüne kadar yapılanlar senin rızanla gerçekleşti. Eğer şimdi içinde bir kuşku varsa, bir pişmanlık duyuyorsan, gençlik heveslerin uyandıysa, bunları açıklamalısın. Ama işler bu aşamaya geldikten sonra, artık çocukluk yapmanın sırası değil. Bu sabah gelecek olan saygın kişi kararınla il-

gili yüzlerce soru soracak; kendi arzunla mı rahibe oluyorsun; neden, nasıl... Daha, ne bileyim... Çekinceli yanıt verirsen, kim bilir işi ne kadar askıda tutar. Bu da senin için bir tedirginlik, bir sıkıntı yaratır ama bundan daha ciddi sonuçlar da doğabilir; şimdiye kadar yapılan bunca resmî işleminden sonra sende görebilecekleri en küçük bir kararsızlık benim onurumu riske atabilir. Sende uyanan bir hevesi kesin karar sandığımı, işleri aceleye getirdiğimi, ne bileyim türlü türlü şeyler sanabilirler. Böyle bir durumda her ikisi de acı olan iki yoldan birini seçmek zorunda kalırım: Ya halkın benim hareket tarzım hakkında olumsuz bir fikir edinmesine göz yuma-
cağım, ki bunu kendime asla yakıştıramam ya da seni rahibe olmaya zorlayan nedeni açığa vuracağım...”

Burada Gertrude’nin kıpkırmızı olduğunu, gözlerinin dolduğunu ve yüzünün fırtınadan önce esen sıcak bir rüzgârla buruşan çiçek yapraklarına benzediğini görerek bir an sözlerini kesti ve dingin bir havayla devam etti:

“Haydi, haydi, her şey sizin akli başında kararınıza bağlı. Sizin akıllı bir kız olduğunuzu biliyorum. Yüzdük yüzdük kuyruğuna geldik. Bundan sonra artık geri dönülmez. Ama ben her durumu önceden ayarlamak zorundayım. Artık bunu konuşmayalım. Bu saygın kişinin kafasında kuşku uyandırmayacak tarzda açık yüreklilikle yanıt vereceğiniz konusunda anlaşalım. Böylece siz de çabucak kurtulmuş olursunuz.” Burada, olası sorulara verilecek birkaç yanıtı özetledikten sonra Gertrude’nin manastırda hazırlanan esenlik dolu yaşamı üzerine her zamanki konuşmasına başladı. Konuşmasını, bir uşağın vekilin gelişini haber vermesine dek sürdürdü. Prens çabucak en önemli uyarıları bir kez daha yineledikten sonra gereğine uygun şekilde kızını vekille baş başa bıraktı.

Saygın kişi gelirken, Gertrude’nin rahibeliğe büyük bir arzusu olduğu yolunda bir fikre sahipti. Çünkü prens kendisini davet etmek için gittiğinde böyle söylemişti. Vekil rahip, dinî görevlerin yerine getirilmesinde en gerekli erdemlerden birinin güvensizlik olduğunu, direnmelere karşı yavaş gitmesi ve kaygılara karşı da dikkatli olması gerektiğini biliyordu. Ne var ki, iktidar sahibi bir ağızdan çıkanların dinleyeni etkilememiş olması enderdir.

Vekil ilk iltifatlardan sonra:

“Küçükhanım,” dedi. “Ben şeytanın avukatlığını yapmaya geldim. Dilekçenizde, yapmakta kararlı olduğunuzu gördüğüm şeylere kuşkuyla bakmaya geldim. Zorlukları gözlerinizin önüne sererek, iyice düşünüp düşünmediğinizden emin olmak istedim. İzininizle size bazı sorular soracağım.”

“Buyurunuz,” diye yanıtladı Gertrude.

Vekil rahip kuralların gerektirdiği şekilde sorular sormaya başladı.

“Rahibe olmaya özgür, içten gelen iradenizle mi karar verdiniz? Tehdit ya da aldatmacaya maruz kaldınız mı? Bu kararı vermeniz için bir baskı kullanıldı mı? Çekinmeden içtenlikle konuşun. Görevim asıl iradenizin ne olduğunu anlamak ve size karşı herhangi bir biçimde şiddet kullanılmasına engel olmaktır.”

Böyle bir soruya verilecek yanıt ürkütücü bir belirginlik içinde hemen Gertrude’nin aklına geldi. Bunun için bir açıklama yapmak, neyle tehdit edildiğini söylemek, kısacası öyküyü anlatmak gerekiyordu. Talihsiz kız, bu düşünce karşısında korkuyla irkildi. Çabucak yeni bir yanıt aradı. Kendisini hemen bu işkenceden kurtaracak gerçeğin tam tersi olan, bir tek yanıt bulabildi. Huzursuzluğunu saklayarak:

“Kendi özgür irademle rahibe oluyorum,” dedi.

Rahip:

“Bu fikir sizde ne zaman oluştu?” diye sordu.

“Her zaman istedim,” diye yanıtladı attığı ilk adımdan sonra kendisine karşı daha rahat yalan söyleyebilecek bir hale gelen Gertrude.

“Sizi rahibe olmaya iten en önemli neden nedir?”

Vekil rahip, ne korkunç bir noktaya dokunduğunu bilmiyordu. Gertrude ruhunda bu sözlerin yarattığı etkinin yüzünde belirmesine engel olmak için büyük bir gayret sarf ederek:

“Neden, Tanrı’ya hizmet etmek ve dünyanın tehlikelerinden kaçınmaktır.”

“Sakın bazı bıkkınlıklar, bazı, bağışlayınız, geçici hevesler neden olmuş olmasın? Bazen gelip geçici bir neden sanki hep sürecekmış gibi gelir ve sonra bir gün bu neden ortadan kalkınca, o zaman insanın düşüncesi değişir. O durumda...”

Gertrude aceleyle yanıtladı:

“Yok, yok, neden size söylemiş olduğumdur.”

Vekil papaz, ikna olmak için gerekli olduğunu düşünmekten öte, görevini hakkıyla yerine getirmek için sorularda ısrar etti. Ama Gertrude onu aldatmakta kararlıydı. Zayıflığından kuşku duymaktan böylesine uzak görünen bu ciddi ve saygın kişiye, zayıf yanını göstermek düşüncesinin neden olduğu tiksintinin ötesinde, zavallı kızcağız, rahibe olmasına vekil papazın da pekâlâ engel olabileceğini düşünüyordu. Ne var ki, rahibin kendisi üzerindeki nüfuz ve koruyuculuğu burada bitiyordu. O gittikten sonra yine babasıyla baş başa kalacaktı. Rahip bu evden ayrıldıktan sonra neler olacağını bilmeyecek ya da bilse de, tüm iyi niyetine karşın yapılan bir kötülüğe neden olan ya da gerekçe oluşturan bir kişinin duyduğu ölçülü ve suskun acıma duygusuna uygun bir acıma duygusu sergilemekten başka bir şey gelmeyecekti elinden. İlk olarak rahip soru sormaktan, sonra da bahtsız kız yalan söylemekten yoruldu. Rahip yanıtları hep birbirine benzer bulup, doğruluğundan da kuşku duyacak bir neden göremediğinden en sonunda konuşmasını bitirdi. Kızı kutladı. Bu görevini yapmak için kızı uzunca bir zaman tutmuş olmaktan özür diledi. Rahibe olması yönünde hiçbir çekincesinin olmadığını dile getirerek izin istedi.

Gitmek üzere salondan geçerken prensle karşılaştı. Prens rastlantısal olarak oradan geçiyormuş gibiydi. Rahip, onu da kızının doğru yolu seçmiş olmasından ötürü kutladı. Bu âna kadar çok telaşlı bir bekleme sürecini yaşayan prens, bu haber üzerine derin bir soluk aldı. Alışılmış ciddiyetini unutarak, adeta koşarcasına Gertrude'nin yanına gitti. Onu içten gelen bir coşku ve gerçek bir içtenlikle övgülere, vaatlere boğdu ve sevecenlikle kızını okşadı. Bu olay da insan yüreğinin ne denli karmaşık olduğunu gösteriyor.

Eğlence ve gösterilerle dolu Gertrude'nin gezintisini izlemeyeceğimiz gibi, bu sırada duygularını da sırasıyla ve uzun uzadıya anlatmayacağız. Çünkü eğer anlatmaya kalkacak olursak, acı ve çalkantılarla dolu çok tekdüze ve daha önce söylenenlere çok benzeyen şeyler içeren bir hikâye olacaktır. Gördüğü yerlerin güzelliği, nesnelerin çeşitliliği, açık havada şuraya buraya koşarken duyduğu keyif, en sonunda sonsuza dek kapanacağı o yere karşı ruhun-

da gittikçe artan bir nefret uyandırıyor. En acısı da konuşmalar-
dan ve eğlencelerden edindiği izlenimlerdi. En doğal ve olağan an-
lamıyla “gelin” adı verilen genç rahibeleri gördükçe yüreğinde bir
kıskançlık ve dayanılmaz bir sızı duyumsuyordu; kimi zaman bir
başka kişinin yüzündeki anlatım, o unvanla kendisine seslenildi-
ğinde, mutluluğun doruğuna erişmesi gerektiğini anımsatıyordu.
Bazen binaların görkemi, süs ve eşyanın parlaklığı, şenliklerin ka-
labalıklığı, neşeli gürültüsü onu öylesine sarhoş ediyordu ki, ma-
nastırın o soğuk ve ölü yaşamına sığınmaktansa, her zulme katla-
narak verdiği sözden caymak istiyordu. Ne var ki, aldığı tüm bu
kararlar ve zorlukları soğukkanlılıkla düşününce ve babasıyla her
defasında göz göze geldikçe duman gibi uçup kayboluyordu hava-
da. Bazen bu zevkleri sonsuza dek terk edeceğini düşünmesi, bu
küçük sınavı daha da acı ve çekilmez yapıyordu. Tıpkı susayan bir
hastanın, doktorun istemeye istemeye kendisine uzattığı bir ka-
şık suya öfkeyle bakması gibi. Bu arada rahibelerin vekili gerek-
li belgeleri düzenleyip, Gertrude’nin manastıra kabulünün rahip-
ler meclisinde görüşülmesi için izin almıştı. Meclis toplandı. Yö-
netmelik gereği, gizli yapılan oylamada oyların üçte ikisini alarak
Gertrude, beklenildiği gibi manastıra kabul edildi. Bu uzun işken-
ceden yorulan Gertrude, kendiliğinden, en kısa zamanda manas-
tırı girmek istedi. Doğal olarak, ortaya böyle bir sabırsızlığı engel-
leyecek kimse çıkmadı. Arzusu yerine getirildi. Coşkulu bir şekil-
de manastıra götürüldü. Elbiseyi giydi. Her günü pişmanlık ve ge-
ne bin pişmanlıkla geçen on iki aylık çömezlik döneminden son-
ra mesleğe girme anı geldi. Bu anda ya beklenmedik, ortalığı aya-
ğa kaldıracak bir “hayır!” demek ya da kaç kez yinelediği “evet”i
söylemek gerekiyordu. “Evet”i dedi ve sonsuza dek rahibe oldu.

Hıristiyan dininin eşine rastlanmayan, kendine özgü bir özelliği
vardır ki, o da hangi durumda olursa olsun herhangi bir zamanda
kendisine başvuranları avutmak ve onlara yol göstermektir. Eğer
geçmişte bir çözüm yolu varsa neye mal olursa olsun gösterir, yar-
dım eder, gereksinimlerini karşılar, ışık tutar, işlerini yoluna koy-
ması için güç verir. Eğer çözüm yolu yoksa gerektiği biçimde dav-
ranılmasını öğütler; özdeyişin dediği gibi, erdemin sesinin dinle-
nilmesi gerektiğine işaret eder. Düşünülmeyen başlatılan işlerin

bilgelikle sürdürölmesini öğretir. Zorbalıkla kabul ettirilen şeyleri, ruhun boyun eğerek kucaklamasını sağlar. İnsanoğlunu gözü kapalı, dönülemez bir yola sokar ve yüreğine ilahi kudretin tüm kut-sallığını, tüm lezzetini, içtenlikle diyebiliriz ki, tüm neşesini akıtır. Bu yol öyle bir yoldur ki, hangi çıkmazdan, hangi uçurumdan gelirlerse gelsinler, bu yola girenler artık güvenle ve isteyerek yollarına devam eder ve mutlu bir sona ulaşırlar. İşte bu yola bir kere girince, nasıl girmişse girsın, Gertrude de saygın ve mutlu bir rahibe olabilirdi. Ne var ki, tersine kızcağız bu boyunduruk altında çırpınıyor ve çırpındıkça da onun ağırlığını ve sarsıntısını daha şiddetle duyumsuyordu. Yitirdiğı özgürlüğüne karşılık bir ıstırap, içinde bulunduğı duruma karşı sonsuz bir nefret ve artık doyuramayacağı arzularının arkasında yorucu bir başıboşluk görüyordu. İşte, gönlünü kaplayan başlıca sıkıntılar bunlardı. Acı geçmişini gözden geçiriyor; belleğinde orada bulunmasına neden olan tüm gerçekleri bir araya topluyor; eliyle yaptığı bir şeyi, düşüncesiyle binlerce kez boşu boşuna yıkıp dağıtıyordu. Kendisini korkaklıkla, ötekilerini zorbalık ve hainlikle suçluyor, içi içini yiyordu. Kendi güzelliğine tapıyor ve ona ağlıyordu. Bir gençliğin ağır ağır çürüyüp harap olmasına isyan ediyordu. Bazı anlarda herhangi bir kadının, durumu ne olursa olsun; ne ölçüde ve ne biçimde olursa olsun, dünya nimetlerinden yararlanmasını kıskanıyordu.

Kendisini elinden tutarak içeri çeken rahibeleri görmekten nefret ediyordu. Yaptıkları hileleri, tuzakları anımsıyor ve bunları, kaba tavırları, aşağılamalarıyla ya da açıktan açığa yüzlerine vurarak onlara ödetiyordu. Onlar da çoğı kez alttan alıp susuyorlardı. Çünkü prensin manastıra tıkmak için kızına gerektiğı kadar barbarca davrandığını biliyorlardı. Fakat prens bir kere amacına ulaştıktan sonra, soyuna karşı başkaldıracaklara kolay kolay katlanamazdı. Yapılacak en ufak bir yakınma, prensin büyük himayesinden yoksun kalmalarına neden olacak ve belki de dost, düşman olacaktı. Oyunlara ortaklık etmemiş diğler rahibelere karşı bir eğilimi varmış gibi görünüyordu. Bunlar onu bir arkadaş olarak kabul etmemekle birlikte, bir arkadaş kadar seviyorlardı. Sadece dindar, kendi işleriyle meşgul, hoşnut halleriyle yalnız yaşamak konusunda değil, manastırda rahat ve güzel bir hayat geçirilebilece-

ğine ilişkin de Gertrude'ye örnek oluyorlardı. Fakat o başka bir nedenle bunlardan da nefret ediyordu. Onların merhametli ve mutlu tavırları, onun huzursuz ve çılgın tavırlarına bir kınama gibi geliyordu. Bunların arkasından da yobazlar ya da ikiyüzlüler diye bağırarak için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Rahibeliğinin kabulü için kullanılan oy sandığındaki birkaç siyah topun bunlar tarafından atıldığını bilmiş ya da tahmin etmiş olsaydı, bu nefreti belki daha az olacaktı.

Emretmek, manastırda peşinde birkaç kişi ile dolaşmak, dışarıdan gelen tebrikleri kabul etmek, bazı görevler yüklenmek, manastıra başvuranları korumak ve kendisine Hanımana diye hitap edildiğini işitmekle biraz avuntu buluyor gibi idi; ama bunlara avuntu denilebilir miydi, bilmiyorum! Bu kadar az şeyle doymayan kalbi zaman zaman bunlara daha başka şeyler katmak ve dinin sunduğu avuntudan yararlanmak istiyordu. Ama dinî avuntular ancak diğerlerini önemsemeyenler için vardır! Tıpkı bir deniz kazazedesi gibi; eğer kendini sahile çıkaracak olan tahtayı yakalamak istiyorsa, sarıldığı yosunları bırakarak son bir gayretle, kolunu uzatması gerekir.

Gertrude mesleğe girdikten bir zaman sonra okul okuyanlara öğretmen yapıldı. Öğrencisi olan genç kızların nasıl bir disiplin altına girdiğini, varın siz düşünün! Eski yakın arkadaşlarının hepsi manastırdan ayrılmışlardı. Ama Gertrude o zamanki tutkularını yüreğinde daha canlı olarak koruyordu. Şu ya da bu biçimde öğrenciler bu yükü taşımak zorundaydılar. Bunlardan birçoğunun kendisinin sonsuza kadar dışlanacağı dış dünyaya dönecekleri aklına geldikçe, içinde bu zavallılara karşı bir kin, bir intikam arzusu beliriyordu. O zaman onlara kötü davranıyor, bir gün tadabilecekleri keyiflerin bedelini şimdiden ödetiyordu. Böyle anlarında, onun en küçük bir yaramazlığa karşı nasıl acımasızca davrandığını duyanlar, onu, katı ruhlı, iyi terbiye görmemiş bir kadın sanıyorlardı. Öyle anları da oluyordu ki manastıra, kurallara, saygıya olan nefreti bambaşka ve tam tersi bir ruh durumuyla sergileniyordu. O zamanlarda yalnızca öğrencilerinin gürültülerine dayanmıyor, aynı zamanda onları bu davranışlarında kışkırtıyordu. Onların oyunlarına karışıyor, onları daha kural tanımaz yapıyor, konuşmaları-

na katılıyor ve girmiş oldukları yoldan, amaçları dışında, sapmalarına neden oluyordu. Birisi başrahibenin bir sözü ile alay etse, öğretmen onu uzun uzadıya taklit ediyor ve bundan komik bir sahne çıkartıyordu. Rahibelerden birinin yüzünü, ötekinin yürüyüşünü taklit ediyor, sonra katıla katıla gülüyordu. Fakat bu kahkahalar neşesine neşe katmıyordu. Daha iyisini yapacak ne rahatı ne de fırsatı bulamayarak böylece birkaç yıl yaşadı, ta ki kara talihi ona bir oyun edinceye dek!

Başrahibe olamamasını gidermek için diğer kayırma ve ayrıcalıklarının yanında kendisine ait özel bir yer ayrılmıştı. Odasının bulunduğu tarafta manastıra bitişik olan bir ev vardı. Burada o zamanlar kendisi gibi arkadaşları ve yoldaşlarıyla birlikte kolluk kuvvetlerine ve yasaya karşı gelen zorba takımından bir genç yaşamakta idi. Bizim el yazmasında bu adamın adı Egidio olarak gösterilmiş fakat soyadı yazılmamıştır. Bu adam, manastırın bu tarafında bulunan küçük bir bahçeye bakan evinin penceresinden Gertrude'nin orada dolaştığını görürdü. Yapacağı ahlâksızlıktan, atılacağı tehlikelerden korkacağına, keyif alan bu genç, bir boş gününde Gertrude'ye laf atmaya cesaret etti. Talihsiz kız da onu yarıtsız bırakmadı.

Gertrude ilk dakikalarda yüreğinde, içtenlikli değil ama canlı bir mutluluk duyumsadı. Yüreğinin karanlık bir köşesine güçlü ve sürekli bir uğraşı; neredeyse yeni ve taptaze bir hayat yerleşti. Fakat bu mutluluk, eski insanların ustaca uyguladıkları işkencelerde, acıya dayansınlar diye mahkûmlara verdikleri güce güç katan içkilere benziyordu. Gertrude'nin bütün davranışlarında büyük bir değişiklik göze çarptı. Birdenbire çok dingin, çok saygılı biri oldu. Alay etmeyi bıraktı ve homurdanmayı kesti. Dahası, pek sevimli ve terbiyeli göründü, öyle ki gerçek nedenini düşünmekten ve yeni güzel erdeminin eski kusurlarına eklenmiş bir ikiyüzlülük olduğunu anlamaktan uzak olan rahibeler, bu memnuniyet verici değişikliğe sevindiler. Fakat bu görünüş, bu dış berraklığı diyelim isterseniz, uzun zaman, en azından aynı yoğunluk ve aynı ölçüde sürmedi. O her zamanki aşağılamalar, kaprisler çabucak geri döndü. Manastır esaretine karşı ne o yerde, ne de o ağızlardan duyulmayan bir dil ile söylenen kötü sözler, alaylar yeniden

işitilmeye başlandı. Ne var ki, bu uygunsuz hareketlerden hemen sonra bir pişmanlık geliyor, güzel sözler ve iltifatlarla yaptıklarını unutturmaya çalışıyordu. Rahibeler ellerinden geldiğince Gertrude'nin bu gelgitlerine aldırıyor, bunları onun hoppalık ve şımarıklığına veriyorlardı.

Bir süre hiç kimse Hanımana'daki bu değişikliğin başka nedenleri de olabileceğini düşünmedi. Fakat bir gün Hanımana, herhangi bir gevezeliğinden ötürü bir hemşireye alışılmadık biçimde çıkışırken ona kötü davranmış, sonunu getirmesini bilememiştir. Hemşire bir süre dudaklarını ısırp katlanmış, sonunda sabrı tükenerek, öyle bir laf etmişti ki, bir şeyler bildiğini; yeri ve zamanı gelince ağzındaki baklayı çıkaracağını anıştırmıştı. Bu dakikadan sonra Hanımana'nın artık rahatı kaçmıştı. Bu olayın üzerinden çok geçmemiştir ki, bir sabah bu genç hemşire ortalıktan kaybolmuştu. Uzun süre beklenmişti. Sağa sola haber salınmış ama bir haber alınamamıştı. Orada burada aranmış ama hiçbir yerde bulunamamıştı. Bahçe duvarında bir delik bulunmamış olsaydı, kim bilir ne varsayımlar üzerinde durulacaktı. Herkes hemşirenin bu delikten kaçtığını düşündü. Monza'da ve civarda, özellikle rahibenin köyü olan Meda'da birçok araştırmalar yapıldı. Her tarafa yazıldı fakat en küçük bir haber bile alınamadı. Böyle uzaklarda araştırılacağına, yakınlarda aransaydı belki daha fazla şey ortaya çıkartılabilirdi. Birçok duraksamadan sonra böyle bir şey yapacak beceride birisi olmadığı sanılmakla birlikte, enine boyuna tartışıldıktan sonra uzaklara çok uzaklara gittiğine karar verildi. Bir rahibe için kaçtı demek de ne oluyor: "Kesinlikle Hollanda'ya sığındı" sözü hemen yayıldı. Bir süre manastırda ve dışarıda hemşirenin Hollanda'ya sığındığına inanıldı. Fakat Hanımana bu görüşte değil gibi görünüyordu. Herkesin fikrine inanmazlık etmediği gibi, kendi özel nedenlerini söyleyerek bu ortak görüşe karşı da çıkmadı. Elbette böylesine iyi bir biçimde saklı tuttuğu özel nedenleri vardı. Hiçbir başka şeyden isteyerek bu kadar uzak kalmamıştır, bu hikâyeyi karıştırmak ve deşmekten uzak kaldığı kadar. Ama ne kadar az konuşursa o kadar çok düşünüyor. Bu kadının hayali günde kaç kez aniden aklına giriyor, orada duruyor, kımıldamıyordu. Kafasındaki o dehşet verici, korkunç ve soğuk hayale arkadaş olmak-

tansa, kaç kez onu gözlerinin önünde canlı ve gerçek olarak görmek istemişti. O sesin kulağına gelen hayali fısıltılarını, canlı bir adamın bile başaramayacağı, yorulmak bilmeyen bir inat ve ısrarla yinelediği sözlerini işitmektense ne ile tehdit ederse etsin, o kadının sesini birebir duymayı kaç kereler istemişti.

Hikâye ettiğimiz gibi Lucia'nın Hanımana'ya takdim edildiği ve onun da Lucia ile konuştuğu günlerden bu yana bir yıl geçmişti. Hanımana Rodrigo'nun yaptığı zulme ilişkin soruları çoğaltıyor ve Lucia'nın anlayamadığı bir pervasızlıkla öyle kimi ayrıntılara giriyordu ki, kızcağız böyle konular hakkında rahibelerin bu kadar meraklı olabileceklerine bir türlü akıl erdiremiyordu. Soru sorarken de yürüttüğü ya da anıştırdığı fikir ve yargılar da az garip şeyler değildi. Sanki Lucia'nın bu adamdan ürpermesine gülüyor; onun bu derece korkunç bir canavar olup olmadığını sorguluyor; Renzo'yu seçmesi için haklı bir nedeni yoksa eğer genç kızın bu çekingenliğini anlamsız ve aptalca buluyordu. Renzo'yla ilgili öyle şeyler soruyordu ki, Lucia hayretler içinde kalıyor, yüzü kıpkırmızı kesiliyordu. Gertrude beyin jimnastiğinin ötesinde çok fazla ileri gittiğini anlayarak, sözlerinin yanlış anlaşılmasından dolayı düzeltmeye çalışıyordu. Ama bu konuşmalar Lucia'da uyanan şaşkınlık ve korkuyu dağıtamıyor ve annesiyle baş başa kalır kalmaz bunları ona açıyordu. Agnese, pek deneyimli biri olarak, kızının tüm bu kuşkularını birkaç sözle giderip, düşüncelerine netlik kazandırıyor:

“Şaşıрма,” dedi. “Dünyayı benim gibi tanıdığın zaman şaşırmayacak, hiçbir şey olmadığını anlayacaksın. Bütün bu soylular; kimi az kimi çok, kimi şu kimi bu şekilde, biraz delidir. Özellikle onlara gereksinim duyduğumuzda sözlerine aldırmamalı, sanki doğru söylüyorlarmış gibi dinler görünmeliyiz. Görmedin mi? Sanki uygunsuz bir şey söylemişim gibi ağzımı nasıl kapattı? Ben de hiç alımdım. Bunların hepsi böyle. Bununla beraber, Tanrı'ya şükür, bu Hanımana seninle ilgileniyor ve seni gerçekten korumak istiyor. Yaşadıkça sevgili kızım, bu adamlara işin düşerse, daha neler dinleyeceksin neler!”

Başrahibi borçlu bırakmak arzusu; korumacılık zevki; böyle sine kutsal bir korumacılığın meyvesinin toplanacağı düşüncesi;

Lucia'ya karşı duyulan yakınlık; bir masuma yardım etmekten ve ezilenleri avutmaktan duyulan mutluluk; Hanımana'nın bu zavalı kaçaklara kucağını açmasına neden olmuştu. Onun arzusu ve gözetimi altında iki kadın manastıra bitişik olan kapıcı binasına, manastıra hizmet gerekçesiyle yerleştirildiler. Ana-kız kısa sürede böyle güvenli ve şerefli bir sığınak bulmuş olmaktan ötürü pek sevin-diler. Diğerleri tarafından fark edilmemiş olmak çok hoşlarına gidecekti. Ne var ki bu, manastırlarda kolayca yerine gelebilecek bir şey değildi. Ayrıca ortada bu kadınlardan birinden haber almak için sabırsızlanan bir adam vardı. Bu adamın kalbindeki ihtirasa, gurura, bir girişimi gerçekleştirememiş olmaktan ve uğramış olduğu düş kırıklığından ötürü bir de kin karışmıştı. Şimdi kadınları sığınaklarında bırakarak, yaptığı aşağılık girişimin sonucunu beklemekte olan adamın, Don Rodrigo'nun sarayına dönelim.

XI

Av köpekleri, tavşanı boş yere kovaladıktan sonra nasıl ki mahcup, kafaları önlerinde, kuyrukları bacaklarının arasında sahiplerinin yanına dönerlerse, o gürültülü gecede, haydutlar da Don Rodrigo'nun sarayına öyle dönüyorlardı. Don Rodrigo ise karanlıkta, üst katta açık bir alana bakan boş bir odada bir ileri bir geri gidip geliyordu. Arada bir duruyor, kulak kabartıyor ve yalnız işin başarılabilceği konusunda duyduğu kuşkudan ötürü değil, olası kötü sonuçlar nedeniyle de sabırsızlık ve kaygı içinde, köhne kepenklerin aralığından bakıyordu. Çünkü bu iş zorba adamın el attığı en büyük ve en tehlikeli işti. Doğacak söylentilere ilişkin olmasa da, ipuçlarını yok etmek için alınmış önlemlerin verdiği rahatlık vardı üstünde. İçinden: 'Söylentiler umurumda değil,' diye düşünüyordu. 'Kim gelip de kızı arayacak buralarda! Hangi yürekli adammış görmek isterim. Gözü yiyorsa, gelsin bakalım! O gebeşin geleceği varsa göreceği de vardır. O papaz mı gelecek? O yaşlı kadın mı? Canı cehenneme! Hukuk, yasa. Boş versene sen! Adliye amiri ne güne duruyor; çocuk mu o! Ya Milano? Milano'da onları kim takar? Kim onlara kulak asar? Neyin nesi olduklarını kim bilir? Dünya üzerinde kaybolmuş gibiler; kim sahip çıkacak onlara? Kimi kimseleri yok bunların. Haydi, haydi, takma kafana. Yarın sabah Attilio'nun yüzünü merak ediyorum! Görecek, ben geveze-

lik mi yaparım yoksa dediğimi mi! Peki ya sonra... Ya kimileri bunu kullanmak isterse? Ne bileyim? Belki bu fırsatı değerlendirmek isteyen bazı düşmanlarım vardır... Attilio da bana mutlaka yardım edecektir. Ne de olsa, tüm ailenin şerefi söz konusu.' Ama kuşkularını dindirdiği ve asıl tutkusuna barınak bulduğu, üzerinde en çok durduğu düşünce, Lucia'yı yola getirmek için kullanacağı tatlı sözler ve yalanlardı. 'Burada, bu insanların, bu yüzlerin arasında yapayalnız olmaktan çok korkacak. Yüzü insana benzeyen tek kişi benim. Sonunda beni kabul edecek. Yalvarma sırası ona gelecek doğal olarak, yalvarırsa eğer.'

Bu güzel hesapları yaparken ayak sesleri duydu. Pencereye gitti, araladı, başını hafifçe uzattı. Onlardı! 'Allah kahretsin! Nerede sedye? Üç, beş, sekiz... Hepsi burada... Griso da burada. Sedye yok. Tanrı hepsinin cezasını versin! Griso bana bunun hesabını verecek.'

Adamlarıyla içeri giren Griso, girişteki odanın bir köşesine sopasını, şapkasını ve pelerinini koydu. O an hiç kimsenin imrenmeyeceği bir işi, görevi gereği yerine getirmek için yukarıya çıktı. Don Rodrigo'ya hesap vermesi gerekiyordu. Don Rodrigo onu merdiven başında bekliyordu. Beceriksiz haydutun süklüm püküm karşısında dikildiğini görünce, ona: "Buyurun bakalım bay palavra! Bay komutan! Her şeyi bana bırakın diyen geveze!" diyerek bağırdı.

Griso bir ayağı merdivenin ilk basamağında, yanıt verdi: "Sadakatle çalışıp, kendi görevimi yapmak için bu kadar uğraştıktan ve hayatımı tehlikeye attıktan sonra bu hakaretleri duymak çok ağır..."

"Nasıl gitti? Görelim, bakalım!" dedi Don Rodrigo ve odasına doğru yürüdü. Griso da onu izledi. Hemen yaptıklarını, gördüklerini ve görmediklerini, duyduklarını, korkularını, kuşkularını anlattı. Anlattıkları da akli kadar karışık, kuşku verici ve şaşırtıcıydı. "Haklısın. Doğrusunu yapmışsın. Yapılabilecek olanı yapmışsın. Demek ki... Bu çatı altında bir casus var! Eğer varsa... onu bir bulursam... onu mutlaka bulacağız. Sana söylüyorum Griso, onu şenlik günü şişe geçireceğim," dedi Don Rodrigo. "Benim de aklımdan böylesi geçmişti efendim. Eğer onu enselersek, efendimiz, bana bı-

rakın onu. Bana öyle bir oyun oynadı ki; benimle eğlenen insan, bana bunun hesabını verir. Ancak bana öyle geliyor ki, işin içinde şimdilik anlaşılamayan başka bir dolap var. Yarın efendimiz, yarın... Her şey açığa çıkacak,” dedi Griso.

“Sizi gören oldu mu?”

Griso, “Olmamıştır umarım,” dedi. Aralarındaki konuşma, Don Rodrigo’nun Griso’ya, bir gün sonrası için onun da düşünebileceği üç şey emretmesiyle son buldu. Sabah erkenden konsolosa iki adam göndererek gözdağı vermek. Bildiğimiz gibi bu emir yerine getirildi. Diğer ikisi de o gecekinduda gözcülük yapacak ve kimseyi oraya yaklaştırmayacaklardı. Kuşku uyandırmamak için orada bıraktıkları sedyeyi getirmeyi bir sonraki geceye ertelemişlerdi. Sedye insanların dikkatini çekmemeliydi. Sonra kendisi, birkaç adamıyla birlikte, çaktırmadan, dün geceki dalavereyi anlamak için halkın arasına karışacaktı. Bu emirleri verdikten sonra biraz önce söylediği ağır sözleri gidermek amacıyla birkaç güzel sözle Griso’nun gönlünü aldı ve çekilmesine izin verdi. Kendisi de ardından uyumaya gitti.

Uyumaya git zavallı Griso çünkü buna gereksinimin var. Ey zavallı Griso! Üstündeki suçlamalar yetmiyormuş gibi namuslu bir kadını kaçırmış olmaktan ötürü köylülerin pençesine ya da polisin eline düşmeyi göze alarak bütün gün, gece yarılara kadar uğraş didin, sonra da gel, bu şekilde karşılaşınlar seni! Olacak şey mi! İnsanlar genellikle böyle öderler karşılığını. Ancak sen, böylesi durumlarda adaletin hemen olmasa bile, er ya da geç, bu dünyada bile yerine geldiğini görenlerdensin. Şimdilik git uyu! Bir gün belki de bundan daha etkin bir örnekle karşılaşacaksın.

Ertesi sabah, Don Rodrigo uyandığında, Griso yeniden işbaşı yapmak için sokağa fırlamıştı. Don Rodrigo, hemen Kont Attilio’yu aradı. Kont onu görür görmez, alaycı bir bakış ve tavırla seslendi: “San Martino’yu unutma!”

Don Rodrigo, “Size ne söyleyeceğimi bilemiyorum,” diyerek ona yaklaştı. “Bahsi ödeyeceğim, sorun yok! Ama benim canımı sıkın şey bu değil. Size hiçbir şey anlatmadım, çünkü her şeyi bu sabaha bıraktım ve sizi burada alıkoymayı düşünüyordum. Ama... Yeter artık! Şimdi her şeyi anlatacağım.”

Her şeyi dinledikten sonra, “O rahibin parmağı var bu işte,” dedi kuzen, kendisinden beklenmeyecek bir ciddiyetle. “O rahip,” diye devam etti, “ölü kediye benzer tavrı ve aptal görünüşüne karşın kurnaz ve başkalarının işine burnunu sokan biri. Siz bana anlatmak istemediniz o gün gelip neler karıştırmak istediğini.”

Don Rodrigo, rahiple aralarında geçen konuşmayı anlattı. Kont: “Siz bunca acıya katlandınız? Geldiği gibi çıkıp gitmesine izin verdiğiniz, öyle mi?” diye söylendi.

“İtalya’nın bütün Kapusinlerini üzerime mi çekseydim yani?”

“Bilmiyorum,” dedi Kont Attilio, “o anda, dünyada o cüretkâr alçaktan başka daha birçok Kapusin’in olduğu aklıma gelir miydi? Haydi canım, önlemleri olmak iyi de... Bir Kapusin’in hakkından gelmek için de bu denli kaygılanmaya gerek var mı? Gerektiği zaman Kapusin tarikatına daha kibar davranarak, tekinin hakkından daha iyi gelmenin yolları bulunabilir, diye düşünüyorum. Yeter... Hak ettiği cezadan kurtulmuş. Onun hakkından ancak ben gelirim, bizim gibilerle nasıl konuşulması gerektiğini öğreteceğim ona.”

“Beni zor durumda bırakmayınız.”

“Bir kez olsun bana güvenin; size bir akraba, bir dost olarak hizmet edeceğim.”

“Ne yapmayı düşünüyorsunuz?”

“Henüz bilmiyorum. Ama kesinlikle o rahibe cezasını vereceğim. Düşüneceğim... Ve... Bana kim yardım eder, biliyor musun? Kont amca, kont amca konsey üyesidir. Sevgili kont amca! O çapta bir politikacıyı yanıma çektiğime her defasında mutlu olmuşumdur. Yarından sonraki gün Milano’da olacağım. Öyle ya da böyle o rahip hak ettiğini bulacaktır.”

Bu arada kahvaltı geldi ama böylesine önemli bir iş görüşmesini yarıda kesmedi. Kont rahatça konuşuyordu. Her ne kadar sahip olduğu onur ve dostluk fikri adına, kuzenine duyduğu dostluk ve aynı adı taşımanın onuru gereği onun tarafını tutsa da, gene de her defasında onun bu güzel başarısına bıyık altından gülmekten kendini alamıyordu. Ama kendi derdinde olan ve sessizce büyük bir darbe yapacağına inanırken, gürültülü bir başarısızlığa uğramış olan Don Rodrigo, çok büyük acılar çekiyor ve oldukça sıkıntılı anlar yaşıyordu. “Bu serseriler bütün çevrede dediko-

du yapacaklar,” diyordu. “Ama benim için ne önemi var! Yasa, hukuk benim umurumda değil. Hiçbir kanıt yok. Olsa bile ne değişir ki! Bu arada, bu sabah konsüle olaya tanıklık yapmaması için haber gönderdim. Hiçbir şey olmaz. Ama dedikodular uzarsa canımı sıkar. Benimle böyle barbarca dalga geçilmesine dayanamam. Bu kadarı bile fazla.”

“Çok iyi yaptınız,” diye yanıt verdi Kont Attilio. “Şu sizin adliye amiri çok inatçı, çok boş kafalı, çok sıkıcı biri... Ayrıca çok da namuslu, görevini bilen bir adam. Bu tip insanlarla bir iş yapılacağı zaman, onları sıkıntıya düşürmemeye çok özen göstermek gerek. Eğer konsülün bir serserisi tanıklık etmeye kalkarsa, savcı her ne kadar istekli olursa olsun...”

“Ama siz,” diyerek, biraz öfkeyle, Don Rodrigo kuzenin sözünü kesti. “Siz her şeyin tersini söyleyerek, adamın sözünü keserek ve onunla alay ederek işlerimi berbat ediyorsunuz. Adliye amiri namuslu bir adamdır ama dik kafalı bir hayvan da değildir!”

“Biliyor musunuz kuzen?” dedi Kont Attilio, şaşkın bir şekilde bakarak. “Neredeyse, biraz korktuğunuzu düşünmeye başlayacağım. Adliye amirini çok ciddiye alıyorsunuz...”

“Hadi hadi, onu dikkate almamız gerektiğini söyleyen siz değil miydiniz?”

“Söyledim... Ciddi bir iş söz konusu olduğunda, size bir çocuk olmadığımı göstereceğim. Sizin için neler yapabileceğimi biliyor musunuz? Gidip bizzat adliye amirini ziyaret edeceğim. Ah, bu onur onun çok hoşuna gidecektir, değil mi? Ona kont, dük ve İspanyol kale komutanımız hakkında yarım saat konuşması için ortam hazırlayacağım ve saçma sapan şeyler söylediğinde bile ona her konuda destek olacağım. Daha sonra konsey üyelerinden kont amca hakkında birkaç söz edeceğim. Söyleyeceklerim onu çok etkileyecektir. Sizin onun yakınlığından duyduğunuz gereksinimden çok, onun bizim korumamıza gereksinimi var. Elimden geleni yapacağım ve yanından ayrıldığımda, hiç olmadığı kadar sizin tarafınızda olacak.” Bu ve buna benzer sözlerden sonra, Kont Attilio ava gitmek üzere çıktı. Don Rodrigo da Griso’nun dönüşünü sabırsızlıkla beklemeye koyuldu. Öğle yemeği zamanına doğru Griso raporunu sunmak üzere geldi.

O gecenin kargaşası çok gürültülü olmuştu. Kasabada üç kişinin ortadan kaybolması öyle önemli bir olaydı ki, araştırmalar, hem meraktan hem de duyulan kaygıdan ötürü, doğal olarak çok hareketli ve ısrarcıydı. Öte yandan, olaydan haberdar olanların sayısı oldukça fazlaydı ama, sanki hepsi susmak için anlaşmış gibiydiler. Perpetua kapıda görünür görünmez o ya da bu kişi patronunu kimin bu kadar korkuttuğunu sormak için koşuyordu. O, olayın tüm ayrıntılarını yeniden düşünerek ve sonunda Agnese tarafından kandırılmış olduğunu anlayarak bu hainliğe karşı büyük bir kin duyuyordu. Bu yüzden içini dökmeye gereksinimi vardı. Gene de kendisine karşı yapılanlardan bir başkasına hiç yakınmadı. Bununla ilgili tek bir sözcük bile etmedi. Ne var ki, zavallı patronuna yapılan oyuna tamamen sessiz kalamazdı. Özellikle de, böyle bir oyunun, o dürüst delikanlı, o iyi kalpli dul kadın ve utangaç kızı tarafından planlanmış olduğuna inanamıyordu. Don Abbondio ona susmasını kesinlikle emredebilir ve kibarca rica edebilirdi. Perpetua ise ona, bu kadar açık ve doğal bir şey için tembihte bulunmasına hiç gerek olmadığını söyleyebilirdi. Ama kesin olan şeydu: Böylesine büyük bir sır zavallı kadının kalbini sıkıştırıyordu, tıpkı eski ve iyi çemberlenmemiş bir fıçının içindeki taze bir şarabın fokurdayıp, guruldayıp, köpürerek kaynaması gibi. Şarap fıçının tıkacını fırlatıp atmazsa da sızmaya başlayacak, tahtalar arasından yavaş yavaş süzülecektir ve biri onu tadıp yanındakine nasıl bir şarap olduğunu söyleyecektir mutlaka.

İlk kez diğerlerinden daha fazla bilgi sahibi olmanın ona gerçek gibi görünmediğini; büyük bir korku yaşamış olmanın küçük bir onur sayılmayacağını ve suç kokan bir şeye elini bulaştırmış olmaktan diğerlerinden geri kalmadığını düşünen Gervaso, kendisini övecek diye yanıp tutuşuyordu. Ciddi bir soruşturma, olası bir mahkeme ve verilecek hesabı göz ardı etmeyen Tonio, suratına indirdiği tokatla kimseye bir şey söylememesi için ona emir verdiyse de, gene de her sözcüğü ağzının içine tıkayamazdı ya! Kaldı ki Tonio, kendisi de o geceyi olmadık bir saate kadar dışarıda geçirdikten sonra, acele acele eve gelişiyle, alışılmadık bir ifade ve heyecan içinde oluşuyla karısına doğruyu söylemesi gerektiğini düşünmüş ve olayı gizleyememişti. Doğal olarak karısı da dilsiz değildi!

En az konuşan Menico olmuştı. Çünkü ailesine hikâyeyi ve yol-lanış nedenini anlattığında, çocuklarının Don Rodrigo'nun bir işi-ni altüst etmeye yardımcı olması onları çok korkutmuştu. Bu yüz-den oğullarının hikâyesini bitirmesine izin vermemişlerdi. Son-ra hemen, ağzını hiç açmamasını en sert ve en ürkütücü biçimde emretmişlerdi. Ertesi sabah, onlara yeterince güvenli görünmedi-ği için, o gün ve daha başka günler, onu evde kapalı tutmaya karar vermişlerdi. Ama neye yarar? Daha sonra bizzat kendileri, diğ-erlerinden daha fazla şey bildiklerini göstermek istememekle birlik-te köy halkıyla konuşurken, konu bizim üç zavallının nereye, na-sıl ve neden kaçtıklarına gelince, sanki bilinen bir şeymiş gibi, Pes-carenico'ya sığındıklarını anlatmışlardı. Böylece, bu olay da halkın diline düşmüştü.

Daha sonra, tüm bu bir araya getirilmiş ve birbirine bağlanmış bilgi kırıntıları ve olaya yapılan eklerle, en eleştirmen kişiyi bile doyuracak bir kesinlik ve açıklık içinde bir öykü yaratma gereği vardı. Ama evin zorbalardan tarafından baskına uğratılması öyle bü-yük ve gürültülü bir olaydı ki, görmezden gelinemezdi. Ne var ki, bu konuda hiç kimsenin biraz olsun yeterli bir fikri yoktu. Bu olay tüm hikâyenin akışında pürüzler yaratıyordu. Don Rodrigo'nun adı ortaya atılıyordu. Bu iddiaya herkes katılıyordu. Ötesi karanlık ve farklı varsayımlardan oluşuyordu. Akşama doğru yolda görülen iki zorbadan ve lokantanın kapısında duran bir diğ-erinden çok söz ediliyordu. Ama böylesine gelişigüzel bir rastlantıdan nasıl bir ipu-cu elde edilebilirdi ki? Lokantacıya akşamki müşterilerinin kimler olduğu soruldu. Ama lokantacı, ona kalırsa, o gece birilerini görüp görmediğini bile anımsamıyordu; lokantasının bir limana benzedi-ğini söylemeye özen gösteriyordu. Özellikle kafaları karıştıran ve varsayımları bozan, Stefano ve Carlandrea'nın gördükleri o yaban-cıydı; haydutların öldürmek istedikleri... Onlarla mı gitmişti yok-sa onlar mı çekip götürmüşlerdi? Ne yapmaya gelmişti acaba bura-ya? Kadınlara yardım etmek için mi ortaya çıkmıştı. Araftan gelen bir ruh muydu? Yoksa hayatta iken yaptıklarını yapanlarla buluş-mak için daima geceleri gelen adi, üçkâğıtçı bir yabancının cehen-nemlik ruhu muydu? Belki de haydutların, bağırıp kasabayı uyan-dırmasından korktukları için öldürmek istedikleri gerçek ve can-

lı bir yabancıydı. Belki de (bakın neler düşünülüyor) yabancı kıyafeti giymiş olan bu haydutlardan biriydi. Oydu, buydu... Öyle çok olasılık vardı ki. Eğer Griso hikâyenin bu kısmını başkalarının konuşmalarından ortaya çıkarmak zorunda kalsaydı, onun tüm anlayışı ve deneyimi o adamın kim olduğunu bulgulamaya yetmezdi. Ama okurun da bildiği gibi, diğerlerine karmaşık gelen bu nokta, Griso için çok daha açıktı. Bunu, kendisi tarafından ve araştırma yapan arkadaşları tarafından toplanmış haberleri yorumlamak için anahtar olarak kullanarak, bunlardan Don Rodrigo için yeterince açık ve net bir rapor hazırlayabilirdi. Don Rodrigo ile hemen odaya kapandı ve zavallı nişanlıların indirdiği darbe ile ilgili ona bilgi verdi. Bu bilgi doğal olarak, evde niçin kimsenin olmadığını ve niçin çanın çaldığını, konakta bir hainin bulunduğunu tahmine gerek kalmadan gayet iyi açıklıyordu. Ona, nişanlıların kaçışları hakkında da bilgi verdi. Bunun nedenlerini de bulmak kolaydı. Ya yaptıklarından korkup kaçmışlardı ya da baskın fark edildiğinde onlara uyarı yapılmış ve tüm kasaba halkı ayaklandırılmıştı. En sonunda, kaçakların Pescarenico'ya sığındıklarını söyledi. Daha fazlası hakkında bir bilgisi yoktu. Don Rodrigo, hiç kimsenin ona ihanet etmemiş olduğundan emin olarak ve yaptığı işten hiçbir iz kalmamış olduğunu görerek memnun oldu. Fakat bu, kısa süren hafif bir hoşnutluktu. “Birlikte mi kaçmışlar?” diye bağırdı. “Birlikte! Ah o alçak rahip... o rahip...” Sözcükler ağzından boğazını yırtarak çıkıyor, parmağını ısırduğu dişleri arasında eziliyordu. Görüntüsü de tıpkı arzuları gibi çirkinleşmişti. “O rahip bana bunu ödeyecek Griso! Yoksa ben adam değilim. Bilmek istiyorum, bulmak istiyorum... Bu akşam, nerede olduklarını bilmek istiyorum. Hiç sabrım yok! Hemen Pescarenico'ya onları görmeye, bulmaya, aramaya git... Hemen dört altın al... Unutma ki benim korumam altındasın! Bu akşam öğrenmek istiyorum. Ah o alçak! O rahip!” Griso yeniden işe koyuldu. Aynı günün akşamı saygıdeğer patronuna istediği haberi getirebildi. Bu haber şöyle alınmıştı:

Yaşamın en büyük avuntularından biri dostluktur. Dostluğun en büyük avuntularından biri ise sırrını açabilecek birine sahip olmaktır. Arkadaşlık, karı kocalık gibi ikişer kişi arasında değildir. Genel anlamda konuşursak, herkesin birden fazla arkadaşı, dostu

vardır. Bu da hiç kimsenin sonunu bulamayacağı bir zincir oluşur. Bir kimse bir dostuna sır vererek bu zevki tadarsa, dostuna da aynı zevki tatma arzusunu vermiş olur. Ona kimseye bir şey söylememesi için ricada bulunur. Böylesi bir durumda, bu sözleri ciddiye alan kişi bu avuntu zincirini kırmış olur. Ama herkesin yaptığı şey aynı koşullarla güvendiği dostuna bu sırrı açmaktır. Böylece, güvenilen bir dosttan bir başka dostu bu sır dolaşır ve öylesine büyük bir zincir oluşur ki, sonunda o sırrı ilk söyleyen kişinin duymasını istemediği kişi ya da kişilerin kulağına ulaşır. Eğer herkesin iki dostundan başka dostu olmasaydı, doğal olarak bu sır daha uzun zaman dolaşır dururdu. Biri sırrı açan kişi; öteki de sırrın verildiği kişi. Ama öyle ayrıcalıklı kişiler vardır ki, yüzlerce arkadaşları vardır. Bu sır, bu kişilerden birinin kulağına ulaştığında, öylesine hızlı ve öylesine büyüyerek dolaşır ki, izini takip etmek artık olanaklı değildir. Zaten yazarımız da, Griso'nun ortaya çıkarmak için emir aldığı sırrın kaç ağızdan geçtiğini tahmin edememiştir. Bizim kadınları Monza'ya kadar götüren o iyi adam, gece saat on bire doğru arabasıyla Pescarenico'ya dönerken, eve gitmeden önce, güvenilir bir arkadaşına rastladı. Büyük bir güvenle, yaptığı hayırlı işi ve diğer olayları ona anlattı. Griso da, iki saat sonra, Lucia ve annesinin Monza'da bir manastıra sığındıklarını ve Renzo'nun da Milano'ya doğru yola koyulduğunu Don Rodrigo'ya bildirmek üzere konağa koştu.

Don Rodrigo nişanlıların bu ayrılığından haince bir mutluluk duydu. Bu mutluluk, onun alçak arzusuna ulaşma umudunu yeniden canlandırdı. Gecenin büyük bir kısmını bu olayı düşünerek geçirdi. Sabah, zihninde biri belirlenmiş, diğeri tasarlanmış iki planla erkenden kalktı. Birinci plan, Lucia hakkında daha net haberler almak ve yapılması gereken bir şeyler olup olmadığını öğrenmek için Griso'yu hemen Monza'ya göndermektir. Bu nedenle hemen sadık adamını çağırdı. Eline dört altın sıkıştırdı. Griso'nun müthiş yeteneğini yeniden övdü ve önceden düşündüğü emirleri verdi.

Griso, kekeleyerek: "Efendim!" dedi.

"Ne var? Yeterince açık değil mi?"

"Başka birini gönderseniz..."

“Nasıl?”

“Yüce efendimiz, sizin için canımı vermeye hazırım. Bu benim görevimdir. Ama biliyorum ki, kullarınızın hayatını çok fazla riske sokmak istemezsiniz.”

“Ne, ne demek oluyor bu?”

“Ulu efendimiz, hakkımdaki o önemsiz mahkeme kararını biliyorsunuz... Burada sizin korumanız altındayım. Biz bir takımız. Adliye başkanı aile dostudur. Zabıta bana saygı duyar. Ben de... Pek fazla onurlu bir şey olmasa da, rahat yaşamak için onlara arkadaşça davranıyorum. Milano’da adamlarınızın kim oldukları bilinir. Ama Monza’da... Beni tanımayan yoktur. Biliyorsunuz ki efendim, kim beni adalete teslim ederse ya da kellemi sunarsa iyi bir iş yapmış olur. Peşin olarak yüz altın ve iki haydutu ortadan kaldırma onuru alır.”

“Hay aksi şeytan...” dedi Don Rodrigo. “Şimdi tıpkı korkak bir köpek gibi oldun. Sahiplerinin, arkasında olup olmadıklarına bakarak kapıdan geçenlerin bacağına saldırmaya hevesli; evinden ayrılmak istemeyen bir kapı köpeğine benziyorsun!”

“Efendimiz, size özverimi kanıtlamış olduğumu sanıyorum...”

“Yani!”

Griso, yeniden konuşmaya başlayarak: “Yani, söylediklerimi söylememiş kabul edin efendim; aslan yüreği ve tavşan hızıyla gitmeye hazırım.”

“Sana yalnız gitmeni söylemedim. Yanına en iyilerinden iki adam al. Sakin ol ve Griso gibi davran. Hay şeytan... Sizin gibi kendi işlerini yapmaya giden üç kişiye kim yol vermezlilik eder. Monza zabıtalарının, yüz altına karşı hayatlarını böyle bir riske sokmaları için hayatlarından sıkılmış olmaları gerekir. Ve sonra... Sonra da... İnaniyorum ki, hizmetimdeki adamların o bölgelerde de benim için değerli oldukları biliniyordur.”

Griso’yu biraz daha utandırdıktan sonra ona daha ayrıntılı ve özelliğı olan emirler verdi. Griso yanına iki adam aldı. Mutlu ve cesur bir yüzle fakat içinden Monza’ya, fidyelere, kadınlara ve efendilerin kaprislerine küfür ederek oradan ayrıldı. Açlıktan kaburgasıyla birleşmiş bir karnı ve sayılabilen kemikleriyle yerlerde sürünen bir kurt gibi yürüyordu. Karlı dağlardan aşağı indi, ovada kuş-

kulu kuşkulu ilerledi. Ara sıra yolunmuş tüysüz kuyruğunu sallayıp bir ayağı üstünde durdu. Rüzgârın burnuna bir adam ya da bir demir kokusu getirip getirmediğini anlamak için ara sıra burnunu kaldırıp havayı kokluyor, sivri kulaklarını dikeyliyor, avlamak arzusuyla ve avlanmak korkusuyla parlayan kanlı gözlerini etrafta dolaştırıyordu.

“Başını kaldırıyor, hain rüzgârı kokluyordu.” Bu güzel dizenin nereden geldiğini bilmek isteyenlere, Lombardialılar ve Haçlı Seferleri’nden söz eden, basılmamış bir yapıttan alındığını belirtebilirim. Bu yapıt yakın bir zamanda artık basılmamış olarak kılmayacak ve çok yankı uyandıracak. Bu dizeyi kalemimin ucuna geldiği için yazdım. Başkalarının servetiyle yapıtımı güzelleştirmek istemediğim için onu nereden aldığımı söylüyorum. Ayrıca birileri, bu şeytanlığın yazarı ile kardeş gibi olduğumuzu ve keyfimce onun el yazmalarını karıştırdığımı belirtmek için böyle bir kurnazlık yaptığımı sanmasın...

Don Rodrigo için önem taşıyan diğer bir konu ise, Renzo ile Lucia’nın buluşmasını engellemek ve köylerine bir daha ayak basmalarını için bir yol bulmaktı. Bu amaçla tehditlerinin etrafa yayılmasını istiyor; tuzaklar kurduğu haberinin, bazı arkadaşları aracılığıyla kulaklarına gitmesini sağlayarak, evlerine dönme isteklerini yok etmeye çalışıyordu. Ama en emin yolun onu memleketinden sürgüne göndermek olduğunu düşünüyordu. Bunu başarabilmesi için güçten çok adaletin yardımına gereksinimi vardı. Örneğin, papazın evinde olanlara biraz renk katılabilir; buna, bir saldırı, bir baskın havası verilebilirdi. Avukat aracılığıyla adliye amiri, Renzo için tutuklama emri çıkartılabilirdi. Fakat yeniden o olayın üstüne gitmenin yararı olmayacağını düşündü. Bunun üzerinde daha fazla kafa patlatmadan, istediğini anlaması için ne kadar gerekliyse o kadar, avukat Azzecca Garbugli’ye açılmaya karar verdi. ‘Bir yığın genelge var. Avukat da aptal mı? İşime yarayacak, o köylüyü kapana kıştırarak bir şeyler bulacaktır. Yoksa adını anmam bir daha,’ diye düşündü. Don Rodrigo, bu olayda ona yardım edebilecek en becerikli kişi olarak avukatı düşündüğü sırada (ne tuhaf değil mi yaşam) başka birisi, hiç kimsenin düşünemeyeceği birisi, Renzo’nun kendisi, avukatın asla bulamayacağı daha emin ve da-

ha hızlı bir şekilde Don Rodrigo'ya yardım etmek için bütün kalbiyle çalışıyordu.

Sevimli bir genç tanımıştım. Doğruyu söylemek gerekirse gereğinden fazla hareketli olan bu genç, tüm davranışlarıyla namuslu bir adam olacağını gösteriyordu. Onu birçok kez, gündüzleri bir tarlaya başıboş bıraktığı hint domuzlarını, akşamları ahıra kapatmaya çalışırken gördüm. Sürüyü hep birden ahıra sokmaya çalışırdı ama bu çok yorucu bir işti. Biri sağa kaçır, onun ardından koşarken bir diğeri, sonra ikisi, üçü sola kaçırdı. Genç delikanlı hayvanların bu durumundan bunalıyordu ama, zamanla yolunu bulmuştu. Önce kapıya yakın olanları içeri itiyor, sonra diğerlerini birer ikişer üçer yakalıyordu. Buna benzer bir oyunu bizim kahramanlarımızla da oynamamız gerekiyor. Lucia emin bir sığınakta. Sonra Don Rodrigo'ya koştuk. Şimdi ondan ayrılarak gözden kaybettiğimiz Renzo'nun arkasına düşelim.

Anlattığımız acıklı ayrılıktan sonra Renzo, herkesin kolayca tahmin edebileceği bir ruh haliyle Monza'dan Milano'ya doğru gidiyordu. Evini terk etmek, işini bırakmak, hepsinden önemlisi, Lucia'dan ayrılmak, nereye varacağını bilmediği bir yolda olmak... Bütün bunlar o namussuzun yüzünden oluyordu. Bunlardan herhangi birini düşündüğünde, öfkeye ve intikam arzusuna boğuluyordu. Sonra aklına Pescarenico Kilisesi'nde, o iyi yürekli rahiple ettiği dua geliyor ve kendini toparlıyordu. Biraz sonra, o öfke, içinde yeniden canlanıyordu. Fakat yollarda sokak mihraplarını gördüğünde şapkasını çıkartıyor, bir an durup yeniden dua ediyordu. Öyle ki, bu yolculukta Don Rodrigo'yu içinden en az yirmi kez öldürüp diriltti. O zamanlar iki yüksek yamaç arasından geçen yol, çamurlu ve taşlı idi. Araba tekerlekleri derin hendekler açmıştı. Öyle ki, yağmurdan sonra bunlar küçük derelere dönüşür, daha alçak kesimlerde, kayıkla geçilecek kadar derin olurdu. Kıyıda basamak şeklindeki küçük dik patikaya tırmanan ayak izleri, başkalarının da bu tarlalardan geçtiğini gösteriyordu. Renzo, bunlardan birini çıkararak yüksek bir tepeye ulaştığında, bir kentin ortasında değil de, sanki bir çölün ortasında doğmuş gibi, ovada yalnız başına yükselen o görkemli katedrali gördü. Bütün dertlerini unutarak, iki ayağı üzerinde durdu ve çocukluğundan beri hakkında çok

şey duyduğu dünyanın sekizinci harikasını, uzaktan da olsa hayranlıkla izlemeye başladı. Fakat bir süre sonra, arkasını dönerek, ufukta dağlarının doruklarını ve bunların arasında köyünün meşhur Resegone'sini gördü. Kanının kaynadığını hissetti. Bir süre, o yöne doğru hüzünlü bir şekilde bakakaldı. Sonra gene üzgün geri döndü ve yoluna tekrar devam etti. İlerledikçe yavaş yavaş çan kulelerini, kubbeleri ve çatıları gördü. O zaman yeniden yola indi, bir süre daha yürüdü. Kente epeyce yaklaştığını anladığında bir yolcu-yu durdurdu ve ona doğru eğilerek öğrendiği tüm nezaketiyle şöyle dedi: “Bağışlayınız sayın bayım...”

“Ne istiyorsunuz, genç adam?”

“Kapusinlerin manastırına gitmek için en kestirme yol hangisidir acaba? Rahip Bonaventura’yu arıyorum da.”

Renzo’nun yöneldiği adam, o sabah bazı işleri için Milano’ya gitmiş, o çevrenin varsıl bir yurttaşydı. Hiçbir işini halledemedi alelacele dönüyordu; çünkü evde olmak için can atıyordu ve durarak fazla vakit kaybetmek istemiyordu. Sabırsızlığını belli etmeden, nazik bir şekilde yanıt verdi: “Sevgili çocuğum, burada birden çok manastır var. Aradığınızın hangisi olduğunu bana daha açık bir şekilde söylemeniz gerek.” Bunun üzerine Renzo, Rahip Cristoforo’nun mektubunu koynundan çıkardı ve adama gösterdi. Adam, “Doğu Kapısı” yazısını okuduktan sonra mektubu ona geri vererek, “Şanslısınız, genç adam! Aradığınız manastır buraya çok uzak değil. Soldaki yoldan gidiniz, kestirmedir. Birkaç dakika içinde, uzun ve alçak bir binaya varacaksınız; orası karantinadır. Onu çevreleyen kanaleti izlerseniz Doğu Kapısı’na ulaşırsınız. İçeri giriniz. Üç-dört yüz adım sonra güzel karaağaçlarla dolu bir meydan göreceksiniz. Manastır oradadır. Yanılmazsınız. Tanrı yardımcınız olsun, delikanlı,” dedi. Yolcu, son sözcüklerini ki-bar bir el hareketiyle tamamlayarak gitti. Renzo, kentlilerin köylülere karşı bu güzel davranışından ötürü afallamış ve şaşkın bir halde bir süre durdu. Bugünün, soyluların, köylüler önünde eğildiği bir gün, sıra dışı bir gün olduğunu bilmiyordu. Adamın ona tarif ettiği yoldan yürüyerek Doğu Kapısı’na geldi. Okurlar, bu ismi duyunca, orada karşılaşacakları görüntüleri imgelemeye çalışmasınlar. Renzo kapıdan içeri girdiğinde, dışarıdaki yol sadece ka-

rantina boyunca dümdüz gidiyor, daha sonra iki çit arasında daralarak ve kıvrılarak devam ediyordu. Kapı iki sütundan ibaretti. Bu sütunların üzerinde kapı kanatlarını korumak için bir saçak vardı. Bir tarafında da gümrük memurları için küçük bir kulübe bulunuyordu. Kalenin burçları, düzgün olmayan bir eğim ile aşağıya doğru uzanıyordu. Arazi ise, oraya buraya gelişigüzel atılmış eski malzeme ve hurda parçaları yüzünden inişli ve çıkışlı bir görünüm sunmaktaydı. Bu kapıdan içeri giren kişinin önüne çıkan yol, bugün Tosa Kapısı'ndan içeri girenin gördüğüne az çok benziyordu. Kapıdan biraz uzakta, yolun ortasından bir kanalet geçiyordu. Bu kanalet, yolu, mevsimine göre toz ya da çamurla kaplanan iki küçük yola ayırıyordu. Bugün de Borghetto diye anılan noktada kanalet bir lağıma açılıyor. Orada, San Dionigi denen ve üzerinde bir haç bulunan bir sütun vardı. Sağında ve solunda etrafı çitle çevrili sebze bahçeleri ve ara ara, çoğunlukla çamaşırcıların oturduğu küçük evler vardı. Renzo kapıdan içeri girdi. Gümrük memurlarından hiçbiri ona dikkat etmedi. Bu durum ona garip geldi. Çünkü köyden Milano'ya inmiş olmakla övünen birkaç kişiden, köyden gelenlerin sıkı bir arama ve sorgulamaya maruz kaldıklarını duymuştu. Yol ıssızdı. Öyle ki, eğer uzaktan büyük bir hareketin olduğunu gösteren bir uğultu duymamış olsaydı, hiç kimsenin yaşamadığı, terk edilmiş bir kente girdiğini düşünebilirdi. Ne düşüneceğini bilmeden ilerlerken, yerde tıpkı kara benzer, beyaz ve yumuşak bazı çizgiler gördü. Ama bunlar kar olamazdı. Çünkü kar çizgi çizgi olmazdı ve bu mevsimde yağmış olamazdı. Bunlardan birinin üzerine doğru eğildi, baktı, dokundu ve un olduğunu anladı. Kendi kendine söylendi: 'Eğer Tanrı'nın nimetini bu şekilde hor kullanıyorlarsa, Milano'da büyük bir bolluk var demektir. Sonra da bize, her şeyde kıtlık var diye ders veriyorlar. Zavallı köy halkını susturmak için böyle yapıyorlar.' Ama birkaç adım sonra, sütunun yanına geldiğinde, sütunun dibinde daha garip bir şey gördü. Kaidesinin basamaklarının üstüne rastgele atılmış bazı şeyler vardı. Bunlar kesinlikle çakıl taşı değildi. Eğer bir fırıncının tezgâhı üstünde olsalardı, onlara ekmek demek için bir an bile kararsız kalmazdı. Ama Renzo gözlerine bu kadar çabuk inanmak istenmedi. Çünkü hurası ekmek konacak bir yer değildi. Kendi kendine,

‘Bakalım neymiş bu?’ dedi. Sütuna doğru ilerledi, eğildi ve bir tanesini aldı. Bu, gerçekten de Renzo’nun bayram günleri dışında genelde bulup da yiyemediği, beyaz ekmeklerdendi. Şaşkınlık içinde, ‘Gerçekten de ekmekmiş,’ dedi yüksek sesle. ‘Demek ki bu şehirde, bunu böyle ortalığa saçıyorlar. Hem de böyle bir yılda. Yere düştüğünde toplamak için rahatlarını bile bozmuyorlar. Burası nasıl bir yermiş böyle, bolluk içinde yüzüyor insanlar!’

Sabahın serin havasında, on millik bir yol yürüdükten sonra bu ekmek, şaşkınlıkla beraber, iştahını da kabarttı. İçinden, “Alsam mı?” diye geçirdi. “Buraya köpekler yesinler diye bırakmışlar! Birazından da Hıristiyanlar yararlansın hiç olmazsa. Eğer bir sahibi çıkarsa parasını öderim.” Böyle düşünerek elindeki ekmeği bir cebine koydu. Sonra ikinciye aldı ve onu da diğer cebine koydu. Üçüncüyü ise yemeye başladı. Bu durumun ne olduğunu anlamak isterken hiç olmadığı kadar şaşkın bir durumda yeniden yürümeye koyuldu. Yola koyulduğunda kentin içinden gelen bir kalabalık gördü. İlk görünenlere dikkatle baktı. Bunlar bir adam, bir kadın ve birkaç adım geriden gelen bir çocuk idi. Her üçünün de sırtlarında, güçlerinin taşımaya yetmeyeceği kadar yükleri vardı. Üçü de garip bir kılıktaydı. Giysileri, daha doğrusu üstlerindeki paçavralar una bulanmıştı. Unlu yüzleri daha da çirkin görünüyordu. İki büküm yürüyorlardı. Yalnızca taşıdıkları yükten ötürü değil, sanki kamburları çıkmış gibiydi. Adam, omuzlarında büyük bir un çuvalını güçlkle taşıyordu. Çuvalın orası burası delinmiş, her engelde ve devinimde yerlere un dökülüyordu. Fakat kadının görünümü daha kötüydü. İki koluyla zor tutuyormuş gibi görünen, kocaman bir göbeği vardı... Tıpkı iki kulplu bir tencere gibi... Bu göbeğin altında, sendeleyerek yürüyen, dizinin üstüne kadar çıplak iki bacak görünüyordu. Renzo daha dikkatli baktı ve o kocaman göbeğin aslında kadının uçlarından tuttuğu ve içinde alabildiğince un doldurduğu bir etek olduğunu gördü. Öyle ki, hemen hemen her adımda bir un dalgası uçuveriyordu havaya. Çocuk, başının üzerinde iki eliyle, içi ekmekle tıka basa dolu bir sepet taşıyordu. Ama bacakları anne ve babasınıninkilerden kısa olduğundan, gitgide arkada kalıyordu. Onlara ulaşmak için adımlarını hızlandırdığı her seferde sepet, dengesini kaybediyor ve birkaç ekmek yere

düşüyordu. Annesi, kızgınlıktan dişlerini göstererek çocuğa bağı-
rıyordu: “Bir tane daha düşürdün. Hiçbir şeyi beceremiyorsun...”

“Ben düşürmüyorum ki... Kendiliğinden düşüyor, ne yapayım?”
diye yanıt veriyordu çocuk. “Dua et ki, ellerim dolu!” dedi kadın,
zavallı çocuğa vurmak istercesine yumruklarını sıkıyordu. Kadın,
bu hareketiyle, çocuğun düşürdüğü iki ekmeği yapmak için gerek-
li olan undan fazlasını yere dökmüştü. “Hadi, hadi,” dedi adam,
“toplamak için geri döneriz ya da birisi onları alır. Uzun zamandır
sıkıntı içinde yaşıyoruz. Şimdi biraz bolluk oldu. Hiç olmazsa hu-
zur içinde bunun tadına varalım.”

Bu arada kapıdan başka insanlar geliyordu. Bunlardan biri kadı-
na yaklaşarak sordu: “Nereden aldınız ekmeği?”

“Biraz ileriden...” diye yanıtladı kadın. On adım kadar uzakla-
şınca homurdanarak ekledi: “Bu hırsız köylüler bütün fırınları ve
bütün dükkânları silip süpürecekler... Bize de hiçbir şey kalma-
yacak!”

Kocası: “Herkes var ekmek... Ne baş belasıydın sen! Bolluk var...
Bolluk...” dedi.

Gördüğü ve duyduğu bu ve buna benzer şeylerden, Renzo, kent-
te isyan olduğunu anlamaya başladı. Bugün kazançlı bir gün. Yani,
herkes isteği ve gücü oranında yiyip içecek ve karşılığında yum-
ruğunu gösterecekti. Biz ne kadar zavallı dağlımıza iyi davranma-
sı yolunda tembihlerde bulunsak da, tarihsel gerçeklik samimi ol-
maya ve Renzo’nun bu olaylar karşısında ilk duyduğu şeyin hoş-
nutluk olduğunu söylemeye itiyor bizi. Zaten dünyanın gidişatın-
dan pek hoşnut değildi. Bu gidişatı değiştirecek her şeyi kabul et-
meye hazır durumdaydı. Ayrıca yaşadığı yüzyılın insanlarından
farklı olmadığından, o da diğerleri gibi, ekmek kıtlığına karabor-
sacıların ve fırıncıların neden olduğunu düşünüyordu. Bu düşün-
ceye göre, bütün halkı acımasızca açlığa itenlerin ellerinden halkın
ekmeğini çekip almak için her yolu doğru bulmaya hazırdı. Fakat
gene de kargaşadan uzak durmaya karar verdi. Kendisine bir barı-
nak bulacak ve babalık edecek bir rahibe gidiyor olmaktan mutlu-
luk duydu. Böyle düşünerek ve bu arada, yağmaladıklarıyla elleri
kolları dolu dönenlere bakarak, manastıra varmak için kalan yolu-
nu yürümeye koyuldu.

Şimdi o yüksek terasıyla göze çarpan o güzel sarayın yerinde, birkaç yıl önce olduğu gibi o zaman da küçük bir meydan vardı. Bu alanın sonunda, önünde dört büyük karaağaç bulunan Kapu-sinlerin manastırı ve kilisesi bulunuyordu. Bu alanı bu durumuy-la görmemiş okurlarımıza, gıpta ile bakıyoruz. Bu demektir ki, onlar daha çok genç ve tüm bu çirkinlikleri yaşamamışlar. Renzo dosdoğru kapıya gitti. Geri kalan yarım ekmeği koynuna sak-ladı. Mektubu dışarı çıkardı, hazır bir şekilde elinde tuttu ve zi-li çaldı. Demir parmaklı bir kapı açıldı ve kapıyı açan kapıcı rahi-bin yüzü göründü. Rahip ona kim olduğunu sordu: “Rahip Cris-toforo’dan Rahip Bonaventura’ya acil bir mektup getiren bir köy-lüyüm.” “Bana veriniz,” dedi kapıcı, bir elini parmaklıklara koya-rak. “Hayır, hayır,” dedi Renzo “mektubu ona bizzat kendi elle-rimle vermeliyim.”

“Manastırda değil şu anda.”

“İzin verin gireyim, beklerim kendisini.”

“Dediğimi yapın, gidip kilisede bekleyin. Hem bu arada biraz hayır yapmış olursunuz. Şu anda manastıra girilemez,” diye yanıt verdi Rahip.

Bunları söyledikten sonra kapıyı tekrar kapattı. Renzo elinde mektubuyla kalakaldı. Kapıcının öğüdünü dinleyerek kilisenin kapısına doğru on adım kadar yürüdü. Ama daha sonra, kargaşa-ya bir kez daha göz atmaya karar verdi. Alanı geçip yolun kenarına yürüdü. Kargaşanın daha yoğun ve daha gürültülü olduğu sol ta-rafa, kentin içine doğru bakmak için kollarını göğsünde çaprazla-yarak durdu. Bu girdap, seyredenini de kendine çekti. Kendi kendi-ne, ‘Gidip bir bakayım,’ dedi. Kalan yarım ekmeğini dışarıya çıkar-dı ve yiyerek o tarafa doğru yürüdü. O yürürken, biz de, olanak-lı olduğunca, bu kargaşanın nedenlerini ve kaynağını anlatalım.

Ürünün kıt olduğu ikinci yıldır. İlk kıtlık yılında, eski yıllardan kalan ürünle bir yere kadar eksiklik giderilmişti. Halk, ne aç ne toktu; ama elindekini tümüyle tüketerek, şu an sözünü ettiğimiz 1628 yılının hasadına ulaşmıştı. Böylesine arzulanan bu hasat, hem mevsimin kötülüğünden (bu sadece Milano'da değil, çevredeki birçok yerde de böyleydi) hem de insanların yanılgısı yüzünden, öncekinden daha kötü gitmişti. Yukarıda sözünü ettiğimiz savaşın neden olduğu hasar ve zarar o kadar büyüktü ki, savaş alanına yakın yerde ekilmemiş ve köylüler tarafından terk edilmiş çiftliklerin sayısı her zamankinden çok daha fazlaydı. Hem kendileri hem de başkaları için çalışarak ekmek kazanan köylüler, şimdi dilenmek zorunda bırakılmışlardı. Her zamankinden daha kötüydü dedim, çünkü büyük bir hırs ve akıl almaz ölçülerde halktan alınan vergilerin dayanılmaz bir hal alması; savaşın olmadığı yerlere yerleşmiş olan birliklerin hareket tarzları, ki bunların istilacı düşmanlar gibi hareket ettiklerini gösteren birçok acıklı belge vardır elimizde ve burada söz edilmesine gerek olmayan başka nedenler; bu iç karartıcı durumun bir süredir bütün Milano'da yavaş yavaş büyümesine neden olmuştu. Sözünü ettiğimiz bu özel nedenler, kötü bir hasatın beklenmedik sancıları gibiydi. Ürün daha tümüyle kaldırılmadan, ordu için erzak toplanmaya başlanmış olmasından ve her za-

man olduğu gibi, aynı anda soygunculuk da kendini göstermiş olduğundan, kıtlık hemen ortaya çıkıvermişti. Ardından, o acıklı ve kaçınılmaz son, pahalılık baş göstermişti.

Ama bu fiyat artışı belirli bir noktaya ulaştığında, birçok kişide bunun nedeninin kıtlık olmadığı düşüncesi (birçok değerli yazarın bunca yazılarına karşın, daha bu düşüncede olanlar varsa, bir de o zamanki durumu düşünün) ortaya çıkar. Böyle durumlarda önceki korkular ve söylentiler unutulur. İnsanlar yeterli miktarda buğday olduğu; fakat tüketim için yeterince satılmamasından ötürü kıtlığın baş gösterdiğine inanmaya başlar. Böylesi tutarsız varsayımlar bir zaman için halkın hem öfkesini hem de umudunu körükler. Gerçek ve sözde kalan buğday karaborsacıları, ürününün hepsini bir anda satışa çıkarmayan toprak sahipleri, bunları satın alan fırıncılar, kısacası az ya da çok buğday işiyle uğraşan ya da adı böyleye çıkan herkes, kıtlığın ve pahalılığın nedeni olarak biliniyordu. Bu kişiler, iyi ya da kötü giyimli halkın genel yakınma ve öfkesinin hedefindeydiler. Depoların ve ambarların buğdayla tıka basa dolup taşıdığı, çuvalların sayılamayan miktarları, dahası, depoların çökmemesi için altlarına destek verildiği, ağızdan ağıza dolaşıyordu. Gizli gizli başka yerlere gönderilen buğdayların çokluğundan kuşku götürmeyecek bir biçimde söz edilmeye başlanmıştı. Halk, gizlenmiş, üstüne duvar çekilmiş, gömülmüş buğday depolarının dışarıya çıkarılarak, bolluğun geri getirilmesi için aklınca en uygun, en basit, en doğru sandığı ve şimdiye kadar böyle durumlarda her zaman alınan önlemlerin alınması için mahkemelere başvuruyordu. Mahkemeler bazı şeyler yapıyorlardı; örneğin, kimi gıda maddeleri için tavan fiyatı belirlemek, sonra da satış yapmayı reddedenler için bazı yaptırımlar getirmek gibi. Dünyanın tüm önlemleri ne kadar etkili olursa olsun, ne gıda gereksiniminin azalmasına ne de mevsim geçtikten sonra ürünün elde edilmesine olanak sağlar. Mahkemeler de o sıralarda fazla ürünü olan yerlerden yiyecek isteminde bulunamazlardı. Bu nedenle bu kötü durum sürüyor, dahası, gün geçtikçe büyüyordu. Çoğunluk bu durumu, önlemlerin yetersizliği ve zayıflığına bağlıyor, yakınmalarını daha kararlı bir biçimde sık sık gündeme getiriyordu. Sonunda halk, gönlüne göre bir adam buldu.

Monferrato Kalesi'nin kuşatmasına kumanda eden Vali Don Gonzalo Fernandez de Cordova'nın yokluğunda, kendisine, Milano'da, Antonio Ferrer vekalet ediyordu. Bu kişi de İspanyoldu. Gördü ki; kim görmezdi ki, herkes ekmek satışlarında tek fiyatın geçerli olmasını istiyor. Bunu gerçekleştirmek için bir genelgenin yetebileceğini düşündü. Bu bir yanılgıydı. Buğdayın her yerde ölçeğinin 33 lireden satıldığını düşünerek, ekmeğin fiyatını saptadı. Oysa buğdayın ölçeği 80 lirete kadar satılıyordu. Bu tıpkı yaşlı bir kadının nüfus kâğıdını düzelttirip yaşını küçültmek istemesi gibi bir şeydi.

Haksız ve anlamsız genelgeler, her zaman olduğu gibi, eşyanın doğasına aykırı olduğu için yetersiz kalıyordu. Ama genelgelerin yerine getirilmesini halk titizlikle izliyor ve sonunda beklentilerinin yasa yoluyla gerçekleştiğini görüyordu. Kendisiyle alay edilmesine dayanamazdı. Hemen belirlenen değerde ekmek almak için fırınlara koştu. Öylesine kararlı ve tehdit eder bir tavırla ekmek istediler ki, bunu ancak tutku, güç ve yasa hep birlikte sağlayabilirdi. Fırıncıların tepki verip vermediğini sormayın. Onlar durup dinlenmeksizin hamur yoğurdular, ekmek yapıp fırına sürdüler. Halk alınan kararın ağırlığının kargaşasını duyumsamıştı. Bu nedenle yasa yürürlükte kaldığı sürece bu bolluktan yararlanmak için fırınlara alabildiğince hücum ediyordu. Her zamankinden fazla çalış, yorul, üstelik de sermayeden ye! Bunun iyi bir şey olmadığını herkes bilir. Ama bir taraftan yaptırım getiren yasalar, öte yandan hizmet bekleyen halkın baskısı vardı; ola ki fırıncının biri işi tavsatıp, söylenmeye başlasın, öyle bir bağırmaya başlıyordu ki, o kalın sesiyle dünyada eşine rastlanmadık yaptırımlardan söz eder oluyordu. Fırıncıların kurtuluşu yoktu, hamur yoğurmak, ekmek pişirmek, satmak gerekiyordu. Ne var ki, bu işi sürdürebilmek için yalnız emir vermek ve fırıncıları korkutmak yeterli değildi. Fırıncıların bu yüke dayanabilmeleri gerekiyordu. Ama bu biraz daha uzarsa, güçleri artık dayanmaya yetmeyebilirdi. Yargıçlara, sırtlarına yüklenen yükün haksızlığını ve dayanılmazlığını gösteriyorlar, küreklerini fırına atıp gideceklerini söyleyerek bu duruma direniyorlardı. Bu arada, vali vekilinin bugün ya da yarın mutlaka doğruyu anlayacağını umarak ellerinden geldiğince dayanma-

ya çalışıyorlardı. Fakat Antonio Ferrer, karakter sahibi biriydi; fırıncılara yanıt olarak, geçmişte çok daha şanslı olduklarını ve bol-
luğun tekrar dönmesiyle daha da şanslı olacaklarını, belki de onla-
ra bazı tazminatlar ödenebileceğini, bu arada işlerini bir süre daha
sürdürmeleri gerektiğini söylüyordu. Antonio Ferrer, ya gerçekten
fırıncılara söylediği gerekçelere kendi de inanmıştı ya da verdiği
emri kaldırmanın getireceği tepkileri başkalarına yüklemek istedi-
ğinden (onun ne düşündüğünü kim bilebilirdi ki?) kararını değiştirmeyi
istemiyordu. Sonunda deküryonlar¹ işlerin yoluna girmesi konusunda
bazı çözüm yolları bulması için valiye bir mektupla başvurdular.

Boğazına kadar savaş işlerine girmiş olan Don Gonzalo, okurla-
rın kesinlikle tahmin ettiği şeyi yaptı. Ekmeğe makul bir sabit fi-
yat belirlemek üzere yetki verdiği bir komisyon kurdu. Komisyon
üyeleri, her iki tarafı memnun edecek bir fiyat belirlemek için top-
landılar ya da bizim buralarda, resmî İspanyolcada söylendiği gibi,
bir karara varmak için bir araya geldiler. Bir bir saygı gösterisinde
bulundular; iltifatlar birbirini kovaladı; iç geçirdiler, duraksadılar,
havada kalan gerekçeler öne sürdüler ve sonunda, büyük oynadık-
larını bilerek başka türlü yapmanın olanaklı olmadığı fikrinde uz-
laşarak, ekmek fiyatını artırmaya karar verdiler. Fırıncılar soluk al-
dı ama, halk çileden çıktı.

Renzo'nun Milano'ya geldiği günün akşamı, caddeler ve mey-
danlar ortak bir öfkeye ve düşünceye odaklanmış insanlarla dol-
muştu. Tanıdık veya tanımadık herkes, tıpkı bir bayır üzerine ser-
pilmiş su damlacıkları gibi, önceden anlaşılmadan grup halinde bir-
leşiyorlardı. Her konuşma, söyleyenlerin olduğu gibi, dinleyenle-
rin de düşünce ve tutkusunu kamçılıyordu. Tutkulular arasında
her zaman soğukkanlılar da bulunuyordu. Bunlar suyun giderek
bulanıklaşmasını büyük bir mutlulukla izliyorlardı. Kurnazların
uydurmayı iyi bildiği, heyecanlı ruhların da kolayca inandığı dü-
şünce ve hikâyelerle suyu daha da bulandırmaya çalışıyorlar ve az
da olsa avlanmadan suyun durulmaması için uğraşıyorlardı. O ge-
ce binlerce insan, bir şeyler yapılması gerektiği ve yapılacağı dü-
şüncesiyle, belirsiz duygular içinde uyumaya gitti. Bir sonraki gün

1 Geçen yüzyılın doksan altısına kadar süren, soylulardan oluşan bir belediye meclisi; diğer adıyla Onlar Meclisi – ç.n.

caddeler yeniden insanlarla doldu: Çocuklar, kadınlar, erkekler, yaşlılar, işçiler, fakirler tek bir amaç çevresinde birleştiler. Alanlarda her kafadan bir ses çıkıyordu. Bir taraftan birisi konuşuyor öbür taraftan diğerleri alkışlıyordu. Biri kendisine sorulmuş bir soruyu yanındakine soruyor, diğeri kulaklarında çınlayan bir sözü tekrarlıyordu. Her yerde yakınma, tehdit ve merak vardı. Birkaç küçük söz, birçok konuşmanın özünü oluşturunuyordu.

Sözleri eyleme dönüştürmek için bir fırsat, bir girişim, bir başlangıç yeterliydi. Bu da çok gecikmedi. Çalışanlar gün doğarken fırınlardan, ellerinde ekmek dolu sepetlerle çıkıyor; bazı bilinen müşterilerin evlerine ekmek götürüyorlardı. Kalabalığın arasına istemeden giren talihsiz işçilerden biri, tıpkı küller arasına düşen bir çekirge gibiydi. Yüzlerce ses hep bir ağızdan bağırıyordu: “Bakalım ekmek var mı?” Birisi: “Evet... Bolluk içinde yüzen zorbalar için. Bunlar bizi açlıktan öldürecek,” diyerek işçiye yaklaştı. Elini sepetin aralığından sokarak: “Bırak da, göreyim,” dedi. İşçi kızardı, sonra sapsarı oldu ve korktu. “Bırakın gideyim,” demek istedi ama lafı ağzında kaldı. Kollarını indirdi ve kendini sıkı bu durumdan çabucak kurtulmaya çalıştı. Bu arada, “İndir şu sepeti!” diye bağılıyorlardı. Aynı anda birçok el sepeti yakaladı ve yere indirdi. Üstünü örten çuvalı havaya fırlattılar. Etrafa ılık bir koku yayıldı. İlk konuşan: “Biz de Hristiyanız... biz de ekmek istiyoruz,” dedi. Bir tane somun ekmek aldı, onu kalabalığa göstererek havaya kaldırdı. Bütün eller sepete daldı, ekmekler havada uçtu. Sepetin boşalması çok kısa sürdü. Ekmeğe dokunamayanlar, ekmek kapanlara öfkelenerek ve işin kolaylığından da etkilenerek başka sepetler aramak üzere sürü halinde yürüdüler. Rastladıkları tüm sepetleri boşalttılar. Ekmekleri taşıyanlara saldırmaya gerek bile kalmamıştı. Etrafları sarılan fırıncı işçileri bu korkunç durumu görünce sepetlerini bırakıp tabana kuvvet kaçıyorlardı. Ellerini boş kalanlar öbürlerine göre daha çoktu. Ellerini dolu olanlar da böyle küçük bir avdan pek mutlu değillerdi. Bu yüzden ötekilerle birleşiyorlardı. Ortalığı karıştıranlar da, “Fırınlara! Fırınlara!” diye bağılıyorlardı.

Corsia dei Servi denilen sokakta, o zaman bir fırın vardı, hâlâ da var ve aynı adı taşır. Bu isim Toscana lehçesinde, “Koltuk Değ-

nekleri Fırını” anlamına gelir. Milano lehçesinde bu isim öyle gariplik, öyle hırçın, öyle yabancı sözcüklerden oluşuyordu ki, İtalyan alfabesi bunları yansıtmak seslere sahip değildir. İşte halk bu tarafa yöneldi. Fırındakiler sepetini bırakıp gelmiş olan işçiyi sorguluyorlardı. İşçi korku ve şaşkınlık içinde kekeleyerek başına gelen üzücü olayı anlatırken, bir ayak sesi ve bir çığlık işitildi. Ses gittikçe artıyor ve yaklaşıyordu. Kalabalığın önü görünüyordu. “Kapatın, kapatın... Çabuk, çabuk! Biri jandarma çağırsın. Diğerleri hemen fırını kapatsın ve kapının sürgülerini çeksin!” Halk dışarıda ayaklanmış ve “Ekmek! Ekmek! Açın! Açın!” diye bağırmaya başlamıştı. Birkaç dakika sonra süngülü muhafızlarıyla birlikte jandarma komutanı geldi. “Açılın, açılın, beyler! Herkes evine! Komutana yol verin,” diye bağırıyordu komutan ve muhafızları. Halk henüz çok sıkışık olmadığı için, komutana yol açılabilirdi. Böylece onlar da fırının kapısının önüne varabildiler ve düzenli bir şekilde olmasa da bir arada durabildiler. Komutan: “Beyler, n’oluyor burada? Evlerinize gidin! Sizde Tanrı korkusu yok mu? Buna kralımız, efendimiz, ne der sonra? Size kötülük yapmak istemiyoruz. Evlerinize dönünüz. Nereden aklınıza geldi bu iş? Böyle toplanmış ne yapmak istiyorsunuz? Ne ruhumuz için ne de bedenimiz için hiç iyi şeyler değil bunlar. Evinize, hadi evinize!” diye öğüt verdi.

Komutanın yüzünü görüp, sesini duyanlar, uymak istediklerinde bunu başarabilecekler miydi dersiniz? Zaten sıkışık olmalarından başka, arkalarında bulunanlar tarafından itilmiş, arkadakiler de daha geriden itilmekte, kalabalığın sonunda başlayan dalga dalga kıpırdanmalar gittikçe artmaktaydı. Komutan arada sıkışıp kaldığından süngülülere: “Şunları geri itin de nefes alayım. Ama kimseye dokunmayın! Dükkanına girelim. Kapıyı çalın, halkı geride tutun,” diye emir verdi. “Geriye! geriye!” diye bağırarak, halkı dipçiklerle itip, hep birlikte öndekilerin üzerlerine yüklendiler. Öndekiler bağırıyordu, sırtlarıyla arkadakilerin göğüslerine, dirsekleriyle karınlarına, topuklarıyla da ayaklarına basarak ellerinden geldiğince geriliyorlardı. Öyle bir sıkışıklık, bir karmaşa oldu ki, ortada bulunanlar başka bir yerde olmak için her şeyi verirlerdi. Bu sırada kapının önünde biraz boşluk açıldı. Komutan kapıya vurdu. Sonra tekrar vurdu. Açmaları için bağırıyordu. İçeridekiler pencere-

den baktılar ve koşarak gelip kapıyı açtılar. Komutan içeri girdi ve askerleri çağırdı. Onlar da birer birer içeri girdiler. Sondakiler de süngüleriyle kalabalığı geride tutarak içeri daldılar. Hepsi içeri girdiğinde kapı kapandı ve demirlendi. Komutan koşarak yukarı çıktı ve bir pencereden başını çıkarıp baktı. Halk tıpkı karınca sürüsü gibiydi! “Beyler,” diye bağırdı. Birçoğu yukarı baktı. “Beyler, evlerinize dönün. Hemen evine dönenler bağışlanacak...”

Halk korkunç bir uğultu içinde yanıt verdi: “Ekmek! Ekmek! Açın! Açın!”

“Mantıklı olun evlatlar! Dikkatli olun! Daha vaktiniz var. Hadi gidin, evinize dönün. Böyle yaparsanız, ekmek yok! Hey, hey! N’oluyor aşağıda! Hey! Kapıdakiler! Eyvah eyvah! Görüyorum görüyorum. Mantıklı olun! Dikkat edin! Bu büyük bir suçtur. Şimdi ben geliyorum. Hey! Hey! Bırakın o demirleri, indirin ellerinizi aşağıya. Utanın Milanolular, siz ki tüm dünyada iyiliğinizle bilirsiniz! Dinleyin, dinleyin: Siz her zaman iyi... Şerefsizin çocuğu...”

Komutanın konuşmasındaki bu ani değişikliğe, bu iyi evlatlardan birinin elinden fırlayıp, komutanın alnına, beynin felsefi derinliğinin toplandığı² sol çatısına çarpan bir taş neden olmuştu. Komutan: “Şerefsiz oğlu şerefsiz!” diye bağırmaya devam ederek hemen pencereyi kapattı ve geri çekildi. Ama komutan her ne denli var gücüyle bağırmışsa da, iyi kötü söylenen tüm sözler, aşağıdan yükselen bağırışmalar içinde dağılıp yitmişti. Gördüğünü söylediği şey, taş ve demirlerle (taşları yoldan toplamışlardı) kapıyı kırmak ve pencere demirlerini sökmek için verdikleri büyük uğraştı. Olaylar bir hayli ilerlemişti.

Bu sırada üst katın pencerelerindeki patron ve işçiler ellerinde taşlarla (büyük olasılıkla avlunun taşlarını sökmüşlerdi) aşağıdakilere durmaları için bağırıp tehditler savuruyorlardı. Ellerindeki taşları gösterip atar gibi yapıyorlardı. Bu uğraşların zaman kaybı olduğunu görünce, taşları gerçekten atmaya başladılar. Hiçbir taş boşa gitmedi. Çünkü kalabalık öyle sıkışık ki, hani nasıl denir, iğne atsan yere düşmezdi.

2 Manzomi Alman tıp adamı G. Gall ile dalga geçer: Gall, beynin değişik etkinliklere ayrılmış hücrelerinin yerlerini saptadığını iddia etmiştir. Felsefi uğraşları yöneten hücreler beyinde alnın sol üst köşesinde yer alan hücrelerdir, ona göre – ç.n.

“Ah haydutlar! Ah zorbalar! Zavallı halka ekmek diye verdiğiniz şey bu mu? Şimdi, şimdi!” diye bağıryorlardı aşağıdan. Birçok kişi yaralanmıştı, iki çocuk ölmüştü. Öfke halkın gücünü artırdı. Kapı kırıldı, pencere demirleri söküldü. İnsan seli bütün yollardan içeri daldı. İçeridekiler durumun kötülüğünü görünce tavan arasına kaçtılar. Komutan, askerler ve içerideki öteki insanlar birer delik bulup saklandılar. Diğerleri deliklerden çıkarak tıpkı kediler gibi damdan dama kaçtılar.

Avın görünmesi, avcılara kanlı intikam planlarını unutturdu. Sandıklara saldırdılar, ekmekleri yağmalamaya başladılar. Aralarından birkaçı tezgâha doğru koştu, kilidi kırdı, paraları kasalardan avuçlayarak cebine doldurdu ve kalan ekmekleri yağmalamak üzere geri dönmek için çıktı. Kalabalık depolara dağılmıştı. Çuval-lara el attılar. Çektiler, devirdiler. Kimi eline geçen bir çuvalı bacaklarının arasına sıkıştırıp ağzını açıyor ve taşıyabilecek hale getirmek için unun fazlasını yere döküyordu. Kimi ise, “Dur, dur!” diye bağırarak, önlüğünü, mendilini, şapkasını açarak Tanrı’nın bu lütfundan yararlanmak için uğraşıyordu. Kimi hamur teknesine koşuyor ve bir parça hamur alıyordu. Hamurlar uzuyor, yerlere dökülüyordu. Kimi eline bir elek geçirmiş havaya kaldırıyor, kimi gidiyor, kimi geliyordu. Erkekler, kadınlar, çocuklar birbirlerini itip sıkıştırarak bağırp çağırıyorlardı. Her taraftan beyaz tozlar kalkıyor, her yere konuyor ve her şeyin üstünde toz bulutu oluşturuyorlardı. Dışarıdaki kalabalık ikiye ayrılmıştı. Birbirlerine zorluk çıkarıyorlardı. Bazıları yağmaladıklarıyla dışarıya çıkıyor, bazıları ise yağmalamak için içeri girmek istiyorlardı.

Bu fırın böyle altüst edilirken, kentin diğer fırınları da sessiz ve tehlikeden uzak değillerdi. Ama hiçbirine böyle bir girişimde bulunacak kadar çok sayıda insan koşmamıştı. Bazılarında patronlar, yardımcılarını toplamış, savunmaya geçmişlerdi. Bazı fırınlar ise gelenlerin azlığına bakarak, çekilip gitmeleri şartıyla, dükkân önünde kuyruk oluşturanlara ekmek dağıtıyorlardı. Bunların çekip gitmelerinin nedeni doyum sağlamış olmalarından değil, “Koltuk Değneği” fırınına yaklaşamayan asker ve komutanların öteki fırınların önünde o aç, sefil insanların güruh oluşturmalarını engellemek için aldıkları önlemlerdi. Böylece kargaşa o talihsiz fırı-

nın önünde giderek büyüyordu. Çünkü birkaç girişimde bulunmak için elleri kaşınanlar, yazgıdaşlarının daha çok, ama yakalanma olasılığının daha az olduğu yerlere doğru koşuyorlardı.

Renzo, ekmeğini çiğneyerek, Doğu Kapısı'ndan girip her şeyden habersiz kargaşanın içine doğru ilerlerken olaylar işte böyle geliyordu. Bazen tek başına yürüyor, bazen kalabalığa karışarak ağır ağır ilerliyordu. İlerlerken, olayların süreciyle ilgili birkaç rahatlatıcı haber alabilmek için çevresine bakınıyor, gürültülü konuşmalara kulak kabartıyordu. Yürüdüğü yol boyunca duymayı başardığı sözler işte şunlardı: “Hani ekmek yoktu, un da, buğday da yoktu. Hainlerin yalanları işte şimdi meydana çıktı. Şimdi her şey açık ve net görülüyor. Artık yutturamazlar. Yaşasın bolluk!”

Bir diğeri ise, “Size tüm bunların hiçbir işe yaramayacağını söylüyorum. Suda delik açmak gibi bir şey bu. Eğer adalet yerini bulmazsa her şey daha da kötü olacak. Ekmek ucuza satılacak ama zavallı halkı sinek gibi öldürmek için içine zehir koyacaklar. Zaten çok kalabalık olduğumuz söyleniyor. Bunu komisyonda da söylediler. Ben de bundan eminim. Çünkü bunu komisyon üyelerinden birinin aşçı yamağının akrabasının dostu olan bir arkadaşımдан, kendi kulaklarımla duydum,” diyordu.

Karmakarışık kanlı saçlarını bir mendille tutan bir başkası, ağzı köpürerek burada yinelenemeyecek sözler söylüyordu. Yanındakiler ise onu avutmak istercesine onu dinliyorlardı.

“Açılın, açılın beyler, lütfen. Beş çocuğuna yiyecek götüren zavallı bir aile babasına yol verin,” diyordu, iri bir un çuvalının altında sendeleyerek ilerleyen birisi. Herkes ona yol açmak için geri çekiliyordu.

Biri, arkadaşına alçak sesle şöyle diyordu:

“Ben mi? Ben boğuşuyorum. Ben de bu dünyanın insanıyım ve bu işlerin nasıl yürüdüğünü bilirim. Bugün böylesine gürültü eden bu kara tavuklar, yarın ya da öbür gün korkudan evden çıkamayacaklar. Kim var kim yok diye not eden birçok adam ve birçok yüz gördüm. Her şey bittiğinde sırayla herkese hesap soracaklar.” Renzo'nun dikkatini çeken gürültülü bir ses şöyle diyordu:

“Fırıncıları koruyan mal müdürüdür.”

Başka birisi, “Onların hepsi hırsız,” diyordu.

“Evet ama, başları o!” diye yineliyordu ilk konuşan.

Mal müdürü her yıl vali tarafından Deküryonlar Meclisi’nin önerdiği altı soylu arasından seçilirdi. Bu kişi hem Onlar Meclisi’ne hem de Ticaret Mahkemesi’ne başkanlık ediyordu. Bu mahkeme on iki asil üyeden oluşurdu ve görevlerinden biri de halkın yiyecek gereksinimini karşılamaktı. Bu görevde bulunan kişi, açlık ve cehaletten ötürü yaşananlardan sorumlu tutulurdu. Aslında Ferrer’in yaptığını hiçbiri yapamazdı. Çünkü bir şeyler yapmayı düşünse bile yetkisi bunu yapmaya yetmezdi.

Bir başkası: “Caniler!” diye bağırdı. “Daha kötüsü yapılabilir miydi? Vali vekiline ihtiyar, bunak diyorlar. Amaçları onun saygınlığını yıkıp tek başlarına yönetmek. Büyük bir kümes yapıp hepsini içine tıkmalı, bize yapmak istedikleri gibi yanlarına yiyecek olarak burçakla karamuk koymalı.”

Acelesi olan birisi: “Ekmek ha! Yukarıdan ekmek yerine taş yağıyor; kim bilir kaç kişi ezildi bu kalabalıkta? Ben eve gidiyorum, vakit geç oldu.”

Renzo duyduğu bu konuşmalardan bir şey anladı mı, yoksa, kafası daha mı çok karıştı bilemiyorum. Ona buna çarparak sonunda o fırının önüne geldi. Halk epey dağılmıştı. Bu sayede biraz önceki kargaşanın çirkinliğini daha iyi görebildi. Duvarların sıvaları atılan taş ve tuğlalarla zedelenmiş, çoğu yerde dökülmüş, pencereler kırılmış, kapılar parçalanmıştı.

Kendi kendine: ‘Bu hiç de güzel bir şey değil. Eğer bütün fırınları böyle yakıp yıkmışlarsa, ekmeği nerede yapacaklar? Kuyular da mı yoksa?’ dedi Renzo.

Fırından ara sıra elinde bir sandık parçası, bir kalbur, bir hamur teknesi, bir iskemle, sepet, muhasebe defteri ile bir adam çıkıp, halkın arasından, ‘Yol verin, yol verin...’ diye bağırarak geçiyordu. Bunların hepsinin aynı yerden çıktıkları ve aynı amaca doğru gittikleri apaçık görülüyordu. Renzo yeniden, ‘Yine neler oluyor acaba?’ diye düşündü. Fırından çıkardığı odun parçalarını bir demet yapıp sırtına yüklemiş, önce kilisenin kuzey duvarını, sonra, adını önceden var olan ama kısa süreden beri artık olmayan merdivenlerden alan yolu izleyerek giden bir adamın peşinden gitti. Olayları incelemek arzusu, bizim dağlının, karşısına çıkan o görkemli ya-

pıyı, ağzı açık seyretmesine engel olmadı. Rehberiymiş gibi izlediği adama yetişmek için adımlarını hızlandırdı. Köşeyi döndü. O zamanlar büyük bir kısmı henüz tamamlanmamış olan katedralin ön cephesine bir kez daha baktı. Alanın ortasına doğru giden adamı izlemeye devam etti. İlerledikçe kalabalık daha da artıyordu. Ama odun taşıyan rehber herkes yol açıyordu. O ise kalabalığı yarararak ilerliyordu. Renzo onun yanından hiç ayrılmayarak kalabalığın ortasına ulaşmıştı. Burada boş bir alan vardı ve ortada, yukarıda sözünü ettiğimiz eşya parçalarının atıldığı bir kor yığını. Ateşin etrafına insanlar toplanmış, el ayak çırpıyor, binlerce ağızdan beddua ve zafer çığlıkları yükseliyordu.

Adam, sırtında getirdiği yükü ateşin üstüne attı. Başka birisi sapının yarısı yanmış bir kürekle ateşi karıştırdı. Duman büyüdü ve koyulaştı. Ardından ateş parladı. Bununla birlikte çığlıklar daha da güçlendi. “Yaşasın bolluk! Gebersin bizi aç koyanlar! Kahrolsun kıtlık! Kahrolsun komisyon! Yaşasın ekmek!”

Hamur teknelerinin ve kalburların kırılması, fırınların tahrip edilmesi ve fırıncıların düzenlerinin bozulması gerçekten de ekmeği yaşatmak için güvenilir yollar değildi. Ama bu, halkın anlayamayacağı incelikte felsefi bir konuydu. Ancak bunu anlamak için bir insanın üstün bir zekâyâ sahip olması gerekmez; soruna yeni bulaşmış biri de olsa, bir bakışta anlayabilir. Bu sorundan söz edildikçe ve söz edildiğini duydukça anlamak giderek olanaksızlaşır. Nitekim bu düşünce ilk başta Renzo’nun aklına gelmişti. Gördüğümüz gibi her dakika bir gidip, bir geliyordu. Ama yine de bu düşünceyi kendisine sakladı. Çünkü bu kadar kişiden biri gelip de, “Arkadaş, yanılıyorsam beni düzelt, mutlu olurum,” demek yanlısı gözükmemiştir.

Ateş yeniden sönmüştü. Yakacak başka şeyler getiren bir kimse görünmüyordu ve insanlar sıkılmaya başlamıştı. Bu sırada Cordusio’da (oraya çok uzak olmayan bir alan) bir fırına baskın yapıldığı haberi geldi. Çoğu zaman böyle durumlarda, bu tür haberler olayın gerçekleşmesini sağlarlar. Bu haberle birlikte, halk arasında oraya koşma arzusu da yayıldı. Her taraftan, “Ben gidiyorum, sen geliyor musun? Geliyorum, gidelim,” sözleri duyuluyordu. Kalabalık çözülerek bir alay halini aldı. Renzo geride kalıyordu, kımıl-

damasa bile akıntı tarafından sürükleniyordu. Bu arada kendi kendine, bu gürültüden çıkıp Rahip Bonaventura'yı aramak üzere manastıra geri dönmesi mi, yoksa gidip bu olayı görmesi mi gerektiğini düşünüyordu. Merakı yine ağır bastı. Ama kalabalıkta ezilmek için ya da daha kötü bir şeyle karşılaşmamak için kargaşanın içine girmeden biraz uzaktan izlemeye karar verdi. Akıntı ile biraz kenara geldiğinde cebinden ikinci ekmeğini çıkardı. Bir lokma koparıp gürültülü alayın kuyruğuna takılarak ilerledi.

Alay, alandan, dar ve kısa olan eski Pescheria Sokağı'na henüz girmişti. Oradan da eğri kemeri geçerek Tüccarlar Alanı'na varmıştı. Burada, Akademi denen binanın cephesinde bir niş içine oturtulmuş olan II. Filippo'nun ciddi, haşin ve asık suratlı heykelinin önünden geçerken, çok az kişi bu heykele bir göz attı. Mermer heykel bu haliyle bile bir saygı uyandırıyor ve uzanan kolu ile "Şimdi geliyorum, sizi gidi serseriler," der gibi görünüyordu.

Bu heykel, kim bilir niçin, artık yok. Şu anda anlatmakta olduğumuz olaylardan yüz yetmiş yıl sonra bir gün bu heykelin başı değiştirildi. Elinden asası alınarak yerine bir hançer konuldu ve Marco Bruto adı verildi. Bu hale getirildikten sonra belki iki yıl kadar böyle kaldı. Ama bir sabah, Marco Bruto'dan hoşlanmayan, dahası gizliden gizliye kin besleyen bazı insanlar, heykelin boynuna bir ip geçirdiler ve aşağı çekip onu paramparça ettiler. Geriye kalan şekilsiz gövdeyi, gözleri dışarı fırlamış, dilleri dışarıda adamlar bilmem nereye yuvarladılar. Heykeli yaptığı sırada Andrea Biffi bunu nereden bilebilirdi ki?

Halk, başka bir tonozlu yoldan geçerek, Mercanti Meydanı'ndan Fustagnai yoluna girdi. Oradan da Cordusio Alanı'na dağıldı. Alana her giren ilk olarak, gösterilen fırına bakıyordu. Ama orada insanların çoğunu, işe çoktan başlamış bir halde bulmayı beklerken, onların fırının biraz uzağında çekingen bir biçimde durduklarını gördüler. Fırın kapalıydı, pencerelerde savunmaya hazır bir durumda duran silahlı insanlar vardı. Bu manzara karşısında kimi şaşırıyor, kimi sövüyor, kimi gülüyor, kimi arkadan akın akın gelenlere haber vermek için dönüyor, kimi duruyor, kimi geri dönmek istiyor, kimi de, "İleri, ileri!" diyordu. İtişip kakışmalar, şaşkınlıklar, itirazlar, öneriler ortalığı iyice karıştırıyordu. Bu sırada,

kalabalığın ortasından korkunç bir ses yükseldi: “Mal müdürünün evi buraya çok yakın. Gidip cezasını verelim. Dağıtalım her yeri.” Bu ses bir öneri değil de, sanki alınmış bir kararın anımsatılması gibiydi. “Müdürün evine! Müdürün evine!” Tek duyulan söz buydu. Topluluk hep birlikte böyle kötü bir anda adı anılan evin bulunduğu sokağa doğru ilerlemeye başladı.

XIII

Talihsiz mal müdürü o sırada ağzında gevelediği öğle yemeğini sindirmekte güçlük çekiyordu; iştahı da yoktu, masada taze ekmeği de... Kendisini de böylesine ürkütücü bir biçimde önüne katacağını uzaktan bile aklına getiremediği bu fırtınanın nasıl sona ereceğini büyük bir kaygı içinde bekliyordu. Yürekli bir adam başına gelecekleri haber vermek için büyük bir hızla kalabalığın önünde koşuyordu.

Gürültüyü duyan hizmetçiler ürküntü içinde kapıda toplanmış, gitgide yaklaşan gürültünün geldiği yere doğru yola bakıyorlardı. Elçiyi dinlerken kalabalığın geldiğini gördüler. Büyük bir telaşla haber patrona yetiştirildi. O, kaçmayı ve nasıl kaçacağını düşünürken, bir başkası ona artık zamanı kalmadığını söylemeye geldi. Hizmetçiler ancak kapıyı kapatabilecek kadar zaman buldular. Kalın tahta sürgüyü sürdüler, destekler koydular; fırtınalı bir havanın gelişini görüp, dolu beklendiğinde yapıldığı gibi pencereleri kapatmaya koştular. Giderek artan gürültü, tıpkı gök gürültüsü gibi yukarıdan inerek avlunun boşluğunda patladı; evin her köşesi bu gürültü ile çınladı. Bu gürültüyle karışık, bağırış çağırış arasından kapıya atılan taşların çıkardığı gumbürtü ve birbiri ardına gelen insan sesleri duyuluyordu.

“Müdürü istiyoruz, bizi aç bıraktı, şerefsiz! Ölü ya da diri, istiyoruz!”

Zavallı adam beti benzi atmış, soluksuz bir şekilde ellerini ovuşturarak odadan odaya dolaşıyor, Tanrı'ya dua ediyor ve hizmetçilerine kararlı olmaları ve onu kaçırmamanın bir yolunu bulmaları için yalvarıyordu. Ama nasıl ve nereden? Tavan arasına çıktı, bir aralıktan endişeyle yola baktı ve sokağın öfkeden kudurmuş insanlarla tıklım tıklım dolu olduğunu gördü; ölümünü isteyen sesler duydu ve hiçbir zaman olmadığı kadar şaşkın bir halde geri çekildi ve saklanmak için en güvenli, en gizli olan yeri aramaya koyuldu.

Bulduğu yerde büzülüp saklandı, dikkatliydi, acaba ölümcül gürültü, bu uğultu biraz olsun azalacak mı diye sabırsızlıkla bekliyordu ama, tersine, uğultunun daha yabanıl ve daha ürpertici olduğunu; kapıya vuranların iki misli arttığını duyunca yeniden yürekten irkildi, acele ile kulaklarını tıkadı. Sonra sanki kendini yitirmişçesine dişlerini sıkarak ve yüzünü buruşturarak kapıyı kapalı tutmak istercesine kollarını gerdi ve yumruklarını kapıya dayadı. Daha neler yaptığını kesin olarak söylemek zor çünkü yalnız başına idi; öyküyü uydurmak zorunluluğu vardır. Neyse ki buna alışmışız...

Renzo bu kez ayaklanmanın tam ortasında kendini buldu. Kalabalığa kapılarak değil, kendi kararı ile gelmişti. Bu gözü dönmüş adamların ilk ağızda kan istemeleri aklını karıştırmıştı. Yağmalamaya gelince, içinde bulunulan bu durumda, iyi mi olurdu, yoksa kötü mü? Ne diyeceğini bilemiyordu; ama öldürmek fikri onda, peşinen katıksız bir nefret duygusuna neden oldu. Çoğunluğun ateşli iddialarını doğrulayan azgın ruhların uğursuz sessizliğinden ötürü, her ne kadar müdürün, açlığın başlıca nedeni, yoksulların düşmanı olduğu düşüncesine Renzo'yu inandırmışsa da, gene de Renzo, kalabalığın ilk hareketi sırasında, onu kurtarmak için her türlü çabanın gösterileceğine ilişkin bir eğilimin var olduğunu belirten birkaç çift sözü rastlantısal olarak duymasının ardından, kendisi de böyle bir olaya yardım etmeyi tasarlamıştı; bu amaçla yüz değişik biçimde topa tutulmuş o kapıya doğru iyice yaklaşmıştı. Kimileri kapının zıvanalarını yerinden sökmek için taşlarla vuruyor; kimileri çekiç, keski ve testere ile daha bilinçli çabalıyordu. Diğerleri de taşlarla, sivri bıçaklarla, çivilerle, sopalarla, bir şeyi olmayanlar tırnaklarıyla duvarın sıvasını kazıyor ve ufalıyor, tuğlala-

rı çıkarmak, küçük bir gedik açmak için uğraşıyordu. Yardım edemeyenler, bağırsık çağırışlarıyla onlara cesaret veriyorlar, ama aynı zamanda orada durarak sıkışıklığa neden olduklarından, çalışanların düzensiz çabası yüzünden zaten zorlaşan işlerini daha da zorlaştırıyorlardı. Tanrı'dan, iyilik yaparken sık sık görülen engellemeler bazen kötülük yaparken de ortaya çıkar; en ateşli taraftarlar bir engel oluştururlar.

Olan bitenden herkesten önce bilgi edinen görevliler, o zamanlar Giovia Kapısı denen yerdeki kale komutanından yardım istemek üzere acilen birilerini yolladılar; o da birkaç asker gönderdi. Ama haber ulaştırmak ile emir vermek, toplamak, yola koymak ve yolda geçen zaman derken, askerler müdürün evine ulaştıklarında evin çepeçevre sarıldığını gördüler; uzakta, kalabalığın dışında bir yerde durdular. Bunlara komuta eden subay hangi tarafı tutacağını bilemedi. Orada durup izlediği, izin verin söyleyeyim, farklı yaşta, cinsiyette insan sürüsünden başka bir şey değildi. Kendilerine dağılmaları ve yol açmaları için yapılan uyarıya uzun ve derin homurdanmalarla yanıt veriyorlardı. Hiç kimse yerinden kıpırdamıyordu. Subaya bu ayaktakımı üzerine ateş açmak, yalnızca vahşette neden olmak gibi değil, tehlikeli bir iş gibi de geliyordu; öyle ki bu hareket daha az tehlikeli olanları tedirgin etmek, birçok zorbayı kıskırtmak olacaktı. Ayrıca böyle bir emir de almamıştı. Önünde bulunan ilk kalabalığı açarak onu sağa sola dağıtıp bu kargaşayı çıkaranlara savaş açmak en iyisi olacaktı, ama bunu başarabilir miydi? Önemli olan buydu. Askerlerin toplu ve düzenli bir şekilde ilerleyip ilerleyemeyeceklerini kim bilebilirdi? Kalabalığı dağıtmak yerine kendileri halkın arasında kaybolup gidebilirlerdi. Onları kıskırttıktan sonra, ellerine düşme olasılıkları vardı. Komutanın kararsızlığı ve askerlerin devinimsizliği, haklı ya da haksız olarak, korktukları izlenimini yaratıyordu. Onların yakınında bulunan insanlar, “Şunların haline bak!” der gibiydiler; biraz daha uzakta olanlar yüzlerindeki alaycı ifade ve dalga geçer sözlerle askerleri kıskırtmaktan geri kalmıyorlardı; daha da uzaktakilerden ise çok azı askerlerin orada olduklarını biliyor ya da varlıklarını önemsiyorlardı; duvarı ve kapıyı yıkmaya çalışanlar işlerini en kısa sürede başarmaktan başka bir şey düşünmeksizin çabalıyor-

lar, izleyiciler ise bağırışları ile onları yüreklendirmeyi bir an bile bırakmıyorlardı.

Bunların arasında, kendisi başlı başına bir gösteri oluşturan, geçmişİ kötü bir ihtiyar göze çarpıyordu. Çukura kaçmış, ateş saçan gözlerini fal taşı gibi açarak, yüzündeki kırıışıklıkları kasan alaycı bir sırıtmanın şeytani keyfi yanında, onursuzlukla lekelenmiş kişiliğini saklayan yaşlı bedeninin üzerinden kaldırdığı elleriyle havada bir çekiç, bir ip ve dört büyük çiviye sallıyor ve müdürü öldürüldükten sonra, kapısının kanadına asmak istediğini söylüyordu.

“Utanın!” diye çıkıştı, yukarıdaki sözleri duyan ve bakışlarıyla bu sözlerden keyif aldıklarını gösteren birçok kişiyi görüp hidde te kapılan Renzo, ses çıkarmamalarına karşın yüzlerinden kendisi gibi şiddete kapıldıklarını ayırladığı diğerlerini görmekten yüreklenmişti: “Utanın! Cellat mı kesildiniz başımıza? Yerde mi bulduk bu adamı? Bu canavarlığın yeri yok Tanrı katında. Yoksa ondan bize ekmek vermesini dileyemezsiniz... Başımıza taş yağacak taş, ekmek değil!”

O kargaşa içinde bu kutsal sözleri duyabilenlerden biri, şeytan suratına benzer suratıyla, “Ah köpek ah! Ah vatan haini! Dur, hele! Bu adam müdürün köylü kılığına girmiş uşığıdır. Bir casus! Vurun, vurun!” Çevreye yüz farklı ses yayıldı: “Ne var? Nerede? Kim? Müdürün uçağı. Bir casus. Müdür köylü kılığına girmiş kaçıyor. Nerede? Nerede? Vurun, vurun!”

Renzo dilini yuttu, ufaldı, küçücük oldu, yok olmak istedi; yakınında olanlardan kimileri onu ortalarına aldılar; yüksek tonda bağırışlarla, değişik şeyler söyleyerek bu düşman ve katil sesleri bastırmaya çalıştılar. Ama tüm bunlardan çok, orada, yakınında duyulan “açılın, açılın” sözleri Renzo’nun işine yaradı. “Açılın, yardım geliyor; açılın, hey!”

Neydi bu yardım? Bu, evin duvarına dayayıp pencereden içeriye girmek için kullanılacak olan, birkaç kişinin taşıdığı, uzun bir merdivendi. Ama işi kolaylaştıracak olan bu merdiveni kullanıma hazır duruma sokmak, neyse ki, hiç de kolay değildi. Merdiveni uçlarından ve orasından burasından tutarak taşıyanlar çevredekilere çarparak, düzensiz bir biçimde kalabalığı yarıp geçiyorlardı.

Kafasını iki basamağın arasına sokmuş ve yan direklerini omuzlarının üzerine almış birisi sanki bu inip kalkan boyunduruğun altında ezilerek inliyordu; merdivenin diğer ucundan tutan kişi bir itiş kakış sonucunda taşımakta olduğu yükten kurtulurken; kendi halinde kalan merdiven insanların omuzlarına, kollarına ve kurgularına çarpıyordu. Merdivenin çarptığı kişilerin neler demiş olabileceklerini artık siz düşünün! Diğerleri bu ağır yükü elleriyle kaldırarak altına giriyor, merdiveni sırtlıyorlardı. “Ha gayret, gidiyoruz!” diye bağııyorlardı. Ölümcül alet sıçrayarak ve zigzaglar çizerek ilerliyordu. Merdiven, Renzo’ya dış bileyenlerin dikkatini dağıtıp oyalamak için tam zamanında yetişti; o da bu kargaşadan faydalanarak; önce yavaş yavaş, sonra mümkün olduğunca dirseklerini kullanarak kendisi için hiç de güvenli olmayan o yerden uzaklaştı. Olabildiğince çabuk kalabalıktan kurtulup Rahip Bonaventura’yı bulmak ya da onu beklemek istiyordu.

Tam bu sırada, bir anda, kalabalığın bir ucundan başlayan görülmedik hareketlilik tüm kalabalığa yayıldı; bir ses ağızdan ağıza dolaştı: “Ferrer, Ferrer!” Bu adın ulaştığı her yerde bir hayret, bir sevinç, bir öfke, bir saygı, bir tiksinti duygusu uyanıyordu; kimi o ismi haykırıyor, kimi onu bastırmak istiyor; kimi üstüne basa basa söylüyor, kimi umursamıyor; kimi ona dua ediyor, kimi ise lanetler yağıdırıyordu.

“Ferrer burada! Yalan yalan! Evet, evet, yaşasın Ferrer!”

“Ekmeği ucuzlatan adam.” “Hayır, hayır!” “Burada, burada arabada.” “Ne fark eder?”

“Ona ne bundan?” “Biz kimseyi istemiyoruz!” “Ferrer! Yaşasın Ferrer!”

“Yoksulların dostu! Müdürü hapse atmak için geliyor.” “Hayır, hayır! Onun hakkını biz vermek istiyoruz; geri dön, geri dön!” “Evet, evet! Ferrer! Ferrer gelsin! Müdürü içeri tıkalım!”

Herkes parmak uçlarında yükselerek, bu beklenmedik konunun geldiği yöne doğru bakmak için döndü. Herkes böyle yükseldiği için, hiç kimse ayak tabanları yere basarken görebildiğinden ne az ne de çok görebiliyordu ama gene de herkes parmak ucunda yükseliyordu.

Gerçekten de, kalabalığın öteki ucundan, askerlerin bulundu-

ğu yerin karşı tarafından Müsteşar Ferrer araba ile geliyordu. Ferrer büyük bir olasılıkla yersiz davranışları ve dik kafalılığı yüzünden neden olduğu ya da en azından fırsat verdiği kargaşalıktan ötürü duyduğu vicdan azabıyla, şimdi halkı yatıştırmaya, korkunç ve onarılmaz bir sonucu önlemeye, haksız yere kazanmış olduğu ününden yararlanmaya geliyordu.

Bu tip halk ayaklanmalarında her zaman birkaç adam bulunur ki, bunlar ya ihtiraslarının alevlenmesi yüzünden ya da kör inançlarından ötürü, ya alçakça bir amaçla ya da kargaşanın verdiği hince bir zevkle işleri daha da kötüye sürüklemek için ellerinden geleni yaparlar; en acımasız önerileri sunarlar ve onlara ön ayak olurlar; küllenmeye yüz tutmuş olan ateşi her seferinde körüklerler; bunlar için hiçbir zaman çok diye bir şey yoktur; kargaşanın ne sonu ne de ölçüsü vardır. Ancak bunlara karşılık, her zaman başka birtakım adamlar vardır ki, bunlar da aynı tutku ve aynı ısrarla ters yönde bir etki yaratmaya çalışırlar; bunlardan kimileri tehdit edilen kişinin arkadaşı oldukları için ya da onun tarafını tuttukları için; kimileri de yalnızca kan akıtmaya ve vahşete karşı duydukları içtenlikli ve insanca bir nefretle devindikleri için Tanrı onları kutsasın! Bu iki karşıt görüşte olan insanlar arasında önceden bir anlaşma olmasa da, harekete geçtiklerinde beklentilerindeki benzerlikten ötürü aralarında kendiliğinden bir uyum oluşur. Bu iki görüşten birine ya da ötekine az ya da çok taraftar olan insanlar gelişigüzel bir araya gelerek karışıklığın malzemesi niteliğindeki kitleyi oluştururlar. Bu kitlenin insanları biraz hararetli; biraz kurnaz; kendi anladıkları anlamda biraz haktan yana; rezalet görmeye hevesli; duruma göre dolu dolu acımasızlıklarını ya da merhametlerini, yergi ya da övgülerini ortaya koymaya hazır; her an bir şey öğrenmeye ve öğrendiklerinin de büyük bir şey olduğuna inanmaya susamış; haykırmak, birisini alkışlamak ya da ardından bağırmak gereksinimi duyan insanlardır. Seve seve, “Yaşasın!” ya da “Kahrolsun!” derler. Biri çıkıp da falancanın linç edilmeyi hak etmediğine bunları bir inandırdı mı; artık o kişinin başlar üzerinde taşınması gereken biri olduğuna ilişkin, bu insanları ikna etmek için nefes tüketmesi gerekmez. Esen havaya göre oyuncu, izleyici, alet, engel olurlar. Tekrar edecek bir bağırış çağırış duymayınca sessiz

kalmaya da hazırdırlar. Kışkırtıcılar yoksa seslerini kesmeye; muhalefet yoksa birçok ses, “Haydi gidiyoruz,” dediğinde, dağılmaya ve birbirlerine, “Ne oldu?” diye sorarak evlerine dönmeye de... Bu kitle elinde en büyük gücü bulundurduğundan iki görüşün her biri onu kendi tarafına çekip kendine mal etmek için her türlü çareye başvurur. Sanki bir kocaman kitleye girmek, bu kitleyi devindirmek için birbirleriyle savaşıyor iki düşman ruh gibidirler. Bu kitle, ihtirasları kışkırtmayı, en uygun haberler yaymayı bilen; eylemleri bir tarafın ya da ötekinin eğilimine göre yönlendirebilen; öfkeleri yeniden alevlendirecek ya da hafifletecek duyular bulabilen; umut ya da korku duygularını yeniden uyandırabilen; biri ya da ötekiindeki çoğunluğun eğilimini belirleyen, destekleyen, ifade eden sözler bulabilen tarafa yanaştırmaya çalışır.

Tüm bu sözler, müdürün evinin önünde toplanmış olan kalabalığın taraftarlığını elde etmek için de olsa çekişen iki tarafın kavgasında, Antonio Ferrer’in ortaya çıkmasının, bir an için insani olan taraf hesabına büyük yarar sağladığını anlatmak için söylendi; eğer bu yardım gelmeseydi yenik düşeceği çok açık olan bu taraf savaşını vermek için ne bir güç ne de bir gerekçe bulabilecekti artık. Adam, tüketiciler yararına saptadığı bu fiyat tarifesini ve bunun tersine olan her düşünceye kahramanca karşı durması nedeniyle çoğunluk tarafından sevilirdi. Zaten önceden Ferrer’den yana olan insanlar, ihtiyarın korumasız ve donanımsız, böylesine öfkeli ve çalkantılı kalabalığın bulunduğu yere gelmiş olduğunu görünce, gösterdiği bu yüreklilikten ötürü şimdi onu daha da çok seviyorlardı. Müdürü tutuklamaya geldiği yönündeki söylenti inanılmaz bir etki yapmıştı. Böylesi bir doyurucu söz, önlerine atılmış bir kemik gibi, daha da kötüleşme yolunda olan korkunç öfkeyi biraz dindirmiş, sertlikle davranan ve engel tanımak istemeyenleri sakinleştirmiş ve öfke yerini, insanların çoğunun içinde doğan karşıt duygulara bırakmıştı.

Derin bir “oh” çeken barış taraftarları, Ferrer’e her türlü yardımda bulunuyorlardı. Onun yakınında bulunanlar alkışlarıyla halkın alkışlarını artırıyor ve arabaya yol açmak için halkı geriye çekmeye çalışıyordu; diğerleri alkışlayarak, kendilerine söyleyebilecekleri en iyi söz gibi gelen sözcükleri yineleyerek ve bunları diğerleri-

ne de yayararak öfkeli olanların seslerini bastırıyor ve onlara bu hareketli topluluğun yeni tutkularını haykırıyorlardı. “Herkes, Yaşasın Ferrer diye bağırsın!.. Ya sen... sen bağırıyor musun? Ekmeği ucuza almak istemiyorsun öyle mi?” “Hıristiyanlara değer bir adalet istemeyenler alçaktır; diğerlerinden daha çok bağırıp çağıranlar bunu müdürü kaçırtabilmek için yapıyorlar. Müdür hapse! Yaşasın Ferrer! Ferrer’e yol açın!” Böyle söyleyenlerin sayısı sürekli artıyor ve karşıt tarafın ataklığı gitgide azalıyordu; öyle ki ilk öğüt veren kişiler duvara gedik açmaya çalışanların üzerine yürüyerek onları kaçırıp ellerinden aletleri almaya gittiler. Onlar ise heyecandan titriyor ve hâlâ tehditler savuruyor, yeniden işlerine koyulmaya çalışıyorlardı ancak artık kan meselesi ortadan kalkmıştı; dillerde dolaşan “hapis, adalet, Ferrer!” sözleri idi. Biraz cebelleşmenin ardından bunların hepsi geri püskürtüldü. Ferrer’in taraftarları, hem kapıyı yeni saldırılara karşı korumak, hem de giriş yolunu Ferrer’e açmak için kapının önünde yer aldılar; içlerinden birisi eve doğru açılan deliklerden (ki yeterince vardı) seslenerek yardım geldiğini ve müdürü hazırlamalarını söyledi. Hemen gidecekti çünkü! Hapishaneye!

Bizim Renzo yanındakilerden birine:

“Genelgeleri bu adam mı imzalıyor yoksa?” diye sordu. Avukatın, sayfanın sonunu göstererek kulağına bağırdığı “Görölmüştür, Ferrer,” imzasını anımsamıştı.

“Evet, başmüsteşar,” yanıtını aldı.

“İyi bir adam galiba!”

“İyi bir adamdır da laf mı; ekmeği ucuzlatan odur; öbürleri bunu istemediler ve şimdi istediği gibi davranmayan müdürü içeri tıkkacak.”

Renzo’nun da Ferrer taraftarı olduğunu söylemeye gerek yok. Hemen önüne çıkmaya çalıştı; bu hiç de kolay bir şey değildi. Ama iterek, dağlılar gibi dirseklerini kullanarak kendine yol açmayı ve ilk sıraya, tam tamına arabanın yanına ulaşmayı başardı.

Araba kalabalık içinde biraz ilerlemiş bulunuyordu; sık sık ve kaçınılmaz olduğu üzere önüne çıkan engeller nedeniyle o anda olduğu yerde duruyordu. Yaşlı Ferrer arabanın bir o kapısından bir bu kapısından dingin, güleç ve sevgi dolu bir yüzle görün-

yordu. Yüzünün bu ifadesi yalnız İspanya Hükümdarı IV. Don Filippo'nun huzurunda bulunduğu zamanlarda takındığı bir ifadeydi; ama şu anda içinde bulunduğu durumdan ötürü gene aynı ifadeyi takınmak zorunda kalmıştı. Konuşuyordu da; ama onca sesin çıkardığı gürültü, uğultu ve kendisine yapılan tezahürat yüzünden söylediklerinin pek azı, pek az kimse tarafından duyuluyordu. Bu yüzden sözlerini hareketleri ile destekliyor, bazen ellerini, parmaklarının ucunu öpecek şekilde dudaklarına dokunduruyor, sonra hemen havaya kaldırarak, halkın gösterdiği sevgiye karşılık olarak, bu öpücüğü sağa sola dağıtıyordu. Bazen arabanın bir penceresinden dışarı uzatıp yol verilmesi için ağır ağır salladığı ellerini, bazen de biraz sessizlik sağlamak için kibarca yukarıdan aşağıya doğru indiriyordu. Biraz sessizlik sağlandığında yanında bulunanlar sözlerini duyuyor ve yineliyorlardı:

“Ekmek, bolluk, adalet getirmeye geliyorum, lütfen biraz yol verin.” Daha sonra bunca sesin gürültüsünden, tıkiş tıkiş duran bunca yüzün görüntüsünden, ardından bakan bunca gözden boğulacak gibi oluyor, bir dakikalığına geri çekiliyor, yanaklarını şişirerek dışarıya derin bir soluk gönderiyor ve kendi kendine, “*Por mi vida que de gente!* (Tanrım, böyle kalabalık görmedim)” diyordu.

“Yaşasın Ferrer! Hiç korkmayın! Siz dürüst bir insansınız. Ekmek, ekmek!”

“Evet, ekmek, ekmek!” diye yanıt veriyordu Ferrer. “Bolluk, esenlik; bunu size ben söz veriyorum,” diye elini yüreğinin üzerine koyuyordu.

“Biraz yer açın!” diye hemen ekliyordu, “Onu hapse atmaya geliyorum, ona hak ettiği cezayı vermeye!” ve kısık sesle ekliyordu: “*Si es culpable.* (Tabii eğer suçlu ise.)”

Sonra arabacıya doğru eğilip aceleyle, “*Adelante Pedro, si puedes* (Eğer gidebilersen, ilerle Pedro)” diyordu. Arabacı da sanki bu kalabalık önemli insanlardan oluşuyormuş gibi sevgi ile gülümsüyor ve tarifsiz bir nezaketle kamçısını sağa sola sallayarak arabanın etrafındaki kaynaşan kalabalıktan biraz sıkışıp biraz gerilemelerini rica ediyordu.

“Lütfen beyler!” diyordu. “Biraz yol açın, birazcık, geçilebilecek kadar.”

Bu arada daha becerikli iyi niyetli insanlar, böylesine nazik bir istek karşısında yolu açtırabilmek için uğraşıyorlardı. Atların önünde bulunanları güzel sözlerle, ellerini göğüslerine koyup insanları hafifçe iterek geriye doğru itmeye çalışıyorlardı. Bazıları da aynı hareketi arabanın iki yanında, tekerleklerin önünü açmak ve kimsenin ayağını çiğnemedi, kimseyi incitmeden geçmek için yapıyorlardı; tersine insanların yaralanması bir yana, Antonio Ferrer'in itibarı da büyük zarar görmüş olurdu.

Sıkıntıdan biraz bunalmış, yorgunluktan ötürü biraz süzgün ama bir adamı ölümcül sıkıntılarından kurtarmak umuduyla çaba sarf eden ve dahası, dinçleşmiş bulunan bu saygın ihtiyara bir süre hayran hayran bakan Renzo, oradan çekip gitmeye ilişkin her türlü düşüncesini bir kenara iterek Ferrer'e yardım etmeye ve girişimi başarıya ulaştırıncaya kadar onu yalnız bırakmamaya karar verdi. Bu karar üzerine diğerleriyle birlikte yolu açmaya koyuldu; kendisi de bu uğraşta onlardan geri kalmadı. Yol açıldı, birkaçı geri çekilerek ya da biraz daha ileriye doğru yol açmaya çalışarak arabacıya, "Buyurun, ilerleyin," diyorlardı.

Patron da arabacıya, "*Adelante, presto, con juicio* (İleri, çabuk ama dikkatlice)" dedi ve araba hareket etti.

Ferrer, toplanmış olan halka selam veriyor, aralarında kendisi için çalışanları gördüğünde ise ayrıca kibarca bir gülümseme ile teşekkür ediyordu. Bu gülümsemelerin birçoğu da, gerçekten onları hak eden ve o gün başmüsteşara en iyi adamlarından bile daha iyi hizmet eden Renzo'ya idi. Bu güzel teşekkürden çok etkilenen genç dağlı, neredeyse Ferrer ile arkadaşlık ediyormuş gibi bir havaya giriyordu. Araba bir kez hareket ettikten sonra, birkaç kez daha duraklayarak yavaş yavaş ilerledi. Gidilecek yol belki de bir kurşun atımlık uzaklıktaydı; ama geçirilen zaman göz önünde bulundurulduğunda bu yol, Ferrer gibi çok acelesi olmayan bir adam bile sanki çok uzun bir yolculukmuş gibi gelebilirdi. İnsanlar da fırtına gücüyle ilerleyen bir geminin etrafındaki dalgalar gibi arabanın önünde ve arkasında, sağında ve solunda hareket ediyorlardı. Ama insanların bu gürültüsü fırtınanınkinden daha keskin, daha uyumsuz, daha sağır ediciydi.

Ferrer kâh o tarafa kâh diğer tarafa bakarak, eliyle koluyla işa-

retler yaparak beklentiye göre yanıtlar vermek için bir şeyler anlamaya çalışıyordu. Bu arkadaş grubuyla birazcık da olsa konuşmak istiyordu; ancak bu oldukça zordu, dahası onca yıllık başmüsterarlık yaşamı boyunca başına gelen en zor şey belki de şu an içinde bulunduğu durumdu. Yol boyunca onunla konuşmak isteyen bir grup insan tarafından tekrarlanan birkaç sözcük, dahası birkaç tümce duyuyordu. Tıpkı atılan pek çok havai fişegın çıtırtısı arasında insanın kulağına gelen bir patlama sesi gibi. Ferrer de o anda bu haykırışlara doyurucu yanıtlar vermek için çabalıyordu. Bazen en çok kabul göreceğini bildiğı sözcükleri kullanarak ya da o anda söylenmesini gerekli gördüğü sözleri söyleyerek, kendisi de tüm yol boyunca konuşup duruyordu. “Evet beyler, ekmek, bolluk. Onu hapse ben götüreceğim, cezalandırılacak; *si es culpable*. (Eğer suçluysa) Evet evet, ben emir vereceğim; ucuz ekmek. *A si es...* Evet öyle, demek istiyorum ki, kralımız, efendimiz, bu sadık halkının açlıktan acı duymasını istemez. *Ox! Ox! guardaos* (oh oh bakınız); canınız yanmasın beyler. *Pedro, adelante con juicio!* (Pedro dikkatli git!) Bolluk, bolluk, biraz yol açın! Tanrı aşkına! Ekmek, ekmek... Hapse, hapse...” Bu sırada arabanın penceresinden yarı beline kadar içeriye giren birisine, “Ne?” diye soruyordu. Adamın amacı Ferrer’e bir öneri mi; yoksa iyi dileklerini mi sunmaktı? Artık bilinmez. Ama daha “ne” lafını bile duyamadan, tekerleklerin altında ezileceğini gören birisi tarafından geriye çekilmişti. İşte bu karşılıklı laf atmalar ve bitmek tükenmek bilmeyen alkışlar eşliğinde ve orada burada duyulan; ama hemen oracıkta bastırılan karşıt görüş bildiren birkaç ufak tefek kıpırtı arasında, öncelikle becerikli yardımcılarının sayesinde Ferrer en sonunda eve vardı.

Dediğimiz gibi, aynı iyi niyeti taşıyarak önceden kapı önüne gelenler bu arada birazcık yer açabilmek için çalışmışlardı. Rica ederek, zorlayarak, tehdit savurarak arzulanan amacın yakın olduğunu görmekten gelen taze güç ve artan istekle ilerleyerek, oradan buradan sıkıştırarak, sonunda kalabalığı ikiye yarmayı ve ikiye ayrılan kalabalığı geriye doğru itmeyi başarmışlardı; öyle ki önünde durduğu kapı ile arabanın olduğu yer arasında ufak bir boşluk oluşmuştu. Biraz yol açarak, biraz Ferrer’e korumalık yaparak araba ile birlikte gelen Renzo, arabanın yanında bulunan ve halkın dalgalanma-

larına karşı set oluşturan iyi niyetlilerin bulunduğu iki sınırdan birinde kendisine yer bulabildi. Dahası güçlü omuzlarını kullanarak, izleyebilmek için iyi bir yer bile tuttu. Ferrer, bu küçük boş alanı ve daha kapalı duran kapıyı görünce derin bir soluk aldı. Kapalı diyorsam, sözcüğü “açık” anlamında kullanıyorum; yoksa menteşeler neredeyse tutturuldukları yerden sökülmüş, kapının kanatları parçalanmış, yamultulmuş, zorlanmış ve orta yerinden ayrılmıştı. Bu geniş aralıktan, eğilmiş, gevşetilmiş ve neredeyse çivilendiği yerden kurtulmuş olan sürgünün bir parçası görünüyordu. Birisi kapıyı açmaları için bağırarak üzere bu aralığa yanaşmıştı; bir öbürü aceleyle arabanın kapısını ardına dek açıyordu. İhtiyar başını dışarı çıkardı, ayağa kalktı, sağ eliyle bu adamın koluna tutunarak arabadan dışarı çıktı ve arabanın basamağında durdu.

Kalabalık, bir baştan öbür başa, olanları görebilmek için tümüyle ayak parmaklarının üzerinde duruyordu. Binlerce yüz, havada uçan binlerce sakal vardı. Herkesin merakla olanlara dikkat kesilmesi bir sessizlik ortamı yarattı. Ferrer, o anda arabanın basamağında durarak bakışlarını şöyle bir gezdirdi, eğilerek sanki bir kürsüdeymişçesine kalabalığı selamladı ve sol elini göğsünün üstüne koyarak bağırdı: “Ekmek, adalet!” Göklere yükselen alkışlar arasında cüppesine sarınmış, kendinden emin ve dimdik bir şekilde arabadan indi.

Bu sırada içeridekiler kapıyı açmışlardı; daha doğrusu zaten yarı yarıya yerinden çıkmış olan sürgüyü ve kapının halkasını çekerek aralığı, beklenen konuğun geçebileceği kadar genişleterek açma işlemini tamamlamışlardı. “Çabuk, çabuk,” diyordu; “İyi açın ki girebileyim. Siz halkı geride tutun, arkamdan gelmelerine izin vermeyin... Tanrı aşkına! Kısa bir süre için biraz uzakta tutun.” Sonra içeridekilere: “Hey, hey, beyler bir dakika! Kapının kanadına dikkat edin, bırakın da geçeyim! Ah, kaburgalarım; kendimi size emanet ediyorum. Şimdi kapatın; Hayır, ah, ah! Cüppem, cüppem!” Eğer Ferrer cüppesinin eteğini hemen çekmemiş olsaydı, gerçekten de kapının kanatları arasına sıkışacaktı. Cüppenin eteği, Ferrer’in ardından, deliğine kıvrılıp giriveren bir yılanın kuyruğu gibi gözden kayboldu. Kapının kanatları birbirine yaklaştırıldı ve gelişigüzel kapatıldı.

Dışarıda, Ferrer’i korumakla görevli olanlar, omuzları, kolları

ve bağırsık çağırışlarıyla alanı boş tutmaya çalışıyorlar ve içlerinden Tanrı'ya işleri çabuklaştırması için dua ediyorlardı. Ferrer de içeriden, girişin altından, "Çok yaşayın ekselans, ah ekselans! oh ekselans! uh ekselans!" diye soluk soluğa bağırsık hizmetçilere: "Çabuk, çabuk" diyordu.

"Çabuk, çabuk olun!" diye yineledi Ferrer, "Nerede bu mübarek adam?"

Müdür bu sırada, diğer hizmetçiler tarafından yarı sürüklenerek, yarı taşınarak, yeni yıkanmış çamaşır gibi bembeyaz yüzüyle merdivenlerden iniyordu. Yardıma gelindiğini görünce derin bir soluk aldı; nabızı düzeldi, ayaklarına biraz can, yanaklarına da kan geldi; yapabildiği ölçüde Ferrer'e doğru koşarak, "Önce Tanrı'ya sonra da size emanet ediyorum kendimi ekselansları," dedi. "Ama buradan nasıl çıkarız ki? Her yer benim ölümümü isteyen insanlarla kaynıyor."

"*Venga usted con migo* (Benimle geliniz efendim)" diyerek onu yüreklendirdi. "Burada, dışarıda benim arabam var; çabuk, çabuk." Elinden tuttu ve onu kapıya doğru götürdü, ona cesaret verirken kendi içinden de,

"*Aqui esta el busilis; Dios non valga!* (İşin zor kısmı başlıyor; Tanrı yardımcımız olsun!)" diyordu.

Kapı açıldı, ilk önce Ferrer çıktı; diğeri de annesinin eteğine sarılan bir çocuk gibi, kurtarıcısının cüppesine tutunup iki büklüm arkadan geliyordu. Alanın boş kalmasını sağlayanlar, şimdi kalabalığın, müdürü görmesini engellemek için ellerini ve şapkalarını bir siper gibi yukarı kaldırarak havada tutuyorlardı. Arabaya ilk binen müdür oldu. Sonra bir köşeye yığılıp kaldı. Ardından Ferrer bindi; kapı kapandı. Olan biteni kargaşa içinde izleyen çoğunluk, olup biteni kestirmeye çalışıyordu. Bir alkış, onu lanetleyen bir yaygara kopardılar. Yolun gidilecek olan bölümü, en zor ve en tehlikeli bölüm olarak görülebilirdi. Ama halkın genel oyunun, müdürü hapse atmak doğrultusunda olduğu açıktı; Ferrer'in gelişini kolaylaştırmış olan kişilerden çoğu, ikinci kez geçişinde arabanın biraz daha çabuk ve daha seri bir şekilde ilerleyebilmesi için kalabalığın ortasında bir koridor açmak ve onu korumak adına çok çaba göstermişlerdi. Araba yavaş yavaş ilerledikçe yolun iki tarafında

toplanmış olan kalabalık arabanın ardına düşüyor ve orada insanlar birbirlerine karışıyorlardı.

Ferrer, oturur oturmaz, müdürü bir köşeye iyice saklanması ve Tanrı aşkına kendisini göstermemesi için uyarmak üzere eğilmişti ama bu uyarı gereksizdi. Oysa Ferrer'in, halkın tüm dikkatini kendi üzerine çekmek ve onları oyalamak için başını pencereden çıkarması gerekiyordu. Tüm bu yolculuk boyunca, aynı gelişinde olduğu gibi, sürekli değişen dinleyicilerine olabilecek en kesintisiz ve anlamca en ilgisiz konuşmayı yaptı; ama arada bir köşesinde gizlenmiş olan arkadaşının kulağına acele acele birkaç İspanyolca söz fısıldamak üzere arkasına dönerek konuşmasını bölüyordu. "Evet beyler; ekmek ve adalet, kaleye, hapse, benim gözetimim altında. Teşekkürler, teşekkürler, çok teşekkürler. Hayır, hayır kaçmayacak. *Por ablandarlos*. (Onları yatıştırmak için). Çok doğru; incelenecek, bakılacak. Ben de sizleri severim beyler. Ağır bir ceza. *Esto lo digo por su bien* (Bunu sizin iyiliğiniz için söylüyorum). Doğru, dediklerinize katılıyorum. Halkı aç bırakanlara ceza verelim! Lütfen çekilin. Evet, evet ben dürüst bir adamım, halkın dostuyum. Cezalandırılacak. Doğru, o işe yaramazın tekidir, o bir alçaktır. *Perdone usted*. (Afedersiniz efendim). Acısını çekecek, acısını çekecek. *Si es culpable* (Eğer suçlu ise). Evet, evet, fırıncılara da hak vereceğiz. Yaşasın kral ve onun sadık halkı, iyi Milanolular. Gününü göreceğiz, gününü göreceğiz. *Animo, estamos ya quasi fuera* (Cesaret, neredeyse kalabalığın dışına çıkıyoruz)"

Gerçekten de kalabalığın büyük bir kısmını geçmişler ve artık soluk almaya başlamışlardı. Ferrer orada biraz dinlenmeye başlamıştı ki, Pisa'dan gelen yardımı gördü. Askerler son anda işe yaramazlık etmemişlerdi; çünkü birkaç yurttaşın destek ve idaresi ile insanların bir kısmını sakinleştirmek, arabanın çıkışını kolaylaştırmak için yolu açık tutmuşlardı. Arabaya vardıklarında sıraya dizildiler ve başmüsteşara selam durdular; o da önce sağa sonra sola birer selam verdi; selam vermek üzere yanına yaklaşan subaya sağ eliyle bir işaret yaparak, "*Beso a usted las manos*" (Efendilerinin ellerinden öperim) dedi. Subay bu sözleri gerçekte, "Bana büyük bir yardımda bulundunuz," olarak anladı. Yanıt olarak bir selam daha verdi ve omuzlarını silkti. Şimdi gerçekten de, "*Cedant*

arma togae”¹ demenin tam sırasıydı; ama Ferrer o anda bunları düşünenecek durumda değildi ve ayrıca subay Latince anlamadığından bunlar boşa gitmiş laflar olacaktı.

Pedro’ya gelince, ellerinde tüfekleriyle selam duran bu iki sıra İspanyol askerinin arasından geçmek eski günlerine götürdü onu. Şaşkınlığın etkisinden kurtuldu, kim olduğunu, kimi taşıdığını hatırladı; insanlar oldukça seyrekleştüğinden başka süslü sözler eklemeye gerek olmadığından, “ho, ho,” diye bağırarak ve atları kırbaçlayarak onları kaleye doğru sürdü.

Ferrer, müdüre, “*Levanteses, levanteses; estamos ya fuera* (Kalkın, kalkın dışarı çıktık)” dedi. Müdür bağırıışların kesilmiş, arabanın hızlanmış olmasından ve bu sözlerden güven duyarak döndü, toparlandı ve doğruldu; biraz kendine geldiğinde kurtarıcısına teşekkür üstüne teşekkür yağdırmaya başladı. Ferrer onunla birlikte yaşadıkları bu tehlikenin sıkıntısından kurtulmuş olmaktan mutlu, elini kabak kafasına vurarak “Ah!” diye bağırdı. “*Zue dira de esto su excelencia* (Ekselansları bu duruma ne diyecekler) (sözünü ettiği Milano Valisi Don Gonzalo di Cordova’dır) şimdi, lanet olası Casale’nin teslim olmaması yüzünden canının sıkın olduğu şu sırada? *Zue dira el conde duque*? (Ya Kont düke ne diyecek?) bir yaprak ses çıkarsa bundan bile kuşkulandır. *Zue dira el rey nuestro senor* (Kralımız, efendimiz ne diyecek?) böyle bir kargaşayı haber aldığında? *Dios lo sabe* (Tanrı bilir).”

Müdür: “Ah! Ben artık bu işe karışmak istemiyorum,” dedi.

“Kendimi geri çekiyorum; görevimi ekselanslarının ellerine emanet ediyorum ve bir dağın tepesindeki bir mağarada yaşamaya gidiyorum. Uzakta, bu hayvani insanlardan uzaklarda inzivaya çekileceğim.”

“*Usted*, (Efendim) kralımız efendimizin kendince en uygun gördüğü şeyi yapacaksınız,” diye yanıtladı başmüsteşar.

“Majesteleri benim ölümümü istemez”, diye karşılık verdi müdür. “Bir mağarada, bir mağarada, bunlardan uzakta...”

Onun bu önerisi üzerine ne olduğunu yazarımız söylemiyor, zavallı adamı kaleye götürdükten sonra onunla ilgili olaylardan bir daha söz etmiyor.

1 (Lat.) Silahlar yerini ihrama bıraksın.

XIV

Geride kalan kalabalık dağılmaya, sağdaki ve soldaki yollara girerek kapının önünden ayrılmaya başladı. Kimi işine gücüne bakmak için evine gidiyor; kimi onca saatlik sıkışıklığın ardından biraz soluk alabilmek için açıklığa doğru çıkarak kalabalıktan uzaklaşıyor; kimiye günün önemli olayları üzerine çene çalabilmek için arkadaşlarını arıyordu. Yolun öteki ucu da aynı şekilde boşaltılmış; İspanyol askerleri bir engelleme ile karşılaşmadan ilerleyebilsin ve müdürün evine ulaşabilsin diye buradaki insanlar iyiden iyiye dağıtılmıştı. Bunun yanı sıra kapının tam önünde kargaşanın ana kaynağı diyebileceğimiz bir grup serseri vardı. Bu serseriler böylesine büyük bir hazırlığın bu kadar çabuk ve onlar adına başarısız bir şekilde sona ermesinden hoşnutsuz, bir yandan homurdanıyor, bir yandan sövüyor, bir yandan da acaba daha yapılabilecek bir şey var mı diye aralarında konuşuyorlardı; bu arada, içerden, olabilecek en iyi biçimde, yeniden tutturularak kapatılmış olan zavallı kapıyı tekmeliyor ve var güçleriyle itiyorlardı. İspanyol askerleri oraya varınca, kimileri üsteletmeden, kimileri oyalarak ve istemeye istemeye karşı tarafa geçtiler ve alanı askerlere bıraktılar. Onlar da evi ve yolu gözaltına aldılar. Ama etraftaki tüm yollar serserilerle doluydu. Şurada ikisi, üçü; öbür tarafta beşi, onu duruyordu. Burada bir kişi gruptan ayrılarak tek başına yürü-

yor; orada ise grup hep birlikte ilerliyordu. Tüm bunlar bazen fırtınadan sonra mavi göğe yayılan ve yukarıya bakanlara, “Hava daha düzelmemiş!” dedirten bulut kümelerine benziyordu. Konuşulan sözler ipe sapa gelmiyordu. Kimi gördüğü olayların ayrıntılarını abartarak anlatıyor, kimi kendi yaptıklarından söz ediyor; kimi olay tatlıya bağlandığı için seviniyor, Ferrer’e övgüler yağıdırıyor ve mal müdürünün başına gelecek ciddi belaları düşünüyor; kimi ise alaylı alaylı, “Korkmayın, ona bir şey yapmazlar; it iti ısırılmaz,” diyordu; kimi öfke ile homurdanarak yapılması gerekenlerin yapılmadığını, bunun bir aldatmaca olduğunu, kendileriyle böylesine alay edilmesine izin verilmesinin bu kadar gürültü patırtıdan sonra çılgınlık olduğunu söylüyordu.

Bu arada güneş batmış, her şey aynı renge bürünmüştü ve insanların çoğu, geçen günden yorgun ve boşa çene çalmaktan sıkılmış; evlerine doğru yola koyulmuşlardı. Bizim delikanlı, yardıma gereksinim olduğu sürece arabanın ilerleyişine yardım ettikten, arabanın arkasına takılıp zafer kazanmışçasına iki sıra askerin arasından geçtikten sonra, arabanın rahatça ve tehlikeden uzak yoluna devam ettiğini görünce mutlu olmuş; kalabalıkla beraber bir süre yürümüş ve o da biraz soluk alabilmek için önüne çıkan ilk köşeden saparak insanlardan ayrılmıştı. Rahatça birkaç adım attıktan sonra yaşadıklarından kaynaklanan tüm bu duygular ve aklına gelen türlü türlü görüntülerin yarattığı karmaşa içinde, karnını doyurmaya ve dinlenmeye fena halde gereksinimi olduğunu duyumsadı; başını yukarı kaldırdı, oraya buraya bakınarak bir otel tabelası aramaya koyuldu; çünkü artık Kapusinlerin manastırına gitmek için vakit çok geç olmuştu. Böyle, başı havalarda yürürken bir grup serseri ile karşılaştı ve durup konuşmalarına kulak kabarttığı anda ertesi gün olacaklar hakkında fikir yürüttüklerini duydu. Bir süre durup dinledi; kendisi gibi bugün bu kadar iş yapmış bir adamın da, haddini aşmadan, bir şeyler önerebilmesi gerektiğini düşündü. Kendisini tutamayarak düşüncelerini söylemeye yeltendi. Gün içinde gördüklerine göre, planlanan bir düşün uygulamaya konabilmesi için, yolda gezinip duran bu serseriler tarafından kabul görmesinin yeterli olduğuna inanıyordu. “Baylar!” diye söze girdi. “Ben de izninizle düşüncelerimi söyleyebilir miyim? Benim

naçiz görüşüm şudur: Yapılan düzenbazlık yalnız ekmek işinde olmuyor, yani bugün açıkça gördüm ki, doğru olan şeyleri ancak sesimizi duyurarak elde edebiliriz; tüm bu alçaklıklara çare bulununcaya ve dünya Hristiyanlarına daha yaraşır bir yer edininceye dek davamızı sürdürmeliyiz. Öyle değil mi, beyler? Zalimler, zor-balar On Emir'in tam tersini uyguluyorlar; umurlarında bile değil masum halk; her türlü kötülüğü yapıyorlar ve sonra gene her zaman haklı olan onlar oluyor! Dahası zorbalıkları her zamankinden büyük olduğunda başları daha dik bir halde dolaşıyorlar, sanki geri adım atmayacaklarını gösterir gibi... Dahası bu zalimlerin galiba Milano'da da yandaşları var..."

"Ne yazık ki evet," dedi bir ses.

"Ben de bunu diyordum," diye sözüne devam etti Renzo. "Hikâyeler bizim orada da anlatılıyor. Zaten olay da kendini gösteriyor. Örneğin, diyelim ki bunlardan birisi bir süre köyde, bir süre Milano'da bulunsun; eğer orada bir şeytansa burada bir melek olması beklenemez, sanırım. Bana söyler misiniz beyler, bunlardan birinin yüzünü hiç demir parmaklıkların arkasında gördünüz mü? Daha da kötüsü, (bunu size kesinlikle söyleyebilirim) bunları cezalandırmak için yayımlanmış genelgeler var. Bunlar öyle uyduruk şeyler değil, iyi yapılmışlar; öyle ki daha iyisi can sağlığı; düzenbazlıklar açık-seçik ifade edilmiş ve her birinin cezası da açıkça belirtilmiş. Bu genelgeler herkes için geçerli: soylu ya da halktan, ne bileyim ben, her kim olursa olsun. Şimdi avukatlara, yazmanlara, hukukçulara başvurarak işinizi genelgelerin buyurduğu doğrultuda, adalete uygun olarak yaptırmaya kalkarsanız, onlar sizi ancak Papa'nın haydutları dinlediği kadar dinlerler. Namuslu bir insanın kafasını karıştıracak şeyler bulurlar. Açıkça görülüyor ki, kral ve öteki yöneticiler de bu düzenbazların cezalandırılmasını istiyorlar ama bu durumda hiçbir şey yapılamıyor, çünkü aralarında bir dayanışma var. Bu yüzden bu bağı kopartmak gerek; yarın sabah Ferrer'e başvurmalı. Çünkü o dürüst ve samimi bir adam; bugün fakir halkla birlikte olmaktan nasıl da mutlu olduğunu, kendisine söylenenleri nasıl dinlemeye ve iyi niyetle yanıtlamaya çalıştığı açıkça görüyordu. Ferrer'e gitmek, işleri olduğu gibi anlatmak gerek ve ben kendi adıma bu olanları, gördüklerimi ona anlatabilirim. Kendi

gözlerimle gördüm, bir genelgenin başında kocaman bir arma vardı, üç kişi tarafından hazırlanmıştı. Bu genelgenin altında hepsinin adı ve imzası vardı; bu adlardan birisi de Ferrer'di, gözlerimle gördüm. Bu genelgede benimle ilgili de çok iyi şeyler yazıyordu; aralarında Ferrer'in de bulunduğu o üç beyefendinin de istedikleri gibi, hakkımın verilmesi için avukata başvurdum; bu avukat bey, genelgeyi bana kendisi gösterdi; bu da işin garip olan kısmı ya, ama neyse... Avukat benim saçmaladığımı düşündü! Eminim ki iyi yürekli ihtiyar bu rezaleti duyunca işlerin böyle yürümesine izin vermeyecektir. Her şeyi bilmesinin olanağı yok, hele hele kırsal alanda olanları hiç... Olanların farkına varınca elbet bir çözüm yolu arayacaktır. Ayrıca madem genelgeleri çıkaranlar onlar, bu genelgelere uyulmasını da istiyorlardır elbet; çünkü altında isimleri bulunan bir genelgenin hiçe sayılması, onların küçümsenmesi anlamına gelir. Eğer iktidar ve güce sahip olan zorbalara genelgelere boyun eğmeyip bir çılgınlık yapmaya kalkarlarsa, Ferrer'e yardım etmek üzere biz buradayız; tıpkı bugün olduğu gibi. Ferrer arabasına binip tüm düzenbazları, zalimleri, zorbaları yakalamak için dolaşıp durmalı demiyorum, bunu yapmak için Nuh'un Gemisi gerekir. Ben diyorum ki, yalnızca Milano'da değil, her yerde işlerin genelgelere uygun olarak yapılması için Ferrer kime gerekiyorsa ona emir vermeli, tüm bu düzenbazların ardında öyle iyi bir düzen kurmalı ki, bunlar, hapse dedin mi hapse, hücreye dedin mi hücreye atılmalılar; yargıçlara da işlerini doğru yapmalarını söylemeli; eğer yapmazlarsa onları da kovup yerlerine daha iyi çalışacak birilerini getirmeli. Sonra, dediğim gibi onlara yardım etmeye biz de hazırız. Avukatların yoksulları dikkatle dinlemeleri, haklarını gözetmeleri için de genelgeler gönderilmeli. Doğru söylemiyor muyum beyler?"

Renzo öyle içten konuşuyordu ki, konuşmasının başından beri orada toplanmış olanların büyük bir bölümü aralarında konuşmayı kesmiş, ona doğru dönmüş ve bir anlamda hepsi dinleyicisi olmuşlardı. Bu söyleve yanıt olarak kalabalıktan karışık bir alkış, bir "Bravo; kesinlikle, haklı, ne yazık ki doğru," sesleri yükseldi. Eleştirenler de eksik değildi hani; "Eh, tabii," dedi birisi, diğeri, "Bu dağlıya ne kulak asıyorsunuz be! Hepsi avukat kesilmiş başımıza," deyip çekip gitti. Homurdanan bir diğeri, "Şimdi baldırı çıplakla-

ra da söz düşüyor baksana; her şeyin bir sırası var... önce ekmeğe elimiz bir ulaşsın da sonrasını düşünürüz. Burada niye toplandık ki..." Fakat Renzo bunları değil, yalnızca kendine ulaşan övgüleri duyuyordu; kimi bir elini kimi diğerini sıkıyordu. "Yarın görüşmek üzere hoşça kal." "Nerede?" "Duomo Meydanı'nda." "Tamam, tamam."

"Bir şeyler yapalım, bir şeyler yapmalıyız!"

"İçinizden hangi delikanlı bana bir lokma yemek yiyebileceğim, rahat bir uyku çekebileceğim bir otel göstermek ister?" dedi Renzo.

"Size yardıma hazırım delikanlı," dedi, söylevi dikkatlice dinlemiş ama o ana dek hiçbir şey söylememiş olan birisi. "Ben evinizdeki kadar rahat edeceğiniz bir otel biliyorum, otelciye de tanıdığım olduğunuzu söylerim. Kendisi benim dostumdur, namuslu bir adamdır."

"Buraya yakın mı?" diye sordu Renzo. "Az ileride," diye yanıtladı diğeri.

Topluluk dağıldı ve Renzo tanımadığı birçok eli sıktıktan sonra yabancıya bu kibar davranışı için teşekkür ederek onunla birlikte yürüdü.

"Ne fark eder?" dedi adam. "Bir el diğerini yıkar, her ikisi birlikte yüzü yıkarlar. Yarınımıza hizmet etmek zorunda değil miyiz?" Yürürlerken havadan sudan konuşuyor, Renzo'ya da laf arasında bazı sorular soruyordu. "İşlerinize burnumu sokmak istediğimden değil ama, son derece yorgun görünüyorsunuz, yolculuk nereden?"

"Ta Lecco'dan geliyorum," diye yanıtladı Renzo.

"Ta Lecco'dan mı? Demek Leccolusunuz..."

"Leccoluyum... Yani o çevreden."

"Zavallım! Konuşmanızdan anladığım kadarıyla orada başınıza epey çorap örülmüş."

"Eh azizim, ben kendi yaşadıklarımı halkın içinde açıkça söylememek için politik bir dil kullanmak zorunda kaldım ama... Boş verin... Elbet bir gün ortaya çıkar; o zaman... Ama burada bir otel var; açıkçası daha uzağa da gitmek istemiyorum."

"Hayır, hayır! Size dediğim yere gelin, çok az kaldı," dedi rehber. "Burada rahat edemezsiniz."

“Eh, peki,” diye yanıtladı. “Pamuk yatakta yatmaya alışık bir beyefendi sayılmam, mideme gidecek güzel bir lokma ile üzerine kıvrılacak bir hasır yeter de artar bile; şimdi bana en gerekli olan şey bunları olabildiğince çabuk bulmak. Kendimi Tanrı’ya emanet ettim!” Bu sözlerden sonra Renzo, üzerinde bir dolunay resmi bulunan kocaman ve çirkin bir kapıdan içeriye girdi. Meçhul rehber, “Pekâlâ, madem öyle, ben de sizi oraya götürüyüm,” diye ardından yürüdü.

“Sizi daha fazla rahatsız etmeyeyim,” dedi Renzo ve ekledi: “Ama eğer benimle bir kadeh bir şey içerseniz mutlu olurum.”

“Önerinizi kabul ediyorum,” diye yanıtladı ve bu yeri önceden biliyormuşçasına Renzo’nun önüne düşüp küçük bir avludan geçti; mutfağa açılan kapıya doğru yöneldi ve sürgüyü çekerek kapıyı açıp arkadaşıyla birlikte içeri girdi. Tavan kirişlerine tutturulmuş çengellerin ucundan sarkan iki lamba içeriye loş bir ışık veriyordu. Neredeyse odanın tümünü kaplayan uzun, dar bir masanın iki yanında bulunan sıralarda oturan birçok insan boş durmuyordu. Masanın üzerinde yer yer peçeteler, tabaklar, kiminin yüzü, kiminin tersi açık iskambil kâğıtları; atılıp toplanan zarlar, hasırdan örülü kılıfların içinde duran şarap şişeleri ve şarap kadehleri vardı. Ortada elden ele dolaşan Berlinghe, Reali ve Parpagliole’ler¹ görülüyordu. Bu paralar eğer dile gelebilselerdi, herhalde şöyle derlerdi: “Biz bu sabah bir fırıncının kasasında ya da kargaşanın içindeki izleyicilerden birinin cebindeydik; bunlar halkın işlerinin nasıl gittiğini seyretmekten kendi ceplerine göz kulak olmayı unutmuşlar.” Ortalıktaki şamata görülmeye değerdi. Bir oğlan çocuğu, üzerinde hem yemek yenen hem de oyun oynanan bu masada oturan tüm müşterilere hizmet edebilmek için aceleyle ve telaş içinde oradan oraya koşturuyordu; lokanta sahibi ocağın davlumbazının altındaki küçük bir taburede oturuyor, görünüşte maşa ile küllelere birtakım çizgiler çizip bozuyordu; ama aslında çevresinde tüm olup bitenlere kulak kesilmişti. Sürgünün çıkardığı sesi duyunca ayağa kalktı ve yeni gelenlere doğru ilerledi. Rehberi görür görmez kendi kendine, “Lanet olasıca!” dedi. “Seni ne kadar görmek istemesem de sen hep ayaklarımın dibinde bitersin!” Sonra Ren-

1 Eskiden kullanılan, değerleri büyükten küçüğe doğru sıralanmış para birimleri – ç.n.

zo'ya çabucak bir göz atarak yine kendi kendine. "Seni tanıımıyorum ama böyle bir avcı ile geldiğine göre ya tazi ya da tavşan olmalısın. İki çift laf ettiğin zaman senin de ne mal olduğunu anlarım." Ancak lokantacının yüzünde bu söylediklerini belirten hiçbir ifade gözükmedi, tıpkı bir resim gibi hareketsiz duruyordu. Karşılığında tombul, aydınlık, sık sakallarla kaplı ve kırmızımsı bir surat ve parlak, sabit bir çift göz vardı.

"Beyler ne emrederler acaba?" diye yüksek sesle sordu.

"Her şeyden önce bir şişe iyi kalite şarap," dedi Renzo. "Sonra da bir lokma yemek." Böyle diyerek masanın uç taraflarında bir yerde sıraya oturdu; bunca zamandır ayakta ve iş başında olduktan sonra biraz oturmak iyi geliyor demek istercesine derin bir "Oh" çekti. Ama aklına hemen en son Lucia ve Agnese ile birlikte oturduğu masa ve sıra geldi, iç geçirdi. Sonra sanki bu düşünceleri aklından çıkarmak istercesine başını salladı; bu sırada lokantacının elinde şarapla geldiğini gördü. Yol arkadaşı, Renzo'nun tam karşısında oturuyordu. Renzo:

"Tadına bir bakalım," diyerek çabucak onun kadehine şarap koydu ve kendi kadehini de doldurarak içindekini bir dikişte mideye indirdi. Sonra lokantacıya dönerek:

"Ne yiyeceğiz?" diye sordu.

Lokantacı:

"Güvecim var, sever misiniz?" dedi.

"Evet harika, güveç istiyorum."

"Garsonu gönderiyorum." Renzo'ya bu sözleri söyleyen lokantacı servis yapan çocuğa dönerek, "Bu yabancıya servis aç!" dedi ve ocağa doğru yöneldi ancak, "Fakat..." diyerek Renzo'ya doğru geri döndü. "Fakat bugünlük ekmeğimiz yok," dedi.

Renzo yüksek sesle ve gülerek, "Ekmeği merak etmeyin" dedi. "Tanrı onu düşündü." San Dionigi Haçı'nın bulunduğu yerden aldığı üç ekmekten sonuncusunu çıkarıp havaya kaldırdı ve "İşte Tanrı'nın bize ihsan ettiği ekmek!" diye bağırdı.

Yüksek sesle söylenen bu sözler üzerine birçok kişi o yöne doğru döndü ve havadaki bu zafer simgesini gören birisi, "Yaşasın ucuz ekmek!" diye bağırdı.

"Ucuz mu?" dedi Renzo. "Bedava, bedava!"

“Daha iyi, daha iyi,” diye ekledi bir diğeri. “Ama,” diye hemen ekledi Renzo, “siz beylerin aklına kötü bir şey gelmesini istemem. Nasıl desem, yani ben bu ekmeği aşırımadım, yerde buldum ve eğer sahibine rastlarsam parasını ödemeye de hazırım.

“Bravo, bravo!” diye bağrışıp gülüştüler; hiçbirisinin aklına bu sözlerin doğru olabileceği olasılığı gelmiyordu.

“Dalga geçtiğimi mi sanıyorsunuz? Ama aynen böyle oldu,” dedi Renzo rehberine ve elinde bu ekmeği evirip çevirerek ekledi, “Ne de güzel yapmışlar, poğaça gibi, dışı biraz daha yumuşak olanlardan olsaydı daha da iyi olurdu.” Ekmekten kopardığı üç-dört lokmayı yedi; ardından da ikinci kadeh şarabını mideye indirdi ve ekledi: “Bu ekmek yalnız başına aşağı inmek istemiyor. Boğazım hiç böyle kurumamıştı. Bağırıp çağırmaktan böyle oldu.”

“Bu iyi delikanlıya bir yatak hazırlayın,” dedi rehber. “Burada gecelemeği düşünüyor.”

“Burada mı kalmak istiyorsunuz?” diye masaya doğru yaklaşıp sordu lokantacı.

“Elbette,” diye yanıtladı Renzo. “İyi bir yatak olsun. Çarşafları temiz olsun yeter; fakir bir adamım ama, temizliğe alışığım.”

“Oh, bunu merak etmeyin!” dedi lokantacı. Mutfağın bir köşesindeki tezgâha gitti ve bir elinde mürekkep hokkasıyla bir parça beyaz kâğıt, diğer elinde de kalemle geri döndü.

Garson çocuğun önüne koyduğu güveçten büyük bir lokma yutan Renzo, “Bu da ne demek oluyor?” diye çıkıştı ve hayretle gülümseyerek ekledi: “Temiz dediğin çarşaf bu mu?”

Lokantacı yanıt vermeksizin hokkayı ve kâğıdı masanın üzerine koydu; sonra aynı masaya sol kolunu ve sağ dirseğini dayadı ve havaya kaldırdığı kalem ile yüzünü Renzo’ya doğru çevirerek ona: “Lütfen, bana adınızı, soyadınızı ve memleketinizi söyleyin,” dedi.

“Ne?” dedi Renzo, “bunların yatakla ne ilgisi var?”

“Ben görevimi yapıyorum,” dedi rehberin yüzüne bakan lokantacı. “Biz konaklayacak tüm konukların kayıtlarını tutmak zorundayız: Ad, soyad, doğum yeri, buraya hangi amaçla geldiği, yanında silah bulunup bulundurmadağı, bu kentte ne kadar süre kalacağı... Genelgeler böyle.”

Yanıt vermeden önce Renzo bir kadehi daha boşalttı, bu üçün-

cüydü ve korkarım ki bu saatten sonra boşalan kadehleri sayamayacağız. Renzo sonra dedi ki: “Ah, ah, eğer bunlar genelgeyse, ben de avukatım; bu genelgelerin ne işe yaradıklarını ben bilirim.”

Sürekli Renzo’nun sessiz kalan arkadaşına bakan lokantacı, “Doğru söylüyorum,” dedi ve yeniden tezgâha gitti, çekmecedен büyük bir kâğıt çıkardı. Bu, genelgenin bir kopyasıydı; açıklama yapmak üzere Renzo’nun karşısına geçti.

Renzo, yeni doldurduğu kadehini kaldırıp hemen ağzına boşaltarak ve diğer elini kâğıda doğru uzatıp bir parmağı ile genelgeyi göstererek: “Ah! İşte!” dedi, “İşte İncil’in güzel bir sayfası, bu çok hoşuma gitti. Bu armayı tanıyorum. Şu boynuna ip takılmış Moro² suratinin ne anlama geldiğini biliyorum.” (O zamanlar genelgelerin başına hükümdarın arması konurdu. Don Gonzalo Fernandez de Cordova’nın genelgelerindeki armada da boynundan zincire vurulmuş bir Moro kralının resmi göze çarpıyordu.) “Bu demek oluyor ki, gücü olan emrediyor, isteyen boyun eğiyor. Ne zaman ki bu arma hapse tıkacak o don... bilmem kimi; buna benzeyen öteki İncil yaprağının dediği gibi, birbiriyle evlenmek isteyen namuslu bir delikanlı ile dürüst bir genç kızın evlenmesini sağlayacak bir genelge çıkarırlarsa, o zaman hem adımı söylerim, hem de bu armayı öper başıma koyarım. Demek ki, adımı söylememek için iyi nedenlerim varmış; oh ne güzel! Eğer emri altındaki diğer alçaklarla birlikte olan o baş alçak... Yalnız başına olmuş olsaydı...” Burada tümcesini bir hareket ile tamamladı. “Eğer alçağın biri bana kötülük yapmak için nerede olduğumu bilmek isterse, sorarım size, bu arma bana yardım etmek için parmağını oynatır mı acaba? Size ne benim işlerimden? Bu da yeni mi çıktı! Diyelim ki Milano’ya günah çıkarmaya geldim, o zaman Kapusin papazına giderim, lokantacıya değil!”

Lokantacı sessizce duruyor, hiçbir harekette bulunmayan rehberin yüzüne bakmayı sürdürüyordu. Renzo, ne yazık ki bir kadeh daha devirdi ve devam etti: “Sevgili ustam, bak sana ne diyeceğim, Hıristiyanların yararına olan genelgelere hiç kimse kulak asmıyor, zararına olanlara ise zaten kimsenin aldırdığı yok. Tüm şu can sıkıcı şeyleri kaldır da bir şişe daha şarap getir çünkü bu şişenin di-

bi göründü.” Böyle derken bir yandan da parmağını şişeye hafif hafif vurarak, “Dinle, lokantacı, nasıl da tın tın ediyor!” diye ekledi.

Bu sefer Renzo yavaş yavaş etraftakilerin dikkatini çekmeye başlamıştı ve bu kez de dinleyicilerinden alkış almıştı.

Lokantacı Renzo’nun rehberine bakarak, “Ne yapmalıyım?” diye sorduysa da adamın pek umurunda değildi.

Fakat masada oturanların birçoğu, “Haydi, haydi!” diye bağırdılar: “Bu delikanlının hakkı var. Bunların hepsi yük, tuzak, hile, bugün yeni yasa işliyor, yeni yasa...”

Bu bağırış çağırışların arasında rehber, onu çok fazla ele veren bu sorgulama yüzünden lokantacıya öfkeli bir bakış fırlattı ve “Bırakın da biraz dilediği gibi hareket etsin, yaygara koparmayın!..” dedi.

“Ben görevimi yapıyorum,” dedi lokantacı yüksek sesle ve sonra kendi kendine, “Artık sırtımı yaslayacak bir duvar buldum,” diyerek kâğıdı, kalemi, hokkayı, genelgeyi ve boş şarap şişesini garson çocuğa vermek üzere topladı.

“Aynısından getir,” dedi Renzo. “Onu çok beyefendi buluyorum; diğer şişe gibi onun da adını, soyadını, uyruğunu, ne iş için geldiğini ve bu kentte ne kadar kalacağını sormadan yatağına yatıralım.”

Lokantacı boş şişeyi garsona verirken, “Aynısından,” diyerek, dönüp ocağın davlumbazın altındaki yerine oturdu. Yeniden külleri eşelemeye başladığında “Aptalın teki!” diye düşünüyordu, “Kimlerin eline düşmüş, haberi yok! Ne bok yersen ye, bana ne! Dolunay Lokantası’nın sahibi mi çekecek senin cezanı!”

Renzo rehberine ve tüm kendi tarafını tutmuş olanlara teşekkür etti. “Kutluyorum sizi arkadaşlar!” dedi. “Şimdi görüyorum ki, namuslu insanlar hep el ele verip birbirlerine destek oluyorlar.” Sonra sağ elini masanın üzerinden havaya doğru kaldırarak yeniden söylev çekme havasına girdi. “Garip şey,” dedi yüksek sesle, “işleri idare edenlerin tümü kâğıt, kalem ve hokkayı her işe karıştırıyorlar! Kalem hep havada! Bu adamlar kalem kullanmak için yanıp tutuşuyorlar!”

Kâğıt oynayanlar arasından, oyunda galip çıkmış birisi, “Ey namuslu köylü, bunun nedenini bilmek ister misin?” diye gülerek sordu.

“Söyleyin, bakalım,” diye yanıtladı Renzo.

“Nedeni şudur,” dedi adam. “Bu beyler çok ördek eti yerler, o kadar çok, o kadar çok ördek tüyü birikir ki, bunları bir şekilde tüketmek için yazıda kullanmak zorunda kalırlar!”

Oyunda kaybeden adam dışında herkes, bu sözlere gülmeye başladı.

“Bak hele,” dedi Renzo “Siz demek bir şairsiniz. Demek burada da şairler var; şairler her yerde yetişirler zaten. Benim de damarlarımda şair kanı dolaşır, ara sıra merak uyandıran sözler söylerim... Ama yalnızca işler yolunda gidip, canım istediği zaman...”

Zavallı Renzo’nun bu saçmalığını anlayabilmemiz için bilmemiz gereken bir şey var: Milano ve çevresinde yaşayan aşağı tabaka halk için şair, diğer tüm insanların anladığı şekliyle kutsal bir deha, bir Pindo yerlisi, esin perilerinin bir öğrencisi anlamına gelmez; onlar için şair, biraz tuhaf, gelgit akıllı, konuşma ve hareketlerinde mantıktan çok espri ya da gariplik bulunan kişilerdir. Halk tarafından sözcüklerin anlamında yapılan bu keyfi değişiklikler, sözcükleri kendi isteklerine göre düzenleme, onlara kendi gerçek anlamları dışında anlamlar yükleme eğiliminden kaynaklanır. Oysa sorarım size, gelgit akıllı olmakla şairlik arasında ne gibi bir bağ olabilir ki?

Renzo, “Gerçek nedenini size ben söyleyeceğim,” diye ekledi. “Teleği tutanlar kendileri olduğu için teleği salladıkça kendi sözleri havada uçup gidiyor, kayboluyor; yoksul bir kişinin söylediklerini ise, burayı dikkatle dinleyin, teleği şiş gibi kullanıp sözcükleri şişe geçirerek çabuk çabuk havadan topluyor, yeri ve zamanı geldiğinde kullanmak üzere kâğıda döküyorlar. Ayrıca başka bir kötülükleri daha var: Okuma yazma bilmeyen yoksul birini kandırmak istediklerinde eğer bu kişi biraz... Her neyse, ne demek istediğimi, anladınız.” Söyleyeceklerini anlatabilmek için işaret parmağını alnına dokundurur gibi yapıp düşüncelerini kafasından almak istercesine, “Eğer zavallı adamın, laf kalabalığını anlamaya başladığının ayırdına varacak olurlarsa o zaman hemen ortaya birkaç Latince sözcük atıyorlar; böylece adamın ipin ucunu kaçırıp, kafasının karışmasına yol açıyorlar. Yeter! Bundan sonra böyle şeyler olmayacak! Bereket versin ki bugün tüm işler kâğıt, kalem ve hokka

gerekmeksizin yapıldı ve yarın, eğer insanlar aklı başında davranmayı bilirlerse daha da iyi olacak. Hiç kimsenin saçının bir teline bile zarar gelmeden, her şey hakça...”

Bu sırada çevredekilerden bazıları yeniden oyun oynamaya, bazıları yemek yemeye, çoğu bağırarak konuşmaya koyulmuştu; kimileri gidiyor, kimileri ise yeni geliyordu; lokantacı bunların her biri ile tek tek ilgileniyordu, yani bizim öykümüz ile ilgisi olmayan birçok şey... Meçhul rehber de gitmeye hazırlanıyordu, görünüşe göre burada yapılacak bir işi kalmamıştı; ayrıca Renzo ile biraz daha ayrıntılı konuşmadan ayrılmak istemiyordu. Ona doğru döndü ve yeniden ekmek konusunu açtı; bir süreden beri ağızlarda dolaşan onca tümceden sonra, aklına kendi düşüncesini söylemek geldi.

“Eh, eğer ben iktidarda olsaydım,” dedi; “işlerin iyi gitmesi için bir çözüm yolu bulurdum.”

Renzo, gereğinden fazla parlayan gözleri ile adama bakarak ve daha dikkatli olabilmek için yapıyormuş gibi ağzını biraz yana doğru çarpıtarak, “Ne yapardınız?” diye sordu.

“Ne mi yapardım?” dedi. “Yoksul varsıl demeden herkese yetecek biçimde ekmek işini düzene sokardım.”

“Ah, bu çok iyi!” dedi Renzo.

“Dürüstçe davranır herkesin payına düşeni almasını sağlardım. Ekmeği adam sayısına göre dağıtırdım. Çünkü hep bana, hep bana diyen birçok yüzsüz, açgözlü insan var; ellerine her geçeni alırlar, sonra da fakir halka ekmek kalmaz. Bu nedenle ekmeği bölüştürmek gerekir. Peki bu nasıl olacak? İşte: Fırına gidip ekmek almak üzere her aileye, bireylerin sayısına göre bir karne verilir. Örneğin, adıma verilecek karne şöyle olurdu: Ambrogio Fusella, silah tamircisi, evli ve dört çocuk babası, çocukların hepsi ekmek yiyecek yaşta (buraya dikkatiniz çekerim!); buna şu kadar ekmek verilecek, şu kadar para alınacak. Ama bu işi hakça yapmak için kişi sayısına dikkat etmek gerekiyor. Örneğin size karne verilecek; kim için diyelim... adınız nedir?”

“Lorenzo Tramaglino,” dedi genç adam; arkadaşının bu tasarısına hayran kalan Renzo, her şeyin kâğıt, kalem ve hokkaya dayalı olduğunun ve tasarının yaşama geçebilmesi için gerekli olan ilk şeyin isim toplamak olduğuna aldırmadan adını söylemişti.

“Çok güzel!” dedi meçhul rehber. “Eşiniz ve çocuklarınız var mı?”

“Çocuğum yok, henüz erken, eşime gelince... eğer işler yolunda gitmiş olsaydı...”

“Ah, demek bekârsınız! O halde katlanacaksınız çünkü payınıza düşen ekmek az olacak.”

“Doğru ama umut ederim ki yakında... Ve de Tanrı’nın izniyle... Neyse, ya evli olsaydım?”

“O zaman karne de değişir, pay da artardı. Size dediğim gibi, ekmek sayısı daima kişi sayısı ile orantılı olacak,” dedi rehber ayağa kalkarken.

Renzo, “Doğru olanı da bu zaten!” diye bağırdı ve yumruğunu masaya vurup bağırarak devam etti: “Peki, neden böyle bir yasa yapmıyorlar?”

“Size ne dememi bekliyorsunuz? Haydi iyi geceler, ben artık gidiyorum; karım ve çocuklarım beni beklerler...”

Renzo aceleyle adamın bardağını doldurarak, “Bir yudum daha, bir yudum daha!” diye bağıırıyordu. Hemen ayağa kalkıp, ceketinin eteğinden tutup yeniden yerine oturtmak için kuvvetlice çekti. “Bir yudumcuk daha, beni kırmayın!”

Ama arkadaşı bir hamleyle geriye çekilerek kendisini kurtardı ve Renzo’nun sürekli ısrar ve sitemlerine aldırmaksızın yeniden, “İyi geceler!” diyerek oradan ayrıldı. Yola çoktan varmış olduğu sırada daha ona nutuk çekmekte olan Renzo, sonra sıranın üzerine yığılıp kaldı. Gözlerini doldurduğu kadehe dikti ve masanın yanından geçmekte olan garsona sanki bir iş yaptırmak istiyormuş gibi durması için işaret etti, sonra ona kadehi gösterdi, yavaş yavaş ve özellikle sözcüklerin üzerine basarak, “İşte,” dedi, “bunu o beyefendi için hazırlamıştım. Görüyor musun, ağzına kadar dolu, tam bir arkadaşına göre; ama o bunu istemedi. Bazen insanların tuhaf düşünceleri oluyor. Bunda benim hiç suçum yok, ben ona içimden geçenleri belirttim. O zaman, madem bu kadeh dolduruldu, bari boşa gitmesin,” diyerek kadehi aldı ve bir dikişte içti.

Garson uzaklaşırken, “Anladım,” dedi.

“Ah, siz de anladınız,” dedi Renzo. “Zaten doğruyu söylüyorum, sözler doğru olunca herkes anlar...”

Burada gerçeğe tümüyle bağlı kalabilmek için, öykümüzün önemli bir kişisinin, dahası, başkahramanının başından geçen böylesine onur kırıcı bir olayı anlatmak zorunda kaldık... Yine aynı tarafsızlıkla belirtmeliyiz ki, böyle bir olay Renzo'nun başına ilk kez geliyordu; olayın böyle kötü bir şekilde sonuçlanmasının en büyük nedeni Renzo'nun içkiyi fazla kaçırmaya alışık olmamasıdır. Susuzluktan kuruyan boğazı ve geçirdiği ruh başkalaşımı ölçülü olmasını engellemiş olduğundan alışık olmadığı şekilde aradı ardına mideye yuvarladığı o birkaç kadeh şarap, çabucak başına vurmuştu. Oysa bu kadarcık şarap, içmeye alışkın olan bir kişinin susuzluğunu gidermekten başka bir işe yaramazdı. Adsız yazımızın bu olay üzerine yaptığı bir gözlemi yineleyeceğiz; isteyen inanmasın. Ölçülü ve dürüst davranışların, der, şu yararı da vardır ki, bu davranışlar bir insanda ne kadar köklü ve eski iseler, o insan onlardan uzaklaştığının o kadar çabuk farkına varır; öyle ki bunu uzun süre unutmaz ve kendisine çeki düzen verir.

Renzo'nun kafası dumanlanınca, şarap ve sözcükler ölçsüz ve ayarsız, biri aşağı öbürü yukarı inip çıkmayı sürdürüyorlardı; onu bıraktığımızda kendisini güçlkle tutuyordu. Konuşmak için dayanılmaz bir istek duyuyordu; dinleyicileri ya da en azından orada bulunanları böyle tanımlamak olanaklıysa, yok değildi ve bir süre için, iyi, kötü ağızına gelenleri, gelişgüzel söyleyebildi. Ama yavaş yavaş, başladığı tümcelerin sonunu getirmekte son derece güçlük çekmeye başladı. Aklına gelen canlı ve net düşünceler, bir anda buharlaşıp kayboluyorlardı ve dura dura söylediği sözler, aslında söylemek istediği sözler değildi. Böyle bir sıkıntı karşısında insanı baştan çıkaran o yalancı içgüdülerden biri ile kutsal şişeye doğru uzanıyordu. Tüm bu olanlara şişenin ne gibi bir yararı olabilir ki; akli başında olan söylesin!

Biz, bu belalı akşamda, Renzo'nun ağızından dökülen onca sözcükten yalnızca birkaçına değineceğiz; birçoğundan söz etmiyor, bunları hiç söylenmemiş sayıyoruz; çünkü bu sözler yalnızca anlamdan yoksun değil, basılmış bir kitapta yer almayı hak etmeyecek kadar da saçma sapandı.

Renzo gözlerini bazen masanın çevresindekilere, bazen ocağın davlumbazının altına doğru çevirerek, bazen de hiç kimsenin ol-

madığı boş bir noktaya dikerek; ama sürekli dinmek bilmeyen o şamatanın içinde yeniden söylenmeye başladı.

“Ah usta, usta, sen nesin sen! Bu ad, soyad, iş meselesi neydi, usta? Bana yutturamazsın! Benim gibi bir zavallının adını kâğıda yazsan n’olur, yazmasan n’olur... Benim gibi bir adama!.. Hiç iyi etmedin... Doğru söylemiyor muyum beyler? Lokantacılar iyi kişilerin tarafını tutmalı. Usta, dinle, dinle, sana bir benzetme yapmak istiyorum, akıl üzerine... Gülüyorsunuz ha? Evet birazcık sarhoşum ama söylediklerim doğru. Söyle bakalım bana! Senin dükânının müşterileri kim? Yoksul insanlar, değil mi? Doğru, değil mi? O emirleri çıkaran beylerden hangisi gelip de senin burada bir tek atar?”

Yanındakilerden biri Renzo’ya, “Adamlar sudan başka bir şey içmez ki,” dedi.

“Söylemek zorunda oldukları yalanlarını sıralayabilmek için akıllarından olmak istemiyorlar,” diye ekledi bir diğeri.

“Ah!” diye bağırdı Renzo, “Şimdi konuşan şairdi değil mi? Yani sizler de benim düşüncelerimin haklılığına inanıyorsunuz. O halde yanıt ver usta; içlerinden en iyisi, Ferrer, kadeh tokuşturmak ve birkaç kuruş para harcamak için buraya bir kere olsun adım attı mı hiç? Ya o alçak köpek don..? Çenemi kapatıyorum çünkü yeterinden fazla aklım başımda. Ferrer ve Rahip Crrr... ben biliyorum, ikisi de namuslu insanlar ama bu namuslu insanların sayısı pek az. Yaşlılar gençlerden beter; ya gençler, onlar da yaşlılardan! Ama gene de bugün kan dökülmediği için mutluyum. Hey, barbarlık, cellatın işi... Bize göre değil! Ekmek... ah, ekmeğimi isterim ama... Ben de itilip kakıldım ama aynı şekilde karşılık verdim. Açılın! Bolluk! Yaşasın!.. Hatta Ferrer de... Latince birkaç sözcük... *sies barâos trapolorum*³ Ne yaparsın, kötü alışkanlığımız... Yaşasın! Adalet! Ekmek! Ah, doğru söze can kurban! Bu dürüst insanlar bunları istiyor... Çalmaz olaydı o çan; dan, dan, dan sonra gene dan, dan, dan vurduğunda, elimizden kaçırdık. Tutmalıydık orada o papazı... Kimden söz ettiğimi ben biliyorum!

Bu sözlerin ardından başını önüne eğerek bir düşünceye dalmış gibi bir süre öylece kaldı; sonra derince bir iç geçirdi, başını kal-

3 İspanyolca’yı Latince ile karıştırıyor – ç.n.

dırdı. Gözleri yaşlı ve gözyaşlarından ötürü ıslıl ıslıldı. Yüzünde öyle bitkin, öyle dertli bir ifade vardı ki, bu duygulara neden olan kişi onun bu durumunu görse, acırdı. Fakat Renzo'nun ateşli ve karman çorman konuşması ile dalga geçen müşteriler, o böyle hüzünlü bir havaya büründükçe daha da çok alay etmeye başladılar; yakınında bulunanlar öbürlerine “bakın” dediğinde, herkes ona doğru dönüyordu; böylece Renzo kalabalığın maskarası oldu. Hepsinin kafası, daha doğrusu o bir gıdımcık akıllarını barındıran kafaları iyiydi ama hiçbirisi zavallı Renzo kadar kendisinden geçmemişti; üstelik Renzo bir köylü idi. Oradakilerden her biri, saçma sapan ve kaba sorularla, alaylı iltifatlarla onu iğnelemeye koyuldu. Renzo bunların bazısına darılıyor, bazılarını şaka kabul ediyor, bazen tüm bu sözlerin hiçbirisine aldırmadan oradan buradan konuşuyor, hep daldan dala atlayarak amaçsızca soru sorup yanıt veriyordu. Neyse ki bu saçmalama sırasında, nasılsa kişilerin isimlerini belirtmemeye içgüdüsel olarak dikkat etmişti; öyle ki aklına kazınmış olması gereken o ismi bile söylememişti. Yoksa bizim de biraz sevgi ve saygı duyduğumuz bir ad, bu çirkin ağızlara düşecek ve onlara eğlence konusu olacaktı. Bu da bizi üzecekti.

Meyhaneci oyunun uzun süreceğini görünce, Renzo'ya yaklaştı; ötekilerine uygun bir dille onu bırakmalarını rica ederken Renzo'yu kolundan sarsarak, yatmaya gitmesi gerektiğine inandırmaya ve ikna etmeye çalışıyordu. Ancak Renzo başından beri ad, soyad, genelge ve yurtsever insanlar hakkında düşündüklerini yineleyip duruyordu. Kulağına yinelenen yatak ve uyku sözcükleri sonunda kafasına girdi ve onu rahatlatan bu sözcüklerin ne anlama geldiklerini kavraması gerektiğini anımsattılar ve bir an aklının başına gelmesini sağladılar. Yanmakta olan son mumun, sönmüş mumları aydınlatması gibi, içindeki ayıklık belleğindeki birçok şeyin uçup gittiğini anımsattı ona. Kalkmak için cesaretini topladı. Ellerini açtı ve masaya tutunarak bir-iki kez kalkmaya çalıştı; soluklandı, sendeledi, üçüncü denemede meyhanecinin de yardımıyla kalkmayı başardı. Meyhaneci onu destekleyerek masa ile sıranın arasından dışarı çıkmasını sağladı; bir eliyle mumu tutup diğer eliyle de becerebildiğince, onu ite kaka merdivenlerin başına kadar taşıdı. Renzo, arkasından gelen bağırış çağırışlara aniden döndü. Eğer meyhaneci onu kolundan yakalamakta bu kadar atak davranmasaydı, bu ani dönüşü tepe taklak olmasına neden olacaktı. Döndü ve serbest kalan eliyle havada başı sonu belli olmayan hareketler yapıp selamlara karşılık vererek yürüyüp gitti.

“Yatmaya gidiyoruz, yatmaya,” dedi meyhaneci, onu sürüklerken. Kapının eşiğinden geçmesini sağladı ve zorlukla onu merdivenlerin sonuna kadar çıkarıp ona ayrılan odaya soktu. Renzo kendini bekleyen yatağı görünce sevindi; kimi zaman hiç parlamadıkları kadar parlayan, kimi zaman da kapanıp kararan iki ateş böceği gibi gözleriyle meyhaneciye hayranlıkla baktı; ayakları üzerinde dengede durmaya çalıştı; dostluk ve şükran ifade etmek amacıyla okşamak için elini meyhanecinin yüzüne yavaşça uzattı ama başaramadı. “Kutlarım seni meyhaneci,” demekle yetindi ve ekledi: “Görüyorum ki beyefendi birisin, benim gibi iyi birine oda vermekle yerinde bir iş yaptın; ama tutup da adımlı soyadımı sorman büyüklüğüne sığmadı. Neyse ki, ben de kendi adıma kurnaz davrandım, söylemedim...”

Meyhaneci, adamın henüz aklının başına gelmediğini ve önceki deneyimlerine dayanarak bu duruma düşmüş birinin fikirlerini mutlaka değiştireceğini bildiğinden, bu fırsattan yararlanmayı denedi. Nazik bir sesle, kibar bir tavır takınarak, “Sevgili çocuğum!” dedi. “Bunu ne sizin canınızı sıkmak ne de işlerinize karışmak için yaptım. Ama ne yaparsınız yasa böyle. Biz de yasaya uymak zorundayız yoksa cezasını ilk biz çekeriz. İyisi mi onları memnun edelim... Sonuçta nedir ki bu? Sadece iki sözcük söylemeniz yeterli, öylesine büyük bir şey mi? Onlar için değil, benim için söyleyiniz. Haydi, yalnızca bana söylemiş olun! Bırakın da işimize bakalım; haydi adınızı söyleyiniz ve rahatça huzur içinde yatağınıza giriniz.”

“Ah düzenbaz!” diye bağırdı Renzo. “Seni gidi kurnaz herif, daha durmuş bana adımlı soyadımı, işimi soruyor onurunu kırıyor-sun!”

“Sus soytarı! Git yat yatağına,” dedi meyhaneci.

Ama Renzo sesini yükselterek devam ediyordu: “Anladım, sen de o çeteden-sin. Bekle, bekle de gör sana ne yapacağımı! Başını merdivenlere doğru çevirerek, daha şiddetli bağırmaya başladı: “Arkadaşlar, meyhaneci de...”

Meyhaneci hemen, “Şaka yapmıştım,” diyerek Renzo’nun yüzüne doğru bağırdı ve onu yatağına doğru iteleyerek, “Şaka şaka canım; şaka yaptım anlamadın mı?” dedi.

“Ah, şaka ha! Şimdi lafı çevirdin. Şaka yapıyorum dedin ama...

Gerçekten şaka mı yapıyordun...” dedi ve yüzüstü yatağın üzerine düştü.

“Haydi, hemen soyununuz,” dedi meyhaneci ve bu önerisini yardımıyla destekledi; zaten Renzo’nun da buna gereksinimi vardı. Renzo yeleşini çıkarınca (ki epeyce zaman aldı) meyhaneci yeleşini kaptığı gibi ceplerinde para kesesi olup olmadığını yokladı. Buldu da. Ertesi gün konuğunun kendisinin dışında başkalarıyla hesaplaşır bir biçimde olacağını ve kesenin, bir meyhanecinin bir daha asla dokunmayacağı bir biçimde başkalarının eline geçeceğini düşünerek en azından aralarındaki bu küçük hesabı kapatmak istedi.

“Siz iyi bir insansınız, bir beyefendisiniz değil mi?” dedi meyhaneci.

Renzo kendi başına, çıkarmayı henüz başaramadığı gömleğinin düğmelerini çözmeye çalışarak, “Evet öyleyim,” diye karşılık verdi.

“İyi öyleyse,” dedi meyhaneci: “O zaman şu küçük hesabı şimdi kapatalım; çünkü yarın bazı işlerim için erkenden çıkmak zorundayım.”

“İşte bu doğru, kurnazım ama namuslu biriyim. Para kesem nerede? Kim bilir nereye gitti?” dedi Renzo.

“İşte burada!” dedi meyhaneci ve tüm becerisini, yeteneğini ve sabrını ortaya koyarak Renzo ile hesabı kapatmayı ve parayı almayı başardı.

Renzo, “Bana elini ver ki soyunabileyim meyhaneci!” dedi. “Gerçekten uyku bastırdı artık.”

Meyhaneci ona istediği yardımı yaptı, dahası üzerine yorganını örttü ve kaba bir şekilde, “İyi geceler,” dedi. Renzo çoktan horlamaya başlamıştı bile.

Hani canımızı sıkkan bir şeye çok çekici bir şeymiş gibi dönüp dönüp bakarız ya, aslında o şeye karşı ruhumuzda uyanan merakı gidermek arzusu vardır içimizde; aynı onun gibi, meyhaneci de ona, sıkıntı veren bu konuğa bakmak için bir an durakladı. Elindeki lambanın ışığını uyuyan adamın yüzüne doğru tuttu. O anda yüzünü görmediği sevgilisinin yüzünü kaçamak bir şekilde görmeye çalışan ve böyle betimlenen Peri Kızı Psiche’ye¹ benziyordu. Mey-

1 MS 2. yüzyıl Latin Yazarı Apuleio’nun yazdığı masala göre, Aşk Tanrısı, Psiche adlı periye âşıktır ama ona kendi yüzünü göstermek istemez. Bu âşktan kıskançlık du-

haneci, uyuyan bu zavallı adama içinden, ‘Eşek herif!’ dedi. ‘Kendin kaşındın. Yarın başına gelecekleri göreceksin. Seni gidi aptal, güneşin nereden doğduğunu bile bilmeden dünyayı dolaşmaya, üstüne üstlük bir de insanları ve geleceği dolandırmaya kalkıyorsun.’

Böyle dedikten ya da düşündükten sonra ışığı alıp odadan çıktı. Kapıyı kilitledi. Merdivenin başından karısını çağırdı. Ondan, çocukları hizmetçilerden birine bırakmasını ve mutfağa inip kendi yerine bakmasını istedi. “Nereden geldiğini ve nasıl bir şeytan olduğunu bilmediğim bir yabancının yaptıklarına bak. Dışarı çıkmam gerekiyor,” dedi karısına ve başından geçen talihsiz hikâyeyi kısaca anlattı, sonra da ekledi: “Gözünü dört aç ve herkesi dikkatle izle bu kahrolası günde. Aşağıda bir avuç serseri var; hem serseri oldukları için hem de içkiyi fazla kaçırdıkları için ağızlarına ne gelirse söylüyorlar. Yeter artık. Eğer terbiyesizin biri...”

“Ah, çocuk muyum ben? Yapılması gerekeni biliyorum. Bugüne kadar gerekeni yaptık sanırım...” diye yanıtladı karısı.

“Peki, peki, dikkat et mutlaka hesabı ödesinler. Papaz, vali, Ferrer, senatörler, şövalyeler, İspanya ve Fransa ile ilgili konuşmalarını ve diğer zırvaları duymazlıktan gel; çünkü eğer söylediklerine karşı gelersen her şeyi bir anda berbat edersin. Eğer onlara hak verersen söylediklerin ileride başına bela olur. Sen de biliyorsun ki söyledikleri birçok şey yenilir yutulur cinsten değil. Neyse, kasıtlı sözler duyduğun zaman başını ters yöne çevirip sanki diğer taraftan birileri seni çağırıyormuş gibi ‘Geliyorum’ demen yeterli. Ben olduğunca erken gelmeye çalışacağım.”

Bunları söyledikten sonra, karısıyla birlikte mutfağa indi, çevreye bir göz attı, bir değişiklik olup olmadığına baktı; paltosunu ve şapkasını askıdan, bastonunu da bıraktığı köşeden aldı ve çevreye bir kez daha göz attıktan, karısına söylediklerini yineledikten sonra çıktı. Ancak tüm bunları yaparken akli hâlâ zavallı Renzo’nun yatağı başında onunla aralarında geçen konuşmadaydı. Sokakta yürürken bile bunun devamını getiriyordu.

yan Psiche’nin kız kardeşleri ise Aşk Tanrısı’nın bir canavar kadar çirkin olduğunu iddia ederler. Bunu merak eden Psiche her gece Aşk Tanrısı uyurken, elinde lamba ile sevgilisinin yüzünü gizlice görmek için yanına gider. Ancak lambadan damlayan yağ Aşk Tanrısı’nın sonsuza dek yok olmasına neden olur – ç.n.

‘İnatçı dağlı!’ dedi meyhaneci. Renzo bu yönünü her ne kadar saklamaya çalışsa da, bu özelliği kendiliğinden, sözlerinden, konuşmasından, görünüş ve davranışlarından ortaya çıkıyordu. ‘Böyle bir günde salt önlem olsun diye evden çıkmazdım kesinlikle ve sen başıma bela olduğun yetmiyormuş gibi bir çuval inciri berbat etmeye çalışıyorsun. Milano’da başka meyhane mi kalmadı da benim başıma kaldın be adam? Tek başına olsan belki de bir geceliğine sana göz yumardım ve ertesi sabah sana durumu anlatırdım. Ama beyefendi yalnız da gelmemiş, yanına jandarmayı almış da gelmiş, işi daha ustaca yapmak için.’

Meyhaneci adım başı, tek tek ya da gruplar halinde mırıldanarak yürüyen insanlara rastlıyordu. Bu arada, içinden konuşurken, gelmekte olan askerî bir devriye gördü; geçmelerine izin vermek için kenara doğru çekilirken onlara göz ucuyla baktı ve içinden konuşmaya devam etti. ‘İşte, deli çobanları... Sen, ah, eşek herif; birkaç kişinin toplanıp şamata yaptığını görünce, dünyanın değışmesi gerektiği fikrini soktun aklına. Güzel hedef uğruna kendini mahvettin, bir de beni mahvetmek istiyorsun ki, bu haksızlıktır. Ben, seni kurtarmak için her şeyi yapıyorken, sen, sersem herif, karşılığında az kalsın meyhanemin altını üstüne getirecektin. Şimdi kendi başının çaresine bakacaksın; ben kendimkine bakarım. Meraktan mı sordum sanki adını! Bana ne senin adından, Taddeo veya Bartolomeo olsa ne yazar? Sanki kalemi elime almak çok mu hoşuma gidiyor! Her şeyi kendi keyfine göre isteyen bir tek siz değilsiniz. Ben de biliyorum işe yaramayan, gereksiz yasaların olduğunu. Ama bunu bir dağlıdan mı öğreneceğim? Ancak sen yasaların meyhanelere karşı işlediğini bilmiyorsun ki... Bir de kalkmış dünyayı dolaşıp ileri geri konuşuyor, aklına eseni yapıyorsun. Yasaları önemsemek ne demek... Öncelikle onlara saygılı olacaksın... Meyhanesine gelen kişilere adını sormayan ve seninle aynı düşüncede olan zavallı bir meyhanecinin hali ne olur, biliyor musun sen, hayvan herif? ‘Suç işlemiş olan meyhaneci ve otelci gibi işletmecilerin ödemesi gereken bana kesilecek olan gibi, 300 Scudo’dur,’² der yasa. Elbette bu 300 Scudo’yu yumurtlayacak olanlar bizleriz. Bu paranın, ‘üçte ikisi maliyeye, geri kalanı ise muhbire verilecektir,’ de-

2 İtalya’da İkinci Dünya Savaşı’na kadar kullanılmış olan gümüş para – ç.n.

nir. ‘Ödeyememe durumunda ise beş yıl hapis cezası ve sonrasında ise ekselansın insafına göre maddi manevi ceza verilecek.’ Bu yasa-ya saygısızlık kimin haddine.”

İçinden bunları geçirirken, emniyet müdürlüğünün kapısına kadar gelmişti.

Burada, diğer müdürlüklerdeki gibi yoğun bir hareketlilik vardı. Her yerde bir sonraki gün, güvenliği sağlamak ve olaylara neden olacakları engellemek için emirler veriliyor, yeni kargaşaları önlemek için çalışacak emniyet güçleri eğitiliyordu. Valinin evinde bir grup asker duruyor; sokak girişleri ise barikatlar ve at arabalarıyla kapatılıyordu. Bütün fırıncılara aralıksız ekmek pişirmeleri emredilmişti; çevre köylere gönderilen kuryelerle kente tahıl takviyesi yapılması buyrulmuştu; her fırına soylu kişiler görevlendirilmiş, bu kişiler sabahın ilk saatlerinde orada bulunmak, ekmek dağıtımını düzenlemek ve yetkeleriyle, konuşmalarıyla herhangi bir kargaşayı engelleme görevi üstlenmişlerdi. Hani dişe diş diye bir deyim vardır ya, işte böyle, bu önlemleri etkin kılmak için korkutmak, dahası birkaç isyancıyı yakalamak, polis şefinin başlıca görevi olmuştu. Ancak sıradan insanların bile anlayabileceği gibi, bu adam da isyancıları engellemekte sihirli bir değneğe sahip değildi ve ikilem içindeydi. Bu adamın av köpekleri, kargaşanın başından beri alana inmişlerdi. Bunlardan biri, meyhanecinin de söylemiş olduğu gibi Ambrogio Fusella adında bir polis hafiyesiydi. Kılık değiştirmiş ve işi karıştıranları ortaya çıkarmak, teşhis etmek ve uygun bir zamanını bulup onları ya aynı gece ya da ertesi gün yakalamakla görevlendirilmişti. Bu kişi Renzo’nun konuşmasından birkaç sözcük duyduktan sonra hemen onu fişlemiş, onun, aranan zanlı kişi olduğuna inanmıştı. Kentin tamamen yabancı olduğu görünce onu sığağı sığağına kentin en güvenli meyhanesi diye hapse tıkmak istemiş ancak bunu gördüğünüz gibi başaramamıştı. Ama Renzo hakkında adı, soyadı, memleketi gibi kesin bilgiler edinmiş, dahası olası bazı bilgiler de toplayabilmişti ki, meyhaneci, Renzo ile ilgili bildiklerini anlatmaya geldiğinde, emniyettekiler ondan daha fazla bilgiye sahiptiler. Meyhaneci, her zaman girdiği odaya girdi ve bir köylünün geceyi geçirmek için meyhanesine geldiğini ve adını açıklamak istemediğini söyledi.

“Adalet adına görevinizi yaptınız,” dedi görevli polis memuru ve elindeki kalemi bırakarak, “Ancak bunları zaten biliyorduk.”

“Amma da iş!” diye düşündü meyhaneci. “Nasıl öğrenmişler ki; bayağı becerikli kişilermiş!”

“Sakladığı adı da biliyoruz,” diye devam etti görevli.

“Vay şeytan! İsmi bile biliyorlar, nasıl da öğrenmişler acaba?” diye düşündü meyhaneci bu kez.

“Ancak siz,” ciddi bir ifadeyle öbür komiser yine söze girdi, “her şeyi tümüyle anlatmıyorsunuz.”

“Daha ne diyeyim ki?” dedi meyhaneci.

“Ah! ah! Çok iyi biliyoruz ki zor kullanarak, kandırarak torbasını ekmekle doldurup gelmişti meyhanenize,” dedi komiser.

“Biri cebinde bir ekmekle gelirse onu nereden aldığını ben nereden bilebilirim ki? Doğruyu konuşmak gerekirse onda bir parça ekmekten başka bir şey görmedim.”

“Her çiviye bir torba asıyorsunuz. Sizi kim duysa, namuslu sanır. O ekmeğin emekle kazanılmış olduğunu nasıl kanıtlayacaksınız ki?”

“Elimde hiçbir kanıtım yok benim? Neye karışırım ben. Ben meyhaneciyim,” dedi.

“Ancak müşterinizin yasalar aleyhine aşağılayıcı sözler söylemek ve ekselanslarının yetkesine karşı kötü ve yakışıksız davranışlarda bulunmak yürekliliğini göstermiş olduğunu da yadsıyamazsınız,” dedi komiser.

“Beni bağışlayın efendim. İlk defa gördüğüm biri benim nasıl müşterim olabilir? Saygısızlık etmiş olmayayım ama, şeytan göndermiş onu bana. Eğer tanımış olsaydım, ona adını sormak gereğini duyar mıydım?”

“Ama sizin orada, yanınızda çok ateşli şeyler konuşulmuş. Saygısız sözler, isyana teşvik edici gizli konuşmalar, bağırış çağırışlar gibi...”

“Fakat efendim, hep bir ağızdan konuşan bu kişilerin yaygara sayılabilecek düzmecelerine nasıl dikkat etmemi beklersiniz ki? Zavallı bir kişi olan ben, kendi işlerime bakmak zorundayım. Efendimiz iyi bilirler ki, çenesi düşüklerin genelde elleri de hızlı olur, üstelik kalabalıktırlar da ve...”

“Tamam, tamam!” diye söze girdi komiser. “Bırakınız devam etsinler. Yarın, yarın hepsi günlerini görecekler. Ne dersin?”

“Hiçbir şey demiyorum,” dedi meyhaneci.

“Ne yani, bu eşkıya bozuntuları Milano’ya egemen mi olsunlar?” diye çıkıştı komiser.

“Hakkınız var!” diye destekledi meyhaneci.

“Göreceksiniz, göreceksiniz!” dedi komiser.

“Çok iyi anlıyorum. Kral hep kral kalacak; ancak kim gününü görecekse görecektir ve elbette ki zavallı bir aile reisi bu duruma düşmek istemez. Sayın efendimiz, güç sizlerin elinde. Haklı olan sizlersiniz.”

“Daha meyhanedeler mi?” diye sordu komiser.

“Çok kalabalık,” diye yanıtladı meyhaneci.

“Peki o adam ne yapıyor? Daha şamata yapmaya, insanları ayaklandırıp, ertesi gün kargaşa çıkarmak için hazırlıyor mu?” diye sordu gene komiser.

“Şu yabaniyi soruyorsunuz herhalde efendim. O yatmaya gitti.”

“Madem ki çok müşteriniz var... Dikkatli olun öyleyse, kaçmasına izin vermeyiniz.”

“Gözcülük mü yapayım yani?” diye geçirdi içinden meyhaneci; ama ne evet dedi, ne de hayır.

“Eve dönünüz ve dikkatli olunuz,” dedi memur.

“Ben hep dikkatli oldum efendimiz. Şimdiye dek adaletle hiç işim olmadı benim.”

“Adaletin gücünü kaybetmiş olduğunu sakın düşünmeyin ama,” diye çıkıştı komiser.

“Ben mi? Tanrı göstermesin! Ben hiç bunlara inanmam. Ben meyhaneme bakarım.”

“Hep aynı hikâye. Başka diyecek bir şeyiniz yok zaten.”

“Başka diyecek neyim olabilir ki? Gerçek tektir,” dedi meyhaneci.

“Yeter, şimdilik ihbarınızı kabul ediyoruz; eğer daha sonra gerekli olursa, size sorulabilecek sorularla polisi daha ayrıntılı bilgilendirirsiniz,” dedi komiser.

“Bildirecek neyim var ki? Ben hiçbir şey bilmiyorum; hep aklımlı işlerime yorarım.”

“Kaçmasına izin vermeyiniz,” diye öğütledi komiser.

“Saygıdeğer komiserim, bilmelisiniz ki görevimi yapmak için hemen geldim. Ellerinizden öperim,” dedi meyhaneci.

Güneş doğmak üzereydi, Renzo yedi saatten beri horlamaktaydı ve hâlâ da horluyordu zavallı. Uykusunun en tatlı yerindeyken, kolundan kuvvetlice iki kez sarsılınca ve yatağının ucundan bir ses Lorenzo Tramaglino diye seslenince, rahatı kaçtı. Uyandı, kollarını kıpırdattı, gözlerini güçlkle açtı ve yatağın ucunda dimdik duran siyah kıyafetli biri ile yatağın başucunda, biri sağında diğeri ise solunda duran iki silahlı adam gördü. Şaşkınlık, uyku sersemliği ve şarabın verdiği sarhoşlukla akşamdan kalmışlık arasında, bir an bakakaldı, rüyada olduğunu ve bir kabus gördüğünü sanarak, tamamen uyanabilmek için hareket eder gibi kıpırdanıyordu.

“Ah! Duydunuz mu, Lorenzo Tramaglino!” dedi siyah paltolu adam. Bu adam önceki geceki komiserdi. “Haydi bakalım, kalkınız ve bizimle geliniz.”

“Lorenzo Tramaglino!” dedi Renzo. “Bu da ne demek oluyor? Ne istiyorsunuz benden? Size adımı kim söyledi?”

“Kısa kes! Çabuk ol!” dedi yanda duranlardan biri ve yeniden Renzo’yu kolundan tuttu.

“Hey! Bu kaba kuvvet de neyin nesi?” diye bağırdı, kolunu geri çekerek: “Hancı! Hey hancı!”

“Mintaniyla alıp götürelim mi?” dedi aynı adam, memura doğru dönerek.

“Anladınız mı?” dedi Renzo’ya. “Bizimle gelmek için hemen üzerinizi değiştirmedeniz böyle götüreceğiz sizi.”

“Neden?” diye sordu Renzo.

“Nedenini emniyet müdüründen öğreneceksiniz,” dedi memur.

“Ben mi? Ben namuslu bir adamım. Hiçbir şey yapmadım ve merak ettiğim şey...”

“Sizin için böylesi daha iyi, daha iyi; böylece, işin aslını öğrenecek ve çekip işinize gidebileceksiniz.”

“Beni şimdi bırakın,” dedi Renzo. “Benim emniyetle hiçbir işim yok.”

“Haydi hemen bitirelim şu işi!” dedi adamlardan biri.

“Hemen alıp götürelim mi şunu?” dedi diğeri.

“Lorenzo Tramaglino!” dedi memur.

“Efendim, benim adımı nereden biliyorsunuz?” diye sordu Renzo.

“Görevinizi yapınız!” dedi memur adamlara; onlar da hemen Renzo’yu tutup yataktan çıkarmak için üzerine yürüdüler.

“Hey! Namuslu bir adamın üzerinden çekiniz ellerinizi! Kendim giyinebilirim,” diye bağırdı.

“Öyleyse hemen giyiniz,” dedi memur.

“Giyiniyorum,” diye yanıt verdi Renzo ve kumsalda bir batıktan arta kalanlar gibi, yatağın üzerinde sağa sola dağılmış elbiselerini toplamaya başladı. Giyinirken konuşmaya devam ediyordu. “Ama ben emniyet müdürüne gitmek istemiyorum. Onunla hiçbir işim yok benim. Madem ki bana böyle bir haksız suçlama yöneltiyorlar, Ferrer’e gitmek istiyorum. Onu tanıyorum, namuslu bir adamdır ve bana karşı sorumlulukları var.”

“Tabii, tabii evlat, Ferrer’e götürüleceksiniz,” diye yanıtladı memur. Başka bir durumda benzer bir istek karşısında katıla katıla gülerdi; ama zamanı değildi. Daha yolda gelirken, sokaklarda, tümüyle bastırılmamış bir ayaklanmanın kalıntıları mı yoksa bir yenisinin başlangıcı mı olduğu belirsiz bir hareketlilik görmüştü; evlerinden kendilerini dışarı atanlar, konuşmak için gruplaşanlar, bir karmaşadır gidiyordu. Şimdi, çaktırmadan ya da çaktırmamaya çalışarak, kulaklarını dört açmıştı; karmaşanın giderek büyüdüğünü düşünüyordu. Bu yüzden acele etmek istiyordu; ama Renzo’yu da ikna ederek tatlılıkla alıp götürmeyi düşünüyordu; çünkü eğer Renzo ile çok açık bir tartışmaya girecek olursa, sokaktayken ona karşı üçe bir durumunda görünmekten korkuyordu. Bu yüzden adamlara sabırlı olmaları ve genç adamı hırpalamamaları için göz kulak oluyordu; diğer yandan, Renzo’yu tatlı tatlı konuşarak ikna etmeye çalışıyordu. Genç adam, bu arada acele etmeden yavaşça giyinirken, önceki günkü olayları olabildiğince birbiri ardına anımsayarak, genelgelerin, adının, soyadının tüm bunlara nasıl neden olabileceğini düşünüyordu; ama nasıl olur da bu herif adını bilebilirdi? Ne olmuştu da bir önceki gece polisler kararlı bir biçimde, hedefi şaşırmadan kapısına dikilmişti. Oysa kendisini bir önceki gün öne çıkan beyefendilerden biri sayıyordu. Anlaşıldığı kadarıyla insanlar uyumamıştı. Renzo da sokakta artarak büyüyen

bir uğultunun farkına varmıştı. Memurun yüzüne bakınca, bece-remediği halde saklamaya çalıştığı bir ikircim gördü. Bu yüzden, hem olasılıklardan emin olmak ve kentin durumunu anlamak için zaman kazanmak, hem de turnayı gözünden vurmak için memura şöyle dedi: “Tüm bunların kaynağının ne olduğunu iyi biliyorum. Adım ve soyadımdan ötürü tüm bunlar. Dün akşam gerçekten biraz neşeli idim. Bu meyhanecilerde sık sık insanı kötü yapan şaraplardan bulunur ve çoğu zaman, bilirsiniz ki, şarap mideye indi mi artık konuşan kendisidir. Ancak başka bir neden yoksa, şu an sizi tatmin edecek her açıklamayı yapmaya hazırım. Zaten ismimi önceden biliyordunuz. Size adımı kim söyledi?”

“Aferin evlat, aferin!” diye sevecen bir biçimde yanıtladı memur. “Görüyorum ki kafanız çalışıyor; meslekten biri olduğum için bana inanınız. Siz birçoklarından daha zekisiniz. Bu durumdan çabucak ve iyi bir şekilde kurtulmanız için en iyi yol bu. Böyle iyi davrandıkça, iki sözcük ile hemen kurtulursunuz ve özgürlüğünüze kavuşursunuz. Ancak görüyorsunuz ki evlat, elim kolum bağlı, sizi istesem de bırakamam. Haydi acele ediniz ve korkuyu üzerinizden atınız; öyle ki, kim olduğunuzu gördüklerinde; ben söyleyeceğim... Bana bırakınız... Yeter ki şimdi acele edin, evlat.”

“Ah! Demek elinizden bir şey gelmez; anlıyorum,” dedi Renzo. Bir yandan giyinmeye devam ediyor diğer yandan onu çabucak giydirmeye çabalayan polisleri tersliyordu.

“Duomo Meydanı’ndan geçecek miyiz?” diye sordu memura.

“Nereden isterseniz; sizi çabucak serbest bırakmamız için en kısa yoldan,” dedi. Renzo’nun yüzlerce sorgulamaya konu oluşturacak bu gizemli sorusuna içi içini yiyerek gelişigüzel bir yanıt vermişti memur. Yüreğinden ise, ‘İnsan şanssız doğmaya görsün,’ diye düşünüyordu. ‘Al işte, elime öyle biri düşmüş ki, gördüğünüz gibi, cır cır ötmekten başka bir şey yapmıyor. Yasal sorgulamaya gerek kalmadan, dostça konuşarak, sıkıştırmadan istenenleri itiraf ettirerek; ona belli etmeden kolayca hapse tıkilabilecek bir adam. Fakat böyle bir adam böylesine sıkıntılı bir zamanda mı karşıma çıkacaktı? Eh, ne yapalım elden bir şey gelmez,’ dedi ve başını geriye yaslayarak, arkasına kulak kabartarak düşünmeye devam etti. “Başka yolu yok; bugünün dünden daha kötü olma tehlikesi de

var.” Böyle düşünmesine sebep olan şey, sokakta duyduğu tuhaf bir gürültü idi ve bir göz atmak için pencereyi açmaktan kendini alamadı. Devriye ekibi tarafından verilmiş olan “dağılın” emrine karşı önce sövgülerle tepki gösteren ancak sonunda sızlanmaya devam ederek dağılmaya başlayan bir grup kasabalı gördü; bu durum ona oldukça tehlikeli göründü; askerler bir hayli kibar davranıyorlardı. Pencereyi kapattı ve bir an oturup düşündü, bu işi sonuna kadar götürmeli miydi; yoksa Renzo’yu iki adamın gözetimine bırakıp, emniyet müdürüne olup biteni haber vermek için koşmalı mıydı? Ancak hemen düşündü. ‘Bana bir hiç olduğumu, ödleğin teki olduğumu ve emirleri uygulamam gerektiğini söyleyecekler. Yüzdük yüzdük kuyruğuna geldik artık. Tanrı böyle karmaşanın belasını versin! Lanet olsun böyle mesleğe!’

Renzo ayağa kalkmıştı; iki polis daha yanında duruyorlardı. Memur onlara, Renzo’yu fazla zorlamamalarını söyledi ve ona şöyle dedi: “Aferin evlat, haydi biraz acele edelim.”

Bu arada Renzo olanları izliyor, dinliyor ve düşünüyordu. Bir eliyle tuttuğu öbürüyle de ceplerini karıştırdığı yeleği dışında tümüyle giyinikti. “Tanrım!” diye haykırarak ve anlamlı anlamlı memura bakarak, “Burada param ve bir de mektubum vardı efendim!” dedi.

“Her şey size zamanı gelince geri verilecek,” dedi memur. “Önce şu birkaç formaliteyi yerine getiriniz. Gidelim haydi!”

“Yo, yo hayır!” dedi, Renzo başını sallayarak. “Bunu kabul edemem; eşyalarımı istiyorum efendim. Yaptıklarımın hesabını vereceğim; ancak eşyalarımı isterim.”

“Size güvendiğimi bilmenizi isterim; buyurunuz ama acele ediniz,” dedi. Memur iç çekerek koynundan Renzo’nun el konmuş eşyalarını çıkarıp ona teslim etti. Renzo, eşyalarını yerine yerleştirerek, bıyık altından mırıldanıyordu: “Çekilin yanımdan! Hırsızlarla o kadar çok düşüp kalkıyorsunuz ki onlar gibi olmuşsunuz.” Polisler yerlerinde duramıyorlardı; ancak memur gözleriyle onları frenliyor ve içinden de, “O eşikten içeri adım atar atmaz görürsün gününü,” diyordu.

Renzo yeleğini giyip şapkasını alırken, memur, polislerden birine merdivenlere yaklaşmasını işaret etti; onun ardından Renzo’yu,

ardından da diğer polisi gönderdi. Sonra kendi de onları izledi. Mutfakta oldukları sırada Renzo, “Nereye kaybolmuş bu aziz meyhaneci?” dedi. Memur, bir işaret daha çaktı. Renzo’nun sağında ve solunda durmakta olan polisler, adına manşet dedikleri o aletle bileklerini aceleyle kelepçelediler. Bu kelepçe bir adamın bileğini saracak miktardan biraz daha uzun bir ip ve iki ucunda bukağı görevi gören iki tahta parçasından oluşuyordu. (Tarihin ağırlığına yakışmayan böylesi ayrıntılara inmek zorunda kalmaktan hoşlanmasak da bazı şeyleri netleştirmemiz gerekiyor.) Bu ip kişinin bileklerini sarıyor; tahta parçaları ipi tutan kişinin orta ve yüzük parmakları arasından geçiyor ve avucunda o şekilde duruyordu. Bu kişi gerektiğinde suçluyu daha sıkıya almak için ipi çekebiliyordu. Öyle ki, bu alet sadece birini denetim altında tutmak için değil, aynı zamanda huysuzluk eden birine acı verebilecek bir işkence aleti haline gelmişti, bu amaçla bu ip düğümlerle doluydu.

Renzo çırpınarak bağırdı: “Bu ne kalleşlik böyle? Böylesi namuslu bir adama!” Ancak her türlü kötü durumda bile ağzını bozmayan memur, “Sabırlı olunuz,” diyordu. “Görevlerini yapıyorlar. Ne bekliyordunuz ki? Bunlar hep formalite; bizler bile insanlara gönlümüzün istediği gibi davranamıyoruz. Bize söylenen emirler eğer yerine getirilmeyecek olursa bizler de hapı yutarız; sizden beter yaparlar bizi. Hep tetikte durmak zorundayız. Yoksa sizden beter oluruz! Sabırlı olunuz.”

O konuşurken, fırsat kollayan iki polis, ellerindeki halatı çevirdiler. Renzo, dudakları mengeneyle sıkıştırılmış huysuz bir at gibi sakinleşti ve “Tanrım!” diye haykırdı.

“Aferin evlat!” dedi memur. “Bu durumdan çıkman için en iyi yol bu. Daha ne istiyorsun? Ben de görüyorum ki bu çok can sıkıcı bir şey; ancak akıllı durursanız, kısa sürede dışarıda olursunuz. Madem ki uslu durduğunuzu görüyorum, kendimi size yardım etmeye zorunlu hissediyorum; iyiliğiniz için size bir öğüt daha vereyim: Bana güveniniz, bu işlerde oldukça deneyimliyimdir; sağa sola bakmadan, dikkat çekmeden dosdoğru yürüyünüz; böylelikle kimse size dikkat etmez, kimse neler döndüğünü anlamaz ve siz de onurunuzu kurtarırsınız. Bir saat içerisinde özgür olacaksınız, yapacak çok şey var, sizi aceleye koşmaları da bu yüzden; sonra konuşaca-

gız... Daha sonra çekip gidersiniz kendi işinize ve adaletin kucağına düştüğünüzü kimseler bilemez.” Sonra, polislere dönerek, sert bir ifadeyle, “Siz de dikkat ediniz, incitmeyiniz adamı çünkü o benim korumam altında. Yapmanız gereken neyse onu yapınız; ama unutmayınız ki bu onurlu kişi kısa bir süre içinde özgürlüğüne kavuşacak genç bir adamdır; onurunu korumak gerek. Öylesine yürüyünüz ki kimse bir şey anlamasın. Sizi görenler üç kişinin birlikte gezintiye çıktığını sansın!” Emreder bir tonla ve kaşlarını tehdit eder bir şekilde çatarak, “Anladınız mı?” dedi. Sonra Renzo’ya dönüp kaşlarını indirerek ve güler yüzlü bir tavır takınarak, “Oh, elbette ki biz dostuz,” der gibi ona yeniden fısıldadı: “Sakin olunuz; dediğim gibi davranınız. Düzeyli ve sakın hareket ediniz. İyiliğinizi istediğimden emin olunuz. Haydi gidelim,” dedi ve grup yola koyuldu.

Ancak Renzo bu kadar güzel sözlerden ne birine, ne memurun polislerden çok onun iyiliğini düşündüğüne ve onun onurunu yürekten savunduğuna, ne de ona yardım etmek niyetinde olduğuna inanmıştı. Ancak Renzo, memurun, yolda yürürlerken ellerinden kaçmasına neden olacak fırsatların doğmasından korktuğunu ve bu fırsatları görüp yararlanmasını engellemek için bu güzel sözleri söylediğini çoktan anlamıştı bile. Öyle ki, tüm bu güzel davranışlar, Renzo’nun zaten önceden kafasında olanları uygulaması ve söylenilenlerin tam tersini yapması için onu yüreklendirmekten başka bir işe yaramadı. Ancak bu durumdan, memurun kurnaz bir acemi çaylak olduğunu çıkarırsak yanılırız. Dönemin tanığının söylediklerine göre, memur, arkadaşları arasında en iyi sicile sahip ve en kurnaz olanıydı; ancak bu sırada oldukça sıkıntılı bir ruh hali içinde bulunuyordu. Rahatlıkla söyleyebilirim ki, dostça ve hiçbir çıkarı yokmuş gibi davranarak, birine akıl verip, heyecanlandırıp aklına girerek, onu, özünde kuşku taşıyan bir işe sokmak için yollar aramak insanı gülünç duruma düşürür. Ne ki insanlar huzursuz ve sıkıntılı olduklarında ve karşısındakinin onları sıkıntıdan kurtarmak için neler yapabileceklerini gördüklerinde, onlara aralıksız ve tekrar tekrar aynı soruları türlü türlü bahanelerle sormaları genel bir eğilimdir; kurnaz olan kişiler de sıkıntılı ve huzursuz oldukları zamanlarda aynı kuralın ağına düşerler ve benzeri durumlarda rezil olurlar. Kötülüklerle iş becermeye alış-

mış, bunu ikinci bir doğalarıymış gibi kabul etmiş ve bu konuda uzmanlaşmış kişiler, bir an gelir bunu öylesine huzurlu bir ruh hali ve dinginlik içinde, işledikleri suçu öylesine iyi ve gizli yaparlar ki, iş işten geçtikten sonra yaptıkları ortaya çıkınca, herkeste bir hayranlık uyandırırılar. Ancak zorda kaldıklarında ise bunu aceleyle, kızgınlıkla, hiçbir dikkat ve özen göstermeksizin yaparlar. Öylesine bir tavır takınırlar ki, onları iş üstünde umutsuzca çaba sarf ederken gören birinde acıma duygusu uyandırırılar, dahası, gülünç duruma düşerler ve kendisine oyun oynamaya çalıştıkları bu kişi, onların bu halinden ne kadar da habersiz olsa da, oynadıkları oyunu hemen anlar, dahası bu oyunlardan kendisine, bu oyunlara karşı korunabilmek için dersler bile çıkartır. Bu nedenle, iş gereği kurnaz geçinmek zorunda olanların her zaman soğukkanlılıklarını korumaları ya da en sağlam yol olarak karşısında olanlardan daha güçlü davranmaları gerektiğini ne kadar söylesek azdır.

Sokağa çıkar çıkmaz, Renzo hemen gözlerini sağa sola çevirmeye, etrafındaki insanlarla göz göze gelmeye ve çevresine kulak vermeye başladı. Ancak çevrede sıra dışı hiçbir şey yoktu; sokaktan geçmekte olan kimilerinin yüzünden bir sıra dışı durumun belirtileri okunsa bile, herkes gene de kendi yolundan gidiyordu; sözü edilen kargaşa aslında sözde kalıyordu.

Renzo'nun arkasından yürümekte olan memur ona, "Akıllı olun, akıllı olun!" diye fısıldıyordu. "Kendi onurunuz için evlat." Ancak Renzo karşıdan gelen üç kişinin kaygı dolu yüzlerine dikkatlice bakarak, fırından, saklı undan ve adaletten söz ettiklerini duyduğu zaman, kendisi de yüz ifadesi ve nezle olan birinin öksürüşünden farklı öksürmesiyle kendini onlara göstermeye çalıştı. Ötekiler bu gruba dikkatlice baktılar ve durdular; onlarla beraber oraya gelen diğerleri de durdu ve önlerinden geçen başkaları da, kendi aralarında fısıldaşmaya koyularak geri döndüler ve bir kuyruk oluşturdular.

"Önünüze bakınız evlat; akıllı olunuz; yoksa sizin için iyi olmaz! Onurunuzu koruyunuz," diye fısıldamaya devam ediyordu memur. Renzo daha da asi davranıyordu. Polisler gözleriyle birbirlerine danıştıktan sonra iyi yaptıklarını sanarak (herkes hata yapar) ellerindeki kelepçe ile Renzo'nun bileklerini bir kez daha sıktılar.

“Ay, ay, ay!” diye bağırdı canı yanan zavallı. Bu haykırış ile herkes etrafında toplandı; sokağın her tarafından insanlar oraya koştu. Grubun etrafı sarılmıştı. “Bu adam suçlunun teki!” diye fısıldıyordu memur yanındakilere. “Suçüstü yakalanmış bir hırsız. Çekiliniz, bırakınız adalet yerini bulsun.” Ancak Renzo, polislerin yüzlerinin bembeyaz, en azından sapsarı kesildiğini gördüğünde zamanın geldiğini anladı. ‘Eğer kendime şimdi yardım etmezsem,’ diye düşündü, ‘bir daha edemem.’ Hemen sesini yükseltti: “Arkadaşlar, beni tutukladılar götürüyorlar çünkü dün ekmek ve adalet diye bağırdım. Başka bir şey yapmadım. Namuslu bir adamım ben, bana yardım ediniz, beni yalnız bırakmayınız arkadaşlar,” dedi.

Buna karşılık belirgin bir mırıldanma ve açıkça onu koruyan sesler yükseldi çevreden. Polisler çevredekilerin çekip gitmeleri ve yol açmaları için önce emirler verdiler; sonra rica edip en sonunda da yalvarmaya başladılar. Ancak kalabalık daha da bağırmaya ve üstelemeye başladı. Polisler ise kötüye giden durumu görünce, kelepçeleri bırakıp, kalabalığın arasında kaybolup kimseye görünmeden çekip gitmekten başka çare bulamadılar. Memur da aynı şeyi yapmak için can atıyordu; ancak başka sıkıntıları vardı, giydiği siyah cüppe aşkına bunu yapamazdı. Zavallı adamcağızın benzi soldu ve donuklaştı, küçülmeye çalıştı, kalabalıktan çıkabilmek için iki büklüm olmuş yürüyordu; ancak etrafında kendine bakan onlarcası ile göz göze gelmemek için gözlerini kaldırıp bakmıyordu. Herhangi bir sebeple oradan geçmekte olan ve tıpkı buz kalıbı içinde sıkışıp kalmış saman tanesi gibi kalabalığın arasında ne olup bittiğinden habersiz kalakalan bir yabancı izlenimi vermek için tüm yolları denedi.

Kalabalığın arasında diğerlerinden daha sert ve dik dik bakan bir adamla göz göze gelince dudaklarında bir gülümseme belirdi ve aptal numarası yaparak bu adama sordu: “Ne oluyor, ne oluyor?”

“Uğursuz adamın teki ortalığı karıştırdı,” diye yanıtladı adam. “Uğursuz adam! N’olacak!” diye yineledi etrafına. Haykırışlara itişmeler de katıldı. Ancak memur kısa bir sürede kısmen kendi bacaklarının, kısmen de başkalarının dirseklerinin yardımıyla, o anda yapması gerekeni yaptı ve bir şekilde bu kalabalıktan kurtulmayı becerdi.

Her taraftan sesler yükselmekteydi: “Haydi kasana! Orada bir manastır var, işte kilise, bu tarafa! Haydi, şu taraftan!” Kamayı kafasına koymuş birinin önerilere gereksinimi olur mu, bir düşününüz. Bu adamların elinden kurtulmayı kafasına koyduğu ilk andan başlayarak, hesaplarını yapmış ve kaçmayı başardığı anda durmaksızın yalnızca kentten kaçmak değil, dukalıktan da çıkmaya karar vermişti. ‘Adımı kara kaplı deftere yazmışlar bir kere, nereden bulmuşlarsa! Adım ve soyadım yüzünden beni içeri atmaya ne zaman isterlerse gelirler,’ diye düşünüyordu. Zabıtanın onu kolayca ele geçirebileceği bir sığınacağa girmeye de niyeti yoktu. ‘Eğer ormanda zgr bir kuş olabiliyorsam, niçin bir kafes kuşu olayım?’ dedi içinden. Kuzeninin yaşadığı Bergamo topraklarını sığınacak bir yer olarak belirlemişti. Zaten anımsadığı kadarıyla kuzeni de onu buraya birçok kez davet etmişti. Ancak işin en kötü yanı, yolu bulup bulamayacağıydı. Kentin bilmediği bir yerinde kalakalmış olan Renzo, kaybolmuş sayılabilirdi ve Bergamo’ya gidebilmesi için hangi kapıdan çıkması gerektiğini bilmiyordu; bilse de, o, bu kapıya nasıl gidileceğini bilmiyordu. Orada, kurtulmasını sağlayan insanlar arasında yolu sorabileceği birçok insan vardı; ancak içinde bulunduğu durumu düşünmek için harcadığı kısacık zaman içerisinde, aklına o dört ocuk babası, saygıda kusur etmeyen, kı-

lıç yapımcısı adam geldi. Böylesi bir durumda yapmayı planladığı şeyleri, aralarında o demirci gibi insanların da bulunabileceği bu gruba açıklamak istemedi. Buradan çabucak uzaklaşmaya karar verdi. Yolu ancak, kimsenin onu tanımadığı ve nedenini sormadığı bir yerde soracaktı. Serbest kalmasını sağlayan çevresindeki kalabalığa, “Çok teşekkürler, kardeşlerim; Tanrı sizleri korusun,” dedi ve kalabalığın açtığı yoldan geçerek koşmaya koyuldu; nereye gittiğini bilmeksizin daracık bir sokaktan hızla başka bir sokağa çıktı. Yeterince uzaklaştığını düşününce, kuşku uyandırmamak için adımlarını yavaşlattı; yolu sorabileceği güvenilir bir yüz aramak için sağa sola bakınmaya başladı. Ancak burada da tuzağa düşebilirdi. Soracağı soru kuşku uyandırıyordu zaten; bir de zamanı azalmaktaydı; çünkü jandarmalar, o kalabalıktan kurtulur kurtulmaz, kuşkusuz kaçağın peşine düşebilirlerdi ve bu olayın haberi taburalara kadar gelmiş olabilirdi. Bu sıkıntılar içerisinde Renzo, en uygun görünen kararı almadan önce neredeyse on kez karar değiştirmişti. Şu dükkânın girişinde bacaklarını açmış, ellerini arkasına kavuşturmuş, göbeğini öne çıkarmış, aşağı sarkan koca gerdanlı çenesiyle ayakta dimdik duran oldukça şişman bir adam, yapacak başka işi yokmuş gibi, sallanan kocaman vücudunu önce ayak parmakları üzerine kaldırıyor; sonra topukları üzerine indirerek sağa sola hareket ediyor, sorulacak sorulara yanıt verecek biri olmaktan çok, başkalarını sorgulayacak meraklı bir gevezeye benziyordu. Karşıdan gelmekte olan, gözlerini bir yere dikmiş kalın dudaklı adam da yol sorulabilecek birine benzemiyordu. Birine yol tarif etmek şöyle dursun, kendi yolunu bile bulmaktan aciz görünüyordu. Diğer bir kişi ise, doğrusunu söylemek gerekirse, oldukça uyanık bir delikanlıya benziyordu; ancak zavallı bir köylüyü gitmek istediği yönün tam tersine göndermekten çılgınca bir zevk almamış gibi görünüyordu. Sıkıntı içinde olan birine her şeyin yeni bir sıkıntı gibi görüldüğü doğru bir saptamadır. Sonunda karşıdan aceleyle gelen bir adam gördü ve bu adamın, görünüşe göre acele işleri olduğundan hemen gevezelik etmeden yanıt vereceğini düşündü; kendi kendine konuşmakta olduğunun farkına varınca dürüst biri olabileceğini düşündü. Yanına yaklaştı:

“Bergamo’ya hangi yoldan gidilir beyefendi?” dedi.

“Bergamo’ya mı? Doğu Kapısı’ndan,” diye yanıtladı adam.

“Teşekkür ederim; peki ya Doğu Kapısı’na nasıl gidilir?” diye sordu Renzo.

“Soldaki bu yoldan; Duomo Meydanı’na çıkacaksınız; oradan...”

“Yeterli, bayım,” diye söze girdi Renzo. “Gerisini biliyorum. Tanrı sizi korusun,” dedikten sonra kendisine gösterilen yoldan yürümeye başladı. Öbür adam arkasından bir an baktı; sonra Renzo’nun sormuş olduğu soru ile yürüyüş tarzını düşündü ve kendi kendine:

‘Ya birine bir şey yaptı ya da birileri ona bir şey yapmak istiyor,’ dedi.

Renzo, Duomo Meydanı’na geldi; karşıya yürüyerek küllerin ve sönmüş kömür yığınının yanından geçti. Bunların, önceki gün kendisinin de izlemiş olduğu kutlama ateşinden arta kalanlar olduğunu anladı; Duomo Meydanı’nın merdivenlerinin yanından geçerek yarı yıkık halde duran ve içinde tahta parçalarının yakıldığı fırını ve önünde nöbet tutan askerleri gördü; kalabalıkla birlikte gelmiş olduğu sokaktan dümdüz geçerek Kapusin tarikatının manastırına vardı. İç çekerek, ‘Dünkü rahip doğru söylemiş meğer; kilisede kalıp, dua etmemi istemişti benden.’

Burada, geçmek zorunda olduğu kapıya dikkatlice bakmak için bir an durdu; orada birçok kişinin gözcülük ettiğini uzaktan fark etti, içindeki kaygı daha da alevlendi. (Ona hak vermek gerek çünkü bunun için nedenleri vardı.) Ancak kapıdan geçmek için cesareti kırılmıştı. Sığınabileceği öyle bir yer vardı ki, elindeki mektupla oldukça iyi karşılanabilirdi; bu nedenle oraya girmek arzusu artmıştı. Ancak hemen toparlandı ve kendi kendine düşündü: ‘Olabildiğim sürece orman kuşuyum. Beni kim tanır ki? Elbette ki jandarmalar tüm kapılarda beni beklemek için bin parçaya bölünemezler ya!’ Gelip gelmediklerine bakmak için arkaya döndü. Ne onları ne de kendisiyle ilgilenen birilerini gördü. Yürüdü. Yavaşça yürümesi gerekirken devamlı koşmak isteyen bacaklarını yavaşlattı. Hafifçe ıslık çalarak usulca kapıya geldi.

Kapının girişinde, bir yığın gümrük görevlisi ve takviye güç olarak İspanyol askerleri vardı; ancak hepsi de bir ayaklanma haberi üzerine, savaş meydanına üşüşen kargalara benzeyen insanların

içeri girmesine engel olmak için içeriden çok dışarıya dikkat ediyorlardı. Renzo, çevreden habersizmiş gibi, gözleri yerde, gezintiye çıkmış biri ile bir serseri arası bir tavırla, hiç kimse ona bir şey demeden dışarıya çıktı; ancak yüreği neredeyse yerinden fırlayacaktı. Dümdüz bir ara sokak görünce, ana caddeye çıkmamak için bu sokağa girdi ve arkasına bile dönüp bakmadan bir süre yürüdü.

Yürüdü, yürüdü... Evlerin arasından, köylerden geçti, ancak hiç kimseye ad sormadı; Milano'dan uzaklaştığından emindi, Bergamo'ya doğru gittiğini umuyordu; o an için bu da ona yetiyordu. Her defasında arkasına dönüyor ve sık sık daha da uyuşmuş olan sağ ve sol bileğine ve üzerlerinde ince ipin bıraktığı daire şeklindeki kırmızı izlere bakarak yürüyordu. Herkesin tahmin edebileceği gibi pişmanlık, kaygı, kızgınlık ve sevecenlikle karışık düşüncelerle doluydu; bu düşünceler içerisinde bir önceki gece söylenmiş ve yaşanmış olan şeyleri yeniden gözden geçirmeye çalışıyor, acıklı öyküsünün esrarengiz kısımlarını ve adını nasıl bilmiş olabileceklerini yeniden bulgulamaya çalışıyordu. Kuşkuları özellikle, adını söylediğinden emin olduğu o kılıç yapımcısı üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Ona adını söylediğini anımsıyordu. Bu adamın, onun ağzından adını alış yolunu, tüm yaptıklarını ve sonucunda mutlaka bir şeyler öğrenmeyi başardığı tüm çabalarını anımsadıkça, kuşkularından emin olmaya başlamıştı. Kılıç yapımcısı gittikten sonra da birileriyle gevezelik ettiğini hayal meyal anımsasa bile, kimlerle konuştuğunu bir türlü bilemiyor, neler söylemiş olduğu konusunda belleğini ne kadar yoklasa da hiçbir iz bulamıyor, hiçbir şey diyemiyordu. Ancak o sırada aklının yerinde olmadığını düşünüyordu. Zavalılık tüm bu düşünceler içerisinde boğuluyordu. Altını imzaladığı boş kâğıtları güvenilir olduğuna inandığı bir adama teslim etmiş ancak bu adamın dolandırıcı olduğunu fark etmiş bir kişi gibi kendini duyumsuyor ve kendi durumunu anlamaya çalışıyordu. Ama boşuna. Çünkü çok karışık. Geleceği ile ilgili hoşuna gidebilecek tasarımlar düş ürünü olmayanlar dışında oldukça acı vericiydi.

Ancak daha da acı olanı, yolunu bulmak için uğraşmak zorunda olmasıydı. Gelişigüzel denebilecek bir biçimde biraz daha yürüdükten sonra, bu sorunu kendi başına çözemeyeceğini anladı. Ağ-

zından, “Bergamo” sözcüğünü çıkarmaya gerçekten çekinceli olmasına karşın (sanki bu sözcük, bilmem nasıl bir kuşku uyandıran bir sözcük gibi geliyordu) yapacak başka bir şeyi yoktu. Milano’da yapmış olduğu gibi bu sorunu, oradan geçmekte olan ve dış görünüşünden aklının yattığına inandığı bir yolcuya sorarak çözecekti ve öyle de yaptı. “Yanlış yoldasınız,” diye yanıtladı sorduğu adam ve biraz düşündükten sonra; bazen sözcüklerle bazen de işaretlerle ana caddeye çıkması için izlemesi gereken yolu gösterdi. Ancak Renzo gösterilen tarafa gider gibi yaptı. Ama maksadı ana caddeyi gözden kaybetmeden uzağından yürümek ve asla o yola ayak basmamaktı. Tarifi anlamak, yolu izlemekten daha kolaydı. Sonuçta, kaçağımız, sağa sola giderek, zig zaglar çizerek bazen rastladığı işaretleri cesaretle izleyerek, bazen bunları kendi kafasına göre yorumlayıp amacına uygun hale getirerek, bazen de kendini daha önce hiç geçmediği sokakların akışına bırakarak, neredeyse on iki mil yol yürümüştü; ancak gerçekte Milano’dan sadece altı mil uzaktaydı. Eğer ters yönde olup da Bergamo’dan uzaklaşmış değilse, daha Bergamo’ya çok vardı. Bu durumda bile, bu şekilde doğru yolu bulamayacağına kendi kendini inandırmaya başladı ve başka bir çözüm yolu bulmaya karar verdi. Aklına gelen şey, sınıra çok yakın olan ve ara yollardan ulaşmanın olanaklı olacağı bir köyün adını ve kaçak, suçlu, aranan biri olduğunu belli edeceğini düşündüğü “Bergamo” sözcüğünü ağzına almadan birilerinden kurnazlıkla yolu öğrenmekti.

Tüm bu bilgileri kuşku uyandırmadan elde etmek için izleyeceği yolu düşünürken, köyün dışında, tek başına duran bir yapıda, bakkal dükkânı olduğunu gösteren bir demet dalın asılı olduğunu gördü. Bir süredir içinde kaybettiği gücü yeniden toplaması için dinlenme gereksinimi duyumsuyordu. Burasının iki iş için de uygun bir yer olacağını düşündü ve içeri girdi. Elinde iği, yanında çıkırgı olan yaşlı bir kadından başkası yoktu. Bir lokma yiyecek istedi. Kadın ona biraz peynir ve iyi bir şarap verebileceğini söyledi. Peyniri kabul etti ama şarap istemedi. (Nefretle, önceki gece şarabın ona oynadığı oyunu anımsadı.) Kadından acele etmesini rica ederek hemen oturdu. Kadın peyniri hemen masaya koydu ve ardından konuğunu gerek Milano’daki olaylar, gerekse ken-

disiyle ilgili sorduğu sorularla sıkıştırmaya başladı. Çünkü söylen-tiler buralara kadar ulaşmıştı. Renzo, sadece zor soruları çaktırmadan atlatmakla kalmadı, aynı zamanda, nereye gittiğini soran yaşlı kadının merakından yararlanarak bunu kendi hesabına kullandı.

“Gideceğim yerler çok,” dedi. “Eğer biraz zamanım olursa, Bergamo yolu üzerindeki sınıra oldukça yakın olan ama Milano sınırları içerisinde kalan şu büyükçe köye uğramayı da düşünüyorum. Hani adı neydi?” derken bu arada, ‘Birileri vardır elbette,’ diye geçiriyordu içinden.

“Gorgonzola demek istiyorsunuz herhalde,” dedi yaşlı kadın.

“Gorgonzola, evet!” diye yineleyerek bu ismi belleğine yazmaya çalıştı Renzo. Sonra da, “Buradan uzak mı?” diye sordu.

“Tam olarak bilmiyorum; yaklaşık on-on iki mil kadar. Eğer oğullarımdan biri burada olsaydı, size söylerdi,” dedi kadın.

“Ana caddeye çıkmadan bu güzel sokaklardan geçerek oraya gidebilir miyim acaba? Ana cadde oldukça tozlu. Uzun zamandır yağmur da yağmıyor,” dedi Renzo.

“Sanırım gidersiniz; ancak ileride yolunuzun üzerindeki ilk köyde sorabilirsiniz,” dedi kadın ve bu köyün adını da söyledi.

“Tamam,” dedi Renzo ve ayağa kalktı. Hafif kahvaltıdan artan ve önceki gün San Dionigi Haçı altında bulduğundan oldukça farklı olan ekmek parçasını aldı, hesabı ödedi ve dışarı çıkıp yola koyuldu. Yolu uzatmadan, ağzında Gorgonzola adı, köyden köye geçerek, akşam olmadan yaklaşık bir saat kadar önce bu köye vardı.

Daha yolda yürürken, burada durup daha zengin, daha doyurucu bir şeyler yemeyi düşünmekteydi. Bedeninin de biraz yatmaya ve dinlenmeye gereksinimi vardı; ancak bedenini dinlendirmeden önce sokakta yorgunluktan düşüp kalacak gibiydi. Amacı, lokantada durup Adda’ya olan uzaklığı öğrenmek, kendisini oraya götürecektir kestirme yolları bulup, biraz da dinlendikten sonra hemen yola koyulmaktı. Deyim yerindeyse, bu nehrin ikinci kez doğduğu yerde doğmuş ve büyümüştü. Söylediğine göre bu nehir bir yerde başlayıp bir yere kadar Milano ve Venedik Devletleri arasında sınır oluşturuyordu. Ama hangi noktadan başlayıp nereye kadar uzandığı konusunda kesin bir fikri yoktu; ancak şu anda en acil iş, onun neresinden olursa olsun karşıya geçmektir. Eğer bu-

nu bugün gerçekleştiremezse, zamanı ve soluğu elverdiğince yürümeye devam edecek; sonra artık Tanrı nereyi uygun görürse, ya bir tarlada ya da ıssız bir yerde, ama bir handa değil, sabah olmasını bekleyecekti.

Gorgonzola'da biraz yürüdükten sonra bir tabela gördü ve içeri girdi. Kendini karşılayan lokantacıdan biraz peynir ve çeyrek şişe şarap istedi. Yürüdüğü o kadar yol ve geçen zaman, içinde şaraba karşı duyduğu katı öfkeyi ve nefreti unutturmuştu. "Lütfen çabuk olunuz; çünkü hemen yola koyulmak zorundayım." Bu sözcükleri, yalnızca doğru oldukları için değil, aynı zamanda lokantacının onun geceyi orada geçireceğini düşünüp, Tanrı göstermesin ona adını, soyadını, nereden geldiğini ve ne iş yaptığını sormasından korktuğu için söyledi. Lokantacı Renzo'ya, istediklerinin hemen getirileceğini söyledi; o da masanın, kapıya yakın olan ve utangaç köylülerin oturduğu ucuna ilişti.

İçeride önceki gün Milano'da yaşanan olayları tartışıp yorumlayan ve bugün orada neler olduğunu öğrenebilmek için can atan birkaç işsiz, güçsüz köylü vardı. O kadar meraklıydılar ki, önceki günkü olaylar meraklarını gidereceğine, tam tersine daha da artırmıştı. Bu, ne bastırılmış, ne de zaferle sonuçlanmış bir ayaklanma idi. Gece olduğu için bitmiş gibi görünse de bir dramın son perdesinden çok, bu dram içindeki perdelerden sadece birinin sonuna benziyordu. Bu kişilerden biri gruptan ayrılıp, yeni gelenin yanına yaklaştı ve ona Milano'dan gelip gelmediğini sordu.

"Ben mi?" dedi Renzo, hem şaşkınlıkla hem de zaman kazanmak için.

"Evet siz, eğer sormama izin varsa?"

Renzo, başını sallayıp dudaklarını sıkarak ve ağzından ne oldukları belirsiz sesler çıkararak, "Milano mu? Duyduğum kadarıyla bu sıralar önemli bir neden yoksa oraya gitmek akıl işi değil," dedi.

"Karışıklık daha sürüyor mu?" diye daha istekli bir şekilde sordu meraklı adam.

"Bilmek için orada olmak gerek," dedi Renzo.

"Siz Milano'dan gelmiyor musunuz?"

Bu sırada, vereceği yanıtı çabucak hazırlamış olan hızlı genç, "Liscate'den geliyorum," dedi. Gerçekten de oradan geliyor olabi-

lirdi, çünkü oradan geçmişti; adını da sokağın bir yerinde rastladığı ve bu köyün Gorgonzola'ya varması için geçmesi gereken ilk köy olduğunu söyleyen bir adamdan öğrenmişti.

“Keşke Milano'dan geliyor olsaydınız,” der gibi pişmanlık dolu bir “Oh” çekti köylü. “Peki ya Liscate'de Milano ile ilgili bir şeyler duydunuz mu?” diye sordu.

“Mutlaka birileri bir şeyler biliyordur ama benim bir fikrim yok,” diye yanıtladı Renzo.

Bu sözcükleri söyleyiş tarzından, “Benden bu kadar” anlamı çıkıyordu. Böylece meraklı adam yerine döndü; bir süre sonra lokantacı masayı kurmaya geldi.

Renzo daha önce de yaptığı gibi, uyuklayan bir adam havasıyla dışlerinin arasından sordu:

“Buradan Adda'ya ne kadar var?”

“Adda'ya mı? Karşıya geçmek için mi?” dedi lokantacı.

“Evet Adda'ya!” diye yanıtladı Renzo.

“Ya Cassano Köprüsü'nden geçeceksiniz ya da Canonica'ya giden salı kullanacaksınız! Hangisi?”

“Fark etmez!” dedi Renzo. “Meraktan sordum.”

“Eh! Ben de zaten bu yolları, kendileri adına hesap verebilecek olan onurlu kişiler kullanıyor diye verdim.”

“İyi öyleyse! Ne kadar sürer?”

“Biri ya da öteki fark etmez; yaklaşık altı mil kadardır,” diye yanıtladı lokantacı.

“Altı mil mi? O kadar olduğunu sanmıyordum,” dedi Renzo. Sonra, ilgisiz ancak kibirli bir tavır takınarak, “Kestirme bir yol yok mu, karşıya geçebilmek için başka yollar olsa gerek?” diye sordu.

Lokantacı kuşku dolu meraklı gözlerini Renzo'nun yüzüne dikerek, “Elbette ki var,” dedi. Bu hareket, Renzo'nun sormak için hazırlandığı diğer sorularının ağızından çıkmadan yok olmasına neden oldu. Renzo tabağı önüne çekti, lokantacının tabakla birlikte ortaya koyduğu yarımlik şaraba bakarak, “Şarap güzel mi?” diye sordu.

“Altın gibi!” diye yanıtladı lokantacı ve ekledi: “Eğer istiyorsanız köydeki ve bu dolaydaki herkese sorabilirsiniz, onlar şaraptan

anlar!” Böyle diyerek gruba doğru döndü. Renzo, “Lanet olsun bu lokantacılar!” diye kızdı içinden. “Tanıdıkça nefret ediyorum.” Buna rağmen büyük iştahla yemeğini yemeğe koyuldu. Aynı zamanda kimseye çaktırmadan konuşulanlara kulak kabartıyor, köyün durumu hakkında bilgi edinmeye çalışıyor, içinde, kendisinin de küçük sayılmayacak bir rol oynadığı bu büyük olay hakkında neler düşünüldüğünü ve özellikle bu konuşanlar arasında kendi başından geçenleri anlatmak zorunda kalmadan ve sıkıştırılmadan yolu sorabileceği güvenilir kişilerin olup olmadığını araştırıyordu.

“Sanırım Milanolular bu kez gerçekten bir şeyler yapmak istiyorlar. Yarına kalmaz bir şeyler öğreniriz,” diyordu biri.

Öbürü ise, “Bu sabah Milano’ya gitmediğim için pişmanım,” diyordu.

Üçüncü bir kişi, “Eğer yarın gidersen, ben de gelirim,” diyordu. Sonra ona başkaları da katılıyordu.

İlk konuşan, “Bilmek istiyorum. Milanolu beyefendiler zavalı köylüleri düşünecekler mi, yoksa sadece kendi iyilikleri için mi yasalar yapacaklar? Nasıl olduklarını bilirsiniz? Kibirli kişilerdir, sanki başkaları yokmuş gibi her şeyi kendilerine isterler,” dedi.

Bir başkası alçakgönüllü bir sesle, ancak daha çarpıcı bir öneriyle, “Hem yemek için hem de hakkımızı aramak için bizim de ağızımız var ama işler ilerleyince...” dedi; ancak sözünü bitirmemeyi yeğleyerek yarıda kesti.

Bir atın koşarak yaklaştığını duydukları sırada, başka birisi, işneleyici ve anlamlı bir biçimde, “Yalnız Milano’da değil, başka yerlerde de tahıl saklıyorlar,” dedi. Sonra hepsi birden kapının girişine koştular, gelen kişiyi tanıyınca onu karşılamaya gittiler. Bu adam Milanolu bir tüccardı ve her yıl sık sık Bergamo’ya gider, her gidişinde geceyi bu lokantada geçirir ve her zaman aynı kişilerle karşılaştığı için herkes onu tanırdı. Adamlar etrafına doluştular. Biri eyeri, diğeri ise üzeniği tuttu. “Hoş geldiniz, hoş geldiniz,” dediler.

“Hoş bulduk,” dedi adam.

“Yolculuğunuz iyi geçti mi?”

“Çok iyiydi, ya sizler nasılsınız?”

“İyiyiz. Milano’dan yeni haberler var mı?”

“Ah! Ne haber olacak!” diyerek atından indi ve atını uşaklardan birine bıraktı. “Sonra, sonra!” diye devam ederek adamların arasına karıştı ve “Şu anda siz benden daha çok şey biliyorsunuzdur,” dedi.

Adamlardan biri elini göğsüne koyarak, “Gerçekten hiçbir şey bilmiyoruz,” dedi.

“Haydi oradan!” dedi tüccar. “Öyleyse iyi ya da kötü şeyleri benden duyacaksınız. Hey lokantacı! Her zamanki yatağım boş mu? İyi... Bir bardak şarap ve her zamanki yemeğimden getir hemen; çünkü yarın erkenden çıkıp Bergamo’ya yemek vaktinde varabilmek için erkenden yatmak istiyorum,” diye devam etti. Sonra, sessiz duran ve dikkat kesilmiş Renzo’nun olduğu yerin karşısına oturarak diğerlerine seslendi: “Siz şimdi hiçbir şey bilmiyorsunuz demek, dünkü olanlardan, öyle mi?”

“Dünküleri biliyoruz,” dediler.

“Bakın o zaman, eğer son olanları biliyorsanız... Kendi kendime diyordum ki zaten, buradan geçenlerden bir şeyler koparırsınız,” dedi tüccar.

“Ya bugün, bugün neler oldu?”

“Bugün mü? Bugün neler olduğunu bilmiyor musunuz?”

“Kesinlikle hayır! Bugün kimse geçmedi.”

“Durun öyleyse! Hele şu boğazımı ıslatayım; sonra bugün olanları anlatırım. Dinlerseniz eğer,” dedi. Bardağı doldurdu, eline aldı; sonra diğer elinin işaret ve başparmağı ile bıyıklarını tutarak kaldırdı; sakallarını düzeltti. Sonra içkisini içti ve yine söze başladı: “Sevgili arkadaşlar! Bugün, az kalsın dünkü gibi, dahası dünkünden de daha kötü bir gün oluyordu. Bugün burada sizlerle konuşabilmem bile bana gerçekmiş gibi gelmiyor; çünkü dükkânıma göz kulak olmak amacıyla orada kalmayı ve yolculukla ilgili hiçbir şey düşünmemeyi aklıma koymuştum.”

“Hay aksi şeytan!” dedi dinleyenlerden biri.

“Gerçekten şeytan işi. Dinleyiniz...” dedi tüccar ve önüne konmuş olan tabaktaki yemekten bir parça aldı ve yerken anlattığı hikâyeye devam etti. Masanın sağına soluna dizilmiş olan etraftakiler, ağızları açık onu dinliyorlardı; Renzo ise oturduğu yerde di-

gerleri gibi ilgili görünmeden ancak hepsinden daha da dikkatli, son lokmalarını yavaşça çiğneyerek, anlatılanları dinliyordu.

“Bu sabah, dünkü korkunç karmaşaya sebep olan serseri takımı, uygun yerlerde toplanmışlar, belli ki kurnazlık edip her şeyi önceden hazırlamışlar, sokak sokak gezerek aynı hikâyeyi tekrar ediyor, bağırp çağırarak başka insanları toplamaya çalışıyorlardı. Yeteri kadar kalabalık olduklarını görünce, dün, adama yaptıkları yetmiyormuş gibi, mal müdürünün evine doğru yöneldiler. Böyle soylu bir adama nasıl yapılır bu! Pis serseriler! Onun hakkında söyledikleri her şey yalan! Hepsi uydurma: Oysa, o evdeki hizmetçilerin üniformalarını ben hazırladığım için evden biri sayılı- rım; adamın ne kadar iyi ve dürüst biri olduğunu kolaylıkla söyleyebilirim. Neyse, işte bu serseriler eve doğru yürümeye başladılar. Ne iğrenç, ne suratsız olduklarını görmeliydiniz. Bir de benim dükkânımın önünden geçtiklerini düşününüz. Öyle iğrenç suratlıydılar ki, Crucis Sokağı’ndaki Yahudilerin suratları bunların yanında solda sıfır kalır. Hele ağızlarından çıkanlar! Duymamak için kulak tıkamak gerekir. Böylesine kötü niyetli bir şekilde, evi yakıp yıkmaya gidiyorlardı ama...” Bu sırada ayağa kalktı, sol elini kaldırdı, başparmağını burnunun ucuna koyup, dalga geçtiğini ifade eden bir hareket yaptı.

“Ama?” diye merakla ve yüksek sesle bağırdı dinleyenler.

Tüccar sürdürdü: “Ama yolu arabalarla ve kütüklerle kapatılmış buldular ve bu barikatın arkasında, onları anladıkları dilde karşılamaya hazır bir askerî birlik ve onlarla beraber zırhlı bir birlik gördüler. Bu güzel manzarayı gördükleri zaman... Siz olsanız ne yapardınız?”

“Geri dönerdik,” dediler.

“Doğal olarak; onlar da öyle yaptılar. Onları yönlendiren şeytan mıydı neydi! Cordusio’ya geldiler, burada, dünden beri yıkmak istedikleri fırını gördüler. Bu fırında neler oluyordu? Burada müşterilere ekmek dağıtılıyordu, şövalyeler, daha doğrusu en seçkin şövalyeler, her şeyin iyi gitmesi için gözcülük ediyorlardı. Diğerleri ise (anlıyorsunuz değil mi? Kesinlikle şeytan dürtmüş bunları, dahası aralarında kışkırtıcılar da vardı) umutlarını yitirmişler fırına saldırdılar: Sen onu al, ben bunu örneği, göz açıp kapayın-

caya kadar, şövalyeler, fırıncılar, müşteriler, ekmekler, tezgâh, sıralar, tekneler, kaplar, elekler, torbalar, unlar, hamurlar; kısacası her şey altüst oldu.”

“Ya askerler?” diye sordu diğerleri.

“Onlar mal müdürünün evinin güvenliğini sağlamakla görevliy-diler: Her şey, dediğim gibi, öyle göz açıp kapayıncaya kadar ol-du! Alan alana; kim işine yarayan bir şey gördüyse aldı. Sonra ge-ri kalanları dün de yaptıkları gibi meydana götürüp, ateşe verdi-ler. Yağmacılar eşyaları dışarı çıkarırken, aralarından biri çıkıp ne önerdi dersiniz?”

“Ne?” diye sordular.

“Dükkânın içindekilerle bir yığın oluşturup yığınla birlikte evi de ateşe vermeyi önerdi. Bunu der demez...”

“Ne yani, yaktılar mı?”

“Durun hele. Komşulardan bir tanesi sanki gökten vahiy inmiş gibi odalara koştu, bir haç aradı ve buldu. Onu pencerenin çerçe-vesine yerleştirdi, bir yatağın başucundaki iki kutsanmış mumu söktü ve bunları pencerenin küpeştesine, haçın iki tarafına koy-a-rak yaktı. Herkes yukarı baktı. Söylemek gerek ki Milano’da da-ha Tanrı korkusu var; herkes kendine geldi. En azından çoğu de-mek istiyorum; çünkü aralarında, soygun yapmak pahasına cen-neti bile ateşe verebilecek şeytanların bulunmasına karşın, öbürle-rinin kendileriyle aynı düşüncede olmadıklarını görünce, vazgeç-mek ve sessiz kalmak zorunda kaldılar. O anda kimler geldi ora-ya dersiniz? Dinsel resmî geçitteki gibi, haçı havaya kaldırmış uy-gun adım yürüyen Duomo’nun tüm papazları; Başpapaz Mazenta bir yandan, günah çıkarmakla görevli Papaz Settala ise öbür yan-dan dua etmeye başladılar. Ötekiler de onlara katıldılar. “Arkadaş-lar! Sakin olunuz! Ne yapmak istiyorsunuz? Çocuklarınıza böyle mi örnek olacaksınız? Evlerinize dönünüz, unutmayınız ki ekmek eskisinden çok daha ucuz. Köşe başındaki ilanda neler yazılı oldu-ğuna gidip bakınız,” dediler.

“Öyle miydi?” diye sordular.

“Ne diyorsunuz? Papazların bu kutsal kılık-kıyafetlerle gelip halka ya-lan mı söyleyeceklerini sandınız?”

“Ya insanlar ne yaptılar?”

“Onlar yavaş yavaş çekip gitmeye başladılar. Okuma bilenler, yani yarısı köşe başlarına koştular. Düşününüz biraz: Sekiz onsluk¹ ekmek sadece bir Soldo’ya.”²

“Harika!”

“Acı olduktan sonra, üzüm iriymiş kaç yazar. Dün ve bugün ne kadar un heba ettiklerini biliyor musunuz? Dukalığa iki ay yeterdi,” dedi tüccar.

“Peki ya kırsal alan için de bir şeyler yapıldı mı?”

“Milano için yapılan her şey pahalıya mal oldu. Size ne diyeceğimi bilemiyorum. Sizin işiniz Tanrı’ya kalmış. Ama en azından karmaşa sona erdi. Anlatacaklarım daha bitmedi,” dedi tüccar.

“Daha ne var?”

“Dün akşam ya da bu sabah, tam olarak ne zaman bilemiyorum, birçokları yakalandı; elebaşlarının da asılacağı hemen belli oldu. Gürültü hemen kesildi zaten. Herkes paçayı kurtarmak için en kısa yoldan evinin yolunu tuttu. Milano’dan çıktığımda kent rahipler manastırına benziyordu.”

“Onları gerçekten asacaklar mı?”

“Büyük olasılıkla hemen!” diye yanıtladı tüccar. Önceki soruyu soran adam yine sordu: “Peki ya insanlar ne yapacaklar?”

“İnsanlar mı? Onlar izlemeye gidecekler,” dedi tüccar. Sonra devam etti: “Şu serseriler havada sallanan bir Hristiyan ölüsü görmek için can atarlar! Mal müdürüne şenlik düzenlemek istiyorlardı; ama onun yerine, tüm işlemler yapıldıktan sonra, Kapusin papazları ve cellatların katılacakları bir törenle dört zavallı asılacak. Görüyorsunuz işte, Tanrı’nın işi bu! Zaten böyle olması gerekiyordu. Ellerini ceplerine atmadan dükkânlara girip buralardan yararlanmayı alışkanlık haline getirmeye başlamışlardı; buna izin verileseydi, ekmekten sonra sıra şaraba da gelirdi; böylece bu iş gitgide büyürdü... Düşününüz, böyle kârlı bir alışkanlıktan kendi istekleriyle vazgeçerler miydi? Diyebilirim ki, dükkân sahibi olan biri için bu düşünce pek de hoş değildi doğal olarak.”

“Doğru,” dedi dinleyenlerden biri, “Doğru,” dedi, ötekiler hep birlikte.

1 Otuz grama eşdeğer eski ağırlık birimi – ç.n.

2 Dönemin para birimi – ç.n.

Tüccar, sakalını peçete ile silerken sözü sürdürdü: “Bu önceden düzenlenmişti; aralarında bir anlaşma vardı, biliyor musunuz?”

“Anlaşma mı?”

“Anlaşma ya. Bütün bu olaylar Fransızlar tarafından, yani şu Fransa Kardinali tarafından düzenlenmiş. Kimden söz ettiğimi anladınız, değil mi? Hani şu ismi yarı Türk kardinal³ var ya; İspanya Krallığı’nın başını belaya sokmak için her gün bir şeyler uyduran adam. Ama özellikle Milano’yu hedef almış; çünkü bu kurnaz, kralın bütün gücünün burada olduğunu çok iyi biliyor.”

“Öyle mi!”

“Buna kanıt mı istiyorsunuz? En çok gürültü yapanlar yabancıları; Milano’da şimdiye kadar hiç görülmemiş yüzler dolaşmaya başlamıştı. Bana birini söylemişlerdi. Az kalsın unutuyordum. Emniyet bunlardan birini bir meyhanede yakalamış.” Lafın ucu buraya gelince, konuşulanların tek bir sözcüğünü bile kaçırmamış olan Renzo’nun başından aşağı sanki kaynar sular döküldü. Beyninde şimşekler çaktı. Ancak kimse bunu fark etmedi ve öyküyü anlatan tüccar sözünü kesmeden devam etti: “Nereden geldiği, kim tarafından gönderildiği, hangi ırktan olduğu daha bilinmeyen biri; ancak şurası kesin ki elebaşlarından biri. Daha dün, kargaşanın en ateşli yerinde şeytanlık etmiş, sonra bununla yetinmeyip başlamış insanları ateşlemeye, sonra da tüm beyefendileri öldürmeyi önermiş. Serseri! Beyefendiler öldürülseydi zavallı halka kim bakacaktı. Onu yakalayan polisler hemen takmışlar bileklerine kelepçeyi; cebinde bir tomar mektup bulmuşlar. İçeri tıkmak istemişler ama kaç yazar? Meyhane etrafında toplanan arkadaşları, kalabalık bir biçimde gelip bu serseriye kurtarmışlar.”

“Peki ne olmuş sonra?”

“Bilinmiyor... Kaçmış olacak ya da Milano’da saklanıyordur. Bu tip adamların ne evleri, ne de sığınacak bir çatıları vardır. Şeytan onlara yardım etmek istediği sürece her yere sığınıp saklanabilirler. Ancak hiç tahmin etmedikleri bir anda yakalanırlar çünkü armut olgunlaştığında mutlaka yere düşer. Şu anda bütün olayları aydınlatacak olan mektupların emniyetin elinde olduğu kesin olarak biliniyor; bir de bu mektupların, daha birçok kişiyi sıraya di-

3 Kardinal Richelieu – ç.n.

zeceğinden söz ediliyor. Onlara acıyorum; Milano'nun altını üstüne getirdiler; daha da kötüsünü yapmak istiyorlardı. Fırıncıların da hain oldukları söyleniyor. Bunları ben de biliyorum; ancak asılacaklarsa adalet eliyle asmak gerek. Ortada saklı tahıl var. Bunu bilmeyen var mı? Ancak burada iş, artık elinde casusları olan ve işi ortaya çıkarmak için onları etrafa salan baştakilere kaldı. Böylece fırıncıların yanında tekelleri de sallandırır. Eğer baştakiler hiçbir şey yapmazlarsa, iş, kentin istemine kalır; eğer birinciye yanıt verilmezse, kent bir daha dener; çünkü isteye isteye istenen sonunda elde edilir. Dükkânlara, barınaklara dalıp da buraları talan etmek gibi kötü bir alışkanlığa kapılmak olmaz.”

Renzo'ya, yediği birkaç lokma yemek zehir oldu. Kendini, binlerce yıldır o kentten ve meyhaneden uzakmış gibi duyumsuyordu; dahası en az on defa kendi kendine “Gitmeliyim buradan,” demişti. Ancak içindeki kuşku uyandırma korkusu, o anda oldukça artmış, tüm düşüncelerini mahkûm etmiş ve onu oturduğu sıraya çivilemişti. Bu kararsızlık içinde, konuşan adamın, ondan söz etmekten vazgeçeceğini düşündü ve içinden, başka bir konuya geçer geçer geçilmez oradan ayrılmaya karar verdi.

Gruptakilerden biri, “Bu işlerin nasıl yürüdüğünü ve bunca karmaşa içinde beyefendilerin huzur bulamayacağını bildiğim için merakıma yenik düşmedim, evde kaldım,” dedi.

Bir başkası, “Ya ben, ben de öyle!” dedi.

Bir üçüncüsü ise, “Ben? Eğer herhangi bir nedenden dolayı Milano'da olsaydım, işim her ne olursa olsun, onu hemen bırakıp anında evime dönerdim. Karım ve çocuklarım var benim; üstelik, doğrusunu söylemek gerekirse, böyle olayları da hiç sevmem,” dedi.

Bu arada, diğerleri gibi dinlemekte olan lokantacı da, yabancı'nın ne yaptığına bakmak için masanın diğer köşesine doğru gitti. Renzo, fırsatı kaçıramazdı; lokantacıyı bir işaretle çağırdı, hesabı sordu, ne kadar tuttuğuna dikkat etmeksizin ödedi, başka hiçbir söz söylemeden kapıya doğru yürüdü, eşikten geçti ve kendisini Tanrı'nın ellerine bırakarak gelmiş olduğu tarafın tersi yönüne doğru yürüdü.

Çoğu zaman, insanın huzurunun kaçması için tek bir dürtü yeterlidir; dahası birbiriyle çatışma içinde olan iki dürtüyü dindirmek için insanın ne duruma geleceğini siz düşünün. Zavallı Renzo, bildiğiniz gibi, saatlerdir kaçma ve saklanma dürtülerinin esiriydi. Tüccarın söylediği o can sıkıcı sözler her iki dürtüsünü birden artırmıştı. Demek ki onun serüveni epeyce heyecan yaratmıştı. Demek ki neye mal olursa olsun onu yakalamak istiyorlardı. Kim bilir kaç muhafız onu yakalamak için yoldaydı! Kim bilir onu köylerde, lokantalarda, sokaklarda aramak için ne tür emirler verilmişti! Fakat kendisini tanıyan muhafızların sonunda iki kişi olduğunu ve adının da alnında yazılı olmadığını düşünüyordu. Gene de, aranarak bulunup yakalanan, kaçarken kuşku yarattığı için ya da akla hayale gelmez başka belirtilerden ötürü tanınan kaçakların öykülerini anımsıyor ve bu ona korku veriyordu. Gorgonzola'dan çıktığı sırada saat 24.00'ı gösteriyordu; karanlık, korkularını biraz azaltmış olsa da, gene de ana caddeye istemeyerek indi ve kendisini bir an önce gitmek istediği yere götüreceğini düşündüğü ilk köy yoluna sapmayı kafasına koydu. Başlangıçta birkaç yolcu ile karşılaştı. Ama içini kemiren o kaygılardan ötürü yol hakkında bir şeyler sormak için kimsenin yanına yaklaşmaya cesaret edemedi.

'Adam altı mil dedi,' diye düşünüyordu. 'Yolun dışına çıkılarak

gidilse bile sekiz ya da on mil olmalı. Bundan öncesini yürüyen bacaklarım bunları da yürüyecektir. Milano'ya doğru gitmiyorum kesinlikle. O halde Adda'ya doğru gidiyorum; yürüye yürüye er geç oraya varacağım. Adda güzel bir melodiyle karşılar beni. Yaklaştığımda onu bana gösterecek kimseye gereksinimim kalmayacak. Geçmek için bir kayık bulursam hemen geçerim. Yoksa sabaha kadar tarlanın birinde, bir ağacın üstüne serçeler gibi tünirim. Hapiste olmaktansa ağaç üstünde olmak daha iyidir.'

Daha sonra sola doğru ayrılan bir yol gördü ve oraya girdi. Artık bu saatlerde karşılaşacağı kimseye yol sormak için çekingenlik göstermesine gerek kalmamıştı. Fakat hiçbir canlıya rastlamadı. Düşünceli bir şekilde yolun onu götürdüğü yere gidiyordu.

'Ben sorun çıkarmışım! Tüm beyefendileri öldürmüşüm! Bir yığın mektup yazmışım! Beni koruyan arkadaşlarım varmış! Adda'nın ötesinde (Ah o kutsal Adda'yı geçtiğim zaman) o tüccarla yüz yüze gelebilmek ve o güzel haberleri nereden duyduğunu ona rahatça sorabilmek için ne isterse yapardım. 'Sevgili bayım,' derdim, biliniz ki olay böyle böyle oldu ve benim çıkarttığım sorun, kardeşim gibi gördüğüm Ferrer'e yardım etmekten kaynaklandı. Bilin ki, sizin arkadaşım sandığınız o açgözlü adamlar, ben tam dindar bir Hristiyan gibi konuştuğum zaman bana çirkin bir şaka yapmak istediler. Bilin ki siz dükkânınızı korurken ben ömrümde şimdiye kadar ne gördüğüm ne de tanıdığım bir kimse olan mal müdürünü kurtarmak için nerdeyse halkın arasında eziliyordum. Gelecek kez beyefendilere biraz zor yardım ederim... Bunu yürekten yapmak gerek biliyorum. Sonuçta onlar da insan. Sizin de bildiğiniz gibi tüm sırlar şimdi adaletin elinde olan o mektup tomarında gizli. Ben o tomarı şimdi çıkartıp önünüze atarım; hem de hiç kimsenin yardımı olmadan. 'Alın size' derim! Eğer merak ediyorsanız! Tomar dediğiniz, yalnızca bir mektup! Evet, bir mektup! Bu mektubu kimin yazdığını bilmek istiyorsanız, onu ayaklı bir kütüphane yazdı; sakalının tek bir teli sizin tüm sakalınıza bedel olan biri yazdı. Bu mektup, gördüğünüz gibi eşine az rastlanır bir öteki din adamına yazılmış... Şimdi arkadaşlarımın ne denli hain olduklarına siz karar verin! Bir kez daha düşünün konuşmadan önce, özellikle gelecek söz konusu olunca...'

Fakat bir süre sonra, bu düşünceler ve benzerleri tamamen silinip gitti. İçinde bulunduğu o anki durumu, zavallı yolcunun tüm sağduyusuna egemen oluyordu. Gün boyunca yolculuğunu epeyce güçleştiren izlenme ve yakalanma korkusu artık o denli sıkıntı vermiyordu; ama birtakım şeyler bu yolculuğu sıkıcı hale getiriyordu: karanlık, yalnızlık, artan ve artık acı veren yorgunluk... Sürekli, hafif ve sessiz bir rüzgâr esiyordu. Koşar adımlarla nikâha giden ve nikâhtan sonra evine zaferle hemencecik dönmek isteyen adamın giydiği elbise, soğuğa karşı pek işe yaramıyordu. Böyle rastlantısal yol alması, haneyi yoklayarak ve kollayarak yolunu sürdürmesi ve güven içinde kalabileceği bir yer bulmak zorunda olması, işlerini daha da zorlaştırıyordu.

Birkaç köyden, daha açık bir kapı var mı diye araştırarak yavaş yavaş geçti. Ama insanların uyanık olduğuna ilişkin birkaç pencereden sızan zayıf ışık dışında hiçbir şeye rastlamadı. Yerleşim yerinin dışındaki yolda arada bir duruyor, Adda'nın o kutsal sesini duyar mıyım diye kulak kesiliyordu. Ama çabaları boşunaydı... Uzakdaki birkaç kulübeden, havada süzülerek gelen acı ve korku verici köpek iniltilerinden başka ses duyulmuyordu. Bu kulübelerden birine yaklaşıırken inilti sesi aceleci ve kızgın bir havlamaya dönüştü. Kapının önünden geçerken ise, kapının aralığına burnunu dayamış olan hayvanın havlamasının arttığını duyuyor, sanki görüyordu. Bu, onun barınacak yer sorma isteğinin kaybolmasına yol açmıştı. Ama belki de köpekler sayesinde bu işi çözecekti.

“Kim var orada?” diyeceklerini düşünüyordu. “Bu saatte ne istiyorsunuz? Buraya nasıl geldiniz? Kendinizi tanıtır. Kalacağınız bir yer yok mu?”

İşte kapıyı çaldığımda bana bunları soracaklar. Kapıya çıkacak korkak bir adam, her olasılığa karşı, “İmdat! Hırsız var!” diye bağıracaktır. Hemen verecek bir yanıtım olmalı. Benim yanıtım ne olabilir ki? Gece ses duyan herkesin aklına hırsızlar, serseriler ve tuzaklar gelir. Hiç kimse bir beyefendinin gece yarısı sokakta kalacağını düşünmez. Olsa olsa arabalı bir şövalye olabilir. Evlere başvurmayı en dara düştüğü zamana bıraktı. Adda'yı o gece geçemese bile, gündüz aramak zorunda kalmamak için, en azından bulmak umuduyla yolunu sürdürdü.

Yürüye yürüye ekili tarlaların son bulduğu, eğreltiotu ve saz kamışlarıyla kaplı bir fundalığa vardı. Başka bir belirti olmasa da, bu ona en azından yakında bir nehir olduğunun kanıtı gibi geldi. Fundalıktan geçen patikayı izleyerek ilerledi. Birkaç adım attıktan sonra dinlenmek üzere durdu. Ama çabaları yine boşunaydı. Yolculuğun sıkıntısı, o yerin yabanılığından ve bu yabanılığa eşlik eden ne bir dut ağacı, ne bir asma, ne de insan elinin değdiği bir tarım alanına rastlayamamış olmasından ötürü artıyordu. Buna karşın ilerlemeyi sürdürdü. Çocukluğunda dinlediği öykülerden aklında kalan bazı hayaletlerin, cin ve perilerin görüntüleri gözünün önünde canlanmaya başlayınca, onları kovmak ya da uzaklaştırmak için yürürken ezberinden dualar okuyordu.

Yavaş yavaş dikenli katırtırmaklarının, ufak meşe ağaçlarının ve dikenli çalıların oluşturduğu yüksek fundalıklar arasında ilerlediğini fark etti. İstekli olmaktan öte sabırsızlıktan adımlarını genişletti, fundalıkların arasında birkaç rastgele dikilmiş ağaç biraz daha ilerlediğinde aynı patikanın bir ormana girdiğini gördü. Oraya doğru ilerlemeden önce bir korku duydu. Fakat bunu yendi ve istemeyerek de olsa ilerledi. Ama ilerledikçe bu korkusu yeniden artıyor ve her şey ona sıkıntı veriyordu. Uzaktan gördüğü ağaçlar tuhaf, biçimsiz, canavarımsı şekiller alıyordu. Ayın aydınlatığı yol üzerindeki ağaçların hafif sallanan tepeleri canını sıkıyordu. Yürürken çiğnediği ya da kımıldattığı kuru yaprakların hışırtısı bilinmez bir tiksinti duygusu uyandırıyor. Bacakları sanki kendini bir yarışa zorluyormuş gibi bir huzursuzluk içindeydiler, aynı zamanda bedenini ayakta tutmakta zorlanıyorlardı. Zaman geçtikçe alnında ve yanaklarında rüzgârın daha da sert ve soğuk estiğini duyumsadı. Rüzgârın giysileriyle bedeninin arasından geçtiğini, onları buruşturduğunu, yorgunluktan kırılan kemiklerine daha keskin bir biçimde işlediğini ve azıcık kalan gücünü de yok ettiğini fark ediyordu. Öyle bir an geldi ki, bir süredir çarpıştığı o can sıkıntısı ve belirsiz korkunun, ruhunu aniden yeneceğini düşündü. Aklını tümüyle yitirmek üzereydi. Ama her şeyden çok kendi ürküntüsünden korktuğu için azizlerin ruhlarından yardım ve yüreğinden biraz daha dayanmasını istedi. Böylece cesaretini topladıktan sonra karar vermek üzere durdu ve önceden yürüdüğü yol-

dan doğruca geçtiği köye dönerek insanlardan kalacak yer bulmak için yardım istemeye karar verdi. Olduğu yerde kalakaldığı için artık ayakları kuru ağaç yapraklarını kımıldatmıyordu. Çevresindeki her şey sessizliğe büründüğü sırada aniden bir su sesi duymaya başladı. Kulak verdi, emin olduğunda “Adda! Adda!” diye bağırdı. Sanki bir arkadaşını, bir kardeşini bir kurtarıcısını bulmuş gibiydi. Yorgunluğu neredeyse yok oldu, yüreği güçlendi, tüm damarlarında kanının serbestçe ve ılık ılık dolaştığını hissetti, düşüncelerine olan güveni arttı ve o kuşkulu, tehlikeli şeylerin büyük bir kısmı ortadan kalktı. Ona bir dost sesi gibi gelen suya ulaşmak için ormanda daha da ilerlemekten çekinmedi.

Birkaç dakika içinde derin bir nehir yatağına uzanan düz bir arazinin uç noktasına vardı. Kıyıyı kaplayan çalılıkların arasından aşağıya doğru baktığında suyun parlayarak aktığını gördü. Köyler ova-ya dağınık bir biçimde yayılmıştı. İlerideki tepelerden birinin üzerinde büyük, beyazımtırak bir küme gördü. Bir kente benziyordu, burası kesinlikle Bergamo olmalıydı. Yokuştan aşağı biraz indi, elleri ve kollarıyla dikenli ağaçların dallarını kırarak nehirde herhangi bir kayık var mı, kürek sesi geliyor mu diye baktı. Ama ne bir şey gördü, ne de işitti. Eğer karşısındaki Adda’dan daha küçük bir nehir olsaydı, Renzo sığ olup olmadığını denemek için hemen suya girerdi. Ama çok iyi biliyordu ki, Adda öyle güvenilecek bir nehir değildi.

Bu nedenle ne yapacağına karar vermek üzere büyük bir soğukkanlılıkla kendi kendine danışmaya başladı. Soğuk rüzgâr ve kırağı altında bu giysilerle bir ağaca tırmanıp yaklaşık altı saat şafağı beklemesi donup kalmasına neden olmaktan başka bir sonuç getirmezdi. Tüm bu zaman boyunca aşağı yukarı gezinmek şiddetli soğuğa karşı az etkili olmasının yanında, görevinden daha fazlasını yapmış o zavallı bacaklarından çok şey istemek olurdu. Geçtiği fundalığa yakın tarlalardan birinde samanla örtülü, ağaç gövdelerinden ve dallarından yapıp çamurla sıvanmış bir kulübe gördüğünü anımsadı. Milanolu köylüler geleneklerine göre yazın buralara ürünlerini koyarlar ve geceleri onları korumak için burada barınırlardı. Diğer mevsimlerde ise buraları terk ederlerdi. Bu kulübeyi barınacağı yer olarak seçti. Tekrar yola koyuldu, ormanı, makiyi, çalılığı geçerek kulübeye vardı. Anahtarı ve kilidi olmayan, delik deşik olmuş

kapısı hafif aralık bırakılmıştı. Renzo kapıyı açtı ve içeriye girdi. Tavanda fişkın dallarıyla asılmış hamak şeklinde bir hasır örtü gördüyse de oraya uzanmaya kalkışmadı. Yerde biraz saman gördü ve orada bile deliksiz bir uykunun keyifli olacağını düşündü.

Ancak Tanrı'nın ona sunduğu yatağa uzanmadan önce o felaket günde, ondan gördüğü yardım ve iyilik için şükretmek üzere diz çöktü. Sonra her zamanki dualarını okudu. Özellikle bir önceki akşam onları okuyamadığı ve onun deyişiyle söylemek gerekirse, bir köpek gibi yatmaya gittiği için Tanrı'dan özür diledi. 'İşte bu yüzden,' diye geçirdi içinden, ellerini samanın üzerine koyup uzanmak için dizleri üzerine çökerken. 'İşte bu yüzden sabahleyin uyandıktan sonra o felaketle karşılaştım.' Daha sonra etrafındaki samanların hepsini toplayarak soğuğu hafifletmek için bir tür örtü yaptı. Olduğundan daha pahalıya satın aldığını düşündüğü uykuya dalmak üzere onun altına büzülüp yattı.

Ama gözlerini kapatır kapatmaz, belleğinde ya da düşüncede –kesin yerini söylemek olanaklı değil– kalabalık ve bir o kadar aradı arkası kesilmeyen insanlar gelip gitmeye başladı ki, uykusu kaçtı. Tüccar, komiser, zabıta memurları, kılıç yapımcısı, lokantacı, Ferrer, mal müdürü, lokantadaki adamlar, sokaktaki insanlar, sonra Don Abbondio, Don Rodrigo ve Renzo'nun dünyasına giren herkes.

Bunlardan yalnızca üç kişi herhangi bir acı anıdan, her türlü kışkudan uzak ve sevimli geliyordu kendisine. Özellikle, birbirinden kesinlikle çok farklı olan ikisi, gencin yüreğine sıkıca bağlıydılar: Örgülü siyah bir saç ve beyaz bir sakal. Ancak düşüncesini bunlar üzerine kurduğu zaman duyumsadıkları saf ve durgundu. Fakat rahibi düşündükçe kendi kaçamaklarının, çirkin ölçsüzlüğünün, onun vermiş olduğu baba öğütlerine kulak asmadığı için yaptığı hatalı hareketlerinin utancını daha da derinden duyumsuyordu. Lucia'nın hayali karşısında duyumsadıklarını anlatmayacağız. Okur, olayları gözünde canlandırırsa anlayacaktır. O zavallı Agnese'yi nasıl unutabilirdi? Agnese onu seçmiş ve kızıyla birlikte tek bir beden olarak kabul etmişti. Ona anne adını vermeden önce bile sevgisini kazanmayı ve ilgisini çekmeyi bilmişti. Acısını az değil, en ağır şekilde artıran düşünce, kadıncağızın ona duyduğu iyi niyet ve sevgi yüzünden yuvasından olması; adeta başıboş, yaşamın-

dan umutsuz ve son yıllarında düşlediği geleceğini erinç ve neşe yerine, dert ve üzüntüyle yaşamasıydı. Ne biçim bir gece, zavallı Renzo! Evliliklerinin beşinci gecesi olacaktı! Şu odaya bak! Şu gelin yatağına bak! O günden sonra, kim bilir yarın ve sonraki günlerde nelerle karşılaşacaktı! ‘Tanrı’nın dediği olur,’ diye karşılık veriyordu ona sıkıntı veren düşüncelerine. ‘Tanrı’nın dediği olur. O ne yaptığını bilir, bizi de düşünür. Günahlarımın bedeli olsa bari! Lucia ise fazlasıyla iyi bir kız. Tanrı ona umarım uzun süre acı çekertmez!’

Kendini hissettiren soğuk yüzünden arada bir titriyor, dişleri birbirine vuruyordu. Bu düşünceler içerisinde uykudan umudunu keserek günün doğmasını istiyor ve saatin yavaş yavaş ilerleyişini hesaplıyordu. Hesaplıyordu, diyorum; çünkü her yarım saatte bir o derin sessizliğin içinde, bir saat çanının vurduğunu duyuyordu. Bunun, Trezzo’daki saat olduğunu sanıyorum. Saatin o beklenmedik, nereden geldiğini anlayamadığı vuruşunu ilk kez duyduğunda, bu ona, tıpkı tanımadığı bir sesle birlikte görmediği birinden gelen bir uyarı gibi gizemli ve görkemli gelmişti. Sonunda çanın tokmağı on bir kez¹ vurduğunda Renzo’nun kalkma zamanı gelmişti; bedeni yarı uyuşmuş bir şekilde kalktı, dizlerinin üstüne çöktü, her zamankinden daha içten bir şekilde sabah duasını yaptı, ayağa kalkıp enine boyuna gerindi; kendi başlarına hareket eder gibi görünen organlarını bir araya getirip toplamak için belini ve omuzlarını hareket ettirdi. Önce birini sonra öteki elini hohlayarak birbirine sürttü. Kulübenin kapısını açtı ve biri olup olmadığını görmek için ilk olarak etrafa göz attı. Kimseyi göremeyince önceki gece yürüdüğü yolu aradı ve bulduktan hemen sonra aynı yola koyuldu.

Gökyüzü güzel bir günün habercisiydi. Bir köşede solgun ve ışıksız kalmış olan ay gene de doğuya gidildikçe pembemsi bir sarıya çalan kül rengi bir mavilikte kendini açığa vuruyordu. Ufukta uzunlu kısalı şeritler halinde uzanan mavi ve kahverengi arasındaki bulutların en diptekilerinin alt kısımları zaman zaman daha canlı ve daha gözhacı bir renk alan ateş rengine bürünmüştü. Güneyde toplanan öteki pamuk görünümlü bulutlar, adlarını bulamayacağımız bin bir renge dönüşerek parlıyorlardı. Lombardia’daki gökyüzü güzel olduğu zaman, bir o kadar görkemli ve huzur ve-

1 Saat yaklaşık sabahın 05.00’ı ya da 05.30’udur – ç.n.

ricidir. Renzo orada yaşayan biri olsaydı, gezintiye çıktığında yukarılara bakar, kendi dağlarında görmeye alışık olduğu tanyerinden çok daha farklı bir tanyeri ile karşılaşır. Oysa genç adam yürüdüğü yola bakıyor, ısınabilmek ve gideceği yere erken varabilmek için hızlıca yürüyordu. Tarlaları, çalılıkları, makileri ve koruyu, birkaç saat önce hissettiği korkudan dolayı hem gülerek hem de utanarak geçti. Kıyı kenarına geldiğinde aşağı doğru baktı. Dalların arasından kıyıyı sıyrarak akıntıya karşı ağır ağır gelen bir balıkçı teknesi gördü. Dikenlerin arasından, en kısa yoldan inerek kıyıya vardı. Balıkçıya usulca seslenerek önemsiz bir hizmet istemişçesine; ancak yalvaran biri gibi olduğunun farkına varmadan kıyıya yanaşmasını işaret etti. Balıkçı kıyı boyuna bir göz attı, önce suyun geldiği yöne, sonra suyun aktığı yöne dikkatlice baktı. Dümeni Renzo'ya doğru çevirdi, sonra tekneyi kıyıya yanaştırdı. Sahil kenarında neredeyse bir ayağı suda beklemekte olan Renzo teknenin ucuna sıkıca tutunarak içeri atladı.

“Beni karşıya geçirebilir misiniz? Borcum ne ise öderim,” dedi.

Balıkçı bunu tahmin etmiş ve çoktan karşı sahile doğru yönelmişti. Renzo teknenin dibinde başka bir kürek görünce eğilip aldı.

“Yavaş yavaş,” dedi teknenin sahibi. Ama küreği ne kadar ustaca tuttuğunu ve kullanmaya ne kadar hazır olduğunu görünce, “Demek işten anlıyorsunuz?” dedi.

“Azıcık,” diye yanıtladı Renzo ve bir amatörden çok daha fazla bir güç ve ustalıkla küreği çekti. Hiç durmadan korkulu gözlerle önce uzaklaştıkları, sonra yöneldikleri sahile sabırsızlıkla bakıyor ve en kısa yoldan gidemeyeceği için üzülmüyordu. Çünkü o yerdeki akıntı doğrudan karşıya gidilemeyecek kadar hızlıydı. Tekne bu yüzden bazen akıntıya uyarak, bazen de onu kırarak, köşeden köşeye zik-zak çizerek bir yol izlemek zorundaydı. Karmaşık işlerin tümünde olduğu gibi zorluklar ilk önce topluca, daha sonra uygulanması sırasında teker teker su yüzüne çıkarlar. Şimdi Adda'yı geçmiş olan Renzo'ya orasının sınır olup olmadığını, yoksa o engeli aştıktan sonra bir başkasıyla mı karşılaşacağını bilememek sıkıntı veriyordu. Bu yüzden balıkçıya seslenerek önceki gece gördüğü, şimdi ise daha belirgin olan beyaz kümeyi başıyla işaret ederek:

“Orası Bergamo mu?” diye sordu.

“Bergamo,” diye yanıtladı balıkçı.

“Peki, sahil?”

“San Marco² topraklarına dahil.”

“Yaşasın San Marco,” diye bağırdı Renzo. Balıkçı ise hiçbir şey söylemedi. Sonunda karşı sahile ayak bastılar. Renzo tekneden dışarı fırladı. İçinden Tanrı’ya şükretti. Sonra balıkçıya teşekkür ederek elini cebine attı ve hiç de az olmayan ve zor günler için sakladığı bir miktar parayı mert bir adam olan balıkçıya uzattı. O da Milano kıyılarına, nehrin yukarısına ve aşağısına göz attı. Elini uzatarak bahşişi aldı, sonra cebine koyup dudaklarını ısırdı. Anlamli bir bakış atarak istavroz çıkardı ve “İyi yolculuklar!” dileyerek geri döndü.

Balıkçının hiç tanımadığı birine karşı bu denli içtenlikli bir saygı göstermesi okuru şaşırtmamalı. Kaçakçılardan ve haydutlardan benzer işler alan bu adamın bu işi eline geçip geçmeyeceği belli olmayan az miktardaki kazanç uğruna değil, o tür sınıfların nefretini kazanmamak için yaptığını belirtmeliyiz. Gümrük ya da zabıta memurlarının onu görmediğine emin olduğu zamanlar bu gibi görevleri yapıyordu. Böylece ne birincileri ne de ikincileri sevmesine karşın her iki tarafa da davranılması gerektiği gibi davrandığını düşünüyor ve bunu nitelikli bir insanın tarafsızlığıyla herkesi memnun etmeye çalışarak yapıyordu.

Renzo, bir an önce kaçmak için sabırsızlandığı karşı sahili seyretmek üzere bir an durdu. ‘Ah, oradan kurtuldum.’ İlk düşüncesi böyleydi. İkincisi ise yurduna vedaydı: ‘Sen olmasan da olur, kahrolası kent!’ Üçüncü düşüncesi ise orada bıraktığı kimselerdi. O sırada kollarını göğsünde birleştirerek derin bir soluk aldı, bakışlarını ayaklarının dibinde akan suya dikti ve mecaz anlamda, ‘Köprünün altından çok sular geçti,’ dedi. Bu, kendi yöresinin bir özdeyişiydi. Köprü de Lecco Köprüsü’ydü. ‘Ah, insafsız dünya! Ne yapalım, elden ne gelir ki!’ diye söylendi.

O üzüntü veren şeylere sırtını döndü. Doğru yolu gösterecek biriyle karşılaşana kadar dağın yamacında ağaran beyaz noktayı seçerek yola koyuldu. Nasıl rahatça yolculara yaklaştığını ve çok fazla zorluk çekmeden kuzeninin yaşadığı yeri sorduğunu görmek gerekirdi. Konuştuğu ilk adamdan öğrendiğine göre daha dokuz mil yü-

2 San Marco toprakları Venedik Cumhuriyeti’ne aittir – ç.n.

rümesi gerekiyordu. Keyifli bir yolculuk değildi. Renzo'nun beraberrinde götürdüğü üzüntülerin dışında, kentinde bıraktığı ve gideceği kentte karşılaşacağını duyumsadığı kıtlık gibi üzücü olaylardan her an gözü korkuyordu. Yol boyunca, özellikle köylerde ve kasabalarda her attığı adımda doğru dürüst bir işi olmayan yoksullarla karşılaşıyordu. Köylülerden, kaba saba insanlardan, esnaf ve tüm aile bireylerinden meydana gelen bu topluluğun sefilliği giysilerinden çok yüzlerinden okunuyordu. Yalvarma, yakınma ve ağlamalardan oluşan bir uğultu yükseliyordu. Bu görüntü, acıma ve üzülmesinin ötesinde kendi durumunun ne olacağını düşünmesine neden oluyordu.

“Kim bilir,” diye düşündü. “Belki iyi bir iş bulurum. Geçmiş yıllarda olduğu gibi bir iş vardır. Bortolo beni sever, iyi çocuktur. Para da biriktirmiştir. Beni birçok defa çağırdı. Beni yalnız bırakmaz. Yüce Tanrı şimdiye kadar yardım etti, gelecekte de yardım eder umarım.”

Bu arada çoktandır kabarmış olan iştahı, milden mile daha da artıyordu. Her ne kadar Renzo bunu dikkate almaya başladığından beri çok rahatsız olmadan geriye kalan iki ya da üç mile dayanabileceğini hissetse de, kuzeninin karşısına bir dilenci gibi çıkıp ilk söz olarak, “Bana yiyecek ver!” demenin hoş olmayacağını düşünüyordu. Cebinden tüm parasını çıkardı, avucunun içine koydu ve saydı. Büyük bir hesap gerektiren miktarda parası yoktu. Ama yiyecek almak için yeterince vardı. Karnını doyurmak için lokantaya girdi ve borcunu ödedikten sonra kendisine biraz daha para kaldı.

Dışarı çıktığında, kapının yanında oturmaktan çok, yere uzanmış biri yaşlıca, diğeri henüz genç iki kadına neredeyse çarpacaktı. Genç kadının kucağındaki bebek, annesinin her iki memesini emip sütü bitirdiğinden ağlayıp duruyordu. Hepsi ölü rengindeydi. Kadınların yanında dimdik duran bir başka adamın yüzünde, kol ve bacaklarında uzun bir sıkıntıdan dolayı bastırılmış ve cansız kalmış gücünün izleri daha görülebiliyordu. Üçü birden, rahat bir davranış ve canlı bir anlatımla dışarı çıkan adama doğru ellerini uzattılar. Hiçbiri konuşmadı. Bir duadan başka ne söylenebilirdi ki?

“Tanrı büyüktür,” dedi Renzo. Elini cebine atıp geriye kalan az miktardaki parasını yakınında duranın eline koydu ve yoluna devam etti.

Yediği yemek ve yaptığı iyilik (ruh ve bedenden oluştuğumuz için) onun düşüncelerini avutmuş ve neşelendirmişti. Kuşkusuz son parasını bu yoksul insanlara vermesi, bunun on misliyle bile elde edemeyeceği geleceği için güvenini artırmıştı. O gün sokakta açlıktan ölmek üzere olan zavallılar için Tanrı, bir yabancının, bir kaçağın ve geleceği kuşkulu birinin son parasını saklamasına yardımcı olabildiyse; bu sadakayı yapmak için yararlandığı ve kendisine ilişkin o denli etkin, içtenlikli ve kararlı bir duygu bağışladığı kulu-nu nasıl yüzüstü bırakabilirdi ki? Genç adamın düşüncesi bu ve buna benzer düşüncelerdi. Ancak benim anlatımımından daha az açıktı. Yolun geri kalan kısmını yürürken, kendi durumunu düşündükçe zorluklar ortadan kalkıyordu. Kıtık sonunda bitecekti. Her yıl ekinler biçiliyordu. Ayrıca kendisine yardım edecek kuzeni Bortolo vardı ve kendisi de yetenekli biriydi. Dahası evinde biraz birikmiş parası da vardı. Onu hemen getirebilirdi. En kötü olasılıkla, bolluk zamanına kadar bununla iyi kötü geçinip giderdi. ‘Sonunda bolluğa kavuşunca,’ diye düşünüyordu Renzo. ‘İşler canlanacak, patronlar Milanolu işçiler tutmak için yarışacaklar. Milanolu işçiler mesleklerini daha iyi bilirler ve daha fazla yevmiye isterler. Usta işçi isteyen parasını ödemek zorundadır. İyi bir yaşam sürmek ve biraz para biriktirmek için çalışılıyor. Kadınları yanıma getirtmek için birine mektup yazdırırım. Sonra, neden o kadar çok beklemek gereksin ki? Bu kış da alacağımız azıcık parayla orada geçinebiliriz! Burada da yaşayabiliriz. Her yerde papaz vardır. O sevgili iki kadın gelir ve burada yaşarlar. Hep birlikte aynı yolda gezmek, Adda’ya kadar arabayla gidip kıyıda kahvaltı yapmak, kadınlara kayığa bindiğim yeri ve bir tekne var mı diye inip baktığım çalılığı göstermek ne hoş olur!’

Kuzeninin yaşadığı kente vardı. İçeri adımını atmadan önce uzun pencereleri olan yüksek bir ev gördü. Bir iplikhaneydi. İçeri girerek, akan suyun ve çarkların gürültüsü arasında yüksek sesle, Bortolo Castagneri adında biri olup olmadığını sordu.

“Bay Bortolo mu? İşte orada.”

“Bay mı? İyiye bir işaret,” diye düşündü Renzo.

Renzo kuzenini gördü. Ona doğru koştu. Bay Bortolo yüzünü döndü ve genci tanıdı.

“Aaaa!” diye bir şaşkınlık ifadesinden sonra kollarını açarak sar-

maş dolaş oldular. Bu ilk karşılaşmadan sonra Bortolo, bizim genci, aletlerin gürültüsünden ve meraklı gözlerden uzağa, başka bir odaya götürdü.

“Seni gördüğüme çok sevindim. Ama ne garip bir çocuksun! Seni birçok kez çağırdım, hiç gelmek istemedin. Şimdi böyle zor bir dönemde geliyorsun,” dedi Bortolo.

“Gerçeği söylemek gerekirse, buraya kendi isteğimle gelmedim,” dedi Renzo. Sonra üzücü bir şekilde kısaca ona acı dolu öyküsünü anlattı.

“Bu bambaşka bir konu,” dedi Bortolo. “Zavallı Renzo! Ama sen bana güvendin, ben de seni yüzüstü bırakmayacağım. Aslında şimdi işçi gereksinimi yok, dahası herkes işini bozmayacak ve dükkânını zarara sokmayacak kadar işçiyi elinde tutuyor. Ama patron beni sever, hali vakti de yerindedir. Övünmek gibi olmasın, kazancının büyük bir kısmını bana borçludur. Onun sermayesi, benim ise mütevazı becerikliliğim var. Onun en önde gelen işçilerindenim, üstelik onun her işini gören güvenilir bir adamıyım. Zavallı Lucia Mondella! Daha dün gibi anımsıyorum. İyi bir insandı, her zaman kilisedeki en dindar kız o idi. Onun evinin önünden geçerken... Hemen köyün dışında, bahçe duvarının üstünden sokağa sarkan güzel bir incir ağacı vardı; şu anda gözlerimin önüne geliyor.”

“Hayır, hayır ondan söz etmeyelim şimdi!”

“Demek istediğim, o evin önünden geçerken, dönüp duran o makaranın sesi hep duyulurdu. Don Rodrigo benim zamanımda da buydu. Ama şimdi, gördüğüm kadarıyla, Tanrı yularını gevşettince sorun çıkarır olmuş. Sana dediğim gibi, burada da açlık insanlara acı veriyor... Bu arada, aç mısınız?”

“Az önce yolda yedim.”

“Para durumun nasıl?”

Renzo elini açtı, ağzına yaklaştırdı ve elinin üzerinden hafifçe üflledi.

“Önemli değil,” dedi Bortolo. “Bende var. Bunu düşünmene gerek yok; çünkü pek yakında, umarım durum değişirse, bana borcunu ödersin. Elinde para da kalır!”

“Evde bir şeylerim var, onları getireceğim,” dedi.

“Pekâlâ. Bu arada bana güven. Tanrı iyilikte bulunmam için ba-

na güzel bir fırsat tanıdı. Akraba ve arkadaşlarıma iyilikte bulunmayıp da kime bulunacağım?”

Renzo, iyi yürekli kuzeninin elini sevecenlikle sıkarak:

“Tanrı büyüktür demiştim!” diye haykırdı.

“Demek Milano’da isyan çıkardılar,” diye konuştu Bortolo. “Bana biraz akıllarını kaçırmış gibi geldiler. Bununla ilgili söylentiler buraya da ulaştı. Ama daha sonra olayı ayrıntılı olarak anlatmanı istiyorum. Çene çalacak çok konu var. Ancak gördüğün gibi burada sessiz sakin bir yaşam sürdürüyoruz, çünkü burada sağduyu egemen. Belediye iki bin yük buğdayı Venedik’te yaşayan bir tüccardan satın aldı. Buğday Türkiye’den geliyormuş. Ne yapacaksın başa gelen çekilir. Şimdi neler oldu biraz dinle. Verona ve Brescia Valileri buğdayın yolunu keserek oradan geçemeyeceğini söylemişler. Bu durumda Bergamolular ne yapsın? Venedik’e doktor Lorenzo Torre’yi gönderdiler. Fakat öyle bir adam ki, deme gitsin! Hemen Duçe’ye kendini tanıtip, ‘Valilerin aklına bu fikir nereden geldi?’ diye sorar. Öyle bir konuşma yapar ki, kitaplara geçecek kadar. Konuşmasını bilen bir adamın hali başkadır! Derhal buğdayı serbest bıraktıracak bir emir çıkartılır. Valiler buğdayın geçişini sağladıkları gibi yolda başına bir iş gelmesin diye yanına asker verirler. Buğday şimdi yolda. Kırsal kesim de ihmal edilmedi. Bergamo’nun Venedik’teki temsilcisi Giovanbatista Biava (o da sıkı bir adamdır) senatoya kırsal kesimde de açlık çekildiğini anlatır. Senato dört bin ölçek darı dağıtılmasına izin verir. Bu da ekmek yapmaya yarar. Daha neler olduğunu bilmek ister misin? Ekmek olmazsa başka şeyler yeriz. Sana dediğim gibi, Tanrı benim yanımda. Şimdi seni patronuma götüreceğim. Ona senden birçok kez söz ettim. Seni iyi karşılayacaktır. Eski Bergamolulardan biri, geniş yürekli bir adamdır. Aslında seni şimdi beklemiyordu. Fakat öykünü duyunca... Sonra işçilerini elinde tutmasını iyi bilir; çünkü kıtlık geçici ama dükkânı kalıcıdır. Her şeyden önce seni bir konu hakkında uyarmalıyım. Bizim gibi Milano Krallığı’ndan olanlara burada ne derler biliyor musun?”

“Ne derler?”

“Aptal derler!”

“Güzel bir isim değil.”

“Evet değil; ama Milano’da doğmuş olan ve Bergamo’da yaşa-

mak isteyen bir kimsenin bunu kabul etmesi gerekir. Buradaki insanlar için bir Milanoluya aptal demek bir şövalyeye ekselans demek gibidir.”

“Bunu kendilerine böyle dedirteceklere desinler!”

“Yavrucuğum, her an sana aptal demelerine hazır değilsen burada yaşayabileceğini düşünme! Her zaman bir elinde bıçak olmalı. Varsayalım sen onlardan ikisini, üçünü, dördünü öldürdün. Daha sonra seni öldürecek biri karşına çıkacaktır. O zaman üç ya da dört kişiyi öldürerek cinayet suçuyla Tanrı’nın karşısına çıkmanın keyfi nedir?”

“Milanolu bir insan biraz...” derken Renzo, Dolunay Lokantası’nda yaptığı gibi parmağıyla alnına vurarak devam etti: “Söylemek istediğim, mesleğini iyi bildikten sonra...”

“Hepsi aynı. Burada böylesine de aptal gözüyle bakılır. Biliyor musun, patronum arkadaşlarıyla benim hakkımda konuşurken ne diyor? ‘O aptal, dükkânım için Tanrı’nın gönderdiği bir lütuf oldu; eğer o olmasaydı ben epey sıkıntıya girerdim.’ Burada âdet böyle...”

“Aptalca bir âdet. Başardığımız işleri görünce (çünkü bu sanatı buraya getiren ve onu devam ettiren bizleriz) âdetlerinden vazgeçmeleri gerekmez mi?”

“Şimdiye kadar düzeltmediler. Belki zamanla yeni yetişen çocuklar düzeltirler. Fakat büyükler çaresizce bu kötü alışkanlığı edinmişler ve artık vazgeçemezler. Çok da önemli değil? Sevgili yurttaşlarımızın sana yaptıklarını ve yapmak istediklerini gördükten sonra.”

“Evet, doğru. Bundan da kötüsü olamaz herhalde.”

“Şimdi artık bunu kabul ettiğine göre her şey yoluna girecek. Hadi gel, patronun yanına gidelim. Hadi!”

Nitekim her şey Bortolo’nun söz ettiği biçimde gelişti. Bu yüzden ayrıca anlatmakta bir yarar görmüyoruz. Bu gerçekten Tanrı’nın bir takdiri idi. Renzo’nun evinde bıraktığı eşyalarına ve parasına ne kadar güvenebileceğini birazdan göreceğiz.

XVIII

Aynı gün, 13 Kasım günü, Lecco savcısına Milano başsavcısından bir mektup gelir. Bu resmî yazıda Milano Kolluk Kuvvetleri'nden kaçan, memleketi tam bilinmemekle birlikte Lecco civarlarından olduğu anlaşılan Lorenzo Tramaglino adındaki ipek dokumacısı bir gencin bulunması için gerekli her türlü araştırmanın yapılması; memleketine döndüğü takdirde son derece özen gösterilip gereğinin yerine getirilmesi; adı geçen kişiye manşet kullanmanın yeterli olmadığı deneyimle anlaşıldığından kelepçe kullanılması; hücreye konulup, onu almak için gönderilecek kişi gelinceye kadar sıkı gözetim altında tutulması ve sözü edilen Lorenzo Tramaglino'nun evine gidilerek arama yapıp olayla ilgili her şeye el konulması; hal ve gidişi, yaşamı ve suç ortakları hakkında bilgi toplanılması; bu konuda söylenmiş ya da yapılmış; bulunmuş ya da bulunmamış; alınmış ya da bırakılmış her şeyle ilgili özenli bir rapor hazırlanması istenilmekteydi. Savcı sözü edilen kişinin köye dönmediğini araştırdıktan sonra köyün muhtarını çağırttı. Onunla birlikte, polis ve zabıta memurlarından oluşan bir ekibi yanına alarak belirtilen eve gittiler. Evin kapısı kilitliydi. Anahtarı alan kimse yoktu ya da ortaya çıkmadı. Kapı kırıldı. Yani işgal edilen bir kentte yapıldığı gibi özenle arandı. Bu girişimin haberleri etrafa hemen yayıldı ve Rahip Cristoforo'nun kulağına kadar gitti. Üzüntülü oldu-

ğu kadar şaşkına dönen rahip, hiç beklenmedik bu olayın nedenini araştırmak için birkaç kişiye sorduysa da varsayımlardan başka bir şey elde edemedi. Daha kesin haberler alacağını umduğu Rahip Bonaventura'ya hemen bir mektup yazdı. Bu arada Renzo'nun akrabaları ve arkadaşları onun suç oluşturacak eylemleri hakkında bildiklerini anlatmaları için çağrıldılar. Tramaglino soyadına sahip olmak bir talihsizlik, utanç ve suç unsuru olarak görülmeye başlandı. Köy altüst edildi. Zamanla Renzo'nun, Milano'nun göbeğinde adaletin elinden kaçtığı ve sonra kaybolduğu öğrenildi. Büyük bir suç işlediği söylentileri dolaşıyordu. Ama olay tam kesinleşmedi ya da çeşitli şekillerde anlatıldı. Renzo'nun dürüst bir delikanlı olarak tanındığı köyde, suçlama ne kadar büyük olsa da tersine inanılıyordu. İnsanların birçoğu bunun o zorba Don Rodrigo'nun zavallı rakibini yıpratmak için düzenlediği bir tuzak olduğunu biliyor ve birbirlerinin kulaklarına bunu fısıldıyorlardı. Olaylar hakkında bilgi edinmeden yalnızca mantık yürüterek yargıladığımızda bazen zanlılara da büyük haksızlık edildiği doğrudur.

Ama biz olayları bildiğimiz için, Renzo'nun uğradığı felakette Don Rodrigo'nun rolü yoksa bile, bunu kendisi yapmış gibi keyif aldığını, güvenilir adamlarıyla, özellikle Kont Attilio ile kutladığını söyleyebiliriz. Kont Attilio ilk düşüncesine göre o saatte çoktan Milano'da olmalıydı. Ne var ki, sokaklarda dolaşan o insanların ve isyanın ilk haberlerini alınca, dayak yemek yerine olaylar sakinleşinceye dek köyde kalmasının daha iyi olacağını düşünmüştü. Zaten birçok insanın onurunu kırdığı için şimdiye kadar sadece güçsüzlüklerinden ötürü sessiz kalan bu kişilerin, bu isyandan güç alıp bu fırsatı öç almak için değerlendirmelerinden korkuyordu. Bu gecikme çok uzun sürmedi. Renzo hakkında Milano'dan gelen emir, her şeyin eski haline döndüğüne işaret ediyordu. Bu arada haberler kesinlik kazandı. Kont Attilio kuzeninin, girişimine devam etmesi ve görevinin üstesinden gelmesi için onu yüreklendirip, rahibin elinden kurtarmak için hemen işe koyulacağına söz verdi. Nefret ettiği rakibinin başına gelen beklenmedik olay karşısında muhteşem bir yarar sağlayacaktı. Attilio gider gitmez, Monza'dan sağ salim Griso geldi. Toplayabildiği haberleri efendisine ilettiler. Lucia'nın manastırda, Hanımana'nın koruması altına girdi-

ğini; kapı dışarı adımını atmadan kendisinin de rahibeler gibi sürekli kapalı kaldığını; demir parmaklıkların arkasındaki pencereden ayinlere katıldığını, ne var ki, başından geçenler hakkında birtakım şeyler duyan ve yüz güzelliğine ilişkin sınırsız övgüler yağdırıldığını bilen halkın onu görmeyi merak ve sabırsızlıkla beklediğini anlattı.

Bu rapor, Don Rodrigo'yu fena halde kızdırdı; daha doğrusu içindeki nefreti daha da körükledi. Amacına uygun birçok koşul, tutkusunu, bir başka deyişle, inat, öfke ve alçakça heveslerinden oluşan tutkusunu daha da alevlendiriyordu. Renzo ortalıkta yoktu. Köyünden kapı dışarı edilmiş, kovulmuştu ve ona karşı yapılan her şey yasal olabilirdi. Nişanlısına da bir bakıma asi gözüyle bakılabilirdi. Dünyada bu kızcağızın yanında yer alabilecek ya da yer almak isteyecek kimse olamazdı; uzaktakilerin, tepelerdekilerin duyabileceği kadar sesini yükseltebilecek biri varsa, o da kudurmuş rahipti; neredede ise o da zarar veremeyecek bir hale gelecekti. Ancak bir yeni engel çıkmıştı karşısına. Bu engel, sağladığını düşündüğü yararlarını dengelemekle kalmıyor, dahası onları yok ediyordu: Monza Manastırı. Orada Hanımana olmasa da, Don Rodrigo'nun dişleri için fazlasıyla sert bir kemikti. Her ne denli imgelemiyse o barınağın çevresinde dolaşsa da, onu ele geçirmek için ne bir yol ne bir çare bulabiliyordu. Ne gücünü kullanarak ne de tuzak kurarak bir şeyler yapmayı düşünebiliyordu. Neredeyse girişiminden vazgeçecek duruma geldi. Monza'dan geçmek için yolunu uzatıp Milano'ya, arkadaşlarının yanına, eğlencenin içine kendini atarak, artık işkenceye dönüşen düşüncesinden kurtulmak için bir karara varmak üzereydi. Ya o dostlar! Onlar var ya onlar! Onların yanında eğlence yerine, yeni üzüntülerle karşılaşabilirdi. Çünkü Attilio çoktan davulunu eline almış hepsini harekete geçirmiş olacaktı. Her yerden o köylü kızla ilgili sorular gelecek ve onlara gerekçesini açıklamak zorunda kalacaktı. Arayan ya belasını ya mevlasını bulur. Giriştiği iş, gerçekte biraz aşağılık bir işti. Ama bazen insan tutkularını denetleyemeyebilir. Önemli olan o tutkuları doyurmaktır. Bu işi nasıl çözümleyecekti? Bir köylüye ve bir rahibe boyun mu eğecekti! Beklenmedik bir rastlantı birini ve becerikli bir dostun girişimi öteki engeli, bu eli kolu bağ-

lı adamı yormadan, ortadan kaldırdığında, bu adam böylesi bir fırsattan yararlanmayıp geri çekildiğinde, birlikte olduğu beyefendilerin yüzüne bakamayacak ya da eli sürekli kılıcın kabzasında olacaktı. Sonra tutkusunun sürekli ve iç sızlatıcı anılarını unutsa bile, başarısızlığından duyacağı utanç ile bu şatoya nasıl dönecek ve orada nasıl yaşayacaktı? Halkın nefreti artacak, kendisine duyulan saygı azalacaktı. Her adamın yüzünde, dahası önünde iki büküm olduklarında bile, ‘Gördün mü dünyanın kaç bucak olduğunu?’ diye acı bir gülümseme okunacaktı. Bizim yazmada adaletsizlik yolunun geniş olduğu yazılıdır. Ama bu, yolun rahat olduğu anlamına gelmez. Onun da zorlukları, tehlikeleri vardır. Yokuş aşağı gitse bile sıkıcı ve yorucudur.

Bu yoldan ne çıkmak, ne geri dönmek, ne de burada durmak isteyen ve kendi başına ileri gidemeyen Don Rodrigo’nun aklına bir fikir geliyordu. Bu, başkalarının gözleriyle ulaşamadığı yere eliyle uzanan birinden yardım isteme fikriydi. Bunun bir insan mı yoksa bir şeytan mı olduğunu bilmiyordu; ama bir işi üzerine alırken o işin güçlüğüne işi üstlenmek için yeterli bir neden sayabilen biri olmalıydı. Ancak bu kararın da önceden hesap edilemeyecek kadar ağır sakıncaları ve tehlikeleri vardı. Çünkü gücünden kuşku duyulamayacak ölçüde etkin ve kolu uzun ama aynı zamanda dik başlı ve tehlikeli biriyle yola çıkıldığında, hiç kimse nereye gidileceğini bilemez.

Her biri birbirinden daha can sıkıcı olan buna benzer düşünceler, Don Rodrigo’nun evetle hayır arasında günlerce gidip gelmesine yol açtı. Bu arada kuzeninden işlerin yoluna girdiğini haber veren bir mektup geldi. Çakan bu şimşegin hemen ardından gürültüsü duyuldu. Bir sabah, Rahip Cristoforo’nun Pescarenico Manastırı’ndan ayrıldığı haberi geldi. Bu denli hızlı elde edilen bir başarı Don Rodrigo’ya cesaret verdiği gibi alay konusu olacağı yönünde tehditler içeren Attilio’nun mektubu, onu tehlikeli kararı alması yolunda daha da zorluyordu. Onu bu karara zorlayan son olay ise Agnese’nin evine dönmesi haberi idi. Çünkü Lucia’nın yanından bir engel daha kalkmış oluyordu. Sonuncudan başlayarak bu iki olay hakkında bilgi verelim.

Zavallı iki kadın manastıra gelir gelmez Milano’da yeni kopan

gürültünün haberleri, bunun arkasından her dakika artan ve değişen bir sürü söylenti Monza'ya kadar gelmiş, sonuçta manastıra da yayılmıştı. Kapıcı kadın evinden bir kulağıyla yolu, diğeriyle de manastırı dinleyerek oradan buradan haberler topluyor ve onları konuklarına iletiyordu. “İkisini, üçünü, beşini hapse atmışlar. Kimilerini Koltuk Değneği Fırını'nın önünde, kimilerini mal müdürünün evinin bulunduğu sokağın başında asacaklarmış... Hey, hey bir de şunu dinleyin! Aralarından biri kaçmış. Ya Leccolu ya da dolaylarından biri, adı bilinmeyen biriymiş. Elbette adını bilen birileri çıkar. Bakalım, siz tanıyor musunuz?”

Bu haber tam Renzo'nun Milano'ya vardığı güne denk geldiğinden kadınların, özellikle Lucia'nın huzurunu kaçırdı. Ama kapıcı kadının onlara, “Adam kaçmış yoksa asacaklarmış; sizin köydenmiş. İpek dokumacısıymış. Adı da Tramaglino imiş. Onu tanıyor musunuz yoksa?” dediğinde zavallı kadınların ne hale geldiklerini siz düşünün!

Oturmuş dikiş diken Lucia'nın işi elinden düştü. Rengi soldu ve yüzü tamamen değişti. Öyle bir hale geldi ki, eğer kapıcı kadın yakınında olsaydı mutlaka bu değişikliği fark ederdi. Fakat kapının eşiğinde Agnese ile birlikte duruyordu. Agnese de etkilenmişti ama, Lucia kadar değil. Bir yanıt vermiş olmak için, küçük bir köyde herkesin birbirini tanıdığı için onu tanıdığını söyledi. Fakat dengeli bir delikanlı olduğunu bildiğinden böyle bir olaya nasıl karıştığına akıl erdiremiyordu. Bunun üzerine gerçekten kaçıp kaçmadığını, kaçtıysa nereye kaçmış olabileceğini sordu. “Herkes kaçtığını söylüyor ama nereye gittiği bilinmiyor. Şimdiye dek yakalanmış ya da güvenilir bir yere ulaşmış olabilir. Ama eğer sizin akli başında delikanlıyı bir ele geçirirlerse...” Bu arada, bereket versin, kapıcı kadını çağırdıkları için sözünü bitiremeden çekip gitti. Anne ve kızın ne hale düştüklerini tahmin edersiniz. Birkaç gün zavallı kadınla üzgün kızcağız bu acı olayın nasılını, niçinini ve sonucunu düşünüp kendi içlerinden ya da alçak sesle aralarında o korkunç sözleri tartışarak kuşkular içinde yaşadılar.

Sonunda bir perşembe günü, Agnese'yi aramak üzere manastıra bir adam geldi. Bu adam mallarını satmak için Milano'ya gelip giden bir balıkçıydı. Rahip Cristoforo ona, Monza'dan geçerken ma-

nastıra uğrayıp onun adına kadınlara bir merhaba demesini, Renzo'nun başına gelen acıklı durum hakkında bildiklerini anlatmasını, onlara sabırlı olmalarını ve Tanrı'ya güvenmeleri gerektiğini anımsatmasını, zavallı rahibin onları kesinlikle unutmadığını, yardım etmek için fırsat kolladığını, her hafta bu ya da başka bir yolla onlara haber göndereceğini bildirmesini rica etmişti. Balıkçı, Renzo hakkında yeni ve kesin bir şey söylemiyordu. Yalnızca evine yapılan ziyareti ve onu yakalamak için aramakta olduklarını, fakat her iki girişimin de boşa çıktığını ve Renzo'nun Bergamo dolaylarında güvende olduğunun bilindiğini söyledi. Bu gerçek, söylemeye gerek yok, Lucia için büyük bir avuntu oldu. Bu dakikadan sonra sevinç gözyaşları daha kolay ve daha sık dökülmeye başladı. Annesiyle yaptığı gizli sohbetlerle fazlasıyla avunuyordu. Dualarında şükranlarını eksik etmiyordu.

Gertrude, Lucia'yı sık sık özel konuşma odasına çağırıyor, onu uzun uzun odasında tutuyor, zavallı kızın saflığından ve doğallığından, her an şükredip dua etmesinden çok hoşlanıyordu. Ona aynı zainanda içtenlikle, başından geçenlerin bir kısmını –temiz kısmını– manastıra girmemek için ve girdikten sonra çektiği acıları anlatıyordu. Lucia'nın ilk başta kuşkuyla karışık duyduğu hayret duygusu, gitgide bir acıma duygusuna dönüşüyordu. Bu öyküde Agnese'nin soyluların düşünce tarzları üstüne ileri sürdüğü savların yardımıyla Hanımana'nın davranışlarındaki tuhaflıklara gerekçe olabilecek yeterinden fazla ipucu buluyordu. Gertrude'nin ona gösterdiği içtenliğe karşılık vermek istese de, yeni sıkıntılarını, o günlerde aldığı kötü haberleri ve o kaçan ipek dokumacısının kim olduğunu söylemeyi aklından bile geçirmedi. Bunu, bu kadar acı ve utanç dolu bir haberin etrafa yayılmaması için yapıyordu. Gertrude'nin, nişanlılık döneminde başından geçenler hakkında sorduğu meraklı soruları olanaklı olduğunca yanıtlamaktan kaçınıyordu. Ama bunu yapmasındaki neden önlem almak değildi. Bunun nedeni, zavallı masum kızın, kendi öyküsünün Hanımana'dan dinlediği ya da dinleyebileceğini düşündüğü öykülerden daha etkileyici ve dile getirilmesi güç olduğunu düşünmesindendi. Hanımana'nın öyküsü çirkinlik, zorbalık, tuzaklar ve acılardan oluşuyordu. Ama bütün bunlar anlatılabilirdi. Oysa kendi öyküsünde

dile getirilmesi zor olan duygu ve sözcükler vardı. Bütün bunların karşılığı, yüzü kızarmadan söyleyemeyeceği, bir tek sözcükte anlatım bulabilirdi: aşk.

Bazen Gertrude onun bu denli savunmada kalmasına adeta sinirleniyordu. Ama kızın bu hareketi, ne kadar sevgi ve saygı, şükran ve güven dolu olduğunu gösteriyordu. Bazen kızın ince ve ürkek davranışı, başka bir nedenden dolayı da hoşuna gitmiyordu. Ama bunların hepsi Lucia'ya baktıkça aklına takılan tatlı düşünceler içinde yitip gidiyordu. 'Onun yanında olmalıyım.' Bu doğrudu. Çünkü onlara sağlanan bu sığınak dışında, kadının içten okşayışları, söyleşileri, Lucia için az avuntu sayılmazdı. Bir diğer avuntuyu Lucia çalışmakta buluyordu. Ona yapacak iş vermeleri için sürekli ricada bulunuyordu. Konuşma odasına gittiği zaman bile el işlerini yanında götürüyordu. Ama o acı düşünceler tümünden nasıl dağıtılabildi ki! Onun için yeni bir iş olan dikişle uğraşırken her an aklına iplik çıkışı geliyor ve onun yanı sıra daha birçok anısı tazeleniyordu.

İkinci perşembe, o balıkçı ya da başka biri Rahip Cristoforo'nun selamlarıyla birlikte Renzo'nun kaçıp kurtulduğu haberini getirdi. Ne var ki, Renzo'nun başına gelenle ilgili olumlu haberler yoktu. Çünkü Peder Cristoforo, okura daha önceden söylediğimiz gibi, Renzo'yla ilgili Milano'daki meslektaşından umut ettiği haberi alamamıştı. Meslektaşı, söz konusu kişiyi görmediğini; kimseden mektup almadığını; köyden manastıra birinin gelip onu aradığını; ama bulamayınca gittiğini ve bir daha görünmediğini bildirmişti.

Üçüncü perşembe, kimse görünmedi. Bu olay zavallı kadınları yalnızca umdukları avuntudan yoksun bırakmamış, tedirgin ve kederli birinin küçük bir terslik karşısında duyduğu huzursuzluk ve yüzlerce kuşkuyla yol açan nedene benzer bir gerekçe oluşturmuştu. Daha önce Agnese evine kadar gidip gelmeyi düşünmüştü. Elçi görünmeyince bu düşünce karara dönüştü. Lucia için annesinin dizinin dibinden ayrılmak ciddi bir sorundu. Fakat bir şeyler öğrenme isteği ve böylesine korunaklı, kutsal bu sığınakta güvende olması korkularının önüne geçti. Kendi aralarında, Agnese'nin ertesi gün balıkçının Milano'dan dönerken geçeceği yolda beklemesine ve arabasında kibarca bir yer rica ederek onunla evine ka-

dar gitmesine karar verdiler. Nitekim Agnese onu buldu ve Rahip Cristoforo'dan haber olup olmadığını sordu. Balıkçı, hareketinden bir gün önce tüm gücünü balık avlamakla geçirdiği için rahipten haberinin olmadığını söyledi. Kadıncağzı beklentisine yanıt alabilmek için yalvarmak zorunda kalmadı. Hanımana'dan ve kızından izin isteyerek, gözyaşları arasında hemen haber göndereceğine ve döneceğine söz vererek ayrıldı.

Yolculukta önemli hiçbir şey olmadı. Geceyi bir meyhanede geçirdiler. Gün doğmadan yeniden yola koyularak erkenden Pescarenico'ya vardılar. Agnese manastır meydanında arabadan indi. Arabacıya tekrar tekrar "Tanrı sizden razı olsun!" diyerek ayrıldı. Manastır meydanında olduğu için, eve gitmeden önce hayırsever rahibi görmek istedi. Kapıyı çaldı. Kapıyı ceviz verdiği Rahip Galdino açtı.

"Ah, sevgili bayan, sizi buraya hangi rüzgâr attı?"

"Rahip Cristoforo'yu arıyorum."

"Rahip Cristoforo mu? Burada değil."

"Ah! Geç mi döner?"

"Bilmem..." dedi rahip, omuzlarını kaldırıp tıraşlı kafasına başlığını geçirirken."

"Nereye gitti?"

"Rimini'ye."

"Nereye?"

"Rimini'ye"

"Nerede bu yer?"

"Ta..." diye yanıt verdi rahip elini havaya kaldırıp uzak bir mesafeyi işaret ederek."

"Ah başıma gelenler! Ama neden böyle ansızın gitti?"

"Çünkü il başpapazı öyle istedi."

"Neden o? Burada o kadar çok işe yarıyordu ki, Tanrım!"

"Eğer büyükler yaptıkları işlerin hesabını vermek zorunda olsalardı, kim kime boyun eğdi ki?"

"Evet ama bu, bizim sonumuz oldu."

"Kim bilir niçin gönderdiler? Galiba Rimini'de iyi vaaz veren birine gereksinim duyulmuş. Her yerde vaaz veren vardır, ama bazen özellikle iyi bir vaiz arıyorlar. Oradaki il başpapazı buradaki il

başpapazına böyle bir adam olup olmadığını sormuştur. Başpapaz da oraya Rahip Cristoforo'yu uygun görmüştür. Böyle olmuştur!"

"Vah halimize! Ne zaman gitti?"

"Önceki gün."

"Tabii ya! Keşke birkaç gün önce içime doğduğunda gelseydim! Ne zaman döneceği belli mi? Yakında döner mi?"

"Ah, sevgili bayan! Onu il başpapazı bilir. Bizim vaaz rahiplerimiz bir kere havalanırlarsa nereye konacakları belli olmaz. Onları bir burada, bir orada görürsün. Dünyanın dört bir yanında manastırlarımız var. Varsayalım ki, Rahip Cristoforo Rimini'de vaazlarıyla büyük bir üne kavuştu. Burada balıkçılara ve köylülere doğaçlama verdiği vaaz gibi vaaz vermez. Kent kürsüleri için yazmış olduğu güzel vaazları vardır. Bu vaazların eşi bulunmaz. Ünü duyulursa bu büyük vaizi aramaya başlarlar. O zaman onları göndermek gerekir. Çünkü biz tüm dünyanın yardımıyla ayakta duruyoruz. Tüm dünyaya hizmet etmemiz gerekir."

"Aman Tanrım, Tanrım!" diye bağırdı Agnese ağlayacak gibi olmuştu.

"O adam olmadan nasıl yaparım? Bize babalık ediyordu! Bizim için bu bir felaket."

"Dinleyin sevgili kadını. Rahip Cristoforo gerçekten iyi bir adamdı. Ama başka rahipler de var, biliyorsunuz. Hepsi de hayırsever ve yetenekli insanlar. Beyefendilerle fakirlere aynı seviyede davranmayı bilirler. Rahip Atanasio'yu ister misiniz? Rahip Giralmo ya da Zaccaria'yı? Peki! Bakınız Rahip Zaccaria değerli bir adamdır. Birçok cahilin yaptığı gibi, onun ufak tefek olmasına, ince sesine ve kısa sakalına bakıp, işe yaramaz sanmayın! Belki iyi bir vaiz değildir; Tanrı ona bu yeteneği vermemiş ama akıl danışmak için biçilmiş kaftandır."

"Ne olursunuz!" dedi Agnese minnet ve sabırsızlık duygularıyla. "Bizim durumumuzu bilen ve bize yardım etmek için her şeyi yapan o adam yok ise bir başka rahibin nasıl bir adam olduğu beni ilgilendirmez."

"O zaman, sabırlı olmanız gerek."

"Bunu biliyorum, rahatsız ettiğim için özür dilerim," diye yanıt verdi Agnese."

“Ne rahatsızlığı kadını? Sizin için üzgünüm. Eğer rahiplerimizden birine gereksiniminiz olursa manastırımız emrinizdedir. Ha, biraz sonra zeytinyağı toplamaya çıkacağım, haberiniz olsun!”

“Kendinize iyi bakın,” dedi Agnese ve bastonunu kaybetmiş, üzgün, akli karışık ve bulanık bir kör gibi köyüne yöneldi.

Rahip Galdino’dan daha fazla bilgi sahibi olduğumuz için olayın gerçekte nasıl olduğunu anlatabiliriz. Attilio, Milano’ya varır varmaz Don Rodrigo’ya söz verdiği gibi Danışma Meclisi üyesi olan amcalarını ziyaret etti. (Bu meclis, cüppeli ve kılıçlı on üç kişiden oluşan, valinin fikir danıştığı bir kuruldu. Eğer valilerden biri ölür ya da değişirse, geçici olarak yönetimi üstlenirdi.) Kont amca, cüppe sahiplerinden ve meclisin kıdemli üyelerinden biri olduğundan kayda değer bir saygınlığa sahipti. Bu saygınlığı yansıtmakta üstüne yoktu. Üstü kapalı konuşmaları; anlamlı suskunluğu ve sözünü yarıda keserek, “Konuşmasam daha iyi” anlamına gelen o gözlerini kılması vardı ya! Söz vermeden umut veren ve tatlı tatlı tehdit içeren sözleri ilginçti. Her şey saygınlığını artırmaya yönelikti. Dahası her şey önünde sonunda, öyle ya da böyle onun lehine dönüyordu. “Ben bu işi yapamam,” demesinde bile bir kazancı vardı. Bazen bu sözü gerçekten doğruydı. Ama öyle bir biçimde söylerdi ki, inandırıcı olmaz, tersine gerçek iktidarının güçlenmesine neden olurdu. Bu sözler baharatçı dükkânlarında bulunan üzerleri Arapça yazılarla dolu, içi boş olan ama dükkânın saygınlık kazanmasına yarayan kutulara benzerdi. Kont amcanın saygınlığı uzun süredir ağır adımlarla ilerlerken, son kez olağanüstü bir fırsat çıkmış ve Madrid’deki saraya görevli olarak giderek büyük bir adım atmıştı. Orada nasıl karşılandığını onun ağzından dinlemek gerekirdi. Biz bir tek şunu söylemek isteriz: Kont-dük kendisine özel bir ilgi göstermiş, öyle ki, bir keresinde bakanlarıyla bulunurken ona Madrid’i nasıl bulduğunu sormuş ve bir keresinde de bir pencere boşluğunda birebir konuşurlarken Milano Katedrali’nin krallık içindeki en büyük kilise olduğunu söylemişti.

Kont Attilio, amcasına kendisinin ve kuzeninin sevgi ve selamlarını sunduktan sonra, gerektiğinde takınmasını bildiği ciddi bir tavırla şöyle dedi: “Don Rodrigo’nun güvenini kötüye kullanma-

dan, sizi görevim olduğuna inandığım bir olaydan haberdar etmeye ve eğer siz buna el koymazsanız ciddi bir soruna dönüşeceğine ve sonuçlarının...”

“Sonuçlarının birkaçını tahmin ediyorum.”

“Gerçeği söylemek gerekirse, kuzenim haksız değildir. Onu kızdırdılar. Dediğim gibi bize sevgili amcamızdan başkası yardım edemez...”

“Anlat bakalım.”

“Bizim orada Don Rodrigo ile alıp veremeyen Kapusin tarikatından bir rahip var. Sorun öyle bir noktaya geldi ki...”

“Size de, ona da, kaç kere söyledim; rahipleri kendi hallerine bırakmak gerekir diye... Onların işlerine karışmamak gerekir. Siz onlardan uzak durmalıydınız...”

“Saygıdeğer Kont amca, olanaklı olsaydı Rodrigo sakınırdı zaten. Ama Don Rodrigo’ya saldıran ve onu her fırsatta kışkırtan o rahip olmuştur.”

“Ne alıp veremediği var o rahibin benim yeğenimden?”

“Her şeyden önce, öfkeli bir insan olarak biliniyor ve soylularla uğraşıyor. Bilmem hangi köylü kadını koruyor ve yardım ediyormuş. Bu kadına iyilik yapmak istiyormuş... Kötü bir niyeti olduğunu söyleyemem; ama bu kıskançça yapılmış, kuşku uyandıran bir iyilik gibi geliyor bize...”

“Anlıyorum,” dedi kont amca. Kont amca bunu söylerken doğanın bir budalalık resmi yaparak üzerine kat kat siyaset boyası çaldığı yüzünde alçakça bir ışık parladı. Güzel bir manzara oluşmuştu. Attilio sürdürdü konuşmasını:

“Şimdi, bir süredir rahip, kafasına, Don Rodrigo’nun bu kadına karşı bir çeşit düşünceleri olduğunu takmış...”

“Aklına koymuş öyle mi, aklına koymuş... Ama ben sayın Don Rodrigo’yu tanırım. Bu gibi konularda hakkını sizden başkası savunamaz zaten!”

“Sayın Amca, eğer Don Rodrigo yolda o kadınla karşılaştığında ona takılmışsa buna inanmakta güçlük çekmem. Don Rodrigo genç bir delikanlı ve üstelik papaz da değil. Fakat bunlar saygıdeğer amcamıza bahsedilmeye değmeyecek türden önemsiz konular. Söz edilmeye değer ciddi bir sorun varsa o da Rahip Cristoforo”

ro'nun, Don Rodrigo ile bir serseriymiş gibi konuşması ve tüm köyü ona karşı kıskırtmasıdır.”

“Ya diğer rahipler?”

“Onlar bu olaya karışmıyorlar; çünkü onun dengesiz olduğunu düşünüyorlar. Don Rodrigo'ya ise büyük bir saygı duyuyorlar. Fakat diğer yandan bu rahip, köylülerden büyük bir saygı görüyor; çünkü onlara kendini bir aziz gibi sunuyor...”

“Don Rodrigo'nun benim yeğenim olduğundan haberi yoktur sanırım.”

“Bilmez olur mu? Esas onun tepesini attıran da bu ya.”

“Nasıl yani?”

“Don Rodrigo'yu alt etmekten büyük keyif aldığını söylüyor-muş; çünkü onun sizin gibi yetkili bir koruyucusu olması işe yaramazmış! Büyüklerimize ve politikacılarımıza gülüp geçiyormuş. Nasıl olsa San Francesco tarikat kuşağı... kılıçtan önce gelirmiş.”¹

“Vay küstah vay! Bunun adı ne?”

“...’lı Rahip Cristoforo,” dedi Attilio. Kont amca masasının çekmecesinden çıkardığı not defterine soluya soluya bu zavallı ismi yazdı. Bu arada Attilio konuşmasını sürdürüyordu. “Bu adamın her zamanki huyu bu! Hayatını birçok insan biliyor. Halktan bir adamdı. Birkaç kuruş kazanınca soylularla yarışmaya kalkıştı. Hepsine karşı koyamayınca aralarından birini öldürdü. Bunun için darağacından korkup rahip oldu.”

“Aferin! Çok iyi! Göreceğiz bakalım,” diyordu Kont amca soluya soluya.

“Şimdi daha da kudurdu, çünkü gerçekleştirmeyi düşündüğü tasarısı suya düştü. Böylece siz saygıdeğer amca, onun ne tür bir adam olduğunu anladınız. Rahip, her ne pahasına olursa olsun bu kızı evlendirmek istiyordu. Ya hayatta ne olur olmaz diye ya da başka bir nedenle mutlaka evlendirmek istiyordu. Eş olarak bir adam bulmuştu. Bu onun adamlarındandı. Belki onu tanıyor-sunuzdur. Çünkü Danışma Meclisi bildiğim kadarıyla bu önemli konuyla meşgul olmuştu.

“Kimmiş bu adam?”

“İpek dokumacısı, adı Lorenzo Tramaglino, hani...”

1 Kilise'nin sivil iktidardan güçlü olduğunu anıstırıyor – ç.n.

“Lorenzo Tramaglino!” diye bağırdı Kont amca. “Çok iyi! Bravo sana rahip! Doğru... Elinde bir mektup vardı... Yazık ki... Fakat önemli değil! Tamam. Peki neden Bay Don Rodrigo bu sorun hakkında bana bir şey söylemedi? Neden sorunun bu boyut almasına aldırmadı; ona yol gösterecek ve koruyacak birine başvurmadı?”

“Bu konuda da gerçeği söylemek istiyorum,” diye sözüne devam etti Attilio. “Bir taraftan saygıdeğer amcamızın başında ne kadar sıkıntı olduğunu bildiğinden... (Amca başındaki işlerden ne denli yorulduğunu işaret edercesine elini havada salladı) size daha fazla sıkıntı vermekten korktu. Ardından, anladığım kadarıyla rahibin terbiyesizliklerine o kadar kızmış, çileden çıkmış ve şaşırmıştı ki saygıdeğer amcamızın sağduyusu ve yardımına başvurmadan kendi başına en kısa yoldan öcünü almak istedi. Onu yatıştırma-ya çalıştım, ama durumun daha da kötüye gittiğini görünce hepimizin başı ve ailemizin direği olan siz saygıdeğer amcamıza bunları haber vermeyi bir görev saydım.”

“Biraz daha erken söyleseydin iyi ederdin.”

“Haklısınız. Ama sorunun kendi başına sonuçlanacağını umut ediyordum. Rahibin kendine geleceğini ya da birçok kere rahiplerin oraya buraya gönderildikleri gibi onun da o manastırdan gönderileceğini umuyordum. Böylece her şey bitecekti. Fakat...”

“Artık bu işi düzeltmek bana düşecek.”

“Ben de öyle düşündüm. Saygıdeğer amcamız akıllı başında, yetkili bir insan olduğundan bu felaketi önleyerek Don Rodrigo’nun onurunu korumakla kendi onurunu da korumuş olacak, dedim içimden. Bu rahip, San Francesco kemerine güveniyor. Bu kemerdan yararlanmak için mutlaka belimize bağlamamız gerekmez. Saygıdeğer amcamız, benim bilmediğim bir sürü olanağa sahip. Biliyorum ki, il başpapazı size saygı gösterir ve eğer en iyi çözüm yolunun rahibin yerini değiştirmek olduğuna inanırsanız, il başpapazına iki çift sözünüz yeter...”

“Bırak düşünmesi gereken kişi düşünsün,” dedi Kont amca biraz sert bir tavırla.

“Ah, doğru!” diye bağırdı Attilio başını sallayıp alaylı bir şekilde sırıtarak. “Saygıdeğer amcama ben mi akıl vereceğim? Ailemizin onuruna duyduğum saygıdan ötürü böyle konuştum. Başka

bir yanlış yapmış olmaktan korkuyorum,” diye ekledi düşünceli. “Don Rodrigo ile ilgili aklınızda kötü bir izlenim bırakmış olmak istemem. Eğer Don Rodrigo’nun size güvenmediğini, size saygılı olmadığını düşünmenize neden olacak bir şey söylediysem beni bağışlayınız. Bu, bir haksızlık olur; bunu bilirsiniz!”

“Haydi, haydi! Sizin aranızda nasıl bir haksızlık olabilir ki? Biriniz aklını başına toplayıncaya kadar siz hep sırdaş olarak kalacaksınız. Sizi haylazlar sizi. Siz hep haylazlık yapacaksınız, düzeltmesi de bana düşecek... Açtırma gene ağzımı! Sizin sorunlarınızla uğraştığım kadar devlet işleriyle uğraşsam!” Öyle bir oflayıp pufladı ki burada...

Attilio özür dileyip bazı şeyler için söz verdikten sonra sevgi ve saygılarını sunarak izin istedi. Kont amcanın yeğenleri için söylediği vedalaşma sözü olan “Uslu durun emi!” yanıtını alarak yanından ayrıldı.

XIX

İyi işlenmemiş bir toprakta olgunlaşmış bir bitki, örneğin bir labada gören bir kimse, labadanın bu tarlada olgunlaşan bir tohumdan mı oluştuğunu; rüzgâr tarafından mı buraya getirildiğini yoksa bir kuşun ağzından mı düştüğünü ne kadar düşünürse düşünsün bulamaz. Bunun gibi biz de o karmakarışık düğümü en iyi şekilde çözmek için il başpapazını kullanma kararının Kont amcanın kendi düşüncesinden mi doğduğu yoksa Atillio'nun imaları sonucunda mı aklına geldiğini bilemiyoruz. Doğal olarak Atillio o söz öylesine dememişti. Kibirli ve alıngan bir yapıya sahip olan Kont amcanın böylesine açık bir öneriye karşı çıkacağını kestirse de, her koşulda bunun tek çare olduğunu ona göstermek istedi ve onu götürmek istediği yola yönlendirdi. Öte yandan, önerilen çare Kont amcanın mizacına ve o günkü ortama öyle uygundu ki, hiç kimse'nin önerisi olmadan da, onun, kendiliğinden bu çareyi bulacağına bahse girerdim. Bir kere başlatılmış olan bir savaşta, onun için söz konusu olan kendi soyundan birinin, bir yeğeninin yenik düşmemesiydi. Bu düşüncenin temelindeki başlıca nedense gücünden doğan şöhretine leke sürülmesini içine sindiremeyecek olduğuydu. Yeğeninin kendi başına bir şeyler yapmaya kalkması kötünün kötüsü bir çözüm yolundan, başına bela açmaktan başka bir işe yaramazdı ve bu yüzden onu her ne pahasına olursa olsun zaman yi-

tirmeden engellemek gerekiyordu. Don Rodrigo'ya şatodan o an ayrılmasını emretmek –ki onu dinlemeyecekti– meydanı boş bırakmak ve manastır önünde aile şerefine leke sürülmesi anlamına gelecekti. Emirlerin, yasal gücün, diğer korkutma çeşitlerinin, karşısındaki düşman için hiçbir önemi yoktu. Laik mahkemeler, yüzlerce yıllık geçmişisi olan kiliseyi yargılayamazdı; ne din adamlarına ne de onların yaşadıkları yerlere karışma hakkına sahipti. Bunu herkes bilir. Bunu bilmek için bizim bu öykümüzü okumak da yeterli olabilir. Böyle bir düşmana karşı yapılacak tek şey onu bulunduğu yerden uzaklaştırmaya çalışmaktır; bu da, onu başka bir yere gönderme ya da yerinde bırakma yetkisi olan il başpapazının –ki bu sadece onun keyfine kalmıştı– yardımı ile olabilirdi.

İl başpapazıyla, Kont amca eskiden beri tanışıyorlardı. Çok sık görüşmezler ama her zaman birbirlerine çok yakın arkadaşmış gibi davranırlar ve abartılı bir biçimde birbirlerine hizmet etme çabasına girerlerdi. Çoğu kez birçok kişinin üstünde bulunan biriyle arkadaşlık yapmak alttakilerden biriyle yapmaktan yeğdir. Bu kişi meseleyi salt kendi açısından değerlendirirken kendi beklentisi, kendisini ilgilendirdiği biçimiyle, kendi tutkusu doğrultusunda ele alır. Oysa o birincisi ilk bakışta birçok ilişkiyi, birçok sonucu, birçok çıkarı, yüzlerce kaçınılması gereken şeyi ve yüzlerce kurtarılabilecek şeyi görür; sorunu çok yönlü değerlendirir.

Her şeyi iyice düşündükten sonra, bir gün Kont amca, başpapazı öğle yemeğine davet etti ve kurnazca bir amaç için seçkin bir davetli topluluğu da bulundurdu yanında. Bunlardan bir kısmı, yalnızca adıyla büyük ün sahibi olan en şöhretli akrabaları idi; bunlar sadece davranışlarıyla, doğuştan gelen tutumlarıyla hor görmeye alışık; büyük olayları ukala bir tavırla yorumlayan; özel bir çaba harcamadan, insanlarda üstünlük ve güç düşüncesini uyandıran ve akıllarında her an taze tutmayı başaran kişilerdi. Konukların başka bir kısmı da aileye oldum olası bağlı olan ve tüm yaşamları boyunca bir köle gibi Kont amcaya hizmet eden dalkavuklardı. Bunlar sofrada çorbadan başlayarak ağızlarıyla, gözleriyle, kulaqlarıyla, başlarıyla, tüm bedenleri ve tüm ruhlarıyla evet demeye başlar ve sıra meyveye geldiğinde hayır demenin nasıl olacağını bilemeyecek ölçüde koşullanmış olurlardı.

Ev sahibi kont, sohbeti çabucak Madrid konusuna getirdi. Her yol Roma'ya çıkar. O, Madrid'e gitmeyi yeğlemişti. Saraydan, Kont-dük'ten, Nazırlardan, Kral ailesinden; kendisine ayrılmış özel bir yerden izleme keyfini yaşamış olduğundan çok güzel betimlediği boğa güreşlerinden; Kont-dük'ün bir yakınının onu en ücra köşelerine dek gezdirmiş olduğundan; her yerini çok iyi bildiği Escorial Sarayı'ndan söz etmişti. Bir süre konukların hepsi iyi bir dinleyici gibi dikkatle onu dinlediler. Daha sonra davetliler kendi aralarında konuşmaya başladılar. Kont amca da yanında oturan başpapaza bu güzel şeyleri, gizlice, sadece ona anlatıyormuş gibi anlatmaya devam etti. Başpapaz da onu susturmayıp konuşmasına fırsat verdi. Fakat birden Kont amca konuyu Madrid konusundan saptırdı ve saraylardan, üst düzeydeki kişilerden söz ederek konuyu o sıralarda papalık gibi önemli bir görevi üstlenen Sekizinci Urbano'nun kardeşi Kapusin papazlarından Kardinal Barberini'ye getirdi. Kont amca sözü biraz da karşısındakine bırakarak onu dinlemek gereğini duydu ve bu dünyada, yalnızca ona baş sallayarak dediklerini onaylayan insanların olmadığını anımsamak zorunda kaldı. Bir süre sonra sofradan kalktılar. Kont amca il başpapazına birlikte başka bir odaya geçmek için ricada bulundu.

İki güç, iki ihtiyar, iki deneyimli adam karşı karşıyaydı. Bu olağanüstü Beyefendi, saygıdeğer Papaz'a yer gösterdikten sonra, kendisi de oturdu ve söze başladı: "Dostluğumuzu göz önünde bulundurarak, başka yollara başvurmadan ikimizin de çıkarıyla ilgili bir işten size söz etmeyi düşündüm. Bu yüzden de özetle, elimi vicdanıma koyarak size konuyu anlatacağım. Lafı uzatmadan çabucak sizinle anlaşıcağımı umuyorum. Lütfen söyleyin Peder, Pescarenico manastırınızda ...'lı Cristoforo adında bir rahip var mı?"

Başpapaz kafasıyla onayladı.

"Saygıdeğer Peder, bana içtenlikle söyleyiniz, bu adam, bu rahip, ben kendisini şahsen tanımıyorum... Kapusin papazlarının birçoğunu tanırım oysa: Çalışkan, işini bilen, alçakgönüllü, altın kalpli kişilerdir; gençliğimden beri Kapusin tarikatına ilgi duyarım... Ancak biraz kalabalık olan bütün ailelerde olduğu gibi birkaç kişi, birkaç laf anlamaz her zaman vardır. Bu Papaz Cristoforo-

ro, öğrendiğime göre kavgacı, sağı solu belli olmayan, uyumsuz biriymiş. Bahse girerim ki bu kişi sizin de kafanızı birçok kez ağrıtmıştır.”

‘Anladım, başımıza bir iş çıktı,’ diye içinden düşünüyordu il papazı. ‘Suç benim. Uzun süre bir yerde tutmamalıydım, özellikle köy kiliselerinde. Altı ay uzun bir süre. O mimber senin, bu minber benim dolaştırmalıydım.’

Ne var ki, Kont amcaya şöyle dedi:

“Ah! Sizin gibi yüce birinin Peder Cristoforo hakkında böylesine bir fikre sahip olduğunu duyduğuma gerçekten çok üzüldüm; oysa bildiğim kadarıyla, Rahip Cristoforo manastırda örnek bir dindar, ayrıca dışarıda da çok saygı duyulan bir kişiymiş.”

“Çok iyi anlıyorum muhterem Peder; fakat dostluğumuzun samimiyetine güvenerek bilmenizin iyi olacağı bir şeyi size iletmek istiyorum. Belki de daha önce size anlatılmıştır; ama görevimin sorumluluğunu unutmaksızın bazı olası sonuçlarını gözler önüne sermek isterim. Yapmak istediğim sadece budur. Biliyoruz ki, bu rahip karşı taraftan bir adamı koruyormuş, belki siz de duymuşsunuzdur; o korkunç San Martino gününde birçok halt karıştırdıktan sonra, yaptıklarıyla, ortadan kaybolmuş biridir bu adam; adı Lorenzo Tramaglino’dur!

Başpapaz, ‘Ha!’ dedi içinden ve konta dönerek, “Bu durumdan yeni haberim oldu; fakat efendimiz bilirler ki, bizim bir görevimiz de kötü yola sapanları arayıp bulmak ve onlara engel olmaktır...”

Kont amca:

“Güzel ama, böylesi tiplere nasıl engel olacaksınız ki... Bunlar zor şeyler, duyarlı konular...” Bu sırada, Kont amca, yanaklarını şişirip, oflayıp poflamak yerine, dudaklarını gerdi ve oflayıp pofladığında dışarı verdiği hava kadar havayı içine çekti. Sonra da konuşmasını sürdürdü: “Bu durum hakkında size bir ipucu verdiğimi sanıyorum çünkü eğer Ekselans... Roma’ya bir şeyler bildirilmiş olabilir... Ben hiçbir şey bilmiyorum... Belki de Roma’dan da size...”

Başpapaz: “Verdiğiniz bilgilerden ötürü size minnettarım; fakat eminim ki bu olayla ilgili bilgi alırsanız, göreceksiniz ki, Peder Cristoforo’nun söylediğiniz kişiyle, onu adam etmek dışında bir ilgisi yoktur. Peder Cristoforo’yu tanırım.”

“Elbette benden daha iyi bilirsiniz, onun, eskiden nasıl biri olduğunu, gençliğinde neler yaptığını,” dedi kont.

“Bu giysinin onurudur, Sayın Kont. Bir zamanlar kendisinden söz ettiren bir kimse, bu giysiyi giydiğinde değişir, bir başkası olur. Rahip Cristoforo da bu giysiyi giymiş olduğu günden bu yana...” diye ekledi başpapaz.

“Buna inanmak isterim. Tüm kalbimle söylüyorum; gerçekten buna inanmak istiyorum. Hani bir özdeyiş vardır: Altın palan vursan da eşek gene eşektir.”

Bu özdeyiş yerine oturmamıştı; kont hemen dilinin ucuna gelen, cuk oturacağını sandığı başka bir özdeyiş söyledi: “Can çıkmadan huy çıkmaz derler ya...” Ardından konuşmasını sürdürdü: “Kuş-kularım ve kanıtlarım var.”

“Eğer bu din adamının bir hatasını gördüyseniz, ki herkes yanlış yapabilir, benim bundan haberim olmalı. Ben, acizane, onun üstüyüm; fakat onun yanlışını düzeltmek ve onu doğru yola yönlendirmek benim görevimdir,” diye ekledi papaz.

“Anlatayım: Peder’in, koruması altına aldığı bu adamdan ötürü yarattığı tatsız durumun yanı sıra, hoş olmayan başka bir şeyi daha var, belki de... Ancak aramızda her şeyi bir seferde çözümleriz. Bu Peder Cristoforo yeğenim Don Rodrigo’yu da huzursuz etmiş...”

“Ah! İşte buna çok üzüldüm, gerçekten çok üzüldüm...” dedi başpapaz.

“Yeğenim gençtir, kıpır kıpırdır, duygusaldır; kışkırtılmaya gelmez.”

“Bu konu hakkında bilgi edinmek benim görevimdir. Saygıdeğer efendimiz gibi, görmüş geçirmiş biri bilir ki, hepimiz etten kemikten yapılmışız; yanlış yapabiliriz. Eğer ki Peder Cristoforo’nun tutumunda...”

“Bakınız efendim, size söylediğim gibi bunlar aramızda çözümlenebilecek şeylerdir. Burada bu işi bitirelim; uğraştıkça kokusu çıkar. Siz yapılması gerekeni bilirsiniz. Bu çekişmeler, bu zıtlasmlar bazen basit sözlerle başlar, büyüdükçe büyür. Bunların nedeni bulunmak istendiğinde ya ceviz kabuğunu doldurmayan şeyler çıkar ortaya ya da işler büsbütün karışır. Bunları bastırmak ya da bunlara

son vermek gerekir sayın Peder; son vermek ya da olayı bastırmak gerek! Yeğenim gençtir; duyduğuma göre Peder Cristoforo'nun da genç bir ruhu ve gençlik eğilimleri varmış. Durumu düzeltmek bizim gibi yolu yaralamış olanlara düşer. Ne yazık ki öyle; değil mi Muhterem Peder?" diye sürdürdü konuşmasını kont.

O anda, orada yanlarında biri olsaydı, tıpkı ciddi bir oyun oynanacak olan bir tiyatrodaki yanlışlıkla perdenin zamansız açılması üzerine, seyircinin önünde olduğunu fark etmeyerek, arkadaşlarıyla rastgele şakalaşan bir oyuncuyu seyrettiğini sanırdı. Kont amcanın "ne yazık ki" dediği sırada yüzü, tavrı, sesi, hepsi çok doğaldı, yapmacık değildi. Yaşlı olması onu gerçekten de üzüyordu. Zamanın geçiciliğine, gençliğin neşesine, çekiciliğine ağıladığından değil; bunlar önemsiz, anlamsız şeylerdi! Üzüntüsünün nedeni çok daha büyük ve önemliydi. Başına geçebileceği yüksek bir mevki istiyordu ve bunu gerçekleştiremeyeceğinden de korkuyordu. İstedikini elde edince, artık yılların geçip gitmesine üzülmeyecek, başka bir şey arzulamayacak ve tıpkı bir şeyi çok arzulayıp da elde edecekleri zaman geldiğinde arzularına kavuşanlar gibi mutlu ölecekti.

Sözlerini bitirmek istercesine devam etti konuşmasına: "Gençleri yola sokmak ve yanlışlarını düzeltmek bize düşer. Neyse ki daha zamanımız var. Olay etraftan duyulmadı; engelleyici önlemler alacak durumdayız daha. Ateşi samandan uzak tutmak gerek. Kimi zaman bir kişi, bir yerde, pek başarılı olamaz ya da bazı talihsizliklere sebep olabilir; ama başka bir yerde pekâlâ başarılı olur. Öyle sanıyorum ki, saygıdeğer Peder, bu rahibe uygun bir yer bulacaktır. Bunun dışında, rahibin yerinin değiştirilmesi için başka nedenler de var. Uzak bir yere gönderilirse bir taşla iki kuş vurmuş oluruz... Her şey kendiliğinden düzelir. Başka bir deyişle ortada rahatsızlık veren bir durum kalmaz."

Başpapaz, konuşmanın başından beri bu sonucu bekliyordu. İçinden düşünüyordu: 'Eee böyle olacağı belliydi! Nereye varmak istediğini anladım. Alışılmış şeyler; ne zaman bir rahip, sizlerin ya da sizlerden birinin canını sıkacak ya da sadece size gölge edecek olursa, haklı ya da haksız mı olduğuna bakılmaksızın hemen onun oradan uzaklaştırılmasını istersiniz.'

Kont sözünü bitirdiğinde, konuşmasının sonu olduğunu belli eden derin bir soluk aldı.

Başpapaz, “Sayın Kont’un ne demek istediğini çok iyi anlıyorum; ancak bir şeye kalkışmadan önce...” dedi.

“Biz bir şeye kalkışmıyoruz ki, muhterem Peder. Bu doğal bir şey, sıradan bir şey. Eğer bu konu bu şekilde çözüme kavuşturulmazsa, bir yığın sorun, birçok sıkıntılar yaşanabilir. Birisi bir saçmalık yapabilir... Yeğenim değil tabii ki... Onun için ben varım. Ancak olayın ulaştığı noktada, zaman yitirmeksizin, kesin bir şekilde buna bir son vermezsek, olayın gizli kalması ya da kapanması olanaklı olamaz... İşte o zaman da yalnız yeğenim değil... Bütün bir arı kovani huylanacaktır, saygıdeğer Peder. Biliyorsunuz, biz büyük bir aileyiz... Dalı budağı olan bir aile.”

“Hem de çok uzun,” diye ekledi başpapaz.

“Beni anlıyorsunuz; damarlarında kan olan herkes bu dünyada başlı başına bir değerdir. Onur meselesi yapar. Ortak bir dava haline gelir ve o zaman barış yanlısı olanlar için... Benim için... Kapusin papazlarına her zaman büyük bir sempatim olmasına karşın, bu olay benim için büyük bir yürek ağrısı olur. Siz papazların, iyilik yapmak için, halka hizmet etmek için, huzura, herkesle uyum içinde olmaya gereksinimi var, tartışmalara değil... Sonra elbette akrabalar da var... Bu namus meseleleri biraz daha uzarsa, yayılır, dallanıp budaklanır, dünyanın yarısını içine alır. Böyle önemli bir konumda bulunduğum için yaptığım işin düzeyini korumak zorundayım. Ekselansları, biliriz ki... Tüm meslektaşlarım... bu sorunu meslek sorunu yapabilirler... Öteki sorun daha da önemli... Böyle olayların nasıl bittiğini siz daha iyi bilirsiniz.”

“Peder Cristoforo, gerçekten de iyi bir vaizdir. Onunla ilgili bazı düşüncelerim vardı. Sürekli benden onu istiyorlar; ancak şu anda, bir cezalandırma gibi gözükebilir. Hem de enine boyuna tartışılmadan, netleştirilmeden verilmiş bir ceza...”

“Yoo, hayır! Bu ceza değil... Tedbirli olmak için başvurulmuş bir yol; ortaya çıkabilecek tehlikeleri önlemek ikimizin de işine gelir. Anlatabildim mi?”

“Demek istediğim şu ki, biz soruna böyle yaklaşmış olalım ama, size anlatılanlara bakılacak olursa, bazı şeylerin köye sızmamış ol-

ması, bana olanaksız gibi geliyor. Ayrıca kışkırtıcı ya da öyle fesat yürekli kişiler var ki, bunlar, din adamlarıyla soylular arasında anlaşmazlıklar görürlerse, bundan büyük keyif alırlar. Bu kişiler olayları sezer, kendilerine göre yorumlar, sonra da dedikodusunu yaparlar... Herkesin koruması gereken bir onuru vardır; benim de, başrahip olarak açıkça belli bir görevim var. Elbisenin şerefini korumak... Bu elbise bana ait değil... Bir emanet... Dediginize bakılırsa, bu mesele bu kadar yankı uyandırmış olduğu için, yeğeniniz, işi kendisine verilmiş bir ödül olarak kabul edecektir. Doğal olarak bundan gurur duyacak; övünecek demek istemiyorum ama...”

“Sizce öyle mi saygıdeğer Peder? Yeğenim, rütbesinden ve görevinden dolayı herkesin saygı gösterdiği bir şövalyedir; ama benim gözümde bir çocuktur. O, söylediklerimin dışına çıkmaz. Size daha fazlasını söyleyeyim; yeğenim bu konuyla ilgili hiçbir şey bilmeyecektir. Ona hesap vermek zorunda değiliz. Bunları iki iyi dost gibi aramızda çözeriz. Aramızda kalır. Bunu düşünmeyiniz. Dedikodu yapmak huyum değildir.” Burada bir soluk aldı ve “Gevezelik edenlere gelince; ne diyebilirler ki? Bir papazın başka bir köye vaaz vermeye gitmesi doğal bir şeydir. Sonra düşünen biziz, önlem alan biziz. Öyleyse dedikodulardan çekinmemeliyiz.”

“Ancak yeğeninizin olası bir dedikoduyu önlemek için biraz rol yapması, apaçık dostça tavırlar göstermesi, saygı gösterisinde bulunması iyi olacaktır. Bizim için demek istemiyorum, taşıdığımız cüppe için.”

“Elbette. Bu çok doğru... Ancak buna gerek yok. Yeğenimin Kapusinlere gerektiği gibi davrandığını biliyorum. Bu saygıyı kendiliğinden gösteriyor. Bu ailenin özelliği. Ayrıca benim hoşuma giden şeyler yapmasını da bilir. Zaten bu durumda... Olağanüstü bir durum... Bu işi bana bırakın, Muhterem Peder; yeğenime gerekeni söylerim... Aramızda geçenleri anlamaması için temkinli bir şekilde, çaktırmadan ima etmem gerekecek. Yara olmayan yeri sarmak istemem. Bu yüzden de, sorunu ne kadar erken çözersek, o kadar iyi olur. Bari biraz uzak bir yer bulunsa... Her türlü sorun ortadan kalkardı...”

“Rimini'den, bir vaiz isteminde bulunuldu. Zaten hiçbir neden olmasa da konuya bir göz atacaktım...”

“Çok iyi, çok iyi. Ne zaman?”

“Madem ki yapılacak, çabucak olsun.”

“Çok çabuk, Muhterem Peder. Bugün yarından daha iyi.”

Kont amca oturduğu yerden kalkarak, konuşmasına devam etti.

“Hem ben, hem de ailem Kapusin papazları için elimizden geleni yaparız.”

“Ailenizin iyiliğini bizzat bilirim,” dedi başpapaz.

O da ayağa kalkarak, bahsi kazananın arkasından kapıya doğru ilerledi.

Kont durdu ve yanıtladı:

“Bir kıvılcımı söndürdük... Büyük bir yangına sebep olabilecek bir kıvılcımı, Saygıdeğer Peder. İyi arkadaşlar arasında bir çift söz yeterlidir.”

Kapıya geldiler; kont kapıyı açtı ve başpapazın önden geçmesinde ısrar etti. Diğer konukların bulunduğu odaya geçtiler.

Bu adam, bu işi büyük bir istençle, büyük bir sanatla, büyük sözler söyleyerek çözdü ve istediğini elde etti. Nitekim, anlattığımız bu konuşmanın ardından Rahip Cristoforo, Pescarenico'dan Rimini'ye yürüyerek güzel bir gezintiye çıktı.

Bir akşam, Pescarenico'ya elinde başrahip için bir zarf olan Milanolu bir Kapusin geldi. Zarfın içinde Cristoforo'nun Rimini'ye gidip büyük perhiz için vaaz vermesini emreden bir mektup vardı. Başrahibe gelen mektupta, Peder Cristoforo'ya ayrılmak zorunda kaldığı köyünde, başlamış olduğu tüm işleri bırakması ve tüm ilişkilerini kesmesi için talimatlar vardı; ayrıca mektubu getiren papazla yola çıkmalıydı. Başrahip, o akşam hiçbir şey söylemedi. Sabah Peder Cristoforo'yu çağırttı, ona mektubu gösterdi. Sepetini, asasını, dua kitabını ve kemerini alarak, ona tanıştırdığı Pederle hemen yola çıkmasını söyledi.

Bunun Cristoforo için bir darbe olup olmadığını siz düşünün! Rahibin hemen aklına Renzo, Lucia, Agnese geldi. İçinden şöyle haykırdı: “Aman Tanrım! Ben burada olmayınca bu zavallılar ne yapacaklar?” Kafasını kaldırıp gökyüzüne baktı ve Tanrı'ya güven duymadığından, kendisini önemli biri sandığından kendini suçladı. Saygılı olduğunu göstermek için kollarını göğsüne çaprazlayarak başpapazın önünde eğildi. Başpapaz onu bir kenara çekti ve

hem öğüt verici hem de bir emir niteliğinde olan sözlerle bir başka uyarıda bulundu. Rahip Cristoforo hücrelerine gitti; torbasını aldı ve içine dua kitabını, af ekmegini koydu, cüppesini deri kemeriyle bağladı, manastırda bulunan arkadaşlarına veda etti ve son olarak da başrahibe kendisini takdis ettirdi. Onu almaya gelen papazla, emredilen yola çıktı.

Don Rodrigo'nun, o güzel girişimini sonuçlandırmayı kafasına koyarak, korkunç bir adamın yardımını istemeye karar verdiğini söylemiştik. Bu adamın ne adını, ne soyadını, ne unvanını söyleyebiliriz; ne de bunlar hakkında bir varsayımda bulunabiliriz: Asıl ilginç olan bu adamın yaşadığı birçok olayı zamanın birçok basılmış kitabında buluruz. Olayların benzerliği nedeniyle kahramanlarının aynı adam olduğu konusunda bir kuşku kalmamıştır. Fakat bütün kitaplarda sanki yazarın elini, kalemini yakacakmış gibi adamın ismi saklanmıştır. Francesco Rivola, *Kardinal Federigo Borromeo'nun Hayatı* adlı kitabında, o kişiden söz etmek zorunda kaldığında “doğuştan gelen soyluluğu kadar varsıl bir beydir de,” diye söz eder; başka da bir şey söylemez. Giuseppe Ripamonti *Yurt Tarihi* isimli yapıtın beşinci kitabının, beşinci bölümünde, bu kişiden daha geniş bir biçimde söz etse de, onu, “birisi, o, bu adam, o şahsiyet” diye nitelendirir. Başarabildiğimiz ölçüde çevirdiğimiz güzel Latince'siyle diyor ki, “Kentin büyükleri arasında ilk sıralarda olan, sınır üzerinde bir kasabada yaşayan birinin durumundan söz edeceğim. Orada cinayetlerle, kendi yerini sağlamlaştırarak, genelgelere, yargıçlara, her türlü yargıya, hükümdarlığa karşı geliyordu. Tümünüyle bağımsız bir hayat sürüyordu; sürgün edilenleri saklamış, dahası bir zamanlar kendisi de sürülmüş, sonra da hiçbir şey olmamış gibi memleketine dönmüştür.” Adı bilinmeyen kahramanımızın öyküsünü daha netleştirmek için, sırası geldikçe bu yazardan birkaç bölüm aktaracağız.

Yasalar ya da herhangi bir güç tarafından yasaklanmış olan şeyleri yapmak, başkalarının işlerine burnunu sokup emretmek, başka hiçbir şey için değil yalnızca hükmetmek zevkiyle ilgiliydi. Herkesi korkutmak, başkalarına hükmedenlere hükmetmek... Her zaman onun tutkusu olan şeylerdi. Çocukluğundan beri, zorbalıklara, kavgalara öfkeyle karışık bir imrenme duygusu taşıyordu.

Gençliğinde, kentte yaşarken en ünlü zorbalarla kavga nedeni arıyor, onlara kafa tutuyor, onları alt etmek istiyor ya da onları kendi dostluğunu aramaya zorunlu kılıyordu. Zenginlik açısından etrafında bulunan insanların büyük bir kısmından; cesaret ve kararlılık bakımından ise belki de herkesten üstün olduğundan, birçok kimseyi kendisiyle her türlü rekabetten geri çekilmek zorunda bırakmış, birçoklarını alt etmiş, kimisini de arkadaşlığına zorlamıştır; ancak bu arkadaşlarını kendisiyle eşit düzeyde tutmayıp, onlara kendisinden daha alt düzeyde olan kişilermiş gibi davranmıştır. Fakat kendisi de düzenbazın tekiydi, hepsinin bir parçasıydı. Bu kişiler de işlerinde onun yardımını istemekten çekinmezlerdi; onun için, bu isteklerden kaçmak, şöhretini yitirmek, verdiği sözleri yerine getirmekten vazgeçmek demektir. Öyle ki, hem kendi adına hem de başkaları adına, o kadar çok şey yaptı ki, ne adı ne akrabası ne arkadaşları ne de cesareti sürgüne gönderilmekten, önemli kişilerin hışmından onu korudu; o da bütün her şeyi bırakıp, bulunduğu kentten çıkmak zorunda kaldı. Öyle sanıyorum ki, Ripamonti'nin anlattığı bir olay bu durumla ilgili. “Onun kenti terk edeceği zamanki davranışının gizliliği, saygısı, çekingenliği şu örnek ile kolayca anlaşılır: Kenti, bir köpek sürüsüyle, bora-zan eşliğinde, at sırtında geçti. Sarayın önünden geçerken, nöbetçiye, valiye verilmek üzere küstahça yazılmış bir mektup bıraktı.”

Ripamonti'nin anlattıklarını sözcük sözcük çevirirsek şöyle bir şey ortaya çıkıyor: O dükalıktan uzak olduğu sırada “işkence ve cinayet işlerinde onunla birlikte gizlice çalışan” gerçek arkadaşlarıyla ne ilişkilerini kopardı ne de mektuplaşmalarını kesti. Dahası yukarıda adı geçen tarihçinin, anlaşılması güç bir ifadeyle söz ettiğine göre, “Çok güçlü kişilerle birtakım ürkütücü ilişkilere girdi. Bazı yabancı hükümdarlar, birkaç önemli cinayet için çoğu kez ondan yararlandılar. Ona sık sık, uzaktan, emrinde çalışacak adam göndererek gücünü artırdılar.”

Sonunda (ne kadar zaman sonra olduğu bilinmiyor), ya birkaç önemli kişinin aracılığıyla ya da kendi cesaretinin ona sağladığı dokunulmazlıkla eve dönmeye karar verdi. Nitekim döndü de; ama Milano'ya değil, herkesin bildiği gibi o zamanlar Venedik Dükluğu'na ait olan Bergamo topraklarına sınır olan bir şatoya döndü.

Ripamonti diyor ki: “O şato tıpkı bir kanlı mezbaha gibiydi; kendi kafalarının da kesileceği hizmetçiler kafa kesmeyi meslek edinmişler; ne aşçı, ne yamağı adam öldürmekten kurtulamamış; çocukların bile eli kana bulanmıştı!” Aynı tarihçinin dediğine göre, bu adamın bu evden başka iki devletin sınırları üzerindeki çeşitli yerlerde alacakları emirleri yerine getirmek için hazır bulunan adamlarından oluşan garnizonları vardı.

Geniş bir çevrede yer alan tüm zorbalılar, yeri geldikçe o olağanüstü zorbanın dostluk ya da düşmanlığı arasında seçim yapmak zorunda kalmışlardı. Ama ona ilk başkaldıranların çabası boşa çıkınca, kimse bir daha böyle bir denemeye girişmedi. Kendi işleriyle ilgilenip, başkalarına karışmayan biri bile ondan kurtulamıyordu. Çetesinden biri gelir, birine, şu işi yapmamasını, şu borçluyu sıkıştırmamasını ya da bunun gibi şeyler emrederdi; söylediklerine evet ya da hayır diye yanıt vermek gerekiyordu. Ne zaman kavgalı olan iki taraftan biri, bir köle saygısıyla, herhangi bir işi halletmesi için ona başvurursa, diğer taraf, o zor seçimi yapmak zorunda kalıyordu: Ya onun kararına boyun eğecek ya da onun düşmanlığını kazanacaktı. Birçok kişi haksız olmalarına karşın, haklı çıkmak için; kimileri de haklı olmalarına karşın onun himayesine girerek düşmanlarına gözdağı vermek için ona başvururlardı. Her iki taraf aldıkları yardımdan sonra onun esiri olurdu. Bazen güçlü birinin baskısı altında ezilen zavallı birinin ona başvurduğu olurdu. O da güçsüz olan tarafı tutar, güçlü olanı eziyetten vazgeçmeye, çirkin tutumlarına son vermeye ve özür dilemeye zorlardı; eğer ona karşı gelirse onunla öyle bir savaşa girişirdi ki, ya onu topraklarından kaçmaya zorlar ya da bedel ödettirirdi. Böyle durumlarda kendisinden bu kadar çok korkulan ve nefret edilen kimse bir anda kutsal biri olurdu. Çünkü adalet demeyelim; ama böyle bir çözüm, böyle bir hesaplaşma, o zamanlarda ne soyluların ne de devletin gücünden beklenirdi. Bu adam gücünü çoğu kez –dahası artık alışkanlık haline getirmişti– gaddarlık yapmak, zulüm yapmak ve çılgınca hevesleri için kullanırdı. Fakat bu gücün, böyle değişik şekillerde kullanılması, onun haklı ya da haksız, gerçekleşmesini istediği bir düşünceyi insanlara kabul ettirmeye çalışması, her zaman aynı sonucu doğuruyordu. Bu da insanların isteğini engeller

ve çoğu zaman onları kararlarından, tutumlarından geri döndürdü. Sıradan tiranların ünü, en güçlü ve en zengin oldukları yörenin dar sınırları içinde kalıyordu. Her yönetim bölgesinin kendi tiranı vardı. Bunlar o kadar çok birbirine benziyordu ki, insanlar bunlardan bir yarar görmediklerinden varlıklarını da duyumsamıyorlardı artık. Ancak bizimkinin şöhreti Milano'nun her tarafına çoktan yayılmıştı bile; yaşamı halk arasında hikâye konusu olmuştu; adı dayanılmaz, garip, efsanevi bir anlam taşıyordu. Arkadaşlarının ve cinayet ortaklarının etrafa yaydıkları korku, onun anısının her zaman canlı kalmasını sağlıyordu. Kimden korkulduğu da açıkça belli değildi; çünkü hiç kimse açıkça ona bağlı olduğunu itiraf etmiyordu. Ama her zalimin onun ortağı, her eşkiyanın da onun adamlarından biri olma olasılığı vardı. Bu belirsizlik kuşkuyu artırıyor, korkuyu daha derinleştiriyordu. Nerede alışılmışın dışında zorbalar ortaya çıksa ve bunlar daha çirkin yaratıklar olsa ve ne zaman ilk ağızda faili tahmin edilemeyen ya da gösterilemeyen bir vahşet yaşansa o adamın adı ortaya atılırdı. Biz de yazarlarımızın bize verdikleri bilgilere dayanarak onu "Adsız" olarak adlandıracamız.

Bu adamın şatosundan, Don Rodrigo'nun sarayına kadar olan uzaklık yedi milden azdı. Don Rodrigo sarayının efendisi olunca, böyle bir kişiliğe bu kadar yakın bir mesafedeyken, ona karşı gelmeden ya da onunla uzlaşmadan bir şey yapmanın olanaklı olmayacağını anlamıştı. Bunun için onunla tanışarak, diğerleri gibi onun dostu oldu, ona hizmet etti (yazmamız ne yaptığını söylemiyor) ve ondan herhangi bir fırsatta yardımda bulunacağı sözünü aldı. Don Rodrigo, bu dostluğu saklamak için, en azından aralarındaki ilişkinin ne denli sıkı olduğunun ve nasıl bir dostluk olduğunun anlaşılmaması için çok çaba gösterdi. Dahası Don Rodrigo da tiran olmak istiyordu ama acımasız bir tiran değil. Onun için bu iş bir amaç değil, araçtı. Kentte özgürce yaşamak, modern yaşamın rahatlıklarını, eğlencelerini, zevkini tatmak istiyordu. Bunun için de birtakım şeylere dikkat etmesi, akrabalarına önem vermesi, yüksek mevkilerdeki kişilerin arkadaşlığını kazanması gerekirdi. Elinin adalet terazisinin üstünde olması, gerektiğinde ağırlığı kendi tarafına çekebilmesi ya da hak ve hukuku yok sayma-

sı için etkili birinin yanında olması önemliydi. Bazı durumlardaysa şiddete başvurmaktansa, adaleti kullanarak yararlanmak istediği kişinin tepesine yumruk gibi inebilmeliydi. Hükümetin açıkça düşmanı olan biriyle arasında bir yakınlık olması, özellikle Kont amcasının pek hoşlanmayacağı bir durumdu. Fakat bu saklanması güç dostluğu, düşmanlığı çok tehlikeli olan biriyle kaçınılmaz bir ilişki olarak gösterebilir; zorunluluktan doğan bir ilişki olarak görmesini sağlayabilirdi. Çünkü ayakta kalmak isteyen biri bunu beceremez ya da becermek için yol bulamazsa, işlerinin bir başkası tarafından yürütülmesini içine sindiremese bile bir gözünü kapamak zorunda kalır.

Bir sabah Don Rodrigo atın atlayıp, ava gider gibi, yanına yürüyerek eşlik edecek birkaç kişi alarak, sarayından çıktı. Griso atın yanında, diğer dört kişi de arkasından yürüyordu. Adsız'ın şatosuna doğru yola koyuldular.

Adsız'ın şatosu dar ve karanlık bir vadinin çıkıntısında, sarp sıradağların uzantısı olan bir tepenin doruğundaydı. Bu tepenin sıradağların uzantısı mı yoksa iki taraftan aşağı doğru inen mağaralar ve uçurumlarla ikiye ayrılmış büyük bir kaya yığının, parçası mı olduğu pek belli değildi. Şatoya, sadece yamacın vadiye bakan tarafındaki her noktada aynı eğimi koruyan dik bir yokuştan çıkılabilirdi; dik olmasına karşın düzgün bir yokuştur. Tepenin üstünde otlaklar, dağın eteklerinde tarlalar ve oraya buraya serpiştirilmiş birkaç kulübe vardı. Vadinin çukurunda, mevsime göre, kimi zaman durgun kimi zaman suların taşarcasına aktığı çakıllı bir akarsu yatağı vardı. O zamanlar bu yatak iki devlet arasında sınır oluşturuyordu. Vadinin diğer sırtını oluşturan sıradağların yamaçlarında da birkaç ekili alan vardı; geri kalanı çalılıklar taşlı, çıplak, dik yokuşlu yamaçlardan oluşuyordu.

Bu vahşi adam, şatosunun en yüksek noktasından, tıpkı kanlı yuvasından bakan kartal gibi, insan ayağının bastığı her yere egemendi ve kendisinden üstün ve yüksekte olan kimse göremiyordu. Ortaliğa bir göz atarak, çevresindeki her noktayı, yamaçları, vadinin içini, şatoya uzanan yolları denetliyordu. Kıvrımlı ve dairesel yaparak o korkunç şatoya çıkan yol, yukarıdan bakan birinin gözüne yılan gibi kıvrır kıvrır olmuş bir kurdeleyi andırıyordu. Şa-

tonun efendisi, pencerelerden ya da mazgal deliklerinden, gelen kişinin adımlarını rahatlıkla sayabilecek ve onun üstüne silahları boşaltabilecek bir konumdaydı. Ayrıca koca bir garnizon asker şatoya saldırarak olsa, şatonun efendisinin adamları, askerlerden biri bile tepeye çıkamadan, onları yarı yolda durdurup, çoğunu uçurumdan yuvarlayabilirdi. Şatonun sahibi izin vermeden kimse tepeye çıkmaya, dahası vadiye adım atmaya ve geçide girmeye bile cesaret edemezdi. Bu topraklarda bir jandarma görülse, ona, bir ordugâhta yakalanmış bir casus gibi muamele edilirdi. Daha önce şatoya çıkma girişiminde bulunan jandarmaların acıklı hikâyeleri etrafta anlatılıyordu; bunlar artık eskiye ait hikâyelerdi. Yeni kuşaktan hiç kimse vadide, canlı ya da cansız, bu gibilerden birini gördüğünü anımsamıyordu.

Adı bilinmeyen yazarımızın bu yerle ilgili anlattıkları böyledir. Yazar vadinin adını bile söylemiyor; dahası burayı öğrenmememiz için Don Rodrigo'nun yolculuğundan söz etmiyor; onu hemen vadinin ortasına, tepeciğin eteklerine, dik, taşlı patikanın başına götürüp bırakıyor. Burada bekçilik görevi yaptığını söyleyebileceğimiz bir meyhane vardı. Meyhanenin kapısının üstünde eski bir tabela asılıydı; bu tabelanın her iki yüzüne de ışıldayan güneş resmi çizilmişti. Kimi zaman öğrendiği adı söyleyen, kimi zaman da kendi istediği gibi ad takan halk, bu meyhaneye Malanotte adını vermişti.

Yaklaşan bir atın ayak sesini duyduklarında, meyhanenin kapısında Sarazen bir asker gibi donanımlı kocaman bir oğlan belirdi. Gelenlere baktı, sonra kirli ve kiremit gibi kıvrımlı iskambil kâğıtlarıyla oyun oynayan üç hayduta haber vermek için içeri girdi. Başları olduğu sanılan biri ayağa kalktı, kapının eşiğine geldi ve gelenin efendisinin dostu olduğunu anlar anlamaz, onu saygıyla selamladı. Don Rodrigo kibarca selamını aldıktan sonra, beyefendinin şatoda olup olmadığını sordu. Onların komutanı gibi gözükenden adamdan “evet” yanıtını aldı, attan indi ve dizginleri adamlarından biri olan yanındaki Tiradiritto'ya attı. Şatoya daha çabuk çıkmak için gereksiz bir ağırlıktan kurtulmak istercesine tüfeğini çıkarıp diğer adamı Montanarolo'ya teslim etti; aslında tepeye tüfekle çıkmanın yasak olduğunu çok iyi biliyordu. Sonra cebinden bir-

kaç kuruş çıkardı ve Tanabuso'ya verdi, sonra da, "Sizler burada kalın, ben dönünceye kadar bu dost insanlarla biraz sohbet edersiniz," dedi. Kesesinden birkaç ufak altın çıkardı; yarısını kendisine, yarısını da arkadaşlarına paylaşırması için haydutların komutanı görünümündeki adama verdi. Sonunda, Don Rodrigo, tüfeğini bırakan Griso'yla yürüyerek tepeye tırmanmaya başladı. Yukarıda adlarını saydığımız (ne güzel adlar! Sakın unutmayınız) Don Rodrigo'nun üç adamı ve dördüncüsü Squinternotto, Adsız'ın üç adamıyla ve darağacı olmaya aday o kocaman oğlanla birlikte iskambil oynamak, şarap içmek ve birbirlerine kahramanlıklarını anlatmak üzere tavernadan içeri girdiler.

Adsız'ın yukarı çıkan bir başka adamı, biraz sonra Don Rodrigo'ya yetişti; ona baktı ve hemen onu tanıdı, sonra da ona eşlik etti. Don Rodrigo da ona adını söyleme zahmetinden ve ileride onu tanımayanlara rastladığında kim olduğunu bildirmek sıkıntısından kurtulmuş oldu. Şatoya vardığında (Griso'yu dışarıda bırakmak koşuluyla) içeri davet edildi. Karanlık koridorlardan, duvarlarına silahlar, kılıçlar asılmış ve her birinin önünde nöbet tutan askerlerin bulunduğu birçok salondan geçtikten sonra kendisine biraz beklemesini söylediler ve ardından Adsız'ın odasına aldılar.

Adsız, Don Rodrigo'nun selamını alarak, her zaman yaptığı gibi onun ellerine, yüzüne dikkatle bakarak ona doğru ilerledi. Bunu alışkanlık haline getirmişti, karşısındaki kim olursa olsun, ne kadar eski dostu, ne kadar güvenilir arkadaşı olursa olsun ayırt etmeden onu dikkatle incelerdi. Adsız; iri yarı, esmer, kafasında kalan birkaç tel saçı kırlaşmış, buruşuk yüzlü biriydi. İlk bakışta 60 yaşından fazla gösteriyordu; ancak duruşu, davranışları, hatlarının pürüzsüzlüğü, gözlerinin hain ama canlı parlaklığı, bir gençte olabilmesi zor bir ruh ve vücut sağlamlığını gösteriyordu.

Don Rodrigo, onurunun geri adım atmasına izin vermediği zor bir duruma düştüğünü söyleyerek söze başladı. Onun, ne çok fazla, ne de gereksiz yere söz vermediğini bildiği için daha önceden kendisine verdiği sözü anımsayıp, öğüt ve yardım almaya geldiğini söyledi. Sonra da tehlikeye atıldığı iğrenç işi anlattı. Adsız bu olay hakkında önceden çok net olmayan bir biçimde bir şeyler duymuştu. Bu tip hikâyelerin meraklısıydı. Tanıdığı, dahası nef-

ret ettiği, gerek sözle gerek yapabildiği zaman eylemle zorbarın bař dūřmanı olduğunu gösteren Rahip Cristoforo'nun adının karıştığı bu karmaşık olayı dikkatle dinlemeye koyuldu. Don Rodrigo kimle konuştuğunu bilerek, bulaştığı iřin zorluklarını abartarak anlatmaya başladı; yerin uzaklığını, manastırı, Hanımana'yı!.. Söz Hanımana'ya gelince, Adsız, sanki yüreğine saklanmış bir şeytan onu dürtüyormuş gibi, hemen Don Rodrigo'nun sözünü keseerek iři üstleneceğini söyledi. Bizim zavallı Lucia'nın ismini not etti ve "Yakında ne yapmanız gerektiğini bildiren bir haber gönderirim size," diyerek, Don Rodrigo'yu yolladı.

Okurlarımız zavallı Lucia'nın kapatıldığı manastırın yanında ki bir evde oturan talihsiz Egidio'yu anımsayacaklardır. Bu adam Adsız'ın en yakın ve samimi cinayet arkadaşlarından biriydi. İşte bu yüzden Adsız, kesin ve çabuk bir biçimde söz verdi. Yalnız kalır kalmaz da verdiği sözden dolayı pişmanlık duymadı belki ama, canının sıkıldığını fark etti. Uzun zamandan beri, haydutluklarından dolayı bir vicdan azabı değil ama, bir tedirginlik duyuyordu. şimdiye kadar belleğinden atamadığı bu kötölükler vicdanını rahatsız etmese de, her yeni işlediği zorbalıkta yeniden canlanıyor ve ruhunda var olan ağırlığını duyumsatıyordu; onu rahatsız eden ağırlığı giderek büyüyordu. İlk canilikleri işlerken duyduğu nefreti daha sonra içinden atmışsa da, bu nefret şimdi tekrar kendisini anımsatıyordu. İlk zamanlardaki uzun, belirsiz bir gelecek düşü, güçlü bir mevki kazanma hırısı, ruhunu sarsılmaz bir güvenle doldururken, şimdi tam tersi oluyor, gelecek düşüncesi, geçmişi sıkıntılı yapan düşünceler oluyor. "Yařlanmak! Ölmek! Ya sonrası?" Önemli olan o! Yakın bir tehlike içinde, bir dūřmanın karşı-sındayken o adamın ruhunu güçlendiren, cesaret dolu bir öfke veren ölüm düşüncesi, gecenin sessizliğinde, şatonun güvenli ortamında aklına gelince, ona beklenmedik bir sıkıntı veriyordu. Bu ölüm duygusu bir ölümlü dūřmanın elinden gelecek bir ölümün yarattığı duygu değildi; ne en iyi silahlarla, ne de hızlı silah çeken bir elle karşı koyulacak bir dūřmandı. Bu ölüm duygusu kendiliğinden geliyor, insanın içinden doğuyordu; kim bilir belki de bu ölüm henüz uzaktaydı, fakat her an daha da yaklaşıyordu. Öyle ki akılı bu düşüncelyi uzaklaştırmak için acı içinde savaşım ve-

rirken, ölüm ona daha da yaklaşıyordu. İlk zamanlar, sık sık görülen işkence, intikam, deyim yerindeyse, cinayet örnekleri yüreğinde vahşi bir savaş hırsı uyandırırken, vicdanı üzerinde bir tür egemenlik yaratırdı. Şimdi ara sıra kendini suçlu çıkaran, yaptıklarını yargılayan bulanık, ama ürkütücü bir düşünce beliriyordu içinde. Şimdi bu katillerin işe yaramaz kalabalığının arasından sıyrılarak, hepsinin önünden gitmek aklına geliyorsa da, bu düşünce onda dayanılmaz bir yalnızlık duygusu uyandırıyordu. Adını başkalarından duyduğu; ne var ki, uzun zamandan beri ne yadsıdığı ne de varlığına inandığı ve yaşamını, yokmuş gibi sürdürürken, şimdi nedensiz yere umutsuz olduğu; tehlike olmadığı halde korktuğu anlarda ruhunun derinliklerinden Tanrı'nın, "Ben varım" diye bağırdığını duyar gibi oluyordu. Tutkularının ilk alevlendiği zaman, Tanrı adına ilan edilen yasalar onda nefretten başka bir şey uyandırmıyordu; şimdi ne zaman bu nefret aklına gelse, istemeyerek bu yasayı yerine getirilmesi gereken bir emir gibi algılıyordu. Bu yeni kaygısını biriyle paylaşmak bir yana, onu olabildiğince yüreğinin derinliklerine gömüyor ve en acımasız tavırlarıyla onu örtüyor ve onu kendi kendisinden de saklayıp, içinde bastırmaya çalışıyordu. Vicdan azabı çekmeksizin, salt başarılı olma kaygısıyla kötülük yaptığı zamanlara özlem duyarak (onları unutamadığı ve yoksamadığına göre), o zamanları geri getirmek, geçmiş zamanlardaki sarsılmaz, ateşli ve hızlı istencesine sahip olmak, o eski adam olduğuna kendi kendini inandırmak için her türlü çabayı gösteriyordu.

İşte bu düşüncelerle boğuşurken, her türlü tereddütü ortadan kaldırmak için Don Rodrigo'ya hemen söz vermişti. Fakat Don Rodrigo gider gitmez, onun söz vermesine neden olan kararlılığının yitmeye başladığını duyumsadı. Yavaş yavaş, onu verdiği sözden vazgeçmeye zorlayan düşüncelere kapılıyordu. Dostuna, ikinci dereceden bir suç ortağına karşı ters bir tavır sergilememek ve bu birbirine zıt düşüncelere son vermek için, en becerikli ve en cesur adamlarından biri olan Egidio'yla haberleşmesinde kullandığı Nibbio'yu çağırdı. Ona kesin bir tavırla, hemen atına atlayıp doğruca Monza'ya gitmesini, Egidio'ya girişilen iş hakkında bilgi vermesini ve Don Rodrigo'ya verdiği sözü gerçekleştirmek için yardımını istemesini emretti.

Bu yürekli uşak, Egidio'nun yanıtını alarak, efendisinin beklediğinden daha çabuk döndü. Egidio'nun dediğine göre iş kolay, başarı kesindi; ona, kılık değiştirmiş iki-üç haydutla bir atlı araba verilmesi yeterliydi; geriye kalan her şeyi o çözümleyecek ve olayı idare edecekti. Bu haber üzerine Adsız –her ne kadar içinden neler geçtiği bilinmese de– Egidio'nun söylediklerini yerine getirmesi ve adlarını bildirdiği iki kişiyi yanına alarak yola çıkması için Nibbio'ya gerekli emri verdi.

Egidio kendisinden istenilen bu korkunç görev için her zamanki olağan çözüm biçimlerine başvurmayı düşünseydi, kesinlikle hemen böyle bir söz vermezdi. Ama her şeyin bir engelmış gibi görüldüğü bu manastırda, acımasız gencin yalnızca kendisinin bildiği bir çözümü vardı ve başkaları için en büyük zorluk olan bu çözüm şekli onun için bir araçtı. Talihsiz Hanımana'nın bir keresinde bu adamın sözlerine nasıl kulak verdiğinden söz etmiştik ve Hanımana'nın bu tutumunun son olmayıp, iğrenç ve kanlı bir yolda atılmış bir ilk adımdan başka bir şey olmadığını okurlarımız daha önceden anlamıştır. Suçluluktan ötürü güç ve dahası üstünlük kazanmış olan bu ses, koruduğu masum genç kadını kurban etmek için Hanımana'yı zorlamaktadır. Öneri Gertrude'de korku yarattı. Orta da fol yok yumurta yokken, beklenmedik bir anda Lucia'yı kaybetmek, ona bir talihsizlik, onarılmaz bir ceza gibi göründü. Böylesine acımasız bir hainlikle Lucia'dan kendisini yoksun bırakması yeni bir vicdan azabıyla ödenmesi gereken büyük bir günah anlamına geliyordu. Talihsiz Hanımana, bu ürkütücü emirden kurtulmak için bütün yollara başvurdu. Tek bir yol hariç, öyle ki bu yol onun önünde garantili ve her zaman açıktı. Suç, katı ve ödün vermeyen bir hükümdardır. Ona tüm varlığıyla başkaldırmayan, onun karşısında duramaz. Gertrude isyan etmek istemiyordu; boyun eğdi.

Kararlaştırılan gün, saptanan saat yaklaşıyordu; Gertrude, Lucia ile kendi özel konuşma odasına çekilerek, ona her zamankinden daha çok sevgi gösterisinde bulundu. Lucia da ona artan bir sevecenlikle karşılık veriyordu. Tıpkı bir koyun gibi okşayarak kendine doğru çeken çobanın eli altında ürkmeyen ama titrer ve o eli yalar. Ancak bilmez ki, bir dakika önce çoban onu ahırın dışında bekleyen kasaba satmıştır.

“Senin yardımına gereksinim var ve yalnızca sen bana yardımcı olabilirsin. Emrim altında çok insan var, ama hiçbirine güvenmiyorum. Büyük önem taşıyan bir iş için, ki birazdan sana bundan söz edeceğim, benim zavallı Lucia’m, sizi buraya, bana getiren o Kapusin rahibiyle hemen konuşmam gerek; fakat seni çağırttığımı kimsenin bilmemesi gerekiyor. Bu görevi gizlice yapacak senden başka kimsem yok.”

Böyle bir istem, Lucia’yı çok korkuttu. Lucia şaşkınlığını saklamadan, korku dolu bir yüz ifadesiyle, bu işin içinden sıyrılmak için, Hanımana’nın anlaması, dahası tahmin etmiş olmasını beklediği nedenler ileri sürdü; annesi olmadan; yanında kimse olmadan ıssız bir yolda, yabancı bir memlekette... Kötülük okulunda eğitilmiş olan Gertrude de çok şaşırdı. En çok güvendiği kişinin böylesine bir çekincesinin olduğunu görmüş olmaktan üzüntü duydu. Güpegündüz, Lucia’nın birkaç gün önce geldiği, dört adım ötedeki yolu tanımasa bile, ona tarif edildiğinde yanılmadan bulabileceği bir yer için böylesine saçma nedenler ileri sürmesine şaşırdı. O kadar çok şey söyledi ki, sonunda zavallı kız dayanamadı ve ağzından kaçırıldı:

“Tamam, ne yapmam gerekiyor?” dedi.

“Kapusinlerin manastırına git. (Ona yolu yeniden tarif etti) Başpapazı çağırttır ve ona, gizlice, hemen bana gelmesini söyle; fakat onu benim çağırttığımı sakın kimseye söyleme.”

“İyi de kapıdaki görevli kadına ne diyeceğim? Benim hiç dışarı çıktığımı görmedi; bana nereye gittiğimi soracaktır!..”

“Görünmeden çıkmaya çalış. Eğer başaramazsan, adanmış olduğun duayı okumak için kiliseye gittiğini söylersin.”

Zavallı kızın başına yeni bir dert açılmıştı: Yalan söyleyecekti. Ama Hanımana, Lucia’nın bu çekincelerinden ötürü öylesine üzgün ve Lucia’nın bir kuruntuya kapılarak bir şükran borcunu ödemekten sakındığını düşünerek öylesine gücenmiş göründü ki, zavallı kızcağız inanmaktan çok utanmış, dahası hiç üzülmeyeceği kadar üzölmüştü.

“Peki, gideceğim. Tanrım bana yardım et!” dedi ve yola çıktı.

Karanlık gözlerini bir noktaya dikmiş, parmaklıkların arkasından onu izleyen Gertrude, Lucia’nın kapının eşiğine adım attığını

görür görmez, karşı konulamaz bir duygunun altında ezilmiş gibi ağzını açtı ve şöyle dedi:

“Bana bak, Lucia!”

Lucia döndü ve parmaklıklara doğru gelirken kara bahtlı Hanımana'nın kafasından hiç atamadığı o kara düşünceler yeniden etkili olmaya başlamıştı bile. Verdiği bilgileri yeterli bulmamış gibi görünerek, Lucia'ya izlemesi gereken yolu yeniden tarif etti:

“Her şeyi sana söylediğim gibi yap ve çabuk dön,” diyerek Lucia'yı gönderdi.

Lucia oradan ayrıldı. Kimseye görünmeden manastırın avlusunun kapısından çıktı. Gözlerini yere indirerek, duvarın dibinden yürüdü. Tarif edildiği ve kendi anımsadığı kadarıyla kentin kapısını buldu. Buradan geçti. Ana cadde boyunca biraz titreyerek büzülmüş bir şekilde yürüdü. Birkaç dakika sonra manastıra giden yola vardı. Yolu tanıdı. Bu yol, o zamanlar olduğu gibi, kenarları makilerle örtülmüş iki yamaç arasından geçen bir nehir yatağını andırıyordu. Makiler bu yolun üstünü bir tonozlu kemer gibi örtüyordu. Lucia buraya girip de ıssız olduğunu görünce korkusunun arttığını hissetti ve daha büyük adımlar atmaya başladı. Fakat biraz sonra biraz yüreklendi. Çünkü yolun ortasında durmuş bir yolcu arabası ve arabanın yanında da yollarını kaybetmiş gibi görünen iki yolcu gördü. Biraz daha ilerledi ve bu iki yolcudan birinin şöyle dediğini duydu: “İşte bize yolu gösterecek kibar bir hanım.” Lucia arabaya yaklaştığında, bu adam kendisinden beklenmeyen bir incelikle sordu: “Bu genç hanım bize Monza yolunu gösterir mi acaba?”

“Ters yöne gidiyorsunuz. Monza bu taraftadır...” diyerek parmağıyla yolu göstermek için döndüğünde diğer yolcu (bu Nibbio idi), kızı belinden kavrayarak, yerden kaldırdı. Lucia korku dolu bir ifadeyle başını arkaya çevirdi ve çığlık attı. Haydut onu zorla arabanın içine soktu. İçeride oturan başka bir haydut kızın çırpınmasına ve bağırmasına aldırmadan içeri çekip karşısına oturttu. Diğer bir haydut ise kızın ağzını mendille kapatarak, çığlıklarını boğazında bıraktı. Nibbio da hemen arabaya bindi. Arabanın kapısını kapadı ve arabayı dörtlüğe sürdü. Lucia'ya o aldatıcı soruyu soran adam, Lucia'nın çığlıklarını birinin fark edip etmediği-

ne bakmak için yolda kalarak etrafa bir göz attı. Hiç kimse yoktu. Sonra çalılara tutunarak yolun bir kenarına sıçrayıp gözden kayboldu. Bu adam Egidio'nun adamıydı. Efendisinin kapısının önüne işi yokmuş gibi oturmuş, Lucia'nın manastırdan çıkmasını beklemişti. Ona dikkatlice bakıp tanıdıktan sonra, onu uygun yerde beklemek üzere kestirmeden gelip yerini almıştı.

Şimdi, zavallı kızın korkusunu, tedirginliğini kim betimleyebilir; yüreğinden geçenleri kim anlatabilir ki? İçinde bulunduğu korkunç durumu anlamak için korku dolu gözlerini fal taşı gibi açıyor ve karşısındaki adamların yüzlerinden ötürü duyduğu nefret ve tiksintiyle hemen kapıyordu. Kıvranıyor, çırpınıyordu. Her tarafından kavranmış olan kızcağız tüm gücünü topluyor ve kendisini kapıya doğru atmak istiyordu; ancak güçlü iki kol arabasının dibine çivilenmiş gibi onu tutuyordu. Diğer dört el de kızı boyun eğmeye zorluyordu. Çığlık atmak için ağzını her açtığında, bir mendil çığlığını boğuyordu boğazında. Bu arada cehennem ağızlı üç adam olabildikleri kadar insancıl bir sesle, "Sessiz olun, sessiz olun! Korkmayınız! Size bir kötülük yapmayacağız," diyordu. Birkaç dakikalık böyle sıkıntı veren bir savaşımdan sonra Lucia yoruldu. Kollarını gevşetti, kafasını arkaya doğru bıraktı. Gözleri hareketsiz kaldı. Zorlukla göz kapaklarını kaldırıncaya karşısında duran bu ürkütücü suratlar birbirine karışıp korkunç bir biçime bürünüyordu. Yüzünün rengi solmuş, vücudunu soğuk bir ter kaplamıştı. Kendinden geçti ve bayıldı.

"Dayan," diyordu Nibbio.

"Dayan! Dayan!" diye yineliyorlardı diğer iki haydut da.

Tüm duygularının yitmesi, o an Lucia'nın bu çirkin seslerin verdiği avuntuyu duymasını engelliyordu.

"Allah kahretsin! Ölüden beter oldu! Öldü mü yoksa?" dedi içlerinden biri.

"Ah! Ne ölüsü! Kadınlar böyle olur ya! Erkek ya da kadın olsun, ne zaman öbür dünyaya birini göndermek istesem, bu kadarının yetmeyeceğini bilirim," dedi bir diğeri.

"Hadi, hadi... Herkes işinin başına," dedi Nibbio. "Arabanın sandığından tüfekleri çıkartıp hazır olun. Çünkü şimdi gireceğimiz bu ormanda her zaman haydutlar vardır. Kucağınızda tutmayın

tüfekleri... Omuzlarınıza asın. Görmüyor musunuz, bu kız sıırsıklam olmuş bir tavuğa benziyor; nedensiz yere bayılıyor. Eğer silahları görürse, bu sefer gerçekten ölür. Kendine geldiğinde korkutmamaya özen gösterin. Size işaret vermedikçe ona elinizi sürmeyin. Onu ben idare ederim. Siz ağzınızı açmayın. Ben konuşurum.”

Bu sırada, büyük bir hızla giden araba ormana girmişti.

Bir süre sonra, zavallı Lucia, derin ve kabus dolu bir uykudan uyanır gibi kendine gelmeye başladı. Gözlerini açtı. Etrafındaki korkunç nesneleri ayırt etmekte, belleğini toplamakta biraz zorlandı. En sonunda içinde bulunduğu korkunç durumu yeniden anladı. Toplayabildiği kadar güçle, ilk yaptığı hareket, dışarı fırlamak için kendini arabanın kapısına doğru atmak oldu. Fakat engel olundu. Bir an geçmekte oldukları yerin yabanıl ıssızlığını gördü. Yeniden çığlık attı. Fakat Nibbio elindeki mendili göstererek, olabildiği kadar tatlı bir dille, “Hadi, sessiz olunuz. Sizin için daha iyi olacaktır. Size zarar gelsin istemiyoruz. Ancak susmazsanız, biz sustururuz. Ona göre!” dedi.

“Bırakınız beni, gideyim! Kimsiniz siz? Beni nereye götürüyorsunuz? Niçin beni alıkoydunuz? Bırakınız, bırakınız!”

“Size korkmayınız, diyorum! Çocuk değilsiniz! Size bir kötülük yapmayacağımızı anlamalısınız. Eğer kötü niyetimiz olsaydı, sizi şimdiye kadar yüz kere öldürürdük. Sakinleştiniz mi artık?”

“Hayır, hayır! Bırakınız beni kendi yoluma. Ben sizleri tanımıyorum.”

“Oysa biz sizi tanıyoruz!”

“Ulu Tanrım! Beni nasıl tanırırsınız ki? Lütfen beni bırakınız da gideyim. Kimsiniz siz? Neden beni kaçırdınız?”

“Çünkü böyle emredildi.”

“Kim? Kim size bunu emredebilir?”

“Şsst! Kes sesini! Bize bu tip sorular sorulmaz.”

Lucia bir kere daha, aniden kapıya atılmayı denedi. Çabalarının faydasız olduğunu görünce, yeniden yalvarmaya başladı. Başını eğmiş, yanaklarından süzülen yaşlarla, ağlamaklı sesiyle, parmaklarını dudaklarına yapıştırıp:

“N’olur! Tanrı aşkına! Meryem aşkına! Beni bırakınız! Ben size ne kötülük yaptım ki? Kimseye zararı olmayan zavallı biriyim ben.

Bana bu yaptıklarınızı tüm yüreğimle bağışlıyorum. Sizin için dua edeceğim. Sizin de bir kızınız, bir karınız, bir anneniz vardır... Bu durumda olsalardı ne acılar çekeceklerini düşününüz. Unutmayınız ki hepimiz öleceğiz ve bir gün Tanrı'nın sizi bağışlamasını isteyeceksiniz. Bırakınız da gideyim. Buraya bırakınız. Tanrı yolumu bulmama yardımcı olur.”

“Yapamayız.”

“Yapamaz mısınız? Tanrım! Neden, hayır? Beni nereye götürmek istiyorsunuz? Niçin?..”

“Boşuna! Söyleyemeyiz. Korkmayınız! Size kötülük yapmayacağız, sakın olun, kimse size dokunmayacak.”

Sözlerinin bir etki yapmadığını gördükçe korku ve üzüntüsü daha da artan Lucia, insanların yüreklerini ellerinde tutan ve istediğinde en sertlerini bile yumuşatan Tanrı'ya yöneldi. Arabanın köşesinde olabildiğince büzüldü. Kollarını göğsünün üstünde çaprazladı. Bir süre içinden dua etti. Sonra cebinden tespihini çıkardı. Hayatında hiç duymadığı kadar büyük bir inanç ve Tanrı aşkıyla tespihini çekmeye başladı. Ara sıra, istediği merhameti bulacağını umut ederek, onlara dönüp tekrar yalvarıyordu. Fakat tüm yalvarmaları boşunaydı. Sonra yine duygularını kaybederek kendinden geçiyor, bir süre sonra yeni acılar çekmek üzere yeniden kendine geliyordu. Bu acıları daha fazla size anlatmaya bizim de yüreğimiz dayanmıyor. Merhametimiz, bizi dört saatten fazla süren bu yolculuğu daha çabuk bitirmeye itiyor. Bu yolculuktan sonra geçireceğimiz başka acı dolu saatler var. Biz bu talihsiz kızı bekleyen şatoya dönelim şimdi.

Adsız, Lucia'yı alışık olmadığı bir tedirginlik ve heyecanla beklemekteydi. Ne garip! Soğukkanlılıkla birçok hayatı söndürmeye alışık, kendisinin neden olduğu acıları hesaba katmadan, yalnız kendi intikamının vahşi tadını almak isteyen bu adam, şimdi bu meçhul kızı, bu zavallı köylüyü yakalarken, bir nefret, dahası diyebilirim ki bir korku duyuyordu. Bir süredir, şatosunun penceresinden, vadiden şatoya çıkılan yolu gözlüyordu. Sonunda araba görüldü. Araba yavaş yavaş ilerliyordu. Yolculuğun başındaki hızları, atların enerjisini tüketmiş ve gücünü azaltmıştı. Adsız'ın baktığı noktadan araba çocuk arabası kadar ufak gözükmesine karşın, onu hemen tanıdı ve yüreğinin hızla attığını duyumsadı.

“İçinde mi acaba?” diye düşündü bir an. Kendi kendine konuşmaya devam etti: “Ne kadar sıkıntı veriyor bu kız bana. Şundan kurtulalım hemen.”

Adamlarından birini çağırıp, Nibbio’nun kızı Don Rodrigo’nun sarayına götürmesini emretmek için, arabayı karşılamaya göndermek istedi. Fakat kafasının içinde yankılanan emredici bir “hayır” bu fikrini ortadan kaldırdı. Bir günah gibi, belki de bir ceza gibi adım adım ilerleyen arabayı beklemeye dayanamayarak emir vermek gereksiniminden doğan bir sıkıntı ile yaşlı hizmetçi kadını-
nı çağırdı.

Bu yaşlı kadın bu şatoda doğmuştu. Şatonun eski bir bekçisinin kızıydı. Tüm hayatını burada geçirmişti. Beşikten beri gördüğü işittiği şey, efendilerinin gücünün olağanüstü ve ürkütücü olduğu fikriydi. Aldığı eğitimden ve gördüğü örneklerden çıkardığı temel ilke, her hususta efendilerine saygılı olma gerekliliği idi. Çünkü onlar istedikleri kadar kötülük ve iyilik yapabilirlerdi. Bütün insanların kalbine bir tohum gibi ekilen görev sorumluluğu, yaşlı kadının kalbinde saygı, korku, köle gibi boyun eğme duygularıyla beslenerek özdeşleşmişti. Adsız, patron olduğunda, gücünü etrafa korku saçacak şekilde kullanmaya başladığında, yaşlı kadın ona nefretle birlikte derin bir saygı duymuştu. Zamanla, bütün gün gözlerinin önünde olan ve işittiği şeylere alışmıştı. Böylesine büyük bir beyefendinin güçlü ve ölçüsüz arzusu, onun için kaderin bir çeşit adaleti gibiydi. Genç kızlığa adım attığında, şatonun bir hizmetçisiyle evlendi. Bir süre sonra, kocası katıldığı tehlikeli bir seferde yaşamını yitirdi. Dul kalan genç kadın şatoda yaşamayı sürdürdü. Efendisinin, ölen kocasının intikamını alması, kadına acımasız bir haz, bir avuntu verirken, böyle kudretli bir koruma altında bulunduğundan da gurur duydu. O zamandan bu zamana kadar, ender olarak şatodan dışarı adımını attı. Zaman içinde yaşamla ilgili düşünceleri şatoda gördüklerinden başkası olmadı. Özel bir görevi yoktu. Fakat o serseri çetesindekilerin hepsi kadına bir görev verirdi. Bundan dolayı büyük eziyet çekiyordu. Kimi zaman yama yapıyor, kimi zaman bir seferden dönenlere aceleyle yiyecek bir şeyler hazırlıyor, kimi zaman da yaralılara bakıyordu. Bu serserilerin emirleri, azarlamaları, teşekkürleri ise alayla ve küfürle doluy-

du. Onu “ihtiyar” diye çağırırlardı. Bu sifata yapılan eklemeler ise, söyleyenin o anki ruh durumuna ve ortama göre değişirdi. Tembel tembel otururken rahatsız edilmekten ve kışkırtılmaktan öfkele-nince ona sataşanların değil de, ihtiyarın söylediklerine şeytan bi-le akıl erdiremezdi.

Efendisi kadına sordu:

“Aşağıdaki arabayı görüyor musun?”

Yaşlı kadın sivri çenesini çıkararak, çukurlaşmış gözlerini yerle-rinden fırlatırcasma açarak yanıt verdi:

“Görüyorum!”

“Çabuk bir tahtırevan hazırlat. İçine bin ve Malanotte’ye git. Derhal! Ölü arabası gibi ilerleyen arabadan daha önce varmaya ça-lış. Arabada bir... Genç kız olmalı. Eğer varsa, benim adıma Nib-bio’ya de ki, kızı tahtırevana bindirsin ve hemen benim yanıma gelsin. Sen de kızla birlikte tahtırevanda kalırsın... Yukarı çıktığı-nızda, kızı kendi odana götür. Eğer sana nereye götürdüğünü, ki-min şatosu olduğunu soracak olursa, sakın olmaya ki...”

“Oh!” dedi yaşlı kadın.

“Ama ona cesaret ver,” diyerek Adsız konuşmasını sürdürdü.

“Ne demeliyim?”

“Ne mi demelisin? Yüreklendir onu diyorum sana! Bu yaşa gel-din, birine nasıl cesaret verileceğini öğrenemedin mi! Hiç yürek sı-zısı çekmedin mi? Hiç korkmadın mı? Böyle anlarda hoşla gidecek sözler bilmez misin? İşte ona böyle sözler söyle... Git!”

Adsız, yaşlı kadın gittikten sonra bir süre pencerenin önünde durdu. Yaklaşan arabaya gözlerini dikti. Araba daha büyük görü-nüyordu. Sonra güneşe baktı. Bu sırada güneş dağın arkasına sak-lanıyordu. Gökyüzünde etrafa dağılmış bulutlara baktı. Kara bu-lutlar bir anda sanki yanmaya başlamıştı. Pencerenin önünden çe-kilip kapadı. Acele eden bir yolcunun adımlarıyla odaları gezin-meye başladı.

Yaşlı kadın, efendisinin, şatoda kim tarafından ağıza alınırsa alınsın, herkesin ayağını birbirine dolaştıran ve herkesi saygılı olmaya zorlayan adından aldığı yetki ile kendine verilen buyrukları yerine getirmeye ve buyruk yağdırmaya koştu; çünkü içlerinden birinin çıkıp, efendisinin nüfuzunu kötüye kullanmaya cesaret edebileceği kimsenin aklının ucundan bile geçmiyordu. Nitekim yaşlı kadın, atlı araba Malanotte'ye varmadan biraz önce oraya ulaştı ve arabanın yaklaştığını görünce, tahtırevandan çıkarak arabacıya durması için işaret etti. Arabaya doğru yaklaşıp, başını arabadan dışarı sarkıtan Nibbio'ya alçak sesle efendisinden almış olduğu buyrukları iletti.

Arabanın durması ile sarsılan, baygın durumdaki Lucia uyandı. Bir an ne yapacağını şaşırان genç kız şaşkınlık içinde çevresine baktı. Nibbio geri çekildi. Yaşlı kadın arabanın kapısından başını içeri uzatarak Lucia'ya baktı ve ona:

“Gelin, gelin yavrum, benimle gelin! Korkma, sana kötülük etmem!” dedi.

Kulağına çalınan bu kadın sesinde, zavallı genç kız bir anlık bir avuntu ve cesaret buldu. Ancak çok geçmeden içini derin bir korku kapladı. Şaşkın bakışlarını yaşlı kadının yüzüne çevirerek, titrek bir sesle:

“Siz de kimsiniz?” diye sordu.

Yaşlı kadın:

“Gelin, gelin zavallı yavrum,” diyerek sürdürdü sözlerini.

Nibbio ve arabadaki diğer iki arkadaşı, yaşlı kadının bir anda, tuhaf bir şekilde tatlılaşan sözlerinden ve ses tonundan, bunun efendilerinin bir arzusu ve buyruğu olduğunu anladılar ve zulüm ettikleri genç kızı, efendilerinin buyruklarına saygı göstermesi için güzel sözlerle ikna etmeye çalıştılar. Ama genç kız dışarıya bakmayı sürdürüyordu. Bu ürkütücü, hiç tanımadığı manzarayı ve başındaki muhafızların kararlılıklarını görüp tüm umudunu yitirmesine karşın, avazı çıktığıınca bağırarak istiyordu. Ancak Nibbio’nun bağırmasına engel olmak için elinde tuttuğu mendili kendisine işaret ettiğini görünce bu düşüncesinden vazgeçti. Titremeye başladı ve olduğu yerde büzülüp kaldı. Arabadan alınıp tahtırevana konuldu. Arkasından yaşlı kadın da tahtırevana bindi. Nibbio diğer iki hayduta tahtırevanı arkadan izlemelerini söyledi ve efendisinin buyruklarını almak için derhal kaleye giden yokuşu çıkmaya başladı.

Lucia, ürkerek, hiç tanımadığı bu korkunç yüze sordu:

“Siz de kimsiniz? Ne işim var sizin yanınızda? Neredeyim ben? Beni nereye götürüyorsunuz?”

“Size iyilik etmek isteyen birinin yanındasınız... Yüce bir beyefendinin yanına gidiyorsunuz... Ne mutlu onun iyilik yapmak istediği insanlara! Ne mutlu size! Korkmayın lütfen, üzülmeğin! Efendim bana size yardımcı olmamı söyledi. Bunu ona söylersiniz değil mi?”

“Peki ama kim bu beyefendi? Kim? Neden? Ne istiyor benden? Ben ona ait değilim ki! Söyleyin bana, neredeyim ben? İzin verin gideyim! Bu adamlara beni bırakmalarını ve bir kiliseye götürmelerini söyleyin! Siz de bir kadınsınız. Bakire Meryem aşkına, ne olur!”

Gençlik yıllarında saygıyla anıp durduğu ancak uzun zamandır ağzına almadığı, dahası çevresindekiler tarafından da ağza alındığını duymadığı bu kutsal ve tatlı adı yıllar sonra ilk kez Lucia’nın ağzından işittiğinde, çocukluktan kör olan yaşlı bir insanın, ışığı ilk gördüğünde duyumsadığına benzer tuhaf, karmaşık duygular içine girdi.

Bu arada Adsız, şatosundaki odasının penceresine yaslanmış aşağı doğru bakıyordu. Tahtirevanın arabanın önünde yavaş yavaş kaleye doğru yaklaştığını ve Nibbio'nun da yanına çıktığını gördü. Nibbio efendisinin yanına çıktığında, Adsız ona kendisini izlemesini söyledi ve birlikte şatodaki odalardan birine girdiler. Adsız durarak Nibbio'ya:

“Eee... anlat bakalım!” dedi. Nibbio efendisinin karşısında eğilerek yanıt verdi:

“Her şey yolunda gitti efendim. Haber zamanında ulaştı; kadını da tam zamanında kaçırdık. Kimse bizi görmedi. Yalnız, bir kez kadın bağırdı. Araba hazırды ve atlar çok iyiydi. Kimse ile karşılaşmadık. Ancak...”

“Ancak ne?”

“Ancak... İnanın ki efendim, eğer onu arkasından bir tüfek darbesi ile vurmamı buyurmuş olsaydınız, benim açımdan her şey daha keyifli olurdu. Böylece ne sözlerini duyar ne de yüzündeki o anlamı görürdüm.”

“Ne, ne? Ne demek istiyorsun sen?”

“Söylemek istediğim şu ki efendim; tüm yol boyunca... Bende çok fazla acıma duygusu uyandırdı.”

“Acımak mı? Ne anlarsın sen acıma duygusundan? Söyle bakalım nasıl bir şeymiş bu acıma duygusu?”

“Bugüne değin ben de bu kadar iyi anlamamıştım bu duyguyu. Acımak da biraz korku gibi bir şey. Bir erkek bu duyguya kapıldıktan sonra, erkekliğini yitiriyor.”

“Anlat bakalım! Ne yaptı da sende acıma duygusu uyandırdı bu kadın?”

“Ey Yüce Efendim! O uzun süren ağlamaları, yalvarmaları duymalı, o yakaran bakışları görmeliydiniz. Yüzü neredeyse bir ölünnünki gibi bembeyaz kesildi ve sonra hıçkıra hıçkıra ağladı, tekrar tekrar yalvardı. Söylediklerini duymalıydınız.”

Nibbio bunları anlatırken, Adsız kafasından şunları geçiriyordu:

“Bu kadını evimde istemem. Bu işi üstüme almakla da hata ettim. Ama ne yapabilirdim? Söz verdim bir kere. Onu buradan gönderdikten sonra...”

Sonra Nibbio'ya dönerek, buyurur bir edayla:

“Şimdi şu acıma duygusunu bir yana bırak. Derhal atına bin. Yanına bir, istersen iki adam al... Don Rodrigo’nun sarayına git. Hemen birilerini gönderip bu kadını aldırmasını söyle! Yoksa...”

Fakat yüreğinin derinliklerinden gelen katı bir “hayır!” sesi sözlerini bitirmesini engelledi. Bu sese kulak vererek kararlı bir ses tonu ile:

“Yoo, hayır! Şimdi gidip biraz dinlen! Yarın sabah sana yapman gerekenleri söylerim.”

Bu arada, “Acaba bu kadında şeytan tüyü mü var?” diye düşünüyordu. Şimdi odasında tek başına idi. Kollarını göğsünün üzerinde bağlamış ayakta duruyordu. Bakışlarını odanın yüksek bir penceresinden içeri sızan soluk ay ışığının döşeme üzerine yansıttığı, koca demir parmaklıkların ve pencere çerçevelerinin gölgelerinin oluşturduğu küçük karelere dikmiş, öylece bakıyordu. Kendi kendine mırıldanıyordu:

“Bu kızı koruyan ne? Şeytanlar mı yoksa bir melek mi? Nibbio’da bile acıma duygusu uyandırıyor... Olacak şey değil! Yook, yok, yarın sabah göndereceğim onu buradan. Onu yazgısına bırakacağım. Böylece şatomda daha fazla söz edilmeyecek ondan...”

Her ne kadar bunu yapmayacağını bilse de, dik kafalı bir çocuğa buyruk vermek isteyen bir ruh hali ile kendi kendine mırıldanmayı sürdürdü:

“Artık kafamı bu düşünce ile meşgul etmek zorunda kalmayacağım. Tanrı’nın cezası Don Rodrigo da bana teşekkür etmek için gelip kafamı şişirmesin. Çünkü artık bu kadından söz edildiğini bile duymak istemiyorum. Ona karşı olan görevimi yerine getirdim. Çünkü ona söz vermiştim... Söz verdim, çünkü... Kaderim bu benim. Ama bu hizmetimin bedelini fazlasıyla ödemeli bana... Göreceğiz bakalım...”

Bir yandan Don Rodrigo’dan karşılık, dahası bir ceza olarak, ne tür zor bir hizmet isteyeceğini düşünürken, diğer yandan Nibbio’nun acıma konusunda söyledikleri beynini kurcalamaya devam ediyordu.

“Acıma duygusu uyandırmak ha! Ama nasıl yapmış olabilir bunu? Bir görsem mi onu acaba? Yo, hayır! Evet, evet! Onu görmek istiyorum.”

Bir odadan diğerine geçerek merdivenlere ulaştı. Elleri ile sağını solunu kontrol ederek, karanlığın içinden geçip yaşlı kadının odasına gitti. Odaya vardığında tekmeleyerek kapıyı çaldı:

“Kim o?”

“Aç kapıyı!”

Bu sesle yerinden sıçrayan yaşlı kadın, hemen kapıya koştu. Kapı sürgülerinin gıcirtısının duyulması ile kapı ardına kadar açıldı. Adsız kapı eşiğinden içeriye şöyle bir göz attı. Masa üzerinde yanan yağ lambasının etrafa yaydığı ışık sayesinde, kapıya uzak bir köşede kıvrılıp yatan Lucia’yı gördü. Öfkeli bir sesle yaşlı kadına söylendi:

“Onu oraya bir paçavra gibi atmanı söyleyen oldu mu sana, Allah’ın cezası kadın?”

Yaşlı kadın saygıyla yanıtladı:

“Orada yatmayı kendisi istedi. Kendini toparlaması için elimden geleni yaptım. Fakat onu oradan kaldırmayı bir türlü beceremedim. Diyecek başka bir sözüm yok. Kendisine sorun! O da aynı şeyleri söyleyecektir.”

Adsız Lucia’ya yaklaşıp:

“Kalkınız!” dedi.

Zaten korku içinde olan genç kız, Adsız’ın kapıyı tekmeleyerek içeri girmesinden ve yaşlı kadına söylemiş olduğu sözlerden ötürü daha da korkmuştu. Devinimsiz köşesinde büzülmüş duruyordu. Elleri ile yüzünü kapamıştı. Korkudan titriyordu. Adsız ona:

“Kalkınız, size kötülük etmek gibi bir niyetim yok... Tersine size yardım edebilirim,” diye yineledi. Lucia’nın devinmediğini görünce, boş yere aynı şeyleri yinelemiş olmaktan ötürü öfkelenerek genç kıza:

“Kalkınız,” dedi.

Talihsiz kız, duymuş olduğu korkudan güç almışçasına dizleri üzerine çöktü hemen. Aziz bir varlığın karşısındaymış gibi ellerini birleştirerek, gözlerini Adsız’ın yüzüne çevirdi ve başını öne eğerek:

“Buradayım işte, haydi öldürün beni!” dedi.

Adsız, bakışlarını Lucia’nın kederden ve korkudan allak bullak olmuş yüzüne çevirerek daha yumuşak bir ses tonu ile karşılık verdi:

“Size kötülük yapmak istemediğimi söyledim.”

Bu arada yaşlı kadın da Lucia'ya:

“Hadi artık! Korkmayınız! Eğer size kötülük yapmak istemediğini söylüyorsa...”

Lucia içinde bulunduğu durumu hak etmediğinin bilincinde olmasına karşın korkudan titreyen bir ses tonu ile Adsız'a:

“Ama neden? Söyleyin! Niçin bana cehennem azabı çektiriyorsunuz? Ben ne yaptım size?”

“Size kötü mü davrandılar yoksa? Söyleyin!”

“Kötü davranılmak mı? Beni kandırdılar, zorla kaçırdılar. Ama neden? Neden beni kaçırdılar? Neden buradayım? Neresi burası? Zavallının biriyim ben, ne yaptım size? Tanrı aşkına!”

Adsız Lucia'nın sözlerini öfke ile kesti:

“Tanrı, Tanrı. Hep Tanrı, hep Tanrı! Kendini koruyamayanlar, güçsüzler, sanki Tanrı onları duyuyormuş gibi onu yardıma çağırıyorlar. Bu sözlerinizle ne yapmaya çalışıyorsunuz? Amacınız ne? Beni...” diyerek sözlerini yarıda bıraktı.

“Aman efendim! Ne amacım olabilir ki? Benim gibi bir zavallı ne yapabilir size? Acıyınız bana! Tanrı acıyan insanları bağışlar. Tanrı aşkına bırakın gideyim! Zavallı birine böylesine acı çektirene gün gelip Tanrı huzurunda hesap sorulmaz mı sanıyorsunuz? Siz ki, buyurabiliyorsunuz. Lütfen söyleyin, gitmeme izin versinler! Beni buraya zorla getirdiler. Beni bu kadınla birlikte ...'e gönderin. Annem orada. Ey Kutsal Meryem! Anne, anne! Lütfen, acıyın, merhamet edin! Buraya uzak değildir belki. Gelirken dağları gördüm çünkü. Neden bana eziyet ediyorsunuz? Beni bir kiliseye götürün. Ömrüm boyunca sizin için dua ederim. Bir sözün ne önemi var ki? Görüyorum ki, siz de acıyorsunuz bana! Her şey ağzınızdan çıkacak tek bir sözcüğe bağlı. Lütfen söyleyin, bıraksınlar beni! Tanrı acıyan herkesi bağışlar.”

Adsız bu arada kendi kendine düşünüyordu.

“Neden beni sürgüne gönderen, bir an evvel ölmem için sabırsızlanan şu aşağılık heriflerden birinin kızı değil sanki? Ne kadar zevk alırdım onun şu anki feryatlarından! Oysa ki...”

Kendisine zulmeden bu zalim adamın yüzünde ve davranışlarında bir tür duraksama ve kararsızlık sezen Lucia yakarışlarını sürdürüyordu:

“Lütfen, acımdan kaçınmayınız. Eğer acımazsanız, Tanrım acılarımı dindirmek için canımı alacaktır. Ama siz... Bir gün gelir belki siz de... Hayır! Hayır! Sizi kötülüklerden koruması için Tanrı’ya sürekli dua edeceğim. Gitmeme izin vermeleri için adamlarınıza söyleyeceğiniz tek bir söz yeterli olacaktır. Tek bir sözün sizin açınızdan bir önemi olmasa gerek. Lütfen, söyleyin beni serbest bırakınlar! Yaşadığım acıyı bir duyabilseniz!”

Adsız, Lucia’nın sözlerini yarıda kesti, yaşlı kadını şaşırtırcasına tatlı bir ses tonu ile:

“Haydi, korkmayınız! Size acı vermek, canınızı acıtmak istemiyorum!”

“Yok, hayır! İyi yürekli biri olduğunuzu; bana acıdığınızı görür gibiyim gözlerinizde. İsteseniz, beni herkesten daha fazla korkutabilir, dahası öldürebilirdiniz; ama siz tam tersine içimi ferahlattınız. Tanrı bu davranışınızdan ötürü sizi ödüllendirecektir. Acıyın lütfen! Beni serbest bırakın!”

“Yarın sabah.”

“Hayır! Beni hemen bırakın. Hemen şimdi!”

“Yarın sabah, dedim size. Haydi! Korkmanıza gerek yok. Biraz dinlenin! Bir şeyler yemelisiniz. Şimdi size bir şeyler getirirler.”

“Hayır! Hayır! Eğer buraya giren olursa ölürüm. Beni kiliseye siz götürün... Tanrı her yaptığınız için sizi ödüllendirecektir.”

“Bir kadın size yiyecek bir şeyler getirecek.”

Bu sözleri söyleyen Adsız, kendisi de zavallı genç kızı acılarından kurtarmak için aklına böyle bir çözüm yolu gelmesine ve kafasında onu avutma fikrinin doğmasına şaşırp kalmıştı. Buna kendisi de inanmadı. Sonra yaşlı kadına dönerek ona şöyle buyurdu:

“Sen de onu biraz rahatlat ki, bir şeyler yesin. Bu yatakta uymasını söyle. Senin de onunla birlikte yatmanı isterse, yatabilirsin. Eğer istemezse, sen yerde yatacaksın. Onu avutmaya çalış. Üzme. Bir şeylerden yakınmasını gerektirecek bir davranışta bulunma!”

Sözlerini bitirdikten sonra hızla kapıya doğru yürüdü. Lucia hemen yerinden fırlayarak, gitmesine engel olmak ve ona yeniden yalvarmak için peşinden koştu. Ancak Adsız’a yetişemedi. Kapının kanatlarının kapandığını, sürgünün sürüldüğünü duyunca kö-

şesine çekildi ve içini çeke çeke, “Ah zavallı başım! Şimdi kim bana yardım edecek? Neredeyim ben? Lütfen söyleyin bana, kim o adam... Şu benimle konuşan?” dedi.

“Kim mi? Kim o, öyle mi? Söylememi istiyor musunuz? Pekâlâ, dinleyin o halde! Anlaşılan sizi koruduğu için kibirleniyorsunuz. Salt kendi merakınızı gidermek için beni bu işe karıştırmayınız. Gidin kendisine sorun! Eğer sormuş olduğunuz bu soruya yanıt verirsem, az önce size söylemiş olduğu türden sözleri benim için asla söylemeyecektir.”

Ardından homurdanmaya başladı:

“Ben yaşlı bir kadını. Ağlasalar da, gülseler de güzel kalmayı beceriyorlar bu lanet olası gençler! Haklı olan her zaman onlar!”

Bu arada yerde kıvrılıp yatan Lucia’nın hıçkırıklarını işitince, birden efendisinin kendisine söylemiş olduğu sözleri anımsadı korku ile. Lucia’nın yanı başında eğilerek yumuşak ve tatlı bir ses tonu ile:

“Ama size kötü bir şey söylemedim. Üzülmezsiniz. Size anlata-mayacağım şeyler hakkında sorular sormayınız bana. Lütfen kendinize geliniz. Bilmeniz kaç kişi size söylenen sözlerin kendisine de söylenmesinden mutluluk duyardı! Üzülmezsiniz artık. Bakın birazdan yiyecek bir şeyler getirecekler. Efendimin sizinle yaptığı konuşma tarzından anladığım kadarıyla yemekte güzel şeyler olacak. Yemekten sonra uyursunuz. Umarım yatağınızda bana da küçük bir yer ayırırsınız.”

“Yemek yemek istemiyorum, uyumak istemiyorum. Rahat bırakın beni. Yanıma yaklaşmayın. Buradan da uzaklaşmayın!”

“Pekâlâ,” dedi yaşlı kadın. Sonra geri çekilerek bir sandalyeye oturdu. Zavallı kıza hem korku dolu hem de kıskanan gözlerle bakıyordu. Sonra, belki de tüm gece yatamayacağını düşündüğü yatağa çevirdi bakışlarını. Soğuk havaya da söylendi biraz. Lucia’ya getirilecek olan akşam yemeğinden kendisine de bir şeyler kalacağı düşüncesi onu sevindiriyordu. Lucia ise ne soğuk havanın farkında idi ne de açlık hissediyordu. İçinde bulunduğu durumun şaşkınlığını üzerinden atamamış, acılarını ve korkularını tümüyle unutmış olan genç kız, ateşler içinde kıvranan bir hastanın gördüğü kâbuslara benzer bir ruh hali içerisindeydi.

Kapının alındığını duyunca birden irkildi ve yastığa koyduğu başını kaldırarak haykırdı:

“Kim o? Kimseyi istemiyorum, kimse gelmesin!”

Yaşlı kadın: “Yok bir şey... Bu, yemek getiren Marta olmalı.”

“Kapatın kapıyı, çabuk kapatın!”

“Hemen, hemen!”

Marta’nın elinden sepeti aldıktan sonra onu gönderdi. Kapıyı kapatıp, sepeti odanın ortasındaki bir masanın üzerine koydu. Sonra Lucia’ya birçok kez, gelip bu güzel yemeklerden yemesi için seslendi. Kendince, zavallı kızı iştahlandırmak için etkili sözcükler kullanıyordu. Sürekli olarak yiyeceklerin lezzetinden söz ediyordu.

“Öylesine güzel yiyecekler ki; benim gibi insanlar bir kez tadına bakınca, bir daha lezzetlerini unutmazlar. Şaraba gelince; efendinin arkadaşları ile, arada sırada onu ziyarete gelen kişilerle birlikte keyiflenmek için içtikleri türden...”

Ancak yaşlı kadın, yiyeceklerin lezzeti konusunda söylemiş olduğu tüm güzel sözlerin bir işe yaramadığını görünce Lucia’ya:

“Bir şeyler yemek istemeyen sizsiniz! Ancak sakın yarın efendimize, sizi yemek yemeye ağırmadığımı söylemeyin! Ben yiyeceğim. Kaygılanmayın! Size de epey bir şey kalacak. Nasıl olsa, önünde sonunda yemek isteyeceksiniz,” dedi. Sözlerini bitirdikten sonra soluk almaksızın yemeğe başladı. Karnını bir güzel doyurduktan sonra, yerinden kalkıp Lucia’nın kıvrılıp yattığı köşeye doğru yürüdü ve ona doğru eğilerek, uyumadan önce bir şeyler yemesini önerdi.

Lucia uykulu ve yorgun bir sesle:

“Hayır! Hayır! Hiçbir şey istemiyorum,” dedi. Ardından daha diri bir ses tonu ile:

“Kapı kapandı mı? İyice kapattınız mı?” diye sordu. Etrafına baktıktan sonra ayağa kalktı ve yarı karanlık odada uyur gezer bir şekilde, ürkek adımlarla kapıya doğru yürüdü.

Yaşlı kadın ondan önce kapıya vardı; elini sürgülerin üzerine koyup sürgüleri sarstı ve Lucia’ya:

“İşittiniz mi? Gördünüz mü? İyice kapanmış mı? Şimdi memnun oldunuz mu?” diye sordu.

Lucia tekrar köşesine döndü, kıvrılıp yere uzandı.

“Memnun mu? Burada mı? Ama Tanrım burada olduğumu biliyor!”

“Gelip yatağınıza yatınız lütfen! Orada köpek gibi kıvrılarak ne yapıyorsunuz? Rahat olmak varken, rahatlığı reddetmek olacak iş mi yani?”

“Hayır! Hayır! Rahat bırakın beni!”

“Pekâlâ. Madem öyle istiyorsunuz! İşte size en güzel yeri bırakıyorum. Ben bir kıyıda kıvrılıp yatarım. Bakın, sizin için rahatımı bozuyorum. Eğer yatakta yatmak isterseniz, ne yapacağınızı biliyorsunuz. Yalnız, size kaç kez yalvardığımı unutmayınız!”

Yaşlı kadın bu sözleri söyledikten sonra elbisesi ile yatağa girdi ve bir daha konuşmadı.

Lucia çömelmiş, dirsekleri dizlerinin üzerinde, başı ellerinin arasında, tüm bedeni bir yumak olmuş gibi o köşede öylece devimsiz duruyordu. Ne uyuyordu ne de uyanıktı. Ancak karanlık bir dizi düşünceler, hayaller ve korkular içerisinde gidip geliyordu. Bilinci biraz daha yerine gelmişti sanki. Bugün yaşadığı ve ona acı veren korkuları daha iyi anımsıyor ve kendisini sarıp sarmalayan bu karanlık, akıl almaz gerçeklik üzerinde düşünüyordu. Şimdi daha derin bir karanlığa saplanıp kalan aklı, korkunun ve belirsizliğin doğurmuş olduğu esrarengiz düşüncelerle boğuşmaktaydı. Bu sıkıntılı ânı bir süre yaşadıktan sonra kendini her zamankinden daha yorgun ve umarsız duyumsadı. Bitkin bedenini yatağın üzerine bıraktı. Sanki gerçek uykudaymış gibi bir süre öylece kaldı yatakta. Fakat birden, içindeki bir sesin kendisine seslendiğini duydu. O an, tüm bilincini yeniden kazanmak, nerede olduğunu, nasıl ve neden orada bulunduğunu bilmek istedi. Bu arada bir ses işitti. Yaşlı kadının usul usul gelen horlama sesiydi bu. Gözlerini iyice açtı ve odanın içinde sürekli olarak belirip kaybolan bir ışık parıltısı fark etti. Sönmek üzere olan yağ lambasının fitiliydi gördüğü. Tıpkı dalgaların deniz kıyısına vurup geri çekilmesi gibi, lambadan sürekli olarak titrek bir ışık yükseliyor ve sonra tekrar azalıyordu; bir beliriyor, bir yitiyordu. Odada bulunan nesnelerin, şekil ve renklerini ortaya koymasına fırsat vermeden bir sönüp bir parlayan bu ışık, Lucia'nın aklını karmaşık ve belirsiz düşünceler-

le meşgul etmekten başka hiçbir işe yaramıyordu. Ancak edinmiş olduğu yeni izlenimler belli belirsiz biçimler olarak algıladığı şeyleri ayırt etmekte ona yardımcı oldu. Yeniden kendine gelen genç kız, tutsak olduğunu anımsadı. Geçirdiği o korkunç gün ile ilgili bütün hatırladıkları, geleceğine ilişkin korkuları, hepsi aynı anda genç kızın beynine üşüştü. Gün boyunca yaşamış olduğu acılardan sonra, şimdi içinde bulunduğu sessizlik ortamı, dinleniyor olması, terk edilmişlik duygusu yeni bir korkuya kapılmasına neden oldu. Tüm bu acılar onu öylesine harap etmişti ki, bir an ölümü arzuladı.

O an, en azından Tanrı'ya dua edebileceğini düşündü. Bu düşünce ile yeniden umutlandı. Değerli taşlarla süslenmiş olan tespihini eline aldı ve yeniden Tanrı'ya yakarmaya başladı. Yakarış dolu o sözcükler titreyen dudaklarından bir bir çıkarken, yüreğinde sonsuz bir güven duygusunun yeşermeye başladığını duyumsadı. Ansızın aklından başka bir düşünce geçti. İçinde bulunduğu bu perişan durumda, etmiş olduğu duaların kabul edilmesi ve kurtuluş arzusunun gerçekleşmesi için Tanrı'ya bir adakta bulunması gerektiğini düşündü. Geçmişte ya da o an sahip olduğu, yaşamındaki en değerli şeyin ne olduğunu düşündü. Yüreğinde korkudan başka bir şey duymadığından ve kurtulmaktan başka bir arzusu olmadığından, sahip olduğu en değerli şeyden bir özveride bulunarak bu sorunu çözmeye karar verdi. Yatağından kalkarak, yerde diz çöktü. Aralarından tespihinin sarkmakta olduğu ellerini göğsü üzerinde birleştirerek, yüzünü ve bakışlarını göğe doğru çevirdi:

'Ey Aziz Meryem! Bugüne değin birçok kez size sığındım. Siz de her zaman benim dualarıma yanıt vererek beni rahatlattınız. Zamanında siz de çok acılar çektiniz. Artık çok şanlı ve şerefliisiniz. Ne olur! Yardım edin bana! Beni bu tehlikelerden kurtarınız. Beni sağ salim anneme kavuşturunuz! Ey Kutsal Ana! Size söz veriyorum. Ömrüm boyunca bakire kalacağım. Sizden başka hiç kimseye ait olmamak için sevdiğim o zavallı adamdan vazgeçeceğime ilişkin yemin ediyorum.'

Bu sözlerinin ardından başını öne eğdi ve Tanrı'ya adanmış olmanın bir simgesi ya da Tanrı ordusuna katılan insanların kullandıkları miğfermiş gibi, tespihini boynuna astı. Yeniden yere otur-

duğunda yüreğinde bir ferahlık, bir güven duygusu duyumsadı. Aklına, konuştuğu fakat tanımadığı o nüfuz sahibi adamın “Yarın sabah!” sözü geldi ve bu sözcük ona kurtuluşu söz veren bir sözcük gibi göründü. Gün boyunca yaşamış olduğu acılardan dolayı yorulan bedeni, bu düşüncenin yaratmış olduğu huzur ve güven ortamında yavaş yavaş uykuya yenik düşmeye başladı. Sabah yaklaştığı sırada, Lucia dudakları arasında Meryem’in adını mırıldanarak derin ve deliksiz bir uykuya daldı.

Ancak aynı şatoda, Lucia gibi rahat ve deliksiz bir uyku uyumak isteyen ama tüm gece boyunca gözüne uyku girmeyen bir başka kişi vardı. Lucia’nın yanından ayrıldıktan sonra, hizmetçilerden birine genç kıza yemek götürmesini buyurmuştu. Aklında sürekli Lucia’nın hayali vardı ve genç kızın söylemiş olduğu sözler kulağında sürekli çınliyordu. Şatosunda her akşam denetlemeyi alışkanlık edinmiş olduğu yerleri dolaştıktan sonra, bir grup düşmanından gizlenmek istercesine, acele ve öfke ile odasına kapanmıştı. Çarçabuk soyunup yatağa girmişti. Ancak kafasında, canlılığını koruyan Lucia’nın hayali ona; “Hayır! Sen uyumayacaksın,” der gibiydi. Bunun üzerine aklından şunları geçirdi:

‘Onu gidip görmekle ne denli aptalca bir şey yaptım. Nibbio denen hayvan ne kadar haklıymış meğer! Acıma duygusuna kapılan bir erkek, erkek olamıyor bir daha. Erkek olmaktan çıktığı çok doğru! Ben?.. Yoksa ben de mi artık erkek değilim? Ama ne oldu bana böyle? İçime şeytan mı girdi ne? Ne değişti ki? Sanki kadınların feryat ettiklerini daha önce hiç mi görmedim? Umarsız kaldıklarında erkekler de zaman zaman feryat etmezler mi? Lanet olsun! Kadınların melediklerini hiç mi duymadım sanki?’

Belleğini çok fazla zorlamaya gerek duymadan, yaşamında o güne değin kendisine yapılan birden fazla yakarış ve yalvarmaların, kendisini almış olduğu kararları uygulamaktan caydırmadığını anımsadı bir bir. Ancak o güne değin işlerinde izlemiş olduğu tutum ve davranışlarındaki kararlılık, Lucia konusunda almış olduğu kararı uygulamasında etkili olamıyordu. Yüreğinde zavalı genç kıza karşı duyduğu ama ona rahatsızlık veren acıma duygusunu da içinden söküp atmasına yetmiyor, tersine onda bir tür korku, dahası ne bileyim, belki de bir tür pişmanlık yaratıyordu.

Öyle ki, güven aşlamaya çalıştığı Lucia'nın yanına dönüp, onunla konuşmak tek çözüm yolu gibi görünüyordu. Kendi kendine düşünmeyi sürdürdü:

'Hayır! Kaybolmuş bir şey yok! Ona gidip serbest olduğunu söylemenin tam zamanı. Yüzündeki mutsuzluk ifadesinin yerini neşeli bakışlara bırakışını görebilirim. Dahası ondan beni bağışlamasını isteyebilirim... Bağışlanmak mı? Ben mi özür dileyeceğim? Üstelik bir kadından? Ben! İnanılır şey değil! Ama yalnızca tek bir sözcük kendimi iyi hissetmemi sağlayacaksa ve üzerimdeki bu büyüğü kaldırıp bağlanan basiretimi çözmeye yetecekse, neden olmasın? Evet! Bunu yapabilirim. Aman Tanrım! Ne oldu böyle bana? Erkek olmaktan çıkmışım! Erkek değilim ben artık!'

Altında sürekli daha da sertleşen yatağın ve üzerinde giderek ağırlaşan yorganın içinde öfkeyle bir o yana bir bu yana dönerek düşünmeyi sürdürdü:

'Yok canım! Bu da bugüne değin aklımdan geçen saçmalıklardan sadece bir tanesi. Nasıl olsa bu da geçecek!'

Kafasını meşgul eden bu düşüncelerden sıyrılmak için, tüm ciddiyetini vererek eskiden yapmaya alışkın olduğu işlerine benzer, kendisini unutturacak önemli bir şey aramaya koyuldu. Ancak bu çabası da bir sonuç vermedi. Her şey değişmişti sanki. Arzularını diri tutan ve onu devindiren tutkuları bile sanki o eski canlılığını yitirmişti. Tutkuları, bir gölge karşısında ürken ve bir adım bile ileri gitmemekte direnen bir atı andırıyordu. Başlayıp da henüz bitirmediği işleri düşündüğünde, onları bitirmek için harekete geçeceği, karşısına çıkan engellere öfkeleneneceği yerde –ki böylesi zamanlarda öfke ona çok tatlı görünürdü– yüreğinde, böylesi bir işi üstlenmiş olmaktan ötürü bir üzüntü, neredeyse bir korku duyuyordu. Zaman, onun gözüne her türlü erek, uğraş, arzudan yoksun, sadece dayanılmaz anılarla dolu bir süreç olarak görünüyordu artık. Ömrünün kalan kısmında birbiri ardına gelecek olan saat dilimlerinin, o an yavaş yavaş ve büyük bir yük altında ezilerek geçirdiği saatlerden farklı olmayacaklarını düşündü. Hayalinde kendini bütün haydutları ile bir araya koyuyor; ama içlerinden onun için son derece önem taşıyan bir şeyin yapılmasını buyurabileceği tek bir kişi bile bulamıyordu. Dahası, onları tekrar görmek, onla-

rın arasında olmak düşüncesi bile ona son derece sıkıntı veren ve iğrenç bir şey olarak görünüyordu. Yarın için bir uğraş, yapabileceği bir şey düşündü. Bu, zavallı genç kıza özgürlüğünü geri vermekten başka bir şey olamazdı.

‘Onu özgür bırakacağım. Hem de yarın. Gün doğar doğmaz. Ona koşup, ‘Gidiniz, özgürsünüz!’ diyeceğim. Ona eşlik etmek için yanına birilerini vereceğim. Peki ya vermiş olduğum söz, üstlendiğim sorumluluk duygusu? Ya Don Rodrigo? Amaan! Başlarım şimdi Don Rodrigo’ya. O da kimmiş?’

Adsız, birdenbire kendinden daha yetkili birinin beklenmedik, onu güç durumunda bırakan sorularıyla karşılaşmışçasına, kendisinin, bir başka deyişle ‘Eski Adsız’ı sorgulamak için bir anda ortaya çıkıveren ‘Yeni Adsız’ın sormuş olduğu bu soruya derhal bir yanıt vermeyi düşündü. Aynı anda, sadece Don Rodrigo’ya hizmet etmiş olmak için korkusuzca, hiçbir nefret duygusu beslemediği genç bir kıza, çekincesiz, böylesine acı çektirme işini üzerine almaya karar verişinin nedenlerini düşündü. Ancak bu olayda kendini haklı göstermeye yetecek mantıklı bir nedeni olmadığından, nasıl bu işe bulaştığını kendine bile açıklayamıyordu. Karardan çok bu arzusu eski, alışılmış duygulara saygılı ruhunun bir anlık hareketinin, yaşanmış binlerce olayın bir sonucuydu. Şimdi kendi vicdanını sorgulamakta olan acı içindeki Adsız, bir tek olayın hesabını vermek için, yıldan yıla bir kanlı işten öbürüne; bir cinayetten diğere geçerek tüm yaşamını sorgulamaya başladı. Tüm yapmış oldukları, bilinçli ve yepyeni bir ruha sahip olan, bu eylemleri yaptıran ve suç işleten duygulardan arınmış bir insan olarak Adsız’a, o güne değin bir türlü ayırt edemediği bir canavarlık olarak görünüyordu şimdi. Oysa tüm bunları yapan kendisiydi, kendi işiydi. Bu düşüncenin dehşeti her bir cinayeti anımsadıkça yeniden doğuyor ve onlara sıkı sıkı bağlı kalıyordu, onu umutsuzluğa sürükleyecek kadar büyüyordu. Öfkeyle yerinden kalktı ve yeniden oturdu. Ellerini öfkeyle yatağının yanındaki duvara doğru uzattı. Duvardaki tabancaya uzanarak onu asılı olduğu yerden aldı. Tam de çekilmez hayatına son vereceği o anda, hiç beklemezken şiddet ve huzursuzlukla karşı karşıya kalan, nasıl desem, süreduran o düşüncesi ölümünden sonra da akıp gidecek olan zamana bırakıver-

di kendisini. Korku içindeydi. Bir an ölümünden sonra bozulmuş, yerde cansız yatan bedenini en alçak birinin ellerine bırakmış olarak hayal etti. Ertesi gün şatodaki şaşkınlığı, karmaşayı düşündü: Her şey altüst olmuş; kendisi soluksuz kalmış, yerde cansız yatar-ken, kim bilir nereye atılmış olacaktı. Yakın ve uzak komşularının, düşmanlarının ölümünden ötürü duyacakları mutluluğu ve bu konu üzerine söyleyecekleri sözleri hayal ediyordu. Karanlık olsun, sessizlik olsun, ölümden daha korkunç, daha hüznünlü bir şeylerin olduğunu gösteriyorlardı. Gündüz olsaydı, açık havada insanların gözü önünde kendini bir ırmağa atıp yitmek konusunda hiç çekinmeyeceğini düşünüyordu. Bir yandan böylesine acı veren karanlık düşüncelerle boğuşurken, diğer yandan da başparmağı ile elindeki tabancının horozunu bir kaldırıp bir indiriyordu. Bu arada aklına başka bir düşünce geldi: ‘Çocukluğumdan beri bana sürekli anlat- tıkları ve insanların sözünü etmeyi sürdürdükleri bu ikinci yaşam acaba gerçekten var mı? Ya yoksa? Ya papazların bir uydurması ise bu ikinci yaşam denen şey? Ne yaparım ben? Ölmek niye? Eğer ikinci yaşam yoksa, yaptıklarımın ne önemi var? Benim... delilik- ten başka bir şey değil. Ya öbür yaşam gerçekten varsa!’

Kuşku dolu bu düşüncelerin ardından, ölümle dahi kurtulama- yacağı daha karanlık, daha derin bir umutsuzluk kapladı içini. Si- lahını yere bıraktı. Başını ellerinin arasına koydu. Dişleri birbiri- ne vuruyor, tüm bedeni titriyordu. Birdenbire, Lucia’nın birkaç sa- at önce söylemiş olduğu ve yinelediği sözler geldi aklına: “Acıma duygunuz olursa, Tanrı çok şeyi bağışlar” Ancak o, bu sözleri, söy- lendikleri zamanki o alçakgönüllü yakarış tonu ile söylenmiş söz- ler olarak duyumsamıyor, tam yetki sahibi biri tarafından dile ge- tirilmiş uzak da olsa, umut veren sözler olarak algıliyordu. San- ki kendine bir çıkış yolu bulmuştu. Elleri arasına koymuş olduğu başını kaldırdı ve bu sözleri duyduğu Lucia’yı tüm dikkatini vere- rek düşünmeye başladı. Artık Lucia’yı yalvarıp yakaran bir tutuk- lu olarak değil de, iyilik dağıtan, huzur veren biri olarak görüyor- du. Genç kızı serbest bırakmak için ona koşacağı ve onun ağzın- dan rahatlatıcı ve yaşama ilişkin güzel sözler duyacağı sabahın bir an önce gelmesi için sabırsızlanıyordu. Onu annesinin yanına biz- zat kendisi götürmeyi düşünüyordu.

“Peki ya sonra? Yarın akşama kadar ne yapacağım? Ya ertesi gün? Ya daha sonraki günler? Ya gece? On iki saat sonra gece olacak. Peki ya geceleri ne yapacağım? Aman Tanrım! Hayır! Olamaz! Kötü bir gelecek duygusuna kapılan Adsız, gelecekle ilgili kendini boşlukta hissediyordu; günlerini, gecelerini geçireceği bir uğraş arıyordu. Kaleden ayrılmayı, onu kimsenin tanımaya-acağı, dahası adını bile kimsenin bilmeyeceği uzak yörelere gitmeyi düşünüyordu. Ancak nereye giderse gitsin kendi kendisiyle olacaktı Kimi zaman eski adsız olması ve eski arzularına kavuşması konusundaki umudu net olmasa da yineleniyordu. Ardından yeni düşüncesinin gelip geçici bir saçmalık olduğunu düşünüyordu. Gündüz değişen tavırlarıyla haydutlarının karşısına çıkma düşüncesi onu ürkütüyordu. Gene de doğan güneşle düşüncelerinin aydınlığa çıkacağına inanarak bir an önce sabah olması için sabırsızlanıyordu.

Artık tan ağarmak üzereydi. Lucia az önce uykuya dalmıştı. Odasında daha devinimsiz oturmakta olan Adsız, kulağına uzaklardan zayıf bir ses dalgasının ulaştığını duyumsadı. Bu cılız ses az da olsa onun neşelenmesini sağladı. Sese dikkat kesildi ve bu sesin anasese karışan uzaklardan gelen yortu çanlarının sesi olduğunun farkına vardı. Çok geçmeden, belirli aralıklarla kaleye dek ulaşan bu sesin ana sese karışan dağlardaki yankılanmasını duydu. Ardından daha yakınlardan gelen bir çan sesi duydu. Arkasından bir tane daha. Bunlar da yortu çanları idi. ‘Bu şenlik de nereden çıktı? Ne var da insanlar durup dururken bayram yapıyor?’ diye söylendi kendi kendine. Yatağından çıkıp, yarı giyinik pencereye doğru koştu. Pencereyi açıp dışarıya baktı. Dağların doruğu sisli idi ve gökyüzü adeta kül renginde kocaman bir bulutla kaplanmıştı. Havanın yavaş yavaş aydınlanmasıyla, vadinin dibindeki yolda yürüyenleri, evlerinden çıkan insanları seçebilmeye başladı. Herkes şenlik kıyafetleri içerisinde, tuhaf bir telaşla kalenin sağ tarafında, vadinin son bulduğu yere doğru ilerliyordu.

‘Neler oluyor bütün bu insanlara? Bu Tanrı’nın cezası kasabadaki bu şenlik de neyin nesi? Nereye gidiyor bütün bu lanet olası insanlar?..’ Yan odada uyumakta olan haydutlarından birine seslenen Adsız, ona bu kıpırdanmanın nedenini sordu. Efendisinin bil-

diğinden fazlasını bilmeyen adam, hemen gidip öğreneceğini söyledi. Adsız pencereye yaslanarak pür dikkat dışarıdaki hareketli kalabalığı izlemeye koyuldu. Sanki herkes oradaydı: erkekler, kadınlar, çocuklar; grup halinde, ikişer ikişer, tek başına yürüyener; kimi yanındakine yaklaşp onunla birlikte yürüyor kimi evinden çıkar çıkmaz karşısına çıkan ilk kişi ile birlikte yürümeye başlıyordu. Sanki daha önceden kararlaştırılmış bir yolculuğa birlikte çıkan arkadaşlar gibi hep birlikte yürüyorlardı. Bu hareketli kalabalıkta aceleci bir tavır ve ortak bir sevinç göze çarpıyordu. Aynı nedenden ötürü fakat düzensiz olarak, kimisi uzakta kimisi yakında çalınan çan sesleri, insanların, Adsız'ın şatosuna kadar ulaşmayan konuşmalarının ve birbirlerine yapmış oldukları işaretlerin tercümanı olmuşlardı sanki. Adsız pencereden bakmayı sürdürüyordu. Farklı yörelerden gelen bunca insanın ortak bir coşku ile aynı yöne doğru ilerleyişlerinin nedeni konusundaki merakı gitgide artıyordu.

Adsız'ın kasabada olan biteni öğrenmekle görevlendirdiği adamı az sonra geri döndü ve Milano Başpiskoposu Kardinal Federico Borromeo'nun dün ...'a geldiğini; tüm gün kasabada kalacağını, Kardinal'in yapacağı ziyaret haberinin çevredeki tüm kasabalara yayıldığını, herkesin onu görmek için yollara döküldüğünü; çanların da Kardinal'in gelişini haber vermekten çok, duyulan mutluluğu dile getirmek için çaldıklarını söyledi. Adamın yanından ayrılmasıyla yalnız kalan Adsız daha düşünceli, vadiye doğru bakmayı sürdürdü ve kendi kendine mırıldandı: 'Bir adam için mi bütün bunlar? Tek bir adamı görebilmek için mi herkes böylesine özenli, böylesine neşe içinde? Herkesin bir sıkıntısı olmalı! Ama hiçbirinin derdi benimki kadar büyük olamaz. Kimse benim geçirdiğim gece gibi bir gece geçirmemiştir. Bu adamda insanları böylesine mutlu eden ne var acaba? Hayrına para mı dağıtıyor yoksa? Ama tüm bu telaş, bu koşuşturma sadece bunun için olmasa gerek. Başka bir nedeni olmalı? İnsanları avutacak güzel sözler söylüyor olmalı. Eğer beni de avutacak, rahatlatacak sözlerse bunlar! Ben neden gidip görmüyorum ki onu? Neden olmasın? Evet! Evet! Ben de gideceğim. Onunla konuşacağım. Dahası tek başıma konuşsam daha iyi olur! Peki ya, ne diyeceğim ona? Diyeceğim ki... Hele bir görelim neler biliyormuş!"

Bu kararı alırken zihni karmakarışıklıktı. Hemen üstünü giyindi. Üzerine askerî üniformayı andıran ceketini geçirdi. Yatağının üzerine bıraktığı tabancasını aldı ve kemerinin bir yanına taktı. Duvarda asılı olan tabancasını da kemerinin diğer tarafına taktıktan sonra kemerine bir de hançerini geçirdi. O meşhur Karabina tüfeğini de duvardan alıp omzuna astı. Şapkasını alıp odasından çıktı ve doğruca Lucia'nın kaldığı odaya gitti. Tüfeğini kapının yanında bir kenara bıraktı ve seslenerek kapıyı çaldı. Yaşlı kadın bir sıçrayışta yataktan inip hemen kapıya doğru koştu. Adsız içeri girdi. Odaya şöyle bir göz attı ve bir köşede, sessizce kıvrılıp yatan Lucia'yı gördü. Alçak sesle yaşlı kadına sordu:

“Uyuyor mu? Sana orada mı uyumasını söyledim, aşağılık kadın?”

“Ben elimden geleni yaptım efendim. Ama ne yemek yemek istedi ne de yatakta uyumak.”

“Bırak, uyandırma öyleyse! Rahat ettirmek için elinden geleni yap! Uyandığı zaman... Marta birazdan yandaki odaya gelecek. Uyandığında, onu dilediği şeyi alması için Marta'nın yanına gönder. Ona, benim kısa bir süre için dışarı çıktığımı ve döndüğümde istediği her şeyi yapacağımı söyle!”

Efendisinin bu sözlerine şaşırıp kalan yaşlı kadın kendi kendine:

“Ne o, yoksa bir prenses falan mı bu kız?” diye düşündü.

Adsız, Karabina tüfeğini alıp çıktı. Marta'ya bekleme salonunu hazırlamasını söyledi. İlk gördüğü adamına da, Marta'dan başkasının oraya girmemesi için gözcülük etmesini emretti. Şatodan çıkıp, hızla vadiye inen yokuşu yürümeye başladı.

Yazmada, Adsız'ın şatosunun Kardinal'in bulunduğu yere ne kadar uzaklıkta olduğundan söz edilmiyor. Ancak anlatmakta olduğumuz olaylara bakılırsa yürüyerek katedilecek kadar yakın olduğu sonucu ortaya çıkıyor. Dahası, gerek çevre yörelerde yaşayan, gerek yirmi milden daha uzak yerlerde oturan insanların Federigo'yu görebilmek için kasabaya koşuşturduklarını bildiğimize göre bu mesafenin tartışma konusu bile edilemeyeceği anlaşılmaktadır.

Şatoya doğru çıkan haydutlar, yolda efendileri ile karşılaştıklarında onu selamlamak için duruyorlar ve kendilerine verecek bir buyruğu olup olmadığını ya da yanında onları da herhangi bir gö-

reve götürüp götürmeyeceğini öğrenmek için hazırolda bekliyorlardı. Ancak önünde saygıyla eğilip selam durmalarına karşın efendilerinin onlara sergilemiş olduğu tavrından hiçbir anlam çıkartamıyorlardı.

İnsanların yürümekte olduğu yola vardığında, onu yanında adamları olmaksızın tek başına gören herkes şaşkına dönüyordu. Gene de insanlar başlarındaki şapkalarını çıkartıp onu selamlıyor ve arkasından gelebilecek muhafızlarına yetecek kadar yol açıyordu. Kardinal'in bulunduğu yere vardığında büyük bir kalabalıkla karşılaştı. O an adı ağızdan ağıza dolaştı. Kalabalık ona yol açtı. Adsız kalabalıktan birine yaklaşıp Kardinal'in nerede olduğunu sordu. Soru sorduğu kişi eğilerek: "Papazın evinde," dedi ve eli ile evin bulunduğu yeri işaret etti. Adsız evin bulunduğu yöne doğru yürüdü. Herkesin kendisine şaşkın ve meraklı gözlerle baktığı, çok sayıda rahibin bulunduğu küçük bir avluya girdi. Tam karşısında ardına kadar açık bir kapı gördü. Bu kapı diğer rahiplerin toplandığı küçük bir salona açılıyordu. Karabina tüfeğini omzundan alıp avlunun bir köşesine dayadı. Salona girdi. Salondakiler bir süre onun adını fısıldaşarak birbirlerine baktılar. Arkasından salona bir sessizlik çöktü. Salonda bulunanlardan birine yaklaşıp Kardinal'in nerede olduğunu sordu ve onunla konuşmak istediğini söyledi.

"Ben buranın yabancıyım," dedi adam. Ardından etrafına baktı. Sonra haç taşıyan papaza seslendi. O sırada bu papaz da salonun bir köşesinde, yanındaki arkadaşına alçak sesle soruyordu: "Bu mu şu meşhur adam? Ama ne işi var burada? Uzak dursak iyi olur!" Papaz, salondaki sessizlik ortamında herkesin duymuş olduğu bu çağrıya yanıt vermek zorunda kaldığından, kendisine seslenen Adsız'ın yanına geldi. Adsız'ın önünde eğildi. Ne istediğini sordu. Bakışlarını kaygı ile Adsız'ın yüzüne doğru çevirdikten sonra başını eğerek biraz durakladı ve kekeleyerek: "Bilmem ki, acaba yüce Monsenyor... Şu an... Acaba sizi kabul... Gidip hemen bakayım." İstemeyerek de olsa, elçilik görevini yerine getirmek zorunda olduğundan Kardinal'in bulunduğu odaya gitti.

Öykümüzün bu bölümünde biraz durmamız gerekir. Tıpkı yabanıl ve çorak topraklarda gezinen ve yapmış olduğu uzun yolcu-

luktan ötürü çok yorgun düşen, hüzünlü bir yolcunun, suları berrak bir dere kenarında, bir ağacın gölgesinde çimler üzerine oturup biraz hoşça vakit geçirmek ve soluklanmak istemesi gibi. Çünkü adı ve anısı her ne zaman aklımıza takılsa, dingin, heyecan dolu bir saygı yaratan ve sempatisiyle mutluluk veren ve belleklerde, gönüllerde yer etmiş birinden söz etmekteyiz. Bunca acı, ıstırap dolu olaydan, mide bulandırıcı, zulüm ve kötülük içeren davranışlardan sonra çok daha fazla sözü edilmesi gereken bir kişilik. Bu kişilik hakkında kesinlikle birkaç söz söylemeliyiz. Kimi okurların ilgisini çekmeyebilir; dilerlerse bir sonraki bölüme geçebilirler.

1564 yılında doğan Federigo Borromeo, yüce zekâsını, sahip olduğu tüm servetini, ayrıcalıklı konumunun kendine getirmiş olduğu yararları her zaman daha iyinin ve güzelin elde edilmesine harcayan ender insanlardan biriydi. Onun yaşamı bir kayanın dibinden berrak olarak fışkıran ve farklı su yataklarından geçmesine karşın hiç durulmadan ve bulanıklaşmadan akıp aynı berraklıkla ırmak suları ile buluşan bir dere kadar saf ve temizdi. Rahat ve gösteriş içerisinde büyümesine karşın, çocukluğundan beri sürekli, gönüllerde ister duyumsansın ister duyumsanmasın, dinin kuşaktan kuşağa geçen en temel öğretileri olan özveri, alçakgönüllülük, zevklerin boşluğu, gurur ve kibirin yanlışlığı, gerçek onur ve iyilik gibi konular üzerinde düşündü. Tüm yaşamı boyunca yalnızca bu öğretilere saygılı oldu. Dinle ilgili öğretileri ciddiyetle inceleyip, doğru oldukları yargısına vardı. Zaman zaman bu kavramlara tümüyle aykırı olarak ileri sürülen ve bu biçimiyle kuşaktan kuşağa aynı kararlılık ve kimi zaman aynı ağızdan aktarılan öğretilerin doğru olamayacaklarını gördü. Doğru olduğuna tüm yüreğiyle inandığı fikirleri yaşamı boyunca kendine davranış ve düşünce biçimi olarak benimsedi. Yaşamın çoğunluk için bir yük, azınlık içinse bir zevk değil, tersine herkes için bilincinde olunması gereken bir sorumluluk olduğu inancına ulaştı. Çocukluğundan beri yaşamını nasıl daha yararlı kılabileceğini ve daha da kutsallaştırabileceğini düşünmeye başladı.

1580 yılında rahip olmaya karar verdi. O dönemde ünü tüm dünyaya yayılmış, aziz mertebesinde olan kuzeni Carlo'nun elinden rahiplik tuniğini giydi. Bir süre sonra kuzeni tarafından Pa-

via'da kurulan ve hâlâ onun adını taşıyan koleje girdi. Kendisine verilen görevleri büyük bir titizlikle ve eksiksiz olarak yerine getirmekle kalmayıp, kendi arzusu ile birkaç görev daha üstlendi. Üstlenmiş olduğu bu görevler, halk içerisinde en cahil, dinden tamamen uzaklaşmış, zavallı insanlara Hıristiyanlık dersi vermek, hasta olanları ziyaret etmek, onlara hizmet edip sorunlarını paylaşmak ve yardımlarına koştıyordu. Kolejde herkesten görmüş olduğu saygı ve ilgi diğer arkadaşlarını da aynı işleri yapmaya zorlardı. İyi ve yararlı olduğunu düşündüğü her konuda, diğerlerine örnek olacak biçimde davrandı. Kolejde koşulları diğerlerinden çok daha alt düzeyde de olsaydı sahip olduğu kişisel becerileri onun örnek bir insan olmasını sağlamaya yetiyordu. Ailesinin sağlayabileceği ayrıcalıklardan yararlanmak bir yana, onlardan kaçınmak için elinden geleni yaptı. Mütevazı bir sofraya yerine yoksul bir sofrayı, basit bir giysi yerine fakara bir giysiyi yeğledi. Tüm yaşam ve davranış biçiminde de aynı ilke ile hareket etti. Kimi yakınlarının bu duruma karşı çıkmalarına, bu biçimde davranarak aile şerefini lekelediğinden yakınmalarına karşın, bu ilkesinden vazgeçmeyi asla düşünmedi. Aile şanına yakışacak, onu diğerlerinden farklı kılacak ve onu bulunduğu yerin prensiyiymiş gibi gösterecek birtakım mobilya ve değerli eşyaları gizlice ve rastgele oluvermiş gibi kendisinin bulunduğu yere koymaya çalışan hocaları ile de bu konuda epey mücadele etti. Onlar, ya zamanla kendilerini ona sevdirmeyi düşündükleri için ya da ona yaltaklık ederek onun şanına hizmet etmiş olmakla böbürlenmek istedikleri için bu şekilde davranıyorlardı. Ya da iyi ile kötüyü birbirinden ayırt edemeyişlerinden korktukları için böyle hareket ediyorlar ve en doğru yolun ortada bulunmak olduğunu; bulundukları, kendilerini rahat hissettikleri yerin de bu orta yol olduğunu düşünüyorlardı. Ancak Federigo onların bu çirkin oyunlarına asla kanmadı; tersine, onları kendisinden uzak tutmayı yeğledi. Buluş çağı ile delikanlılık arasındaki dönemi böyle geçirdi.

Federigo'nun, kendinden yirmi altı yaş büyük olan, sağlığında herkese dine yakınlık aşılama çalışkan ve gerek duymadığı halde her sınıf insandan görmüş olduğu saygı ile gün geçtikçe nüfuzunu artıran yüce insan Carlo'nun gerek davranış gerek düşünce tarzını

kendine örnek alması şaşılacak bir şey değildi. Kuzeni Carlo'nun ölümünden sonra, henüz yirmi yaşında olmasına karşın, Federigo'nun, düşünce ve davranış biçimi konusunda yüce bir rehberden yoksun kaldığını gösterecek bir aksaklığın olmaması ise övgüye değer bir şeydi. Akıllı, bilgisi, erdeminin giderek herkesçe bilinmesi; nüfuzlu bir kardinalden daha etkin akrabalık ilişkileri ve ortaya koyduğu mesleki becerisi ailesinin saygınlığı; soyluluk ve yücelik kavramlarını belleklere kazınmış olan kuzeni Carlo ile aynı soyadını taşıması, din adamı olarak bir kimsenin rahiplik mesleğinin en üst aşamalarına ulaşması için sahip olması gereken tüm nitelikleri ona sağlamaktaydı. Ancak Federigo, beyninde ve yüreğinde yer eden ve hiçbir Hıristiyan din adamının reddedemeyeceği ilkelere sıkı sıkıya bağlanmış; hiçbir insanın birilerine hizmet etmediği sürece kendini diğer insanlardan üstün görmemesi gerektiğine inanmış olduğundan, mesleğinde yüce bir makamda görev almaktan korkmuş ve her zaman böyle bir görevden kaçmıştı. Bu tavrı başkalarına hizmet etmek istemeyişinden kaynaklanmıyordu; ki zaten çok az sayıda insan, onun gibi, yaşamını böylesi yüce ve anlamlı bir göreve adanmıştı. Onun yüce bir görevi üstlenmekten kaçınmasının nedeni, böylesine yüce, anlamlı ve bir o kadar tehlikeli olan bir görevi yerine getirmek konusunda kendisini yeterince güçlü bulmamasından kaynaklanıyordu. Bu nedenledir ki; 1595 yılında, kendisi Papa VIII. Clemente tarafından Milano Başpiskoposluğu'na getirilmek istendiğinde, bu durumdan son derece rahatsızlık duymuş ve Papa'nın bu önerisini hiç duraksamadan reddetmişti. Ancak daha sonra Papa'dan aldığı emirle bu görevi kabul etmek zorunda kalmıştı.

Bu tür olayların sıkça yaşandığı ve zor olmadığını kim bilmez ki? İkiyüzlülüğün bunu yapması için, soytarılığın bu gibi olaylarla, her durumda alay etmek için gereksinim duyduğu zekâdan fazlasına gerek duymaz. Belki de bu nedenden ötürü bilge ve erdemli bir duyarlılığın doğal ifadesi olmaktan çıkıyorlar, ne dersiniz? Yaşamın anlamı sözcüklerle ölçülür. Benzeri duyguları anlatan sözler, yeryüzündeki tüm üçkâğıtçı ve soytarılar tarafından söylenmiş olsalar da, güzelliklerinden hiçbir şey yitirmezler, yeter ki çıkarıcı olmayan ve özverili bir yaşamın önünde ve arkasında yer alsınlar.

Federigo, başpiskopos olduktan sonra varsıllığının, emeğinin, kısacası, sahip olduğu her şeyin yalnızca gerekli olan bölümünü, gereksinim duyduğu kadarını kullandı. Herkes gibi o da, kilise gelirlerinin yoksulların malı olduğunu söylüyordu. Bu sözden ne anladığı en güzel şu örnekle açıklanabilir: Bir gün, kendisi ve hizmetinde çalışan kişilerin gereksinimi olan paranın hesaplanmasını istedi. Kendisine bu rakamın altı yüz scudo –o dönemde kullanılan ama daha sonra aynı ağırlıkta kalan ve zecchino diye adlandırılan altın para– olduğu söylendiğinde, kişisel kasasından kilisenin kasasına her yıl altı yüz scudo konulmasını emretti. Çünkü o varsıllığına karşın kilisenin parasıyla yaşamamanın doğru olmadığına inanıyordu. Serveti konusunda kendisine karşı öylesine eli sıkı ve ölçülüydü ki üstündeki giysi paramparça olmadıkça değiştirmeyi düşünmezdi. Pisliğin aynı zamanda gösterişin egemen olduğu o dönemde –dönemin yazarları tarafından da değinildiği gibi– göze çarpan en belirgin özelliklerinden ikisi olan aşırı temizlik ve basitliği bir araya getirmesini çok iyi bilmişti. Aynı duyarlılığın bir başka göstergesi de son derece sade olan sofrasından arta kalanların ziyan edilmemesi için onları bir yoksullar yurduna bağışlaması olmuştur. Yurtlardan her biri bir gün Federigo’nun isteği üzerine, yemek salonuna girerek sofradan geri kalanları alıp yurda götürüyordu. Bu tür davranışları, Federigo’nun zavallı, miskin bir ahlâk yapısına sahip, geri kafalı ve yüce emelleri olmayacak kadar yeteneksiz bir insan olduğu fikrini uyandırabilir; ancak kendi eseri olan Ambrosiana Kütüphanesi bunun tersini doğrulamaya yetecek bir kanıttır. Kütüphanenin inşasını tasarladığı gibi, giderlerin büyük bir bölümünü de karşıladı ve temelini de kendisi attı. Kütüphane için gerekli olan kitap ve yazmaları sağlamak üzere, büyük bir çalışma sonucu ve kendi parasıyla biriktirdiği tüm kitaplarını kütüphaneye armağan ettiği gibi, en yetişkin ve uzman sekiz kişiyi kaynak aramak amacıyla İtalya, Fransa, Almanya, İspanya, Hollanda, Yunanistan, Lübnan ve Kudüs’e gönderdi. Böylece otuz bini basılmış, on dört bini yazma olmak üzere kırk dört bin kitap toplamayı başardı. Kütüphaneye, yaşadığı sürece her birinin giderini üstlendiği; ancak ölümünden sonra gelirinin giderleri karşılamaya yetmemesi üzerine sayılarının ikiye indirildiği dokuz profesör-

den oluşan akademik kadrosu bulunan bir kolej ekledi. Bu kişilerin görevleri, kendilerine verilen sorumluluk doğrultusunda; edebiyat, ilahiyat, tarih, kilise tarihi ve Doğu dilleri konusunda çalışmalar yapmak ve yapıtlar vermektir. Bu kolejin yanında bir de kendisinin “ Dil” adını verdiği, Yunan, Latin ve İtalyan dilleri üzerinde araştırma yapmakla yükümlü bir kolej ve de bir ğrenci yurdu kurdu. Bu kolejde öğrenim gören öğrenciler öğrendikleri dilleri bir gün kendileri ğreteceklerdi. Ayrıca Doğu dilleri olan İbrance, Arapça, Farsça ve Ermenice dilleri için bir matbaa ile resim ve heykel galerisi ve bir de resim sanatının  dalını öğretmek için bir okul kurdu. Açmış olduğu bu okullar için yetişmiş profesörler buldu ve kalan diğer dersler için de kitaplar toplattı. O dönemde Avrupa’da, bugünkü kadar yaygın olmayan bu dillerde yapıt bulma ve bu yapıtların bulunması için adam sağlama dil okulları konusunda karşılaştığı belli başlı zorluklardan yalnızca birkaçıydı. şunu söylemek gerekir ki, bu dokuz profesörden sekizini açmış olduğu kolejdeki öğrenciler arasından seçmek zorunda kalmıştı. Bu noktadan hareketle, o dönemde yürütülen çalışmaların ve sağlanan nn önemini anlamak olanaklı. Ancak o dönemde böyle-sine değer bulan bu bilime ve yürütülmüş olan çalışmalara, sonradan gelen kuşaklar tarafından aynı ölçüde değer verilmemesi ve unutulmaya mahkûm edilmeleri gerçeğin bir diğer yüzüdür. Kütüphanenin idaresi ve işleyişinde, birçok yönü ile dönemin ortak düşünce ve eğilimlerinin çok ötesinde, bilgece ve titizlikle gerçekleştirilen düzenlemesinde, kütüphanenin olağanüstü güzel işliyor olmasından çok, sürekli olarak kullanıma açık tutulması şeklinde bir çaba gözlenir. Federigo, kütüphaneden sorumlu kişiye bilimsel gelişmelerin yakından izlenmesi, her alanda basılan kitaplar konusunda bilgi edinilmesi ve kitapları sağlayarak kütüphaneye getirilmesi için Avrupa’nın en bilge insanları ile ilişki kurması görevini verdi. Kütüphaneye araştırma yapmak için gelenlere, tanımadıkları, ama onlara yararlı olabilecek kitapları vermek, ister yabancı ister yerli olsun herkese gereksinimleri doğrultusunda kütüphaneden diledikleri biçimde ve istedikleri kadar yararlanmaları olanağını sağlamak kütüphanecinin diğer görevleri arasında yer almaktaydı. Kurulacak olan bir kütüphanenin ilkeleri konusunda ortaya

atılabilecek yukarıdakine benzer bir düşünce bugün herkese çok mantıklı görünecektir; ancak o dönemde durum hiç de öyle değildi. Federigo'nun ölümünden sonra, kütüphane görevlisi olarak çalışan Pierpaolo Bosca tarafından dönemin en yaygın biçemi ile yazılan "Ambrosiana Tarihi"nde, neredeyse tüm masrafları kurucusu tarafından karşılanarak inşa edilmiş bu kütüphanede kitapların herkesin kullanımına açık tutulmasının, her isteyene verilmesinin ve dahası gereksinimi olan herkese not almak üzere oturacak yer, kâğıt, kalem, mürekkep verilmesinin o dönemde çok özel bir durum olduğu anlatılmaktadır. Oysa aynı dönemde İtalya'nın bazı halk kütüphanelerinde kitaplar halka gösterilmiyor, dolaplarda saklanıyor ve yalnızca kütüphane görevlisi canı istediğinde, istenirse eğer kaldırıldıkları tozlu raflardan indiriliyorlardı. Kütüphaneye sürekli olarak gelen okurlara, okuma, çalışma kolaylığı sağlama fikri kimsenin aklının ucundan bile geçmiyordu. Öyle ki, o dönemde kütüphaneleri varsıllaştırmak, kitapları halkın kullanımına sunmamak anlamına geliyordu. Böylesine bir tavır o zaman olduğu gibi şimdi de alanın çoraklaşmasına neden olmuştur.

Şimdi, Borromeo tarafından kurulan bu kütüphanenin halkın kültürü üzerinde ne gibi etkileri olduğunu sormayınız. Bir yararı olup olmadığı, sanırım iki tümce ile açıklanamaz. Ya "olağanüstü etkileri oldu" ya da "hiçbir işe yaramadı" demek olamazdı. Ancak gerçek anlamda etkilerini saptamak için bir araştırma yapmak gerekir ki o da çok zahmetli ve şu an için gereksiz ve anlamsız bir şey olur. Fakat her türlü yenilikçi düşünceye antipati duyulan, cehaletin ve tembelliğin toplumun tüm bireylerini ağırları ile sardığı bir dönemde ve bu düşüncenin bir sonucu olarak "Ne önemi var ki? Başka şey mi yoktu sanki? Nereden çıktı bu da! Bir bu eksikti!" vb. düşüncelerle bilimsel çalışmalara karşı çıkılan bir ortamda, yüz beş bin altının hemen hemen tamamını kendi cebinden ödeyerek böylesine yüce bir yapıtın altına imza atmış olan bir kişinin ne kadar cömert, akıllı, hayırsever, direşken, yalnızca insanlığın yararına çalışan bir kişi olduğunu düşünmek yeter!

Böylesi bir adamın hayırseverliğine ve cömertliğine inanmak için yardım amaçlı başka ne gibi harcamalar yaptığını araştırmak gereksiz bir şey olur. Belki de Federigo'nun yaptığı şekilde para

harcamanın, verilebilecek en iyi ve en faydalı sadaka olacağını düşünenler vardır. Ancak Federigo gerçek anlamda sadaka dağıtmayı kendine en temel görev olarak algılıyordu. Bu konuda düşüncükleri ile yaptıkları örtüşüyordu. Tüm yaşamı boyunca yoksullara yardım etti. Öykümüzde daha önce sözü edilen kıtlığa ilişkin olarak Federigo'nun yaptıklarından biraz ileride söz etme fırsatımız olacak. İşte o zaman, bilge ve ince düşünceli yanını cömertliği ile nasıl birleştirdiğini göreceğiz. Öykümüzün bu bölümünde, onun adına yazılmış olan biyografik yapıtlarda erdemine ilişkin söylenmiş sözlerden bir tanesini alıntılایacağız: Soylu birinin, evlenmek isteyen kızını rahibe yapmak için hileli yollara başvurduğunu ve kızına zorbalık ettiğini öğrenen Federigo, derhal kızın babasını çağırır. Kızın babasına bu zorbalığının nedenini sorar. Soylu adam, kızını soyluluğuna yaraşır bir biçimde evlendirebilmek için dört bin altına gereksinimi olduğunu ancak o kadar parası olmadığı için kızını rahibe yapmak istediğini söyleyince, Federigo ona dört bin altını bağışlar. Kimilerine, Federigo'nun bu davranışı daha yararlı bir biçimde kullanabileceği dört bin altını kibirli bir adamın geçici heveslerine aldanarak düşüncesizce çar çur etmek gibi görünebilir. Doğruyu söylemek gerekirse buna söyleyecek bir sözümüz yok. Ancak yaşadığı dönemin egemen düşüncelerine bağlı kalmaksızın (ki her dönemde böylesi düşünceler vardır) ve insanların genel eğilimlerinden bağımsız olarak yalnızca genç bir kız zorla rahibe olmaktan kurtarmak için dört bin altın bağışlamak gibi erdemli bir davranışın sık sık yinelenmesini beklemekten başka bir beklentimizin olmadığını söylemek isteriz.

Federigo'nun bitmek tükenmek bilmeyen bu yardımseverliği yalnızca para bağışı yapmak konusunda değil, neredeyse tüm davranışlarında göze çarpıyordu. Toplumun her kesiminden insanla kolayca iletişim kurabilen Federigo, altsınıf olarak nitelendirilen insanlara karşı başkalarında görülenin çok üstünde güler yüzlü olmayı ve onlara sevecenlikle yaklaşmayı kendine görev belliyordu. Bu konuda belirli ölçülerin dışına çıkmasını istemeyen aşırılık karşıtı kimselerle de mücadele etti. Bu aşırılık karşıtı kişiler Federigo'nun her kesimden insana hoşgörü ve şefkatle yaklaşmasından rahatsızlık duyuyorlardı. Bu kişilerden biri bir gün, Federigo'yu

dağlık ve yabanıl bir kasabayı ziyareti sırasında çocuklarla konuşurken, onlara bir şeyler öğretmeye çalışırken, saçlarını okşarken görmüş ve çocuklar pis ve hastalıklı olduklarından onu tedbirli olması konusunda uyarmıştı. Adam, Federigo'nun bu durumu anlayabilmesi için yeterince güçlü duyulara sahip olmadığını ya da bu şekilde davranmaması gerektiğini anlayacak kadar zeki olmadığını düşünmüş olmalı ki, onu uyarma gereğini duymuştu. Yüksek mevkilerde bulunan kişiler bazen böylesi talihsizliklerle karşı karşıya kalırlar. Açıklarının kapatacak birileri yanlarında bulunmazken, gaflarından yararlanmayı amaçlayan insanlar yanlarından eksik olmaz. Kendisini uyaran bu adamın sözlerine hiç gücenmeyen iyi yürekli Federigo şöyle yanıt vermiş: "Ama onların hepsi benim canlarım. Belki bir daha beni görme şansları olmayacak. Neden onları kucaklamama karşı çıkıyorsunuz?"

İnsanları gücendirdiği neredeyse hiç görülmemişti. Davranışlarında sergilemiş olduğu yumuşak ve soğukkanlı tavırları ile herkesin hayranlığını kazanmıştı. Bu yönü, iyi ve güzel huylu olmasından kaynaklanırdı ve canlı alingan mizacından doğan şaşmaz bir disiplin anlayışının sonucuydu. Aslında sert ve öfkeli bir yaradılışı vardı. Zaman zaman buyruğu altında çalışanların açgözlülüklerini, ihmalci davranışlarını soylu görev ruhuyla bağdaşmayan kötü alışkanlıklarını gördüğünde öfkelenildiği, sert ve katı olduğu görülmüştür. İster kişisel çıkarları, ister dünyevi başarıları ile ilgili konularda olsun, hiçbir zaman tepki vermemiş, ne sevinçli ne de üzüntülü görünmüş, ne de coşkuya kapılmıştır. Ruhunda böylesi duyguların uyanmaması bir mucize gibi görülebilir. Terside zaten çok şaşırtıcı olurdu. Papalık seçimi için katıldığı birçok toplantının ardından, hırsı okşayacak kadar arzu edilen ve acıma duygusu uyandıracak kadar dehşet verici olan böyle bir makam için asla yarıp tutuşmadığını anladığı gibi bir keresinde bu toplantılardan birinde nüfuz sahibi bir kişinin, papalığa adaylığını koyması halinde kendisinin ve ekibinin (ne kadar çirkin, değil mi, ama o zamanlar böyle deniliyordu) oylarını ona vereceklerini söylemesi üzerine Federigo bu öneriyi reddetmişti ve bunun üzerine bu kişi de, bu düşüncesinden vazgeçip nüfuzunu başkaları için kullanılmak durumunda kalmıştı. Federigo bu alçakgönüllü davranışını ve iktidara

karşı olan tavrını yaşamı boyunca sürdürdü. Kendisine görev saydığı işlerde başarılı olmak için titizlikle ve durup dinlenmeden çalışmayı ilke edinen Federigo, bunların dışındaki başkalarının işine karışmaktan her zaman kaçınmıştır. Papalık tacında gözü olmadığından tüm kilise yönetiminden onu bu işe karıştırmamalarını istedi. Bilindiği gibi herkeste görülmeyen, ancak iyilik severlerin sahip oldukları ölçülü davranış ve olgunluğun simgesiydi Federigo.

Karakteristik özelliklerini şöyle bir toparlarsak, görünüşte birbirine aykırı, dahası yan yana bulunmaları zor olan niteliklerin bir araya geldiğini görürüz. Ancak onun yaşamının bir başka özelliğini belirtmeden noktalamayacağız sözlerimizi. Federigo'nun yaşamı öyle bir yaşam ki, işe, yönetime ve öğretime adanmış, resmî görüşmeler, kilise ziyaretleri, seyahatler, talihsizliklerin yanı sıra bir bilim adamına yetecek kadar daha da fazlasıyla bilimsel çalışma ile dolu bir yaşam. Nitekim övgüye, takdire değer birçok yönü ile döneminin çağdaşları arasında bilge adam olma özelliği taşımaktadır.

Bugün herkese bir dayanaktan yoksun olmaktan çok, saçma olarak görünebilecek fikirleri, büyük bir inanç ve hayatta şaşmaz bir kararlılıkla savunmuş olduğunu görürüz. Bu sözümü, onun düşüncelerini doğru bulanlara da söylüyorum. Onu bu konuda savunmak isteyecek olan kişi, bu düşüncelerin kendisinin yanlışlarından çok, dönemin yanlışlarına dayalı olduğunu söyleyerek ağızlara sakız olan ve sıcak bakılan bir mazeret bulabilir; ancak gösterilecek olan bu mazeret, kimi şeyler için ve yaşanılanlar enine boyuna incelendiğinde biraz ya da çok değeri olabilir. Çünkü hiçbir gerekçesi olmayan, körü körüne ileri sürülen bir mazaretin –ki genelde bu şekilde olur– hiçbir anlamı yoktur. Bu nedenle karmaşık sorunları basit formüllerle çözmek ve bu konuyu daha fazla uzatmak istemediğimizden sorunları gündeme getirmeyeceğiz. Tüm özellikleri bir arada düşünüldüğünde insanlarda hayranlık uyandıran bu kişinin yaşamına, böylece kısaca değinmiş olduk. Ancak ölen bir kişinin arkasından yalnızca iyi ve güzel şeyler söylemeye çalıştığımız düşünülmesin diye, Federigo'nun her yönünün aynı yetkinliğe sahip olmadığını belirtmekte yarar olduğunu düşünüyoruz.

Okurlarımıza kesinlikle haksızlık sayılmamalıdır onlardan birilerinin şöyle bir soru soracağını düşünmek: Federigo sahip olduğu sivri zekâsı ve bitmek tükenmek bilmeyen çalışmaz aşkıyla bazı yapıtlar bıraktı mı diye. Hem de nasıl! Ahlâksal konular, dinî hutbeler, bilimsel söyleşiler, dinsel ve dinsel olmayan antik dönem edebiyatının, güzel sanatlarının ve daha birçok konunun işlendiği irili ufaklı, kimi Latince kimi İtalyanca yazılmış, kimisi basılmış kimisi yazma ve kendi kurduğu kütüphanede korunan yüze yakın yapıt bıraktı.

Şimdi de okur şu soruları soracaktır: “Nasıl oluyor da bu kadar kitap unutuluyor, çok az tanınıyor ya da çok az okunuyor? Nasıl oluyor da böylesine sivri bir zekâyı, çalışma azmine, insan ve şeyler konusunda derin bir bilgi birikimine, yoğun bir tefekküre, iyi ve güzel için duyulan derin tutkusuna, ruh saflığına, insanı büyük bir yazar yapacak birtakım niteliklere sahip olmasına karşın, yüz yapıtı arasından hiç olmazsa bir tanesi, okunmasa da, tamamen olmasa da, kısmen önemli sayılmıyor ya da en azından ismi bilinmiyor? Nasıl oluyor da yazmış olduğu eserler sayısal da olsa günümüz edebiyatçıları arasında ona edebi bir yer sağlamaya yetmiyor?”

Kesinlikle çok mantıklı ve ilginç bir soru. Bu durumun nedenleri ancak genel anlamda birçok olayın incelenmesi sonucu ortaya çıkar. Nedenleri bulunduğu zaman benzeri birçok olayın da açıklamasını yapmak gerekir. Bu olaylar çok sayıdadır ve çok ayrıntılıdır. Yani uzun uzadıya anlatmak doğru olmaz. Çünkü ya hoşunuza gitmez ya da sıkılıp okumaktan vazgeçersiniz. Öykümüzün akıcılığını yitirmemesi açısından, bu kişi hakkında uzun süre çene çalmak yerine, yazarımızın rehberliğinde onun hayatta yapmış olduğu işleri görmenin daha yararlı olacağı düşüncesini taşıyoruz.

Kardinal Federigo, bütün boş vakitlerinde yapmaya alışık olduğu gibi kutsal görevini yerine getirmek için kiliseye gitme vaktinin gelmesini beklerken çalışmaktaydı. Haç taşıyan papaz, kaygılı ve allak bullak bir yüzle içeri girdi.

“Yüce Efendimiz! Beklenmedik bir ziyaretçimiz var,” dedi.

“Kim, kim?” diye sordu Kardinal.

Papaz her hecesini anlamlı anlamlı vurgulayarak, okurlarımıza söyleyemeyeceğimiz adı ağzından çıkardı:

“Ondan başkası değil,” deyip sonra ekledi: “Burada dışarıda, bizzat kendisi; yüce efendimiz tarafından içeri alınmayı bekliyor,” dedi papaz.

Kardinal, yüzünde beliren aydınlık bir ifadeyle, kitabını kapatıp oturduğu yerden kalktı:

“O mu? Gelsin! Hemen içeri al!” dedi.

Papaz yerinden kıpırdamadan yanıtladı:

“Ama... Yüce Efendimiz, bu adamın kim olduğunu biliyorlar mı? Şu ünlü zorba... O eşkıya var ya!”

“Böyle bir adamın içinden gelip beni ziyaret etme arzusunun doğmuş olması bir piskopos için talih sayılmaz mı?”

Papaz ısrarla:

“Ama biz, kimi konularda ağzımızı açtığımızda, Efendimiz,

bunların dedikodu olduğunu söyleyip ağzımızı kapatır... Ancak böyle bir durumda hiç kimse artık ağzımızı kapatamaz... Sevecen insanın düşmanı çok olur Efendimiz... Kesinlikle biliyoruz ki, bu şahıs bir serseriden de öte... Bugün değilse bile, yarın kendisiyle gurur duymaya kalkışacağını da biliyoruz.”

Kardinal papazın sözünü kesti:

“Ne yapmış, söyle bakalım?”

“O yolunu şaşırmış biri; kendisi gibi yolunu şaşırmış suç ortaklarıyla işbirliği içinde çalışıyor. Bu tipleri... Oraya göndermek gerek.”

Federigo gülerek papazın sözünü yeniden kesti:

“Oh be!.. Bu ne biçim iştir! Ne zamandan beri askerler komutanlarına korku aşılar oldular.” Sonra da düşünceli ve daha ciddi bir tavırla sürdürdü konuşmasını. “San Carlo böyle bir adamı kabul etmek zorunda kalsa hiç tartışmazdı; tersine onu hemen kabul ederdi. Onu hemen içeri alınız... Zaten epeyce bekledi.”

Papaz içinden söylenerek çıktı:

“Çare yok: Bu adamların hepsi inatçıdır.”

Haydutun ve papaz takımının bulunduğu odaya açılan kapıyı itince, bir tarafta toplanmış olan papazların fısıldaşıp, bir köşede yalnız başına duran Adsız’ı izlediklerini ve onu süzdüklerini gördü. Kendisi de ona doğru ilerledi. Bu sırada gözünün önünde duran adamı baştan aşağı dikkatlice incelerken, sürekli, ceketinin altına kim bilir hangi şeytani silahı saklamış olabileceğini düşünmekteydi. Hiç olmazsa onu içeriye buyur etmeden önce kendisine... Ne var ki bir türlü karar veremedi. Yanına gitti ve:

“Monsenyör, efendimizi bekliyorlar. Lütfen beni izleyiniz,” dedi.

Hızla bu küçük topluluğun önünden geçerken sağa sola “Ne istiyorsunuz? Hep kendi bildiğini yaptığını siz de bilmiyor musunuz sanki?” anlamına gelen bakışlar fırlatmaktaydı.

Papaz kapıyı açıp Adsız’ı içeri buyur etti. Federigo, istenilen bir şeye uzanır gibi öne uzattığı elleriyle saygılı ve dingin bir ifadeyle Adsız’ı karşıladı. Papaza hemen çıkmasını söyledi. O da buyruğa uydu.

Odada kalan iki insan bir süre sessiz ve çekinceli, öylece durdular. Buraya belirli bir niyetten çok, açıklanamaz bir sıkıntıdan ötürü zorla getirilmiş olan Federigo burada da zorla duruyor ve

iki çelişkili duygunun altında ezilmiş kalyordu! Bir yandan, içindeki huzursuzluğu gidermek umudu ve arzusu; öte yandan öfke, pişmanlık duygusuyla, boyun eğen, acınacak durumda olan zaval-lı biri gibi günah çıkarmak ve bir adama yalvarmak için gelmiş ol-maktan ötürü utanç içindeydi. Söyleyecek söz bulamıyor, dahası aramıyordu. Bakışlarını Kardinal'e çevirdiğinde buyurgan ama tat-lı bir saygı duygusunun doğarak güvenini artırdığını, öfkesini yu-muşatıp gururunu incitmeden kendisini sessizliğe zorladığını du-yumsuyordu.

Federigo, huzuruna çıkanlara üstünlüğünü kabul ettirir ve sev-dirtirdi. Davranışlarında bir doğallık, istemeyerek de olsa bir gr-kem vardı. Yıllar ne belini bkebilmiş ne de devinimlerini ağırlaş-tırabilmişti. Bakışları sert ve ışıltılı; alnı açık ve düşünce yorgu-nuydu. Dünya işlerinden elini eteğini çekmiş hali, inzivada gibi yaşamı, yaşadığı zorlukların izleri arasında ak saçları ve solgun si-masıyla el değmemiş bir iek gibiydi. Çehresi, gençken, kelime-nin tam anlamıyla, güzel denebilecek niteliklere sahip olduğunu gösteriyordu. şimdi bu güzellik, Kardinal'in görkemli ve iyi niyet-li düşüncelere olan eğiliminde, uzun bir yaşamdaki i rahatlığın-da, insan sevgisi ve hep var olan bir umudun coşkusunda, erguva-ni elbisesinin bu kurumlu basitliğinde daha da göze çarpan, nasıl desem, bir yaşlılık güzelliğine yerini bırakmıştı.

Federigo, uzun zamandır insanların yüzünden düşüncelerini anlamaya çalışan, ie işleyen bakışlarını bir süre için Adsız'ın y-züne dikti. Bu karanlık ve allak bullak olmuş yüzün altında, ziya-ret haberini aldığı ilk anda, Adsız'ın onda uyandırdığı umuda ben-zer bir şeyi gittikçe daha da bulguladığını anladı ve söze girdi:

“Oh!” dedi. “Ne kadar sevindim bir bilerseniz! Size ne kadar min-nettarım böylesine güzel bir ziyaretten ötürü. Doğrusu beni utan-dırdınız...”

Kardinal'in bu sözlerinden ve davranışından daha da yumuşa-mış; buzları çözüp, rastgele bir konuya geçmiş olmasından mutlu; fakat biraz şaşkın konuşmaya başladı:

“Utandırmak mı, dediniz!”

“Evet, utandırmak,” diyerek konuşmasını sürdürdü. “Size ben gelmeliydim. Daha önceden ve sık sık size gelmem gerekirken...”

“Siz bana!.. Siz kim olduğumu biliyor musunuz? Adımı yanlış duymadınız değil mi?”

“İçimde duyduğum ve mutlaka, yüzümde beliren bu mutluluğu... Tanımadığım birini gördüğümde ve haberini aldığımda duyunsayacağımı mı sanıyorsunuz? Bu duyguları siz bana yaşıyorsunuz. Sizi aramam ve bulmam gerekiyordu. Sevdiğim ve uğrunda ağladığım, Tanrı’ya onun adına, çok dua ettiğim bir insansınız siz! Çok ve yürekten sevdiğim evlatlarım arasından en çok bağrıma basıp kucaklamayı arzu ettiğim birisiniz siz... Bunu yapabilmeyi hiçbir zaman düşünmemiştim... Harikalar yaratmak yalnız Tanrı’ya özgüdür. Kullarının zaafını ve tembelliğini kendisi gideriyor.”

Adsız kendisine gösterilen bu hararetli çıkıştan, henüz söylemediği, söylemeye de daha niyeti olmadığı şeylere yanıt olacak bu sözlerden ötürü duygulanmış ama şaşkın, sessiz sessiz duruyordu.

Federigo daha da sevecen konuştu:

“Eee... Demek bana verecek güzel, yeni bir haberiniz var? Heyecanla bekliyorum sizi!”

“Haber mi? Bende mi? İçim cehennem ateşiyle kavruluyor. Size yeni bir haber mi var? Benim gibi birinden beklediğiniz bu önemli haberi biliyorsanız siz söyleyiniz!”

Kardinal sakın yanıtladı:

“Tanrı kalbinize girdi. Sizi doğru yola sokmak istiyor.”

“Tanrı! Tanrı! Tanrı!.. Onu ne gördüm ne de işittim! Nerede imiş bu Tanrı?”

“Bana mı soruyorsunuz? Bana? Siz?.. Ona sizden daha yakın kim var! Kalbinizi sıkıştıran, sizi heyecanlandıran, sizi huzursuz eden, aynı zamanda sizi kendine çeken odur. Onu tanıyınca, günahlarınızı itiraf edince, ona yalvarınca, engin bir avuntu ve dinginlik duymanızı sağlayacak gene odur.”

“Oh, anlıyorum! Kalbimi sıkıştıran, içimi kemiren bir şey var! Ama Tanrı mı bu! Tanrı varsa ve dedikleri gibi ise, beni ne yapsın?”

Bu sözler umutsuz bir tavırla söylenmişti. Federigo görkemli bir ses tonuyla sanki kendisine söylenmişler gibi yanıtladı:

“Tanrı sizi ne mi yapsın? Ne mi yapabilir sizi? Kudretinin ve iyiliğinin işaretisiniz siz. Başkasının ona veremeyeceği şerefi sizin sayenizde elde edecek. Halkın yıllardır size karşı attığı çığlıklar, yap-

tıklarınıza kin duyan binlerce insanın ılığıdır. (Adsız irkildi, kendisiyle böyle alışık olmadığı bir dille konuşulduğunu duyduğu anda şaşırđı ve öfke duymadığı, tersine neredeyse huzur duyduğu için daha da şaşırđı.) Hangi şeref mi, diye soruyorsunuz? Bu çığlıklar, korku, beklenti, belki de adalet ama olması gereken bir adalet için çıkan sesler olabilir. Bu ılıkların kimileri, ne yazık ki belki de bu talihsiz kudretinize, bugüne kadar olan i rahatlığınıza gıpta edenlerden ık mış olabilir. Siz, kendinizi bizzat cezalandırmak ve suçlamak için ortaya çıkınca, o zaman, o zaman Tanrı büyüklüğünü gösterir. Tanrı'nın sizden ne yararı olur diye soruyorsunuz? Benim gibi zavallı bir insan, şimdiden o ilahi kudretin sizden nasıl bir kazanç elde edeceğini nereden bilsin! Ben nereden bilebilirim, aşk, umut ve pişmanlık ateşiyile yakıp can verdiği bu sarsılmayan istenç ve soğukkanlı direşkenlikten nasıl yararlanacağını. Ya siz, siz de zavallının tekisiniz; insanlığın kötülüğü için kendi başınıza tasarlayıp yaptığınızı sandığınız şeyleri, Yüce Tanrı'nın, insanlığın iyiliğine dönüştürüp size yaptırtamayacağını mı sanıyorsunuz? Daha Tanrı beni ne yapsın, diyorsunuz? Ne yapmasını isterdiniz? Sizi bağışlamasını mı? Sizi kurtarmasını mı? Size kurtuluş yolunu göstermesini mi? Bunlar Tanrı'ya değer, olağanüstü şeyler değil mi? Oh, düşününüz bir kere! Zavallı, naçiz biri olarak şu anda size iim o kadar yanıyor ki (Tanrı tanığımdır)... Sizi kurtarmak için yaşıamımdan arta kalan bu birkaç günü de seve seve verebilirim. Benim gibi acizin yüreğine bu duyguyu kuvvetle aşılayan Tanrı'nın size karşı göstereceği acıma duygusunu varın siz düşünün! Sizin için içimi kemi ren ve sevecenlik duygusu veren Tanrı'nın, sizi ne kadar sevdiğini ve kendisinin olmanızı istediğini siz söyleyin!"

Federigo'nun ağzından bu sözler çıkarken, yüzü, bakışları ve devinimleri bunların anlamını belli ediyordu. Dinleyicisinin altüst olmuş, allak bullak yüzü, önceleri şaşkın ve dikkatli bir hal aldı. Sonra da bu yüzde daha az kaygılı yoğun bir duygu belirdi. Çocukluğundan beri ağlamayı unutan gözleri doldu. Sözcükler tükenince yüzünü elleriyle kapatıp hıçkıra hıçkıra ağladı; öyle ki bu onun son ve en açık yanıtı gibiydi.

Federigo ellerini ve yüzünü gökyüzüne kaldırarak:

"Ey büyük ve merhametli Tanrım! Ne yaptım Tanrım ben, aciz

hizmetkârını, gafil bir papazını niçin kayrana erdirdin, niçin böylesi bir harika olaya tanıklık etmeye beni değer gördün!” diyerek, elini Adsız’ın elini tutmak için uzattı.

Adsız:

“Hayır hayır! Uzak durun benden. O temiz, iyiliksever elinizi bana uzatmayın!.. Sıkmak istediğiniz bu elin neler yaptığını bilmiyorsunuz siz.”

Federigo şefkat dolu bir atakta bulunarak:

“İzin verin de pek çok kabahati giderecek, pek çok hayır yapacak, pek çok acıyı dindirecek; silahsız, barışçıl, düşmanı karşısında alçakgönüllülükle açılacak olan bu eli sıkayım.”

Adsız hıçkırarak:

“Abartıyorsunuz! Bırakınız beni Monsenyör; merhametli Federigo, bırakınız beni. Kalabalık bir insan topluluğu sizi bekliyor; pek çok iyi insan, pek çok masum, nice uzaktan gelenler, bir kez olsun sizi görüp dinlemek için buradalar ve siz zaman öldürüyorsunuz... Hem de kiminle!”

Kardinal yanıtladı:

“Bırakalım doksan dokuz koyunu. Onlar emin ellerdeler. Ben şimdi yolunu yitirenle olmak istiyorum. Bu iyi insanlar, belki de şimdi çok daha mutlular; bu zavallı piskoposla olmaktansa. Size bu olağanüstü acıma duygusunu aşıl原因 Tanrı, belki de şimdi, daha nedenini bilmedikleri bir coşku uyandırmıştır içlerinde. Bu insanlar, belki de ayrımında olmadan bizimle birliktedirler. Belki de, Kutsal Ruh yüreklerinde ayırt edemedikleri bir iyilik ateşi yakarken, tanıyıp bilmedikleri biri olarak sizin için, yüreklerine kuruluşunuzu sağlayacak acıma duygusunu sokmuştur.” Böyle diyerek Federigo kollarını Adsız’ın boynuna doladı. Adsız kaçmayı denedikten ve bir süre direndikten sonra, bu iyilik selinden yenik düşmüş bir durumda boyun eğdi. O da Kardinal’e sarıldı. Titreyen nemli yüzünü Kardinal’in omzuna koydu. Sıcak gözyaşları Federigo’nun tertemiz erguvani elbisesine dökülüyordu. Federigo’nun o suçsuz elleri, sevecenlikle, Adsız’ın şiddet ve ihanet silahlarını gizleyen üstündeki pelerinini kucaklıyordu.

Adsız, Kardinal’in kollarından sıyrılıp tek eliyle yeniden gözlerini kapadı ve yüzünü sıvazlayarak haykırdı:

“Tanrı gerçekten büyük! Gerçekten merhametli! Şimdi kendimi tanıyorum, kim olduğumu biliyorum. İşlediğim günahlar önümde duruyor. Kendi kendimden iğreniyorum. Ve... Ve... Kendimde bir hafiflik, bir sevinç duyumsuyorum. Öyle bir sevinç ki, daha önce bu iğrenç hayatım boyunca hiç içimde duymamıştım.”

“Ağlayacak, hatalarınızı giderecek ve örtecek çok zamanınızın olacağı bu yeni yaşama başlamak için sizi yüreklendirmek, kendi hizmetine almak için Tanrı’nın size bahsettiği bir fırsattır bu.”

“Ne bahtsız bir adamım ben,” diye söze girdi Adsız. Ne kadar, ne kadar çok şey yaptım... Ağlamadan yapamayacağım. Ama yakın zamanda başladıklarım için hiçbir şey yapamasam da yarıda kesebilirim. Biri var ki, hemen peşini bırakmam ve yanlışımı düzeltmem gerekecek.”

Federigo dikkat kesildi. Adsız, kısaca, fakat bizimkinden çok daha etkili sözlerle, Lucia’ya yaptığı zorbalığı, zavallının çektiklerini, korkularını ve kızın nasıl yalvardığını; o yalvarışın kendinde yarattığı huzursuzluğu ve kızın daha şatoda bulunduğunu anlattı.

Federigo acıma ve aceleyle, soluk soluğa bağırdı:

“Zaman yitirmeyelim! Gözünüz aydın! Bu Tanrı’nın sizi bağışladığının işaretidir. Perişan olmasına neden olduğunuz kişinin kurtuluşuna araç oluyorsunuz. Tanrı sizi kutsasın! Tanrı sizi bağışlasın! Bu zavallı kızın nereli olduğunu biliyor musunuz?”

Adsız, Lucia’nın köyünün adını söyledi.

“Çok şükür ki, buradan çok uzak değil!.. Olasıdır ki...” diyerek masaya koştı. Çingırağını alıp salladı. İçeri heyecanla haç taşıyan papaz girdi. İlk olarak Adsız’a baktı. O allak bullak olmuş yüzü, o ağlamaktan kızarmış gözleri görünce bakışlarını Kardinal’e çevirdi. O değişmez tavırla, yüzünde ciddi bir memnunluk, sıra dışı bir telaş görünce sessizce ağzı bir karış açık kalacaktı ki Kardinal ona, orada toplanan papazların arasında oralı bir papazın olup olmadığını sordu. Papaz o an girdiği şaşkınlıktan kurtuldu.

“Var Monsenyör, var,” diye yanıtladı papaz.

Federigo:

“Onu hemen içeri al ve onunla birlikte buradaki kilisenin papazını da,” dedi Federigo.

Papaz dışarı çıktı. Orada toplanan papazların bulunduğu odaya

gitti. Bütün gözler ona çevrildi. O hâlâ açık kalan ağzı ve silinmeyen şaşkın yüz ifadesiyle elini kaldırıp havada sallayarak konuştu:

“Efendiler, efendiler! Efendimiz’in yüreğinin eşsizliği her şeyi değiştirdi.”

Bir süre hiçbir şey söylemeden durdu. Sonra tekrar konuşmaya başlayarak ekledi: “Saygıdeğer Yüce Efendimiz, buranın kasaba ve köy kilisesinin papazlarını soruyor.”

İlk çağrılan hemen öne çıktı ve aynı anda, kalabalığın ortasından şaşkın bir ses tonuyla bir “ben mi?” çıktı.

“Siz o köyün papazı değil misiniz?” dedi papaz.

“Evet ama...”

“Saygıdeğer Yüce Efendimiz sizi de istiyor.”

Deminki ses “beni mi?” diye bu tek heceli sözcüğü belirgin bir şekilde yineledi. Bu seste, ‘Ben şimdi nasıl yapacağım?’ demek isteyen bir anlam vardı. Ama bu kez, sesle birlikte adam da ortaya çıktı. Bu papaz şaşkınlık, keyifsizlik arası bir ruh durumunu anlatan bir söylemle ortaya çıkan ve adım atmakta zorlanan, Don Abbondio’nun ta kendisiydi. Papaz ona, “Bizimle gel, gidelim, istemiyor musun?” anlamına gelen bir el işareti yaptı. İki papaz birlikte ilerlediler. Papaz eşiğe gitti ve onu içeri buyur etti.

Kardinal bu arada ne yapacaklarını birlikte tartıştığı Adsız’ın elini bıraktı. Yanından bir parça uzaklaştı. Bir işaretle köyün papazını çağırdı. Kısaca ona neden söz ettiklerini anlattı ve acaba Lucia’yı almak için arabayla şatoya gidecek akıllı başında bir kadın bulabilir mi hemen, diye sordu. Böylesine görülmedik bir girişimde becerikli birine gereksinim vardı; fırsatları yerinde kullanacak; onca sıkıntının ve bunalımın ardından, özgürlüğünün bile kendisinde yaratacağı yeni bir heyecanı önlemek için zavallı kızcağızı yüreklen-dirip sakinleştirmek için uygun sözleri bulacak, insancıl ve becerikli bir kadın olmalıydı... Bir süre düşündükten sonra papaz böyle birini bildiğini söyleyip odadan çıktı.

Kardinal tekrar bir işaretle arabacısıyla arabasının hazırlanmasını ve iki katır eyerlenmesini buyurmak için haç taşıyan papazı çağırdı. O da dışarı çıkınca Don Abbondio’ya döndü. Adsız’dan uzak durmak için Kardinal’in yanında duran ve bu arada kendi kendine bütün bunların ne anlama geldiğini anlamaya çalışarak kimi za-

man birine, kimi zaman ötekine bakan Don Abbondio, bir adım yaklaşarak yerlere kadar eğilip dedi ki: “Yüce Efendimiz’in beni emrettiğini söylediler. Ama bu işte bir yanlışlık var sanıyorum.”

Federigo yanıt verdi: “Yanlışlık yok. Size vereceğim iyi bir haber ve sizi avutacak güzel ve hoş bir görev var. Size bağlı mahallede, yitirdiğiniz için ağladığınız Lucia Mondella, buraya yakın olan, bu sevgili dostumun evinde bulundu. Şimdi siz onunla ve mahallemiz papazının getireceği bir kadınla bu kızcağızı almaya gidecek ve ona buraya kadar eşlik edeceksiniz.”

Don Abbondio böyle bir önerinin ya da buyruğun kendinde yarattığı sıkıntıyı, sıkıntı olsa iyi, acı ve ıstırapı saklamak için elinden geleni yaptı. Yüzünde beliren sıkıntılı anlatımı değiştirmeye zaman bulamadan, saygısını gösteren bir reverans yaparak yüzünü sakladı. Doğrulur doğrulmaz “emrinizdeyim, bağışlayın,” diyen bir bakışla Adsız’ın önünde daha saygılı bir şekilde eğildi.

Kardinal papaza Lucia’nın akrabaları olup olmadığını sordu.

“Hayatta birlikte yaşadığı, yaşamakta olduğu annesinden başka kimsesi yok,” diye yanıtladı Don Abbondio.

“Annesi bu köyde mi yaşıyor?”

“Evet Efendim.”

Federigo yeniden söze girdi:

“Madem ki zavallı kızcağız öyle hemen evine gidemeyecek, en kısa zamanda annesini görmek ona avuntu olur kuşkusuz. Ancak ben kiliseye gittikten sonra köyün papazı dönecek olursa, sizden ona bir araba ya da bir binek hayvanı bulmasını ve annesini alıp buraya getirmesi için aklı başında bir adamı yollamasını söylemenizi rica ediyorum.”

“Ben gitsem, olmaz mı?” diye sordu Don Abbondio.

Kardinal yanıtladı:

“Hayır, hayır, sizden başka bir ricam olmuştur.”

Don Abbondio:

“Zavallı anneyi hazırlamak gerek. Pek duygulu bir kadındır; kaş yaparken göz çıkarmayalım; onun mizacına göre hareket edecek, onu tanıyan biri gerek.”

“İyi ya... Papazın doğru insanı seçmesi için sizin uyarılarınıza gereksinimi var. Öbür iş için siz daha gereklisiniz,” diye yanıtladı

Kardinal. Kardinal, kızın o şatoda belirsiz bir geleceğin ürkütücü karanlığında geçirdiği saatlerin ardından, hemen bildik ve güvenilir bir çehreyi görmeye çok gereksinimi olacağını söylemek istiyordu. Ama o üçüncü kişinin önünde söylenecek bir söz değildi. Kardinal, Don Abbondio'nun, oradaki havadan, durumu anlamamış olmasına, dahası kendiliğinden kavrayamamış olmasına şaşırdı. Biraz düşününce papazın öneri ve ısrarını o kadar yersiz buldu ki, işin içinde bir şey olup olmadığına ilişkin kendisinde bir kuşku uyandı. Papazın yüzüne baktı. Onun bu korkunç adamla birlikte yolculuk etmekten ve kısa bir süre için de olsa onun konuğu olmaktan korktuğunu kolayca anladı. Papazın kaygısını gidermek isterken yeni arkadaş, üçüncü kişi olarak oradayken, papazı bir köşeye çekip kulağına gizlice fısıldamak hoşuna gitmediği için en iyi hareket, doğrudan doğruya Adsız'la konuşmak ve onun yanıtları sayesinde artık korkulacak bir insan olmadığını Don Abbondio'ya anlatmak olacaktı. Adsız'a yaklaştı. Eski dostlar arasında olduğu gibi, güçlü bağlarla bağlanan yeni dostlar arasında da var olabilecek bir içtenlikle:

“Bugün bu kadarlık bir ziyareti yeterli bulacağımı sanmayın lütfen! Bu iyi yürekli rahiple bana gene geleceksiniz değil mi?”

“Gelmez miyim! Beni istemeseniz de, kapınızın önünde bir dilenci gibi bekleyeceğim. Sizinle konuşmam gerek! Sizi dinleyip, görmeliyim! Size gereksinimim var!” dedi Adsız.

Federigo onun elini tuttu ve sıktı:

“O zaman, bizimle kalın; birlikte yemek yiyelim... Bize bir iyilik yapın. Sizi bekliyorum. Bu arada, ben dua etmeye ve halk ile birlikte Tanrı'ya şükranlarımı sunmaya gidiyorum. Siz de ilahi merhametin ilk meyvelerini toplayın.”

Bu manzara karşısında Don Abbondio korkak bir çocuk gibiydi. Kendisini, ısırp yalamakla ünlenen, tüylere boğulmuş, gözleri kanlı kanlı koskacaman bir köpeğin karşısında duyumsuyordu. Sahibinin kendinden emin, köpeğini okşarken onu, ne uslu ne terbiyeli bir hayvan diye övdüğünü işitiyordu. Sahibine baktı. Ne “evet” dedi ne de “hayır”. Köpeğe baktı. Uslu hayvanın yaltaklanmak için de olsa dişlerini göstereceğinden korkarak ona yaklaşmadı. Korktuğunu belli etmemek için de yerinden kıpırdamadı. İçinden, “Keşke evimde olsaydım!” dedi.

Kardinal, Adsız'ın elinden tutup çekerek çıkmak üzereyken, suratını asmış, mahzun mahzun geride kalan zavallı papaza tekrar bir göz attı. Adamcağızın bu hüznünün, bin bir günahı olan bir adama karşı iltifatlar yağdırmasına karşın onu bir köşede ihmal etmesinden ileri gelebileceğini düşündü. Ona döndü. Geçerken bir süre duraksayarak sevecen bir gülümsemeyle:

“Papaz Efendi, siz daima benimle oldunuz Tanrı'nın evinde. Fakat bu... Bu bir yitikti; yeni ele geçti,” dedi.

Don Abbondio her ikisinin önünde yerlere kadar eğilerek:

“Ne kadar memnun oldum, bilemezsiniz!” dedi.

Piskopos ilerledi, biri bir yanda, öbürü diğer yanda duran iki hizmetçi tarafından derhal ardına kadar açılan kapıyı itti. Bu güzel çift, odada bulunan meraklı papaz grubunun önünde belirdi. Yüzlerinde farklı, bir o kadar da derin bir duygu resmedilmişti. Federigo'nun yüzünde mutlu bir yumuşaklık, alçakgönüllü bir neşe, Adsız'ınkinde avuntu ile dinginleşen bir karışıklık, görülmedik bir utanç duygusu ve pişmanlık okunuyordu. Ne var ki, pişmanlık duygusundan incinmiş ve yabanıl karakterinin gücü yansıyor dışarıya. Bu manzarayı görenlerin aklına Isaia'nın ünlü sözü geldi: *Kurt ile kuzu aynı otlığa girecekler. Aslanla öküz aynı otu paylaşacaklar.* Arkadan Don Abbondio geliyordu ki, onu hiç kimse fark etmedi.

Odanın ortasına geldiklerinde, öbür kapıdan Kardinal'in oda hizmetçisi girdi ve köy papazının kendisine ilettiği buyrukları yerine getirdiğini söylemek için yanlarına yaklaştı. Araba ve iki katır hazırды ve sadece papazın getireceği kadını bekliyordu. Kardinal, gelir gelmez kadının Don Abbondio ile görüştürülmesini ve hepsinin Adsız'la birlikte onun buyruğuna verilmesini söyledi. Yeniden Adsız'ın elini vedalaşmak için sıktı ve “Sizi bekliyorum,” dedi. Ardından Don Abbondio'yu selamlayarak kiliseye gidecek tarafa yürüdü. Papazlar da, bu kalabalık insan grubu ve tören alayıyla birlikte yürüdüler: İki yol arkadaşı odada yalnız kaldılar.

Adsız düşüncelerine dalmış, sevgili Lucia'yı hapisten ve çektiği acılardan kurtarmak için sabırsızlanıyordu. Şimdi ona karşı dünkünden daha başka bir duygu besliyordu. Yüzünde kesif bir huzursuzluk vardı; öyle ki Don Abbondio'nın alingan bakışlarına yo-

lunda gitmeyen bir şeyler varmış gibi gözükebilirdi. Papaz ona yan yan bakıyor, süzüyor, dostça bir söyleşi başlatmak istiyordu ama... ‘Ne diyeyim bu adama?’ diye kendi kendine soruyordu. ‘Memnun olduğumu bir daha söyleyeyim mi acaba? Neden memnun oluyormuşum? Şimdiye kadar bir şeytanken şimdiden sonra öbürleri gibi iyi bir insan olduğundan mı? Ne güzel iltifat doğrusu! He he he! Lafı nasıl çevirsem çevireyim bu iltifatlarım başka bir anlama gelmez. Dünden bugüne namuslu bir insan olduğu acaba doğru mu ki? Bunun gibilerinden dünyada niceleri var... Bunun için pek çok neden de var. Kim bilir, kimi zaman! Bu arada o şatoya onunla gitmek bana kaldı! Kadere bak! Kim derdi ki bu sabah... Ah bir kurtulsam, beni buraya zorla, gereği yokken, papazlık bölgemden gönderen o Perpetua’ya gösteririm. Bütün köy papazları, dahası, en uzaktakiler bile koştuktan sonra ben neden geri kalmalıymışım? Ben de gitmeliymişim... Yok böyle yapmalı, yok söyle yapmalıymişim... Durup dururken kendimi ateşe attım. Vay başıma gelenler. Ona bir şeyler söylemeliyim.’ Ona söyleyeceklerini bulmuştu: ‘Böyle saygıdeğer bir yoldaşlık aklımın köşesinden geçmezdi.’ Tam ağzını açacağı sırada, Kardinal’in oda hizmetçisi, kadının arabada hazır beklediğini söylemek için odaya girdi. Sonra Kardinal’in yeni emrini öğrenmek için Don Abbondio’ya döndü. Don Abbondio kafasını meşgul eden karışık düşünceler içinde elini çabuk tutarak hizmetçiye yaklaştı: “Bana sakın bir hayvan vermeniz. Çünkü doğruyu söylemem gerekirse, ata binmekte pek becerikli değilim de,” dedi.

Hizmetçi yarı alaylı bir sesle, “Merak etmeyiniz! Yazmanın katıridir. Yazman görgülü bir adamdır.”

Don Abbondio “Tamam...” dedikten sonra içinden, ‘Tanrım sen yardım et!’ diye düşünmeyi sürdürdü.

Adsız haberi duyunca hevesle öne atılmıştı. Kapıya gelince Don Abbondio’nun geride kaldığını fark etti. Onu beklemeye koyuldu. Papaz yanına gelince özür dileyen bir tavırla, nezaket ve alçakgönüllülikle eğilerek papazı öne sürdü. Bu incelik biçare papazın yüreğine biraz su serpti. Ama ayağını avluya atar atmaz duyduğu bu küçük avuntuyu yok eden yeni bir manzarayla karşılaştı. Adsız’ın avlunun bir köşesinde duran tüfeğini bir eliyle tüfeğin namlusun-

dan, bir eliyle kayışından tuttuğunu ve idmandaki bir asker gibi çevik bir hareketle omzuna astığını gördü. Yine içinden söylendi: ‘Eyvah eyvah!.. Ne yapacak bu oyuncakla acaba? Neydi bu başıma gelenler! Ya aklına eser de... Yolculuğa bak yolculuğa...’

Adsız yol arkadaşının kafasından ne çeşit düşünceler geçtiğinden biraz kuşku duysaydı, kendisini rahatlatmak için kim bilir neler söylemezdi. Fakat böyle bir kuşkudan binlerce mil uzaktaydı. Don Abbondio, Adsız’a ‘size güvenim yok’ anlamına gelecek en küçük bir harekette bulunmak istemiyordu. Sokak kapısına geldiklerinde kapının önünde hazır iki katır buldular. Adsız, seyislerden birinin çektiği katırın sırtına atladı.

Don Abbondio üzengiye basmak üzere kaldırdığı ayağını tekrar yere koyarak Kardinal’in oda hizmetçisine sordu:

“Huysuz değil, değil mi?”

“Korkmayınız! Kuzu gibidir.”

Don Abbondio oda hizmetçisinin tuttuğu eyere sıkıca tutundu. İki katırın çektiği, birkaç adım ötede duran araba, arabacının sesiyle harekete geçti ve kafil yola koyuldu.

Kafile, halkın tıka basa doldurduğu kilisenin önünden ve bu meydana giremeyen bir sürü yerli ve yabancının doldurduğu küçük bir meydandan geçiyordu. Büyük haber çoktan yayılmıştı. Daha önce sözü geçen korku ve nefret, şimdi şaşkınlık verici bir mutluluğa dönüşmüştü. Halkın içinden neredeyse alkış sesine benzeyen bir mırıltı yükseldi. Kalabalık arabaya yol verirken insanlar onu daha yakından görebilmek için birbirlerini dirsekliyorlardı. Araba, ardından Adsız geçiyordu. Adsız, kilisenin açık kapısının önünde şapkasını çıkarıp, “Tanrı seni korusun” diye kıpırdayan her ağızdan çıkan sesler arasında, aldığı kararlarla herkesi yıldırılmış olan kafasını atın yelesine kadar eğerek selam veriyordu. Don Abbondio da şapkasını çıkarıp eğiliyordu. Kendini Tanrı’ya emanet etti. Meslektaşlarının aralıksız okuduğu ağır ve görkemli ilahinin nağmelerini dinlerken kalbinde öyle bir gıpta, öyle hazin bir hoşluk, öyle bir ürperti duydu ki, gözyaşlarını tutmakta zorluk çekti.

Köyden çıkıp açık kırlarda ve bazen tamamen tenhalaşan yollarda ilerlerken Don Abbondio’nun düşünceleri çok karanlık bir

peçeyle örtüldü. Kardinal'in hizmetinde bulunduğundan, iyi bir adam olması gereken güvenilecek biricik adam arabacıydı. Hem de kolay kolay pes edecek birine benzemiyordu. Zaman zaman Kardinal'i görmeye giden ya tek başlarına ya da gruplar halinde insanlara rastlıyorlardı. Bunlar Don Abbondio için bir tür avuntuydu. Ama bunlar geçiciydi; çünkü o korkunç vadiye doğru ilerliyorlardı. Orada bu adamın hizmetçilerinden, hem de ne hizmetçi, başka kimse bulunmuyordu. Şimdi bu adamla, yeni dostu ile konuşmaya daha çok can atıyordu. Böylelikle onu hem daha iyi yoklayacak hem de denetleyebilecekti. Ne var ki, onu düşüncelere dalmış görünce bu isteğinden cayıyordu. Bunun üzerine zorunlu olarak kendi kendine konuşmayı sürdürdü. İşte zavallı adamın yolda söylediklerinden bazıları şunlardı; hepsini yazmaya kalksak ko- ca bir kitap olur.

“Ne gariptir ki, haydutlar da papazlar da kendileri rahat durmadıkları gibi başkalarını da ateşe atarlar. Bunların en ele avuca sığmazı da gelip beni buluyor ve beni de işlerine bulaştırıyor. Oysa benim kimseyle alıp veremediğim yok. Bu Don Rodrigo da serse- rinin teki! Biraz akli olsa dünyanın en mutlu insanı olur. Adam, genç, varsıl, saygı gören, beğenilen biri; rahatlık herife batıyor, hem kendi başını hem de milletin başını yakıyor. Michelaccio'nun işini yapabilir örneğin. Hayır efendim olmaz!.. Dünyanın en tiksindirici, en haydutça, en can sıkıcı mesleğini yapıyor, kadınlara sarkıntılık ediyor. Faytona binip cennete gidebilecekken topal bacağı ile şeytanın yuvasına girmek istiyor. Ya bu?..” Sanki düşü- nüklerini duymuş gibi kuşkuyla ona baktı. “Ya bu herif? Zorbalık- larıyla dünyayı kasıp kavurdu, sonra da tövbe ettiğini söyleyerek insanın aklını karıştırıyor... Doğruysa tabii. Bu arada bunu yokla- mak da bana düşüyor nedense!.. Öyle ki, içlerindeki bu kötülük- le doğmuşlarsa, hep kavga gürültü peşinde koşmak zorunda kalı- yorlar. Benim yaptığım gibi bütün yaşam boyunca namuslu bir in- san olmak zor mu sanki?.. Hayır efendim, olmaz. Herkesin başı- na bela olmak, kırıp dökmek, kötülük yapmak varken... Oh zaval- lı başım!.. Sonra da tövbe edeceğim diye insanların huzurunu ka- çırmak... Eğer iyi niyetliysen fazla tantana etmeden, başkalarını ra- hatsız etmeden, kendi evinde efendice tövbe edebilirsin. Ya Mon-

senyör, Efendi'nin hemen kollarını açıp 'aziz dostum, sevgili dostum'ları, sanki onun bir mucize yaptığını görmüş gibi, ona söylediği her şeyi dinlemesi, hemen bir yolunu bulup kendi başına karar vermeye kalkışması, bizlerin iki ayağını bir pabuca sokması, neydi öyle! Heriften ufacık bir güvence bile almadan eline bu zavallı papazı teslim etti. Tek mi yoksa çift mi oyunu mu oynuyoruz!... Onun gibi aziz bir piskopos papazlarını, kendi gözünden gibi kıskanmalıdır... Bana göre azizliğin yanı sıra insanın biraz tedbirli, biraz soğukkanlı, biraz da sevecen olması gerekir. Bunu gösteriş olsun diye yapmamalı. İnsanların gerçek maksatlarını anlamak çok zor. Doğal olarak o tip insanlardan söz ediyorum. Onunla onun evine gittiğimi düşününce... Bunun altında bir çapanoğlu olsa gerek. Oh zavallı başım! En iyisi düşünmemek. Ne iştir bu Lucia'nın ki de? Don Rodrigo'yla bir anlaşması olmasın? Ne adam be! Kız bu herifin eline nasıl geçti dersin? Kim bilir? Bunları ancak Monsenyör bilir. Hem bizi bu işlere bulaştırıyorlar hem de bir şey demiyorlar. Olacak iş mi bu? Başkalarının işi beni ilgilendirmiyor. Ama işin içinde canımız olunca bir şeyler bilmeye de hakkımız var sanırım. İş yalnız gidip o zavallıyı kurtarmak olsa, önemli değil! Kendisi de alıp getirebilirdi. Niye öyle yapmadı ki! Hem sonra, Hak yoluna girmişse, bir aziz mertebesine ulaşmışsa bana ne gerek vardı ki? Bu ne rezalet! Tamam, sabredip görelim. Lucia adına mutluyum. O da kim bilir neler çekti hayatta. Tanrı biliyor neler çektiğini. Ona acıyorum ama benim hayatıma mal olacak. Bari şu herifin içinden geçenleri bir bilsem! Kim bilir? İşte orada! Kimi zaman çölde San Antonio'ya benziyor kimi zaman Oloferne kılığına giriyor. Oh zavallı başım! Neler gelmiyor ki başıma! Yeter! Tanrı yardım eder elbet. Çünkü kendi keyfim için yollara düşmedim..."

Gerçekten Adsız'ın yüzü, fırtınalı bir havada güneşin önünden geçen bulutların bir anda ortalığı parlak bir ışığa, sonra da soğuk bir karanlığa dönüştürmesi gibi birtakım düşüncelerle açılıp kapanıyordu. Federigo'nun tatlı sözleriyle mest olan yüreği taze bir yaşam bulmuş gibi acıma duygusu, bağışlama ve aşk duygularıyla yükseldikten sonra korkunç geçmişinin ağır yükü altında ezilip kalıyordu. Şimdi onarımı mümkün olan haksızlıkları onarmak; başlattığı kimi girişimleri yarıda kesmek; işleri karıştıracağına dü-

gümleri çözmek gibi ne tür güvenilir ve kalıcı önlemler alması gerektiğini hesap ediyor ve heyecanla elini çabuk tutmak istiyordu. Düşündükçe akli karışıyordu. Şu rahat ve bitmek üzere olan yolculuğu yaptığı sırada Lucia'nın neler çektiğini düşünmek, acısını ve sabırsızlığını bir kat daha artırıyor. Neler çektiğine Tanrı tanıktır. Onu kurtarma çabası içine giren kendisiydi ama gene kendisiydi kızcağızı acı içinde tutan. Her yol ayrımında arabacı sapa-cakları yolu öğrenmek için Adsız'a dönüyor, o da eliyle işaret ederek acele etmesini söylüyordu.

Vadiye girildi. O sırada Don Abbondio'nun hali görülmeye değ-gerdi. Şu ünlü vadi, hakkında pek çok korkunç, karanlık hikâyeler anlatılan o vadinin içinde olmak, İtalya zorbalарının elebaşıl-арından sayılan o acımasız, korkusuz, zorbaları birebir görmek... Yolun her bükümünde birine, ikisine, üçüne rastgelmek. Ad-sız'ın önünde yerlere kadar eğiliyorlardı. O yağız yüzler, o dik bı-yıklar, Don Abbondio'ya "şu papazın mı hesabı görülecek?" diyen o bakışlar. Korku ve endişesi öyle arttı ki, sonunda kendi kendi-ne, "Nikâhlarını kıysaydım, başıma bundan daha kötüsü gelmez-di ya?" diye söylendi. Bu sırada dere boyunca taşlık bir yoldan iler-liyorlardı. Ötede sarp, karanlık, insan ayağı basmamış dağlar... Öbür yanda da yüzlerini görmektense تنها bir çölde kalmayı yeğ-leyeceği insanlar. Dante'nin sekizinci kat cehennemi buradan da-ha az korkunçtu.

Malanotte'nin önünden geçtiler. Kapının önünde duran zorba-lar Adsız'ın arkadaşına ve arabaya bir bakış fırlattıktan sonra sen-yörün önünde eğildiler. Ne diyeceklerini bilmiyorlardı. Zaten Ad-sız'ın sabah tek başına yola çıkması başlı başına bir olay olmuştu. Geri dönüşü ondan da tuhaftı. Getirdiği bir av mı vardı? Tek ba-şına nasıl halletmişti? Bu yabancı araba nereden çıktı? O hizmetçi kılıklı kadın kim? Yalnızca bakıyorlardı. Kimse yerinden kıpırda-mıyordu. Çünkü Adsız kaş göz işaretleriyle sağa sola buyruk yağ-dırıyordu.

Çıkışa ilerlediler ve tepedeydiler. Açık alanda ve kapının önün-de duran zorbalар yol vermek için geriye çekiliyorlardı. Adsız on-lara kıpırdamamalarını işaret etti. Atını mahmuzlayarak arabacı-nın önüne geçti. Arabacıya ve Don Abbondio'ya onu izlemelerini

işaret etti. Ön avluya, oradan da ikincisine geçti. Ufak bir kapıya doğru gitti. Dizgini tutmak için koşan bir zorbayı bir işaretle engelledi. Sonra: “Burada dur, kimse gelmesin!” dedi. Katırdan indi. Elinde dizginlerle arabanın yanına gidip tenteyi açan kadına yaklaştı. Alçak sesle ona: “Onu avutunuz, özgür olduğunu hemen anlatınız, dostlarının yanında bulunduğunu söyleyiniz. Tanrı sizinle olacak,” dedi.

Sonra arabacıya kapıyı açmasını işaret etti. Kadının inmesine yardım etti. Sonra da Don Abbondio’ya yaklaştı.

Papazın şimdiye kadar görmediği ve beklemediği bir sevecenlikle, sonunda iyi bir davranışta bulunmuş olmaktan ötürü sahip olduğu ılımlı bir çehreyle sesini de yumuşatarak: “Papaz Efendi,” dedi. “Benim yüzümden maruz kaldığınız zahmetten dolayı affınızı dilemeyeceğim. Çünkü zahmetiniz Tanrı ve onun zavallı bir kulu yüzündendir. Elbette ödülünü alacaksınız.” Bunu dedikten sonra bir eliyle gemi, bir eliyle üzengiye tutarak Don Abbondio’nun inmesine yardımcı oldu.

Bu yüz ifadesi, bu sözler Don Abbondio’yu yeniden canlandırdı. Çoktan beri içinde dönüp duran, bir çıkış bulamayan derin bir soluk aldıktan sonra önce alçak bir ses tonuyla, “Umarım, dediğiniz gibi olur,” ve ardından, “Lütfen, lütfen zahmet etmeyiniz,” dedi. Böyle nezaketle uzatılan o eli tutup, yapabildiği en iyi biçimde binnek hayvanından indi. Adsız bu katırın da dizginlerini aldı. Arabacısına, öbürleriyle birlikte gelinceye kadar orada, dışarıda beklemesini tembih etti. Cebinden bir anahtar çıkardı. Küçük kapıyı açtı. Papaz ve kadını içeri soktu. Kendi de girdi. Önlerine geçti ve merdivene yaklaştı. Her üçü de ses çıkarmadan yukarı çıktılar.

Lucia biraz önce kendine gelmişti ve zamanının bir bölümünü tümünden uyanmaya; uykunun bulanık hayallerini, anılardan ve cehennemin ölümcül manzarasına çokça benzeyen o gerçeğin görüntülerinden ayırt etmeye harcamıştı. Yaşlı kadın hemen yanına geldi ve zoraki bir alçakgönüllükle ona seslendi: “Nasıl, iyi uyudunuz mu?.. Yatakta uyusaydınız ya, dün akşam size kaç kez söyledim,” dedi. Yanıt alamayınca öfkeli fakat yalvaran bir ses tonuyla sürdürdü. “Biraz olsun bir şeyler yiyin. Mantıklı olunuz. Bakın halinize, ne kötü! Yemeniz gerek. Sonra, döndüğünde bana kızar!”

“Hayır, hayır!.. Gitmek istiyorum! Anneme gitmek istiyorum. Patron bana söz verdi. Yarın sabah dedi. Nerede patron?”

“Çıktı, ama hemen döneceğini ve istediğiniz her şeyi yapacağını söyledi.”

“Öyle mi? Öyle mi?” dedi. “Peki öyleyse, ben anneme gitmek istiyorum. Hemen şimdi...”

Bu sırada bitişik odada bir ayak sesi, ardından bir kapı sesi duyuldu. İhtiyar kadın koşup “Kim o?” diye sordu.

Tanıdık ses yavaşça, “Aç!” diye yanıtladı. İhtiyar sürgüyü çekti. Adsız hafifçe kapıyı iterek araladı, yaşlı kadına dışarı çıkmasını ve hemen Don Abbondio’yu kadınla birlikte içeri almasını buyurdu. Sonra kapıyı biraz aralık bırakıp geride durdu ve yaşlı kadını, daha

önce dışarıda gözcü olarak bekleyen öbür kadını başından savdığı gibi, şatonun uzak bir köşesine gönderdi.

Bütün bu gidip gelmeler, o bir anlık bekleme, ilk kez ortaya çıkan yeni yüzler, içinde bulunduğu durum dayanılmaz olmasına dayanılmazdı ama, gene de her değişiklik kuşku ve korku nedeydi Lucia için. Baktı. Bir kadınla bir papaz gördü. Biraz rahatladı. Daha dikkatli baktı. O mu, değil mi diye?.. Don Abbondio'yu tanıdı. Büyülenmiş gibi, donuk bakışlarla bakakaldı. Kadın yanına gidip ona doğru eğildi. Ona şefkatle bakıp, onu okşamak ve bir anda kaldırmak ister gibi ellerini tuttu.

“Oh zavallılık!.. Geliniz, haydi bizimle geliniz,” dedi.

Lucia “Kimsiniz?” diye sordu. Fakat yanıtı dinlemeden, yine iki adım ötedeki, oldukça duygulanmış, solgun bir yüzle ayakta duran Don Abbondio'ya döndü. Gözlerini yeniden ona dikti ve sordu:

“Siz! Siz misiniz? Siz misiniz, Papaz Efendi? Neredeyiz?.. Oh başıma gelenler! Aklımı oynatacağım galiba!”

Don Abbondio: “Hayır, hayır! Gerçekten benim. Rahat olunuz. Bakınız. Sizi götürmek için buradayız. Gerçekten sizin papazınızım... Buraya bunun için geldim; atla geldim,” dedi.

Bir anda bütün gücünü toplayan Lucia çabucak ayağa kalktı. Gözlerini yeniden bu ikisine dikti ve sonra: “Yoksa, sizi buraya Meryem Anamız mı gönderdi?” dedi.

Kadın, “Öyle olsa gerek,” diye yanıtladı.

Lucia, alçak sesle, çekingen ve kaygılı bakışlarla, “Gidecek miyiz? Sahiden gidecek miyiz?” dedi. Sonra korku ve nefretten titreyerek kilitlenmiş dudaklarıyla konuşmaya devam etti. “Ya bu adamlar?.. Ya Patron?.. O adam?.. Bana söz vermişti...”

Don Abbondio: “O da burada... Bizimle birlikte geldi. Burada dışarıda bekliyor. Çabuk gidelim. Onun gibi birini bekletmeyelim,” diye yanıtladı.

O sırada sözü geçen kişi kapıyı itip kendini gösterdi ve iyice öne çıktı. Biraz önce dünyadaki her şeyden umudunu kesen ve ondan başkasını görmek istemeyen Lucia, şimdi o yüzleri görüp, o dost sesleri işittikten sonra içinden gelen o ürpertiye engel olamadı. Kendine çeki düzen verdi. Soluğunu tuttu. İyi yürekli kadına sıkıca sarıldı ve yüzünü onun göğsüne sakladı. Adsız, önceki akşam

bakamadığı, uzun bir iç ağrısı ve açlıktan sararıp solmuş, çökmüş, kederli bu yüzü ve o korkulu ifadeyi görünce duraksamıştı. Sonra da korktuğunu görünce gözlerini yere indirip sorulmayan sorulara yanıt olsun diye konuşmaya başlamıştı: “Evet doğru! Beni bağışlayınız!” dedi. Yaşlı kadın bu sırada Lucia’nın kulağına fısıldıyordu: “Sizi kurtarmaya geliyor. Artık eskisi gibi değil, iyi biri artık o. Duydunuz mu sizden özür diliyor.”

Don Abbondio ise:

“Daha ne desin? Haydi! Başınızı kaldırınız. Çocukluk etmeyin de bir an önce gidelim,” diyordu. Lucia başını kaldırdı. Adsız’a baktı. Başının öne eğik, bakışlarının yere dönük olduğunu görünce, acayip bir rahatlık, şükran ve acıma duygusuyla: “Oh efendimiz... Tanrı acıma duygunuzu ödüllendirsin.”

Adsız: “Sözlerinizle bana yaptığınız iyiliğin yüz katını da size...” diye yanıt verdi.

Bunları söyledikten sonra Adsız dönüp kapıya yöneldi. Kapıyı açıp dışarı çıktı. İyice toparlanan Lucia, ona kolunu uzatan kadınla birlikte ardından gitti. Don Abbondio da arkalarından ilerledi. Merdivenlerden indiler. Avluya açılan kapıya geldiler. Adsız kapıyı açıp arabanın yanına gitti. Kapısını açtı. Büyük bir nezaketle, biraz da sıkılğan –onda yeni olan bu iki duygu– önce Lucia’nın sonra da iyi yürekli kadının arabaya binmesine yardım etti. Don Abbondio’nun katırının ipini çözdü, onun da binmesine yardımcı oldu.

Don Abbondio, “Ne alçakgönüllülük!” diye söylendi. Papaz ilk kez binerken gösterdiği beceriden fazlasını gösterdi hayvanın üstüne binerken. Adsız da hayvanına binince kafile yola koyuldu. Kafası dik, bakışları her zamanki gibi buyurgandı. Yolda rastladıkları zorbalar efendilerinin yüzünde belirgin bir düşüncenin, olağanüstü bir kaygının işaretlerini görüyorlar ama buna bir türlü anlam veremiyorlardı. Daha sonra da veremeyeceklerdi. Şatoda, bu adamdaki büyük değişiklik ile ilgili hiç kimsenin hiçbir bilgisi olmadığı gibi, kimse de bunu varsayımla bulamayacaktı.

İyi yürekli kadın, arabanın pencerelerindeki perdeleri hemen indirdi. Şefkatli bir şekilde Lucia’nın ellerini ellerinin içine alıp sevgiyle, içtenlikli ve acıyan sözlerle onu avutmaya başladı. Geçirdiği onca sıkıntının, yorgunluğun, olayların belirsizliğinin ve karı-

şıklığının zavallicıgın kurtuluş sevincini yaşamasına engel olduğunu görünce, onu aydınlığa kavuşturacak ve onun zihnini rahatlatacak, ona doğru yolu gösterecek sözleri bulup söyledi. Gidecekleri ve annesinin bulunduğu yerin adını da söyledi. Lucia, kendi köyünden biraz uzakta olan bu yerin adını duyduğunda:

“Evet! Ah Aziz Meryem, teşekkürler! Anneciğim! Anneciğim...” dedi.

İyi Yürekli Kadın ekledi:

“Annenizi de çağıracağız. Bu işin yapılmış olduğundan habersiz...”

Lucia sözünü sürdürdü: “Öyle mi? Öyle mi? Allah razı olsun sizden... Siz, kimsiniz siz? Nasıl geldiniz buraya?..”

İyi Yürekli Kadın: “Beni köyünüzün papazı gönderdi. Çünkü (çok şükür!) Tanrı bu beyefendiye acıma duygusu verdi. Köyümüzü ziyarete gelen, Tanrı’nın o sevgili kulu, Başpiskopos Hazretleri’yle konuşmak için köyümüze geldi. İşlediği günahlardan ötürü pişman olmuş, yaşamını değiştirmek istiyormuş. Kardinal’e, Tanrı korkusu olmayan biriyle anlaşarak, zavallı masum bir kızı kaçırdığını söylemiş. Papaz bana bu zorbanın kim olduğunu söylemedi.”

Lucia gözlerini gökyüzüne kaldırdı. İyi Yürekli Kadın konuşmasını sürdürdü: “Belki siz tanırırsınız bu adamı!.. Her neyse... Kardinal Hazretleri, bir genç kız söz konusu olunca, yoldaşlık etmek için bir kadının uygun olacağını düşünüp papaza birini bulmasını söylemiş. Papaz da bütün iyi niyetiyle bana geldi.”

“Oh! Tanrı sizi iyiliğinizden ötürü ödüllendirsin.”

“Ne diyorsunuz kızcağızım!.. Papaz Efendi bana, sizi yüreklen-dirmemi, sizi avutmamı ve Tanrı’nın tanrısal bir şekilde nasıl sizi kurtardığını anlatmamı salık verdi.”

“Ah evet... Sahiden mucize... Meryem’in yardımıyla.”

“Artık içiniz rahat olsun... Siz, kötülük edenleri bağışlayınız. Tanrı ona merhamet duygusunu verdiği için memnun olunuz. Dahası onun için dua ediniz. Sevap işlemenizin de ötesinde kendinizi huzurlu hissedersiniz.”

Lucia bir bakışıyla onaylıyordu söyleneni. Bakışı o kadar net ve açıktı ki, ancak sözcüklerle o denli açık ve net olunabilirdi. O anda yüzünde beliren tatlılık sözcüklerle anlatılamazdı.

Kadın yeniden konuştu:

“Aferin kızım. Sizin papaz da (civar köylerde bunlardan o kadar çok var ki deme gitsin...) bizim köyde bulunduğundan, Kardinal Hazretleri onu da arkadaşlık etmesi için benimle birlikte göndermeyi düşünmüş; fakat pek yardımı dokunmadı. Zaten onun pek de becerikli biri olmadığını duymuştum. Bu sayede anladım ki ne yaptığını bilmezsin biri.”

“Bu... İyilik yoluna giren adam... Kim o?” diye sordu Lucia.

“Nasıl! Bilmiyor musun adını?” diyerek İyi Yürekli Kadın onun adını söyledi.

“Aman Yarabbi!” dedi Lucia.

Lucia, masalarda adı geçen devlerin isimlerini andıran bu adın, çoğu kez pek çok olayda geçtiğini nefret ve tiksintiyle anımsamıştı. Şimdi, onun, o müthiş kudreti, merhametli gözetimi altında bulunduğunu ve böylesine korkunç bir tehlike içindeyken böylesine beklenmedik bir biçimde kurtulmuş olduğunu düşündükçe; ayrıca ona önceleri sert, sonra duygulu, daha sonra gururu incinmiş gibi gelen bu yüz ifadesinin kimin olduğunu anımsadıkça ara sıra “Aman Tanrım!” diyerek şaşkınlığını açığa vuruyordu.

“Gerçekten Tanrı’nın bir azizliği. Bütün dünya bir oh çekecek! Büyük bir soluk alacak, ne kadar çok insanın korku içinde olduğunu düşününce... Şimdi papazımızın bana söylediği gibi, yüzüne bakmak yeter aziz olduğunu anlamak için. Sonra azizliği de yaptığı işlerden de belli değil mi!” dedi İyi Yürekli Kadın.

Bu İyi Yürekli Kadın’ın, bulaştırıldığı bu büyük serüveni biraz daha ayrıntılı öğrenmek konusunda çok meraklanmadığını söylemek doğruyu yansıtmaz. Lucia’ya karşı duyduğu acıma duygusunun yanı sıra kendisine verilen görevin ciddiyeti ve yüceliğini duyumsayarak, ona yersiz ve gereksiz bir soru sormayı aklının köşesinden geçirmedi dersek, ne kadar değerli biri olduğunu anlarsınız. Bu yolculuk sürecinde bütün söyledikleri zavallı genç kızın iyiliği ve onu avutmak içindi.

“Tanrı bilir, çoktandır yemek yemediniz!”

“Artık anımsamıyorum... Epeydir.”

“Zavallım! Yemek yemeniz gerek!”

Lucia bitkin bir ses tonuyla “evet” diye yanıt verdi.

“Benim evimde, Tanrı’ya şükür, yiyecek bir şeyler buluruz elbet. Sabredin az kaldı.”

Lucia, az sonra, gücü kalmamış, arabanın bir köşesinde uyuklayarak yığılıp kalmıştı. O zaman, İyi Yürekli Kadın onu dinlenmesi için rahat bıraktı.

Don Abbondio için dönüş, kısa zaman önceki gidiş kadar can sıkıcı olmamakla birlikte pek de zevkli bir yolculuk olmadı. Sözü geçen korkudan kurtulunca, ilk başta kendini rahatlamış hissetti; fakat hemen sonra, nasıl ki büyük bir ağaç kökünden sökülüp çıkarıldığında, bir süre toprakta bir boşluk kalır ancak bir süre sonra tamamen otlarla kaplanır, onun gibi aklına can sıkıcı yüzlerce sorun geldi. Sonuç olarak hepten duyarlı oldu. Gelecekle ilgili olduğu ölçüde güncelle de ilgili acı veren kuruntuları vardı. Sürekli kafasını kurcalayan bir şeyler buluyordu. Her şeyden önce çok alışık olmadığı bu tür bir yolculuk tarzının verdiği rahatsızlığı, gidiş-tekinden daha çok duyumsuyordu, özellikle şatodan vadiye inerken. Arabacı, Adsız’ın işaretlerine uyup, hayvanları hızlı sürüyordu. İki atlı da arabanın arkasından aynı hızla ilerliyordu. Bu nedenle öyle anlar oluyordu ki, yolun dik yerlerinde zavallı adam, sırtından itiyorlarmış gibi öne doğru abanıyor ve düşmemek için elleriyle semere tutunuyordu. Daha yavaş gidilmesini rica etmeye cesareti yoktu. Öte yandan bu yerlerden olduğunca çabuk çıkmak istiyordu. Üstelik katır, bir tarafı uçurum, bir tarafı dağ olan yolda, hemcinsleri gibi, sanki kasıtlı yapıyormuş gibi, daima uçurumun kenarından yürüyordu. Don Abbondio, altından geçen dik yamaçları, uçurumları gördükçe içinden, ‘Bu tarafta bu kadar yol dururken, niye böyle buralardan gidiyorsun ki; başına iş açmaktan hoşlanıyorsun galiba?’ diye söyleniyordu katıra. Bir yandan da yukarı öteki tarafı çekiyordu; fakat yararı yoktu. Öyle ki, her zamanki gibi, öfkeden ve korkudan kendi kendini yiyerek, yönetimi hayvanın kendi iradesine bırakıyordu. Artık zorbalardan o kadar da korkmuyordu. Patronun o anda ne düşündüğünden çok emindi. Bununla birlikte içinden söylenmeyi sürdürüyordu. ‘Ama bu büyük değişim haberi, biz daha yoldayken çevreye yayılırsa; kim bilir bu herifler ne yaparlar? Benim buraya misyonerlik için geldiğimi sanmasınlar? Tanrı korusun!.. Parçalarlar beni!..’ Adsız’ın kaş-

larını çatması onu rahatsız etmiyordu. 'Bu herifleri burada tutmak için,' diye düşünüyordu; 'bununki gibi bir surata gereksinim var. Bunu biz de anladık... Ama bu herifler arasında benim bulunmama ne gerek var sanki?..'

Sonunda inişin sonuna varıldı. Son olarak vadiden de çıkıldı. Adsız'ın çatık suratı düzeldi. Don Abbondio da daha doğal bir yüz ifadesi takındı, başını biraz omuzlarının arasından kaldırdı, bütün herkesi görecektir şekilde doğruldu, derin bir soluk aldı, biraz daha rahatlamıştı. Başka birtakım uzak tehlikeleri düşünmeye başladı. 'Don Rodrigo hayvanı ne diyecek bu işlere? Rezil oldu. Herkesin maskarası olacak... Kim bilir ne kadar öfkelenenecek? Ortalığı birbirine katacaktır! Tutup benim de yakama yapışmasa bari. Benim bu işte bir günahım yok. Daha o zamandan, bana, yolda o türden bir sürpriz yapıp o iki şeytanı göndermeye cesaret ettiğine göre kim bilir şimdi ya da sonra, neler yapar! Yüce Kardinal'e çatamaz, kendisinden çok daha büyük bir lokma olduğu için. Onunla uğraşmak için insan aklını kaçırmış olmalı. Bu arada bir-iki kişinin üzerine kinini öfkelerini boşaltması gerek. Bu iş nasıl bitecek, göreceğiz. Altta kalanın canı çıksın! Yüce Kardinal haklı olarak Lucia'yı emin ellere teslim edecek. Kötü davranış gören o öbür zavalı da fırtınanın dışında kalır... O nasibini zaten aldı. Anlaşılan burada kabak benim başıma patlayacak. Bunca eziyetten, bunca heyecandan sonra, hiç de hak etmediğim halde, acısını benden çıkarması haksızlık olur doğrusu. Beni bu işe karıştırdıktan sonra, beni korumak için ne yapacak ki Yüce Kardinal? Bu melunun bana öncekinden daha kötü bir oyun oynamayacağına ilişkin bana güvence verebilir mi? Üstelik, başında bu kadar iş varken! Her şeye el atarken! Bütün hepsine nasıl koşturacak ki! Üstelik bu sefer, her şeyi öncekinden büsbütün berbat ettiler. İyilik yapanlar, bunu toptan yapıyorlar: Yeteri kadar doyum sağladıklarında, sonuçlarını görmezlikten gelip, keyiflerine bakıyorlar. Oysa kötülük yapmaktan zevk alanlar, daha dikkatli oluyorlar, işleri sonuna kadar izliyorlar. Hiç rahat vermiyorlar, çünkü sahip oldukları illet onları durmadan kemiriyor. Buraya kendi arzumla değil, Kardinal Efendimiz'in emri üzerine geldiğimi ben mi gidip söyleyeceğim? O zaman haksızın tarafını mı tutmuş olurum? Oh Tanrım!.. Ben kötü-

nün yanında! Olacak iş mi bu? Başıma gelenlerden sonra! En iyisi olduğu gibi her şeyi Perpetua'ya anlatmalı ve bunu yayma işini ona bırakmalı; yeter ki, Kardinal reklama kaçıp gereksiz gösteriler düzenleyerek beni de işin içine karıştırmamasın. Oraya varır varmaz, eğer kiliseden çıkmışsa; koşa koşa ona saygılarımı sunmaya gider ve sonra tüyerim. Yoksa mazeretlerimi iletmelerini söyler ve doğruca eve dönerim. Lucia sırtını dayayacağı birini buldu. Bana gereksinimi yok artık. Bunca sıkıntıdan sonra ben de dinlenmeyi hak ediyorum sanırım. Kardinal Efendimiz bütün hikâyeyi öğrenmek için merak buyururlarsa, evlilik sorununu anlatmak da bana düşer ki... İşte o zaman ayıkla pirincin taşını! Ya benim kiliseyi de ziyarete gelirse! Oh, olacak olan olur! Hele o gün bir gelsin! Yeteri kadar sıkıntım var zaten. Şimdilik, gider evime kapanırım. Kardinal Hazretleri buralarda oldukça, Don Rodrigo bir çılgınlığa kalkmaz. Sonrasını göreceğiz, bakalım! Ama yıl yıldan kötü gelecek galiba!’

Kilise ayini henüz bitmeden kafiye köye vardı. İlkinden daha az hareketli olmayan, insan kalabalığının arasından geçti ve ikiye ayrıldı. İki atlı köy papazının evinin bulunduğu küçük alana saptılar. Araba İyi yürekli kadın’ın evine doğru yollandı. Don Abbondio sözünü tuttu. Katırdan iner inmez Adsız’a daha cüretkâr iltifatlarda bulundu, ama Kardinal’den kendisi adına özür dilemesini rica etti. Çünkü acil işleri yüzünden derhal kiliseye dönmesi gerekiyordu. “Atım” dediği, yani salonun bir köşesine bıraktığı bastonunu aramaya gitti, sonra yola düştü. Adsız da Kardinal’in kiliseden dönmesini beklemeye koyuldu.

İyi Yürekli Kadın Lucia’yı mutfağın en seçkin köşesine oturtuttuktan sonra kızın her dakika yinelediği teşekkürleri ve özür dilemeleri kaba bir nezaketle geri çevirerek yiyecek bir şeyler hazırlamaya çalışıyordu. Çabucak, içinde bir horoz bulunan, ateşe koyduğu tencerenin altına yeniden çalı çırpı atarak çorbayı ısıttı ve içinde ekmek parçalarının bulunduğu bir kaseye çorba doldurdu ve Lucia’ya uzattı. Yedikçe zavallı kızın güç kazandığını görünce, kendi deyimiyle, ‘daha bıçak kemiğe dayanmadan’ evinde konuk ağırladığı için yüksek sesle şükreliyordu. “Bu günlerde herkes kendi çapında bir şeyler yapmaya çalışıyor,” deyip ekledi: “Burçak ekmeğini ve darı bulamacını bulmak için uğraşan fakir fukaranın dışında;

ama herkes böylesine iyi yürekli bir beyefendiden bir şeyler almayı umuyor. Biz, Tanrı'ya şükür ki, bu halde değiliz: Kocamın mesleği ve sahip olduğumuz bir tarla geçimimizi sağlıyor. Afiyetle yiyiniz. Biraz sonra horoz da pişecek. Ondan da yersiniz.” Boş çorba tabağını aldı. Bir yandan yemekle uğraşıp, bir yandan da ev halkı için masayı kurmaya başladı.

Bu arada, gücü kuvveti biraz yerine gelen Lucia, alışlageldiği üzere, temizlik güdüsü ve utanç duygusuyla kendisine çeki düzen vermekteydi. Gevşemiş ve karışmış saç örgüsünü çözüp yeniden toparladı. Boynundan göğsünün üzerine inen kaşkolu düzeltti. Bunu yaparken, parmakları bir akşam önce boynuna taktığı tespihe takıldı. Bakışlarını hızla ona çevirdi. Ani bir heyecana kapıldı. O zamana kadar yeni pek çok heyecan arasında bir akşam önce baskı altında kalarak ettiği yemini net bir biçimde su yüzüne çıktı ve gözünün önüne dikildi. Bunun üzerine, henüz geri gelmiş o tinsel gücünün bir anda yok olduğunu duyumsadı. Eğer ruhu, masumca yaşanan, tevekküle ve güvene dayalı bir yaşama böylesine hazırlıklı olmasaydı, o anda Lucia umutsuzluk içinde sonsuz bir acıyla kıvranacaktı. Sözlerle açıklanamayan bu düşünce karmaşasından sonra, zihninde ilk oluşan şey, ‘Eyvah ne yapmışım ben!’ oldu.

Bunu düşünür düşünmez, yeniden korkuya kapıldı. Hangi ortamda o sözün verildiği, o dayanılmaz iç sıklıklığı, yardım umudunun olmayışı, içtenlikli duaları, o sözü vermesini sağlayan duyguların yoğunluğu aklına geldi. Dileği yerine gelince, verdiği sözden pişman olmak, Tanrı'ya ve Meryem'e karşı saygısızca bir nankörlük, bir vefasızlık gibi göründü. Böyle bir sadakatsizliğin, başına yeni ve daha korkunç felaketler getireceğini, o zaman artık dualardan bile umut beklemenin olanaklı olamayacağını düşündü. Bu geçici pişmanlık anını bir an önce olmamış gibi saymak istedi. Saygıyla boynundan tespihi çıkardı. Titreyen elleriyle tutarak yeminini yineledi. Aynı zamanda hüznü bir yakarıyla yeminini yerine getirmesi için ona güç vermesini ve ruhunu yolundan saptıracak demiyorum ama, huzurunu bozacak düşünce ve rastlantılardan kendisini uzak tutmasını diledi. Geri dönüş olasılığı hiçbir şekilde olmayan, o zamana kadar ona büyük acı veren Renzo'nun

uzaklarda olması, ona bu her iki olayı tek bir amaca yönlendiren Tanrı'nın kararı gibi geldi. Bir olay üzerinde ötekine gerekçe bulmak için kafa yoruyordu. Bu düşüncenin ardından, Tanrı'nın bu sorunu çözmek için bir yol bulacağını ve Renzo'yu tevekküle zorlayarak kendisini unutturacağını umuyordu. Ama bu düşünce aklına gelir gelmez, zihni allak bullak oldu. Zavallı kızcağız yeniden pişmanlık duyguları altında duaya, yeminini tazelemeye, vicdanıyla çatışmaya girdi. Bu çatışmadan, sanki öldürdüğünü demeyelim ama, yere yıktığı düşmanının üstünden yorgun argın kalkan bir kahraman gibi çıktı.

Birdenbire ayak sesleri, neşeli çığlıklar duyuldu. Çoluk çocuk kiliseden dönüyordu. İki kızla bir oğlan sıçrayarak içeri girdiler. Durup bir an Lucia'ya meraklı bir bakış atıp, sonra annelerinin yanına koşup etrafını sardılar. Kimi tanımadıkları konunun ismini, nasıldığını, niçinini soruyor; kimi de gördükleri ilginç şeyleri anlatmak istiyordu. Anneleri, her sorulana ve her çocuğa "sus!.. sus!.." diye yanıt verdi. Sonra içeriye, daha sakın adımlarla ama yüzünde beliren içten bir incelikle evin beyi girdi. Eğer daha söylemediyssek belirtelim ki, bu kişi köyün ve bu çevrenin terzisiydi. Okumayı bilen, "Peygamber Menkıbeleri"ni, "Fransa Kralları"nı birçok kere okumuş olan bu adam, yetenekli ve bilgili olarak anılırdı. Alçakgönüllü bir şekilde övgüleri geri çevirir, yanlış meslek seçtiğini, yaptığı işin yerine okumuş olmayı yeğlediğini söylerdi. Eşine az rastlanır bir insandı. Köy papazı gelip de karısına bir hayır işi için bu yolculuğu yapmasını rica ettiğinde, o da oradaydı. Bu istemi onaylamak bir yana, gerek olsaydı, karısını yüreklendirip kesinlikle özendirirdi. Şimdi kilisedeki ayinde, o tantana ve kalabalıkta, özellikle Kardinal'in vaazı ile bütün iyi duyguları kabaaran adamcağız, yolculuğun nasıl geçtiğini öğrenme arzusu ve kurtarılan zavalı masumu görme beklentisiyle evine dönüyordu.

Terzi içeri girdiği sırada İyi Yürekli Kadın Lucia'yı göstererek, "Baksanıza," dedi. Lucia kızarak ayağa kalktı ve kekeleyerek özür dilemeye çalıştı. Fakat adam yanına gelerek sözünü kesti ve iltifata başladı:

"Hoş geldiniz... Hoş geldiniz... Siz Tanrı'nın bir kayrasısınız; bu evde sizi görmekten ne kadar mutluyum bir bilerseniz. Her şeyin dü-

zeleceğinden adım gibi emindim. Çünkü Tanrı'nın mucizesinden hiç kuşku duymadım. Başlayıp da bitiremediği bir şey yoktur. Ama sizi burada görmekten mutluyum. Zavallı kızım... Böyle bir mucize herkese nasip olmaz...”

Menkıbeleri okumuş olmasına bakarak, terzinin bu olayı mucize olarak nitelendiren tek kişi olduğunu sanmayınız. Bu olay, anımsandığı sürece bütün köyde ve çevrede böyle anıldı. Doğruyu söylemek gerekirse, bu kadar süslenip püslendikten sonra bunu başka bir şekilde nitelendirmek de uygun olmazdı. Terzi, sonra, tencereyi ateşten indirmekte olan karısının yanına ağır adımlarla yaklaşarak yavaşça sordu:

“Bir terslik olmadı ya?”

“Hayır, hayır çok iyi gitti. Sonrasını anlatırım.”

“Peki, peki... Sonra rahat rahat konuşuruz.”

Yemeği sofraya koyduktan sonra ev sahibi kadın Lucia'yı almaya gitti. Onu sofraya getirdi. Masaya oturttu. Horozun bir kanadını koparıp önüne koydu. Sonra da kendisi ve kocası sofraya oturdular. İkisi birden, bitkin ve mahcup konuklarının rahatlayıp yemeğini yemesi için onu yüreklendirdiler. Terzi, ilk lokmalardan başlayarak, masanın etrafında ayakta yemek yiyen, gerçekten pek sıra dışı şeyler görmüş olan çocukların, dinleyici olarak gereğinden fazla sık sık sözünü kesmesine karşın, tumturaklı sözlerle konuşmaya başladı. Kilisedeki töreni anlatıyor, sonra da doğru yolu bulanların öyküsünü. Fakat en çok etkilendiği şey, ki sürekli bu konuya dönüyordu, Kardinal'in vaazıydı.

“Onu, o büyük adamı, bir papaz gibi, orada sunağın önünde görünce...”

“Ya başındaki o altından şey...” diye çocuğun biri söze karıştı.

“Sen sus... Düşününce, diyorum ki, böyle büyük... Bu denli bilge bir insan, dediklerine bakılırsa, var olan bütün kitapları okumuş, Milano'da dahi kimsenin erişemeyeceği düzeye ulaşmış. Herkesin anlayabileceği bir dille bu konulardan söz ettiğini görünce...”

Bu kez öbür kızı sözünü kesti:

“Ben bile anladım...”

“Sus sus! Ne anlamış olabilirsin ki?”

“Anladım ya. Papaz Efendi'nin yerine İncil'i açıklıyordu.”

“Sus sen!.. Bir şey bilenlerden söz etmiyorum; onlar zaten anlayacaklardır; ben kalın kafalılardan, cahillerden söz ediyorum. Şimdi, Kardinal’in söylediklerini tekrar edip edemeyeceklerini gidip sorun onlara. Evet, belki de sözlerinden bir sözcüğü bile anımsamayacaklardır ama dediklerini burada, yüreklerinde duyumsadıklarından eminim. O adamın adını söylememesine karşın nasıl da onun hakkında konuştuğu belli oluyordu. Bunu anlamak için gözlerindeki yaşları görmek yeterliydi. O zaman bütün kilise ağladı.”

“Gerçekten öyle. Ama neden herkes öyle çocuk gibi ağladı?” diye atıldı öbür çocuk.

“Sen sus!.. Bu köyde katı yürekli de var... Burada kıtlık olmasına karşın gene de Tanrı’ya şükretmek, elinden geleni yapmak, çalışmak, yardımlaşmak ve memnun olmak gerektiğini açık açık anlattı. Çünkü bedbaht olmak, sıkıntı çekmek, fakir olmak demek değildir, bedbahtlık kötülük yapmaktır. Bunları laf olsun diye söylemiyorum. Herkesin bildiği gibi kendisi de bir fakir gibi yaşıyor, ağzından lokmasını çıkarıp açlara veriyor. Oysa herkesten daha iyi bir hayat sürebilir. Onu konuşurken dinlemek keyif veriyor. ‘Dediklerimi yapınız, yaptıklarımı yapmayınız,’ diyenlerden değil. Yalnızca varsılların değil, gerekenden fazlasını kazananların da yardım etmek zorunda olduklarını pek güzel anlattı.”

Terzinin konuşması, aklına gelen bir şeyden ötürü burada kendiliğinden kesildi. Bir dakika durdu. Sonra bir tabağa masadaki yiyeceklerden koydu. Yanına ekmek katıp bir peşkirle örttü. En büyük kızına “al şunları,” diyerek diğer eline de küçük bir şarap şişesi tutuşturarak ekledi: “Götür, dul Maria’ya ver bunları. De ki, çocuklarıyla birlikte biraz keyif yapsın. Ama kibarca anlat ha... Yolda birine rastlarsan bir şey söyleme. Dikkat et, bir şey kırma.”

Lucia’nın gözleri kızardı. Yüreğinde dinlendirici bir yumuşama duyumsadı. Deminden beri söylenenlerden sağladığı avuntuyu özellikle yapılmış bir konuşmadan edinemezdi. Bu anlatılardan ve birebir yaşadığı o olaydan, acıma ve şaşkınlık duygularından etkilenen Lucia, öyküleyenin duyduğu coşkuya kapılmış, kendisiyle ilgili acıklı düşüncelerden uzaklaşmıştı. Bu düşünceleri yeniden anımsadığında kendini onlar karşısında daha güçlü bu-

luyordu. Dahası katlanmış olduğu o özverinin kaybolmayan acısının yanında, nasıl desem, göz alıcı ve buruk bir sevinç duyuyordu.

Biraz sonra o köyün papazı içeri girdi, Lucia hakkında bilgi almak, aynı zamanda o gün kendisini görmek istediğini iletmek için Kardinal tarafından gönderildiğini söyledi. Kardinal adına, terzi ve karısına teşekkür etti. Lucia ile birlikte terzi ve karısı da etkilenmiş, mahcup bir halde, böyle üst düzey, saygıdeğer bir kişinin bu tutumuna karşılık vermek için bir söz bulamamışlardı.

“Anneniz daha gelmedi mi?” diye sordu papaz, Lucia’ya.

“Annem mi!” diye haykırdı kızcağız.

Lucia papazdan, Kardinal’in buyruğu üzerine, annesini getirmek için birinin onu almaya gittiğini duyunca, önlüğüyle yüzünü kapatıp, öyle bir ağlamaya başladı ki, papaz çıktıktan sonra da bunu bir süre sürdürdü. Ne var ki, bu haberle içinde uyanan taşkın duygular daha dingin düşüncelere yerini bırakırken, zavallı kızcağız kısa bir süre sonra annesini görebilmekten duyacağı mutluluğu birkaç saat öncesine kadar hayal bile edemediğini ve gene hemen hemen aynı saatlerde, bunun için yalvarıp yakardığını ve bunu ettiği yemine bir gerekçe olarak ileri sürdüğünü anımsadı. Aynı anda “Gözlerim açıkken annemi görmek istiyorum,” demişti. Şimdi bu sözleri daha net anımsıyordu. Sözünü tutmak için, her zamankinden daha çok bir çaba içine girdi. Ama yeniden ve daha acıyla, ilk anda içinden geçirdiği “Benim zavallı başım,” yakınmasının kaygısına düştü.

Agnese, kendisinden söz edildiği sırada çok uzakta değildi. Böylesine beklenmedik bir davet ve zorunlu olarak karışık ve yarım yamalak bir anlatımla dile getirilen, şu anda geçmiş de olsa, korkunç bir tehlike haberi karşısında ne hallere girdiğini tahmin etmek zor değildi. Öyle bir olay ki, elçi ne anlatabiliyor ne ayrıntıya girebiliyordu. Agnese de kendi başına işin içinden çıkamıyordu. Ellerini saçlarında gezdirdikten ve birçok kere “Yarabbi!.. Ey Mer-yem!” diye haykırdıktan, haberi getirenin yanıtlayamayacağı soruları sıraladıktan sonra, hemen, hızlı bir biçimde arabaya atlayıp, yol boyunca bağırmayı ve yanıtsız kalan sorular sormayı sürdürdü. Ama yolun biraz ilerisinde, bastonunu adımlarının önüne koyarak yavaş yavaş gelmekte olan Don Abbondio’yu gördü. Her iki

taraf bir “oh!” çektikten sonra adam durdu. Kadın arabayı durdurdu. Arabadan indi. Orada, yamaçtan yola kadar uzanan bir kestan bahçesinin ıssız bir köşesine çekildiler. Don Abbondio gördüğü ve bildiği her şeyi ona ayrıntısıyla anlattı. Sorun pek açık değildi. En azından Agnese kızının yaşamakta olduğu kanısına ulaştıktan sonra derin bir soluk aldı.

Bundan sonra Don Abbondio sözü değiştirip, kızı ve kendisiyle konuşma olasılığı olan başpiskoposa nasıl davranmaları gerektiğini ve nikâh sorunundan söz edilmemesinin uygun olacağını tembihledi. Fakat Agnese, Don Abbondio’nun kendi çıkarı doğrultusunda konuştuğunu anlayınca, düşünecek daha başka sorunları olduğundan, söz vermeden ve bir sonuca varamadan konuşmayı bitirdi. Yeniden yola koyuldu.

Sonunda araba köye girdi ve terzinin kapısında durdu. Lucia hızla yerinden fırladı. Agnese arabadan inip hızla içeri daldı. Birbirlerinin kollarına atıldılar. Orada, yanlarında bir tek o İyi Yürekli Kadın vardı. Her ikisini yatıştırıp sakinleştirdi ve mutluluklarına ortak oldu. Her zamanki inceliğiyle onları yalnız bırakıp kendilerine yatak hazırlamaya gideceğini söyledi. Evlerinin uygun, yataklarının yeterli olduğunu ve kocası ve kendisi yerde de yatacak olursa bu gece vaktinde onları bir başka yer bulmak için salıvermeyeceğini sözlerine ekledi.

İlk kucaklaşma ve hıçkırık bunalımı geçtikten sonra, Agnese, Lucia’nın başından geçenleri öğrenmek istedi. O da soluk soluğa anlatmaya başladı. Ne var ki, okurlarımızın da bildiği gibi, kimse-nin tam olarak açıklayamadığı bir öyküydü onunki. Lucia için de karanlık, açıklanamayan yönleri vardı. Özellikle o lanet arabanın, tam da kendisi geçerken yolun ortasında bulunmasına ilişkin onlarca tahminler yürütüyor, nedenini bulmalarını bırak, kıyısından bile geçemiyorlardı. Bu dalaverenin başkahramanına gelince, evet her iki kadın da, bu kişinin Don Rodrigo’dan başka biri olabileceğini hiç düşünmüyorlardı.

“Ah kötü ruhlu adam! Zebani! Tanrı hak ettiğin cezayı versin. Sen de belanı bulursun inşallah...” derken Agnese, Lucia sözünü kesti:

“Hayır hayır... Anne... Ona bela okuma, kimseye lanet etme. Azap çekmenin ne olduğunu bir bilseniz... Ne olduğunu bir gör-

sen. Olmaz olmaz, onun için özellikle Meryem'e ve Tanrı'ya yalvaralım. Tanrı onun kalbine de iyilik tohumları eksin; ondan daha kötü olan; şimdi ise bir aziz olan öbür adama yaptığı gibi..."

Lucia başından geçenleri anlatırken öyle dehşet ve nefret içinde kalıyordu ki, ikide bir sözünü kesiyor, sürdürecektir gücü kalmadığını söylüyor, epeyce gözyaşı döktükten sonra zorlukla anlatmayı sürdürüyordu. Konuşmanın belli bir yerinde, tam da ettiği yemine sıra geldiğinde, içinde duyumsadığı değişik bir duygu onu frenledi. Annesi tarafından aceleci ve önlemsiz olarak değerlendirme korkusunun yanı sıra nikâh meselesinde yaptığı gibi, annesinin, rahat insanlara yaraşır esnek gerekçeler ileri sürerek, bunları kendisine zorla kabul ettirmek istemesi olasılığı vardı. Ayrıca zavallı kadının fikir ve öğüt almak için güvendiği birilerine konuyu açıp herkese reklam etme olasılığını düşünmek bile Lucia'ya dayanılmaz bir utanç veriyordu. Üstelik bu konuyu annesiyle konuşmaktan utanç, açıklanması olanaksız bir tiksinti duyuyordu. Bütün bunlar o önemli konuda şimdilik susması ve öncelikle Rahip Cristoforo'yla görüşmesi gerektiğine işaret ediyordu. Fakat rahibi sorup da orada olmadığı, tuhaf adlı çok uzak bir köye gönderildiği yanıtını alınca olduğu yerde kalakaldı.

"Ya Renzo?" dedi Agnese.

"Sağdır değil mi?" dedi Lucia soluk soluğa.

"Bu kesin, çünkü herkes öyle söylüyor. Onun Bergamo'nun köylerinden birinde olduğu muhakkak. Ama gerçek yerini bilen yok. Şimdiye kadar bir haber de göndermedi. Galiba bir yolunu bulamadı henüz."

"Ah, eğer sağsa, Tanrı'ya şükürler olsun..."

Bu arada Lucia konuyu değiştirmek isterken Kardinal'in geldiği haberiyle konuşmaları yarıda kesildi.

Kardinal, kendisini bıraktığımız kiliseden döndüğünde, Lucia'nın sağ salim geldiğini öğrenmiş, Adsız'ı yanına alarak yemeğe gitmişti. Bir grup papazın bulunduğu masada onu sağ tarafına oturtmuştu. Papazlar, zayıflık göstermeden yumuşayan, alçalmadan alçakgönüllülük gösteren bu adamdan gözlerini alamıyor ve ona ilişkin o zamana kadar edinmiş oldukları düşüncelerle bizzat kendisi arasında karşılaştırma yapıyorlardı. Masa toplandıktan

sonra bu ikisi, Adsız ve Kardinal, birlikte bir köşeye çekildiler. Öncekinden daha uzun bir konuşmadan sonra Adsız, sabah onu oraya getiren katırına binip şatosuna doğru yola çıktı. Kardinal, köy papazını çağırarak ona Lucia'nın konuk edildiği evi ziyaret etmek istediğini söyledi. Papaz:

“Oh Kardinal! Boş verin, ben şimdi kızın, gelmişse annesinin, arzu buyurursanız diğer konukların da ve kimi isterseniz onun da buraya gelmesi için haber gönderirim.”

Ama Federigo, “Bizzat ben gitmek isterim,” dedi.

“Yüce Efendimiz’in rahatsız olması gerekmez. Çabucak çağırırım hepsini. Bir dakikalık iş bu...”

İyi bir adam olmakla birlikte, bu kez papaz acemice davranmıştı. Kardinal’in bu ziyaretle kötü yazgıyı, masumluluğu, konukseverliği, üstlendiği görevi aynı zamanda onurlandırmak istediğini anlayamamıştı.

Üstü, yeniden aynı isteği dile getirince adam eğilerek çıktı.

Bu iki kişi sokakta belirince, oradaki herkes onlara doğru koştu. Birkaç dakika içinde her yandan insanlar geldi. Kimileri yanlarında yürüyor, kimileri arkalarından onları izliyordu. Papaz, “Haydi, geri çekilin. Durmayın...” dedikçe, Federigo da ona “Bırakınız, bırakınız,” diyerek ilerliyor, kimi zaman elini kaldırıyor, halkı takdis ediyor, kimi zaman yakınına gelen çocukların başını okşuyordu. Böylece eve vardılar ve içeri girdiler. Halk dışarıda toplanmış bekliyordu. Herkes gibi Kardinal’in peşine takılan, gözlerini dikip ağzını açan, nereye gittiklerini bilmeden evinin önüne kadar gelip dışarıda kalakalan terzi de halkın arasındaydı. Orada, o beklenmeyen kişiyi gördüğünde, kendisine bir hava vererek, bağırıp çağırarak, “Yol verin, bırakın geçsin, geçmek zorunda olan,” dedi.

Agnese ve Lucia dışarıda gittikçe artan bir uğultu duydular. Ne oluyor diye düşünürlerken, kapının ardına kadar açıldığını, Kardinal’in papazla içeri girdiğini gördüler.

İlki ötekine sordu:

“Bu mu?”

Papazın onayı üzerine, orada annesiyle birlikte duran Lucia’ya doğru ilerledi. Her ikisinin de beklenmedik bu ziyaretten ve mah-

cubiyetten eli ayağı kesilmiş, dili tutulmuştu. Ama Federigo'nun ses tonu, özellikle sözleri, onları hemen kendilerine getirmişti.

“Zavallı kızcağız! Tanrı seni denemek istedi. Ama senden gözünü de ayırmadı. Seni unutmadığını açıkça gösterdi. Seni esenliğe çıkardı. Büyük bir iş yapmak, birine acımak ve aynı zamanda birçoklarını kurtarmak için seni kullandı,” dedi Federigo.

Bu sırada, dışarıdaki gürültü üzerine üst kattaki pencereye koşup evine gireni gören, üstüne başına elinden geldiğince çeki düzen vererek uçarcasına aşağıya inen ev sahibi kadın aniden odada bitiverdi. Neredeyse aynı anda öbür kapıdan da terzi girmişti. Başlamış olan konuşmayı görünce, bir köşeye çekilip saygılı bir şekilde beklediler. Kardinal incelikle onları selamladıktan sonra, bu kadar acı çeken birine iyilik yapmak ve vereceği yanıtlarda bir ipucu yakalamak için avutucu sözlerine bazı sorular karıştırarak kadınlarla konuşmasını sürdürdü.

Federigo'nun hoş ve içtenlikli tavrından yüreklenen ancak Don Abbondio'nun tavrından öfkelenen Agnese, “Keşke tüm rahipler sizin gibi olsa,” dedi. “Çünkü Don Abbondio gibileri yoksulun yanında olmadıkları gibi kendilerini düşündükleri için onların başına bela olanlara yardımcı olmaktalar. O yetmiyormuş gibi fırsat düşer de üstlerinden biriyle karşılaşma olanağı doğarsa, eğer ağızlarını açmamaları ve içlerini dökmemeleri konusunda uyarıda bulunurlar.”

“Konuşun, konuşun lütfen! Rahatça konuşun!” dedi Kardinal.

“Demek istiyorum ki... Bizim Papaz Efendi görevini yapsaydı, durum böyle olmazdı.”

Kardinal, ne demek istediğini sorunca, Agnese, içinde kendisinin de marifetleri olduğu ancak böyle büyük bir adamın önünde sergileyemeyeceği öyküyü anlatmak zorunda kaldığı için bocaladı. Ufak bazı çıkarmalar yaparak, hikâyeyi adam etmenin yolunu buldu. Kararlaştırılan nikâhı, Don Abbondio'nun nikâha karşı çıkışını ve ileri sürdüğü ‘koca başlar’ bahanesini (Ah, Agnese) anlattı. Son olarak Don Rodrigo'nun düzenlediği adam kaçırma girişimini ve uyarıldıkları için kaçmayı başardıklarını anlattı.

“İşte böyle...” diyerek devam etti ve sözünü şöyle bitirdi: “Oradan kaçtık ama yeniden tuzağa düştük; eğer papaz, samimi davra-

nıp gerçeği olduğu gibi bize anlatsaydı ve zavallı gençleri hemen evlendirseydi, biz hemen, hep birlikte rüzgârın bile bilemeyeceği yerlere, uzaklara, gizlice çekip giderdik. Böyle olunca da çok zaman yitirdik ve olan oldu.”

“Papaz efendi bunun hesabını verecek,” dedi Kardinal.

“Hayır efendim hayır,” dedi Agnese. “Bu maksatla söylemedim. Ona kızmayınız çünkü olan oldu bir kere... Sonra, artık yararsız. Yaradılış olarak böyle bir insan, benzer bir olayda gene aynısını yapar.”

“Bizim de günahımız var. Bu işin gerçekleşmesinde Tanrı rızası olmadığı belli,” dedi Lucia. Öykünün anlatılma biçiminden rahatsız olmuştu.

“Ne yapmış olabilirsiniz ki kızım?” diye sordu Federigo.

Lucia, annesinin kaçamak göz işaretlerine karşın, Don Abbondio’nun evine yaptıkları baskının öyküsünü kendince anlattı ve “İyi yapmadık. Tanrı da cezamızı verdi,” diyerek konuşmasını bitirdi.

“Çektirdiğiniz azabı Tanrı size çektirmiş. Şimdi huzurlu olunuz. Çünkü acı çeken ve kendi kabahatini görenler sevinmeyi ve umut etmeyi hak edenlerdir,” dedi Federigo.

O sırada Kardinal, sözlüsünün nerede olduğunu sordu. Agnese’den – Lucia, kafasını önüne eğmiş, gözleri yerde, suskun duruyordu – köyünden kaçtığını duyunca, şaşırıp kaldı. Nedenini öğrenmek istedi. Agnese, Renzo’nun hikâyesinin bildiği kadarını elinden geldiğince anlattı.

“Bu gençten söz edildiğini duydum. Bu tür işlere bulaşmış biri bu kızla evlenmeye nasıl cesaret eder ki!” dedi Kardinal.

Lucia yüzü kızarmış fakat kararlı bir ses tonuyla yanıt verdi:

“O dürüst bir insandı.”

“Sakin bir gençti, hem de fazlasıyla! Onu her kime isterseniz, dahası Papaz Efendi’ye bile sorabilirsiniz. Kim bilir nasıl bir hileye, ayak oyununa kurban gitmiştir. Yoksulları oyuna getirmek ve çamura atmak kolay...” diye ekledi Agnese.

“Çok doğru ne yazık ki. Hakkında bilgi edineceğimden kuşkunuz olmasın!” dedi Kardinal.

Adını ve soyadını sorduktan sonra defterine not etti. Birkaç gün sonra köylerine geleceğini, o zaman Lucia’nın korkmadan eve dö-

nebileceğini, her şeyin iyiden iyiye yoluna girinceye kadar kızı güvenilir bir yere yerleştireceğini de ekledi.

Ardından ev sahiplerine döndü. Onlar da ona doğru ilerlediler. Papazla gönderdiği şükran duygularını tekrar dile getirdi. Tanrı misafirlerini, birkaç gün için evlerinde konuk edip edemeyeceklerini yeniden sordu. Kadın, utançtan boğazı düğümlenmiş, o kuru yanıtta daha çok anlam taşıyan bir yüz ifadesi ve sesle:

“Oh! Efendimiz... Ne demek,” diye yanıtladı. Soru soran böyle bir zatın varlığından ve bu kadar önemli fırsattan kendisine pay çıkarma arzusuyla oldukça heyecanlanan kocası, sıkıntı içinde birkaç güzel yanıt arıyordu. Aklını buruşturdu. Kaşlarını çatı. Dudaklarını büzdü. Aklını zorladı. Aradı taradı kafasının içinde yarım yamalak, birbiriyle çelişen düşünceler, yarım kalan sözler buldu. Fakat zaman daralıyordu. Bu sessizliğin ne anlama geldiğini çoktan anlamış olan Kardinal kafasıyla işaret ediyordu. Zavallı adam ağzını açtı, aklına başka bir şey gelmediği için “Sözü mü olur,” dedi. Söylediklerinden ötürü o anda yalnızca küçük düşmemiş, sahip olduğu büyük onurun keyfini kaçırarak can sıkıcı bir anı olarak sürüp gitmişti. Her defasında o konu açıldığında, kendini o ortamda hayal etmiş ve tersine, o ahmakça söylenmiş “Sözü mü olur!” sözünden daha parlak sözler gelmişti aklına. Ne var ki, eski bir özdeyiş şöyle der: İnsanın aklı başına sonradan gelirmiş.

Kardinal, “Tanrı sizleri korusun,” diyerek çıktı.

Sonra o akşam, Kardinal papaza, varsıl olmayan bu adamın, özellikle bu zamanlarda, pahalı konukseverliğinin külfetini uygun bir şekilde, onu kırmadan nasıl paylaşabileceklerini sordu. Papaz, adamın ne işinden kazandığı paranın ne de birkaç tarlanın gelirinin başkalarına ikrama yetmeyeceğini fakat önceki yıllarda, tasarruf yaptığı için çevre halktan daha iyi durumda olduğunu söyledi. Sıkıntı çekmeden, seve seve bu inceliği yaptığını, karşılık olarak ona para önerilmesinin onu kırabileceğini söyledi.

“Borçlarını ödemeyen müşterileri vardır sanırım,” dedi Kardinal.

“Düşünün, Yüce Efendimiz. Bu zavallı halk, toplanan üründen gereksinimini ayırır, arta kalanla borcunu öderdi. Geçen yıl ellerinde bir şey kalmadı. Bu yıl herkes kıt kanaat geçiniyor.”

“Pekâlâ. Öyle ise bütün borçları ben üstleniyorum. Lütfen ken-

disinden kimlerden alacağı varsa listesini isteyiniz ve borçlarını ödeyiniz.”

“Büyük para tutacaktır.”

“Daha iyi ya... Ne yazık ki, kredisi olmadığı için borç alamayan daha çıplak, çok daha zavallı olanlar var.”

“Eh ne yazık ki pek çok. Yapabildiğini yaparsın. Her şeye kavuşmak olanaklı değil böyle zamanlarda.”

“Onları da benim hesabıma yazınız. Bedelini de bol bol ödeyiniz. Bu zamanda ekmeğe harcanmayan paraya ziyan olmuş gözıyla bakarım; ama bu özel bir durum.”

Adsız'ın gününü nasıl geçirdiğini anlatmadan bugünü kapatmak istemiyorum.

Bu arada Adsız'ın değiştiği haberi vadiye ulaşmış, çok çabuk duyulmuş, son derecede şaşkınlık, merak, kaygı uyandırmış, gürültü koparmıştı. Adsız rastladığı zorba ya da hizmetkârlarına da –aynı kişilerdi– ardından gelmelerini işaret etti. Hepsi, yeni bir çekince ve her zamanki kaygı ve mahcubiyet ile arkasından gidiyorlardı. Böylece giderek artan bir kalabalık şatoya ulaştı. Kapıda duran diğerleriyle, arkadan gelenlere işaret ederek ön avluya girdi. Avlunun ortasında, henüz atın sırtındayken gürleyen bir sesle haykırdı. Bu sesi duyan bütün hizmetkârlar koşup gelirdi. Bir dakikada şatonun değişik yerlerine dağılmış bulunanlar da arkadan gelip öncekilere katıldılar. Hepsi patronlarına bakıyorlardı.

Adsız, “Büyük salona gidip beni bekleyiniz,” dedi.

Bindiği hayvanın üstünden gidişlerini izledi. Sonra katırdan hemen indi. Onu bizzat kendisi ahıra götürdü. Beklendiği yere gitti. O görünür görünmez salondaki uğultu hemen kesildi. Hepsi salonun büyük bir kısmında onun için yer açarak bir köşede toplandılar. Yaklaşık otuz kişiydiler.

Adsız, içeri girer girmez oluşan sessizliği korumak istercesine önce elini, sonra da başını kaldırdı ve insan yığınının üstünde gezdirdi bakışlarını...

“Hepiniz dinleyiniz,” dedi. “Sormadıkça kimse bir şey söylemesin. Evlatlarım, bugüne kadar izlediğimiz yol cehenneme çıkar. Siz kız mıyorum bunu yaptığınız için, çünkü hepiniz beni izlediniz. İçinizde en suçlu olan da benim. Ne var ki, söylediklerime kulak

veriniz. Başılayıcı Yüce Tanrı, beni yaşantımı değiştirmeye çağırırdı. Ben de yaşam biçimimi değiştireceğim, dahası değiştirdim bile. Siz de öyle yapınız. Biliniz ve iyi belleyiniz ki, Tanrı'nın kutsal yasalarına karşı gelmekten, ölmeyi yeğlerim. Benden duyduğunuz utanç verici bütün buyrukları geri alıyorum. Beni anlıyorsanız değil mi? Dahası size buyurulan hiçbir şeyi yapmamanızı istiyorum. İyice belleyiniz ki, içinizden hiçbiri benim himayemden yararlanıp, benim hizmetimdeyken kimseye kötülük yapmayacak. Bu koşullar altında kalmak isteyen, benim evladımdır. Elimde kalan son lokmamla sizden son bir kişiyi doyurmak için aç kalsam da gam yemem o günün sonunda. Kalmak istemeyenler, ücret olarak alacaklarının yanı sıra bir de ikramiye alacaklar ve istedikleri yere gidebilecekler, ama yaşam biçimini değiştirmeden buraya bir daha ayak basamayacaklardır. Doğru yolu seçen herkese kollarım açık. Bu gece düşünüp taşınınız. Yarın sabah, birer birer hepinizin yanıtını alıp yeni buyruklar vereceğim. Şimdilik, herkes yerine dönebilir. Beni bağışlayan Tanrı, iyiliğini üzerinizden eksik etmesin!”

Adsız burada sustu. Herkes sessizdi. O cin fikirli kafalarında türlü türlü değişik düşünceler vardı ama dışarıdan hiçbir şey belli değildi. Efendilerinin sesini, itiraz kabul etmez bir iradenin sesi gibi kabul etmeye alıştılar. Bu ses, iradenin değiştiğine işaret ederken, zayıflamış olabileceğine ilişkin hiçbir gösterge sunmuyordu. Yaşam biçimini değiştirdiği için efendileriyle olan ilişkilerinde üstte çıkmak ve başka birine karşı gelir gibi ona kafa tutmak hiçbirinin aklından geçmedi. Onu, elinde kılıcı, başı dik olarak resimlenmiş bir azize benzetiyorlardı. Korkudan öte (özellikle orada doğup büyüyenler, ki çoğunlukta idi), ona sadakatle bağlı insanlar onu seviyor, dahası içten bir hayranlık duyuyorlardı. Onun huzurunda herkes, en kaba en küstah olanlar bile, üstünlüğünü daha önceden kabullenmiş oldukları bir kişinin karşısında duydukları saygıya benzer bir saygı duyumsuyorlardı. O anda bu ağızdan çıkanlar kulaklarına hoş gelmeseydi bile, kendilerine ters gelmiyor, akıllarına yatıyordu. Pek çok kez efendilerinin sözleriyle dalga geçenler, buna inanmadıklarından değil, ciddi olarak düşündüklerinde hissedecekleri korkuya engel olmak için bunu yaparlardı ve şimdi efendilerinininki gibi bir yürekte bu korkunun etkisini görmek, hepsin-

de az ya da çok ona karşı kısa bir süre için bir sevecenlik duygusu uyandırdı. Şunu da eklemek gerekir ki, vadinin dışına taşan bu büyük olayın ilk haberini alanlar arasındaki bazı zorbalardan birdenbire eski korkunun, eski nefretin yerini alan aşırı saygıya, Adsız'a duyulan sevgiye, halkın neşesine tanık olmuş ve paylaşmışlardı. Öyle ki, gücünün büyük bir bölümünü kendilerinden almış olmasına karşın, deyim yerindeyse, saçından ayak tırnağına kadar saygı duydukları bu adamın halkın gözdesi olduğunu şaşkınlıkla görmüşlerdi; onu ilkinden farklı ama değerini düşürmeksizin herkes-ten üstün tutuyorlardı. Hep sıra dışı, hep lider...

Adamlar duyduklarından ötürü afallamış, herkes birbirinden, dahası kendi kendisinden kuşku duymaya başlamıştı. Kimi kendi kendini yiyor, kimi sığınacak bir yer ve bir iş bulup bulamayacağını düşünüyor, kimi namuslu bir insan olup olamayacağını anlamak için duygularını yokluyor, kimi de bu sözlerden etkilenmiş, kendinde bu değişim için kesin bir eğilim duyuyordu. Kimisi hiçbir şeye karar vermeden, her şeyi iyi hesap edip, cömertçe sunulmuş olan ancak karın doyurmayan o bir lokma ekmeği yemeyi sürdürmeyi ve zaman kazanmayı tasarlıyordu. Hiç kimse ağzını açmadı. Adsız, sözlerinin sonunda, elini krallara özgü bir biçimde kaldırıp çıkmalarını işaret ettiğinde, hepsi birlikte sessiz sedasız, bir koyun sürüsü gibi kapıya doğru yürüdüler. Adamlarının ardından Adsız da çıktı. Önce avlunun ortasında durdu ve akşamın alacakaranlığında nasıl kollara ayrıldıklarını izledi. Herkes yerine gitti. Sonra yukarı çıkıp fenerini aldı. Yeniden koridorları, salonları, avluları dolaştı. Tüm girişleri denetledi. Her şeyin sükut içinde olduğunu görünce sonunda uyumaya gitti. Evet, uyumaya! Çünkü uykusu vardı.

Her vakit arkasından koştuğu dolambaçlı ve acil işler, hiçbir zaman şu andaki kadar iki ayağını bir pabuca sokmamıştı. Buna karşın uykusu vardı. Önceki gece uykusunu kaçırarak, hiç dinmeyecek o vicdan azabı, gittikçe daha kuvvetli, daha sert, daha kesin bir hal alıyordu. Gene de uykusu vardı. Yıllarca o kadar özenle, o kadar kişisel bir çabayla savaşım vererek, şatoda kurduğu yönetim şeklini ve düzeni, şimdi kendisi, bizzat birkaç sözcükle tehlikeye atmıştı. Her şeyi yapmaya hazır olan adamların sınırsız bağlılığını, uzun

yıllardan beri dayandığı o haydut sadakatini, şimdi bizzat kendisi sarsmıştı. Kendi olanaklarını büyük bir karmaşa yumağı haline sokmuştu. Şatoya kargaşa ve tedirginlik sokmuştu. Buna rağmen uykusu vardı.

Odasına gitti. Bir gece önce sağına soluna batan o yatağa yaklaştı. Dua etmek için yatağın kenarına diz çöktü. Zihninin uzak ve gizli bir köşesinde çocukken okuması için öğretilen duaları anımsadı. Okumaya başladı. Uzun zamandır zihninde birbirine girmiş bu sözler, birbiri ardına kesintiye uğramadan aklına geliyordu. O anda, anlatılamayacak duygular karmaşası içine girdi; masum yıllarının alışkanlıklarına birebir dönmüş olmaktan bir tür mutluluk duydu; o zamanla bu zaman arasına koyduğu uçurumdan ötürü duyduğu acının keskinleştiğini algıladı; günahlarının cezasını ödeyecek yeni bir hesaplaşma içine girdi ve çoktandır işaretlerini verdiği, dönemeyeceği suçsuzluğuna daha yakın bir iç huzuruna ulaşmak arzusu yaşadı. Kendisini bu duruma götürecek olan Tanrı'nın merhametine güveniyor ve ona karşı şükran duyguları besliyordu. Sonra ayağa kalktı, soyunup yatağa girdi ve hemen uykuya daldı.

Bizim adsız yazarın yazdığı dönemde daha ününü yitirmeyen bu kahramanımız, o gününü bu biçimde bitirmişti. Şimdi de, adsız yazarımız olmasaydı, hiçbir şey, en azından yaşananların ayrıntılarını hiç bilemeyecektik. Çünkü yukarıda söz ettiğimiz Ripamonti ve Rivola, söz konusu bu zorbanın, Federigo ile görüştüktan sonra sonsuza dek unutulmadık biçimde yaşamını değiştirdiğini söylemekten başka bir şey yazmazlar. Şu yazdıklarımızı bile çoğu insanın okumayacağı bilinirken bu iki yazarın kitaplarını kimler araştırıp okuyacak ki! Kim bilir, vadide, bu olayla ilgili, birilerinin arayıp bulmak becerisini göstereceği bir iz kalmış mıdır acaba? O zamandan bu yana pek çok şey değişti de!

Ertesi gün Lucia'nın köyünde, bütün Lecco topraklarında yalnızca Lucia, Adsız, Kardinal ile bir de birisinden söz ediliyordu. Bu kişi her ne denli kendinden konuşulmasından hoşlansa da böylesi bir ortamda asla!.. Bu kişi Don Rodrigo'dan başkası değildi.

Bu adamın yaptıkları daha önce de konuşuluyordu. Fakat bunlar gizlice yapılan ve kopuk kopuk dedikodulardı. İki kişinin böyle konuları konuşabilmesi için birbirini iyi tanıyor olması gerekiyordu. Dahası düşündüklerini açık seçik tümüyle sergilemeyerbilirlerdi de. Çünkü insanlar, genelde, öfkelerini dışa vurmak istediklerinde tehlikeye gireceklerini bilirlerse, ya daha az dışa vururlar ya da tümüyle kendilerine saklarlar; üstelik, daha az öfkelenirler. Ama Tanrı'nın elinin girdiği ve kahramanlarımızdan ikisinin örnek davranış sergiledikleri böylesine ses getiren bir olayla ilgili kim konuşmadan ve bilgi edinmeden durabilirdi ki? Kişilerden birinde var olan, güçlü hak, hukuk aşkı etkin yetke gücüyle birleşirken, ötekiyle bizzat özdeşleşen zorbalık, boynunu bükmüş ve silahlarını bırakarak dinlenmeye çekilmiştir. Bu kişilerin yaptıklarına baktıkça Don Rodrigo küçüldükçe küçülüyordu. Bir suçsuzun gururunu kırmanın, ona böylesine arsız bir inatla, bu derece gaddarca ve çirkin bir tuzakla acı çektirmenin ne olduğunu artık herkes anlıyordu. Herkes onun bütün alçaklığını gözden geçiriyor, aynı fikirde olduklarını bilmekten doğan yüreklilikle onun

için duyumsadıklarını konuşuyorlardı. O adamın etrafındaki zorbalardan çekindikleri için uzaktan uzağa bir fısıltı, bir kıpırdanma ile yapıliyordu tüm bunlar.

Halkın bu nefretinden onun dostları ve yandaşları da paylarına düşeni alıyorlardı. Topun ağzında bu zorbanın yaptıklarına da-ima kör, sağır ve dilsiz kalan adliye amiri vardı. Ona ilişkin söylenenler de uzaktan uzağa oluyordu. Çünkü onun zorbaları yoksa da korumaları vardı. Çene çalmak ve dalavereden başka bir şey yapmayan Avukat Azzecagarbugli ile onun gibi diğer dalkavuklara kimse aldırıyor, herkes parmakla gösteriyor, ters ters bakmaktan geri kalmıyordu. Öyle ki uzun süre sokaklarda görünmemeye özen gösterdiler.

Günbegün, dakika dakika, beklediğinden böylesine farklı, böylesine akla gelmez bir haberden yıldırım çarpmışa dönen Don Rodrigo, yalnızca zorbalarıyla birlikte sarayına kapanarak öfkesinden çılgına döndü. İki gün böylece kaldı. Üçüncü gün Milano'ya kaçtı. Eğer olay dillere düşmemiş, dal budak salmamış olsaydı, en korkusuzların birinin sırtından herkese ibret olacak bir ders vermek için fırsat kollamaya kalkardı. Onu oradan kaçıran asıl neden Kardinal'in oralara gelip ziyarette bulunacağı haberi idi. Bu olaylardan sadece Attilio'nun anlattığı kadarıyla haberi olan Kont amca, böyle bir ziyareti fırsat bilerek Don Rodrigo'nun ortaya çıkıp halkın içinde Kardinal tarafından özel bir muamele ile ayrıcalıklı bir yere konulduğunu görmek istiyordu. Ama şimdi herkes olayların nasıl geliştiğini gördü. Kont amca böylesi bir şey bekliyordu ve dakikası dakikasına her şeyden haberinin olmasını istiyordu. Çünkü böylesi bir gösteri çok saygın biri tarafından ailesinin ne derece bir itibara sahip olduğuna işaret edecek iyi bir fırsattı. Böyle can sıkıcı bir dertten kurtulmak için sabah güneş doğmadan kalkan Don Rodrigo, Griso ve kimileri önden, kimileri arkadan, kimileri uzaktan efendilerine eşlik eden zorbalarıyla birlikte arabasına bindi ve geri kalan adamlarına geriden gelmelerini emretti ve oflaya poflaya en kısa zamanda farklı bir kılıkta dönerek öcünü alacağına ilişkin yeminler ederek Catalina'nın¹ Roma'dan kaçtığı (kahra-

1 Soylu bir Romalı; iktidarı ele geçirmek isterken Cicero tarafından engellenir ve Roma'dan kaçmak zorunda kalır – ç.n.

manlarımızın ünlü kişilerin düzeyine çıkartılmasına izin veriniz) gibi gizlice kaçtı.

Bu arada Kardinal, Lecco topraklarındaki kiliseleri her gün bir tane olmak üzere teker teker ziyaret etmekteydi. Lucia'nın köyündeki kiliseye geleceği gün halkın büyük bir kısmı onu karşılamak için yollara dökülmüştü. Köyün girişinde, tam bizim iki kadının evinin yanında, enine boyuna direklerden inşa edilmiş, taze çobanpüskülü ve yabani mersin ağacı dallarıyla süslenip erguvan rengine boyanmış bir zafer takı vardı. Kilisenin cephesine flamlar, bayraklar asılmıştı. Evlerin pencerelerinden boğum boğum yapılmış çarşaflar, örtüler, çocuk bezleri sallanıyordu. İyi-kötü, süs yapmaya yarayan ne varsa onlarla evler süslenmişti. Saat 18.00'a doğru tam Kardinal'in köye gireceği vakitte henüz evlerinden çıkmamış olan, çoğunluğunu yaşlı, kadın ve çocukların oluşturduğu, bir bölümü sıraya dizilmiş, bir bölümü gelişigüzel kalabalık önlerinde, tedirginlik içinde ilerleyen Don Abbondio ile Kardinal'i karşılamaya gittiler. Don Abbondio ikide bir onu sersemleten gürültüden ve başını döndüren kalabalıktan yakınıp duruyor ve bir de kadınlar çenelerini tutmayıp konuşmuşlarsa, Kardinal'e açıklamak zorunda kalacağı nikâh sorunundan ötürü kaygılanıyordu.

Birdenbire Kardinal, daha doğrusu ortalarına onun tahtirevanını alıp yürüyen kalabalık göründü. Çünkü kalabalık içinde Kardinal'den görülebilen tek şey, bir katıra binmiş haç taşıyan rahibin elinde tuttuğu haçın halkın başının üzerinde görünen parçasıydı. Don Abbondio ile ilerleyenler diğerlerine yetişmek için gelişigüzel koşturuyorlardı. Papaz birkaç kez, "Sırayı bozmayın! Dağılmayın! Ne yapıyorsunuz?" dedikten sonra canı sıkkın, arkasına dönüp baktı ve "Bu ne gürültü bu ne patırtı," diye seslendi. Bu arada bomboş olan kiliseye girip beklemeye başladı.

Kardinal eliyle insanları kutsuyor insanlar da karşılığını veriyordu. Eşliğindeki papazlar halkı biraz geride tutmak için çabalıyordu. Köylüler Lucia'nın hemşehrisi olarak Kardinal'e olağanüstü bir gösteri yapmak istiyorlardı. Ama iş o denli kolay değildi. Kardinal'in, her gittiği yerde, halkın yapabildiğini yapması gelenek haline gelmişti. Piskoposluğunun daha ilk yıllarında ilk kez katedrale girişinde üstüne gelen kalabalık yaşamını tehlikeye sokacak ka-

dar çoktu. Yakınında bulunan bazı soylu kişiler halkı korkutup geri itmek için kılıçlarını çekmişlerdi. O zamanların şiddete ve kural tanımazlığa dönük âdetleri öyle boyutlara varıyordu ki, bir piskoposa sevgi gösterisinde bulunmak ve bu gösterileri denetim altında tutmak bile kimilerini ölümle burun buruna getirebiliyordu. Eğer ona eşlik eden ruhen ve bedenen sağlam Clerici ve Picozzi gibi iki genç papaz onu kilisenin kapısından büyük mihraba kadar kucaklayıp götürmeselerdi kınından çıkan kılıçlar bile onu korumak için yeterli olamayabilirdi. Bu olaydan sonra yapmak zorunda olduğu birçok piskoposluk ziyaretlerinde kiliseye ilk girişinde, laf olsun diye söylemiyorum, gerçekten tehlikeler atlatmak, zorluklara katlanmak zorunda kalmıştı.

Her nasılsa, Kardinal bu kiliseye de girdi, mihraba çıktı. Biraz dua ettikten sonra gelenek olduğu üzere, halka olan sevgisinden, halkın esenliğini ne denli arzuladığından ve ertesi gün yapılacak törene nasıl hazırlanmaları gerektiğinden söz etti. Kiliseden çıkarak rahibin evine geldi. Don Abbondio ile konuşurken Renzo'ya ilişkin bilgi istedi. Don Abbondio onun ateşli, inatçı ve sinirli bir genç olduğunu söyledi. Fakat daha özel, ayrıntılı sorular üzerine namuslu bir adam olduğunu, söylenilen o şeytanlıkları Milano'da nasıl yapabildiğini kendisinin de anlamadığını söylemek zorunda kaldı.

“Peki, kızcağız gelip evinde güvenle oturabilir mi artık?” diye sordu.

“Şimdilik.” Derin bir soluk aldıktan sonra ekledi: “Şimdilik, diyorum çünkü sürekli olabilmesi için Yüce Efendimiz'in her zaman burada ya da yakında bir yerde olması gerekir,” dedi.

“Tanrı daima yanımızdadır. Zaten onu güvenli bir yere yerleştireceğim.” Hemen ertesi gün bir korumayla kadınları almaya erkenden bir araba gönderilmesi buyruğunu verdi.

Don Abbondio, Kardinal'in iki gençten söz ederken kıymak istemediği nikâhla ilgili soru sormamış olmasından mutlu, huzurundan ayrıldı. Kendi kendine:

‘Demek ki bir şey bilmiyor,’ diyordu. ‘Agnese bir şey söylememiş. Hayret!.. Neyse, bu iş burada bitmedi herhalde; kadının kulağını bükmek gerek...’

Zavallı adam bilmiyordu ki, Federigo'nun bu sorunu açmamasının nedeni daha geniş bir zamanda onunla bu konuda uzun uzun konuşmak istemesiydi. Dahası, ona hak ettiğini vermeden önce göstereceği geçerli gerekçelerini duymak istiyordu.

Fakat bu değerli din adamının Lucia'yı güvenli bir yere yerleştirmek konusunda duyduğu kaygıları işe yaramamıştı. Onlardan ayrıldıktan sonra şimdi anlatacağımız olaylar yaşanmıştı.

İki kadın, terzinin konuksever evinde geçirdikleri o birkaç gün içinde eski yaşamlarını ellerinden geldiğince sürdürmeye çalışmışlardı. Lucia hemen kendisine bir uğraş bulmak istemişti. Manastırda yaptığı gibi, gözden ırak bir odaya çekilerek dikiş dikiyordu. Agnese arada sırada dışarı çıkıyor, bazen kızının işlerine eşlik ediyordu. Sohbetleri sevgi dolu olduğu kadar hüznün vericiydi. Her ikisi de kendilerini ayrılığa hazırlamıştı. Kuzu kurdun inine bu ölçüde yaklaşamazdı. Bu ayrılığın sonu ne zaman ve nasıl olacaktı? Özellikle ikisinden birisi için gelecek karanlık ve karışıktı. Agnese pembe hayaller peşindeydi. Renzo'nun başına kötü bir şey gelmediyse, kısa zamanda ondan iyi haberler alacaklardı. Elbette yerleşecek bir yer, çalışacak bir iş bulmuştur. Eğer daha verdiği sözde duruyorsa (nasıl kuşku duyulur ki), neden onun yanına gitmesinlerdi ki? Lucia'nın, dinlerken mi çokça acı çektiğini yoksa yanıt verirken mi sıkıntıya girdiğini bilmiyorum. Büyük sırrını hep içinde saklıyordu. Böyle iyi kalpli bir anneden sırrını saklamış olmaktan ötürü duyduğu üzüntüden rahatsızdı. Ne var ki, yukarıda sözünü ettiğimiz utangaçlık duygusu ve çeşitli korkularından ötürü her gün biraz daha sessizliğini koruyordu. Onun düşünceleri annesinininkinden oldukça farklıydı. Daha doğrusu herhangi bir düşüncesi de yoktu. Kendisini Tanrı'nın buyruğuna bırakmıştı. Bu nedenle bu konuyla ilgili konuşmaktan kaçınıyor ya da konuyu değiştiriyor; dahası sözün gelişi konuşarak artık umudunun kalmadığını; annesiyle birlikte olmaktan başka bu dünyadan bir şey beklemediğini söylüyordu. Birçok kez tam zamanında gelen gözyaşları sözlerini hıçkırıklara boğuyordu.

“Neden böyle düşünüyorsun, biliyor musun?” diyordu, Agnese. “Çünkü çok acı çektin. İşlerin yoluna girdiğine inanamıyorsun bir türlü. Ama Tanrı'dan umut kesilmez. Bırak, ufacık bir umut ışığı

görünsün. O zaman artık bir şey düşünüp düşünmediğini bana sen söyleyeceksin.” Lucia annesini öpüyor ve ağlıyordu.

Konuk oldukları aile ile aralarında büyük bir dostluk doğmuştu. Böylesi bir dostluk ancak iyilik yapanlarla iyilik bulanlar, temiz yürekli insanlar olurlarsa doğabilir. Özellikle Agnese terzinin karısıyla bol bol çene çalıyordu. Terzi tarihten, ahlâksal konulardan söz ederek onlara hoş vakit geçirtiyordu. Yemek sırasında çöl papazlarından, Bovo d’Antona’dan² anlatacak güzel şeyler buluyordu.

Köyün yakınlarında maddi durumları iyi bir çift yaşıyordu. Bay Ferrante ile Bayan Prassede, soyadları bizim meçhul yazarın kalemine takılmış iki kişi. Bayan Prassede iyilik yapmayı pek seven kibar bir yaşlı kadındı. İyilik yapmak insana en çok yaraşan bir uğraştır. Ne yazık ki öteki uğraşlar gibi kimi zaman zararı dokunabilir. İyilik yapmak için iyiliği tanımak gerekir. Bizler iyiliği diğer şeyler gibi, tutkularımız içinde, yargılarımızın yardımıyla ve düşüncelerimizin ışığında anlarız. Düşüncelerimiz de ne ise odur. Bayan Prassede’nin düşünceleriyle olan ilişkisi dostlarıyla olan ilişkisine benzerdi. Denildiğine göre çok az düşüncesi vardı ve onlara tutkuyla bağlanmıştı. Ne talihsizlik ki, bu kadar az düşüncenin birçoğu doğru değildi. Onlara olan tutkusu ötekilerden aşağı sayılmazdı. Dolayısıyla kimi zaman iyi niyetle kötü bir şey yapıyor ya da kimi zaman bu amaç için kullandığı yollardan ters bir sonuç çıkabiliyordu. Kimi zaman birçok iyilik yapıp, hakkından fazla olana göz diken bir insan gibi zayıf bir ilkeye dayanarak hiç de doğru olmayan şeyler yapmaktan çekinmiyordu. Bir olayda doğru olan noktaları anlayamamak ya da yanlışlığı doğru diye kabul etmek gibi en akıllı insanların bile düşeceği hatalar Bayan Prassede’nin başına sık sık hem de tekmili birden geliyordu.

Bayan Prassede, Lucia’nın başından geçenleri ve ona ilişkin söylenenleri duyunca onu merak etti ve görmek istedi. Annesiyle kızı aldırarak üzere yaşlı arabacısıyla arabasını gönderdi. Genç kız ayağını sürüyor, gitmek istemiyordu; haberi getiren terzinin bir bahane bulmasını bekliyordu. Mucize sayılabilecek bir olayın kahramanı genç kızı merak edenleri şimdiye dek oyalanmayı başarmış-

2 Kari Sarman’ın kahramanlarından biri – ç.n.

tı; ama bu durumda davetin reddi davet sahibine bir tür saygısızlık gibi görünebilirdi. Böyle davranılmayacağına, davet edenin büyük bir aile olduğuna, soylulara hayır denilemeyeceğine dair birçok şey söyledi. Kendileri için bir şans olabilirdi. Bayan Prassede, her şeyin ötesinde bir azize sayılırdı. Kısacası, o denli çok şey söyledi ki, Lucia boyun eğmek durumunda kaldı. Bu arada Agnese terzinin her sözünü “doğru, kuşkusuz” sözleriyle onaylamayı uygun buluyordu.

Bu kibar kadının huzuruna çıktılar. Anne kızı çok hoş karşıladı. Onları kutladı. Sorular sordu, öğütlerde bulundu. Bütün bunları, alçakgönüllülük içeren anlatımlarla giderdiği, karşısındakine gösterdiği özenle yumuşattığı ve yaptığı şakalarla renklendirdiği, doğuştan var olan bir üstünlük duygusuyla söyledi. Agnese hemen, Lucia ise biraz daha sonra, kadının üzerlerinde yarattığı başlangıçtaki o sıkıntılı havadan kurtulduklarını ve dahası bu yaşlı kadında çekici bir yan bulduklarını anladılar. Sonunda Bayan Prassede, Kardinal’in Lucia için bir barınak aradığını duyduğunda hem yardım etmek hem de bu iyi niyete karşılık vermek arzusuyla genç kızı evine kabul etti. Burada kendisine özel bir hizmet verilmeyecek, isterse evdeki kadınlara yardım edebilecekti. Bu haberi Kardinal’e bildirme görevini de kendisi üstleniyordu.

Bayan Prassede’nin yaptığı bu hayır işinde su götürmez ve hemen yerini bulacak bir iyilik vardı; ama o daha elle tutulur bir başka iyilik yaparak, Lucia’nın kafasını toparlamasına ve işlerini yoluna koymasına yardımcı olmayı tasarlıyordu. Çünkü ilk kez Lucia’dan söz edildiğini duyduğunda, kötü bir çapkına, bir hapishane kaçkınına bir serseriye evlenme sözü veren bir kızın gizli tuttuğu bazı ayıpları ve günahları olacağına hemen inandırmıştı kendisini. “Arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim,” derler. Lucia’nın durumu yaşlı kadının görüşlerini doğruluyordu. Aslında pek de kötü bir kıza benzemiyordu. Ama eleştirilmeyecek yanları da yok değildi. Şu eğik tuttuğu o küçük başı, gerdanının çukurunda hiç kıpırdamadan duran çenesi, yanıt vermez halleri ya da soğuk soğuk, sanki zorla verdiği yanıtları, utangaç bir tip olduğunun göstergesiydi. Ama aslında bütün bunlar onun çok inatçı olduğunun kanıtıydı. Bu kafanın içinde birtakım düşünceler oldu-

ğunu anlamak için çok dikkatli olmaya gerek yoktu. O her an yüzünün kızarması, iç çekişleri... Dahası o bir çift iri siyah göz Bayan Prassede'nin hiç de hoşuna gitmemişti. Bayan Prassede kesinlikle emindi ki, sanki yerinde saptamaları varmış gibi, Lucia'nın başına gelen talihsizlikler o serseriyle olan ilişkisi yüzünden Tanrı'nın ona verdiği bir cezaydı. Dahası ondan tamamıyla kopması için bir uyarıydı. Bu nedenle genç kızı hayırlı bir yola yönlendirmek için çalışmaya karar verdi. Hem insanlara hem de kendine sık sık söylediği gibi tek amacı Tanrı'ya hizmet etmektir. Ne var ki, çoğu zaman büyük hatalar yapıyordu. Çünkü Tanrı'nın emirlerine göre değil, kendi kafasına göre hareket ediyordu. Bayan Prassede sözünü ettiğimiz bu gizli maksadını hiçbir şekilde belli etmemeye çalıştı. İlkelerinden biri de, genelde, bir kimseye iyilik yaparken amacına ulaşabilmek için ilk koşul, tasarladığı şeyleri açığa vurmamaktır.

Anne ile kız birbirlerine baktılar. Önünde sonunda birbirlerinden ayrılmak zorunda kalacaklarını bildikleri için öneriyi kabul değer buldular; çünkü en azından Lucia köylerine yakın bir yere gidecek ve sık sık görüşme olanağı bulacaklardı. Birbirlerinden gözleriyle onay aldıktan sonra Bayan Prassede'ye teşekkürlerini iletiler. O da verdiği sözlerin ve iyiliksever eğilimlerinin altını çizerek Kardinal'e verilmek üzere hemen bir mektup yollayacağını söyledi.

Anne ile kız gittikten sonra Bayan Prassede, Bay Ferrante'ye bir mektup yazdırdı. Eşi edebiyatçı olduğu için, ki ondan daha sonra ayrıntısıyla söz edeceğiz, onu önemli işlerinde yazman olarak kullanıyordu. İşin önemini göz önünde bulunduran Bay Ferrante bütün bilgisini kullanarak yazdığı müsveddeyi eşine verip ondan yazarken dikkat etmesini istedi. Çünkü üzerinde çokça çalıştığı konulardan biri bu olduğu gibi, o evde söz sahibi olduğu tek konuydu. Bayan Prassede yazıyı dikkatle temize çekerek terzinin evine gönderdi. Bu olay Kardinal'in, kadınları köylerine göndertmek üzere arabasını yolladığı günden iki-üç gün önce olmuştu.

Anne ile kız köylerine dönüp Kardinal'in bulunduğu papazın evinin önünde arabadan indiler. Kardinal kadınların hemen getirilmesi buyruğunu vermişti. Onları ilk gören haç taşıyan papaz, Kardinal'in huzurunda nasıl davranacaklarına ve ona nasıl seslene-

ceklerine ilişkin kimi bilgiler verdi. Çünkü papazın, efendisinden gizli böylesi alışkanlıkları vardı. Zira insanların Kardinal ile ilişkilerinde bir düzen sağlanamamış olması kendisi için büyük bir işkenceydi. Herkese “Bu mübarek adam, hep böyle, herkesle senli benli...” diyerek birçok kereler huzuruna çıkanların ona, “Evet efendim, hayır efendim,” diye yanıt vermediklerini kendi kulaklarıyla işittiğini anlatıyordu.

Bu sırada Kardinal, Don Abbondio ile kilisenin sorunları üzerine konuşuyordu. Bu nedenle Don Abbondio’nun arzu ettiği gibi kadınlara talimat verecek zamanı olmamıştı. Yalnız oraya gelen kadınları görmüş ve yanlarından geçerken onlara kendilerinden davranışlarından ötürü şikâyeti olmadığını, ağızlarından bir şey kaçırmamalarını rica ettiğini gösteren gözlerle bakmıştı.

Kardinal kadınları hoş karşıladı. Kadınlar da Kardinal’in önünde saygıyla eğildiler. Sonra Agnese göğsünden mektubu çıkarıp Kardinal’e takdim etti ve dedi ki:

“Bayan Prassede’nin mektubu. Kendisi, Yüce Efendimiz’i çok iyi tanıdığını söylüyor. Tabii ki soylular birbirlerini tanırlar. Okuyunca anlayacaksınız.”

Kardinal, Don Ferrante’nin kaleminden çıkmış sözlerin anlamını yakalamış ve sonra:

“Peki, güzel,” demişti.

Lucia’nın iyi niyetle davet edildiğine, orada o zorbanın şiddetinden ve tuzaklarından korunacağına inanacak ölçüde bu aileyi tanıyordu. Ne var ki, Bayan Prassede’nin kafa yapısı üzerine ne düşündüğünü kestirmemiz zor. Olasılıkla böyle bir amaç için seçebileceği bir kadın değildi. Ama bir yerde söylediğimiz ya da anlatmaya çalıştığımız gibi üstüne düşmeyen işlerde, daha iyisini yapmak için başkalarının işini bozmazdı. Böyle bir alışkanlığı yoktu.

“Bu ayrılığı ve içinde bulunduğunuz belirsizliği hoşça karşılayınız. İnanın sıkıntınız yakında bitecek. Tanrı nasıl takdir buyurmuşsa sizinle ilgili olarak, en hayırlısı o olur,” dedi. Sonra Lucia’ya, özellikle birkaç sevgi dolu uyarıda bulundu. Her ikisini de avutup kutsadı. Gitmelerine izin verdi. Sokağa çıkar çıkmaz kendilerini bekleyen dostları ve neredeyse bütün köy halkı arasında sanki zafer kazanmış gibi evlerine döndüler. Bütün kadınlar ara-

sında kutlama, soru sorma ve dertlerine ortak olma yarışı başladı. Lucia'nın ertesi gün gideceğini duyan kadınlar üzüntülerini belirtiyorlardı. Erkeklerde bir hizmet yarışıdır ki, sorma gitsin!.. Her biri o gece gelip nöbet tutmaya hazır olduğunu söylüyordu. Bu olay üzerine bizim meçhul yazarımız bir atasözü uydurmuş: “Yardımaınıza koşanların çok olmasını istiyorsanız, gereksinim duymamaya çalışın.”

Bu hoş davranışlar Lucia'yı şaşırtıyordu. Agnese'yi ise böyle şeyler o denli etkilemiyordu. Kısacası, bütün bunlar Lucia'ya iyi gelmişti; çünkü o gürültü patırtıya karşın o eşikte, odalarda, eşyalara bakarken uyanan anı ve düşüncelerinden onu uzaklaştırıyorlardı.

Kilisede törenin başlamak üzere olduğunu bildiren çan sesiyle hepsi kiliseye doğru yola koyuldular. Bu, kadınlarımız için ikinci bir zafer geçidi oldu. Tören bitince, Perpetua'nın akşam yemeği için her şeyi düzgün hazırlayıp hazırlamadığına bakmak için eve koşan Don Abbondio, Kardinal tarafından çağrıldı. Papaz hemen bu önemli konuğuna koştu. Kardinal, Don Abbondio'nun yanına yaklaşmasına izin verdikten sonra, “Papaz Efendi!..” diye söze başladı. Bu sözler aralarında uzun ve ciddi bir konuşmanın geçeceği ne işaret ediyordu.

“Papaz Efendi, neden nikâhı kıyarak Lucia ile nişanlısını evlendirmediniz?”

Don Abbondio, “Demek bu sabah baklayı ağızlarından çıkarılmışlar,” diye düşündükten sonra söylenerek yanıtladı:

“Yüce Efendimiz bu olay yüzünden doğmuş olan kavga ve kargaşayı duymuştur sanırım. Ortalık öylesine toz dumandı ki, bugün bile bir şey anlamak olanaksız. Yüce Efendimiz'in de anlayacağı üzere kız başından birçok olaylar geçtikten sonra bir mucize sonucu burada. Fakat delikanlının bütün bu olaylardan sonra nerede olduğu belli değil.”

“Size şunu soruyorum,” dedi Kardinal. “Eğer doğruysa, bu olaylardan önce, kararlaştırılan günde size başvurduklarında nikâhlarını kıymamışsınız. Neden?”

“Aslında Yüce Efendimiz, söylemesi zor; korkunç tehditler, sayısız emirlerle karşı karşıya kaldım,” dedi. Don Abbondio daha fazlasını söyletmek için ısrarın uygun olmadığını gösteren bir ta-

vırla susup bekledi. Kardinal alışılmışın dışında sert bir sesle ve tavırla sordu:

“Fakat size başpiskoposunuz olarak, görevim gereği ve aklanmanız için soruyorum. Göreviniz olan bir şeyi neden yerine getirmediğinizi bilmek istiyorum.”

“Monsenyör, söylemek istediğim şey o değil. Yani sorun karışık ve eski olduğundan, hem de çözüm yolu bulunmadığından yeniden gündeme getirmek yararsız diye düşündüm. Ama... Ama... Yüce Efendimiz’in zavallı bir papazı ele vermeyeceğini biliyorum. Çünkü iyi biliyorum ki, Yüce Efendimiz her an bizimle birlikte bulunamaz. Topun ağzında olan benim. Ama buyuracak olursanız, her şeyi ama her şeyi size anlatırım,” dedi Don Abbondio ezile büzüle.

“Anlatınız! Sizi hatasız görmekten başka bir arzum yok.”

Bunun üzerine Don Abbondio üzüntü veren hikâyeyi anlattı. Önemli bir kişi deyip asıl adını söylemedi. Böyle duyarlı bir anda tedbiri elden bırakmadı.

“Başka bir nedeniniz yok muydu?” diye sordu Kardinal.

“Yeterince açık olamadım galiba. Beni ölümle tehdit ederek nikâhı kıydırtmadılar.”

“Görevinizi yerine getirmemek için yeterli bir neden mi sizce?”

“Görevimi her zaman yapmaya çalıştım. Dahası tehlikede olsam bile. Ama yaşamım söz konusu olunca...”

Federigo daha sert bir ses tonuyla sözüne devam etti:

“Tanrı’nın elçisi sıfatını kazanmak için papaz olmaya karar verdiğinizde yaşamınızı sigorta mı ettiler? Ruhani görevlerin her türlü tehlikeden uzak, her türlü engelden yoksun olduğunu mu söylediler? Yoksa tehlikelerin olduğu yerde görevinizi yapmayacağınızı mı anıttırdılar ya da bunun tersini mi? Sizi bir kuzu gibi kurtların arasına gönderdiklerini söylemediler mi? Görevinizi yapmanızdan hoşlanmayacak zorbalara olduğunu bilmiyor muydunuz? Kendimize örnek aldığımız, ilkelerinden yolumuzu bulduğumuz ve onun izinde adımızı papaza çıkarttığımız ve adımızı papaz olarak bellediğimiz Kişi yeryüzüne inip görevini yaparken yaşam güvencesini koşul olarak mı ileri sürmüştü? Hayır işleri ve insanlık hesabına yeryüzünde birkaç gün daha fazla yaşamak için papaz

olup, böylesine bir sorumluluğu almamız ve görev zorunluluğuna katlanmanıza gerek var mıydı? Dünya bu erdemi vermek ve bu ilkeyi öğretmek için yeterli mi? Neler söylüyorum? Utanç duyuyorum. Dünyanın kendisi de bunu yadsıyor. Dünya, iyi gibi kötüyü de öngörüyor. Onun da bir İncil'i var. Kibrin ve nefretin yazılı olduğu bir İncil. Bununla birlikte can kaygısının buyrukları çiğnemek için bir neden olarak kabul edilemediğini söyler. Evet... Kabul edilemez... Buyruklara saygılı olmak gerek... Ya biz... Biz kilisenin oğulları İncil'in vaatlerinin müjdeleyicileriyiz. Ruhanilerin hepsi sizin gibi olsalar, kilisenin durumu ne olurdu?"

Don Abbondio başını önüne eğmişti. Bu sözler, şahinin pençesinde havalanan bir civciv gibi, ruhunu tanımadığı bir dünyaya, havasını hiç solumadığı bir alana götürüyordu. Kardinal'e bir şey söylemek gerektiğini anladığından zoraki bir saygıyla: "Yüce Efendimiz, hata bende. Madem yaşama önem verilmiyor, söyleyecek bir şeyim yok. Fakat birtakım güçlü ve söz anlamaz adamlara erkeklik taslayıp karşı koymak insana ne kazandırır ki? O öyle bir adam ki, onunla ne galibiyet ne de beraberlik söz konusudur..." dedi.

"Adalet için acı çekmenin bizim kazancımız olduğunu bilmiyor musunuz? Bunu bilmiyorsanız neyi vaaz ediyorsunuz? Neyin öğretmenisiniz? Zavallılara neyi muştuluyorsunuz? Güce karşı güç kullanmayı sizden bekleyen kim? Eminim kimse size gelip de bir gün zorbalara hadlerini bildirip bildirmediğinizi sormaz. Çünkü size ne öyle bir görev verilmiştir ne de sizden beklenen budur. Fakat zorbalar size engel olacak cesareti gösterecekler de, görevinizi yapmak için elinizdeki bütün çözüm yollarına başvurup vurmadığınızı size sorarlar."

Don Abbondio bu arada kendi kendine düşünüyordu:

'Bu azizler ne tuhaf adamlar. İşin özüne inerek, zavallı bir papazın yaşamından çok iki gencin sevgisi çok daha önemli onlar için.' Konuşma bu noktada bitseydi Don Abbondio pek memnun olacaktı. Ama Kardinal'in her susta bir yanıt, bir itiraf ya da bir savunma ya da buna benzer bir şeyler bekler gibi durduğunu görüyordu.

"Yineliyorum Monsenyör, hatalı olan benim. Cesaret insanın kendi kendine verebileceği bir şey değildir."

“Öyleyse sorarım size, amacı zamanın ihtiraslarıyla ilgilenmek olan bir uğraşıya niçin girdiniz? Bu uğraşının hangi kademesinde olursanız olun, görevimizi yapmak için cesaret gerekli olduğunu; istediğiniz zaman bu cesareti kesinlikle size verebilecek bir Kudretin var olduğunu neden düşünmediniz? Milyonlarca şehidin hepsinin yaratılırken cesur olarak mı doğduğunu sanıyorsunuz? Neden yaşamlarını önemsememişlerdir? Yüreklilik, yaşamın tadını yeni tadanlardan, ömürlerinin sonuna yaklaştığından üzgün olan ihtiyarlara, genç kızlara, gelinlere, annelere kadar herkeste vardır. Çünkü cesaret gerekliydi. Onlar inançlıydılar. Bu zayıf noktanızı ve görevinizi bilmenize karşın düştüğünüz ya da düşebileceğiniz zor durumlara neden kendinizi hazırlamayı düşünmediniz? Yıllarca göttüğünüz sürünüzü sevseydiniz –nasıl sevmezsiniz ki– yüreğinizi, ilginizi ve sevecenliğinizi onlara verseydiniz, gereksinim duyduğunuz yüreklilikten yoksun kalmazdınız. Çünkü sevgi korku tanımaz. Tinsel dünyalarını sizin ellerinize bırakanları, evlatlarım, diye adlandırdıklarınızı sevmiş olsaydınız, sizinle birlikte bu iki yavrucağın da tehdit edildiğini görünce tıpkı kendi yaşamınız üzerine titrediğiniz gibi onların da üzerine titrerdiniz. Siz bu iki korkudan birincisine tutsak oldunuz. Bu korku sizin zavallılığınızın sonucuydu. Ondan kurtulmak ve onu yenmek için Tanrı’dan güç dileyecektiniz. Çünkü sizi günaha teşvik ediyordu. Fakat asıl kutsal korku, yakınlarımız, evlatlarımız için duyacağınız korkudur. Bu korku size rahat vermeyecek, sizi harekete geçirip başınıza gelecek tehlikeyi önlemek için ne yapılabileceğini araştırmaya sizi zorlayacaktı. Bu korku sizde hangi duyguyu uyandırdı; sevgiyi mi? Evlatlarınız için ne yaptınız? Ne düşündünüz?”

Kardinal bekleyen biri gibi susuyordu.

Don Abbondio böyle bir soru karşısında çok net olmayan bir yanıt vermek için çabaladıysa da, afalladı ve ağzını açamadı. Doğruyu söylemek gerekirse, biz bile önümüzde yazmamız, elimizde kalemimiz, tümcelerle boğuşmaktan başka bir işimiz ve okurlarımızın eleştirilerinden başka bir korkumuz olmamasına karşın bu işi sürdürmekte sıkıntı çekiyoruz. Gücün ve iyilikseverliğin, başkalarına karşı gösterilen özenin, sonsuz özverinin göstergesi olan bu denli çok sayıda ilkeyi kolaylıkla gündeme getirmekte tuhaf olan bir şeyler sezinliyoruz. Ne var ki, bu sözler onları yaşama geçirmiş olan birinin ağzından çıktığından konuşmayı cesaretimiz toplayıp izleyelim:

“Yanıt vermiyorsunuz, öyle mi? Eğer iyilikseverlik ve görevinizin gerektirdiklerini yapmış olsaydınız, sonuç ne olursa olsun, şimdi verecek bir yanıtınız olurdu. Ne yaptığınızı kendiniz de görüyorsunuz? Görevinizin gerektirdiklerini göz ardı edip zorbalığa baş eğdiniz. Zorbanın her istediğini kelimesi kelimesine yerine getirdiniz. Zorba sizin karşınıza çıktı arzusunu bildirmek için. Ona karşı kendilerini koruyacak ve tedbirini alacak olanlardan uzak durdu. Gürültü koparılmasını istemiyordu. Onun amacı, hile ve zorbalık tasarılarını karanlıkta kalarak rahat rahat gerçekleştirmekti. Size görevinizi kötüye kullanmanızı, sessiz kalmanızı bu-

yurdu. Siz de dediğini yaptınız. Şimdi size soruyorum: Başka başka şeyler yaptınız mı? Nikâhı kıymamak için gerçek nedeni söylemek yerine eften püften bahaneler bulduğunuz doğru mu?” Kardinal durdu. Gene bir yanıt bekliyordu. Don Abbondio kendi kendine:

‘Dedikoducular, bunu da söylemeyi unutmamışlar,’ diye söylendi içinden. Söyleyecek bir şeyi yokmuş gibi duruyordu. Kardinal sözlerini sürdürdü: “Eğer doğruysa, bu zavallılara gerçeği söylemeyip, zorbalığın istediği gibi onları bilinmezliğin karanlığına gömdünüz. Doğru değil mi bunlar? Öyleyse sizinle birlikte yüzümü kızartmaktan, benimle beraber ağlayacağınızı ummaktan başka çıkar yolum kalmadı. Önünde sonunda son bulacak yaşamınız için boyun eğdiğiniz korkunun –Tanrım, şimdi onu bir bahane olarak öne sürüyorsunuz– size nelere mal olduğunu görmüyorsunuz. Sözlerimi doğru bulmuyorsanız, özgürce karşı çıkınız. Doğru buluyorsanız, alçakgönüllülük gösterip kabul ediniz! Bu korku sizi zayıfları aldatmaya, evlatlarınıza yalan söylemeye sürükledi.”

‘Şu hale bak!..’ Don Abbondio içinden mırıldanıyordu. ‘O şeytan herifi –Adsız’ı kastediyordu– bağrına basarken, canımı kurtarmak amacıyla söylediğim yarım yamalak bir yalan için benim canıma okudu. Üstler her zaman haklıdır. Bu kaderim yüzünden herkes, dahası azizler bile üstüme geliyor.’ Sonra yüksek sesle Kardinal’e cevap verdi: “Hata ettim, anlıyorum. Yanlış yapmışım. Ama yazgının bir cilvesi karşısında ne yapabilirdim ki?”

“Daha soruyor musunuz bunu? Size söylemedim mi? Sevecek ve ellerinizi Tanrı’ya açacaktınız. O zaman anlayacaktınız ki zorbalık tehdit edebilir, tepenize yumruk gibi inebilir ama buyuramaz. İnsanın ayırmak istediğini Tanrı’nın yasalarına uyarak siz birleştirecektiniz. Bu suçsuz zavallıların sizden istemeye hakları olan görevi yerine getirecektiniz. Tanrı’nın gösterdiği yoldan gitmiş olduğunuz için sonuçtan Tanrı sorumlu olacaktı. Oysa bir başka yola girdiğiniz için sonuçlarına katlanacaksınız; hem de ne sonuçlar, göreceksiniz! Belki de insanlardan alacağınız tüm çıkar yollarınız tükenmişti. Çevrenize bakmak, düşünüp taşınmak, aramak isteseydiniz, bir çıkar yol bulamayacak mıydınız? O zavallıları evlendirseydiniz, kendi başlarına bir çıkar yol bulurlardı. Zorbadan kaçmaya zaten hazırlanmışlardı. Kaçıp sığınacak yerlerini bile tasarla-

mışlardı. Bunu bir tarafa bırakalım. Bir üstünüzün olduğu hiç mi aklınıza gelmedi? Görevinizi yapmadınız diye tozunuzu atan üstünüzün görevinizi yapmak için size yardım etmek zorunda olduğunu düşünmediniz mi? Neden alçak bir gücün görevinizi yapmaya engel olduğunu piskoposunuza bildirmek gereği duymadınız?”

‘Perpetua bana söylemişti...’ diye düşündü Don Abbondio öfkeyle içinden.

Kardinal’le görüşmesi sırasında zihninde zorbaların hayali canlanıyor, Don Rodrigo’nun sağ ve salim olduğunu, bugün ya da yarın daha muzaffer, daha kudretli ve daha öfkeyle döneceğini düşünüyordu. Karşısında bulunan piskoposun saygınlığından, tavrından ve söylediklerinden ötürü biraz korkmuş, kafası karışmıştı. Ne var ki, hissettiği bu korku tam da içine oturmuş bir korku sayılmazdı ve karşı koymasına da engel değildi. Çünkü sonuçta Kardinal tüfek, kılıç ve zorba kullananlardan biri değildi.

“Tuzağa düşürülmek istenen bu suçsuzlar için başka bir kurtuluş yolu yoksa,” diye sürdürdü konuşmasını Kardinal, “benim onları kurtarabileceğimi nasıl düşünemediniz? Yeter ki bana yolla-saydınız; sahipsiz insanları bir piskoposa aktarmak ona ait olan bir şeyi kendisine göndermek gibidir. Bu bir yük değil, zenginliğinin değerli bir parçasıdır. Sizin için de çözüm yolları arardım. Saçınızın bir teline dokunulmayacağına emin olmadıkça gözüme uyku girmezdi. Sizin yaşamınızı nasıl, nerede güven altına alacağımı bilmez miydim? Bu sözde gözü pek adam, tuzaklarının başkalarınca, bence bilindiğini ve onu izleyeceğimi, elimde olan bütün olanaklarla sizi savunmaya kararlı olduğumu görünce eski yürekliliğini gösterebilir miydi? İnsanların, çoğu zaman verdikleri sözü tümüyle yerine getirmediklerini, güçlerinin yettiğinden öte tehdit savurdıklarını bilmiyor muydunuz? Zulmün sadece kendi gücüne değil, başkalarının saflığına ve başkalarına verdiği korkuya dayandığını bilmiyor muydunuz?”

Don Abbondio burada gene: ‘Tıpkı Perpetua gibi konuşuyor...’ diye düşündü. Ancak yapılması gereken ve yapılabileceklerle ilgili olarak Federigo ile hizmetçisinin aynı düşüncede olmalarının onun çokça aleyhine olabileceğinin ayırında değildi.

“Fakat siz yalnız bu ölümlü yaşamınızın düştüğü tehlikeden

başka ne bir şey gördünüz ne de görmek istediniz!” diye sürdürdü konuşmasını Kardinal. “Yaşamınız size öyle olağanüstü bir şey gibi gözüktü ki, her şeye kayıtsız kaldınız.”

“O yüzleri gören benim!..” diye Don Abbondio ağzından kaçır-
dı. “Söylediklerini ben işittim! Sevgili Monsenyör, doğru söylüyor-
sunuz, ama zavallı bir papazın yerinde olsanız ve öyle bir nokta-
ya gelseniz...”

Bu sözleri söyler söylemez dudaklarını ısırdı. Çok fazla öfke-
lendiğinin farkına vardı. İçinden ‘Sen şimdi seyret!’ diye düşün-
dü; sonra kuşkulu kuşkulu kafasını kaldırıp Kardinal’in yüzünde-
ki anlatımı görünce şaşırdı. Çünkü bakmakla değiştiğini hiçbir za-
man anlayamadığı o adamın yüz anlatımının baskıcı ve denetleyici
bir ciddiyetten, acı ve pişmanlık içeren düşünceli bir ciddiyete dö-
nüştüğünü görmüştü.

“Ne yazık ki,” dedi Federigo, “durumumuz gerçekten çok kor-
kunç ve acıklı. Başkalarından yapılmasını şiddetle istediğimiz şey-
leri bizim yapıp yapamayacağımızı bir tek Tanrı bilir! Tamam, yar-
gılamak, düzeltmek, eleştirmek kolay; ama bizim böyle durumlarda
nasıl hareket edeceğimizi ya da benzeri durumlarda nasıl hare-
ket ettiğimizi Tanrı bilir! Başkalarının görevleri açısından benim
öğretmenliğimin kuralı olarak kendi zayıflığımı ölçüt aldım mı
yandım. Ama gene de öğrettiklerimin yanı sıra kendim de bizzat
başkalarına örnek olurken herkesin sırtına gereğinden fazla yük
yükleyen, kendisine gelince parmaklarını oynatmayan avukatlar
gibi olmamalıyım. Oğlum ve kardeşim, kardeşim! Üstlerin hataları
kendilerinden çok başkalarınca bilinir. Ödlelik ya da herhan-
gi bir kaygımdan ötürü görevimi aksatmışsam, çekinmeden söyle-
yiniz. Beni uyarınız. Eğer bir yerde örnek olamıyorsam, bana itiri-
raf olanağı tanıyın. Zayıflıklarımı özgürce yüzüme vurunuz. O za-
man ağzımdan çıkan sözcükler daha değer kazanacaktır. Çünkü
bu sözler benim değil, size ve bana buyurulan buyrukları yerine
getirmek için gerekli olan gücü veren Tanrı’nın sözleridir.”

‘Ne iyi bir insan ama çok da can sıkıcı... Kendi kendini de sor-
guluyor, yargılıyor, eleştiriyor. Neyine senin bu kadar karıştırmak,
eleştirmek, sorguya çekmek... Dahası kendi kendini bile!’ diye dü-
şündükten sonra Don Abbondio yüksek sesle:

“Ah! Yüce Efendimiz! Benimle dalga mı geçiyorsunuz? Yüce Efendimiz’in imanının sağlamlığını, çabalarını kim bilmez?” dedikten sonra içinden ekledi. ‘Hem de gereğinden fazla.’

“Sizden böyle içime işleyecek bir övgü beklemiyordum. Çünkü Tanrı yanlışlarımı biliyor. Ben de yanlışlarımı biliyorum ve bunlar beni utandırmaya yetiyor. Ama ikimizin birlikte Tanrı’nın huzurunda mahcup olmak ve birlikte af dilemek isterdim, isterim de. Sizin iyiliğiniz için şunu söylemek istiyorum: Davranış ve söylediklerinizin her gün vaaz verirken dile getirdiğiniz ve bir gün kurallarına göre yargılanacağınız ilahi yasalara ne denli ters olduğunu biliyor musunuz?”

“Her şey benim üstüme kalıyor. Size bunları anlatanlar yasalara aykırı bir nikâh kıydırtmak için hileyle evime girdiklerini de söylediler mi?”

“Söylediler yavrum! Fakat sizin suçu onların üstüne atıp kendinizi bağışlatmaya çalışmanız ve işlediğiniz suçu bir araç olarak kullanıp onları suçlamanız beni daha da çok üzüyor, yerden yere vuruyor. Onları bu işi yapmaya zorlayan demek istemiyorum ama iten kimdi? Doğru yol kapalı olmasaydı, yanlış yola girerler miydi? Tanrı’nın elçisi kucağını açmış, yardım etmiş, öğüt vermiş olsaydı, ona tuzak kurmayı, faka bastırmayı düşünürler miydi? Bir de kalkıp suçu onlara atıyorsunuz. Bu kadar talihsizlikten sonra, dahası bu kadar felaketin içinde gelip bana dert yanmaları niçin sizi bu denli gücendiriyor ki? Mağdurun şikâyetine, mazlunun ahına bu dünyada katlanılmıyor mu artık? Bu ne biçim dünya! Sessiz kalsaydılar, ne gibi bir yararınız olacaktı? Yakınmaların tümüyle Tanrı’nın katında değerlendirilmesi daha mı iyi olurdu sizin için? Size piskoposunuzun içten sözlerini dinlemek fırsatı yaratarak kendilerini daha iyi tanımanıza yardımcı olmaları ve kendilerine olan borcunuzun büyük bir bölümünü ödemeniz için yollar aramanızı sağlamaları, sizin onları sevmeniz için birçok nedenin yanı sıra yeni bir gerekçe oluşturmaz mı? Hem sonra sizi kışkırtsalardı, gücendirselerdi, işkence de etselerdi siz gene (benim mi söylemem gerekiyor?) onları sevmeliydiniz. Bunun için sevmeliydiniz. Onları seviniz çünkü acı çektiler, çekmekte-ler; çünkü onlar çocuklarınız, çünkü zayıflar, çünkü onların af-

fına gereksiniminiz var. Bunu sağlamanız için dualarının gücünü düşünün!”

Don Abbondio sessiz duruyordu. Fakat bu sessizlik biraz önceki zorla, sabırsızlıkla uyulan bir sessizlik değildi. Söylenecek sözden çok düşünecek şeyleri olan bir adam gibi sessizdi. İşittiği sözler ters düşmediği ve kafasında yer etmiş eski bir öğretinin yeni uygulamaları, beklenmeyen sonuçlarıydı. Başkalarının başına gelenler, ki onları kafasında yoğurdukça kendi korkusunu yaratmıştı, şimdi başka türlü etkiliyordu onu. Kardinal’in sözlerinin yarattığı pişmanlığı tümüyle olmasa bile (çünkü aynı korku savunma avukatı görevini yapmak üzere daha orada duruyordu) biraz duyumsamaya başlamıştı. Kendisine karşı bir hoşnutsuzluk, insanlara karşı bir acıma, şefkatle birlikte utanç hissediyordu. Eğer karşılaştırmak doğru ise, Don Abbondio büyük bir meşalenin ateşine sokulunca dumanlar çıkararak yanmak bilmeyen ama sonunda ateş alıp iyi kötü yanmaya başlayan ıslak ve hırpalanmış bir mum fitiline benziyordu. Don Rodrigo korkusu olmasa, kendini suçlu bulacak, ağlayacaktı. Gene de Kardinal’in sözlerinin etkisiz kalmadığını göstermek için oldukça duygulanmış gibi görünüyordu.

“Şimdi biri evinden kaçmış. Diğeri kaçmak üzere,” diyordu Kardinal. “Her ikisi de çok ciddi nedenlerden ötürü buradan uzaklarda olmak zorunda. Bir daha burada buluşma olasılıkları yok. Ne var ki, Tanrı’nın kendilerini başka bir yerde buluşturacağı umuyla mutlular. Ne yazık ki, şimdi size gereksinimleri yok. Artık elinize onlara iyilik yapacak bir fırsat geçmeyecek. Biz, bu dar görüşümüzle böyle bir fırsat doğacağını da göremeyiz. Kim bilir, belki Tanrı bir iyilik yapmak fırsatı verir. Böyle bir fırsatı kaçırmamaya çalışınız. Gözlerinizi dört açıp böyle bir fırsatın doğması için Tanrı’ya dua ediniz.”

“Çalışacağım Yüce Efendimiz, gerçekten çalışacağım,” diye yanıtladı Don Abbondio o an yüreğinden gelen bir sesle.

“Evet, oğlum, evet!” dedikten sonra Federigo heyecanla şu onurlu sözlerle konuşmasını bitirdi. “Tanrı bilir, sizinle daha neler konuşmak arzusunda idim. İkimiz de oldukça yaşadık. Tanrı bilir ne denli büyük bir üzüntü duydum bu ak saçlarınızla sizi azarlamış olmaktan ötürü. Oysa bu denli yakınına geldiğimiz o mut-

lu günümüzden, günah ve sevaplarımızdan söz etmeyi ve karşılıklı birbirimizi avutmayı çok isterdim. Umarım size karşı kullanmak zorunda olduğum sözcükler hem size hem de bana yararlı olur. Elinizden geleni yapın ki, işinizi gereğince yerine getirmemenize karşın sizi görevinizden almadığım için Tanrı ahirette hesap sor-masın bana! Kaybettiğimiz zamanı kazanalım. Gece yarısı olmak üzere. Geç kalınmamalı. Lambalarımızı yakalım. Boş ve sefil yüreklerimizi Tanrı'ya açalım. Çünkü Tanrı geçmişimizdeki hataları silip geleceğimizi güvence altına alan insan sevgisiyle doludur. Bu duygu her durumda gereksinim duyulan bir erdeme dönüşür."

Kardinal bu sözlerinden sonra yürüdü, Don Abbondio da arkasından gitti.

Yazarımız iki kişi arasında daha başka görüşmeler olduğunu, Lucia'nın dışında da başka şeylerden konuştuklarını; fakat öykünün dışına çıkmamaya çaba gösterdiğini söylüyor. Aynı nedenle yazarımız, Federigo'nun ziyaret ettiği her yerde söylediği önemli şeyleri, yaptığı bonkörlüğü; insanlar, aileler, köyler arasındaki anlaşmazlıkları, kinleri –o zamanlar ne yazık ki her yerde vardı– ortadan kaldırdığından, bazı zalimlerin ve zorbaların yüreklerini ya tümüyle ya da bir süre için yumuşattığından söz etmeyeceğini ekliyor.

Sonra yazarımız, kararlaştırdığı gibi Bayan Prassede'nin Lucia'yı almak ve Kardinal'e saygılarını sunmak üzere geldiğini, Kardinal'in genç kızı takdis edip yaşlı kadına emanet ettiğini anlatıyor. Lucia'nın annesinden ayrılırken ne denli gözyaşı döktüğünü tahmin edebilirsiniz. Evinden çıkıyor, ikinci kez köyüne elveda diyor-du. Çift yönlü bir acı içindeydi. Çok sevdiği ama artık göremeyeceği köyünden uzaklaşmasının verdiği bir acıydı. Bu annesinden son ayrılışı değildi. Çünkü Bayan Prassede köyden çok uzak olmayan evinde birkaç gün daha kalacaklarını söyledi. Agnese kızına, oraya gelip bir kez daha vedalaşacağına dair söz verdi.

Kardinal ziyaretlerine devam etmek için hareket etmek üzere iken, Adsız'ın şatosunun bulunduğu köyün papazı gelerek Kardinal ile görüşmek istediğini söyledi. Huzuruna çıktıktan sonra Adsız'ın bir mektubu ile gönderdiği bir paketi sundu. Mektupta, ya çeyiz olarak ya da istedikleri bir amaç için yüz altını Lucia'nın an-

nesine kabul ettirmesini Kardinal'den rica ediyordu. Ne zaman olursa olsun, kendisinden bir hizmet istediklerinde memnuniyetle yerine getireceğini ve genç kızın onu maalesef nerede bulacağını bildiğini ve böyle bir hizmetin kendisi için şansların en büyüğü olduğunu mektubuna ekliyordu. Kardinal hemen Agnese'yi çağırttı. Okuduğu mektubu merakla birlikte mutlulukla dinleyen Agnese'ye paketi teslim etti. Kadın çok fazla nazlanmadan alarak:

“Tanrı bu beyefendiden razı olsun,” dedikten sonra Kardinal'e “Yüce Efendimiz çok teşekkür ettiğimi kendisine bildirsinler. Ama sakın paradan kimseye söz etmesinler. Çünkü burası öyle bir yer ki... Beni bağışlayın, Efendimiz gibi bir kişinin böyle şeyleri ağzından kaçırmayacağını bilirim ama... Anlarsınız ya...” dedi.

Sessiz sessiz evine döndü. Odasına kapandı. Paketi açtı. Hazırlıklı olmasına karşın; ancak tek tek, kimi zaman gördüğü altınları bir arada ve bu denli çok, kendi malı olarak görünce onlara hayran hayran baktı. Saydı. Altınların hepsini tutup torbaya koymakta epeyce zorlandı. Çünkü üst üste koyduğu altınlar kıvrılıyor, ace mi parmaklarının arasında kayıyordu. Sonunda düzgün bir paket yapabildi. Paketi bir paçavranın içine koyarak yumak gibi top haline getirdi. Üstünü bir iple sararak bağladı. Ottan minderin içine soktu. Günün kalanında düş kurmaktan, geleceğe ilişkin tasarılar yapmaktan, yarını beklemekten başka bir şey yapmadı. Yatmaya gitti. Üstüne yattığı yüz altını düşünerek bir süre uyuyamadı. Uykuya dalınca düşünde altınları gördü. Şafakla birlikte hemen Lucia'nın kaldığı eve gitti.

Lucia, ettiği “yemin”den duyduğu hoşnutsuzluk her ne denli azalmamış olsa da, gitmeden önce cesaretini toplayıp annesine açılmaya karar vermişti. Uzun bir süre için bu son görüşmeleri olacaktı. Anne kız buluşup baş başa kalır kalmaz, huzursuzluğu yüzünden okunan Agnese sanki söylediklerini başkalarının duymasını istemezmişçesine alçak sesle: “Sana önemli bir şey söyleyeceğim,” diyerek beklenmeyen servetini anlattı.

“Tanrı bu beyefendiden razı olsun!” dedi Lucia. “Sayesinde rahat yaşayacaksınız. Başkalarına bile iyilik yapabilirsiniz,” dedi.

“Nasıl?.. Bu denli çok parayla neler yapabileceğimizi görmüyor musun? Dinle bak... Senden ve Renzo'dan başka kimsem yok. Se-

nin gönlünü çelmeye başladığından beri onu kendi oğlum gibi gördüm. İnşallah başına bir şey gelmemiştir. Çünkü hiçbir haber göndermedi. İşleri yolunda gitmiyor mu acaba? Böyle olmadığını umuyorum. Ben kemiklerimin köyümün toprağında gömülü olmasını isterim. Fakat sen o alçağın yüzünden köyde kalamıyorsun. Ben de bu köyde durduğum sürece ona yakın olacağım düşüncesiyle bu köyden nefret etmeye başladım. İkinizle her yere gitmeye razıyım. Sizinle dünyanın bir ucuna dek giderim. Çok uzun zamandır böyle düşünüyordum. Fakat beş kuruşsuz nasıl yapacaktım? Şimdi anlıyorsun değil mi? Zavalıcık bin bir zorlukla, dışından tırnağından artırdığı, biriktirdiği birkaç kuruşu da mahkemelerde harcadı. Ama Tanrı bize bu serveti onun karşılığında gönderdi. Bir yolunu bulup hayatta olduğunu ve yerini öğrenince Milano'ya seni almaya gelirim. Ben bizzat kendim gelirim. Daha önceleri bu bana çok zor gelebilirdi. Fakat yaşam insana her şeyi öğretiyor. Monza'ya kadar gittim. Yolculuğun ne demek olduğunu bilirim; bir yakınımı, örneğin Alessio di Maggianico'yu yanıma alırım. Çünkü doğrusunu söylemek gerekirse ondan başka uygun kimse yok. Onunla gelirim. Tabii giderlerini ben karşılarım, anlıyorsun değil mi?"

Agnese sözlerinin Lucia'yı heyecanlandıracağına onda buruk bir sevinç yarattığını görünce konuşmasını yarıda kesti ve sordu: "Ne var? Hoşuna gitmedi mi yoksa?"

Lucia annesinin boynuna sarılıp yüzünü göğsünde saklayarak: "Zavallı anneciğim!" dedi.

Annesi kaygılı bir biçimde yeniden sordu: "Ne var?"

Lucia yüzünü kaldırıp gözyaşlarını silerek yanıtladı:

"Bunları daha önceden söylemeliydim. Ama cesaretim yoktu. Beni bağışlayınız."

"Söyle haydi ne var?"

"Ben artık o zavallının karısı olamam!"

"Nasıl? Nasıl?"

Lucia, başı eğik, zorlukla soluk alıp kuru gözyaşı dökerek hoşlanmadığı bir şeyi anlatır gibi yaptığı "yemin" olayına açıklık getirdi. Ellerini birleştirerek şimdiye dek söylemediği için annesinden özür diledi. Bu olayı kimseye anlatmamasını, verdiği sözü yerine getirmesi için ona yardım etmesini rica etti.

Agnese şaşırmış ve üzülmüştü. Bunu kendinden sakladığı için kızına küsmek istiyordu. Ama olayın ciddiyeti bu arzusunu bastırıyordu. “Ne yaptın!” demek istiyordu. Ama bu Tanrı’ya karşı koymak gibi bir şeydi. Lucia o geceyi, o karanlık umutsuzluğu, beklenmeyen kurtuluşunu, öylesine görkemli ve açık bir biçimde yaptığı yemini canlı renklerle çizer gibi betimledi. Bu sırada Agnese’nin aklına yeminini bozanlarının başına gelen bazı gizemli ve korkunç olaylara ilişkin işittiği ve kızına da anlattığı örnekler geldi. Bir süre büyülenmiş gibi kaldıktan sonra sordu. “Ya şimdi ne yapacaksın?”

“Orası Tanrı’nın takdirine kalmış,” dedi Lucia. “Tanrı’nın ve Meryem Anamın... Kendimi onların ellerine bıraktım. Şimdiye dek beni terk etmediler. Bundan sonra da etmezler. Tanrı’dan ruhumun kurtuluşundan sonra kendim için isteyeceğim tek dilek sizin yanınıza dönmektir. Evet, Tanrı bu isteğimi gerçekleştirecektir. Ah Aziz Meryem!.. O gün!.. O arabada!.. O adamlarla birlikte!.. Beni sana getirecek birine götürdüklerini nereden bilebilirdim!”

Agnese acıma ve sevecenlikle yumuşayan bir öfkeyle söylendi: “Ama neden hemen annene anlatmadın bu olanları?”

“Beni bağışlayınız. Cesaret edemedim. Sizi çok önceden dertlendirmekte ne yarar vardı?”

Agnese başını sallayarak sordu:

“Ya Renzo ne olacak?”

“Ah! Artık onu düşünemem. Kısmet değilmiş. Demek ki Tanrı bizim birleşmemizi istemiyormuş! Tanrı onu her türlü tehlikeden korusun. Belki bensiz daha da mutlu olur,” dedi Lucia titreyerek.

“Eğer sen sonsuza dek kendini bağlamamış olsaydın, Renzo’nun başına bir iş gelmemişse; ben bu para ile her şeye bir çözüm yolu bulurdum.”

“Ama ben o geceyi geçirmemiş olsaydım, bu paralar gelir miydi? Böyle olmasını Tanrı istedi. Bu Tanrı’nın takdiridir,” dedikten sonra gözyaşlarına boğuldu.

Agnese bu beklenmedik konuşma karşısında düşüncelere daldı. Birkaç dakika sonra Lucia biraz daha sakinleşerek: “Artık iş işten geçti,” dedi. “Bunu kabullenmek gerekiyor. Siz, zavallı anneciğim, bana, zavallı kızınıza, önce dualarınızla yardımcı olmalısınız.

Sonra bu durumu o zavallıya bildirmelisiniz. Bu işi siz yapabilirsiniz. Nerede olduğunu öğrendiğinizde bir adam bulup ona mektup yazdırınız. Yeğeniniz Alessio iyiliksever, akıllı bir insandır. Bizi de sever. Boşboğazlık etmez. Durumu ona anlatıp mektubu yazdırınız. Nerede olduğumu, nasıl acı çektiğimi, Tann'nın böyle istediğini, yüreğini serin tutmasını, benim asla bir başkasının olmayacağını anlatınız. Durumu güzelce anlatınız; yeminimi ve verdiğim sözü ona açıklayınız, Tanrı korkusu daima yüreğindedir. Ondan haber alır almaz bana bildiriniz. Sağlıklı olduğunu öğrendikten sonra artık onunla ilgili hiçbir şey duymak istemiyorum.”

Yüreği yumuşayan Agnese her şeyi kızının istediği gibi yapacağı konusunda söz verdi.

“Size bir şey daha söylemek isterim,” dedi Lucia. “Bu zavallı beni sevmek gafletinde bulunmamış olsaydı, başına bütün bunlar gelmezdi. Önünü kestiler, zavallının bütün birikimine, servetine el koydular. Neden böyle olduğunu biliyorsunuz! Ah anneciğim! Şimdi bizim çok paramız var. Madem ki Tanrı bize böyle bir iyilikte bulundu, siz de çocuğunuz gözüyle baktığınız bu zavallıya bari paranın yarısını gönderin. Eminim ki Tanrı bize gene verecektir. Uygun bir fırsatını bulup ona parayı gönderin. Tanrı bilir ne çok gereksinimi vardır.”

“Peki, istiyorsan gönderirim,” dedi Agnese. “Zavallı Renzo! Bu paranın beni mutlu ettiğini mi sanıyorsun? Buraya ne kadar mutlu gelmiştim. Eminim ki bu para gereksinimi olanları hoşnut eder; ama onun gereksinimi bu paraya değil...”

Lucia şükran ve sevgiyle annesine hemen razı olduğu bu cömertliği için teşekkür etti ki, kim görse kalbinin hâlâ Renzo'ya bağlı olduğunu anlardı. Dahası kendisinin bile inanmayacağından fazla...

“Sensiz ben ne yapacağım? Zavallı bir kadını ben,” dedi Agnese ağlarken.

“Ya ben, sen olmadan, zavallı anneciğim? Tanımadığım insanların evinde. Milano gibi bir yerde. Ama Tanrı ikimizle beraberdir. Sonra yine buluşacağız. Sekiz-dokuz ay sonra tekrar görüşeceğiz. Er ya da geç Tanrı'nın bizi yeniden bir araya getirmek için işleri yoluna koyacağını umuyorum. İş Tanrı'ya bırakalım. Meryem

Anamızdan bu iyiliği her zaman isteyeceğim. Eğer sunacak başka bir şeyim daha olsa, onu da sunarım. O insanlara öyle acır ki, bunu benim için yapar.”

Anne ile kız böyle ve buna benzer yakınma, serzeniş, sızlanış, kabullenmeler ve kimseye bir şey söylememek konusunda tembihler uzun uzun sarılmaların ardından birbirlerini en geç sonbaharda görmek üzere söz vererek ayrıldılar. Sanki verdikleri sözü tutmak kendi ellerindeymiş gibi; ama hep böyle yapılır ya benzer durumlarda!

Aradan uzun zaman geçmiş, Agnese Renzo’yla ilgili daha bir şey öğrenememişti. Ondan ne bir mektup ne de bir haber almıştı. Agnese köyde ve çevrede kime sorduysa, bildiklerinden fazla bilgi edinemedi.

Renzo’yu boşuna arayan yalnız Agnese değildi. Delikanlıyı araştıracağını kadınlara laf olsun diye söylemeyen Kardinal Federico hemen bir mektup yazdı. Milano’ya dönünce yazdığı mektuba gelen bir yanıtta belirtilen kişinin izine rastlanmadığı, aslında bir mahallede bir akrabasının yanında bir süre kaldığı ve burada ciddi bir olaya karışmamış olmasına karşın bir sabah ortadan kaybolduğu yazılıydı. Akrabasının da nereye kaybolduğunu bilmediğini; ancak onun paralı asker olarak askere yazıldığı, Almanya’ya geçtiği ve bir ırmaktan geçerken boğulduğu yönünde ağızlarda dolaşan birbiriyle çelişen sözleri yinelemekten başka bir haber alamadığını bildiriyordu. Eğer elle tutulur bir haber alabilirse, Monsenyör Hazretleri’ne hemen ileteceği yazılmaktaydı.

Daha sonra bu ve bunun benzeri birtakım dedikodular Lecco topraklarında yayıldı ve sonunda Agnese’nin kulağına geldi. Zavallı kadın bu söylentilerden hangisinin doğru olduğunu anlamak, söylentinin kaynağına ulaşabilmek için elinden geleni yapıyordu. Fakat söylentilerin dışında bir şey bulamıyordu. Bazen birisinden havadis alırken başka biri gelip anlatılanların aslı olmadığını söylüyor, gariplikte ona eşdeğer bir havadis veriyordu. Bunların hepsi boşboğazlıktan başka bir şey değildi.

Milano Valisi, İtalya’da görevli İspanyol general, Don Gonzalo Fernandez Cordova, Milano’daki Venedik Elçisi’ne gidip bir olayı protesto ediyordu: Haydut, halk hırsızı, cinayetlere ve yağmala-

malara önyak olmuş ünlü Lorenzo Tramaglino özgür olabilmek için adaletin elindeyken ayaklanma çıkartıp Bergamo topraklarına sığınmıştır. Elçi haberi yeni öğrendiğini ve Venedik'e bir mektup yazıp olayın gelişimi konusunda bilgi vereceğini kendilerine ilettiler.

Venedik, Milanolu ipek işçilerinin Bergamo'ya yerleşmelerini sağlamak için onları cesaretlendirip yardım etme politikası güdüyordu. Buna göre, birçok yarar sağlayacaklarını ve her şeyden de önemlisi, canlarını güven altına almalarına yardımcı olacaklarını söylüyordu. Kavgalı iki kişi arasındaki anlaşmazlıktan kârlı çıkan her zaman üçüncü kişidir. Bu yüzden Bortolo'ya –kimin tarafından olduğu bilinmiyor– Renzo'nun burada kalamayacağı, bir süre adını değiştirerek başka bir fabrikada çalışmasının iyi olacağı haber verildi. Bortolo durumu anlayınca başka bir şey sormaksızın koşup olayı kuzenine anlattı. Bir arabaya bindirerek on beş mil uzaklıktaki başka bir ipek fabrikasına götürdü. Fabrikanın Milanolu sahibine Renzo'yu, Antonio Rivolta adı altında sundu. Bu kişi her ne denli bir yıldır sıkıntı çekse de, namuslu ve dürüst diye önerilen işçiyi kabul ederken pek nazlanmadı. Görüşmeden sonra onu işe aldığı için sevindi. Fakat başlangıçta bu genci biraz aptal buldu. Çünkü “Antonio!” diye seslendiğinde çoğu kez yanıt alamamıştı.

Biraz sonra Venedik'ten Bergamo Komutanı'na yumuşak ifadeli bir buyruk geldi. Bu buyrukta yetkisi çerçevesinde bulunan yerlerde böyle birinin bulunup bulunmadığına ilişkin bilgi istiyordu. Komutan istenileni anlayarak dikkatle bir araştırma yaptıktan sonra böyle birinin olmadığı yanıtını verdi. Bu yanıt Milano Elçisi'ne gönderildi. Elçi de yanıtı Don Gonzalo'ya iletebilecek olan mühürdara gönderdi.

Bu arada delikanlının nereye kaybolduğunu Bortolo'dan öğrenmek isteyen meraklılar eksik olmuyordu. Bortolo ilk soruya, “Ne bileyim,” diye yanıt veriyordu. Fazla ısrar edenleri yatıştırmak için de kuşku uyandırmayacak bir biçimde, yukarıda söylediğimiz haberlerin kimine birisini, kimine diğerini satıyordu. Fakat kendisi de kesin bir şey bilmediğinden, böyle duyduğunu söyleyip esaslı bir karşılık vermeden işin içinden sıyrılıyordu.

Fakat bu soru Kardinal'den gelince, adını anmadan, önemli bir kişi tarafından sorulduğu anlaşılacak biçimde Bortolo'dan tekrar

bilgi istedi. Bortolo ise kuşkulananarak sürekli verdiği yanıtı iletmenin doğru olacağına inandı. Önemli bir kişi söz konusu olunca da her durumda uydurduğu yanıtları birer birer arka arkaya sıraladı.

Don Gonzalo gibi bir şahsın dağı bir dokumacıyla uğraşacağı; İspanya Kralı'na karşı Renzo'nun saygısızlıkta bulunup kötü sözler söylediğini öğrendikten sonra bu hareketin cezasını vermek istemesi ya da onu Roma senatosunun Annibal'e yaptığı gibi, kaçsa bile izleyerek yaşama hakkını elinden alacak kadar tehlikeli bir adam olarak görmüş olduğu düşünülemez. Çünkü Don Gonzalo'nun kafasında çok ama çok önemli sorunlar vardı. Eğer Renzo ile uğraşır görünmüş se, bunun nedeni garip rastlantıların sonucuydu. Bu rastlantılardan ötürü zavallı delikanlının istemeden ve asla farkında olmadan görünmez tellerle bu çok ama çok önemli olaylara bağlanmış olmasındandı.

Gonzaga ailesinin, ikinci kuşaktan Dük Vincenzo Gonzaga'nın bıraktığı tahta sahip olmak için yapılan, o dönemlerde doruk noktasındaki savaştan söz etmek zorundayız. Bu savaşa daha önce de birden fazla kez değinilmişti ama romanın akışını bozmamak için şöyle bir söz edip geçmiştik. Ama şimdi olay örgüsünün daha iyi anlaşılabilmesi için ayrıntıya inmek gereği vardır. Bunlar, tarih okuyan kişinin bilmesi gereken bilgilerdir. Biz, ancak bu yapıtı cahil kişilerden başka kimsenin okumayacağını tahmin etmek zorunda olduğumuzdan tarih bilgisi olmayanların da okuyabileceği gerçeğinden yola çıkarak, gereksinimi olanlara bu konuyla ilgili yüzeysel de olsa bilgi vermenin gerekliliğine inanıyoruz.

Şunu demiştik: Bu dükün ölümüyle, onun yerine düklük görevine geçecek olan ilk ad Fransa'ya yerleşmiş bir ailenin son erkek çocuğu Carlo Gonzaga'ydı. Carlo Gonzaga burada, Nevers ve Rhetel Düklükleri'ni aldığı gibi, Mantova'yı da ele geçirmişti. Şimdi daha önce unuttuğumuz bir adı da ekleyebiliriz: Monferrato Düklüğü'ne de sahipti. Madrid Sarayı, her ne pahasına olursa olsun, bu yeni prence bu iki derebeyi toprağını bırakmak istemiyordu. Bunu da belirtmiştik. Madrid Sarayı'nın, onu dışlamak için bir nedene gereksinimi vardı (çünkü savaşlar gerekçesiz yapılmaz). Bu nedenle sahip olmak istediği topraklar üzerinde, yani Mantova'da bir

diğer Gonzaga'yı, yani Guastalla Prensi Gonzaga Ferrante'yi; Monferrato'da ise Savoia Dükü I. Carlo Emanuele ve dul kalan Lorena Düşesi Margherita Gonzaga'yı desteklediğini açıklamıştı. Büyük liderin ailesinden olan ve aynı adı taşıyan Don Gonzalo, Fiandra'da savaşmış ve bunun gibi bir savaşı İtalya'da da başlatmaya çok hevesli görünmüştü. Belki de bu savaşın başlatılması için en çok uğraşan kişiydi. Bu arada Madrid Sarayı'nın buyruklarını kendine göre yorumlayarak, sarayın onayını almadan Monferrato'nun işgali ve paylaşılması için Savoia Dükü ile bir anlaşma yapmıştı. Daha sonra bu anlaşmadan ötürü İspanya Kralı'na ait olduğu konusunda uzlaşmaya varılmış olan en sağlam savunma bölgesi Casale'nin işgali için IV. Filippo'yu kolayca ikna etmiş ve bu konuda onay almıştı. Fakat Don Gonzalo, Alman İmparatoru II. Ferdinand'ın vereceği karara dek, bu bölgeyi, imparator adına rehin dışında işgal etmek istemediğini bildiriyordu. Oysa İmparator, bir ölçüde başkalarının düşüncelerinden etkilenerek, bir ölçüde kendi nedenleri yüzünden, o sıralar yeni dükün görevini resmen tanımamıştı ve tartışmalı olan bu yerlerin rehin olarak kendisine bırakılmasını buyurmuştu. Böylece daha sonra her iki tarafı da dinleyip, bu bölgeleri gerçek sahiplerine bırakacaktı. Nevers Dukası buna yanaşmak istemiyordu.

Nevers Dukası'nın da Kardinal Richelieu, Venedikli soylular, Papa VIII. Urbano gibi önemli dostları vardı. Fakat bu dostlarından ilki, Kardinal Richelieu, o sıralar Roccella kuşatmasıyla uğraşıyordu ve aynı zamanda İngiltere ile bir savaş içindeydi. Nevers soyuna bazı özel nedenlerden ötürü düşman olan Ana Kraliçe Maria de Medici ile, yandaşları engellendiği için ümit vermekten başka bir şey yapamıyordu. Venedikliler ise bir Fransız ordusu İtalya'ya inmeden ne harekete geçmek ne de savaş ilan etmek istiyorlardı. Madrid Sarayı ve Milano Valisi ile beraber düke gizli gizli yardım ediyorlar, duruma göre karşı geliyorlar, önerilerde bulunuyorlar, ılımlı ya da tehdit edici öğütler veriyorlardı. Papa ise Nevers'i dostlarına salık veriyor, düşmanlarına karşı onun yararına işler yapıyordu. Anlaşmalar planlıyor ama asla savaşa girmek istemiyordu.

Böylece iki bağlaşıklık güç, Don Gonzalo ve Savoia Dükü, kararlaştırılmış olan saldırıya daha güvenli olarak başlayabildiler. Bir yan-

dan Savoia Dükü Monferrato'ya girmiş, diğer yandan Don Gonzalo büyük bir hevesle Casale kuşatmasına girişmiştir. Ama bu kuşatmadan umduğunu bulamamıştı. Savaşların toz pembe olduğu düşünülmemeli. Madrid Sarayı onun gereksinimlerine yanıt vermiyor, tersine en gerekli savaş malzemesini sağlamıyordu. Bağlaştığı ona fazlasıyla yardımcı oluyordu. Kendi payına düşeni aldıktan sonra, İspanya Kralı'na ayrılmış bölgeleri de yağmalamaya başlamıştı. Bu durum karşısında Don Gonzalo kendini yiyip bitiriyordu. Ama duruma biraz karşı çıksa, orduları yönetmekte bu denli başarılı, yaptığı anlaşmalarda kaypak olduğu kadar savaşlarda bir ölçüde yiğit olan Carlo Emanuele'nin Fransa'ya yöneleceği korkusuyla bütün bu olanlara göz yummak ve sessiz kalmak zorundaydı. Casale kuşatması uzadıkça kötü gidiyor; dahası kuşatma altındakiilerin sıkı, uyanık ve kararlı tutumları, asker sayısındaki yetersizlik ve bazı tarihçilerin yorumuna göre yanlış stratejilerden kaynaklanıyordu. Biz bu nedenlerin doğruluğunu bir yana bırakıyoruz. Bizim için güzel olan bu savaşta az ölü *ceteris paribus*¹ ve yaralı; Casale'deki evlerde de az hasar olmasıydı. Milano'da çıkan yeni ayaklanmaların haberini alan Gonzalo, Casale'yi bu durumda bırakarak hemen oraya gitmek zorunda kalmıştı.

Milano'da kendisine verilen ayrıntılı bilgide, Renzo'nun başkaldıran tavrıyla yankılar uyandıran kaçışından, tutuklanmasıyla ilgili gerçek ya da varsayılan nedenlerden söz edilmişti. Kaçak Renzo'nun Bergamo topraklarına sığındığı da belirtilmişti. Bu durum Don Gonzalo'nun dikkatini çekmişti. Bu arada öte yandan Venediklilerin, Milano isyanını öğrenerek ayaklandıklarını; bu isyan yüzünden başından beri Don Gonzalo'nun Casale Kuşatması'nı kaldırmak zorunda kalacağına inandıklarını öğrenmiş ve böylece burnunun sürttüğünü ve sıkıntı içinde olduğunu düşündükleri haberini de almıştı. Dahası bu olaydan hemen sonra, Venediklilerin çok bekledikleri, Don Gonzalo'nun ise gerçekleşmesinden korktuğu Roccella'nın teslim olduğu haberi gelmişti. Bu soyluların, onun işlerinde söz sahibi olmaları bir insan ve bir siyasetçi olarak ona üzüntü vermiş; onlara eski güven ve gücünden hiçbir şey yitirmediğini kanıtlamak, onları bu yönde ikna edebilmek

1 (Lat.) Ötekilerine oranla.

için her fırsatı kollamıştı. Çünkü açıkça “korkmuyorum” demek, ağzını açmamak gibi bir şeydi. Bu gibi durumlarda en iyi yol kızgınlığını belli etmek, yakınmak ve itiraz etmektir. İşte bu yüzden Venedik Elçisi onun yüreğinden neler geçtiğini yüzünden ve davranışlarından anlamak için geldiğinde (kurt siyasalcılar böyle yaparlardı) Don Gonzalo her şeyin önlemini almış biri gibi davranıp, Milano ayaklanmasından üstünkörü söz ettikten sonra, Renzo’yu bahane ederek bildiğiniz gibi büyük bir gürültü koparmıştı. Bunun sonrasında neler olduğunu da biliyoruz. Daha sonraları, böyle önemsiz bir işle bir daha ilgilenmedi. Ona göre olay sonuçlanmıştı. Kısa bir süre sonra Casale’deki savaş alanında bambaşka şeyler düşünürken yanıt eline ulaştığında, yaprak arayan bir ipekböceği gibi kafasını kaldırdı ve sağa sola salladı. Belleğinde olaydan yalnızca bir kırıntıdan başka bir şey kalmayan Gonzalo, olayı kafasında yeniden canlandırabilmek için bir an durdu; kafasında geçici ve bulanık düşünceler oluştu; birinden diğerine geçti fakat bir daha bu konu üzerinde hiç kafa yormadı.

Oradan buradan edindiği bilgiler ışığında kendisine gösterilenin iyi niyetli ilgisizlikten öte bir şeyler, bambaşka şeyler olduğunu sezen Renzo, bir süre hiçbir şeyi düşünmeden, daha doğrusu hiç tasalanmadan, saklanarak yaşamını sürdürdü. Nişanlısı ve annesine bir haber göndermek, onlardan bir haber alabilmek için ne çok yanıp tutuştuğunu bir düşünün; ama bütün bunları yapabilmesi için önünde iki büyük engel vardı: Bu engellerden ilki, göndereceği mektubu yazacak kişiyi bulmak ve ona sırlarını açacak ölçüde güvenmekti; çünkü zavalıcık, sözcüğün tam anlamıyla ne okumayı ne de yazmayı biliyordu. Anımsayacağınız gibi avukat Azzecgarbugli tarafından kendisine okuma yazma bilip bilmediği sorulduğu zaman, ona bildiği yanıtını vermişti. Bunu ne övünmek için, ne de palavra sıkmak için yapmıştı. Gerçek şuydu ki, biraz uğraşırsa okumasına okuyordu da, yazmaya gelince işi bitikti. Bu yüzden kişisel işlerini, büyük gizlilikle saklamak zorunda olduğu sırrını, üçüncü bir kişiye, hem eli kalem tutan, hem de o zamanlar kolay kolay rastlanmayan güvenilir bir kişiye açmak zorundaydı. Üstelik eskiden tanıdığı hiç kimse olmadığı için bu köyde bu iş hiç de kolay değildi. Karşılaşacağı ikinci engel ise, yazdığını mektubu götü-

recek bir elçi bulmaktı. Doğrudan nişanlısının bulunduğu yerlere gidecek, mektubun sorumluluğunu alacak ve gerçekten de onu yerine ulaştırmak isteyecek bir kişiye gereksinimi vardı. Bütün bunları yapabilecek tek bir kişiyi nereden bulacaktı.

Araya araya en sonunda mektubu yazdıracak birini buldu. Ama kadınların daha Monza'da olup olmadıklarını, orada değillerse nerede olduklarını bilmediği için Agnese'ye yazdığı mektubu Rahip Cristoforo'ya yazdığı mektubun içine koymayı akıl etti. Mektubu yazan kişi, onu sahibine teslim etme görevini de üstlendi. Pescarenico yakınlarından geçecek birine teslim etti. Mektubu teslim ettiği bu kişi, bir manastıra postalanacağını sıkı sıkı öğütleyerek, mektubu yol üzerindeki en yakın hana bıraktı. Mektup manastıra ulaştı; fakat bu noktadan sonra ne olduğu asla bilinemedi. Renzo yanıt alamayınca, ilk yazdığının benzer bir mektup daha yazdırdı ve bu kez mektubunu, Lecco'da bulunan bir arkadaşına mı yoksa akrabasına mı yazdığı mektubun içine koydu. Götürecek bir başkasını aradı ve buldu. Bu defa mektup gönderildiği kişiye gerçekten ulaştı. Agnese mektubu alır almaz, koşarcasına Maggianico'ya gitti. Mektubu okuyup ona anlatsın diye kuzeni Alessio'yu buldu. Birlikte bir yanıt yazdılar. Antonio Rivolta'ya, yani Renzo'nun kaldığı bölgeye gönderebilmek için bir yol bulundu. Fakat bütün bu olanlar bizim anlattığımız kadar çabuk olmadı. Renzo yanıt alınca bir mektup daha yazdırdı. Kısacası her iki taraf arasında, hızlı ve düzenli olmasa da, aralıklarla bu yazışma sürüp gitti.

Ne var ki, bu yazışmalar hakkında fikir sahibi olabilmek için, bu gibi işlerin o zamanlar, dahası şimdilerde nasıl yürüdüğünü bilmek gerekir. Çünkü bu konuda çok az şeyin değiştiğine ya da hiçbir şeyin değişmediğine inanıyorum.

Yazı yazmayı bilmeyen ve mektup yazmak zorunda olan bir köylü, elinden geldiğince kendi çevresinden birini seçer; çünkü başkalarından çekinir ya da onlara güvenmez. Bulduğu kişiye yarım yamalak, üstü kapalı bir biçimde önceki mektupları anlatır. Aynı biçimde, mektupta yazdıracağı şeyleri söyler. Mektubu yazacak kişi anlatılanların bir kısmını anlayarak, bir kısmını kurgulayarak, kimi fikirler ileri sürer; birkaç değişiklik önerir ve işi bana bırakın diyerek kaleme sarılır. Köylünün düşüncelerine elin-

den geldiği kadar yazınsal bir biçim verir; düzeltmeler yapar; tüm-celeri güzelleştirir; ifadeleri güçlendirir ya da bazılarını yumuşatır; kimi sözcükleri atar. Başka çare yoktur; çünkü başkalarından daha bilgili olan bu yazman, onların ellerinde sadece bir araç olarak kalmak istemez ve onlar işine burnunu soktuğunda olaylara biraz yön vermek ister. Buna karşın mektubu yazan kişi, her zaman istediği her şeyi yazamaz, kimi zaman söylemek istediğinin tam tersini yazmak zorunda kalır. Bu durum yazar çizer takımının da başına gelir. Bu biçimde yazılan mektup sahibinin eline geçer. O da abecedan anlamıyorsa, mektubu okuyup açıklaması için yazman ile aynı düzeyde olan bir bilene götürür. Bu kez de birtakım anlayış farklılıkları ortaya çıkar. Çünkü mektubun sahibi, bildiği önceki olaylara dayanarak, bazı sözcüklerden farklı anlamlar çıkarır. Mektubu okuyan ise mektup okumadaki becerisi ve bilgisine dayanarak aynı sözlerde başka anlamlar bulur. En sonunda, bilmeyen, işi bilene bırakmak ve yanıt yazmak görevini de ona vermek zorunda kalır. İstenen şekilde yazılan yanıt benzer bir yoruma konu olur. Üstelik bu mektuplaşmaların konusu hassassa, mektubun bir üçüncü kişinin eline geçmesi durumunda, bilinmesi istenmeyen gizli konular içeriyorsa, önlem olarak olaylar açık seçik anlatılmıyorsa, yazışmalar sürdükçe sürer, ama sonunda tıpkı iki öğrencinin entelekyaya üzerine uzun uzun tartışıp anlaşmaya vardıkları gibi, her iki taraf da bir süre sonra birbirini anlamaya başlar. Bam teline dokunmamak için entelekyaya dedim, günümüzden örnek vermedim.²

Şimdi mektuplaşmak zorunda kalan Renzo ve Agnese'nin durumu, işte tam bu anlattığımız gibiydi. Renzo'nun yazdırdığı ilk mektupta birçok konudan söz ediliyordu. Mektubun başında Renzo, kısaca ama okuduğunuzdan daha karmaşık bir biçimde kaçıışının öyküsünü anlatmanın dışında, şimdiki durumu konusunda da ayrıntılı bilgi veriyordu. Bu durumdan ne Agnese ne de yazmanı açık ve tam bir anlam çıkarıyorlardı. Çünkü çaktırmadan yapılan uyarılar, ad değişiklikleri, güvenli bir biçimde saklanma zorunluluğu gibi, onların alışkın olmadığı şeylerden söz ediyordu ve mek-

2 Yazarın sözünü ettiği günceldeki tartışma romantiklerle klasikler arasındaki tartışmadır – ç.n.

tup bir bilmece gibiydi. Ayrıca Renzo'nun kulağına gelen haberler arasında Lucia'nın durumuna ilişkin belirsiz ve acı veren değişimler üzerine zor ve merak edilen sorular da vardı. Mektubun sonunda ise belirsiz ve uzak umutlar, gelecekle ilgili düşünceler, verilen sözlere bağlılık, sabır, cesaret ve daha iyi günler için beklenti ve dualar vardı.

Bir süre sonra Agnese, Lucia'nın ona teslim ettiği elli altını da göndererek, Renzo'ya bir yanıt ulaştırmanın güvenli bir yolunu buldu. Renzo altınları görünce ne düşüneceğini bilemedi. Sevincine engel olan bir şaşkınlık ve kuşkuyla kalbi çarparak mektubu okutmak ve böylesine garip bir gizin özünü çözmek için yazman yorumcuyu aramaya koştu.

Agnese'nin yazmanı mektupta, Renzo'nun yazdığı yanıtın çok açık olmadığından yakındıktan sonra, gene yakınmasına konu olan belirsizliğe benzer bir belirsizlikle o kişinin (Lucia mektupta böyle yazıyordu) başından geçen üzücü olayları anlatmaya başlıyordu. Bu arada elli altının kaynağını da açıklıyor; dolambaçlı ve dolaylı yoldan Lucia'nın başı sıkıştığında kendi kendine vermiş olduğu sözden bahsediyordu. Ayrıca daha açık ve net sözlerle yüreğini ferah tutmasını, artık bu olayı düşünmemesini öğütlüyordu.

Mektup yüzünden Renzo ve yazman arasında az daha kavga çıkacaktı. Renzo bir yandan anladığı, öbür yandan anlayamadığı şeyler yüzünden sarsılıyor, tir tir titriyor, öfkeleniyordu. Bu korkunç mektubu tekrar tekrar okuttu. Kimi zaman daha iyi anladığını sanıyor, kimi zaman önceden anladığının bulanıklaştığını görüyordu. Bu heyecanla, yazmanın hemen kaleme sarılarak yanıt vermesini istedi. Lucia'nın yaşadığı kötü olaylar yüzünden duyduğu acı ve ıstırapı dile getirecek deyişleri sıraladıktan sonra yazmana, "Yazınız!" diyerek şöyle dikte ettirdi:

"Gönlüm rahat etmiyor, etmeyecek de. Bunlar, benim gibi bir evlada verilecek öğütler değil. Altınlara el sürmeyeceğim, onları genç kızın çeyizi için saklayacağım. O kız kesinlikle benim eşim olacak. Ben onu bunu anlamam. Ben Meryem Ana'nın sıkıntıya düşmüş insanlara yardım ettiğini çok kez duydum, ama insanlara ters düşecek bir şey yaptığını ya da verdikleri sözden caydırdığını asla duymadım. Sonsuza kadar böyle sürüp gitmeyecek. Bu altınlarla bura-

ya yerleşiriz. Şimdi işler karışık olsa da, bu kısa sürede dinecek olan bir fırtınadır.” Mektup buna benzer sözlerle devam etti.

Agnese mektubu aldı ve yanıt yazdırdı. Mektuplaşma söylediğimiz biçimde böylece sürüp gitti.

Lucia, hangi yolla bilinmez, annesinden o adamın sağ ve güvende olduğu haberini aldığı anda derin bir nefes aldı ve içi rahatladı. Artık Renzo’nun kendisini unutmamasından başka ya da tam olarak söylemek gerekirse, kendisini unutmayı düşünmesinden başka bir şey istemiyordu. Kendisi ise Renzo’yla ilgili olarak, her gün yüzlerce kez benzer bir karar alıyor ve kararını gerçekleştirmek için her yolu deniyordu. Bütün gün kendini işine veriyor, tümüyle işiyle uğraşmaya çalışıyordu. Renzo’nun imgesi gözünün önüne geldiğinde, içinden dua ederek ya da ilahiler söyleyerek oyalanmaya çalışıyordu. Ne var ki, bu imge, kurnazca davranarak, doğrudan doğruya değil, dolaylı yoldan aklına giriyordu. Başka imgelerin arkasından çaktırmadan sokuluyor ve onun varlığının farkına vardığında aradan zaman geçmiş oluyordu. Lucia’nın düşünceleri hep annesi üzerindeydi; nasıl olmasın ki? İmgesindeki Renzo, gerçek Renzo’nun çoğu kez yaptığı gibi, yavaş yavaş bu düşüncelere ortak oluyordu. Böylece Renzo, tüm insanlarla birlikte, her yerde, geçmişin her anısında yerini alıyordu. Zavallı kızcağız ne zaman geleceği üzerine düşünmeye koyulsa, Renzo gene, “Ne yani, ben yok muyum?” dercesine karşısına dikiliyordu. Ama Lucia için Renzo’yu düşünmemek umutsuz bir girişimdi, düşünmek de öyle. Yüreği ne kadar çok arzu etse de, onu daha az düşünmeyi, belli bir yere dek başarıyordu. Bunu isteyen yalnızca kendisi olsaydı, daha iyisini yapabilirdi. Fakat bir de, o adamı kızın yüreğinden çıkarmaya kararlı görünen Bayan Prassede vardı. Bu yaşlı kadın bunu yapabilmek için sürekli ondan söz etmek gibi bir yol bulmuştu:

“Peki, artık onu düşünmüyoruz değil mi?” diyordu.

“Ben kimseyi düşünmüyorum,” diye yanıtlıyordu Lucia. Bayan Prassede buna benzer bir yanıt yeterli görmüyor, söz değil, bunu doğrulayan davranışlar istediğini yineleyip duruyordu. Gençlerin huylarından söz etmeye başlıyordu ve şöyle diyordu: “Gönüllerini başıboşun birine bir kez kaptırmasınlar, zaten hep böyle yaparlar ya... Onun elinden bir daha kurtulamazlar. Dürüst, mantıklı, aklı

başında, doğru düzgün bir damat adayını, herhangi bir nedenden ötürü yitirdiklerinde boyun eğerler; ama bir serserinin açtığı yara kapanmaz.” Ayrıca uzaklarda bulunan zavallı Renzo’dan hırsızlık ve yağma için Milano’ya inen haydut diye bahsederek, hakkındaki iğneleyici konuşmasına başlıyordu. Sonra bu serserinin köydeyken yapmış olacağı işleri itiraf etmesi için Lucia’yı sıkıştırıyordu.

Lucia utançtan, acıdan, sevgi dolu yüreğinde ve yoksul varlığında yer alabilecek acıma duygusundan titreyen sesiyle, bu zavallı gencin köyünde, şimdi de iyi bir insan olarak tanındığını ve buna tanıklık edebileceğini; o yöreden biri orada olsa, onun da tanık olabileceğini söylüyordu. Hakkında çok fazla şey bilmediği Milano macerası için de, çocukluğundan beri davranışlarını bildiğini ve kendisini tanıdığına inandığını söyleyerek Renzo’yu savunuyordu. Onu, sırf iyilik için, dürüstlük aşkı için ve –duygularını kendi kendisine anlatmak için kullandığı bir sözle söylemek gerekirse– yakını olduğu için savunuyor ya da savunmak istiyordu. Ama Bayan Prassede, kızın onu savunmasından, daha gencin peşinden sürüklediği kanısına varıyor, onu ikna edebilmek için yeni yeni şeyler uyduruyordu. Doğruyu söylemek gerekirse o sıralarda işlerin ne durumda olduğunu ben de bilmiyorum. Fakat yaşlı kadının zavallı Renzo ile ilgili çizdiği kötü tablo, genç kızın kafasında bunca yılın birlikteliği sonucu oluşan fikri tam tersine daha canlı ve daha farklı yapıyordu. Baskı altındaki anılarını teker teker ortaya çıkarıyordu. Bu düşmanlık ve küçük görme ona verdiği değeri canlandırıyor, körü körüne duyulan bu kaba nefret yüreğindeki acımayı daha çok körüklüyordu. Bütün bu duygularla birlikte, kolaylıkla kızın yüreğine sokulan Renzo’nun nasıl bir yer tuttuğunu kim bilebilir? Renzo’nun imgesinin zorla kovulmak istenmesine karşın bu duyguların nasıl yerleştiğini kim tahmin edebilir? Her neyse, bu konuşmalar Lucia’dan ötürü pek uzun sürmüyordu, çünkü sözcükleri hemen gözyaşlarına boğuluyordu.

Bayan Prassede kıza karşı içinde yerleşmiş birtakım nefret duygularıyla hareket etseydi, bu gözyaşları belki de bütün bu konuşmaların sonu olurdu; ama kızın iyiliğine, nasıl ki sızlanma ve yakarılar bir düşman silahını durdururken, bir doktorun neşterine engel olamazsa, yaşlı kadın da kızın gözyaşlarına aldırmadan,

öğütlerini sürdürüyordu. Ama bu kez iğneli sözler ve dokundurmalardan yüreklendirici sözlere ve övgü dolu öğütlere geçerek, böylesine acı bir olayı yumuşatmak, daha güzel sonuçlara varmak için kızın ruhunu okşayacak her yolu deneyip, görevini daha iyi yapmaktan geri kalmıyordu. Kuşkusuz, birbiri arkasına gelen başlangıcı, gelişmesi ve sonucu sürekli aynı kalan bu ağız dalaşısıyla öğüt veren ihtiyara karşı Lucia'nın en ufak bir kını kalmıyordu. Dahası bu kadın Lucia'ya çok yumuşak davranıyor ve bu davranışında da büyük bir iyi niyet hissediliyordu. Ama bu kavgalar kızın düşüncelerinin ve duygularının tekrar karışmasına ve ayaklanmasına neden oluyor ve önceki soğukkanlılığına dönebilmek için uzun zaman çaba göstermesi gerekiyordu.

Neyse ki, Bayan Prassede'nin iyilik yapmak istediği tek insan Lucia değildi; bu nedenle çok sık tartışmaya girmiyorlardı. Hizmetçilerden başka, az çok doğru yola yöneltilmeye, rehberliğe gereksinimi olan herkes için, zorunda olmadığı halde, iyi yürekliliğinden ötürü benzer görevleri üstlendiği oluyordu. Bu gibi fırsatlar kendiliğinden ortaya çıkmazsa, arar ve bulurdu. Üstelik beş tane kızı vardı. Hiçbiri kendisiyle oturmuyordu ama keşke yanında olsalardı, o zaman daha az düşünecekti. Kızlardan üçü rahibe, ikisi de evliydi ve Bayan Prassede doğal olarak üç manastır ve iki ev arasında mekik dokuyor; uğraştırıcı ve karışık olan yönetim işlerine burnunu sokmayı görev biliyordu. Anne, baba ve kardeşlerin arka çıktığı iki damat; başka din görevlileri ve birçok rahibenin omuz verdiği üç rahibe kız, annelerinin kendi işlerine karışmasını istemedikleri için de işi daha da zorlaştırıyordu. Bu bir savaştı, dahası beş savaş. Gizli, bir dereceye dek düzeyli, hiç ateşkesi olmayan bir savaş. Savaşın sürdüğü bütün bu yerlerde kızlar, yaşlı kadın üstlerine sıçramasın diye ondan uzak durmaya; konuşmalarına kulak tıkamaya; istemlerini gözardı etmeye; yapılan her şeyi ondan olduğunca gizlemeye çalışıyorlardı. Kendisini hiç ilgilen-dirmeyen ama durmadan bulaşmak istediği işlerden hiç söz etmeyeceğim. Bilindiği gibi insanlara iyilik çoğu kez zorla yapılır. Bütün bu didinmesinin boşa gitmediği tek yer, kendi eviydi. Burada herkes ve her şey ona bağlıydı. Yalnızca Don Ferrante bu bağımlılığın dışında kalıyordu çünkü onunla olan ilişkisi özeldi.

Bu araştırmacı adam ne buyurmak ne de buyruk almaktan hoşlanırdı. Karısı istediğini olsundu, evin hanımı, eşi, patron, her ne ise! Ama kendisi köle olamazdı, hayır! Eğer karısı rica ederse, ona yazı yazmak konusunda yardımcı oluyordu çünkü bu işten zevk alıyordu zaten. Ama karısının yazdırmak istediği şey aklına yatmazsa, “hayır” demesini biliyordu. Bu gibi durumlarda, “Bu kadar kolaysa niçin kendiniz yapmıyorsunuz...” diyordu. Donna Prasede ısrarcı olmanın yarar sağlamadığını görünce çok defa kendi kendine homurdanmakla kalıyor, içinden ona tembel, sabit fikirli gibi sıfatlar yakıştırıyor; “N’olcak, edebiyatçı sen de,” diye söyleniyordu. “Edebiyatçı” derken öfkeyle karışık bir keyif alıyordu.

Don Ferrante zamanının çoğunu dönemin değerli birçok kitabını topladığı çalışma odasında geçiriyordu. Burada üç yüz kadar, değişik konulardan seçilmiş ve ilgi alanına giren değerli ve önemli yapıtlar bulunuyordu. Astroloji konusundaki bilgisi, haklı olarak bir amatörün bilgisinden üstündü. Çünkü sadece genel bilgileri ve herkesin bildiği terminolojiyi, gezegenlerin genel görüntülerini ve bir araya gelmeleri konusundaki ayrıntıları bilmekle kalmıyor, aynı zamanda gökyüzündeki on iki burç, büyük daireler, karanlık ve aydınlık dereceleri, en yüksek ve en derin noktalar, bir gezegenin diğer gezegenler çevresinde ve kendi çevresinde dönüşü gibi en temel konular hakkında bir kürsüden ders verebilecek ölçüde bilgi sahibiydi. Yaklaşık yirmi yıldır da Alcabizio’nun, burçların gökyüzündeki duruşları üzerindeki görüşünü şiddetle savunan bir bilgiye karşı, söylediğine göre, salt inatlaşmak için, Cardano’nun aynı konu üzerindeki farklı görüşünü savunuyordu. Bay Ferrante, eski bilginlerin üstünlüğünü kabul etmekle birlikte, herkesin görebileceği ölçüde açık ve doğru bilgileri olan yeni bilginlere haksızlık edilmesine de dayanamıyordu. Bilim tarihini de biliyordu. Yanlışın bilimde değil de, onu iyi uygulamayı bilmeyenlerde olduğunu göstermek için, gerektiğinde yerini bulmuş en bilinen bilimsel varsayımların yanı sıra, yerini bulamamış, boşa gitmiş olanlar üstüne bir araştırmacıya yaraşır biçimde inceden inceye fikir yürütmeyi bilen bir insandı.

Artık eskil felsefe hakkında da kendisine yetecek ölçüde bilgi edinmişti. Bu konudaki bilgisini Diogene Laerzio’nun yapıtlarını

okuyarak giderek derinleştiriyordu. Ne var ki, bu araştırmacıların düşünce dizgelerini iyi bulmakla birlikte, her zaman ve her alanda uygulanamaz görüyordu. Gerçek bir felsefeci olabilmek için, kişinin kendisine düşünür bir yazar bulması gerekirdi. Don Ferrante, ne eski ne de yeni saydığı ama tam bir düşünür olduğuna inandığı Aristo'yu seçmişti. Kütüphanesindeki çoğul bilginlerin yapıtları arasında onun öğretisini izleyen en bilgin ve en ince fikirli düşünürlerin kitapları da vardı. Ona karşı olanların yapıtlarını zaman yitirmemek için hiçbir zaman okumak istemedi. Parasını so-kağa atmamak için de bu gibi kitapları asla satın almadı. Kendisi böyle diyordu. Fakat bu kuralın dışına çıkarak, yirmi iki ciltlik *De Subtilitate* ve astrolojideki önemi yüzünden Aristo'ya karşı da olsa Cardano'nun birkaç yapıtını kütüphanesine koymuştu. Çünkü *De restitutione temporum et motuum coelestium* gibi bir incelemeyi ve *Duodecim geniturarum* gibi bir kitabı yazabilen birinin, yanlış şeyler savunsa da, en azından okunmaya değer olduğunu düşünüyordu. Ona göre bu adamın tek kusuru, fazla akıllı olmasıydı. Her zaman doğru yolda yürüseydi, felsefede de nereye ulaşacağını kimse kestiremezdi, diyordu. Kimi aydın kişiler her ne kadar Bay Ferrante'yi bir Aristo uzmanı olarak görseler de, kendisi bu düşünürü yeterince anlayamadığını itiraf ediyordu. Çoğu kez, büyük bir alçakgönüllülükle, varlık, evren, dünyanın özü ve nesnelerin doğası gibi kavramları sanıldığı ölçüde açık bulmadığını söylüyordu.

Doğa bilimleri alanındaki çalışmaları, bir araştırmadan çok, zaman geçirmek içindi. Aristo ve Plinio'nun aynı konu üzerindeki yapıtlarını incelemekten çok okudu. Gerek bu okumadan gerek genel felsefe üzerine okuduğu kitaplardan öğrendiği birtakım bilgilerle, Porta'nın *Magia Naturale* adlı yapıtından; Cardano'nun, taşlar, hayvanlar ve bitkiler üzerine yazdığı üç kitabından; Alberto Magno'nun otlar, bitkiler ve hayvanlar üzerine yazdığı kitabı ve diğer birkaç kitaptan edindiği geniş bilgi birikimiyle, her fırsatta en şaşırtıcı ve büyüleyici değerler ve yararlı otların en ilgi çekici yanları hakkında etkili bir şekilde konuşarak tartışmalara katılıyor, deniz kızlarının ve eşsiz Anka kuşunun görüntüsü ve yaratılışlarını tam olarak betimliyor; ateşe atıldığında semenderin nasıl olup dayandığını; o küçük vatoz balığının açık denizlerde en bü-

yük gemileri bile nasıl olup da durdurduğunu; çiy damlalarının is-tiridye kabukları içinde bir süre sonra nasıl inci taneleri haline gel-diğini; bukalemunun nasıl havayla beslendiğini; buzun asırlar bo-yu devam eden bir süreçle nasıl kristal olduğunu ve buna benzer, doğanın diğer olağanüstü gizemlerini anlatıyordu.

Büyü ve büyücülükle ilgili bilgisi daha da derindi. Bizim meçhul yazarımız, bu bilimin o zamanlar en yaygın ve en gerekli, aynı za-manda, sonuç alınabilecek en önemli bir bilim dalı olduğunu söy-ler. Sanırsız, böyle bir çalışma yaparken kendini yetiştirmek ve bu çekici kötülük sanatının inceliklerini öğrenirken kendini savun-mak ve korumaktan başka bir amacı olmadığını söylemeye gerek yoktur. Bay Ferrante, bilim adamı Martino Delrio'yu kendine ön-cü kabul etmişti. Âşıkları ayırmak, insanları uyutmak, kötülük to-humları ekmek gibi büyücülüğün birçok dalı üzerinde uzun uzun konuşabilecek duruma gelmişti. Meçhul yazarımız kötülük üzeri-ne yapılan bu üç büyü'nün o zamanlar günlük yaşamda acı verdiğ-i ni ve uğursuz sonuçlar doğurduğunu söylüyor. Don Ferrante'nin tarih üzerine, özellikle dünya tarihi üzerindeki bilgilerinin de bir o ölçüde geniş ve derin olduğunu söyleyebiliriz. En sevdiği tarihçi-ler ise Tarcagnota, Dolce, Bugatti, Campana, Guazzo gibi bu alan-daki en ünlülerdi.

Fakat Don Ferrante sık sık kendine şu soruyu soruyordu: Siya-sasız bir tarih olabilir mi? Onun için tarihi olmayan bir siyasa, sü-rekli yürüyen fakat arkasında geçtiği yolu öğrenecek kimsesi ol-madığı için, adımlarını boşa atan bir rehber benzer. Bu nedenle kütüphanesinde irili ufaklı siyaset ve hukuk kitaplarının yanı sı-ra, Bodino, Cavalcanti, Sansovino, Paruta, Boccalini gibi yazarların da yapıtlarının bulunduğu özel bir raf vardı. Bu kitapların arasında özellikli olan iki kitap vardı ki, Don Ferrante bunları öbürlerinden ayrı tutuyordu ve hangisinin kendisi için gerçekten öncelikli ol-duğuna karar veremediği bu kitaplara “birinciller” adını takmıştı. Bunlardan ilki Floransalı ünlü bir sekreterin *Il Principe* ve *I Discor-si* adlı yapıtlarıydı. Don Ferrante bu kitapların yazarı için düzen-baz ama derinliği olan bir adam diyordu. İkinci kitapsa, öbür yazar ölçüsünde ünlü olan Giovanni Botero'nun *Ragion di Stato* adlı kita-bıydı. Bu yazarınsa bir beyefendi ama sivri dilli biri olduğunu dü-

şünüyordu. Ama romanımızın konu aldığı dönemlerden kısa bir süre önce, bu iki kitabın önüne geçerek, birinciliklerini ellerinden alan bir kitap ortaya çıktı. Bay Ferrante bu küçük kitaba, insanlığın ibret alması için bütün kötülüklerin ve uygulanması için bütün erdemlerin yazıldığı değerli bir kitap gözüyle bakıyordu. Bu kitap, *Statista Regnante* adlı kitaptı. Yazarı Valeriano Castiglione, en değerli edebiyatçıların birbirleriyle yarış içinde yücelttikleri, önemli insanların sahip çıktığı biriydi. Kitabın yazarı, bilindiği gibi Papa Urbano tarafından büyük övgülerle onurlandırılmıştı. Kardinal Borghese ve Napoli'deki kral vekili, Don Pietro di Toledo'dan, ilki Papa V. Paolo; ikincisi de katolik kralın İtalya'daki savaşları üstüne bir kitap yazmasını istemişlerdi ama boşuna. Kardinal Richelieu'nun önerisi üzerine Fransa Kralı XIII. Luigi tarafından kendi tarihçisi olarak atanan bu ünlü yazara, Savoia Dükü Carlo Emanuele tarafından da aynı görev verilmişti. Aynı zamanda Enrico'nun kızı Düşes Cristina kendisine birçok unvan saydıktan sonra, "İtalya'da günümüzün en iyi yazarı sıfatını kesinlikle haketmiştir," diye bir diploma vermiştir.

Adı geçen bütün bu bilimlerde derin bir bilgi birikimi olan Bay Ferrante, özellikle bir bilimde profesör derecesini hak ediyordu: şövalyelik. Bu konuda sadece bilgili olmakla kalmıyor, birtakım onur konularında da onun düşüncelerine başvuruluyor, son kararı kendisinin vermesi isteniyordu. Kütüphanesinde bu alanda en tanınmış yazarların yapıtlarını başköşeye koymuştu. Bunların arasında Paris'de dal Pozzo, Fausto da Longiano, Urrea, Muzio, Romei, Albergato'nun yapıtları ve özellikle Torquato Tasso'nun, *Forno Primo* ve *Forno Secondo* adlı kitaplarının olduğunu da belirtmek gerekir. Don Ferrante, bu son yazarın *Gerusalemme Liberata* ve şövalyeliği konu alan *Gerusalemme Conquistata*'sının bütün bölümlerini gerektiğinde ezberinden okuyabiliyordu. Fakat onun için bu konuda yazarların yazarı, ünlü Francesco Birago'ydu. Bu yazarla birçok kez bir araya gelmiş ve soyluluk konuları üstüne karar vermişti. Dahası Birago da, Don Ferrante'den söz ederken ona değer ve önem verdiğini belli eden bir dille konuşurdu. Bu ünlü yazarın *Discorsi Cavallereschi* adlı kitabı yayımlandıktan sonra Don Ferrante, bu yapıtın Olevano'nun yerini sarsacağını ve diğer soylu

kardeşleriyle birlikte, kendisinden sonra gelecekler arasında başvurulacak bir yapıt olacağını düşünüyordu. Bizim adsız yazarımız, Bay Ferrante'nin bu önsezisinin ne ölçüde doğru olduğuna herkes kendisi karar versin, diyor.

Adsız yazarımız daha sonra Don Ferrante'nin şiir ve yazın alanındaki bilgilerini anlatmaya başlar; ama biz okurlarımızın Don Ferrante'nin bu alandaki çalışmalarını dinlemek istediğinden kuşkuluyuz. Dahası, okurlarımızın bizi bu kitabın bir kopyacısı olarak değerlendirmelerinden, bizi, yazarın pohpohçusu gibi görmelerinden korkuyor, bu yazara uyarak konuyla hiçbir ilgisi olmayan birtakım uzatmalar yaptığımızdan yakınacaklarından çekiniyoruz. Yazarın, Don Ferrante'nin kültüründen bu denli çok söz etmesinin nedenini o zamanın bilimindeki yerini ve derecesini göstermek istemesinden kaynaklandığını düşünüyoruz. Şimdi yazılanları bir yana bırakıp, anlatmayı sürdürelim; çünkü kahramanlarımızdan hiçbirisiyle karşılaşmadan önce gitmemiz gereken uzun bir yolumuz ve okurlarımızın –eğer bütün bunlarda ilgisini çekecek bir şeyler buluyorsa– daha da ilgisini çekecek olan kahramanlarımızla buluşması için daha çok yolu var.

Arkadan gelen 1629 yılının sonbaharına dek, romanımızın bütün kahramanları, kimi kendi isteğiyle kimisi de zorla üç aşağı, beş yukarı bıraktığımız yerde kaldılar. Hiçbirinin başına bir şey gelmedi. Ne de bir başkası anlatılmaya değer bir şey yaptı. Agnese ve Lucia'nın buluşmayı dört gözle bekledikleri sonbahar geldi; ama bu sırada öylesine büyük bir toplumsal olay yaşandı ki, tüm tasarıları suya düştü. Agnese ve Lucia'nın buluşamaması, yaşanan bu toplumsal olayın en az kayda değer sonuçlarından biriydi. Olaylar birbirini izledi; ama hiçbirisi kahramanlarımızın yazgısını değiştirecek, dikkate değer bir değişiklik getirmedi. Sonunda onları da etkileyecek daha büyük, daha güçlü, daha farklı bir şey oldu. Bu olay, bu iki insanı, dahası merdivenin en altındakinden en üstündekine kadar bütün insanlığı etkileyecek sonuçlar doğurdu. Ardından gelen olaylar zinciri, şiddeti dalga dalga yayılan büyük bir kasırgaya benziyordu. Kasırga bir yandan ağaçları köklerinden söküyor, binaların çatılarını uçuruyor, çan kulelerini deviriyor, duvarları yıkıyor, öte yandan etraftaki enkazları oraya buraya dağıtarak, çimenlerin

arasındaki kuru dalları savuruyor, daha hafif rüzgârların köşe bucak sakladığı yaprakları önüne katıp sürüklüyordu.

Şimdi, anlatmaya başlayacağımız özel yaşamlara ilişkin olayların daha net anlaşılabilmesi için önceden genel duruma ilişkin bilgi vermenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

San Martino günü ve bir sonraki gün süren ayaklanmalardan sonra Milano bir mucizeyle yeniden bolluğa kavuşmuşa benziyordu. Bütün fırınlarda bol bol ekmek vardı; ederi en iyi yıllardaki gibiydi, un da aynı kolaylıkla bulunuyordu. Ayaklanmanın o iki gününde, yakalanan birkaç kişi dışında, kendini bağırıp çağırmaya ya da biraz daha bir şey yapmaya verenler, şimdi yaptıklarıyla övünüyorlardı. Tutuklanmaların ilk korkusu geçtiğinde boş durmamışlardı. Alanlarda, sokak başlarında, meyhanelerde gözle görülür bir sevinç, bir kutlama ve ekmek fiyatını indirmek konusunda kazandıkları başarı yüzünden bir övünç ve gizli bir kıpırdanma vardı. Ama bütün bu bayram havası ve şenlik içinde, olayların bu biçimde süremeyeceği yönünde bir önsezi, bir tedirginlik görülüyordu. (Nasıl olmasın ki?) Antonio Ferrer'in bir önceki geçici ve yapmacık fiyat listesinin yarattığı bolluk zamanında olduğu gibi herkes, fırınlara ve unculara saldırıyordu. Herkes biriktirmeden tüketiyor; bir köşede biraz parası olanlar, hemen ekmek ve un almaya kalkıyor, sandıklarını, fiçilerini, kazanlarını dolduruyorlardı. Var olan bu bolluktan yarışarcasına yararlanmak istemeleri, bu geçici esenliği ortadan kaldırdı, demek istemiyorum, ki önünde sonunda öyle olacaktı, sürdürmeyi de zora sokuyordu. En sonunda Antonio Ferrer valinin emriyle 15 Kasım'da bir genelge yayımladı. Bu ge-

nelgeye göre evlerinde buğday ya da unu olanların ekmek almaları; alacak olanların, iki günlük gereksinime yetecek miktardan daha fazla almaları yasaklandı ve tersini yapanların, valinin belirleyeceği para ve hapis cezasına çarptırılacakları kamuoyuna duyuruldu. Devlet görevlilerinin yanı sıra herkes bu yasağı çiğneyenleri haber vermekle görevlendirildi. Yargıçlara, kendilerine haber verilen evlerde arama yapma yetkisi verildi. Fırıncılara bol sayıda ekmek üretmeleri emredildi, kurala uymayanların ise beş yıl hapis ya da valinin vereceği karar doğrultusunda daha ağır bir cezaya çarptırılacağı açıklandı. Böyle bir genelgenin uygulanabilirliğini düşünmek için geniş bir düş gücü gerekir. Bu zamanlarda açıklanan genelgelerin hepsi yürürlüğe konsaydı, Milano Dukalığı'nın denizlerde, şimdiki Britanya nüfusu kadar kürek mahkûmu olurdu.

Fırıncılara bu denli çok ekmek üretilmesi buyurulunca ekmek yapılacak gercin de sağlanması gerekiyordu. Her kıtlık zamanında olduğu gibi ekmek yapımında başka gereçlerden de yararlanıldı: Ekmek hamurunun içine pirinç katarak yeni bir cins ekmek üretmek istenildi. 23 Kasım'da mal müdürü ve on iki üyenin emriyle elinde çeltik pirinci olan herkesin pirincinin yarısına el konulmasına karar verildi. Bu yetkililerin izni olmadan ellerinde pirinç tutanların mallarının ellerinden alınacağı ve her ölçek için üç lireden para cezası uygulanacağı konusunda genelge yayımlandı. Bu karar, ötekiler içerisinde en ılımlı olanıydı.

Ne var ki, söz konusu pirinç için una göre çok daha yüksek bir fiyat ödemek gerekiyordu. İki değer arasındaki bu büyük farkı belediye ödeyecekti; ama Onlar Meclisi, aynı gün, yani 23 Kasım'da toplanarak bu yüke daha uzun zaman dayanamayacağını valiye bildirdi. Vali, 7 Aralık tarihli genelgesiyle pirincin fiyatını ölçek başına on iki lireden olarak belirledi. Bu değerden daha fazlaya satmak ya da hiç satmak istemeyenlerin mallarına el konacak, değerin para cezası kesilecek, ayrıca kişiye ve duruma göre valinin belirleyeceği para ya da hapis cezasına çarptırılacaklardı.

Ayaklanmadan önce işlenmiş pirinç için; belki de diğer besin maddeleri için de, bugünkü deyişle, tavan fiyatlarına göre bir fiyat listesi belirleyen genelgeler yayımlandığı söylenmektedir. Ama biz böyle bir listeye rastlamadık.

Milano'da ekmek bu şekilde ucuzlatılınca kırsal alandan insanlar yığınla ekmek satın almak için kente akın etti. Don Gonzalo, bu duruma, kendi deyişiiyle uygun bir çare bulabilmek için, 15 Aralık'ta yayımlanan başka bir genelgeyle, yirmi ölçüden fazla un ve ekmeğin kent dışına çıkarılmasını yasakladı. Ceza olaraksa aykırı davrananların malları ellerinden alınacak, yirmi beş scudo değerinde para cezası kesilecekti. Bunların uygulanamadığı zamansa, halkın içinde kırbaç cezası verilecek, dahası valinin kararlaştırdığı ağır bir ceza uygulanacaktı. Gene aralık ayının 22'sindeyse (neden bu denli geç kalındığı bilinmez) un ve buğday için de buna benzer bir buyruk daha çıkarıldı.

Halkın çoğunluğu yağmalama ve yangınla bolluk sağlamak istemişti; hükümet bu bolluğu hapis ve kırbaç cezasıyla sürdürmek istiyordu. Her iki çözüm yolu da birbirine uygundu; fakat hiçbirinin de varılmak istenen amaç için uygun olmadığını okurlarım anlamışlardır. Olay içinde nasıl bir etkileri olduğunu sırası gelince anlatacağız. Kolaylıkla görülebilen ve anımsanması gereken bir başka nokta bu tuhaf önlemlerin birbiri arasındaki gerekli bağlantıdır. Alınan her önlem bir öncekinin ve tümü ilk önlemin sonucuydu. Bu ilk önlem de ekmeğe gerçek ederinin çok üstünde bir eder biçiyordu. Gerçek eder, doğal olarak, arz ve talep arasındaki orana göre belirlenen bir fiyattı. Böyle bir çıkar yol, halka, her zaman hakça olduğu kadar basit ve kolay uygulanabilir bir yol olarak görünmüş ve tek yol olarak bilinmiştir. Bu nedenle sıkıntılı ve acı veren kıtlık günlerinde halk bu önlemin alınmasını ister. Yapabilirse, bu kararı aldırır. Kararın sonuçları yavaş yavaş kendini duyurmaya başladığında, yetkililere önceki yasayla yapılması serbest bırakılan şeyleri yasaklayacak yeni bir yasa çıkartarak, önlem almak düşer. Bu noktada izin verirsiniz, özel bir duruma dikkat çekmek istiyoruz: Zamanımıza yakın, modern tarihin en önemli ve en dikkate değer döneminde bir ülkede, benzer koşullar içinde, benzer önlemler (bu çıkış yollarına neredeyse aynı diyebiliriz; çünkü özde aynı, oranlarda farklılık gösteren ve neredeyse aynı sırayla uygulanmış önlemlerdi) dünyanın değişmiş olması ve Avrupa'da gelişen yeni düşüncelere karşın küçük farklarla yinelenmiştir. Belki de başka hiçbir ülkede olmadığı ölçüde gelişen düşünce-

lerin yer bulduğu bu ülkede, bu yeni düşünceler henüz halka inmediği için oradaki halk uzun zaman kendi düşüncesini öne çıkartabilmiş, dahası yukarıda söylendiği gibi, yetkilileri zorlayarak kendi isteklerine göre yasa yaptırabilmişlerdi.

Konumuza geri dönersek, Milano ayaklanmasının iki önemli sonuç doğurduğunu söyleyebiliriz. Bu ayaklanma yüzünden yiyecek maddeleri bozulmuş ve kullanılamaz duruma gelmişti. Gelecek hasata dek kullanılması gereken az miktardaki buğday, bu fiyat listesi gereği düşüncesizce ve ölçüsüzce kullanılmıştı. Bu iki sonuca, ayaklanmanın elebaşları olarak yakalanan dört zavallıdan ikisinin fırının önünde, diğer ikisinin de imal müdürünün evinin bulunduğu sokakta asılmasını ekleyelim.

O zamanlara ilişkin tarihsel veriler öylesine rastgele toplanmıştır ki, bu acımasız fiyat listesinin nasıl ve ne zaman kaldırıldığıyla ilgili en küçük bir bilgi bile yoktur. İnandırıcı bilgi olmadığı zaman varsayımlarda bulunmak kaçınılmazdır desek de, biz idamların gerçekleştirildiği 24 Aralık gününden birkaç gün önce ya da sonra bu listenin kaldırıldığını sanıyoruz. Yukarıda sözü edilen 22 Aralık tarihli yayın dışında, yiyecek maddeleriyle ilgili başka bir bildiriyle karşılaşmadık. Bu genelgeler belki kaybolmuş ya da bizim gözümüzden kaçmıştır. Ya da diyelim ki, yönetim aldığı önlemlerin yetersizliğinden ve olayların akışına karşı gelemediğinden değil de, cesareti kırılmış olduğundan, işleri olurluna bırakmıştır. Birtakım tarihsel belgelerde bu olay yalnızca anlatılmış, nedenleri ve gelişimi incelenmemiştir. Bu belgelerde yoğun kış günleri ve yaklaşmakta olan ilkbaharda, ülke ve özellikle Milano kenti betimlenmiş, kıtlığın başlıca nedeni olan arz ve talep arasındaki oranın yok olmadığı, tersine arttığı yazılmıştır. Gene aynı tarihsel belgelerde dışarıdan buğday getirtebilmek için kamu ve özel araçların yeterli olmadığı, komşu ülkelerin de kıtlıktan etkilendiği, ticaret yollarının yetersizliği nedeniyle ulaşımın uzun zaman aldığı, fiyatları indirmek ve ucuzluğun sürmesini sağlamak için yapılan yasaların bizzat kendileri kıtlığa yol açtığı ve kıtlığın sürekliliğine neden olan her türlü ortam vardı. Kıtlık bütün şiddetiyle kendini ülkenin her yerinde gösteriyordu. Biz de bu acı veren görüntünün bir kesitini hikâyemize ekliyoruz:

Her adım başı kapalı dükkânlara rastlanıyordu. Fabrikaların büyük bir kısmı çalışmıyordu. Sokaklarda sözle anlatılamaz bir yoksulluk görüntüsü, sonsuz bir acı vardı. Yeni bir kalabalığın içinde kaybolmuş olan şaşkın eski dilenciler, önceki günlerde kendilerine sadaka veren yeni dilencilerle yarışa girmişlerdi. Günlük kazançları azaldığı için çıraklarını işten çıkaran dükkân sahipleri, şimdi ellerinde kalan paralarıyla ya da sermayeleriyle güçlkle geçiniyorlardı. Ticaretin böylesine durgun olması işadamlarının çoğunu iflasa ya da tam bir yıkıma sürüklemişti. Her türlü üretim ya da sanat işinde, en sıradan ya da en lüks maddelerin yapımında çalışan işçiler, ustalar, kapı kapı, sokak sokak dolaşüyor; duvar köşelerine dayanmış, evler ve kiliseler boyunca kaldırımlarda büzülüp kalmış umarsızca dileniyorlar; zayıf, bitkin, açlıktan yorgun düşmüş bir durumda, eski, yıpranmış giysiler içinde, soğuktan tir tir titreyerek gereksinimleri olduğu halde, dilenmenin verdiği utançın çekingenliğiyle inliyorlardı. Her şeye karşın hepsi eski rahat günlerinin izlerini taşıyorlardı; bu durgun ve aşağılanan durumlarda bile, nasıl desek; ne denli çalışkan ve içtenlikli insanlar oldukları yüzlerinden okunuyordu. Acınacak durumda olan bu zavallı insan yığınının arasına, orta hallilikten darlığa düşmüş ev sahiplerinin işten attığı hizmetçiler ve önceki rahat ve varsıl yaşamlarını ellerinde tutamamış, işe yaramaz kişiler de katılmıştı. Bu çeşit çeşit yoksul insanların içinde kendi el emeğiyle yaşamlarını sürdürenler de vardı. Çocuklar, kadınlar, yaşlılar, eski koruyucularının etrafında toplanmışlar ya da dilencilik yapmak için başka başka yerlere dağılmışlardı.

Bütün bu kalabalığın arasında dağınık saçları, gösterişli paçavralarıyla, görüntüsünden mi yoksa hareketlerinden mi bilinmez, yüzlerinde o eski alışkanlıklarının açık ve belirgin olduğu ölçüde tuhaf görünen izleriyle ayırt edilen adamlar da vardı. Bunlar, eskiden zorbalıkla kazandıkları ekmeklerini şimdi dilenerek kazanmaya çalışıyorlardı. Açlıktan bitkin, yalvarma, yakarma dışında başkalarıyla yarışamayan bu insanlara, cesaretlerini yitirmiş bir biçimde; eskiden başları dik; şüpheli ve yırtıcı bakışlarla, zengin ve tuhaf tavırları içinde, şapkalarında kocaman tüyler, üstlerinde değerli silahlarla, temiz ve parfüm kokularıyla gezinti yaptıkları bu

sokaklarda şimdi sürünüyorlar, çoğu zaman küstahça bir tehdit ya da zarar vermek için kaldırdıkları adi elleri şimdi sefilce sadaka için uzatıyorlardı.

Ama en kötü ve en acınacak durumda olanlar tek başlarına ya da karı-koca iki kişi, kucaklarında ya da sırtlarında bebekleri, ellerinden tuttukları çocukları, arkalarında yaşlılarıyla dolaşan köylülerdi. Evleri orada yaşayan ya da o yandan geçen askerler tarafından yıkılıp yağma edilen bu köylüler, umarsızca köylerinden kaçmışlardı. Aralarında, başlarına gelen olayları göstermek ve insanları kendilerine daha çok acındırmak için ellerinde kalan son mallarını askerlerden korurken ya da bu kör ve hayvanca saldırılardan kurtulmaya çalışırken aldıkları darbelerin bıraktığı morluğu ve yara izlerini açıkça gösterenler de vardı. Askerlerin saldırısından kurtulanlarsa, ülkenin her yerinde görülen savaş giderleri için alınan ağır vergiler ve topraklarının verimsizliği yüzünden köylelerini terk edip, varsıllığın ve yardımseverliğin son durağı ve oldum olası var olan merkezi olarak gördükleri kente gelmişler ve gelmeyi sürdürüyorlardı. Kente yeni gelenler, çekingen yürüyüşlerinden, kente yabancı kalışlarından çok, kendilerinden başka acınacak kimse olmadığını düşünüp bütün yardımları kendilerinin alacaklarını umarak geldikleri bu yerde, böylesine çok yoksul insanla karşılaşınca gösterdikleri şaşkınlık dolu bakışlarıyla fark ediliyorlardı. Daha önce gelenler, aldıkları yardımlarla ya da yazgının yardımıyla ayakta kalırken, gereksinimlerine karşın kazandıkları az paradan ötürü yüzlerinde ve hareketlerinde karanlık ve büyük bir hayal kırıklığına işaret eden izler vardı. Hepsinin kılığı, giysi denilebilirse, farklı farklıydı; çehreleri başka başkaydı. Alçak bölgelerden gelenlerin yüzleri sarıydı. Ovalardan ve yaylalardan gelenlerin tenleri yanık; dağlık yerlerden gelenlerinse kırmızıydı. Ama hepsi de zayıf, kemikli, gözleri çukurlarına kaçmış, bakışları sabit, bulanık ve anlamsızdı. Saçları darmadağın, sakalları uzayıp birbirine karışmıştı. Zor işlerde çalışmaktan güçlenip gelişen bedenleri şimdi yokluktan kurumuştı. Yıpranmış giysilerinin yırtıklarından görünen cılız kollarının, bacaklarının, kaburgalarının derileri buruşmuştu. Artık tükenmiş bir erkeksi gücün göstergesi olan bu görüntüden farklı ama daha az acı vermeyen ise, daha kırılgan,

daha dayanıksız kadın ve çocukların sundukları içler acısı manzarlardı.

Sokaklar boyunca her yerde, evlerin duvarları dibinde, basılmış, parça parça olmuş, bir yığın paçavrayla karışık saman yığınları vardı. Ama bu pislik; Tanrı'nın bir armağanı, bir kaymasıydı. Bunlar birkaç zavallının geceleri başlarını koymaları için hazırlanmış sözde yataklardı. Bunlara yorgunluktan ve açlıktan güçleri kalmayıp gündüzleri de yatanlar ya da boylu boyunca uzananlar görölüyordu. Bu yoksul yatakta bazen can verenler olduğu gibi, kimi zaman da bir paçavra gibi ansızın yığılıp kalan, soğuk kaldırım taşları üzerinde ölenler de oluyordu.

Oradan geçenlerden ya da evlerde oturanlardan bazılarının acıma duygusuna kapılarak bu yataklarda yatanlarla ilgilendikleri de oluyordu. Kentin kimi kesimlerinde içtenlikli, bonkör ve dağıtmaya, yardım etmeye alışkın bir elin düzenli bir biçimde yoksullara uzandığı görölüyordu. Bu kişi iyi yürekli Federigo'ydu. İçlerindeki gerçek ve direşken iyilikseverliği güçlü bir fiziksel yapıyla ayakta tutan altı rahip seçmişti. Bunları ikişer ikişer ayırmış, her çiftin yanına çeşitli yiyecek, içecek ve giysi dolu torbalar taşıyan hamallar vererek Milano'nun üçte birini dolaşma görevini emretmişti. Bu üç çift rahip her sabah değişik yerlerde kentin sokaklarını dolaşmaya başlıyor, kaldırımlar üzerinde terk edilmiş gördüklerinin yanlarına yaklaşıyor, hepsine gereksinimlerine göre yardımda bulunuyorlardı. Artık can çekişmekte ve yemek yiyemeyecek durumda olanlara yapılabilecekleri yapıyor ve dinî telkinlerde bulunuyorlardı. Açlara çorba, yumurta, ekmek, şarap dağıtıyorlar; açlıktan ölmek üzere olanlara önce kendilerine gelmeleri için haşlama suyu, ilaçlar ya da en iyi şarapları içiriyor, daha sonra eğer gerekirse alkollü içecekler de veriyorlardı. Perişan bir vaziyette çırılçıplak dolaşanları da giydiriyorlardı.

Federigo'nun yardımı bunlarla kalmıyordu. Bu iyi kalpli din adamı, en azından ulaşabildiği insanlara, geçici değil, etkili bir yardım ulaştırmak istiyordu. Aldıkları ilk yardımla ayağa kalkacak ve yürüyecek duruma gelen yoksullara, gerekli durumlarda başka bir yardım göremedikleri zaman eski kötü durumlarına dönmemele-ri için biraz para veriyor, ötekilereyse yakın evlerden kalacak bir

yer ve beslenmeleri için yardım istiyordu. Kardinal'in istemi üzerine zavallıların çoğu iyi durumda olan ailelerin yanına yerleştiriliyordu. Olanakları olmadığından onları kabul edemeyenlerse, para karşılığında düşkünleri konuk ediyor ve giderlerinin bir kısmını da peşin olarak alıyorlardı. Daha sonra bu yolla evlere yerleştirilmiş olanların adları mahallenin papazına bildiriliyor, o da bu zavallı insanları ara sıra yokluyordu. Federigo'nun rahipleri de bu papazlar gibi düşkün insanları ziyaret ediyorlardı.

Federigo'nun bu zavallılara yardım etmek için onların en kötü duruma düşmelerini beklemediğini söylemeye gerek yoktur. O, bu çok yönlü ve candan yardımseverliğini herkes için, her yerde gösteriyor, herkesle ilgileniyor, gereksinimlere karşılık verip yardıma koşmak için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Gerçekten de bütün olanaklarını kullanarak, bütün kişisel giderlerini elinden geldiğince kısarak, artık ikinci derecede önemli gördüğü sadaka dağıtmak için biriktirdiği bütün paraları da katarak, açların yardımına koşmaya çalışıyordu. Çok miktarda malzeme satın almış, bunun büyük bir kısmını da piskoposluğa bağlı en çok kıtlık çeken bölgelere göndermişti. Bu yardım, gereksinimin çok daha altında olduğu için tuz da dağıtmıştı. Ripamonti bu olayı anlatırken, "tuz sayesinde çayırların otlarının, ağaç kabuklarının yiyeceğe dönüştüğünü" söyler. Kent papazlarına da yiyecek ve para yardımında bulunmuştu. Kendisi de semt semt gezerek sadaka dağıtıyor, birçok yoksul aileye gizli gizli para yardımında bulunuyordu. O zamanın yazarlarından Doktor Alessandro Tadino'nun da, daha sonra sık sık değineceğimiz *Ragguaglio* adlı yapıtında doğruladığı gibi, Federigo piskoposluk sarayında her sabah iki bin tas pirinç çorbası dağıttırıyordu.

Bu yardımları tek bir insanın sadece kendi çabasıyla yaptığı düşünülürse, ne kadar içten yardımlar oldukları görülür. Fakat Federigo, başkalarına yardım dağıtan biri olarak tanınmak istemiyordu. Diğer kişilerin yaptığı cömert yardımlar da vardır. Ama bütün bu yardımlarla Onlar Meclisi'nin dağıtılmasını kararlaştırdığı diğer yardımların toplamı bile gereksinimi karşılamaktan çok uzaktı. Bir yandan dağlık yerlerde yaşayan, açlıktan ölme derecesine gelmiş halkın geçimi Kardinal'in buyruğuyla bir süre için sağlanırken, öte

yandan başka insanlar yeniden ölüm sınırına yaklaşıyordu. İlkler, bu kısıtlı yardım tükenince eski hallerine dönerken, diğer bölgelerde tümüyle unutulmamakla birlikte göz ardı edilmiş, daha az sıkıntı çeken halk, kısa süren bu rahatlıktan sonra öldürücü bir darlığa düşüyordu. Kent açlıktan kırılıyor, her yerden yardım geliyordu. Daha güçleri olan, daha becerikli iki bine varan aç insan diğerlerine üstün çıkarak o gün ölmeyecek ölçüde günlük çorba alabildikleri halde, arkada kalan, diğerlerine imrenerek bakan daha binlerce aç insan bekleyiyordu. Çorba bulanların daha şanslı olduklarını söyleyebilir miyiz, bilinmez; çünkü arkada bıraktıkları kadınları, çocukları ve babaları vardı. Kentin bir yanında, en zavallı durumda olanlar yerden kaldırılıp canlandırılırken, bir yere yerleştirilip bir süre bakılırken, başka bir yanında, ötekiler yerlerde sürünüyor, günbegün eriyor, can çekişiyor ve hiç yardım göremeden ölüyorlardı.

Sokaklar bütün gün yalvaran seslerin karmaşasıyla inliyor; geceleri, zaman zaman birdenbire duyulan ağlamalarla kesilen inilti, keskin bağırtılarla son bulan haykırıışlar, derinden gelen yardım yakarıışları işitiliyordu. Böylesine bir kıtlığın devam ettiği, böylesine bir yaşam kavgası verilen bu yerde dikkat çeken konu hiç kimsenin sesinin çıkmaması, ayaklanmaların olmamasıydı. Tek bir insan bile sesini çıkarmıyordu. Aslında bu biçimde yaşayan ve ölenlerin arasında bu tip olaylara göz yummak istemeyen birçok aydın insan, gene onların arasında San Martino Günü seslerini yükselten kişiler de bulunuyordu. Onları durduran olay, herkesin yerine darağacına çekilen o dört zavallının katlandığı son olamazdı. Ağır ağır acı ve işkence çekmeye mahkûm olan ve daha da çeken bu ipsizler sürüsünün ruhunda o cezanın kendisi değil de, anısı mı etkili olmuştu? Fakat biz insanlar genel olarak bu yapıdayız. Orta derecedeki kötülüklere bozulup çılgınca karşı çıkarken, en büyüklerine sessizce boyun eğimiz. Başta katlanılmaz bulduğumuz en uç noktadaki kötülükleri ise, boyun eğerek değil, şaşkınlıkla kabulleniriz.

Ölümün bu acınacak kalabalığın içinde açtığı boşluk her geçen gün yeniden doluyordu. Çünkü önce komşu köylerden, sonra başka öteki bölgelerden, sonra devletin her kentinden insanlar

akın akın Milano'ya geliyorlardı. Bununla birlikte kentin eski yerleşiklerinden de gidenler oluyordu. Bunların bir bölümü bu kötü manzarayı görmemek için kentten ayrılıyor, dilencilikteki yerlerini yeni gelenlere kaptırmış olan diğer bir kesim ise, son bir umutla kentten çıkarak, hiç değilse dilenmekte kendileriyle yarışacak daha az bir kalabalığın olduğu yerlere gidiyorlardı. Bu iki yanlı yolculuk sırasında gidenler ve gelenler nefret dolu bakışlarla, acı içinde çektikleriyle, vardıkları yerlerde karşılaşacakları kötü durumlarla ilgili haberlerle yüz yüze geliyorlardı. Ama hepsi de şanslarını değiştirebilmek umuduyla değil, hiç olmazsa nefret ettikleri o havayı solumamak, umutsuzluk içinde yaşadıkları o yerlere geri dönmek için yollarına devam ediyordu. Hiç gücü kalmayan yere yıkılıyor ve olduğu yerde ölüyordu. Bu ölümcül görüntü kadedeşleri için üzüntü verici olurken, gelip geçenler için ürkütücü olduğu ölçüde uyarıcı bir nitelik de taşıyordu. Ripamonti şöyle yazıyor: “Gözlerimle gördüm. Kaleyi çeviren yol üzerinde bir kadın cesedi... Ağzında yarı çiğnenmiş biraz ot vardı ve dudakları henüz öfkeli bir çaba içindeydi... Çıkını daha omzunda asılıydı ve kucağındaki kundağında annesinin göğsünü arayan bebeği ağlıyordu. Sonra iyi yürekli birkaç insan geldi, bebeği yerden aldılar ve anneliğin ilk görevini yerine getirerek onu sarıp sarmalayıp götürdüler.”

Eski zamanlardaki gösteriş ve fukaralık, bolluk ve yoksulluk arasındaki alışılmış fark, artık tümüyle ortadan kalkmıştı. Yoksulluk ve fukaralık şimdi herkes içindi. Bunları birbirinden ayıran yetingen bir orta hallilikti. Soylular gösterişsiz ve basit ya da eski ve yamalı giysilerle dolaşıyorlardı. Yokluk, yazgılarının yanı sıra görüntülerini de değiştirmiş, çoktan altüst olmuş varlıklarını tümüyle yıkmıştı. Kimileri, eski rahatlıklarını sürdürerek halkın tepkisini çekmekten korkarak ya da bu genel yıkımın içinde yer almaktan utanarak eski yaşamlarına devam edemiyorlardı. Kendilerine nefretle bakılan ama aynı zamanda saygı da duyulan o söz sahibi kişiler, arkalarında bir yığın zorbayla artık seyrek sokağa çıkıyor; tek başlarına, başları önde, barış öneren ve barış isteyen yüzlerle yürüyorlardı. Bolluk içindeki günlerinde de insancıl düşüncelerle alçakgönüllü hareket edenler bile, yalnızca yardım olanak-

larını değil, aynı biçimde acıma duygusunun gücünü de aşan, sürekli bir yoksulluğun altında ezilmenin yarattığı tutumla akılları karışmış ve üzgün görünüyordlardı. Sadaka verebilecekler açların ve daha kötü olanların arasında bile bir seçim yapmak zorundaydı. Acımaklı bir elin zavallı bir ele yaklaştığı görülür görülmez, ötekiler hemen çevresini sarıyor; bitkinler, yaşlılar, çocuklar kemikli ellerini uzatıyor; anneler ayağa kalkıp, uzaktan yırtık pırtık bezlerle kundaklanmış besinsizlikten bir avuç kalmış bebeklerini gösteriyorlardı.

Kış ve ilkbahar böyle geçti. Sağlık Müdürlüğü, kenti saran yokluk nedeniyle tehlike yaratan salgın hastalık tehlikesi karşısında önlemler almaya çalışıyor, dilencilerin farklı düşkünler yurdunda toplanmasını istiyordu. Bu öneri tartışılır, kabul edilir ve uygulama için yollar, araçlar ve yerler aranırken; sokaktaki ölümlerin sayısı günbegün artıyor, yokluk da aynı oranda büyüyordu. Mal Müdürlüğü daha kolay ve daha çabuk bir çıkar yol olarak, sağlıklı ve hasta bütün dilencilerin aynı yerde, giderlerini belediyenin karşılayacağı, burada bakılıp iyileştirilecekleri bir karantinada toplanmasını önerdi. Sağlık Müdürlüğü'nün böylesine büyük bir birleşme içinde tehlikenin azalmayıp artacağını savunmasına karşın Mal Müdürlüğü'nün önerisi kabul edildi.

Milano karantinası (burayı hiç görmemiş ya da duymamış olanları düşünerek yazıyorum) hemen hemen kare şeklinde, dört köşe, kentin dışında, Doğu Kapısı denilen kapının solunda bulunan bir yapıdır. Kale duvarlarıyla arasında bir hendek, kaleyi çevreleyen bir yol ve binayı çevreleyen bir kanal vardır. Uzun iki kenarının boyu aşağı yukarı beş yüz adım kadardır; diğer iki yanı ise bunlardan on beş adım daha kısadır. Yapının dört tarafında boydan boya, dışarıdan görülen tek kat üzerine dizilmiş küçük küçük odalar bulunur. Odalar avluya üç taraftan ince ve uzun sütunlara dayalı tonozlu kemerlerle açılır. Ortada geniş bir avlu vardır. Aşağı yukarı iki yüz seksen ya da biraz daha az odası vardır. Bizim zamanımızda duvarın tam ortasında, büyük cephenin ana caddeye bakan köşesinde, açılan küçük bir gedikten ötürü, bu odalardan kaçış yolu olmuştur bilinmez. Öykümüzün geçtiği zamanlarda, yapının iki giriş kapısı vardı. Biri kalenin karşısındaki cephenin tam

ortasında; öbürü de bunun tam karşısında olmak üzere öteki cep-
hede idi. İç avlunun ortasında şimdi de ayakta duran, sekizgen kü-
çük bir kilise vardı.

1489 yılında bir kişinin ölürken yaptığı bağışlarla yapımına baş-
lanan, daha sonra belediyenin ve bağış yapan halkın yardımlarıyla
tamamlanan bu yapı, ilk olarak adından da anlaşıldığı gibi, vebalı-
ların barındırılıp iyileştirildiği bir yerdi. Bu hastalık çok daha eski
zamanlarda ortaya çıkmış, uzun dönemde farklı farklı yerlerde, bu
bölgede, uzun bir zamanı kaplayarak Avrupa'yı enine boyuna sa-
rarak bir yüzyılda iki, dört, altı; belki de sekiz kez kendini göster-
mişti. Anlattığımız zamanlarda bu yapı, sadece sözü edilen karan-
tinaya ait eşyaların saklanması için kullanılıyordu. Şimdi buranın
kullanılabilmesi için Sağlık Müdürlüğü'nün alacağı kararlar bek-
lenmeden yapıdaki bütün eşyalar hemen boşaltıldı. Bütün odalara
saman serildi. Sağlanabilen ölçüde ve çeşitte yiyecek maddesi ge-
tirildi. Yayımlanan bir genelgeyle bütün dilenciler buraya yerleş-
meleri için çağrıldı.

Yoksulların çoğu kendi istekleriyle buraya koştular. Sokaklar-
da, alanlarda hasta yatanlar buraya taşındı. Birkaç gün içinde üç
binden fazla insan toplandı. Fakat bundan çok daha fazla sayıdaki
insan da dışarıda kaldı. Bunlar ya diğerlerinin gitmesini bekleyip
kentte az insan kalınca daha çok sadaka toplayabileceklerini düşü-
nenler ya da kapalı bir yerde tutulmak istemeyen, güç ve para sa-
hiplerinden gelen her türlü öneriye karşı duydukları güvensizlik
yüzünden (güvensizlik duyan ve güvensizlik aşıl原因larının genel
bilgisizliği; yoksulların sayısı ve haksız yasalarla doğru orantılıdır)
ya da yapılan bu yardımın gerçekte ne demek olduğunu bildikleri
için sokaklarda yaşamaya devam edenlerdi. Ayrıca bu çağrıya ku-
lak asmayanlar da vardı. Durum böyle olunca insanlar sokaklar-
dan zorla toplanmaya başlandı. Devriyelere sokakları dolaşarak di-
lencileri karantinaya yönlendirmeleri, direnenleri de bağlayarak
getirmeleri için buyruk verildi. Getirilen her dilenci için ödül ko-
nuldu. Bildiğiniz gibi, en zor zamanlarda bile devletin, en uygun-
suz işlere verecek parası vardır. Sağlık Müdürlüğü'nün düşündü-
ğü ve olmasını istediği şey sonunda oldu. Birçok yoksul insan en
azından özgürce yaşamak ya da ölmek için kentten ayrıldı. Bu ko-

valamaca öylesine hızlı oldu ki, kendi isteğiyle ya da zorla karantinaya sokulanların sayısı kısa sürede on bine yaklaştı.

O zamanın kayıtları kesin bir bilgi vermiyorsa da, kadın ve çocukların ayrı yerlere yerleştirildiklerini düşünebiliriz. İyi bir düzen için kurallar ve önlemler de düşünülmüştür kesinlikle; ama özellikle o zamanda ve ortamda, kendi isteğiyle ve zorla gelenlerin bir arada olduğu; dilenmenin kimileri için bir gereksinim, acı, utanç; kimileri içinse bir meslek olduğu, işyerlerinde ve tarlalarda dürüstçe çalışarak büyüyenlerin yanı sıra, alanlarda, meyhanelerde, varlıklıların saraylarında dolandırıcılık, zorbalık, hırsızlık, yaparak şiddete başvurarak yetişenlerin bir arada yaşadığı böylesine geniş ve farklı bir toplulukta bu kuralların ne kadar iyi işlediğini herkes kendisi düşünsün!

Elimizde yeterince bilgi olmadığını söylesek de bu birbirinden bütünüyle farklı insanların aynı yerde yatıp, aynı yerde yemek yemelerinin nasıl içler acısı bir görüntü sergilediğini anlamak güç olmasa gerek. Ne var ki, tümünden bilgisiz de değiliz. Her bir odada yirmi-otuz kişi yığınlar halinde yatıyor; koridorlarda bir tutam çürük, pis kokulu saman yığını ya da soğuk taşın üzerine kıvrılıyorlardı. Samanların taze, yeterli miktarda olması ve sık sık değiştirilmesi isteniyordu ama ne değiştiriliyor ne de yetecek kadar oluyordu. Ekmeğin de aynı biçimde iyi cins olması söylenmişti. Kötü geç dağıttıran yönetici var mıdır ki? Normal günlerde bile kolaylıkla bulunamayan iyi ekmek, bu durumda bu kalabalıktaki herkese nasıl verilebilirdi ki? Elimizdeki belgelerden anladığımız ölçüde o zaman karantinada dağıtılan ekmeklerin ağır ve besleyici olmayan maddelerle üretildiğinden yakınılmıştı. Ne yazık ki bu yakınmanın yersiz olmadığına inanıyoruz. Suda bile yokluk çekiliyordu; yani taze ve içilecek sudan söz ediyorum. Su, karantina duvarının dibinde bulunan çamurlu, bulanık, ağır kokulu ve böylesi kalabalık bir kitlenin yakınlığı ve kullanımı ile ne hale gelirse öyle bir hal alan bir kanaldan alınıyordu.

Hasta ve bitkin bedenleri ne denli kötü etkileyeceği apaçık belli olan bu öldürücü nedenlere bir de mevsimin tersliğini eklemeliyiz. Sürekli yağmurlar yağıyor, ardından daha da inatçı olan kuraklık geliyor, daha sonra da şiddetli ve erken gelen sıcaklar her yanı ka-

sıp kavuruyordu. Yaşadıkları iç ağrılarına, buraya takılıp kalmaktan doğan sıkıntı ve huzursuzluk; eski alışkanlıklarına olan özlem; yakınlarının ölümünden duyulan amansız acı, derin üzüntü; birbirlerinin halini görmekten doğan eziyet ve tiksinti; umutsuzluk ve kızgınlığın yarattığı daha birçok duyguyu katmak gerekir. Birçok nedenden kaynaklanan ve sürekli karşılaşılan ölüm de şimdi başlı başına etkin ve yeni bir neden sayılır olmuştu. Bu dört duvar arasında ölümün, görüntü ve birçoklarına göre veba adını alarak büyüyüp, burayı egemenliği altına almasına şaşdırmamak gerek. İster bulaşıcı bir hastalığın etkinliğini artırmaktan başka bir işlevi olmayan bütün bu nedenlerin çoğalmas ve bir araya gelmesi; ister (ki daha kısa ve daha hafif kıtlıklarda görüldüğü gibi) sıkıntı, yetersiz beslenme, kötü hava koşulları, pislik gibi etmenler, mikrobun hastalığa yatkın bedenlerde kolaylıkla doğup, büyümesine ve çoğalmasına olanak tanımış olsun (eğer kimi doktorların savlamasının ve işin uzmanı olduğı ölçüde yetkin bir adın gerekçeler ve çekincelerle öne sürdüğü aynı savın ardından bir cahil adam bunları söylemek düşerse) ya da hastalık, kimden geldiğı bilinmeyen bir bilgiye göre, sanırım Sağlık Müdürlüğü de böyle düşünüyordu, başından beri orada ortam bulmuş olsun, ya da var olan hastalık (bu sav çok daha gerçekçi görünüyor; çünkü hastalık eskiden beri vardı, ölümler de bu denli sık oluyordu) o geniş halk kitleleri üzerinde kalıcılık sağlayıp daha etkin bir biçimde yayılma olanağı bulmuş olsun. Kısacası neden ne olursa olsun değışen bir şey olmamış, karantinada ölenlerin sayısı kısa zamanda günde yüz kişiyi aşmıştı.

Karantinada, bunun dışında, her şey sıkıntı, umutsuzluk, korku yaratırken, Mal Müdürlüğü olanlardan ötürü utanç içinde, şaşkın ve ne yapacağını bilmez durumdaydı. Yeniden toplantılar yapıldı, karar tartışıldı, Sağlık Müdürlüğü'nün görüşü alındı. Bunca hazırlık, bunca gider ve bunca baskıyla uyguladıkları bu kararı bozmaktan başka çıkar yol bulunamadı. Karantinanın kapıları açıldı, daha hastalanmamış ne denli zavallı insan varsa salıverildi; hepsi çılgınca bir sevinçle sokağı döküldüler. Kent yeniden iniltiyle cınladı. Ama bu kez daha az sıklıkla ve daha zayıf iniltilerdi. Ripamonti, kentin bu zavallıları artık daha az ama daha acınacak durumda

gördüğünü söyler. Karantinada kalan hastalarsa, o zamanlar yoksul insanlara ayrılmış olan Santa Maria della Stella hastanesine taşındı; birçoğu da burada öldü.

Bu olayların olduğu sıralar, ekinler sararmaya başlamıştı. Dışarıdan gelen yoksullar, dört gözle bekledikleri hasadı almak üzere geldikleri yerlere gittiler. İyi yürekli Federigo son bir çabayla, gene bir yardımseverlik yaparak bu insanları yolcu etti. Piskoposluğa başvuran her köylüye bir miktar para ve ekin biçmek için bir tırpan armağan etti.

Ekinlerin biçimiyle kıtlık nihayet son buldu. Salgın ya da bulaşıcı hastalıktan ötürü ölümler günden güne azaldı, ancak bu esenlik sonbaharın bitimine kadar sürdü. Tam hastalığın kökü kurutulmak üzereydi ki, yeni bir sıkıntı baş gösterdi.

Çoğunlukla tarihsel olduğu varsayılan birçok olay yaşandı bu arada. Yukarıda da söylendiği gibi Kardinal Richelieu, Roccella'yı almış, İngiltere Kralı ile bir antlaşma yapmıştı. Nevers Düklüğü'ne önemli yardımlar yapılması için Fransa Bakanlar Kurulu'na öneride bulunmuş, etkili sözleriyle onları inandırmıştı. Ordunun da kralın kendisi tarafından yönetileceği konusunda güvence vermişti. Savaş hazırlıkları yapılırken, imparatorluğun özel görevlisi olan Nassau Dükü, Mantova'daki yeni dükten yönetimi Ferdinando'ya bırakmasını resmen istedi, yoksa, İmparator'un bu bölgeleri almak için ordu göndereceği uyarısını yaptı. En umutsuz durumlarda bile böyle ağır ve kuşku götürür bir koşulu kabul etmeyen dük, Fransa'nın yakın yardımına güven duyarak, bu önerileri inatla geri çeviriyordu. Fakat elinden geldiğince kesin hayır yanıtı vermekten sakınarak işi uzatıyor, olumlu gibi gözüken ama pahalıya mal olmayacak olurlarla zaman kazanmaya çalışıyordu. Sonunda imparatorluk görevlisi zor kullanacağını söyleyerek geri döndü. Mart ayında Kardinal Richelieu imparatorla birlikte ordunun başına geçerek İtalya'ya indi. Savoia Dükü'nden geçiş için izin istedi, konu tartışıldı ama bir karara bağlanamadı. Fransızların üstünlüğüyle sonuçlanan bir çatışmadan sonra yeniden tartışılarak bir antlaşma sağlandı. Bu antlaşmada, birtakım şeylerin yanı sıra Cordova'nın, Casale Kuşatması'nı kaldırması da kararlaştırıldı. Eğer kuşatma kaldırılmazsa, Dük Milano'ya saldırmak için Fransızlarla birleş-

ceği uyarısını da yaptı. Don Gonzalo, bu işten biraz sıyrıldığını düşünerek Casale Kuşatması'nı kaldırdı ve bölgesel birlikleri güçlendirmek için buraya hemen bir Fransız birliği gönderdi.

İşte bu ortamda, Şair Achillini Fransız Kralı Luigi'ye şu ünlü sonesini yazmıştı.

Parlayın, ey ateşler, demirler dövülsün.

Aynı şair, yine aynı dönemde, diğer bir sonesiyle, kutsal toprakların kurtuluşu için hemen işe başlanmasını istemişti. Ama şairlerin sözlerine kulak asılmaması artık alışkanlık haline gelmiştir. Eğer tarih boyunca şairlerin sözlerine uyularak bir şeyler yapıldığını görürseniz bunların yapılmasına şairlerden önce karar verilmiştir demekten kaçınmayınız. Kardinal Richelieu daha ivedi gördüğü işler nedeniyle Fransa'ya dönmeye karar verdi. Venedikliler tarafından gönderilen Girolamo Soranzo bu karardan dönülmesi için farklı nedenler gösterdi. Kral ve Kardinal, Achillini'nin dizelerine yaptıkları gibi, bu kişinin de yazdıklarına önem vermeyerek, geçişi sağlayabilmek ve antlaşmanın kararlarını uygulatabilmek için, Susa'da sadece altı bin kadar asker bırakarak, ordunun büyük bir bölümüyle geri döndüler.

Bir taraftan bu ordu geri dönerken, Ferdinando'nun ordusu da diğer taraftan yaklaşıyordu. Ferdinando, Grigioni ve Valtellina'ya saldırmış, Milano'ya inmeye hazırlanıyordu. Ordunun bu geçişinin neden olacağı zararlardan korkulmakla birlikte, askerler arasında veba salgınının olduğu haberi Sağlık Müdürlüğü'ne ulaşmıştı. O zamanlar Alman birliklerinde bu hastalığın belirtileri görülüyordu. Varchi'nin de dediği gibi bir yüzyıl önce Floransa'ya bu hastalığı sokanlar yine bu birliklerdi. Sağlık Müdürlüğü çalışanlarından muhafazakâr Alessandro Tadino (sağlık kurulunda başkanın dışında dördü hukuk adamı, ikisi doktor olmak üzere altı üye vardı), kendisinin de daha önce sözünü ettiğimiz kitabında anlattığı gibi, kentte yayılan bu haber üzerine, eğer bu ordu Mantova Kuşatması için oradan geçecek olursa kentin başına gelecek bu tehlikeyi yöneticilere bildirmekle yükümlü tutuldu. Gonzalo'nun bütün bu yaptıklarına bakılırsa, tarihte ünlenmek gibi yo-

ğun bir istekle yanıp tutuştuğu görülür. Tarih de onu göz önünde tutmadan edemedi. Ne var ki, anımsanması gereken en kayda değer girişimini, öylesi bir ortamda, Tadino'ya verdiği yanıtı tanımadı ve kaydetmek gereği duymadı. Gonzalo bu yanıtıyla ne yapacağını kendisinin de bilmediğini; ordunun ilerlemesini gerektiren çıkar ve bundan doğacak sonuçların, karşı karşıya gelinen tehlike-den daha önemli olduğunu ve bütün bunlarla birlikte gerekli korunma önlemleri alınarak, Tanrı'nın yazgısına inanmanın gerektiğini söyledi.

Elden geldiğince korunmak için sağlık kurulunun iki doktoru (yukarıda ismi geçen Tadino ve ünlü Lodovico'nun oğlu Senatör Settala) kurula buradan geçecek askerlerden halkın hiçbir şey almaması ve bunun ağır cezalarla yasaklanması konusunda öneride bulundular. Fakat başkana böyle bir önlemin zorunluluğunu anlatmak olanaklı olmadı. Tadino, "Askerlerle kurulacak ilişkiden ve onlardan eşya almakla binlerce kişinin ölümle karşı karşıya gelebileceğine bu saf adam bir türlü inanamıyordu," diyor. Bunu o zamanın benzersiz tuhaf durumlarından birini vurgulamak için yazıyoruz. Çünkü sağlık kurullarının ilk ortaya çıkışlarından bu yana, bu şekilde düşünen bir başkan daha görülmemiştir. Eğer buna bir düşünce biçimi diyebilirsek!

Don Gonzalo bu yanıttan sonra Milano'dan ayrılmak zorunda kaldı. Bu ayrılığın nedeni gibi, eylemi de kendisi için çok üzücü oldu. Kendisinin başlattığı ve yönettiği savaşın başarısız gitmesi yüzünden kentten ayrılıyordu. Halk, onun yönetim süreci içinde çektiği açlıktan onu sorumlu tutuyordu, (sağlık kurulu ve özellikle iki doktor ayrı tutulursa, halk Gonzalo'nun salgın karşısında takındığı tutum hakkında ya hiçbir şey bilmiyor ya da ileride göreceğimiz gibi, bunu umursamıyordu) Gonzalo önünde iki atlı trompet, etrafı mızraklı koruma birlikleriyle sarılı, arkasında onu izleyen soyluların arabalarıyla birlikte, faytonun içinde devlet sarayından çıkarken, büyük kilisenin alanında toplanmış çocuklar tarafından ıslıklarla karşılandı ve aynı çocuklar arabanın arkasına takıldı. Bu topluluk çıkış kapısı olan Ticino Kapısı'na giden caddeye girdiğinde, bir bölümü burada bekleyen, bir bölümü de buraya doğru koşuşturan bir insan yığınının ortasında kaldı. Bu kalabalık

o denli yoğundu ki, resmî görevliler devlet sarayından kale kapısına dek hiç durmaksızın trompet çalmak zorunda kaldılar. Yayıkları yüksek müzik sesiyle bu kadar çok kişinin toplanmasından yakınan birine şu yanıtı verdi: “Aziz Efendim, bu bizim işimiz. Eğer Ekselans trompet çalınmasını istemeseydi, bize susmamızı buyururdu.” Ama Don Gonzalo korktuğu sanısı uyandırmaktan çekindiği için ya da halkın cesaretini artırır kaygısıyla ya da gerçekten biraz şaşırdığı için susmalarını buyurmadı. Korumaların boş yere geri itmeye çalıştığı halk, durmadan ilerliyor, faytonu çevreliyor ve “Kahrolsun kıtlık, kahrolsun yoksul kanı dökenler!” ve daha kötü sloganlar atarak yürümeye devam ediyorlardı. Birlik kapıya yanaştığı zaman halk, arabaya her taraftan taş, tuğla, her türlü kabuk ve bu gibi işlerde kullanılabilecek ne bulursa atmaya başladı. Halkın bir bölümü kale duvarlarına çıkarak, dışarı çıkan arabaya son kez bir şeyler fırlattılar. Sonra hemen dağıldılar. Don Gonzalo kentten ayrıldıktan sonra yerine Kont Ambrogio Spinola atandı. Bu kişi Fiandra Savaşı’nda günümüzde de anımsanan askerî bir ün kazanmıştı.

Bu arada ünü o kadar büyük olmamakla birlikte tanınmış bir başka İtalyan başkomutan, Kont Rambaldo Collato’nun emrinde Alman Ordusu Mantova’nın alınması için kesin buyruk almıştı ve ordu eylül ayında Milano Dukalığı’na girmişti.

O zamanki milis birlikleri, muvazzaf askerlerin orduya gelişigüzel aldıkları kişilerden oluşurdu. Bu askerler, bir prens ya da kimi zaman kendi adlarına adam toplayarak, onlarla birlikte kendilerini pazarlardı. Bu insanları askerliğe yönelten neden, alacakları aylıktan çok askerlik adı altında yağmacılık yapmak umutları ve kendilerine tanınan özgürlüktü. Genel anlamda kalıcı bir düzenleri yoktu. Her komutan bir ölçüde kendince bağımsız karar verdiğinden, düzen konusunda komutanlarla ortak hareket etmek olanaksızdı. Dahası düzeni sevmiyorlardı; isteseler bile kendi askerleri üzerinde böyle bir yetki kuramayacaklarını biliyorlardı. Çünkü bu tür askerler ya yağmayı yasaklamak isteyecek yenilikçi bir komutana karşı hemen başkaldırır ya da en azından birlikten ayrılarak onu yalnız başına bırakırlardı. Bundan başka prensler savaşları kazanabilmek için çok para verip iyi asker tutmak yerine, az pa-

ra verip çok asker tutmak istiyorlardı ellerinin altında. Aylıklar da çok yüksek değildi, hem geç hem de parça parça veriliyordu. Bunun bir sonucu olarak ele geçirilen kenti yağmalamalarına göz yumuyorlardı. Wallenstein'in adı kadar ünlü olan bir sözü vardır: "Yüz bin kişilik düzenli bir orduyu yönetmek, on iki bin bu tür adamı yönetmekten daha kolaydır." Sözünü ettiğimiz bu adamlardan oluşan bir ordu komutasında Almanya'yı altüst etmişti. Bu savaş, savaşlar içinde en ünlüsüydü. Hem kendisi hem de sonuçları açısından; daha sonra süresine bakılarak "Otuz Yıl Savaşları" adını aldı. O sıralarda on birinci yılı yaşanıyordu. Kendi birliği de bu savaşa katılmıştı ve başında bir teğmeni vardı. Komutanlar çoğunlukla onun buyruğu altında çalışmışlardı. Bu komutanlar arasında birden fazlası dört yıl sonra herkesin bildiği o kötü sonunu hazırlamakta ona yardımcı olmak zorunda kalmışlardı.

Bu ordu yirmi sekiz bin piyade ve yedi bin süvariden oluşuyordu. Mantova'ya gitmek için Valtellina'dan inerek Adda boyunu izlemek zorunda kalmışlardı. Adda, iki kola ayrılıp, iki göl oluşturduktan sonra yeniden bir akarsuya dönüşüp Po Nehri'ne ulaşıyordu. Ordular Po'ya ulaştıktan sonra bir süre onu izliyor ve sekiz gün içinde Milano Dukalığı'na giriyorlardı.

Halkın büyük bir bölümü yükte hafif, pahada ağır neleri varsa yanlarına alıp, önlerine hayvanlarını katarak sığınmak için dağlara kaçıyorlardı. Bir bölümü de hasta yakınlarını bırakmamak, evlerini yangından korumak ya da sakladıkları, toprağa gömdükleri değerli eşyalarına göz kulak olmak için kentte kalıyordu. Geri kalanlarsa yitirecek hiçbir şeyleri olmadığı için ya da yağmaya ortak olmak amacıyla evlerinden ayrılmıyorlardı. İlk manga bir konaklama yerine ulaştığında askerler hemen içeri dalıp ya da çevre köylere dağılarak yağmaya giriyorlar, ne var ne yok hepsini alıyorlar, arta kalanları da yakıp yıkıyorlardı. Ev eşyaları odun; evler ahır yerine kullanılıyordu. Halka yaptıkları eziyet ve aşağılamadan söz etmeye gerek yok. İnsanların birkaç parça eşya saklamak için yaptıkları her türlü kurnazlık, oyun ve düşündükleri her çıkar yol boşa çıkıyor, kimi zaman daha kötü sonuçlar doğuruyordu. Tuzak kurmakta halktan daha kurnaz ve daha yetenekli olan bu askerler evlerin duvarlarını yıkıp, döşemeleri söküyor, bahçelerin yeni ka-

zılmış yerlerini kolayca tanıyorlardı. Dağlara tırmanıp hayvanları çalıyor, saklanan zenginleri aramak için halktan bazı utanmazlarla birlikte mağaraları yüklüyorlardı. Böylelerini yakaladıklarında sürükleyerek evlerine getiriyor, dayak ve gözdağıyla değerli eşyalarını sakladıkları yerleri göstermeye zorluyorlardı.

En sonunda çekip gidiyorlardı. Trompet ve davulların sesleri yavaş yavaş uzaklaşıyor, duyulmuyordu. O zaman ortalığı korkulu bir sessizlik sarıyor, sonra yeniden duyulan o dayanılmaz trompet ve davul sesi, yeni bir taburun gelişini haber veriyordu. Yeni gelenler yağmalayacak bir şey bulamayınca, geri kalan her şeyi büyük bir kızgınlıkla tersyüz ediyor, önceki askerlerin boşalttığı şarap fıçılarını, içerisinde hiçbir şey kalmayan odaların kapılarını, evleri ateşe veriyorlardı. Kızgınlıktan gözleri dönmüş bu askerlerin halka ne kadar kötü davrandığını kestirmek çok zor olmasa gerek. Birbirinden kötü yirmi gün... Çünkü ordu birçok tabura bölünmüştü.

Bu kin dolu askerlerin el koydukları ilk yer Colico oldu. Sonra Bellano'ya geçtiler. Buradan Valsassina'ya girip dağıldılar. Oradan da Lecco topraklarına daldılar.

Lecco'da askerlerden korkan yoksullar arasında, tanıdığımız insanlar da vardı. Askerlerin gelmekte olduğu, çok yaklaştıkları ve de insanlara nasıl davrandıkları haberleri birdenbire her yana yayılınca, Don Abbondio'yu görmeyen, korku ve şaşkınlığın ne demek olduğunu anlayamaz. Geliyorlar; otuz, kırk, elli bin kişiler, hepsi şeytan, hepsi Hristiyan düşmanı; Corte Nuova'yı yağmalamışlar, Primaluna'yı ateşe vermişler. Introbbio'yu, Pasturo'yu, Barsio'yu soyup soğana çevirmişler; Balabbio'da görülmüşler, yarın buradalar. Bir koşuşturmacadır ki deme gitsin... İnsanların biri dururken öteki koşuyor ya da biri ikisi durup gürültülü bir biçimde olayı tartışıyorlar. İnsanlar kaçmakla kalmak arasında bir kararsızlık geçirirken, kadınlar toplanmış, çaresizlikten saçlarını başlarını yoluyorlardı. Kaçmaya, herkesten önce, herkesten çok hazırlanan Don Abbondio her çeşit kaçış yolunda, her çeşit sığınma yerinde aşilamaz güçlükler, korkunç tehlikeler görüyordu. Kendi kendine, 'Nasıl yapmalı?' 'Nereye gitmeli?' diye soruyordu. 'Dağlara mı çıksak? Diyelim ki çıktık, çünkü oralara çıkmak da bir sorun; güvenli değil!' Alman askerlerinin bir av izi ya da umudu görür görmez kedi gibi dağlara tırmandıkları bilinen bir şeydi. Göl kabarıyordu, büyük bir fırtına vardı. Öte yandan balıkçıların çoğunluğu asker ya da eşya taşımaya zorlanmaktan korkarak, kayıklarıyla birlik-

te karşı kıyıya sığınmışlardı. Kalan birkaç kayık, daha sonra balık istif eder gibi doldurulan insanlarla kıyıdan ayrılmıştı. Taşıdıkları ağırlıktan ve dalgalardan ötürü her dakika batma tehlikesi içinde oldukları söyleniyordu. Askerlerin izlediği güzergâhtan çıkmak ve uzaklaşmak için ne bir araba ne bir at ne de başka bir araç bulmak olanaklıydı. Yaya gitmeye gelince, Don Abbondio öyle uzun uzadıya yürüyemezdi; askerlerin yol boyunca ona yetişeceğinden korkuyordu. Bergamo sınırları bacaklarının onu bir hamlede taşıyamayacağı ölçüde uzak bir yerde değildi. Ama Bergamo'dan, sınıra, Alman askerlerine karşı durmak için ivedi olarak bir bölük Capelion süvarisi gönderilmişti. Ne var ki, bunlar da şeytanlıkta Alman askerlerinden geri kalmadıkları gibi, kötülük yapmakta üstlerine de yoktu. Zavallı adam, kendinden geçmiş, yarı çılgın bir durumda, Perpetua'nın ardından, onunla konuyu tartışmak ve bir çıkar yol bulmak için eve koştu; ama en değerli eşyaları toplamak ve onları tavan arasına, oraya buraya saklamakla uğraşan Perpetua elleri kolları dolu bir biçimde acele acele, soluk soluğa papazın yanından geçerken her seferinde, "Şunları güvenli bir yere koyayım sonra da öbürleri ne yapıyorsa biz de onu yaparız," diyordu. Don Abbondio onu durdurmak ve onunla çeşitli olasılıkları değerlendirmek istiyordu; ama kadıncağz, güvenceye alınacak bunca eşya karşısında, böyle sıkışık bir zamanda, böylesine ürkütücü bir korku altında, efendisinin ikide bir kendini alıkoymaya kalkışmasından duyduğu kızgınlık içinde her zamankinden daha konuşulmaz olmuştu. Don Abbondio'ya, "Herkes bir önlem düşünüyor, biz de düşünüyoruz. Bağışlayınız ama işime engel olmanız doğru değil. Öbürlerinin de kurtaracak bir canı olduğunu bilin. Askerler sizinle mi savaşmaya geliyorlar sanki? Böyle zamanlarda ayağıma dolayıp ağlayıp sızlayacağınıza, siz de yardım edebilirsiniz," benzeri sözler söyleyerek ondan kurtuluyordu; o çoktan kararını vermişti; hazırlığı bitir bitmez efendisinin kolundan tutarak onu bir çocuk gibi sürükleye sürükleye dağa çıkaracaktı. Böyle yalnız başına bırakılmış Don Abbondio camdan sarkıyor, etrafa bakıyor, kulak kabartıyordu. Birinin geçtiğini görünce yarı ağlamaklı yarı serzenişli bir sesle sesleniyordu: "Bu iyiliği zavallı papazınızdan esirgemeyin; at, katır, eşek ne olursa, bir araç arayıverin. Hiç kimse bana yardım

etmek istemiyor; çıldıracağım şimdi. Oh! Ne adamlar bunlar? Hiç olmazsa bekleyin de ben de sizinle gelebileyim; bekleyin de yola çıkmak için on beş-yirmi kişi olalım. Yollarda yalnız başıma kalmayayım. Beni köpeklerin eline mi bırakmak istiyorsunuz? Onların çoğunluğunun Luterian olduğunu bilmiyor musunuz? Papaz öldürmek onlar için sevaptır. Beni burada onlara kurbanlık mı bırakıyorsunuz? Nasıl adamlar bunlar? Ne denli kalpsizler!”

Ama tüm bu sözleri kimlere söylüyordu dersiniz? Kucaklarında henüz yürüyemeyecek denli küçük çocuklarını taşıyan kadınlarla, sırtlarına taşıyabilecekleri kadar yük yüklemiş; çocukları arkalarında, cılız hayvanları önlerinde, alabildiğince yüklendikleri eşyaların ağırlığı altında iki kat; akılları, evde bırakmak zorunda kaldıkları eşyalara takılı adamcağızlara. Bazıları kafalarını kaldırmadan yollarına devam ediyor; diğerleri ise, “Eh, efendim, siz de elinizden geleni yapın. Şanslısınız, en azından düşünecek bir aileniz yok. Başınızın çaresine bakın, kendinizi kurtarın,” diyorlardı.

Don Abbondio, “Ah zavallı başım! Ne biçim insanlar, ne kalpsiz, ne acımasız; herkes kendini düşünüyor, hiç kimse beni düşünmüyor,” diye bağınyordu.

Ve yeniden Perpetua’yı aramak için içeri giriyordu. “Hah, şimdi aklıma geldi,” dedi Perpetua, “Paralar?” “Onları ne yapacağız?” “Ne yapalım?” “Onları bana verin, verin de küpleri ile birlikte bahçeye gömeyim.” “Ama” “Ama, ama!” “Getiriniz bana, gerekecek kadarını ayırınız, kalanı bırakınız, ben bir yol bulurum.”

Don Abbondio denileni yaptı, kasaya gitti, para çantasını çıkardı ve onu “Bahçeye incir ağacının altına gömeceğim,” diyen Perpetua’ya teslim etti. Perpetua, az sonra elinde bir sepet ve içi boş bir küfeyle belirdi; sepete yiyecek yerleştirdikten sonra, küfenin dibine alelacele efendisi ve kendi için biraz çamaşır koydu ve “En azından, dua kitabını siz taşıyınız,” dedi.

“Nereye gidiyoruz?”

“Ötekiler nereye gidiyorsa oraya. Önce sokağa bir çıkalım ve ne yapmak gerek, görüp anlayalım.”

Bu sırada Agnese sırtında küçük bir küfe ve önemli bir şey önermeye gelen kişilerin tavrı içinde içeri girdi.

Evinde her zamanki gibi ve tek başına Adsız’ın altınlarının bir

bölümüyle yaşayan Agnese de birkaç kez nereye gideceğini bilememiş ve sonunda o da bu çeşit davetsiz konukları beklememeye karar vermişti. Kıtık aylarında epeyce yararını gördüğü bu paraların kalan bölümü, kaygısının ve çözümsüzlüğünün başlıca nedeniydi. Çünkü işgal edilen kentlerde parası olanların herkesten daha kötü duruma düştüklerini, yabancıların baskılarıyla birlikte hemşehrilerinin hainliklerine uğradıklarını duymuştu. Bereket versin ki parası hakkında ara sıra, bir çeyrek altınını bozdurduğu ve her zaman kendisinden daha yoksullara verilmek üzere para bıraktığı Don Abbondio'dan başkasına güvenmemişti. Ama saklı tutulan para, özellikle harcamaya alışkın olmayan sahiplerinde herkesin kendisinden şüphelendiği yönünde bir kuşku vardır. O da yanında götüremeyeceği şeyleri oraya buraya sıkıştırırken ve bir yandan da korsesine dikili altınlarını nasıl kurtaracağını düşünürken, aklına Adsız'ın para verirken aynı zamanda her türlü yardımda bulunacağı sözünü de ilettiğini anımsamış; Adsız'ın şatosuyla ilgili söylenenler aklına gelmişti. Denilene göre burası şato sahibinin izni olmadıkça, kuşlardan başka kimsenin ayak basamayacağı pek güvenli bir yerdi ve bu nedenle çözümü oraya gidip Adsız'dan koruma istemekte bulmuştu. Adsız'a kendini nasıl tanıttığını düşününce de, aklına hemen Başpiskoposla yaptığı o bildiğimiz görüşmeden sonra, kendisine her zamankinden daha içten bir biçimde davranan Don Abbondio gelmişti. Şimdi genç kızla delikanlı uzaklarda olduklarından, papazın gocunması için hiçbir neden yoktu. Agnese, zavallı adamcağızın bu kargaşada kendisinden daha fazla korku ve tereddüt içinde olacağını ve bu düşüncenin ona da uygun geleceğini düşünerek birlikte Adsız'a sığınmayı önermeye gelmişti.

Onu Perpetua'yla birlikte buldu ve her ikisine düşündüğü öneriyi getirdi.

Don Abbondio, "Siz ne diyorsunuz buna Perpetua?" diye sordu.

"Ne diyeceğim? Tanrı'nın bir kayrası!.. Zaman yitirmeden tüyelim."

"Ya sonra?"

"Ya sonra, ya sonra; deyip durmayın; hele bir oraya varalım. Umarım, memnun kalırız. Bu zatın, geleceğini kurtarmak için ça-

lıştığı bilindiğine göre, bizi de konuk etmekten hoşlanacaktır. Askerler sınıra dek kolay kolay gelemesler. Sonra... Sonra şatoda yiyecek de bulabiliriz; çünkü dağlarda Tanrı'nın şu birkaç nimeti yiyecek de çabucak tükenirse." Böyle diyerek sepeti çamaşırların üstüne dayadı ve "Valla perişan oluruz," dedi.

"Akli başına geldi mi acaba ne dersin?"

"Daha bundan kuşkun mu var? Her şey ortada; siz de bizzat gördünüz ya."

"Ya kendi ayağımızla tuzaga düşersek?"

"Ne tuzacı? Kusura kalmayın ama bu çeşit kuruntularla asla bir yere varamayız. Bravo Agnese! Gerçekten iyi düşünmüşsünüz."

Küfeyi ufak bir masanın üstüne koydu, kollarını halkalarından geçirerek sırtına aldı.

"Birilerini bulmak olanaklı değil midir?" dedi Don Abbondio. "Papazlarıyla birlikte gelecek birileri? Ya haydutlarla karşılaşsak; ki ortalıkta çokça var? O zaman bana hanginizin yararı olacak?"

Perpetua, "Kuruntu etmeyiniz böyle şeyleri, Tanrı aşkına..." diye bağırdı. "Herkesin kendi işiyle uğraştığı şu sırada adam aramaya çıkmak! Haydi dua kitabınızla şapkanızı alınız da, gidelim."

Don Abbondio gidip, bir dakika sonra dua kitabı koltuğunda, şapkası başında, bastonu elinde döndü ve üçü birlikte kilise alanına açılan ufak kapıdan çıktılar. Perpetua, kilide ve kapının sağlamlığına güvenmekten çok eski bir alışkanlıkla kapıyı kilitleyerek anahtarı cebine koydu.

Don Abbondio, geçerken kiliseye bir göz atarak dişleri arasından mırıldandı:

'Kiliseyi korumak halka düşer. Çünkü onlara yarar. Eğer kiliseleri için azıcık vicdanları varsa, onu düşünürler; eğer yok ise bu onların sorunu.'

Her biri kendi durumunu düşünerek ve çevrelerine bakarak, sessiz sedasız tarlalara doğru ilerlediler. Özellikle Don Abbondio, kuşku bir karaltı ya da kötü bir şey belirirse diye sürekli çevresini kolluyordu. Kimsecikler yoktu; insanlar ya evlerini korumak ya da eşyalarını toplamak ve saklamak için evdeydiler ya da çoktan dağlara giden yolları tutmuşlardı.

Birçok kez iç geçirdikten ve oflayıp pofladıktan sonra Don Ab-

bondio daha sık homurdanmaya başladı. İlk önce Nevers Dukası'na çattı. Fransa'da oturup prensliğin tadını çıkaracağına dünyaya meydan okurcasına kalkıp Mantova Dukalığı'na göz dikecek ne vardı? Sonra İmparator'a sıra geldi. Herkesten fazla sağduyu sahibi olması gereken bu adamın işi oluruna bırakmayarak kavga çıkarmasının anlamı ne idi? Mantova Dukası ha Tizio olmuş ha Semp-ronio... Ona ne idi! O nasıl olsa imparatordu!.. En çok da Milano Valisi'ni suçluyordu. Ülkeyi bu beladan onun uzak tutması gerekirken bizzat kendisi felaketi davet etmişti. Nedeni de savaş zevkini tatmin etmekti. "Bu beylerin burada bulunup bunun nasıl bir zevk olduğunu tatmaları gerekirdi," diyordu kendi kendine. "Ama sonuçta ortada hiç suçu olmayan bizler yanıyoruz."

"Bırakınız şu adamları oldukları yerde, herhalde size yardıma gelecek değiller?" diyordu Perpetua. "Kusura bakmayın ama bunlar her zamanki çene yordüğunuz boş ve sonuçsuz konular... Asıl benim canımı sıkan şey..."

"Neymiş o?"

Yolda yürüdükleri sırada rahat rahat düşünerek ivedilikle yaptıklarını yeniden gözden geçiren Perpetua, filan şeyi unuttuğundan, falanı iyi saklayamadığından, şurada hırsızlara yol gösterecek iz bıraktığından, burada...

"Aferin!.. Öyle mi yaptınız! Aklınız nerede idi?" demeye başladı eşyaları için üzölmeyi anımsayacak ölçüde kendini güvende duymaya başlayan papaz.

"Nasıl, nasıl?.." diye bağırdı Perpetua bir an durup, küfenin izin verdiği ölçüde iki yumruğunu beline dayayarak. "Bana yardım edip destek vereceğinize, aklımı karıştırdığınız yetmiyormuş gibi, şimdi de beni mi suçluyorsunuz? Evin eşyalarını kendiminkilerden belki de daha fazla düşündüm. Yardım için elini uzatan kimse de olmadı. Ne yaptımsa Marta ve Maddalena gibi özveriyle yaptım. Kimi şeyler ziyan olursa ne yapayım? Görevimden fazlasını yaptım."

Agnese de kendi dertlerini söylemek suretiyle papaz ile hizmetçi arasına girerek tartışmayı kesiyordu. Agnese için, kızını yakında kucaklamak umudunu kaybettikten sonra, maddi zararların ve uğradığı huzursuzluğun önemi yoktu. Çünkü anımsayacağınız gibi kızıyla sonbaharda görüşmek üzere sözleşmişti. Bayan Prasse-

de'nin ise bu koşullar altında tatil geçirmek için köye gelmek isteyeceği beklenemezdi. Köyde olsaydı, herkesin yaptığı gibi, Milano'ya dönerdi.

Vaktiyle geçtiği bu yerleri görmek Agnese'nin anılarını daha da canlandırıyor, acı arzusu daha da artıyordu. Tarlalar arasından geçen yoldan çıkarak anayolu tutunca, zavallı kadın vaktiyle terzi'nin evinden kızıyla birlikte bu yoldan evine döndüğünü anımsadı. Terzinin köyü görünmekte idi.

"Gidip bu iyi yürekli aileye bir merhaba desek iyi olur," dedi Agnese.

"Biraz da dinleniriz; çünkü bu küfe beni epeyce yordu, hem sonra bir şeyler de yesek fena olmaz," dedi Perpetua.

"Vakit yitirmemek koşuluyla. Eğlenmek için bu yolculuğa çıkmadık herhalde!" diye bitirdi Don Abbondio.

Terzi ile karısı onları kucaklarını açarak karşıladılar; onları gördüklerine memnun oldular. Yazarımız burada: "Yapabildiğiniz ölçüde iyilikte bulununuz; böylece her zaman güler yüzle karşılanırsınız," diyor.

Agnese terzinin iyi yürekli karısını kucaklarken gözyaşlarına boğuldu. Ağlamak onu bayağı hafifletti. Terzi ile karısının Lucia'ya ilişkin sordukları sorulara hıçkırıklar içinde yanıt verdi.

"Bizden daha rahattır," dedi Don Abbondio. "Milano'da, tehlikelerden ve bu şeytanlıklardan uzakta."

"Askerlerden mi kaçıyorsunuz yoksa?" dedi terzi.

"Elbette," diye yanıt verdiler patron ile hizmetçisi bir ağızdan.

"Üzüldüm."

"...nın şatosuna gidiyoruz," dedi Don Abbondio.

"İyi düşünmüşsünüz: Orası cennet ölçüsünde güvenli bir yerdir," dedi terzi.

"Ya siz, burada korkmuyor musunuz?" dedi Don Abbondio.

"Şöyle söyleyeyim sayın Peder; doğrusunu isterseniz bu türden konukların buralara dek gelebileceğini sanmıyoruz. Tanrı'ya şükür güzergâhlarının epeyce dışındayız. Olsa olsa, Tanrı göstermesin, belki birileri uğrar. Ama her durumda kaçmaya yetecek vaktimiz olur; girdikleri zavallı kasabalardan aldığımız haberler doğrultusunda hareket ederiz."

Terzinin evinde biraz dinlenmek için durmaya karar verdiler. Öyle yemeği zamanında geldikleri için Terzi:

“Sayın bayanlar, beyefendi, ikram edecek güler yüzümüzden başka bir şeyimiz yok ama fakir soframızı onurlandırmanızı dileriz,” dedi.

Perpetua, midesini bastırarak bir şeyleri yanında getirdiğini söyledi. Böylece karşılıklı biraz nazlandıktan sonra, bütün yiyecekleri birleştirerek birlikte yemeği kararlaştırdılar.

Çocuklar büyük bir sevinçle yaşlı dostları Agnese’nin çevresini sardılar. “Çabuk, çabuk,” dedi terzi, çocuklarından birine (dul Maria’ya yiyecek götüreni, bilmem anımsıyor musunuz?) gidip o turfanda kestanelerin kabuğunu soyup kebab yapmasını söyledi. “Ve sen,” dedi bir başkasına; “bahçeye git, şeftali ağacını silkeleyip birkaç tanesini düşür ve hepsini buraya getir. Ve sen,” dedi öteki oğluna, “sen de, ağaca çık, olgunlarından birkaç tane incir topla. Bu işi becermesini iyi bilirsin.” Kendisi ise fıçılarında birini almaya gitti. Karısı sofraya takım hazırlamaya koştu. Perpetua azıklarını çıkardı ve onları masanın üzerine dizdi. Onur köşesine Don Abbondio için bir peçete yaydı ve üzerine küfesinde bulunan porselen bir tabak koydu. Sofraya oturdular. Böyle bir günden umulmayacak ölçüde neşeli bir biçimde yemeklerini yediler.

“Bu çeşit bir karmaşaya ne buyurursunuz Papaz Efendi?” diye sordu terzi. “Fransa’yı istila eden Endülüslerin hikâyesine benziyor...”

“Ne diyeyim? Bir bu eksikti başıma gelmeyen!”

“Ama iyi bir sığınak seçmişsiniz,” diye yanıt verdi beriki. “Kim oralara çıkabilir? Çıkacakları varsa görecekları da var. Yoldaşlar da bulursunuz; çünkü birçoklarının da oraya sığındıkları söyleniyor ve daha da gitmeyi sürdürüyorlar.”

“Umarım,” dedi Don Abbondio; “umarım iyi karşılanırsınız. Bu iyi adamı tanırım, geçen kez onunla bulunma onurunu tattım. Davranışları mükemmeldi.”

“Bana da,” dedi Agnese; “Çok değerli başpiskopos efendimizden haber göndermiş; ne zaman bir şeye gereksinimim olursa ona gitmem yeterliymiş.”

“Gerçek bir Hıristiyan,” diye sürdürdü konuşmasını Don Abbon-

dio, “inancında kararlıdır umarım?” Terzi bu soru üzerine Adsız’ın düzgün yaşamından epeyce söz etti. Buraları için bir bela iken şimdi nasıl eşsiz derecede hayırsever bir adama dönüştüğünü de anlattı.

“Ya yanında bulundurduğu bütün o adamlar? O hizmetçiler!” diye sordu Adsız’ın hakkında birçok şey duymuş, ama daha yeterince emin olamamış olan Don Abbondio.

“Birçoğu ayrıldı,” diye yanıt verdi terzi. “Kalanlar da alışkanlıklarını değiştirdiler, hem de tam tersi bir şekilde. Neyse kısacası bu şato artık bir çeşit Tebaide’ye¹ dönüştü. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz!”

Terzi bundan sonra Agnese ile konuşarak Kardinal’in ziyaretinden söz etmeye koyuldu.

“Ne büyük adam!” diyordu “Ne büyük adam; ne yazık ki burarlardan bir telaş içinde geçip gitti. Öyle ki, kendisine bir ikramda bile bulunamadım. Bir daha fırsat olursa onunla rahat bir biçimde nasıl da söyleşmek isterim!”

Sofradan kalktıktan sonra, Kardinal’in taşbarması bir tablosunu gösterdi. Kardinal’e saygısından tabloyu kapının aynasına asmıştı. Kime gösterse resmin Kardinal’e benzemediğini söylüyordu. Amacı, kendisinin Kardinal’i bu odada yakından rahatça görmüş olduğunu anlatmaktı.

“Bu şeyle Kardinal’i mi betimlemek istemişler?” dedi Agnese. “Kılığı benziyor ancak...”

“Benzemiyor değil mi?” dedi terzi. “Bunu ben de her zaman söylüyorum, ama eğer başkasıysa altında onun adının olmaması gerekir.”

Don Abbondio ivedi davranıyordu; terzi onları şatonun yokusunun eteklerine dek götürecektir bir araba bulma görevini üstlendi, hemen aramaya çıktı ve kısa sürede arabanın gelmekte olduğunu bildirmek için geri döndü. Sonra Don Abbondio’ya şöyle dedi: “Papaz Efendi, eğer olur da vakit geçirmek için yukarıya birkaç kitap götürmek isterseniz, bu fakir kulunuz hizmetinizdedir. Ben de birazcık kitap okumaktan hoşlanırım. Doğal olarak, sizinki gibi şeyler değil, sıradan kitaplar, ama isterseniz...”

1 Antik Tebe kentinin bulunduğu Yukarı Mısır’da bir bölge. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde sayısız münzeviyi ağırlayan dinî bir merkez haline gelmiştir – ç.n.

“Teşekkürler, teşekkürler... Öyle bir zamandayız ki, dua kitabını okurken bile kafamı zorla topluyorum.”

Birbirlerine teşekkürler edip bir şey değiller söylerken, selamlar alıp iyi dilekler dilerlerken, dönüşte bir başka mola için davetler yapıp sözler verilirken, araba gelip kapıya dayandı. Üzerine küfeler yüklendi ve biraz daha huzurlu yüreklerle ve daha dingince, yolcular yolculuklarının ikinci aşaması için arabaya yerleştiler.

Terzi, Adsız’la ilgili Don Abbondio’ya gerçeği söylemişti. Onu bıraktığımızdan beri bu kişi karar verdiği biçimde davranmaya sürdürmüştü. Verdiği zararları gideriyor, herkesle barışıyor, yoksulların yardımına koşuyor, eline geçen her iyilik yapma fırsatını değerlendiriyordu. Vaktiyle insanlara saldırmak ve kendini korumakta gösterdiği cesaretini, şimdi ne ilkinin ne de ikincisini yapmayarak ortaya koyuyordu. Yalnız dolaşüyor ve silah taşımıyordu. Çoğu zaman işlediği bunca zulümden sonra başına gelecekleri kabullenmeye hazır olduğunu belli ediyordu. Yaptıklarından dolayı kendisinden öç almak isteyenlere karşı zor kullanmanın bir günah olacağına ve kendisine karşı yapılacak bütün fenalıkların Tanrı katında bir saldırı fakat kendisine karşı bir adalet sayılacağına inanıyordu. Ayrıca uğradığı haksızlıklarda kendini savunmak konusunda herkesten daha az hakkının olduğunu söylüyordu. Oysa güvenliği için tuttuğu silahlı adamları ve kendisinin de silahla dolaştığı yıllara oranla daha az saldırıya uğradığı söylenemez. Eski gaddarlığının izlerinin öç alma duygularını uyandırmasına, şimdiki uysallığının bu öçlerin alınmasını epeyce kolaylaştırmasına karşın, bunlar, ikisi birden, kendisinin halkın gözünde daha çok beğenilmesine ve bu beğenin süreklilik kazanmasına yol açarken, bu kendisini saldırılardan koruyan bir kalkan hizmeti görüyordu. Hiç kimsenin baş eğdirtemediği bu adam şimdi kendiliğinden boyun eğiyordu. Bir zamanlar kendisinden korkulur ve nefret edilirdi. Herkes ona kin ve düşmanlık beslerdi. Şimdi gösterdiği alçakgönüllük karşısında bu kin ve düşmanlık eriyip gidiyordu. Mağdur ettiği kimseler hiç ummadıkları bir şekilde ve tehlikesizce öçlerinin alındığını görüyorlardı. En başarılı öç bile böyle sonuç veremezdi. Çünkü karşılarında artık yaptıklarından pişman olmuş, öfke ve kızgınlıklarını paylaşan bir adam vardı. Birçokları vardı ki, uğ-

radıkları haksızlıkları bu adama ödettirecek, ondan daha güçlü oldukları bir fırsatı yakalama olasılığını görememiş olmanın en büyük acı ve ıstırabını taşıyordu. Bunlar şimdi onu tek başına, silahsızken, karşı koyamayacak birinin durumundayken yakaladıklarında ona saygı gösterisinde bulunmaktan başka bir şey düşünmüyorlardı. Kendi isteği ile kendini küçülterek gerek şahsı, gerek tavır hiç farkında olmadan, nasıl desem, yüce ve soylu bir içerik kazanıyordu. Çünkü korkusuz bir insan olduğu, şimdi, öncekine göre daha iyi anlaşıyordu. En kabasından, en öfkelisinden nefretler bile toplumun böylesi tövbekâr ve hayırsever bir adama karşı olan saygısı karşısında eli kolu bağlı kalmışlardır. Bu saygı öyle bir boyut-taydı ki, kendisine yapılan sevgi gösterilerinden kurtulmakta zorlanıyor; yüreğinde duyduğu pişmanlığı yüzüne ve davranışlarına yansıtılamamaya çalışıyor; daha da yüceltilmemek için fazlaca alçak-gönüllü görünmemek zorunda kalıyordu. Kilisede kendisine en dipteki yeri seçmişti; birinin gidip de oraya oturması diye bir şey söz konusu değildi; onur kürsüsünü işgal etmiş gözüyle bakılırdı. Dahası böyle bir adama hakaret etmek, saygısızlıkta bulunmak, küstahlık ve alçaklık yapmaktan çok daha, günah işlemek anlamına gelirdi. Aynı düşüncede olmayanlar bile herkesin bu gözle baktığı bu adama karşı aşağı yukarı aynı duyguları besliyordu.

Gerek bu ve gerek başka nedenler, devlet güçlerinin de üzerine gelmelerini engelliyor, bir yandan da hiç önemsemediği güvenliğini sağlıyordu. Önceleri birçok kez kendini savunmak için yararlandığı yüksek mevkiden, arkadaşlarından, akrabalarından şimdi daha çok yararlanıyordu. Çünkü bir zamanlar kötü olan adı, şimdi doğru yola girmiş herkese örnek olacak bir davranışı izleyerek kutsallaşmıştı. Yüce, değerli olarak anılıyordu. Yargıçlar ve ülkenin ileri gelenleri açıkça, tıpkı halk gibi bu olaydan sevinç duymuşlardı ve birçok övgünün merkezi durumundaki bir adamdan eski hesapları sormaya kalkmak ise pek tuhaf kaçardı. Ayrıca eşkıyaya, isyancılara karşı çok kez başarısız olan iktidar için, en azılı, en başa çıkılmaz eşkıyadan kurtulmak elbette daha fazlası istenmeyecek bir başarı idi. Üstelik hükümet güçleri verdiği zararların giderilmesini hiçbir zaman bu adamdan sağlayamayacağı gibi istemezdi de. Ama bu tövbe sonucunda bunu da sağlamış oluyor-

du. Bir azizi cezalandırmak, bir caniyi yola getirememekten doğan utancı silmek için çok da iyi bir yol gibi görünmüyordu. Böyle bir ceza vermek, iyi olma yoluna giren diğer suçluları caydırmaktan başka bir işe yaramazdı. Belki de bu kişiyi ıslaha çaba göstermiş olan Kardinal Federigo'nun katkısı ve adının, tövbekârın adıyla birlikte anılması onu her türlü saldırıdan koruyan kutsal bir kalkan görevi görüyordu. Şeylerin ve fikirlerin böylesi bir ortamında, birbirlerine zarar vermeden çatışma içinde olan, dahası, birbirlerinin hukukuna uyan ve saygı gösteren ve barışa asla yanaşmadan sık sık aynı amacı hedefleyen Kilise ve sivil iktidar arasındaki o özellikli ilişkilerden ötürü, sanki, bir bakıma, ikisinin de beklediği bir sonuca, ilkinin tek başına ulaşması durumunda, ilkinin barışçı yaklaşımının beraberinde ikincisinin bağışlanmasını getirmese de, yaşananları unutmasını sağladığı gibi olmuştur.

Eğer o adam yere düşürülmüş olsaydı, büyük küçük herkes onu ezmek için yarışa girerdi; oysa kendi isteğiyle düştüğü için herkes tarafından saygı ve ilgi görüyordu.

Adsız'ın yaşam tarzını değiştirmesinden çok kişinin mutsuz olduğu bir gerçek. Bunlar belki de tam da yeni bir edim bekledikleri sırada kurdukları suç ağlarının bir anda çözüldüğünü gören ve güvendikleri bu büyük gücü yitiren suç ortakları ve yanında bulundurduğu adamlarıydı. Ama biz, tövbekâr olduğu zaman yanında bulunan adamlarının bu havadisi onun ağzından işittikleri zaman ne duyumsadıklarını gördük. Şaşkınlık, acı, kızgınlık duymuşlardı; ya da tümünden birazcık. Ama asla nefret ve kin duymadılar. Bu korkunç öykü öbür yerlerde dağınık olarak bulunan adamlarının ve suç işlerinde birlikte olduğu güçlü kimselerin kulağına gittiği zaman, bunlar da ötekilerle aynı duyguları paylaşmışlardı.

Ripamonti'nin daha önce alıntıladığımız yazılarında belirttiği gibi, Federigo çokça şimşekleri üzerine çekmişti. Çünkü onu işlerini bozmak için işlerine burnunu sokan biri gibi görüyorlardı. Adsız kendi ruhunu kurtarmaya çalışmıştı. Kimsenin buna itiraz hakkı yoktu.

Adsız'ın adamları evdeki yeni düzene alışamadıkları ve de hiçbir şeyin artık eskisi gibi olamayacağını düşündükleri için yavaş yavaş çekip gitmişlerdi. Bunların bazıları yeni patronlar aradılar, da-

hası yanından yeni ayrıldıkları patronlarının artık görüşmediği eski dostlarına başvurdular. Bazıları İspanya, Mantova gibi savaşan devletlerin ordularına yazıldılar. Kimileri günöbirlik savaştılar. Bir bölümü de kendi hesaplarına yollarda eşkıyalığa soyundular. Kimileri böyle serserilik ederek özgürce yaşadıklarına memnun bile oldular. Adsız'ın başka başka kentlerde bulunan adamları da aşağı yukarı aynı şeyleri yaptılar. Bu yeni yaşam biçimine alışabilenler ya da bu yaşamı sevinçle karşılayan ve vadinin yerlisi olanlardan çoğu tarlalarının başına dönmüşler veya eskiden öğrenip de sonradan bıraktıkları zanaatlarıyla uğraşmaya başlamışlardı. Yerli olmayanlar, uşak olarak şatoda kalmışlardı. Neredeyse patronlarıyla aynı zamanda tövbekâr olan bu son iki gruptaki adamlar, tıpkı patronları gibi hiçbir haksızlığa uğramadan, özgürce saygı görerek yaşamaya devam ettiler.

Fakat Alman askerlerinin, Milano Dukalığı'na inmesi üzerine istila edilen ya da istila tehditi altında kalan yerlerden kaçanlar sığınmaya geldikleri zaman, Adsız öteden beri büyük bir korkuyla bakılan şatosunu, artık zayıfların, çaresizlerin bir sığınma yeri olarak gördüklerinden mutlu oldu. Gelenleri inceliğini gösteren sözlerle değil, şükranını gösteren davranışlarıyla karşıladı. Şatosunun kim olursa olsun sığınmak üzere geleceklere açık olduğuna ilişkin çevreye haberler gönderdi. Gerek Alman askerlerinin gerek Venedik süvarilerinin olsun gelip de bir kötölük yapmalarını önlemek için vadide ve şatosunda gerekli gördüğü önlemleri aldı. Sayıları az fakat Şair Torti'nin dizeleri gibi değerli olan buyruğu altındaki hizmetçilerini topladı. Onlara bir konuşma yaptı. Vaktiyle epeyce korkutup zulmettikleri geleceğe destek olmak için, Tanrı'nın gerek kendisine, gerek onlara güzel bir fırsat verdiğini anlattı. Kesinlikle saygı isteyen bir üst tavrıyla adamlarına yapacakları hizmeti; özellikle yanlarına sığınmaya gelen insanlara dost ve koruyucu olmaktan başka bir şey düşünmediklerini göstermek için kendilerine çekidüzen vermelerini emretti. Şatonun çatı katında çoktandır yığınla duran ateşli silahları, tabancaları, kılıçları indirterek dağıttı. Köylülere, vadide arazi kiralayan çiftçilere haber göndererek isteyenlerin silahlarıyla birlikte şatoya girebileceklerini ve silahı olmayanlara silah verileceğini duyurdu. Köylülerden subaylık ya-

pabilecekleri ayırarak yanlarına yeteri kadar silahlı adamlar verdi. Bunları gruplar halinde vadinin iki ucuna, değişik noktalara, şato-ya çıkan yokuşun başına ve şato kapısına yerleştirdi. Savaş meydanlarında ve bir zamanlar ilahi teselliden yoksun şatosunda yapıldığı gibi ne zaman ve ne biçimde nöbet değiştirileceğini saptadı.

Çatı katındaki bu odanın bir köşesinde bir zamanlar bizzat kendisinin kullandığı karabinaları, arkebüzleri, tabancaları, kılıçları, hançerleri yerde ya da duvara asılı duruyorlardı. Hizmetçilerden hiçbiri bunlara el sürmemişti. Ama gidip efendilerine bu silahlardan hangisini kendisine getirmelerini istediğini sorduklarında, “Hiçbirini,” diye yanıtladı.

Bilerek mi yoksa öylesine mi söylediği bilinmez ama, böyle bir birliğin başı olarak hep silahsız kaldı.

Aynı zamanda bir yandan da buyruğu altında bulunanlara ya da kadın erkek hizmetçilerine sığınmak için geleceklere mümkün olduğunca çok yer hazırlamalarını söyledi. Odalara salonlara yataklar yaptırdı. Tanrı’nın gönderdiği konuklara harcamak için bol miktarda yiyecek sağlanması için emirler verdi. Bu Tanrı konuklarının sayısı da her geçen gün artıyordu. Kısacası kendisi de boş durmuyor, sözleriyle, gözleriyle, varlığıyla şatonun içinde ve dışında; yokuşun çıkışında ve inişinde, vadilerde dolaşarak, savunma yerlerini belirliyor; bunları takviye ediyordu. Şatoda bulunduğu zamanlar sığınmaya gelenleri karşılıyor, onları güzel sözlerle ağırlıyordu. Daha önce görenler olsun, ilk kez karşılaşanlar olsun, vaktiyle bu adamın yukardan onlara çektiirdiği sıkıntıları, dertleri unutarak kendisine ilgiyle ve şaşkınlıkla bakıyorlar, işini sürdürmek üzere yanlarından ayrıldığı zaman başlarını çevirip çevirip arkasından bakıyorlardı.

Sığınmacılar çoğunlukla bizim üç kaçağın izlediği yoldan değil, tam tersi yöndeki boğazdan vadiye giriyorlardı. Buna karşın bizimkiler, sapaklardan, patikalardan anayola inmiş olanlardan ya da inenlerden kendilerine yol arkadaşı, kaderdaş bulmaya başladılar. Zor zamanlarda birbirlerine rastlayanlar sanki çoktan beri tanışıyorlarmış gibi davranırlar. Araba yayalara yaklaştıkça karşılıklı soru yanıt alışverişinde bulunuyorlardı. Kimileri, bizimkiler gibi askerlerin gelişini beklemeden evlerini terk edenlerdi. Kimileri, askerlerin boru veya trampet seslerini duymuşlardı. Görenler, korkuya tutulanlar gibi onları anlatıyorlardı.

“Gene de şanslıyız,” diyordu iki kadın. “Tanrı’ya şükür, malımız gitti ama canımız sağ.”

Ama baktıkça Don Abbondio, ortada neşelenecek bir şey görmüyordu; tersine bu kalabalığı ve de insanların çoğunun boğazdan vadiye girdiklerini işittiğinde, mutluluğu gölgeleniyordu ve ortada kimseciklerin olmadığı bir an, “Vah, başıma gelenler!” diye homurdanıyordu kadınlara, “Vah, başıma gelenler! Bu denli çok insanın aynı yerde toplanması ister istemez askerleri üzerimize çekecektir, göreceksiniz! Herkes saklanıyor, herkes kaçıp gidiyor; evlerde hiçbir şey kalmadı; burada yukarıda hazineler olduğunu sanacaklar. Kesin buralara gelecekler. Ah, zavallı başım, nereden girdim bu işlere.”

“Buralara gelecek ne var?” diyordu Perpetua; “Onlar da kendi yollarına gideceklerdir. Ben, tehlikelerde her zaman kalabalık olmak iyidir diye duymuşumdur.”

“Kalabalık mı? Kalabalık mı?” diye yineliyordu Don Abbondio: “Zavallı kadınlar! Her askerin bizlerden yüz kişinin hakkından geleceğini bilmiyor musunuz? Eğer çılgınlık yapmak isterlerse, bundan daha iyi bir fırsat olamaz... Savaş alanı gibi olur buralar! Ah, zavallı başım. Dağlara sığınmak daha iyiydi. Tutup da herkesin toplandığı yere geldim.” Sonra daha alçak bir sesle şöyle homurdandı: “Herkes burada! Biri ötekinin peşinde... koyun sürüsü bunlar.”

“Onlar da bizim için aynı şeyi söyleyebilirler,” dedi Agnese.

“Gevezelik etmeyin!” dedi Don Abbondio: “Çünkü artık gevezelik etmenin bir anlamı yok! Olan oldu bir kez; buradayız, burada kalmak zorundayız. Tanrı’nın dediği olur: Tanrı yardımcımız olsun.”

Ama vadinin girişinde, kapısında ve zemin katlarda silahlı adamlar görünce durumu daha da kötüleştirdi; bu yer bir kışlaya benziyordu. Don Abbondio gözünün ucuyla onlara baktı: Bu yüzler onun önceki sıkıntı veren yolculuğunda gördüğü yüzler değildi; eğer onlardan varsa bile, oldukça değişmişlerdi; ama bu görüntünün ona sıkıntı vermediği de söylenemezdi. “Ah, zavallı başım!” diye düşünüyordu: “Çılgınlıktır bu yaptığı. Başka türlü olamazdı zaten. Böylesi bir adamdan bundan başkası beklenemez! Ne yapmak istiyor? Savaşmak mı? Kral mı olmak istiyor? Ah zavallı başım! Yerin dibine saklanması gereken bir durumda, göze batmak, fark edilmek için her yolu denemiş; onlara çağrı çıkarmak istiyormuş gibi geliyor bana.”

“Hele bir gelsinler... Gelecekleri varsa görecekləri de var. Buradakiler, bizimkiler gibi tabana kuvvet kaçanlardan değiller...” dedi Perpetua.

“Susun!” diye yanıtladı Don Abbondio alçak ama sert bir sesle; “Sus! Ne dediğinizi bilmiyorsunuz. Tanrı’ya, askerlerin acelesi olsun diye dua edin ya da burada olanların kulaklarına gitmemesi için dua edin ki, bu yerin bir kale gibi düzenlendiğini fark etmesinler. Kalelere saldırmak onlar için büyük bir keyiftir. Onlar için

baskın yapmak düğüne gitmek gibidir; çünkü orada bulunan her şey, onlar içindir ve halkı kılıçtan geçirirler. Ah zavallı başım! Yeter, buralarda saklanacak bir yer var mı, yok mu göreceğim. Beni kimse ateşe atamaz. Beni kimse ateşe atamaz.”

“Sizi savunmayacaklarından, size yardım etmeyeceklerinden kuşkunuz mu var?” diyerek söze başladı Perpetua; ama Don Abbondio onun sözünü sert fakat alçak bir sesle kesti: “Sus! Bu konuşmalarımız aramızda kalsın! Burada her zaman güler yüzlü olmaya bakın! Gördüğünüz her şeyi kabullenmeniz gerektiğini unutmayınız.”

Malanotte’de başka bir silahlı birlik bulunuyordu. Don Abbondio bunları görünce kendi kendine: “Eyvah, eyvah! Burası tam bir savaş alanı...” diyerek, şapkasını çıkartarak bir selam çaktı.

Araba burada durdu ve indiler; Don Abbondio ivedilikle ücretini ödeyerek arabacıyı savdı; iki kadın arkadaşı ile birlikte söz bile etmeden yokuşu tırmanmaya başladı. Çevresindeki her şey yaşadığı sıkıntılarla birlikte daha önceki acılarını canlandırıyordu içinde. Bu yerleri hiç görmemiş ancak Lucia’nın korkunç yolculuğunu hatırladıkça düşünde kurguladığı bu yerleri birebir görünce, şimdi o acımasız anılara ilişkin daha canlı, daha yeni duygular oluşmuştu yüreğinde. “Oh Papaz Efendi!” diye haykırdı: “Benim zavallı Lucia’nın buralardan geçtiğini düşünmek bile!”

“Susacak mısınız siz? Düşüncesiz kadın!” diye bağırdı. “Bunlar şimdi, burada söylenecek sözler mi? Onun evinde olduğumuzu unutmayınız! Kimsenin bizi duymaması bir şans; ama eğer bu şekilde konuşmaya devam ederseniz...”

“Oh!” dedi Agnese; “O şimdi bir aziz mertebesine ulaştı!”

“İyi ki diyorsunuz,” diye yineledi Don Abbondio! “Böylesi bir azizin evinde aklınıza geleni söyleyebileceğinizi mi sanıyorsunuz? Bize yaptığı iyilik için ona nasıl teşekkür edeceğinizi düşünün!”

“Oh, bunu daha önce düşünmüştüm: Nezaket kurallarını bilmediğimi mi sanıyorsunuz yoksa?”

“Nezaket, özellikle alışık olmayanların duymak istemediği, hoş gitmeyen sözleri söylemek değildir. Her ikiniz de burasının gevezelik edilecek ve aklınıza gelen her şeyi söyleyebileceğiniz bir yer olmadığını kafanıza sokunuz! Bildiğiniz gibi burası büyük bir

beyefendinin evi, çevredeki arkadaşları görüyorsunuz; buraya her türden insan gelir; bunun için düşünceli olmanızda yarar var; sözlerinizi iyice tartıp biçin, özellikle az ve yalnızca gerektiğinde konuşun çünkü sükût altındır.”

“Bütün şu sözlerle durumu daha kötü kılıyorsunuz...” diyerek söze başlıyordu ki Perpetua; “Susun!” diye haykırdı alçak sesle Don Abbondio; aynı anda hızla şapkasını çıkartıp, çok anlamlı bir selam verdi; çünkü yokuşun yukarısına baktığında Adsız’ın ona doğru indiğini görmüştü. Adsız da onu görüp Don Abbondio’yu tanımıştı ve onu karşılamak için adımlarını hızlandırdı.

“Papaz Efendi,” dedi ona yaklaştığında, “daha iyi bir zamanda sizi evime davet etmek isterdim; fakat gene de bir nedenden ötürü size yararlı olabilmekten mutluyum.”

“Şanlı efendimizin konukseverliğine güvenerek,” deyip yanıtladı Don Abbondio, “böyle sıkıntılı bir günde geldim ve hoşgörünüze sığınarak arkadaş bile getirdim. Bu kadın benim hizmetçimdir.”

“Hoş geldiniz hanımefendi,” dedi Adsız.

“Bu da,” diyerek devam etti Don Abbondio, “efendimizin kendisine iyilik yaptığı kadındır, şeyin annesi... şeyin...”

“Lucia’nın,” dedi Agnese. “Lucia’nın mı!” diye haykırdı Adsız, kafasını öne eğmiş, Agnese’ye yönelerek, “Ben nerede iyilik nerede! Hiç de değil! Asıl siz buraya gelmekle bana iyilik yapıyorsunuz... Bana... Sizi bu evde görmek benim için bir onurdur. Hoş geldiniz. Bizlere Tanrı’nın kayrasını getirdiniz.”

“Oh, bu doğru değil!” dedi Agnese; “Sizi rahatsız ettim,” ve Adsız’ın kulağına eğilerek, “size ayrıca teşekkür de etmeliyim.”

Adsız, Agnese’nin bu sözlerini sözü yeniden Lucia’dan açarak kesti ve ona ilişkin bilgi aldıktan sonra, yeni konuklarını yanına alarak şatoya doğru yürümeye koyuldu.

Agnese, görüşlerinizi bildirmek için ikimizin arasına girmenize gerek yok demek istermişçesine bir bakışla papazı süzdü.

“Sizin köye de geldiler mi?” diye sordu Adsız.

“Hayır, efendim, o şeytanların gelmelerini beklemedim,” diye yanıtladı Don Abbondio. “Yoksa onların elinden canımızı kurtaramaz ve sizi rahatsız etmeye gelemezdik!”

“Peki, şimdi cesaretinizi kırmayın,” dedi Adsız; “Çünkü şu an

güvendesiniz. Buraya, yukarıya gelemeyeceklerdir. Eğer gelecek olurlarsa; gelecekleri varsa görecekleri de var.”

“Umarım gelmezler,” dedi Don Abbondio ve “sanıyorum ki,” diye ekledi karşıdaki vadileri kapatan dağları parmağıyla işaret ederek, “bu yanlarda da serserilerin dolaştığını sanıyorum; gene de...”

“Doğru,” diye yanıtladı Adsız; “ama kaygılanmayınız, biz onlar için de hazırız.”

Don Abbondio kendi kendine: ‘İki ateş arasında kaldım,’ diyordu. ‘Tanrım! Ne işim var benim buralarda. İki de geveze arasında! Bu kadınlar beni mahvedecekler! Oh Tanrım, ne cins insanlar varmış bu dünyada!’

Şatoya ulaştınca, Adsız, Agnese ve Perpetua’yı ikinci avlunun üç tarafını da kaplayan, kadınlara ayrılmış bölmede, köşedeki bir odaya yerleştirdi. Yapı ileriye doğru çıkıntısı olan büyük bir kayanın üzerine kuruluydu; arka bölümü ise bir uçurumun yamacındaydı. Erkekler öbür avlunun düzlüğe bakan sağ ve sol yanındaki odalara yerleştiriliyordu. İki avluyu birbirinden ayıran orta kesimde ana kapının karşısına gelen ve her iki yana da açılan geniş bir koridor bulunuyordu. Orta kesimdeki odaların birkaçına yiyecek doldurulmuş, birkaçı da kaçakların yanlarında getirecekleri eşyalara ayrılmıştı. Erkeklerin tarafında, şatoya konuk olarak gelecek papazlara ayrılan odalar vardı. Adsız, bu odalarda kalacak olan ilk papaz olarak Don Abbondio’ya eşlik etti.

Bizim kaçaklar şatoda, yirmi üç ya da yirmi dört gün süren bu hareketliliğin ortasında, ilk zamanlara göre sayıları giderek artan büyük bir insan topluluğu arasında, olağandışı bir şey olmaksızın kaldılar. Silahsız bir gün bile geçmiyordu. Bir yandan Alman askerler öbür yandan da Venedik askerleri geliyordu. Her uyarıda Adsız, keşif için adamlar gönderiyordu ve eğer gereksinim varsa, yanına bu iş için her zaman hazır bulundurduğu adamlarını alıyor ve onlarla tehlike oluşturan vadinin dışına çıkıyordu. Baştan aşağı silahlanmış ve savaş konumuna getirilmiş bir birliğin silahsız bir adam tarafından yönetilmesi görülecek bir şeydi. Çoğu kez buralara gelen soyguncular ve yağmacılar Adsız gelmeden oradan ayrılıyorlardı. Ama bir defasında Adsız bir daha bu taraflara gelmemelerini sağlamak için onları kovalarken, çevredeki köylerden birinin

basılıp yağma edildiği haberini aldı. Bunlar çalıp çırpma için geride kalmış Alman askerleriydi. Hep birlikte ordunun kaldığı yerin yakınındaki yerlere aniden baskın yapıp halkı soyuyor ve akla gelebilecek her şeyi de yapıyorlardı. Adsız adamlarına kısa bir konuşma yaparak onlarla bu köylere gitti.

Adsız ve birliği beklenmedik bir anda köye ulaşmıştı. Ganimet toplamaktan başka bir şey düşünmeyen soyguncular düzenli bir askerî birliğin üzerlerine doğru geldiğini görünce, yağmalamayı yarıda bırakıp birbirlerini beklemeksizin hemen geldikleri yönden kaçıp gittiler. Adsız onları bir süre izledi. Daha sonra bir değişiklik olur diye beklemeye koyuldu ve sonunda geri döndü. Kurtardığı köylerden geçerken halk bu kurtarıcı ile onun bayrağı altında toplananları büyük bir minnet ve şükran duygusuyla karşıladı.

Şatoda rastgele toplanan ve her gelenekten, her cins ve her yaştan insanların oluşturduğu topluluk içinde hiçbir kayda değer olay yaşanmadı. Adsız farklı yerlere korucular yerleştirmişti. Bunlar hesap vermek zorunda oldukları her şeye gösterdikleri özenle işlerin yolunda gidip gitmediğini denetliyorlardı.

Şatoya sığınanlar arasında bulunan din adamları ile seçkin kişilere de çevreyi gezerek düzeni korumaları rica edilmişti. Adsız da gezebildiği kadar sık şatoyu dolaşıyor ve her tarafta kendini gösteriyordu; ortalıkta görünmediği zamanlarda da insanların kimin şatosuna sığındıklarını anımsamaları, açısından gereksinimi olanlar üzerinde engelleyici bir etki yaratıyordu. Zaten burada bulunanların hepsi, sığınmacı olduklarından genellikle dinginlik isteyen insanlardı. Evlerinin, eşyalarının, kimileri için eş dostlarının düşüncesi ve dışarıdan gelen ve morallerini olumsuz etkileyen haberler zaten dinginliklerini artırarak sürdürmelerini gerektiriyordu.

Kaçaklar arasında bugünleri neşe içerisinde geçirmeye çalışan vurdumduymaz, duyarsız ve korkusuz kişiler de vardı. Yeterince savunacak güçleri olmadığı için evlerini bırakmışlardı; ancak ağlamanın, sızlanmanın bir yararı olamayacağını; ileride bizzat gözleriyle görecekları felaketi şimdiden imgelem gücüyle yaşamının yersizliğini biliyorlardı. Birbirlerinin dostu olan aileler birlikte şatoya gitmişlerdi ya da orada buluşmuşlardı; yeni arkadaşlıklar kurulmuş ve bu topluluktaki insanlar arasında mizaçlarına ve alışkanlıklarına

göre gruplaşmalar oluşmuştu. Parası ve keyfi olanlar aşağıya vadiye, bu koşullar altında alelacele açılan lokantaların bulunduğu yere iniyorlardı. Bu lokantaların bazılarında uğranan felaketler konuşulduğundan lokmalar insanın boğazına diziliyordu. Kimilerinde ise kimse felaketi aklına getirmiyordu, çünkü düşünmek istemiyordu. Yemek için alışveriş yapmak istemeyenlere ya da buna gücü yetmeyenlere şatoda çorba, ekmek ve şarap dağıtılıyordu. Buna ek olarak bizimkilerin de dahil olduğu ev sahibinin özel olarak davet ettiği kişiler için hazırlanan birkaç sofraya her gün servis yapılıyordu.

Agnese ve Perpetua bedavaya ekmek yememek için ve de bu büyük konukseverliğin gerektirdiği hizmetlere yardım etmek istediklerinden günlerinin büyük bir kısmını bu işler için harcıyorlardı; geriye kalan vakitlerinde ise orada edindikleri belli başlı arkadaşlarıyla ve zavallı Don Abbondio'yla çene çalarak geçiriyorlardı. Don Abbondio'nun yapacak hiçbir şeyi yoktu fakat canı da sıkılmıyordu. Çünkü korku ona arkadaşlık ediyordu. Ani bir baskından korkuyordu; sanırım bu korku yavaş yavaş geçmeye başlamıştı. Eğer duruyorsa da bu ona en az rahatsızlık veren şeydi. Çünkü düşündükçe bunda kaygılanacak bir şey olmadığını anlamıştı. Ama baştan aşağı işgal altındaki köyün kaygısı, silahlar ve silahlanmış adamların kol gezdiğini gördüğü bir şato da, bu şartlar altında her an doğabilecek bir olayın düşüncesi, bütün bunlar onun yüreğine sürekli kalıcı ve karışık bir sıkıntı veriyordu. Bu sıkıntının yanında evinin nasıl olduğu sıkıntısı çok hafif kalıyordu. Bu sürgün yerinde kaldığı sürece şatodan bir kurşun atımı kadar olsun uzaklaşmadığı gibi bir kerecik olsun da vadiye adımını atmadı. Tek gezinti yeri, sıkışık zamanlarda sığınmak üzere, kaya kovukları, izbe yerler aramak, buralara nasıl ve nereden kestirme gidileceğini anlamak için şatonun bir o yanına bir bu yanına giderek uçurumları incelemektir. Sığınmacı arkadaşlarının hepsini yerlere dek eğilerek selamlıyor, derin saygı gösteriyor ancak çok azıyla görüşüyordu. Dediğimiz gibi en uzun konuşmaları iki kadınlardı. İçini en çok onlara dökebiliyordu. Bazen Perpetua sözlerini ağzına tıkıyor, bazen de Agnese'den utanarak kendisi konuşmuyordu. Sonra çok az oturduğu ve ender konuştuğu masada, askerlerin o korkunç saldırısına ilişkin yeni şeyler duyuyordu. Bu haberler her gün ya köyden köye, ağızdan ağza yayılıyor ya da önce-

leri evlerinden ayrılmadıkları halde, son dakikada üstelik hiçbir şey kurtaramadan, adamakıllı tartaklandıktan sonra sığınmak zorunda kalanlarca getiriliyordu. Böylece her gün yeni bir felaket haberiyle karşılaşılıyorlardı. Bazı profesyonel hikâyeciler, titizlikle bütün havadisleri, olayları elekten geçirdikten sonra en inanılır olanları yayıyorlardı. Hangi birliğin en şeytani birlik olduğu tartışılıyordu; piyadeler mi yoksa süvarileri mi daha kötüydü? Ayrıntılı biçimde tartışılıyordu; birtakım komutanların adları geçiyor; askerlerin her günkü yürüyüş ve konaklamaları hesaplanarak filan birliğin falan köye girdiği, yarın falan köye gireceği, buranın da zaten çoktan falan birlik tarafından en büyük felakete uğratıldığı söyleniyordu. Özellikle Lecco Köprüsü'nden geçen birliklerden haber almaya çalışıyorlardı; çünkü köprüden geçenler artık bu çevreden gerçekten uzaklaşmış sayılıyorlardı. Wallenstein'ın atlıları geçti, Merode'nin piyadeleri geçti, Anhalt'ın atlıları da geçti, Brandeburgo piyadeleri geçti ve sonra Montecuccoli'nin atlıları ve sonra Ferrari'ninkiler, Furstenberg, Colloredo, Corati, Torquato Conti'ninkiler ve diğerlerinininkiler geçti; Sonunda Tanrı'ya şükür, son birlik olan Galasso'nunkiler de geçtiler. Venedik'in yağmacı birliği de uzaklaştı ve bütün ülke, sağdan sola artık özgürdü. İlk işgal edilen ve yine ilk boşaltılan toprakların sahipleri çoktan kaleden ayrılmışlardı ve her gün kaleden bir grup ayrılıyordu; tıpkı bir sonbahar fırtınasından sonra yaprağı sık ulu bir ağaca sığınan kuşların fırtına dindikten sonra ağaçtan dört bir yana dağılması gibi. Sanırım şatodan en son ayrılanlar bizim üçlüydü; bu da Don Abbondio'nun arzusuydu; çünkü hemen eve dönerse yolda ordudan ayrılarak gerilerde kalmış Alman askerlerine rastlayacağından korkuyordu. Perpetua ne denli geç kalınılırsa, o denli çok kasabanın fırsatçılarının eve girip kalanları talan etme fırsatı elde edeceklerini söyleyip duruyordu; iş, canını güvence altına almak oldu mu, her zaman kazanan Don Abbondio oluyordu; hiç olmazsa tehlike sırasında kelleyi kaybetmemişti. Oradan ayrılacakları gün, Adsız, Malanotte'de bir araba hazırlatmış; içine de Agnese için bir sepet çamaşır koydurtmuştu. Ardından onu bir köşeye çekerek, evinde karşılaşacağı zararı gidermesi için bir kese altını, her ne denli Agnese göğsüne vura vura daha öteki altınların durduğunu söylese de, kabul etmeye zorlamıştı. Son olarak Agnese'ye,

“Zavallı, iyi yürekli kızınızı gördüğünüzde, kendisine çok kötülük etmiş olduğumu; ama benim için Tanrı’ya dua etmesini söyleyin. Ona çok teşekkür ediyorum ve Tanrı’ya inanıyorum ki duaları ona iyilik olarak dönecektir,” dedi.

Sonra da üçüne de arabaya dek eşlik etmek istedi. Artık Don Abbondio’nun içten ve yalın teşekkürlerini, Perpetua’nın iltifatlarını siz okuyucular düşünün. Ayrıldıktan sonra, önceden kararlaştırdıkları üzere terzinin evinde oturmaksızın ufak bir mola verdiler. Burada askerlerin geçerken yaptıkları hırsızlıklara, talanlara çeşit çeşit eziyetlere dair yüzlerce hikâye anlatıldığını duydular. Ama Allah’tan terzinin evi dolayında hiç asker görülmemişti. Terzi arabaya bindirmek üzere papazın koluna girdiğinde şöyle dedi; “Ah Papaz Efendi, bütün bu olanların üstüne kitap yazmalı!” Bir süre daha yollarına devam ettikten sonra, bizim yolcular, başkalarından duydukları pek çok şeye kendi gözleriyle tanık olmaya başladılar. Bağlar bozulmuştu; fakat hasattan değil de fırtınayla gelen dolu tarafından. Dallar, asmaları tutan sırıklar kırılmış, yerlere devrilmiş; bütün arazi çiğnenip geçilmiş; ağaçlar köklerinden sökülüp atılmış; yapraklar, çalı çırpı parçalanıp etrafa savrulmuş; ağaçlar parça parça kesilip, yerlere devrilmiş; bağları kuşatan çitler dört bir yandan delik deşik edilmiş; bahçe kapıları sökülüp götürülmüştü.

Yollarının üzerindeki diğer köylerde ise kapıları yıkılmamış, perdeleri sökülmemiş ev yoktu. Sokaklar ya yığın yığın ya da her yana yayılmış her türden eşya enkazı, bez ve paçavra parçalarıyla dolmuştu. Evlerden kötü, pis, ağır bir koku etrafa yayılıyordu; halkın bir bölüğü evlerindeki pislikleri dışarıya atıyor; bir bölüğü ellerinden geldiğince kapı panjurlarını düzeltmeye çalışıyor; bir bölüğü de koro halinde ağlıyorlardı ve arabanın geçişiyle, sağdan soldan sadaka isteyen eller arabanın kapısına uzanıyordu. Bu görüntüler üzerine, kimi zaman gözlerinin önüne kimi zaman akıllarına, evlerini içler acısı bir durumda bulacaklarını getirerek köylerine vardılar ve bekledikleri de başlarına geldi. Agnese küfesini evin en temiz kalan yeri olan bahçenin bir köşesine koydurttu. Daha sonra da askerlerden arta kalan birkaç parça eşyasını toplayıp düzenleyerek evini temizlemeye koyuldu. Daha büyük yıkıntıların onarımı içinse bir marangozla bir demirci çağırttı; armağan edilen çamaşır-

lara tek tek bakıp yeni altınlarını sayarken; kendi kendine, ‘Dört ayağımın üstüne düştüm, Tanrı’ya, Aziz Meryem’e ve o iyi beye şükürler olsun. Sahiden dört ayağımın üstüne düştüm,’ diyordu.

Don Abbondio ile Perpetua anahtar kullanmadan evlerine girdiler. Koridora doğru attıkları her adımda onlara geri adım attıran bir zehrin, bir vebanın giderek büyüdüğünü duyumsadılar; elleriyle burunlarını tutarak mutfak çıkışına doğru gittiler; parmak uçlarında yer döşemesini kaplayan pislikten sakınmak için ayaklarını koyacak yer arayarak çevreye şöyle bir göz attılar. İçeride hiçbir şey yoktu; kala kala evde bıraktıkları tabak-çanağın ve diğer şeylerin kalıntıları her tarafa yayılmıştı. Perpetua’nın beslediği tavukların kanatları ve tüyleri, bez parçaları, Don Abbondio’nun takviminin yaprakları, tabak, bardak, kâse kırıkları... Yalnızca ocakta geniş çaplı bir yağmalamanın yapıldığına ilişkin izlerin tümünü görmek olanaklıydı; tıpkı birçok fikri alt anlamlarla anlatan becerikli bir yazarın tümcesini andırıyordu. Andırıyordu diyorum; çünkü bu kalıntılar yanmış ve kömür olmuş eşyaların bir zamanlar var olduğunu gösteren tek şeylerdi: Bunlar bir masa ayağı, dolap kapısı, karyola tahtaları; Don Abbondio’nun midesine iyi gelen şarap kasaları, ardından kömür parçaları ve kül. Yağmacılar gene bu kömür parçalarıyla, eğlence olsun diye duvarlara kendilerine göre birtakım tepesi tıraşlı, şapkalı, boyunları beyaz yakalıklı papaz kafaları çizmişler; bunların korkunç, gülünç olmalarına gayret ederek doğrusu amaçlarına erişebilmişlerdi.

“İğrenç domuzlar!” diye bağırdı Perpetua bu şekilleri görünce. “Ah! Zibidiler!” dedi Don Abbondio da. Kaçarcasına, bahçeye açılan diğer bir kapıdan çıktılar, biraz nefes aldılar, incir ağacına doğru yürüdüler; fakat daha oraya varmadan, uzaktan kazılmış toprağı gördüler ve ikisi birden bir çığlık kopardı; yanına varınca gömdükleri altınların yerinde yeller esiyordu. Bu noktada işler kızıştı. Don Abbondio, Perpetua’ya altını iyi saklayamadığı için verip veristirdi; berikinin altta kaldığını mı sanıyorsunuz? Her ikisi de işaret parmaklarıyla çukuru göstererek epeyce tartıştıktan sonra, birlikte homurdanarak eve döndüler. Evin her tarafını aşağı yukarı ne durumda bulduklarını artık siz hesaplayın. Evi temizlemek ve kokuyu gidermek için bayağı zahmet çektiler; malum bu zor zamanda yar-

düncü bulmak da pek olanaklı değildi. Agnese'den aldıkları borçlarla yavaş yavaş kapıları, eşyaları, kapkacağı tamamlayarak evlerini düzenlemek için uzunca bir süre şöyle böyle idare edip gittiler.

Ardından bu felaket birtakım can sıkıcı sorunlara daha yol açtı. Çünkü Perpetua sorup soruşturarak, koku alıp arayarak, askerlerin tahrip ettiğini ya da aşırıdıklarını sandıkları birtakım eşyaların sapasağlam bir durumda köylülerin evinde bulunduğunu öğrenmişti. Bunun üzerine efendisini bu eşyaları istemesi için zorlamaya başladı. Bu da Don Abbondio'nun asla dokunmak istemeyeceği bir sorundu. Çünkü eşyalar öyle adamların elinde idi ki, onlarla mümkün olduğunca iyi geçinmeyi yeğlerdi. Bunun için:

“Bunlarla ilgili bir şey bilmek istemiyorum,” diyordu. “Daha kaç kez yinelemem gerekiyor? Giden gitmiştir! Evimi soydular diye kendimi bir de çarmıha mı gerdireyim?”

“İşte, görüyorsunuz... Gözünüzü çıkarsalar kılınız kıpırdamayacak. Başkalarından çalmak günah; ama size gelince, sizden çalmamak günah!” diyordu Perpetua.

“Bunlar da söylenecek söz mü! Susmayacak mısınız siz?”

Perpetua susuyordu. Ama öyle hemen değil, her fırsattan yararlanarak sözlerini yineliyordu. Öyle ki, zavallı adam bir şeye gereksinimi olup da onu bulamadığı zaman sormaya korkar oldu; çünkü Perpetua'dan çoğu zaman şu sözleri işitiyordu! “Onu arıyorsanız falanca eve gidin... Bu vakte dek orada kalmazdı ya, sizin gibi birisi olmasaydı!”

Don Abbondio'nun bir kaygısı daha vardı ki, bu hepsinden daha derin bir şeydi. Denildiğine ve kendisinin de varsaydığına göre her gün asker döküntüleri geçmekte idi. Bu nedenle bunlardan birinin ya da bir bölümünün ansızın kapısına dayanacaklarını düşünerek sürekli korku içinde yaşıyordu. Bu yüzden ilk iş olarak sokak kapısını onartmış ve onu kapalı tutmaya son derece özen göstermişti. Ama Tanrı'ya şükür, böyle bir olay asla olmadı. Bu korkular geçmiş geçmemiştir ki, yeni birisi kapılarını çaldı. Ne var ki, burada zavallı adamı bir kenara bırakalım. Çünkü bu korku yaratan olay, onun kişisel kaygılarının, kimi köylerin içine sürüklendikleri felaketlerin ve bu geçici huzursuzluğun çok ötesinde bir şeydi.

Sağlık Müdürlüğü'nün, Alman askerleri ile Milano bölgesine girmesinden korktuğu veba salgını, görülen o ki, bölgeye gerçekten de girmişti. Bildiğiniz gibi hastalık burada durmadı ve İtalya'nın büyük bir bölümüne yayıldı ve çok can aldı. Öykünün akışını izleyerek Milano bölgesinde, doğrusunu isterseniz, özellikle Milano kentinde gelişen bu felaketin önemli noktalarına değinmeye çalışalım. Çünkü o zamana değin belgeler her yerde ve her zaman olduğu gibi, geçerli ya da geçersiz aynı nedenlere dayanarak yalnız Milano kentinde geçen olaylardan söz etmektedir. Bunları anlatmaktaki amacımız, yalnızca kahramanlarımızın yaşadıklarını değil, gücümüzün yettiğinde ve özetle, ülkenin pek bilinen ancak açık ve net olmayan bir sayfasından bir kesiti okurlarımıza aktarmaktır.

Çağımıza ulaşan raporlardan hiçbiri bu konuyla ilgili olarak kendi başına doğru ve kesin bir bilgi edinmemize yetmez; ancak bir fikir oluşturmaya yardım edecek olan da yok değil. Bu raporların –anlattığı olayların seçimi, niceliği ve olaylara yaklaşımı açısından ötekilerin önüne geçen Ripamonti'nin raporları dahil– birinde unutulmuş birtakım önemli olaylara ötekilerinde değinilmiş; kimilerindeki maddi hatalar, günümüze dek gelen basılmış ya da basılmamış resmî belgeler ya da bir başka rapordaki bilgiler-

le düzeltilmiş ve doğrulanmıştır. Genellikle birinde görülen ve havada kaldığı sanılan bir sonucun nedenini bir başkasında bulabilirsiniz. Bunların hepsinde, genelde ya da özelde, zaman ve olaylar bir plana bağlı kalmaksızın gelişigüzel bir biçimde birbirine girmiştir. Bu durum o zamanlarda, en azından İtalya'da, özellikle halk dili ile yazılmış olan kitapların en ortak ve en belirgin özelliklerinden biridir. En azından İtalya'da böyle idi. Avrupa'nın başka yerlerinde de böyle olup olmadığını aydın kişiler bilirler. Bizim bu konuda kuşkumuz var. Günümüze dek gelen yazarların hiçbiri bu anıları incelemeyi, birbirleri ile karşılaştırmayı, iç içe geçmiş olaylar dizisinden veba salgınının gerçek öyküsünü ortaya çıkarmayı denememiştir. Bu nedenle edindiğimiz bilgi, zorunlu olarak, belli belirsiz ve biraz da karışıktır. Büyük acılar ve büyük yanlışlara ilişkin (ki her ikisinin de tahminlerimizin ötesinde sayıları çoktur) edindiğimiz bilgi, olaylardan çok değerlendirmelerden oluşan bir fikrin ürünüdür. Kaldı ki söz konusu olaylar bize yansıtıldığı biçimiyle zaten zaman ayırımına bakılmaksızın en özellikli koşullardan çoğunlukla bağımsız gelişmiş; bir başka deyişle, etki-tepki ilişkisi ve akışı, gelişim süreci bilinmeyen, bir araya toplanmış, kopuk kopuk olaylardır. Biz hiç değilse en azından büyük bir titizlikle basılmış ve basılmamış bütün raporları ve deyim yerindeyse, resmî birçok belgeyi (bunlardan günümüze çok az sayıda ulaştığı için birçok diyoruz) inceleyip karşılaştırarak, dilediğimiz ölçüde olmasa da, şimdiye dek kimsenin yapmadığı bir şeyi yapmaya çalıştık. Niyetimiz bütün resmî raporları, anlatılması gereken olayları yansıtmak değildir. Konu üzerine daha net bir fikir edinmek isteyenler için raporların aslını okumalarını gereksiz kılacak bir fikir ortamı da yaratmak istemiyoruz. Biz, nasıl düşünülmüş ve geliştirilmiş olursa olsun, bu tür yapıtlarda, nasıl desem, dışavurulmamış, özgün, kıpır kıpır bir gücün varlığını duyumsuyoruz. Biz yalnızca çok genel ve önemli olayların doğruluğunu saptamak, onları ayıklamak ve doğru olan kronolojik sıraya koymaya çalıştık. Bunu da aklımızın yettiğince ve olayların özelliğine bakarak yaptık. Ayrıca olayların karşılıklı etkileşimini ve birileri daha iyisini yapın-caya dek, bu felaketin kısa, içten ve bütünlüğü olan bir öyküsünü anlatmaya çalıştık.

Ordunun geçtiği tüm o yöredeki evlerde, yollarda birkaç ceset bulundu. Daha sonra o köyde, bu köyde insanlar, aileler, şiddetli acılar veren, tuhaf ve çoğu kişinin belirtilerini anlayamadığı bir hastalığa tutulmaya ve ardından ölmeye başladılar. Yalnızca çok az sayıda kişi için bu felaket yeni sayılmazdı. Çünkü elli üç yıl önce İtalya'nın büyük bir bölümünü, özellikle Milano ve çevresini kasıp kavuran ve bugün bile Aziz Carlo Vebası olarak adlandırılan salgın hastalığı unutmamışlardı. İyilik yapmak unutulmaz. Bir ulusun başına gelen böyle bir felaketin oldukça değişik, görkemli anıları içinde bir adama ilişkin olanı öne çıkar. Çünkü bu felaket, bu insanda, yaşananlara oranla çok daha akılda kalacak duygular ve tepkiler uyandırmıştır. Tüm yaşananların özeti olarak onu akıllara kazımıştır. Çünkü onu her şeye itmiş; her şeye bulaştırmış; rehberlik etmeye, yardıma koşmaya, gönüllü olmaya zorlamıştır. Bir icat ya da buluş nasıl ki bulanın adıyla anılır, bu felaket de onun adıyla anılır olmuştur.

Başhekim Lodovico Settala önceki felaketi görmekle kalmamış, o zaman çok genç olmasına karşın yürekli ve etkin bir biçimde onunla savaşmış ve hastalığın sayılı uzmanlarından biri olarak tanınmıştır. Hastalığın yineleyeceğinden kuşkulanan başhekim, tüm dikkatiyle bilgi topluyordu. 20 Ekim'de Sağlık Müdürlüğü'ne Chiuso topraklarında (Lecco bölgesi içinde ve Bergamo sınırı üzerinde bulunan bir yer) veba salgınının kuşku götürmez bir biçimde baş gösterdiğine ilişkin bir rapor verdi. Tadino'nun yazdıklarından da anlaşılacağı gibi bu olayla ilgili hiçbir karar alınmamıştır. Buna benzer haberler Lecco ve Bellano'dan da gelmişti. Bunun üzerine Sağlık Kurulu toplanmış, bir uzman gönderilmesine ve Como'ya uğrayarak yanına bir doktor alıp birlikte bildirilen yerlerde inceleme yapılmasına karar vermişti. İki uzman, ya cehaletten ya da başka bir nedenden ötürü, Bellano'daki yaşlı ve cahil bir berberden bu hastalığın veba olmadığı, tüm bu olumsuzlukların kimi yerlerde sonbaharda bataklıklardan gelen gazların insanlar üzerindeki olumsuz etkisinden; kimi bölgelerde ise Alman askerlerinin geçtikleri yerlerde halkın çektiği eziyet ve sıkıntılardan ileri geldiği yönünde aldıkları bilgileri yeterli bulmuşlardı. Bu rapor kurula sunulmuş ve kurul da bunun üzerine rahat bir soluk almıştı.

Ama değişik yerlerden birbiri ardına gelen ölüm haberlerinin ardından incelemeler yapmaları ve önceden önlem almaları için bu yerlere iki temsilci gönderildi. Biri daha önce sözünü ettiğimiz Tadino, öbürü ise kuruldandan bir temsilciydi. Bu iki kişi oraya vardıklarında hastalık o denli çok ilerlemişti ki, aramaya gerek kalmadan kanıtlara ulaşmışlardı. Lecco topraklarını, Valsassina çevresini, Como Gölü'nün etrafını, Monte Brianza ve Gerad'Adda denilen bölgeleri gözden geçirmeye gittiklerinde kapanmış, neredeyse boşaltılmış evler buldular; insanlar kaçmış, kırdan çadırlar kurmuş ya da ortadan kaybolmuşlardı. Tadino, "Ellerinde nane, biber yaprağı, sedef otu; kimileri sirke şişeleri ile dolaşan bir yığın insan yabanıl yaratıklara benziyorlardı," diyor. Heyet ölü sayısını araştırdı ve ortaya korkunç bir rakam çıktı. Hastaları, cesetleri incelediler ve her yerde vebanın pis ve korkunç izlerine rastladılar. Derhal bu uğursuz haberi Sağlık Kurulu'na mektupla bildirdiler. 30 Ekim'de bu haberi alan kurul, "Bir genelge yayımlayarak," diyor Tadino, "hastalığın bulaştığı yerlerden gelenleri kente sokmama" kararı alırken; genelgenin kapılara ulaşmasını beklemeden neler yapılması gerektiğini kısaca gümrük memurlarına bildirdi.

Bu arada giden temsilciler, gittikleri yerlerde bildikleri en iyi önlemleri telaş içinde ivedilikle aldı; ama bu önlemlerin çok fazla ilerlemiş ve yayılmış olan hastalığı durdurmak için yetersiz kalacağı yönündeki karamsar inançlarıyla geri döndüler. Heyet 14 Kasım'da Milano'ya gelerek haberi önce sözlü, sonra yazılı olarak Sağlık Kurulu'na bildirdi. Kurul, konuyu valiye de anlatmaları gerektiğini söyleyince bu iki kişi valiye çıktılar. Haberi duymak valiyi çok üzmüştü; ama şu an için savaşın düşüncesi çok daha acildi: *Sed belli graviores esse curas.*¹ Sağlık Kurulu'nun raporlarını inceleyen Ripamonti bu iş için özellikle görevlendirilen Tadino ile görüştü. Okurlarımızın da anımsayacağı gibi, aynı nedenle yapılan bu ikinci başvuru da aynı sonuçla noktalanmıştı. Bundan iki ya da üç gün sonra 18 Kasım'da vali, IV. Filippo'nun ilk oğlu Prens Carlo'nun doğumu nedeniyle bir şenlik düzenlenmesini ilan eden buyruğu çıkardı. Bu buyruğu, böylesi koşullar altında böyle bir kalabalığın doğuracağı tehlikeden kuşkulandıktan ya da böylesi bir

1 (Lat.) Savaşa ilgisi daha ağır basıyordu.

tehlikeye aldirmeden kendisine salgın hakkında hiçbir şey anlatılmamış ve sıradan bir gündeymiş gibi verdi.

Bu buyruğu veren kişi, yukarıda sözünü ettiğimiz savaşı desteklemek, Don Gonzalo'nın hatalarını düzeltmek için görevlendirilen, bir rastlantı sonucu vali olmuş ünlü Ambrogio Spinola idi. Biz, söylemesek de olurdu ama söylemeden edemedik: Bu adam, her şeyden üstün tuttuğu savaş sırasında, savaş alanında aldığı yaralardan değil, hizmet ettiği kişilerin suçlamaları ve hareketleri yüzünden acı ve ıstırap içinde, kahrından yatağında öldü. Tarih bu adamın yazgısına ağlarken insanların nankörlüğünü kınadı; onun askerî ve siyasal yetkinliğini büyük bir özenle anlattı; çaba ve azmini, öngörürlüğünü övdü. Ama gene aynı tarih, veba tehlikesi baş gösterip yayıldığında yazgıları onun özenine, dahası onun korumasına bırakılan insanları iyileştirmek için bu adamın bu denli çok niteliğini nasıl kullandığını da araştırabilirdi.

Bırakınız kınamayı, onun bu tavrının yarattığı şaşkınlığı gölgede bırakan daha büyük bir başka şaşkınlık yaşanıyordu. Bu da hastalığın henüz bulaşmadığı yerlerde yaşayan ve hastalıktan sakınmak için sayısız nedeni olan bu insanların tavrıydı. Hastalığın çok fazla yayılmış olduğu ve kentin çevresinde yarım daire biçiminde dizilen ve en çok 18 ya da 20 mil uzaklıktaki köylerden gelen haberlerin ardından kentte iyi ya da kötü birtakım önlemlerin alınacağı ve boş da olsa bir hareketliliğin başlayacağı gelir insanın aklına öyle değil mi? Ne gezer! O zamanın belgelerinin üzerinde anlaştıkları bir konu varsa, o da kentte hiçbir hareketliliğin olmadığıdır. Ölüm olaylarının nedeni, bir önceki yıl yaşanan kıtlık, askerlerden çekilen sıkıntı, insanların üzerine çöken acı ve iç ağrısı olarak gösterilip geçirildi. Meydanlarda, dükkânlarda, evlerde veba tehlikesinden söz edenlere kimse inanmadı; bu insanlarla alay edildi ve bu insanlar aşağılandı. Aynı inançsızlık, dahası aynı körlük ve saplantı senatoda, Onlar Meclisi'nde ve tüm bürokraside egemendi.

O zamana değin belgelerde, Kardinal Federigo'nun salgın haberini öğrendiğinde yönetimi altındaki kiliselere gönderdiği bir buyruğu bulduk. Bu buyrukta insanların hastalıkla ilgili bilgilendirilmelerini; buna benzer herhangi bir olumsuzluğu görür görmez haber vermelerini; mikroplu ya da mikroplu olduğundan kuşku du-

yulan eşyaları teslim etmelerinin gerekliliğini ve önemini anlatıyordu. Onun takdire değer başka özellikleri arasında bu buyruğu da unutmamamız gerekiyor. Sağlık Kurulu en kısa zamanda önlemlerin alınmasını ve işbirliği yapılmasını istiyordu; ama beklentisine nerdeyse hiç yanıt gelmiyordu. Zaten bu kurul da salgının gerektirdiği biçimde hızlı çalışmıyordu. Tadino'nun birçok kez belirttiği ve raporlarının tüm içeriğinden de anlaşıldığı gibi, tehlikenin yakınlığı ve büyüklüğünü anlayan ve buna inanan o iki kişi kurulu eyleme geçmeye zorluyor; daha sonra bu kurul başkanlarını eyleme sokuyordu.

Sağlık Kurulu'nun veba salgınına ilişkin ilk haberleri duyduğunda nasıl kayıtsız kaldığını, dahası bilgi edinmekte nasıl yavaş olduğunu görmüştük. Alın size bir başka engel daha, eğer üst makamların çıkardığı engellerden ötürü değilse, daha da beteri: 30 Ekim'de kente gireceklerden belge istenmesi için verilen buyruk 23 Kasım'da karara bağlandı ve ayın 29'unda ilan edildi. Oysa hastalık çoktan Milano'ya girmişti.

Tadino ile Ripamonti vebayı kente taşıyan ilk kişinin adını ve kişiyle, durumuyla ilgili ek bilgiler veriyorlar. Doğrusunu söylemek gerekirse kurbanlarının adlarıyla değil, binli rakamlı yaklaşık sayılarla gösterilen böylesi geniş bir salgının ilk kurbanlarının adını saptamak ve saklı tutmak, o birkaç kişiyi bilmek ne tür bir merakın ürünü olabilirdi ki?..

Bu tip bir ayırım, yaşanan bu felaketteki bu öncelik çok önemsiz ve ayrıntıda kalan unutulmaz ve kaçınılmaz bir şeyler bulmalarına neden olmuştur.

Bu iki tarihçi, hastalığa yakalanan ilk kişinin İspanya Devleti'nin hizmetinde olan İtalyan bir asker olduğunu söylerler. Ne var ki, adı üstünde bile uyuşamazlar. Tadino'ya göre bu adam Lecco bölgesindeki bir mahalleden gelen Pietro Antonio idi. Ripamonti ise onun Chiavenna'dan gelen Pier Locati olduğunu düşünüyordu. Bu adamın Milano'ya hangi gün geldiği konusunda da anlaşıyorlardı. Tadino onun 22 Ekim'de, Ripamonti ise aynı günlerde ama bir sonraki ay geldiğini söylüyordu. İkisi de inandırıcı gelmiyor. Her iki tarihin de kesin olarak belirlenmiş diğer tarihlerle karşılaştırıldığında doğru olmadığı ortaya çıkıyordu. Fakat Ripamonti On-

lar Meclisi için çalıştığından onun gereken bilgileri edinmek için birçok olanağının bulunması gerekiyordu. Tadino ise görevi nedeniyle bunun gibi bir olaya ilişkin herkesten çok bilgi sahibi olmaydı. Bu olayın, öbür tarihlerle karşılaştırıldığında, daha önce de söylediğimiz gibi, kente belge ile girilmesi için verilen buyruğun ilanından önce olması gerekiyor. Kesin bir tarih veremesek de bu olayın buyruğun verildiği ayın başlarına denk geldiğini varsayabiliriz. Okurlarımızın bizi hoş göreceğini umuyoruz.

Nasıl olduysa oldu bu felaketi yanı sıra getiren bahtsız er, içinde Alman askerlerinden aldığı ya da çaldığı giysilerin bulunduğu büyük bir bohçayla kente girdi. Doğudaki bir kasabada Kapusin manastırının yakınlarında bulunan, akrabalarından birinin evinde kalmaya gitmişti. Oraya vardığında hastalanmıştı ve hemen hastaneye kaldırılmıştı. Koltuk altında bir yara bulunuyordu. Onu tedavi eden kişi bunun gerçekte ne olduğu üzerine kuşkuya düşmüştü. Hasta dördüncü gün ölmüştü. Sağlık Kurulu askerın oturduğu evdeki akrabalarını oradan uzaklaştırdı, onun giysilerini, hastanede yattığı yatağı yaktırdı. Ona bakan iki hastabakıcı ve yardım eden rahip de birkaç gün içinde vebaya tutuldular. Ta başından beri hastalığın niteliği üstüne olan kuşkular ve alınan önlemler hastalığın yayılmasını engelledi. Ancak asker dışarıda öyle bir tohum ekmişti ki, ilk kurban hemen yeşermişti. Askerin kaldığı yerın sahibi, Carlo Colonna adında, lavta çalan bir müzisyenmiş. O evde oturanların hepsi Sağlık Kurulu'nun emri ile karantinaya alındı; büyük bir kısmı hastalandı; kimileri de salgının bulaşıcılığı anlaşıldıktan kısa bir süre sonra öldü.

Hastalık iki nedenden ötürü bütün yıl boyunca ve ertesi 1630 yılının ilk aylarına kadar ağır ağır kente bulaşıp yayıldı. Biri, önceden kente girmiş hastalıklı insanların başkalarıyla ilişki kurmuş olmalarından ve meclisin yakılmasını ve alıkonulmasını buyurduğu eşyalarının, giysilerinin kiracılar, hizmetçiler ve akrabaları tarafından araklanmasıdan ötürü; öteki ise, ki daha etkili oldu, çıkarılan emirlerin yetersizliği, uygulanmasında gösterilen kayıtsızlık ve yurttaşların vurdumduymazlığından ötürü kente yeni yeni giren hastalıklı insanların hastalığı yaymalarının engellenememiş olmasındandı. Kimi zaman bu mahallede, kimi zaman öbüründe

insanlar hastalığa yakalanıp ölüyordu. Vakalardaki seyreklik ve ba kuşkusunu azaltıyor, veba olmadığına ve böyle bir salgınla bir an olsun yüz yüze gelinmediğine ilişkin halkın korkunç ve aptalca inancını pekiştiriyordu. Kimi doktorlar daha halkın sesini (böyle bir durumda Tanrı'nın sesi miydi acaba?) dinleyerek bazı meslektaşlarının verdiği korkulu haberler ve ileri sürdükleri kötümser düşüncelerle dalga geçiyorlardı. Bu doktorlar sağaltmaları için çağırıldıkları veba vakalarına, gösterdikleri belirtilere aldırış etmeden, birtakım gelişigüzel hastalık adları takmak eğilimindeydiler.

Bu olaylara ilişkin haberler, Sağlık Kurulu'na hem çok geç ulaşıyor hem de pek sağlıklı olmuyordu. Salgın ve karantina korkusu insanları hile yapmaya zorluyordu. Hastalar haber verilmiyor; mezarcular ve yardımcılara susmaları için para veriliyor; kurulun cesetleri muayene etmesi için gönderdiği memurlar para karşılığında sahte evrak düzenlemeye zorlanıyorlardı.

Kurul, vebanın bulaştığını saptadığı evlerdeki eşyaların yakılması, evin kordon altına alınması ve evde yaşayan insanların da karantinaya gönderilmesi gerektiğini buyurup duruyordu. Bu nedenle halkın kurula karşı duyduğu kızgınlığı ve insanların yakınmalarını anlamak zor olmasa gerek. Tadino, "Gerek soylular gerek tüccarlar gerek halk bu önlemlerin gereksiz olduğuna ve hiçbir sonuç veremeyeceğine inanıyordu," diyor. Halkın öfkesi başlıca iki adama yönelmişti: Tadino ile başhekimin oğlu Senatör Settala. Öfkeleri öyle boyutlara ulaşıyordu ki, bu ikili alandan geçerken taşlanmadıkları zaman sövgü ve kötü sözlere göğüs germek zorunda kalıyorlardı. Bu iki kişinin korkunç bir felaketin geldiğini görüp onu bütün güçleri ile durdurmaya çalışırken yardım bekledikleri insanlar tarafından suçlanmış olmaları ilginç değil mi? Destek göreceklerine vatan haini olarak anılıyorlardı. Ripamonti, *pro patriae hostibus*² diyor.

Salgının varlığına inanan, önerilerde bulunan, bu üzüntü verici gerçeği başkalarına anlatmaya çalışan doktorlar da halkın bu öfkesinden paylarına düşeni alıyorlardı. İlimli olanlar bu doktorlara inatçı ve saf gözüyle bakılması gerektiğini; ötekiler ise bunların herkesi kandırmaya çalıştıklarını, halkın korkusundan yararlanarak servet sahibi olmak için dolap çevirdiklerini söylüyordu.

2 (Lat.) Vatan hainlerinin yanında olanlar.

Seksenlerine merdiven dayamış Başhekim Lodovico Settala, Pavia Üniversitesi'nde tıp profesörlüğü yapmış, daha sonra Milano Üniversitesi'nde ahlâk felsefesi öğretmiş, zamanında çok ünlü olan birçok yapıt vermiştir. Ingolstadt, Pisa, Bologna ve Padova üniversitelerinden kürsü önerilerinin gelmiş olması ve bu önerilerini reddetmiş olması, zamanının önde gelen bilim adamları arasında yer aldığını gösterir. Bilimdeki ününe, özel yaşamındaki başarısını ve yoksul insanları sağaltarak, iyilik yaparak gösterdiği büyük sevecenlik ve insan sevgisini de ekleyebiliriz. Bizi üzen ve sarsan, onu daha evrensel ve daha güçlü kılacak bu seçkin özelliklerinin yanında, kendisini çelimsiz ve sıradan yapan zamanının o uğursuz, bağınaz düşüncelerine kulak vermiş olmasıdır. Bunlara inanan insanların önünde yer alsa da sürekli onlarla birlikteydi. Böylesi bir durum felaketlere çağrı çıkarmak anlamına geldiği gibi, diğer alanlarda kazanmış olduğu başarılarına da gölge düşürmesine neden olmuştu. Kazanmış olduğu bu ün, bu kez, şairlerin avam takımı; tiyatrocuların saygıdeğer insanlar olarak adlandırdığı halkın düşüncesini çelmeye yetmediği gibi, sözlü eleştiriden gösteri ve eyleme geçmekte zorlanmayan bir kesimin hakaret ve diş bilemesinden onu kurtaramadı.

Bir gün tahtirevanla hastalarını ziyarete giderken insanlar çevresine toplandı ve onun kentte veba var diyenlerin elebaşısı olduğunu ve o çatık kaşları, koca sakalı ile doktorlara iş çıkarmak için korku uyandırdığını haykırmaya başladılar. Kalabalık ve öfke giderek artıyordu. Tahtirevanı taşıyanlar bu olayın sonunun iyi gelmeyeceğini anlayarak onu, yakında bulunan bir arkadaşlarının evine soktular. Bu olaylar gerçeği gördüğü, doğruyu söylediği ve binlerce insanı hastalıktan korumak istediği için başına gelmişti. Zamanında hizmet ettiği efendilerinden biri, midesinde garip sancılar çektiği; bir öbürü ise kötü bir biçimde kendisine âşık olduğu için büyücülükle suçlanan bir zavallı kadına işkence edilmesi ve kadının diri diri yakılması için verilen korkunç karara katıldığında, insanlar bu olayı onun bilgeliğine vermiş ve inanmayacaksınız ama halkın yanında yeni bir beğeni kazanmıştı.³

Mart ayının sonlarına doğru, önce Doğu Kapısı'ndaki mahalle-

de, sonra kentin bütün semtlerinde tuhaf çırpınmalar, uyku halleri, sayıklamalar, ciltte görülen çıban ve morluklar gibi garip, bilinmeyen belirtiler gösteren hastalıklar ve ardından ölümler sıklaşmaya başladı. Ani ve şiddetli bir biçimde, kimi zaman hastalığın belirtileri görülmeden, birdenbire gerçekleşen ölümler oldu. Salgın olduğu görüşüne karşı çıkan doktorlar daha önce dalga geçtikleri olayı şimdi kabul etmek istemediklerinden, çok fazla yayılmış olan ve belirtileri apaçık görülen hastalığa yeni bir ad bulmak zorunda olduklarından, buna sıtma ya da ateşli sıtma gibi adlar taktılar. Bu, bayağı bir yaklaşım, dahası, gülünç bir sözcük oyunundan başka bir şey değildi. Zararı da çok büyük olmuştu; çünkü hastalığın tanısı konulduğu sanılarak inanılması ve görülmesi gereken bir gerçeği, bir başka deyişle, hastalığın temasla bulaştığı gerçeğini göz ardı etmişlerdi. Görevli memurlar sanki derin bir uykudan uyanmışlar gibi Sağlık Kurulu'nun verdiği uyarılara, yaptığı önerilere biraz daha fazla kulak kabartmakta; evlere el koymakta ve insanları karantinaya yollamakta daha titiz davrandılar.

Gerek karantina gerek başka hizmetler nedeniyle artmakta olan günlük giderleri karşılamak için Sağlık Kurulu durmadan paraya gereksinim duyuyordu. Kurul bu parayı, Onlar Meclisi'nden istiyordu. Meclis de belediye bütçesinden mi yoksa krallık hazinesinden mi karşılayacağını bilmiyordu. Bir yandan, o zavallı, Casale kuşatmasını yeniden başlatan valinin buyruğu üzerine vali vekili; öte yandan Senato, Onlar Meclisi'nden salgın ilerleyip de çevre köylere gidip gelmek yasaklanmadan önce kente yiyecek aktarılmasını ve büyük bir bölümü işsiz olan halkın geçimini sağlamak için bir yol bulmalarını istiyordu. Onlar Meclisi vergiler ve aldığı borçlar sayesinde para bulmaya çalışıyor, ellerine geçen paranın bir bölümünü Sağlık Kurulu'na, bir bölümünü yoksullara veriyor; bir bölümüyle de buğday satın alıyor, böylece bir ölçüde gereksinimi karşılıyordu. Ama sıkıntıların en büyüğü henüz yaşanmamıştı.

Karantinada bulunan insan sayısı, her gün baş gösteren ölümlere karşın günden güne artıyordu. Sağlık hizmetleri sağlamak, verilen buyruklar gereği hastalarla hasta olmayanları ayırmak ve hastaları bir arada tutmak, doğrusunu söylemek gerekirse, burayı Sağlık Kurulu'nun istediği gibi yönetmek çok zor bir işti. Çünkü da-

ha ilk zamanlardan başlamak üzere içeriye kapatılan birçok insanın yarattığı huzursuzluk, umursamazlık ve görevlilerin aynı yeri paylaşmalarından ötürü her şey karmakarışıktı. Bu arada Sağlık Kurulu ve Onlar Meclisi nereye başvuracaklarını bilemedikleri için Kapusinlere danışmayı düşündüler ve daha yeni ölen vilayet başpapazına vekillik eden rahipten onlara bu umutsuz krallığı yönetmek için yetenekli adamlar göndermelerini istediler. Başpapaz vekili ilk önce onlara Felice Casati adında, orta yaşlarda, yardımseverliği, iyi yürekliliği ve sakinliği ile büyük ün kazanmış bir rahibi önerdi. Daha sonra yaptıklarıyla da ünü hakettiğini gösterdi. Ayrıca daha genç, görünüşü gibi düşünceleri de katı olan Rahip Michele Pozzobonelli'yi ona eşlik etmesi ve yardım etmesi için önerdi. Bu öneri büyük bir sevinçle kabul edildi. Mart'ın otuzunda her ikisi de karantinaya girdiler. Sağlık Kurulu Başkanı burayı ellerine bırakır gibi çevreyi gezdirdi ve tüm görevli ve hizmetlileri çağırarak onların önünde Peder Felice'nin baş yetkili olduğunu duyurdu. Buradan toplanan hastaların sayısı arttıkça başka Kapusinler de istendi. Böylece yönetici, günah çıkartan Peder, hasta bakıcı, aşçı, çamaşırcı gibi gerekli hizmetlerde bulunan insanlar getirildi. Rahip Felice bazen elinde asa, bazen belinde zünnar ile yorulmadan usanmadan gece gündüz odaları, revak altlarını, geniş avluyu dolaşıyor, her şeyi düzenliyor ve herkesi gayrete getiriyordu. Karışıklıkları engelliyor, davalarda akıl yürütüyor, insanları tehdit ediyor, insanların gözyaşlarını siliyor ve kendisi de gözyaşı döküyordu. Başta o da vebaya yakalanmıştı ama iyileşti ve kendini toparladı; yeni bir coşkuyla işe sarıldı. Meslektaşlarının büyük bir kısmı burada mutlu bir biçimde yaşama gözlerini yumdular.

Karantinanın böyle bir dikta yönetimine bırakılması tuhaf bir çareydi tıpkı yaşananlar ve felaket gibi. Hiçbir şey bilmediğimiz varsayılsa bile bir toplumun ne denli düzensiz ve ne denli gelişigüzel bir toplum olduğunu anlamamız için böylesine önemli bir görevi üstlenmeleri gerekenlerin bu işten nasıl sıyrılabileceklerini düşünmekten başka bir şey yapmadıklarını ve kime bu görevi yıkacaklarını bilmediklerini görmek yeterlidir. Öte yandan iyilikseverlik duygusunun zaman ve yer tanımadan insana nasıl beceri ve güç kazandırdığına tanık olmak için bu adamların böyle-

si bir görevi nasıl başarıyla yürüttüklerini görmek gerekir. Böylesi bir görevi, bir tek isteyen kimse olmadığı için; hizmet etmekten başka bir şey düşünmedikleri için ve bu dünyada kıskanılmaktan çok, kıskanılabilir bir ölümün dışında başka bir şey ummadıkları için kabul etmiş olmaları gene de güzel bir şey. Bir başka güzellik de gene onlara bu işin verilmesidir; o da bir tek nedene dayalıdır: İş zor ve tehlikelidir. Böylesi durumlarda güç ve soğukkanlılığın rahiplerde olduğu varsayılmaktadır. Bu nedenle bu rahiplerin yaptıkları iş ve yürekleri övgüye değerdir ve anımsanması gerekir. Kendilerine hayranlık duyulmalıdır. Kendilerine şükran borcumuz olmalıdır. İnsanların insanlara yaptığı bir hizmetten ötürü birinin ötekine, dahası hiçbir şey beklemeden hizmet veren birine duyulan şükran duygusu olmalıdır bu duygu. “Eğer bu rahipler bulunmasaydı, bu kent bitmişti; çünkü belediyeden hiçbir yardım almadan sadece kendi düşünce ve yetenekleri ile bu kadar kısa bir süre içinde karantinadaki birçok insanı yönetmek için halk adına yaptıkları hizmetler mucize sayılmalıdır,” diyor Tadino. Ripamonti’ye göre Peder Felice’nin yönetimde bulunduğu yedi ay içinde karantinaya yaklaşık elli bin insan getirildi. Ripamonti, bir kentteki sefalet yerine insanı gururlandıran işlerden söz etmek zorunda kalınca da bu adamı gene göz ardı etmemek gerektiğini söyler haklı olarak.

Halk arasında hastalığın veba olmadığına ilişkin edinilen kanı, salgın ilerleyip yayıldıkça azalıyor ve neredeyse kayboluyordu. Hastalık dokunmayla bulaştığı için giderek yayılıyordu ve dahası ilk zamanlar yalnızca yoksul halk arasında görülürken daha sonraları tanınmış zengin insanlara da bulaşmaya başladı. Şimdi değinmeden edemeyeceğimiz bir olay var; o zaman da biliniyordu. Başhekim Settala’nın başından geçmiş bir olay. Zavallı ihtiyarın hiç olmazsa haklı olduğunu kabul ettiler mi dersiniz? Kim bilir? Kendi karısı, iki çocuğu ve hizmetinde bulunan yedi kişi hastalandı. Yalnızca başhekim ve oğullarından biri kurtuldu; ötekilerin tümü öldü. Tadino, “Bu tür olaylar soyluların konaklarında görülmeye başlayınca, salgına inanmayan doktorlar ve soylular kaygılanmaya; cahil halk da kara kara düşünmeye başladı,” diyor.

Ama üstesinden gelinemez dik kafalılığın neden olduğu öfke,

öç alma duyguları ve tepkileri kimi zaman öyle boyutlarda olur ki, sonuna dek mantığa ve eldeki verilere direnmesinin önüne geçilemez olur. Bu kez de öyle oldu. Böylesine kararlı bir biçimde ve uzun süre veba mikrobunun olmadığını savunanlar, hastalığını kendi aralarında baş gösterdiğini anlayınca hastalığı yadsıyamaz oldular ve hastalığın dokunma yoluyla değil (kendi kusurlarını örtmek ve insanları kandırdıklarını gizlemek için), başka yollarla bulaştığını öne sürdüler ve akıllarına geleni söylediler. Ne yazık ki, ellerinde yalnızca İtalya'da değil, Avrupa'nın her yerinde zamanın geleneğine ve düşüncelerine uygun olarak, vebayı yaymanın büyü ve zehir yoluyla mümkün olduğu yönünde inandırıcı olmak için birtakım çareler aradılar. Buna benzer düşünceler zaten daha önce, özellikle bundan yarım yüzyıl önce baş gösteren veba salgısında da düşünülmüş ve insanlarca gerçek kabul edilmişti. Geçen yıl İspanya Kralı IV. Filippo imzasıyla valiye gönderilen bir genelgede zehir ve veba bulaştıran birtakım merhemleri dağıtmaktan kuşkulanılan dört Fransızın Madrid'den kaçtığı haber veriliyor ve eğer bunlar Milano'ya gelirlerse yakalanmaları yazılıyordu. Vali bu genelgeyi senato ile Sağlık Kurulu'na göndermişti. O zamanlar bu haberle çok fazla ilgilenilmemişti. Ama şimdi hastalık yayılıp veba olduğu anlaşılnca, bu haber anımsanması korkunç bir aldatmacadan doğan o belirsiz kuşkunun varlığını doğrulamış, onun su yüzüne çıkmasını sağlayan ilk fırsat olmuştu.

İki olay: Biri kör ve dizginlenemez bir korku, öteki bilmem nasıl bir hainlik, olası bir suikast girişimine ilişkin duyulan o belirsizliği kuşkuya, birçokları içinse mutlak bir suikasta ve gerçek bir olaya dönüştürdü. İnsanlar 17 Mayıs gecesı Duomo Kilisesi'nde kadınlarla erkekleri ayıran yerlerin arasındaki bölmeye kuşkulu birkaç adam tarafından bilinmeyen bir madde sürüldüğünü görür gibi olmuşlardı. Gece yarısı hemen o bölme ile birkaç bank dışarı çıkarıldı. Sağlık Kurulu'nun başkanı yanına dört memur alarak bölmeyi, sıraları ve kutsal suyun bulunduğu yeri gözden geçirmek için oraya gitti. Zehrin sürüldüğüne dair cahilce bir kuşkuyu doğrulayan bir şey bulamayınca çok gereksiz olduğu halde yalnızca insanların kafasındaki kuşkuyu silmek için bölmenin yıkanmasını emretti. Meydana yığılan bu tahta parçaları sabah olduğunda halkın gö-

züne çarpınca herkeste büyük bir korku uyandırdı. Bunları gören insanlar artık Duomo'nun duvarlarına, diğer sıralara ve çan ipine varıncaya dek her yere zehir bulaştırıldığını söyleyip buna inandılar. Bu olayla ilgili olarak yalnızca o gün konuşulmadı; ama o zamanlardan kalan tüm yapıtlarda (dahası sonradan yazılmış olanlarında bile) bu olaydan gerçekmiş gibi söz edildi. San Fedele denilen arşivde bulunan, Sağlık Kurulu'nun valiye yazmış olduğu ve bizim de yukarıda alıntıladığımız rapor elimize geçmeseydi, olayın gerçek yüzünü biz de bulgulamayacaktık.

Ertesi sabah daha garip ve daha anlamlı yeni bir olay insanların gözüne çarptı, aklını çeldi. Kentin her yerinde evlerin kapıları, duvarları, uzun çizgiler halinde, bilmem nasıl desem; sarımtırak, beyazımsı bir maddeyle, sanki süngerle sürülmüş gibi gelişigüzel boyanmıştı. Bu ya insanlarda daha yaygın, daha gürültülü bir korku yaratmak gibi aptalca bir sevdadan; ya var olan kargaşayı artırmak gibi bir art niyetten; ya da kim bilir başka hangi amaçtan ötürü yapılmıştı. Olay öyle bir biçimde doğrulanmıştır ki, çoğu kişinin bir kurmacası olarak değil, birkaç kişinin bizzat yapmış olduğu bir eylem olarak değerlendirmek daha doğru gelmiştir bize. Kaldı ki bu eylem ne bir ilk olmuştur ne de bir son. Bu boyama işiyle ilgili söylenenlerle alay eden ve halkın böyle şeylere inanmasından şikâyet eden Ripamonti bu kez bu boyaları gördüğünü söyleyip olayı anlatır. Yukarıda sözünü ettiğimiz raporda Sağlık Kurulu'nun üyeleri bu madde ile köpekler üstünde yaptıkları deneylerde aynı sonucu elde etmediklerini söylüyor ve bu olayın alçakça bir amaçtan çok münasebetsiz bir şaka olarak yapıldığı düşüncesini taşıdıklarını ekliyorlardı. Onların bu düşüncesi o zamana dek gerçekte var olanla olmayanları ayıracak ölçüde serinkanlı olduklarını gösteriyor. O zamana ilişkin diğer raporlar ilk ağızda, birçok kişinin bu olayı yalnızca bir şaka sandığına işaret ediyor. Raporların hiçbiri bu olayı yadsıyandan söz etmiyor. Birileri olmuş olsaydı, ondan da söz ederlerdi mutlaka. En azından tuhaflıklarına işaret etmek için. Bir bölümü az bilinen, bir bölümü hiç bilinmeyen bu ölüm-kalım dönemine ilişkin özellikleri burada toplamamın ve onları değerlendirmenin yersiz olmadığını sanıyorum. Çünkü yanlışların, dahası, çoklarının ortak yanlışının en ilginç ve araştırmaya değer yanı, ba-

na öyle geliyor ki, bunların hangi yollarla ve nasıl insanların zihinlerine girdikleri ve kafalarını karıştırdıklarıdır.

Bu olaydan zaten çok etkilenmiş olan kentin altı üstüne geldi. Ev sahipleri yaktıkları samanlarla boyalı yerleri tutsülüyor, yoldan geçenler durup onlara bakarken korkudan titriyorlardı. Salt bu nedenle o zamanlar giysilerinden kolayca ayırt edilen, kuşkulandıkları yabancıları sokaklarda yakalayıp polise götürüyorlardı. Yakalananlar sorguya çekiliyor, üstleri başları aranıyor ve tanıklar dinleniyor ama suçlu bir türlü bulunamıyordu. İnsanların akli henüz kuşkulanmaya, araştırmaya ve anlamaya pek yatkındı. Sağlık Kurulu suçlu ya da suçluları ihbar edenlerin cezasız kalacaklarını ve kendilerine ödül verileceğini açıklayan bir buyruk yayımladı. Yukarıda belirttiğimiz 21 Mayıs tarihli ve ayın on dokuzunda yazılmış olduğu anlaşılan raporda Sağlık Kurulu tarafından bu suçun cezasız kalmaması gerektiğini söylemek, böyle tehlikeli ve zor bir zamanda kamuoyunu rahatlatmak ve olaya ilişkin bir kanıt elde etmek için bugün bu buyruğu yayımlamak zorunda kaldık deniyor. Valinin de bilgisi dahilinde olan bu raporda olay üzerine mantıklı ve doyurucu hiçbir işarete rastlanmamıştır. Bu sessizlik halk arasında hüküm süren merakla işaret ettiği gibi, Sağlık Meclisi'nin de tehlikeli olduğu ölçüde bir o denli de çirkin olan bu endişe karşısında gerçeği bulamadığını göstermektedir.

Sağlık Kurulu suçluları ararken, her zaman olduğu gibi, halk onları çoktan bulmuştu. Duvarlara sürülen maddenin zehir olduğuna inananların bir bölümü bunu kentten ayrıldığı sırada, uğradığı hakaretin öcünü almak için Gonzalo Fernandez di Cordova tarafından; bir bölümü Milano halkını öldürerek kenti kolayca ele geçirmek isteyen Kardinal Richelieu tarafından; kimileri ise kim bilir hangi nedenden ötürü Milano'daki soylulardan Collalto Kontu Wallenstein tarafından yapıldığına inanıyordu. Kimileri de, söylediğimiz gibi, olayı Casale Kuşatması'ndan sıkılan subayların, kimi öğrencilerin ya da memurların yaptığını düşünmeden edemiyordu. Hastalığın, korkulduğu gibi bir genel enfeksiyona ve toplu ölümlere neden olmadığının görülmesi, büyük bir olasılıkla o ilk korkunun yitmesi ve olayın da giderek unutulması ya da unutulmuş gibi olması için bir neden olmuştur.

Bununla birlikte hastalığın veba olmadığına inanan belirli bir sayıda daha insan vardı. Çünkü gerek kentte gerek karantinada hastalığa yakalanıp da iyileşenler vardı. “Halkın arasından (somut verilerle alt edilmiş fikirlerin son dayanaklarını bilmekte yarar vardır) kimileri ve kimi doktorlar ortalıkta dolaşarak hastalığın veba olmadığını; eğer gerçekten veba olsaydı kimsenin kurtulamayacağını” savlıyorlardı. Tüm kuşkuları ortadan kaldırmak için Sağlık Kurulu zamanın ve koşulların gerektirdiği biçimde insanlara gerçeği anlatmak için bir yol buldu.

Kent halkı her yıl Pentecoste Yortusu’nda, önceki salgında yaşamalarını yitiren insanları ziyaret etmek için onların gömülü bulundukları Doğu Kapısı’na yakın San Gregorio Mezarlığı’na giderdi. Halk, en görkemli bu tapınma töreninden kendisine bir eğlence çıkarıyordu. Bu kez ziyaret gününde kentte, tüm bireyleriyle bir aile vebadan ölmüştü. Sağlık Kurulu’nun buyruğuyla bu aile gömülmek üzere aynı gömütlüğe götürüldü. Kalabalığın çok fazla olduğu bir sırada atla gidenler, yayalar arasında ölüleri taşıyan bir at arabası gördüler. Ölüler cırılçıplak arabaya yüklenmişti; çünkü Sağlık Kurulu halkın cesetlerdeki veba izlerini gözleriyle görüp bu gerçeği anlamasını istiyordu. Arabanın geçtiği her yerde korku ve dehşet çığlıkları yükseliyor ve çevreye yayılıyordu. Bunun üzerine herkes hastalığın veba olduğuna daha çok inandı. Zaten gün geçtikçe bu düşünce kendiliğinden yayılmakta idi ve böylesine bir yol da çok işe yaradı.

Başta, veba yok, gerçekten yok denildi. Veba sözcüğünü ağza almak yasaklandı. Sonra bunun gerçekten veba olmadığına karar verildi; ama ona uygun bir ad bulamadıkları için benzer bir hastalık adı olan sıtma hastalığı denildi. Bu benzetme ile veba düşüncesi kabul edilir olmuştu. Sonunda veba, kesinlikle veba olduğu söylendi. Ama başka bir fikir ortaya atılmıştı bile: büyü ve zehir. Bunlar geri alınamayan veba tanımının anlamını bozan ve karıştıran sözcüklerdi.

Aynı süreci yaşayan birtakım sözcük ve fikirler olduğunu öğrenmek için bu sözcük ve düşünce öyküsü üzerinde fazla durmaya gerek duymuyorum. Neyse ki, anlaşılması çok pahalıya mal olacak, bu öneme sahip, bu türde ya da böylesi bir süs verilebilecek

düşünce ve tanım çok değildir. Çok önceden uygulanmakta olan bir yöntemden yola çıkarak konuşmadan önce, incelemek, dinlemek, karşılaştırmak ve düşünmek gibi yolları deneyerek küçük ya da büyük olaylarda böyle uzun ve dolambaçlı bir süreçten büyük ölçüde kaçınabiliriz.

Ama konuşmak! Yalnızca konuşmak, bütün bu diğerlerinden daha kolay galiba! Biz insanlar, genellikle ne denli acınacak bir durumdayız değil mi!

Onlar Meclisi, bu felaketin doğurduğu gereksinimleri karşılamak giderek zorlaştığı için 4 Mayıs'ta yaptığı bir oturumda validen yardım istemeye karar verdi. 22 Mayıs'ta kentin içinde bulunduğu bu zor ve sıkıntılı durumu rapor etmek üzere üyelerinden iki tanesini sahaya gönderdi. Bu iki kişi yüksek giderleri; boş ve borçlu hazineyi; gelecek yılların şimdiden gidere dönüşmüş gelirlerini; birçok nedenden, özellikle askerlerin gerçekleştirdiği yıkımdan ötürü genel yoksulluk sonucu vergilerin alınamadığını bildirerek, V. Carlo'nun, yürürlükte olan, veba giderlerinin hazine tarafından karşılanması yönündeki buyruğunu gündeme getirdi. 1576 yılında Vali Marki Ayamonte'nin kral hazinesine ait vergilerin toplanmasını durdurduğu gibi ayrıca hazineden kente kırk bin altın yardım yaptığını anımsatacak ve sonunda dört şey isteyeceklerdi: daha önce yapıldığı gibi vergi tahsilinin durdurulmasını; kente kral hazinesinden para verilmesini; vali tarafından, kentin ve vilayetin içinde bulunduğu sefaletin krala bildirilmesini; geçen askerler tarafından yıkılan, harap edilen kentin ve ilin çevresine asker yerleştirilmemesini. Vali Spinola başsağlığı dileklerini bildirdiği ve yüreklendirici sözler kullandığı yanıtında, kentte bulunup da insanların yanında olamadığı için üzgün olduğunu; ancak kentteki beyefendilerin gösterecekleri çabalarla bunun çözümlenebileceğini

umduğunu söylüyor ve içinde bulunan zamanda tasarruf etmeksizin harcama yapılması gerektiğini; bu nedenle de koşulların ve salgının gerektirdiği bütün önlemlerin en iyi şekilde alınmasını salık veriyordu. İstemlerine gelince, koşulların elverdiği ölçüde en iyi biçimde çaresine bakacağı yazılıydı. Yazının altında, verdiği sözler gibi kargacık burgacık bir imza yer almaktaydı: Ambrogio Spino-la. Vali Vekili Ferrer, gönderdiği yanıtta valinin yazdıklarının On-lar Meclisi'nde büyük bir üzüntüyle okunduğunu bildirdi. Son-radan birtakım yazışmalar olmuş; istemlerde bulunulmuş; ancak hiçbir somut bir sonuca varılamamıştır. Buna ilişkin elimde hiçbir belge yok. Bir süre sonra vali, vebanın şiddetinin arttığı sırada res-mî bir mektupla, kendisi savaş işleriyle uğraşacağından, vekaleti-ni Ferrer'e devrettiğini bildirmişti. Bu arada asker kaybı şöyle dur-sun, savaş, veba yoluyla Lombardia, Venedik, Piemonte, Toscana ve Romagna bölgelerinin bir kısmında aşağı yukarı bir milyon ki-şinin ölümüne neden olmuş ve yukarıda da söylediğimiz gibi as-kerlerin geçtiği yerler yıkıma uğramıştı. Savaş yapılan yerlerin du-rumunu siz tahmin ediniz. Mantova ele geçirilmiş, vahşice yağma edilmişti. Duka'nın memleketten kovulması için açılan savaş, düş-manlar tarafından bu kişinin dukalığının tanınması koşuluyla so-na ermişti. Yalnız Monferrato'nun on beş bin altın geliri olan bir parçası Savoia Dukası'na, altı bin altınlık başka bir parçası da Gu-astalla Dukası Ferrante'ye verildi. Bunun dışında gizli bir antlaşma ile Savoia Dukası Pinerolo'yu Fransa'ya bıraktı; ancak bu antlaşma bahane edilerek sonradan başka üçkâğıtlar açıldı.

Onlar Meclisi bir başka karar daha almıştı: Başpiskopos Kar-dinal Federigo'dan görkemli bir törenle Aziz Carlo'nun naaşının kentin içinde dolaştırılmasını istemişti.

İyi yürekli Başpiskopos bu istemi birçok nedenden ötürü red-detti. Sonucu rastlantıya bağlı bir çözümde çare aramak hoşuna gitmiyordu. Bu çözümün beklenen sonucu vermeyeceğinden ve halkın inancının sarsılacağından çekiniyordu. Ayrıca eğer gerçek-ten ortada bulaştırmacılar varsa, bu tören alayının onlara cinayetleri kolaylıkla işleyebilecekleri bir zemin hazırlamasından ve eğer böy-le bir şey yoksa da, bu kadar büyük bir toplantının salgının daha fazla yayılmasına neden olacağından korkuyordu; çünkü bu boya

kuşkusu eskisinden daha kuvvetli ve daha yaygın bir şekilde yenisinden uyanmıştı.

Bu kez de bulaştırıcı maddenin tekrar duvarlara, özel ve resmî yapıların kapılarına, kapı tokmaklarına sürüldüğü görülmüş ya da öyle sanılmıştı. Bu yeni söylentiler ağızdan ağza yayılmaya başlamış; kaygılı insanlarda bu haberler gerçek etkisi yaratmıştı. Hastalığın varlığı nedeniyle giderek acıları artan, tehlikenin sürekliliği yüzünden de huzuru kaçan insanlar, bu eğilime daha istekli bir biçimde kucak açıyorlardı. Öfke, suçluların cezalandırılmasını bekler. Bu nedenle çok akıllı bir yazarın da dediği gibi, halk ve-bayı, önünde boyun eğmekten başka bir şey yapılamayacak bir nedene değil; kolayca öç alabileceği bir ahlâk bozukluğuna yüklemeyi yeğliyordu. Bedene çaktırmadan girebilen, insanın iliklerine işleyen tatlı bir zehir söylentisi, vebanın şiddetini ve karanlık, bilinmez yönlerini anlatmaya yetiyordu. Bu zehrin, kurbağa, yılan artığı, salya, irin ve kokuşmuş malzemeden; daha da kötüsü, vahşi ve çılgın bir düş gücünün uydurduğu birtakım korkunç ve iğrenç şeylerden yapıldığı söyleniyordu. Buna bir de her şeyi olanaklı kılan, her türlü karşıt düşüncenin etkisini azaltan büyü de eklenince bütün zorluklar ortadan kalkıyordu.

Eğer boyama olayının etkileri ilk denemede sonuç vermediyse, bu sonucun anlaşılabilir bir nedeni vardı: Hazırlanan zehir acemilerin işiydi de ondan. Oysa şimdi teknik ilerlemiş, bu iğrenç amaçlı gerçekleştirmeye yönelik istenç daha çılgın bir hal almıştı. Artık bunun bir şaka olduğunu savunanlar, bir komplonun varlığını yadsıyanlar kör ve inatçı sayılıyor, dahası bu insanlar halkın dikkatini gerçeklerden uzaklaştırıp, başka yerlere çeken bir suç ortağı, boyayanlardan yana biri olarak görülüyorlardı. Bu sözcük artık herkes tarafından kabul edilmiş, dehşet verici bir tanım olmuştu. Ortalıkta boyayanlardan varsa, bulup mutlaka ortaya çıkarmak gerekiyordu. Herkes tetikte bekliyor, en ufak bir hareket kuşku uyandırıyordu. Ne var ki, kuşkular kolaylıkla gerçekliğe, gerçeklik çılgınlığa dönüşüyordu.

Ripamonti iki olaydan söz ediyor. Bunları seçmesinin nedeni, onların her gün rastlanan olayların en kötüsü olması değil; ne yazık ki yazarın bu olaylara bizzat tanık olmasıdır.

San Antonio Kilisesi'nde, bilmem hangi tören sırasında sekseni ni geçkin ihtiyar bir adam dizleri üzerinde duasını okuduktan sonra oturmak istemiş ve bankın tozlarını paltosu ile silmişti. Bu olayı gören birkaç kadın, "Bu adam banklara hastalık bulaştırıyor!" diye bağırmıştı. O anda kilisede (yanlış duymadınız, kilisede!) bulunanlar, yaşlı adamın üstüne çullanıp onu kır saçlarından yakalamış, yumruk ve tekmelerle hırpalamışlardı. Bir kısmı içeriye çekmeye, bir kısmı dışarıya atmaya çalışıyormuş. Yaşlı adamın işini hemen oracıkta bitirmemişler; çünkü yarı baygın halde adamı yargıcın huzuruna sürüklemek, hapse atmak ve ona işkence yaptırmak istiyorlarmış. "Adamı o halde sürüklerlerken gördüm, sonra ne olduğunu bilmiyorum; ama birkaç dakikadan fazla yaşayabildiğini sanmıyorum," diyor Ripamonti.

Aynı derecede garip ama o denli hazin olamayan ikinci olay da ertesi gün gerçekleşti. Biri edebiyatçı, biri ressam ve diğeri de mimar olan; ülkeyi gezmek, eski yapıtlarla ilgili bir çalışma yapmak ve belki biraz da para kazanmak için İtalya'ya gelen üç Fransız genç, Duomo'nun bilmem hangi taraftaki dış duvarına dayanmış, yapıyı dikkatle inceliyorlardı. Oradan geçen biri bir öbürünü, o bir ötekini uyarmış ve oluşturdukları o grupla hep birlikte adamlara bakmaya ve onları incelemeye başlamışlar. Bu üç gencin kılıklarından, saçlarından, sırtlarındaki çantalarından yabancı oldukları, daha da kötüsü Fransız oldukları anlaşılmış. Bu Fransızlar önünde durdukları taşın mermer olup olmadığını anlamak için olsa gerek, elleriyle ona dokunuyorlardı. Bu kadarı da yetmişti artık! Toplanan halk bu üç gencin etrafını sararak onları bir güzel dövmüşler. Neyse ki adliye sarayı Duomo'dan çok uzakta değildi; daha da iyi olanı gençler suçsuz bulunup serbest bırakılmışlardı.

Böyle şeyler yalnızca kentlerde görülmüyordu; çılgınlık salgın gibi çevreye yayılmıştı. Anayolların üzerinde ya da dışında sağa sola bakanlar, dinlenmek üzere bir yere oturanlar, yüzlerinden ve giysilerinden yabancı oldukları anlaşılan kişiler, köylüler tarafından birer bulaştırıcı olarak görülüyorlardı. Bu tür insanları gören ilk kişinin verdiği haber, bir çocuğun attığı çığlık, tehlike işareti olarak çanların çalmasına yetiyordu. İnsanlar her yandan koşup geliyor, bu zavallıları taş yağmuruna tutuyor ya da bunlar ka-

labalık tarafından yakalanıp hapse götürülüyordu. Aynı şey Ripamonti'nin de başına gelmişti. Hapishane bir bakıma kurtuluş yeri olabilirdi.

Onlar Meclisi –yukarıda sözü geçen– tören için Kardinal'den izin alamayınca; umutsuzluğa kapılmadan önerilerini yinelemişti. Bu öneriler bizzat halk tarafından gürültülü bir biçimde destekleniyordu. Federico bir süre daha direnmiş, insanları bu düşüncelerden caydırmaya çalışmış; ama koşulların zorlaması ve kalabalıkların ısrarı karşısında bir insan ne kadar dayanabilirse o kadar dayanmıştı. Bu farklı görüşler yumağında, o zamanki haliyle karışık ve çelişkili ve şu anda görebildiğimize oranla daha karanlık gözükten tehlike fikri içinde, haklı gerekçelerinin kendi aklında da nasıl başkalarının haksız gerçeklerine yenik düştüğünü anlamak zor olmasa gerek. Sonra onun bu boyun eğişinin temelinde bir parça irade zayıflığının yatıp yatmadığı sorunu insan yüreğinin sırlarıdır. Eğer kimi durumlarda hata tümüyle akla yüklenip vicdan mazur görülüyorsa ve çok az sayıda insanda saptanan bir durum ise bu çok az sayıdaki insan (ki o da bunlara dahildir) tüm yaşamlarında dünyevi çıkarlarına aldırmadan kararlı bir biçimde vicdanlarının sesini dinlemişlerdir. İstemlerin yinelenmesi üzerine boyun eğdi. Halkın arzusunu yerine getirdiği gibi daha da ötesine giderek S. Carlo'nun kemiklerinin bulunduğu tabutun kentin içinde dolaştırıldıktan sonra sekiz gün boyunca Duomo'nun büyük mihrabında halka gösterilmesine razı oldu.

Bu olaya ne Sağlık Kurulu'nun ne de diğer makamların itiraz ettiklerine ve yakındıklarına dair bir belge buldum. Sadece Sağlık Kurulu tehlikeye karşı önlem almaksızın korkuya işaret eden önlemler alınması için emir verdi biliyorum. Dışarıdan kente kimse'nin girmemesi için buyruk verdi ve bu buyruğun uygulanmasını sağlamak için de kapılar kapatıldı. Hastalıklı veya kuşkulu görülenlerin toplanmasını önlemek için kordon altındaki evlerin kapıları çaktırıldı. O zamanın yazarlarından birinin savına göre, ki tartışılabilir, kordon altına alınan evlerin sayısı beş yüz civarındaydı.

Tören hazırlıkları üç gün sürdü. Kararlaştırıldığı gibi 11 Haziran'da alay, gün doğarken Duomo'dan yola çıktı. Büyük kısmını başlarına geniş örtüler örten, üstlerine çuval giyen, birçoğu yalı-

nayak kadınların oluşturduğu grup alayın önünde gidiyordu. Bu gruptan sonra, önlerinde kendi bayraklarıyla, çeşitli renk ve tarzda giysiler giyinmiş esnaflar geliyordu; daha sonra rütbe ve sınıflarını gösteren nişanlarıyla ruhban sınıfı, ellerinde mum ya da meşale tutarak yürüyordu. Alayın ortasında meşalelerin ışığı altında, yüksek sesle söylenen ilahiler eşliğinde en şatafatlı giysilerini giymiş dört papazın dönüşümlü taşıdığı taht yükseliyordu. Tahtın camlarından görkemli ruhani kılıkları içinde, başında başlığı olan aziz görünüyordu. Yer yer hırpalanmış, yer yer bozulmuş görüntüsüyle orada upuzun uzanmış yatıyordu. Fotoğraflarda gördüğümüz, kimilerinin o yaşarken görüp anımsadıkları eski görüntüsünden izler taşıyordu daha. Ripamonti'nin dediğine göre (bu betimi ondan aldık) kutsal cesedin arkasında kişiliği, onuru, haysiyeti ve soyu bakımından yakını olan Başpiskopos Federigo bulunuyordu. Onun arkasında din adamları, rahipler ve hemen sonra resmî tören giysileri giyinmiş yüksek rütbeli memurlar ve daha sonra törene duydukları saygıyı göstermek için parlak elbiseler giymiş soy-lular; arkada da yas tuttuklarını göstermek için yüzleri örtülmüş, yalınayak, başları açık, ellerinde büyük mumlarla yürüyen karışık bir halk topluluğu vardı.

Sokaklar bayram günlerindeki gibi süslenmiş, varsıllar evlerinin dışına değerli süs eşyalarını çıkarmış; yoksulların evleri de varlıklı komşuları ya da hükümet tarafından süslenmişti. Bazı yerlerde ise bu süslerin yerine yapraklı dallar takılmıştı. Her tarafa tablolar, resimler, yazılar asılmış; pencere önlerine vazolar, antika eşyalar ve meşaleler konmuştu. Kordon altında bulunan evlerin pencerelerinden hastalar bakıyor, dualarıyla alayı uğurluyorlardı. Diğer sokaklar ıssızdı ve sessizlikten başka bir şey yoktu. İnsanlar yalnızca başlarını dışarıya uzatarak alayın uğultusunu duyabiliyordu. Aralarında rahibelerin de bulunduğu bir grup, tahtı uzaktan görebilmek ve alayı seyretmek umuduyla evlerin çatılarına çıkmışlardı.

Alay kentin tüm mahallerinden geçmişti, kasabalardaki anayollara açılan her kavşak ya da o zamanlar *carrobi* adı verilen ve günümüzde bunlardan yalnız bir tane kalan küçük meydanlarda duruyordu. Tahtı, daha önceki salgında San Carlo tarafından dikilen

ve bazıları daha ayakta kalan haçların yanına koyuyorlardı. Bu nedenle Duomo'ya ancak akşama karşı dönülmüştü.

Ne var ki, ertesi gün, tam da alayın veba salgınını durduracağına ilişkin halkta büyük bir güven oluşturduğu anda, kentin her yerinde ve halkın her kesiminde ölüm sayısı inanılmaz bir ölçüde artmıştı. Veba o kadar hızlı yayılmıştı ki, neredeyse herkes bu artış yapılan törene ve onun bulaştırmacılar için doğurduğu fırsata bağlıyordu. Görüyorsunuz değil mi; yaygın bir önyargının acı verici, etkili gücünü? Halka göre, ölü sayısındaki bu artış, birçok insanın bir araya gelip uzun süre birbirleriyle temas etmek zorunda kalmasından değil, bulaştırmacıların korkunç amaçlarını gerçekleştirme olanağı bulmuş olmalarından kaynaklanıyordu. Bunların kalabalığa karışarak zehirli merhemlerini mümkün olduğu kadar çok insana sürdükleri söylendi. Ama her yerde bu kadar çok sayıda ve her sınıftan yaygın olan ölümler için bu uygun ve yeterli bir neden olarak görülmedi. Herkesin tetikte beklediği ve her şeyden kuşku duyduğu bir zamanda hiçbir yerde merhemlin izine rastlanmaması olanaklı değildi. Çok eskiden kalma ve o zamanlarda Avrupa'da yaygın olan eskiden de denenmiş bir yola başvuruldu; olay, zehirli tozlar ve sihirlerle açıklanmaya çalışıldı. Bu tür zehirlerin sokaklara, özellikle insanların toplu halde bulunduğu yerlere atıldığı ve zehrin böylece elbise eteklerine, halkın büyük bir kısmı çıplak ayakla dolaştığı için daha da kötüsü ayaklara bulaştığı söyleniyordu. "Gördüm," diyor o zamanlarda yaşamış bir yazar, "olayın yaşandığı aynı gün, inançsızlıkla merhametin, hainlikle dürüstlüğü, kayıpla kazancın etkin bir biçimde karşı karşıya geldiğini." Oysa zavallı insanın sağduyusuydu, gene kendisi tarafından yaratılmış, hayaletlerle tokuşan.

O günden sonra salgının şiddeti gitgide arttı. Kısacası salgının bulaşmadığı bir tek ev bile kalmadı. Karantinada bulunanların sayısı yukarıda adı geçen Somaglia'nın dediği gibi, iki binden on iki bine çıktı. Hemen hemen tüm yazarların söylediğine göre daha sonra bu sayı on altı bini buldu. Sağlık Kurulu'nun valiye gönderdiği 4 Temmuz tarihli mektupta, günlük ölüm sayısının beş yüzü geçtiği yazıyordu. Daha sonraları salgının en üst düzeye ulaştığı sırada sayısı bin iki yüz ile bin beş yüz arasındaydı. Tadino'ya bakı-

lırsa bu rakamın üç bin beş yüzün üstüne çıktığı da olmuştu. Tardino ayrıca vebadan sonra Milano'nun nüfusunun altmış dört bine indiğini oysa zamanında iki yüz elli bini geçtiğini söylüyordu. Ripamonti ise iki yüz binden söz ediyor; resmî kayıtlara göre ölüle-
rin yüz kırk bin olduğunu ve bu rakamın dışında sayılmayanların olduğunu ekliyor. Öteki yazarların da söyledikleri bu yönde ama somut verilere dayalı değil dedikleri.

Üstlendiği kamusal gereksinimleri karşılamak, böyle bir felakette kurtarabileceklerini kurtarmak için gereken önlemleri almak zorunda kalan Onlar Meclisi'nin sıkıntılarını bir düşününüz. Her gün halkın türlü sağlık gereksinimlerini karşılamak ve bunun için görev yapanların sayısını artırmak, gidenlerin yerine adam bulmak gerekiyordu. Bu işlerde çalışan üç tür görevli vardı: *Monatti*, *apparitori*, *commissari*. *Monatti* diye adlandırılan kişiler evden, sokaklardan ve karantinadan cesetleri toplamak, onları mezarlara götürmek ve gömmek, karantinaya ilaç götürmek, kuşkulu görülen, hastalık bulaştırabilecek eşyaları yakmak gibi vebanın gerektirdiği zor ve tehlikeli işleri yapıyorlardı. Ripamonti'ye göre *monatti* sözcüğü Yunanca *monos*'tan; Gaspere Bugatti'ye göre (önceki veba salgınının bir betiminden alınmış) Latince *monere*'den gelmektedir. Ama aynı zamanda Almancadan gelebilir diyor. Bu kelimenin çoğunlukla İsviçre'de ve Grigioni Kantonu'nda askere alınanlar için kullanıldığını söylüyor. Ancak *monathlich* sözcüğünün de kısaltılmışı olabilir. *Monathlich* aylık demektir. Gereksinimin ne kadar süreceği kesinlikle bilinemediği için sözleşmelerin aylık üzerinden yapılmış olma olasılığı vardır. Bunlar bir tür aylıkçılardı. *Apparition*'lerin görevi ise cesetlerle yüklü at arabalarının önünden yürüyüp zil çalarak yolda bulunanların kenara çekilmelerini sağlamaktı. *Commissari*, Sağlık Meclisi'nin emirlerine göre *monatto*'larla elçileri yönetiyorlardı. Revirlerde sürekli doktor, cerrah bulundurmak, oraları gerekli araç gereçlerle donatmak, yeni hastalar için başka yerler bulmak ve bu yerleri sürekli hazır tutmak gerekiyordu. Bu sebeple karantinanın avlusuna hemencecik tahta ve hasırdan barakalar yaptılar. İçine dört bin insan alabilecek kapasitede birçok barakadan oluşmuş, çevresi tahta direklerle kuşatılmış yeni bir karantina yapıldı. Bunlar yetmediği için iki tane daha yapıl-

ması kararlaştırıldı, dahası yapımına başlandı; ama gereken malzeme bulunamadığı için yarım kaldı. Çoğalan gereksinim karşısında malzeme, işgücü ve irade azalıyordu.

Uygulama, tasarım ve buyrukların gerisinde kaldığı gibi eksikliği su götürmez birtakım gereksinimler sözle bile sağlanamıyordu. Acizlik, yetersizlik ve umutsuzluk öyle bir aşamaya geldi ki, en acil ve en olmazsa olmaz gereksinimler için bile bir şey yapılamadı. Örneğin, annelerini salgın yüzünden kaybetmiş, yüzüstü bırakılmış birçok çocuk ölüyordu. Sağlık Kurulu bu çocuklar ve doğum yapacak kadınlar için bir hastane kurulmasını ve onlar için bir şeyler yapılmasını önerdi ama bundan da bir sonuç elde edilemedi. Tardino, “Yasa tanımayan askerlerin gereksinimlerinin baskısı altında ezilen ve bu nedenle sıkıntıya düşen Onlar Meclisi suçlanmamalı; gerek kent gerek vilayet için validen gerekli olan yardımın yapılması için sözden başka bir şey beklenmiyordu; çünkü onlar, savaşmak ve askerlerin beklentilerini yerine getirmek zorundaydılar,” diyor. Şu an için en önemli şey Casale’yi ele geçirmektir! Hangi amaç hangi nedenle savaşıldığına bakılmaksızın kazanmaktan ötürü alınacak övgüler önemliydi.

Böylece karantinanın yakınlarında kazılmış bir tek o çok büyük çukur cesetlerle dolup taşınca, sayısı her geçen gün çoğalan ölümler mezarsız ortada kalınca, yüksek görevli memurlar, boşuna bu iç karartıcı işi yapabilecek insanlar aramışlarsa da, hangi dala tutunacaklarını bilemediklerini söylemek zorunda kalmışlardır. Eğer acilen olağanüstü bir yardım gelmezse bu durum karşısında bir çıkış yolu bulamayacaklardı. Sağlık Kurulu’nun Başkanı, karantinanın başında duran bu iki değerli rahipten yaşlı gözlerle ve umutsuz bir biçimde yardım istedi. Rahip Michele, dört gün içinde kenti cesetlerden temizlemeyi ve sekiz gün içinde kentin şu an ve gelecekte ortaya çıkabilecek gereksinimlerini karşılayacak şekilde büyük bir çukur kazdırma görevini üstüne aldı. Rahip yanına meslektaşlarından birini ve Sağlık Kurulu tarafından verilen birkaç memuru alarak bu işi yapmaları için adam bulmaya gitti. Bir kısmı Sağlık Kurulu’nun korkusundan bir kısmı da rahibin din adamlığı vasfından ve söylediği sözlerden etkilenererek bir araya gelmiş, toplam iki yüz kişi bulabilmişti. Rahip Michele, bu insanlara birbirinden ba-

ğımsız üç çukur kazdırdı. Karantinadan ölüleri toplaması için *monatto*'ları gönderdi ve böylece belirttiği zaman içinde vermiş olduğu sözü yerine getirmiş oldu.

Bir keresinde karantina doktorsuz kaldı ve onlara para ve rütbe vererek, bin bir zorlukla, gereksinime yetecek kadar olmasa da doktor bulunabildi. Aynı biçimde karantina sık sık erzaksız da kalıyordu; öyle ki, içeridekiler vebadan değil de açlıktan ölüyorlardı nerdeyse. Birçok kez yiyecek ve para bulmak için her yolu deneyip de bulamadıklarında, hiç beklemedikleri bir anda, merhametli insanların yardımları imdatlarına yetişiyordu. Çünkü böyle bir salgının verdiği şaşkınlık içinde başkalarını önemsemeyip kendileri için korkan insanlar dışında ötekiler için üzülen, onlara acıyan ve dünyevi her türlü mutluluğun durmasıyla içlerinde acıma duygusu uyanan insanlar da vardı. Bu gibi olaylarda başkalarını yönetmek ve önlem almak zorunda kalan birçok insan görevden kaçarken her zaman sağlıklı ve yürekli olanlar diğerlerinin yerini alıyor; acıma duygusunun zorladığı insanlar da üstlerine görev olmadığı halde muhtaçların bakımına soyunuyorlardı.

Bu durumda gönüllü olarak zor görevlere bağlılık din adamlarında görülürdü. Kentlerdeki karantinalarda her zaman yardıma hazır bulunurlardı. Acının olduğu yerde onlar vardı. Her zaman hastaların ve ölmek üzere olan insanların yanında görülürler, kimi zaman da onlar hastalanır ve can çekişirlerdi. Manevi yardımlara ek olarak, ellerinden geldiğince dünya işlerinde de yardımcı olmuşlardır. Ortamın gerektirdiği herhangi bir görev için kendilerini adamaya hazırlardı. Yalnızca kentte altmıştan fazla rahip öldü. Federigo, kendisinden beklenildiği gibi herkesi sözleriyle yüreklendiriyor ve onlara örnek oluyordu. Başpiskoposlukta çalışan, çevresindeki herkes neredeyse tümüyle ölmüştü. Akrabaları, yüksek rütbeli memurlar, dostları ve kimi soylular onun tehlikeden kaçmasını ve uzak bir yere gitmesini istediler; ama o bu öneriyi ve uzaklaşma fikrini reddetti. Bu yüce ruhuyla rahiplere şunları yazdı: “Öz evlatlarımız ve ailemiz dediğiniz insanları terk edeceğinize bu ölümlü dünyayı terk etmeye hazırlanınız. İsa için kurtarılacak bir ruh bulduğunuzda bir ödülle, bir yaşamla karşılaşacakmış gibi vebaya karşı sevgi ile yürüünüz.” Görevini yapmaya engel ol-

mayacak önlemler almayı da savsaklamadı; (bu konuda rahiplere talimat ve bilgi verdi.)

Hayır ve iyilik yapmak için tehlike ile karşı karşıya kalmaya al-dırmadı, dahası onu görmezlikten geldi. Her zaman övgüyle andı-ğı ve çabalarını belli bir düzene soktuğu rahipleri olaylar karşısın-da soğukkanlı olmaya zorluyor ve ölenlerin yerlerini ayakta kalan-larla dolduruyordu. O her zaman, kapısının kendisine gereksinimi olanlara açık olmasını istedi. Hastaları avutmak ve onlara yardım edenleri yüreklendirmek için sık sık karantinayı ziyaret ediyordu. Evlerinde kapalı kalmış zavallılara yardım etmek, kapılarının önle-rinde, pencere altlarında durarak onların şikâyetlerini dinlemek ve onlara rahatlatıcı, cesaretlendirici sözler söylemek için kenti dola-şıyordu. Kendini vebanın ortasında bulmuş ve onunla iç içe yaşa-mıştı. Öyle ki, daha sonra hasta olmadan nasıl bu işten kurtuldu-ğuna kendisi bile şaşırmıştı.

Bu tür genel felaketlerde ve uzun süren afetlerde erdem duygu-su, erdemli insanlar her zaman çoğalır ve artar ama ne yazık ki, ahlâksız insanların sayısında da artış ve yükselme eksik olmaz. Vebadan kurtulan, korkmayan ahlâksızlar bu genel karışıklıkta, hü-kümet kuvvetlerinin gevşediği sırada cezasız kalacaklarını anladılar ve yaptıkları işlere devam etmek için fırsat yakalamış oldular. Dahası devlet gücünün büyük bir kısmı bu ahlâksızların en kötülerinin eline geçti. *Monattoluk* ve elçilik görevleri, vebadan korkup onun doğurduğu dehşetten ürperen kişiler yerine, bunu bir yağma ve soygun fırsatı olarak gören insanların eline geçti. Daha önce de söylediğimiz gibi, bu insanlara sıkı kurallar, ağır cezalar getirilmiş; yerleri belirlenmiş; başlarına belediye komiserleri atanmış ve işle-rin daha iyi yapılabilmesini sağlamak için her mahallede soylular ve yüksek düzeyde memurlar görevlendirilmişti. Böyle bir düzen belli bir süre için etkili olduysa da, ölenlerin ve bırakıp gidenlerin sayısının artması ve hayatta kalanların aklını kaçırmasıyla bunla-rın yerine geçenleri bir düzen altında tutmak olanaklı değildi. *Monatto*'lar istedikleri gibi davranmaya başladılar. Evlere ev sahibi ya da düşman gibi giriyorlardı. Yaptıkları hırsızlıklar, hastalara ettikleri zulüm şöyle dursun, hastalıklı ve zalim ellerini sağlıklı çocuk-lara, kadınlara, erkeklere kadar uzatıyor ve para vermezlerse onla-

rı karantina altına almakla tehdit ediyorlardı. Bazen yaptıkları işlere bedel biçiyorlar ve istedikleri parayı alamadıklarında da kokmaya başlayan cesetleri kaldırmayı reddediyorlardı. Denildiğine (bir tarafın hafifliği, diğerlerinin de kötü düşünceleri yüzünden inanıp inanmamakta kararsız kaldım) ve Tadino'nun da onayladığına göre vebayı bir kazanç fırsatı ve eğlence haline getiren *monatto*'lar ve elçiler hastalığın yayılması için at arabalarından yerlere özellikle bulaştırıcı eşyalar atıyorlardı. Birtakım alçak insanlar da kendilerine *monatto* süsü vererek, geldiklerini göstermek ve fark edilmek için ayaklarına bağladıkları zillerle evlere giriyor ve her türlü taşkınlıkta bulunuyorlardı. Hırsızlar ellerini kollarını sallayarak kapısı açık, içinde kimse olmayan ya da hastaların yaşadıkları evlere girerek oraları talan ediyorlardı. Aynı şeyleri daha da kötüsünü yapan birkaç sokak bekçisi de suçüstü yakalanmıştı. Ahlâk bozukluğu arttıkça çılgınlık da artıyordu. Öyle ya da böyle, ortama egemen olan suç işleme eğilimi, zihinlerdeki şaşkınlık ve çalkantıdan ötürü beklenmedik bir güç kazandı, daha yaygın ve daha hızlı sonuçlara yol açtı. Tümü sokakların ve evlerin boyanmasından kaynaklanan korkunun büyümesine ve artmasına neden olurken, bu boyama işi, sonuç olarak ve dışa vuruş biçimiyle, gördüğümüz gibi, başka bir ahlâksızlıktı. Bu hayalî tehlike, gerçek ve görülen tehlikeden çok ruhları sarstı ve ıstırap çekmelerine yol açtı. Ripamonti, "İnsanların gözü önünde ve geçtikleri caddelerde, dağılmış bir sürü ceset kenti geniş bir mezarlığa çevirirken, bundan daha kötü, daha uğursuz bir şey ise insanların güvensizlik konusunda korkunç bir biçimde karşılıklı inatlaşmaya girmeleriydi. İnsanlar yalnız komşularından, arkadaşlarından, konuklarından kuşku duymakla kalmıyor, karıyı kocaya, babayı evlada, kardeşi kardeşe bağlayan kutsal bağlar bile korkuyu gideremiyordu. Söylemesi ne kadar da utanç verici ve korkunç bir şey! Aile sofrası, yatak odası bile zehirli bir tuzak ve kapan sayılıyordu artık," diyor.

Zehirli tuzagın, varsayılan yaygınlığı ve olayın tuhaflığı insanların düşüncelerinde huzur bırakmamış ve herkesin birbirine karşı güvenini sarsmıştı. İlk zamanlar bulaştırıcıların, bu kötülükleri, hırs ve açgözlülüklerinden ötürü yaptıkları sanılıyordu; ama daha sonra, bulaştırıcılıkta iradeleri baskı altında tutan, nasıl desem;

şeytancıl bir keyif, bir çekicilik olduğu varsayıldı ve buna inanıldı. Hastaların sayıklama anında başkalarının kendilerine bulaştıracığından korktuğu şeyi kendilerinin başkalarına bulaştırdıklarını söylemeleri böylesine net ve açık konuşmuş olmaları, insanların söylenilen her şeye inanmalarına neden oluyordu. İş sözde de kalmıyordu. Hastalar sayıklarken hayallerinde yaşattıkları bulaştırıcıların imgeledikleri devinimlerini yapıyor; el kol hareketlerini taklit ediyorlardı. Bu olaylar, insanların bulaştırıcıların varlığına dönük varsayımlarını güçlendirmeye, dahası, varlıklarına inanmaya neden oluyor ve birçok yazarın da bunu doğrulamasına yol açıyordu. Aynı biçimde mahkemelerde üfürükçülükle ilgili hüznün veren ve uzun davalarda kimi sanıkların çoğu zaman kendi arzularıyla yaptıkları itirafların, konuyla ilgili olarak bu inancın sürüp yayılmasında bayağı etkisi olmuştur. Çünkü bir fikir uzun süre ve geniş çapta egemen olduğunda kendisini anlatmak için tüm yolları dener, tüm kapıları zorlar, inandırıcı olmak için gerekli tüm basamakları çıkar. Tuhaf bir şeyin yapılabileceğine herkesin ya da çoğu insanın inanması zordur, ta ki yapacağına inanan birileri çıkıncaya kadar.

Bulaştırıcılığın neden olduğu çılgınlıktan doğan birçok öykü arasında gerek gördüğü rağbet, gerek yayıldığı alan itibariyle bir tanesi vardır ki, burada anlatılmaya değer. Herkes tarafından aynı biçimde anlatılmıyordu; ama (bu öykülerin özelliğidir) olsun, bir tanesi şöyleydi: Bir gün adamın biri Duomo Meydanı'nda dururken altı tane atın çektiği bir araba, arabanın içinde diğerlerinin yanı sıra soylulara benzeyen; ama karanlık ve yanmış yüzlü, ateş gibi yanan gözleri ve dimdik saçları olan ve dudaklarıyla tehdit saçan bir adam görür. O adam etrafı incelerken arabacı bizim adamın önünde durur ve onu arabaya davet eder. Adam da öneriyi reddedemez. Biraz dolaştıktan sonra araba bir konağın önünde durur. Adam da diğerleriyle birlikte içeri girer. Konağın içi sevimli, aynı zamanda da korku vericidir; çöller, bahçeler, mağaralar ve salonlar vardır. Cadılar oturmuş tartışıyorlarmış. Sonunda adama içi altın dolu kocaman bir kasa gösterirler ve eğer küçük bir kutu içindeki ilacı alıp bununla kentte hastalık bulaştırırsa, bu altınlardan istediği kadar alabileceğini söylerler. Bizimki bu öneriyi kabul etme-

yince kendini bir çırpıda, biraz önce geldiği yerde bulur. Bu öyküye hemen hemen tüm Milano halkı inanmıştı. Ripamonti'nin dediğine göre, birçok akli başında insan da inandı. Bu öykü bütün İtalya'yı dolaştı ve dahası Almanya'da öykü yazıya döküldü. Magonza Başpiskoposu bir mektupla Milano'da dolaşan bu söylentiler üzerine Federigo'nun ne düşündüğünü sorar; o da bunların düş ürünü olduğunu söyler.

Okumuşların da aynı nitelikte değilse de, aynı değerde olan birtakım kuruntuları, buna benzer yıkıcı etkiler gösterdi. Okumuşların büyük bir bölümü 1628'de görülen kuyruklu yıldızı ve Satürn ile Jüpiterin birleşmesini yaklaşan felaketin habercisi ve nedeni olarak gördüler. Tadino şöyle diyor: "Yukarıda söylenen bu iki yıldızın birbirine yaklaşması 1630 yılına rastladığından, herkes bu durumu açıkça görüp yıldızların felaket üzerindeki etkisine kolaylıkla inandı." Ne zaman ve kim tarafından söylendiğini bilmediğim, "Ölümcül hastalıklar geliyor, olağanüstü şeyler olacak," sözü Ripamonti'nin de işaret ettiği gibi bunu duyurmayaya elverişli birçok ağızda dolaşıyordu. Bu sözler 1623 yılında Torino'da basılan *Kusursuz Almanakların Aynası* adlı kitaptan alınmıştır. Vebanın baş gösterdiği yılın Haziran ayında kuyruklu yıldızın bir kez daha gözükmesi bulaştırmacılığın uyarısı, dahası yeni bir kanıtı sayıldı. Livio, Tacito, Dione, Omero ve Ovidio tarafından yazılmış kitaplarda da benzer olayların anlatıldığı ağızdan ağza dolaşıyordu. Modern yapıtlarda ise böyle örnekler fazlasıyla vardı. Ayrıca Cesalpino, Salio, Cardano, Grevino, Pareo, Schenchio, Zacchia gibi yüzlerce yazarın ya kuramsal ya da rastlantısal olarak zehirlerden, büyüçülükten, bulaştırıcı tozlardan söz ettiği söyleniyordu. Eğer yazarların şöhreti yarattıkları yapıtlardaki iyilik ya da kötülükle ölçülseydi, uğursuz Delrio bu yazarların en tanınmış olurdur. Delrio bilimiyle, bir savaşçının yapabileceğinden çok insanın canına kıymıştı. Delrio'nun *Sihirler Üzerine Araştırmalar* adlı yapıtı (insanların o zamana dek o konuda düşlediklerinin bir özetiydi) en değerli, en etkili kaynak olmuş ve bir yüzyıldan fazla kanun adamlarının tüyler ürperten acımasızlıklarına yol göstermiştir. Halkın bulduklarından, okumuş insanlar kendi fikirleri ile örtüşenleri; okumuş insanların bulduklarından, halk,

anlayabildiklerini anlayabildiği biçimde algılıyordu. Tüm bunlar halkı çileden çıkaran karışık, kocaman bir nedenler yumağı oluşturmuştu.

Ama daha büyük bir şaşkınlık uyandıran şey ise, gerçekten başından beri vebanın varlığına inanan doktorların ve özellikle vebanın kente girdiğini önceden kestirebilen, hastalığın gelişimini, sürecini izleyen ve bunun veba olduğunu, dokunma yoluyla bulaştığını, eğer önüne geçilmezse herkese bulaşacağını söyleyen Tadino'nun böyle büyücülük ve zehirle bulaştırıcılık olaylarından kendisine malzeme çıkarmasıydı. Tadino, Milano'daki veba salgınında ikinci kişi olarak ölen Carlo Colonna'nın da hastalığın bir belirtisi olarak sayıkladığını söylemiş; ayrıca zehir bulaştırmak olayını da şimdi anlattığımız öyküden yola çıkarak ileri sürmüştü: İki tanık, hasta arkadaşlarından duyduklarını savladıkları bir olayı anlatırlar. Bir gece bu adamın odasına ona çevredeki evlere hastalık bulaştırması koşuluyla sağlık ve para öneren insanlar gelmiş, ama adam onların bu isteğini reddedince odayı terk etmişlerdi. Onların yerine yatağın altında bir kurt; altında üç tane kocaman kedi kalmıştı. "Sabah oluncaya kadar oldukları yerde kalmışlar."

Bunları düşünmek eğer tek bir adamın işi olsaydı, bunu onun cahilliğine ve dikkatsizliğine vermek gerekirdi. Bu olayı dile getirmek gerekmezdi. Ama böyle düşünen çok insan vardı. İnsanoğlu böyledir. Düzenli ve akılcı düşünceler dizgesinin, tersinden ortaya atılmış bir başka düşünceler dizgesiyle nasıl da altüst edildiğini gözlemlemek fırsatı verir, değil mi! Kaldı ki Tadino zamanının önde gelen kişilerinden biriydi.

İki ünlü ve saygın yazarın dediğine göre Kardinal Federigo da bu bulaştırıcılık olaylarına inanmıştı. Bu saygıdeğer ve sevilen kişiyi biz de aynı övgüyle anabilmeyi ve bu iyi piskoposun başka şeylerdeki gibi burada da çağdaşlarına göre üstün bir insan olduğunu göstermek isterdik. Ne var ki, kamuoyunu etkileyen bir düşüncenin soylu kafalarda da yer bulabileceğini anımsatmak zorunda kaldık. En azından Ripamonti'nin dediğine bakılırsa, Federigo işin başında kuşkuya düşmüş; ama daha sonra yazar, bu kuşkusunun oluşmasında saflık, cehalet, korku ve bu hastalığın varlığını geç bulgulamış ve önlem almakta gecikmiş olduğu için özür dile-

mek arzusunun yattığını söyler. Büyük bölümü abartılmış olabilir ama içinde doğru olanı da vardır. Milano Ambrosiana Kütüphanesi'nde bu salgın hakkında bizzat kendisinin yazdığı bir kitap bulunuyor; birçok yerde rastladığımız bu sözler orada da var: "Bulaştırıcıların hastalığı yayma tarzı hakkında çok şey söyleniyor ve bize göre kimileri doğru, kimileri uydurma gibi geliyor."

Ama yaşadıkları sürece sonuna kadar bunun bir hayal ürünü olduğuna inananlar da vardı. Bu fikirlerini kendilerinden değil, başkalarından öğreniyoruz. Çünkü kamuoyuna karşı çıkmak her babayiğidin kârı değil. Üstelik bu fikre karşı çıkan, onunla alay eden, onu yerden yere vuran ve kimilerinin bir önyargısı olduğunu ve açık açık tartışılmayan; ama gene de ayakta kalan bir yanlışlık olarak görenlerden öğreniyoruz. Gelenek gereği bilgisi olanlardan öğreniyoruz. Bu yazarlardan biri de, Milano'da üstlerinden övgü alan ve "Bu zehirle, bulaştırıcılık olaylarından etkilenmeyen insanlar da var," diyen, iyi kalpli Muratori idi. Bu sözler gerçeğin gizli bir itirafıydı ve içtenlikli bir deyişti. Sağduyu vardı ama kamuoyunun korkusundan gizli kalmıştı.

Her gün sayısı azalan, kendini yitirmiş, aklı karışık memurlar, yapabildikleri bir tek şey vardı; o da tüm güçlerini harcayarak bulaştırıcıları aramak. Yukarıda sözü edilen arşivde ele geçen belgeler içinde bir mektup vardı (konuya ilişkin bir başka belge de yoktu). Bu mektupta vali yardımcısı, Girolamo ve Giulio Monti adlı, Milanolu soylu aileden iki kardeşin kırsal alandaki evlerinde bol miktarda zehir ürettiklerini büyük bir duyarlılık ve görev anlayışıyla valiye bildirmişti. Bu işte çalışan kırk adamları vardı. Ayrıca Venedik'ten malzeme getiren Brescialı dört şövalye ile çalışıyorlardı. Kendisinin bizzat, Milano Belediye Başkanı ve Sağlık Müdürü'nü otuz atıyla oraya yollamak için kendileriyle gizlice anlaştığını yazıyordu. Ne var ki, kardeşlerden biri, büyük bir olasılıkla arkadaşı olan Sağlık Müdürü'nün haberiyle uyarıldıkları için tüm suç kanıtlarını ortadan kaldırmışlardı. Ayrıca Sağlık Müdürü başına gitmemek için bahaneler aramıştı. Ama Belediye Başkanı üzerine düşeni yapmış ve gittiği evde kanıt aramıştır. Fabrikanın zehir ürettiğine ilişkin kanıt bulamamış; ancak gereken bilgileri toplamış ve suçlu gördüklerini tutuklamıştır. Girişim işe yaramamış-

tı. Zamanın belgeleri o kişilere dönük kuşkulardan söz ediyor ama somut verilere değinmiyor.

Ardından gelen davalar ilk değildi; ne de hukuk tarihinde göz ardı edilebilecek kadar sayıları azdı. Çünkü geçmişe değinmeden olaylarımızın geçtiği zamana yakın zamanlardaki olaylara bakacak olursak, 1526 yılında Palermo'da; 1530'da, sonra 1545'te, daha sonra 1574'te Cenevre'de; 1536'da Casale Monferrato'da; Casale Monferrato'da; 1555'te Padova'da; 1599'da Torino'da ve gene Torino'da günümüz 1630'unda, birçok kişinin hastalığı yaymak, bulaştırmaktan suçlu bulundukları, yargılandıkları ve korkunç işkencelere maruz kaldıklarını görürüz. Milano'daki bulaştırıcılık hikâyesi ile ilgili söylenen şeyler gözlenebildiği ve hakkında yorum yapılabilirdi için daha uzun sürdü ve daha çok yankı uyandırdı. En azından daha ayrıntılı ve daha inandırıcı belgeler kalmış olduğundan olayı daha fazla gözlemlemek olanağımız var. Her ne kadar, yukarıda övgüyle sözünü ettiğimiz bir yazar, kendisini olayların öyküsünü yazmaktan çok daha geniş kapsamlı ya da ilk ağızda daha önemli olacak bir özetini vermek için gerekli malzemeyi sağlamaya dönük çalışmalara adanmışsa da, biz, bu öykünün yeni bir çalışmaya malzeme oluşturacağını düşünmekteyiz. Ama öyle kolay kolay yapılacak bir iş değil ve burası, gerektiği biçimde ele alacağımız yer değil. Ayrıca bunca olayın üstünde durduktan sonra bu olaylar okurun da ilgisini çekmeyebilir. Söz konusu olayları incelemeyi, araştırmayı bir başka yapıta bırakarak öykümüzün sonuna dek onları yalnız bırakmamak için kahramanlarımıza dönelim.

Ağustos'un sonlarına doğru Milano'da veba salgının en sert geçtiği bir dönemde Don Rodrigo, aileden henüz sağ kalan üç-dört kişiden biri olan sadık hizmetçisi Griso ile birlikte eve dönüyordu. Bu iç karartıcı zamanların hüznünün biraz olsun üstesinden gelebilmek için gittikleri bir arkadaşının evinden dönüyordu. Her defasında eski arkadaşlarından biri yok oluyor, yerini yenisi dolduruyordu. O gün Don Rodrigo en çok eğlenenlerden birisiydi. İki gün önce vebadan ölen Kont Attilio'nun yası nedeniyle söylediği methiyeyle arkadaşlarını çok güldürmüştü.

Ama şimdi yürürken, kendini yorgun, kırgın, bacaklarını güçsüz hissediyor; soluğu daralıyor, içini ateş basıyordu. Bunların nedenini şaraba, uykusuzluğa ve mevsime bağlamak istiyordu. Yol boyunca bir tek söz söylemedi. Eve varınca tek söylediği söz odasına gidebilmek için ışık istemek oldu. Griso efendisinden uzak durarak çakmak çakmak olmuş ve yerinden fırlayacakmış gibi duran gözlerini inceledi. Bugünlerde herkes birbirinin doktoru kesilmişti.

Don Rodrigo, Griso'nun kendisine karşı davranışından aklından geçenleri anlıyordu.

"İyiyim," dedi Don Rodrigo, "Çok iyiyim; fakat sanırım içkiyi biraz fazla kaçırdım; nasıl bir vernaccia'ydı¹ o öyle! Ama iyi bir uy-

1 Bir tür kırmızı şarap – ç.n.

ku çektikten sonra, eskisi gibi olurum. Çok uykum var... Işığı ek; gözümü alıyor; beni rahatsız ediyor.”

Griso efendisinden uzakta durarak, “Doğru, vernaccia bağışla-maz,” dedi. “Hemen yatarsanız, iyi gelir.”

“Haklısın. Keşke uyuyabilsem; ama iyiyim. Zili yakınım, ra-hata ulaşabileceğim bir yere koy; belki bu gece bir şeye gereksi-nimim olabilir ve senin de kulağın zil sesinde olsun! şu an hiçbir şeye gereksinimim yok. şu kahrolası ışığı al götür; canımı, canımı çok sıkıyor.”

Griso ışığı aldı ve efendisine iyi geceler diledikten sonra o yatağa yatarken çabucak oradan ayrıldı. Yorgan, Don Rodrigo’ya bir dağ kadar ağır geliyordu. Onu üstünden atıyor ve uyumak için kıv-ranıyordu. Gerçekten de uykusuzluktan ölüyordu. Ama gözleri-ni kapatır kapatmaz sanki birisi onu özellikle sallıyormuş gibi ani bir sıçramayla uyanıyordu. Hararetinin arttığını, çarpıntısının hız-landığını duyumsuyordu. Aklından yeniden ağustos ayının sıcağı, eğlenceleri ve düzensiz yaşamı geçiyordu; tüm suçu onlara yükle-mek istiyordu. Ne var ki, o sıralarda hangi taşı kaldırırsanız altından çıkan, alıp oynarken bile dillerden düşmeyen, alay konusu olan bir saplantı tüm bu düşüncelerini silip süpürüyordu. Daha henüz şaka ile karışık gündeme getirmek olanaklıydı. st kapalı geçiş-tirmek daha zordu: Veba.

Uzun süre yatağında debelendikten sonra sonunda uykuya dal-mıştı ve dünyadaki en garip ve en korkunç düşleri görmeye başla-mıştı. Bir ara kendini büyük bir kilisede, kalabalığın ortasında bul-du. Orada bulunmak, oraya nasıl gittiğini, dahası, özellikle bu d-nemde gitmek fikrinin nasıl aklına geldiğini bilememek onu çok kızdırdı.

evresinde bulunanlara baktı. Yüzleri solgun, ışıksız gözleri u-kura kaçmış, dudakları sarkık öylece duruyorlardı. Giysileri pa-ramparaydı; yırtıklarından bedenlerindeki lekeler ve çıbanlar g-zkyordu. ‘ekilin yanımdan, alçak herifler,’ diye bağırdığını sa-nıyordu, uzaktaki kapıya bakarken. Yüzünde tehdit edici bir anla-tım vardı. Kimildamadan duruyor, dahası bu iğrenç yaratıklara do-kunmamak için bzlyordu. Oysa insanlar her yandan onu ku-şatmışlar, üstüne üstüne geliyorlardı. Put gibi duruyorlardı; söyle-

diklerini işitmiyorlardı. Bu arada birilerinin, göğsünün sol yanını, yüreği ile koltuk altı arasını dirseğiyle ya da başka bir şeyle dürttüğünü duyumsadı. Dürtülen yerde bir ağrı duydu. Ağrının geçmesini beklerken iki büklüm oldu. Kılıcın kabzasının ağrıya neden olduğunu sandı. Oysa aynı noktada daha şiddetli bir ağrı duyumsadı. Elini kılıcına götürdü ama onu yerinde bulamadı. Küfürler savurup haykırmak istedi. Çevresindekilerin başka bir yöne baktığını gördü. Bir minberin korkuluklarının arkasından düz, parlak, ıslıl ıslıl bir şeyin parladığını gördü. Bu nesne yükseldiğinde ortaya, tıraşlı bir insan başı, yavaş yavaş alnı ve gözleri çıktı. Adamın beyaz bir sakalı vardı. Adam göbeğine dek yükselince bir rahip olduğunu anladı. Rahip Cristoforo idi. Rahip Cristoforo ateş saçan gözleriyle tüm dinleyenleri şöyle bir süzdü. Bakışlarını kendisinin üzerine çevirdiğini duyumsadı. Tıpkı sarayının salonunda yaptığı gibi elini kaldırdı rahip. Bu arada Don Rodrigo da elini aceleyle rahibin kolunu tutup indirmek için kaldırdı. Bir anda boğazından bir çığlık çıkıverdi Don Rodrigo'nun. Bağırmasıyla uyanması bir oldu.

Gerçekten de kolunu kaldırmıştı; indirdi. Kendine gelmeye çalıştı. Çoktan güneş doğmuştu. Güneş de geceki ışık gibi gözlerini rahatsız ediyordu. Yatağını, odasını tanıdı; gördüklerinin düş olduğunu anladı. Kilise, insanlar, rahip tümü yok olmuştu; bir tek sol yanındaki ağrı duruyordu. Kalbinde şiddetli bir çarpıntı, kulaklarında uğultu, çınlama, içinde bir ateş ve her yerinde bir ağırlık duyumsuyordu. Bir gece öncekinden daha çok. Acıyı duyduğu yere bakmadan önce birkaç dakika tereddüt etti. En sonunda nerede olduğunu tam olarak bulguladı; ürkekçe bir göz attı; morlугun üstünde iltihaplı bir kabarıklık gördü.

Sonunun geldiğini anladı. Ölüm korkusu sardı ve *monatto*'ların eline düşüp, karantinaya götürülüp atılacağından korktu. Bu korkunç sondan kurtulmak için bir çözüm ararken, düşüncelerinin karanlıklaştığını, karıştığını duyumsadı. Neredeyse aklını kaçıracaktı. Hemen eline çingırağı aldı ve hızlı hızlı sallamaya başladı. Zaten tetikte bekleyen Griso odaya girdi. Yatağa belli bir uzaklıkta durdu, efendisine dikkatli dikkatli baktı, dün varsaydığının doğru olduğunu anladı. Yatağında zorlukla oturmaya çalışırken, "Griso, sen her zaman benim güvendiğim kişi oldun," dedi.

“Evet efendim.”

“Sana her zaman iyiliğim dokundu.”

“İyiliğinizden, efendim.”

“Sana güvenebilir miyim?”

“Her zaman, efendim.”

“Kötü durumdayım Griso.”

“Evet, farkındayım.”

“Eğer iyileşirsem, sana geçmişte yaptığım iyiliğin çok daha fazlasını yapacağım. Senden başkasına güvenmek istemiyorum. Bana bir iyilik yap Griso.”

Alışılmadık bu durumda alışıldık bir edayla, “Emredin efendim,” diye yanıtladı Griso.

“Cerrah Chiodo’nun evini biliyordun değil mi?”

“Çok iyi biliyorum.”

“İyi birisidir; eğer ücretini yeteri kadar verersen hastalığından kimseye söz etmez. Onu çağırmaya git ve ona eğer gelirse 4 altın, dahası 6 altın; dahasını isterse onu da ver; yeter ki gelsin. Ama dikkat et kimse seni görmesin.”

“İyi düşündünüz efendim; hemen gider getiririm onu.”

“Dinle Griso, gitmeden önce bana biraz su ver; o kadar yanıyor ki içim, dayanamayacağım artık.”

“Hayır efendim doktorla görüşmeden olmaz. Su zarar verir; yitirecek zaman yok; birkaç dakika sonra Chiodo’yla buradayım,” diyerek çıktı gitti Griso.

Don Rodrigo, yeniden yorganının altına girdikten sonra hayalinde Griso’nun Chiodo’nun evine gitmesini, attığı adımları, dönmesi için kalan süreyi hesaplıyordu.

Arada çıbanına bakıyordu ama hemen tiksintiyle yüzünü çeviriyordu. Bir süre sonra cerrah gelmek üzeredir diye kulak kesilmeye başladı. Bu uğraşı, onu rahatsız eden kötü duygulardan ve onu saran olumsuz düşüncelerden kurtulmasına yardımcı oluyordu.

Ansızın uzaktan bir zil sesi duydu; ama bu ses sokaktan değil, odadan geliyormuş gibi geldi ona. Dikkat kesildi; sesin daha kuvvetli geldiğini, sıklaştığını gördü; ayrıca ayak sesleri geliyordu. Aklından korkunç bir düşünce geçti. Oturmak için doğruldu ve daha da dikkatli dinlemeye başladı. Yakındaki odadan boğuk bir ses gel-

di; sanki ağır bir cisim yavaşça yere bırakılmış gibiydi. Bacaklarını sanki yataktan kalkacakmış gibi yatağın kenarından aşağı salladı ve kapıya baktı. Kapının açılmasıyla beraber içeri üstü başı kirli, yırtık, kırmızı mantolu, korkunç yüzlü iki *monatto* girdi. Aralık kalan kapı kanatlarından birinin arkasında yüzünü saklayan Griso'yu gördü.

“Alçak hain, namussuz, adi herif. Yardım edin, beni öldürüyorlar!” diye bağırdı. Don Rodrigo silahını almak için elini yastığının altına götürdü; silahı hemen bulup çıkardı. Ama daha ilk çılgılığında *monatto*’lar yatağına yaklaşmış ve hiçbir şey yapamadan üstüne çullanmışlardı. Elinden silahı alıp uzağa attılar. Yatırıp sıkıca tutarken alay ve kızgınlıkla, “Bize karşı gelmek öyle mi? Alçak herif! *Monatto*’lara karşı mı gelinir? Devletin memurlarına hem de... Biz hayır işi yapıyoruz, be adam...” diye söyleniyorlardı.

“Götürünceye kadar sıkı tut,” dedi biri ötekine ve orada bulunan kasaya doğru ilerledi. Bu arada Griso geldi ve kasanın kilidini kırmaya başladılar.

Diğer *monatto*’nun kolları arasında çırpınırken Don Rodrigo son gücüyle, “Haydut! Bırakın beni bu alçağı öldüreyim; sonra benimle istediğinizi yapın,” diye bağırdı. Son bir güçle avazı çıktığı kadar bağırarak evdeki diğer uşakları çağırdı. Ne yazık ki, bu bir işe yaramamıştı; çünkü Griso, *monatto*’lara bu oyunu oynamaları için buldukları paraları paylaşmayı önermeden önce, diğer hizmetçileri efendisinin yalan yanlış buyruklarıyla evden uzaklaştırmıştı. Don Rodrigo’yu sıkı sıkı yatağına bağlı tutan kişi onu sakinleştirmek için ikna etmeye çalışıyordu ve yüzünü diğer ikisine dönerek paylaşımı adilce yapmaları için uyarıyordu. Griso’nun tüm malları paylaştırdığını gören Don Rodrigo:

“Sen, sen, iyileşeceğim, lanet olası iyileşeceğim,” diye bağıırken Griso kulak vermiyor; ona doğru dönüp bakmıyordu.

“Sıkı tut baksana aklını kaçırdı,” diye seslendi bir *monatto* öbürüne.

Gerçekten artık aklını yitirmişti. Son büyük bir tek çılgılıktan ve çırpınıştan sonra yorgun düştü; ama gözleri bir yere takılıp kalmıştı.

Monatto’ların biri bacaklarından, öbürü kollarından tutup onu yan odadaki sedye ile taşıdılar. Ganimetlerini alabilmek için ya-

tak odasına bir kez daha geri döndüler. Sonunda ağır yüklerini alıp gittiler. Griso iki arada bir derede kaldı ve kalanları da bir çuvala koyup gitti. Griso yaptığı her şeyde çok dikkatli davranmıştı. Ne *monatto*'lara dokunmuş ne de onların kendisine dokunmalarına izin vermişti. Ama en son, kaçış karmaşasında yatağın yakınında olan efendisinin pantolonunu alıp içinde para var mı diye salınamıştı. Bu olayı ancak ertesi gün öbür haydutlarla bir meyhanede eğlenirken, bedenine bir titreme geldiğinde anımsamıştı. Gözleri kamaşmış ve bir halsizlik gelmişti üstüne ve yere düşmüştü. Arkadaşları onu da terk etmiş ve üzerinde değerli ne var ne yok aldıktan sonra *monatto*'ların eline bırakmışlardı. Onlar da onu bir arabaya atmışlardı. Efendisinin götürüldüğü karantinaya varmadan önce yolda son soluğunu vermişti. Şimdi Don Rodrigo'yu yazgısıyla baş başa bırakarak bir başkasını aramaya koyulalım. Eğer Don Rodrigo'nun zorlaması olmasaydı, sözünü edeceğimiz bu kişinin öyküsüyle Don Rodrigo'nun yaşam serüveni hiçbir zaman kesişmeyecekti. Dahası ne onun ne de ötekinin yaşamı öyküleşecekti. Bu aradığımız kişi Antonio Rivolta adıyla yeni bir iplik fabrikasında çalışan Renzo'dan başka biri değildi.

Yalan olmasın ama beş ya da altı ay olmuştu. Venedik Cumhuriyeti ile İspanya Krallığı arasında savaş çıkmıştı. Sınırın öteki yakasında Renzo için yakalanmak, sorgulanmak tehlikesi kalmamıştı. Bu nedenle Bortolo onu bulunduğu yerden aldırarak yanına getirtti. Çünkü onu çok seviyordu; hem de onun kadar genç ve usta bir işçi fabrikada her işe koşabilirdi. Üstelik Renzo okuma yazma bilmediği için ona fabrikada rakip olamazdı. Bu, Bortolo'nun onu yanına almak için düşündüğü önemli noktalardan biriydi. Belki siz okurlarımız daha örnek bir Bortolo isterdiniz! Ne diyeceğimi bilmiyorum; siz yenisini yaratın. Bizimkisi böyleydi işte.

Renzo artık onun yanında çalışıyordu. Çok kez Agnese'nin mübarek mektuplarını aldıktan sonra aklından asker olup bu işi bırakmak geçiyordu. Aslında fırsatı da vardı. Özellikle bu dönemde Cumhuriyet'in insan gücüne gereksinimi vardı. Milano'nun istila edileceğini duyduğunda Renzo'nun bu isteği birkaç kere kabarmıştı. Köyüne bir kahraman olarak dönmek ve Lucia'yı yeniden görüp karşısına bir kahraman olarak çıkmak çok hoşuna gidecek-

ti. Ama Bortolo onu bu fikrinden caydırmanın yollarını her defasında bulmuştu.

“Eğer Milano’ya girmeleri gerekiyorsa, oraya sensiz de girebilirler. Sen de daha sonra keyfin isterse gidebilirsin; ya gittiklerine pişman olurlarsa; o zaman gitmeyip evde kaldığına şükreder-sin. Senden başka adam mı yok! Onlar bir gitsinler bakalım! He-le bir görelim; bakalım ne yapacaklar! Milano o denli kolay yutu-lacak bir lokma mı! İspanya bu oğlum! İspanya ne demek sen bi-liyor musun? San Marco evinde güçlü ama bu yetmez! Ne demek istediğimi anlıyorsundur. Sabırlı ol! Buradaki rahat sana batıyor mu? Seni anlıyorum. Tanrı onlara yardım edecekse eder; sana ge-rek kalmadan bunu yapar. Evliyalar senin yanında! İnan ki bu iş sana göre değil. İnsanları katletmek için ipek çırkıklarını yüzüstü bırakmak doğru mu sence? Bu tür insanların yanında işin ne se-nin? Bu iş için yaratılmış olmak gerekir.”

Kimi zaman Renzo adını ve kılığını değiştirerek gizlice gitmeye kalkışıyordu. Ama Bortolo her seferinde kolayca tahmin edeceği-niz gerekçelerle onu bundan vazgeçirmeyi başarıyordu.

Dediğimiz gibi veba, Milano’da tam Bergamo sınırında patlak verdikten sonra sınırları aşip San Marco topraklarına girdi. Kay-gılanmayın bunu da anlatacak değilim. Kim öğrenmek isterse, ka-mu yararına bunu yazmış olan Lorenzo Ghirardelli adındaki kişiye başvurabilir. Ender bulunan, bilindiği gibi çok da az tanınmış bir yapıt; ama belki de vebaya ilişkin anlatılanların tümünü bir araya getirseniz de bu kitabın içeriğini tutmaz. Bir kitabın tanınmasının birçok nedeni vardır. Asıl anlatmak istediğim Renzo’nun da veba-ya yakalanmış olmasıydı. Fakat o kendiliğinden iyileşti; hiçbir şey yapmadan ölümün sınırına geldi neredeyse; ama güçlü kuvvet-li olması, hastalığı yenmesini sağladı. Birkaç gün içinde bu tehli-keden kurtuldu. Yaşama dönüşüyle hayallerindeki anılar, arzular, umutlar, yaşamında yapmak istedikleri geçmişindekine göre daha da fazla ateşlendi; demek istediğim, artık hiç düşünmediği ölçü-de Lucia’yı düşünüyordu. Acaba bu zamanda, yaşamın zor olduğu bu dönemde ona ne olmuştu? Ona bu kadar yakınken ondan hiç haber alamamak. Daha ne kadar kaygıyla yaşayacaktı ki? Bu illet, tüm tehlikeler ortadan kalktığında ve Lucia yaşıyor olsa da, ortada

önemli bir başka sorun vardı: Lucia'nın, sözüm ona, kendi kendine aldığı karar, verdiği sözdü.

Daha tam olarak kendine gelemeden: "Gideceğim ben, gideceğim; işin içyüzünü anlayacağım. Umarım yaşıyordur. Eğer yaşıyorsa; bulması da kolay olur. Verdiği sözü kendi ağzından duyacağım. Onsuz olamayacağımı anlatacağım. Hem onu hem de zavalı Agnese'yi alıp getireceğim hâlâ yaşıyorlarsa. Hep beni sevmiştir; eminim ki hâlâ seviyordur. Ya yakalanma buyruğu? Ehhh, yaşayanların şu an başka sorunları var. Burada benim gibi bir yığın kişi güvenle dolaşıyor. Hırsızlar için yaşanacak bir köşe bulunuyor. Birçoğu Milano'nun giderek kötüye gittiğini, bir kargaşa ağına dönüşüğünü söylüyor. Eğer böyle bir fırsatın kaçmasına izin veririmsem bir daha elime geçmez!"

Sevgili Renzo, çıkmayan canda umut vardır.

Ayağa kalkabilecek duruma gelir gelmez şimdiye dek kendini vebadan korumuş olan Bortolo'yu aramaya gitti. Evine girmeden sokaktan sesleniverdi ve pencerede görünür görünmez:

"Aha. Vebayı haklamışa benziyorsun öyle mi? Aferin sana."

"Bacaklarımda biraz ağrı var ama en kötüsünü atlattım."

"Eee. Ben senin yerinde olmak isterdim. Eskiden iyi denildiğinde, işlerin iyi gittiğine işaret ederdi ama yeterli değil. Şimdi 'daha iyiyim' diyerek, tehlikeyi atlatmış oluyor!"

Renzo kuzenine iyi dileklerini ilettikten sonra kararını bildirince Bartolo:

"Tamam, bu kez gidebilirsin. Tanrı seni korusun; ben kendimi veba salgınından koruduğum gibi sen de kendini adaletin pençesinden koru. Eğer Tanrı ikimizin de iyi olmasını isterse yeniden karşılarız."

"Ah! Kesinlikle geri döneceğim; ama umarım, yalnız dönmem. Neyse yeter, umudumu henüz yitirmedim."

"Olur, tek gidiyorsun ama çift dön; çünkü Tanrı isterse herkese iş bulunur. Birbirimize iyi arkadaş oluruz. Yeter ki ben sağ olayım ve bu baş belası salgın defolup gitsin."

"Tekrar görüşeceğiz, görüşeceğiz, görüşmeliyiz."

"İnşallah de."

Renzo gücünü toplamak, biraz artırmak için birkaç gün idman

yaptı. Kendini hazır hisseder hissetmez yola koyuldu. Giysisinin altına hiç el sürmediği, dahası Bortolo'ya bile sözünü etmediği 50 altını bağladığı kemerini taktı. Günbegün her şeyden artırarak birkaç çeyreklik daha ekledi. Kolunun altına bohça yaptığı giysisini aldı; ikinci patronu Antonio Rivolta'dan aldığı bonservisini de cebine koydu. Pantolonunun cebine o dönemde namuslu birisinin taşıyabileceği bir bıçak koydu. Ağustosun bu son günlerinde, tam da Don Rodrigo'nun karantinaya götürülüşünden üç gün sonra yola koyuldu. Milano'ya öylesine gözü kapalı gitmemek için köyüne uğramak istiyordu. Orada Agnese'yi hayatta bulmayı umuyor ve ondan öğrenmek için yanıp tutuştuğu bilgileri edinmeyi istiyordu. Vebadan iyileşenler halkın arasına karışmıştı; bunlar gerçekten ayrıcalıklı bir sınıf oluşturunuyorlardı. Geri kalanlar ya acı çekiyor ya da ölüyorlardı. Şimdiye dek hastalanmamış olanlar ise sürekli bir kaygı içinde yaşıyorlardı. Bunlar dikkatli adımlarla, korku ve çekince içinde, acele acele ve sakına sakına yürüyorlardı. Çünkü karşılaşacakları her şey onlar için bedenlerinde ölümcül bir yara açacak bir silah gibiydi. Buna karşın hastalığı geçirmiş olanlar ise yaşadıklarını bilenler olarak (iki kez bu hastalığı geçirmek ender olmaktan çok olağanüstüydü) vebanın ortasında kendilerinden emin ve kararlı dolaşıyorlardı. Tıpkı Ortaçağ şövalyeleri gibi kendilerini korumak ve karşı koymak için üstlerinde yırtık pırtık giysilerinden başka bir şey olmayan üstü başı dökülen o aylak takımını arasında, olabildiğince zırhlı, darbelere karşı korunmuş atlarının üzerinde, başıboş, avare avare dolaşan (bu gezgin şövalyeler için bu tanım kullanılırdı) şövalyelere benziyorlardı. Ne güzel bir meslek değil mi? Yararlı ve akıllıca seçilmiş! Ekonomi kitaplarında yer almaya degecek kadar önemli bir örnek!

İşte Renzo, okurun bildiği huzursuzlukla tavlanmış öylesi bir güven içinde ve sık sık gördüğü manzaradan hüzünlenmiş ve vebanın getirdiği büyük felaketin o bitmeyen kaygısıyla, dingin bir havada, güzel topraklardan geçecek evine doğru gidiyordu.

Yolda tek başına yalnızlığını yaşayacak uzun bir süre yürümesine karşın canlı varlık olmaktan çok, belli belirsiz gölgeler ya da ilahisiz, cemaatsiz ve rastgele bir çukura atılmak üzere götürülen cesetler dışında bir şeye rastlamamıştı. İkinci vaktine doğru bir orman

kenarında yanında getirdiği bir parça ekmeği katığı ile birlikte yemek için durdu. Meyve ise istemediği kadar vardı. Yol boyunca incir, şeftali, erik, elma yemek için bahçeye girmesi, dahası dolu gibi ağaçların dibine düşenleri toplaması yeter de artardı. Çünkü bu yıl ürün çok fazlaydı; özellikle meyvede. Bu konuda hiç kimsenin kaygısı yoktu. Üzüm de o kadar çoktu ki, yapraklar sanki görünmüyordu salkımlardan ve ilk gelenin kucağına verilecek gibiydiler. Akşam doğru köyünü gördü. Bu görüntüye kendini hazırlamıştı ama yine de yüreği pır pır etmeye başlamıştı. Aklındaki kimi kötü anılar nedeniyle, içinde bir acı duydu. Sanki kulaklarına, köyden kaçarken duyduğu çan sesleri çalınıyordu. Gene de o anki ölüm sessizliğini içinde duyumsuyordu. Tüm bu duyumsadıkları kilisenin önündeki alana gelince daha da arttı ama bunların en yoğununu onu asıl yolun sonunda bekliyordu. Çünkü kalmayı düşündüğü yer, Lucia'nın evi diye bildiği evden başkası değildi. Ama artık burası Agnese'nin eviydi. Aslında Tanrı'dan tek istediği Agnese'yi hayatta ve sağlıklı bulmaktı. Orada kalmak için izin istemeyi düşünüyordu; nedeni ise kendi evinde fare ve sıçanların cirit attığı yönündeki kanısıydı.

Kimseye görünmek istemediğinden o gece kadınlar ve tanıklarla birlikte papaza baskın yapmak için gittikleri yolu yeğledi. Yolun ortalarına doğru bir yanında kendi bağı; öteki yanında evi vardı. Oradan geçerken birkaç dakikalığına ne durumda olduklarını görebilecekti. Yolda yürürken birileriyle karşılaşırım diye korku ve heyecanla yürüyordu. Biraz yol aldıktan sonra gerçekten üstünde ceketi olmayan, yere oturmuş, sırtını yasemin kümesine dayamış birine rastladı. Renzo tavır ve hareketlerine, yüzüne bakarak onu, papaza nikâh için baskın yaptıklarında birlikte götürdüğü tanıklardan Gervaso'ya benzetti. Daha da yaklaştıkça onun, aslında Gervaso'yu getiren uyanık ve kurnaz kardeşi Tonio olduğunu gördü. Veba onun hem aklını hem de gücünü yok etmiş; yüzünde ve devinimlerindeki o budala kardeşine olan o küçük örtülü benzerlik tohumunu açığa çıkartmıştı.

Renzo önünde durarak:

“Tonio sen misin?”

Tonio başını kaldırmadan sadece gözlerini ona çevirdi.

“Tonio beni tanımadın mı, beni?”

“Tutulan tutulana,” dedikten sonra ağzı açık kaldı.

“Sıra sende mi yoksa? Zavallı Tonio tanımadın mı?”

“Tutulan tutulana,” diye anlamsız bir gülümseme ile yineledi.

Renzo onun daha fazla bir şey anlatamayacağını algılayarak yoluna kafası daha da karışmış olarak devam etti. Köşeden kendisine doğru gelen siyah bir şey gördü ve hemen onun Don Abbondio olduğunu anladı. Yavaş yavaş, elindeki bastona dayanarak yaklaştıkça, solgun ve süzgün yüzünden ve devinimlerinden onun da başından çok işler geçtiği belli olmuştu. O da bakıyordu, tanıyordu ama tam olarak değil; bu adam kılığına bakılırsa yabancıydı; ama Bergamolu gibiydi. Papaz hayret ve can sıkıntısıyla karışık ellerini havaya kaldırırken, “Odur o,” derken sağ elindeki bastonu daha havada tutuyordu. Eskiden giysinin kollarını dolduran tombul tombul kollarının ne denli zayıfladığını gördü. Renzo ona doğru hızlı hızlı yürüdü ve karşısında saygıyla eğildi. Nasıl ayrıldıklarını biz de biliyoruz; ama gene de mahallesinin papazıydı.

Don Abbondio:

“Sen ha?... Burada?”

“Buradayım gördüğünüz gibi; Lucia’dan haber var mı?”

“Ne bileyim ben! Ondan haber yok. Milano’da mı değil mi; yaşıyor mu yaşamıyor mu? Peki, ya sen?”

“Agnese yaşıyor mu?”

“Olabilir. Ama kim bilebilir ki; burada değil...”

“Nerede?”

“Valsassina’da, senin de bildiğin gibi, akrabaları var; oraya gitti. Çünkü oralarda veba buradaki kadar etkin değil, diyorlar.”

“Buna üzüldüm. Ya Papaz Cristoforo?”

“O da gitti; çoktan.”

“Bunu biliyordum; bana yazmışlardı. Belki geri dönmüştür diye sordum.”

“Gitti; bir daha da ses çıkmadı ondan. Ya sen?..”

“Buna da üzüldüm.”

“Ama sen, söylesene, Tanrı adına ne işin var buralarda? Korkmuyor musun; ya yakalarlarsa seni!”

“Aldırmayınız. Onların başka işleri var. Ben de kendi işlerime bir gelip bakayım dedim.”

“Neye bakacaksın ki? Bakacak ne kaldı? Yakalama emrine aldırmadan buralara dek gelip kendi elinle tuzağa düşmek akıl kârı mı sence? Sizden daha bilge olması gereken ve sizi seven birinin sözünü dinleyip, tabanlarını yağla ve kimseye görünmeden geldiğin yere geri dön... Eğer birisi görecektse olursa seni arkana bakmadan koş koş gözden kaybol. Seni aramaya geldiklerini biliyor musun? Her yeri didik didik ettiler; altını üstüne getirdiler.”

“Ne yazık ki biliyorum. Alçaklar!”

“Öyleyse?”

“Bunlara değer vermediğimi söylesem... O adam daha yaşıyor mu? Buradalar mı?”

“Sana söylüyorum, kimse yok. Sana söylüyorum, bunları, burada olanları düşünmeyin. Sana ne diyorsam onu yap!”

“Burada mı, değil mi? Konuşun.”

“Acaba bu kadar olaydan sonra uslanmadınız mı daha?”

“Var mı, yok mu?”

“Yok, yok. Ama veba, oğlum, veba. Bugünlerde kimse başını kapıdan uzatmıyor!”

“Sanki dünyada vebadan başka bir şey yokmuş gibi... Nasıl olsa ben atlattım. Bana göre hava hoş...”

“Laf mı seninki... Madem ki kurtuldun, Tanrı’na şükretmelisin!”

“Şükrediyorum...”

“İyi ya benim gibi yapın... Köşenize çekilin, başka bela aramayın...”

“Yanılmıyorsanız siz de geçirmişsiniz, Papaz Efendi?”

“Hem de nasıl? Görüyorsun halimi... Fena çarptı beni. Kendime gelmek için biraz dinlenme gereksinimim varken, biraz düzelme-ye başlamışken... Tanrı aşkına buraya ne yapmaya geldiniz? Yoksa döndünüz mü?”

“Siz de aklınızı benim dönmemle bozdunuz! Hiç buradan ayrılmamalıydım. Ne o? İkide bir niye geldin, niye geldin, diye soruyorsunuz? Benim de burada bir evim var. Ben de evime geldim.”

“Evine mi?”

“Söyleyin çok ölen oldu mu buralarda.”

“Ehhh.”

Perpetua’dan başlayarak bir dizi insandan ve aileden söz etti.

Renzo da bunun gibi bir şey bekliyordu; fakat tanıdığı onca çok kişinin, arkadaşının, büyüklerinin adını duyduğu vakit başını öne eğdi üzgün üzgün.

“Zavallı, zavalıcıklar,” dedi; durdu.

“Bakınız,” diye sürdürdü Don Abbondio, “Daha bitmedi. Eğer geri kalanlar dur durak bilmezlerse; kafalarındaki şeytanlıktan vazgeçmezlerse, dünyanın sonu gelecektir.”

“Kaygılanmayın, köyde kalacak değilim.”

“Ahhh, Tanrı’ya şükür! İyi düşünmüşsünüz... Bergamo’ya dönmekle iyi edersiniz.”

“Bundan kuşkunuz olmasın!”

“Sakin bana yaptıklarınızdan daha kötüsünü yapmaya kalkışmayınız.”

“Kaygılanmayın. Bu kez kendi işimi kendim yapacağım. Artık çocuk değilim. Kafamı kullanacağım. Umarım beni gördüğünüzü kimseye söylemezsiniz. Siz çobansınız ben de sizin kuzularınızdan biriyim, beni ateşe atmak istemezsiniz.”

Don Abbondio derin bir soluk alarak:

“Anladım anladım, sen kendini mahvettiğin gibi beni de mahvetmek istiyorsun. Başına gelenler sana yetmiyor mu? Ya da benim yaşadıklarım?.. Tamam tamam.” Bu son sözcükleri ağzında geveleyerek Don Abbondio yoluna devam etti.

Renzo mutsuz ve umutsuz bir biçimde nerede kalacağını düşünerek yerinde kalakaldı. Don Abbondio ölenlerin adlarını sayarken birinin dışında tüm bireylerin vebaya kurban gittiği bir köylü ailesinden söz etti. Aileden sağ kalan delikanlı, yaklaşık Renzo’yla aynı yaşıydı, küçüklüğünden beri arkadaşıydı. Köyün dışında bulunan evleri şimdi birkaç adımlık uzaklıktaydı. Oraya gitmeye karar verdi. Giderken kendi bağından geçti. Daha içeri girmeden bağın ne durumda olduğunu gördü. Bahçeyi kuşatan duvarın çevresine diktiği ağaçlardan ne bir dal ne de bir yaprak kalmıştı. Görünenler ise onun yokluğunda çıkan şeylerdi. Bahçe kapısının bulunduğu yerden –kapının yerinde yeller esiyordu– içeri bir göz attı. Köylüler iki kış üst üste “zavallıların hayrına” deyip yakacak odun sağlamak için ne var ne yok talan etmişlerdi. Bağlar, dutlar her çeşit meyve en kötü şekilde talan edilmiş ya da kö-

künden kesilmişti. Eskiden dikilmiş ağaçların daha izleri görülüyordu. Az aralıklarla yetişen yeni filizler eski düzenle ilgili olarak az da olsa fikir veriyordu. Çevrede küme küme dut, incir, şeftali, kiraz, erik fidanları gözüküyordu. Ama tümü de insan eli değmeden büyüyüp yetişen bitkiler içinde boğulmuşlardı. Bağın her tarafı herkesin zararlı otlar diye nitelendirdiği ısırgan otu, eğrelti otları, karamuk, yarık, yaban hindibası gibi yaban otlarıyla çevrilmişti. Her tarafta bir sürü fidan yarışırcasına göğe yükseliyordu. Bazı otlar da çevrede yerlere sarılmıştı. Yüzlerce renkte, büyüklükte, biçimde bir sürü yaprak, çiçek, yabani meyveler sarmaş dolaş olmuştu. Bunların içinde daha uzun ve göze çarpanlar vardı. Aralarında boy olarak tümünden yüksek kırmızımtırak dalları çevreye uzanmış, koyu yeşil sık yapraklarından bazıları uçlarından kararmış; alt tarafı mavimsi, üst tarafları pembe dolgun taneli salkımlarıyla asmalar görünüyordu. Kalın yaprakları yere değen gövdesiyle havayı delen sığır kuyrukları, sarı çiçeklerle bezenmişti. Devedikenlerinin beyaz, mor çiçeklerinden havaya yumuşak tüyler uçuşuyordu. Çit sarmaşıkları bir dutun yeni yetişmiş dallarına tırmanıp ağacı yapraklarıyla sarmış ve çan şeklini andıran beyaz külahlarını sarkıtmıştı. Kırmızı tohumlarıyla yabanıl bir ot, taze çıkan bir asma filizine tutunmuş, filizde daha sağlam bir dayanak bulamayınca bu ota sarılmıştı. Bunlar zayıf insanlar gibi cılız gövdelerindeki yapraklarını birbirine sarmışlardı. Ağırlıkları kendi kendilerini çökertiyorlardı. Her yanı böğürtlenler kaplamıştı. Dalları bir bitkiden diğerine uzanıyor canları nasıl istiyorsa yükselip alçalıyordu. Sanki sahiplerinin kapısını kapamak için kapıya dek gelmişlerdi.

Zaten bağın sahibi buraya girmek niyetinde değildi. Dahası biz bu betimi yapmak için kullandığımız süreyi bile kullanmadı oraya bakmak için. Yoluna devam etti. Evi biraz ötedeydi. Önündeki bahçeden içeri girdi. Bağını örten yabani otlar burada da vardı; arasından yürüdü. Ayağını alt kattaki odalarından birinin eşiğine koydu; ayak seslerinden rahatsız olan fare sürüsü birbirine çarparak odanın tabanını kaplayan bir süprüntü yığınının arasına saklandı. Bu yığın Alman askerlerinin yatağı idi bir zamanlar. Çevreye bir göz attı. Duvarlar tahrip edilmiş, kirletilmiş, işlenmişti. Tavana baktı. Baştan aşağı örümcek ağı kaplamıştı tavanı. Evin her yanı aynı durumday-

dı. Parmaklarını saçlarının arasında dolaştırarak dışarı çıktı. Girerken açtığı yoldan geri dönerek sokağa çıktı. Birkaç adım sonra soldan tarla içinden geçen bir yola çıktı. Yaşayan birisinin sesini duyup görmeden, gece kalmak için düşündüğü arkadaşının evine geldi. Ortalık kararmaya başlamıştı. Arkadaşı, yaşananlardan ötürü şaşkın, yalnız kalmış olmaktan ötürü yabancılaşmış, kapının önündeki tahta bir sıraya oturmuş; kollarını göğsüne çaprazlamış; gözlerini havaya dikmişti. Ayak seslerini duyunca bakmak için kafasını çevirdi. Alacakaranlıkta dalların ve yaprakların arasında görür gibi olduğu adama hemen ayağa kalkıp, ellerini de kaldırarak bağırdı:

“Yok mu benden başka çalışacak yav? Dün yeterince çalışmadım mı yoksa! Tanrı aşkına bırakınız da biraz dinleneyim.”

Renzo onun ne demek istediğini anlayamadığı için arkadaşına adıyla seslendi. Adam:

“Renzo?” diye bağırdı.

Renzo yanıtladı:

“Benim.”

Birbirlerine koştular.

“Sensin öyle mi?” Seni gördüğüme ne kadar çok sevindim. Akla gelir miydi hiç! Seni mezarcı Paolino sandım. Ölülerini gömmek için ikide bir gelip beni rahatsız ediyor. Biliyor musun yapayalnız kaldım; yapayalnız, tıpkı bir keşiş gibi!”

“Ne yazık ki biliyorum.”

Selamlaştıktan sonra birbirlerine soru sorarak kulübeye girdiler. İçeride konuşmaya devam ettiler. Ev sahibi böyle bir zamanda gelen konuğuna ikramda bulunabilmek için hazırlığa başladı. Çorba pişirmek üzere ateşin üzerine su koydu. Sonra karıştırmak için kepçeyi Renzo’nun eline tutuşturarak:

“Yalnız kaldım; tek başıma, yapayalnız,” diye söylenerek gitti. Elinde bir kova süt, bir parça kuru et, iki parça peynir, biraz incir ve şeftali ile geri geldi. Hepsini masanın üzerine bırakıp çorbayı indirdikten sonra, birbirlerine ziyaret ve ikram için teşekkür ettiler ve sonra masanın başına oturdular. İki yıl kadar ayrı kaldıktan sonra şimdi buluşan iki arkadaş eskisinden daha çok arkadaş gibiydiler. Çünkü başlarına gelen olaylar onlara dostluk ve arkadaşlığın nasıl bir ilaç olduğunu öğretmişti.

Bu bir gerçektir ki, Renzo'nun gözünde Agnese'nin yerini tutacak, onu daha iyi avutacak kimse yoktu. Bunun nedeni geçmişteki sevgisi değil, olayların bazılarını çözebilecek bilgiye sahip olmasıydı. Yaklaşık bir dakika kadar, yola devam etmek mi yoksa Agnese'yi görmek mi gerektiği üzerine düşündü. Lucia'nın yaşayıp yaşamadığını ondan öğrenemeyeceğini bildiğinden, kuşkudan kurtulmak ve gerçeği öğrenip annesine haber verebilmek için doğrudan doğruya Lucia'yı aramaya karar verdi. Arkadaşından bilmediği birçok şey hakkında bilgi aldı: Kendisini nasıl takibe aldıklarını; Don Rodrigo'nun nasıl bir köpek gibi kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırıp Milano'ya kaçtığını... Don Ferrante'nin soyadını öğrendi. Bu Renzo için önemliydi. Gerçi Agnese bu ailenin adını mektuba yazmıştı, ama kim bilir doğru muydu acaba? Bergamolu yazman mektubu okurken bu adı öyle bir söylemişti ki, Renzo bu aileyi aramaya kalksa tanıyan kimseyi bulamayacaktı. Lucia'yı da bulmak için elinde başka bir ipucu yoktu. Kendisinin aranmasıyla ilgili artık kaygı duyulacak bir durum kalmadığını biliyordu. Adliye amiri vebadan ölmüştü. Kim bilir yerine ne zaman birisi gönderilecekti. Güvenlik takımından birçoğu ölmüştü. Kalanlar ise eski konularla uğraşacak durumda değillerdi.

Renzo arkadaşına kendi başından geçenleri anlattı. Arkadaşı ise askerlerin geçişini, vebayı, duvarları yağlayanları ve mucizeleri anlattı. Sonunda, "Kötü şeyler, bunlar..." diyerek onu veba yüzünden boş kalmış bir odaya götürdü ve devam etti: "İnsan görmezse inanacağı gelmez... Yaşadıkça bu acı anıları unutmayacağız. Ancak dostlar arasında acımızı paylaşarak avuntu bulacağız."

Güneş doğduğunda ikisi de ateş basındaydılar. Renzo yoluna devam etmek için hazırlanmıştı. Kemerini gizlemiş, bıçağını pantolonun cebine koymuştu. Yoluna çabucak devam etmek için yanındaki bohçasını ev sahibine emanet ederken şunları söyledi: "İşlerim yolunda giderse ve sağ kalırsam buraya geri döner, buradan da iyi haberleri Agnese'ye ulaştırmak için doğrudan Pasturo'ya koşarım. Ama kötü bir şey olur da... Başıma bir şey gelirse... Tanrı korusun... Ne yaparım, nereye giderim, bilmem! Ama bir daha buralara dönmem."

Bunları derken kapının eşiğine çıkmış, gözlerini ufka dikmiş,

içinden gelen hüznün ve sevgi karışımı duygularla köyünün ağaran gölgesine bakıyordu. Arkadaşı âdet olduğu üzere ona şans diledi ve biraz erzak alması için ısrar etti. Bir süre birlikte yürüdükten sonra yeniden iyi dileklerini belirterek yanından ayrıldı.

Renzo keyifle yürümeye koyuldu. Çünkü yarın kente girebilmek için bugün Milano'ya yaklaşması yeterliydi. İçeri girer girmez araştırmaya başlayacaktı. Yolculuğu olaysız geçti. Renzo'yu düşüncelerinden ayıracak bir şey olmadı. Yalnız felaketin izleri her yanda görülüyordu. Dün yaptığı gibi bir ağacın dibine oturarak karnını doyurup biraz dinlendi. Monza'dan, vitrininde ekmeklerin sıralı olduğu bir fırından, hazırlıksız yakalanmamak için bir ekmek istedi. Fırıncı içeri girmemesini isteyerek bir küreğin ucu ile içinde su ve sirke bulunan bir kap uzattı. Parayı bu kabın içine atmasını istedi. Renzo parayı verdikten sonra fırıncı yine küreğin üstünde iki somun ekmeği uzattı. Renzo da aldı. Her birini bir cebine yerleştirdi.

Akşam oldu. Greco'ya vardı. Buranın adını hiç duymamıştı. Ama daha önceki yolculuğu aklına gelince belleğinde kalanlara dayanarak Monza'dan beri geçtiği yolları düşünerek Milano'dan çok uzak olmadığını varsaydı. Hanlarda bir kazaya kurban gitmek için geceyi geçirecek bir yer ararken ana yoldan tarlalara girdi. Amacı bir kır evi bulmaktı. İstedikinden çok daha iyisini buldu. Bir kulübeyi çevreleyen bir çitin açık bulduğu kapısından girdi. Kimse yoktu. Kulübenin yanında bir sundurma vardı. Altına kuru ot yığılmıştı. Üstüne bir merdiven dayalıydı. Renzo çevreyi kolaçan ettikten sonra merdivenlerden çıkıp oraya yerleşti. Hemen uykuya daldı ancak sabah güneşi doğduktan sonra uyandı. Kalktı. Usulca başını kaldırıp çevreye baktı. Kimseyi göremeyince dışarı çıktı. Duomo'nun kubbelerini hedef bilerek yoluna devam etti. Kısa bir yürüyüşten sonra kale duvarlarının eteklerine vardı. Burası Yeni Kapı ile Doğu Kapısı arasında kalan, ikincisine daha yakın bir yerdi.

Renzo kente nasıl girileceğine ilişkin, elinde sağlık belgesi olmayanların içeri giremeyeceklerini ama fırsatları değerlendirmeyi bilenlerin bir biçimde girebileceklerini duymuştu. Gerçekten de öyleydi. Zaten her buyruğa tam anlamıyla uyulmadığı böylesi zamanlarda bir buyruğun yerine getirilmesine ilişkin zorlamalar da işe yaramayınca, Milano'nun içinde bulunduğu durumda neden sakınılması gerektiği ve buyruğa uymanın neye yarayacağı kestirilemiyordu. Çünkü tehlikeli olan içeridekiler değil, sağlıklarını önemsemeyip içeri girmek isteyenlerdi. Bu bilgiyi edindikten sonra Renzo kendisine en yakın bulduğu kapıdan girmeyi tasarladı. Eğer buradan giremezse, kale duvarını izleyip başka bir kapıdan girmeyi deneyecekti. Aklında Milano Kalesi'nde çok kapı vardı.

Duvarın dibine geldiğinde, hangi yönü seçeceğini bilmeyen birisi gibi, her şeyden bir işaret umarak ve bekleyerek olduğu yerde durdu ve çevresine bakındı. Ama sağda ve solda duvarları izleyen birer patikadan ve karşısında yıkık bir duvardan başka bir şey yoktu; dahası canlı bir varlık yoktu. Kalenin dışında kalan düz bir alanda simsiyah ve yoğun bir duman bulutu yükseliyor, sonrasında iri iri halkalar çevreye yayılıyor; esmer ve durgun gökyüzünde gözden kayboluyordu. Bu duman vebalı kişilerin yatak, giysi ve öteki ev eşyalarının yakıldığı ateşin dumanıydı. Bu üzüncü ve-

rici ateş yalnızca orada değil, kale duvarlarının çevresinde başka yerlerde de yakılmıştı. Hava kapalı ve ağırdı; tüm gökyüzü buğulu, yer yer sis perdesi ile örülmüştü. Güneş gözüküyor; yağmursa gelmek bilmiyordu. Çevredeki bir bölüğü sürülmemiş tarlalar sıcaktan çatlamış, her türlü yeşillik sararmıştı. Yere dökülmüş sarı yaprakların üstüne bir çiy tanesi bile düşmemişti. Ayrıca büyük bir kentin yanı başında görülen bu ıssızlık ve sessizlik Renzo'nun kaygısına hüznün ve keder katıyor; düşüncelerini karartıyordu.

Bulunduğu yerde biraz kaldıktan sonra, sağ tarafa doğru giden yolu seçti. Nereye gittiğini tam olarak bilmeden gelişigüzel Yeni Kapı'ya doğru yol aldı. Bu kapıya iyice yaklaşmış olmasına karşın kalenin bir burcunun arkasında kaldığı için henüz kapıyı görememişti. Biraz yürüdükten sonra arada bir kesilen; ama yeniden başlayan çingirak sesleri ve konuşan insanlar duydu. Devam etti. Burcun köşesinden döndüğünde ilk önce, tahtadan yapılmış bir nöbetçi kulübesi ve tüfeğine yorgunluktan gelişigüzel dayanmış bir nöbetçi gördü. Kulübenin arkasında kazıklardan yapılmış bir çit; bunun gerisinde kapı olarak kullanılan iki duvar arasında kalmış bir aralık ve bunun üzerini örten bir saçak vardı. Kapı kanatları da çitin kapısı da ardına dek açıktı. Ama tam kapı açıklığının olduğu yerde başka bir engel vardı: bir sedye. Üstünde, götürülmek üzere iki *monatto*'nun yatırdığı bir zavallı bulunuyordu. Bu biraz önce vebaya tutulmuş gümrük başmemuruydu. Renzo durdu; olacakları bekledi. Kafile gittikten sonra parmaklığın kapatılmadığını görünce içeri girmenin tam zamanı olduğunu düşündü ve tabanları yağladı; tam o sırada nöbetçi, "Hey, hey," diye bağırdı. Renzo bir anda durdu. Nöbetçiye bir göz atarak cebinden yarım duka çıkardı ve görmesini sağladı. Nöbetçi ya vebayı atlatmış biri olarak ya da vebadan korkmaktan çok, yarım dukaları sevdiği için ona parayı atmasını işaret etti. Para ayağının dibine düşer düşmez kulağına fısıldarcasına: "Çabuk geç," dedi. Renzo bunu ikinci kez söyletmedi ve kapıdan içeri girdi. Kimseye çaktırmadan, kimsenin dikkatini çekmeden kırk adım gitmişken başka birinin "hey, hey," diye bağırdığını duydu. Bir başka gümrük memuruydu. Bu kez duymazlığa verdi; adımlarını bile değiştirmeden yoluna devam etti; yeniden seslendi gümrük memuru; bu kez onu durdurmak kararlılığından

çok sabırsızlık vardı sesinde; ama adam, duyulmadığını düşünerek, omuzlarını silkti ve geçenlere fazla ilgi göstermektense kendi işiyle ilgilenmesi gerektiğini düşünerek kulübesine geri döndü.

Renzo'nun izlediği yol şimdi olduğu gibi o zaman da dosdoğru Naviglio Kanalı'na gidiyordu. Bu yolun kenarında bahçe duvarları, birkaç kilise, manastır ve beş-on tane ev vardı. Yolun bittiği yerde kanalın kenarı boyunca uzanan diğer yol ile birleştiği nokta üzerinde Aziz Eusebio'ya adanmış haçlı sütun vardı. Renzo izlediği yol boyunca bu sütundan başka da bir şey göremiyordu. Bu yolun adı Santa Teresa Yolu idi; neredeyse tam ortasına, çatala geldiğinde, karşıdan birinin geldiğini gördü. 'Sonunda Tanrı'nın bir kuluna rastladım,' dedi kendi kendine. Yol sormak için ona doğru yöneldi. Adam da kendisine doğru yönelen kişiyi görmüş, baştan aşağı süzmeye başlamıştı. Yabancıнын geçip gideceğini düşünen adam onun kendisine daha da yaklaşmaya başladığının farkına varınca kuşkuları artmıştı. Renzo yaklaştıkça terbiyeli bir köylü gibi hemen şapkasını çıkarmış sol eline almıştı. Sağ elini şapkanın içine sokarak adama doğru daha hızla ilerlemeye başlamıştı. Ama adam korku ile gözlerini açmış ve bir adım gerilemişti. Elinde bulunan sivri uçlu bastonunu kaldırarak:

"Defol," diye bağırmıştı. Renzo, "Oooo," diye seslenerek şapkasını başına geçirmiş, sonradan da anlattığı gibi kavgaya tutuşacak uygun bir zamanı olmadığından, bu garip adama sırtını dönerek yoluna devam etmişti, yani yeniden yürümeye koyulmuştu.

Adam da kendi yolunu tutmuştu. Giderken hem titriyor hem de sürekli arkasına dönüp bakıyordu. O da evine gittiğinde yolda karşısına terbiyeli, nazik ama aldatıcı bir yüzle bir taşıyıcının çıktığını, ya zehir şişesi ya da tozu bulunan, hangisi olduğunu tam olarak kestiremediği elini şapkasının içine sakladığını, eğer yanına yaklaşma olanağını bulmuş olsaydı, hastalığı kesinlikle ona da bulaştıracığını anlattı. "Eğer," diyordu, "bir adım daha yaklaşıyadı zehri üzerime atmadan haini bastonumla dürtecektim. Ne yazık ki kimsecikler yoktu! Milano'da olsaydık insanları etrafıma toplardım. Hep birlikte yakalardık. Eminim, şapkasında o iğrenç zehri saklıyordu. Yalnızdım. Başıma bir iş açmamak için o canavarı yalnızca ürkütmekle yetindim. Zehirli tozu attırmadım. Heriflerin ze-

hir saçmadaki ustalıkları çok. Kim bilir ne kötülükler yapmışlardır! Şimdi de Milano’da neler yapacaktır.” Böylelikle yaşamının sonuna dek, çok da uzun yaşadı; her veba konusu açıldığında bu öyküsünü anlatır ve sonunu böyle bitirirdi: “Buna inanmayanlar gelip bana söylemesinler, çünkü bunu yaşamış olmak gerekir.”

Renzo nasıl bir beladan kurtulduğunun farkında olmadan, korkmaktan çok öfkelenmişti. Hem yoluna devam ediyor hem de karşılaştığı bu adamın kendisi hakkında ne düşündüğünü kestiremiyordu. Ama olay o denli mantıksız görünüyordu ki, sonunda, kendi kendine, karşılaştığı adamın yarı deli olabileceğine karar verdi:

‘Kötü başladık,’ diyordu. ‘Sanırım Milano bana şans getirmiyor. Girerken işler yolunda gibiydi ama içeride şanslılıklar birbirini kovaladı. Neyse... Tanrı’nın yardımıyla... Bir bulsam... Bulabilsem... Gerisi vız gelir tırıs gider.’

Köprüye ulaştığında hiç beklemeden sola, San Marco Caddesi’ne döndü. Bu yol tahminine göre kentin içine gidiyordu. İlerlerken bir Tanrı’nın kulunu, yaşayan birilerini görmek umuduyla çevresine bakınıyordu. Yol kıyısında bulunan birkaç evin önünden geçerken (birkaç bile değillerdi) bir hendeğin içinde biçimsiz bir cesetten başka bir şey de göremedi. Buradan geçerken “Hey, hey, hey, hey,” diye bağırıldığını işitti. Sesin geldiği yöne bakınca biraz ötede tek başına bulunan bir evin balkonunda çevresinde çocuklarıyla zavallı bir kadın gözüne ilişti. Kadıncağız hem bağılıyor, hem de eliyle işaretler ediyordu. Renzo hemen oraya gitti. Yaklaşınca kadıncağız:

“Hey! Delikanlı! Ölülerinizin hayrına lütfen haber verin! Bizi burada unuttular. Kocam öldüğü için bizi buraya kapattılar. Bak kapıyı da çaktılar. Dün sabahtan beri, kimse bize gelip yiyecek getirmedi. Saatlerdir bekliyoruz. Bir Tanrı’nın kulu bize bu iyiliği yapmadı. Bu zavallı masumlar açlıktan ölecekler.”

“Açlıktan mı?” Renzo bunu söylerken ellerini cebine soktu. İki somun çıkarttı.

“Alınız. Aşağıya doğru bir şey sarkıtın da içine koyayım.”

“Allah razı olsun. Bir dakika bekleyiniz.”

Kadın uzatabilmek için bir iple sepet aramaya gitti. Bu arada Renzo’nun bir önceki sefer Milano’ya girdiği zaman haçlı sütunun

önünde bulduğu iki somunu anımsadı. İçinden: 'İşte geri veriyorum. Asıl sahibine vermekten daha makbule geçecek birine. Çünkü bunlara vermek sahibine vermekten daha hayırlı sayılır,' diye söylendi.

Kadının uzattığı sepete somunları koyarken, "Komisere haber vermeye gelince bunu beceremeyeceğim hanımefendi; çünkü doğrusunu isterseniz, ben yabancıyım. Burayı henüz tanımıyorum; ama kendisine yaklaştırmaya izin verecek ölçüde uysal ve insancıl birisiyle karşılaşsam isteğinizi ona iletirim," dedi.

Kadın öyle yapmasını rica ederek evinin bulunduğu sokağın adını söyledi. Bunun üzerine Renzo:

"Siz de bana bir iyilik yapınız. Kolay bir iyilik. Milano'nun büyük soylularından ...'nın konağını arıyorum. Nerede olduğunu bana söyleyebilir misiniz?"

"Bu ailenin konağı Milano'da olmasına Milano'da ama nerede olduğunu bilmiyorum. Yolunuzun üzerinde bilen birisiyle karşılaşırsanız sorar öğrenirsiniz. Bizi de unutmayınız."

"Merak etmeyiniz."

Renzo yoluna devam etti. Birkaç adım sonra demin konuşurken işittiği bir gürültünün giderek çoğalıp yaklaştığını duyuyordu. Tekerleklerin, hayvan nallarının çıkardığı gürültü, çingirak sesleri ve ara sıra bir de kırbaç sesleriyle birlikte birtakım bağrıışmalar... Yolun çatallandığı yere geldiğinde, San Marco Meydanı'nın önünde gözüne çarpan ilk şey iki direk ile bir ip ve birkaç makara oldu. Bunun, o korkunç işkence aleti olduğunu anlamakta gecikmedi. Bu zamanlarda çok bilinen bir şeydi. Bu alet yalnız bir meydana değil, her meydana, geniş olan her caddeye konmuştu. Her mahallenin muhtarına, dışarı çıkma yasağı olanları çıktıkları takdirde ya da kölelerden ve işçilerden görevlerini yapmayanları derhal bu alet ile cezalandırmak için geniş yetkiler verilmişti. Bu da o devirlerde özellikle böyle anlarda sık sık başvurulmuş ölçüsüz ve etkisiz cezalardan biriydi.

Renzo bu aleti seyrederken ve neden dikildiğini düşünürken biraz önce duyduğu sesler daha da artarak geliyordu. O yana bakınca ise, kilisenin köşesinden bir adamın elinde bir çingirak sallayarak ilerlediğini gördü. Bu bir elçiydi. Arkasından iki beygir gö-

ründü. Beygirler kafalarını uzatıp tabanlarına zorla basarak ilerliyorlar ve arkalarında ceset yüklü bir araba çekiyorlardı. Bu arabanın arkasında da aynı ağırlıkta bir yük başa başka bir araba, onun ardında yine bir tane daha vardı. Arabaların çevresinde yürüyen *monatto*'lar hayvanları kamçılایarak, söverek, itekleyerek yürütmeye çalışıyorlardı. Cesetlerin birçoğı çırılçıplaktı; bazıları paçavralara sarılmıştı. Hepsi birbirinin üzerine yığılmış, birbirlerine girmişti. Karşıdan ilkbahar güneşinin kış uykusundan uyandırdığı bir küme yılanı benziyorlardı. Araba sarsılıp sallandıkça bu hüznü kitlenin kımıldadığı, şekilden şekle girdiğı, başlarını oynattıkları, saçlarının uçuştığı, kollarının kurtulup tekerleklerle çarptığı görölüyordu. Dehşet içinde kalan gözler için ileride daha ne kadar korkunç ve ürkütücü manzaralarla karşı karşıya gelineceğine bir örnek gibiydi.

Bizim genç, meydanın bir köşesinde, kanalın korkuluğuna yakın bir yerinde durmuş, tanımadığı bu ölüler için dua ederken aklına korkunç bir düşünce geldi:

“Belki o da arabadadır. Belki altta kalmıştır. Tanrım! Onu koru!.. Bu korkunç düşüncelerden beni kurtar.”

Ölü kafilesi geçince Renzo yürümeye koyuldu. Meydandan geçti. Kafilenin gittiğı yönün tersine yürüyerek kanalı soluna aldı. Kilitse ile kanal arasında bulunan birkaç adımlık yolu geçince sağ tarafta Marcellino Köprüsü'nü gördü. Bu köprüden geçerek Borgo Nuovo Caddesi'ne çıktı. Yolu sormak için birisine bakındığında yolun sonuna doğru bir rahip gördü. Elinde bir asa vardı. Aralık bir kapıya yakın, ayakta duruyordu. Başını yere eğmiş, kulağını aralığa doğru uzatmıştı. Biraz sonra rahibin kolunu kaldırarak takdis işareti yaptığını gördü ve birisine günah çıkarttığını düşündü.

‘Tam aradığım adam!’ dedi. ‘Bu rahip de bir iyilikseverlik, hayırseverlik yapmazsa başka kimse de yapamaz.’

Bu arada rahip bulunduğu yerden ayrılarak yolun tam ortasından dikkatle Renzo'ya doğru yürüdü. Yaklaşınca Renzo başından şapkasını çıkarıp daha fazla yaklaşmayacağını gösteren bir tavırla konuşmak istediğini işaretlerle anlattı. Rahip de aynı zamanda asasını bir kale gibi yere saplayarak dinleyen birinin yaptığı gibi dikkat kesilmişti. Renzo sorusunu sordu. Rahip yanıtında hem kona-

ğın bulunduğu sokağın adını, hem de gereksinimi olan yol tarifini, beş-altı caddeyi, karşılaşacağı kilise ve haçları saydı. Renzo:

“Sağlıcakla kalınız,” dediği anda rahip gitmek üzereyken Renzo yeniden:

“Bir ricada daha bulunabilir miyim?” diyerek unutulmuş zavallı kadını haber verdi. İyi yürekli rahip böyle önemli bir iyilikte bulunabilme olanağı verdiği için gence teşekkür ederek gerekli kişilere haber vereceğini söyleyip yoluna devam etti. Renzo da yürümeye başladı. Hem gidiyor hem de her köşe başında bir daha sormak zorunda kalmamak adına rahibin yaptığı tarifi unutmamak için içinden yineliyordu. Bu işin Renzo’ya ne denli zor geldiğini tahmin edemezsiniz. Bunun nedeni yolu izlemedeki güçlük değil, yüreğinin çarpıntısının artmasıydı. Çünkü adını öğrendiği caddeleri geçtikçe ardından koştuğu, öğrenmek istediği sonuca doğru ilerliyordu; attığı her adım onu büyük kuşklarından kurtaracağı dakikalara yaklaşıtıyordu. Ya sağ diyecektir ya da ölü. Bu haberi almak üzere olması yüreğini o denli burktu ki, şu sırada daha karanlıkta kalmak; neredeyse sonuna ulaştığı bu yolculuğun başında olmaktan mutlu olacaktı. Gene de gücünü topladı ve kendi kendine:

‘Şimdiden çocukluğa başlarsam, vay halime!’ diyerek yoluna devam etti; yani kentin içine doğru yürümeyi sürdürdü.

‘Zavallı kent! Geçen yıl açlıktan kıvranan kente bak, bir de buna bak!’ diye geçirdi içinden.

Renzo vebadan ötürü tümünden boşalan bir semtten geçiyordu. Burası dört yol ağzıydı. Yeni Kapı’ya yakındı. Alanın ortasında bir haç vardı. Bunun karşısında şimdiki San Francesco Kilisesi’nin yanında şu andaki ismiyle Sant Anastasia adlı eski bir kilise bulunuyordu. Bu semtte salgının etkisi çok fazlaydı. Alana bırakılan cesetler o denli çok yığılmıştı ki, hayatta kalanlar leş kokusundan evlerini terk etmişlerdi. Bu tenhalık ve boşluğun gelip geçenlere verdiği hüznün yanı sıra burada yaşayanların artık ve bıraktıklarının iğrençliğini, rezaletini saymaya gerek yok. Renzo hedefine yakın olmadığı düşüncesiyle kendi kendisini yüreklendirip adımlarını sıklaştırdı. Gideceği yere varmadan önce bu sahnenin düzeliş değişeceğini umut ediyordu. Gerçekten biraz sonra öyle bir yere geldi ki, burada yaşam var denilebilirdi. Ama buradaki yaşam da öylesine bir

yaşamdı!.. Korku ve kuşku nedeniyle sokaktaki bütün kapılar kapatılmış, yalnız boş kalan ya da hırsızların talanlarına uğrayan evlerin kapısı açık kalmış, içinde ölü ya da vebalı bulunan evlerin kapıları çakılmış ya da mühürlenmişti. Kimi evler, *monatto*'lara evlerde ölü bulunduğunu ve götürülmesi gerektiğini belirtmek için kömürle işaretlenmişti. Her şey tümünden rastlantıya kalmıştı. Nereden bir sağlık görevlisi ya da sorumlu memur bulunacaktı. Haydi bulundu diyelim... Görevini ya da angarya saydığı işini yapacak mıydı! Her yan paçavralar, daha da kötüsü çürüyüp kokmuş samanlar ve pencerelerden atılan yatak takımlarıyla doluydu. Yerlerde birçok ceset yatıyordu. Bunlar ya ansızın yolda ölenlerin cesetleriydi ya da kaldırılmak için araba bekleyenlerdi. Kimileri arabalardan düşmüş ya da pencerelerden atılmıştı. Felaketin bu denli şiddetli ve sürekli olması insanları vahşileştirmişti; her türlü acıma ve insanlık duygularını yok etmişti. Hiçbir dükkân açık değildi. Yollardan arabalar geçmiyordu. Satıcıların ve yolcuların sesleri duyulmaz olmuştu. Bu ölüm sessizliğini, o da kimi zaman, cenaze arabaların gürültüsü, zavallıların şikâyetleri, hastaların iniltisi, *monatto*'ların bağırış çağırışları bozuyordu. Piskopos tarafından buyurulan duaların okunması için işaret olarak Duomo'nun sabahtan akşama dek belirli saatlerde çanları çalıyordu. Bu çan sesine öbür kiliselerin çanları yanıt veriyordu. O zaman halk pencerelere çıkarak hep birlikte dua okuyorlardı. Ortalığa bir inilti ve mırıltı yayılıyordu. Bu sesler aynı zamanda bir tür avuntu ve umut duygusu esinliyordu.

Bu süre içinde kentte yaşayanların üçte ikisi ölmüştü. Sağ kalanların birçoğu hastaydı. Bir bölümü de kenti terk etmişti. Dışarıdan hiç gelen yoktu. Yollarda ancak çok az kişiye rastlanıyordu. Bunların da değiştiği, garipleştiği ilk bakışta anlaşılıyordu. Soylu sınıfa mensup olanların o zamandaki âdetlere göre kent yaşamının vazgeçilmez kıyafetlerinden olan manto veya pelerinlerini attıkları; rahiplerin cüppe yerine kısa etekli ceketler giydikleri görülüyordu. Herhangi bir yere sürünebilecek uzunluktaki giysilerden ya da bulaştırıcıların –en çok bundan korkuluyordu– işini kolaylaştıracak her türlü giyim kuşam tarzından kaçınılıyordu. İnsanlar tüm bu tür olaylara maruz kalmamak için dar ve kısa elbiseler giyiniyorlardı. Dahası sakal bırakanlar sakallarını kesiyor, sakalsız olan-

lar tam tersini yapıyorlardı. Bu, ruhlarına çöken kasvet ve kederden değil, berberlere olan güvensizliklerinden idi. Giangiacomo Mora adlı bir berber bulaştırıcı olduğundan tutuklanıp mahkûm edilmişti. Bu, kentte uzun bir süre kulaktan kulağa gidip gelen bir söylenti olarak dolaştı. Aslında adı merhametle anılabilecek bir zavallı idi. Birçok kişi kendilerine gereğinden fazla yaklaşacak olursa diye, korkutmak amacıyla bir elinde ya baston ya da tabanca bulunduruyor; diğer elinde de ya kokulu pastiller ya da içinde keskin sirkeye batırılmış süngerler bulunan tahta ya da maden kaplar taşıyordu. Bunları yürürken ya burunlarına tutuyor ya da devamlı kokluyorlardı. Kimileri ise cıvanın bir biçimde bu hastalığı etkisiz bıraktığına inanıyor; bu nedenle cıvayı bir şişeye koyup boyunlarında taşıyorlardı ve sık aralıklarla onu yeniliyorlardı. Genelde uşaklarıyla dolaşmaya alışık olan soylular yiyecek sıkıntısı nedeniyle ellerinde sepetlerle tek başlarına çıkıyorlardı sokağa. Yolda iki arkadaş karşılaştığında uzaktan, telaşlı, sessizce el kol hareketi yaparak birbirlerini selamlayıp uzaklaşıyorlardı. Her yere saçılmış vebalı pislik, eşya gibi şeylere basmamak için dikkatli yürüyorlardı. Herkes bu iğrençlik ve pencereden aniden atılabilecek daha kötü şeylerden, zehirli tozlardan kendilerini korumak için, yolun hep ortasından yürüyordu. Ayrıca mikrobun duvarlara da bulaşmış olma olasılığı vardı. Bu nedenle, körü körüne bilgisizlik işleri daha da zorlaştırıyor; ilk önceleri var olan haklı ve yerinde korkulara karşın şimdi ortaya saçma sapan, yersiz korkular çıkıyordu.

Sağlıklı ve varsıl kişilerin biraz daha esenlikli, biraz daha az acıklı yaşam tarzlarına ilişkin ortaya koydukları manzara buydu. Bu denli kara tablolardan sonra okurlarımızı bunlardan beterlerinin arasına götüreceğimiz için sokaklarda sürünen ya da düşüp kalan kadın, çocuk, ihtiyar vebalıların ne durumda olduklarını anlatmaya kalkışmayacağız. Bizim gibi uzaktan bakanların gönüllerinde ağır bir ıstırap yaratan bu manzaraları, görüldüğü ve bilindiği kadarıyla, sayıları bir hayli azalmış olan yaşayanlar için bir tür umutsuz avuntu oluşturunuyordu.

Renzo umutsuz duygular içinde bayağı yol almıştı. Gireceği sokaktan daha epeyce uzaktaydı ki, o yönden kendisine doğru çeşitli gürültüler ve o korkunç çingirak sesleri geldi.

Caddenin köşesinde durdu. Bu geniş bir caddeydi. Ortasında dört araba durmuştu. Zahire pazarlarında olduğu gibi insanlar gidip gidip geliyor; çuval yükleyip boşaltıyormuş gibi hareketler yapıyorlardı. Bunlar *monatto*’lardı. Evlerin içine giriyor, sırtlarında yüklerle çıkıp arabalara koyuyorlardı. Bazılarının üstünde kırmızı resmî elbiseler vardı. Birçoğunun *monatto* olduğunu belirtecek herhangi bir şey yoktu. Aralarında bazıları bu genel yasla eğleniyor gibi başındaki şapkalara rengarenk tüyler, püsküller takmışlardı. Bir o pencereden, bir bu pencereden “*Monatto* buraya gel!” çağrıları işitiliyordu. Bu bağırışlara bazen korkunç seslerle, “Geliyorum! Geliyorum!” diye yanıt geliyordu. Ev sahipleri üsteledikleri zaman sövgüyle karşılaşıyorlardı. Renzo adımlarını hızlandırarak girdiği caddede ilerledi. Arabalara bakmamaya, hem de fazla yavaş yürümemeye dikkat ediyordu. Fakat dikkatini çeken bir sahne geçti gözlerinin önünden. İstemediği halde durakladı.

Bir evin kapısından bir kadın çıkarak arabaya doğru ilerliyordu. Kadının yüzünden gençliğinin henüz dolmadığı bir yaşta olduğu anlaşıyordu. Yüzünü derin keder ve ölüm solgunlaştırmıştı ama o Lombardialılara özgü güzelliği bozulmamıştı. Yere düşecek kadar olmasa da yorgun bir yürüyüşü vardı. Gözlerinden yaş akmasa da ağlamış olduğunu gösteren izler vardı yüzünde. Kederi tüm ruhuyla duyumsadığı belliydi; ifadesinde anlaşılmaz bir dinginlik ve derinlik vardı. Bu denli sefalet içinde onun üzerine acıma duygusunu çeken, yüreklerde sönmüş duyguları uyandıran yalnızca yüzü değildi. Kucağında bulunan yaklaşık dokuz yaşlarındaki kız çocuğuydu. Çocuğun saçları ortadan ayrılmış, iki yana doğru taranmıştı. Beyaz elbiseler giydirilmişti. Annesinin elleri onu, sanki çok önceden saptanmış bir şenlik için süslemiş gibiydi. Kadıncağız çocuğunu sanki kucağına yatırmış gibi değil, daha yaşıyormuşçasına kolunun üzerinde bağrına basıyordu. Çocuğun balmumu rengini almış kolu ölü ağırlığı ile sallanıyordu. Çocuk sanki ağır bir uykuya dalmış gibiydi, başını annesinin omzuna dayamıştı. Annesi olduğu belliydi. Yüzleri benzemese de, ikisinin de yüzündeki benzer ifade annesi olduğunu gösteriyordu.

Kaba kılıklı bir *monatto* istemeye istemeye, biraz çekinceli davranarak; dahası bir tür saygıyla kadının kucağından çocuğunu al-

mak için ilerledi. Ama kadın hiçbir aşağılama ya da kızgınlık belirtisi göstermeksizin *monatto*'yu eliyle iterek, "Hayır! Dokunmayınız... Arabaya kendim koyacağım," dedi.

Bunu söylerken elini açıp gösterdiği para kesesini *monatto*'nun eline bıraktı. Sonra: "Söz veriniz; üzerinden bir şey almayacaksınız. Kimseye de aldirtmayacaksınız. Toprağın altına olduğu gibi koyacaksınız," diye ekledi.

Monatto bir elini göğsüne koydu. Sonra beklemediği bahşışten çok, etkisinde kaldığı, alışmadığı bir duygudan ötürü küçük ölü için hemen arabada yer hazırladı. Annesi çocuğunu arabaya yatağa yatırır gibi yatırdı ve üstünü düzeltti. Üstüne beyaz bir örtü örttü; son söz olarak: "Hoşça kal Cecilia! Rahat uyu! Bu gece biz de geleceğiz. Bir daha da yanından ayrılmayacağız. Bizim için Tanrı'ya yalvar. Ben de hem senin için hem de diğerleri için yalvaracağım," dedi.

Sonra *monatto*'ya dönerek:

"Akşama buradan geçerken beni ve geri kalanları da alırsınız," diye ekledi.

Hemen evine dönüp bir dakika içinde pencerede göründü. Kucağında daha küçük bir kız çocuğu tutuyordu. Çocuk yaşıyordu. Ama yüzünde ölümün izleri görülüyordu. Arabalar hareket edip cenaze kafilesi kaybolana dek öylece beklediler. Sonra içeri girdiler. Belki içeride, geri kalan tek çocuğunu yatağa yatırmış ve birlikte ölmek için o da yanına yatmıştı. Bu manzara tıpkı otları düzelten bir orak darbesinin ardından dalında görkemle sallanan bir çiçeğin taze goncasıyla birlikte yere serilmesini andırıyordu.

Renzo bu sahne karşısında dayanamadı:

"Tanrım, duasını kabul ediniz! Onu çocuğuyla birlikte yanınıza alınız! Çok acı çektiler, çok!"

Renzo bu olağanüstü görüntüden fazlaca etkilenmiş, kendine gelip de yoluna dosdoğru mu devam etmek, yoksa sağa ya da sola mı sapmak gerektiğini anlamak için rahibin gösterdiği yolu aklından geçirirken, sol taraftaki yoldan başka bir gürültü duydu. Birtakım erkekler bağırıyor, kadınlar ağlıyor, çocuklar hıçkırıyorlardı. Kendini yeniden acıklı sahneler görmeye hazırlamış ilerliyordu. İki sokağın birleştiği yere gelince, yolun bir yanından bir kalabalığın gel-

diğini gördü. Geçmeleri için durdu; bunlar karantinaya götürülen vebalılardı. İçlerinden bazıları itile kakıla götürülüyordu. Boşuna direniyorlardı. Bunların arasından birkaçı çaresizce kendi yataklarında ölmek istediklerini haykırıyorlardı. Onları sürükleyen *monatto*'ların sövgü ve buyruklarına karşı boşuna yalvarıp yakarıyorlardı. Kimileri ise algılama güçlerini yitirmiş, acı duyup duymadıklarını belli etmeden yollarında ilerliyorlardı. Kadınlar çocuklarını kucaklarına almışlardı. Henüz ne olduğunu bilmedikleri ölüm düşüncesinden çok, bağırış çağırışlardan, yüksek sesle verilen buyruklardan, kalabalıktan korkuyorlardı; tek istedikleri anneleri, ana kucağı ve evleriydi. Belki uyuyor diye yataklarında bıraktıkları anneleri beklemedikleri bir anda vebaya tutulmuş, orada cansız yatıyorlardı. Ya karantinaya götürüleceklerdi ya da araba geç kalırsa, bir çukura atılacaklardı. Bundan daha da acı olanı belki de annelerin kendi acılarına dalarak, bırakın çocuklarını, dünyayı unutmuş olmaları ve ruhlarını huzur içinde teslim etmekten başka bir şey düşünmemiş olmalarıydı. Gene de böyle dehşet verici bir koşuşturma içinde biraz soğukkanlılık ve merhamet dolu anlar yaşanabiliyordu. Babalar, anneler, kardeşler, çocuklar kocalar sevgili yakınlarına eşlik ediyor; güzel sözlerle onları avutmaya çalışıyorlardı. Yakınlarını avutanlar yalnızca yaşlılar değildi. Gencecik kızlar, oğlanlar da kendilerinden küçük olan kardeşlerini, sanki büyümüşler de küçülmüşler gibi avutuyorlar; götürüldükleri yerde kendilerini tedavi edecek insanların olduğunu söylüyorlardı.

Bu hüznün ve acı veren görüntüler arasında bizim yolcunun yüreğine en çok dokunan ve heyecan veren başka bir şey vardı: aradığı evin buralarda olabileceği ihtimali. Kim bilebilirdi ki aradığı kişinin bu insanlar arasında olmadığını... Ne var ki, herkes gittikten ve kuşkusu yatıştırdıktan sonra arkasından gelen bir *monatto*'ya seslenerek Don Ferrante'nin evini ve bulunduğu sokağı sordu. "Canın cehenneme, aptal herif," diye bir yanıt aldı. Adama gereken karşılığı vermek yerine az öteden kalabalığın arkasından gelen bir belediye memuru gördü. Yüzünden iyi bir insan olduğu anlaşılıyordu. Aynı soruyu ona sordu. Memur geldiği yönü işaret ederek, "Sağdaki ilk sokak. Sokağın sonundaki, soldaki o büyük ev," dedi.

Renzo yüreğinde duyumsadığı yeni ve yoğun bir heyecanla gösterilen yola koyuldu. Giderken diğer küçük ve gösterişsiz evler arasından aradığı evi kolayca tanıdı. Sokak kapısına yaklaştı. Kapı kapalı idi. Elini kapının tokmağına doğru götürdü. Sanki çekiliş torbasından üzerinde ölüm ya da yaşam yazılı seçeneklerden birini çekecekmiş gibi eli bir süre havada asılı kaldı. En sonunda tokmağı yakalayarak kuvvetle vurdu. Birkaç dakika sonra bir pencere aralandı. Aralıktan bir kadın başı gözüktü. Kuşkulu gözlerle baktı. Kim bu kapıyı çalan? *Monatto* mu? Serseri mi? Komiser mi? Buluşturıcı mı? Şeytan mı? Renzo başını yukarı doğru kaldırarak titreyen bir sesle sordu:

“Hanımefendiye hizmet için getirilen köylü kızı Lucia burada mı?”

Kadın pencereyi kapamak üzereyken yanıt verdi:

“Burada değil artık, gidiniz.”

“Bir dakika merhamet ediniz! Burada değilse nerede acaba?”

“Karantinada.”

Kadın gene pencereyi kapamak isterken:

“Tanrı aşkına, bir kelime daha... Vebadan mı?”

“Evet, başka neden olacak? Haydi gidiniz artık.”

“Tanrım... Durunuz lütfen. Çok ağır mı? Ne kadar oldu?”

Ancak pencere çoktan kapanmıştı.

“Bayan! Bayan! Tanrı aşkına bir şey daha; ölümlerinizin ruhu için... hey!”

Sanki duvara söylüyordu. Renzo aldığı haberin etkisi altında, karşılaştığı davranışın kızgınlığı ile tokmağı yeniden yakaladı. Kapıya dayanmış, tokmağı elinde sıkıyor, hafifçe kaldırıp yeniden vurmak için havada bekletiyordu. Böyle heyecanlanmışken daha fazla bilgi, bir-iki ipucu edinebilmek için birileri var mı diye etrafına bakınıyordu. Yaklaşık yirmi adım ötede bulunan yaşlı bir kadından başka kimseyi göremiyordu. Kadının yüzünden korku, kin, sabırsızlık ve kötülük okunuyordu. Dışarı fırlamış gözlerle sanki hem Renzo'ya hem de uzaklara bakmak istiyordu; tüm gücüyle bağırmak istercesine ağzını açarken soluğunu tutup, derileri sarkan iki cılız kolunu kaldırıyor, buruşuk avuçlarını bir pençe gibi uzatıyordu. Sanki bir şeyler yakalamak istiyordu. Birileri-

ne çaktırmadan insanlardan yardım almak istediği belliydi. İkisinin bakışları karşılaştığında kadının yüzü daha da çirkinleşti. Sanki kabahat işlerken yakalanmış gibi titredi. Renzo da ellerini kadına doğru uzatarak:

“Ne oldu?” dediğinde umutsuz kadın şimdiye kadar tuttuğu çığlığı salıverdi:

“Yakalayın, bulaştırıcıyı yakalayın.”

“Kim, ben mi? Yalancı cadı! Sus!” diye bağırdı Renzo. Onu korkutup susturmak için Renzo ona doğru bir hamle yaptı. Fakat aslında durup kendi başının çaresine bakması gerekiyordu. Yaşlı kadının bağırtısına her yanda insanlar koşmaya başlamıştı bile. Gerçi iki-üç ay önce böyle bir çığlığa koşacak kimseler daha fazla olurdu; ama gene de gelecek kişiler bir adamı alt edebilecek ölçüde kalabalık olabilirlerdi. Bu sırada ilk baştaki o görgüsüz kadın pencereyi tekrar açarak:

“Yakalayın! Yakalayın! Kapılara hastalık bulaştıran serserilerden biri daha galiba!”

Renzo’nun düşünecek vakti yoktu. Durup da derdini anlatmaktansa yapılacak en iyi şeyin yoluna hemen devam etmek olduğunu anladı. Sağına soluna baktıktan sonra en tenha yola doğru koşmaya başladı. Önüne çıkan birini dirseğiyle itti. Bir başkasının göğsüne doğru yumruk atarak beş-on adım geri fırlattı. Başkaları da yoluna çıkar diye kolu havada yumruğu sıkılmış koşmayı sürdürdü. Koştuğu yol bomboştu. Fakat arkasında ayak sesleri, ardından da acı acı “Vurun! Yakalayın! Bulaştırıcı!” sözleri ulaşüyordu kulaklarına. Arkadan gelenlerin ne zaman izlemeyi bırakacaklarını bilmiyor, kendine bir çıkış yolu bulamıyordu. Öfke bir bulut gibi geldi; ıstırabın yerini umutsuzluk aldı. Gözleri karardı. Elini bıçağına götürdü, bıçağı yerinden çıkardı. Olduğu yerde durdu; vahşileşen ve ateşlenen yüzünü düşmanlarına çevirdi. Bıçağının parlayan ucunu havada çevirerek bağırdı:

“Cesareti olan varsa gelsin, ulan! Bir bulaştırayım da görsün,” dedi.

Hem sevinç hem de şaşkınlıkla düşmanlarının durduğunu ayırt etti. İnsanlar kararsız kalmış, Renzo’nun arkasının dönük olduğu yönden gelenlere işaret ediyorlarmış gibi ellerini sallayarak bağırı-

şıyorlardı. Renzo arkasına baktı; daha önce heyecandan dikkat etmediği için arkasından gelen arabayı görmemişti. Aslında sadece bir araba değil birbirinin peşi sıra gelen birkaç araba vardı; bunların arkasından da bir kalabalık ilerliyordu. Bunların da onu bulaştırıcı sanıp saldırma olasılığı vardı. Ama arabalar nedeniyle pek yaklaşıyorlardı; iki arada bir derede kalan Renzo'nun aklına bir fikir geldi. Başkasına göre çok ürkütücü olan bu fikir hayatını kurtarabilirdi. Bıçağını yerine koydu. Arabalara doğru koştu. Birinci arabayı geçti. İkinci arabada boş bir yer olduğunu gördü. Burayı kendine hedef belirleyerek bir sıçrayışta, sağ ayağı arabada, sol ayağı havada, kolları havaya kalkmış kendini arabanın içinde buldu. *Monatto*'lar hep bir ağızdan bağırdılar:

“Bravo, bravo! Amma güzel atladın ha!”

Monatto'ların bazıları arabanın yanında yürüyorlardı. Bazıları arabaya binmişlerdi. Dehşet verici bir şekilde cesetlerin üstüne oturmuş şarap şişelerini elden ele dolaştırıp içiyorlardı. Renzo'nun atladığı arabadan biri ona:

“Bizim korumamız altına girersen, kiliseye girmiş gibi olursun!”

Kalabalığın yaklaşmasıyla Renzo'nun düşmanlarından birçoğu yüz çevirip uzaklaşırken:

“Yakalayın bulaştırıcı. Yakalayın bulaştırıcı,” diye bağııyorlardı.

Kimileri de yavaş yavaş dönüyorlardı; ara sıra durup Renzo'ya hareketler yapıyorlar; bağırmaı sürdürüyorlardı. Renzo da olduğu yerden, onlara yumruğunu havada sallayarak yanıt veriyordu. *Monatto*'ların biri bir cesedin üzerinden iğrenç bir paçavra çekeerek aldı ve:

“Bu işi bana bırak,” dedi.

Paçavranın bir ucunu düğümleyerek öbür ucundan tutarak bağırnlara karşı atacakmış gibi yaptı ve

“Alın köpekler,” diye bağırdı.

Monatto'nun bu davranışı üzerine onu izleyenler dehşet içinde kaçtılar. Renzo düşmanlarının popolarından ve bulgur dövmek için kullanılan tokmak gibi kalkıp inen tabanlarından başka bir şey göremiyordu artık. *Monatto*'lar zaferlerinden dolayı hep bir ağızdan bağırıp gülüşüyorlardı. Kaçtıkları sürece derin bir oh çekiyorlardı. İnsanları kaçırnl *monatto*:

“Ahhh, gördün işte iyi insanları nasıl koruduğumuzu. Her birimiz bu adilerin yüz tanesine bedeliz,” dedi.

“Hayatımı size borçluyum, bütün yüreğimle teşekkür ederim.”

“Teşekküre gerek yok. Bu yardımı hak ettin. Cesaretli bir delikanlı olduğunu gördük. Bu köpeklerle vebayı bulaştırmakla iyi yapıyorsun. Canlı beş para değerleri yok belki ama ölüleri beş-on para eder. Sanatımıza ödül olarak tüm bu veba olayı bittiğinde bizi astıracaklarmış. Vebadan önce geberirler umarım. O zaman *monatto*’lar yalnız kalıp zafer türküleri söyleyerek Milano’nun keyfini sürerler.”

Diğer bir *monatto* elindeki şarap şişesini kaldırarak:

“Yaşasın veba! Kahrolsun köpekler!”

Bağırdıktan sonra şişeyi iki eliyle ağzına dayayarak arabanın sarıntısı arasında şişeyi kafasına dikti. Sonra şişeyi Renzo’ya vererek: “Sen de sağlığınıza iç!”

“Tüm yüreğimle hepinizin sağlığını dilerim. Ama susamadım. Şimdi içmek istemiyorum.”

“Çok korktun sanırım. Fakir birisine benziyorsun. Sen bulaştırıcı birine de benzemiyorsun.”

Diğer *monatto*: “Herkes yapabildiği kadar yapar,” diye yanıtladı.

Bu arada arabanın yanında yürüyerek eşlik eden başka bir *monatto*: “Şişeyi uzat bana. Bir yudum alacağım. Bunu yapanın şerefine içeceğim. İşte bak, şu güzel arabada gidiyor.”

Monatto böyle söyledikten sonra pis pis gülerken Renzo’nun bulunduğu arabanın önündeki arabayı gösterdi. Sonra yüzüne daha korkunç ve hain bir ciddiyet vererek o yöne doğru eğilip selamladıktan sonra ekledi:

“Sayın patronum, izin veriniz, bu fakir *monatto* da mahzeninizin şaraplarının tadına baksın. Gördüğünüz gibi sağlıklıyız. Siz efendimizi yazlığa götürmek için arabaya bindirdik. Şarap sizin gibi kibar beylerin midesine ağır gelebilir; oysa biz zavallı *monatto*’ların mideleri sağlamdır, merak buyurmayınız.”

Arkadaşlarının kahkahaları arasında şişeyi alıp kaldırdı. İçmeye başlamadan önce yüzünü Renzo’ya dönerek gözlerini ona dikti. Küçümseyen ve acıyan bir tavırla:

“Tanrı’na dua et! Biz seni kurtarmasaydık n’olurdun bilmem.”

Gölüşmeler arasında şişeyi dudaklarına götürdü. İlerideki arabalardan birkaç *monatto* birden bağırdı:

“Biz de... Biz de!” Haydut dilediği kadar şarap içtikten sonra kocaman şişeyi iki eliyle tutarak isteyenlere uzattı. Şişe elden ele do-laştı. Şişenin dibini bulan *monatto* şişeyi boğazından tutarak hava-da döndürdü:

“Yaşasın veba!” diye bağırdı ve kaldırıma fırlattı; şişe parçalandı. Sonra bir türkü tutturdı. Arkadaşları da hemen eşlik etmeye baş-ladılar. Çıngırak sesleri, arabaların taşlar üzerinde çıkardığı takır-tılar, hayvanların nal sesleri ve türkü sesleriyle karışan bu cehen-nemsel terane sokaklarda çınlıyor, evlerde yankılanıyor ve orada henüz yaşayan birkaç zavallının yüreğini dağlıyordu.

Ama insanoğlu yaşamda nelere alışmıyor ki? Nelerden hoşlan-mıyor ki? Biraz önceki tehlike Renzo’yu o ölülerin ve o dirile-rin yoldaşlığını benimsemeye zorlamıştı. Kulaklarına gelen o tür-kü onu sevimsiz bir konuşmadan kurtardığı için hoşuna bile gi-diyordu dersem yeridir. Delikanlı daha heyecan ve şaşkınlık için-de kimseye kötülük etmeden, kendisine de kötülük gelmeden ca-nını kurtardığından Tanrı’sına şükrediyor ve bu kez kurtarıcıları-nın elinden kaçabilmek için yardım diliyordu. *Monatto*’ların gü-rültü, şamata yaparak yoldan geçenleri ayaklandırmalarına fır-sat vermeden hem onlara hem de yola bakarak kaçmanın yolla-rını arıyordu.

Köşeyi dönünce tanıdık yerler olduğunu gördü. Dikkatlice çev-resine bakındı. Yanılmadığına emin oldu. Neredeydi tahmin ede-biliyor musunuz? Doğu Kapısı’na giden caddede! Yirmi ay kadar önce yavaş yavaş yürüyerek geldiği ama koşarak kaçtığı yoldaydı. Yolun dosdoğru karantinaya gittiğini hatırladı. Kimseye sorup so-ruşturmadan doğru yolun tam üzerinde bulunması Tanrı’nın özel bir kayırışıydı ve bundan sonrasının da iyi olacağına ilişkin bir işa-reti gibiydi. Bu sırada karşıdan bir belediye memuru geliyordu. *Monatto*’lara durmaları için bağırarak sesleniyordu. Kafile durdu. Türküler gürültülü bir konuşmaya döndü. Renzo’nun bulunduğu arabadan bir *monatto* yere atladı. Renzo oradakilere:

“Yaptığınız iyilikler için teşekkür ederim; Tanrı iyiliğinizi ver-sin,” dedi.

“Git, git, zavallı bulaştırıcı! Milano’yu yalnız başına temizleyemezsin zaten,” dedi.

Bereket ki orada bu *monatto*’nun sözlerini duyacak kimsecikler yoktu. Kafile yolun sol tarafında duruyordu. Renzo aceleyle yolun diğer tarafına geçti. Duvar boyunca köprüye doğru hızlıca ilerledi. Köprüyü geçti. Köprüye giden yolu izledi. Kapusinler manastırını tanıdı. Kapiya yaklaşınca karantinanın bir köşesini gördü. Kapiyı geçince kale duvarının dışındaki sahne gözlerinin önüne serildi. Bu, geniş ve her an değişen, betimi olanaksız bir sahneydi.

Karantinanın bu noktasından bakıldığında göze çarpan, iki duvar boyunca karınca gibi insanların kaynaşıyor olmasıydı. Birtakım hastalar kafile kafile karantinaya doğru ilerliyorlardı. Bazıları yapının etrafını çeviren hendeğin kenarlarına oturmuş ya da uzanmışlardı. Bunlar karantinaya kadar ya sürünerek gidecek olanlardı; çünkü dizlerinde derman kalmadığı için oturmuşlardı; ya da umutsuzluğa kapılıp karantinadan kaçmalarına karşın gene aynı nedenden ötürü daha ileri gidemeyecek olanlardı. Kimileri şaşkın şaşkın kimileri de bilinçsiz çevrede dolaşıyorlardı. Hastalıktan baygın yerde yatan birisinin başında bir kişi hararetili hararetili birtakım saçma sapan sözler söylüyordu. Başka bir tanesi bakım-sızlıktan çırpınıyordu. Bir diğeri güleç yüzüyle bir manzara seyreder gibi çevresine bakıyordu. Bu curcunanın içinde dikkati çeken yüksek sesle söylenen, hiç bitmeyecekmiş gibi olan bir şarkıydı. Bu şarkı bu curcunadan geliyor gibi değildi; ama gene de tüm sesleri bastırıyordu. Halk arasında köy havası denilen neşeli, şen şakrak bir türküydü. Böyle bir zamanda, böyle bir yerde bu kadar neşe içinde bulunan bir adamı bulgulamak için sesin geldiği tarafa baktığında hendeğin dibine oturmuş, gırtlığını patlatırcasına avazı çıktığı kadar bağırان birini gördü.

Renzo karantinanın kuzeye bakan yanında birkaç adım atmıştı ki, kalabalık içinde olağanüstü bir gürültü işitildi. Birtakım sesler uzaktan, “Koşun, koşun yakalayın!” diye bağıırıyordu.

Renzo parmaklarının ucuna basarak yükseldi. Garip bir adamın bindiğı bir atın dört nala koştuğunu gördü. Bu, aklını kaybetmiş bir vebalıydı. Atı sahipsiz bir yerde, sahipsiz görünce hemen üstüne atlamış, yumruklarıyla boynuna vurarak iki ayağı ile karnı-

nı tekmeleyerek alabildiğince koşturuyordu. Arkasından *monat-to*'ların bağrıışları duyuluyordu. Hepsi çevreyi kaplayan toz bulutu içinde kayboldular.

Böylece bizim genç, gördüğü sefalet sahnelerinin etkisi altında kalmış ve yorgun argın karantinanın kapısına gelmişti. Burada şimdiye dek geçip geldiğı yerlerdekinden daha fazla insan toplanmıştı. Kapıdan geçerek revakın' altına geldi ve bir an orada devinimsiz kaldı.

Okurlarımız, içinde on altı bin vebalının bulunduğu karantinayı getirsinler gözlerinin önüne. Binanın iç avlusu baştan başa barakalar, çadırlar, çardaklar, arabalar, hastalarla dolu idi. Kapının sağ ve solundaki revaklarda çuvallar ya da hasırlar üzerinde üst üste yatan binlerce hasta inliyor; binlerce ceset yer alıyordu. Böylesi bir sefalet ortamında insanlar karınca gibi kaynaşıyor, sürekli bir itişip kakışma yaşıyorlardı: Hastalığı atlatmış olanlar, humma nöbetleri içinde kendilerinden geçen hastalar vardı. Hastabakıcılarından biri gidiyor öteki geliyordu; duruyor, koşuyor, eğiliyor ve kalkıyordu. Renzo'nun birdenbire gözüne çarpan onu hayretler içinde bırakan ve etkileyen manzara böyle idi. Biz bu manzarayı bütün ayrıntılarıyla betimlemek niyetinde değiliz. Okurlarımız da bunu arzu etmezler sanırız. Yalnızca genç kahramanımızı bu yorucu yolculuğunda izleyerek, durduğu yerlerde duracak; yaptıklarını ve başına gelenleri anlatmamıza yetecek kadar gördüklerini yansıtacağız.

Durduğu kapıdan avlunun ortasındaki kiliseye, buradan da karşıdaki öteki kapıya kadar, barakalar ve buna benzer kalıcı yapılarla kapanmamış bir yol uzanıyordu. Renzo yeniden kafasını kaldırdığında bu yol üstünde gidip gelen arabaları, yer açmak için götürülen eşyaları gördü. Bu işi yapan Kapusinler ve din adamı olma-

yan görevliler ayak altında dolaşanları dışarı çıkarıyorlardı. Kendisinin de bu şekilde dışarı çıkarılmasından çekinerek, hemen, rastgele baktığı tarafa, yani sağdaki barakaların içine sokuldu.

Aradığını bulmaktan korka korka, adım atacak yer buldukça o baraka senin bu baraka benim ilerliyor; her birinin kapısından içeri başını uzatıyor ve dışarıda açıkta bulunan her sedyeye dikkatlice bakıyor; ıstıraptan yıkılmış, acılarla gerilmiş ya da ölümle devinimsizleşmiş yüzleri gözden geçiriyordu. Ancak uzun uzun yürümesine ve bu acılı sahneleri birçok kez görmesine karşın bir tane bile kadın hasta görmemişti. Kadınların ayrı bir yere konulmuş olabilecekleri aklına geldi. Bu düşüncesi doğru idi ama ortada bu yerin neresi olduğunu gösteren bir işaret yoktu. Sık sık görünüşleri, giysileri, davranışları farklı ve her biri böyle bir görev aşkını farklı kaynaklardan alan, bir başka deyişle, kimi her türlü acıma duygusundan yoksun kimi olağanüstü bir insanlık duygusuyla güçlenmiş olan çalışanlarla karşılaşıyordu. Ancak başına dert çıkmasın diye ne ona ne buna yol sorma girişiminde bulunmadı ve tek başına ilerlemeye, kadınların olduğu bölümü bulana dek dolaşmaya karar verdi. İlerlerken çevresini dikkatlice izlemeyi sürdürüyordu; ne var ki, zaman zaman birçok acı karşısında şaşkına dönmüş gözlerini başka yönlere çevirmek zorunda kalıyordu. Buradan bakışlarını öteki yana çeviriyor, orada da ıstırap görüyordu. Huzur bulamıyordu.

Bu manzaranın dehşetini artıran bir şey varsa, o da hem hava hem de gökyüzü idi. Gökyüzünü kaplayan sis yavaş yavaş yoğunlaşarak fırtınalı bir gecenin yaklaştığına işaret eden, iri iri, gide rek kararan bulut kümelerinin üstüne çörekleniyordu. Bu karanlık ve basık göğün tam ortasında sanki kalın bir perdenin arkasındaymış gibi çevresine belli belirsiz bir ışık yayan güneş, ağır, boğucu bir sıcaklık saçıyordu. Bu karmaşık kalabalığın neden olduğu uğultu arasında zaman zaman derinden ve kesik kesik gelen, karsız gök gürültüsüne benzer sesler duyuluyordu. Kulak verseniz bile, bu seslerin nereden geldiğini anlayamazdınız. Uzaktaki arabaların birdenbire durdukları hissine kapılırdınız. Çevredeki tarlalarda dal kımıldamıyordu. Ne bir kuş konuyordu üstüne ne de kal kan bir kuş vardı. Yalnızca binanın çatısında birdenbire beliren ür-

kütücü bir kırlangıç kanatlarını gererek avluyu yalarcasına alçalıyor ama kalabalıktan ürktüğü için hemen yükselip kaçıyordu. Öyle bir hava vardı ki, sanki bir grup yolcu yol alıyor ama içlerinden hiçbiri sessizliği bozmuyordu; avcı kafasını kaldırmadan düşünceli düşünceli yürüyordu ve köylü kızı tarlada çapa yaparken ayrımına varmadan söylediği şarkıyı yarıda kesiyordu. Yakında bir fırtına kopacağını haber veren bu havada, dıştan sakın görünen fakat için için kaynayan doğa, bütün canlı varlıkların soluğunu kesiyor, her türlü etkinliğe, aylaklığa ve dahası yaşama büyük bir baskı koyuyordu. İstirap ve ölümün egemen olduğu bu karantinada hastalıkla pençelesenlerin bu sıkıntılı havanın altında ezildikleri; yüzlerce, binlerce hastanın giderek daha da ağırlaştıkları görülüyor; ölümle yaptıkları savaşın son anlarının oldukça acılı geçtiği, iniltilerin bu artan ıstırapla büsbütün bastırıldığı anlaşıyordu... Belki de bu acılı yerde bugüne dek böylesine acımasız bir saat yaşanmamıştı.

Delikanlı, barakalar arasındaki dolambaçlı yollarda boşu boşuna epeyce yürümüşü ki, türlü türlü inilti ve haykırışların arasından kulağına çocuk ağlamaları ile keçi melemeleri gelmeye başladı. Birdenbire karşısında çevresi tahta perde ile kuşatılmış bir bölme çıktı; duyduğu o garip sesler bu bölmeden geliyordu. İki tahtanın arasındaki büyük bir deliğe gözünü uydurarak baktı ve birkaç tane baraka gördü. Gerek bu barakaların içinde gerek ortadaki alanda, şimdiye dek gördüğü hastalar yerine birçok bebeğin; ufak yataklar, yastıklar, çarşaf, kilimler ve keçeler üzerinde yattıklarını, dadılarının ve öteki kadınların onlarla ilgilendiklerini gördü. Her şeyden daha çok dikkatini çeken şey ise kadınların bu içler acısı çabalarına keçilerin de yardım etmesiydi. Burası zamanın ve yerin elverdiği biçimde yapılmış bebek hastanesiydi. Burada gerçekten görmeye degecek olan şey bazı keçilerin bu çocukların üzerine gelip kendi isteklerince durarak memelerini ağızlarına vermesi; bazılarının, sanki anneleriymiş gibi, ağlayan çocuklara koşup yanında durarak memesini çocuğun ağzına götürmeye çalışırken kendilerine yardım edilmesi için melemeye başlamalarıydı.

Orada burada kucaklarında bebeklerle dadılar oturuyorlardı; birçoğu çocuklara karşı öylesine sevecen davranıyordu ki, insan buraya para kazanmak için mi yoksa zavallılara, ıstırap çekenlere

karşı duydukları bir hayırseverlikle mi geldikleri konusunda kuşkuya düşüyordu. Bu dadılardan sütü tükenen bir tanesi ağlayan bir oğlan çocuğunu göğsünden ayırmış, üzgün üzgün kendi görevini yapabilecek bir keçi arıyordu. Bir başkası emerken uyuyan bir yavruya sevecen gözlerle bakıp yavaşça öperek, yatağa yatırmak üzere barakaya giriyordu. Bir üçüncüsü yabancı bir çocuğa göğsünü veriyordu. Ne var ki, emzirirken emzirdiği çocuğa kayıtsızlıkla değil, kaygıyla baktığı göğsü çevirdiği gözlerinden seziliyordu. Kadıncağız bu tavırları ve bakışıyla biraz önce emzirdiği ve belki de göğsünde iken son soluğunu veren kendi öz çocuğunu değil de, kimi düşünüyor olabilirdi ki! Daha yaşlı olan diğer kadınlar başka işlerle uğraşıyorlardı. Bunlardan biri açlıktan bağırان bir yavrunun yardımına koşuyor, onu alıp taze ot yemekte olan bir keçinin yanına götürüyor, hayvanın memelerine yanaştırıyor, hem seslenip hem okşayarak acemi hayvanı kolaylıkla görevini yapması konusunda eğitiyordu. Bir başkası bir yavruyu emzirmek için giden bir keçinin ayakları altında kalan bir çocuğu kurtarmaya çalışıyordu. Bir diğeri kucağındaki çocuğa kendi koyduğu bir adla seslenerek bir yandan ninni ile uyutmaya çalışıyor, bir yandan da tatlı sözlerle avutmak için kollarında sallaya sallaya dolaşıyordu. Bu arada bembeyaz sakallı bir Kapusin rahibi kollarında ağlamakta olan birer yavru ile içeri girdi. Onları biraz önce gözlerini kapayan annelerinin yanından almıştı. Bir kadın koşup çocukları alarak, annelik yapacak birini bulmak üzere gözlerini hemen oradaki dadılara ve keçilere çevirdi.

Renzo kendi derdine düşmüştü; yoluna devam etmek için, bu manzarayı birkaç kez izlediği delikten gözünü çekmiş ama sonra bir kez daha bakmak için gözünü yeniden deliğe uydurmuştu. Sonunda oradan ayrıldı ve tahta perdeye bitişik olan bir baraka kümesi onu yön değiştirmeye zorlayana dek bu tahta perde boyunca yürüdü. Sonuna dek giderek diğer yerleri görmek için barakalar boyunca ilerledi. Ardından doğru yolu bulmak için ileriye doğru bakarken ansızın gözleri belli belirsiz bir görüntüye ilişti ve yüreği ağzına geldi. Yüz adım kadar ileride, barakalar arasından ansızın bir Kapusin rahibinin geçtiğini ve kaybolduğunu gördü. Uzak-tan da olsa, kaçamak da olsa bu rahibin yürüyüşü, boyu, tavırları

Peder Cristoforo'yu andırıyordu. Renzo, sizin de düşünebileceğiniz bir heyecanla hemen o tarafa koştu. Barakaların arasından ileri geri birçok kez dolaştı ve daha sonra tüm barakaların içine baktı. Sonunda aynı heyecan ve sevinç içinde az önceki rahibi yeniden gördü; pek uzakta değildi. Yemek kazanının yanından ayrılmış, elinde bir kâse ile barakanın birine doğru gidiyordu. Sonra bu barakanın kapısı önünde oturduğunu gördü; önüne koyduğu kâseye doğru istavroz çıkardı. Sürekli tetikte bulunan biri gibi çevresini gözden geçirip yemeğini yemeye başladı. Bu gerçekten Rahip Cristoforo idi.

Peder Cristoforo'nun gözden yitirdiğimiz zamandan bugüne dek olan öyküsü bir-iki tümce ile anlatılabilecek kadar kısadır. Rimi-ni'den ne bir yere kıvıldamış ne de kıvıldamak istemiştir. Ama Milano'da patlak veren veba onu, her zaman olduğu gibi göreve çağırmış, başkası için özveride bulunma fırsatı vermişti. Hastalara bakmak ve yardım etmek üzere kendisinin de çağrılmasını istemişti. Kont amca ölmüştü; ayrıca zaman siyasetçilerden çok hastabakıcılara gereksinim duyulan bir zaman idi. Bu nedenle hiçbir zorluk çıkarılmadan arzusu yerine getirilmişti. Hemen Milano'ya gelerek karantinaya girmiş ve yaklaşık üç aydan beri de burada bulunuyordu. İyi yürekli rahibini bulduğu için Renzo'nun duyduğu sevinç bir an bile sürmedi. Çünkü o olduğundan emin olmak için bakarken, aynı zamanda, ne kadar bozulmuş olduğuna ilişkin bir acı hissetti içinde. Sırtı çöküp kamburlaşmış, yüzü sararmıştı. Her tavrında bir bitkinlik, bedeninde bir zayıflık ve güçsüzlük görülüyordu. Ama ru-hundaki güçle her an kendisini ayakta tutmayı başarıyordu.

O da kendine doğru ilerlemekte olan delikanlıya dikmişti gözlerini. Bir söz bile söylemeye cesaret edemeyen delikanlı işaretler yaparak kendini rahibe tanıtmaya çalışıyordu. Sonunda alçak sesle konuştuğu zaman duyulabilecek kadar yaklaşıncaya:

“Oh! Rahip Cristoforo!” dedi.

Rahip elindeki kâseyi yere koyup doğrularak yanıt verdi:

“Sen! Buradasın ha!”

“Nasılsınız Peder? Nasılsınız?”

“Gördüğün şu zavallılardan daha iyi!”

Rahibin sesi de tıpkı değişen diğer şeyler gibi zayıf ve donuk-

tu. Sadece gözleri yine o eski gözlerdi, dahası daha canlı ve parlaktı. Hastalığın yavaş yavaş söndürmek istediği bu gözlerde acıma ve hayırseverlik sanki güçlü ve saf bir ateş yakmıştı.

Rahip sözünü sürdürdü:

“Ama sen buraya nasıl girebildin? Neden vebadan korumuyorsun kendini?”

“Tanrı’ya şükür, onu atlattım ben. Buraya Lucia’yı aramaya geldim.”

“Lucia mı? Lucia burada mı?”

“Burada ve inşallah daha da buradadır.”

“Evlendin mi onunla?”

“Oh sayın Peder! Hayır evlenmedim. Olanlardan hiç haberiniz yok mu?”

“Hayır evlat... Tanrı beni sizlerden ayırdığından beri hiç haber alamadım. Tanrı seni bana gönderdi; doğrusu neler olduğunu öğrenmek isterim. Ama... Ya yakalama emri?”

“Demek biliyorsunuz?.. Başıma gelenleri...”

“Ne yaptın ki sen?”

“Dinleyiniz Peder! O gün Milano’da akıllıca hareket ettim dersem yalan olur; ama asla kötü bir şey yapmadım.”

“Sana inanıyorum; seni görmeden önce de inanmıştım.”

“Öyle ise şimdi size her şeyi anlatabilirim.”

“Bekle biraz.”

Rahip barakanın önünde birkaç adım ilerledikten sonra, “Peder Vittore!” diye seslendi. Birkaç dakika sonra gelen Kapusine:

“Biraz işim var. Benim yerime hastalarımı bakmanızı rica edeceğim. Ama beni soranlar olursa çağırırsınız. Özellikle de o kişi! Kendine geldiğine dair en küçük bir işaret görürseniz hemen bana haber veriniz, lütfen,” dedi.

Genç rahip, “Merak etmeyin,” diye yanıtladı.

İhtiyar, Renzo’ya döndü:

“İçeri girelim. Ama...”

Durarak aniden ekledi:

“Oldukça yorgun görünüyorsun. Galiba karnın aç?”

“Doğrusu öyle! Aklıma getirdiniz de, henüz ağzıma bir lokma bile koymadım.”

“Bekle.”

Rahip bir kâse daha aldı, kazana doldurmaya gitti. Dönünce bir kaşıkla birlikte Renzo’ya verdi. Delikanlıyı yatak olarak kullandığı bir çuval üzerine oturttu. Sonra bir köşede bulunan bir fıçıya giderek, bir bardağa şarap doldurup misafirinin önündeki masanın üstüne koydu. Kâsesini tekrar önüne çekerek, Renzo’nun yanına oturdu. Renzo:

“Oh! Peder Cristoforo! Bu işler size mi kaldı? Ama siz hep böylesinizdir. Bütün kalbimle size teşekkür ederim.”

“Bana teşekkür etme. Bunlar fakirler içindir ama sen de şu an fakirden başka bir şey değilsin. Şimdi bana bilmediklerimi anlat, zavallı kızcağızdan söz et. Fakat çabuk ol, çünkü gördüğün gibi yapacak iş çok ama zaman yok.”

Renzo, bir yandan yemeğini kaşıklarken bir yandan da Lucia’nın öyküsünü anlatmaya başladı; Monza Manastırı’na nasıl sığındığını, nasıl kaçırıldığını... Rahip o ıstırapları, o tehlikeleri gözünün önüne getirdi; zavallı masumu oraya gönderenin kendisi olduğunu düşünerek çok üzüldü; soluk alamadı. Ama Lucia’nın bir mucize eseri kurtulup, annesine teslim edildiğini ve annesinin onu Donna Prassede’nin evine yerleştirdiğini öğrenince yeniden derin bir soluk aldı. Renzo sözünü sürdürdü:

“Şimdi de kendi başıma gelenleri anlatayım!” diyerek kısaca Milano’da geçirdiği o uğursuz günü, kaçışını, bir daha köyüne dömediğini; ama şimdi her şey zaten altüst olduğundan tehlikeyi göze alarak köyüne gittiğini, Agnese’yi bulamadığını, Milano’ya gelerek Lucia’nın karantinada olduğunu nasıl öğrendiğini anlatarak sözüne şöyle son verdi:

“Şimdi buradayım. Onu arıyorum. Hâlâ yaşıyorsa, onu göreceğim. Beni hâlâ istiyorsa... Çünkü... Belki...”

“Kim seni buraya gönderdi? Nereye konulduğuna ve hangi tarihte buraya geldiğine ilişkin elinde bir ipucu var mı?”

“Hiçbir şey, sayın Peder! Burada olduğunu bilmem dışında hiçbir şey. İnşallah daha buradadır.”

“Oh! Zavallı! Şimdiye kadar nerelere baktın burada?”

“Birçok kez dönüp dolaştım. Ama her yerde erkekten başka kimse görmedim. Kadınların ayrı bir yere konulmuş olabilecek-

lerini düşündüm. Fakat orayı bir türlü bulamadım. Eğer böyle ise yerini bana tarif eder misiniz?”

“Oraya işi olanlardan başka kimsenin giremeyeceğini, yasak olduğunu bilmiyor musun çocuğum?”

“Oh! Bana ne olabilir ki?”

“Sevgili yavrum, kural doğru ve kutsaldır. Felaketlerimizin ağırlığı ve büyüklüğü nedeniyle bu yasağa gerektiği gibi uyulması zor olabilir. Ne var ki, bu, namuslu bir adamın bu kuralı bozması için bir neden olabilir mi?”

“Ama, Peder Cristoforo! Lucia benim karım olacaktı, birbirimizden nasıl ayrıldığımızı biliyorsunuz. Yirmi aydan beri ıstırap çekiyorum ve sabrediyorum. Hepsi birbirinden kötü birçok şeyi göze alarak buraya kadar da geldim. Ve şimdi...”

Rahip delikanlının sözlerinden çok kendi düşüncelerine yanıt verircesine söylendi:

“Ne diyeceğimi bilmiyorum! Maksadın kötü değil. Buraya girenlerin hepsi senin gibi olsalar, güvenebileceğim gibi davransalar, Tanrı’nın hoşuna giderdi. Tanrı, sana yazdığı bu kızı sevmek ve aramakta gösterdiğin bu vefayı ve sözüne bağlılığını kutsasın! Gücü insanlardan çok üstün olan merhametli Tanrı, Lucia’yı ararken yapacağın bu yolsuzluğu bağışlayacaktır. Yalnız şunu unutma ki, bu davranışından ötürü belki insanların karşısında değil ama mutlaka Tanrı’nın karşısında seninle hesap vereceğiz! Gel benimle...”

Rahip ayağa kalktı. Renzo da beraberinde kalktı. Ancak rahibin sözlerine kulak veren Renzo, daha önce de düşündüğü gibi, Lucia’nın yemininden ona söz etmemeye karar verdi. Kendi kendine:

“Bunu da duyarsa yandık; eminim ki karşıma başka zorluklar çıkarır. Onu bulursam, meseleyi anlatmaya her zaman vaktim olacak. Yoksa... Neye yarar anlatmak?”

Rahip onu barakanın kuzeye bakan kapısına çekerek dedi ki:

“Dinle... Karantinanın müdürü olan Peder Felice iyileşmeye başlayan bazı hastaları bugün dışarıda başka bir karantinaya götürecektir. Şu ortadaki kiliseyi görüyor musun?”

Zayıf ve titreyen kolunu uzatarak, solda etrafını saran sefil görünüşlü çadırların üzerinde yükselen kilisenin kubbesini gösterdikten sonra:

“Şimdi oraları temizliyorlar, senin girmek zorunda olduğun kapıdan sırayla çıkacaklar.”

“Ah! Yolu bunun için boşaltmaya çalışıyorlardı demek.”

“Evet! Kilisede çalınan çan sesini de duydun mu?”

“Bir tane çan sesi duydum.”

“Bu ikinci çandı. Üçüncü çan çaldığı zaman hepsi kilise önünde toplanacaklar. Rahip Felice kısa bir konuşma yapacak, sonra hep birlikte gidecekler. Sen çan vurduğu zaman oraya git, halkın arasında bir kenarda dur. Yolun kıyısında dikkat çekmeden geçenleri görebilirsin. Görürsün. Eğer varsa görürsün. Tanrı onların arasında olmasını istemediyse, yapacak bir şey yok!”

Yeniden elini uzatıp karantinanın karşısında bulunan cepheyi göstererek:

“Binanın bu bölümü ile buranın önündeki şu yerler kadınlara ayrılmıştır. Bize ayrılan yer ile arasında bir tahta perde vardır. Bu perdenin bazı yerleri açıktır. Buralardan içeri girmekte zorluk çekmezsin. İçeride kuşku uyandırmayacak şekilde hareket edersen, kimse sana bir şey söylemez. Eğer bir zorluk karşısında kalırsan ...’lı Peder Cristoforo’nun tanıdıklarından olduğunu ve onun izniyle geldiğini söylersin. Ara, inançla ara, Tanrı’ya inanarak ara. Çünkü aramaya geldiğin şeyin çok önemli olduğunu anımsa her zaman. Karantinada hayatta olan bir kimse arıyorsun. Bu zavallı halkın kaç kez değişip, yenilendiğini gördüğümü bilsen... İçlerinden birçoğunun yok olup gittiğini gördüm. Pek azı kurtuldu. Bir özveride bulunmaya hazır olarak dolaş.”

Yüzü kararıp, gözleri buğulanan Renzo rahibin sözünü kesti:

“Evet anlıyorum! Gidiyorum, bir yerden öbürüne; her yere bakacağım, her yeri arayacağım. Bulamazsam karantinayı baştan aşağı tekrar gözden geçireceğim... Ama o zaman da bulamazsam...”

Rahip ters ters bakıp yanıt isteyen ciddi bir tavırla sordu:

“Ya bulamazsan?”

Bu kuşkulu düşüncenin uyandırdığı öfkeden gözleri kararan ve saygısını yitiren Renzo yineledi ve sürdürdü konuşmasını:

“Eğer bulamazsam, öbürünü arayacağım. İster Milano’da ister şatosunda olsun, isterse dünyanın bir öbür ucuna ya da cehennemin dibine gitsin... Bizi birbirimizden ayıran o alçağı bulacağım.

O haydut olmasaydı Lucia yirmi aylık karımdı şimdi benim. Yazgımızda ölmek varsa, en azından birlikte ölürdük. Daha yaşıyorsa mutlaka bulacağım o adamı!”

Rahip, delikanlının bir kolundan tutup, ona daha sert bir biçimde bakarak, “Renzo!” dedi.

Öfkesinden çevresini göremeyen Renzo sözlerini sürdürdü:

“Onu bulduğumda, veba yüce adaleti yerine getirmiş ise... Bu korkağın, zorbaları etrafına toplayarak halkı umutsuzluğa düşürüp eğleneceği zaman geçti artık! Erkeklerin karşı karşıya gelecekleri zaman artık. Adaleti ben yerine getireceğim, ben!”

Rahip Cristoforo yine eskiden olduğu gibi kuvvetli ve kalın ses tonuyla haykırdı: “Sus, talihsiz adam!” Rahip göğsüne düşen başını kaldırmıştı, yanaklarına o eski renk gelmişti, gözleri bilmem nasıl korkunç bir ateşle yanıyordu. Bir eliyle Renzo’nun kolunu sıkıp kuvvetle sarsarken öbür eliyle önlerindeki hüzünlü sahneyi göstererek bağıırıyordu:

“Bak şunlara, bedbaht! İnsanı sadece Tanrı cezalandırır. Yargılanmadan yargılayan sadece Tanrı’dır. İnsanın başına felaketler yağdıran da, insanı bağışlayan da odur. Senin yeryüzünde bir solucan kadar önemin yokken, bir de adalet dağıtmaya mı kalkıyorsun! Ne anlarsın adaletten sen! Git, bedbaht, çekil. Ben ise umuyordum ki... Evet, Tanrı bana ölmeden önce zavallı Lucia’nın ölmediğini öğrenmek, belki de kendisini görmek ve beni atacakları çukurun başında dua edeceğine ilişkin kendisinden söz almak fırsatını vermesini umuyordum. Git! Sen benim umudumu kırdın! Tanrı onu senin keyfin için mi yarattı sanıyorsun! Tanrı’nın katında kendini avuntuya değer mi görüyorsun! Tanrı Lucia’yı avutur çünkü onun ruhu sonsuz avuntulara ulaşacak ruhlardandır. Haydi git! Seni dinleyecek zamanım yok.”

Rahip, Renzo’yu bu sözlerle kolundan itip bir hasta barakasına doğru yürüdü. Fakat Renzo yalvaran bir tavırla rahibin arkasından giderek:

“Ah Peder!” diye seslendi. “Beni bu biçimde yollayamazsınız!”

Rahip aynı sert tavırla yanıtladı:

“Nasıl! Bir de vaktimi çalmaya mı kalkıyorsun? Senin öfkeni, intikam tasarılarını dinleyeceğim diye ıstırap çekenlerden uzak mı

kalayım; benden istedikleri birkaç avutucu sözü onlardan esirgememi mi istiyorsun? Benden destek ve yardım istediğin zaman seni dinledim; sana yardım etmek için ötekilere iyilik yapmaktan geri kaldım. Ama şimdi yüreğinde intikam duyguları canlandı. Benden ne istiyorsun artık? Çek git! Burada nice mağdurların ölürken bağışladıklarını gördüm. Zorbaların, acı verdikleri kimseler önünde diz çökemedikleri için inlediklerini duydum. Hem ezilenlerle ağladım hem de ezenlerle. Ama seninle yapacak bir şeyim kalmadı.”

“Ah, Peder, onu bağışladım! Gerçekten bağışladım, sonsuza dek bağışladım.”

Rahip sakinleşen bir ciddiyetle:

“Renzo!” dedi. “Düşün bir kere... Kaç kere bağışladın?”

Rahip yanıt alamadan biraz bekledikten sonra birdenbire başını eğip ağır ve yorgun bir sesle sürdürdü sözlerini:

“Bu elbiseyi neden giydiğimi biliyorsun!”

Renzo çekinceliydi. İhtiyar yineledi:

“Biliyorsun değil mi?”

“Evet.”

“Bir zamanlar ben de nefret ettim. Bir fikrin, bir sözün için seni azarlayan ben, uzun zaman bütün yüreğimle nefret ettiğim bir adamı öldürdüm.”

“Evet ama o bir zorba idi. Bir...”

“Sus! Bu iyi bir neden olsaydı, ben otuz yıldır böyle bir nedeni bulamaz mıydım, sanıyorsun? Keşke, nefret ettiğim adam için yüreğimdeki olan duyguları senin gönlünde de uyandırabilsem! Bunu yapabilsem! Ben! Ama sadece Tanrı yapabilir: Böyle duyguları kalbinde uyandıracak olan odur! Sözlerimi dinle Renzo; Tanrı senin sevdiğinden daha çok seviyor onu. Sen intikam duyguları besliyorsun; ama Tanrı seni böyle şeylerden alıkoyacak ölçüde senden daha güçlü ve merhametlidir. Sana, hiç kimseye yapamayacağı biçimde bağışlama ve merhamet yollarını gösterir. Anımsıyorsundur kaç kez: ‘Bir zorbanın elini yalnızca Tanrı engeller,’ demiştin. Unutma ki, Tanrı intikam almak isteyeninin de elini engeller. Kendini bir zavallı ve mağdur yerine koyarak, Tanrı’nın yarattığı bir kulunu sana karşı koruyamayacağını sanıyorsan aldanıyor-

sun. Tanrı'nın senin her istediğini yapmana izin vereceğini mi düşünüyorsun? Hayır, sen ne yapabilirsin ki zaten? Nefret edebilirsin, kendini yiyip bitirebilir, perişan edebilirsin; yüreğinde beslediğin bu duygularla kendini Tanrı'nın kayrasından uzak tutabilirsin. Çünkü işlerin her ne kadar yolunda giderse gitsin, hangi durumda olursan ol kesin olarak "Onu bağışladım!" demezen, emin ol ki sonsuza dek azaptan kurtulamazsın."

Renzo üzüntülü ve şaşkın bir durumda:

"Evet evet!" dedi. "Anlıyorum, onu gerçekten bağışlamamıştım; şimdi anlıyorum ki sersemlik etmişim. Şimdi Tanrı'nın yardımıyla evet, bütün yüreğimle onu bağışlıyorum."

"Ya karşılaşırsan?"

"Bana sabır vermesi, onun da kalbini yumuşatması için Tanrı'ya yalvarırım."

"Tanrı'nın düşmanlarımızı yalnız bağışlamamızı değil, sevmemizi de buyurduğunu unutma!"

"Evet, onun yardımıyla."

"O zaman gidelim. Onu arayacağını söylemiştin. Şimdi onu bulacaksın. Gel ve kime karşı kin beslediğini, kime kötülük yapmak istediğini gözlerinle gör."

Rahip, Renzo'nun elini tuttu ve sağlıklı bir genç gibi iyice sıktı, sonra yürüdü. Renzo başka bir şey sormaya cesaret edemeyerek arkasından gitti.

Birkaç adım sonra rahip baraka kapısı önünde durarak sevecenlik içeren acılı gözlerle Renzo'nun yüzüne baktıktan sonra içeri girmesini söyledi. İçeri girer girmez ilk olarak göze çarpan karşı tarafta serili hasır üzerinde oturan bir hasta idi. Ağır değil, belki de iyileşmekte olan bir hasta idi. Hasta rahibi görünce "hayır" demek ister gibi başını salladı. Rahip de hüzünlü ve boyun eğer bir biçimde başını önüne eğdi. Bu arada Renzo merak ve kaygı ile çevreyi izliyordu. Dört-beş hasta arasında, bir tarafta bir şilte üzerine yatmış ve üstüne yorgan yerine soylulara özgü bir örtü örtülmüş birini gördü. Gözünü hiç ayırmadan baktı ve onun Don Rodrigo olduğunu anladı. Bir adım geriledi. Ama rahip eliyle Renzo'nun kolunu yeniden iyice sıkarak yatağın ucuna çekti. Öteki elini uzatarak parmağı ile yatan adamı gösterdi.

Talihsiz adam devinimsiz yatıyordu. Gözleri açıktı ama görmüyordu. Solgun yüzünde siyah siyah lekeler vardı. Dudakları kabarıp şişmişti. Gergin yüz hatları inatçı bir yaşam savaşımının göstergesiydi. Yoksa yüzü ölü yüzü gibiydi. Zaman zaman göğsü sıkıntılı sıkıntılı soluk alış verişiyle kabarıyordu. Örtüden dışarı çıkardığı sağ elinin parmakları mosmor olmuş, uçları simsiyah kesilmişti. Elini, içine katladığı parmaklarıyla kalbine yakın bir yere bastırıyordu.

Rahip alçak ve acılı bir sesle:

“Bak,” dedi, “intikam mı yoksa acıma mı duyuyorsun bu adama karşı. Seni gücendiren bu adama sen şu anda hangi duyguyu besliyorsan, senin de gücendirdiğin Tanrı, huzuruna çıktığın gün, sana aynısını besleyecektir. Unutma, ne yaparsan onu bulursun. Dört günden beri burada, şu gördüğün halde... Hiçbir tepki vermiyor. Belki Tanrı günahlarından ötürü pişmanlık duyması için ona bir fırsat verecektir; ama bunun için, senin yalvarman, dua etmen gerekir. Belki Tanrı o masum kızla birlikte yalvarmanızı istiyordur. Belki de ıstırap çeken ve boyun eğen biri olarak onun Tanrı’nın kayrasına ermesi için senin duaların yetecektir. Belki de bu adamın kurtuluşu senin kurtuluşun ile birlikte senin elinden olacaktır. Göstereceğin sevgiye, acıma ve bağışlama duyguna bağlıdır.”

Rahip sustu. Ellerini birleştirerek dua etti. Renzo da öyle yaptı. Bu durumda birkaç dakika geçmemişti ki, üçüncü çan sesi duyuldu. Birlikte yürüdüler ve barakadan çıktılar. Ne biri bir şey sordu, ne öteki ağzını açtı. Düşündükleri yüzlerinden okunuyordu.

“Artık git. Hazırla kendini; Tanrı’nın lütfuna kavuşmaya hem de özveride bulunmaya. Çabalarının sonu ne olursa olsun Tanrı’ya şükretmelisin. Sonuç ne ise gelip bana haber ver de birlikte şükredelim.”

Burada, birbirlerine başka bir şey demeden ayrıldılar. Rahip geldiği yere, Renzo da yüz adım kadar uzakta olan kiliseye doğru yürüdü.

Yoğun bir biçimde araştırmalarını sürdürürken bir yandan belirsizlik, öte yandan kuşku götürmez dakikaların başlamasıyla birlikte düşüncelerinin Lucia ile Don Rodrigo arasında gidip geleceğini birkaç saat önce Renzo'ya söyleselerdi inanmazdı. Oysa durum bu idi. Bu serüveninde umut ve korkunun dönüşümlü olarak doğurduğu tüm tatlı ya da acı imgelerle Don Rodrigo'nun imgesi de karışıyordu. O mağaranın kapı ağzında duyduğu sözler onu ikircikli eden evet ve hayırların arasına giriyordu. Yüreğini hoplatan araştırmasının mutlu bir sonuca varması için ettiği duaya, barakada başlayıp da çan sesinin yarıda kestiği duaları da katmadan son veremiyordu.

Karantinanın ortasında birkaç basamak üzerinde yükselen sekiz köşeli şapel, ilk yapıldığı zaman şimdiki gibi çevresi duvarlarla çevrili değil, sağı solu açık sütunlar ve kolonlardan başka desteği olmayan şadırvan gibi bir yapı idi. Her yüzünde iki sütun arasında bir kemer ve kemerlerin oluşturduğu, kilisenin etrafını dolaşan bir revak vardı. Şapelin kubbesi dış revak sütunlarıyla simetri oluşturan sekiz sütun üzerine oturtulmuştu. Karantina binasının her penceresinden ve meydanın hemen her noktasından kilisenin ortasındaki mihrabı görmek olanaklıydı. Şimdi ise, bina bir başka kullanıma açıldığında sütunların arasındaki boşluk duvarlarla

kapatılarak bu yapı bambaşka bir biçime sokulmuştu. Ama bina-
nın eski iskeletine dokunulmadığından eski durumu ve eskiden ne
için kullanıldığı açıkça anlaşılmaktadır.

Renzo, henüz yürümeye başlamıştı ki, Rahip Felice kilisenin
kente bakan yüzündeki revakın tam ortasında görünmüştü. Bu
yüzün önünde, alt kısımda, yolun üzerinde bir grup insan toplan-
mıştı. Duruşundan, rahibin, vaaza başladığını hemen farkettti. Ren-
zo, önceden kendisine söylendiği gibi cemaatin arkasına varabile-
cek biçimde, barakalar arasındaki dar yollardan dolaştı. Oraya va-
rınca sessizce durup her şeyi gözden geçirdi. Ama durduğu yerden
bir grup kafadan başka hiçbir şey gözükmiyordu. Kalabalığın or-
tasında başına mendil ya da örtü bağlamış birkaç kadın vardı. Göz-
leriyle onları daha dikkatlice yokladı. Ama aradığı hiçbir şeyi bu-
lamayarak o da herkesin baktığı yere başını çevirdi. Vaazcının say-
gıdeğer yüzünün, görünümünün etkisi altında kaldı. Böyle üzün-
tülü bir anında gösterebileceği en büyük dikkatle, bu din adamı-
nın sözlerini dinledi.

Rahip omzunun üstünden kaldırdığı parmağıyla arka tarafında
bulunan, o zamanlar bir çukur olan San Gregorio mezarlığı tara-
fındaki kapıyı göstererek diyordu ki: “Şu kapıdan çıkan binlerce
insanı anımsayalım. Hangi kapıdan çıkacaklarını bilmeyerek geri-
de kalan şu binlerce insana; sağ salim şimdi buradan çıkacak olan
şu birkaç kişilik grubumuza bir bakalım. Tanrı’ya şükredelim.
Adaletine, bize gösterdiği acıma duygusuna. Ölenler için dua ede-
lim, sağ kalanlar içinse şükredelim. Bizi, sağ kalanlar arasına sok-
tuğu içinde minnet duyalım. Niçin bizi felaketle terbiye edip, kal-
bimizi minnetle doldurarak sağ bıraktı dersiniz, evlatlarım? Çün-
kü yaşamımızın, Tanrı’nın bir emaneti olduğunu daha iyi anlaya-
lım ve bu emanete layık olduğu değeri vererek günlerimizi ona su-
nabileceğimiz hayırlı işler için harcayalım diye... Acılarımızı anım-
sayarak benzerlerimize karşı merhametli ve içtenlikli olalım diye.
Hep birlikte ıstırap çekip umut bağladığımız, hep birlikte korktu-
ğumuz, aralarında sevdiklerimiz, akrabalarımız olan ve ayrıca tü-
mü de kardeşimiz sayılan bu insanlar, bizim aralarından çıkıp git-
tiğimizi görünce, buradan sağlıklı bir biçimde kurtulabilme olası-
lığının olduğunu görecektir, avunacaklardır. Bizim tavır ve davranış-

larımız onlara iyi örnek olacaktır. Bu insanların savaşmayı sürdürdükleri ölümden kurtulduğumuz için içimizde abartılı bir dünya sevinci olduğunu Tanrı onlara göstermesin! Buradan çıkarken kendimiz için Tanrı'ya şükrettiğimiz, onlar için de dua ettiğimizi bu insanlar görsünler! Kurtulanlar dışarıda da bizi anımsayacaklar ve biz zavallılar için dua etmeyi sürdürecekler, demeliler bizim için. Bu yolculuktan, şimdi atacağımız ilk adımdan başlayarak hayırsever bir yaşam sürelim. İçimizden, eski güç ve kuvvetini toplayanlar zayıflara kardeşçe destek olsunlar, gençlere, yaşlılara yardım etsinler. İçinizde çoluk çocuğunu yitirenler çevresine baksın; anasız babasız kalan bunlarca çocuk var! Onları evlat edinsinler! Bu hayır, günahlarınızı bağışlatırken acılarınızı da dindirecektir.”

Burada, dinleyiciler arasında giderek artan boğuk inilti ve hıçkırıklar birdenbire durdu. Çünkü rahip boynuna bir ip takarak diz üstü çökmüştü. Herkes büyük bir sessizlik içinde ne diyeceğini bekliyordu:

“Ben ve bütün arkadaşlarım hak etmememize karşın size hizmet ederek, dinimiz uğruna çalışmak gibi büyük ve ayrıcalıklı bir göreve seçildik. Böyle önemli bir görevi gerektiği biçimde başaramadıysak, başımızı eğerek sizden özür diliyoruz! Tembellik edip, ayımaş davranarak gereksinimlerinize dikkat edemedik ve her çağrınıza koşamadıksa; haksız bir sabırsızlık ya da yersiz bir üzüntü yüzünden ara sıra karşınıza soğuk ve sert bir yüzle çıktıysak; kimi zaman bize gereksinim duyuyorsunuz diye sefil bir kuruntuya kapılarak gereği gibi size alçakgönüllülükle davranmadıysak; kimi tavırlarımızı kaba bularak gücendiyseniz bizi bağışlayın! Böylece Tanrı da sizin kusurlarınızı bağışlar ve sizleri kutsar,” dedi.

Rahip dinleyicilerin önünde büyük bir istavroz çıkardıktan sonra ayağa kalktı. Biz ağzından çıkan sözleri sözcük sözcük değil ancak özetle anlamsal olarak yazdık. Zaten bu sözleri söyleyiş tarzını betimlemek olanaksızdır. Bu sözler, vebalılara hizmet etmeyi bir ayrıcalık olarak gören birinin ağzından çıkıyordu. Bu adam gerektiği gibi hizmette bulunmadığını itiraf ediyordu. Çünkü bu işi hak ettiği gibi yapamadığını duyumsamıştı. Bu adam bağışlanmasını diliyordu, çünkü buna gereksinim duyuyordu. Ancak halk, Kapusinlerin kendilerine hizmet etmekten başka hiçbir şeyle ilgilenme-

diklerini; birçoklarının da bu u urda öldüklerini; arkadaşları adına konuşan bu kişinin ise görevi nedeniyle nasıl hepsinin ba ı olmakla birlikte hizmet noktasında yaşamını hiçe sayarak hepsinin önünde hizmet verdiğini çok iyi biliyordu. D   n n bir kez, insanlar bu sözler karşısında nasıl gözyaşı döktüler, nasıl h  k r klara bo uldular. Bu saygın kişi sütunlardan birine dayalı olan haçı alıp kaldırdı. D   reva ın ucunda takunyalarını çıkardı, tapma ın merdivenlerini indi. Saygıyla yol açan halkın arasından geçerek grubun başına geçti. Kendisini de rahibin ba ı lamasını dilediği insanlardan biri gibi gören Renzo gözleri ya larla dolu olarak olduğu yerden ayrılıp yan taraftaki barakanın arkasına saklandı. Bedenini geride tutup ba ını uzatarak beklemeye koyuldu. Gözlerini a mı tı, kalbi çarpıyordu. Y re inde vaazın sağladığı avuntudan ve genel bir sevgi tablosundan doğan yeni ve garip bir güven duyumsuyordu.

O anda Rahip Felice yalınayak, boynunda ip, elinde o uzun ve ağır ha  ile yürümeye ba lamı tı. Solgun ve sözün yüzünde acıma duygusu ve çevresine cesaret a ılamak isteyen bir anlatım vardı. Ağır ama sağlam adımlarla, zayıfları korumak istercesine ilerliyordu. Aşırı derecedeki yorgunluk ve  tıraplar ona görevinin gerekli ve ayrılmaz birer parçası olan zorluklara dayanma gücü veriyordu. Arkasından b y k  çocuklar yürüyordu. Bunların birçoğu yalınayaktı. Pek azının üstü ba ı tamdı. Bunlardan sonra kadınlar geliyordu. Hemen hepsi bir çocuğun elinden tutuyor ve hep bir ağızdan ilahi okuyorlardı. Seslerindeki yavaşlık, yüzlerindeki solgunluk ve donukluk yalnızca izlemek için bakanların bile gönüllerini acımayla doldurmaya yeterdi. Fakat Renzo hiçbirini atlama- dan birer birer, her sıraya, her yüze bakıyor, ara tırıyordu. Zaten grup, rahat rahat araştırmaya yetecek  l de ağır ilerliyordu. Geçtiler, geçtiler... Renzo da kalktı ve baktı. Fakat boşuna! Hızlı bir şekilde geride kalan ve azalarak devam eden gruba bir göz attı. Artık az sıra kalmıştı ve sonuncu sıraya gelmişti. Bütün kadınlar geçmiş ve tanıdık hiçbir yüze rastlamamı tı. Kollarını sarkıtmı , ba ını omzuna e mi   n nden geçen erkek kafilesini gözüyle izliyordu. Bunların arkasından henüz ayağa kalkacak gücü kendinde bulamayan hastaları taşıyan birkaç arabanın geldiğini görünce içinde

yeni bir umut doğdu ve dikkat kesildi. Kadınlar en arkadaki arabalarla taşınıyordu. Arabalar ağır ağır ilerlediklerinden Renzo hiçbirini kaçırmadan birer birer gözden geçirebilirdi. Boş yere birinci arabayı, ikinci, üçüncüyü... Ve sırasıyla hepsini araştırdı. Arkasında, sert bakışlı ve elinde bir asa bulunan, tıpkı konvoyun düzenleyicisi gibi görünen bir rahipten başka kimse gelmeyen en son arabaya dek baktı. Bu kişi karantinanın yönetimi için Rahip Felice'ye yardım eden Rahip Michele idi.

Renzo'nun tatlı umudu tümüyle boşa çıkmıştı. Umudunu yitirmesi yüreğine dolan avuntuyu yalnız yok etmekle kalmadı; çoğu kez olduğu gibi zavallıyı öncekinden daha kötü bir duruma soktu. Artık en iyi olasılık Lucia'yı hasta bulmaktı. Zavallı genç adam, genç yüreğinin bütün gücü ile yavaş yavaş korkuya dönüşen bu zayıf umudunun arkasına takıldı. Ana yola çıktı. Az önceki grubun bulunduğu yere doğru yürüdü. Kilisenin basamaklarına yanaşınca, son basamağa çıktı ve diz çöktü. Tanrı'ya dua etti. Daha doğrusu sızlanmalar, söz vermeler, yalvarmalarla dolu kesik kesik tümceler, karmakarışık sözler söyledi. Bunlar insanlara söylene-meyecek sözlerdi. Çünkü insanların, bunların anlamlarını yakalamak için ne yeter derecede anlayışları, ne de dinlemek için sabırları vardır, ne de saf bir acıma duyacak ölçüde yürekleri büyüktür.

Renzo biraz yüreklenmiş ayağa kalktı. Kilisenin çevresini dolaşıp daha önce görmediği yolu buldu. Daha fazla gitmeden sağ ve sol tarafta Peder Cristoforo'nun sözünü ettiği tahta perdeyi gördü. Gerçekten de Peder Cristoforo'nun dediği gibi yarıklar ve geçitler vardı. Bunlardan birinden geçerek kadınlar bölgesine girdi. Attığı ilk adımda yerde *monatto*'ların ayaklarına bağladıkları çingirakların birini gördü. Bu aletin içeride kendisine pasaport hizmetini göreceğini düşündü. Eğilip aldı, gören olup olmadığını anlamak için çevresine bakındı ve çingırağı ayağına bağladı. Hemen aramaya başladı. Bu arayış birbirinden farklı nesneler arasında da olsa nesnelerin sayıca fazlalığından ötürü oldukça zor olacaktı. Gözleriyle çevreye baktı, daha doğrusu gözlerini bir bölümü önceden gördüklerine benzeyen, bir bölümü de bambaşka olan sefalet tabloları üzerinde dolaştırdı. Çünkü burada da aynı afetten insanlar ıstırap çekiyor, inliyor, yakınıyor ve sabır diliyordu. Aynı acıdan ötürü insanlar bir-

birinin derdine ağlıyor, birbirinin yardımına koşuyordu. Bunları kim görse merhametten yüreği sızlar, dehşetten titrerdi. Bir şey elde edemedi, bir engelle karşılaşmadan bir hayli yol yürümüştü ki, birdenbire arkasından “Hey!” diye bir ses işitti. Bu ses onu çağırıyor gibiydi. Döndü, biraz uzakta özel bir görevli gördü. Görevli elini kaldırmış Renzo’nun kendisine işaret edip bağıırıyordu:

“Haydi odalara git! Orada yardıma gereksinimi olanlar var. Bu-rayı hallettik.”

Renzo hemen bir görevliyle karıştırıldığını ve bu yanlış anlamasının nedeninin ayağındaki çingirak olduğunu anladı. Bu aletin kendisini güçlükten kurtaracağını düşünmüş olmasına karşın, önüne çıkaracağı engelleri akıl edememiş olmasından ötürü kendi kendine kızdı. Ancak görevlinin elinden nasıl kurtulacağını da düşündü. Anladığını ve hemen yerine getireceğini gösteren bir biçimde başıyla bir yanıt vererek barakaların arasına sokuldu ve gözden kayboldu.

Oradan oldukça uzaklaştığını anlayınca, başına bir iş açabilecek olan çingiraktan kurtulmayı düşündü. Bu işi kimseye göstermeden yapabilmek için karşılıklı duran iki barakanın arasındaki bir boşluğa girdi. Çingirakları çözmek için eğildi ve eğilip de başı barakalardan birinin hasır duvarına dayandığı sırada, hasırın arkasından kulağına bir ses geldi. Aman Tanrım! Olamaz mı? Sanki bütün ruhu çıkacak gibi olmuştu. Soluğu kesilmişti. Evet! Evet! Onun sesiydi!

“Neden korkalım ki!” diyordu bu ses. “Ne fırtınalar atlattık biz. Şimdiye dek bizi koruyan Tanrı bundan sonra da korur.”

Renzo bir çığlık atmadıysa bunun nedeni ortaya çıkma korkusu değil, soluğunun kalmamasıydı. Dizlerinin bağı çözüldü; gözleri karardı. İlk anda böyle kalakaldı; sonra öncekinden daha canlı, daha uyanık bir durumda ayağa kalktı. Üç adımda barakanın duvarını dolaşıp kapı önüne geldi. Konuşan kadını gördü, kadın ayakta idi. Bir yatağın üzerine eğilmişti. Ayak sesleri üzerine kapıya döndü ve baktı. Düş gördüğünü, düşte olduğunu sandı. Daha dikkatlice bakıp haykırdı:

“Oh! Çok şükür Tanrım!” dedi.

Renzo tir tir titriyor, hem ilerliyor hem bağıırıyordu,

“Lucia! Buldum seni! Buldum. Gerçekten sensin değil mi? Yaşıyorsun.”

Lucia daha fazla titreyerek yanıtladı:

“Tanrıma şükür! Sen ha! Bu da ne demek? Nasıl oluyor? Neden? Burada ne işin var?”

“Ben geçirdim. Ya sen?”

“Ah! Ben de!.. Annemden ne haber?”

“Onu görmedim! Çünkü Pasturo’da. Fakat iyi olduğunu sanıyorum. Ya sen... Ne kadar da sararmışsın! Nasıl da zayıf görünüyorsunuz! İyisin ama, iyileştin değil mi?”

“Tanrı daha yaşamamı istedi. Ah Renzo! Sen neden buradasın?”

Renzo ona biraz daha yaklaşarak sordu.

“Neden! Neden diye mi soruyorsun bana? Neden mi buraya geldim? Bunu söylememe gerek var mı? Senden başka kimi düşüneceğim? Adım daha Renzo değil mi? Sen de Lucia değil misin yoksa?”

“Ah neler söylüyorsun? Neler? Fakat annem sana yazmadı mı?”

“Evet!.. Maalesef yazdı! Acı çeken, yerinden yurdundan olan çaresiz bir talihsiz yazdırılacak şeyler mi bunlar! Seni gücendirecek ne yaptım ki ben.”

“Ama Renzo! Renzo! Madem biliyordun... Neden geldin? Neden?”

“Neden mi geldim? Oh Lucia! Neden geldim diye mi soruyorsun? Verilen bunca sözlerden sonra! Artık biz eski Lucia, Renzo değil miyiz yoksa? Artık anımsamıyor musun? Neyimiz eksikti?”

Lucia ellerini birleştirip, gözlerini yukarı kaldırarak acı ile bağırdı:

“Oh Tanrım, neden beni yanınıza almadınız? Oh Renzo! Ne yaptın sen şimdi? Tam da zamanla unutacağımı umut etmeye başlamışken!”

“Bak sen, neleri umuyormuş! Yüzüme karşı söylenecek sözler mi bunlar?”

“Ah! Ne yaptınız? Bu yerde! Bu sefalet içinde! Bu acılar içinde! Burada ölmekten başka hiçbir şey yapılmaz, anladınız mı?”

“Ölenler için Tanrı’ya dua etmemiz ve iyi bir yere gitmelerini ummamız gerekir. Fakat bunu bahane ederek, yaşayanların umutsuzluğa kapılmaları doğru mu?..”

“Ama Renzo, Renzo! Söylediklerini kulağın duysun! Meryem Anamıza verilen bir söz var ortada! Bir yemin var!”

“Ben de diyorum ki, bunlar hiçbir önem taşımayan yeminler.”

“Aman Tanrım! Neler söylüyorsun? Bu zaman içinde nerede yaşadın? Kimlerle birlikteydin? Nasıl konuşuyorsun sen?”

“Dinini seven bir Hıristiyan gibi konuşuyorum! Meryem Anamıza gelince: Onu ben senden daha iyi düşünürüm. Çünkü o, geleceğin zararına olacak adakları kabul etmez. Eğer Meryem Anamız konuşmuş olsaydı, o zaman farklı olurdu! Bu sadece senin bir düşüncen! Meryem Anamıza vereceğin söz nedir biliyor musun? İlk doğacak kızımızın adını ‘Meryem’ koyacağına söz ver ona! Böyle bir şey için ben de söz verebilirim. Meryem Anamızı daha da onurlandıran adaklar bunlar olabilir. Bunlar daha akla uygun, kimseye zarar vermeyen bağlılık yeminleridir.”

“Hayır, hayır. Böyle söylemeyin. Ne söylemekte olduğunu bilmiyorsun. Adakta bulunmanın ne olduğunu bilmiyorsun. Sen böyle bir duruma düşmedin; o korkuları yaşamadın. Bırak beni, bırak! Tanrı aşkına!”

Lucia yatağa doğru dönerek onun yanından ayrıldı. Renzo hareket etmeden sözlerini sürdürdü:

“Lucia! En azından bana söyle; eğer bu neden olmasaydı... Gene benim olacak mıydın?”

Lucia yüzünü Renzo’ya çevirip, gözyaşlarını zorla tutarak:

“Ah insafsız adam!” dedi. “Bana acı verecek ve belki de günaha sokacak yararı olmayan sözler söylediğinde mutlu mu oluyorsun? Gidin, haydi gidin! Beni unutun. Birlikte olmamız kısmet değilmiş. Öbür dünyada tekrar görüşeceğiz. Zaten bu dünyada daha fazla yapacak bir şey yok. Git! Anneme iyileştiğimi haber vermeye çalış. Tanrı bu kez de bana yardım etti ki, bana annelik yapan bu iyi yürekli kadını buldum. Annemi hastalıktan koruması için dua ettiğimi ve Tanrı ne zaman ve nasıl isterse tekrar görüşeceğimizi de söyle. Şimdi git, Tanrı aşkına beni unut. Sadece dua ederken anımsarsan yeter!”

Başka bir diyeceği, başka bir dinleyeceği olmayan ve bir tehlike-den kaçınmak isteyen bir kimse gibi, söz ettiği kadının yattığı yatağa daha da yaklaştı Lucia.

Renzo daha fazla yanına yaklaşmadan:

“Beni dinle, Lucia, beni!” dedi.

“Hayır, hayır! Tanrı aşkına git!”

“Dinle! Rahip Cristoforo...”

“Ne?”

“Burada.”

“Burada mı? Nerede? Nereden biliyorsun?”

“Kendisiyle biraz önce konuştum. Yanında biraz oturdum. Kendisine yakışanı yapmak için burada...”

“Burada ha? Eminim zavallı hastalara yardım etmek içindir. Ama o? O da vebaya yakalanmış mıdır acaba?”

“Ah Lucia! Korkarım, ne yazık ki, korkarım.”

Renzo kendisi için çok acı olan ve Lucia’yı da çok üzeceğinden emin olduğu sözleri söylemeye çekinirken, kızcağız yatağın yanından tekrar ayrılarak Renzo’ya doğru yaklaştı. Renzo sözünü tamamladı.

“Korkarım ki şimdi tutulmuş olsun.”

“O zavallı, kutsal adam. Ama neden zavallı adam diyorum ona? Asıl zavallı bizleriz! O nasıl? Yatıyor mu? Bakıyor mu?”

“Ayakta, dolaşıyor, öbür hastalara yardım ediyor. Ama yüzünün rengini, nasıl ayakta durduğunu görsen... Ben birçoklarını gördüm ve ne yazık ki gözüm yanılmaz.”

“Oh! Demek burada ha!”

“Burada ve yakın da. Sizin evle benim ev arası kadar var yok. Anımsıyorsan. Oh, Aziz Meryem! O kadar var yok. Düşün ki senden de söz ettik. Bana birçok şey anlattı. Bana ne gösterdiğini bilseydin! Söyleyeceğim, ama önce bana söylediklerini kendi ağzıyla anlatmak istiyorum sana. Buraya seni aramaya gelmekle iyi yaptığımı ve bir gencin böyle hareket etmesinin Tanrı’nın da hoşuna gideceğini ve Tanrı’nın sizi bulmama yardım edeceğini söyledi. Sözleri doğru çıktı. Gerçekten kutsal bir adam! Görüyorsunuz ya!”

“Böyle konuştuysa bilmediğı içindir!”

“Kendi kafana göre, kimseye danışmadan, gelişigüzel yaptığın şeyleri bilmesini mi istiyorsun? Onun gibi akıllı, adalet adamı olan biri böyle şeyleri nasıl düşünebilir. Ama bana gösterdiği kişi!”

Burada Lucia’ya o barakaya yaptığı ziyareti anlattı. Her ne ka-

dar Lucia'nın yüreği böyle bir yerde yaşamaktan dolayı daha güçlü duygulara alışkın olsa da öyküyü büyük bir acıma ve dehşetle dinledi. Renzo sözünü sürdürdü:

“Burada da saygın bir kişi gibi konuştu. Dedi ki: ‘Belki Tanrı, bu zavallılığı (şu an ona başka bir ad veremiyorum) bağışlamak için ruhunu alacak iyi bir an bekliyor.’ Fakat bunun için ikimizin birlikte ona dua etmemizi istediğini söylüyor. İkimiz birlikte! Anladın mı?”

“Evet, evet; dua edeceğiz, her birimiz Tanrı'nın bizi yerleştirdiği yerden: Dualarımızı elbette Tanrı birleştirir.”

“Ama rahibin sözlerini size söyledim!”

“Fakat Renzo, o bilmiyor ki!”

“Ama, kutsal bir insan konuşurken sözleri ona söyletenin Tanrı olduğunu anlamıyor musun? Böyle dediyse, böyle yapmak gerekir. Ya o zavallı adamın ruhu? Onun için dua ettim ve gene de edeceğim. Bütün yüreğimle, tıpkı öz kardeşimmiş gibi dua edeceğim. Ama dünyada yaptığı kötülüğü gidermezsek, öbür dünyada bu zavallılığın nasıl olmasını istiyorsun? Bu söze hak verirsen her şey önceki gibi olur. Olanlar geçmişte kaldı; o da burada cezasını çekti.”

“Hayır Renzo, hayır! Tanrı ona acımak için bizim kötü bir şey yapmamızı istemez. Bu yüzden bunu Tanrı'ya bırak! Bizim görevimiz dua etmektir. Ben o gün ölseydim, Tanrı onu bağışlamayacak mıydı? Ben ölmediysem, kurtulduysam...”

“Annen, beni daima seven ve evlenmemiz için elinden geleni yapan, o zavallı Agnese bunun yanlış bir düşünce olduğunu sana söylemedi mi? O, daha önce de birçok kez yaptığı gibi sana doğruyu gösterebilirdi. Çünkü birçok şeyde senden daha doğru düşünüyor.”

“Annem mi? Sözümü bozmak için annemin beni kandırmasını mı istiyorsun? Ama Renzo senin aklın başında değil.”

“Ama sana ne söylememi istiyorsun? Siz kadınlar böyle şeyleri bilmezsiniz. Rahip Cristoforo seni bulup bulmadığımı haber vermek için geri dönmemi söylemişti. Şimdi gidiyorum. Bir de onun ne söyleyeceğini dinleyelim...”

“Evet, evet. O saygın adama git! Kendisi için dua ettiğimi söyle. O da bana etsin, duasına çok gereksinimim var. Fakat Tanrı aşkı-

na! Hem senin hem de benim ruhlarımızın iyiliği için bir daha buraya beni kandırmaya, bana bir kötülük yaptırmaya gelmeyin! Sayın Rahip sana işi anlatır, seni kendine getirir ve yüreğini yatıştırır.”

“Yüreğimi yatıştırmak! Oh! Bunu aklından çıkar. Bu anlamsız sözleri zaten mektupta yazdırmıştın! Ne acılar çektiğimi ben bilirim! Şimdi de yüzüme karşı söylüyorsun! Ben ise sana kısaca ve açık açık söylüyorum: Yüreğim asla rahatlamayacak. Sen beni unutmak istiyorsun, ama ben seni unutmak istemiyorum! Sana itiraf ediyorum. Görüyorsun aklım başımdan giderse bir daha yerine gelmez. Ne işim kalır ne de ahlâkım! Bütün ömrüm boyunca mecnun gibi dolaşmamı istiyorsun öyle mi... Ya o zavallı! Tanrı biliyor, onu yürekten bağışladım. Ama sen... Böyle yaparak, ömür boyu, eğer o olmasaydı diye düşünmemi istiyorsun? Lucia! Seni unutmamı söyledin! Seni unutmak mı! Nasıl yaparım? Bunca zamandan sonra kimi düşünebileceğimi sanıyorsun? Bunca olaydan, bunca sözlerden sonra! Ayrıldıktan sonra ben sana ne yaptım? Acı çektiğim için mi böyle yapıyorsun? Bunca talihsizlikle karşılaştığım için mi? İnsanlar beni izlediği için mi? Bunca zaman, üzgün, evimden ve senden uzakta olduğum için mi? Yoksa ilk fırsatta seni aramaya geldiğim için mi?”

Lucia hıçkırıklardan konuşmaya fırsat bulunca, ellerini yeniden birleştirip, başını gökyüzüne kaldırarak bağırdı:

“Oh Aziz Meryem, siz yardım ediniz bana! Biliyorsunuz ki, o gecedan sonra, böyle dakikalar geçirmediğim hiç. O zaman bana yardım etmiştiniz, şimdi de ediniz!”

“Evet Lucia! Meryem Ana’yı yardıma çağırmakla iyi yapıyorsun. Fakat neden, o merhamet ananın, Meryem’in, bize acı çektirmekten mutlu olacağını düşünüyorsun ki? Hem de, ne dediğini bilmediğini bir anda ağzınızdan çıkan bir söz yüzünden! Sonradan bizi zorluklara sokmak için mi o zaman yardım ettiğine inanmak istiyorsun? Eğer bu bir bahane ise... İşin doğrusu, benden soğumaya başladıysanız... Bunu da söyle! Açık konuş!”

“Merhamet et Renzo! Merhamet! Ölümlerin ruhları için böyle yapma! Bu sözlerle beni öldürme... Şimdi bunların sırası değil. Rahip Cristoforo’ya gidin! Beni ona emanet edin. Buraya da gelme! Bir daha gelme!”

“Gidiyorum. Fakat dönmeyeceğimi düşünme! Dünyanın öbür ucunda olsan gene de döneceğim.”

Renzo bunları söyleyerek çekip gitti. Lucia oturdu. Daha doğrusu yatağın yanında kendini yere bırakıverdi. Başını yatağın kenarına dayayarak hüngür hüngür ağlamaya başladı. Şimdiye dek ses çıkarmadan olup bitenleri dinleyen kadın, bu gelenin kim; bu tartışmanın, gözyaşının neden olduğunu sordu. Fakat belki okurlarımız da kendilerince bu kadının kim olduğunu soruyor. Meraklarını gidermek için çok fazla söze gerek yok:

Bu kadın, otuz yaşlarında, hali vakti yerinde bir tüccar karısı idi. Birkaç gün içinde kocasının ve bütün çocuklarının evde vebadan öldüklerini gördü. Hemen sonra kendisi de bu bulaşıcı hastalığa yakalandı ve karantinaya getirildi. Bu barakaya yatırıldı. O sırada Don Ferrante'nin evinde hastalanan ve bu barakaya yatırılan Lucia hastalığın şiddetli kısmını farkında olmadan atlatmış, gene farkında olmadan birçok arkadaş değiştirmiş ve sonunda hastalığın ilk anında yitirdiği bilincini yeniden kazanıp kendine geldiği zaman bu iyi yürekli kadınla karşılaşmıştı. Bu bakımsız, kasvetli yerde kendilerini yitirmiş, kalabalık içinde bile yalnız, terk edilmiş olan bu iki vebalı kadının arasında hemen candan bir bağlılık ve sevgi bağı kurulmuştu. Lucia arkadaşına yardım edebilecek duruma gelince, daha ağır bir durumda olan kadıncağıza hizmet etti ve baktı. Kadın da artık tehlikeli dönemi atlattığından şimdi birbirleriyle arkadaşlık ediyor, birbirlerini cesaretlendirip koruyorlardı. Birlikte olmadıkça karantinadan çıkmamaya söz vermişlerdi. Dışarı çıktıklarında da birbirlerinden ayrılmamak için başka anlaşmalar da yapmışlardı. Evini, tıklım tıklım dolu olan mağazası ve kasa-sını sağlık komiseri olan kardeşine emanet eden tüccar kadın, rahatça yaşamak için gereğinden fazla bir servete sahip olduğu halde hayatta yapayalnız kalmıştı. Lucia'yı kızı ya da kardeşi gibi yanına almak istiyordu. Lucia'nın bu öneriyi hem kadına hem de Meryem Ana'ya nasıl candan bir teşekkür ve minnetle kabul ettiğini okurlarımız tahmin ederler sanırım. İş yalnızca annesinin sağlığını öğrenip daha sonra da onun rızasını almaya kalmıştı. Ancak her zaman temkinli davranan kızcağız, ne nişanlılığından ne de başından geçen olağanüstü olaylardan kadına söz etmişti. Ancak yüreğinin

ezildiği şu anda, kendisi içini dökmeye ne ölçüde gerek duyuyorsa, arkadaşı da o ölçüde dinlemek istiyordu. Bu nedenle kızcağız, kadının sağ elini iki eli arasına alıp sıkarak, hiçbir şey saklamadan, kendisini ağlatan meseleyi ona anlatmaya başladı.

Bu sırada Renzo hızlı hızlı iyi yürekli rahibin bulunduğu yere gidiyordu. Biraz sonra barakayı buldu; ama rahip yoktu. Çevrede dönüp dolaşırken sonunda onu rastgele bir çadırdan buldu. Yere diz çökmüş, son soluğunu veren bir ihtiyara son dinsel görevlerini yaptırmakla uğraşıyordu. Renzo orada durup ses çıkarmadan bekledi; biraz sonra rahibin zavallı ihtiyarın gözlerini kapadığını gördü. Rahip diz çöküp bir dakika dua ettikten sonra ayağa kalktı, çadırdan çıktı. Renzo'yu görünce:

“Oh! Ne haber?” dedi.

“Burada; buldum onu!”

“Ne durumda?”

“Atlatmış!.. Ayakta!”

“Çok şükür Tanrıma.”

Renzo yavaş sesle konuşacak kadar rahibe yaklaştıktan sonra:

“Ama!.. dedi. Bu kez de başka zorluklar çıktı karşıma!”

“Ne oldu?”

“Şey... yani... Bu kızcağızın ne kadar temiz yürekli olduğunu bilirsiniz. Bazen bir fikre saplandı mı, saplanır kalır. Bunca süre nişanlı bekledikten sonra... Biliyorsunuz ya... Şimdi tutmuş benimle evlenemeyeceğini söylüyor; diyor ki... Ne bileyim ben... Geçirdiği o korkulu gece... Aklını yitirmiş, yani Meryem Anamıza söz vermiş... Bu akıllıca bir şey değil, değil mi? Bu, ancak insanın aklı başında, kendinde olduğu zaman yapabileceği bir şey... Böyle şeylerin nasıl yapılacağını bilmeyen bizim gibi cahillerin işi değil... Bu söz geçerli olamaz değil mi?”

“Söyle bakayım, buradan çok uzakta mı?”

“Hayır... Kilisenin birkaç adım ötesinde.”

“Burada bir dakika beni bekle! Beraber gidelim.”

“Ona anlatacaksınız değil mi?”

“Şimdilik bir şey diyemem evlat. Hele bir kendisini dinleyelim.”

“Anlıyorum.”

Renzo bu yanıtla birlikte gözlerini yere dikip kollarını göğsünde

bağlayarak kuşkulu kuşkulu düşünmeye başladı. Rahip yeniden diğer Rahip Vittorio'yu arayıp buldu. Ona kendi yerine bakmasını rica ettikten sonra, barakasına girerek kolunda torbası ile birlikte geri geldi. Renzo'ya, "Gidelim," dedi. Öne geçerek biraz önce birlikte yürüdükleri barakaya doğru yürüdü. Bu kez barakaya yalnızca kendisi girdi. Bir dakika sonra dönerek:

"Yeni bir şey yok. Dua edelim, sadece dua edelim."

Dedikten sonra Renzo'ya:

"Şimdi götür beni oraya," dedi.

Başka bir şey konuşmadan yola koyuldular. Hava giderek kararmakta idi. Pek yakında mutlaka bir fırtına kopacağa benziyordu. Sık sık çakan şimşekler artan karanlığı dağıtıyor; bir saniye süren ışıklar karantinanın uzun çatısını, kemer altlarını, kilisenin kubbesini, barakaların alçak tepelerini aydınlatıyordu. Birbiri ardına gelen gökgürültüleri, homurdana homurdana gökyüzünün bir tarafından ötekine geçiyorlardı. Delikanlı tez zamanda varmak istemesinin verdiği sabırsızlık ile geçeceği yolları dikkatlice seçerek önden gidiyor ama arkadaşının yürüyebilme gücünü göz önünde tutarak adımlarını yavaşlatıyordu. Zaten yorgun ve hastalıktan bitkin olan rahip, havanın boğucu sıcaklığından yakınarak, kolay soluk alacak bir yer arar gibi her an solgun yüzünü havaya kaldırarak yürüyordu.

Renzo barakayı görünce durdu, arkasına döndü. Titrek bir sesle:

"Burada!" dedi.

İçeri girdiler. Yatakta yatan kadın onları görünce:

"İşte geldiler," dedi.

Lucia dönüp baktı. Hemen ayağa kalkıp ihtiyarı karşılamaya giderken bağırdı:

"Oh kimi görüyorum! Peder Cristoforo!"

"Evet Lucia! Tanrı ne kadar çok sıkıntıdan kurtardı seni! Ona daima inandığınız, güvendiğiniz için oldukça mutlu olmalısınız."

"Ah evet! Fakat siz, Peder? Nasıl da değişmişsiniz! Nasılsınız? Söyleyiniz, nasılsınız?"

Rahip gülerek yanıt verdi:

"Tanrı'nın istediği ve onun kayrasına sığınarak benim de istediğim gibi."

Kızı bir köşeye çekerek ekledi:

“Dinleyiniz, burada birkaç dakikadan fazla kalamam. Sizin bana söyleyecekleriniz varsa sizi dinlemeye hazırım...”

“Siz her zaman bana babalık yaptınız.”

“Söyle, öyleyse niçin ve kime söz verdin?”

“Meryem Anamıza; evlenmemek için; çok acı çekiyordum.”

“Ama o zaman, zaten nişanlıydınız. Bunu düşünmedin mi?”

“Hayır, düşünmedim. Çünkü verdiğim sözü Tanrı’ya, Meryem Ana’ya veriyordum.”

“Evladım, Tanrı, kendimize ait bir şeyi adadığımız, sunduğumuz zaman kabul eder. Onun istediği bizim gönlümüz, bizim istencimizdir. Ama sen ona, daha önceden bağlandığın bir başkasının istencini sunamazsın.”

“Kötü mü yaptım?”

“Hayır, zavallı kızım, böyle düşünme! Sanırım Aziz Meryem, acılı yüreğinin eğiliminden hoşnut kalmış ve bunu senin adına Tanrı’ya sunmuştur. Söylesene, bu konuyu kimseye danıştın mı?”

“Yaptığım şeyin bir rahibe itiraf edecek kadar kötü bir şey olduğunu düşünmemiştim. Yapılacak küçük bir iyiliği herkese söylemeye gerek olmamalı, değil mi?”

“Renzo’ya verdiğin sözü yerine getirmekten seni alıkoyacak bir başka nedenin var mı?”

Lucia düşüncesindeki kararsızlığı gösteren kuşkulu bir tavırla yanıt verdi:

“Benim... Nedenim mi? Başka söyleyecek sözüm yok.” Böyle söylerken hastalığın soldurduğu yüzü birdenbire kızardı.

İhtiyar rahip gözlerini yere indirerek yanıtladı:

“Kullarının kendisine verdiği sözleri, tutmak zorunda oldukları sorumlulukları, onların hayır ve yararlarını kabul edip etmemek yetkisini Tanrı’nın kiliseye verdiğini biliyor musun?”

“Evet, biliyorum.”

“O halde, şunu da bilmeni isterim ki; bu sefalet yerinde ruhlara yardım etmek görevine getirilmiş olan bizler, bize başvuranlara karşı kullanabilmek için kilisenin en geniş yetkilerine sahibiz. Bu nedenle, benden istediğin zaman Tanrı’ya karşı söz vermiş olduğun herhangi bir sorumluluktan sizi kurtarabilirim.”

Uzun süreden beri yüreğinde başlıca yer tutan birtakım düşüncelerle kuvvetlenen bir korkunun karşısında ortaya çıkan, hiç ummadığı ancak gereksinim duyduğu böyle bir umudun etkisiyle heyecanlanan Lucia şöyle dedi:

“Fakat Meryem Anamıza karşı sözünden dönmek günah olmaz mı? O sırada bu sözü gerçekten yürekten vermiştim.”

“Günah mı dedin? Kiliseye başvurmak, kilisenin elçisinden yetkisini kullanmasını istemek ne zamandan beri günah sayılır? Bu yetkiyi Tanrı kiliseye, kilise de bize vermemiş midir? Ben birbirinizle evlenmek için nasıl hareket ettiğinizi gördüm. Sizi Tanrı birleştirdi. Şimdi, sizi birbirinizden ayırması için bir neden göremiyorum. Benim gibi aciz bir kuluna, kendi adına söz söyleyebilmek ve kullarının verdiği sözü geri alabilmek yetkisini verdiği için Tanrı’ya şükürler olsun. Siz verdiğiniz sözden dönmek için bana başvurursanız, arzunu yerine getirmekten asla çekinmem. Dahası bunu benden istemeni dilerim.”

Lucia utançlı bir yüzle: “Öyleyse, öyleyse... isterim!” dedi.

Rahip bir işaretle delikanlıyı çağırdı. O, barakanın en uzak köşesine çekilmiş, büyük bir merakla yapılan bu konuşmayı dinliyordu. (Başka ne yapabilirdi ki?) Renzo yanlarına gidince rahip yüksek bir sesle Lucia’ya şöyle dedi:

“Kilisenin bana verdiği yetkiye dayanarak, bakire kalmak için verdiğin sözü bozuyorum! Düşüncesizliklerle yaptıklarına olmamış gözüyle bakıp Tanrı’ya karşı girdiğiniz her türlü borçtan sizi kurtarıyorum!”

Okurlarımız, bu sözlerin Renzo’nun kulaklarında nasıl çınladığını düşünsünler. Bu sözleri söyleyene, gözleriyle candan teşekkür etti. Hemen ama boş yere Lucia’nın gözlerini aradı. Kapusin rahibi sözlerine devam etti:

“Güven ve gönül rahatlığı ile daha önceki düşüncelerine dön! İyi bir eş olmak için Tanrı’dan istediğin yardımı tekrar iste! Bunca zorluklardan sonra, Tanrı’nın seni merhametine daha çok değer göreceğine inan!”

Renzo’ya dönerek sözlerini sürdürdü:

“Sen de unutma ki evladım; Kilise, bu yoldaşı vermekle, sana gelip geçici bir dünya avuntusu sağlamış oluyor! Bu avuntu, ne ka-

dar içten, üzüntüsüz, yetkin olursa olsun, birbirinizden ayrılmak zamanı geldiğinde gene büyük bir acıyla son bulacaktır! Ancak asla tükenmeyecek olan bir avuntu yolunda birleşeceksiniz. Bunun için, bir gün birbirinizden ayrılmak endişesi ve sonra bir daha ayrılmamak üzere tekrar buluşmak umuduyla yolculuk eden iki yoldaş gibi birbirinizi seviniz! Hem, sizleri dünyanın boş ve geçici eğlenceleri içinde değil, acılar ve zorluklar arasında bu duruma getirdiği için, hem de kavuştuğunuz saf ve dingin mutluluk için Tanrı'ya şükrediniz. Tanrı sizlere çocuk verirse, her şeyden önce onların Tanrı için yetiştirmeyi, gönüllerini Tanrı ve insan sevgisi ile doldurmayı yeğleyiniz! Böylece onlara tüm yaşamlarında rehberlik etmiş olursunuz.”

Lucia'ya Renzo'yu göstererek:

“Burada kimi gördüğünü size söyledi mi?”

“Oh, Peder, söyledi!”

“Onun için de Tanrı'ya dua ediniz! Bundan yorulmayınız. Benim için de dua ediniz. Çocuklarım, bu zavallı rahipten bir anınız olsun istiyorum.”

Bunu söylerken, torbasından ve Kapusin papazlarına özgü bir sanat ile işlenip cilalanmış bir kutu çıkararak sözüne devam etti:

“İçinde o ekmek parçası var... İlk aldığım sadaka, sizin de bildiğiniz o ekmek! Onu sizlere bırakıyorum. Saklayınız onu! Çocuklarınıza gösteriniz! Acılı bir zamanda, üzgün bir dünyaya, kibirli-lerin, zorbaların arasına girecekler. Onlara daima bağışlamalarını söyleyiniz. Her şeyi! Onlar da bu zavallı rahip için dua etsinler!”

Rahip kutuyu Lucia'ya uzattı. Lucia, onu sanki kutsal bir emanetmişçesine saygıyla aldı. Sonra rahip daha sakin bir sesle sözlerini sürdürdü.

“Şimdi söyleyiniz bana, Milano'da kalabileceğiniz bir yer var mı? Buradan çıkınca nereye yerleşmeyi düşünüyorsunuz? Sizi annenizin yanına kim götürecektir? İnşallah o da hayattadır.”

“Şu iyi yürekli kadın bana annelik ediyor. Buradan dışarı ikimiz beraber çıkacağız ve gerisini o düşünecek.”

Rahip yatağa yaklaşarak:

“Tanrı sizden razı olsun!” dedi.

Dul kadın yanıtladı:

“Bu zavallıları avuttuğunuz için ben de size teşekkür ederim. Aslında bu sevgili kızı yanımdan ayırmamayı düşünüyordum. Ama onu yerine yerleştireceğim. Köyüne dek ona eşlik edecek ve sonra da onu annesine teslim edeceğim.” Alçak bir sesle ilave etti: “Çeyizinizi ben yapmak istiyorum. Uygun birçok eşyam var ama verecek kimsem yok.”

Rahip yanıtladı:

“Haydi! Artık burada yapacak bir işimiz kalmadı. Çok bile kaldık; gidelim.”

Lucia:

“Oh Peder! Tekrar görecektir miyim sizi? Dünyada hiçbir iyilik yapmamış olan ben iyileştim. Oysa siz!”

İhtiyar ciddi ama tatlı bir sesle yanıtladı:

“Uzun süreden beri Tanrı’dan bir kayra, büyük bir lütuf istiyordum. İnsanlara hizmet ederken son soluğumu vermek gibi. Şimdi bu dileğimi kabul ederse, Tanrı’ya teşekkür etmek için, benim iyiliğimi isteyen herkesin yardımına gereksinimim var. Haydi, anne söyleyecek bir şeyin varsa Renzo’ya söyle!”

Lucia nişanlısına:

“Ona gördüklerini anlat! Burada ikinci bir anne bulduğumu, olanaklı olduğu ölçüde kısa zamanda döneceğimi, onu sağlıklı bulmayı umut ettiğimi söyle!”

Renzo yanıtladı:

“Paraya gereksinimin varsa, bana gönderdiklerinin hepsi burada.”

Dul kadın söze karıştı:

“Hayır, hayır bende fazlasıyla var.”

Rahip:

“Gidelim.”

Renzo, böyle bir durumda duygularını anlatacak bir söz bulamadan karşılık verdi:

“Hoşça kal Lucia! Ve siz iyi kalpli bayan, Tanrı’ya emanet olunuz.”

Lucia:

“Kim bilir, inşallah, Tanrı kısmet eder de görüşürüz.”

Rahip iki kadına:

“Tanrı her zaman seninle beraber olsun, seni korusun!” diyerek Renzo ile birlikte barakadan çıktı.

Akşam yaklaşıyordu. Hava, yakında yağmur yağacağını gösteriyordu. Rahip kalacak hiçbir yeri olmayan delikanlıya, geceyi kendi barakasinda geçirmeyi önerdi yeniden. Dedi ki:

“Sana arkadaşlık edemem ama en azından kapalı bir yerde kalırsın.”

Fakat huzursuzluk hisseden Renzo gitmek istiyordu. Lucia’yı tekrar görmesi uygun olmadığından ve iyi yürekli rahiple biraz da olsa birlikte kalamayacak olduktan sonra, böyle bir yerde bir süre daha durmanın gereği yoktu Renzo için. Zamanın ve havanın durumuna gelince: Bu anda gece ile gündüz, yağmur ile güneş, karanlık ile aydınlık hepsi aynıydı. Bu nedenle mümkün olduğunca çabuk Agnese’yi aramak üzere yola çıkmak istediğini söyleyerek teşekkür etti.

Karantina alanının ortasından geçen yola geldikleri zaman, Rahip Renzo’nun elini sıkarak dedi ki:

“Tanrı’nın da izniyle, eğer iyi kalpli Agnese’yi bulursan, hem ona hem de Rahip Cristoforo’yu anımsayan, onun için dua eden diğer bütün sağ kalanlara selamlarımı söyle. Tanrı seninle olsun ve her zaman seni korusun.”

“Oh! Sevgili Peder! Tekrar görüşecek miyiz?.. Bir daha görüşebilecek miyiz?”

“Umarım öbür dünyada.”

Bu sözleri söyledikten sonra Renzo’nun yanından ayrıldı. Renzo olduğu yerde durup, gözden yitinceye dek rahibe baktı. Sonra acılı gözlerle, bu ıstırap yerinin sağına soluna bakarak, aceleyle kapıya doğru gitti. Ortalıkta olağanüstü bir hareketlilik vardı. *Monatto*’lar gelmekte olan fırtınadan iyileşmekte olan hastaları korumak için oraya buraya koşuşturuyorlardı. Eşyayı topluyor, barakaların çadır iplerini geriyor, hastaları barakaların içlerine revakların altına toplamak için çekiştiriyorlardı.

Renzo, sabahleyin karantina kapısının eşiğini aşar aşmaz kendisini buralara getiren, kentin surlarının dibindeki yolu bulmak için karşısındaki yola saptığı sırada, seyrek ve iri damlacıklar biçiminde başlayan yağmur, beyaz ve kuru yola çarpıp sıçrayarak ince bir toz bulutu kaldırıyordu; yağmur giderek hızlanmıştı; o, daha yola ulaşmadan bardaktan boşanırcasına yağmaya başlamıştı. Renzo bundan rahatsız olacağına, kendisini yağmurun sularına bırakıyor; serinlikten, yağmurun sesinden, ıslanmış, pırıl pırıl parlayan çimen ve yaprakların kımıldanışından keyif alıyordu. Renzo derin derin soluk alıp veriyordu. Doğanın bu çözülmesinde sanki daha özgürce ve daha canlı bir biçimde duyumsuyordu yazgısındaki değişikliği.

Delikanlı ilerleyen günlerde olacakları; yağmurun her şeyi yıkayıp arıtarak veba salgınını ortadan kaldıracığını; vebanın, karantinadakilere yaşamlarını bağışlamasa bile bundan sonra başka canlar alamayacağını; bir hafta içinde kapıların, dükkânların yeniden açılacağını; artık karantina sözcüğünün ağızlara alınmayacağını; böylesi bir beladan, bir süre daha arkasında bırakacağı tek tük izlerin dışında eser kalmayacağını bilebilmiş olsaydı, bu mutluluğu çok daha dolu ve içtenlikle yaşayacaktı.

Yolcumuz nereye, nasıl, ne zaman diye düşünmeden, gece kalacağı yeri tasarlamadan büyük bir keyifle yürüyordu. Yalnızca yü-

rümek, bir an önce kasabasına varmak, konuşacak, anlatacak birini bulmak, özellikle de Agnese'yi aramak ve Pasturo yoluna koyulmak için sabırsızlanıyordu. O günkü olaylarla aklı karışmış görünüyordu; ama tüm bu sefalet, korku ve tehlikelerin dışında tek bir düşünce baskın geliyordu. 'Onu buldum ya... Yaşıyor... Sonra da benim olacak.' İşte o anda zıplıyor, sudan çıkmış fino köpeği gibi çevresine su sıçratıyordu. Ara sıra keyifle ellerini ovuşturarak daha büyük bir coşkuyla ileri fırlıyordu. Geçtiği yerlerden yeniden geçerken, önceki gün ve sabah gelirken, yollara bıraktığı birtakım düşünceleri sanki yeniden topluyor; bunların arasından özellikle aklından çıkarmak istediği, bu kadar ölü ve ölümcül hasta arasından onu bulup bulamayacağına ilişkin kuşku ve güçlükleri daha bir keyifle anımsamak isterken, 'Onu buldum ya!' diye söylene söylene seviniliyordu.

Düşüncelerinde o günün en korkunç anlarını yaşıyordu. Elinde kapı tokmağı: 'Burada mı, değil mi?' diye içinden sormuştu. Tatlısız bir yanıt almıştı. Daha bunun üzerine düşünme fırsatı bulamadan, o çılgın halkın saldırısına uğramıştı; o karantina, o ölüm denizi! Aramış ve bulmuştu. Vebadan kurtulanların yaptıkları geçit törenini düşünüyordu. O ne andı! Onu bulamamak ise ne büyük acı! Artık hiçbir şey umurunda değildi. Peki ya kadınlara ayrılan bölge! Ya hiç beklemediği bir anda o barakanın arkasında duyduğu ses, onun sesi! Ve onu görmek! Hem de ayakta görmek! Ama neye yarar? Yaptığı yemin geçerliliğini koruyordu; hem de hiç olmadığı kadar güçlü bir biçimde. Sonunda bu yemin de bozulmuştu işte. Don Rodrigo'ya karşı duyduğu nefret, tüm sorunları daha da ağırlaştıran yüreğindeki o vesvese, Agnese'nin kuşkulu durumu, Rahip Cristoforo'nun acısı olmasa, bir de veba salgınının tam ortasında bulunmasa, delikanlının duyduğundan daha büyük bir mutluluk düşünülemezdi.

Karanlık çökerken, Renzo Sesto'ya ulaştı. Yağmur dinmek bilmiyordu. Ama bacaklarını hiç olmadığı kadar güçlü hissediyordu. Böyle sıırıslıklam olmuş bir haldeyken ve kalacak bir yer bulmanın zorluğunu da düşünerek durmak istemedi. Onu tek zorlayan şey güçlü bir açlık duygusuydu. Çünkü yaşadığı mutluluk, kuşkusuz, Kapusin papazının sunduğu bir tas çorbayı çoktan eritmişti. Bura-

da bir fırın bulabilmek için çevreye şöyle bir göz attı, bir tane gördü. Fırıncı bir maşa ile iki ekmek uzatıp parayı içi sirke dolu bir kaba bıraktırdı. Renzo aldığı iki ekmekten birini cebine, diğerini midesine indirerek yoluna devam etti.

Monza'dan geçerken gece olmuştu. Buna karşın onu doğru yola götürecek kapıyı buldu. Açıkçası buradan ileriye gitmek büyük bir cesaretti. Yolun ne durumda olduğunu ve dakikalar geçtikçe ne hale geldiğini siz tahmin edin. Başka bir bölümde de söylediğimiz gibi, ötekilere benzeyen bu yol da bir dere yatağını andırıyordu. Daha doğrusu şu anda bir dere değil, adeta bir sel yatağı gibiydi. Her adımda ayakkabıları, kimi zaman da ayakları çamura bulanıyor ve kirli su birikintilerine girip çıkıyordu. Ama Renzo sabırsızlanmıyor, sövmüyor, pişmanlık duymuyor, elinden geldiğince buralardan kurtulmaya çalışıyordu; çünkü neye mal olursa olsun attığı her adımla biraz daha ilerlediğini; Tanrı isterse, yağmurun dineceğini, zamanı gelince güneşin doğacağını ve geçtiği yolların o zaman aşılmış olacağını düşünüyordu. Çok gerekli olmadığı sürece bunları düşünmediğini de ayrıca belirtmeliyim. Tüm bu engeller, onun için, yalnızca oyalanmak, vakit geçirmek için birer araçtı. Acı içinde geçen yıllarını düşünüyordu. Ne karmaşa, ne şanssızlıklar yaşamıştı. Tüm umudunu yitirdiği anlarda her şeyden vazgeçecek duruma gelmişti. Ama artık tümü geride kalmış, Lucia'yı bulmuştu. Evlenecekti; yuvasını kuracak, başlarından geçenleri karşılıklı anlatacaklar ve kendilerini bekleyen bir yaşamları olacaktı.

İki yol ayrımına geldiğinde, gecenin kör karanlığında, eski bilgilerine dayanarak mı yoksa şans eseri mi doğru yolu bulduğunu bilmiyorum. Çünkü başından geçenleri en küçük ayrıntısına kadar uzun uzadıya anlatan Renzo (zaten bizim meçhul yazarımız da bu öyküyü onun ağzından birkaç kez dinlemiş olmalı) öyküsünün bu bölümünde bu geceyi yatağında düş görüyormuş gibi anımsadığını söylüyordu. O gecenin sonunda Renzo kendisini Adda Irmağı'nın kıyısında bulmuştu.

Yağmur daha kesilmemişti. Ama birkaç saat bardaktan boşanırcasına yağdıktan sonra yavaşlamış, bir süre sonra da sessiz sedasız çiselemeye başlamıştı. Yükseklerde ve yer yer gözüken bulutlar gökyüzünü incecik bir tül gibi kaplamıştı. Günün ilk ışıkları Ren-

zo'nun çevresindeki köyleri aydınlatmıştı. Kendi köyü de bunların arasındaydı. Orayı gördüğü zaman neler duyumsadığını kim bilebilir ki! Ama şunu söylemeden geçemeyeceğim; o anda tüm o dağlar, hemen şuradaki Resegone, bütün Lecco toprakları bir anda kendi malıymış gibi gözüktüler gözüne. Üstüne başına bir göz attı, kendisini biraz yadırgadı. Doğruyu söylemek gerekirse, olması gerekenden değişik buldu kendisini. Yorgundu ve pislik içindeydi. Tepesinden yarı beline kadar sıırıslıklam olmuş, belinden ayaklarının ucuna dek de çamura bulanmıştı; öyle ki çamur bulaşmayan yerleri de lekeler kaplamıştı. Bu durumda kendisine bir aynada baksaydı, kenarları iyice yumuşayıp sarkmış şapkası ve ıslanıp dümdüz olmuş saçlarının yüzüne yapıştığını görerek daha çok şaşırırdı herhalde. Yorgunluğuna gelince; yorgundu belki ama bunun farkında değildi. Gecenin soğuşuna eklenen sabah serinliği, iliklerine kadar işleyen yağmur, ona gurur ve daha hızlı ilerleme istediğinden başka bir şey vermiyordu.

Pescate'ye geldi. Pescarenico'ya hüzünlü bir bakış atarak Ad-da'nın son bölümünü kıyı boyunca yürüdü. Köprüyü geçti; patika ve kırlardan ilerleyerek en kısa yoldan, kendisini ağırlayacak arkadaşının evine ulaştı. Arkadaşı yataktan yeni kalkmış, havaya bakmak için kapı eşiğinde duruyordu. Başını çevirince üstü başı sıırıslıklam, çamur içinde ve bu kadar pis olmasına karşın bir o ölçüde de neşeli ve kaygısız bir adamla karşılaştı. Yaşamı boyunca hiç bu denli berbat görünüşlü ama aynı oranda kendinden hoşnut bir insan görmemişti.

Arkadaşı: "Oh! Buradasın, hem de bu havada! Bulabildin mi onu?" dedi.

Renzo: "Buldum! Oradaydı, oradaydı!" diye bağırıyordu.

"Sağlığı nasıl?" diye sordu.

"Daha iyi. Hastalığı atlatmış. Yaşamım boyunca Tanrı'ya ve Mer-yem Ana'ya teşekkür edeceğim. Ama önemli, çok daha önemli şeyler var. Sonra sana her şeyi anlatacağım."

"İyi de ne hale gelmişsin sen."

"Gene de yakışıklıyım, değil mi?"

"Tepeden tırnağa pislik içinde sin. Dur sen, dur. Sana güzel bir ateş yakayım."

“İşte buna hayır demem dostum. Yağmura nerede yakalandım biliyor musun? Tam karantina kapısında. Ne önemi var ki! Hava kendi üzerine düşeni yaptı, ben kendi üzerime.”

Arkadaşı gidip, iki kolu çalı çırpıyla dolu geri geldi. Bir bölümünü yere koydu, kalanları da ocağa attı. Akşamdan ocakta kalan kor ile güzel bir ateş yaktı. Bu arada Renzo çıkarttığı şapkasını iki-üç kez çırttıktan sonra bir köşeye fırlattı. Sonra biraz zorlanarak üstündeki ceketı çıkardı. Pantolonunun cebinden bıçağı ile içine su dolan kınını çıkartıp bir sandalyenin üstüne koydu ve şöyle dedi:

“O da gereğince ıslanmış... Ama yağmur suyuyla! Neyse ki sadece su. Tanrı’ya şükür! Az kalsın ben de... Neyse sonra anlatırım.”

Ellerini şöyle bir ovuşturduktan sonra:

“Şimdi bana bir iyilik daha yap,” dedi ve ekledi: “Bana burada, yukarda bıraktığım bohçayı getir de üstümdekileri değıştireyim.”

Elinde bohçayla dönen arkadaşı: “Karnın da açtır herhalde. Yol da pek susuz kalmadığın anlaşıyor; peki ya yiyecek bir şeyler bulabildin mi?” diye sordu.

“Dün geç saatlerde iki tane ekmek alacak bir yer bulabildim ama işin doğrusu dişimin kovuğunu bile doldurmadı.”

“Biraz bekle,” dedi arkadaşı, bir tencere su doldurdu, ocağın üstüne koyduktan sonra: “Gidip süt sağayım. Sütü getirinceye kadar su da hazır olur. O zaman da güzel bir çorba yaparız. Bu arada sen de keyfine bak,” dedi.

Yalnız kalan Renzo neredeyse derisine yapışmış olan giysilerini çıkardı, yeniden kurulandı ve baştan aşağı üstünü değıştirdi. Arkadaşı döndü ve yemeğı pişirmeye koyuldu. Bu sırada Renzo oturup beklemeye başladı.

“Şimdi yorgun olduğumu anlıyorum,” dedi: “Ama güzel bir yorgunluk. Zaten şu anda bunun bir önemi yok. Anlatacak öyle çok şey var ki bütün bir günü alabilir. Milano ne hale gelmiş bilsen! Gidip görmem gerek. İnsan daha sonra kendinden bile tiksiniyor. Ne diyordum? Yani sahip olduğum tek bir çamaşır ile idare ediyordum. Ya o Milanoluların bana yapmak istediklerine ne demeli? Duyduklarına inanamayacaksın. Bir de karantinayı görsen. O sefalet içinde insan kendini kaybeder. Her neyse! Hepsini anlatacağım sana. Lucia oradaydı. Buraya gelecek ve karım olacak. Sen de ta-

nıklık yapacaksın. Veba var ya da yok aldırmadan şöyle birkaç saat de biz eğlenelim.”

Renzo, arkadaşına o gün başından geçenleri anlatacağına ilişkin verdiği sözü tuttu. Yağmur sürdüğü için arkadaşı kimi zaman Renzo'nun yanına oturarak kimi zaman da bağbozumunda şarap yapımı için kullanılan fıçı ve benzeri kapları onarıp hazırlamakla uğraşarak bütün günü evde geçirdi. Renzo bir yandan başından geçenleri anlatırken öte yandan arkadaşına yardım ediyordu. Çünkü her zaman söylediği gibi çalışmaktan değil, boş boş oturmaktan yorulan insanlardandı. Bu sırada Agnese'nin bu köydeki evine şöyle bir göz atmaktan ve içeri bakıp penceresini tıklatmaktan kendini alamadı. Kimseye görünmeden geri gelerek hemen yatağa girdi. Sabah olmadan uyandı. Hava daha kapalı olsa da yağmurun durduğunu görüp Pasturo'ya doğru yola koyuldu.

Pasturo'ya ulaştığında henüz gün doğmamıştı. İşini bir an önce bitirmek için en az okurlar kadar acelesi ve isteği vardı. Agnese'yi soruşturdu. Sağlıklı ve iyi olduğunu öğrendi. Issız bir yerdeki kulübeyi işaret ederek orada yaşadığını söylediler. Renzo evin önüne gidip ona seslendi. Sesi duyan kadın telaşla pencereye geldi. Kadıncağız şaşkınlık içinde belki bir şeyler söylemek, belki de çığlık atmak için ağzını açtığı sırada Renzo atılarak:

“Lucia iyileşmiş; onu önceki gün gördüm. Size selamı var. Tez zamanda gelecek. Size anlatacak öyle çok şey var ki!” dedi.

Renzo'yu görmenin şaşkınlığı, aldığı güzel haberlerin verdiği sarhoşlukla yeni bir şeyler daha öğrenebilmek için yanıp tutuşan Agnese çığlık çığlığa ardı arkası kesilmeyen sorular sormaya başlamıştı. Daha sonra uzun süreden beri hastalıktan korunmak için aldığı önlemleri unutarak:

“Kapıyı açmaya geliyorum,” dedi.

“Durun! Veba ne olacak?” diye sordu Renzo: “Sanırım siz geçir-mediniz.”

“Ben geçirmedim, ya siz?”

“Ben, evet; o halde önlemleri almalısınız. Milano'dan geliyorum. Veba her yerime bulaştı. Tüm kıyafetlerimi baştan aşağı değiştirdiğim doğru ama bu uğursuz şey insana adeta yapıyor. Madem Tanrı şimdiye kadar sizi korumuş, hastalığın etkisi ortadan

kalkıncaya kadar kendinizi kollamanız en iyisi. Çünkü siz bizim annemizsiniz. Üstelik bu kadar acı çektikten sonra biraz olsun yaşamın tadını çıkarmak bizim de hakkımız diye düşünüyorum.”

Agnese: “Ama...” diye söze başlarken Renzo:

“Aması falan yok. Ne söylemek istediğinizi biliyorum; fakat önce beni dinleyin, hak vereceksiniz. Kimsenin bizi duyamayacağı, rahatça konuşabileceğimiz açık bir alana gidelim de dinleyin.”

Agnese girmeleri için evin arkasındaki küçük bahçeyi gösterdi. Oradaki karşılıklı iki sırayı işaret etti, hemen aşağı indi. Karşı karşıya oturdular. Olan biteni bilen okurumuz üçüncü bir kişi olarak orada bulunsa, bu ateşli konuşmayı kendi gözleriyle görse, anlatılanları, sorulan soruları, yapılan açıklamaları, o çılgınlıkları, o acıma ifade eden sözleri ve mutlulukları, Don Rodrigo, Rahip Cristoforo ve ötekilerle ilgili söylenenleri, geçmiştekiler gibi net ve olumlu olan geleceğe ilişkin açıklamaları kendi kulaklarıyla duymuş olsaydı, eminim ki bundan çok büyük bir tat alacak ve oradan ayrılacak son kişilerden biri olacaktı. Ama bu tatlı söyleşi kâğıt üstünde, mürekkepten oluşan dilsiz sözcüklerle anlatıldığında insana zevk vermediği için bırakalım okurumuz bunu kendi hayalinde canlandırsın.

Sonuçta hep birlikte Renzo’nun çalıştığı Bergamo’ya giderek oraya yerleşmeye karar verdiler. Ama bir zaman belirlemediler çünkü bu, diğer bazı işlerin yoluna girmesine ve vebaya bağlıydı. Tehlike ortadan kalkar kalkmaz Agnese köyüne dönecek ve Lucia’yı bekleyecekti. Gittiğinde Lucia da onu bekliyor olabilirdi. Bu sırada Renzo sık sık Pasturo’ya gelerek annesini görecekti ve onu olan bitenle ilgili bilgilendirecekti. Renzo yola çıkmadan önce Agnese’ye para vermeyi önererek:

“İşte hepsi burada, bakın. Her şey yoluna girinceye dek onlara dokunmayacağıma yemin etmişim. Eğer gereksinim duyuyorsanız bir kaba biraz sirke koyup getirin; içine çil çil altınlardan eli tane atayım.”

“Hayır, hayır,” diye itiraz etti Agnese, “Gereksinimimden daha fazlası var bende. Onlar sende kalsın, eve yerleşirken gerekli olabilir.”

Renzo, kendisi için değerli bir insanı sağ salim bulmuş olmanın

verdiği huzurla geri döndü. Günün geri kalanını ve geceyi arkadaşının evinde geçirdi. Ertesi gün yeniden yola çıktı. Ama bu kez kuzeninin köyüne doğru.

Orada Bortolo'yu oldukça dinç buldu. Artık sağlığını kaybetmekten eskisi kadar korkmuyordu. Son günlerde burada da her şey iyiye gidiyor, hastalığa yakalananların sayısı azalıyordu. Hastalık iyiden iyiye seyrini değiştirmişti. Ne o ölümcül morluklar ne de şiddetli belirtiler kalmıştı geriye. Ateş nöbetleri seyrekleşmiş, bedendeki çıbanlar rengini kaybederek sıradan bir sivilce şeklinde tedavi edilebilir hale gelmişti. Kentin çehresi değişmiş gibiydi. Hayatta kalanlar olup bitenden birbirlerini bilgilendirmek, baş sağlığı dilemek ve dahası hayatta kalabildikleri için birbirlerini kutlamak için dışarı çıkmaya başlamışlardı. Daha şimdiden yeniden çalışmaya başlamaktan söz ediyorlardı. Hayatta kalan iş verenler salgından önce de ender bulunan, özellikle ipek işçiliği gibi sanatlarda çalışacak işçiler arıyorlardı. Renzo kendini fazla naza çekmeden, eğer ötekiler de kabul ederlerse, hep birlikte buraya yerleşmek için geldiklerinde çalışmaya başlayacağına ilişkin kuzenine söz verdi. Gerekli hazırlıklara girişti, geniş bir ev bulmakla işe başladı. Böyle bir ev artık hem kolay bulunuyor hem de ucuza tutuluyordu. Biriktirdiği paraların yardımıyla, ama fazla aşırıya kaçmamaya dikkat ederek gerekli mobilya ve diğer eşyaları sağladı. Bu tür eşyaların çoğunu pazarda bol miktarda bulmak mümkündü.

Bilmem kaç gün sonra doğduğu köye döndü. Burası da gözle görülür derecede değişmişti. Oradan koşarcasına Pasturo'ya gitti. Agnese'yi oldukça rahatlamış, zamanı geldiğinde evine gitmeye hazır bir halde buldu. Öyle ki, onu da yanında götürdü. Oralari tekrar gördüklerinde neler duyup aralarında neler konuştular anlatmaya gerek görmüyoruz.

Agnese her şeyi bıraktığı gibi buldu. Zavallı bir dulla, kızına ait bu evi sanki melekler korumuştı. Agnese:

“Geçen sefer Tanrı'nın başkalarını kolladığını, bizi düşünmediğini sanmıştım, çünkü sahip olduğumuz her şeyi yağma etmelerine göz yummuştu. Ama diğer yandan tüm bu zararlarımı giderecek miktarda para gönderdi. Tüm zararlarımı diyorum ama tam da öyle değil elbette. Çünkü Lucia'nın darmadağın ettikleri o güzelim

eyizinde daha eksikler var. Ama bir şekilde onlar da tamamlanıyor. Ben Lucia'nın öteki eyizlerini hazırlamak için didinip dururken birisi bana: 'Sen imdi bunları Lucia için mi yaptığını sanıyorsun, aşarım sana! Zavallı kadın! Hiç tanımadığın birisi için bunca uğraş veriyorsun; Tanrı bilir ne tür bir yazgının kurbanı o duvağı takacak, o giysileri giyecek, Lucia'nın çeyizini de dünyada olup olmadığını bilmediğin bir kadın yapacak,' deseydi inanmazdım."

Agnese'nin ilk işi fakir kulübesinde kızı için kalabileceğı en uygun yeri hazırlamak oldu. Daha sonra yumak haline getirmek için ipek aramaya gitti. Böylece işiyle uğraşarak düşüncelerinden uzaklaşacaktı. Renzo da kendisi için epey uzun olan bu günlerini tembellik yaparak geçirmede. Şans eseri Renzo ipek işçiliğı dışında çiftçilikten de anladığı için bir yandan da ev sahibine yardımcı oluyordu. Böyle bir zamanda buyruğı altında, üstelik bu konuda yetenekli bir işçi bulundurmak büyük bir şanstı. Arada sırada Agnese'nin, yokluğunda tümüyle bakımsız kalan bahçesini ekip biçiyordu. Kendi toprağına gelince hiç oralı olmuyor, karmakarışık bir peruk gibi görüldüğünü ve yola getirmek için bir çift koldan fazlasının gerektiğini söylüyordu. Daha oraya ayak basmamıştı bile. Eviyle de ilgilenmiyor, bu yıkıntıyı görmeye dayanamıyordu. Zaten sahip olduğı her şeyi yok pahasına da olsa elden çıkarmayı, alacağı parayı yeni köyünde kullanmayı kafasına koymuştu.

Köyde sağ kalan insanlar birbirlerine bir kez ölümden dönmüş gözüyle bakıyorlarsa, Renzo'ya iki kere dönmüş gözüyle bakıyorlardı. Herkes onu sevgiyle karşılıyor ve kutluyor; tüm köylüler öyküsünü dinlemek için can atıyordu. Tutuklama buyruğunu sorarsanız her şey yolundaydı. Bunu çok fazla dert etmiyordu. Çünkü buyruğı yerine getirecek olanların da bununla pek ilgilenmediklerini sanıyordu; yanılmıyordu da. Bunun tek nedeni her şeyi altüst eden veba değildi. Öykünün pek çok başka yerinde de tanık olduğumuz gibi bu tür olaylar o çağda son derece olağandı. İnsanlar hakkında çıkarılan buyruklar gerek genel gerek özel olsun, eğer ortada bu buyrukların geçerliliğini sağlayacak nüfuzlu birinin kişisel çabası yoksa ve hemen uygulamaya konulmazlarsa çoğı zaman sonuçsuz kalırlar; tıpkı tüfekten çıktığı zaman hedefi vurmazsa toprağına çakılan ve kimseye zarar vermeyen bir kurşun gibi. Bu

da, yasal mı değil mi bakılmaksızın, buyrukların rastgele çıkartılmasının bir sonucuydu. İnsanın çalışma yeteneği zaten sınırlıdır; buyuran ve komuta edenlerde bu yetenek azken, buyrukları uygulayanlarda ise büsbütün azdır.

Bu bekleyiş sırasında Renzo ile Don Abbondio'nun arasının nasıl olduğunu bilmek isteyenlere birbirlerinden uzak durduklarını söyleyebilirim. Don Abbondio bu evliliğin dallanıp budaklanacağından korkuyor, bu konu aklına gelir gelmez bir yandan haydutlarıyla beraber Don Rodrigo, öte yandan da verdiği öğütler ile Kardinal Federigo gözünün önüne geliyordu. Renzo ise her şey sonuçlanıncaya kadar bu konu üzerine konuşmama kararı almıştı. Hiçbir şeyi tehlikeye atmak, kimseyi öfkeliendirmek istemiyor, daha sı yersiz gevezeliklerle her şeyin berbat olmasından çekiniyordu. Yalnızca Agnese ile dertleşiyordu. Biri ötekine:

“Ne zaman döner, dersin?” diye soruyor, diğeri ise:

“Umarım kısa zamanda,” diye yanıtlıyordu.

Genellikle de kısa bir süre sonra yanıt veren kişi aynı soruyu kendisi yineliyordu. Bu ve benzeri sözcük oyunları zaman geçirerek birbirlerini avutuyorlardı. Dakikalar uzuyor, zaman geçmek bilmiyordu.

Okurumuzun bu süreyi çabucak geçirmesi için, kısaca Renzo'nun karantinayı ziyaretinden birkaç gün sonra Lucia'nın iyi yürekli dul kadınla birlikte oradan çıktığını söyleyelim. Bu sırada genel bir karantina buyruğu verildiğinden ikisi birlikte kadının evinde kapalı kalmıştı. Bu zamanın bir kısmını Lucia'nın çeyizini hazırlamak için harcadılar. Lucia baştan buna itiraz etse de daha sonra kendisi de çalıştı. Karantinanın bitiminde dul kadın ambarıyla evini komiser olan erkek kardeşine emanet ederek yolculuk hazırlıklarına başladı.

Okurumuzun olan biteni öğrenmekteki acelesini göz önünde bulundurarak hemen yola çıkıp köye ulaştıklarını söyleyebiliriz; ama bu zaman diliminde üç önemli noktaya değinmeden geçemeyeceğiz. Özellikle iki tanesi var ki, bunlardan söz etmezsek okurumuz bizi suçlar diye düşünüyoruz.

Bunlardan ilki şuydu: Lucia dul kadına başından geçenleri ilk yakınlaşmalarında, duyduğu huzursuzlukla, anlatmadığı kadar ay-

rıntılı ve sırasıyla anlatırken, kendisini Monza Manastırı'nda barındıran Hanımana'dan söz ettiği sırada, pek çok gizemin anahtarı olan öyle şeyler öğrendi ki, ruhunu acı ve korku dolu bir merak sardı. Dul kadından öğrendiğine göre talihsiz Hanımana birtakım çirkin ve iğrenç olaylardan ötürü kuşku altında kaldığı için Kardinal'in emriyle Milano'da bir manastıra gönderilmişti. Birkaç gün ortalığı birbirine kattıktan sonra kendini toparlamış yaptıklarına pişman olmuştu. Şimdi, yaşamı hiç kimsenin göğüsleyemeyeceği ölçüde kendi isteğiyle katlandığı büyük bir işkenceye dönüşmüştü. Bu acıklı öyküyü tüm ayrıntılarıyla öğrenmek isteyenler başka bir yerde sözünü ettiğimiz Ripamonti'nin kitabına başvurabilirler.

İkinci önemli olay da Lucia'nın karantinada gördüğü her papaza Rahip Cristoforo'yu sorması, tam ayrılacakken, beklemesine karşın, büyük bir acıyla onun da vebadan öldüğünü öğrenmesiydi.

Son olarak Lucia yola çıkmadan önce eski efendileri hakkında bilgi edinmek, eğer sağ kalanlar varsa, dediği gibi, onlara karşı son görevini yerine getirmek istiyordu. Dul kadın efendilerinin evine dek Lucia'ya eşlik etti, orada her ikisinin de öldüğünü öğrendiler. Bayan Prassede için öldüğünü söyledikten sonra eklenecek başka bir şey kalmamıştı. Fakat Don Ferrante'den aydın bir insan olarak söz eden yazarımız onu, üstün niteliklerini gözler önüne sererek değerlendiriyor. Bize de onun yazıp bıraktıklarını sizlerle aktarmak kalıyor.

Yazarımız diyor ki: "İlk kez vebadan söz edilmeye başlandığında Don Ferrante hastalığın varlığını ısrarla ve kararlılıkla reddedenlerin başında geliyordu. Bu düşüncesini halkın yaptığı gibi kuru gürültüyle değil, hiç kimsenin tutarsız diyemeyeceği ölçüde mantıklı düşüncelerle savunmuştu." Don Ferrante:

"*In rerum natura*,"¹ diyordu, "doğanın yapısında iki cins şey dışında başka bir şey yoktur: töz ve ilinek. Eğer ben vebanın ne o, ne öteki olabildiğini ispat edersem aynı zamanda bunun yokluğunu, sadece bir kuruntu olduğunu da kanıtlamış olurum. İşte kanıtla-
rım: Töz ya özdekseldir ya da tinsel. Vebanın tinsel bir varlık olduğunu söylemek saçma olur; bundan söz etmeye bile gerek yok zaten. Özdeksel varlığa gelince; ya basittir ya da birçok bileşen-

1 (Lat.) Eşyanın tabiatı gereği.

den oluşur. Veba basit bir varlık değildir. Bunu dört basit elementle gösterebilirim. Yani hava, su, ateş ve toprak. Bu hava grubundan bir töz değildir. Eğer öyle olsaydı bir bedenden diğerine geçeceğine gökyüzünde uçardı. Su grubundan da değildir çünkü o zaman ıslatır ve rüzgârla da kuruyup giderdi. Yakmadığına göre ateş de olamaz. Toprak da değildir yoksa gözle görülürdü. Birçok bileşenden bir töz olması hiç olası değildir çünkü o halde her şekilde gözle görülür ve elle tutulur olması gerekirdi. Peki bu hastalığı gören var mı? Ya ona dokunan? Şimdi bir de ilinek olma olasılığı var mı, diye bakalım. Bu da olası değil. Saygıdeğer doktorlarımız bunun insandan insana geçtiğini söylüyorlar. Bunlar, onların zayıf yanlarını kapatmak içindir. Bunlar sadece temelden yoksun bir takım tavsiyelerde bulunmak için uydurulmuş bir bahanedir. Bunun bir ilinek olduğunu varsayalım ama taşınan bir ilinek olması gerekir. İşte size taban tabana zıt iki sözcük: Aslında felsefede bunun kadar açık ve net bir şey yoktur çünkü ilinek bir nesneden diğerine geçmez. *Scilla*'dan kaçmak için ilinek'in ürün olduğunu söylemek zorunda kalıyorlar ve *Cariddi*'ye yaslanıyorlar;² çünkü ağızlarına pelesenk ettikleri gibi, eğer ürünse, bulaşmaz ve yayılmaz. Bu ilkeleri göz önüne alınca karşına çıkıp da kabarcıklardan, çibanlardan, lekelerden söz etmenin ne anlamı var? Bir keresinde onu dinleyenlerden biri:

“Bunların hepsi palavra mı yani?” diye sordu.

“Hayır hayır! Demek istediğim bu değil. Bilim bilimdir. Sadece doğru kullanmak gerek. Kabarcık, çiban, leke, bunların hepsi önemli elbette ve hepsinin iyi kötü bir anlamı var. Ama bunların bizimle bir ilgisi yok. Bunların varlığını yadsıyan kim? Dahası bu su götürmez bir gerçektir. Asıl önemli olan bunların nereden kaynaklandıklarını bilmektir.”

Bu noktada Don Ferrante de zorlanıyordu. Hastalığın varlığına itiraz ettiği sürece çevresinde onu saygıyla dinleyen insanlar bulunuyordu. Çünkü insanların zaten inandıkları şeyleri onlara kanıtlamak söz konusu olduğunda bir bilim adamının ne denli güç-

2 İki ateş arasında kalmak (deyim olarak). *Scilla*: Mavi Yıldız (bir bitki). *Cariddi*: Sicilya sahiline yakın ve klasik mitolojide kadın canavar olarak bilinen tehlikeli bir girdap – ç.n.

l  bir yetkeye sahip olduğunu söylemeye gerek yoktur. Ama ne zaman doktorların hatayı o çok büyük ve korkunç felaketin geldiğini açıklamakta değil de, hastalığın nedenini belirtmekte yaptıklarını söylese (söz konusu olan zaman vebanın ilk ortaya çıktığında insanların hastalık üzerine konu ulmasından dahi ho lanmadıkları zamandır) o zaman karşısında onun söylediklerine odaklanmış kulaklar yerine kendisine uzanan diller, uzlaşmaz insanlar buluyor, uzun uzun bilgi vermek şöyle dursun, kuramını bile ancak yarım yamalak anlatabiliyordu.

“Ne yazık ki, hastalığın olduğu bir gerçek ve bunun tersini savlayanlar da kabullenmek zorundalar. Öyleyse Jüpiter ve Venüs’ n önlenemez birleşmesini de yadsısınlar. Böylece yıldızların etkisinin her yere yayıldığı söylenemez mi? Kim bu etkiyi yadsıyabilir ki? Bu felakette de yıldızların etkisi olduğu yadsınabilir mi? Ya da yıldızların gökyüzünde hiçbir şey yapmadan gökyüzüne çakılı parlak bro lar gibi durduklarını mı söyleyecekler yoksa? Ben asıl  u saygıdeğer doktorlarımızı anlamıyorum. Son derece uğursuz bir birleşmenin etkisi altında olduğumuzu itiraf ediyorlar, sonra da, yüzsüz yüzsüz bize gelip: ‘Ona dokunmayın, buna el sürmeyin böylece güvende olursunuz,’ diyebiliyorlar. Sanki nesneleri dünya yüzünde birebir birbirlerine dokunmalarını engellemekle gökyüzündeki oluşumların etkilerini kıracaklarını sanıyorlar. Bunlar yetmezmi  gibi insanların neyi var neyi yok yıkıyorlar. Zavallı insancıklar! Yoksa Jüpiter ve Venüs’  de mi yakacaksınız!”

His fretus,³ bir başka deyişle bu asılsız gerekçelere dayanarak vebaya karşı hiçbir önlem almadı. Sonunda hastalığa yakalandı, yatağa d  t  ve Metastasio’nun bir kahramanı gibi yıldızlara kahrederek  l me gitti. O  nl  kütüphanesine gelince: Belki hâlâ raflarında darmadağın durmaktadır.

3 (Lat.) Buna dayanarak.

Bir akşam Agnese kapı önünde bir arabanın durduğunu duydu. ‘Ondan başkası gelmiş olamaz!’ dedi. Gerçekten de gelen kişi, yanına iyi yürekli dul kadını da alan Lucia’ydı. Birbirlerini nasıl karşıladıklarını okurumuz imgeleminde canlandırırsın.

Ertesi sabah erkenden Renzo olan bitenden habersiz çıkageldi. Genç adam, Lucia gelmekte geciktiği için Agnese ile dertleşmek istiyordu. Hiç beklemediği bir anda onu karşısında görünce nasıl davranıp neler söylediğini de okurumuzun imgelem gücüne bırakıyoruz. Lucia ise pek sözü edilecek bir tepki göstermedi. Genç kız duygularını belli etmek istemiyormuş gibi gözlerini yere dikip:

“Selamlar, nasılsın?” diye sordu. Renzo’nun bu selamı yetersiz bulup alındığını sanmayın. Bunu oldukça iyi karşıladı. Tıpkı eğitilmiş insanların, yapılan kibarlığa nasıl karşılık verileceğini bildikleri gibi o da bu sözlerin dolaylı yoldan da olsa neler anlattıklarını çok iyi biliyordu. Ayrıca genç kızın, Renzo’yu ve tanıdığı diğer insanları farklı tarzlarda selamladığını ayırt etmek hiç de zor değildi. Delikanlı o anda aklına geliveren şu basma kalıp sözlerle yanıt verdi:

“Seni gördüğüm sürece iyiyim.”

“Zavallı Rahip Cristoforo!” dedi Lucia. “Ruhu için dua edin, eminim şu anda yukarıda bir yerlerde o da bizim için dua ediyordur.”

“Ne yazık ki bunu bekliyordum,” dedi Renzo.

Konuşmalarındaki tek hüznü konu bu değildi. Ama olsun! Ne konuşurlarsa konuşsunlar doyulmaz bir tat alıyorlardı. Hani, bazı huysuz atlar vardır ya; oldukları yerde dururken önce bir ayaklarını sonra diğerini kaldırıp yine aynı noktaya basarlar, tek bir adım atmak için bin bir türlü naz yaparlar. Sonra birdenbire rüzgâr sürüklüyormuşçasına koşmaya başlarlar. İşte Renzo için de zaman böyle geçmişti; önce dakikalar saat gibi gelirken şimdi saatler dakikaya dönüşmüştü.

Dul kadının varlığı nişanlıları rahatsız etmek şöyle dursun onları yakınlaştırıyordu. Renzo onu karantinadaki küçük yatağında ilk gördüğünde bu denli sıcakkanlı ve neşeli olacağını hiç düşünmemişti. Elbette karantinayla köy, ölümle düğün birbirleriyle kıyaslanamazlar. Kadıncağız, Agnese ile şimdiden arkadaş olmuştu. Lucia ile birbirlerine sevgi dolu bakışlarını, şakalaşmalarını, Lucia’nın sözlerine ve hareketlerine canlılık katmak istediğinde onu zorlamadan, nazıkçe nasıl kışkırttığını izlemek büyük zevk veriyordu insana doğrusu.

Renzo en sonunda nikâh tarihini kararlaştırmak için Don Abbondio’yu ziyaret edeceğini söyledi. Oraya gittiğinde saygıyla karışık bir alayla onu selamlayarak:

“Sayın Peder,” dedi, “Nikâhımızı kıymanıza engel olan o korkunç baş ağrınız geçmiştir umarım. Artık zamanı geldi. Gelin de hazır. Ben de ne zaman uygun olduğunuzu öğrenmeye geldim. Bu kez elinizi çabuk tutmanızı rica edeceğim.”

Bu defa Don Abbondio hayır diyemedi; ama birtakım çekinceleri olduğunu belirterek gerekçeler uydurmaya, dahası onu suçlamaya başladı. Şimdi ortaya çıkıp hakkındaki tutuklama buyruğuyla birlikte gündeme gelmenin ne anlamı vardı? Sanki nikâh başka yerde kıyılmaz mıydı? Bu ve benzeri pek çok şey işte!

“Anladım, başınızın ağrısı daha geçmemiş sizin. Ama bana kulak verin,” dedikten sonra zavallı Don Rodrigo’yu ne halde gördüğünü, şu sırada çoktan öbür dünyaya göçmüş olduğunu söyleyerek sözlerini kaldığı yerden sürdürdü:

“Umarım Tanrı onu bağışlamıştır.”

“Bırak şimdi bunları! Size olunuz mı dedim ben? Benim öyle bir

şey dediğim yok. Ben yalnızca bunun için geçerli nedenlerim olduğundan söz ediyorum. Kaldı ki soluk aldığımız sürece... Ne durumda olduğumu görmüyor musun? Çatlak bir testiye döndüm. Öbür yana gidip gidip geldim ama şimdi buradayım ve bir süre de olsa rahatsız edilmezsem eğer, neyse... Hiç olmazsa biraz daha yaşamayı umut ediyorum. Şu huyunuzdan kurtulup rahat olun biraz. Hem dediğim gibi, şimdilik yapacak bir şey yok.”

Hiçbir sonuca varmayan birkaç konuşmanın ardından Renzo papazın önünde saygıyla eğilerek kadınların yanına döndü. Neler konuştuklarını anlatarak sözlerini noktaladı:

“Sabrımı daha fazla zorlayamayacağım için bir saygısızlık yapmaktan korkarak çıkıp geldim. Tıpkı eskiden olduğu gibiydi. Yine aynı bahaneler! Eminim bir süre daha sürdürseydi konuşmasını, birkaç Latince sözcükle kafamı karıştıracaktı. Gördüğüm kadarıyla işi yokuşa sürmek istiyor. Onun söylediğini yapmak belki de en iyisidir; gidip yaşayacağımız köyde evlenelim.”

Dul kadın: “Ne yapalım biliyor musunuz?” diye atıldı. “Ben de bir de biz gidip konuşmayı deneyelim ve işin içinde başka bir iş var mı yok mu anlayalım. Fırsattan yararlanıp ben de bu adamı tanımış olurum; bakalım, gerçekten anlattığınız gibi mi. Çok üstüne düşüyormuş gibi olmamak için öğle yemeğinden sonra gidelim. Agnese kendi işlerini çözerken sevgili damadımız da bizi gezmeye götürsün. Bu arada ben Lucia’ya annelik ederim. Ben de ağzınızdan düşürmediğiniz şu dağlarınızı, gölünüzü görmek isterim. Gördüğüm kadarıyla bile çok güzel oldukları belli.”

Renzo her ikisini de öncelikle onu ağırlayan arkadaşının evine götürdü. Arkadaşı onları büyük bir sevinçle karşıladı. Genç adamdan da yalnızca o gün değil, mümkünse her gün ailesini de alıp yemeğe geleceği konusunda söz aldılar.

Gezip tozduktan ve yemeklerini yedikten sonra Renzo nereye olduğunu söylemeden aniden çıkıp gitti. Kadınlar bir süre baş başa verip Don Abbondio’yu kısıkvrak nasıl yakalayacaklarına karar verdiler ve saldırıya geçtiler. Don Abbondio bozuntuya vermeden kendi kendine: ‘Şimdi de bunlar mı?’ diye söylenerek Lucia’yı kutlayıp, Agnese’yi selamladıktan sonra yabancı kadına iltifatlar yağdırdı. Bir yana geçip oturduktan sonra vebadan konuşmaya baş-

ladılar. Lucia'dan o felaketten nasıl kurtulduğunu anlatmasını rica etti. Karantina anıları yabancıya da konuşma fırsatı tanıdı. Doğal olarak, sonra da Don Abbondio kendi atlattığı fırtınaları anlattı. Daha sonra Agnese'nin hiçbir zarar görmeden kurtulduğu için duyduğu sevinci belirtti. Konuşmalar bu biçimde sürüp gidiyordu. İki yaşlı kadın, en baştan beri asıl konuyu açmak için uygun bir fırsat kolluyorlardı. Sonunda ikisinden biri ağzındaki baklayı çıkardı. Ama ne yaparsınız, Don Abbondio'nun bir kulağından giren öbür kulağından çıkıyor. Hayır demesine demedi ama yeniden onları atlâtmaya, bir konudan ötekine geçerek saçmalamaya başladı.

“Öncelikle,” diyordu, “şu tutuklama emrinin kalkması gerek. Hanımefendi siz Milanolusunuz ve orada üç aşağı beş yukarı işlerin nasıl yürüdüğünü bilirsiniz. Nüfuzlu insanların yardımı olması gerek. Böyle insanlar aracılığıyla iyileşmeyecek yara yoktur. Bu işi hiçbir risk almadan en kısa yoldan çözümlemek isterseniz... Zaten Agnese ve genç nişanlılar burayı terk etmeyi düşünüyorlar. Bence de insan kendini nerede rahat hissediyorsa vatan orasıdır. Gittikleri yerde de bu buyruğun hükmü geçmediğine göre her şeyi orada çözebiliriz. İnanın bu işi bir an önce bitirmek için sabırsızlanıyorum ama bunu iç huzuruyla yapmak istiyorum. İşin doğrusu bu! Ortada hâlâ yürürlükte olan bir tutuklama buyruğu varken mihrabın önünde gönül rahatlığıyla Lorenzo Tramaglino adını ağzıma alamam. Onu gerçekten çok seviyorum, ona bir kötülüğüm dokunsun istemem. Hepiniz bunu anlayacaksınız.”

Bir yandan Agnese öte yandan dul kadın Don Abbondio'nun bu mantığına karşı çıktılar. Ama o aynı düşünceleri farklı şekillerde yine ileri sürüyor ve tartışma baştan başlıyordu. Tam bu sırada Renzo emin adımlarla içeri girdiğinde yüzünden yeni bir haber getirdiği okunuyordu.

“Köye bir kont geldi,” dedi.

“Bu da ne demek oluyor? Nereye geldi?” diye sordu Don Abbondio ayağa kalkarak.

“Eskiden Don Rodrigo'nun olan şatosuna geldi. Onun mirasçısıymış diyorlar. Artık buna kuşku yok. Doğrusu, zavallı adamın huzur içinde son soluğunu verdiğini öğrenirsem çok mutlu olacağım. Şimdiye dek onun adına her pazar dua ediyordum, bundan

böyle her vakit bulduğumda yapacağım. Ayrıca bu bey çok iyi bir adam.”

Don Abbondio: “Buna eminim,” dedi. “Pek çok kez ondan, iyi yürekli, eski toprak bir adam olarak söz edildiğini duydum. Fakat bütün bunlar doğru olabilir mi?”

“Zangoca güvenmiyor musunuz?”

“Neden?”

“Neden olacak, onu kendi gözleriyle görmüş de ondan. Orada dolaşıyordum. Doğruyu söylemek gerekirse oraya özellikle bir şeyler öğrenebileceğimi düşündüğüm için gitmiştim. Birkaç kişi daha bana aynı şeyleri söyledi. Sonra Ambrogio ile karşılaştım, şatodan geliyormuş. Adamı o da görmüş, adam mal sahibi sıfatıyla orada bulunuyormuş. Dinlemek isterseniz diye Ambrogio’yu getirdim, dışarıda bekliyor.”

“Dinleyelim,” dedi Abbondio.

Renzo, zangocu çağırmaya gitti. Ambrogio her şeyi doğruladı. Birkaç ayrıntıya daha değinip tüm kuşkuları ortadan kaldırdıktan sonra da gitti.

“Demek ölmüş ha? Gerçekten ölmüş!” diye haykırdı. “Görüyorsunuz ya evlatlarım sonunda yüce adalet kendini gösterdi! Bu ölümün ne denli önemli olduğunun farkındasınız, değil mi? Bu zavalı köy için adeta kurtuluş demek. O, hayatta oldukça burada yaşamak olanaksızlaşıyordu. Veba korkunç bir felaketti ama aynı zamanda epey bir temizlik yaptı. Sevgili çocuklar, öyle insanları alıp götürdü ki, artık yaka silkiyorduk. Hepsi de genç ve güçlüydüler. Onların cenaze törenlerini yapacak olanlar ise henüz okullarda Latince heceliyorlardı. Ama göz açıp kapatıncaya kadar yüzlerce si yok oldu. Artık arkasındaki zorbalarıyla mağrur, burnu havada, baston yutmuş gibi yürürken, insanlara sanki benim kayramla bu dünyada yaşıyorsunuz diyen gözlerle bakışını artık görmeyeceğiz. Her neyse, o gitti, biz ise daha buradayız. Bundan sonra namuslu insanları rahatsız edemeyecek. Hepimize ne çok sıkıntı verdi bilemezsiniz; artık bunu itiraf edebilirim.”

Renzo: “Onu bütün kalbimle bağışladım ben,” dedi.

“İyi de yaptın, bu senin görevin,” diye yanıtladı Don Abbondio. “Tanrı’ya şükürler olsun, ondan kurtulduk. Şimdi gelelim bizim

konuya. Ne istiyorsanız yapın artık. Eğer nikâhınızı benim kıymamı istiyorsanız, ben hazırım; yok başka biçimde rahat edecekseniz siz bilirsiniz. Tutuklama buyruğuna gelince; sanırım artık bununla ilgilenecek ya da size kötülük yapmak isteyecek kimse kalmadığına göre, içiniz rahat olsun. Üstelik kralın oğlunun doğumu onuruna genel af çıktı. Bir de veba var. Veba pek çok şeyi geride bırakmamızı sağladı. Eğer isterseniz... Bugün çarşamba, nikâhınızı pazar günü kilisede kıyalım. Daha önce aldığınız izin, aradan uzun bir zaman geçtiği için işe yaramaz. Ayrıca sizi evlendirmekle biraz da olsa kendimi avutacağım.”

Renzo: “Bildığınız gibi biz de bunun için gelmiştik,” dedi.

“Çok iyi, size hizmet etmekten mutluluk duyacağım. Derhal beyefendiye haber vereceğim.”

“Beyefendi de kim?” diye sordu Agnese.

“Beyefendi mi? Tanrı uzun ömür versin bizim Kardinalimiz, Başpiskoposumuz,” diye yanıtladı Abbondio.

“Oh! Bağışlayınız; cahil bir kadınıam ama sizi temin ederim başpiskoposa bu biçimde seslenilmez. Çünkü kendisiyle tıpkı sizinle olduğu gibi ikinci kez görüşmeye gittiğimde hizmetindeki rahiplerden birisi beni kenara çekerek onun karşısında nasıl hareket edilmesi gerektiğini öğretmişti. Buna göre kendisine ‘Saygıdeğer Efendimiz’ ya da ‘Monsenyör’ demek gerekiyormuş.”

“Şimdi sizi bu konuda uyarmak gereği duysa ekselans demek gerektiğini söylerdi, anladınız mı? Papa hazretleri haziran ayından itibaren kardinallere bu unvanın da verilebileceğini bildirdiler. Neden böyle bir çözüm bulundu biliyor musunuz? Çünkü kardinallere ve pek çok prence özgü bu unvanın ne hale geldiğini ve kimlere verildiğini sizler de biliyorsunuz. Papa hazretlerine de yapacak başka bir şey kalmadı. Tüm bu sanları kaldıracak da değil ya! Yoksa ortalık yakınmalardan, sızlananlardan, kızan ve küsenlerden geçilmez ve gene de insanlar eskisi gibi sanlarını kullanmayı sürdürürlerdi. Bunun için Papa çok güzel bir çare buldu. Yavaş yavaş piskoposlara, keşiş ve rahiplere de bu san verilecek. Çünkü insanlar her zaman yükselmek isterler. Dahası piskoposların buyruğu altındaki papazlara da verilecek.”

“Sonra da kasaba, köy papazları” dedi dul kadın.

“Yok öyle bir şey,” diye söz aldı Don Abbondio: “Kasaba papazları yükü çekmeye devam edecekler. Korkmayın hepsi buna alışkın zaten. Sonsuza dek sahip oldukları tek sanla yetinecekler. Günün birinde kendilerine kardinaller gibi davranılıp hitap edilmesine alışkın soylular bu unvana da göz dikerlerse hiç şaşırmam. Eğer isterlerse göreceksiniz, onlara bunu da verecek biri mutlaka çıkacaktır. O zamanın Papa da kardinallere başka bir san bulur herhalde. Neyse biz kendi işimize bakalım. Pazar günü kilisede nikâhınızı kıyacağım. Bu arada aklıma daha güzel bir şey geldi biliyor musunuz? Fırsat bulmuşken başvuran öbür iki çift için de izin isteyelim. Eğer her yerde buradaki kadar çok nikâh kıyılıyorsa izinleri hazırlamak için piskoposluğa çok iş düşecek. Pazar günü zaten üç nikâh vardı; sizinki dışında buna birkaç tane daha eklenecektir. Sizin de göreceğiniz gibi işler canlanacak, kimse işsiz kalmayacaktır. Perpetua tam da ölecek zamanı bulmuş. Artık o da kendisine uygun birini bulabilirdi. Milano’da da durum böyledir sanırım; değil mi hanımefendi?”

“Kuşkusuz! Düşünebiliyor musunuz geçen pazar bizim kilisede elli nikâh kıyıldı.”

“Diyorum ya kıyamet kopmaz daha. Ya siz hanımefendi? Çevrenizde uçuşan erkek sinek yok mu hiç?”

“Hayır! Hiç öyle bir şey düşünmedim, düşünmek de istemiyorum.”

“Elbette, siz yalnız kalmak istiyorsunuz. Agnese de tıpkı sizin gibi.”

“Of, sizin canınız gülmek istiyor galiba!”

“Tabii ki canım gülmek istiyor. Bence bunun tam sırası artık. Çok kötü günler geçirdik, değil mi gençler? Hem de çok kötü. Birlikte geçireceğimiz şu dört günün biraz daha neşeli olmasını dileyelim. Sizler şanslısınız, bir terslik olmadığı sürece daha geçmişteki acılardan söz edecek vaktiniz var. Ben ise zavallı bir ihtiyarım! Zorbalar ölse, vebadan kurtulmak olanaklı olsa da geçen yılların çaresi yok. Latince dedikleri gibi *Senectus ipsa est morbus*.¹

“Artık istediğiniz kadar Latince konuşabilirsiniz, beni hiç ilgilendirmiyor!” dedi Renzo.

1 (Lat.) Yaşlılığın kendisi bir hastalıktır.

“Latinceye daha ısınmadın mı sen? Ama ben seni yola getirmesini bilirim. Bu kızcağızla birlikte birkaç Latince sözcük söylediğimi duymak için karşıma dikildiğinde, sana, Latince hoşuna gitmiyordu; haydi git işine, diyeceğim. O zaman sen görürsün!”

“Ben ne söyleyeceğimi çok iyi biliyorum,” diye söze başladı Renzo; “Beni korkutan Latince bu değil. Bu Latince, dualardaki içten, kutsal Latince. Siz de orada, kitapta yazanları okumalısınız. Ben kilisenin dışında, haince konuşulan, hile için kullanılan Latince den söz ediyorum. Örneğin, şu an hepimiz buradayız; her şey sona erdi artık. Zamanında nikâhımızı kıyamayacağımızı, ortada pek çok engel olduğunu anlatmak için ağzınızda gevelediğiniz şu Latince sözcükleri, şu an burada bana anlayacağım bir dille söylemeniz ya!”

“Kapa çeneni, budala! O konuları tekrar açma. Hesaplaşacak olursak bilmem hangimiz borçlu çıkar? Ben hepsini bağışladım. Artık bunları konuşmalıyım. Bu arada bana da taş atmadan edemediniz. Haylaz bir çocuk olduğun için bu tip şeyleri senden beklerim; peki ya şu su gibi temiz, melek kadar saf, günah işlemekten sakınan kıza ne demeli. Ama tüm bunları kimden öğrendiğini çok iyi biliyorum ben,” diyerek önce Lucia’yı gösteren parmağını sallayarak Agnese’yi işaret ediyordu. Onları anlatılmaz bir zevkle ve tüm iyi niyetiyle azarlıyordu. Aldığı haber onu rahatlatmış, uzun zamandır unuttuğu konuşkanlığına kavuşmuştu. Birkaç kez gitmek için hazırlanan konuklarını alıkoyup kapı önünde de bir hayli beklettiği sırada yaptığı gevezelikleri anlatmaya kalkarsak, daha hikâyenin başlarında olurduk.

Ertesi gün papaza beklenmedik olduğu kadar da hoş bir ziyaret yapıldı. Hakkında konuştukları kont onu görmeye gelmişti. Orta yaş sınırını aşmış ama yaşlı sayılmayacak bir adamdı. Görünüşü ününün bir kanıtı gibiydi: Dürüst, iyiliksever, sakın, alçakgönüllü, onurlu birisiydi. Yazgısına boyun eğenlere özgü bir hüznü vardı.

“Başpiskoposun selamlarını iletmek için geldim,” dedi.

“Oh! Siz de, o da onur verdiniz.”

“Dostluğu ile beni onurlandıran bu eşsiz şahsiyetle vedalaşırken bana kilisenize mensup iki genç nişanlıdan bahsettiler. O za-

vallı Don Rodrigo yüzünden çok sıkıntı çekmişler. Monsenyör bu gençler hakkında bilgi edinmek istiyor. Yaşıyorlar mı? Her şeyleri yolunda mı?”

“Her şey yolunda, efendim. Hatta ben de Saygıdeğer Efendimiz’e bu konuda yazmak istiyordum; ama şimdi ziyaretinizle onurlandırınca...”

“Burada mı bulunuyorlar?”

“Evet buradalar. Mümkün olan en kısa zamanda evlenecekler.”

“Onlara bir iyiliğim dokunur mu? Sizden rica etsem bunu en uygun şekilde nasıl yapabileceğimi söyler misiniz lütfen? Bu büyük felakette iki oğlumla annelerini kaybettim ve hatırı sayılır bir mirasın sahibi oldum. Yeterince servetim vardı zaten. Onun için bu parayı kullanmak fırsatını tanımakla bana en büyük hizmeti vermiş olursunuz.”

“Tanrı sizi korusun! Neden herkes sizin gibi değil ki? Neyse, çocuklarım adına size tüm kalbimle teşekkür ederim. Saygıdeğer Efendimiz’in bana verdiği cesareten güç alarak, eğer siz de uygun görürseniz, bu yardımı yapabileceğiniz birini önerebilirim size. Belki biliyorsunuzdur; bu iyi yürekli insanlar evlenmek için başka bir köye gitmeye karar verdiler. Sahip oldukları küçük bir araziye satmak istiyorlar. Delikanlının dokuz-on dönümlük bir bağı var. Ama doğruyu isterseniz terk edildiği için tümüyle bakımsız. Olsa olsa tarla olarak hesaba katılabilir. Bundan başka her ikisinin de birer kulübesi var; iki köstebek yuvası. Sizin gibi yüksek bir kişilik, mal varlıkların ellerinden çıkarmak zorunda kalan yoksulların karşılaştığı güçlükleri tahmin bile edemez. Bunlar genellikle birkaç dalaverecinin eline düşerler. Eğer durumdan haberdar olmuşlarsa, o birkaç dönümlük yere göz koyarlar; satmaktan başka çıkar yolları olmadığını öğrendiklerinde ise kendilerini geri çekip burun kıvrırırlar. Böylece bu hilekârlığın arkasından koşmak, ellerindeki ni yok pahasına vermek zorunda kalırlar. Hele ki şu son günlerde bu işler daha da zor. Beyefendi sözü nereye getirmek istediğimi anlamıştır sanırım. Saygıdeğer Efendimiz’in bu insanlara yapabileceği en büyük iyilik ellerindeki şu birkaç şeyi alarak onları bu sıkışıklıktan kurtarmaktır. Doğrusunu isterseniz bu iş ile aynı zamanda kendi çevremde sizin gibi saygıdeğer bir beyefendi kazan-

mak amacıyla da ilgileniyorum. Pek tabii buna siz karar vereceksiniz. Yalnızca buyruğunuza uymak için konuştum.”

Kont bu öneriyi beğendiğini söyledi ve papaza teşekkürlerini sundu. Don Abbondio’dan oldukça yüksek bir bedel belirlemesini rica etti. Sonra, büyük olasılıkla damadın da bulunduğu gelinin evine gitmelerini önererek Don Abbondio’yu şaşırttı.

Yolda yürürken, sizin de tahmin edeceğiniz gibi, büyük bir sevinç içinde olan Don Abbondio’nun aklına yeni bir fikir daha geldi:

“Saygıdeğer Efendimiz bu insanlara iyilik yapmaya çok istekli olduğuna göre onlara başka bir yardımda daha bulunabilirler. İki yıl önce Milano’da yaptığı küçük bir aptallık yüzünden delikanlının hakkında bir tutuklama buyruğu var, bir tür buyruk. Büyük arbedenin çıktığı gün, bir kötülük yapacağından değil de, salt cahilliğinden, tıpkı kapana kısılmış bir fare gibi kalabalığın ortasında kalakalmış. Ciddi bir şey değil zaten. Çocukluk, aptallık işte! Yaratılışına bakılırsa kötülük yapabilecek biri değildir. Onu ben vaftiz ettiğim ve elimde büyüdüğünü için biliyorum.

Efendimiz biraz keyiflenmek isterse eğer, bu adama başından geçenleri anlattırması yeter. Aklına geleni söyleyen tipler bunlar. Yakalanma buyruğu artık geride kaldı. Onun canını sıkacak bir şey olmaz. Dediğim gibi zaten eyalet sınırları dışına çıkacaklar. Hem bakalım zaman ne gösterecek! Buraya yeniden geldiğinde ya da başka bir yere gittiği zaman ne olacağı bilinmez. Ben kendini sağlama almanın her zaman en iyisi olduğunu söyledim. Sizin Milano’da da hem soylu hem de yüksek bir şahsiyet olarak hatırı sayılır bir gücünüz vardır. Hayır, bırakın söyleyeyim çünkü adalet yerini bulmalı. İyi bir sonuç almak için sizin tek bir tavsiyeniz, tek bir sözünüzden fazlası gerekmez.”

“Karşımıza büyük bir engel çıkmasın, aman!”

“Hiç sanmam. O kargaşada ona da çamur attılar. Ama artık basit bir işleminden başka bir şey olmadığını sanıyorum.”

“Hepsi bundan ibaretse o zaman gerisi kolay; seve seve üstlenirim.”

“Bir de büyük adam olduğunuzu söylememi istemiyorsunuz. Benim susmam hiçbir işe yaramaz; bunu herkes biliyor zaten. Hak’ın sesi, Hak’ın sesidir efendim.”

Bekledikleri gibi evde üç kadınla Renzo'yu buldular. Evdekilerin ne kadar şaşırdıklarını düşünün artık. Sanırım bu olağandışı ziyaret karşısında kulübenin çıplak ve kaba duvarlarından tutun da, tabak çanağa kadar tüm evin eşyaları bile hayretler içinde kaldı. Büyük bir içtenlik ve nezaketle Kardinal ve ötekilerden söz ederek konuşmayı başlatan kişi konukları oldu. Kısa bir süre sonra önerisini dile getirdi. Fiyatın belirlenmesi için kendisine ricada bulunulan Don Abbondio sözü aldı. Birkaç özür saydıktan sonra aslında bunun üstüne vazife olmadığını, gelişigüzel hareket edemeyeceğini, kendisine emredileni yaptığını belirtip kendince çok yüksek bir değer biçti. Alıcı kendi adına çok memnun olduğunu söyledi ve sanki öyle anlamış gibi fiyatı ikiye katlayıp tekrar etti. Hiçbir itiraza meydan vermeden hepsini düğünden sonraki gün kendi şatosunda yemeğe davet edip satış işlemini orada halledeceğini söyleyerek konuşmaya son verdi. Don Abbondio evine döndükten sonra kendi kendine söylendi:

‘Ah, veba her zaman her şeyi böyle yoluna koysa, kim bir felaket olduğunu söyleyebilir ki? Her kuşağa bir tane gerekiyor galiba! Elbette hastalıkla bir anlaşma yapmak kaçınılmaz; hastalanmak ve iyileşmek gibi...’

Nikâh izni ve aftan sonra beklenen gün de gelip çattı. İki nişanlı zaferlerinden emin Don Abbondio'nun nikâhlarını kıydığı kilişeye gittiler. Şatoya gittikleri ertesi gün ise ayrı bir zafer, eşsiz bir mutluluktı. O yokuşu tırmanırken, o kapıdan girerken akıllarından neler geçtiğini, her birinin kendi kendine neler söylediğini siz düşünün. Yalnız şunu belirtmeden geçemeyeceğim; en neşeli dakikalarda, içlerinden biri her defasında bu mutluluğun tam olması için yalnızca zavallı Rahip Cristoforo'nun eksik olduğunu anımsatıyordu. Ama sonra, “Kesinlikle o bizden daha iyi durumdadır,” diye avunuyorlardı.

Beyefendi onlar için büyük bir eğlence düzenledi. Onları mutfağın bitişindeki yemek odasına aldı ve yeni çiftle birlikte Agnese ve konuk kadına sofradaki yerlerini gösterdi. Don Abbondio ile başka bir yerde yemek yemek üzere yanlarından ayrılmadan önce yiyeceklerin hazırlanmasına yardım etmek istedi, dahası servis bile yaptı.

Kimsenin aklından tek bir sofraya hazırlamak daha kolay olurdu gibi bir düşünce geçmez umarım. Size onu iyi yürekli bir adam olarak tanıttım; nasıl desem, çağdaş biri olarak değil. Alçakgönüllüdür dedim ama kendini bu iyi insanların seviyesine indirecek ölçüde de tansıksal bir alçakgönüllülük gösteremezdi; sonuçta onlarla eşit değildi.

Her iki yemek de bittikten sonra bir avukat tarafından satış sözleşmesi hazırlandı. Fakat bu kişi Azzecagarbugli değildi. O kişi, yani mezarı demek istiyorum, şimdi Canterelli'deydi. Bu bölgeden olmayanlara bir açıklama yapmak gerekiyor sanırım. Lecco'dan tahminen yarım mil kadar uzakta, Castello denilen başka bir kasaba civarında, iki yolun birleştiği, Canterelli olarak adlandırılan bir yer vardır. Bu kavşağın bir yanında, doruğunda bir haç olan yapay bir tepelik görünür. Burası salgında ölenlerden oluşan koca bir yığından başka bir şey değildi. Aslında insanlar basitçe salgında ölenler diyor fakat hangi salgın olduğu belirtilmiyordu. Fakat akıllara kazman o korkunç son salgından başkası olamaz. Öyle ya söylentilere yardım edilmezse kendi kendilerine söyleyecek çok şeyleri yoktur.

Renzo'nun taşıdığı paraların ağırlığından duyduğu rahatsızlık dışında dönüş yolunda herhangi bir terslik olmadı. Ama bildiğiniz gibi o tersliklere alışkındı. Aklının nelerle meşgul olduğundan söz etmeyeceğiz. Herhalde aklından, paralarını en iyi biçimde değerlendirmenin yollarını geçiriyordu. Aklından geçen planlara, hayallere, çatışmalara, tarım ve sanayi lehinde ve aleyhindeki düşüncelerine bakarak kafasında, geçen yüzyılın iki akademisi buluşmuş gibiydi diyebiliriz. Ne iş yapacağını düşündükçe kendini kapana sıkışmış hissediyor, kararsız kalıyordu. Tek erkek o olduğu için, 'Bir seçim yapmaya ne gerek var; aynı anda iki iş yapabilirim. Sonuçta her ikisi de birbirinin aynı iki araç, tıpkı bacaklarımız gibi, ikisiyle tekiyle olduğundan çok daha iyi yürünür,' diyemiyordu.

Tramaglino ailesinin yeni yurduna, dul kadının da Milano'ya hareketi için eşyaları hazırlayıp yola koyulmaktan başka iş kalmamıştı. Birbirlerine teşekkür edip tekrar buluşacakları konusunda söz verdikten sonra gözyaşları içinde vedalaştılar. Renzo ve ailesinin onu konuk eden arkadaşından ayrılışı da bir o kadar duygu

yüklü ve gözyaşı doluydu. Sakın Don Abbondio ile soğuk bir şekilde vedalaştıklarını düşünmeyin. Bu zavallı insanlar papazlarına olan bağlılıklarını ve saygılarını hiç yitirmemişlerdi. O da zaten içten içe hep onların iyiliğini istemişti. Bu sevgiyi zedeleyen tek şeyse o kutsal dünya işleriydi.

Doğdukları yerden, bu dağlardan ayrılmanın onlara acı verip vermediğini sorarsanız; elbette veriyordu derim. Demek istediğim acı her yerde vardır. Ama bu acı o denli de güçlü değildi çünkü evlerinde kalarak bunu da bir yana bırakabilirlerdi. Ne de olsa önlerindeki iki pürüz de, Don Rodrigo'yla tutuklama buyruğu ortadan kalkmıştı. Ama uzun zamandan beri her üçü de gidecekleri yere kendi köyleri gözüyle bakmaya başlamışlardı. Renzo orada işçilere sağlanan kolaylıkları ve yaşamayı daha da güzel kılan yüzlerce şeyi anlatarak Lucia ve Agnese'nin köye ısınmalarını sağlamıştı. Üstelik arkalarında bıraktıkları bu köyde pek çok acı yaşamışlardı. Acı anılar, onları anımsatan yerleri yaşanmaz hale getirerek son bulurlar.

Bir de bu anılar doğduğumuz yerde geçmişse daha acı verir ve daha çok dokunur insana.

El yazmasının dediği gibi, bebek, kendisini besleyen kucakta rahat edip mutlu olur. Kendini o zamana dek besleyen memeyi büyük bir hırs ve güvenle arar. Eğer anne onu sütten kesmek için göğsüne acı biber sürerse, bebek önce geri çekilir sonra yeniden dener ve en sonunda vazgeçer; belki ağlayarak ama vazgeçer.

Yeni köylerine varıp da yerleşir yerleşmez Renzo'nun kendini başka sıkıntıların ortasında bulduğunu duyarsanız ne derdiniz? Önemsiz şeylerdi ama buncası bile onun mutluluğuna gölge düşürmeye yetiyordu! İşte kısaca olanlar...

Buraya gelmesinden çok önce Lucia'yla ilgili konuşmalar; Renzo'nun genç kız uğruna çektiği acıların yanı sıra sabrı ve bağlılığının dillerde dolaşması; belki de Renzo'nun kimi dostlarının onun yaşadıkları hakkındaki yorumları burada genç kızı görmek için büyük merak uyandırmış, güzelliği hakkında bazı beklentilere yol açmıştı. Beklentinin nasıl bir şey olduğunu siz de bilirsiniz. İnsan önce imgeler, sonra imgelemindeki şeye inanır ve son olarak da doğruluğundan emin olur. İnsan ne zaman çıplak gerçekle karşıla-

sır, işte o anda kabullenmekte zorlanır; dahası karşısındakini hor görür. Gerçek asla olması gerektiği gibi değildir. Çünkü aslında insan ne istediğini kendisi de bilmez. Daha sonra fark etmeden, yakıştırdığı güzelliğin acısını çıkarmaya kalkar.

Gerçek Lucia ortaya çıktığında ise onun altın renginde saçları, elma yanakları, birbirinden güzel gözleri olması gerektiğine inananlar, omuz silkmeye, burun kıvırmaya ve “Bu muydu? Bunca zamandan, bu kadar konuştuktan sonra başka bir şey bekliyorduk. Nesi var ki? Tıpkı diğerleri gibi bir köylü kızı işte! Bunun gibisi, hatta daha güzelleri her yerde var,” demeye başlamışlardı. Kızı inceledikçe herkes başka başka kusurlar buluyordu. Arada, onu bütünü çirkin bulanlar da çıkmıyor değildi.

Kimse bunları Renzo’nun yüzüne karşı söylemediği için ortada hiçbir sorun yoktu. Onun canını sıkan ve dedikoduyu yapanlar ikisini kıyaslayan insanlardı. Renzo buna çok içerliyordu. Kafasında kurmaya ve olanları büyütmeye başladı. Uzun uzadıya kendisiyle konuşuyor, ona bu sözlerle gelenlere: “İyi de, size ne oluyor? Kim size beklemenizi söyledi? Ben size gelip de onun çok güzel olduğunu söyledim mi? Bana sorduğunuzda size iyi bir kızdır demekten başka bir şey söyledim mi? O yalın bir köylü kızı işte! Prenses diyen oldu mu size? Hoşunuza gitmedi mi? Bakmayın öyleyse. Sizin de güzel kızlarınız var. Onları izleyin,” dediğini düşünüyordu.

Görüyorsunuz ya küçük bir densizlik bile bir insanın yaşamını etkileyecek olaylara neden olabiliyor. Eğer Renzo ilk başta tasarladığı biçimde buraya yerleşseydi, yaşamı pek de güzel olmayacaktı. Tüm bu tatsızlıkların arasında kendisi de sevimsiz bir adam haline gelmişti. Herkese karşı kaba davranıyordu çünkü ona göre her biri Lucia’yı eleştirenlerden olabilirdi. Ama bunları görgü kuralları çerçevesinde yapıyordu. Bilirsiniz böyle şeyleri, bu kuralların dışına çıkmadan da yapmanın, içini dökmenin birtakım yolları vardır.

Renzo’nun her hareketinde alaylı bir yüz anlatımı vardı. Her şeyde o da eleştirilecek bir yön buluyordu. Örneğin iki gün üst üste hava kapalı olursa hemen: “Eh, böyle bir köyde bu çok normal,” diyordu. Dahası, size pek çok kişiyi, önceleri onu sevenleri bile kışkırttığını söyleyebilirim. Zamanla çeşitli konularda bütün kasaba

halkıyla kendisinin bile anlamadığı nedenlerden ötürü düşmanca bir geçimsizliğe düşecekti.

Ama Renzo'nun başına gelen bütün felaketleri düzeltme görevini vebanın üstlendiğini söyleyebiliriz. Veba tam bu sırada Bergamo Kalesi'nin eteklerinde bulunan bir iplik fabrikasının sahibini alıp götürmüştü. Mirasçı olan çılgın genç orada kendini eğlendirecek bir şey bulamayınca yarı fiyatına da olsa fabrikayı satmaya karar vermişti. Ama parayı çar çur etmek, bir an önce verimsiz yerlerde harcamak için peşin istiyordu.

Bu haber Bortolo'nun kulağına gelir gelmez hemen orayı görmeye gitti. Bundan daha iyisi can sağlığı diye düşündü; ama paranın peşin olması her şeyi berbat ediyordu. Çünkü dışından tırnağından artırarak biriktirdiği parası istenen miktardan çok uzaktı. Bir yandan adamı oyalarken öte yandan telaş içinde, girişimlere başlayıp kuzenine ortak olmasını önerdi. Böylesine güzel bir başlangıç Renzo'nun ne iş yapacağı konusundaki kuşkularına da bir son vermişti. Böylece sanayide karar kılarak öneriyi kabul etti. Oraya beraber gittiler ve anlaşmayı yaptılar. Yeni patronlar buraya yerleşmeye geldiklerinde hiçbir biçimde yolu gözlenmeyen Lucia herhangi bir eleştiriye de konu olmadı. Ama pek sempati topladığı da söylenemez. Renzo birkaç kişinin:

“Fabrikaya yeni gelen aptal kadını gördün mü?” dediğini duymuştu. Yapılan bu hakaret hiç olmazsa kişiyi açığa vurmuyordu.

Renzo'nun diğer kasabada yaşadığı tatsızlıklar ona iyi bir ders olmuştu. O zamana dek yargıda bulunurken düşüncesizce hareket etmiş, o da başkalarının eşlerini, dahası her şeyi acımasızca eleştirmişti. Artık anlıyordu ki sözler ağızdan çıkarken başka, işitildiğinde başka anlama geliyorlardı. Bundan böyle ağzından çıkanı kulağı duyuyordu. Söylediklerine önce kendisi kulak vermeyi alışkanlık edinmişti.

Burada da can sıkıcı ufak tefek şeyler olmadığını söylersek, inanmayınız! İnsan (yazarımızın anladığı kadarıyla yaptığı benzetmeler açısından biraz tuhaf bir zevki var; ama sonuncusu olduğunu düşünerek buna da anlayış gösterin) evet, insan, bu dünyada var olduğu sürece az ya da çok rahatsız bir yataktaki hasta gibidir. Çevresinde, dışarıdan bakıldığında düzgün, dolgun, temiz pek çok baş-

ka yatak görür. Bunlardan birinde yatmanın çok daha hoş olacağını düşünür. Yatağını değiştirmeyi becerebilirse, yeni yerine yerleşir yerleşmez bir yandan bedenine batan bir çubuk, öbür yanında bir sertlik hissetmeye başlar. Kısaca hikâyeye başa sarar. Bu yüzden rahatımızdan çok, iyilik yapmaya bakmalıyız. Böylece huzurla ölebiliriz. Yazarın laf kalabalığı yaparak sözü uzatması tam bir 17. yüzyıl geleneği. Sonuçta haklı ama. Yazar öyküye şöyle devam ediyor:

Öykümüzün kahramanları bir daha konu edilen sıkıntı, acı ve engellerle karşılaşmadılar. Bundan sonra imrenilecek kadar dingin ve mutlu bir yaşam sürdüler. Anlatmaya kalksam sıkıntıdan patlarsınız.

İşler çok iyi gitti. Başlangıçta işçilerin azlığından ve geriye kalanların taşkınlık, aşırı istemlerinden ötürü biraz sıkıntı çektiler. Bunun üzerine işçi aylıklarını sınırlayan yasalar çıktı. Bu desteğe karşın işler düzene girmedi. Sonra Venedik'ten duruma uygun ikinci bir yasa geldi. Bu dükalıkta oturan yabancı işçiler gerçek ve tüzel her türlü vergiden uzak kalacaktı. Bu da bizimkilere büyük bir destek sağlamıştı.

Evliliklerin birinci yılını tamamlamadan çok güzel bir bebekleri oldu. Özellikle Renzo'ya en büyük adağını yerine getirme fırsatı vermek içinmiş gibi bebekleri bir kızdı. Tahmin edeceğiniz gibi adını Maria koydular. Daha sonra her iki cinsten de pek çok çocukları dünyaya geldi. Agnese, "yaramazlar" diye seslendiği torunlarını dolaştırarak oyalanıyor, yanaklarına tükürük izleri bırakan kocaman öpücükler konduruyordu. Çocukların hepsi iyi huyliydu. Renzo madem dünyada bilgi denen bu maskaralık var, onlar da bundan faydalanmalı diyerek hepsinin okuma yazma öğrenmesini istedi.

Başından geçen serüvenleri onun ağzından dinlemek büyük bir zevkti. Öyküsünü anlatırken sözlerini her zaman gelecekteki hareketlerine yön verecek büyük dersler aldığını söyleyerek şöyle bitiriyordu: "Kargaşaya girmemeyi, meydanlarda nutuk atmamayı, kiminle konuştuğuma dikkat etmeyi, fazla içmemeyi öğrendim. Çevrede kızgın insanlar varsa kapı tokmaklarına el sürmemeyi öğrendim. Başıma neler açacağını iyice düşünmeden ayağıma çingirak bağlamamayı öğrendim. Daha yüzlerce şey öğrendim..."

Lucia bu düşünceleri yanlış bulmamakla birlikte anlam veremediği kimi şeyler vardı. Kafası karışmıştı ve bu yorumda bir eksikliğin olduğunu düşünüyordu. Renzo'nun tekrar ettiği bu nakaratı her dinleyişinde uzun uzun akıl yürütüyordu. Bir gün bu ahlâk hocasına:

“Peki ya ben ne öğrendim? Ben dert aramadım, bütün dertler beni buldu,” deyip tatlı tatlı gülümseyerek ekledi: “Hatamın seni sevmek ve kendimi sana saklamak olduğunu söylemek istemezsin herhalde.”

Renzo önce bocaladı. Uzun uzadıya tartışıp birlikte bir yanıt aradıktan sonra başlarına gelenin kaçınılmaz olduğuna karar verdiler. Ne denli iyi niyetli ve temkinli davranırsak davranalım bunlardan sakınılmayacağını anladılar. Kendi hatamızla ya da değil, bir sıkıntıya düştüğümüzde, Tanrı'ya güvenmek tüm bu sıkıntıları hafifletir ve daha güzel bir hayat için yararlı bir derse dönüşür.

İşte bu zavallı insanların vardığı sonuç öyle doğrudu ki, tüm öykünün özü olarak buraya eklemeye karar verdik.

Öykümüz hoşunuza gittiyse yazarımız ve birazcık da anlatıcısına iyi dileklerde bulunmanızı dileriz. Ama canınızı sıktıysa emin olun amacımız bu değildi.

SONSÖZ
NIŞANLILAR'A GİRİŞ
BRUCE PENMAN

Alessandro Manzoni'nin güzel ve zeki annesi, yalnızca yerlisi olduğu Lombardiya'da değil, devrim öncesi Paris'in liberal edebi çevrelerinde de hatırı sayılır şöhret edinmiş olan, ünlü ceza reformcusu yazar Cesare Beccaria'nın kızıydı. Giulia Beccaria on dokuz yaşındayken, önde gelen bir başka Milanolu ailenin ferdi olan Giovanni Verri ile arkadaşlık kurmuş, bu ilişki ikisini de zor bir duruma sokmuştu; Verri bir Malta Şövalyesiydi ve evlendiği takdirde hem unvanı hem de gelirinden vazgeçmesi gerekecekti. Giulia'nın değil, Verri'nin ailesi duruma müdahale etti ve genç kızı yirmi yaşında bir başkasıyla evlendirdi. Bu adam kırk yedi yaşındaki ağırbaşlı, mütediyyin ve muhafazakâr dul Don Pietro Manzoni'ydi. Como Gölü yakınlarında güzel bir yörede toprak sahibiydi; bu yerler *I Promessi Sposi*'de (Nişanlılar) çok hoş bir şekilde anlatılır. 7 Mart 1785'te yazar dünyaya geldi ve hemen bir süt anneye emanet edildi. Yedi yıl sonra annesi kocasını terk ederek Milanolu zengin bir liberal olan Carlo Imbonati'yle birlikte Paris'e gitti; Imbonati'yle ölümüne değin mutlu ve birbirlerine sadık bir hayatları oldu. Fransız başkentindeki edebi çevrelerde epeyce sükse yaptılar.

Alessandro'nun öz babasının Manzoni olup olmadığı tartışma konusudur.

Alessandro'nun mutlu bir çocukluğu olmadığı açıktır. Süt annesiyle uzun zaman geçirdikten ve bir dönem eve döndükten sonra, beş yaşında

yatılı okula gönderilmişti; annesi daha âşığı ile kaçmadan önce bile onu hiç ziyaret etmemiştir. Bir dizi yatılı okula gitmiş, hiçbirinden memnun kalmamıştır ama düzgün bir öğrenim görmüş, iyi Latince öğrenmiştir. Tatil günlerini çoğunlukla Como Gölü'ndeki aile malikânesinde geçirmiştir; o yöreye olan bitmez düşkünlüğünde kuşkusuz bu dönemin etkisi olmuştur. Zavallı Don Pietro muhtemelen oğluna pek arkadaş olamıyordu.

Alessandro'nun çocukluk yılları dönemin siyasi gelişmeleri sebebiyle hareketli geçmiştir. (Bu yıllarda Lombardiya, Napoléon'un önderliğindeki Fransız devrim kuvvetlerince Avusturya hakimiyetinden kurtarılmıştı.) Fakat eğitimi boyunca güçlü bir dini eğitim görmüştür; Alessandro da ufaklığında dinine düşkün bir çocuk izlenimi verir.

Ancak pek çok Avrupalı liberal gibi Alessandro da delikanlılık çağında Fransız Devrimi'nin ve elbette büyük kurtarıcı olarak Napoléon'un büyüsüne kapılmıştı; tüm Avrupa onun zorbalığına maruz kalmış olsa da. Marengo Muharebesi ve 1801 yılındaki Lunéville Antlaşması'ndan sonra Manzoni "Il Trionfo della Libertá" (Hürriyetin Zaferi) adında bir şiir kaleme almıştır; Hristiyanlık için söylediği bazı ağır laflar o dönemde inançlı olmadığını gösterir.

1805 yılında, yirmi yaşındayken, hâlâ Paris'te Donna Giulia'yla yaşamakta olan Carlo Imbonati'den kendisini misafirliğe davet eden bir mektup aldı. Bu daveti kabul etti, fakat o yola çıkamadan Imbonati hayatını kaybetti. Alessandro bu olayın üzerinden çok geçmeden Paris'te annesinin yanına gitti ve onun edebiyatçı arkadaş çevresine girdi. (Bir şair olarak adını duyurmaya o zamanlardan başlamıştı.)

Manzoni'nin küçüklüğünden beridir doğru düzgün görmediği annesiyle buluşması çok parlak geçmiştir. Artık büyümüş olduğu için annesiyle iyi anlaşır; ilk kez bu dönemde bir başkasından normal bir sevgi gördüğü söylenebilir. Donna Giulia, Imbonati'nin hatırasına olan bağlılığını bir ibadet haline getirmişti; Alessandro da ona eşlik etmekte merhumun erdemlerini en çok bilinen şiirlerinden bir tanesinde övecek kadar ileri gitmiştir. Don Pietro Manzoni'nin 1807'de ölümü ise onu pek sarsmış gibi görünmez.

Bu olaydan kısa bir zaman sonra Alessandro, belki de annesi, başgöz edilme vaktinin geldiğini düşünmeye başladı. Birkaç yıl önce uzaktan hayran olduğu bir kızın izini sürmekle işe koyuldular, fakat Cenova'da bulduklarında genç kız çoktan evlenmişti. Arkasından Imbonati'nin Donna Giu-

lia'ya miras bıraktığı, Alessandro'nun kafa dinlemek için gitmeyi çok sevdiği bir yer haline gelecek olan Lombardiya'daki malikâneye döndüler. Donna Giulia'nın ahbablarından biri İsviçreli bir iş adamı olan, Imbonati'yle de çalışmış Louis Blondel'di. Blondel'in on altı yaşındaki kızı Henriette'yi Donna Giulia ve Alessandro çok beğendi; genç çift böyle nişanlandı.

Blondeller Protestanken, Alessandro en azından ismen Katolikti. Henriette'in annesi bu sebepten bu birlikteliğe son derece karşıydı; evliliğin hem öncesi hem de ertesinde sorun çıkarmıştı. Fakat Henriette iyi kalpli, uysal, zeki ve sevecendi; Alessandro'ya çok iyi bir eş oldu. Donna Giulia'yla da çok iyi anlaştılar.

Alessandro bu dönemde Katolikliğe bağlı biri değildi ve Protestan nikâhına itirazı yoktu; 1808 yılında bu şekilde evlendiler. Altı ay sonra Paris'e döndü, eşi ve annesiyle birlikte bir eve yerleşti ve başkentin edebiyat dünyasındaki yerine döndü.

İlk çocuğu olan kızı aynı yılın Aralık ayında dünyaya geldi. Katolik olarak mı vaftiz edilmeliydi, yoksa Protestan olarak mı? İnancına dönüşünün ilk kıpırtıları hissedilmeye başlanmıştı, karısını üzme pahasına kızının Katolik olarak vaftiz edilmesinde diretti. Arkasından, Katolik inancına göre başka inançtan biriyle evlenenlere gereken af için Papa'ya başvurdu; bu merasim de Şubat 1810'da gerçekleştirildi. Kısa süre sonra karı koca ebediyen ve içtenlikle Katolik inancını benimsediler.

Yazarın manevi kararsızlıklarını bilmeden *Nişanlılar*'ı anlamamız mümkün değildir; çünkü bu konu romana derinlemesine işlenmiştir. Örneğin kendi inanca dönme tecrübesi, romanda Lodovico ve Adsız'ın dine dönüşlerinde harfi harfine yansıtılmıştır.

Manzoni ve eşi, Donna Giulia ile beraber 1810 yılında İtalya'ya temelli olarak döndüler. İmparatorluğun otoriter yönetiminde Paris albenisini yitirmişti; artık kurala uygun bir şekilde evli olan bu Katolik çift, kocanın dul annesiyle birlikte Milano'ya döndükleri takdirde dini inançları yüzünden rahatsızlık duymayacaklardı.

1812 ile 1822 yılları arasında zamanının çoğunu, kilisenin bazı önemli dini bayramları için uzun ilahiler yazarak geçirmişti (bunlara od ismini de verebiliriz).

Tarihte önemli olayların meydana geldiği; Napoléon'un yenilgisi, çöküşü ve ölümü, Bonaparte'ın İtalya'da kurduğu siyasi yapının dağılışı ve Avusturya hükmünün Lombardiya'ya daha da sert bir şekilde dönüşüyle

geçen yıllardı bunlar. Fransızlar tarafından özgürleştirilmek –ve akabinde yönetilmek– olumsuz yönleri azımsanamayacak hayırlı bir olaydıysa da, Napoléon’un düşüşü Manzoni’yi derinden sarsmıştı. Bu yıllardaki olayların pek çoğunu dinî olmayan şiirlerinde konu etmiş, Milano’daki 1814 ayaklanmalarının çirkinliğini de *Nişanlılar*’ın 12. ve 13. bölümlerinde anlatılan ayaklanma için kullanmıştı.

1816 yılında hayatı boyunca yakasını bırakmayacak bir sinirsel bozukluğu ilk kez duyarız; açık havada başı dönüyor ve nedensiz bir huzursuzluk hissine kapılıyor, bu yüzden tek başına dışarı çıkamıyordu.

Bu dönemde İtalya tarihi üzerine yoğun bir çalışmaya oturdu ve manzum tragedyası *Il Conte di Carmagnola*’yı (Carmagnola Kontu) 1819 yılında yayımladı. Bu oyunu yarısında bırakarak, manevi akıl hocasının tavsiyesiyle Hristiyan apolojistleri üzerine bir eser yazmaya koyuldu. Dine döndükten sonra manevi akıl hocalarının etkisinde kalmıştır; bu kimseler vicdanına olduğu kadar edebi çalışmalarına da yön vermeye çalışmışlardır. Manzoni tarih çalışmalarını sürdürdü ve özellikle erken 17. yüzyıla ilgi duymaya başladı.

Muhtemelen 1820 yılında, tarihi romanın ilgi alanlarını tek bir edebi eserde buluşturacağı düşüncesine kapılmıştır. Erken 17. yüzyılın olağanüstü ve etkileyici toplumunun –içine derin bir dini motifi de işleyebileceği– tarihsel anlamda gerçeğe uygun bir portresini resmedebilirdi. O dönemde hâlâ İtalya’nın başındaki bir bela olduğu gibi, İtalyalı her liberalin de en büyük kaygısı olan otoriter yönetim ve yabancı manda rejiminin zararlarını gösterebilirdi. Teatral yeteneğinden ve yalnız mektuplarında ifade ettiği ince ve ironik mizah anlayışından bu şekilde istifade edebildi. Tamamladığında *Nişanlılar* haline gelecek kitabın ilk taslağını yazmaya 1821’de başladı. 1823 yılında romanı tamamladığında, en ünlü ilahilerinden bazılarını ve Napoléon’un ölümüne dair çok hoş bir odu aradan geçen iki yılda yayımlamıştı. Bitmek bilmeyen düzeltmelerden sonra roman nihayet 1827’de yayımlandı. Yayımlanır yayımlanmaz muazzam bir başarı yakaladı ve hem İtalya’da, hem de diğer ülkelerde bir şaheser olarak karşılandı. En değerli övgülerden bazıları Goethe ve Lamartine’den geldi. İlk dört yıl içinde İtalyancada dokuz, Fransızcada bir, Almancada iki ve İngilizcede bir baskı yaptı.

Eser yayımlanmadan önce derinlemesine elden geçmiş olsa da, yapılacak olan son düzeltme en önemlisi olacaktı. Konunun merkezinde “qu-

estione della lingua" vardı;¹ yani Italyancanın hangi ağızı temel alacağına dair bitmek bilmeyen ihtilaf. Yazı dili geçmişin en büyük İtalyan yazarlarının kullandığı Toskana ağızını mı esas almalıydı, tüm ağızların bir sentezini mi, yoksa başka bir şeyi mi? Bu konuda farklı, birbiriyle çelişkili görüşleri barındıran düşünceler mevcuttu; ortaya çıkan belirsizlik yüzünden yazı dili konuşma dilinin tüm biçimlerinden giderek uzaklaşıyordu.

Manzoni büyük romanının ilk baskısı yapıldıktan sonra, Toskanalaştırmacıların arasına büyük bir hevesle katıldı. Toskana şivesi üzerinde özenle hâkimiyet kurdu, kitabı ağır ağır, binbir zahmetle tekrar yazmaya başladı. Kitabın yeni hali, ilk baskıdan on üç yıl sonra –büyük İtalyan romanı olarak Avrupa’da isim yaptıktan yıllar sonra– yayımlandı. Bu yeni versiyon, şüphe ve inkâr götürmeyecek şekilde eskisinden daha iyiydi.

Toskanalaştırmacıların davasına bu kitap olağanüstü bir katkıda bulunmuş oldu. "*Questione della lingua*"yı nihayet onlar lehine sonuçlandırmamış olsa da, yazı ve konuşma dili arasında oluşan engin uçurumu daraltmada uzun ve faydalı bir etkisi olduğu muhakkaktır.

Manzoni’nin üretken yazarlık hayatı, *Nişanlılar*’ın son halinin 1840’ta yayımlanmasıyla fiilen sona erdi. Saygı gören fakat hayatından mutsuz, sağlığı ve şansı kötü bir insan olarak otuz üç yıl daha yaşadı. Çok sevdiği Henriette 1833 yılında hayata veda etmişti. Birkaç yıl sonra mutlu denebilecek ikinci bir evlilik yaptıysa da, ikinci eşi üvey çocuklarıyla anlaşılamadı ve o da Manzoni’den uzun bir zaman önce öldü. Bir kısmını tasvip etmediği dokuz çocuğundan yalnızca ikisi Manzoni’den uzun yaşamıştır. Siyasette pek faal olmasa da İtalya’yı yabancı devletlerden kurtarmak için başlatılan son mücadeleye katıldı ve bazı açılardan bu hareketin bir sembolü haline geldi. En sevdiği oğlunun Nisan 1873’te ölümünün, geçirdiği son hastalığın başlıca nedeni olduğu söylenebilir. Ölüm döşeğindeyken, günahlarının affedilemeyecek kadar büyük olduğu korkusuyla boğuşmuştu. Buna rağmen kilisenin tesellileriyle son nefesini verdi ve bir devlet cenazesiyle son yolculuğuna uğurlandı. Verdi’nin meşhur "*Requiem*"i ölümünün ilk yıldönümü için bestelenmiştir.

Dickens yalnızca tek bir roman yazmış olsa, Fielding veya Thackeray hiç yaşamıyorsa; bu roman başarıyla sonuçlanacak bir bağımsızlık hareketinin habercisi niteliğinde olsa ve İngiliz dili üzerinde derin, uzun soluk-

1 (İt.) Dil sorunu.

lu ve yararlı bir etki bıraksaydı; bu kitap bizim edebiyatımızda *Nişanlılar*'ın İtalya'da sahip olduğu konumda bulunurdu.

I Promessi Sposi gerçekten de bir milli kurum niteliğindedir; bu görkemli olduğu kadar şüphesiz birtakım dezavantajlara da sahip bir payedir. Yine de okulda sürekli bu kitaptan bahsedilmesinin İtalyanlar için romanın havasını kaçırmaması, ya da ulusal kurumlara karşı başkaldıran bazıların bu kitaba da karşı olması diğer milletlerden okurların gözünü korkutmamalıdır.

Manzoni'nin romanının kökeni daha önce yazılmış oyunlarda ve romanlarda bulmak için teşebbüslerde bulunanlar olduysa da, bu mukayeselerin tümü bayağı zorlamadır. Kitabın tarihi unsurlarının kökeni –savaşlar, kıtlık, ekmek ayaklanmaları, veba, idari ve toplumsal arka plan– tarihte mevcuttur. Monza Rahibesi, Adsız ve Kardinal Federigo Borromeo da tarihi kişiliklerdir. Manzoni, Renzo ve Lucia'nın hikâyesini Dr. Quibbler'ın 3. bölümde Renzo'ya gösterdiği gerçek fermanın metninde bulunduğunu söylemiştir ki, buna inanmamamız için bir sebep yoktur.

Manzoni'nin kendi romanına başlamadan önce bazı eserlerinden kuşkusuz haberdar olduğu Scott'a² bir vefa borcu var mıydı sorusunu cevaplamak daha zordur. Yine de Scott'un konusu bu İtalyan romanını andıran tek romanı da daha sonra yazılmıştır. (O dönemde yeni bir tür olan) tarihi roman ile edebi şöhreti yakalamanın mümkün olduğunu göstermesiyle, Scott'un Manzoni için bir öncü olduğu söylenebilir. Ancak Manzoni önemli bir açıdan Scott'un ilerisindeydi: karakterlerinin ağızına eski görünümlü laflar koymamış, herhangi bir anakronizm olmadan çağının gündelik İtalyancasını kullanmıştır.

Çeviren EMRAH SERDAN

2 Sir Walter Scott (1771-1832), İskoçyalı tarihi romancı, oyun yazarı ve şair. – ç.n.